

A5262
A72532

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS

Збірник Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук № 68
ФІЛОЛОГІЧНА КАТЕДРА
від головування акад. А. КРИМСЬКОГО.

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
від головування акад. А. ЛОБОДИ

FEB 9 1970

КАЗКИ ТА ОПОВІДАННЯ

З ПОДІЛЛЯ

В ЗАПИСАХ 1850-1860-их рр.

Випуск I—II

З передмовою акад. А. М. ЛОБОДИ

Упорядкував МИКОЛА ЛЕВЧЕНКО

Науковий секретар Філологічної Катедри, дійсний член Етнографічної Комісії

У Києві — 1928

МФ 23

В И Д А Н Н Я

ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ

- I. Записки Історично-Філологічного Відділу:** кн. I (1919)—1 крб. 50 к.; кн. II—III (1920—1922) та кн. IV (1923) — по 2 крб.; кн. V (1924—1925)—2 крб. 50 коп.; кн. VI (1925)—2 крб.; кн. VII—VIII (1926)—7 крб.; кн. IX (1926) та кн. X (1927)—4 крб.; кн. XI (1927)—3 крб. 50 к.; кн. XII (1927)—4 крб.; кн. XIII—XIV (1927)—4 крб. 25 к.; кн. XV (1927) і кн. XVI (1928) по 3 крб. 50 к.; кн. XVII і кн. XVIII (1928)—по 4 крб., кн. XIX (1928)—4 крб. 60 к., кн. XX (закінч. друк.), кн. XXI—XXII і кн. XXIII (друк.).
- II. Етнографічний Вісник:** кн. I (1925)—90 коп.; кн. II (1926)—1 крб. 80 к., кн. III (1927), кн. IV (1927), кн. V (1927) та VI (1928)—по 2 крб.; кн. VII (1928)—2 крб. 60 к. кн. VIII (закінч. друк.). *Бюлетень Етнограф. Комісії* (1925—1927) по 5 коп.
- III] Україна:** (1924) кн. I—IV—5 крб.; (1925) кн. I—VI—6 крб.; (1926) кн. I—VI—6 крб.; (1927) кн. I—IV—5 крб. 90 к. (продається тільки в Державдані).
- IV. Збірник Історично-Філологічного Відділу**
- № 1 — акад. Дм. Багалій. Нарис української історіографії. Вип. I: Джерелознавство (1928)—1 крб.; вип. II: Козацькі літописи (1925)—1 крб.
- № 2 — Т. Сушицький. Західньо-руські літописи, як пам'ятки літератури (1921)—1 крб.
- № 2а — О. П. Сушицький. Зап.-русскія літописи, какъ памятники литературы (1921)—1 крб.
- № 3 — акад. Аг. Кримський. Історія Персії та її письменства. I. Як Персія, звоєнована од арабів, відродилася політично (1928)—1 крб.
- № 4 — Давній Київ: а) Хв. Ернст. Контракти в контрактової будинку у Києві. Економічно-історичний нарис (1924), 2-ге вид. (з 20 малюнк.)—50 коп.; б) Збірка — Київ та його околиця (1926)—6 крб. 25 коп.; в) В. Щербина. Нові студії в історії Києва (1926, з 26 мал.)—2 крб. 50 коп.
- № 5 — В. Науменко. З історії початків української літератури XIX в. (1924)—50 коп.
- № 6 — акад. Аг. Кримський. Перський театр, звідки він узявся та як розвивався, в 5 малюнками (1925)—1 крб.
- № 7 — проф. Вол. Резанов. Драма українська (Старовинний театр). Вип. I. Спеціалні виотазы в Галичині (1926)—2 крб. 75 коп. Вип. 2. Як устатковувало сцену (з мал.) (друк.). Вип. 3. Шкільні дієства великоднього циклу (1926)—4 крб. Вип. 4. Шкільні дієства рідвяного циклу (1927)—2 крб. Вип. 5. Драматизовані легенди агіографічні (1928)—3 крб. Вип. 6. Пієса характеру „мораліте“ (друк.).
- [№ 8] — Ол. Нурило. Увага до сучасної української літературної мови, 1923 і 1925.
- № 9 — акад. Аг. Кримський. Хафиз та його пієні, в його рідній Персії XIV в. та в Європі (1924)—1 крб. 26 коп.
- № 10 — акад. Аг. Кримський. Історія Туреччина та її письменства, т. I (1924)—1 крб. 50 коп.; т. II, вип. 2 (1927)—1 крб. Вступ (1926)—75 коп.
- № 11 — Ів. Каманін. Бодяні знаки українських паперів до 1650 р. (1923)—2 крб. 50 к.
- № 12 — акад. О. Шахматов та акад. Аг. Кримський. Нариси в історії української мови та хрестоматія старописьменської українщини (1924)—1 крб.
- № 13 — Програми для збирання етнографічних матеріалів: 1. Ол. Нурило. Початки мови (1923)—25 коп. 2. Мам. Нітка. Професіональні народні співці та музиканти (1924)—60 коп. 3. Проф. 6. Тимченко. Діалектологічні вкавівки (1925)—15 коп. 4. Програми до збирання пієнного матеріалу (1925)—5 к. Див. № 23.
- № 14 — В. Ганцев. Діалектологічна класифікація українських говорів (з мапою) (1923, відб. в IV-ої книги „Записок“) — (випродано).

Казки та оповідання з Поділля

КАЗКИ ТА ОПОВІДАННЯ З ПОДІЛЛЯ

В ЗАПИСАХ 1850-1860-их рр.

Випуск I—II

З передмовою акад. А. М. ЛОБОДИ

Упорядкував МИКОЛА ЛЕВЧЕНКО

Науковий секретар Філологічної Катедри, дійсний член Етнографічної Комісії

У КИЇВІ

З друкарні Української Академії Наук
1928

Бібліографічний опис та шифр для бібліотечних каталогів на цю книгу вміщено в „Літопису Українського Друку“ та „Картковому репертуарі“ Української Книжкової Палати.

AS 200
A 72532
no. 65

Дозволяється випустити в світ.
За Неодмінного Секретаря Академії Наук, акад. *К. Воблій*.

Київський Окріт № 232, 1928
Зам. № 729—2000 прим.

*СВОЄМУ ВИСОКОПОВАЖАНОМУ І ДОРОГОМУ ВЧИТЕЛЄВІ
АКАДЕМИКУ
АГАТАНГЕЛУ ЕВТИМОВИЧУ
КРИМСЬКОМУ*

присвячує цю працю вдячний його вченик.

Літ тому двацятєро один із старших учеників акад. А. Е. Кримського В. Ф. Мінорський (тепер відомий орієнталіст-професор у паризькій École des langues orientales vivantes), випускаючи в світ свою книгу „Матеріялы для изученія персидскої секты «Люди истинны» или Али-Илахи“, закінчив свою передмову до неї так: „Не могу особо не упомянуть имени проф. А. Е. Крымскаго, со стороны котораго я съ момента поступленія въ Лазаревскій Институтъ неизмѣнно встрѣчалъ самое полное вниманіе къ моимъ научнымъ занятіямъ; его авторитету и вліянню слѣдуетъ въ значительной мѣрѣ приписать закрѣпленіе духа живого общенія между преподавателями и студентами, о которомъ сохраняетъ наилучшее воспоминаніе большинство моихъ товарищей“. Чи не такими-ж самими вдячними словами і ми, молодше покоління учнів акад. А. Е. Кримського, мусимо надписувати наші праці? Бо і ми, так само, бачимо од свого високошановного вчителя як-найпильнішу увагу до нашої наукової роботи, незмінну готовість пособляти нам своїми авторитетними порадами і керуванням і чисто батьківське прихилля до того, що ми пишемо й друкуємо. Обов'язок вдячності каже учневі присвятити своє видання нікому, як учителєві.

М. Л.

I.

ВСТУПНЕ СЛОВО

ОД ГОЛОВИ ЕТНОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК.

Велика збірка подільських казок, які видаються отут, належить до найстаріших наших записів казкового фольклору, до тих часів, коли українських казок видано було ще зовсім небагато.

Тепер справа стоїть у нас инакше. Недавній дослідник історії казок Східньої Європи Степ. Волод. Савченко р. 1914 зазначав, що на той час, так мовити на початку ХХ віку, українського наукового матеріалу надруковано було вже по-над 2000 номерів, російського — трохи чи не 1700, білоруського — близько 1500, — себ-то українських казок зібрано було куди-більше, ніж російських або білоруських¹⁾. Але-ж якщо ми звернемо увагу не на остаточні, найновіші моменти, а на те, коли саме почалися записування чи друкування казок, то побачимо, що тут чималу перевагу матиме ніяк не Україна, а Росія: деякі записи російських казок починаються вже перед ХVІІІ в.; ще більше їх з ХVІІІ в. і ближчих часів, — тимчасом як українські записи стають відомі й друкуються трохи чи не допіро з другої половини ХІХ в.

Наслідок цього факту був для нашої етнографії не аби-який, і то в гіршому напрямі. Адже „сказочники вымирають, какъ вымираютъ и самыя сказки. Нѣтъ уже прежнихъ бродячихъ потѣшниковъ, исчезаютъ вмѣстѣ съ крѣпостнымъ правомъ и традиціонныя няни, да въ сказкахъ нянюшекъ уже и не нуждаются дѣти, въ рукахъ которыхъ есть книжки сказокъ. Особенно быстро исчезаютъ сказки волшебныя, и намъ лично приходилось записывать (на Украинѣ) почти исключительно сказки юмористическія и сказки про нечистую силу. Кромѣ того молодое поколѣніе даже среди крестьянъ предпочитаетъ книжныя рассказы и повѣсти. Книга вытѣсняетъ народную сказку. Лишь на далекомъ Сѣверѣ да въ глуши Бѣлоруссіи запасы сказочнаго эпоса, повидимому, еще обильны“²⁾.

¹⁾ Див. С. В. Савченко: „Русская народная сказка (исторія збиранія и изученія)“, К. 1914, стор. 219, 174, 245.

²⁾ С. В. Савченко, *ibid.*, стор. 33.

На Україні, як тоді підраховував Ст. Вол. Савченко¹⁾, „найбільше значительное количество записей“ припадало було досі на губернії Київську, Харківську, Катеринославську, Полтавську, Волинську та Чернігівську; всі ці губернії мають кожна по-над 100 варіантів, деякі навіть більш як 200. З Поділля такої цифри не було зібрано: „Значительно меньше собрано сказокъ“ у решті губернь, „гдѣ украинская рѣчь преобладаетъ“. І губернію Подільську Ст. В. Савченко зазначає вже лиш серед отих губернь, — з казковою кількістю лиш до 50 варіантів на губернію.

Після виходу в світ теперішньої збірки, всеняк справа радикально зміниться. Оця, що друкується, збірка Димінського, ретельно зібрана почасти ще з 1849 року, багато дасть цінного матеріалу і для фольклору Поділля (він стане тепер на найпершому місці), і для старішої української казки взагалі. Корисний додаток являють собою й Руданського записи; в них ми маємо, порівнюючи, теж старі-таки етнографічні записи українські, які разом з тим чимало взагалі дають, щоб краще зрозуміти процес творчості нашого „першого, може, по Шевченкові поета на Україні“²⁾.

Голова Етнографічної Комісії

Акад. Андрій Лобода.

¹⁾ Ibid., стор. 219—220.

²⁾ Сергій Єфремов: „Історія українського письменства“, видання 2-ге, стор. 305; пор. ще акад. А. Кримського та Мик. Левченка: „Знадоби для життєпису Степана Руданського“, К., 1926 р.

II.

ВСТУПНЕ СЛОВО ВІД РЕДАКТОРА.

1. З чого склалася ця стара збірка і як її писано?

В першій половині XIX століття ніяких друкованих збірок українських казок, можна сказати, й не було¹⁾. Вже аж тоді, як почав свою діяльність у 1850-их роках Афанасьєв — збирач казок великоруських, заходилися й наші етнографи друкувати дещо (Куліш, Мордовцев, Шейковський — в другій половині 1850-их та 1860-их рр.). Тільки-ж, і того було не гурт. По суті, збірки українських казок доіро починаються з двох випусків „Народныхъ южно-русскихъ сказокъ“ Ів. Рудченка (1869—1870), де подано 137 казок; далі — „Малорусскія народныя преданія и рассказы“ М. Драгоманова (К. 1876, 434 сторінки²⁾); та нарешті II том „Трудовъ этногр.-статист. экспедиціи въ Западно-Русскій край“ П. Чубинського 1878 року, де вміщено трохи менше ніж триста номерів казок та оповідок³⁾.

А тимчасом — ще й перед надрукуванням відомої великоруської збірки Афанасьєва — дуже енергійне і рясне записування казок і иншого фольклорного матеріалу непомітно для ширшого загалу провадилося у нас на Україні в західньому Поділлі. І оті, дозволимо собі назвати, а й старіші казкові українські записи тепер Українська Академія Наук постановила випустити в світ. А честь редагування їх випала мені.

Ті подільські казки та оповідки, що ми їх тут видаємо, то записи переважно 1850-их років двох видатних подолян: відомого поета Степана Васильовича Руданського та дуже працювитого етнографа Андрія Івановича Димінського.

¹⁾ Скількись випадкових записів, розкиданих по де-котрих виданнях, як приміром у „Молодику“, можна до рахуби не брати. У московських „Чтеніяхъ въ О-въ Исторіи и Древностей“ Бодянський 1847 року дав місце чималій фольклорній збірці П. Куліша; тільки-ж, як відомо, ту збірку цензура заборонила, і світ вона побачила доіро 1893 р. Частину з неї використав П. Куліш для своїх „Записокъ о Южной Руси“; але-ж ті „Записки“ вийшли вже в другій половині 1850-их рр.

²⁾ М. Драгоманів нумерував кожен відділ з'окрема. До I відділу заіс він 48 номерів; у II надрукував він 31 приміту; III — 49; IV — 34; V — 5; VI — 21; VII — 14; VIII — 55; IX — 45; X — 26; XI — 15; XII — 4; XIII — 52. Та ще з два десятки в додатках.

³⁾ Т. II, відділ 1-ий — 146, відділ 2-ий — 146.

Записи Ст. Руданського — всі космогонічного характеру, типу т. зв. „народної біблії“. Руданський поробив їх, ще в кам'янець-подільській семінарії вчившись, з уст найми-Вакули бл. 1852 р., в рідному поетовому селі Хомутицях Вінницького повіту. Вони містяться в автографічній збірці писань Ст. Руданського, що належать акад. А. Е. Кримському. Про той авторський автограф є вичерпна друкована розвідка акад. А. Е. Кримського¹⁾, і тут повторювати наведені там звістки нема потреби. Ті етнографічні Руданського матеріали опубліковано й друком — у II томі львівського видання „Творів Ст. Руданського“ (Львів, 1896). Але, як я мав нагоду печатно сконстатувати²⁾, у тому львівському виданні суто-подільський характер рідної говірки Руданського добре таки затерто, в дусі галицько-літературного правопису 1890-их рр. Тепер — то увесь той матеріял друкується у нас з усіма фонетичними особливостями оригіналу. Рука Руданського дуже розбірна, і читати його автограф зовсім легко, — немає ніяких труднощів (див. факс. № 1).

Зовсім инакшого характеру колосальна, але хаотична, збірка з п'ятох повітів західнього Поділля³⁾ А. І. Димінського, що збирати її він почав живовидячки 1849 року⁴⁾. Цю збірку витяг я з архіву акад. А. Е. Кримського, як його впорядковував. Це величезний стіс паперу in-folio: 620 фоліантових „конторських“ аркушів, списаних з обох боків, тоб-то 1240 великих сторін, розміром так $\frac{3}{4}$ аршина завдовжки, $\frac{1}{2}$ аршина завширшки, або точніш — 34×41 см⁵⁾.

Ніякого порядку, ніякої системи в цій величезній Димінського збірці немає: порядок, як видно, диктувався хронологією, — запевне найдавніші записи ідуть попереду, найпізніші — на кінці. Записи робив Димінський недбалим, аж на-диво нечитким скорописом, здебільша геть без усяких розділових знаків, найчастіш — то навіть без точок. Трапляються великі (прописні) літери, тільки-ж вони

¹⁾ Див. акад. А. Кримський та М. Левченко: „Знадоби до життєпису Ст. Руданського“ т. I, К. 1926, стор. 135 і далі.

²⁾ Ibid., стор. 243, і передше в багатьох примітках.

³⁾ Кам'янецького, Могилівського, Новоушицького, Ляличівського та Проскурівського.

⁴⁾ Принаймні, на збірці пісень, яку він надіслав до „Русского Географ. О-ва“, стоїть виразна зазначка, зроблена од самого Димінського, що записи він почав робити 1849 року (див. Зеленинъ, „Описание рукописей Русск. Геогр. Общ.“, т. III, стор. 1092).

⁵⁾ Нумерацію сторінок проставив я у всьому рукописі черговоу, хоч в них можна добачати два томи. Один том мав 475 стор., в ньому бракує перших сто сторінок. Другий том мав по-над п'ятьсот сторінок, але він дуже розгубився і має величезні прогалини. Окрім того 10 аркушів рукопису списано на звичайному писальному (не конторському, як ті) папері. Окрім цих рукописів небіж покійного А. І. Димінського Й. А. Бржосньовський ласкаво передав до мого розпорядження величезну збірку подільських пісень, що прибирав його дядько за своїх молодших літ. Тільки-ж, черга на ті пісні надійде вже пізніш, так само як і на двохтомову збірку пісень, що 1852 року прибирав С. Руданський.

побільше не вказують на початок речення, а навпаки — частенько прописною літерою аж надто несподівано починається якесь слово серед фрази¹⁾. На те, щоб відчитати та переписати Димінського збірку (бо непереписану її не можна-б було і редагувати), нам треба було цілих півтора роки напруженої праці. Звичайна друкарщиця, котра не знайома з українською діалектологією, навіть і не змогла-б скопіювати Димінського записів. Але, на щастя для мене, тямуща

№ 2. Факсиміле з автографу А. І. Димінського (л. 161 зв.; у нас друк. стор. 5).

друкарщиця Видавництва Академії Наук Ольга Григорівна Бухтієва — сама родом із західного Волиню, де місцева мова наближається до західно-подільської мови Димінського; і тільки через добре практичне знання своєї рідної говірки О. Г. Бухтієва змогла переписати геть-нечиткий Димінського оригінал²⁾. Забираючи щось

¹⁾ Ширше про рукописи Димінського див. в моїй збірці: „З поля фольклористики й етнографії“, в. 1 (К. 1927), стор. 5—6 та 42—54.

²⁾ Її почасті пособляла співробітниця Видавництва К. Д. Гайдамака. Обом їм складаю тут свою як-найщирішу подяку, надто-ж О. Г. Бухтієвій, яка піднялася великого

переписане від неї, я негайно звіряв її копії з самим первописом; та ще потім доводилося звіряти аж три рази: один раз — після зредагування перед одданням до друку, а два рази — підчас друкарської коректури. Зазначити я тут повинен, що останню коректуру обов'язково читав вкупі зо мною голова Історично-Філологічної Катедри Академії Наук — акад. А. Е. Кримський, і ми вдвох совісно й пильно перевіряли кожнісіньке слово без винятку.

Дещо з текстів Димінського (правда, зовсім небагато) уже давненько побачило світ: десятка два його записів анонімно надрукував П. П. Чубинський у II томі свого дуже відомого видання „Труды этн.-стат. экспедици въ Западно-Русскій край“ (Спб. 1878), та деякі оповідання про відьом та „нечисту силу“ оголосив року 1876 М. Драгоманов у своїй збірці „Малорусскія народныя преданія и разказы“, без зазначення одначе, що записи тії поробив Димінський¹⁾. Нечітка рука Димінського, аж на-продиво нерозбірна, стала очевидячки за головну причину, що ті друком опубліковані записи містять у собі як-найгрубіші помилки та кричущі нонсенси²⁾. До того-ж і Чубинський і Рудченко (що подавав Драгоманову матеріяли) вважали за можливе переробляти подільську Димінського мову на полтавський лад (прим. замість „его“ друкували „його“; „ходят“ заміняли на „ходять“; „польованя“ на „полювання“, і т. ин.). Ясно, що таким способом вони подали цілком неправдиву картину західньо-подільського діалекту³⁾.

2. Система, за якою ми редагували матеріял.

Приступаючи до редагування всього матеріялу, я натурально став перед нелегким питанням: якої системи триматися? Я особисто за найзручнішу систему вважаю систему М. Драгоманова, яку він практично перевів в „Малорусскихъ преданіяхъ и разказахъ“ (К. 1876). Тієї самої системи тримався, як відомо, і інший видатний наш етнограф Б. Д. Грінченко в своїх „Етнографическихъ Матеріялахъ“ (Черн., т. I, 1895, та т. II, 1896). Порадівшись із своїми шановними

труду. Взагалі треба сказати, мало чи не кожен співробітник Академії Наук багато завдячує О. Г. Бухтієвій, коли доводиться щось друкувати в академічних виданнях.

¹⁾ П. Чубинський, подаючи оповідання в записах Димінського, зовсім не позначив імення записувача (навіть і місцевости, звідки зроблено запис); а в збірці М. Драгоманова знаходимо кожен раз зазначку: „Передалъ И. Р-хо“ (= відомий наш етнограф Іван Рудченко), і хтось міг-би подумати, що й записи ті поробив не хто, як сам-таки Рудченко.

²⁾ Почасти причиною могла бути і невелика знайомість полтавця Чубинського з лексичним запасом західньо-української мови, — річ, для тодішніх часів (1870-их рр.), цілком звичайна.

³⁾ Котрі Димінського записи, надруковані у збірці Чубинського, ми маємо в первопясі самого Димінського, ми тії — річ ясна — друкуємо за автографом. Але у Чубинського єсть і декільки таких записів, яких ми не маємо повністю в нашій рукописній Димінського збірці. Довелося такі передрукувати з II т. „Трудовъ“, тільки-ж поодкидавши всю тую полтавізацію, яку надав їм Чубинський (тоб-то друкувати не „його“ а „его“, „роблят“ а не „роблять“, „польованя“, а не „полювання“ і т. ин.).

вчителями — головою Історично-Філологічної Катедри академиком А. Е. Кримським та головою Етнографічної Комісії — акад. А. М. Лободою, я остаточно спинився саме на системі Драгоманова. За тією системою фольклористичний прозаїчний матеріал має розпадатися на тринадцять відділів¹⁾. Відділи I—XII увійшли в перший випуск нашого видання. Відділ XIII-ий, тоб-то властиві казки, входить до нашого другого випуску, та не весь — без кінцевого підвідділа: жарти, фацеції, загадки, прислів'я і т. ин. До третього випуску входять оті жарти, фацеції і т. ин., що не вмістилися в 2-ому випуску, та найпотрібніший науковий апарат.

Річ ясна, що всі оці надзвичайно складні, аж мозаїчні, народні оповідання, де частенько в найрізноманітніших сполученнях переплутується скількись сюжетів, закластифікувати одразу до певної групи не завжди буває легко. І мені не раз доводилося зазнати певних труднощів і вагань: куди, до якого відділу ту чи иншу річ віднести? Взагалі-ж я тримався принципу — брати на увагу оснiвний найголовніший сюжет даного запису, менше звертаючи увагу на додаткові мотиви в оповіданні чи казці, дарма що у варіантах инших збірок саме оті ніби додаткові мотиви часом грають найголовнішу роль. Коли оповідання (чи казка) своєю основою найбільше підходило до одного відділу, але великою мірою стосувалося воно й до иншого відділу, то я тоді зазначав у кінці, що те чи инше оповідання стосується й до такого-то відділу, або що воно нагадує такий-то нумер в нашій збірці.

Для першого фоліанта своїх записів сам Димінський склав був покажчика, де що є, і для кожної казки дав заголовка. Тільки-ж заголовки тії ніяк не можна визнати за вдалі: здебільша записувач подавав чи перефразовував лиш початкові слова оповідання. Звичайно, що отак-о пороблені заголовки Димінського аж ніяк не віддають змісту записів, а тому, хоч я ніде не одкидав тих Д-го титулів, бо вони мають безперечну діалектичну вагу, але друкую їх петитом в дужках. Натомість я сам поскладав до всіх казок заголовки од себе. Щоб зручніш було користуватися збіркою кожному українському читачеві, писав я їх мовою нашою літературною, а не мовою записів, тоб-то не подільським діалектом.

3. Що визначають квадратіві дужки в тексті?

Хто читатиме зредаговані од мене тексти, повинен було звернути увагу, що декотрі літери, слова й невеличкі речення надруко-

¹⁾ Ці відділи такі: I — Оповідання про явища природи та про винаходи; II — Прими та забобони; III — Знахарювання та замови; IV — Оповідання за чортів та за різні прояви; V — Оповідання за мерців; VI — Оповідання за людей з надприродньою силою; VII — Про скарби; VIII — Оповідання релігійні, церковні та про духовних осіб; IX — Оповідання про життя родинне та громадське; X — Оповідання про історичні особи та про історичні події; XI — Оповідання про місцевості; XII — Біліяні; XIII — Казки фантастичні, жартоблені вигадки, дотепи, загадки та прислів'я.

вано у квадратних дужках. Ті квадратні дужки мають показувати, що літер або слів, замкнених в них, немає в оригіналі Димінського. Я їх мусів пододати сам, щоб читач не мав гаяти часу на зрозуміння того чи іншого запису, який через поспіх або недогляд містить у собі неясність, або де живовидячки що-небудь пропущено (як воно й буває видно з дальшого контексту)¹⁾.

Нарешті я повинен виразно застерегти читача-фольклориста за один свій фольклористичний „злочин“. Трапляються серед записів Димінського непристойні, нецензурні слова, наприклад зовсім простацька назва для *membrum virile*. Друкувати ті нецензурні слова *en toutes lettres* я вважав за річ абсолютно непотрібну, ба навіть неможливу. А щб з ними можна було зробити — для того шлях показав мені сам Димінський. Він, наприклад, замість отого нечемного слова, що визначає *membrum virile*, іноді вживає евфемізма „корінець“. Те саме робив і я, — і робив це я *tacita manu*, ніде того не зазначаючи в примітках. В декотрих фривольних місцях, коли йшлося не про одне слово, а про ціле речення, я з української мови перекладав відповідне речення на латинське: читач повинен наперед розуміти, що тая латина йде від мене, а не від Димінського.

4. Система правопису у виданні.

Тепер докладніше спинимося ще на системі правопису у нашій виданні. І Руданський і Димінський — обидва писали так зв. „ярижкою“ з *ъ*, *ы*, *и* (зам. „і“) і т. ин. Звичайно, що ми мусіли перевести той важкий і грубий правопис на наш теперешній загально-український. Отже *ъ* ми скрізь повикидали на кінці слів, а де тії „тверді знаки“ стояли написані в середині слів (для зазначення йотації голосних звуків), ми замість твердого знака ставили апостроф. Прим. рукописне „зъєднавъ“ ми замінювали на „з'єднав“. Так само ми ставили апострофа замість „м'якого знака“ (*ь*), коли той м'який знак (*ь*) бував лиш графічною заміною твердого. От, рукописне „бъе“, або „пьяный“ ми друкуємо „б'е“, „п'яний“.

Рукописне *ы* ми заміняємо на *и*, а рукописне *и* на *і*, тоб-то приміром зам. рукописного „билий“ друкуємо „білий“.

Замість букви *ѣ* ми скрізь друкуємо *е*. Отже рукописне „взявъ, убранъ“ друкуємо „взявсе, убане“. Іноді Руданський, а ще частіш Димінський, пишуть не *ѣ*, а *іе* („убраніе“, „взявсіе“), — ясно, що

¹⁾ Значу тут ще й такий випадок. На стор. 257 я друкую: „Казав ся ему претати, шоби [бути ніби] неживим“. В наших говірках слово „шоби“ може часом означати те саме, що і якби, ніби, або гей-би, і зам. „претатися ніби неживим“. можна частенько таки почути на Поділлі „притатися шоби неживим“. Тільки-ж, щоб неподільському читачеві не треба було довго роздумувати над цим місцем, я вставив у квадратних дужках „бути ніби“. Без такої вставки можна було-б і перебутися. — Та в більшості випадків вставка бувала просто-таки неминуча, бо без неї важко було-б відібрати змісту в тому чи іншому реченні.

в таких випадках ми вживаємо теж букви *є*. Разом з тим одначе в текстах, котрі записані буквами польськими, ми залишаємо таке *ie* без усякої зміни; і коли Димінський пише один раз „jeden“, „dumaje“, а другий раз „jeden“, „dumaie“, то ми так і друкуємо, абсолютно не намагаючися погодити цю польську транскрипцію.

Рукописне *io*, або *ѣ* ми заміняємо на *ю*, або на *йю*, відповідно до відтінка цього звука. Прим. замість рукописного „полюваня“ та „покоюва“ друкуємо „польованя, покойова“.

Що до літер приголосних, то латинську букву *g*, якої держиться Димінський, та грецьку *γ*, що ми зустрічаємо її у Руданського, ми скрізь заміняємо на наше „г“. Тоб-то прим. рукописне „гудзь“ або „гудъ“ віддаємо через „гудзь“.

В тих випадках, де в рукописові написано *шч*, ми друкуємо *щ*. Тоб-то „сьльнишчый“ передаємо через „сильніший“, бо наше *щ* є лиш абрєвіатура для *шч*. Але-ж, коли в рукописі ми зустрічаємо написання *сч*, напр. „попысче, сьльнисчый“, то ми цього сполучення *сч* не мінємо на *щ*, та й так і друкуємо „пописче, сильнісчий“, — дарма що писар безперечно вимовляв своє написання *сч* за *щ*.

Взагалі у нас був твердий, непохитний принцип — додержатися всіх індивідуальних особливостей оригіналу¹⁾ і (окрім „ярижки“) не виправляти записувачевої ортографії, хоч-би вона була й зовсім не систематична і невтримана. І Руданський і Димінський можуть на одній і тій самій сторінці написати один раз „буре“, а другий раз „бере“, — „винъ каже“ і „винъ кажи“, — „мыни, мени, мини“, або прим. на стор. 443 систематично писати „жынытысіе“, а два рази написати там „жынытыся“²⁾. Згідно з цим у нас і друкується часом „бере“, часом „буре“; або „мини, мені, міні“; раз „каже“, а раз „кажи“³⁾. В ряди-годи для того, щоб читач не вважав таку правописну непослідовність за друкарський недогляд, ми зазначаємо тую непослідовну розбіжність через курсив. І коли читач знайде у нас речення напр. „він буре, а вона не бере“, то це визначає, що ми хочемо на таку графіку звернути читачеву увагу. До курсиву ми взагалі вдаємося, коли хочемо підкреслити перед читачем, що якусь незвичайну ортографію з несподіваною фонетикою він не повинен

¹⁾ От прим. на стор. 95 у нас видрукувано згідно з оригіналом: „хліба дрімлящого і сира сонлящого“, дарма що це закінчення аго для української мови — явище чуже.

²⁾ Прикладів такої непослідовності можна було-б навести безліч. Наведемо скількись. № 69, стор. 30: тричі „вісіля“, один раз „весіля“; № 73, стор. 33: „на тее“ а два рази „на тоє“; № 75, стор. 34—35: скількись разів „порядиш“, два рази „порядиш“; там-таки: „сизжу ту“ і „ходжу“; на стор. 101: „пімстися“, а через два рядки „пімстисе“. Або от, приклад на ненаголошене *и ѣ*: на стор. 106 у казковому заголовку Димінський дав правопис: „ни знав 40 мучеників“, а далі в першому рядку тієї самої казки: „не знав 40 мучеників“.

³⁾ Щоб читачеві легше було розбиратися в таких непослідовностях, ми и нколи дозволяли собі ставити на слові відповідний акцент, бо приміром наголошене „кажи“ вже не можна прочитати „кажи“. В оригіналі н і де наголосів нема.

вважати за друкарський недогляд, а нехай знає, що саме так і стоїть в оригіналі. Трапляється, що в таких випадках ми ще додаємо в дужках „sic“. Це все ми робимо в інтересах діалектологічних.

5. Дещо про нечиткі місця.

Наприкінці ми повинні зазначити, що в деяких випадках ми не можемо поручитися за безперечну правдивість нашого читання рукописного оригіналу. Звичайно, що це наше застереження не стосується до оригіналу Руданського, бо його рука — то вона розбирається аж напрочуд легко: кожна літера у нього виразнісінька. Інакше стоїть справа з автографами Димінського. Характер його письма дуже тяжкий (зразки подані вище). Що правда, ми його аж надто добре перестудіювали і навчилися читати без найменших труднощів і перепон, а все-ж трапилося скількись таких написань, яких з цілковитою певністю відчитати ми не змогли. При таких зле написаних словах ми в дужках зазначали „*нечитко*“, або попросту ставили в дужках знак запитання¹⁾. Та кінець-кінцем таких „нечительних“ окремих слів знайшлося ще дуже небагато. Але, на жаль, є один частенький випадок, де і ми і всякий инший читач рукопису не знайдемо ніякої поради: це в справі кінцевого *ь*.

Димінський на кінці слова букву *ь* і букву *ъ* пише або дуже схожим способом, або й геть однаковісінько, зовсім ідентично. Яке-небудь „силь“ (гер. pl. од „село“) і „силь“ (= сіль) здебільша нічим в його графіці не одрізняються. Належно відчитувати допомагав нам загальний контекст казки, бо ясно, що інакше й не можна було читати, як „з усіх сіл“, але „сама сіль“. Але що було для нас справді стіх — так це закінчення *ць*. Коли у Димінського написано „купець“, то як читати чи „купець“ чи „купец“? Діалектологічно і одна і друга форма однаково можливі в західньому Поділлі. Єсть у нас серед матеріялів Димінського десяток-другий казок, писаних каліграфічно, або принаймні дуже старанно²⁾. І що-ж? в них один раз виразно буває написано „купець“, а другий раз не менше виразно: „купец“. І цей дуалізм вийшов з-під пера одного і того самого писаря! Отже, зустрічаючи у Димінського, в скорописі, закінчення *ць*, написане так, що можна читати і „купец“ і „купець“, ми дуже часто вагалися: як же відчитати? Найчастіш ми друкували з твердою вимовою: „купец“; і лиш коли написання виразно, на нашу думку, схилилося до *ць*, ми друкували з м'яким знаком.

¹⁾ Для прикладу див. на стор. 96: „переметрjвив тую годину“, — я дав таке читання, вважаючи на польське „mitręga“, але, непевний свого читання, поставив у дужках знак запиту.

²⁾ Це почасти рука самого Димінського, а почасти його синів Йосипа та Антона, що їм, дітям-школярикам з нетвердою рукою, Димінський зрідка або давав переписувати з чорвяків свої записи, або може навіть диктував сам. Часом він для них розграфлював аркуші так, як це буває у зшитках для „чистописанія“.

Тільки-ж знов підносимо: повної гарантії за точність нашого читання в таких випадках ми дати не можемо.

З певним почуттям задоволення сміємо ми одначе зазначити, що докладали всіх наших зусиллів — дати друкований текст такий, який цілком-би віддавав усі фонетичні особливості мови записувачів. Коректуру кожного аркушу ми як-найстаранніш, як-найпильніш, перевіряли за автографом не менше як три рази, а здебільша чотири. І сміємо думати, що то вже не ми винні, а неміч людська, — коли якісь тонкощі автографа могли постраждати. Нехай-же, як казали латинці, дозволено буде й нам сказати: *ut desint vires, tamen est laudanda voluntas*.

6. Післяслово.

Друк книги доходить до краю. І бачучи її близький кінець, я ніяк не можу сказати так, як казали давні наші староруські писарі: „Яко радується заяць, сѣтий ловьчихъ избѣгъ, тако радується и кѣнижньий сѣписатель, дошьдъ коньца кѣнигамъ. Яко же радується крѣмьчий, во отишье приставъ, тако радується письць, видя послѣдньий листь“. Ні, навпаки: не без певного жалю покидаю я тую роботу, що забрала од мене три роки напруженої праці (може бути, навіть найкращі три роки мого дуже ще нестарого життя). Вона дала мені насолоду — всією душею, безпосередно, відчувати національну спільність цілої нашої України: східньої, центральної і західньої.

Велику лепту вклало Поділля в українську національну скарбницю. Такі літературні імення, як Руданський, Свидницький, Кочубинський — це-ж окраса й гордощі всенього українського письменства. Такі етнографи, як Шейковський та Димінський, то окраса всенької української етнографії. І мені, що довелося цілою істотою заринути в фольклорну скарбницю західньої України, може ближче ніж кому пощастило відчутти, що духовні скарби нашої західньої України творять єдине національне ціле з духовними скарбами моєї рідної Наддніпрянщини. Та не тільки з Поділлям я відчував увесь час повну національну близькість: всією душею відчував я як-найріднішу близькість і з іншою частиною нашої України — Галичиною.

Скільки всяких клевет і видумок пускали вороги української національності на Галичину! Це, мовляв, не „Малороссія“; це щось чуже, спольщене; тієї „галицької мови“ не зрозуміє Російська Україна, бо, це, мовляв, для „русской Украины“ китайщина й тарабарщина... Але ж хто перечитає оцей том подільського фольклору, що я випускаю в світ, той наочно побачить, що „галицька“ мова ані одним слівцем, ані одним звуком не одділяється од мови „русского Подолья“. Кожен безсторонній читач наочно бачить, що ніякі політичні кордони не розбили вікової одности в мові нашої України по

цей бік Збруча і по той його бік: це нерозривно одна-єдина Україна. І весь час, усі три роки, доки я пильно працював над оцією збіркою наших подільських казок, душа моя й дума моя не переставали переноситися на той бік Збруча до відірваного від мене великого шматка нашого єдиного національного тіла, і з грудей не раз виривався болючий клич: „Галич! де твої сини?“. Або сами собою на уста приходили слова тієї пісні, що я її записав в найріднішій моєму серцю Звиногородщині — Шевченковій батьківщині, — і хтілося звідси гукнути на той бік Збруча:

„Я по сім боці, ти по тім боці,
Передайся до мене!
В мене білее личко, в тебе чорні брови,—
Ти ж міні до любови!“...

... Так от же, іди ця книга в світ! Vade, liber!

У Києві 19 $\frac{10}{XII}$ 28

АНДРІЙ ІВАНОВИЧ ДИМІНСЬКИЙ *)

(1829—1905)

Ἄλλὰ καὶ ὡς μοι εἶπε τὸν γένος, ἀπὸθεν εἶσι
Ὅν γὰρ ἀπὸ δρυὸς εἶσι παλιράτου οὐδ' ἀπὸ πέτρης.

..Ти от скажи про родину свою, звідкля ти,
Вже ж не із дуба ти виріс свяченого та й не із скелі*

Одиссея, пісня XIX: 160.

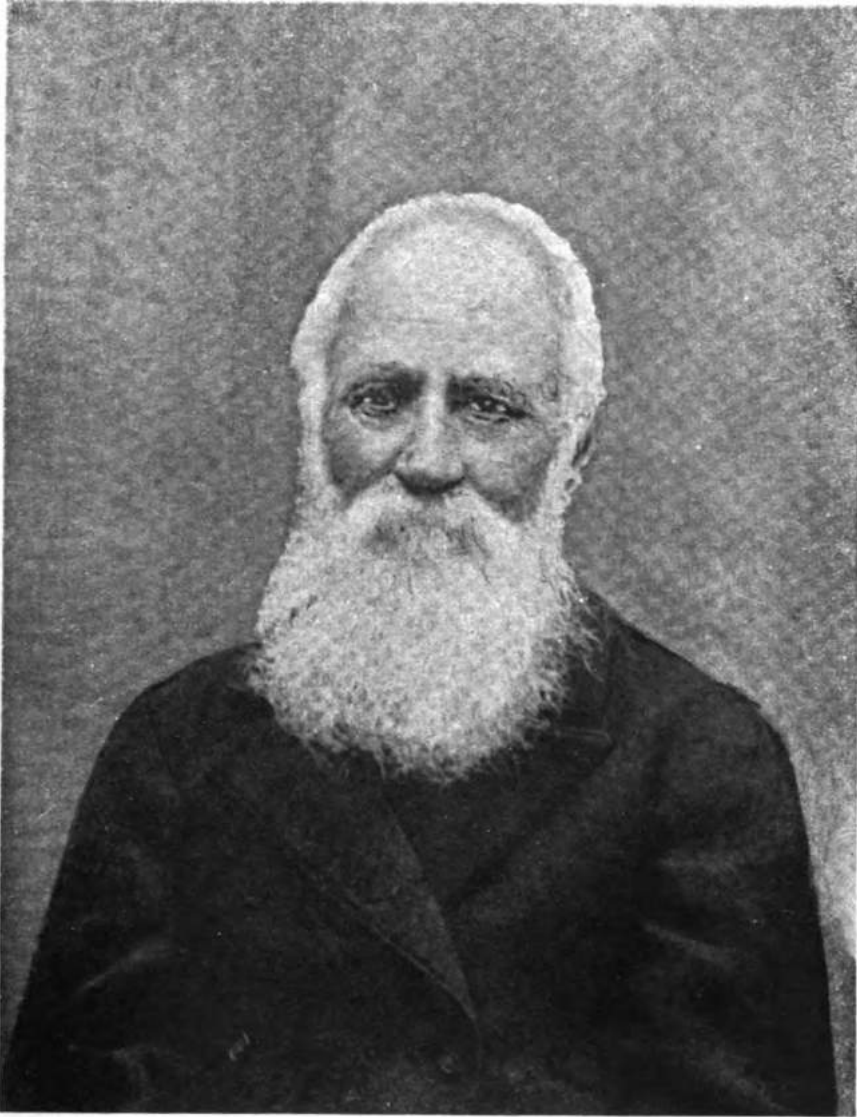
I.

Якого роду Димінський?

Народивсь Андрій Іванович Димінський р. 1829-го на Поділлі, в селі Баршівцях Могилівського повіту.

Батьки його належали до найбезталаннішої, найбільше пригнобленої тоді суспільної верстви — були кріпаки, піддані польських панів, Станіславських-Комарів. Родину Димінських переведено на Поділля з Київщини, з маєтків панства Станіславських, у другій половині XVIII ст. Як бачиться, вже й тоді родина ця трохи піднімається з-посеред иншої кріпацької маси Станіславських. Дід нашого етнографа Дем'ян Яковлів, ще й власного прізвища не мавши, проходить по ревізьких „сказках“ під назвиськом „Мельник“. Це дає нам змогу встановити його професію: був з нього мірошник, себ-то кріпак кваліфікований трохи вище. А із записів А. І. Димінського ми

*) В основу цього біографічного нарису покладено мою розвідку: „Знадоби до життєпису подільського етнографа А. І. Димінського“ (= „З поля фольклористики й етнографії“, в. 2-ий, К. 1928), збудовану почасти на студійованих етнографічних записів самого Димінського, почасти на його листуванні з деякими вченими та з „Русским Геогр. Об-вом“ і „Подольським Статистич. Комитетом“, почасти на підставі моїх розшукувань серед знавців старого Поділля. Використовую нагоду, щоб знов подякувати високоzasлуженому історикові Поділля Є. Й. Сіцинському за його прихильну допомогу, яку він не раз виявив підчас моєї праці над складанням біографії А. І. Димінського. — До того, що в мене було раніш зібрано, тут додано ще й той рясний матеріал, який для мене прибирав близький родич небіжчика Д-го — Йосип Антонович Бржосньовський (спомини, длові документи, особисті папери А. І. Д-го, то-що; вважаю за свою любу повинність скласти йому на цьому місці мою найбільшу подяку за ту велику працю, яку він поклав на збирання даних, що допомогли мені освітлити життя нашого етнографа. Важливі й інтересні документи переслав нам і внук покійного етнографа Сергій Антонович Димінський.

Андрій Іванович Длімінський.

бачимо, що пани часто-густо доручають його дідові й за людьми-підданцями доглядати. Батько ж А. І. Димінського — Іван Дем'янов — був з професії столяр, і під таким назвиськом „Столяр“ він і в „ревізських сказках“ проходить у с. Баршівцях. Жінку він взяв собі не просту кріпачку, а з духовних, Дарію Данилову.

II.

Дитячі та шкільні літа Андрія Димінського.

Отут у селі Баршівцях Могилівського повіту, де народився наш етнограф р. 1829-го, перебігли й його найперші дитячі роки, в умовах (живовидячки, нелегких) добре відомого всім життя кріпацької родини під владою поляка-діди́ча. Навряд, щоб дуже покращало їм життя і з року 1833-го, коли Івана Дем'янова Столяра переволяють на короткий час у м. Жванець. Із Жванця перевели його в с. Гаврилівці Кам'янецького повіту. Тут ця кріпацька родина залишається на дуже довгий час, і тут їй нарешті заблищали трохи кращі „гаразди“. Бо року 1843-го усенька прикордонна смуга, а в тому числі і с. Гаврилівці, перейшли з-під польсько-поміщицького в безпосереднє володіння державне. З цього часу етнографова родина обертається з панського кріпацтва в трохи кращий соціальний стан: у „казених“ селян. Прибирає вона прізвище „Димінських“¹⁾. Тоді й про кращу для дітей освіту легше можна б було думати.

Для Андрія Димінського шкільні літа почалися були вже й раніш од того 1843-го року. Звичайно, що про якусь серйозну шкільну освіту для своїх дітей многосемейному кріпакові Янкові Столяру не можна було надто мріяти. Тож, мабуть, не мало труднощів зазнав він, доки примостив свого старшого сина Андрія — майбутнього етнографа, на науку до Кам'янецької повітової школи²⁾. Як відомо, була це духовна школа нижчого ступеня, з програмою досить обмеженою, первісного загальноосвітнього характеру. Оцю школу скінчив Андрій, і на цьому, властиво, й припинилася його шкільна освіта. Всі дальші свої знання здобував Андрій самотужки, через читання книжок; і високого, як на ті часи, розумового розвитку, яким одрізняється Д-ий в середньому віці, дійшов він безперечно власними силами та через вплив тих високоосвічених людей, з якими його зближала етнографічна його діяльність.

Закінчити Кам'янецьку повітову школу мусів А. Димінський, мабуть, ще у першій половині 1840-их рр. Та його *Lehrjahre* на тім не спинилися; тільки ж пішли його інтереси за цей час шляхом трохи

¹⁾ Надаю їм прізвище Димінських не инакше, як од дідового імення „Дем'ян“, або, на західньо-подільський лад, „Дем'єн“ „Дим'їн“. Прізвище по офіційних документах перейшло скількись варіацій: було й „Деминський“, було й „Думинський“, і нарешті зафіксувалося „Диминський“.

²⁾ Самий свій вступ до цієї школи Андрій Іванович мабуть чи не має завдячити тому, що його мати Дарія Данилова була з духовного роду.

несподіваним. Ми маємо документове свідцтво, що року 1848-го склав А. Димінський при Кам'янецькій Врачебній Управі належні іспити на звання „мастера цирюльничьяго цеха“ і постановою Управи здобув право нижчої медичної практики. Чи довелося йому між кінцем курсу в повітовій школі та оцим „цилюрським“ іспитом 1848 р. проживати в Кам'янці¹⁾, ми точно не можемо сказати; — звичайно, що їздити до Кам'янця в ряди-годи він міг. Але належну підготову до своєї цилюрської діяльності здобув він, кажуть документи, не в Кам'янці, ба в одній з цилюрних „майстерень“ м. Жванця, де згідно з положенням мав він одбути належний стаж, попередю як учень, далі в характері підмайстра, аж нарешті оце 1848 р. зробився майстром. Було йому тоді допіру 19 літ.

З усього цього ми бачимо, що освіту Димінський здобув, за дитячих і юнацьких літ, лиш аби-яку, і розпочинати самостійне життя мав він з дуже незначними знаннями, ще з меншими правами.

III.

Димінський на хвершалстві в с. Гаврилівцях (1848—1850) та на писарстві в Пукляку 1850—1854 р.

11 березня 1848 р. обняв Димінський посаду фельдшера в своєму рідному селі Гаврилівцях, і цим розпочинає свою життєву кар'єру.

Та, відко, ота важка, неспокійна, робота сільського фельдшера не дуже до мисли прийшлася молодому Димінському. Вже року 1850-го кидає він „медичну“ кар'єру, що стала йому осоружна, та й переходить на посаду писаря Пуклякського сільського правління Оришинської волости.

Там, р. 1851-го, ледві двацять і два роки мавши, одруживсь А. І. Димінський з полькою Марією Хобржинською²⁾. Звичайно, що саме од неї найбільше й вивчився він польської мови та польського письма. Адже міг він і етнографічні записи робити польською мовою). — Хоч знов таки: знаючи культурне становище Поділля за тих часів, можна з певністю сказати, що й перед своїм одруженням говорить по польському Андрій безперечно умів.

IV.

Димінський стає етнографом (з 1849). Перші роки його етнографічної праці на Кам'яниччині. Звідки в нього взялися ці інтереси?

Року 1849-го, або принаймні не пізніш, допіру двацять літ маючи, починає хвершал (а тоді — писар) А. І. Димінський свої етнографічні записи.

¹⁾ і, таким чином, особисто познайомитися із Степаном Руданським, що вчивсь у Кам'янецькій духовній семінарії бл. 1847—1853 рр.

²⁾ До речі сказати: і другий раз одружився А. І. Димінський не з ким, як з полькою. Його перша дружина померла, ще як був він не старий (1878 року у с. Суслівцях), — і за п'ять літ, р. 1883, він удруге одружився в с. Струзі з місцевою дівчиною Оленою Левицькою.

З чого-ж розпочав свої записи Димінський? На жаль, зовсім певно відповісти на це питання, поки-що, важко. На рукописній збірці любовних пісень, що переховується у Рускім Географ. Обществі¹⁾, є точна зазначка, що зібрано ці пісні протягом 1849—1889 років. Ранішої дати на інших рукописах Димінського нема.

Будь-що-будь, ми маємо цілком точну вказівку, що етнографічна діяльність Димінського почалася в 1840-х рр., нехай хоч наприкінці їх. Напис зроблено на збірці пісень, тільки ж цілком природня річ—гадати, що записувати почав Димінський не самі пісні, ба й прозаїчні оповідання (перекази, казки, приміти і т. ин.).

Виникає питання: хто-ж саме пробудив етнографічні інтереси в Димінському?

Тут ми стоїмо перед цариною самих здогадів.

В Харкові, в Москві, в Петербурзі, українські пісні виходять у світ друкованими збірками ще з 1819-го року (Цертелев 1819; Максимович 1827, Максимович 1834; Лукашевич 1836; знов Максимович 1841, і дещо инше, включно до збірного „Быта Русскаго Народа“ А. Терещенка, СПб 1848, де в кожній частині притягнуто і український етнографічний матеріал: пісні, обряди, гри, то-що). Могли-б ці збірки діставатися й на Поділля, укупі з деякими белетристичними писаннями лівобережців. Міг-би їх бачити і молодий хлопчак-підпалубочий Димінський.

Тільки ж, коли ми згадаємо дуже важкі комунікаційні відносини тодішньої Росії, де не було ніяких залізниць, ми швидше можемо думати, що Димінський міг черпати жваві етнографічні українські інтереси не з Харкова і не з Москви, а з найближчого культурного оточення, в якому тоді жило ціле Поділля—польського.

Для українських поляків 1830-х та 1840-их рр. українська народня пісня і поезія була ніби їхня рідна. Згадаймо діяльність Доленги Ходаковського (пом. 1825). Згадаймо збірку L. Gołębiowskiego: „Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym“ (Варш. 1831). Згадаймо збірку пісень Wacława z Oleska: „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego“ Львів 1833, та K. Wóycicki: „Pieśni ludu Białochrobotów, Mazurów i Rusi z nad Bugu“ Варш. 1836; його ж прозаїчна збірка: „Klechy, starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi“ Варш. 1837; Жегота Павлі: „Pieśni ludu ruskiego“ Перемишль 1839; знов Wóycicki: „Zarysy domowe“ Варш. 1842, чотири томи, і инше. Але особливо згадаймо увесь настрій тодішньої польської романтичної літератури, т. зв. українського напрямку, яка, між иншим, видала з себе і Тимка Падурю, що й народився в нашому м. Іллінцях (1811 р.) і складав пісні і думи мовою українською. Тодішні польські літератори характеризували Падурю як поета, що „вмів складати напрочуд гарні думки говіркою руського народу“. Л. Се-

¹⁾ Диви Зелені: „Описание рукоп. Геогр. Общ.“, вип. 3, СПб, 1916, ст. 1092, № 34.

менський, біограф Падуриноного приятеля-романтика графа Вацлава Ржевуського, оповідаючи про те, як Падура жив в українському маєтку графа Ржевуського, разом з тим каже, що „жив там і торбаніст Відорт, який добирав до всього того музикальні голоси і співав, а разом з ним співали хором двірські козаки, невідкличні товариші свого пана“¹⁾. А друком „Pienia Tomasza Padury“ з'явилися у Львові 1842 року, та „Ukrainky z nutoju Tymka Padury“ в Варшаві 1844. Тоді ж таки поляк Вуйцицький у рецензії на Падурину збірку („Bibliot. Warszawska“ 1843, № 1), зазначав, що „Падура силувався пробудити на Україні пам'ять про її давню славу“, що „ніхто не вмів сильніш од Падури порушити серця“; а инший критик, Вінцентій Поль, вважав Падуру за „найвидатніше поетичне явище на цілій земній кулі“, вважав Падуру за камертон польського письменства: „Його пісні та думи мають таку саму вагу, як Гезіодова поезія в письменстві старогрецькому“. Чи міг би подоляк Димінський утікти од усіх тих літературних українсько-польських настроїв, якими жило тоді Поділля? Думаємо, що ні, не втік, — так само, як не втік од них і відомий наш поет Ст. Руданський²⁾.

Опроче, я вважаю за зовсім можливу річ, що на Поділля до прикордонних повітів могли заходити з Галичини етнографічні праці не самих поляків, ба й галицьких русинів. „Русалка Дністроя“, де зібрано і народні пісні і складені в народньому дусі вірші пам'ятної галицької трійці (Марк. Шашкевича, Як. Головацького та Ів. Вагилевича), вийшла в світ, як відомо, ще 1837-го р.; а замітний в галицькій етнографії Як. Головацького „Вѣнокъ русинамъ на обжинки“ вийшов у світ 1846—47 рр.; у II томі цього „Вѣнка“ ми маємо записи й прозаїчного галицького фольклору, навіть не дуже й малі: 16 казок, 15 приказок, 5 байок і небилиць³⁾. Знаменний для Австрії 1848 рік, коли, кажучи насмішуватими словами австрійських політиків, „граф Стадіон винайшов русинів“ і коли в галицько-австрійській Україні справді було закипіло жваве національне життя, міг без великих труднощів, гадаю я, відчутися певним відгомонам на сусідньому прикордонному Поділлі. Одна випадкова обставина тоді в деякій мірі навіть розірвала російський кордон. Щоб приборкати угорське повстання, цар Микола I вирядив російських (живо-видячки, переважно українських) воєнків в Австрію на поміч цісарському урядові (поч. 1849), і зносини між сусідніми землями Росії і Австрії через те спростилися занадто; а йшли „російські“ війська через Галичину, через Буковину, через Карпати. З недавнього досвіду 1914—1915 р., коли російські війська вступили були до Галичини, ми дуже добре знаємо, як сильно одбився на національній сві-

¹⁾ Пор. Пипін, „Исторія русской этнографіи“ т. III, Спб., 1891, ст. 253.

²⁾ Див. А. Кримський та М. Левченко, „Знадоби для життєпису Ст. Руданського“, К. 1926, ст. 9—10 і 167—168.

³⁾ Подав їх „Яцько Балагур“.

домості простих українських російсько-підданих салдатів той факт, що вони безпосередньо побачили галицько-українське життя. В меншій мірі, та все ж не аби-як, міг і тоді, тоб-то 1849 року, позначитися на взаємовідносинах Галичини і російсько-підданого Поділля факт вільного вступу російських військ на австрійську територію. І, може бути, не треба вважати за зовсім випадкову річ, що найстаріша цифрова дата, яку ми знаходимо на етнографічних записах Димінського, то і є як-раз 1849 рік.

Ще питання: чи не могли знайтися на Кам'янецьчині якісь такі інтелігентні люди, од яких Димінський, познайомившись з ними, міг теж набратися національної свідомости і етнографічно-дослідчих інтересів? Поки-що, це зостається для мене ще не зовсім добре висвітленою цариною. Дозволю собі одначе спинитися, наприклад, на особі кам'янець-подільського вчителя географії Василя Шевича. Ми бачимо, що В. Шевич надсилає до „Русского Географ. Общ-ва“ свої описи Поділля¹⁾; правда, надсилає він уже 1855 року, але ж ті описи свідчать, що він студював Поділля значно раніш, ще чи не в 1840-их роках. Димінський міг бути знайомий в цей час і з ним, і з деякими іншими місцевими дослідниками свого краю (пізніш такі знайомості можна встановити безсумнівно).

Так воно все, чи инак, але з 1849 року в особі Димінського ми вже маємо українського етнографа, що потім протягом п'ятьох десятиків літ, з надзвичайною енергією і працьовитістю, провадив свою етнографічну діяльність.

V.

Димінський на Проскурівщині (з 1854—1860). Зносини з „Русским Географическим Обществом“.

Що Димінський дуже свідомо, а не стихійно, ставився до своєї праці,— це річ безсумнівна. Бо не чим мабуть, як виразною свідомістю, треба пояснити той факт, що вже з перших років своєї писарської діяльності шукає Димінський змоги внести й свою лепту в ту культурну роботу над вивченням місцевостей Російської імперії (Поділля не виключаючи), яка за тих часів жваво почала провадитися. Незабаром йому, сільському писареві, пощастило встановити живий звязок з тією науковою установою, що справедливо вважалася за всеросійський етнографічний центр, а саме з „Русским Географическим Обществом“.

Та це сталося вже не на Кам'янецьчині. Року 1854-го Димінського переводять на Проскурівщину, у село Новий Світ. Тут Димінський осів аж на 6 років (1854-1860)—і саме в цей час розпочав свої жваві зносини з „Русским Геогр. Об-вом“.

Наскільки можна бачити із звітлень Русск. Геогр. Об-ва, найперше, що надіслав Димінський до Петербургу, то були не

¹⁾ Див. Зеленів, „Опис. рукописей“, т. III, ст. 1066, 1067 і д.

етнографічні записи, а речі матеріальної культури. В звітній Русск. Геогр. Об-ва за 1856 рік¹⁾ ми знаходимо зазначку, що того року Димінський надіслав до Р. Геогр. Общ. перстін, обручку і буси, знайдені в руїнах Булгара, та старі монети з Ново-Ушицького повіту. В дальшому такі зазначки не раз трапляються; але слідом за цим ми бачимо, що в кінці 1856 року починає Димінський надсилати до Петербургу й побутові записи. Та не одразу фольклорні: перші, надіслані од нього рукописи, були переважно характеру статистичного²⁾; прим., от, найперше надіслав він „О торговль хлѣбомъ и скотомъ въ Проскуровскомъ уѣздѣ“, далі „О торговль свѣжею и сухою рыбою и желѣзомъ въ Проскуровскомъ уѣздѣ“ і т. ин. Рукописи ці промовляють нам про те, що були це, найімовірніш, відомості, зібрані на спеціальне прохання чи навіть за готовою програмою Русск. Геогр. Общества. Де-далі, зносини Димінського з Русск. Геогр. Общ-ом робляться вже зовсім регулярні: десь, року 1857—1858 він стає постійним „членом-сотрудником“, а за два роки навіть дійсним членом Русск. Геогр. Об-ва. Року 1862-го Рада Русского Географического Об-ва навіть і надгородила Димінського, винісши постанову про присудження йому малого бронзового медала за його статистичні матеріали³⁾.

VI.

Димінський знову в Гаврилівцях на Кам'янецьчині (1860—1863) і в Струзі Ново-ушицького повіту (1863—1876). Дальша його етнографічна праця. Зв'язки з Вольным Экономическим Обществом (з 1860), Подольским Статистическим Комитетом (з 1862) з Чубинським (1869), з київським Юго-Западным Отдѣлом (з 1873).

Тимчасом Димінський кидає чужу йому Проскурівщину. Року 1860 його перевели писарем знову в рідне село Гаврилівці на Кам'янецьчині, і він там пробув до 1863-го року. Далі наставили його на сільського, а потім і на волосного писаря в село Стругу Ново-Ушицького повіту. Тут він осідає на довший час; геть аж до 1876 р., і навіть заводить власне господарство.

І з Кам'янецького і з Ново-Ушицького повітів Димінський тоді понадсилав до „Русского Географического Об-ва“ чимало своїх матеріалів уже не тільки статистичних, ба й тісно-етнографічних. З них особливу нашу увагу звертає тогочасний опис: „Быть крестьянъ Каменецкаго и Проскуровскаго уѣзда“ (рукописа закінчено 1863 року; має він 204 сторінки)⁴⁾. А року 1864-го в „Этнографическомъ Сборникѣ“ в. 6 видруковано було статтю Димінського: „Суевѣрные обряды при постройкѣ дома въ Каменецъ-Подольской губ.“

Але його жвава натура, з невичерпаним запасом енергії, не змогла обмежитися на зносинах тільки з Географическим Обществом.

¹⁾ Диви „Извѣстія Русск. Географ. Об-ва“, XVIII, ст. 55, № 104 та 105.

²⁾ Диви Зеленинъ, „Описание рукоп.“ т. III, ст. 1064—1095.

³⁾ Диви „Отчетъ Русск. Геогр. Об-ва“ за 1862 р., ст. 74.

⁴⁾ Диви Зеленин, „Описание“ т. III, ст. 1069.

Бл. 1860-го року він увіходить у близькі стосунки з петербурзьким „Импер. Вольно-Экономическим О-вом“ і стає в нім за постійного члена-співробітника; разом з тим увіходить він до складу членів „Комитета Грамотности“ цього високоzasлуженого Товариства і стає за його уповноваженого на західньо-подільський район. Димінському з Петербургу надсилаються усякі запити, книжки для шкіл, то-що.

І з близьким Кам'янцем Подільським вступає писар в тісні стосунки. Року 1862-го в Кам'янці засновується свій краєвий науковий осередок: „Подольскій Статистическій Комитетъ“, і Димінський, що жив тоді зовсім близько, у с. Гаврилівцях, бере в його перших заходах як-найактивнішу участь. Формальний його звязок з Комітетом почавсь одразу-ж-таки з 1862 року, коли Димінського обрано було на дійсного члена Подільського Комітета. Але й переїхавши із Гаврилівців до трохи дальшої Струги, Димінський не перестав листуватися з Подільським Комітетом; ми бачимо, як він виконує його різні доручення ¹⁾, заповнює програми і, що для нас найважніш зазначити, передає туди до Подільського Статистичного Комітету в середині шістдесятих років скількись великих збірок своїх фольклорно-етнографічних записів,—результат більше як десятилітньої роботи. Як відомо, Подільський Комітет серед своїх завдань ставив і видавання етнографічних матеріялів,—то мабуть саме для отих видань Комітету і надсилав Димінський свої довголітні записи.

Та на друк етнографічних матеріялів Подільському Статистичному Комітетові бракувало засобів, і справа ця все відтягалася. Тимчасом р. 1869-го Русское Географическое Общество виріядило на Україну („въ Юго-западный край“) етнографічно-статистичну експедицію з П. П. Чубинським на чолі. П. П. Чубинський взявся за це важке, але надзвичайно важливе з наукового боку, завдання з властивою йому жвавистю. Протягом року об'їздив він чимало пунктів Правобережної України, одвідав і Кам'янець. І тут од Подільського Статистичного Комітету та й од самого записувача Димінського безпосередньо Чубинський здобув скількись його етнографічних збірок ²⁾. Всі ці матеріяли переслав Чубинський

¹⁾ Диви про це у нас „З поля фольклористики“, вип. 2, ст. 78. Під цей час Комітет дуже рахувався з Д-им, ставився до нього з великою увагою і надавав його роботі великої ваги.

²⁾ Диви „Труды этн.-стат. эксп.“ т. I, вип. I, ст. XVI. Тут (в передмові до I т.) Чубинський пише: „Подольскій Статистическій К-тъ предоставилъ въ распоряженіе экспедиціи сборникъ г. Дыминскаго, заключающій въ себѣ до 2000 пѣсенъ, считая въ томъ числѣ и варіанты... Г. Дыминскій (предоставилъ) — сборникъ повѣрій, загадокъ и вообще этнографическихъ матеріаловъ“. В томі I, вип. 2, на ст. 227: „Такъ, по Ушицкому уѣзду Подольской губерніи большая часть пословицъ сообщена намъ г. Дыминскимъ“. На превеликий жаль, далеко одначе не скрізь зазначував Чубинський в своїм виданні, що ті чи інші записи йдуть саме-іменно од Димінського; пускав він їх і анонімно. А що й мову записів

до Петербургу, і вони значною мірою, окрім прозаїчних казок, видрукувані були в Петербурзі в „Трудахъ Этнограф.-Стат. Экспедиціи въ Юго-Западный край“. На жаль, нечитку руку Димінського Чубинський не зміг до пуття відчитати і частенько читав зовсім хибно. Коли-ж, до того, ми візьмем на увагу той прикрий факт, що Чубинський повиправляв суто-подільську мову текстів Димінського на свій полтавський лад, то доведеться визнати, що отаке (в „Трудахъ“) видання Димінського записів ніяк не можна визнати за добре¹⁾.

Коли в Києві заклавсь 1873 року „Юго-Западный Отдѣлъ Русск. Геогр. О-ва“, Димінський і з „Отдѣломъ“ нав'язав відносини. Що правда, доводилося б гадати, що ті Димінського зносили з „Юго-Западнымъ Отдѣломъ“ велися не безпосередньо, а через когось із членів того „Юго-Западного Отдѣла“ (через Рудченка? або знов-таки чи не через Чубинського?). Бо жаднісіньких писаних указівок на такі зносили Димінського з „Юго-Зап. Отдѣломъ“ у протоколах та звідомленнях „Отдѣла“ ми не знайшли; не знайшли ми там навіть і будь-якої, хоч-би лаконічної, згадки про особу Димінського; нема там навіть згадки про його прізвище. Тільки-ж у нас про причетність Димінського до „Отдѣла“ є цінні і аж надто незаперечимі доводи, а саме: ясні рукописи етнографічних записів (переважно прозаїчних) Димінського, які переховуються тепер в Українській Академії Наук. Ці його рукописи — ми це точно знаємо — були в „Юго-Зап. Отдѣлѣ“, принаймні в руках окремих членів, і їх не тільки переглядали, а почасті й друком інколи використовували члени „Отдѣла“. Так у IV — VI відділах „Малорусскихъ народныхъ преданій и разсказовъ“ М. Драгоманова (Київ 1876) ми знаходимо скількись десятків коротеньких оповідань запису Димінського²⁾. Правда, записи тії Драгоманов позначає так: „Под. губ. Передалъ И. Р-ко“, або ще простіш: „Передалъ И. Р-ко“, себ-то Драгоманів каже, що їх подав відомий український етнограф Іван Рудченко. Будь-якого зазначення того факту, що подані од Рудченка записи належать не Рудченкові, а Димінському, абсолютно ніде в Драгоманова нема. Це нам показує на те, що сам Драгоманов, діяльний член „Юго-Зап. Отдѣла“, особисто не був листувався з Димінським, а здобув його записи допіро від Рудченка. Якщо ж і Рудченко безпосередніх зносин з Димінським тоді ще не мав, то чи не міг Д-в здобути оті його записи од секретаря „Юго-Зап. Отдѣла“ О. О. Русова, який передавав Рудченкові взагалі будь-чий казковий матеріал для розгляду та для впорядкування?³⁾

Димінського попідправлювано було в друку з подільщини на літературний-ніби лад, тоб-то на полтавський, то часом і досвідчене око не одразу постереже іі тексти, що їх взято з Димінського.

¹⁾ Про це диви у нас „Вступ“, ст. XIII, та попередню нотатку на ст. XXVII.

²⁾ Диви прим. відд. IV (ст. 44—61) №№ 2—14, 20—33 та 346. У відд. V (ст. 62) № 1; у відд. VI (ст. 73—75) №№ 15, 18, 19.

³⁾ Про це диви „Отчетъ о дѣятельности Юго-Западнаго Отдѣла“ за 1874 р., ст. 22.

Як відомо, київському „Юго-Западному Отдѣлу“ не довго судилося жити. Після його розв'язання всі ті етнографічні багатства, що „Отдѣл“ прибирав, як музейні так і рукописні, в одній частині перейшли до київського-таки „Церковно-Археологического Музея“ і тепер належать Всенародній Бібліотеці України; а інші (і, як видно, найцікавіші) позалишали в себе на руках окремі члени „Отдѣла“. Димінського рукописи, разом з іншим матеріалом, дісталися на схованку відомому українському філологу П. Г. Житецькому і аж до 1895 року були в нього. Та 1895 року передав їх П. Г. Житецький А. Е. Кримському,—і оце допіро тепер побачать вони світ у цьому виданні.

VII.

Якими способами збирав свої етнографічні записи Димінський?

Переглядаючи етнографічний архів-спадщину Димінського — просто дивом дивуєшся: звідки така самовідречена енергія й працьовитість у простого писаря? Кожному дослідникові сільського життя добре відомо, наскільки за старих часів важка й відповідальна була посада волосного писаря, якої вічно-напруженої уваги та праці вона вимагала. Вільного часу міг мати волосний писар аж надто обмаль, і треба з великим признанням піднести тут той безперечний факт, що Димінський увесь свій вільний од служби час віддавав не чому, як етнографічним записам. І було це, так виходить, головним чином між 1849—1876 рр. Саме тепер, отут, *quint ad hunc locum revenimus*, слід поставити вже питання: од кого ж і якими методами записував Димінський? На це дуже важливе для нас питання тепер уже є змога одказати більше-менше певно.

От, на одному з трьох зошитів українських народніх пісень запису Димінського, які я здобув од небіжчикових родичів, на звороті 10-ої сторінки реєстра, де що є, зроблено приміром таку зазначку: „Эти пѣсни записано со словъ моей жены Маріи Хобржинской“. У багатьох прозаїчних записах ми знаходимо зазначки, що записано те чи інше оповідання од матери Димінського, од батька, од діда, од знайомого Антона Козицького і інших приятелів. Отже в самих таки Димінського записах ми натрапляємо на точні вказівки про те, що чимало етнографічного матеріалу зміг він здобути з найближчого оточення, з-серед членів своєї власної родини чи близьких до неї людей.

Тільки ж, звичайна річ, таким обмеженим колом не міг задовольнитися записувач. У споминах старих людей рідного етнографового села Гаврилівців та Струги, які ще добре пам'ятають небіжчика¹⁾, ми здобуємо ще певнішу та й то геть-цікавішу відповідь

¹⁾ Див. у нас на ст. XLVI.

на наше питання. Оповідують ті люди, що Димінський після служби дуже часто на ніч лишався у волості, де за тих часів мусіли вартувати всі селяни по черзі, по двоє-троє разом. І от, тих волосних вартівників горілкою частуючи, або чаєм напуваючи, Андрій Іванович прохав їх співати чи розповідати щось, а сам з їх слів записував. Оцей спосіб записування був мабуть найчастіший, найзвичайніший у Димінського.

Тільки ж аналіза деяких його записів примушує нас прийти ще й до иншого висновку. Чимало оповідань та казок у небіжчикових записах носять характер певного віршування. Іноді оповідання переходить коли не в справжні вірші, то в римований склад, а частенько — знов—трапляються в казках таки й просто вірші, несумнівні вірші, які ще добре заціліли; подекуди збереглися вірші, вставлені лиш у початку казки, а найчастіше — то наприкінці, де оповідання, дійшовши краю, переходить у мораль. Знов же часто-густо трапляється в Димінського записах специфічне трафаретне закінчення римованого типу: „І я там був, їв, пив, аж по вусах текло, а в горлі сухо було“, чи: „Ось вже казці кінець, дайте мені обарінец“. Все це вкупі свідчить про те, що не перебувся в своїй роботі записувач і без оповідачів професіональних, які традиційно, од своїх попередників, ховали казки в своєму репертуарі¹⁾. Як відомо, в великоруському житті „сказочник“ (поруч давнього „скомороха“) — це явище дуже звичайне, і послухати професіонала-„сказочника“ для великоруського селянина розвага дуже любя й часта. Так само і у нас на Україні, давніми часами, багацько було таких казкових оповідачів-спеціалістів, з певним обробленим репертуаром. Тепер це вже досить призабулося, але пам'ять про їх існування ще до недавня зовсім добре зберегалася. Згадаймо, хоч, слова Квітчиного пана Халявського, постаті дуже характерної для нашої недавньої минувшини: „Меня простой сказочникъ такъ же усыпитъ, какъ и романъ въ 4-хъ частяхъ“. (Цікаво, що пан Халявський сміленько рівняє простого-собі професіонала-сказочника до „одукованого“ письменника-романіста). Само собою ясно, що і на Поділлі таких оповідачів-професіоналів було подостатком, і використати їх Димінському було зовсім не важко.

Нарешті намагавсь Димінський занотовувати щось етнографічне не безпосередньо, а через співробітників, притягав він до етнографічних записів і близьких людей. Найперше — синів. Що правда: —

¹⁾ Спиримо увагу читача хоч на деяких казках, що їх Димінський записував мивовидячки од професіональних оповідачів і що часом вони переходять в римований склад, або в чисті вірші. От, див. ст. 214 і ин., де вірш добре зацілів. Або, от, де оповідання кінчається мораллю чи-там висновком у формі вірша чи пісні: № 326 на ст. 223; № 335, ст. 226; № 437, ст. 282 № 448, ст. 290; № 574, ст. 512. Або див. № 370, ст. 243, де вірша попросту й виразно вкладає в уста професіонала-бандуристи, — одного з тих професіоналів, що й ховали казки традиційно, в своїм репертуарі.

найчастіш доручав він своїм синам тільки чистове переписування записів. Але небожів прохав він і самих-таки записи робити. У нас є лист небожа Димінського Йосипа Шостацького. Лист той, як видно, є відповідь на прохання А. І. Димінського **позаписувати українські пісні** в самому Кам'янці. Правда, той Шостацький не дуже добре зрозумів етнографічні інтереси свого дядька. — „Въ Каменцѣ“, наївно пише він ¹⁾, „малороссійскихъ пѣсень трудно достать. У насъ никто не поетъ ихъ, за исключеніемъ двухъ пѣсень, которые переписуль (sic) Вамъ на этомъ письмѣ“. І справді він подає, тільки не дві, як обіцяє, а вже аж чотири пісні: „Та забілили сніги“; „Та по тім боці Дунаю, та вівчар вівці зганяє“; далі — Щоголівську: „Гей у мене був коняка“, і з Котляревського: „Сонце низенько“. Треба одначе гадати, що не всі ж кореспонденти давали Димінському отакі наївні відповіді, а справді записували те, чого Димінський прохав для себе.

VIII.

Нешасливий перелім у житті А. І. Димінського, з 1876 року. Звільнення та перекидання з посади на посаду — до повіту Могилівського, знов до Ушицького, до Лятичівського. Зносини з київським професором Ол. Хвед. Кістяківським і праця Димінського над звичаєвим правом. Остаточне звільнення з посади (1882).

Можна сказати, що вся ота друга чверть життя Димінського (р. 1849-1876) — це був найкращий на його віку час, як з погляду морального, так і з матеріяльного. З морального? — бо його етнографічні інтереси, розпочаті 1849 року, встигли сильно поглибитися; разом з ним поширився й розумовий розвиток; виробився твердий світогляд; високо інтелігентні люди ставилися до цього волосного писаря з пошаною.

А поруч цих успіхів моральних, мав Димінський під цей час і таке-сяке забезпечення матеріяльне. Десь-так на припочатку шістдесятих років здобув він од „Управління Крестьянскихъ Имуществъ“ земельний наділ у с. Струзі Ново-Ушицького пов. і завів тут своє господарство: поставив будиночок, насадив садок. Року 1869 йому пощастило навіть і більшу земельну власність придбати в с. Бобчинцях на Ямпільщині. Тішивсь А. І. і родинним щастям, бо потроху попідростали діти, а старшого сина Йосипа поталанило йому вже й до учительської семінарії примостити.

Але з 1876 року в житті А. І. Димінського починається різкий перелім. Одне лихо за другим несподівано лягає на його плечі, і кінець-кінцем доля зовсім його зраджує. Той 1876-ий рік був злоповісний і для всієї української національності, бо це ж тоді вийшла славетна „Lex Jusephovicia“ — заборона українського письменства і україн-

¹⁾ достоту ніби Коваленківський волосний писар в оповіданні „Народні пісні“, — той теж сповіщає начальство, що в їх селі „народныхъ пѣсень не оказалось“.

ської мови. А для Димінського друга половина його життя, з 1876 року, то була ненастанна боротьба за шмат хліба в умовах невпинного переслідування.

Дарма що свої важкі й відповідальні обов'язки волосного писаря Димінський виконував з надзвичайною дбайливістю (часом, як бачимо із споминів селян, він і по ночах у волості працювати залишавсь), густо-часто не міг він бути до мисли своєму безпосередньому начальству — мировим посередникам. Чесний народолюб, свідомий українець, чи, як тоді говорили, „опасный украинофиль“, з великою незалежністю в поглядах та з широкими науковими зв'язками, не міг такий волосний писар не викликати частенько супроти себе підозрінь та урядової неприхильности. З таким писарем доводилося кожному начальству будь-що-будь особисто рахуватися, навіть часом і побоюватися, — то хтілося політично його підозрівати. Підкопування й інтриги почалися й попереду, а нарешті року 1876-го зривають Димінського з насидженого місця і переводять із Струги до Могилівського повіту, в с. Муровані-Курилівці; а там, знов, за якісь півроку, і зовсім звільняють з посади.

Тільки ж, цим разом пощастило А. І. Димінському незабаром здобути посаду тисяцького в м. Камосі Ушицького повіту, а далі, за допомогою етнографа Данильченка, дістати знов посаду волосного писаря: в Сусловецькій волості Лятичівського повіту. Тут він перебув аж чотирі роки, до р. 1881-го. Але ж оці часті службові пересування, з місця на місце, дуже тяжко підтинали Димінського матеріально. Землю в Бобчинцях він мусів продати за безцінь; господарство в Струзі підупало; нарешті, року 1878-го, померла його перша дружина й залишила по собі троє дітей.

Тяжкий сум, навіть зневіра, віє з тогочасних листів Димінського. Але етнографічної роботи він все-ж таки й тоді не кидає. Саме тоді увиходить він у близькі стосунки з видатним нашим дослідником звичаєвого права, професором київського у-та Ол. Хвед. Кістяківським, і на професорове прохання починає збирати присуди сільських судів, описує різні правові порядки на селі, і т. ин. Збрані рясні матеріали ¹⁾ він і надсилає до Кістяківського, а той мав їх друкувати у своїй збірці. Для послуг проф. Кістяківському притягає він ще й свого сина Йосипа; а син тоді вчителював у с. Лисянці на Звиногородщині ²⁾. Листування А. І. Димінського з проф. Кістяківським показує нам, що проф. Кістяківський з великою увагою

¹⁾ Про це диви мою брошуру „З поля фольклористики та етнографії“, вип. 2, ст. 81—82.

²⁾ Частина тодішніх Лисянських записів, що поробив Йосип Димінський 1878—1880 р., незабаром побачить світ у I томі збірки акад. А. Е. Кримського: „Звиногородщина з погляду фольклорно-лінгвістичного“ (див. там окремі розділи: „Про всякі сільські кари, судові й самосудні“ (ст. 71—77), „Які бувають весільні звичаї на селі і що буде [нечесний] молодій“ (ст. 147—163), аскетичні звичаї на пушення (ст. 369).

поставився до Андрія Івановича: вислав йому різні книжки, давав різні поради, нарешті взяв на себе перевести через цензуру збірку подільських пісень запису Димінського і знайти для неї видавця, про що наш етнограф здавна мріяв ¹⁾.

На пропозицію проф. Кістяківського Д-ий, мабуть чи не 1879 р., справді надіслав йому до Київа три величезні зошити пісень. Тільки ж не пощастило Кістяківському свою обіцянку швидко справдити: певне, виникали всякі труднощі. Нарешті смерть проф. Кістяківського (1887) геть розбила всі видавничі плани Димінського. І, після довгого листування з дружиною небіжчика, здобув він 1887 року з Київа свої рукописи назад до себе ²⁾.

А тимчасом для Димінського службові непорозуміння і утиски, не вважаючи на захист од Данильченка, не припинялися й не припинялися. Року 1881-го Димінського знов пересунули, живовидячки „для пользы службы“, на иншу волость — Війтівецьку, того самого Лятичівського повіту. Тут вибув він тільки один рік, і нарешті був зовсім звільнений з посади. Після того вже протягом десятиох літ ніде він не зміг знайти собі притулку.

IX.

Матеріальне зруйнування Димінського (1882). Він живе як сільський хлібороб у Струзі Новоушицького повіту і терпить од політичних доносів. Писаний заповіт Димінського (1883).

Опинившись без посади (1882), Димінський повернувся до Струги і тут оселився у своїй невеличкій садибі. Але лиха доля переслідувала його і тут. Року 1882-го збанкрутував Скопінський банк, куди Димінський вклав усі свої невеличкі збереження та гроші за продану свою землю. Таким чином він залишився без усяких засобів

¹⁾ Наведу з цього приводу один з листів Кістяківського до Димінського: „Кієвъ, 16 іюні 1878 г. Милостивый Государь Андрей Ивановичъ! Жду присылки рѣшеній Гречивецкаго Волостнаго Суда съ 1861 до 1875 г. и напередъ шлю Вамъ великую мою благодарность за нихъ. — Какъ только получу: „Пѣсни любовныя и семейныя Подольской губ.“, тотчасъ отдамъ въ цензуру, согласно Вашему распоряженію. — Въ особенности интересуютъ меня рѣшенія Вербовецкой Сельской расправы съ 1845 по 1865 г. Усердно прошу Васъ сообщить мнѣ съ нихъ копии. — Томъ актовъ о гайдамакахъ [М. Л. в „Архивъ Юго-Зап. Россіи“] я пришлю Вамъ въ даръ. Только прошу Васъ повременить до послѣ ваканцій; теперь всѣ разъѣхались. — Я до 1-го іюля остаюсь въ Кієвъ. Съ того же числа уѣду въ путешествіе и буду отсутствовать до 15 авг. До отъѣзда жду еще Вашего письма и присылки рѣшеній. Затѣмъ, если найдете необходимымъ — о чемъ я прошу — пишите такъ: „въ Ромны, а оттуда въ с. Великія Будки“, куда я буду навѣщать, какъ въ мою штабъ-квартиру. — Сыну Вашему Осипу Андреевичу передайте мой поклонъ. Я отъ него жду извѣстій о ходѣ его работы. — Съ искреннимъ уваженіемъ и совершенною преданностію остаюсь Вашимъ А. Кістяковскій“.

²⁾ Тепер ця цінна збірка знов у Київі, вже у мене. Здобув я її од родини небіжчика Димінського, і коли буде добра змога, то незабаром і вона побачить світ у серії видань Української Академії Наук.

до життя, і змушений був, 53 роки мавши, на кількох десятинах розпочинати мало ще спробуване для нього тяжке життя сільського хлібороба.

Не можна було йому тепер без дружини перебутися, і він одружився вдруге, року 1883-го, з двадцятишестилітньою дівчиною-полькою Оленою Левицькою. Тільки ж і тут не поталанило Димінському. Не за довгий час по шлюбові помер батько його нової дружини, і на плечі Димінського впала ціла родина Левицьких: дві дружинині сестри та мати. Почалися тоді для нього справжні злидні, а разом з ними і неминучі родинні чвари.

Але на цьому не стало лихо.

Давніші Димінського вороги, оті усякі мирові посередники, урядники й інші „аристократи“ тодішнього села, не захтіли ще й тепер (або: вже тепер) заспокоїтися. Поліційник-урядник І. С. Гордійцев бл. 1883, тоб-то в самому розгарі реакційного панування Олександра III, послав „по начальству“ доноса на Димінського, де виставив його, як людину революційну і шкідливу. — „Живе він дуже добре з селянами“, писав цей шановний „дописувач“, і справляє на селян величезний вплив: пособляє їм порадами, дає читати революційні книжки (М. Л.: та ще чи не українські часом?), а од них записує всякі оповідання проти релігії та проти панів і підбурює селян проти місцевого начальства і уряду“.

Начальство не загаялося. Наскочила до оселі Димінського жандармерія 1883 р., перекопала в хаті геть-усе, позривала навіть підлоги. І хоч знайти чогось зовсім нелегального жандармам так і не пощастило, проти Димінського почалося слідство. Тільки захист і допомога Сторожевського—редактора „Подольського Листка“—врятували цим разом Димінського. Всю цю сумну, але звичайнісіньку для тих часів історію Сторожевському пощастило роз'яснити на користь Димінського, і Димінському дали покій¹⁾.

Та на жаль, усі тії нещасливі пригоди вкрай підтяли здоров'я Андрію Йвановичеві. З того всього він тяжко занедужав та й, не сподіваючися на ноги звестися, склав заповіта. Того цікавого заповіта подаю я в додаткові. Характерна річ: дарма, що від російських урядовців-посіпак зазнав Димінський чимало лиха, все ж він воліє політичну владу російську, ніж пансько-польську. Думка, що знов може зчинитися нове польське повстання, як двадцять тому літ, його жахає. Своім дітям-внукам-правнукам „подъ страхомъ загробнаго проклятія“ він наказує: „при всѣхъ переворотахъ въ краѣ“ триматися правительства російського. Для нього краща — влада російських держиморд, ніж польських поміщиків.

¹⁾ Потім Димінський навіть запізнав Гордійцева до суду. Справу розглядала Одеська Округова Палата, і Гордійцева засуджено за „лжедоносъ и клевету“ на скількись

X.

Марні шукання посади в 1880-их роках. Характерне листування Димінського з Ів. Рудченком (1884).

Перемігши хоробу, починає Димінський напружено шукати посади, бо треба ж жити.

Вдається він до усіх ближчих знайомих, вдається й до різних „мирових посередників“ Поділля та Київщини, „слёзно моля“ всі оті „високоблагородія“ або й „високородія“ дати йому хоч-якусь роботу чи посаду¹⁾. Але ніхто, чи чужий, чи близький, в тее „врем'я люте“ не відгукнувся на ті всі його прохання: ніхто не допоміг.

І Димінський зважився нарешті використати для себе свої давні наукові звязки. Переписав він до купи всякі свої прозаїчні записи, протягом трьох десятків літ з уст народніх пороблені, і надіслав їх (р. 1884) в повне розпорядження Івана Рудченка („Білика“), який тоді був „чиновникъ особыхъ порученій“ при київському генерал-губернаторі. В рівночасному листі (з січня 1884 р) Димінський благав Рудченка дати йому рекомендацію і допомогти дістати хоч-якусь посаду.

Та Рудченко, хоч і був автор друкованого в Женеві соціального роману: „Хіба ревуть воли, як ясла повні?“ і близька був людина до київської Старої Громади, але разом з тим (бо „врем'я люте“) був з нього типовий „чиновникъ особыхъ порученій при генераль-губернаторѣ“. Не дуже привітно, щоб не сказати попросту: черственько, одписав Рудченко Димінському от якого листа:

16 Февр. 1884. Київъ. Милостивый Государь, Андрей Ивановичъ! Полученныя отъ Васъ нѣсколько писемъ оставались безъ отвѣта: во 1-хъ, потому, что Вы въ нихъ (вѣроятно, по ошибкѣ) не назвали мнѣ своего адреса — а писать Вамъ въ Ушицу я не рѣшался; а во 2-хъ, Вы, очевидно, разсчитывали на то, что я располагаю мѣстами, — тогда какъ я вообще держусь правила — не рекомендовать никому лицъ, которыхъ я лично не знаю. Вы сами поймете, что, никогда не видѣвши Васъ въ глаза, — я, кромѣ общихъ фразъ, ничего не могу сказать о Васъ.

Винкая, впрочемъ, въ Ваше бѣдственное положеніе, — я рѣшился сегодня написать Мировому Посреднику Износкову²⁾ письмо, въ которомъ прошу его предоставить Вамъ, буде возможно, должность Волостного Писаря. Поэтому, обратитесь къ нему и передайте, что я еще разъ прошу его — доставить мнѣ удовольствіе: пристроить Васъ.

місяців в'язниці. Гордійцев свою кару одбув, але просто-таки з в'язниці попав на посаду волосного писаря (річ зовсім, як на ті часи, незаконна). В очах місцевого начальства Гордійцев стався „мученик за правду“, і потім Димінському ще не раз довелось зазнати великих прикростів од тієї розбещеної зграї.

¹⁾ Подаю тут один з таких листів Димінського до звингородського мирового посередника: „Ваше Высокоблагородіе! Я крѣпко надѣялся что получу, въ Вашемъ участкѣ должность, и буду имѣть, возможность содержать своихъ дѣтей въ Звенигородкѣ: въ училищѣ. Но къ сожалѣнію мечта моя не осуществилась, ибо навѣрно вакансіи нѣтъ. Но если бы случилась, то осмѣливаюсь покорнѣе просить опредѣлите меня, хотя-бы въ самую запущенную волость на полгода, — и тогда увидите что несмотря на мои 54 года я еще такъ работаю, что и двухъ молодыхъ не въ состояніи того сдѣлать. Вашего Высокоблагородія Всепокорнѣйшій слуга Андрей Ивановъ Диминскій. 10 Августа 1883 года Подольской Губерніи Новоушицкаго Уѣзда Село Струга“.

²⁾ в Ушиці. М. Л.

Что касается тѣхъ матеріаловъ этнографическихъ, которые Вы прислали мнѣ, то, по сличеніи ихъ съ печатными „Трудами этнографической экспедиціи въ Юго-западный край“, — они оказались не представляющими ничего новаго. Ими можно пользоваться лишь для пополненія имѣющихся вариантовъ сказокъ.

Поэтому, если матеріялы эти Вамъ нужны, — напишите мнѣ: сколько именно книжечекъ Вы прислали мнѣ, и я ихъ Вамъ вышлю обратно.

Примите увѣреніе въ почтеніи и преданности. И. Рудченко. Адр. мой: Кіевъ. И. Я. Р-ку, Чиновнику особыхъ порученій Генераль-Губернатора.

Цей лист свідчить про те, що „чиновникъ особыхъ порученій Генераль-Губернатора“, який в українстві мусів грати ролю евангельського Никодима (що сміє балакати про українство хіба вночі), вважав за потрібне затулити перед політично-непевним сільським діячем свою Никодимську обережність начеб-то науковою запоною. Мовляв: Ваші, добродію, етнографічні матеріяли не цікаві, — можете навіть забрати їх назад, та ще й назвіть, скільки всіх зошитів було, щоб, не дай боже, чого у мене на руках не залишилося.

Отже воліз удати Рудченко, що він не зрозумів великої наукової ваги записів Димінського, — аби той крамольний записувач його більше не турбував.

Що повинен був відчути Димінський, одержавши такого листа од автора „Хіба ревуть воли, як ясла повні?“, де з'ідеалізовано Чіпку, — зрозуміти не важко.

А що, коли діставсь тоді до його рук альманах М. Старицького „Рада“, що саме тоді 1883—1884 року вийшов у світ? Це було, як на ті часи, літературне явище видатне, і не дивно було б, коли б і до Димінського рук цей альманах дістався. Мабуть, із великою гіркотою і почуттям свіжого особистого болю повинен був перечитати він там переспіви самого редактора: „Забутливі люди“ — та „Потайні ученики“. Старицький каже:

„Забутливі люди!.. Чи ви ж мині з-мала
Колись не казали щоденно, бувало,
Що нам заповідав Господь розп'ятий,
Щоб люди любились як друзі, як брати?
Я вчув вас... і серцем недужим радію:
Сховав заповіт той, як кращую мрію,
Ховав, і ховаю, і буду ховати...
Завіщо ж докорам на мене вставати?
Невже пак за те, що вірю слух'яне,
Що слово справдитця і час той настане?

Забутливі люди!.. А в школі ж ви сами
Мене наставляли якими річами?—
Що всі ми єдиної матері чада,
Що чесність і щирість — найперша засада.—
Чого ж мене гонить повсюди догана,
Що я захищаю бездоляца від пана,
Що я не боюся ворожого миру,
А руку здіймаю за правду, за ширу?...”

А от про Никодимів українства:

Потайні ученики¹⁾.

Ми там були!.. Його розп'яли,
А ми дивились оддалі.
Та обережно знай мовчали
І в глинні душі ховали
Свої незважені жалі.

До нас присікались словами:
„Повинно, й ви ті-ж руки, —
Адже ж були його друзями!“
Ми оджуралися з клятьбами, —
І півень крикнув здалеки.

¹⁾ Це не був власний твір Старицького, а лиш переспів із соціалістичної поетеси С. Бардіної (Про це дивн Овсяніко-Кулківського; „Історія русскої інтелігенції“, М. 907, ч. II, ст. 256).

Вони замучили Месю...
 Усе простив він ворогам:
 Він душоугубу, лиходію,
 В раю зустрінись дав надію...
 Та чи простив же Він друзям?*

XI.

Новий політичний донос на Димінського (1885). Родинні нещастя (1885). Незломний Димінський знов береться за працю над етнографією Поділля; та загибель зібраних матеріалів у Подільськiм Статистичнiм Комітеті (1889) кладе його етнографічній енергії край.

Звісно, що холодна Рудченкова рекомендація, яку він дав Димінському до Ушицького „мирового посередника“, не багато змогла пособити йому: „мировой посередник“ Износков посади не дав (1884).

А тимчасом своє сільське „начальство“ ані на хвилину не хтіло забути нелюбого їм Димінського, до живого дошкуляючи йому де тільки можна було. Незаконно ставлять до нього на постій козацького есаула, — і той знущається з цілої родини; заслабнуть Димінського діти, чи сам Димінський, — сільський лікар чи фельдшер прийде за місяць або й зовсім одмовить допомоги. І т. ин. А нарешті, р. 1885-го, до губернатора надіслали нового доноса, де Димінського обвинувачують, що він підбурює селян проти волосного начальства, і вимагають зовсім виселити його з Поділля.

Знову довелось Димінському вдаватися скрізь по захист. Цим разом допоміг йому врятуватися Подільський Статистичний Комітет: він (так воно бувало і деінде в Росії) був притулок деякого лібералізма¹⁾.

¹⁾ Наведу лист Димінського, надісланий в цій справі до тодішнього керівника Подільського Статистичного Комітету: „Милостивый Государь! Покорно прошу простите мнѣ великодушно, что я осмѣливаюсь беспокоить Васъ своею просьбою, немнѣя ниткуда защиты, слезно молю Васъ, хотя я лично незнакомъ, но все же принадлежу къ Членамъ Комитета и рѣшаюсь въ своей бѣдѣ прибѣгнуть къ защитѣ и покровительству Вашему, надѣясь что Вы мнѣ пособите и защитите, какъ защитилъ и пособилъ мнѣ Г. Сторожевскій послучаю ложнаго доноса на меня, и виновный донощикъ по рѣшенію Суда понесъ достойную кару закона. — Въ семь году при моемъ бѣдственномъ и нещастномъ положеніи такомъ что я нуждаюсь въ кускѣ хлѣба и принужденъ зарабатывать его тяжкимъ и усиленнымъ трудомъ, г. Мировой Посредникъ і Участка Ушицкаго Уѣзда Износковъ (М. Л.: той самий, до якого Рудченко давав рекомендацію) и Стругскій Волостный Писарь Лотоцкій донесли Г. Губернатору что я вышываюсь въ дѣла Волостные, и вліялъ на уменьшеніе жалованья Волостному Писарю Лотоцкому. тогда какъ я рѣшительно ни во что не вышываюсь и нигдѣ не бываю, какъ можетъ засвидѣтельствовать цѣлая Волость хотя по закону Общ. Полож. о крестьян. ст. 123 назначеніе жалованья опредѣляется сходомъ, и Волостный Сходъ уменьшилъ и по разъясненію Сельскаго Вѣстника № 15 за 1835 годъ это дѣло относится до Волостнаго Схода; и Мировой Посредникъ бывшій самъ на сходѣ, и знающій, что Волостный Сходъ желаетъ уволнить Лотоцкаго, а потому уменьшилъ жалованье, но все же изъ уваженія Г. Посреднику Писаря не увольнял, хотя Писарь Лотоцкій безъ согласія схода назначенъ изъ Пелипновецкой Волости переведенъ по жалобамъ крестьянъ и я не зная ни духомъ ни тѣломъ ничего. — вдарухъ мнѣ объявляютъ что въ случаѣ если я буду вліять на крестьянъ то меня вышлютъ изъ края — хотя я просилъ Г. Губернатора о повѣркѣ на сходѣ Выборныхъ кре-

Димінського залишили в Струзі, а доносителям навіть надіслали „выговоръ“. Після того на якийсь час Димінського не зачіпають, — сказати б, бояться.

Та нове несподіване родинне лихо приголомшує Димінського. 1885-го року, мало не рівночасно, помирає на сухоти доросла заміжня дочка Марія та вісімнадцятилітній син Климентій, якого Димінському довелося з хлоп'ячих літ віддати на писарську роботу.

А. І. Димінський р 1901-го в колі своєї родини.

Сидять: етнографова дружина Елена Йосипівна; сам А. І. Димінський; дружинина сестра Аполлонія. Стоять: син Антін та його дружина Євдокія Львівна. Внизу стоять Антонові діти: Олександр (помер малий) та Марія (тепер Кришньовська).

І під цей час Димінський виявив велику силу волі, непохитну вдачу. Живий дух бере гору. Шукаючи забуття од цих ударів долі, він знову енергійно береться до етнографічної роботи. За цим разом

стьянъ, донесенія, и тогда покажется что я вовсе тутъ неучаствую, но мнѣ отказано. Другое дѣло: Какой-то Сваричевскій донесъ Новоушицкому Исправнику а тотъ Губернатору что я наговорилъ Вербовецкихъ мѣщанъ вторгаться въ земли Помѣщика Собанскаго. И это дѣло еще неразрѣшено — тогда какъ я въ Вербовѣ былъ только проѣздомъ назадъ тому лѣтъ 10. и я не могу понять что это значить или это стговоръ чтобы

бере він на себе, proprio motu, важке і відповідальне завдання описати одяг селян цілого Поділля, а рівночасно підтримує він звязки з редакторами київської ліберальної газети „Заря“, із Сторожевським, з Головною Петербурзькою Фізичною обсерваторією, куди надсилає різні свої метеорологічні спостереження; тільки ж найголовніша праця Димінського під цей час — це все-ж опис сільського одягу Поділля.

Багато часу і сил витратив він на цю роботу. І коли справа вже досить посунулася наперед, р. 1889-го вдавсь він до Подільського Статистичного Комітету з проханням надрукувати цю його працю і нагадував за давні свої присилані праці. Але як стій — новий удар! Тодішній керівник справ Комітету В. Гульдман (що стався редактором офіційних „Подольських Губ. Вѣдомостей“) мусів одписати Димінському ось як:

М. В. Д.

Подольскій Губернскій
Статистическій Комитетъ

Апрѣля 4 дня 1889 г.
№ 180.

Г. А. ДЫМИНСКОМУ

въ с. Стругъ, Ушиц. у.

Въ отвѣтъ на письмо Ваше, Милостивый Государь, отъ 3/м. Марта, Комитетъ имѣетъ честь увѣдомить Васъ, что — по наведеннымъ справкамъ — въ дѣлахъ Комитета за 1879, 80—81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88 и текущей годы никакихъ работъ Вашихъ присланными не оказалось. Въ дѣлахъ Комитета не имѣется также ни рукописи, ни бумаги, при которой былъ бы представленъ Вами упоминаемый въ письмѣ „Сборникъ по словицъ Подольской губерніи“, а равно въ изданіяхъ Комитета за означенное выше время сборникъ этотъ, какъ оказывается, помѣщаемъ не былъ. Такимъ образомъ, къ крайнему своему сожалѣнію, Комитетъ нынѣ не можетъ дать Вамъ по этому предмету никакой справки. Кроме того, ввиду прерванныхъ Вами уже давно сношеній съ Комитетомъ, этотъ послѣдній еще съ 1886 года не считаетъ Васъ уже своимъ членомъ, какъ Вы изволите усмотрѣть изъ прилагаемаго при семъ отчета Комитета за этотъ годъ.

За симъ, что касается предложенія Вашего воспользоваться Вашимъ трудомъ по описанію одежды крестьянъ, то, если этотъ трудъ Вашъ обнимаетъ собою всю губернію, то,

меня выжить или что другое. Словомъ очернили меня совсѣмъ. Еслибы дѣло направили Судебнымъ порядкомъ, или разслѣдовали чрезъ чиновника Особыхъ Порученій то оказалась бы чистая ложь всѣхъ обвиненій выдуманыхъ моими врагами. Если возможно пособите ради Христа Спасителя, и дайте мнѣ знать начто прилагаю марку, итакъ какъ я въ бѣдности, то невозможно ли чтобы я имѣлъ занятія по Канцеляріи Комитета — я готовъ работать день и ночь чтобы имѣть кусокъ хлѣба, и избавиться отъ напасти и для прокормленія 8 душъ. Я вполнѣ надѣюсь на Васъ что меня защитите отъ несправедливыхъ нападеній зачто буду молить бога о продленіи Вашихъ дней. Вашъ всепокорнѣйшій и нижайшій слуга Андрей Ивановъ Диминскій. 9 Мая 1885 года Г. Новая Ушица Село Струга.

Р. С. Причемъ присовокупляю что относительно Лотоцкаго слухъ носится по Волости что послѣ объявленія мнѣ замѣчанія Г. Губернатора Старшина и Старосты стали его покорными слугами цѣловать ему руки, опасаясь взысканій. Вотъ Вамъ и образецъ крестьянскаго самоуправленія. Да и конечно чего ему [Лотоцкому] опасаться имѣя 20 т. рублей въ банкѣ да и кое-что другое?!

(В російському правописні Димінського я нічого не міняю, щоб показати, як Д-ий зле його знав. М. П.).

представляя известную цѣнность самъ по себѣ — онъ можетъ быть напечатанъ отдѣльною брошюрою на счетъ Комитета, или же въ мѣстныхъ Губернскихъ Вѣдомостяхъ съ выдачею Вамъ, въ Вашу пользу, того или другого числа экземпляровъ брошюры или оттисковъ. Въ томъ же случаѣ, если трудъ Вашъ обнимаетъ собою лишь известную мѣстность или районъ, то за отсутствіемъ въ распоряженіи Комитета какихъ-либо другихъ статей по этнографіи губерніи, изъ коихъ возможно было бы составить сборникъ и издать его, предложеніе Ваше Комитету хотя и лестно, тѣмъ не менѣе онъ не можетъ обѣщать Вамъ помѣстить Вашу статью въ близкомъ будущемъ,

Завѣд. дѣл. Комитета В. Гульдманъ.

Лист цей, як видно, дуже вразив Димінського і чи не підірвав віру в корисність своєї праці взагалі. Принаймні, ми після того бачимо, що Димінський зовсім кидає свої улюблені етнографічні заняття: після 1889-го року в нас нема вже ніяких вказівок про етнографічну роботу Димінського (Що правда: сім років пізніш, р. 1896-го, надіслав він двоє записів до Русского Географического Общества: „Байда“ та „Сон Пресвятої Богородиці“¹⁾, але були то не нові, а старі, давні його записи).

XII.

Недала спроба Димінського перейти з Поділля на службу до Шполи на Звиногородщині (1891) і поворот до Струги. Старість, слабість очей. Зустріч Димінського в Струзі з Є. Смицьким (1896).

Року 1891-го пощастило було А. І. Димінському нарешті дістати на недовгий час посаду волосного писаря — та не на Поділлі, а в м. Шполі на Звиногородщині. З цього періоду у нас зберігся ось який лист Димінського, тоді вже старого, до старезної матері:

„3 Октября 1891 года Мѣстечко Шпола. Дорогая моя мама! Сегодня я вамъ послалъ 5 рублей и я думаю что вы скорѣй получите чѣмъ это письмо до васъ дойдетъ, вы пишете что у васъ засуха, тутъ тоже засуха кто посѣялъ то такъ и остается въ землѣ а кто посѣялъ съ самаго начала сѣвбы то хотя взошло но очень плохое, словомъ на урожай надежда плохая и что будетъ неизвѣстно, — вы пишете что вамъ трудно, но войдите въ мое положеніе я получаю 300 рублей нужно прокормиться отослать домой на разные разности — и уплату налоговъ а что возможно и васъ не забываю, но за то и хорошей одежды не имѣю, что было назадъ тому нѣсколько лѣтъ то и есть все поретса деретса, зима идетъ а я кожуха не имѣю, вотъ какое мое удовольствіе и никто мнѣ ни однимъ грошомъ не пособляетъ вотъ какіе мои вжитки что я и ворогу не желаю такихъ — что далѣе будетъ не знаю, — скверно и не выгодно мнѣ тутъ, но чтожъ дѣлать когда вѣтъ нужно а нужда великій учитель еслибы имѣлъ зачего сидѣлъ бы дома, а то нѣтъ никакихъ средствъ и никакихъ запасовъ, и честно поступающій человекъ никогда не будетъ имѣть большаго достатка передайте мой поклонъ сестрамъ — пусть здоровы будутъ. Цѣлую ваши руки Андрей“.

Не довелося одначе Димінському попрацювати в Шполі і року. Через непорозуміння з начальством змушений він був покинути цю посаду і знову повернути до Струги. І от, з цього часу, часто він слабує. А з 1893-го року починаючи, коли несподівано з тифу

¹⁾ Зеленин, „Описание рукописей Геогр. Общ.“, т. III, ст. 1094—1095.

помер його найулюбленіший старший син Іосип¹⁾, Андрій Іванович геть підупадає на силах, та до того слабне й на очі (а десь так року 1899-го він і зовсім осліп).

Року 1896 одвідав Димінського в Струзі історик Поділля Є. Сіцінський, і трицятьма літами пізніш він, у листі до мене, списав ось які свої вражіння од зустрічі з Димінським:

„Подаю Вам те, що мені відомо про цього етнографа. З Димінським я познайомився в 1896 р. літом. Я мав звичку — кожного літа робити, так-би сказати, променад по Поділлі. В 1896 р. я, проїжджаючи по Ушицькому повіту, був у селі Великій Струзі (Вел. Струга в 7 верстах від Нової Ушиці, що була за повітове місто). Там у домі священика мені сказали, що в Струзі „проживає старий, одставний писар бувшого „Окружного Правління воєнних поселень“, — чоловік інтересний: має багато книжок і архівних матеріалів“. Я побував у того „інтересного“ стружського обивателя. Дійсно, він був „інтересний“ чоловік. Служив він там в Окружному Правлінні (здається, в тім-же селі Струзі було те Окружне Правління військових поселень, бо Струга була „казенним селом“, після того, як маєток тутешнього пана Вікентія Стемповського був конфіскований за участь власника в польським повстанні 1831 р., і в 1839 р. стало воно „воєнним поселенням“ до 1842 р.). Димінському за його довголітню службу дали участок землі в Струзі, де він побудував собі домок з кількох кімнат, з „ганком“. Коли я був у нього в 1896 р., то він був вже старий чоловік, мав семейство. Розказував він мені про свої знайомства з Чубинським, Руданським²⁾ та инш. Але що саме розказував, тепер я не пам'ятаю. Тоді-ж я купив у Димінського два томики: „Podole, Wolyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów przez Alexandra Przedzickiego (Wilno 1841), тт. I та II. В нього були й инші книжки, але я купив у нього тільки ці дві, бо в моїй бібліотеці не доставало цих книжок. Показував він мені великий зшиток в палятурках, де були підшиті папери, що торкалися його життя. Тут було й свідоцтво від „Русского Географического Общества“ про те, що Димінському дана срібна медаль за його етнографічні збірки... Після того, в тім-же році, або може в наступному році Димінський, маючи якісь справи в Кам'яниці, приїжджав сюди і заходив до мене... Потім через рік, або два, я довідався, що Димінський вмер. Після його смерті через кілька літ, я був у Струзі, хотів дізнатися, де його бібліотека, а особливо, де його зшиток з матеріалами до „Curriculum Vitae“ його. Був у його домі, але нічого не дізнався... Його вдова казала, що нічого не зосталося, а що було, то забрав син, що служив на цукроварні в якимсь селі Ушицького повіту. Поїхав я і до сина, але його не застав дома. Потім син того молодого Димінського (значить, внук етнографа) поступив в Кам'янецьке „Техническое училище“, де я був законоучителем. Через того учня я кілька разів передавав просьбу до його батька — прислати мені папери покійного етнографа. Він того зшитка біографічного не прислав, а прислав (через учня) велике „дѣло“ канцелярське, якогось суду, про Мукарівське староство (Ушицького пов.), а також кілька окремих документів XVIII—XIX в., що торкаються різних паяських маєтків. Це „дѣло“ і документи я передав до Кам'янецького Історично-Археологічного Музею. От і все, що я знаю про покійного Димінського. Мої розшуки його формулярного списку, або того зшитка біографічного, кінчилися нічим, а я розшукував це з наміром помістити в місцевих виданнях некролог покійного. Але як ніяких матеріалів не знайшов, то і некролога не надрукував.

Коли я бачився з ним, він зробив на мене дуже приємне вражіння своєю, так-би сказати, українською свідомістю, своєю щирістю, своїм українським юмором.

Є. Сіцінський.

Кам'янець-Подільський. 1 вересня 1927 р.

¹⁾ Іосип Димінський, нагадаємо, був теж етнограф. Жив він у Лисяниці на північ од Звингородки, і його тамошні записи, як було в нас зазначено, почасти видав акад. А. Кримський у своїй збірці „Звингородщина“ (1928).

²⁾ очевидячки, десь-так в рр. 1849—1854. Див. ст. XXII. М. Л.

XIII.

Сумні останні роки життя сліпого Димінського і його смерть (1905). Загибель його паперів.

Найостанніші роки життя А. І. Димінського в Струзі — то важкі, жахливо-важкі роки. Сліпий, зневірений, од усіх забутий, животіє він в нужденних матеріяльних обставинах, без чужої допомоги навіть пересуватися не можучи. І дожив до 76 років.

Нарешті року 1905, саме на Новий год, обривається його довге життя. І обривається воно так само трагічно, як і перебігло: помер Димінський од запалення крові, бо необережно врізав пальця на нозі.

Там-таки, в тій Струзі Новоушицького повіту, й поховано його, на сільському цвинтарі. І все, що ще нагадує там про нього, це невеликий кам'яний хрест з написом: „Здѣсь покоится прахъ Р. Б. Андрѣя Ивановича Дыминскаго скон. 1 янв. 1905 г.“. Зоставсь був після нього чималий архів: всі його папери були складені у велику скриню, і було їх до десятих пуд. Та з листів родичів Димінського ми довідуємося, що підчас громадянської війни знищили той архів військової частини. Всі папери пішли на підпал, і заціліло тільки три великі рукописні книги пісень. Родичі переслали їх тепер до моїх рук.

XIV.

Оце такий перебіг життя: *infandi* — як сказав би старий Вергілій — *annales laborum*, видатного нашого етнографа. Справді *annales infandi!* — втішні хіба лиш як читання для чесних людей, що про те гірке та все ж незламане життя довідаються і скажуть:

— *Integer vitae scelerisque purus!*¹⁾

Тільки ж хоч і дуже тернистим шляхом довелося перейти А. І. Димінському, хоч і мало добра зазнав він од долі-мачухи на своїм довгим віку, а природний талан і свідомість зробили те, що не вважаючи ані на дуже важкі життєві умови, ані на малу освіту та невеличкий запас знаннів, Андрій Іванович Димінський зробив аж надто багато для української науки, щедрою рукою вклав свою лепту в нашу національну скарбницю. Дарма, що велика частина його фольклорного добутку загинула: все ж його етнографічна спадщина аж надто значна. Бо й ті, скажемо „невеличкі“, рештки, що заціліли, сильно переважають своїми розмірами звичайні особисті архіви інших етнографів. Окрім тих фольантів, з яких я оце зараз-о публікую прозаїчні казки, та ще трьох великих писаних книг подільських пісень, які теж є в мене тут у Києві, — багацько-чого є в Ленінграді. Там, в архіві Рудченка, що тепер переховується в ленінградській „Сказочной Комиссии“, знаходимо ми ще скількись зошитів, де подано до двох тисяч номерів усяких записів. Окрім того ще й в архіві Русского Географического О-ва збереглося до двох

¹⁾ Horatii *odarum* liber I, ode XXII.

десятків різних рукописів Димінського, і серед них є й дуже інтересні¹⁾. Таким чином етнографічна спадщина Димінського навіть у тій меншій своїй частині, котра не розгубилася і не загинула, вона після свого повного опублікування дасть для майбутніх українських дослідників (як для етнографів, так і для філологів, вже ж пак для діалектологів) багатющий матеріал.

Неаби-яку вагу півстолітньої праці А. І. Димінського важко переоцінити. Це ж бо одні з найстаріших наших казкових і, почасти, взагалі фольклорних записів. Серед них знаходимо ми багато матеріялу зовсім невідомого, а що найголовніше — так це той факт, що пороблено записи однією особою, в одному певному районі, на дуже обмеженій території. Це ж дає дослідникові рідку змогу більше-менше вичерпно визначити фольклорний репертуар певної місцевости. Важливі його записи — ще й великою своєю діалектичною точністю. Методи записів Димінського, на яких ми вище спинялися, дозволяють дослідникові ставитися до них з великою довірою. Димінський живовидячки записував так, як чув од селян: їхньою справжньою вимовою. Міг він, правда, якесь довге народне оповідання переказати словами коротшими, тільки ж і в таких випадках мога його записів не тратити інтересу для діалектолога. Бо й сам Димінський був справжній син народу, сам собою він був етнографічне й діалектологічне джерело: за ціле-бо своє життя Димінський нікуди на якийсь довший час із західнього Поділля не виїздив, ніякої іншої української говірки окрім своєї рідної він не міг знати, піддатися впливу мови не західно-подільської не міг (коли в нього трапляються часом діалектологічні варіації, то всі вони, знов-таки, західньо-подільські, не інші).

Нехотячи, виникає тут питання: чи відав сам Димінський, що він творив з національного погляду? чи навпаки: робота його була чисто стихійна? Безумовно відав: багато ж фактів промовляє за це. Та був з нього не тільки свідомий український патріот²⁾, — це був найкращий представник нашої сільської інтелігенції середини XIX ст., тієї інтелігенції, яка боліла болями свого народу і вміла його розуміти. Добре бачив Димінський безрадісну темноту нашого сільського життя і намагався з своїми малими силами хоч-щось зробити. Крізь документи, котрі є в нас, ми раз-у-раз бачимо: дбає він про народню освіту, виписує книжки для селян, вдається до різ-

¹⁾ Диви Зеленія, Описаніє, т. III, ст. 1065—1091.

²⁾ Довідаємося ми про це й од історика Поділля Сіцінського, який був сам знайомий з Д-им, і од небожа Бржосньовського, та од інших родичів Димінського. Переконують нас в цьому почасти й етнографові папери, листи. От, з них видно, приміром, що, хоч листувався Димінський з іншими людьми найзвичайніш мовою російською (так усі тоді робили), але в родині своїй розмовляв не по російськи: якщо з дружиною-полькою мусів він говорити й мовою польською (тобто, очевидячки, вона говорила по польськи, а він по українськи), то з дітьми балакав по українськи. Зберігся лист од старшого сина Йосипа: сні, надсилаючи листа додому, на двох сторінках до матері — відписав по польському, до братів — по російськи, а до батька — по українському.

ного начальства з усякими проектами, щоб полегшити життя затурканого дядька: дає поради, як боротися з хоборами, з конокрадством та іншими лихами сільського життя. Вдається Андрій Іванович і до „духовних владик“, звертаючи увагу на піяцтво серед наших темних людей, на занедбаність цвинтарів і т. и. Не його вина, що за свою щирість він замість подяки і підтримки стрічав скрізь або самісіньку байдужість, або переслідування, і звичайно не бачив дружньої руки в тодішній страшній громадській пустелі.

Згадаймо ж його принаймні тепер „не злим, тихим словом“ і од щирого серця скажім „спасибі!“ за всю оту неоціненну його працю, яку самовідречено взяв він на свої слабкі плечі.

Додаток I. Спогади Йосипа Антоновича Бржосньовського про А. І. Димінського.

Андрій Іванович був рідний брат моєї мами Ірини Іванівни Бржосньовської. Був я у А. І. малим хлопчиком близько 1874—1875 р., але з того часу мало що про нього пам'ятаю. Пригадую собі його великий сад у Струзі з лісовими деревами. Після того А. І. гостював у моєї бабки Дарії Данилівни Димінської (своєї матери) в с. Гаврилівцях Кам'янецького повіту, десть у 1886—1887 р. Він раз-у-раз був вдягнений в літнє пальто, курив дерев'яну люльку. Ввесь час А. І. опрацьовував тоді матеріали для опису селянської одежі на Поділлі, по кожному селі зокрема. Він був тоді вже зовсім сивий, одержував багато різних газет.

Вступивши на службу в с. Миньківці на посаду волосного писаря, я гостював у А. І. в Струзі на Різдвяні свята. Приїхав я до нього 24 грудня 1887, а виїхав 27-го грудня. А. І. і в свята працював над закінченням праці по опису селянської одежі на Поділлі. Це моє гостювання у А. І. не минулося мені дурно. Ідучи до А. І., займав я посаду волосного писаря Миньковецької волости. Був я ще зовсім молодий хлопець, мав допіро 22 роки. Перед тим жив ввесь час у селі, і тому політично-письменний зовсім не був. Вирішивши поїхати в Стругу на Різдвяні свята, я приїхав в Нову Ушицю 24 грудня і звернувся до мого безпосереднього начальника барона Рауша з проханням дати дозвіл на проїзд в с. Стругу. Барон Рауш, даючи дозвіл, дуже прикро здивувався, коли дізнався, що А. І. це мій рідний дядько. Дещо розпитував про А. І. і радив не дуже слухати порад А. І., бо, мовляв, він уже зовсім старий. Коли я після того в службових справах приїхав до мирового посередника 4 січня 1888 р., то мировий посередник чомусь уперто почав доводити мені, що я не можу ще служити волосним писарем, бо для того за молодий, і ин. Нарешті почав рішуче вимагати, щоб я подав прохання про звільнення зо служби, погрожуючи тим, що як я цього не зроблю, то він мене сам звільнить. Я подав прохання про звільнення, мотивуючи

Його хворістю. Таким чином прослужив я писарем в Миньківцях 30 днів і був звільнений „по хворості“, або краще сказати, за розпорядженням барона Рауша, тому тільки, що А. І. був мій родич.

Після того я прослужив помішником писаря в с. Лисці Ушицького повіту, далі перейшов на службу в Кам'янецький повіт. Але з того часу за весь час своєї писарської служби я вже до А. І. не навідувався, навіть рідко листувався. І тільки в серпні 1892 року, одружившись, поїхав я до нього з своєю дружиною для візиту. Тільки ж, переночувавши, негайно я й виїхав, і про цю свою візиту я нікому вже не розказував: — попередній випадок був надто відстрашливий.

Покійний А. І. розпитував тоді мою дружину, хто вона, і довідавшись, що вона сирота-дяківна, сказав: „Я теж з духовних, тільки по спідниці“. Моя бабка (мати А. І.), наскільки пам'ятаю, справді була з духовних. Вона була жвава, енергійна жінка і могла вийти заміж за кріпака-столяра, не боючись людських пересудів. Дід (батько А. І.) був вивчений столяр, зразковий, а з таким чоловіком пропасти не можна було. Бабка мені колись сама розказувала, що дід Іван женився в 40 літ, і що в неї був родич Дунаєвський, який був за благочинного в м. Збрижі Кам'янецького повіту.

Через що начальство так зле ставилося до А. І., зрозуміти легко. Етнографічна праця волосного писаря А. І. Димінського та його зв'язки з різними ученими Комітетами викликали незадоволення з боку мирових посередників. Я сам в 1893—1905 роках, працюючи волосним писарем, займався метеорологічними дослідженнями над погодою, атмосферними опадами, температурою, грозами і ин., надсилаючи відомости до Одеської Обсерваторії. Коло помешкання волости був дождемір, термометр і інші приладдя, — то і до цих, зовсім невинних, занять моє начальство — мировий посередник, ставився дуже неприхильно і не раз робив мені прикrostи. Те саме було й з А. І. Димінським. З таким, як він, писарем треба було рахуватися, доводилося ставитися до нього з повагою, а іноді то й побоюватися. А це мировому посередникові — цареві й богу в своїй околиці, не могло бути до вподоби. До всього ж, на А. І. дивилися як на людину вольнодумну, малорелігійну і взагалі як на елемент „неблагонадежний“. Все це, нарешті, привело до того, що він, людина дуже працьовита, енергійна, опинився без служби і примушений був на старість, маючи велику родину, жити в Струзі з 10 десятин поля та 1 десятини городу та з невеликого фруктового саду. Звісно, що землю сам А. І. обробляти не міг, а здавав на-іспіл і одержував урожай тільки з 5½ дес. землі. Їдців було багато, робити не було кому, засобів знов же ніяких. Старість А. І. була дуже важка, бо довелося зазнати йому великих злиднів.

11 червня 1928 р.
Кам'янець на Поділлі.

Додаток II. Оповідання старих селян с. Гаврилівців про А. І. Димінського.

В с. Гаврилівцях, де перейшли перші молоді роки Димінського, старі люди ще його пам'ятають і про нього оповідають, що А. І. мав дуже гарну вдачу, дуже добре ставився до людей, і селяни дуже його поважали. Раніш, за його служби в Гаврилівцях, сторожів при Сільській Управі не було, а ходили на ніч вартівники, всі селяни по черзі, по два чоловіки. Бувало, як тільки вартівники приходять, то А. І. дає їм по шклянці чаю, або по келішку горілки, і просить їх співати пісні, або щось розказувати. Вони звичайно охоче співали, або розказували, а він все це з їх слів записував.

(Подав Й. А. Бржосньовський).

Додаток III. Спомини етнографової внучки Марії Остапівни Кришньовської.

Унучка А. І. Марія Антонівна Кришньовська розказувала. Андрій Іванович не був суевірний, і не був релігійний. До церкви не любив ходити. Але його перша дружина Марія Олександрівна була дуже релігійна. Часто вони обое спорилися про релігію, загробне життя і т. ин. Померла Марія Олександрівна в Суслівцях в 1878 році. Одного разу А. І. сидів вночі в волосній канцелярії і працював. Дуже пізно, сторож позамикав всі двері і ліг спати коло волосної скрині. Коли вночі, дуже пізно, відчинилися двері, і в канцелярію увійшла покійна дружина А. І. Вона підійшла до нього, обійшла кругом столу (бо він сидів за столом), поклала йому руку на плече і сказала: „Загробне життя було, є тепер, і буде вічно!“. Після цього мара повернулася і поволеньки вийшла з канцелярії. Андрій Іванович потім розповідав, що він добре чув, як двері одчинялися при вході та виході. Він зараз збудив сторожа, почав питати, чи не бачив він, хто приходив до канцелярії. Сторож почав присягатися, що не було нікого і він нікого не бачив. Тоді А. І. разом з сторожем обійшли все помешкання і перевірили, чи позасовувані всі двері. Все було замкнене так, як зачинив сторож, і ніякого сліду ніде не знайшли. Після того А. І. частенько задумувався і багато міркував над релігійними питаннями. (Це оповідав їм батько).

(Подав Й. А. Бржосньовський).

Додаток IV. Заповіт А. І. Димінського р. 1883-го.

Во имя отца и сына и святого Духа. Аминь.

Тысяча восемь сотъ восемьдесятъ третьяго года Августа перваго дня, будучи здравъ на тѣлѣ и ввсемъ опредѣляю на случай моей смерти землю находящуюся Ушицкаго уѣзда въ селѣ Стругѣ значущуюсь за мной по документамъ, данной Подольской Палаты Уголовнаго и Гражданскаго Суда 1875 года іюля 2 дня и въ водчему листу отъ 9 января 1876 года за № 83, а также предписанію Казенной Палаты отъ 7 іюля 1874 года за № 7327 въ количествѣ шестнадцать десятинъ восемь сотъ шестнадцать саженой и особо одна десятина

тысячу двѣстѣ саженой всего 17 десятинъ 2016 саженой распредѣляю поровну моимъ сыновьямъ: Осипу, Антону, Климентію, дочери Ольгѣ и имѣющему родится отъ второй жены моей Елены Осиповны дитяти; съ домоу застройки сада и всею что принадлежитъ къ тому, если они будутъ пользоваться, а если продадутъ то пусть деньгами раздѣлятся поровну. Но продажа можетъ послѣдовать не ранѣе года послѣ моей смерти и съ тѣмъ чтобы второбрачная моя жена Елена Осиповна жила въ домѣ годъ. Но если подѣлятся землею и садомъ то ей съ дитятемъ должны построить домъ на отдѣльной усадьбѣ около Колпана изъ матеріала находящагося въ усадьбѣ то есть кленей и ясеней какъ обыкновенно строятся крестьянскіе дома съ тѣмъ что если дитя будетъ живо, и она не выйдетъ замужъ второй разъ, если же дитя умретъ и Елена Осиповна выйдетъ замужъ, въ такомъ случаѣ земля возвращается къ моимъ наслѣдникамъ безъ всякаго вознагражденія ибо за женою я приданого никакого не взялъ денегъ у ней не заимствовалъ словомъ я у ней ни гроша денегъ не получалъ и она не можетъ ничего претендовать отъ моихъ наслѣдниковъ; но мой совѣтъ моимъ наслѣдникамъ слѣдующій вмѣсто раздѣла земли по клочкамъ отдавать таковую въ аренду и деньгами дѣлится поровну, и поддерживать усадьбу улучшать садъ такъ чтобы со временемъ вся усадьба была садомъ тогда и доходъ могъ бы быть значительный отъ сбора фруктовъ а если силы позволятъ и полевою землю засадить фруктовыми деревьями, то тогда доходъ былъ бы такой, что и выразить невозможно. Мое желаніе старайтесь и улутшайте то что есть, и что останется послѣ меня. Что же касается могущихъ оказаться послѣ смерти моей денегъ то такъ распредѣляю Ольгѣ одну съ четвертью часть Антону одну Климентію одну имѣющему родится дитяти одну съ четвертью часть женѣ Еленѣ Осиповнѣ половину части; что же касается дѣтей моихъ Осипа Анны и Маріи то я имъ ничего не назначаю, потому что они за моей жизни все взяли что могли, и по другимъ причинамъ которые каждый изъ нихъ знаетъ. Книги распредѣлять поровну; рукописи должны остаться въ одного, и если будутъ въ состояніи, издать таковыя въ свѣтъ. (Розбивка моя. М. Л.). Причемъ возлагаю на сыновей, внуковъ и вообще низходящее мое потомство каждыя 25 лѣтъ собираться на гробахъ моемъ и жены моей первой Маріи Александровой изъ Хобржинскихъ погребенной въ селѣ Сусловцахъ Летичевского уѣзда 5 сентября 1878 года и совѣтоваться объ улутшеніи своей участи, а по смерти сыновей и дочерей моихъ внуки и вообще нисходящее потомство должны собираться каждые 50 лѣтъ, и по исполненіи религіознаго обряда слушаніемъ заупокойнаго молебна совѣщаться и распредѣлять свои дѣйствія на другіе 50 лѣтъ и содержать могилы въ исправности. Кромѣ того возлагаю на своихъ дѣтей и всѣхъ потомковъ обязанность при всѣхъ переворотахъ

въ краѣ ¹⁾ служить правительству словомъ и дѣломъ, и не вдаваться ни въ какіе противуправительственныя интриги подъ страхомъ загробнаго моего проклятiя. Я надѣюсь что потомство мое хотя бы оно стояло въ разнообразныхъ соціальныхъ положенiяхъ будетъ одно другому пособлять совѣтами и матерьяльно поддерживать одно другаго при всѣхъ жизненныхъ невзгодахъ съ любовью вѣжливостью и предупредительностью; если же который членъ хотя отдаленный, поступитъ вопреки сего моего желанiя и наказа то да будетъ проклятъ въ сей и будущей жизни. Копію сего завѣщанiя долженъ имѣть всякій возрастный членъ и таковое исполнять. Сіе завѣщаніе писано рукою собственно ручно, и всякій знающій мой почеркъ утвердитъ таковое. Цѣна же завѣщаваемому имуществу пять сотъ рублей. Андрей Ивановъ Диминскій.

Друкарська помилка. На ст. XXXII, ряд. 20, надруковано: „в м. Камосі“, Треба читати: „в м. Калюсі“.

¹⁾ Виходить, що Димінський уважав за зовсім можливу річ нове польське повстання, — таке, яке одбулося двацять літ перед тим, в 1860-их рр. — і дуже його боявся (М. 7.).

IV.

ДЕЩО ПРО С. В. РУДАНСЬКОГО, ЯК ПРО ЕТНОГРАФА.

I.

Про С. В. Руданського, як про етнографа, можна знайти відповідні сторінки у акад. А. Е. Кримського в нашому спільному з ним виданні: „Знадоби до життєпису Ст. Руданського“ (К. 1926, ст. 10-13).

Фактова суть того, що там сказано, коротко зводиться ось до чого:

а) Почав Ст. Руданський етнографувати не пізніш од 1852-го р.

б) Од наймита Вакули в селі Хомутинях Вінн. пов. записував він прозаїчні космогонічні оповідки (А. Е. Кримський видав їх у світ у II томі „Творів Ст. Руданського“, Львів 1896, ст. 229—274), а од інших людей записував народні пісні, та й то не самісніські слова, ба й голоси пісень, принаймні деяких.

в) Нотні пісенні записи, що їх поробив Ст. Руданський живо-видячки ще тоді, як жив на Україні, він узяв із собою до Криму, і року 1870-го вони ще знаходилися у Руданського в Ялті; а 1886-го року біограф Ст. Руданського Одесит заявив: „Де тепер той збірник, ніхто не знає“.

г) Двохтомова, без нот, автографічна Руданського збірка пісень 1852 року повинна перебувати в Полтавському Музеї.

До цих звісток слід додати ще деякі уваги.

II.

Року 1896-го історик Поділля Є. Січинський одвідав А. І. Димінського в Струзі, і Димінський оповідав йому (див. у нас ст. XLI) про свою знайомість із Ст. Руданським. Синхроністичні міркування кажуть нам, що це могло статися тільки між 1849—1854 рр. (див. ст. XXII і XXV). На жаль, поки що, не можна вяснити, хто на кого з тих двох парубків міг впливати в етнографічному напрямі. Швидше випадало б гадати, що Димінський (він був старший, а етнографувати почав що-найменше з року 1849-го) як-раз і повинен був впливати на етнографічні інтереси молодшого Руданського. Але не виключена можливість, що й молодший, але освіченіший Руданський міг імпонувати менш освіченому, хоч і старшому, Димінському. А втім, могло б бути й так, що і Димінський і Руданський, як познайомилися, то вже обидва мали нахил до вивчення народньої словес-

ности, і саме оці їхні спільні інтереси могли бути приводом до їхніх приятних відносин. Будь що будь, а це питання доведеться ще колись розв'язати.

Друга увага. — До фольклорних записів Руданського треба великою мірою віднести не тільки його космогонічні „Вакуліні оповідки“, ба й його віршовані „приказки“, бо вони теж український фольклор, дарма що Руданський їх повіршував. Вистачить порівняти віршовані приказки Ст. Руданського з прозаїчними записами Димінського — щоб побачити, наскільки вони бувають близькі між собою. (В 3-му випускові цієї моєї збірки читач це побачить аж надто наочно). До речі, варто тут піднести один факт, що про нього акад. А. Е. Кримський досі не згадував. Серед автографів Руданського, які переховуються в архіві акад. А. Е. Кримського, ми маємо декілька прозаїчних записів українських фавлю, що їх поробив поет. Датовані вони: „Ялта, 1862 року“. Ми їх усі публікуємо в 3-му випускові нашої збірки, але й тут-таки слід уже зазначити, що прозою записував Ст. Руданський не саміснічкі космогонічні оповідання.

Піднести треба й ще один факт етнографічної діяльності Ст. Руданського: записував він з уст народніх ще й прислів'я. Цілу збірку (298 ном.) своїх записів подільських прислів'їв передав він Номисові (М. Симонову), і той чималу частину з них опублікував у своїй відомій збірці: „Українські приказки, прислів'я и таке инше“ (СПБ. 1864), згадавши ім'я Ст. Руданського в своїй передмові (ст. II).

III.

Нотні записи Руданського, які 1870-го р. були цілісінькі, безперечно не загинули й досі. Ми маємо в своїх руках ось який лист 1928 р. од члена ленінградського „Т-ва дослідників української історії, письменства та мови“ І. С. Абрамова до Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук:

Прохаю допомогти мені видати в світ автографічного рукописного збірника українських пісень, які р. 1862-го призбирав¹⁾ відомий український поет і етнограф Ст. Руданський. Збірник цей має 124 сторінки іп 8-во. Знайшов я його цілком випадково у одного ленінградського антиквара цього 1928 р. На титульному листі рукою Руданського написано: „Копа пісень. Списавъ Степанъ Руданскій. Ялта, року 1862, м-ця Червця²⁾“. В збірникові подано 60 українських народніх пісень, але не зазначено, де тії пісні записано. До кожної пісні додано по три рядки нот. П'яту пісню подає Руданський не повну; до пісні № 45 подано ноти, але самого тексту нема, — всі інші подано повні, разом з нотами. Поперед піснями в цьому збірникові знаходимо поданий од Руданського покажчик — де що є. Ось той покажчик:

¹⁾ Точніш було б сказати: „переписав“, бо призбирав живовидячки давніш. М. Л.

²⁾ Правопис додержано оригінальний. І. А. [та про дальший текст цього сказати не можна. М. Л.].

1. Ой хожу я хожу
2. Зелена діброва
3. Ой у лісі у лісочку
4. Повій вітре буйвесенський
5. Ой кудимжь ти такъ полинешъ
6. На добранічъ та всімъ
7. Ой ти сидишъ на горбочку
8. Ой сон мати, ой сон мати.
9. Ой у полю низка
10. Ой на горі жито, на долині жито.
11. Козакъ одъїждає дівчинонька
плаче.
12. По тім боші на Україні
13. Ой смутен'я смутен та темненької
ночі
14. Кажуть люде що щастлива¹⁾
15. Гиля, гиля сірі гусі
16. Коло млина, коло броду
17. Ой дівчина по гриби ходила
18. Запив чумака, запив бурлака
19. Ой у полі зеленее жито
20. Ти дівчино моя бувай ми здорова²⁾
21. Ой не спитьса не дремитьса
і сон мене не бере.
22. Ой воли ж мої сірі полові
чому ви не орете?
23. Ой Боже, Боже що мені робити?
24. Ой був Сава в Немирові, в ляхів
на обіді
25. Ой сама ж я сама, як билина в полі.
26. Ой моя мати та не жур мене
27. Ой повій вітровьку та на мою
світлоньку
28. Ой з-за гори, ой з-за кручи
скриплять вози йдучи³⁾,
29. Ой за горою, за долиною
Там сидів голубъ із голубкою
30. Ой по горі горі ярая пшениця
31. Горе ж мені горе нещасная доля
Виорала дівчинонька мисленьками
поле
Чорними очима тай заволочила
32. Ой ви тати ой ви мамі
Не сватайте діти сами.
33. Червоная калинонька
А біле деревце
34. По тім боші Дунаю
Чабан вівиці гаїяє
35. Ой летів пугач та через могилау
36. Ой стану я на колесі
37. Ой у полі край дороги
Стоїть камінь мармуровий
38. Чом ти мене моя мати
Рано не збудила.
39. Ой ти дубе кучерявий
Лист на тобі рясний.
40. Ой ти калино, ой ти малино
Ой чому ти не росла.
41. Ой у полі криниченька
Кручане відро.
42. Козаче, голубче, соколику мій
Дай білу рученьку годинку постій.
43. Голубонько, дівчинонько, зіронько
моя!⁴⁾
44. Хлопці молодці пийте, гуляйте
Жваві дівчата хлопція кохайте⁵⁾.
45. Ой у полі вітер вітер віє.
46. Біда польку спокусила
Пішла полька за русина
47. Чи не той то Микита.
48. Ой післала мене мати
Зеленого жита жати
49. Не велика поляночка
Густі копиці.
50. Ой купила мати корову.
Веселянки.
51. Ой як як миленькому постіль
слати?
52. А в кривого танця
Та не виведем кінця.
53. Перейду я поле, стану на межі
54. Коло млина малина
55. Звела мене не біда,—
Звела мене моя нене.
Весільні.
56. Помела, старосто, помела
57. Хилилася вишенька
Через тин до садочка
58. Ой а літала чорна галочка
Цілий день веселенька
59. Похильнее дерево ялина
60. Ой на дворі голубецъ гуде
А до хати голосок іде

¹⁾ До цієї пісні додано аж п'ять рядків нот. *І. А.*

²⁾ До цієї пісні додано чотири рядки нот. *І. А.*

³⁾ Шкава річ, що початок цієї пісні збігається з особистими віршами самого Руданського (так само як і № 42, № 44, № 55 і инш.). *М. Л.*

⁴⁾ До цього номера додано чотири рядки нот. *І. А.*

⁵⁾ Сюди теж додано не три, а чотири рядки нот. *І. А.*

Чи не про ці пісні писав у львівській „Зорі“ М. Комар? Комар пише: „Співав він (себ-то Ст. Руданський) дуже гарно і любив українські пісні, особливо старинні, і держався старого напіву. І по селах збирав він пісні і заводив сам в ноти. Кажуть, був у нього цілий збірник таких пісень; де вони — ніхто не знає... Шкода, що не знаємо, де тепер той збірник“¹⁾.

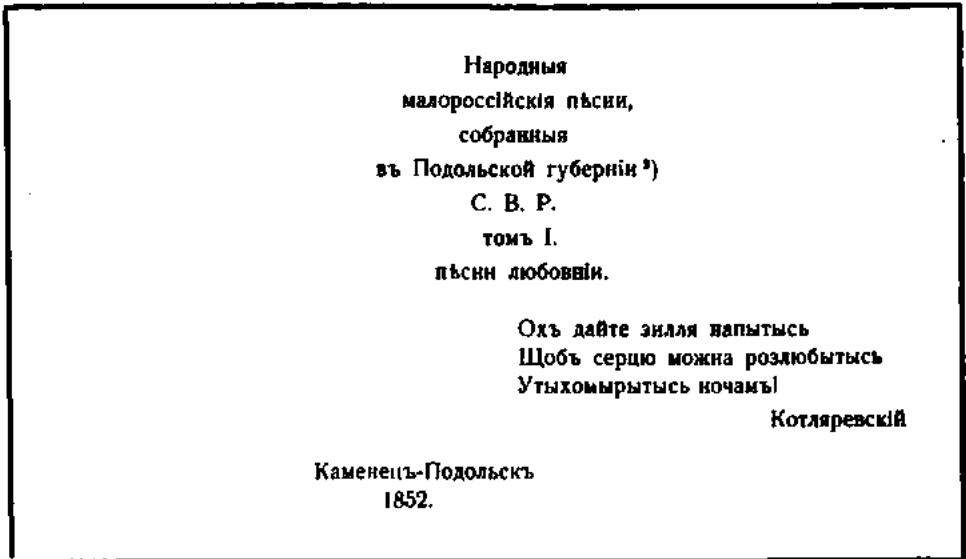
І. Абрамов.

IV.

Що до ненотної двоухомової збірки пісень 1852-го року, яка переховується в Полтавському Музеї, то про неї в „Записках Істор.-Філол. Відд. Укр. Акад. Наук“, кн. VII—VIII (1926), ст. 588—593, подав небіжчик В. І. Станіславський такі звістки.

Це дві книжечки, грубого сірого паперу, в 8-ку звичайного аркушу. Були вони оправлені в палятурки, але тепер спинки палятурок уже зовсім зіпсовані. В кожній з тих книжечок вписано записи дуже старанно власною рукою Руданського. На першому листкові заголовок зроблено друкованими літерами, а самі пісні вписані дрібною, але досить чіткою графікою. Нот нема.

Подаю в подробицях опис обох томиків. Попереду —

Цей перший томик має 156 нenum. сторінок. Крім того, вкладено листочок в 4 стор. зо вписаною в ньому піснею під ч. 12: „Зажурылася гора, що не вродыла трава“, хоч під ч. 12 в збірникові вмі-

¹⁾ Диви акад. А. Кримський та М. Левченко: „Знадоби до життєпису Ст. Руданського“, ст. 10—11.

²⁾ Це приписано пізніше скорописсю.

щена друга пісня. Збірник поділено на два поділи: „Пісні смутні“ і „Пісні веселі“. Кожна пісня має своє число. За першим листком іде „Оглавление“, з указівками на № пісні:

I. Пісні смутні.			
А вь сусида хата била	52	Ой чья то та пшеничявка	25
Ахъ я нещасный	23	Пишовъ я разъ на вулицю	51
Боже зъ неба високого	41	Повій витре буйнесенькій	30
Болить моя головонька	50	Повій повій витроеньку	36
Віють витры віють буйни	8	По садочку похожаю	21
Выйды дивчыно	32	Стороною дощи йдуть	49
Горе жъ миви горе	16	Сыдыть голубъ на берези	9
Зажурылася молода удлив	17	Тече ричка невеличка	12
Зашумила лищынька	47	Туманъ туманъ по долини	1
Зашебетавъ соловей	48	Тыхо тыхо Дунай воду несе	15
Зелева диброва	37	Червоная калынька	56
Коло гребли стоять вербы	39	Чомъ ты мене моя маты	19
Коло млына коло броду	57	Чы жъ я вь лузи не калына була	33
Коло млына млына	44	Я калыньку дамала	54
Летивъ голубъ по надъ хату	10	II. Пісні веселі.	
На городи сиво	31	Была жинка мужыка	28
На добраничъ та всимъ	38	И шумить и гуде	1
Не ходы Грицю на вечерныцю	11	Идна гора високая	7
Охъ и бувъ же я бувъ	29	На попови синожати	2
Охъ и вь поли сосна	20	Нихто жъ тому не вынешъ	11
Очи жъ мои каренькіи	46	Ой за гаемъ гаемъ	18
Ой Боже Боже що то коханья(?)	53	Ой зъ за горы курно та дымно	4
Ой задумавъ загадавъ	5	Ой ихавъ я коло млына	21
Ой звисы гора	34	Ой мамуню не лай не лай	14
Ой звысы звысы	7	Ой пиду я до млына до млына	25
Ой кажуть люде	26	Ой пидъ вышню пидъ черешнею	10
Ой калыно малыно	40	Ой поихавъ мій мыленькій	3
Ой куды жъ ты такъ полывешъ	27	Ой сухая верба мокрая калюжа	6
Ой на ставу на ставочку	24	Ой у полю крыниченька	15
Ой пиду я до села	42	По пидъ гайкомъ гайкомъ	17
Ой полеты галко	13	По пидъ лисомъ пидъ горы	9
Ой сербыне сербыночку	35	Прыйшовъ кумъ до кумы	5
Ой ты дивчыно	55	Симъ день молотыла	19
Ой ты дубе кучерявый	6	Сонце низенько	13
Ой ты сыдышъ на горбочку	45	Сыдыть дидъ на печи	22
Ой Украинно меленька	18	Та була вь мене жинка	27
Ой у лиси вь лиси	14	Тече вода съ пидъ города	20
Ой у лиси у лисочку	4	Чы жъ я мужу не жона	26
Ой у полю вь полю	22	Чы жъ я тоби не казала	2
Ой у полю муглаа	3	Шыголь тугу знае	24
Ой у саду, саду винограду	28	Якъ не бачу Петруся	16
Ой хому, хому не нахожуся	2	Яромъ яромъ кума моя	23
		Я жъ не топыла	12

До кожного поділу додано епіграфі:

I. Пісні смутні.

Онъ пьлъ, но былъ печаленъ гласъ
Увы! Онъ зналъ вь любви одну лишь муку.
Жуковский.

II. Пісні веселі.

Станемъ братцы вь круговую
Грянемъ пьсною удалую!

Рус. пьсня.

Тексти пісень опісля Руданський виправив і олівцем і атраментом, а також до декотрих зробив тим і другим примітки. Ось важніші:

В першому поділі:

До пісні ч. 3. Від рядка „Летить голубъ по надъ гору“ до кінця пісні: „Послѣдніє стихи списалъ съ одного печатнаго варіанта, помѣщеннаго въ какомъ то московскомъ пѣсенникѣ“.

До ч. 4 вірш: „Для жыття кохаю“, примітка: „вѣроятно надъ жыття съ польскаго над жысје“.

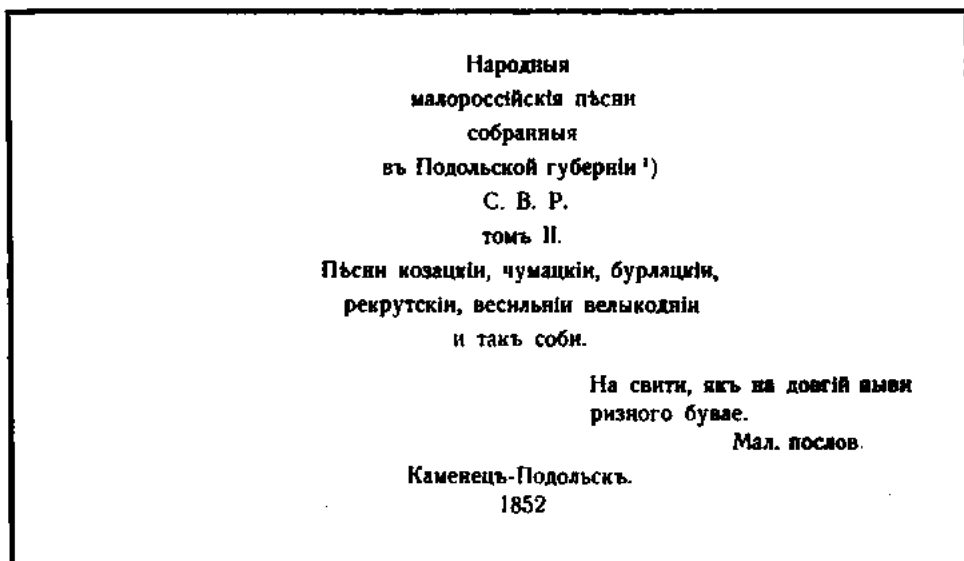
До ч. 8. Изъ того жъ московскаго пѣсенника.

До ч. 48. Голось и подражаніє московскаго.

До ч. 50. Изъ московскаго пѣсенника.

В другому відділі, до ч. 20: Изъ рукописнаго украинскаго збирника

А оце заголовок томика другого:

Другий томик має 166 нумерованих сторінок. Збірник поділено на 7 поділів. На дальшому за заголовком листочку: „Оглавленіє“.

I. Пѣсни козацкіи.		Ой тысяча ой тысяча симсот 12
За Немань идю 1		Тыха вода тыха вода 13
Ой часъ пора до курини 2		Ихавъ козакъ за Дунай 14
Чомъ дубъ не зеленый 3		Сыдыть козакъ на порози 15
Тыхо тыхо Дунай 4		Ой сосна сосна 16
Ой сонъ маты 5		Иде козакъ на Вкрайну 17
Гей садомъ садомъ 6		Ходыть блудыть 18
Ой на гори да жении жнуть 7		Ой стукнуло въ буйнимъ 19
На городи въ лободи 8		Засвыстали козаченьки 20
Щука рыба въ мори 9		Стоить явирь надъ водою 21
Ой ты саду винограду 10		Янчук 22
Не ходы козаче 11		Палій 23
		Перебийнис 24

¹⁾ Це приписано пізніше скорописцю.

Добушъ	25
Кармалюкъ 1-й	26
Кармалюкъ 2-е	27

II. Писни чумацкіи.

Ой чумаче чумаче	1
Пишовъ Мусій	2
Померъ чумаць	3
Ой у полю буркунъ	4
Ой пишовъ чумаць	5

III. Писни бурлацкіи.

Да горе горе тымъ	1
Зажурився бурлачына	2
Ой погулявъ бурлачына	3
Охъ оженився	4

IV. Писни рекрутскіи.

Говорють паны	1
Ой крикнулы орлы	2
Чуе жь его душа	3
Ой сталася новына	4
Ой зашумила	5
Ой бодай же той	6
Ой у нашому сели	7
Ой надійшла чорна	8
Шумить гудыть	9
Ой у полю да кедрына	10
Бувайте здорови	11

V. Писни велькоднѣи.

Коло млына калына	1
А въ кривого танца	2
Ой йшла двѣка череть двирь	3
Ой винче жь мій винче	4
Переяду я поле	5
Ой якъ якъ	6
А я молодець тихій	7

VI. Писни весильніи.

Летыть галочка	1
Ой матинко утко	2
Зелена рутоныко	3
Ой по надъ лисомъ	4
Розступайтеса	5
Добрывечирь тому	6
Ты не стій за плечыма	7
Выйды маты	8
Подякуймо попови	9
Поволи буяре	10

VII. Писни такъ соби.

Наймыть	1
Тры правды	2
Що кого боять	3
Кара божа на невдячного сына	4
Лучше маты якъ мачуха	5
Жальза життямъ(?)	6
Ксюндзъ	7

Кожен з відділів має такі епіграфи:

I. Писни козацкіи.

Кто при звѣздахъ и при лунѣ
Такъ поздно ѣдетъ на ковъ:
.
Козакъ на сѣверѣ держитъ путь.
Пушкинъ.

II. Писни чумацкіи.

Лучше не женытса
Въ виць лычакомъ
Въ Крымъ по силъ ходыть
Зватьса чумакомъ.
Мал. пѣсня

III. Писни бурлацкіи.

Покровъ дадутъ тебѣ чужіе.
Пушкинъ.

IV. Писни рекрутскіи.

Въ Малороссію пойдешъ
Рекрутиковъ наберешъ.
Руск. пѣсня.

V. Писни велькоднѣи

Разъ въ рикъ велькоднѣнъ
Малорос. послов.

VI. Писни весильніи.

Куда ѣдешъ не пытаный
На весилля (?) до Тетяны.
Мал. пѣсня.

VII. Писни такъ соби.

Якъ хто хоче тикъ по свои матерѣ плаче.
Мал. послов.

В цьому томику теж є виправки Руданського, зроблені пізніше, а також і примітки, як ось напр.:

- До пісні ч. 13 (1 под.). „Читаль въ рукописи но запоминль и написаль свое“.
До ч. 15, 16, 17 і 20. „Изъ московскаго пѣсенника“.
До ч. 21. „Кажетса Гребенки но взято тоже изъ московскаго пѣсенника“.
До ч. 23. „Ластивка Гребенки“.

В. І. Станіславскій.

Повинен я завважити, що заголовки пісень у тій формі, як їх подає Станіславський, викликають певний сумнів: навряд, щоб Руданський 1852 р. подвоював, всупереч рідній вимові, приголосну літеру в своїх написаннях: „коханя“, „життя“, „весілля“.

С. В. Руданський

V.

Ясно, що й оця збірка пісень в записах Ст. Руданського 1852 р. і нотна збірка з датою 1862-го року мусять бути видані в світ. Безперечно, найвища наукова установа України, Всеукраїнська Академія Наук це й зробить. Коли? — поки що, сказати важко. Бажалося б надрукувати їх як-найшвидче, та так воно мабуть і ставеться. Але ж це — річ майбутня, τὸ μέλλον, а вже ж τὸ μέλλον, як нас на шкільній лаві навчав старенький Гомер, θεῶν ἐν γούνασι καίεται — „в лоні богів лежить“.

М. Левченко.

Збірник Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук № 68.

ФІЛОЛОГІЧНА КАТЕДРА
під головуванням акад. А. КРИМСЬКОГО.

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
під головуванням акад. А. ЛОБОДИ.

КАЗКИ ТА ОПОВІДАННЯ З ПОДІЛЛЯ

В ЗАПИСАХ 1850-1860-их рр.

Упорядкував МИКОЛА ЛЕВЧЕНКО

Науковий секретар Філологічної Катедри, дійсний член Етнографічної Комісії

У КИЇВІ
З друкарні Української Академії Наук
1928

Дозволяється випустити в світ.
Неодмінний Секретар Академії Наук, акад. *Аг. Кримський*.

Київський Окрліт, № 232. 1928.
Зам. № 729. Друк. 2000 прим.

I.

ОПОВІДАННЯ ПРО ЯВИЩА ПРИРОДИ ТА ПРО ВИНАХОДИ.

1. ПРО СОТВОРІННЯ ЗЕМЛІ ТА ГІР [л. 473 зв.]

(„Сказка, яким способом Бог сотворив землю“).

Як Бог творив світ, то по всім світі була тільки вода незмірима. І тогди ще не було ні людей, ні звірів, а тільки ангелі, но і ті вже щось поброїли, і Бог з них вже поробив бісів. І вони в ті воді вже знали всі закутки, а Бог не міг без допомоги їх обійтись. Зазиває до себе одного і каже му дістати з самого споду моря—землі. Той впірнув, не міг дістати споду, аж за третим разом віддав Богови землю, але трохи і собі зіставив. Взяв Бог землю, поблагословив, давай з пригорщі роскидати, роскинув по всім морю; і де тільки впала хоч пилинка, то зараз виросла і земля. Так що з одного кінця подивитися—на другім всьо було видко. Бог втішився своєю роботою, але діявол,—звикли, все против Бога,—як зачав свою землю роскидати, то такі гори повиростали, що вже чорти по них хтіли на небо вилазити. Дивится Бог, що біда пхаєся до неба: як виліз на небо, як зачав громами бити в скали,—геть вони порозлуповалися. І через то вони і до сих пор такі потріскані стоять, і чорти в них маюť свої гнізда, бо инша гора, як падала, то може якусь сотню їх накрила. Там вони будут сидіти, доки не сплунут всі гори і земля не стане така рівна, як перши була.

2. ЯК НА ЗЕМЛІ ЛЮДИ З'ЯВИЛИСЯ [л. 392 зв.]

(„Сказка, яким способом люди розмножилися на світі“).

Бо то розказують, що Бог чоловіка сотворив ни на землі, але десь в іншій світі дуже давно. І як тому світови прийшов кінець, то Бог, щоби заховати пам'ятку роду людського, казав ангелям взяти кілька пар людей і знести на землю, щоби ся плодили. І ангелі пороскидали людей. Де яка пара впала, там жиє і плодиться. А може і сему світови як прийде кінець, то знов де-небудь Бог людей перенесе на розмножінь. А в тім, хто его моць може вгадати?

3. КОЛИШНІ ВЕЛЕТНІ ТА НАСТУПНІ ЛЮДИ-ДРІБНЯЧКИ [л. 416]

(„Сказка, що люди перші їден другому пода[ва]ли за милю сукиру“)

Колись то були такі велитні-люди, що єден другому за милю подавав сокиру. Але їдного часу дитина велитньова найшла теперішних людей, що чоловік орав шістьма волами, плугом, погоничом. Підніс [хлопець] руку—і як вони стали ему на руці, поніс до мами і показує, каже: „От, мамо, найшов-им дивних хробаків, що порат землю“.—„То, каже, не хробаки, але по нас такі люди будут, а після них то такі ще будут, що їх в пецу 12 чоловіків з ціпами будут молотити, і ще місця буде досить“. Бо то, може, тоті велитні були би і до сих часів; але як був потоп на весь світ, то вони не хтіли сідати в корабель, а казали: „Хоць який буде потоп, то нам всьо буде по поясі!“ І через то витопились до ноги.

4. КОЛИСЬ ЛЮДИ МАЛИ НА СОБІ РОГОВУ ШКУРУ [л. 473.]

(„Сказка: яка давно була на людях шкаралупа“).

Колись, давно вже дуже, на людях не було так, як тепер, одержі; але була рогова шкура, що до неї не добералося зимно, так як до нас. Але як вони согришіли протів Бога, то Бог, щоб пізнали люди его наказ, казав скинути ту шкуру. І тепер тільки ріг лишився на пагністях, щоб люди знали, щб було і щб через грїх втратили.

5. ЗВІДКИ В ЛЮДЕЙ ПРИРОДНІ ОРГАНИ [л. 392 зв.]

(„Сказка: для чого є у чоловіка корінець, а у жінки тоє“).

а) Бо то кажут, що Бог, як сотворив чоловіка і жінку, то вони зовсім распорені були. І Бог дав Адамови два клубочки ниток, щоби він сшив себе. Але Адам зачав шити з-межи ніг, лишивши фостик від нитки з гудзиком. Як дошив до горла, то ще му лишилося ниток клубочок; він его лишив під горлом. А той заріс, і через тоє тепер кождому чоловікови під горлом єст ніби яблуко, ніби клубочок. Адамова жінка взяла свій клубочок; але єї треба було на щось ниток, вона трохе взяла з того клубочка; а як прийшло ї, зачала шити від горла в долину, та й при самім кінці ниток не стало, і вже не було чим зашити. Та й лишилося так не зашите, бо Бог більше таких ниток не дав. А другі кажут, що Адам я[к] ликав яблуко, та вдавився. І на тую пам'ятку всякому чоловікови єст ніби яблуко на горлі.

б) [л. 486] Бо то як Бог сотворив людей—з первого начала—і хотів грїшне тіло посадити на чолі. Али посля обдумався, що буде зле, бо наверху. Посля хотів посадити під пахою; али обдумався, що зле, бо треба ся роздягати. І вложив мижі ноги. І тепер для того під пахою і волося є.

6. СВИНЯ [л. 416]

(„Сказка: звітки великодні свята взялися“).

Жид розказував, що перші свята великодні сам Бог справляв. І с пшеничної муки питльованої росчинив паску і поставив на столі. По тому росчинив з мараманської(?) муки для великих панів і поставив на постелі. А для шляхти—росченив з пшеничної разової і поставив на лавці. А для мужиків—росчинив з грису; не було де,—то поставив під постіль. Прийшла свиня та й ззіла ту росчину. То Бог показав мужикам свиню і каже: „От дивіться! росчинив-им для вас паску—і свиня ззіла“. Мужики зловили і зо злости впхали в писк хрін. То пам'ятку і тепер роблят, щоби вони в ночі не ззіли паски.

7. СВ. МИКОЛА РОЗПОРЯДЖАЄТЬСЯ ВОВКАМИ [л. 135 зв:]

(„Сказка, що бідний чоловік мав в полю траву і пішов до неї дивитися, і его святий отець Ніколай казав вовкови ззісти“).

Був собі чоловік. Мав в полю траву, і на тій траві була грушка, де під тую грушку ходив святий отець Миколай з своєю вовками і розпораджував ними, кого вони мають ззісти. І виходить той чоловік на другий день до тої трави. Дивиться, же щось му дужи траву потолочило. Та й каже: „Чикай! піду я на другу ніч і дізнаюся, що то так толочить“. Прийшло вечер, повичерав він, і пішов він до своєї трави. Виліз собі на грушку і сидить. Прийшло вночі, приходить святий отець Миколай із вовками і розказує їм, котрей що має ззісти. І всі се поросходили, іно се їден лишив кривий і каже: „Отче святий! а я що буду їсти?“ А святий Миколай каже до него: „Ти маєш чоловіка возде на грушці,—то его ззідз“.

8. ГОРОБЦІ [л. 594]

Як горобці позбираються на терня де, то всьо чірикають: „Жив, жив!> То через тое, що Бог їх прокляв. Як Христа мучили, і поклали на хрест, то вже всі думали, що не жие, а вони всьо: „жив, жив!> Доти кричали, аж вмер, і через тое їх прокляв. І на святу Покрову дїтько їх мірає гелетками: що стрикульцем зсуне, то і летити множитися, а що в гелетці, то то его десятина. Через тое їх так мало на зиму лишається. А то, коби не брав чорт десятини, то вони світ би вкрили.

9. ЯК ДІВКА З ГАДЮКАМИ ЖИЛА ЦІЛУ ЗИМУ [л. 423 зв.]

(„Сказка, що їдна дівка була з гадюками цілу зиму в землі“).

Їдна дівка пішла в ліс по дрова. Зайшовши далеко, заблудила і не могла попасти на дорогу. Досит, що всю ніч блудила, аж над ранком попала на якусь діру в землі і всунулася таменька. Аж ди-

вися: там простірна хата, довженою може з милою, і повнісенська гадюків, і еден меже ними дуже грубий. На голові — мав корону таку, що від неї видно ся було як вдень. Єдна гадюка хтіла кусати тоту дівку, але він, — видно, що король їх, — зашипів, і вони ніц єї не казали. Всі вони якісь камінь лизали. Дівці хочется їсти, — бере і вона лиже той камінь. І була там цілу зиму. На весні гадюки всі повилазили, і король їх виліз. І тогди дівка вийшла і прийшла до дому жива. Всі думали, що єї вовки ззіли.

Хто хоче, щоби гадячий король дав му свою корону, то як взрит его, то нехай возьме хустку, простелит де він лізе, — то він схилит голову і покладе корону свою. А вона дуже дорога, бо з самого дияменту.

10. БДЖОЛА [л. 598]

Бо то ще як Господь-бог ходив по світі і сотворив світ, і каждого створіня питався, на що пристає. Али питаєся пчоли: «Чого хочиш?» Пчола каже: «Я хочу, щоби, як вкушу чоловіка, то щоби він зараз вмер!» Бог каже: «Ну, то ни так буде, як ти говориш! али, як ти вкусиш чоловіка, то ти зараз вмереш! І тепер як іно вкусит пчола чоловіка — і зараз здохни.

11. ЦАП ТА БАРАН [л. 370 зв.]

(.Сказка, що баран заложився з цапом за мороз*).

Був то цап і баран. І заложилися обидва: котрей витримає через всю ніч на морозі? І полягали на дорозі. І баран витягає ся ідну ногу, по тому другу, і каже: «Рек, буде мороз!» А цап: «І, І, І, І, І! Йо, Йо, Йо!»

12. ЧОМУ ЗБІЖЖЯ МАЄ ЗЕРНО НА САМІМ КОЛОСКУ [л. 169]

(.Сказка, що давно такий хліб був, що на колоску від землі до самого верху було зерно*).

Колись-то, дуже вже давно, як ще Господь-бог ходив по землі, хліб родив не так як тепер, по ідному колоску, але так, що і стебла не знати було під колосьом. То люди не дуже і уважали на хліб, ногами доптали і всьо виробляли з хліба. І то Богови не сподобалося. От раз приходит Бог до чоловіка в гості, але в той час вкалялася дитина. Жінка взяла підпалка кавалок, обтерла дитині нечистоту, і кинула. Бог так ся розгнівав, що зараз звідтам пішов на поле, поклявся нічого не лишити для чоловіка хліба. Як зашморгнув від корія стебелину — геть стягнув, а тільки вже трохе лишилось. І тільки мав стягнути до кінця, надбігли пес і кіт. Питаються его: «Що ти, Господи, робиш?» Той каже: «От зтягаю хліб, щоб не

родив, бо его люди зневажають... Ну, то хіба вам zostавлю того, що-м ще не стягнув". Отто люди вживають відтогди тó тільки, що лишилося для пса і kota.

13. ЧОРТ — НАЙПЕРШИЙ ВИНОКУР [л. 361 зв.]

Бо то ще — як ходив по світі Господь-бог, святий Петро і святий Павло. Али Ідного часу ідуть безь полі. Дивляться: щось курит на полю. Прийшли вони до тої вин[ни]ці. Али святий Павло був цікавий і каже до Господа Бога: „Я піду ся подивлю“, А Господь каже: „То іди“. Прийшов він тудя, дивиться: чорт щось курит. Питається: „Що ти робиш?“ Чорт каже: „Такий трунок роблю, що як хто ся нап'єся, то зараз вмере, і моя душа буди“. Прийшов Павло до Господа-бога і каже ему, що «робит чорт такий дорогий трунок, що, як хто нап'єся, то зараз вмере». Господь каже: „Того не буде! А ну піде спробуй, чи добрий!“ Пішов Павло, спробував, і вже там як випив — і зайшов з чортом в раду (Знаети, як ся скоро знайди рада при горілці!). Али Господь чикає — нима Павла. Бере і посилає за ним св. Петра. Прийшов Петро і каже: „Іди, Павли, бо Господь гнівається, що так довго бавишся.“ Іно тільки хотів Павло, іде в двері, а чорт сдер з него плащ і каже: „Заплати мині!“ Павло сказується, що «я ни маю звідки заплатити!» Чорт таки й ни віддає плаща. Али іде святий Павло до Бога і жалується, що «з мени чорт здер плаща за два килішки горілки». Господь іде до чорта і каже: „Віддай ему плаща!“ — „Не, не віддам! Нихай заплатит мині за горілку“. Господь каже: „Ну, знаеш ти що? — ти маеш тільки плати, що, як хто вмере з горілки, то твоя душа буди“. І чорт віддав святому Павлови плащ. І ото, що хто вп'єся і вмере з горілки, то то вже чортова душа.

14. ЯК ЛЮДИ НАВЧИЛИСЯ ТАБАКУ НЮХАТИ ТА ТЮТЮН ПАЛИТИ [л. 161 зв.]

(„Сказка, що чорт навчив людей табаку нюхати, а ангел люльку курити“).

Кажут, що колись в чорта вмерла мати. Він пішов людий шукати, щоб за нею плакали. Іде він, надикає людий і розказує свою пригоду і каже їм плакати за своєю мамую. І ззібрав листків тютюну, натер табаки і каже: „Нюхайте, люди! то дуже добре зіля!» А сам пішов дальше. То ті нюхають, — а сльози з очий течут. Але надходить ангел. Питається: „Що ви, люди, робити?“ То ті кажут: „За чортовою мамою плачем!» — „Ну, каже, незадовго ви будете плювати на ню. Чикайти!». Взав, поробив їм люльки і цибухи, дав курити. Котрий покурит, то плює. Але здибається ангел з чортом, питає его: „Що чути?“ Той каже: „Мама мині вмерла, і заставив людий плакати!“ Той каже: „Ні, вони плюють на ню!» Бере вертається на-

зад, — дивиться: правда! От з тої пори люди навчилися нюхати й курити. Єдні плачут за чортовою мамою від табаки, а другі плюють на ню.

15. ЦІПА ЛЮДЯМ БОГ ДАВ [л. 572 зв.]

Бо то перши ни було ціпа. І зійшов Бог, а чоловік мучит руками хліб. І Бог з'язав ему два патики і каже: „Отак! Отак молоти! І звідци ціп взявся.

16. НАЙСПРАВЕДЛИВИЦА ЗА ВСІХ — СМЕРТЬ [л. 411 зв.]

(„Сказка, що наймит шукав справидливого чоловіка і найшов справидливу смерть“).

Бо то іден наймит довго служив у господаря, али щось їму ся ни щастило. Покинув — і господар ему заплатив. І той іде, і каже: „Буду доти їти, доки ни найду справидливого чоловіка, то тогди буду з ним [і] обідати“. І він здибав чоловіка, і той его питаєся: „[Куда] ідеш?“ А він каже: „Іду справидливого чоловіка шукати. Маю кілька гроший, буду з ним обідати“. І той каже: „Зо мною обідай, — я щастя“. А він каже: „Не, ти нисправидли[ви]й, бо ти богача вспомагаєш, а за бідного забуваєш“. І пішов далі. Здибав другого, і той каже: „Куда ідеш?“ — „Я іду, з справидливим чоловіком обідати хочу“. — „Ну, обідай зо мною, — я нищастя“. — „Я ни хочу, бо ти нисправидливий: богатих маєш, а бідних навіжаєш“. І пішов далі. Нади[ба]в третого, і той его питає, куда він іде. — „Я [з] справидливим чоловіком обідати хочу“. — „Ну, обідай зо мною, я справидливий“. — „А ти хто?“ — „Я смерть“. — „Ну, то ти справидлива, бо ти нікого ни минаєш: бирєш богача і бідного. То я з тобою буду обідати“. І той каже: „Ходи, я тобі покажу їдну річ“. Завів его до монастира, де було б[ог]ато світла. І той ся здивував, що їдні догоруют, другі догоріли, треті запалюються, а некотрі запалятся — і зараз гаснут. І каже: „Що то значит, що світло ни в[и]разне?“ — „А то значит людске житя: котра свічка засвітилася і догоріла, і гасне, то то старий чоловік нажився і вмирає, а котрого засвітитися і гасне, то той народився і зараз вмирає“. — „А котра ж моя свічка?“ — хотів знати, чи скоро вмере. А смерть ему показала, що вже свічка догорує. Він начав просити: „Чи ни можна другої підставити?“ — „А ні, ни можна. Ти сам сказав, що я справидлива!“.

І свічка згасла, і він вмер.

17. МІСЯЦЬ [л. 594 зв.]

Ото кажут, що і Бог не криє тих, що б'ют еден другого, а не то, що люди не повинні їх вкривати. Дивітєся на місяць: щó там видно? То кажут, що ще не було місяця, як перший чоловік еден

другого вбив. Бог за те розгнівався, і як зробив місяць — та й так, як еден другого тримав на вилах, заніс на него і поставив на місяцьови. І вони еден другого будут тримати на вилах до кінця світа.

18. ВОГОНЬ.

а) З ВОГНЕМ ТРЕБА УВАЖНО ПОВОДИТИСЯ [л. 266]

(„Сказка: на що, як перестається палити, і треба вогонь христити“).

Бо то разу їдного пішла господиня до господині вогню [просити]. Вона дала єї, і вона пренесла додому. Али вдома ще був той вогонь; но взяла і запалила того, що пренесла. А той домашний був в кутику і обзиваєся до чужого: „А тобі, каже, добре в твої господині?“ Чужий каже: „Ай, де там добре! Міні така біда: вона мене ані не обмети, ані холоду до мене не дреставит! А тобі добри в твої?“ — „Таже добри: вона міні холоду представит до мене, перехрестит і обметит“. — „Ну, коли ж так тобі добре в твої господині, то я буду ся в свої женити на виликодні свята“. Так чужий каже, а домашний питаєся: „Як же ти ся будеш женити?“ — „О, як! будеш видіти“. Прийшли виликодні свята, люди нисут паски до церкви, а тої господині занявся дім, і гет всьо згоріло. — Тепер кажда господиня, як покидає палити, повенна зараз перехрестити і представети води і замести, бо вогньови без води тяжко бути.

б) НЕ МОЖНА ВОГНЬОВІ КАЗАТИ: „БРАТИ!“ [л. 265 зв.]

(„Сказка, для чого вогньови не можна казати: „брати!““).

Був то собі чоловік, і тре ему було іти до міста. Іде, али надібає на полю вогонь. І приходит тудя і каже до вогню: „Дай боже добридинь, брати!“ Вогонь ся обзиває до него: „По чім я тобі брат, що ти мени кличиш братом?“ Той чоловік каже: „Ни по чім, так я собі сказав!“ — „Ну, коли ти так сказав, то я преїду до тебе в госьці на самі виликодні свята, аби-сь ся мав на поготові“. І той чоловік прийшов додому і сів собі на лавці і думає. Жінка ся єго питає: „Чого ти такий смутний?“ Він єї нічого ни каже, тільки думає. Али знаєти, як то жінка і чорта би підійшла! як зачала коло него — і той єї признався, що „я, каже, ішов-їм до міста і надібав-їм вогонь і сказав-їм ему: помагай-бі, брати. Він мені відповів: почім мене кличиш братом? І сказав міні, щоби я ся мав на поготові, бо приїде до мени в гості на самі виликодні свята“. Жінка каже: „Чикай! ни журися! іди до пана і попроси добри, щоби він тобі позволив набрати гною з єго току сто фір“. Той прийшов до пана і зачав просити, і пан ему позволив взяти. І той взяв той гній, вивіз на своє поли і поклав в дві стирті, і вийшов на виликодні свята на поле. І дивится: аж ту іде так, що аж іскри сиплят. Приходит до него і питаєся: „А де твое обісьтя?“ Той чоловік каже: „А от воно!“ І той

вогонь, як ся запалив, то гет всьо вигоріло, аж ще на сім локот земля вигоріла. І як вже всьо випалив — і каже: „Ну? будеш більше мене називати братом, чи не будеш?“ — „Не, вже більше ни буду називати братом!“ О, як то ни годится ніколи казати вогньови: „брати!“, бо вогонь ни нам брат.

19. СОНЦЕ, МОРОЗ ТА ВІТЕР [л. 411 зв.]

(„Сказка, що подорожний чоловік сказав 3 чоловікам «добридень», і они сварилися посля“).

Ішов подорожний, побачив трох чоловіків коло дороги і сказав їм „добридень“, і поминув їх. І вони стали ся сварити, котрому він сказав, і дігнали его. І кажут: „Чоловічи! котрому ти із нас добридень сказав?“. А він питається: „Що ви за їдні?“. Іден каже: „Я сонце“, другий каже: „Я мороз“, а третій каже: „А я вітер“. — „Ну, то я вітрови сказав“. То сонци каже: „Я тебе в жнива спалю“. Вітер каже: „Ни біся, я холдний буду повівати і буду тебе охоложати“. А мороз каже: „Я тебе зморожу в зимі“. Вітер каже: „Як я ані повійну, то ти підеш шпарко, мо й ся загрійш“.

20. ЛЮТИЙ ТА ПАЛЮТИЙ (БЕРЕЗЕНЬ) [л. 415 зв.]

(„Сказка, що Лютий до Палютого в гості їхав“)

Лютий Палютого запросив до себе на вісіля. — Лютий питався: „Чим же до тебе їхати? коли ти не статечний?“ — „Ну, возьми з собою: віз, сани і човен“. І він тим способом доїхав, бо, де було болото — возом, а де було снігу — то саньми, а через річку — човном переїхав.

ДОДАТОК ДО РОЗДІЛУ I.

Записи 1850-их рр. Степана Руданського у с. Хомутинцях Вінницького повіту *).

а) МІСЯЦЬ [л. 229 зв.]; до № 17

Два брати поїхали уночі по сіно, та й на полі й посварились. Пішла сварка, а з сварки пішло і до бійки. Брати за вила, та іден другого, — так на вила й підхопили.

А Господь із неба і каже: — „Коли то вже брат брата взяв на вила, то нехай же вони ходят по небі, поки світа та сонця!“ І освітив їх та й пустив на небо; то ото й тепер на місяцеві знати, як вони взялися на вила.

б) ПІДЗЕМНАЯ РИБА [л. 229]

Земля стоїт на морі, а щоб вона не впірнула, то Господь і сотворив такую великую рибу, та й сказав єї підпирати землю. Отож-то тая риба і тримає на собі землю, і як зболит єї іден бік, вона обертається на другій; і як вона обертається, то ото й земля трасється.

*) Подаються за Руданського автографом, що належить акад. А. Е. Кримському.

в) ЛІСА [л. 229]

Колись, кажуть, не було лісу, а росла їдна трава. Та ото вже Господь як прокляв змія, то він як пійшов попід землю, то кудою він їшов, тудою всюди і заросла земля лісом.

г) КОЛОС [л. 231 зв.]; до № 12

Колись, кажуть, не такий був колос, як тепер. Стебла, кажуть, не було: а так, як стебло, так був колос. Та ото люди як прогнівили Бога, то Господь увзяв та й ізшморгнув знизу, а лишив тільки як рукою ухватити. Їдні кажуть, що то св. Петро ухватив рукою та й ублагав Бога, а другі кажуть, що то уже собаки та коти випросили собі такий колос. Бог его знає, як то воно було!

г) ВЕЛИТНІ [л. 230]; до № 3

Колись були такі великі люди, що бувало по лісі ходили як по траві. А ото вже як наші люди наставляли, їден велитень і надибав десь нашого плугатора з волами, плугом і погоничом. Та як надибав їх, так і забрав усіх на долоню та й приносить до тата: „А подивися, — каже, — тату, які я надибав мишинята!“ А тато глянув та й каже: — „Не мишенята то, сину, а то тії люди, щó після нас будуть!“

Ото й настало тепер наше покоління, а за велитнів і помину нема; тільки десь у церкві, в Києві чи у Львові, стоїт нога їдного велитня і така, кажуть, прездорова, що аж до бані сягає. Оттакі-то були люди.

А то ще кажуть, що після нас та такії будуть, що в наших печах їх дванадцять буде молотити. Ото але будуть люди!

д) БАГАТИЙ ВЕЧІР [л. 233]

На багатий вечір буває така година, що вся вода переминяється в вино. І була, кажуть, їдна така счаслива дівчина, що поспіла як-раз в такую годину до криниці, і як набрала води та принесла додому, то в єднім відрі була вода, а в другім вино. Така-то вже година була!

В сей вечір і худоба, кажуть, говорить як християнин, тільки християнинови слухати не годиться. Але був, кажуть, такий, що хтів таки чути, як то худоба говорить. Ото він і засів коло свої обори та й слухає. Аж їден віл здихнув тяжко, та тяжко! А другій его й питає: „А чого ти, брате, так тяжко здихаєш?“ — „А як-же не здихати, — каже той, — коли ми увзавтра свого господаря повезем до гробу?“ Почув господар та до хати: „Жінко! жінко! дай білу сорочку!“ Вбрався — і до раня Богови дух вітдав. Прийшлось ховати, і як-раз ті самі воли повезли его до гробу.

е) ЖУЙКА [л. 232]

Ото як народився Господь та лежав у яслах, то віл не порушав з ясел жадного стебла, а ще дихав і загірив Бога. А кінь стояв із другого боку та й тягнув сіно, яке тільки було. Отож-то Божа Мати і сказала: „Будеш-же ти, добрий воле, завсігди в Бога ситий! а ти, коню, увсе будеш голодний, хоч будеш їсти до роспуку!“. І справдились ті слова: кінь їсть—і все голоден, а віл хоч голодний, та має жуйку в роті.

є) СВИНЯ [л. 235]; до № 6.

Свиня, кажут, зробилася з жидівки. Як Господь ходив по землі, то жиди й задумали покрити з Бога. Взяли жидівку, накрили коритом та й кажут до Бога: — „Ану, вгадай, що в нас під коритом?“ Господь і промовив, що — свиня. Жидова зареготіла. Коли зняла корито, а с-під него справді свиня устала. Отож-то жиди і не ідят свиней.

ж) МЕДВІДЬ [л. 232]

Медвідь колись був мелником; та ото, як Господь ходив по світі, нечестивій мелник і задумав Бога налякати. Уліз під місток і, тільки но почув, що Господь іде, то так і заревав. А Господь ему й промовив: „Ревай-же ти, поки світа та сонця!“ Промовив та й пішов, а з того мелника і зробився медвідь; і тільки й знаку на нім чоловічого, що задні п'яти.

з) КРИТ [л. 234]

Убогій і багач мали якось разом поле, разом якось і засіяли ідним насінням. Але вбогому Господь поблагословив, і ему вродило, а багатому ні. Ото багатий і відцурався свого поля, та й каже до вбогого: „То мое поле вродило, а твоє ні!“ Вбогій ему розважає, а багатий і слухати не хоче, далі ему й каже: — „Коли ти, убогій, мені не віриш, то взавтра рано підем на поле, і нас сам Бог розсудит!“ Вбогій і пішов собі додому. А багатий увзяв, на вбогого полі викопав яму, та посадив туди свого сина, та й каже до него: „Гляди, — каже, — сину! як я взавтра запитаю, чиє сєє поле, ти скажи, що сєє поле не бідного, але багатого!“ І взяв его, прикрив соломою та й пішов додому.

Ранком зібрали громаду та й ідут на поле. Приходять. Багатий і питає: „Скажи, — каже, — Боже! чиє сєє поле? чи багатого, чи вбогого?“ — „Багатого! багатого!“ вилітає голос з середини поля. А Господь змиже народу: „Не слухайте, — каже: убогого поле!“ І розказав Господь усе народу, та й промовив до багачового сина: „Будеш-же ти, — каже, — сидіти під землею, поки світа та сонця!“ Отож-то і зробився крит з багачового сина.

н) КАМБУЛА [л. 235 зв.]

Матер Божа сиділа собі над морем та й їла суху рибу. І тільки що зїла половину, аж єї кажут, що єї сина розіпняли. Матер Божа як тримала тую рибу, то так єї в море і пустила. А риба ожила, та ото з неї і почались камбули.

і) БУСЕЛЬ [л. 232 зв.]

Як ходив Господь по землі, то зібрав у мішок увсю гадь, яка тільки була, зав'язав, та й дав той мішок їдному чоловікови, щоб він его кинув в море. — „Неси-ж, — каже Господь, — та тільки не заглядуї, щб там у мішкови!“ Ото він і приносить над самеє море, а его так і кортит, щоб подивитись. Але тільки розв'язав, — звітти як посиплется гадь!... А Господь тут і каже: — „Коли-йсь, каже, пороспускав, то тепер збирай же!“ Ото з него і зробився бусель.

А дарма що бусель! усе таки розум у него, як у християнина. Недавно-то, кажут, і робилось, як у двох сосідів загніздилися буслі: і в того на клуні, і в того на клуні. Але їден із них не зачіпав свого бусля, а у другого діти вічно поралися коло гнізда. І отож-то під осінь, як відлетали буслі, то їден лишив у гнізді калитку, а другій — головешку, — та й пустив з вогнем увсе господарство.

ґ) К А Н Я [л. 232]

Всякая птиця може пити з ставу, їдна тільки каня не може. Бо як колись Господь гатив по світі греблі, то всі птахи, звіри і люди єму помагали, їдна тільки каня не хотіла. Отож-то вона і жиє тепер дощем та росою.

н) ГОРОБЦІ [л. 235 зв.]; до № 8.

Як жиди роспняли Бога, то всякая птиця мовчала з жалю; їдні тільки горобці літали понад хрест і все єму кричали: „Жив!-жив! жив!-жив!“ Ото Господь с хреста і промовив: „Всяка птиця — моя, і всякую птицю я буду доглядати, а горобця віддаю нечистому на волю!“ С того часу і забрав їх нечистій у свої руки, і на Семена що-року перемирає їх мірками в очереті. Дев'ять мір пускає, а десяту собі бере. То отож-то по Семені всі горобці і літают табунами.

к) СКОЙКИ [л. 235]

Приходить Господь до їдного чоловіка ніби-то милостині просити. Чоловік подав єму хліба та й каже до него: „Дав-би дїдуневі страви попоїсти, та Бог єї й має при хаті!“ Але в него на полиці стояла макїтра вареників, — ото Господь і питає: „А що ж-то у вас у макїтрі?“ — „Ет, нічого! то жінка, — каже, — скойки намочила!“ — „Нехай будут і скойки!“ — сказав Господь та й пішов іс хати. Коли той до макїтри, а там уже справді мокнули скойки.

II.

ПРИМІТИ ТА ЗАБОБОНИ.

21. Хто хоче знати, яка зима буде, то взяти на святого Мартина зарізати гуску, і як буди грудина сина, то завальна зима буде [л. 403 зв.].

22. Єдна кобіта...— ба і не Ідні то випадає часом нічою, просто-волосі, без хустки, іти на двір...— от тільки що вона вийшла до сіний, а з гори єї якась біда за волося піймало і так тягнуло, що мало волося не пообривало. І через тоє кобіта всяка зав'язує голову і ходит вже зав'язана. Дівці то ніц не шкодит, а молодиці— то бояться того, і кажут, що гріх розв'язані ходити. А на смерть то непримінно треба зав'язатися сирпанком [л. 607 зв.].

23. Після родів всяка кобіта повинна, як іде на двір, брати з собою ніж, щоби эле до неї не приступало [л. 607 зв.].

III.

ЗНАХАРЮВАННЯ ТА ЗАМОВИ.

24. ЯК МОЖНА ОДВЕСТИ ГРАД [л. 607]

Дід мій розказував, що він в 1769 году був в типеришнім Київським повіті при робочих людях на полі; але така страшна хмара нависла над тим місцьом, де вони були, що не можна навіть сказати! Звикли — як градова; але дивляться: їди якийсь пан на чорнім коню просто до їдного косара і каже: „Ей, змилуйся, пусти!“ — „Не пушту!“ Той счез, але через кілька час знов приїхав і сурово*) крикнув: „Пускаєш чи ні?“ — „Ну! каже, коли хочеш так дуже, ото маєш байрак: в нім зложи, що несеш!“ І при тім, прутиком, показав місце. Той счез. От не за довгий час як сипне град! то той байрак, — був може 15 ліктів глібини, а довжени с 1000 кроків, — то повний граду зробився. Тогда приступили до того косара: „Скажи, чоловіче, чим ти так спроваджуєш градову хмару і що то за еден, що до тебе приїздив?“ — „Ото, каже, приїжджав сам діявол, бо то він веде хмару на убитки людські, а я відводжу, ото тими прутиками. Вони з лісчини вирізані з примовою, і полозовою кровію обмасчині. Ними куди махнеш до градової хмари, туди і піде!“ Але ни хтів сказати примови [Пор. ст. 18-19, № 35].

25. ЯК ЧОЛОВІКА СОБІ ПОВЕРНУТИ [л. 604 зв.]

Дід мій розказовав, що назад тому буде до 50 літ — він був на полі коло косарів і почув, що щось на небі кричить: „Води! води!“ Оглянувся на всі сторони і дивиться, що то в горі кричить. Аж ту і люди начали межі собою говорити: „Ото якогось несе вітром, але хто має ніж роговий, посвячений, то его можна спустити“. Найшовся такий, що мав ніж; зніс его, разом з собою перехрестив, і помаленьку начав спускати на землю ніж. І той чоловік спускався на землю. А як встромив в землю, та й чоловік став на землі. Дали му напитися води досить, і він начав кричати: „Пускайти мене, бо міні

*) В оригіналі «сырово». Так — не раз і далі пишеться.

дуже нудно!“ Спиталися его, звідки він. Той розказав, що покинув назад тому 4 роки жінку і пішов на вандрівку і вийшов рано на двір, і его щось вхопило та й несе. То ті взяли помаленько ніж виймати. — а той ся зносити. І як виняли ніж совсім, то той чоловік вже високо піднявся і полетів. Видно, що его жінка таку найшла бабу, що знає таке зіля і як стане варити, то воно виразне говорить: „Прийде! прийде!“ і того хапає і несе. Як добре жару прикладати, то дуже швидко несе, а як помалу — то помаленьку несе; і як хоче, щоби тільки знак принесло, то каже: „Кипи, кипи і через ліси ниси!“ То тільки принесе голову, руку, або ногу; а як хоче, щоби живий був, то каже нести понад ліси, і цілого принесе. Але до того примова була. Тепер вже і бабів таких нема, повимерали; але вони не могли нічого зробити і зільом, як не було якої річі від того чоловіка, що має его вхопити.

26. ЩОБ ВІДДАТИСЯ ЗАМІЖ [л. 606]

На Андрія їдна стара дівка в Балабанівці просила баби, щоб єї зробила, аби ся віддала. Хоць то була дуже погана дівка, але хтіла ся віддати. Баба каже: „Ну, добре!“ Вечіром вийшла на двір, подивилася по зорах, прийшла до неї — каже: „Твій сужений — жонатий, має жінку тягітну і буде ще жити кілька літ. Але як хочеш на свою душу прийняти дві душі, то я тобі зроблю“ — „Прийму!“ — каже. — „Ну, то я зроблю!“ Зробила там щось. А на ранок дають знати [матері теї жінки], що єї дочка заслабла дуже. Прийшла — застала, що вже на лавці; і дитина ще в череві підкидалася. Стара, як зобачила, та тільки вдарила в долоні, та й здуріла. А зять поховав жінку і через кілька час оженився з тою, що просила баби.

А вони ту штуку так роблят: вечіром возьми нитку сирову, ще не прану, на еден кінець прив'яже якогось зіля, а другий кінець нитки прив'яжи до ножаного мізельного пальця. Розбирется зо всім — і гола лягає на порозі сіннім, головою; тут примовляє щось. Приходить до неї чорт, — і вона з ним поговорит: пішле кликати тую кобіту, що вона має вмерти; то та вибігає на двір, лякаєся і вмирає. Часом zdarаєся, що сужений вже вмер. То вмерлий встає і показуєся. Але сего способу рідко уживають, бо таких бабів [уже] нема, а частіше варит дівка кашу ячмінну, роспускає волося, набирає каші миску і іде на ворота вночі і кричить: „Суджений, розсуджений! ходи до мене кашу їсти!“ І в образі судженого з'являється, їст кашу. Но бувають случаї, що яка мара прибіжить, напудит, — то дівка вмирає з того.

27. ЩОБ ДІВКИ ЛЮБИЛИ [л. 403]

Дівці дати того поту, що то з огира вичешут скриблом, напитися, — то так буде бігати, як корова за тиллятьом, так вона за нем.

28. ЩОБ МОЛОДИЙ СИЛИ НЕ МАВ [л. 403 зв.]

Молодому, щоби ему пиришкодити спати з молодою, то дивитися, де він сцит, і в тую сиклину застромити шпильку. То вже ни буди з нею спати. А як хочи зробити, щоби він робив тамтой інтерис, то виняти тую шпильку із того містя, і буде знов робити своє.

29. ЩОБ КОГОСЬ ЛЮДИ ЗНЕНАВИДЛИ [л. 403]

Перистою дати кому напитися, то его люди знинавидят.

30. ЩОБ ПАН НЕ БИВ [л. 403 зв.]

Бо то ежелі на кого пан ест сирдитий і хочи его бити, то взяти всячен[ог]о хліба, вкраяти кришку і над головою обкружляти три рази, і казати: „Щоби-сь був такий, пане, м'який, як той хліб!“ І потому взяти в кешеню той хліб, і прийти до пана, — то вже ни буде бити.

31. ЩОБ НАД П'ЯНИМ ПОТІШИТИСЯ [л. 421]

В случаї хто уп'ється дуже, а хтят на его кошт забавитися, кажут: „Треба вогню скинути“. Берут води, приступают к сп'яшему п'яному чоловікові, починают примову: „Біг пес через панський вовес, не шкодило то ні псу, ні вівсу. Тьфу, тьфу!“ (Нужно плевать вь лицо). „Ходит по горах, по долинах, носит чорт пісок на вилах; як ся той пісок на вилах втримає, щоб ся так дух в тобі втримав! Тьфу, тьфу! З гусий, куриї, зі всього миру — та в твою гиру! Тьфу, тьфу! Хто тя врїк, най тя взне (?), а ти нас — по сім раз! Тьфу, тьфу!“

ДОДАТОК ДО РОЗДІЛУ III.

Записи 1850-их рр. Степана Руданського у с. Хомутнячах Вінницького повіту.

а) ЄВИНІ ДОЧКИ [л. 229 зв.]

Було в Єви три дочки: ідна вмїла чорним шовком шити, друга — білим, третя не вмїла ні шити, ні білити, тільки ходила до слабого змовляти бешихи, бешичниці: „Від его рук, від его ніг, від его нігтів, від его пагністів, від тридев'яти состав, що сам Господь Бог складав. Тут не бути поганої кривлі; білого тіла не в'ялити, жовтої кості не сушити! Я сему хрещенному, молитвенному рабу Божому N відмовляю: тебе Господа Бога на поміч благаю!“

6) СОН ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ [л. 236 зв.]

Єдного часу заснула була Пресвятая Діва Богородиця на горі Оливні. І прийшов до неї Ісус Христос і сказав до неї: „Матінко моя милая! чи Ти спиш, чи Ти чуєш?“ І мовила до него Пресвятая Богородиця: „Спала-м, сину мій наймиліший, та збудилась, і снівся мені страшний та дивний сон о Тобі. Виділа я, що ти у саду молився Бог-Отцеві, що Іуда жидам продав Тебе, і Тебе спійняли і до Кайафи привели і до стовпа прив'язали; і збили, і сплювали, і терновим вінком коронували; і Твоє пречисте тіло, як кора від дерева, відпадало; і із Твої святої голови кров ріками плинула... А потому на хресті, на горі Голгофті, гвіздями тіло Твоє прибили і спісою ребро Твоє пробрили, і усі без милосердя над тобою були!“ І сказав до неї Ісус Христос: „Матінко моя милая! Правдивий сон ти виділа о мені, бо так я й маю терпіти за рід чоловічій...“ І сказав Христос: „Як хто мою муку припоминати буде, то при смерті у того я буду сам з своїми ангелами і возьму душу его і запроважу до царства небесного на віки. Амінь!“

Тії святії слова зіслані на сей світ від самого Господа Нашого Ісуса Христа Львові, патріарсі Єрусалимському, а Лев, посвятивши, послав его братові свому королеві, що був на війні; і тим поміг ему ворога звоювати. Бо той лист такую силу мав, що в якім домі буде, то тому дому ані вогонь, ані чари, ні жадна злая річ шкодити не зможе. І чоловік як буде при собі носити, то всіх ворогів заможе і буде мати відпуст за сорок днів своїх гріхів; і жінка як буде тягінная та буде сей лист при собі носити, то легко дитя породит, мовлячи тії слова: „Христос зо мною! Христос надо мною! Христос мене стереже у день і вночі і каждую годину і від всього злого. Прошу тебе Господа Бога мого, через муку Твою, которую Ти терпів за нас грішних, сохрани мене від всякої напасті і скуси диявольської! Святий Іване Хрестителю Христовий, сохрани мене від всього злого!“

в) НАУКА ГОСПОДНЯ [л. 237 зв.]

Сей лист найдяний був в землі Британьські на горі Оливні перед образом святого архистратига Михайла; і хто хотів его читати або переписувати, то ему сам откривався, а був написаний золотими словами так:

„Я, Ісус Христос, син Божій, приказую вам, аби-йсьте день недільний святити і свята празнували, і жадних робіт не робили, і коріня в городах своїх не копали, і на пожиток собі не обертали. Аби-йсьте до церкви ходили, як старії так і малії. Я вам дав шість днів на роботу, а сьомий освятив на добрії учинки і на відпочинок по вашій праці. Аби-йсьте милостиню давали, убогими не горділи, сиротами не бридились, старців не забували, сліпих, калік не оста-

вляли, аби-йсьте батька-неньку і старших шанували. І аби-йсьте так чинили, як я вам приказую, то добрій час поживете на землі!

А як не будете так чинити, як я вам приказую, то буду вас карати голодом, мором і війною тяжкою, і побуджу царя на царя, короля на короля, пана на пана, місто на місто, батька на сина, матір на дочку, брата на брата, сусіда на сусіда, їдного на другого. І буде миже вами велика кривавиця, і тогді всіх вас усмиру і пиху вашу відйму через гріхи ваші. А іще як не покайтесь, то 'еще вас вогньовою карою буду карати, громом страшним, блискавкою і градом, і зіля не даст плоду свого. І напушу на вас птахи злії, которі літаючи живих вас будут кусати, з которих повітра злая розмножится, і поживете і помрете наглою смертею, аби-йсьте пізнали гнів мій і мою справедливість! А ви, люди мої, не бажайте гніву мого! Ідем другого не обіджайте, ім'ям моїм надаремно не кленіться. Єще приказую вам, аби-йсьте криво не свідчили на другого. І аби-йсьте в суботу завчасу переставали від свої роботи, і то для учти Матінки мої, бо як би Матінка моя не молилась за вас, давно би-м вас погубив через гріхи ваші. На остаток приказую вам, аби-йсьте сему листу вірили і словам моїм. І в которім дому сей лист буде, щоб давав его читати або переписувати до другого дому. Такий чоловік, хоч-би мав гріхів як в морі піску, як листя на дереві, то всі ему відпустятся, і піде в царство небесне на віки. Амінь.

Ісус Христос с Пречистой Діви Марії народжаній. Амінь.

IV.

ОПОВІДАННЯ ЗА ЧОРТІВ ТА ЗА РІЗНІ ПРОЯВИ.

32. ЯК МОЖНА ЧОРТА ПОБАЧИТИ [л. 403 зв.]

(„Сказка: як можна чорта видіти?“).

Хто хоче конечни чорта бачити, то повинен виховати наперед три покоління котів чорних, і внучку котячу спалити живу, або вбиту, і тим порошком очі собі засипати, — то певно, що зобачит чорта, як не осліпне.

33. ЯК ДІСТАТИ БІСА НА ПОСЛУГИ [л. 601 зв.]

Бо то кажут: хто хоче мати чорта на услуги, то той най дістане кураче яйце, „зноском“ называеоме: воно маленьке таке, як горобляче. І в кого знайдеться, то три рази перекидають ним, щоб ся розбило, і розбивають. А хтівше мати чорта, то треба дев'ять день носити его під пахою — і по дев'яти днях вилуплюється чорт, котрий нічого не їст, тільки несолоні пляцки. А ежелі би хто посолив пляцке, то з того місця, де він сидит, всьо поскидає. Але пильновавше его добре, то він до всього пригідний: догляне худоби і всього. Але перед смертю треба непрімінно его кому віддати, бо буде мучити так, що все немилі зробиться.

34. ПРО ТЕ САМЕ [л. 611 зв.]

Хто хоче мати с чортом справу і свою душу запродади, той най іде насеред роздорожа, де три дороги сходяться і де е три фігури, і най там крикне три рази: „Грицю без п'яти!“ То зараз му ся покаже і спитає: „Чого треба?“ Чи душу ему записати, чи що, то він буде ся зараз годити. Тільки то біда, що тепер чорти чогось збідніли, вже душ не купуют, і хоч ся покаже, то нічого з того нема.

35. БІС ХМАРОЮ [л. 607]

Антон Козицкій розповідає, що був собі такий чоловік мізерний, — як би то він та й вийшов на лан жати. Тим часом надходить

хмара — і так, що чим-раз більша. Він каже: „Носімо снопи, бо буде дощ!“ Вони его не слухали, але прилітає до него на білим коні чорт і каже: „Ей пусти, бійся бога, бо згину!“ Той каже: „Не пушу!“ Прилітає другий раз і каже: „Ей, бійся бога, пусти, бо трісну!“ Допіро каже: „Пушу, але так щоби-сь мені ніц не зачіпив крила[ми] пашні, іно суголовками!“ Так він і зробив, пустив суголовками. Зараз ту дають до пана знати, що то такий і такий стримав хмару. І его пан звільнив от панщини [Пор. ст. 13, № 24].

36. БІС КЛУБКОМ [л. 609 зв.]

В місті у Літнівцях, Ново-Ушицького уезда, іконом служив у генерала і ходив собі вечером*) на умізги до пани. І ни так то він єї любив, іно для того ходив, що ему ся скучило. І ідного часу іде від неї вечером пізно, — али слухає: щось ніби туркотит за ним. Оглядається, а то валов'янный клубок. І він начав втікати. І ему було додому під гору, а клубок за ним котиться, так що аж его по ногах б'є. І той прибіг до плота, пирискочив без пліт, а клубок — за ним! Прибіг до сінній по сходах, а клубок за ним! І він скричав в сіньох, і вибігла челядь, і всі той клубок бачили; а як іден зхватив друк і хтів вдарити, то ни знате де ся подів.

37. БІС ХОРТОМ [л. 608]

Бо то сидів польовий, і сидів собі в будці при воротах. Але прийшло раз рано, — він собі сидит, дивиться: біжит хорт білий, та й прибіг коло него і, ніби, ся втримав коло него. Той польовий вииняв кусок хліба і дав ему. Він з'їв той хліб і дивиться на него. Він взяв кинув знов ему, і так всьой хліб викидав, що-но мав. Він з'їв, полежав собі, трохи відпочив та й побіг. Прийшло з два роки, чи там три, — бере посилає его пан за 2 милі, чи там за 3, з листом. Він приїхав, віддав той лист і повертає додому. Десь тут захватив его нічліг на футорі. Він приходить до хати і просится там на ніч; але хлопці кажут: „Чикайти, ми ся питаєм тата, чи скажут приймити!“ Так той батько їх виходит і каже: „Овшем преїму на ніч!“ Приймив его на ніч і каже до жінки: „Бери вари вечеру!“ Зварила жінка вечеру, він приніс горівки, повечерали, як має бути. Переночував [польовий], встав рано і дякує ему за нічліг. Той каже до того польового: „А чекай! Ще не підиш! Жінко, вари обідати!“ Зварила жінка обід, пообідали. Бере він, вже дякує ему за нічліг і обід. Бере і іде. Той виходит за ним, хозяй, на двір — і питається: „Чи пізнав ти мене?“ Він каже: „Не, не пізнав я вас!“ А він каже: „Чому? Коли я тебе пізнав, а ти мене не?“ — „А як жи я, каже, можу вас пізнати, коли я еще вас і не видів, іно осей раз допіро?“ А він каже: „Як то не? А пам'ятаєш, як то ти мені давав хліба?“

*) В оригіналі „годовъ“. М. Л.

А він каже: „Не, я не давав вам хліба!“ — „Але як то — каже — не? Пам'ятаєш, каже, як то ти сидів коло будки, а я біг?“ — „Не, каже, я не знаю!“ — „А припімни ж собі, як я біг хортом і ти міні дав хліба!“ — „Ну, каже, то то хорт був, а не чоловік!“ — „Ожижто я самий! А правда — каже — що в тім і в тім селі гинула худоба, а в вашім селі жадного і голова не заболіла? Бо то мене там післано було!“

38. БІС ХОДИТЬ ДО ЖІНКИ, ХОРТОМ ПЕРЕКИДАЮЧИСЯ [л. 609]

В Гавриловцах батько мій раз ішов через еден сад ночею, але от звідки ся з'явив білий хорт, що перебіг дорогу і побіг до едної хати. І та кобіта розказувала, що щось під її вікном закликало її на мня. Вона тільки вийшла на двір — хорт повалив її і мучив, доки кури ни запіяли. Тогди пустив.

39. БІС ДИТИНОЮ [л. 600 зв.]

Бо то їхав ямщик через міст. Али їди — плачи дитина під містком. І він став і пішов під місток. Дивиться: сидит дитина. Він взяв тую дитину на віз і везе, а коні так біжат, що можуть вирвати. І він дивиться на тую дитину, а з тої дитини зробився чоловік і вже стоїт. Той ямщик як махнув рукою на-вігля, — іно тільки вітир зірвався. І каже: „Ну, догадав-їсь ся, що зробити зо мною!“

І там на тім самім мості, то задусило двох чоловіків. А як? — Отак: іно їде він через місток, то той вибіжит і его злапає за прирбжия і тисни. То він їх так і губит.

И то дѣйствительная правда, ибо самъ чоловікъ тотъ вѣзь, которій говориль, то дитя.

40. БІС ПЕРЕКИДАЄТЬСЯ ТО ДИТИНОЮ, ТО ХОРТОМ [л. 601 зв.]

Бо то еден панок їхав через міст в селі, і як тільки менув міст, зараз зачали ся коні полошити. То він спитався свого фурмана: „Що там такого, що так ся коні полошат, що мало дишля не поломлять?“ А він каже: „Бо якихісь двое дітий поперед коні бігають!“ Той подивився сам, — правда, що якісь діти поперед коні бігають, та й крикнув на них: „А вон, псярство, з дороги!“ Але дивиться лучши, а то два хорти білих. Він хотів з рушниці стріляти до них і казав коні зтримати. То ті засміялися і сховалися під міст.

41. ЧОРТИ КОТАМИ [л. 487]

Бо то чоловік пізно ішов до міста. І надигає на мості два коти білих. І вони сидят на палях, коло опуста. І той вдарив їх батогом, і вони скочили в воду. І той чоловік дивиться, — а вони знов на

палях. І каже: „Ну, кроть твою маму з такими котами, що вони ни потопилися!“ А тії коти собі до него обзиваються: „А кроть твою маму з такими котами, що вони ни потопилися!“ І поскакали в воду.

42. БІС КРІЛКОМ [л. 368]

(„Сказка, що Іден козак чорта батоном вдарив“).

Бо то їхав козак із міста вирхом, і мав баті[г] довгий, і кінь добрий під ним, і сам ни трус. І їде, здиває на дор[оз]і крулика. І як відвинув руку, як свисни батоном того крілика, аж ся той крілик пирикинув, і по тому зробився чоловік з того крулика. І як зачав того козака водити, то так его змучив, що той на другий день то насилу приїхав додому, і по тому штире нидлі відлежав.

43. БІС-ВОДЯНИК В ПОДОБІ ПАНОВІЙ [л. 610 зв.]

Іванківські мужики с тягою їхали через Ямпольчик Волинської губернії. Стали коло ставу, наповати худобу. Дивляться: на опусті ходит якийсь пан, гарно вбраний. Питаєся: „Звідки ви, люди?“ — „З Проскурова, пане!“ — „А що, у вас городничий — Носалевский?“ — „А він, пане!“ — „А справник такий і такий?“ — „А він, пане!“ — „А страпчий такий і такий? Ну, знаю я їх: то мої знакомі“. І бух в воду, ніби втопився. Ті хтіли рятувати, але тамтейші люди кажут: „Не руш, бо пропадеш! То не пан ніякий, але сам чорт. Він часто тее робит, і хто хоче рятувати его, то вже не вийде звідтам живий“.

44. БІС ПАНОМ [л. 600 зв.]

Раз фірман їхав через їдно сило. Але тут з-за коршми вибігає якийсь пан, добре вдягнений, і каже: „Вези мене до ставу, а хутко, бо оньде фірман коні наповає і скоро виїде з води. Дам я ему! Ней ся не хвалит, що сильніщий від мене! Я за ним п'ять миль приїхав, а тепер поборемся!“. І тільки що доїхав до ставу, десь пана не стало, а на другій стороні фурман впав в воду, і тільки бульки поставали. Так ся бороли, але чорт таки втопив его.

45. ТЕЖ [л. 601]

В Коритні в 1858 году случилось от що. Мужики напивалися в коршмі, але еден вийшов на двір проходитися. І, попід сило, здиває его якийсь панок і каже: „На, випий отсе, — лутше від горівки!“ Той випив, похвалив, а той каже: „Іди ж додому, не каже нікому нічого, а за три дні готовися на смерть!“ Той від того стверезився. Дивиться: нема нікого. Прийшов додому, розказав жінці і вже слабим став так, що і піп сповідав. А за тим паном розіслали скрізь.

і нігде не найшли сліда его, — так зник. А мужик щось довго хорував. (Ето миъ расказаль священникъ села Новаго Свѣта, исповѣдовавшій этого крестьянина).

46. ЯК ЧОЛОВІК В ЧОРТОВІМ ПАЛАЦІ БУВ [л. 603 зв.]

1831 року мужик їхав із села Ходак до міста Зінькова на ярмарок і віз 5-ть кірців жита продавати. Але їди через Зінківську дубину, — дивиться: дужи виликий палац, недалеко дороги в тім лісі (але его там нігди не було і нема, бо его ся но такий туман взяв). І стоїт пані на брамі, коло того палацу, і питаєся его: „Куди ти їдиш, чоловічи, і що ти везеш?“ А він каже до неї: „Їду до Зінькова на ярмарок і везу продавати 5-ть кірців жита“. — „А по чому ж корец жита в місті?“ А він каже: „Я не знаю, але люди кажут, що по два рублі“. — „Ну, то не знаєш ти що?“ каже тота пані до него: „Завези до мени, то я ті заплачу так, як ти кажеш: по 2 рублі корец, то з готовими грішми лучши тобі буде“. Він взяв, завіз, скинув перед мурованим магазином. Вона ему заплатила і каже: „Ну ж, тепер позноси мені в засіки!“ Зараз тут десь ся взяли і дівчата, такі дужи ладні, багато повбира[ні], помогли ему позносити. Вона его ще закликала до покою, дала ему горівки такої, що він відколи ся вродив, то такої не пив, і хліба на закуску; але він его не їв, іно завіз дітям додому, замість булки. Та й потім поїхав до міста. Приїхав, зворудовав собі, що ему треба було, і повернув додому. І зачав всім розказувати, що то „в такім-то і в такім-то лісі тепер ся побудовав палац, і я там навіть і жито продав“. Прийшло на другу неділю, він знов собі прилагодив 2 кірці жита і 2 гречки, і везе туди просто, до того палацу. Приїхав, дивиться: нема нічого, іно дубина така, як і перши була. Де ту зараз донеслося до пристава. Той ту зараз закликав того чоловіка і питаєся: „Чи то правда тому?“ А він каже: „Правда, пані!“ — „Ну а де ж, каже, коли тепер нема?“ — „Я не знаю, пані!“ — „Ну, мовчи ж! каже, бо то тобі певни снилося, а ти кажеш що-сь бачив палац, коли его тут нема!“

47. а) БІС ФУРМАНОМ [л. 600 зв.]

Бо то ішов чоловік по своєму інтересу до міста. Али їде — і на дорозі здибає его фурман. Їди шістьма кіньми і каже до него: „Як ся маєш, чоловіче? Давно я тебе видів!“ Той витріщив на него очі і ни знає хто то, а він каже: „Сідай!“ Той чоловік сів і їде з ним. І так крепко жене, як вітир віє. Прийшло, запіяли кури, і ни знати де ся тії коні поділи і бричка і фірман, — іно вітер зірвався. А той чоловік аж за п'ять мель зайшов, до якогось ставу.

б) ТЕЖ [л. 600]

Бо то ішов чоловік із Жванчика до Нифидовиц пізно; і, доходячи до ліска, прикро ему було самому їти через ліс. Оглядаєся —

за ним їди конякою чоловік і просит его: „Возьміт мене, то я вам куплю горілки!“ І той нічого ему ни казав, іно посунувся, і той сів і їде з ним. І дивится: кобила дужи шпарко біжит. І розкажує [наш чоловік] ему, куда він їде, по яким ділі, і его питає, звітки, куда їди і що. Він нічого ни каже, і ему стало лячно. Подумав собі, що то нидобрий чоловік, і говорить: „Я нипотрібні річі говору, а Богу ни молюся!“ І хрестится і мовит: „Отче наш!“ І дивится: нима нічого, і на тім самім місті стоїт, де і сидів.

48. БІС ОСЕЛЮЄТЬСЯ В ХАТІ [л. 606 зв.]

В селі Голохвастах в Кінрада Заворотного 1855 року була на горбі хата, і якесь лихо в ні засіло. Під постелью там була дюра, і нічю воно вилазило і кидало горшками, землею і чим попало. І на то багацько людей зглядалося. А нарешті хату запалило так, що і згоріла до тла. І тепер ніхто ни хоче там будуватися.

49. БІС ОСЕЛЮЄТЬСЯ ПІД МОСТОМ [л. 611 зв.]

В Проскурівськім уезде єст міст, що через него їдут до косяцьола, і під ним шатан обрав собі мешканя. І тільки щоби вечіром хто ішов, — то не мене, щоби не посидів під тим мостом. Часом его люди видят, як він сидит на поручах: от, якісь мохнатий, ніби пес, ніби чоловік; а як перехрестити, то і не стане, десь згине мара.

50. РИБАКИ ВИТЯГЛИ ВОДЯНИКА [л. 609]

Бо то рибаки назад тому кілька літ, в Жванці, поїхали човнами рибу ловити на Дністрі. Закинули раз — нема нічого; закинули сіти і кілька раз — нема, та й нема, а тільки вода булькає. От вже нидалеко берега закинули — і витягнули якесь лихо волохате, чорне, що, як тільки до берега притягнули — як сплясне руками! Стало ся сміяти і втікло назад в воду, так як чоловік. А рибаки і сіти покинули, без духа поприбігали додому.

51. ЯК БІС-ВОДЯНИК ЛЮДЕЙ ГУБИВ [л. 611]

В Мор[и]лівськім повіті єст річка, вона тече на Озариньці низче Баршовец. Виробила та річка таку глібоку кручу, що трудно навіть змірати. І там часто топилися. І виділи, як літом в полудне, в саму горячу пору, виходит з води щось голе, і по березі ходит, і говорить: «Вже час та нема! Вже час та нема!» І котрий би пішов ні тільки купатися, але воду пити, то хоць всьо тіло буде наверха, а голова тільки писком діткнеся води, — вже він не встане. Кілька випадків було таких.

52. ЯК ЧОРТИЦЯ ЧОЛОВІКА ДУШИЛА [л. 609]

Антошко Козицький розказує, що в Городку, в старім кляшторі, в стані, було таке місце, що там ніхто ни клався спати. Але фурман старий взяв на тоє ни зважав, ляг спати. От коло опівночі як го надусит, то мало ни згинув. Щоб він ся шамотав — не міг з себи зсадити. А як кури запіли, то ни знати де ся діло. І каже, що обмацав скрізь: то було тепле тіло, цицки мало, волося дуже довгі, навіть обмотав зо 6 раз руку ним; а як кури запіли, то всього ни стало.

53. ЯК БІС-ДОМОВИК НА ЧОЛОВІКА ВНОЧІ ЛІЗ [л. 368 зв.]

(„Сказка, що ідного чоловіка чорт наляг“).

Бо то іден чоловік положився спати навознак і ни пирихри- стився ніч'ю, і Богу ни молився. Прийшло опівночи — приходит щось до него і лягає на ноги, і по тому визше лізе. Али той чоловік на- страшився дужи і рухаєся, — ни можна встати! Али пригадав собі, що то люди кажут мізельним пальцим рухати, що в праві нозі. І той помаленьку рухає пальцим, а воно зсуваєтся. Іно зсунолося і стало коло него, і стоїт. Али той помаленьку відмірив руку, та як его вдарит навігля по голові! А той тогди в плач і каже: „Ну догадав- ісь-ся, що зо мною робити, а то би ти був більше ни попасав на тім світі!“

54. ЯК БІС ЧОЛОВІКОВІ МІШОК ГРОШЕЙ ДАВ [л. 368]

(„Сказка, що іден чоловік на чортови спав в полю“).

Бо то виїхав чоловік на ніч з кіньми і попутав коні, і сам по- ложився спати. І тоє місце, де клався, пирихристив, і сам ся пири- христив і ляж. Али слухає: опівночі стогне під ним. І він таки й ни вступаєся, іно лижит, — а воно ще лучше стогнає. Али, може по опівночі, кличи ни-знати-що, каже: „А вставай, бо вже пора іти!“ А той ся обзиває с-під того чоловіка: „Коли я ни встану, бо мене запичатував, — іди-но перши его з мене зскоти!“ Той приходит (каже: обдертий, заталяпаній). Іно тільки хотів его рушити, — і назад! І каже: „Коли его ни можна рушити! бо він і зверху запичатувався!“ І той пішов від него, а той, що під ним, просится, каже: „Пусти мене, то я тобі дам мішок гроший!“ І той посунувся, і він виліз з-під него, і витягає з того місця гроший мішок, і дає ему, і каже: „На, і сла- сибіг тобі, що ти мене пустив, бо я би був згорів навіки, бо мени гроші пикли!“

55. ЯК БІС-ДОМОВИК ЗАДУШИВ ДІВКУ [л. 370]

(„Сказка, що чорт дідову дівку задусив“).

Був то дід і баба і мали дочку. І баба вмирає, а дід плаче, і собі вмирає. І вмерли обоє, али дочка ходит просит людей, і ніхто

ви хочете іти; бо в тій хаті смярдат. Пішла вона до пана, і піп ни хоче іти. І вона наймила коні і сама завезла на цвинтар, і поховала. Приїхала додому, зачинає палити, а чорт виліз з неца. І вона думала, що то батько, і зачала до него сміяти. І той чорт назад пішов в комін, і каже єї: „Ни пали пь[е]цку!“ А тая знов розпалила. І чорт вискочив, та на нюю, і задусив єї. І всі трое одного дня померли.

56. ХАПУН [л. 604]

Гаврилівський мужик Фугела розказує, що назад тому з 15 літ, він їхав з поля і на гостиньцу здиває его якийсь пан, гарно вбраний (а то було вечером) і каже му: — „Ідь зо мною до Кам'яньця, дам ти три рублі!“ — „Ну, каже, сїдай!“ Поїхав з ним. Той каже: „Заїзди просто до жидівської школи!“ І каже: „Чикай же ту, доки я не виїду!“ Сам пішов до школи; а тогди був в жидів Судний день, і вони всі були в школі. І так через годину виводит звідтам жида, посадив на віз і каже: „Ідь тудя, де-сь мене найшов!“ Той приїхав, став. Думав, щоби вони вставали. Оглядаєся, — нема нікого. Поглядів, чи гроші є; але вони були. І то ніц іншого, тільки чорт жида вхопив на Судний день.

57. ТЕЖ [л. 604 зв.]

Другий мужик розказовав, що він їхав вечіром на Судний день до Оринина, але, за Янчиліскою коршмою, здивав его якийсь чоловік з великою торбою на плечах і каже: „Підвези мене до Довжецької коршми!“ Той каже: „Сїдай!“ Приїхали, недалеко болотів за Жабинецьким лісом, — каже: „Чикай-но, я піду трохе!“ Той став. Пішов до болота, а торбу лишив. Мужик скоро до торби подивився, а там живий жид сидит. То й вже чикає, що то буде. Той прийшов від болота, дав му на горілку, а торбу взяв, і як перикинувся віхром, то аж очерет і вода стогнала, — така втіха була, що жида вхопив!

58. ТЕЖ [л. 604]

В селі сидів орендар, але на Судний день вибрався до міста, може за штири милі. А мужик на Судний день пішов в ліс за дровами. Дивится: а орендар з віхром так біжит [через] очерета і болота, що трудно его дігнати. Той якось его перебіг і лап за руку і задержав: „А ви що, каже, пані арендару, так біжете? Якесь вас лихо несло в болото?“ — „Ні, боже борони! Я собі прохожуюсь!“ — „Деж та проходка? та то штири милі від міста!“ — „От мовчіт! То щось мене взяло і несло, а я сам не знаю куди!“

59. ЯК ЧОРТИ НОВОНАРОДЖЕНУ ДИТИНУ В ЧОЛОВІКА ВКРАЛИ [л. 607 зв.]

В Новім Світі, назад тому з 20 літ, була баба, що брала діти. І їдного часу мужик зазвав єї до свої жінки, що сходилася родити дитину. Тільки що вона взяла дитину, зав'язала пупец і поставила коло роділі, хтось застукав в вікно і закликав бабу на мня. Баба вийшла. Дивится: якийсь пан. Каже до неї: „Ходи, бабо, бо моя жінка зходилася дитиною!“ — „А далеко ж то?“ — „Ні, не далеко!“ — „Але я по панах діти не беру!“ — „Нічого то! поїдем!“ Вийшли вони на вулицю, там стоїт порадна карита, запряжена 4 кіньми чорними. Сіли вони. І недовго їхали, заїхали перед якийсь палац. Ввійшла баба до роділі. Дивится: вона вже має дитину. Опратала — і придивляєся дитині; а то та сама, що вона в мужика брала. Взяла виналя шпильку, і ті дитині під пагність встромила. Дитина як стане кричати, — що не можна було нічим успокоїти. Нарешті та пані каже: „Возьми ту дитину, принеси нашу, бо то якесь крикливе!“ Той взяв тую дитину і поніс, а бабі надавали грошей і полотна досить. Вона сіла на брику, приїхала аж на своє подвіра, тішучися, що набрала тільки добра. Але тільки що зізла, — не стало ні брики, ні коний, ні того добра. Баба перихристалась, вийшла до хати, піднучовала, а рано пішла до свої роділі. Приходить. І каже: „Щось, бабко, мої дитині зробилось. Може, було з годину, як ви пішли, — як зачало кричати і до сих пір кричить!“ То та хватъ до ручини, дивится, а там шпилька. Витягнула з ручини шпильку і розказала, чоґо воно кричало, і в яких воно було руках.

60. БІС ПАНОМ ТА МУЗИКИ [л. 611]

В Маршоліньцях, недалеко Меджибожа, ішли музики на вісіля грате. Але то було в четвер, то вони не дуже спішилися. Але вечіром, вже під силом, надібає їх якийсь пан, їде шістьма кіньми. — „Куди ви, люди, їдете?“ — „Їдем на вісіля грати!“ — „Чи не пішли би ви до мене сего вечіра грати? Я заплачу добре!“ — „Чому? Підем!“ Пан виняв, дав гроші; той кинув в кишеню, аж задзеленькотіли. — „Ну, сідайти в кариту!“ Сіли, приїхали під великий палац. Слуг і панів досить, горівки дают пити. Ну, музики грают. Аж, може, коло опівночі, як кури піют, раптом не стало ні панів, ні палацу. Ті начали шукати, куди би вийти, але показалося, що вони сидят на камні, посеред ставу, меже очеретами, а став великий, може с п'ять верст буде до берегів від камня. Мусіли бідні сидіти два дні, поки рибак лодкою їхав і забрав. І гроший в кешені не найшлося, тільки кінські лайнаки. І той випадок був серед літа.

61. ЯК МУЗИКА ЧОРТАМ ГРАВ [л. 601]

Бо то музика ішов з вісіля, та й заграв коло пустої винниці. Вийшов панич і каже до него: „Ходи до нас, ми тобі будем платити!“

Він вийшов до тої винниці, застав там много панів, багацько свічок в ясних ліхтарях. Зачав їм грати, і вони ему за кожний танец давали по жмені грошій. Він подивився, що то ясне золото, взяв та й сховав за пазуху, і так їм грав до опівночі. Вони собі танцювали, а за кожний танец по жмені грошій давали. Прийшло вже, як мали кури запіти, то не стало тих панів, ані світла. А він ледво преблукався до дверей, що вийшов. А вийшовши на двір, поглянув, що ест за пазухою много грошій, шпішно ішов додому. Прийшовши додому, зараз крикнув на жінку: „Світи-но!“ — „Ну, або що?“ жінка питається — „Як то що? Світи бо я багацько грошій принісі!“ Прийшло, жінка засвіт[ил]а, то зобачили, що там нема грошій, іно кавалки паску[д]ства.

62. БІС БОГАЧЕВУ РОДИНУ ГУБИТЬ [л. 576 зв.]

Був то богач, і бідний чоловік ходив до него, худоби пожичати. І тому вкучилося давати, а той нарубав пеньків і пішов до него худоби брати. А той ни дав. І бідний каже: „Вже я піду повішуся!“ І іде, али пририбігає его чорт і каже ему: „Ни іди ти ся вішати! От іди лутше богачові гроші викопай, онди в пасіці!“ Він викопав ті гроші і іде [до]дому. Богач прибіг до пасіки, — дивиться: нима грошій. Взяв з себе вочкур і повішався. Жінка чикала на обід, — нима. І іде за ним. Дивиться: він повішаний. Вона взяла і повішалася. Мала чикає — нима їх. Пішла до пасіки. Дивиться: вони повішани — і собі повішалася. Чорт приходит до того чоловіка і каже: „А бачиш, мині лутше три душі, як ідна!“ І той тогди зробився богачом.

63. БУЗИНА ТО БІСОВЕ ДЕРЕВО [л. 602]

В Новім Світі був шляхтич Вінярський. Ідного часу виходит на двір. Дивиться: якись чоловік сидит на [в]оринках *) і каже до него: „Дай міні тютюну в люльку“. Той дав. Покурили. — „Ну! каже, міняймося на люльки!“ Вінярський оглядів. Дивиться: добра люлька; взяв і заміняв. Приносить до хати — добра люлька, — показує ї жінці. Але на другий день дивиться — а то кавалок лайнака замісь люльки. В его же обісті була бузина. То му прийшла думка вирубати єї. Надвечір став рубати і не дорубав. Переночував, приходит до шопи, дивиться, а коні і воли фостами пов'язані і на бантах повішені. Ледво що не погинула худоба. І більше вже бузини не рубав.

64. У БІДАКІВ ЧОРТ ДУШІ НЕ КУПУЄ [л. 601 зв.]

В Новім Світі був шляхтич дуже бідний, називався Борковским. І ему дуже допекла біда — вздумав чортови душу записати,

*) тоб то на пасти (М. Л.).

тільки, щоби ему дав звітки жити. Взяв кавалок полотна небіленого, тільки що від ткача, і, около опівночі, пішов на роздорожа. Вийшов недалеко фігури, відступив три кроки назад і начав кричати: „Грицю безп'ятій! Ходи до мене!“ Так три рази казав, і за третім разом явився му чорт. Питаєся: „Чого ти хочеш?“ — „Хочу тобі душу записати, дай тільки гроший, щоби-м був багатий!“ — „Який ти дурень! Хочеш, щоби я покинув палаци, а ішов до твої кучі? Не хочу! Я не можу настарчити панам гроший, а не то таким лайдакам, як ти!“ І зник. Але в кілька час написав му щось на притулі, такого, що ніхто не міг і розібрати, і на припічку впаскудився такою смолою, що смерділа на всю хату.

65. ЯК ЧОРТОВІ ОКО ВИПАРИЛИ [л. 283 зв.]

(„Сказка, що у жиди були чорти на вісілю“).

Був то такий жид, і він жинився. І его пирибігло дві жидівки: крива і сліпа, і кажут: „Сватай мене!“ А та собі: „Сватай мене!“ І він криву [взяв], а сліпу оставив. І на вісілю варила [вона] пироги і кождому дала по три, а чортови [буде] п'ять. Вийшла на двір, свиснула — прибігло два чорти: кущий і з фостом. І жидівка солонину топит, і тії пироги поставила на стіл, і коло тих пирогів сама стояла. І чорт вхватув за пиріг, а вона очи випарила. І він на ідно ся око дивит і каже: „Привидіт міні тую жидівку, що вона вочи випарила!“ Привели єї, взяли єї бити, і розчпчили, і єї ідно око [вибрали], а ідно лишили.

66. ЯК ВІДДЯЧИВ БІС ЧОЛОВІКОВІ ЗА СВІЧКУ [л. 411]

(„Сказка, що мужик засвітив свічку перед чортом, і чорт дав ему багато грошей“).

Бо то був мужик дуже набожний. Прийшов в неділю до церкви і купив свічочку і засвітив пирид святим Ніколайом. Али дивится: за дверми намальов[ан]ий чорт. І він пирид чортом засвітив, і каже: „Бога ни гвіви і чорта ни драж[ни]“. І по набоженьстві пішов собі додому. І по вичері положився спати, і ему присн[ил]о, що чорт прийшов до него і каже: „Що ти, чоловічи, варт за то, що-сь міні засвітив свічку? Відколи світ стоїт, то міні такого пошанівку ніхто ни зробив! Ходи до ліса, я тобі надгороджу!“ І мужикови показалося, що він ни сплячий — іно аби піти до ліса. Прийшли до ліса, і він ему показав котел гроший і каже до него: „Ти зараз ни забериш, али піде по жінку, то собі пириносити за ніч“. І мужик каже: „Коли я ни трафлю! Хіба зачикай, то може мене завидиш!“ А він каже: „Я ни маю часу ту чикати, али ти собі постав знак!“ Мужик каже: „Який жи я знак положу, щоби я пізнав?“ Він каже: „Зробе своє, то будиш знати, де воно, бо буде смирдіти, і до гроший дійдеш. І то скоро значе, бо я зараз іду!“ І той мужик на-

пнявся, аж стогне: своє робит в постіль. Жінка почула, будит его, каже: „Що ти робиш, дурний? Ни вийдиш на двір?“ А той каже: „Цить, цить! Буди тобі, буди і міні, і нашим дітьом!“ І як его жінка розбудила, і він побачив того, і каже: „Сто его маму! Тото чорт міні так за свічку надгородив!“

67. ЯК ЧОЛОВІК ЧОРТАМ ВЕЧЕРЮ НА СВЯТ-ВЕЧІР НОСИВ [л. 492 зв.]

Бо то було двох братів: іден бідний, а другей богатий. І тому бідному вродилася дитина, і він пішов до свого брата богатого і каже: „Брати, ходіт потримаєти міні до христу дитину“. Той каже: „Я піду, али до тебе до хати ни прејду, іно винисіт міні на двір!“. І той ему взяв і виніс на двір. Він пішов до церкви, охрив, приносит знов до свого брата бідного і пукає в вікно, щоби хто собі вийшов і дитину [забрав]. Брат почув, вибігає, взяв дитину і просит его до хати, — а той богач пішов додому. Ну, вже на святий вечер бире і нисе бідний до свого брата вечеру. Приносит. Брат сидит за столом і каже: „Я ни хочу твої вечери, ниси собі до чорта!“. І той вийшов і зайшов до пустої коршми і сів собі і сидит. Ось ту прилітає трох чортів і говорат собі: „Хтось нам вечеру приніс!“ І чорти дали ему за тое много срібла і злота, і той пішов додому, і лутше розжився, як его брат-богач.

68. ЯК БІДНИЙ ЧОЛОВІК ДО ЧОРТА ВЕЧЕРЮ НА СВЯТ-ВЕЧІР НОСИВ [л. 498 зв.]

Бо то було двох бра[тів]: Нікола і Іван Назаранскі. І Іван був бідний, а Нікола богатий. І в Івана були діти. Іван просит у Ніколи хліба, а той ни хоче [давати]. Али на святий вечер Іван каже: „Понесу я, жінко, до брата вечеру“. І той Іван бире і нисе вечеру. Приносит до нього (sic), а той каже: «Нисе до чорта вечеру!» І той думає собі: «Добре, понесу і до чорта!». Іде — і попав на якусь дорогу. Дивится: сидит на дорозі дід і каже: „Івани, де ти ідеш?“ — „Нису до чорта вечеру“. Дід каже: „Пам'ятай же! ни бире нічого, іно вовечку золоту!“ І Іван відійшов. Дивится: є палац. Він приносит до того палацу. І питаються: „Чого ти?“ — „Приніс вечеру!“ — „Ну, то ми дамо тобі багато гроший“. — „Ні, ни хочу! Іно дайти міні дві овечки!“. Тії чорти ідут до старого чорта і кажут ему. Чорт каже: „Дай ему!“ — і тії ему дали. Він взяв тії овечки і іде додому і надібає того діда. Дід бире тії овечки і каже: „Дай міні тії овечки, а ти і так будеш богатий!“ І той пішов. Приходит додому, жінка на него сварит, що так бавився. Ну, вже по вечері. Ба вже рано: повставали, — пішов він до комори. Приходит, дивится: багато одежі, і хліба, і трунку багато. І тії зібралися і ідут з дітьми до церк[в]и, а той богач глянув — і аж ни можи дочикати, і каже: „Де

ти того взяв? — „Бог міні дав!“ І розповідає ему яким способом. І вже бідний взяв багатого до себе і так его приймає, а богач каже: „Ну, вже я понесу до чорта вечеру!“ Приходить другий святий вечер, і бире нисе. Приносить, али на дорозі надібає того діда Михайла. [І той] питаєся: „Де нисеш?“ — „До чорта вечеру“. І дід каже: „Нисе!“ Приніс, дали ему багато гроший, і той взяв на плечі і нисе. Чорт як вдарит мечом — і відтяв ему голову.

69. ЯК БІС У ПАНА ДОЧКУ ВХОПИВ, А ПОТІМ ВИДАВ ЇЇ ЗА КУПЕЦЬКОГО СИНА [л. 415]

(„Сказка, що купецкий син засватав у чорта дівку, і чорт дав ему багато гроший“).

Єден пан мав малу дитину - дівчинку. Але нянька бавила єї над ставом, і щось докучило єї, — сказала: „Щоби тя чорт взяв!“ Тут чорт підбіг, хватив, а в неї в руках очутилася друга дитина, котра стала кричати, і на третій день вмерла. Пан поховав; хоць жалував, але вмерлого не верни. Через кільканадцять літ в селі з'явився купецкий син, що дуже збіднів: шукав, деби оженитися і пристати за зятя. І вечіром іде і сам до себе каже: „Хоць би міні чорт дав жінку, то би-м женився!“ Аж ту чорт, каже: „Добре! Коли хоч, будеш мати. Ходи зо мною!“ Пішли вони по-над став, прийшли до палацу, показує ему аж 12 і каже: „Вибирай!“ То бере, каждой шукає грудий: котру помацає за груди — м'яккі, ту минає: аж дійшов до тої панни — пана дочки, і каже: „Отсю возьму собі!“, бо в неї груди були тверді. — „Ну, каже, добре, — тільки щоби-сь в неділю шлюб взяв, а в суботу приходи над став за посагом і приведи три підводи!“ Той зібрався, приїжджає над став. Він сидит, і при нім три бочки: в єдні золото, в другі срібло, а в треті мідь. — „Ну, беріт на вози!“ Не можут винести. Той взяв повисажував. Гонят вони, хтят їхати, не можут рушити. Той підігнав — пішли. — „Ну, каже, не ставайте нігде, їдьте просто в двір до того пана і там спините. А ти попроси, щоби постояли бочки до неділі, і в неділю проси пана на вісіля“. Як сказав, так зробилося, і пан обіцявся бути на весілю. В неділю вивіз ему панну, поїхали до косцьола, взяли шлюб, приїхали до пана, і чорт з ними. Зачали пити, і чорт розказав, що то паньска дочка. — „Як вона має бути дочкою, коли я поховав?“ — „Де вона похована?“ — „В склепу“. — „Ну ходім, я покажу“. Пішли, відкрили, а то самий віск. Ну, після вісіля відкрили і бочки, і найшли гроший досит.

70. ЯК БІС ДОВІВ, ЩО ЧОЛОВІКОВІ ПЕС БЛЫШІЙ ПРІЯТЕЛЬ, НІЖ ДРУЖИНА [л. 578 зв.]

Бо то пропали у чоловіка воли, і він пішов шукати за ними. І пирибігає его чорт і каже: „Знаєш ти що? Прийди зо своєм

приятельом, то твої ся воли вернут". І прийшов він додому, і думає собі, що «мині найлутший приятель — жінка». Бире жінку, і ідут. Прийшли в ліс на тоє місце, і посідали і сидят. Али чоловік заснув. Той приходит— вбрався собі по паньски— і каже: „На тобі гроший, а зарубай свого чоловіка, і будиш зо мною жити!“ І дає єї шаблю і каже: „Заріж его!“ Вона іно хотіла его зарубати, а він ни дав і каже: „Ото такий твій приятель, що хотів тебе зарубати!“ І [той] застрашився. І каже [чорт]: „Иди додому і прийде зо своим преятельом. Бо то — жінка, то твій ворог!“ Він прийшов додому і каже: „Ану я піду в ліс, чи ни надіблю свого приятеля!“ Али іде, а за ним собака біжит. Прийшов на тото місце, сів і заснув, а той іде знов. А собака — до него, і він пробудився. І каже чорт: „Ото твій приятель, собака!“ І каже: „Онди твої воли в лісі прив'язані“. І тогди воли знайшов, і пес — лутший преятель.

71. СТАРЕЦЬ ВИЗВОЛЯЄ ЗАПРОДАНУ ЧОРТАМ ДУШУ [л. 591]

Був чоловік, мав дуже багацько дітей, а сам був дуже бідний. Бере покидає їх, а сам іде в світ. От надібає его на дорозі чорт, питає его, куда іде. Той розказує ему. Нарешті чорт каже: „Запиши міні молодшого сина, то буду тобі що-суботи гроші торбою носити“. — „Я тобі сам лутше запишуся!“ — „Ну, добре!“ Взяв врізав пальця, записався на двадцять літ, і чорт зачав му носити гроші. Досить, що він зробився таким багатим, що і пана такого не було. Нарешті виходит вже 20-й рік. І того вечира, що мало его взяти, приходит до него якийсь старец. Просится на ніч. Той приймив его, по вечирі каже: „Ну ложітся, діду, спати!“ — „Ні, ти лягай, а я сяду коло вікна“. Тільки той заснув, аж тут чортів таких налетіло, що аж страх! Друтся до вікна, і з ними кривий. А той дід каже до него: „Віддай запис!“ — „Ні, не віддам!“ — „Ну, то аміні-камінї!“ І всі чорти каміньом поставали. Той покропив їх водою, каже їм: „Встаньте!“ Вони повставали — і знов хтят взяти того чоловіка. Дід кілька раз кричит: „Віддайти запис!“ Але вони не хтіли, а той старец каміньом їх робив. Нарешті взяли і віддали. І чорти полетіли в ліс, і кривого свого роздерли.

72. ЯК ЧОРТ ЧОЛОВІКОВІ СІМ КАБАНІВ ДАВ [л. 290]

(„Сказка, що чорт дав бідному чоловікови сім кабанів на виплат“).

Був то чоловік дуже бідний. Ішов на ярмарок, але надібає чорта. Питаєся его чорт, куди він іде. Той каже: „На ярмарок!“ — „З чим же ти ідеш?“ — „Ні с чим“, каже: „от ідут люди на ярмарок, і я іду“. — „Ну, знаєш що? Вернися ти додому. На тобі сім кабанів на виплат на три роки, а за три роки я прийду. Як відгадаєш загадки, що я тобі загадаю, то всьо твее буде! Але щоби-сь їх колов,

продавав і розживався, і тільки сегого завсідн зоставляй: і вони завсідн сім будут". Дав він сім кабанів. Той пригавняє додому. Нема де загнути, — еще жінка питає, де він їх дістав. Той розказав. Досить, що яось вони загнали їх до хатини. На другий день заколов ідного, хоць хліба нема, то й бере посилає по сусідах м'ясо міняти за хліб. Приніс до ідного. Той боявся приймати. Приніс до другого, — так же. Думали, що крадини. Але найшлися такі, що прийняли. І він має вже хліб. Як почувли свинобі, що в него є такі кабани ситі, зачали до него їхати куповати. Той продає, а все ідного лишає. Досить, що через три роки розжився, дім добрий поставив собі. Але приходит термін, щоби загадку відгадати. Виправив з хати жінку, діти і слуги, а сам сів коло стола. Зачав думати, що то за загадка. Але надходит старец (аж не старец то був, але сам Сус Христос) і каже: „А можна переночовати?" А той каже: „А чому не можна? Але коби-сь знав, старче, що' я маю за фрасунок! І щоби-сь відгадав, то дуже би-м дяковав". Але він каже: „Не журися! лягай спати, а я ляжу під вікном, і що буде — я відгадаю". Ляг він і старец. Але приходит під вікно чорт і питаєся: „А що, є ти вдома?" Той каже: „Є!" — „Ну що?", каже: „Що — перше слово?" — „Господь бог!" каже: „Друге — син божий, трети — Тройця свята, четверти — штире коліси в возі, п'яте — п'ять пальців в руці, шесте — шість волів в плузі, семе — дав чорт на виплат сім кабанів, вік віком пропали!" Той тогди, як кинув кошіль гроші[й] через вікно, засипав пів хати і каже: „На! Розживайся!"

73. ЯК ЧОЛОВІК ЧОРТАМ ЗАПРОДАВСЯ І ЧЕРЕЗ ЦЕ АРХИРЕЄМ СТАВ [л. 537]

Був бідний чоловік, що не мав чого ся взяти. Але прийшло ему на думку, що можна с чортом в спілці розжитися. От вийшов він на роздорожа, викликав его і просит его поради. Той каже: „Добри! Іно запиши свою душу, то всьо піде, як по маслі!" Той, хоч-то не хоч-то, але коли зачав — треба кінчати. Каже: „Добре!" Розрізав мезельний палец, підписав контракт на двадцять літ, щоб, як вийдут літа, має его душу взяти. Той каже: „Добре! От іди ж, перши зробешся попом, а потім і архерейом". Чорт, взявши підпис, пішов до пекла хвалитись, а чоловік пішов в світ, щоби святитись. Прийшов, посвячїня взяв, але парафії шукає. Хто чортови продався, то чорти ему і помагают: через недовгий час парафію найшов; зробився з него пів такий хороший, що і теперішного за пояс запхав би. Люди его хвалят на всі лади. От вмирає архирей. Здійшлися попи другого обирати, і котрий іно слово скаже, то всі жичат собі того попа, щоби він ними владував. Досит, що згодилися поставити его архерейом, і поставили его. Може, він був з 10-15 літ, — але приходит ричинец ему, тільки 5 днів ще до кінця. Бере той архерей,

видає великий баль для цілого народу, щоб кождий ішов до него їсти. Як походилися, він не дає ще їсти, але каже: „Слухайте-но! Що той чоловік варт, що він з бідности душу продає чортам, і чорти сядов'ят его на саме високи місце?“ Миже людьми ніхто на теє ніц не відказав, бо не думали, що то він на себи казав. Але еден москаль з-за порога обзиваєся: „Він буде спасен, як до сроку хто ему голову зїтне і возьме з собою!“ Той ніц на теє не відповів, іно поблагословив їсти. На другий день бере з собою скриню гроший, каже фурманови запрягати коні. Сїдає і їде в лїс, дуже великий. Приїхав в лїс, казав звернути в сторону, надїбав при дорозі пень, казав стати і розкладає обїдати. До обїду запрошує фурмана, частує его винами і нарешті каже: „Слухай-но! Возьми-но ти сокиру і на сім пні відрубай мині голову! Гроші, коні і голову возьми з собою для себи, а толуб леши! Відїдь з кілька верстов, — будеш видїти, що зо мною буде“. Той настрашився, не хоче того робити; але як він дав ему карточку таку, що то він сам казав собі зробити, — той, небагацько думавши, взяв і відтяв голову на пньови. Голову взяв і поїхав. Через кілька час показалося голубів таке багацько на повітру, ясність вдарила з неба, і вони того архерея несли до неба. Тільки тії зникли, от налетїло на тоє місце круків таких, що аж лїс під ними ломився. Злетїли до того толуба, піднесли его на повітра і знов впустили. Так робили кільканадцять раз, а всьо кричат: „Пропав! Пропав! Але де сторож его?“ А той фірман не міг пізнати, що то. Нарешті прилїтає ще еден крук. Вони до него с криком: „Чому ти его не допильнував? Тепер видиш, що даремна наша праця, пропала, і він втік на небо, ще і голови нема коло толуба! Тепер ти за него будеш відповідати!“ Але той каже: „Чикайти-но! Я не можу за него відповідати, бо от маєти его запис, і ведлуг него ему ще три дні було до терміну, і я не міг раз-в-раз бути коло него, бо остатніми часами ви посадили мене в его пасїці, і там я мав чикати на него. І видити, що нас він всіх здурив!“ Подивилися до запису — правда. Але таки на тоє не зважали, чорта кривого роздерли, і через тоє его тепер нема на світі. Фурман потім всім приїхав до міста розказав, як було. І переконалися, що толуб чорти страшно розбили. Пустили его, щоб він уживав тої фортуни, що му ся дістала таким способом.

74. ЯК РОЗУМНА БАБА ЗАПРОДАНУ ЧОРТАМ ДУШУ ВРАТУВАЛА [л. 169 зв.]

(Сказка, що чоловік записав хлопця за гроші чортам).

Вийшов чоловік на поле орати, але здїбав его чорт, каже: „Дай мині таку душу, що в кажного християнина є, дам ти шапку гроший!“ — „Та душа така, що еден-едним є син. Але“, каже чоловік, „не дам, бо шкода!“ Але чорт каже: „Таки возьми гроші!“ Той

взяв. Але в того хлопця висіля. Той приходив за душою. Але була баба така розумна, що взяла коровай і вийшла напротив него і каже до него: „Дай ся так мучити, як той ся хліб мучит, то ти дамо!“ Той каже: „Як же го мучат? Скажи ж міні наперед!“ — „Его молодят, берут сіют, родит—жнут, в полукіпки складають, возят возами, стіжки складають“. Як почув тое чорт, то і відказався від душі.

75. ЯК СТІЛЕЦЬ ЧОРТОВІ ЗАПРОДАВСЬ, А БАБА ЙОГО ВРАТУВАЛА [л. 511]

Бо то був стрілець: зачинав ся вчити стріляти. І їдного дня пішов стріляти, — ни вбив нічого. Пішов другого, — ни вбив нічого. І третого дня пішов знов і каже: „Чорт его знають, як тії стрільці стріляють, що вони б'ють, а я ходжу і нима нічого!“ І до него чорт каже: „Нащо тобі мине потрібно?“ — „От, каже, ходжу і нічого ни вбив!“ — „Ну, то запишися міні, то, щоби-сь в хаті сидів, іно аби-сь-но ся до него намірив — і вб'еш“. І він повідає: „Я ся запишу, али на срок“. Чорт каже: „На кілька зхочиш, на тільки запишися“. І він каже: „Я ся тобі запишу, али щоби міні була різна птиця, що іно на світі є, і як іно їдного ни вб'ю, то і записів ни дам“. І він записався на сорок на три годи. І як зачав бити — і зробився паном, бо то дуже великі гроші брав. І прийшло тих сорок і три роки, і він засмутився, що вже треба душу чортови віддати. Надходить жибруща баба. Питаєся: „Чого пан такі смутні?“ — „Ет, піде преч! Ти міні ни порядиш“. — „Мож, я порадила б, али коли пан гніваються, то я ни поряджу“. І той думає собі: „Треба єї сказати! Можи, вона що порядит?“ І каже єї: „Як ти міні порядиш, то дам тобі півсеток полотна і гроший що-нибудь“. І баба каже: „Кажіт“. — „Бо то я, каже, ще змолоду записав-їм чортови свою душу“. Вона каже: „Яким правом?“ І він єї каже, що „за тое, що всіляку птицю вбивав-їм, і за тое записав“. — „Ну али-сь всіляку бив?“ — „Та же всяку“. І вона каже: „Ну, як пан міні дадут 10 руб[лів] і півсеток полотна, то я таке поряджу, що він панови записи віддаст“. І він каже: „Добре, дам, аби іно відібрати“. Питаєся: „Чи нима у пана питльованої муки с корець?“ — „Є!“ І вона бире тую муку, рощинає в великім кориті. І тая рощина підкисла, і баба распорола пирину і тое піра висипала на землю, сама розбираєся, лізе в рощину і качаєся по тих пірох. І так ся до неї вчіпило, як каруком. І вона тогди ще ся покачала і всьо піра забрала: — і такий птах, що і в світі такого нима! І той стрілець виде [ї] до ліса, висажує на дуба. І посадив бабу на кріслатім дубови; і баба одулася та й сидит, як сова. Прилітає чорт: „Ну, вже пора іти зо мною!“ — „Ні, перши ходи-но ся сюда!“ Він приходит і каже: „Диви-но-ся! Відколи я стріляю, а ти ще міні такого птаха ни показав, як я zobачив!“ Приходит чорт, дивится, а той каже: „Ни показуєся, бо злетит!“ І той чорт дивится, і ніколи та-

кого ни видів. Приходить до стрільця, і стрілець каже: „Віддай мині записе, бо я такого ще ни вбив!“ — „Ну, шкода мині і записів, бо я тебе кілька літ годував“. І тогди той чорт віддає і каже: „Треба взяти хочь того птаха собі. І понесу до свого старшого: покажу, чи видів він де такого“. І як злапає бабу — і таскає аж до пекла. Приніс до пекла, поставив. Баба сіла, одулася та й сидит. І той старший оглядаєся і каже: „Що ти за біду приніс?“ А він каже: „Та я за тую біду записи мусів віддати!“ — „Яким способом?“ — „Мині, каже, стрілець записався на 43 года і щоби я ему всяку птицю доставив, і той стрілець надибав отсего птаха, а я его в цілм світі ни видів“. І той старший обзиваєся: „Може, я більше сижу ту і ходжу по світі — і такого ни видав!“ — „Ни знати, че єї вбити, чи пустити?“ Старший каже: „Ні, занісе на тое місце і ще трийцять літ до него пари шукай“. І той дивится: самиця. І він ходив 30 літ по лісах, по скалах, і такої пари нігде ни здибав. Прийшов до старшого і каже, що нима. — „Ну, то ней і тебе ни буде! Щоби мині ту зараз птах вродився!“ І він пішов в ліс знов глядіти; ходив, здоровився, сів під дуба і заснув. Перон вдарив в дуба, его вбив — і мазьою ся розильяв. Тогди баба з дуба, прийшла до того пана і каже: „Дай ми, пани, хочь що-нибудь за тое, жи-м тя порадила“. І він єї дав півсеток полотна і 15 рублів, і вона пішла від него.

76. ЯК ДЯДЬКО ЧОРТА ДУРИВ І ДІЖКУ ГРОШЕЙ ВІД НЬОГО ЗДОБУВ [л. 568 зв.]

Був собі бідний чоловік, не мав звідки жити. Пішов в ліс лика дерти. Але чорт хтів его змудровати. Приходить до него і каже: „А що ти робиш?“ — „Друлика!“ — „Та нащо?“ — „Буду плів сітки, буду лапав дїтьки!“ — „Та й мене злапаєш?“ — „А ти ж думав, що як? от тільки не стирижися!“ — „Не лапай мене, я ти дам бочку грошей!“ — „Занеси ж міні додому“. Чорт взяв і заніс, — питаєся: „Коли будеш лапати?“ — „Взавтра“. Ось на другий день приходить чорт, а мужик плете мотузя. — „А що ти робиш?“ питає. — „А бач, плету сітки на старі дїтьки, а молодих і так полапаю!“ — „Та коли будеш лапати?“ — „Взавтра, бо бач ще сіти не готові!“ — „А коли ж будеш лапати?“ — „Взавтра“. І так через цілий тиждень мужик чорта зводив. Бачит чорт, що не переливки, і каже: „Слухай-но! коли ти мене ошукаєш, то я піду до свого пана Люципира, нехай нас розсудит!“. Мужик каже: „То іди!“ Той чорт пішов до пана свого і розкажує свою пригоду з мужиком. Люципир ему каже: „Я вас розсудити не могу, бо мужик до мене не належит, але я тобі таку раду даю: котрий котрого перебіжит, то того будут гроші“. От приходить чорт і каже мужикови, що пан Люципир таку раду дав, що котрий котрого перебіжит, то его будут гроші. Мужик каже чортови: „В мене єст синок Матвійко, в лісі воли пасе. Як ти з ним не збіжишся, то зо

мною не важся!". От ідуть вони до ліса; але мужик знав, де заяць мав ліговисько. От підходить мужик тихенько, дивиться: спить заяць. Мужик крикнув: „Матвійко! воли де?“ заяць як вискочит, та драла! А чорт за ним телеп-телеп! але де чортовні до заяця! — „Що ж, каже мужик, не збіг-есь?“ А чорт каже: „Я знов піду до пана“. От приходить і каже: „Пане, мужик показав міні свого синця і казав, щоби я з ним збігся, і як не збіжуся, то с старим щоби-м ся не важив. А я не міг з його хлопцем збігтися. Най міні пан будут ласкаві, дадут яку раду“. — „Яку ж я тобі дам раду? От, каже, котрий котрого переборе, то того будут гроші“. Приходить чорт і каже тоє мужикови. Мужик відповідає: „Який ти дурний! куди тобі зо мною боротися? в мене єст в лісі старий мій дідуньо, і такий старий, що аж мохом поріс. Як ти з ним не зборишся, то зо мною не важся!". Мужик знав, де має медвідь барлогу. От ідуть вони до ліса, то й мужик каже: „Мій дідуньо — сліпий, ніц не бачит і ні до кого не говорить, — его треба зачіпити. Возьми трохе попілью в жменю, а як я дідуня викличу з хати, то ти возьми та кинь попільом в очі, то він роздрухаєся і буде з тобою ся бороти“. От приходять до барлоги. Мужик крикнув: „Дідуню, а вийдіт-но!“ От медвідь почув чоловічий голос, зачав бурчати і виходит з барлоги. Мужик каже: „Чуєш, як мій дідуньо богу молится? іно покажиться — кинь ему попільом в очі, він ся роздрухає“. От іно вийшов медвідь з ями, а чорт хвать ему попільом в очі. А медвидисько як талапне его лапою, то чорт аж мазью розіллявся. От якоь стріпався чортяка, побіг до свого пана, знов му жалуєся. Розказує, що той мужик привів его до свого дідуня і казав боротися з ним, „але той як талапнув мене рукою, то я аж мазью розіллявся і так насилу поправився, і прийшов, най пан будут ласкаві, дадут яку раду“. — „Яку ж я тобі дам раду?... От котрий котрого передрапає, того будут гроші“. От приходить чорт і каже мужикови: „Казав пан: котрий котрого передрапає, то того будут гроші“. Мужик каже: „Слухай-но, ниньке вже нерано, — треба десь вийти на галяву, щоби люди бачиди, як ми будем дертися. А лутше іди додому, відпочинь, бо ти еднако змучився, а завтра рзенько прийдеш та вийдем на пляц і будем дертися“. Чорт каже: „То і добре“, і пішов додому. Тимчасом мужик пішов до коваля, казав поробити на пальці гаки желізні, взяв волову шкуру, обшився; а на другий день приходить чорт: „А що, каже, підем?“ — „Таже підем!“ От виходят на пляц, давай дертися. Чорт що возьме лапурами, то тільки погладит мужика по шкурі, а мужик як зачепит чорта гаками, то дре паси від шиї до п'ят, — так чорта здер, що аж фалаги висят. Насилу якоь чортяга вирвався з мужицких рук, полетів до свого пана. — „А що там?“ питаєся Люципир. — „Ой, біда!“ чорт каже: „Мужик мене здер! от дивітсья, які фалаги висят! А я ему нічого не міг зробити. Змилуйтсья, пане Люциперу, — дайти міні яку раду“. — „Лебонь, каже Люципер, з мужиком ніхто справи ни виведи, але ще

даю отаку раду: котрий котрого переколи, то того гроші будут*. Приходить чорт до мужика і каже: „Казав пан Люципер: котрий котрого переколи, то того будут гроші“. Мужик каже: „То добре, — ходім колотися“. Іде мужик через тік, бере вила, а чорт має спісу. Але чорт каже: „Е, небожи! ти міні дві діорі зробиш, а я тобі іно єдну“. — „Ну, то міняймося!“ Взяли помінялися, приходят до плота, давай колотися. Мужик, що шпигне, то все чорта в живіт, — так его сколов, аж тельбухи повилазили. А чорт застромив вила в пліт та й тримався, бо не міг дальше посунути. Дивится, що не переливки, — покинув і втік до пана. Той питаєся: „А що там?“. Каже: „От дивітся, пане! іздер, ісколов мене, і не можна гроший видерти!“ — „А бач, я тобі казав, що з мужиком і чорт справи не виведе. Але ще тобі дам остатну раду: котрий котрого пересвище, того будут гроші. Іди і більше вже ни приходи“. — „Ні, каже, вже не прийду“. От приходит чорт до мужика і каже: „Ото міні пан дав остатну раду: котрий з нас котрого пересвище, то того будут гроші“. — „Ну, та що!“ каже мужик, „будем свистати!“ А чорт каже: „Ходім до ліса“. От приходят до ліса. Чорт як свиснув — начало верхи деревам ламати. Як свиснув в другий раз — начало с коріня дерева ломити. А мужик каже: „А ні, небоже, я ту не буду свистати! Коли, як ти свиснув, то пополовині і с коріньом ламало дерева, а що ж то буде, як я свисну! Я піду додому, в мени хата міцна, то все таки хоць верх ззірве, то нас не піб'є“. — „Ну, каже, ходім“. От приходят додому. Мужик крикнув: „Жінко, позатикай собі вуха і дітям і позав'язуй очі, бо як свисну, то поглухнете, і очі вам повилазят!“ А чорт сів на припічку і каже: „Зав'яже ж міні!“ Зав'язав і чортови очі, взяв сокиру в руки, і що свисне, то все обухом в голову чортови. Так его освистав, що му зіправди очі вилізли. І так в мужика гроші лешилися, і від того пішла пословиця, що „мужика і чорт не змудрує“.

77. ЯК ЧОЛОВІК БІСА ДУРИВ [л. 209]

(Сказка, що чорт дав бідному чоловікови килетку гроший*).

Був ту бідний чоловік. Іде до міста і плаче, а чорт приходить его і питаєся: „Чого ти, чоловіче, плачиш?“ Він каже: „Оттого я плачу, що маю діти і ни маю чим годувати“. — „Ну, то я тобі дам квартиру“. — „Ну, то я тобі віддам“. І той прийшов до міста, купив собі воли, а потому лошата. І той продав лошата. Прийшло, — питаються чорти того чорта: „Де ти подів ті гроші?“ — „А я, каже, дав бідному чоловікови“. — „Ну, іде відбири!“ — „А якже я відберу?“ — „Ну, так: — іде до него, і як ти его пририбіжиш, то твої гроші, а як він тебе пририбіжит, то твої [=его]* гроші“. А той чорт каже: „Ну, віддаш гроші міні?“ — „Не, я тобі ни віддам, али як ти пририбіжиш

* В оригіналі очевидна описка: замість *твої*, тут напевне треба читати: „его гроші“.

[мого сина], то твої гроші будут". Прийшов чорт. Як тупнув [чоловік] ногою, а заяць (sic) вилитів та втікає. Приходить він до [старшого] чорта і каже: „Нима гроший!“— „Чому?“— „Бо яго сина не пирибіг“.— „Ну, іди до него, і хто кого пирисме, то того гроші будут“. Али чоловік надибав кобилу і накрив єї вонучкою, і задер єї варги. І вона сміється, а чорт собі до кобили сміється. Али чорт ни міг пирисміяти, і прибіг до того старшого і каже, що тяжко пирисміяти.— „Іди, гроші таки й відбири!“.— „Ну, та як же я відберу?“.— „А так: борітся! хто кого забори, то того гроші будут“. Прийшов він до того чоловіка: „Ну, борімся, і хто кого заборе, то того гроші будут“. І той чоловік каже: „Іди, з моєм батьком поборися“. Той прийшов і каже: „Ну, ставай!“.— „Ну, медвідь. Медвідь як вдарит лабою— і той побіг додому до того чорта старшого і каже, що „він мене заборов!“.— „Ну, то іди до него і возьми бомбу тую дуже здорову, і,— каже,— хто більше підкини догори, то того гроші будут“. Прийшов взяв чорт бомбу і каже: „Ну, хто далій підкини, то того гроші будут“. І чорт взяв, як кинув тою бомбою, а вона на сім локот в землю вступила; а той чоловік каже: „Чикай, я закличу свого батька-медвіда, то він за мене підкини!“.— А той чорт каже:— „Я ни хочу з ним бачитися більше,— він перше мени добри вдарив!“.— І побіг чорт до того старшого і каже, що „він висше підкинув!“.— а той старший каже: „Ну, то то его гроші будут“. І відчипився чорт від чоловіка, а гроші чоловікови були.

78. ЯК КОВАЛЕВА ДУША ВІД ЧОРТА В РАЙ ВТІКЛА [л. 561] *).

...Допіро бере душу, веде. Вивів на дорогу, каже: „То твое тіло ковалем було? то і ти вмієш тоє? Вирнися, забери начиня, бо нам того багацьо треба, бо і ми вмієм робити, і нам кліщів і молотів треба!“.— Допіро вернулася душа, забрала,— і несут. І вже душа не може нести, каже: „Я не можу вже сама іти! на, та неси“. Взняв чорт всьо начиня, несе, а душа ковальова несе малі кліщі і молоточок. Ідут вони коло пресвітлого раю. Царські врата— відчинні. Іно перед поріг ідут близько. Ковальова душа взяла— і молоток кинула до раю. Чорт оглядаєся, питаєся: „А молоток де?“ Ковальова душа каже: „Отим кинула без поріг до раю“.— „О, зле ж ти зробила! то найлутший молоток ручний! іди назад і возьми!“.— Душа пішла до раю. За нею зараз царські врата зачинилися, і вона лешилася в раю. Допіро чорт стоїт під порогом і кричит: „Віддайти мині душу ковальову!“.— Ангел обзиваєся: „То душа наша!“.— А він каже: „Коли я заплатив!“.— „Покажи ж нам записи!“.— Він записи показав. Ангел відобрав і викидає ему молоток. Каже: „Душа наша, і записи наші. А за твої гроші даємо ти начиня, щоби-сь робив, доки світа

* Початок цього оповідання написаний був на тому попередньому аркуші, якого у нас бракує [М. Л.].

стане". Приходить чорт з тим до старшого. Той питаєся: „А є душа?“ Він відказує: „Нема вже“. — „А записи єст?“ Він: „І записи віддав, а начиня взяв“. Він каже: „То маєш тільки зарібку, що-сь коваля годував? То ему бог дав в раю райовати, душі ковальові[й], а тобі — в пеклі начиньом войовати, доки будеш жив!“.

79. ЯК БІС У ЧОЛОВІКА ДІТЕЙ ПОКУПИВ, А КРИВИЙ БИЧОК ЇХ ВРАТУВАВ [л. 159 зв.]

(„Сказка, що бідний чоловік продав чортови двоє дітей за шапку грошей“).

Був чоловік, мав двоє дітей. Прийшов до него «Дух Святий З Нами» і каже до него: „Продай міні свої діти“. Той каже: „Дай міні шапку грошей, то ти продам діти“. Той каже: „Добре!“ і пішов за грішми. А чоловік видер в шапці дно, викопав яму під припічком, поставив тую шапку на яму, а на подвірі яму другу копає, щоби в ні дітей заховав. Приносить лихий дух зо дві шапки грошей, висипав в дюраву, — вона ще не повна. І каже до того чоловіка: „Ото твоя шапка якась широка!“ Але як приніс ще більше, взяв і досипав дюравої шапки. Але той чоловік закопав свої діти в ямі, так що і не видно. Питаєся чорт: „А де ж, чоловіче, твої діти?“ Той не відповідає. А з решто чорт каже: „Горшки! горшки! дє купецькі діти?“ Той каже: „Ми тобі не скажемо, бо ми ся загуляємо, а він нас вмине, вичистит“. Питаєся сокири: „Скажи міні, де купецькі діти?“ Сокира каже: „Я тобі не скажу, бо я як затуплюся, то він несе до коваля і вигострит“. Питаєся молотка: „Молоток! молоток! скажи міні, дє купецькі діти?“ Молоток каже: „Я тобі скажу, бо він все мене в голову б'є!“ Каже: „Винеси мене на двір, пусти мене вгору: де я впаду, там купецькі діти!“ Той взяв виніс, підкинув. Молоток впав на то саме місце, де буле діти закопані. Він зачав копати, викопав їх, бере обое, веде їх. І ввійшли може з 15 миль і каже дівчині: „На-но, поскай-но мене в голову!“ Тая зачала скати, і той заснув. Але летит кривенький гусачок і каже: „Діте! сідайте на мене, я вас від смерти відкуплю!“ То ті кажут: „Нас батько не відкупив — і ти нас не відкупиш, а при тім каліка-сь“. А він каже: „Відкуплю!“ Вони посідали на него, і литит він з тими дітьми. Той пробуджаєся — нема. Як пустит вогнем, та й тому гусяті крила підсмалив і здогонив і каже: „Ще тобі сей раз подарую, а на другий день голову здійму!“ Ну і пішли вони. Так ідут, ідут, — знов спати схотів, ляг і каже: „Пам'ятай, не втікай, бо я тебе знов злапаю!“ Він заснув. Іде бичок, сивий, кривий, і каже: „Дітоньки, сідайте на мене, я вас від смерти відкуплю!“ Вона каже: „Тут также казав, що відкупит, та не відкупив, — і ти не відкупиш!“ Але він каже: „Відкуплю, — сідайти на мене!“ Та й сіли на него. Ідут. Той поспішає і переплив вже аж за море з тими дітьми, і каже: „Ідіт же, дітоньки! я вже вас відкупив! ідіт собі куди хочети!“ Той пробуджаєся, пустив вогньом в долину — нема: пустив вогньом вгору — нема: „Ото, — каже, — позбувся дітей і грошей!“

80. ЯК МОСКАЛЬ У ПЕКЛІ БУВ [л. 517]

Бо то москаль ходив по світі і здибав рай і питаєся: „А то що?“ — „Рай!“ — „Ну, то поганий край! Піду далі“. Іде, здибає пекло. Питаєся: „А то що?“ — „Пекло!“ — „Ну, слава богу, що тепло“. Роззуваєся, роздягаєся і лізе в пекло. І як зачав розвішувати своє нарядя — і заступив половину пекла. І тії чорти не можут ся его збути, що він їх б'є. Пішли по світі і найшли барабан. Як вдарат в него — і москаль так, як ни був: на ногах, — і вийшов! А вони замкнули і таким ся способом москаля збули. *

81. ЧОРТОВІ БАЖАННЯ [л. 414 зв.]

Бо то чорт казав, що хтів-би бути в земі котом, в-осине пом-пом, окоманьским коньом і ксьонжи господиньою.

82. ЯК БОГИНЯ ПІДМІНИЛА ЧОЛОВІКОВІ ДИТИНУ [л. 608]

Назад тому 50 літ вуйна Антона Козицкаго жила в селі Тро-сцянци. Була [там] відміна, що відміняла богиня дитину: взяла хрестьян-ского, а на тоє місце лишила своє, котори й мало образ такий: руки і ноги — тонкі, черево — велике, голова — така як макогін, і вуха — мало [не] на шиї. І було воно до восьми літ, але не ходило, ні говорило, а їсти — їно що попало. А як підут на жнива, а его лишат в хаті, то хоть оно і не ходит, але з горшків повиїдає, що де тільки найде. І не знали би, що то воно виїдає, але зробили в стелі джору, пови-ходили з хати, і еден дивився через тую джору, що воно буде ро-бити. Тільки-що воно вчуло, що нима нікого, встало на ноги, а руки протягнулися так, що і с полиці діставало, що було. І люди дора-дили, щоби бити его на смітю, бо всі пізнали, що то відміна. Ви-несли его на смітя, і як зачали его бити, воно взяло дужи кричати. А тим часом богиня пренесла мужицку дитину і каже: „Я твое в маслі купаю, годую маслом-сиром, а ти над моєю ся збиткуеш!“ Але тотя верняна дитина не довго жила. А як вона брала свою дитину, а тоту віддавала, то люди тільки чули голос еї, а самої не виділи.

83. МАРА [л. 604]

Батько мій в 1833 року переїжав на службу в Кам'янецький по-віт і їхав через село Жеребилівку начею. І видів, що щось білого, дуже високого, вийшло з воріт попових і, прямо поперед его бри-кою, ішло аж на гору — і там зникло.

84. ПРИВИД НА ПОЛІ [л. 605 зв.]

Одинъ економъ розказалъ мнѣ слѣдующе: Він був назад тому кілька літ економом в селі Липовці, і вечіром пішов на тік подивитися, чи є вартівники. Приходить меже стирти, дивится, — а там хтось стоїт в писарові бурці. Той кричить на него на мия, — не відзиваєся. Той до него приступає, а воно відступає. Нарешті пішов і закликав вартівників, то ті тільки глянули, відступили і кажут: „Пане, то якась біда: ніби чоловік, ніби кінь!“ Нарешті перахрестились, і та біда як рушит віхрем, то зовсім окіп розвалила на 10 локот. Окоман приходит до станці, дивится: бурка писарова стоїт на кілку, і він спит.

85. ПРИВИД БЛИЗЬКО ЦВИНТАРУ [л. 605 зв.]

Він же міні оповідав, що раз з Липівки їхав до Тарноруди. Але під Тарнорудою на границі єст хрест, де колись ховали тих, що вшаються. Недалеко дороги, коло хреста, щось ся забіліло, ніби кіт. Він, мавше нагайку добру, підїхав. Як вдарит, то, щоби кіт, то перервав би єго. А та біда стала така висока, як верства, давай скакати на него, то на коня, так що шапку з него ззірвало, нагайку видерло, сурдут подерло. Так що приїхав в Тарноруду, то ледво єго знесли, а біда лишилася недалеко цвинтару.

86. ХОЛЕРА ХОДИТЬ В ЖІНОЧІЙ ПОДОВІ [л. 602]

Мать моя розказувала, що в холеру 1831 року вони тогди жили в Баришевцях на самім краю села, недалеко фільварку. Але тогди таки щось ходило, бо пси по цілих ночах трубіли і лаяли так, що аж сум побірав, а всьо писком в землю (бо то кажут люди: як пси заводят, а рило вгору задирают, то буде війна, а як в землю, то помір на людий буде). Мали вони наймичку Оляну, котра зо мною спала завше. Але от, коло опівночі, пси залаляли дуже. Мати пробудилась (бо була сама вдома, а бат[ь]ко десь був в Кам'янецькім уезде по службі). Дивится: входить кобіта, розплетена, волося скрізь по плечіх і на грудях по ні, в білім убрана. Стала в дверях, нікому ніц не казала, тільки тую дівку Оляну за ногу помацала і пішла до дверий. Там постояла — і вийшла з хати. На ранок дівка пішла по воду, але вже не могла принести води, бо захорovala, і ледво відходили.

87. ТЕЖ [л. 602]

Тої же ночі, від Озарениц, сидів мельник, Іван називався. Заснуа з вечіра, але около опівночі прийшло щось під вікно, зачало

кликати на мня. Той, збудившись, вибіг на двір—і нікого не застав, але зараз го холера напала. Жінка пішла до сусіди за помічею до слабого. Дивится: а вона вже по ріці ходит і плескається, біла як сніг.

88. ХОЛЕРА ВИКЛИКАЄ НА ІМЕННЯ [л. 609]

В Городку, в часі холери в 1831 року, една кобіта спала в свої хаті, і шось прийшло під вікно і закликало на мня її. І вона відозвалася, і не знати, хто кликав. І кобіта до раня не дочикала, а вмерла.

89. ХОЛЕРА - ОПИР [л. 487]

Бо то в Проскуровськім уезде, як холера була, то ходив опир, і то так: прийде під хату, прикидається різне: то хортом, то крільом, і іде під другу хату. І так дуже люди мерли. Али разу їдного іде піп. Вона сидит під хатою, і він як прихристив єї—і тая тогди ьплач і каже: „Ну, вже більше люди ни будут мерли“. І від того часу люди пристали мерти.

90. ЯК КОЗАК ЗНИЩИВ ХОЛЕРУ - ОПИРЯ [л. 600]

Бо то в місті Уродичах в Овруцкім повіті, як то була холера— і дужи люди мерли. Али у того пана, що тримав тоє місто, був дужи виликий козак і мав крепку силу. Али він спав на галерії. І їдного часу положився спати і ни міг так-то скоро заснути. Місячно ся було,—і дивится собі по силі. Али так, може, в опівночи іде чоловік. І прийшов на цвинтар, скинув шматя і пішов в сило. А той козак скоро пішов на цвинтар і взяв тоє шматя і пішов на своє місце. Дивится: вже іде опир голий. Прийшов на тоє місце, нима шматя,—і нюхом прийшов аж до того козака. А той козак лижит. І він скочив раз,—іно до половини доскочив; скочив другий раз,—вже нидалеко. Як скочив третій раз, та й іно хотів вискочити на галерію, а той его пхнув, іно ся мазя розільяла. І зараз пристали люди мерти, а той козак получив награждение. — І то таки й справедлива правда.

91. ЯКУ ПОДОБУ МАЄ ВОЛОВ'ЯЧА ХОРОБА [л. 403]

(„Сказка: який опир товаричий“?).

Бо то в місті Красилових в 1859 году худоба гинула. І в лісі Красилові на Лисі горі, як іно звиртає з пулудня, то ходила по тії горі біда: такі вуха, як ворочки, і половина звідци ві[д] голови,— то таке тіло, як у чоловіка, а від пояса—то така шерсть, як на волови сірім, і ноги з ратицями. То, значит, слабість волова.

92. ТОВАРЯЧА ХВОРОБА В ПОДОБІ ПАНСЬКІЙ [л. 609 зв.]

Бо то [в] селі Іванківцях, як то гинула худоба, і стягали люди на їдно місце стерво. І завши вечером виділи на тім місці: по паньску вбраний, і ходив тудя, і люльку курив, і ноги були з ратицями.

93. ТОВАРЯЧА ХВОРОБА — БІЛИМ ХОРТОМ [л. 608 зв.]

В 1854 году на Босівці, як гинула худоба, то багацько людей здибало білого хорта, що він вечером ішов помеже хати. То пси по цілих ночах не спали, іно лаяли.

V.

ОПОВІДАННЯ ЗА МЕРЦІВ.

94. ЯК ВМЕРЛИЙ ЗЛОДІЯ ЗЛОВИВ [л. 602]

Єдного часу поховали багатого жида на окописку, і обвинули его добре полотном. То видівше москаль, нічюю пішов на окописко, добув жида, і давай полотно з него збирати. Але жид умерлий, як злапав за руку, не пустив до тих пір, аж мусіли жидови*) руку врізати.

95. ТЕЖ [л. 602 зв.]

Бо то в єднім місті мужик здирав з умерших жидів все полотно,— тоті, що їм кладут в трумна. І все ему то так удавалося латво. Але як вмер рабин, то на него багацько жиди тонкого полотна наск[лад]ували. І той сам мужик взяв відкопав его і здіняв з него тото полотно. І вже мав іти,— а той вмерлий рабин лап его за чуприну! І так его держав, аж до білого дня. Прийшло рано, довідалися люди і пан, попреходили—і дивляться, що той жид его тремає за чуприну. Зачали судити і такий ему розсудок дали, що треба ему різгами дати. І той жид его таки не пустив. Досить того, що вже на різну кару того чоловіка судили, але жид его таки не пустив. А як засудили его в Сібір, то той жид его пустив допіру втоди.

96. ЯК УМЕРЛІ ЗАДУШИЛИ ЗЛОДІЯ [л. 604]

В Городку, назад тому зо 20 літ, жиди мали на окописку своїм сторожа з хрестьян. Але він часто з умерлих жидів полотно забирав і для себе уживав. Але їдного разу, коло опівночі, в хату найшло постатів білих дуже багацько і зачали му казати: „На що ти нас обдираєш?“. Той не знайшов, що їм відказати, і вони взяли і задушили его, жінку і дітий, тільки мала дівчина 5 літ осталася. І та розказала. Хоць було о тім следство, але всі признали, що то умерлі жиди задушили.

*) москалеві? (М. Л.).

97. ЯК УБИТИЙ ПРИМУСИВ СКАРАТИ СВОГО ВБИВЦЮ [л. 602 зв.]

Бо то єден мужик найнявся з купцем з товарами. І як вже розпродав той купец товари, втуди вертався додому. Але той мужик підглянув в того купця гроші і так мірковав собі, щоби їм випала в лісі ніч. Доїхав до ліса — і каже до того купця: „Тут вже будем нувовати, бо мені коні дужи попреставали“. Ну, вже стали на ніч. І каже мужик до жида: „Ви собі, купчи, лягайти на возі беспечно, бо я ту коло вас буду коні пасти!“. Жид зморився та й заснув на возі. Мужик прийшов до него стиха, зобачив, що вже жид спит, та й вдарив его моцно в лоб; і еще взяв сокиру і розрубав ему живіт. Тогди вже взяв, скинув его з воза, а гроші взяв і приїхав до того міста, де той жид був, і вдав, якоби застрашився. Зачав розказувати жидам, що розбійники вбили жида, а він з возом втік. Але жиди дивляться, що ему на полах кров. Питаються его: „Але ти там блиско не був, як его забили?“. А він каже: „А не! іно я здалека ся дужи дивив!“. — „А відки ж ся на тобі тота кров взяла на полах?“. Той як подивився, що правда: ест кров на полах, — та й дужи ся злякав і зачав вже словами блудити. То его зараз взяли під варту і на допроси, і він признався. Тогди его засудили стяти ему голову; але перши такі права були, що треба перши катови 100 злотих запластити за зятіє голови. Але тота жидівка-жінка — не хотіла за него 100 злотих дати і сказала: „Рівно вже мій чоловік не встанил то на що ж я маю даремни ще по смерті за него платити?“ То ему голови не стинали, іно під арестом тремали. То той убитий жил вийшов вечером з-за грубки і тримав внутренності свої на руках і сказав до свої жінки: „То ти жалуеш для мого ворога 100 злотих дати, котрий мені житя відобрав?“ І каже до жінки: „Дай жи зараз 100 злотих, бо я тобі більши зоставив!“. І сам зник. А жидівка зараз занесла 100 злотих доката, щоби катови занести, щоби ему голову стяв.

98. ЯК ВТОПЛЕНИЙ ЧОЛОВІКА ХОТІВ ПОТОПИТИ [л. 609]

Єден чоловік ішов на той острів, що ест на протів Ісаковец. Дивится: плине топляник по Дністрови, то й взяв лопатою та й вдарив его. Щось там довго він робив, аж над вечір виртаєся, а топляник той самий плине. Той хтів обійти, а той за ним, підпливає — і хвать его за ноги, мало не підвалив. Начав кричати, люди збіглися — і витягнули на берег того чоловіка, а топляника трутили, щоби собі дальше вандрував.

99. ЯК УПІЗНАВАТИ ОПИРА [л. 403]

(„Сказка: по чім можна опира бачити?“).

Опера можна пізнати по тім: як сонце сходить, стати тилом до сонця, а очами до цвинтару, — і з того гроба, в котрім опир похований, буде пара виходити.

100. НЕДОНОШЕНІ ДІТИ ХОДЯТЬ ВНОЧІ? [л. 602]

В местечку Жванчику, в годині можи одинадцятий, ішов я в преселок Ліпни. І іно вийшов з Жванчику з ворота, щось [з-]за угла села вийшло двоє людей в чорній одежі. Але що то робилося зимовою порою—і міні їх добри видно було. І так ішов я дорогою, а вони—стежкою, которая стежка сходилась на дорогу. І міні ся здавало, що вони все нарівні зо мною, не дальше як на штире кроки; але як вже зійшлася стежка на дорогу, то я подивився: нема нікого. Але там була фігура, і під нею ховали недоносині діти.

101. НЕДОНОШЕНІ ДІТИ ЛІТАЮТЬ І ПРОСЯТЬ ХРЕСТА [л. 605]

Ще міні [дід] розказував, що раз їхав на ярмарок і чує, що щось литит в горі, ніби птах, і кричит: „Христа!“ Той взяв хусточку, перихристив, дав мя дівочи і хлопчаче і кинув. Воно прилетіло і взяло тую хустину і не знати де ся поділо. А то от що було: кобіти не доносяют дітий і недоносині родят неживі. Їх не хрестят і не ховают на цвинтарі, але на особнім місці. І через сім літ робится душа їх ніби птахом, летит і просит христа. Хто вчує, подаст їм крижмо, назве їм мя, то воно і летит до неба; а як ніхто ни чує, то его діволи берут під свою опіку, і воно вже їм служить. Люди би багацько тих душ літаючих виділи, але то кажут, що їм тільки три години позволено кричати, і то нічною.

102. ВМЕРЛАЯ МАТИ ПРИХОДИТЬ ВНОЧІ ДИТИНУ ГОДУВАТИ [л. 610]

В силі Скотинянах вмерла жінка від малої дитини, і той чоловік взяв до себе свою кривну, щоби тое дитя кормила. І тая дитина ни хтіла цицки зсати. І так як тая кобіта була кривна,—і єї дуже обходило тое, що єї цицки ни хочи зсати і цілу ніч спит, ни плаче. І раз вночи вона ни спала, і почувла як двері рипнули, і з тиха прийшло до колиски, і дитина так цмокає, як цицку зсе. І вдиви[ла]ся добре: стоїт кобіта, в білім вбрана, і дає дитині цицки. І та слухала і нічого ни казала, і тая взяла і пішла. І тогди вона збудила хозя і розказала єму. І на другу ніч обое стерегли, і тое само виділи, що давала цицки. І тії полякалися і нічого ни казали, аж доки вона ни вийшла, і тогди засвітили. Давала мамка цицки, і воно ни приймало. І на другий день розказав всім своїм кривним, і взяв собі 2 братів, і підложили під новий горнець свічку і так чикали, доки вона ни прийде. І як почувли, що прийшла до дитини, піднесли свічку і побачили, що дає цицки. І тая сплакала і казала, що „більше ни буду!“, і не знати де ся поділа. І тое дитя добу плакало і умерло.

103. ЯК УМЕРЛИЙ ПАРУБОК ЗАСВАТАВ ЖИВУ ДІВКУ [л. 309 зв.]

Був парубок і дівка. Вони ся любили дуже. І той парубок вмер. І тая дівка так за ним плаче, що страх. Той каже: „Цить, Касю! Я до тебе прийду!“ От вечером приїздить до неї вмерлий в старости,—засватав її. Були там всі вмерлі від найменшого до найбільшого. Посідали вони за стіл: живі їдять, а вмерлі не хочуть їсти. Поїхали вони до шлюбу,—так ся вона тішить. В понеділок забираються до него на цвинтар. Їдуть, їдуть вони, а той її молодий всьо питається: „Чи боїшся, Касю?“ А та відповідає: „Не боюся, Ясю!“ То та питається: „А ще далеко, Ясю?“ А той каже: „Вже недалеко!“ Зобачила цвинтар, зачала плакати. Той знов питається, чи боїться; вона відказує, що ні. Приїхали на гріб, він каже: „Лізь, Касю!“ А вона каже: „Лізь, Ясю, бо я не знаю куди!“ Він вліз, вона подає йому шматя, а на самім останку полотно. Каже: „Перививай, Ясю, бо ся розтрясло!“ Він зачав полотно перевивати, а та тимчасом втікла. Він зачав кричати: „А давай, Касю! А давай, Касю!“ А ї вже нема. Прибігає вона в ліса до хатинки, а в ні світло ся світит. Приходить до тої хати, а в ні вмерлець лежить. Вона вилізла на пец і сидит там. А поперед хату заїхав її чоловік і каже: „Відсунь, вмерлий, вмерлому! Ту є живий з тобою!“ Той встав, відсунув,—начали ся бити на порозі. Той каже: „То моя Кася!“ А той каже: „То моя!“ А тим часом когут „кокоріку!“ і вони оба мазюкою розіллялися. І як день прийшов, то та пішла з хати. Прийшла до свої мами і вмерла.

104. ЯК ОПИР З ПОПАДІ КРОВ СМОКТАВ [л. 604]

В Куманові була хата, де сидів піп, і жінка му завше була слаба. Він поїхав до Сатанова, до доктора Паца, порадитися. Той обіцявся приїхати. На другий день рано їди. Приїхав над село, питається, де та хата,—кажуть: „Ото там, де туман над нею стоїт“. І питається: „Чи то палят в хаті, чи ні?“ Приїхав,—а в хаті ще не палили. Подивився на слабу, жадного лікарства не дав, а тільки казав копати на тім місці, де постіль була. Начали копати. І не більше як три штихи викопали—і найшли умерлого козака, похованого бог знає коли. Але він такий був, як живий: видко, що він сцав кров слабої. Взяли вони в іншим місці поховали. І жінка попова поздоровіла, і туман більше над хатою не показувався.

105. ЯК КОЗАК ОПИРА ЗНИЩИВ [л. 426]

(„Сказка, що в іднім силі дужи опир люди дусив, і его козак забив“).

Бо то в великім городі ходив опир і дусив люди, і вже хату-в-хату по колії дусив. Али козак з чужого сила заїхав до коршми. Али в тім силі надійшов чоловік до коршми і плаче. Той козак

питаєся: „Чого ти, чоловіче, плачеш?“ — „От, каже, ходит опир і дусит люди, і вже надходить коля на мою хату“. — „Цить, ни плач! Я его заможу“. — „Ну то ходи-ж, чоловіче, до мої хати“. І взяв той козак фляшку горілки, і застилив стіл, поставив горілку, а тим людьом, що в хаті, каже: „Лягайти спати і накрійтися з головою і ни дивітся, хто ту буде!“ Ось ту коло опівночи приходит опир. Відчинив двері і каже: „А! Ти ту, нигідний чоловіче?!“ — „Ту!“ каже, — і давай ся бити. Ось ту і замагає мерлий живого. Той козак помаленько взяв фляшку, потягнув горілки — і вже заміг мирлого. Али когут запіяв і той шеє. Ось ту на другу ніч каже ему пан іти до другої хати. Він каже: „Ні, я ни піду, бо він мене заможє, мині треба тої ночі спати і в тії хаті видусит всі душі“. Він положився спати, і той опир всі душі видусив в тії хаті. На третю ніч пішов той козак до третої хати. Ось ту вночи приходит опир. І той козак лап его за барки — і заміг. І тогди взяв ножа, его роспоров і спалив на вогню, і той попіл пустил з вітром.

106. ЯК МОСКАЛЬ ОПИРЯ ПРИБОРКАВ [л. 457]

(„Сказка, що москаль хотів опира зарізати“).

Бо то втік москаль з войска і ховався по лісах кілька час. Али то було підчас жнив, і він взяв собі такий спосіб, жи, як люди по-виходят в поли, то він іде в сило, і доберися до хати, наїсться, набери собі хліба — і втікає знов в ліс. І він ходив так кілька час. Али як люди дещо поробили в полю, вже ни виходили всі в поли, так ему вже зле прийти в сило днем, іно вночи. І разу єдного прийшов він в сило ночною, і зачали люди лапати злодія. Він се настрашив, давай втікати, та й прибїг на цвинтар. Дивится: яма; та й він вліз в тую яму та й сидит. А в тую пору дужи люди мерли. Та й опир з тої ями виліз і пішов люди підтинати. А той москаль, як втікав, та й взяв з собою саблю, для оборони, і все ходив з тою саблею; і як вліз в тую яму — і тая сабля при ньому. Видно єї: місяць світит. І, десь, вже коло опівночі слухає той москаль, — іде. Приходит: „А то хто?“ Москаль повідає: „Я!“ — „Що за я?“ — „Салдат!“ — „А ти, кажи, пощо там вліз? Вилази, бо я тебе пітну!“ — „Не! я тебе пітну! ти ни повинин нігде ходити, коли тибє закопали тутке!“ І той опир нічо ни можи зробити, для того, що сталь коло него, де той. Опир так просит того москаля, боїтся щоби кури ни запіяли, і повідає: „Вже тобі дам, що сам зхочиш!“ Той москаль повідає: — „Як зробиш мині так, щоби я мав що їсти і щоби-м мав гроші, то те пушу!“ Той опир повідає: „Зроблю“. І москаль вилазит з ями, повідає: — „Я вилізу, али як ти мині того ни зробиш, того що я хочу, то я ту знов прийду до тебе!“ — „Іди ж ти в сило, і там єст двох господарів дужи богатих, я в них сеї ночі попідтинав: в єдного — сина, а в другого — дочку. То той паробок вже вмер, а в другого дочка, то ще жие. То ти іди перши до того паробка“. Розповів ему в котрій хаті:

„То там, кажи, буди кров на одвірку суха, то ти воз[ь]ми тої крові і накури его, то він оживе. І тая дівка вмерла би, али ти і тую дівку накури, — то і тая дівка буде жила“. Та й іно скочив в яму — і за ним ся земля засунула, а той москаль повідає: „Чикай, я тебе запичатую, щоби ти ни втік!“ Встромив саблю в землю на гробі, а сам іде. Приходить в село, знає вже в котрих хатах. Насамперед — до того господаря, де той паробок. Приходить. Такого народа насходилося! Так той господар жалує за тим паробком, де то еден єдним — і той вмер. Так той москаль дивиться: ест кров на одвірках. Взяв він тої крові і повідає: „Гей, гей! не вмєти ви, люди, своїх дітий ратувати! Що мині дасьте? то він буде жити“. А той господар повідає: „Дам вам, чоловічи, сто рублів, як зробиш так, щоби він жив“. — [Той взяв] огню, кенув тої крові. Як взяв его курити довкола, то буццм бире его за пульса, — так той парубок ожив. Так той господар дужи се втішив, жи він ожив. [Дав] тому москальови їсти, пити. Так ему догоджують, сами ни знають, де го подіти. Дав ему той господар сто рублів. Довідалися, жи то такий ест чоловік в силі, жи вмє лічити від смерти. Прибігає мати до того чоловіка, цілує его по руках: — „Ходіт до мени! Дам вам, що зхочити, бо дочка в мени вмирає!“. Так він зараз прийшов до тої дівки. Як зачав єї курити — і она виздоровіла. Тая кобіта сама ни знає, що з радости робити. Приймає его, дала ему багацько грошій. Уже москаль має звітки жити. Де він так кілька час докторував, — донеслоє до двора, що то він за еден, що він так вмє лічити. Прийшов він до двора, питаєся его пан: „Що ти за еден, жи ти вмєш лічити? щось ти мусиш знати?“ Так він повідає: „А що ж! тоє знаю, жи то опир підтинає людей, і я знаю від того лікарство“. Так той пан повідає: „Як жи ти знаєш, що то опир підтинає?“ А він повідає: „Так, жи знаю. А як ни вірити, то я вам покажу, в котрій він ямі“. Пан повідає: „Добри, покажи!“. Бире людей і попа, приходят на цвинтар, — і той москаль показує, в котрім гробі. Витягає саблю: „От, кажи, я его саблею назначив!“. Добувають его, — а він такий чирвоний, як цвик, — кліпає очима. Та й ему голову відрубали, поставили его цапки, і колом осиковим прибили. І вже той опир більши ни ходив. А москаль мав звітки жити до смерти.

107. ЯК УМЕРЛИЙ ДО ШИНКУ ПО ГОРІВКУ ХОДИВ [л. 363]

(„Сказка, що чоловік по смерти приходив до арендаря за горівкою“).

Бо то був такий чоловік, що дужи любив ся напивати. І все ему арендар давав набор за кілька рублів, а він ему разом віддавав. Допіро як він вмер, лишилося ще трохи довгу, но, разумьєтся, жінка віддала ему, і більши вже ся не належало ніц тому арендарови. Але арендар думав, що то, може, чоловік казав єї занести тоті гроші, що вона ему принесла за горівку, що ся ему належало; що він напив

Допіро через третю ніч приходит до него той вмерлий під вікно і кличе: „Арендару! Арендару! відчиніт!“ — „Ну, хто там?“ — „То то я, Іван“. Каже: „Чого тобі треба? — „Горівки“. Арендар відчинив: „Ну в що ж ти будеш брати?“ — „Як то в що? або ви не знаєт? в барилочку і в баньку, так як і завши беру“. Дав ему, і він пішов. А арендар нічого не знає, що Іван вмер. Досить того, що він все приходив через третю ніч. Ну вже набрав на кілька рублів горівки: „Ну, — каже арендар, — пора мені вже, Івани, заплатити за горівку“. — „Ну-ну! — каже, — я вже вам разом заплачу“. — „Ну-ну! то я буду чекати: я знаю, що ти мені заплатиш“. Досить того, що він вже набрав на кільканадцять рублів, а не платит. Але, як на тоє ж, разу одного хтось там трафився до его жінки, і вона пішла по горівку до коршми. Взяла за кілька гроший горівки та й вже йде, а арендар каже до неї: „Але, але, Іванихо! а чому ваш чоловік мені не платит за горівку, що набрав вже за кільканадцять рублів?“. То та витрішила на него очі: „Що ти плетеш, чоловічи?! чи ти впився, чи всказився? та ж я тобі віддала, що ся належало, а тепер вже ніхто більши не брав; відколи чоловік вмер“. Той арендар аж забувся і каже: „Що ти, рило свинячи, плетеш? — чоловік вмер? Де він вмер, коли він був отсеї ночі в мени? я ему дав горівки, і він пішов, а вона каже, що вмер!“ — „Але ж вмер, арендару!“ — „Що то вмер! що то вмер! коли він все що-третої ночі приходит до мени за горівкою!“ — „То то, можи, так хто на его конто бере. А він вже от щось три недлі, як вмер“. — „Але що ти мені тото говориш, коли то він сам? бо вже ніхто більши не бере в барилочку і в баньочку, іно твій чоловік“. — „Я того не знаю! відчипітсья від мени!“ Взяла і пішла. Але жид такі не вірит тому, що вона казала. Бере йде до пана. Прийшов до пана і каже: „Чи то правда, пані, що Іван вмер?“ — „Ну, або ти що? Не знаєш?“ каже: „та вже ж вмер“. — „Ну як він вмер, коли він сеї ночі був в мени і взяв си горівки так, як і все бере? барилочку і баньочку. І пішов, і все через третю ніч приходит до мени за горівкою!“ — „Ну? на багато ж вже набрав?“ — „Вже щось на кілька рублів“. — „Не! то не можи бути, щоб він-вмерлий ходив“. — „Далібуг, пане, що ходит!“ — „То неправда“. — „Ну нех же пан пошлі на варту зе двух, то оні пану поведзьо!“ — „Ну-ну, добре! я пішлю на варту, а ти ідаь додому, бо я так тобі не віру, аж доки ся сам не переконаю“. Бере пан посилає двох вартівників на варту. Пішли тоті на варту до того арендара, полягали на землі в хаті і лижат. Аж тут десь коло опівночі — стук, стук: „Арендару! арендару! відчини!“ — „Чого тобі треба?“ — „Горівки!“ — „Хто ж то такий?“ — „Я, Іван!“ — „Ага, Іван. Ну-ну, зараз!“ Встав, відчинив, потиснув ту вже вартівників за руку: „А що, неправда?“, дав ему горівки, та й він пішов. — „А що? неправда, що Іван ходит?“ — „Ах, де там неправда!“ Дав бог раю, пішли вже вартівники додому, а до пана не дає ніхто знати. Бере посилає пан за тими, що на варті були і питаєся: „Ну,

а що ж? там був Іван? — „Та же, пані, був“. Пан всердився: „То не правда, щоби вмерлий ходив“. — „Бігме, пані, що був“. — „Ну, що ж він там робив?“ — „А що ж, пані? прийшов десь недалеко опівночі, зачав стукати попід вікно і кликати: „арендару, встань, дай мені горівки! Той встав, дав ему барилочку і баньочку, та й він взяв і пішов“. — „Ет, не віру я тому!“ На третю ніч посилає штирох. Пішли тоті. — „Ну що? каже пан: — був?“ — „Був, пані!“ Ну, радятся, щоту вже робити, — треба відкопати і стяти ему голову. Казав пан дати панщини. Дали ту панщину, пішли тоті люди его добувати в тім самім гробі, де его поховали. Аж ту преходит хлопчик до них малий, не більши му літ як 9-ть, і каже до тих людей: „Чого ви, люди добрі, глядите?“ То ті подивилися на него: „Або тобі нащо, шмаркачу? От бачиш, який дуринь! він питаєся, нащо?“ — „Овва! хочь ви мене ганьбите, али то ніц! Я знаю, чого ви глядите, але з того не буде ніц“. І каже: „Ажи я би вам сказав щось“. — „Ну, кажи“. — „Его тут нема, де ви глядите“. — „Кого?“ — „Того Івана, що ходит“. — „А де ж він?“ — „Не в тім гробі, що ви добуваєти, але аж в третім“. — „А, дурню! або ти як знаєш?“ — „Так що знаю“. Правда: докопалися до трумни — нема. Берут, добувають в тім де він казав, — єст, і стоїт по єднім боці барилочка, а по другім — баньочка, а горівки іно трошки в баньочці. — „Ну, що з ним тепер робити?“ каже пан: „Голову ему стяти!“ — Стяли ему голову і засипали. — „Ну! вже, каже, тепер не буди ходити!“ Прийшло на третю ніч, — знов Іван преходит: „Арендару, арендару! встань, дай горівки!“ — „Ай Івани, Івани! вже ти мені докучаєш“. Встав, відсунув. Дивится: голова під єдною пахою, барилочка під другою, а баньочка в руках. Дав ему горівки, та й той пішов. Прийшло рано. Біжит жид до пана. Прийшов до пана і каже: „Пані, робіт що своєму Іванови, бо він в мени всю горівку забери. Казали-сьти, що вже він не буди ходити, а він таки ходит“. — „Ет! то не можи бути, щоби він без голови ходив“. — „Але ж ходит! голова під єдною пахою, барилочка під другою, а баньочка в руках. І сеї ночі приходив до мени за горівкою“. Взяв післав пан знов варту переконатися. Досить того, що і вартівники тото-сами говорат, що і арендар, бо знов преходив, як були на варті. Ну, знов казав пан его добувати. Зачали люди добувати в тім самім гробі, але нема. — „Ну, кажут, вже десь втік“, але як на тое ж преходит знов той хлопець і каже: „Его вже нема“. — „А де ж він?“ — „Вже аж в шестім гробі“. Зачали добувати. Правда, що єст: такий червоний, як кров. Горівку вже випив, іно трошки в баньочці, а той — нема. „Ну що би ту ему зробити, щоби він не ходив?“ А той хлопець каже: „Забити ему осиковий кіл в горло, то не буди ходити. А так — що би не хотіли робити, то таки буде ходити“. Казав пан кіл зробити. Забили, і він вже по той час більши не ходив за горівкою до арендара.

108. ЯК МОСКАЛЬ ВМЕРЛУ ЗАКЛЯТУ ПАННУ ВРАТУВАВ [л. 493]

Бо то був собі пан і мав дочку, і вона нагли умерла. Він єї казав занести до косцьола, щоби вона там цілий рік була і щоби до неї на варту ходити. І занесли єї. І першої ночі пішов чоловік, і вона его задусила. І на другу, і на третю ніч — задусила. Досить, що вже з пів-сила видусила. Али іде москаль відставний. І зайшов собі до коршми, і чує, що то люди о тії панні говорять, що ніхто ни пириночує. Москаль каже, що „я би пириночував“. Ту зараз дали люди знати до пана. Пан его закликає і каже ему: „Що? ти переночуєш в церкві, чи в косцьолі, коло мої панни?“ Москаль каже, що „пириночую“. І пан ему дав багато гроший—і той іде і плаче. Али на дорозі надібає бабу, і тая баба питаєся: „Чого ти, москалю, плачиш?“ Той єї розказує. Баба ему каже: „То нічого! стань собі в олтарі і вона вилзи, то буди глядіти, а ти таки й ни покажуйся“. І москаль єї дав багато гроший, і баба каже: „Може, ще тобі коли буде чого треба, то приходь до мени: я онди сижу“. І той москаль прийшов до косцьола, і его замкнули, і він пішов собі і став в олтарі. І коло опівночі вилазит вона с трумна, і всюди глядит, і нима. І кури запіяли—і вона пішла в трумно. Він тогди ляг, пріспався. Ось ту рано приходять, відмикают двері. Він виходит із-за олтара, і всі мощно здивувалися, що то він пириночував. Дали знати панови. Пан его закликав і питаєся: „Можи, ти що бачив або чув?“ — „Ні, я нічого ни бачив і ни чув“. І годит его пан [на] другу ніч і дав ему гроший. Він вже просто іде до тої баби. Приходить, віддає єї гроші. Вона ему каже: „А вже, може, знов ідеш?“ — „А іду“, каже. — „Ну, то іде і влізь собі під пристіл, то вона тебе ни найде!“. І він прийшов до косцьола. Его пустили, і він собі вліз під пристіл і молиться Богу. Ось ту коло опівночі вилазит вона с трумна і глядит всьо. І за олтар пішла, а его нима. І кури запіяли, і вона знов полізла в трумно. Він виліз з-під пристола і ляг на середині косцьола, виспався. Прийшло рано. Відімкнули і дивляться, а він живий. Дали знати до пана. Пан втішився і закликає его до себи, і питаєся: „Можи-сь що бачив, або чув?“ — „Ні, я нічого ни бачив і ни чув“. Пан его наймає на третю ніч, дав ему багато гроший, і він знов іде до тої баби. Прийшло, дав він єї тії гроші, вона ему каже: „Ну, тепер іде до косцьола і смотри: як іно вона вилзи із трумна і полізе за олтар, то ти щоби вліз в єї трумно. І що би вона як тебе щіпала і кусала, то ти ни вилазь!“ І він прийшов до косцьола, сів собі за єї трумно і сидит. Ось ту коло опівночі вона вилазит і просто побігла під пристіл; а він вліз в єї трумно. І вона гляділа, гляділа, і ни могла найти. І кури запіяли—і вона вже пристала глядіти, іде просто до трумна. Приходить, а він в трумні! І зачинає его щіпати, кусати. І той москаль таки й ни виліз. І вже запіяли другі кури, і вона каже до него: „Стань, ни бійся! я вже ни піду від тебе!“ І той тогди встав, поцю-

лювалися обидвоє, і вона каже до него: „Ну, тепер ти мій чоловік, а я твоя жінка!“. Приходять до пана. І пан втішився і зараз зробив вісіля. Звінчав їх і дав їм половину свого паньства, і вони ще до сеї пори панують. І я там на тім вісілю була. Дали їсти, пити, дали міні синий жупан. Литят гуси і кажуть: „Синий та хорош!“. Я думала, що вони кажуть: „Скинь та положи!“. Я скинула і положила, а вони тогди в сміх: „ха! ха! ха!“

109. ЯК МОЛОДИЙ ПАН УМЕРЛИХ НА ОБІД ЗАПРОХУВАВ [л. 308]

(„Сказка, що пана син просив вмерлих до себе на обід“).

Був еден пан, дуже багатий, і мав одного сина, котрий часто любив по лісах ходити і єдного часу надибав дуже старе кладовище. І чув [він], що так люди бають — що колись люди встанут і будут як живі ходити. І став на гробах, подумав собі, що колись і ему прийде час лежати, і каже: „Слухайте-но, вмерлі! коли хочте, вмерлі, то приходіть в п'ятницю до мене на обід“. Аж тут вилазет еден з-під землі і каже: „Гляди, додерже слова! будемо!“ Тому, хоть страшно стало, але каже: „Ну-ну! приходіть, будьте ласкаві“. Приходить додому і каже батькови: „Лагодьтеся на п'ятницю, бо я всіх вмерлих запросив з того старого кладовища, що в лісах, і вони обіцялися бути“. Батькови хоць то на серцю трохе тяжко стало, але каже: „Ну, коли-сь просив, будьмо готові“. Казав нарізати волів, баранів, курей без ліку, заставив столів повне подвіра, наклав на них до їдження напитків. Аж тут, над вечір, начало ся сходити таке людей багацько, що не могло їх подвіра змістити. І всі позасідали за столи, і меже ними той старец, що обіззався до того молодого пана. Нарешті понаїдалися-понапивалися, стали дякувати і розходитися. І той старий обзиваєся: „Спасибі тобі, що-сь нас нагодував, бо вже багацько літ лежимо в землі без їдла і ще більше лежати маєм. І за твою доброту, будь же ласкав, прийде до нас на обід: чим маєм — тим тебе приймем“. І назначив ему термін — другу п'ятницю. Хоць тому було не на руку, але, коли звязався з вмерцями, то треба додержати слова. І каже: буду. І пішли вмерці, де вони були. Той, на другу п'ятницю, приходит в той ліс на то кладовище. Дивится, нема нікого, тільки сидит той старец і каже му: „Сідай!“. І зачали розказувати, що де ся діє. А нарешті каже: „Час тебе погодувати“ — і дає му щось, розрізане на троє: „їж его на здоровля!“ Той — говорить і помаленьку їст. Нарешті зів і каже: „Бувайте здорові, діду! піду додому, бо там мене, десь, чикають“. Дід нічого не сказав, і тільки осміхнувся, і десь его не стало. Кладовище зробилося пусткою; і ліса, що перше стояв тут, не стало, тільки зробився степ. Якось він допитався до свого села, що так ся називало. Але, що крок, то нова відміна. Перше, перед полудньом, було тут ліса, пущі, що тільки стежка по них була, а тепер повиростали села, двори і дороги.

а тому, може, було — як му здавалося — всього не більше дві години. Приходить в село. Воно так ся називає, але на тамтім місці стоїт двір, зовсім новий. І він каже: „то не мій“, але приходить до двора, питаєся: „Де мої слуги і батько?“. То ті очі на него витріщили і кажут: „Тут такого не було. Ми вже, каже, в тім силі тільки а тільки літ сидимо, батьки і діди наші сиділи, і не чули, що би то село було твоєм“. А зрешто кажут зазвати старого діда, що є на селі: „Можи, він що знає про тебе?“ Зазвали діда, розпиталися, і дід каже: „Я від свого батька чув, що колись був пан і мав сина, і він пішов в ліс до вмерців і не вертався. Але старий вмер, і село пішло на другого пана. Але то вже дуже давно!“. Пішли вони до міста, шукати по бумагах, — і находят, що то все — правда, але тому вже минуло з накладом 300 літ, як то ся зробило. Той, як тее вчув і подивився по собі, — а він вже зробився старцьом таким, що і на ногах не може ся здержати! Взяв, пішов він до церкви, висповідався, тут же вмер і порохом ся розсипав. От який то вмерлих обід! Запрошений на дві години, а він просидів такий час, і ему не вкучилося.

[У відділі VIII подаємо оповідання про ксьондза, якому 300 літ за три години здалися].

VI.

ОПОВІДАННЯ ЗА ЛЮДЕЙ З НАДПРИРОДНЬОЮ СИЛОЮ

(Відьми, ворожбити, чародійники, вовкулаки, то-що).

110. ВІДЬМА РЕШЕТОМ [л. 611 зв.]

Раз мужик їхав з ярмарку вечером і каже хлопцьови: „Поганяй!“ Той каже: „Як я маю поганяти, коли поперед коні котиться решето чи сито?“ — „Ну, каже, стій!“ Став. Мужик зліз з воза, підняв решето, привіз додому, взяв і путом приковав его до ковбищ, сам ляг спати. Рано встає наймичка, дивиться: коло лавки стоїт прикована молодиця голісенька. Просит наймички дати єї сорочки і фартуха. Та дала єї. Вона вбралася і чикала, нім мужик встав. А вставши давай сварити, на що вона дала сорочку; але та зачала просити, що більше не буде того робити. А він каже: „А бач, кумо! Хтіла-сь мене перехитрити, а не мала би-сь чим стыду прикрити! Більше того не роби, бо дійдеш до великої біди!“

111. ЯК ПАРУБОК ПОЗБУВСЯ ДІВКИ-ВІДЬМИ [л. 158]

(„Сказка, що парубок любив дівку — і потому перестав, і вона его хотіла зчарувати“).

Були парубок і дівка. Мали вони мамів-відьмів. І парубок дівку страх любив, а послі перестав. І мама каже: „Коли він тебе перестав любити, я его счарую“. І каже дочці: „Іди-но до него на ніч, може він тебе знов полюбит!“ Вона прийшла, перекинулася кіткою, зачала моркотати і лягла коло него. А его мати каже: „Возьми собі, сину, вуздечку в руки: як вона до тебе прийде, закинь на ню вуздечку, з неї буде кобила!“ Він закинув вуздечку, — така ся кобила зробила! Він сів на нюю, давай їздити по полях, житах. І так ї їздив, що вона ходити не може. Приїхав додому, спустив єї. Вона зробилася знов дівкою і вмерла. І спровадили ї до церкви, і тому парубкови три ночі присудили ходити. На першу ніч дала му мати печини з чужих пеців і зіля, і він пішов. Каже до него мати: „Як буди тебе просити, щоби-сь ся оглянув, не оглядайся, бо тобі голову азірве!“ Сів він коло неї, читає книжку. Аж в добрі-вечора вилазит

[вона] з трумна, каже до него: „Милий мій! Зазулько! Хоць оглянься на мене!“ Щпає его, але він не оглядаєся. А тимчасом когут: „Кукуріку!“ То та в трумно сховалася. На другу ніч мама дала му тих зілів самих:— „А гляди, не оглядайся! Ще тую ніч — периночуєш, а на третю — не знаю!“ Він пішов, зачав читати, не дивится на церков. От вона вилазит з трумна і каже до него: „Милий мій, дай мині хоць персцюнок та подивися на мене!“ Той не дивився, а когут запів. Вона знов пішла в трумно. На третю ніч мати его ходит, шкурлати збирає по смітях, дає ему в пазуху і каже: „На тобі, і гляди, як вона скаже:— Вставайти, вмерлі, будемо живого дерли — [то вискочи на висоту!]“. Він іно прийшов, сів, а та з вечіра велізає до него. Такжи просит — він не оглядаєся. Нарешті вона каже: „Вставайте, вмерлі! Будемо, живого дерли!“ Той вискочив на висоту за образи. То та каже: „Берімо лупаймо! Ми его дістанимо!“ То ті рубають, ломлят, а той ані подаєся. І вона каже: „Вже, видно, ніц ему не зробимо. Але підіт, принесіт таку дитину, що ся в ту годину вродило, як він вискочив“. Принесли дитину, і воно каже: „Ви того не влупаєте, і ніц не зробите!“ Кажут еще вмерлі: „Іти знайти такий патичок, що с того і с того кінця осмолено!“ Полетіло едно, принесло такого патичка. Але патичок обзиваєся: „Ви ему нічого не зробити, бо він високо вискочив!“ І вмерці всі ся порозходили, а вона лупає. І когут: „кокуріку!“ То побігла до трумна, і тільки голову сховала, а сто всьо зосталося на церкві. Рано приходят до церкви. Его випустили, а тую вмерлу вивезли на границю і спалили.

[Диви відділ V, № 108, на ст. 52].

112. ЯК ВІДЬМА СВОЮ СЕСТРУ ЗАРІЗАЛА [л. 393 зв.]

(„Сказка, що систра систру зарізала“).

Їхав пан, а дівка — на вечирниці. Питаєся: „Ди ти, дівко, ідеш?“ — „Іду до сестрички на вечерниці“. — „Вернися! Вернися, небого! Бо твоя сестричка чарівниця“. Тая прийшла до неї і пішла до комери. Питаєся: „То що в тебе в діжці?“ — „А що? Бурачки з борщем!“ А то вона різала людий, пальці кидала в діжку і тіло закопувала в землю. Тая взяла ложку, витягнула і каже: „Добрі, мила, бурачки! А то людські пальці з пазурцями! Ти, — каже, — людий ріжеш!“ Вона каже: „Ріжу—ріжу, і тебе заріжу!“ Як почула та—зачала втікати. Але вона злапала, зарізала, пальці покидала в діжку, а тіло закопала.

113. ЯК ВОРОЖКА НАСИЛАЄ СМЕРТЬ ТА ВИКЛИКАЄ НАРЕЧЕНОГО

[Диви відділ III, №№ 25 та 26 на ст. 13-14]

114. ЯК ВОРОЖКА ОДВЕРНУЛА СМЕРТЬ ОД ДІТЕЙ [л. 610]

Ново-Ущицкаго уѣзда, в м. Жванчику, мужик мав 4 дітій, і 2 ему до тижня вмерло. І пішов він просити ворожки, щоби ще і тії ни

вмерли. І вона йому сказала: „То я пораджу, іно підеш зо мною на цвинтар“. Прийшла до того чоловіка і зварила зіля і каже: „Ходи зо мною!“. І він пішов. І вона пішла на цвинтар, а він лишився за фурткою. І скинула коло него шматя, і волося распорпала, і так пішла по цвинтарі. І він спугався, що вона гола ходит. А вона пішла на гріб, на тії діти, щось [по]шиптала і на востатку розбила той горнец. І так з него трісло, як вистрілив з рушниці. І він втікає додому, а тая баба за ним, гола! і він прибіг додому до дверей — двері засунені; він — поза хату, а баба за ним. І потому жінка его дивиться в вікно: єї чоловік бігає, і за ним якась гола і патлата біда. І той крикнув: „Відчини!“ Жінка відчинила і его пустила, а баба каже: „Пусти і мене, бо згину!“ І тая і єї пустила. І питається тая баба чоловіка: „Чого ти так біг?“ — „Я дуже настрашився, що щось дуже трісло“. — „Будай же тебе! Та я думала, що ти якого опира бачиш!“ І просила его, щоби він пішов і приніс шматя, а він каже: „Ней там будут і гроші, то ни піду! Рано піду, то й принесу“. І до-світа пішов, приніс шматя, і діти більше в него ни вмирили.

115. МІРОШНИК-ЧАРІВНИК [л. 491 зв.]

Бо то в іднім силі був мельник. І як то ще давно вольно було людям ходити по світі, приходит до того силà вандровний мельник, і зайшов до коршми. Випив собі кварту горілки. Али в коршмі був той мельник, із того силà, і питається его: „Що ти, чоловіче, за іден?“ — „От, каже, прохожий“. — „Ну, а що ж ти? Чи ти столяр, чи мельник?“ Він каже: „Я столяр і мельник“ — „Ну, то будь в мени за столяра“. Той каже: „Добре, буду“. І він его приняв. І той чиядник понасипає собі на коші, порипирує, і іде до коршми пити. Али разу ідного спала туча, і прибула велика вода, і вже зачинає рвати греблю, — а чиядник в коршмі. Дають знати самому мельнику. Мельник прибіг. Дивиться: вже крут[ит] греблю. Той дивиться, що вже рве, біжит до коршми до чиядника, прибіг і каже: „Ой, бійся бога! Іди, бо греблю рве!“ Він каже: „Ні, єї ни вирви! Дай, шинькари, пів-ока горіжки!“. Дав той горілки, вони випили. І той приходит, і взяв очерету і застромляв в землю іден від другого з-на три лікті, і сам пішов до коршми. А вода на той очерет спиняє: і вже на два локті вода — і через греблю ни йде! Али іде пан. Дивиться, що вона висши греблі на два локті, пішов до млина і питається мірошника: „Де мельник?“ Той каже: „В коршмі“. Він приїздит до коршми і каже: „А, скурві сини! Ви горівку п'єти, а вода греблю вириває!“ А той чиядник каже: „А брешеш, бо вода греблі ни рве!“ Як дасть панови в морду — і пан аж з коня впав. І чиядник каже до мель[ни]ка: „Заплатіт мині, бо я піду“. І той ему заплатив. І він іно вийшов за сило — і зараз греблю вирвало; а пан до третого дня вмер.

116. ДВА ПАСІЧНИКИ [л. 161]

(„Сказка, що пасічник пасічникowi затримав пчоли в собі“).

От в єднім місці недалеко від другого жили в пасіках пасічники. Але єден з них знав до бжіл, а другий ні, але хвалився, що знає. Пішли вони єдного часу до міста, добре напилися, і ідут додому. На дорозі вступили до коршми, там ще випили по єдні, зачали ся хвалити кажний своєм знаньом. Але нарешті оп'яніли, зачали ся лаяти і розсталися дуже недобре: єден другому погрозив. На другий день встав пасічник. Дивится: до єго пасіки летят пчоли, як рої. Той настрашився, що знесут пасіку, — здумав п[ов]ситися, прибіг до хати, шукає мотуза; але не міг знайти. Дівка єго знала до пчіл, а батько не знав нічого. Дивится [дівка], що він вертится: питає єго. Той каже, чого шукає, і що ся робит коло пасіки. Тая каже: „Чикайти! Ідіт до пасіки, вирубайте осіку, положіт і так, як вона росте. Муха вся сяде на то, а він, що наслав, преїде до вас просити пустити. Але ви єго настрашті, що зпалите, накладайте наоколо соломи, кришіт вогню. Але не робіт шкоди, бо то грїх!“ Як казала, так і зробив. І вся муха зібралась на осіку, а свої ідут в поле, і ніц їм. Той чикає своєх з пожитком день, другий, третий, — нема. Нарешті приходит до него, просит. То [той] ніби і мовити собі не дає, нарешті каже: „Сїдай на коня і, що можеш, поганяй. Бо як пушу, то тебе зїдять!“ Той сів на коня. Хоць добре їхав, але недалеко ставу пчоли єго настигли. Той зліз з коня та в воду і на силу виховався, а коня ззіли. І він бїльше не хвалився своєм знаньом.

117. ПОКАРАНА СКУПІСТЬ [л. 368]

(„Сказка, що волкулак їдному чоловіку всю худобу подусив“).

Бо то прийшов дід до господаря просити альмужни, али ни було того господаря вдома, іно господиня. І він просит тої господині альмужни. А вона була дужи скупа і каже: „Ней вас Бог споможе, дїдуню, — нима від чого“. Али той дід дивится, що є на подвіру хлїб і вівці, і коні, і каже: „Ну, али жиби-сьти ся ни мали на потім!“ І пішов звїдтам. Прийшло на другий день. Виходит господар на двір і пішов на обору. Дивится: всі вівці пороздирані! Прийшов до стані — і коні всі пороздирані. Прийшов до хати і каже: „Ото нисчастя! Всі коні, і вівці, і товар — пороздираний“. Прийшло на другу ніч. Приходит ще 10 вовків: ще ко-їдну корову, що ся лишила, — і тую роздерли. І той чоловік зробився бідним.

118. В БРЯНСЬКИХ ЛІСАХ ДІД-ЧАРІВНИК БІДНИМ ГРОШІ
ПОЗИЧАЄ [л. 408]

(„Сказка, що в Бранських лісах є 500 бочок грошей“).

В Бранських лісах є такий склеп, що по їдні стороні стоїт 500 бочок і по другі 500 бочок грошей, і четверо двирей чавунових, і за

чотирма двирма стоїт столик, і на тім столику золотая ваза, і в тій вазі насипане якесь зілля, і золотая ложичка в тій вазі. І там сидит старий дід, і пирид ним книга, і на стіні коло него прибитий адрис, — то значит записи. І хто прийде — з бідних — гроший пожичити, то пожичит, і на тім ядрисі запиши, хто в него взяв, іно щоби ему на срок приніс, бо як ни принесе, то вмере. І довідався государ о тім — і ходив з війском, щоби той склеп розбити. І як зачали стріляти — і той дід вийшов до него і каже, що „ни ти ту положив тії гроші, і ни ти їх возьмиш!“ І государ казав стріляти в него, і кулі від него ся вертают. І каже той дід, що „хто такий знайдеться, що зїст того лижку з тої вази, то той гроші возьме“. І цар тогди роздав приказ, що „хто такий знайдеться і тоє зїст, то як вмере, то яго поховаю так, як свою дитину“. І найшлося таки й багато, що прийде тудя, іно хоче того зїсти — і ни може.

119. ЯК БАБА СВОЇХ СИНІВ НА ВОВКІВ ПЕРЕВЕРНУЛА [л. 366 зв.]

(„Сказка, що Ідаві баби сини поприкидалися вовками“).

Назад тому 24 роки баба ходила і питала за своєми синами, що їх поробила вовками: еден зав'язаний має шию білою хустинкою, а другий зеленою. Бо то були *еї сини, і їх хотіли взяти в рекрути, а вона їм так поробила, що вони ся вовками стали. І просила: „хто би здіб таких, то то ней ся не боїт, іно ней здїми тоті хустинки, то вони ся пороблят парубками“. Але ніхто не здібав тих вовків.

120. ЯК ЧОЛОВІК ВОВКОМ ПЕРЕКИДАВСЯ [л. 366]

(„Сказка, що парубок поприкидався вовком“).

Бо [то] еден ожинився. І жили с собою рік, а можи і кілька, та дав їм Бог дитину. І вони вийшли собі в жнива жати на свое поле. І він каже до неї, так по полудня: „Що би ти робила, як би ту до тебе вовк прийшов?“. А вона: „А що ж би? — Набила“. Він взяв, покинув серп, і сам пішов за копи. Ось ту дивиться: біжит вовчиско та просто на нюю. Вона ту серпом, обороняєся. Якось вона его відогнала від себе, а він до дитини. Вона дитини не дає. Він взяв пішов за копи і знов ся зробив чоловіком. Прийшов назад, бере серп і жне. Прийшло, сіли вони полуднати; вона ся ему подивила в голову, і ест знак, що, як его вдарила серпом щось три рази, так ему і протяла. Та й зачала ся его питати: „Що тобі за знак?“ А він каже: „А ти кого била серпом?“ А вона каже: „Вовка!“ А він каже: „То то я сам!“.

121. ЯК ЧОЛОВІК ВОВКОМ ПЕРЕКИДАВСЯ [л. 365 зв.]

(„Сказка, що чоловік поприкидався вовком“).

Бо то мав батько єдного сина. Він виріс, і вже випала пора ему ся жинити, але так, що батько хоче, а він не. Но батько як

зачав — і присилував его, що він ся ожинив. Прийшло, побув він там з жінкою тиждинь, чи там два, зачав ходити. І так, що-но ся зачне смеркати, він бере і іде. Досит того, що він так через три ночі ходив і аж рано приходив. Ось тут взяв на него батько нарікати і каже: „Я думав, що ти так іно парубком ходив, а ти, бачу, і тепер ходиш!“. Зачав батько вже за ним назерци ходити, де то він так все ходит. Він прийшов до ліса, скинув з себе одержу, перескочив так через криву деревину — і зробився вовком. Тимчасом як завив, — прийшла до него ціла тичня' вовків. А батько сидит за другою диривиною і дивится на него. І чикав его там батько аж до раня, заким він не прийшов. Дав Бог раня, він прийшов до того дерева, взяв скочив три рази через того дерево, і знов ся такий чоловік зробив, як і перши. Бере і іде додому; він — вперед, а батько — за ним. Прийшли вже додому, і зачав батько нарікати на него, і каже: „Я си думав, що ти собі ходиш на вечерниці, а ти за тим ходиш, що тобі не потрібно“. А він каже: „Ну, коли ти так ся, тату, придивив, де я ходжу, то тільки ти мене будеш і бачив!“. Взався та й пішов в світ, і не вернувся вже додому до батька.

VII.

ПРО СКАРБИ.

122. СКАРБ ДО СЕБЕ КЛИЧЕ [л. 544 зв.]

Бо то мужик поставив собі хату на глиняникови. І що-ночі кричало під землею: „Ставай! чикай! бире!“ І той чоловік мусів ся вступити з хати. Іно він вступився—і зараз той глиняник відкрився. Али разу їдного москаль вечером іде попід тую хату, а воно кричит: „Чикай! іде!“ Той москаль входить до тої хати, а воно кричит: „Ходи сюда!“ І той прийшов—і воно его кличе до того хлинянику. Той прийшов, дивиться: стоять гроші в барилотці. Та й каже біда: „Ну, бире!“ Той скинув ранец, набрав, вийшов з тої ями,—і тая яма засунулася. І вже більше ніколи ніч (sic) ни кричало.

123. ЯК ЧОЛОВІК ДІДІВСЬКИЙ СКАРБ ЗНАЙШОВ [л. 456]

(„Сказка, що як вмерав дід, то закупав гроші в лісі під явір, а синові ни дав“).

Був то собі чоловік, мав він сина. Ожинив він его. Вже кілька літ. Вже той син має хлопця такого, що мав літ зо шість. А той чоловік вже старий і мав пасіку в лісі, і він там собі все коло тої пасіки. Али-жи старий! Жінка му вмерла, і мав гроші, а був дужи скупий: ни дав синові, іно взяв і закопав в тій пасіці під явором. А жи му се кучило самому,—так він взяв собі того хлопчика в сина для розривки; де той хлопчик був кілька час при ньому. Али разу єдного вийшов той дід в пасіку із тим хлопчиком, сів, сидит. Той хлопчик бігає собі, бавитсе, а той дід сидит і думає, жи вже в немочі: треба колись вмирати. І подивився на того явора, здихнув і повідає: „Гей, гей, явори, явори! кому тое се лишит, як я вму?“ А той хлопчик почув та й повідає, про жарт, як то дитина: „Для мени, дідуню!“ Али ни зна, до чого дід тое сказав,—тільки про забавку сказав: „для мени, дідуню!“ А дід відзивається: „Сину, сину! далеко тобі до того!“ Прийшло в кілька час, вмер той дід,—поховали. Той хлопец росте. Вже—великий парубок. І разу єдного, як то [в-]осини видут хлопці коні в ліс пасти, де і той парубок повів. Привів в ліс, попутав, ходит собі по лісі. Де прийшов він і до того

пасічиска. Вже воно опущини. І думає собі, як то він бавився по тій пасічиску, як був з дідом. Али зобачив того явора — і пригадує, що то дід казав: „Явори, явори! кому тото буде, як я вмру?“, а він казав: „Для мени, дідуню!“. Так дума собі: „Ану я погляну, щд ту під ним єст, жи дід казав: кому оно буди!“ Ніж має коло себе, бире і копає. Копнув раз, другий, третий, — дивится: збанок. Обкопав его довколо, витягає, — до него, а в нім повно рублів! Так він взяв ті гроші, пиреховав, нічо нікому ни кажи. Прошло кілька літ. Ожинився. Дав му батько пару конят, ялівочку. Али він шо рік, шо два, то вже лутши підноситься; де за кілька літ такий богач, на всьо сило! Люди му завидуют. Вже кільканадцять час тому, старі повмирали, вже й він в літах. І разу єдного в ниділю зібралося кількох господарів, де й его кличут до церкви. Пішли они, помолилися Богу, по набоженьстві пішли они до корчми, випили собі горівки, говорат де-шо. І зайшло їм з мови за бідних. І повідают до того богача другі: „Що то такого Бог дав, жи ваш батько ни так-то добри мав се і нічо вам так багацько ни дав, шо ви се з того запомагли? А яке вам щасье Бог дав!“ А він повідає: „Га! так мині Господь дав, жи я се запомиг з нибошика-дідуня ласки, ней їх там Господь прийме до царства небесного. Они-то мене на ноги піднесли!“ І повідає: „Бо то так, добрі люди: як я був при дідуньови, як то они ще нибошек були в пасіці, то я бовало собі бігаю, бавлюся коло них, а вони дещо собі длубають. І разу єдного сіли они собі в пасіці, а я бавився; так они задумалися, а був явір в тій пасіці, і повідают: „Гей, гей, явори, явори! куму тое буди, шо під тобою?“ А я ни знав, до чога они тото сказали, шо то ще-м був малий, та й повідаю: „Для мени, дідуню!“ Так вони повідают: „Сину, сину, далеко тобі до того!“. Та й я тото і забув. Прошло тому кілька час, вже они вмерли, і по їх смерти пасіка вже там ни стояла, пасічиско то опустошили. Вминуло кілька літ, я вже виріс великий, і як то [в-)осини видут хлопці в ліс пасти коні — та й і я повів. Попутав-им коні і пішов-им собі в ліс. Али приходжу до того пасічиска. Ходжу собі по ньому і нагадую собі, як то я бувало бавлюся коло дідуня; але зобачив-им того явора і нагадав-им си, шо то вони-нибошик казали: „Явори, явори! кому тото буди, жи під тобою?“ І думаю собі: „А нуно я погляджу, шо там єст під ним“. Взав-им ножом копати, копнув-им раз, другий і третий, — дивлюся: збанок. Обкопав-им довколо, витягаю тотого збанка, а то повний збанок самих рублів. Так я їх пиреховав, татови і мамі ніц ни казав і, як-им ся ожинив, то-м з того богачом зістав“. І так се люди дізнали, де він се того набрав.

VIII.

ОПОВІДАННЯ РЕЛІГІЙНІ, ЦЕРКОВНІ ТА ПРО ДУХОВНИХ ОСІБ.

124. ПРО СОТВОРІННЯ ЗЕМЛІ ТА ГІР [л. 473 зв.]

[Диви у нас відд. I, № 1, ст. 1].

125. ЯК НА ЗЕМЛІ ЛЮДИ З'ЯВИЛИСЯ [л. 392 зв.]

[Диви у нас відд. I, № 2, ст. 1].

126. ВИГНАННЯ ПЕРШИХ ЛЮДЕЙ З РАЮ [л. 416 зв.]

(„Сказка: на що Бог рай запровадив?“).

Раз зійшлися господарі собі до купи і почали еден другому розказувати, як то давно було, і за-що то тепер люди так бідують, і через що то зробилося. Але еден обзиваєся: „Ото, каже, так було: Бог, як сотворив мир, але щоби му було що їсти, засадив гарний горід різними потребами: капустою, морквою, цибулькою і картоплями; але не було кому пильновати від шкоди. Сотворив Адама і казав му пильновати горід, щоби свині не рили; але як з'явилася до него Єва, то він так полюбився з нею, що раз-в-раз сидів коло неї в корчах. А тимчасом свині пришли і геть порили Божий горід, а той і не знав о тім. Приходить Бог в горід, дивится: шкода велика. Зачав кричати, — а той в корчах байдуже. А Бог кличе: „Ядаме! Ядаме!“ Нема. — „Ядами, сяку-таку твою матір! ходи сюди!“... — „Стій, куми! де-би то було, щоби Бог так лаяв погано?“ другий каже. — „Не переч, куме! як Богови докучит, то і він мусит лаяти... Але Бог дивится, що Ядам такий непослушний, — взяв-казав янголям найти его і нагнати. От через тоє Ядам своєм дітям не казав їсти свиний. І жиди до сих пор приказ его шанують. Але наші прапрадіди, як закушали, що свинина добре м'ясо, на тоє не вважають і їдять на здоровля до сих час“.

[Диви відд. I, № 6].

127. ЗВІДКИ ПІШЛИ ПОДРУЖНІ ЗРАДИ? [л. 356 зв.]

(„Сказка, для чого чужа жінка смасніша від свої“).

Після потопу зісталось 12 чоловіків (sic) і 13 кобіт і еден старий їх батько. І взяв він поблагословив тих 12 синів с 12 дочьками, а тринадцята осталася. — Прийшла до батька, каже: „А я як буду жити, коли я не маю чоловіка?“ Батько каже: „Що ж робити!—ти вже контентуйся меже тими 12 чоловіками твоєх сестер“. І вона прийняла того благословеня і довільною була. Ото з неї пішли тоті, що люблять чужих чоловіків.

Бо то всьо їдно, що Адамови Бог наказав з деревини їдної нічого не брати, а він взяв і согрішив. А як би було му позволено всьо їсти і брати, то він і не подумав би тим согрішити, „бо що заказане, то і миля“, не казав би, як люди.

Бо то як Бог создав чоловіка, а послі жінку, то чорт, щоби чоловік любив жінку, обмастив єї медом едною ложкою, а чужу жінку обмастив двома. І через тоє завсіди чужа жінка від свої буває миліща, хоць вона погана.

128. ЧЕРЕЗ ЩО ПОПИ МАЮТЬ ОДНУ ЖІНКУ, А КСЬОНДЗИ ЖАДНОЇ? [л. 265]

(„Сказка, для чого нима в ксьондза жінки?“).

Питав еден чоловік турчина: для чого вони мають по кілька жінок? Турчин ему відказав, жи Бог, як роздавав жінки, то турчин в-сам-перед прибіг: то Бог ему дав кільканадцят. Прибіг поляк,—то Бог ему дав 5-ть. Прибіг русин,—то ему дав Бог три. Прибіг під,—то ему одну. А пребіг ксьондз,—то ему вже не стало жадної. То для того-то і тепер ксьондзи не мають жінок.

129. АНГЕЛИ [л. 176]

(„Сказка, де на тямтїм світі жінки їдут“).

Зайшли раз два чоловіки в коршму. Їден був старостою церковним. І каже до старости: „слухай-но! ти там більше коло попів терешся. Скажи мині, може-сь чув: для чого то намальований еден ангель з ногами і крилами, а другий тільки по пояс?“ — „Ото, каже, що з ногами, то ангель з чоловіка; а то що по пояс, то з жінки. Бо як, каже, приходят до неба, то ангеля-чоловіка пускают, а як кобіта ангель, то пополовині втинают, і так пускают в небо тільки половину. Задок відтинают, і він летит собі, для того щоби і в небі не було гріха з ним, так як на землі.“

130. ЖИДІВСЬКИЙ БОГ [л. 606]

Колись-то, не дуже давно, жиди сиділи по коршмах, і пани їм давали з людей сторожу, под назвіском пахолка. Ото той пахолк

росказує, що раз на свята жидівські, тоті, що вони на них пичут коржі великі, а тонкі, а стіни і лавки вишкробують від житного хліба, на перший день свят закликає его арендар. Дає му квартиру горілки і каже: „Іди собі додому, ми сей вечір самі будемо!“. Той горівку взяв, заніс додому, а сам виліз на підсіню дивитися, щò будут жиди робити. От вони позаставляли на мисках їдзенья, посвітили свічки, ростворили двері, і давай кричати, просити, щоби прийшов їх божок. От щось згори злізло, куддате, грубе, таке ніби собака, ніби чоловік, і стало в сінях,—ни хочи іти до хати. Що вони просили, що вони робили, ні! не хоче. Берут вони шукають причини, вилізли і на гору зо свічкою. А пахолок притаївся, ніби спит. Начали его тормошити. Той прокидаєся і каже: „Чого ви хочети?“ — „Іди додому!“ Той пішов, але через двері дивився, що тота біда вийшла в хату, вискочила на стіл і щось трохе хлиптала; але жиди такий рейвах зробили, що не можна було і чути, щò вони меже собою говорат. А тільки видів: що як воно вийшло з хати, то жиди засіли до своїх коржів їсти.

Бо то кажут, що жиди не можуть ся обійти на ті свята без маці, щоби не була в ні христянская кров. Но тому неправда, що вони єї не мають, бо перед святами рабіни по дуже маленькому коржеку присилают на цілий кагал, щоби каждый кушав хоть таку кришечку, як просяне зерно. А в тім коржеку певне що єст кров, бо вони дужи секретно его перисилают і їдят.

131. У БОГА 300 ЛІТ, ЯК З ГОДИНИ [л. 309]

Колись був ксьондз, що він хтів знати, чи правда-то тое, що кажут люди—що в Бога триста літ, як в нас три ступні. Він був богобойний дуже, але ще тому не вірив, хоть був письменний. От раз приготівився на служение: а тая всьо думка ему з мисли не сходит. От він пішов в садок проходитися. Аж тут з-під ніг ему пташина, шмиг, відлетіла! така красна пиром—каже—як мальована! Він хтів її зловити. То та знов підлітіла. Той—за нею; а вона знов підлітіла і, через пліт, полетіла в поле. Той вертаєся додому, дивится: вже не той дім, не таке сило, отож і косцьол інший. Дивуєся собі, що-то за переміна. Пішов до ксьондза,—питаєся, щò то зробилося, бо він допіро приготівився служити. Той каже: „Я также приготавлиюся служити, і вас не знаю. Я тут вже з 50 років служу, а ви кажети, що допіро вийшли. Але—той питаєся—якого року ви пішли?“ Той каже: „такого і такого“.—„Ну, то вже тому є 300 літ“. Пішли по бумагах—і найшли, що той ксьондз тогді пропав. Подумав він собі: „От переконав-им-ся в вічності!“ Висповідався, вмер і поховали его. Але людям розказав, що то зле питати вічність, як вона довга, бо того ніхто не згрунтує жадним розумом. [Пор. ст. 53-54, № 109].

132. БОГ КОЖНІЙ ЛЮДИНІ ПЕВНУ ДОЛЮ ДАЄ [л. 446 зв.]

(„Сказка, що Господь із апостолами ночували в баби-кушарки, і тая баба великого цуду дізнала“).

Бо то як ходив Господь з апостолами по світі, і прийшов до єдної кобіти з святим Петром і Павлом на ніч. А тая кобіта занімалася акушерством. І зачали просити її, щоб вона їх переночувала. Али вона була дужи бідна і повідає їм так: „Що ж, старці мої я би вас переночувала, али признаюся вам щіро, жи ни маю вам що постилити, ані чим приймити“. А вони повідають: „Ми твою біду знаєм і ни хочимо в тебе жадного ні їдла, ні напою, ні постелі, іно що-би-сьмо могли хоць коло обистя переспали“. А тая кобіта повідає: „Та що ж! я вам скажу правду, жи я мало коли і вдома, бо я бабою, то я все помижи люду“. А тії старці повідають до неї: „Ни бійся, кобіто, ми тобі ніц злого ни зробим, хоць би ти і пішла з дому“. І вона ни могла ся їх збути, і ніц вже їм ни кажи. Побігла она до сусідів, випросила соломи, принесла додому, розпалила в пецу і думає собі: „Треба приставити хоць води, може на що здасться! Зварила би що їсти для тих старців, али нимає що“. Тії старці сидят, і вже кінчит палити, і вокріп закіпів. І повідають до неї: „Возьми-но, кобіто, ложки і підмішай той окріп!“ А она питаєся їх: „А нащо ж его мішати?“ Вони єї повідають: „А нащо ж він буди дурно кіпті!“ Вона взяла і помішала. Дивится: каша! І думає собі: „Що такого? і ни сипала-м круп, а ест каша?“ І здогадуєся, жи щось то ест. Али покушала: ни солоня. І думає собі: „Щоб ще солі, то б добра була!“ А вони повідають: „Возьми-но, кобіто, солі та й посоли тую кашу!“ А вона повідає: „Та що ж! я би посолила, коли ни маю солі“. — „Ест, повідають старці, — на комині в мисці!“ Тая довго ни думала, до миски: ест. Посолила. Каша випикласе. Запритала пец, виймила вона тую кашу, наклала на миску, дає тим старцям. Вони єї дякують, ни хочут їсти, повідають до неї: „Наїдайся, кобіто, і лягай спати, бо будеш мала люди!“ Али лишилося ще соломи. Постилила їм, а сама сіла собі на припічку мовити пацер, і, як сиділа, так і заснула. Ось ту прибігає фогач, запукав в вікно. Баба зірвалася, виходит. — „А чого ви, чоловічи?“ — „Ой, я прийшов, щоби-сти були ласкаві і потрудилися до мої жінки!“ Вона повідає до того чоловіка: „Постійти ж ви ту, а я піду до хати, задягнуся!“ Приходить до хати, вузаєся, задягаєся, а тії старці ще ни спали. І повідає до неї: „Що я тобі, кобіто, скажу, — іно слухай! як будеш їти до того чоловіка, то ней він іде вперед, а ти прилишися на дворі і подивися в вікно. То будиш бачити, що там буди“. І вона повідає: „Добри!“ І вийшла на двір, і іде з тим чоловіком. Прийшли блисько хати, і вона повідає до того чоловіка: „Ідіт, ідіт! я зараз прийду!“ Пішов він. Вона стала під вікном, дивится до хати, а там таких дідів, що нима де і голці впасти; і де що котрой пірве, то всьо ховає в торбу. Та й вона зараз до хати.

А в хаті нима нікого, ніц. Вона нікому ни кажи. Дав Бог хлопця, відобрала. Довідався господар, що то хлопиц, так ся тішит. Побіг по горівку, приймає тую бабу. Вона хочи іти додому, той господар ни пускає єї; а вона відпираєся, таки конечни хочи іти. Повідає: „Ой, я таки піду, бо іще маю яких старців вдома“. Али приходить додому, лягає спати. Іно жи задрімнула,—прибігає під вікно (инший), запукав. Вона зірваласе, питає: „Хто там?“—„Ой, я прибіг, будьти ласкаві, ходіт до мої жінки!“ І вона збираєсе, а той стариц повідає до неї: „Як будеш іти, подивися знов в вікно, то будиш бачити, що і там буди“. І вона зібраласе і іде. Прийшла під хату:—„Ідіт, а я зараз прийду!“ Та й зараз до вікна. Дивится, а там таких кравців! едні шият, другі крают. І зараз приходить до хати, дивится,—а в хаті нима нікого. Приходить вона до тої кобіти. Дав Бог хлопця, відобрала она. Так се той господар тішит, що хлопиц. Побіг по горівку, приносить, приймає тую бабу. Баба наїласе, напиласе, і пішла додому. Приходить додому, роздягаєсе і лягає спати. Іно положиласе,—прибіга богач, запукав в вікно. Встала она, питаєся: „А чого ви хочити?“, Він повідає: „Ой, будти ласкаві, прийдіт до мої жінки!“. Она повідає: „Добри!“ Збираєся і іде. А той стариц повідає до неї: „Пам'ятай, бабо, подивися знов через вікно до хати!“. Пришла під хату, дивится, а там так се пси зажирают, жи аж страшно ся дивити. І боїтсе вже іти; али приходить до хати,—а в хаті нима ніц. Прийшла до тої кобіти, дав Бог дівчину, відобрала. Господар приніс горівки, напоїв бабу крепко так. Приходить баба додому, роздягнулася, лягає і спит. Ось ту, надо дним, прибігає четвертий, вже бідний — пук, пук в вікно! Встає баба і питаєся: „А чого ти, чоловічи, хочиш?“ — „Ой, будти ласкаві, потрудьтися до мої жінки!“. А баба знає, жи він бідний, та й повідає: „Де я буду поночі ходити! я ни можу, чогось-им слаба,—ни піду!“. А ті старці повідают до неї: „Іди ж, кобіто! хоць він бідний, то овшім бідного поратувати!“. І вона послухала і пішла. І так той стариц повідає: „Зроби тое знов, що я тобі казав перши!“ Вона повідає: „Добри!“. Вийшла на двір, і ідут обоє. Прийшли блиско хати, а вона повіда: „Ідіт, ідіт, я зараз прийду!“ Він пішов, а вона стала під вікном, дивится. А там стоїт пристіл, свічки позапалювані, коло пристола ксьондз, правит набоженство, а людий так багацко, що аж се дусят. А прийшла до хати—а в хаті нима нікого. Дав Бог хлопця, відобрала вона, а той чоловік повідає до тої баби: „Отак, бабуню, приніс би-м вам хоць горівки, али-жи ни маю і деніжки!“. Та й баба пішла додому. Прийшла додому, лягла і спит. Прийшло, дав Бог дня. Тії старці повставали, і баба встала, вмилася. Де єї вони питают: „Що-ж ти там, кобіто, бачила?“ — „А що-ж: як-им прийшла перший раз, до того чоловіка, що м'я насамперед кликав, то-м бачила повну хату дідів через вікно, і де що котрой пірвав, то всьо в торбу ховав. Каже стариц: „А в другого що-сь бачила, бабо?“ — „В другого бачила-м, що кравці робили: едні — краjali, а другі —

шили". — „А в третого що-сь бачила, бабо?" — „В третого-м бачила, жи пси се дужи зажирали так, жи страшно було до хати прийти!". — „А в четвертого?" — „В четвертого бачила-м, що був вітар, палилися свічки, ксьондз набоженство правив, а людей так було багацко, що аж ся дусили!" Стариц [повідає]: „То так, бабо: в того господара, що діди всьо ховали в торби, то его син дужи буди бідний. Хоць він [батько] богатий, а син такий буди бідний, що буди с торбами ходив, а такий буди злодій, же, де що-іно zobачит, то всьо вкраде. А то, що кравці робили, то він буди кравец, іно голкою буде заробляти, і з того буде жити. А то, жи пси се зажирали, то тая дівчина буди виликаяз розпусницяз, така — жи ніхто єї ни стримає: єї будут бити, і де що дива будут єї виробляти — і ніц єї ни поможи. А то, жи в того бідного правилося набоженьство в хаті, то хоць він бідний, нима му ні [хвил]ини доброї, то его син буди ксьондзом. Тепер же, кобіто, за тое, що-сь нас пиревучувала, то маеш повну комору всього. Чого іно тобі [се] запрагни, то там маеш. І я ни ест жадин чоловік, іно Син Божий! А тое, що тобі буду казати, то щоби-сь тое памі[ат]и мала, щоби-сь нігди чоловіка, котрой ся на ніч просит, ни відправляла! І бувай здорова!"

133. БОЖОГО ПРИСУДУ НЕ МОЖНА ЗМІНИТИ [л. 367]

(„Сказка, що купиц зарізає чоловікови дитину").

Бо то купец приїхав на ніч до господара. Допіро там ся розходила того чоловіка жінка. Ось тут прилітає ангель і питаєся: „Чи вже ест?" Він обзиваєся: „Немає". — „Бо, як би родилася, то би була виликою паньюю". Прилітає другий — питаєся: „А що, нема?" — „Нема!". І каже: „Як би родилася тепер, то би була дуже бідна". Прелітає третій. Каже: „Ест!" — „Ну, то доля єї — отой купец, і буди дуже лядаша!". Купец приніс свої горілки, уноїв хозяйіна, хозяйіку і бабу, а сам вночи виїхав, тоту дитину взяв і заложив єї на кіл. І подумав собі, що вона вже не буде жити. Тимчасом протягнулося тому 15 літ. Він приїждає до того села і застає єї, що вона в коршмі гуляє: хлопці копуют єї горілки. І вона єму дужи сподобалася. Він питає людей: „Що то за една?" А єму розказуют: „Ет! то лайдачка!". Але той думає собі: „Ней-но! як возьму добре в руки, то вона буде добра". Бере і сватає єї. Оженився з нею. Пришло в тиждиць, положився з нею раз спати, зачав єї по животі гладити і надибав той шрам в неї. І зачав ся єї питати: „Що то тобі за такий шрам на жевоті?" Вона каже єму, же „як я ся вродила, а в нас нучовав якийс купец, і мене вкрав, і засадив мене на кіл, щоби-м згнула. Але мене найшли, рану тоту зашили, і я виздоровіла". А він каже: „То то я сам зробив тое", і розказав причину, для чого зробив. І казав єї, що „будь певна, що, як не поправишся, то і тепер тото тобі зроблю". І він з неї мав найлутшу жінку.

134. ТЕЖ [л. 366 зв.]

(„Сказка, що чоловіка син втопився в кирниці“).

Бо то був собі так-чоловік, але до него все заїздив купець з товарами. Але тимчасом так ся злучило, що він раз заїхав до него на ніч, а его жінка розходила, — і він собі ночував так на тоці під вікном. І як вже Бог дав того хлопця на світ, прилітає два аньоли, і питаєся еден другого: „А що ж там нам Бог дав?“ — „Хлопиць!“ — „Але як ему буди на віку?“ — „Отак: він як вирости і буди ему 20 літ, то він втопиться в кирниці!“ А той купець того всьо чув, що вони собі говорили. Прийшло, дав вже Бог дня, охрестили того хлопця; взяв він того купця за кума. Охрести[ли], — і той купець собі поїхав знов по світі. Вийшло вже тому хлопцеві 20 літ. Той купець приїзжає. Допіро бере тую керницю, оббиває еї шкірами, щоби він ся в тій кирниці не втопив. І пішов той купець собі до хати. Говорат собі, — а той купець собі думає, що він вже ся в тій кирниці не втопит. Коли за ним ся огляділи: — „Де хлопиць? де хлопиць?“ А він лежить на тій керниці вже неживий.

135. БОЖЕ ПЕРЕДВІЩАННЯ [л. 283 зв.]

(„Сказка, що багатому панови стия[ни]и грішми дорогу до гробу“).

Бо то був такий пан, дужи багатий. І як вмирав, то до него прийшли его швагрі. І він їдному дав три корови, другому чотири, а третьому всі коні. І той третій має его поховати, али той ще ни вмирає. І разу їдного приходит до него старий дід і каже: „А ти ще жиєш?“ — „Жию!“ каже: — „Ну, то ти вмреш в виликодну суботу, а я [воскресну] в виликодну ниділю!“ Прийшло, вмер той пан, і ему до самого гробу стелят грошом дорогу. Прийшло, припровадили его аж на цвинтар, і хочут ему гроший насипати в гріб. Али їден пан каже, що „ни треба ему гроший сипати в гріб, бо ту злодії вкрадут, али лутше даваймо на Боже“.

136. МСТИВИЙ БОГ [л. 598]

Бо то як Господь ходив по світі зо святим Петром і Павлом, і разу їдного ідут вони через став, знаети, як святі, — поверха води ідут. І святий Павло повідає до Господа Бога: „Боже милостивий! на що ти так робиш?“ — „Як?“ — „А як їден чоловік согрішит, то ти через него тисячу на муку зсилаєш?“ Али дивляться, литит рій пчіл, і всі сіли святому Петрови на плечі, і їдна святого Петра вкусида в плечі. І той тріпнувся, і всі пчоли попадали в воду. І Бог каже: „А на що ти через їдну пчолу втопив три тисячі?“ — „Бо вона мине вкусила!“ — „Аж то і я тоє роблю: бо як мине їден вкусит, то я через їдного тисячі гублю з тої злості!“

137. ЯК СУДДЯ САМОГО БОГА СУДИВ [л. 414 зв.]

(.Сказка, що їден судия судив Госнода-Бога*).

Єден судия, щоби справедливо судив, казав собі очі випалити, а як приходят до него на справу, то він вислукає того і того: чия справедлива сторона, тому і присудит. Досит, що з того не їден втопився, повішався, що на єго сторону не пішов суд. Але судия на те не дбав і нічого ні в кого не брав. Але єдного часу на селі в кобіті корова теля мала. І тільки що вродилося — ззірвалося, зробилося лошом і побігло за конем, що чоловік їхав на нім по-придорогу. Та — за тим чоловіком: „Чикай! не бери мого теляти!“. Той обзиваєся: „Де ж то теля, коли то лоша! Десь тут ваш судия, — ходім на справу“. Розказав той чоловік своє, кобіта своє. Вислухав судия і каже: „Шукайте, може на нім який знак телячий знайдеться!“. Обшукали, — найшли їдну ратицю телячу. І судия присудив теля кобіті: А той чоловік каже: „А кажеш віддати?“ — „Кажу“. — „Ну, то бери!“. Віддав теля, — і судия став на очі бачити. І з того пізнав, що він самого Бога судив. Більше ни хтів бути суднею, бо без того не можна бути, щоби обі сторони заспокоєні були, і часом судия тим грішит.

138. ЯК БОГ З МАТРІЮ У БІДАКІВ ДИТИНУ ХРЕСТИЛИ [л. 172]

(.Сказка, що був дід і баба, і привела баба на старість дитину, і ніхто ни хтів бути за кума*).

Був дід і баба, та довго не мали дітей, і дуже бідні були. А на старість вродилася дитина, і ніхто не хтів їти за кума. Ходив він по селі, ходив, а не найшов нікого. Нарешті стрітив діда жебрущого. Той каже: „Іде дальше, там є баба, попроси єї, то підемо до тебе за куми“. Прийшли вони до него, взяли дитину, охрестили, вернулись додому. А нема нічим приймати. Але дід вимацав у себе півторака, баба также, — післали горівки, начали пити: і скілько пили, а горівка все була. Але дід ся влив, вийшов на двір, ляг спати. А в сусідстві богач був. Повидівши діда п'яного, приходит до жінки, каже взяти вівсяної муки, „бо підемо на хрестини. Видно, що є в него горівка, бо он лежит дід п'яний“. Прийшли до него. Дивится: на столі мала фляшчинка стоїт. Він подумав, що тут пити дуже мало є. Але хочь єго приймали так, що аж влився, — а горівка всьо була. Той прийшов додому, каже до жінки: „Шось то ся значит, що і я влився, а горівка все є?“ По хрестинах тая „баба“ каже до поліжниці: „Слухай-но, кобіто! Ви бідні, не маєте чим годуватись. Дайте мні тую дитину, я ї вигодою!“. Вона віддала є. Та — взяла і пішла. Принесла і пустила в рай, бо то була не баба, а Матир Божа, а дід то Сус Христос. Тая дитина росла, ходила і жила тим, що там було в раю; але Матир Божа всьо наказовала, щоби не зривала три квіточки лілії. Допіро тая дитина, доки не мала такого розуму, не рвала;

але як піросла, подумала: „На щось-то вона міні не каже. Возьму-но я та вирву, — шб то з того буде?“. Взяла і вирвала, а прийшла Матір Божа, розгнівалася, зробила ї німою, поздирала шмаття з неї і вигнала з раю.

І тая ходила гола по лісі і живилася лісними фруктами. Але виїхав на польованя крулевський син, зобачив ї, нагнався з конем до неї, — то та сховалася в липу. Він знайшов і привіз додому. І була вона там кілька час. Нарешті той молодий каже до свого тата: „Я буду ся женив“. Питаєся его: „Де ж ти думаєш взяти?“ Він каже: „Я вдома маю!“ Той каже: „Ні, я тобі не позволю, бо може яка проста“. А той відповідає: „Ні! я з польованя привіз собі“. — „Ну, то позволяю“.

Оженився з нею, пожев з рік, — зайшла вона в тяготу. І випало ему їхати на війну. І тим часом, як він віддалився, вона родила дитину. Охрестили, дали названя Іваном, а він мав на чолі місяць, а на затылку звізду. Але прийшла Матер Божа, взяла тую дитину, що ніхто не бачив. Питаються еї: „Де дитина?“, — вона не може сказати. Приїхав чоловік, питаєся: „Де дитина?“. Ему кажут, що була, але десь пропала. Пожив він знов кілька час, зайшла вона знов в тяготу. Тому знов припало їхати на війну, і вона без него вродила, охрестила, дала мня Осип; і воно мало на чолі місяць, а назаду звізду. А на третій день явилась до неї Матер Божа, каже: „Вирвала-сь квітку?“ — „Ні!“ відповіла. То взяла дитину та й пішла. Приїхав чоловік, питаєся: „Де дитина?“. Ему кажут, що була і пропала десь. Пожив він знов якийсь час, вона зашла в тяготу, він знов поїхав, і вона без него мала хлопця, на чолі місяць, а на затылку звізда. Охрестили, дали му мня Франко. Знов прийшла до неї Матер Божа, питаються: „Вирвала-сь квітку?“ Та каже: „Ні!“ Каже: „Бо тобі смерть зроблят!“ Та каже: „Ні!“ Взяла дитину і пішла. Питаються еї: „Де дитина?“. Вона не каже. Допіро круль казав нарубати стіс дров, підпалити і ї висадити, щоби спалити. Висадили є на стіс, вже горит. Приходить до неї Матер Божа, каже: „Вирвала-сь квітку?“ Та каже: „Ні!“ — „Ну, то згориш!“ Нарешті каже: „Вирвала-м!“ Та взяла і занесла ї до неба, до раю. Приїхав з війни, питаєся: „Де вона?“. Ему кажут, що мала дитину, а не знають, де ся діла, але не кажут, що палили еї.

Він взяв сів на коня і поїхав в світ.

Їздит він, їздит довго, але їдного часу показався му вогонь в лісі. Думає він собі: коби доїхати до того вогню, то буде ночувати! Але приїзждає ближчи, дивится: двери. Его не пускают туди. Він просится, але жінка его зобачила, попросила Матер Божую, щоби пустити. Пустили его. Взяла вона его діти і жінку, сховала, дала му їсти. Переночував, на другий день хоче їхати. Вони его не пускают, дали му обідати. Він наперається їхати, — его не пускают. Ему захтілося спати, то й приляг на постелі. Задрімав, але зсуну-

лася йому рука. Матер Божа каже: „Івани, піди батькови руку підниси!“. Той прийшов, поцілював в руку і положив на груди. Знов послі рука зсунулася. Матер Божа каже: „Осипи, піди підниси руку!“ Той пішов, підніс, поцілювавши. Той спит. Рука знов ся зсунула, Матер Божа каже: „Піде, Францішку, піднесе батькови руку!“. Той підніс, поцілювавши. Він пробудився, пізнав своїх дітей — і вже з ними жив.

139. ЯК ПАН МАРКО БОГА З СВОГО ДВОРА НАГНАВ І СВОЮ ДОЛЮ ВТЕРЯВ [л. 176 зв.]

(„Сказка, що пан Марко справляв обід для Бога, і як Бог прийшов до него, то він вигнав з двора“).

Був ту пан Марко і справляв обід для самого Господа Бога. І казав поставити варту на кожних воротах, щоб не пустити ніякого діда. Але іде Господь-Бог зо святим Петром і Павлом в постаті дідів, до Марка на обід. І прийшли до воріт. Хотіли іти, але варта не пускає і каже до них: „Ми би вас пустили, щоби ви не йшли до нашого пана Марка на обід“. А вони кажуть: „Та ми не підемо до него! ми собі підем в село, переночуем, а рано підем з того села“. І тії їх пустили. Вони прийшли до Марка, а він казав їх псами затровити і нагнав. Вони взяли і пішли в село. Але ідуть через село, а святий Павло каже: „Піду-но я до тої хати, чи не переночували б нас?“. Али той господар каже до св. Павла: „Я вас не буду приймати на ніч, бо я не знаю, що ви за єдні: можи, ви злодії! От ідіт собі! то там-де переночуети в гною!“ І с тим прийшов. А Господь-Бог відзиваєся: „А бачиш? я тобі казав „не йди“, бо він не переночує!“ Ідуть далі. Каже св. Петро: „А ну, я піду до тої хати; можи, би ту переночували б“. Пішов — і там так ему сказав, як і в того передного. Беруть ідуть далій. Преходять аж на кінець села. Стоїт хатинка маленька. Каже Господь: „Аж ту ми будем нучовали!“ Прийшли до тої хати. [Нікого] там нема, но-тільки сама вдова сидит і двоє дітей. І прийшли до хати, кажуть: „Чи ни переночувала-би-сь нас, молодици?“. А вона каже: „Коли я не маю, дідуню, ні що зварити, ні постелити!“ А вони кажуть: „Нам не треба нічого, ні їсти, ні стилити, а от ми маем по кавальчику хліба в торбинці, то самі зїмо по кавальчику, ще й і твоїм дітям дамо“. Взяли вийняли хліба з торбинок, дали її і дітям, а самі-но́ буцім що їли: бо Бог хліба, ані святі, не їдять, но духом Господнім жиють. Тії молодици дужи ся жаль зробив, і каже: „Піду я, може де пожичу муки з мищину, та вам хоть тіста вкину, або пляцок спечу!“ Пішла вона, обходила всі сусіди, але не могла нігде дістати, і с тим прийшла додому. Сіла і плаче, але обзиваєся Господь-Бог: „Чого ти, молодици, плачиш?“. А вона каже: „А де ж? оббігала-м всі сусіди, щоби хто пожичив з мищину муки, — то ніхто не хочи пожичити!“ А Бог каже: „Ней там!

іди-но до комори, можи-сь де мала муку в мішку, або в солом'янику. Повитрасай та нам спечеш пляцок". А вона каже: „А де там, дідуню, взялося? Хочь коли було, то вже і повивітровано, вже і не раз просушувала-м тоті посудини!" А він каже: „Іди-но, іди!". Вона пішла до комори, відчиняє, але не може. Коли дивиться: ест всього в коморі достатком. Взяла вона набрала муки, зварила, подала їм, але вони кажуть: „А чому ж ти его не помастиш?" — „Коли нема чим!" — „Іди-но, іди! Іно тобі ся не хочи, так як перши!" Вона пішла, дивиться по горшках і по дішках: е масло і сало. Вона взяла набрала сала, помастила їм. Вони повечерали і полягали спати. Але прелітає ангел, задукав в вікно і питаєся: „А ту Господь-Бог?". А Бог сам обзиваєся: „Ту! або що?" — „Бо в такім і в такім-то селі вродився хлопець, та не знати яке б му щастя дати". А Бог каже: „Від пана Марка відобрати та тій дитині дати. І він ся буди називати пан Олексей. І той хлопець в пана Марка дочку возьме". І той ангел полетів. А та молодиця того чула. Встала рано, пішла до пана, каже: „Ой! в мени був, пані, Господь-Бог і святий Павло і Петро!". А він каже: „То не може бути, щоби вони в тебе були! Коли я баль справляв для Господа-Бога, та в мене не був, а в тебе би був!" А вона каже: „То ней ся пан подивлять, які в мени тепер стіжки, і всьо в коморі ест, а перше не було. Ще й ангел прилітав і питався: „чи ту Господь-Бог?", а Бог ся обзиває: „або що? ту!" — „Бо то в такім і в такім селі вродився хлопець, — яке б ему щастя дати?" А Господь каже: „От, відобрати від пана Марка, та ему дати". Той казав бабу запутати в путо, а сам поїхав до того села і так казав, що „як то тому правда, то ніц єї не буди", казав, „а як не-правда, то ї голову зітне". І сам поїхав.

Приїздит до того села, де той хлопець вродився. Питаєся: „Де би ту я переночував?" А ему кажуть: „От там на кінци села, в того і в того богача переночуети, ще й христинів вижиєти!" (али вони его но так дурили, що він богатий). Приїхав він туди, прийшов до хати, питаєся: „Чи не переночували-би-сти мене?" А той господар каже: „Я би пана переночував, коли нема де худоби загнати, ні що їсти дати!" А той пан каже: „Я для козаків і коний де-небудь найму станцію, а сам таки в тебе буду ночував!". Той каже: „То ней пан ночують! мені хати ніхто не перележав, і пан не перележат". Переночував той пан, але рано каже до того господаря: „Чому ти не хрестиш тої дитини?". А він каже: „Коли не маю за що!". Той пан виїняв ему 10 рублів і дав. Каже: „На, іди приниси горівки, купи хліба, та роби христини!". Той накупив всього, і той пан сам був за кума. Охрестили того хлопця. Вже по хрестинах, той пан каже: „Ну тепер, панови-кумови, продайти мені того хрестника, і в мени є така дочка, то я їх обоє звінчаю". А жінка того чоловіка каже: „А як же я свою дитину продам кому? що ж би я ся за мати називала, щоби я [с]вою дитину продавала? Ви міні давайте і сто рублів,

то я не продам!“. Але той пан каже: „Ну, триста рублів дам!“. Тії люди підоймили охоту, що то дитина. Але то гріш — лакома річ, і продали ему. Взяла тая жінка, вложила его в кошик, і він взяв під полу і поїхав з ним додому. Але переїздив через дужи густий ліс. Казав козакови стати і прегнув грабчака, прив'язав тую дитину до того граба і пустив вгору з тою дитиною, а сам поїхав.

Але побирижник ходит еден день, — слухає, що десь дитина кричит, а не можн здибати. Досит того, що аж третого дня здибав, здійняв. Але думає собі: „Де би ту его подіти?“ І каже: „В мого кума-мельника нема дітій. Треба его туди занести, можн его вигодує і дочекаєся послуги“. І заніс, але ще не показує ему, їно так...*) [го]рівки, то дам вам хлопця! А той каже: „Ах, куми, я вам дам на три ока“. І той ему дав того хлопця, а він дав ему на три ока горівки. Потримав він его рік,—от ту і его жінка мала хлопця. Другого — знов мала хлопця, і третого року — также мала. Тії попідростали, він їх віддав [до] школи на науку, і того четвертого, що ему кум дав; і казав, що „не буду в вас, аж за три роки“. Завіз їх до школи. Той же найда добри ся вчив, а его — не хотіли. Вийшло вже три роки. Він поїхав до них, і там зачали ему казати, що той хлопец добри ся вчив, а тії нічого не вміют. Той ся розсердив і каже: „Іди собі! бо ти не мій син, а я не твій батько!“. Той подякував ему, що его вивчив, і пішов в світ.

І зайшов до якогось пана, і просится, щоби его прийняв за кухара, або діти вчити. А той пан так каже: „Ну, то добри! от в мени діти вчатся, то ти будеш їм їсти носити, то-що!“. І він як зачав ся придивляти коло них, то ще лутше навчився, як вони. Той ся як довідав о тїм, що він лутше вміє всьо, як его діти, — взяв і відогнав его.

Він, як зачав їти, зайшов аж до того самого пана Марка, що его пов'їсив на граба, і каже: „Чи не прийняли би ви мене за окомана, або так за якого писара?“ Він ему задав задачу, кїлько в 1000 грошованів. Той ему зробив тое, а ему задав: кїлько є в 1000 денюжок?...**). Той зробив, віддав ему, і его прийняли. Но сам зараз виїхав в дорогу, а жінці казав, щоби его стратила, бо він вже ся догадав, що він его паньство возьме. Але нім він приїхав, то вона его подружила зо своєю дочкою, і вона мала хлопця з ним. Їно приїхав додому, то стара зараз ему розказала, що „наші ся діти дужи люблят, що едно за другим аж гини!“ А він каже: „А на що ж ти їх подружила, коли я тобі казав, щоб ти его стратила, а не жинила?“ І каже до него: „Іди ж ти собі тепер в світ долі шукати!“

Той як зачав їти, зайшов аж до якогось цара. Той ся его питає: „Куди ти ідеш?“ А той каже: „Долі питати!“ — „Ну, спятаєшся

*) Тут в оригіналі кїлька слів зрізано.

***) Тут в оригіналі зрізано кїльки слів.

там за мою дочку, що нянька вивила на двір і в таку годину сказала: щоб тебе дітько взяв! І її взяв. — „Ну-ну, добре! спитаюся!“ Та й пішов. І знов зайшов до другого короля, і той так каже: „Спитаєшся там, чого тая яблунка перши золоті яблука родила, а тепер не?“ — „Ну-ну, добре! спетаюся!“ і пішов далій. Надибає дужи вилику рибу, що лижит до Дунаю фостом, а до дороги головою. Каже до него: „Спитаєшся, доки я ся так буду мучила?“. Він каже: „Ну-ну! я ся питаю!“ і пішов. Далій надибає москаля, і той москаль каже: „Куди ти йдеш?“ А він каже: „За дольою шукати!“ А той москаль каже: „Іди, он твоя доля на горі, і спитаєшся, доки я маю ту ходити“.

Той прийшов до того двірка. Застав тую панну, що ї перший король ему ся казав спитати, і каже: „Добридинь тобі, сестро!“ А вона каже: „Яка я тобі сестра?“ А він каже: „Така, що я за тобою іду“, і каже: „Щоби-сь его ся запитала, того свого чорта, що в такого-то і в такого-[то] короля пропала дочка, де вона? Щоби-сь ся запитала, що то в такого і в такого короля яблунка золоті яблука родила, — а чому вона тепер не родит?, і що лижит риба, до Дунаю фостом, а до дороги головою, — доки вона так буде лежала?, і що ходит москаль по тім то по тім боці з ружом, — поки він так буде ходити?“ А сам сховався в лужко, і вона на нім сіла. Аж ту він но прелетів, зараз почув, і каже, що „десь прісна душа смирдит!“ А вона: „І де ту ся вона взяла? то тобі ся так здає!“ Він каже ї: „А но, міні ся подиви в голову!“ Вона ему ся дивит і каже: „Ей мій милий, міні ся ніби снило, ніби хтось мені казав, що то в такого і в такого цара пропала дочка, де вона?“ А він каже: „Та то ти сама!“ — „Ну, а тая яблунка, що то в такого і в такого короля: яблунка родила золоті яблунка, — а чому вона тепер не родит?“ — „Як би викопали тое, що під нею є, то би вона родила“. — „Ну, а тая ри[ба], що лежит до Дунаю фостом, а до дороги головою, доки вона так буде лежати?“ А він каже: „Як верни тії люди, що з'їла, і як поставит тое місто, і як люди будут через него їздили і торгували, то піде в воду“. — „Ну, а той москаль, що ходит з ружом то по тім боці Дунаю то по тім — доки він так буде ходити?“ — „От якби ваша віра вдарила мене в писок і сказала: а їди ж на его місце! то я би-м так ходив“.

А той помаленько з-під неї руку витягнув та его в писок: „А їди ж ходити!“ От той зараз пішов — і ходит. А той зараз забрав всьо тої панни, і її везе до того цара. Та й надибає тую рибу, а вона каже: „А що ж? питав-ись-ся за мене?“ А він каже: „Питав-им ся!“ — „А що ж?“ — „Як вернеш тоті люди, що-сь з'їла, і поставиш таке місто як було, — то підеш в воду“. І вона тото виповнила, що він казав: місто поставила і тоті люди вернула, що поїла, — і пішла в воду. Їди, їди, приїхав до того цара, а він питає: „А що, питав-ись-ся?“ — „Питався!“ — „Ну, а що ж?“ — „Як буде [викопано] тое, що під нею є, то буде родила“. Зараз взяли копати, викопали 10 фір

золота. І він хоче їхати, а той цар каже: „А не! я тебе не пушу, доки не зродит яблук!“. Вона зродила без ніч яблуко, — і він рано того всьо золото забрав і поїхав до того короля, що му казав за тую саму панну, що ему привіз. Віддає ему тую панну. Той ему ся каже жинити, але він каже, що „я не буду ся женити, бо я маю свою“. І поїхав додому, до пана Марка. Приїхав додому, і як zobачив пан Марко, що він тільки привіз гроший, — і думає сам в собі: „Почкай! коли в'н, такий дуринь, привіз тільки гроший, то я еще більше превезу!“. Але питаєся: „Як ти говорив?“ А він каже: „В світ за дольом шукати“. І пішов [Марко] і зайшов до того короля, що тамтой ему привіз панну. Той ся его питає: „Куди ти ідеш?“ А він каже: „Іду в світ долі шукати“. Той зараз крикнув: „Палок!“ — вибили его. І він пішов і думає: „Коли мене так б'ють, то его еще гірше били, — піду далій!“. Прийшов до того короля, де тамтой порадив, що яблунка золоті ябка родит. — Питаються: „Куди ти йдеш?“, а він каже: „Іду в світ долі шукати“. [Вибили] его ту, ще лутши вибили, бо кождий тое казав, що він ему завідує, і собі іде. Він собі подумав: „Коли мене так б'ють, то его ще гірши били, піду далій!“ Прийшов аж до того міста, де перши не було, і там его вибили. Бере він, іде ще далій. Прийшов аж до того москаля, але то не москаль був, іно шатан. І зараз его вдарив в писок і каже: „А іди ж на своє місце!“. І сам взяв ружо, і до сеї пори ходит.

Но він би так був не зробив, як би був той ему не казав, що і він так робив. І тим способом чорта освободив, сам его місце заступив. І чорт втішився і полетів куда ему треба було, а він ходив. А той хлопец — так его господарством наживався. Хоть би він був і не хтів, бо він собі досить привіз, але що ж, коли так Господь призначив! І живт собі добре і панують, як можна лутше, з ласки Господа-Бога.

140. БОГ У БІДНОЇ ВДОВИ [л. 284 зв.]

(„Сказка, що Бог прийшов до багатого чоловіка на двір на вісла, і богач его псами затровив“).

Ще то як Господь ходив по світі зо святим Павлом і Петром, і каже святий Петро до Господа-Бога: „Де би ми ту зайшли, щоби ми ся чим-нибудь поживили?“. Але ідут через село. А в тім селі дужи опрутний був богач на ціле село і на той час жинив свого сина. А святий Петро каже: „От, ходім до того богача, що женит сина, то він нам даст їсти“. А Господь каже: „Не, він не даст! Він еще скаже нас вигнати з подвіра і псами затровит!“. Але святий Павло каже: „Але як то! даст!“. А Господь каже: „Не, не даст!.. Ну, — каже Господь, — ходім же, чи даст“. Тії поприходили до него, а той господар упившисі і повідає: „От, поприходили якісь дідоводи, віби мені їх тутка потрібно! я своем не можу дати ради гостям,

а ту еще якісь зо всіх світів сходяться, аби ся дурнички наїли і напили! Возьміт, хлопці, вивидіт їх за ворота!“ Тії взяли і випровадили, ще й псами затровили. І вони з тим пішли від того богача. Але ідут, ідут, а Господь каже до святого Павла: „А що? правда, що так ся зробило, як я казав?“ Але ідут далій в село. Надибають маленьку хатинку недалеко дороги, і там сиділа вдова. Допіро Господь каже: „От з того всього ходім до сеї хатинки. Ту сидит бідна вдова, то[та н]ам даст що їсти“. Прийшли до неї, а вона палит в пецу. І повідає до неї святий Павло: „Чи не допомогли-би-сти нас чим, подорожних?“ А вона повідає: „Ах, Боже ж мій! Бачити, що но-м допіро хліб замісила. Але як ласка ваша, то сідайте собі на лавці, зачикайте,— то я вам для хуткости хоць спечу підпалок, та ся поживити!“ Вони собі сіли і чикают. Вона не вважає на тоє, що вони сидят,— побігла по воду, чи може дещо собі коло дому зробила. Ту ся тимчасом дрова в пецу ся розгоріли. Вона хутенько взяла, на лесток всадила,— спікся. Пішла до комори, пренесла масла, помастила, і дала їм. Вони подякували єї і пішли.

Але ідут через поле, надибають череду, і Господь повідає до святого Петра: „От череда того бога[ча]“. Але зійшли на долину,— пасеся дві корові, а Господь повідає до святого Петра: „От то—тої вдови, що нам їсти дала“. Ідут далій,— перебігают. Їх три вовки і просят Господа Бога, щоби їм позволив що з'їсти. А Господь каже: „От там будети бігли через ліс, то там буде ся пасла череда, то з тої жадного не зачіпайте, але там далій ест в долині дві корові, то одну собі можети з'їсти“. І вони побігли і ззіли єдну корову. Але обзиваєся святий Павло: „Ах, Господи-Божи! нащо ж єї таким умартвільном навізати, коли она така добра? Лутше нехай би того богача з'їли!“ Але Господь обзиваєся: „Що ж! як в богача з'їдят, то ему не буде того і значно, бо в него багацько ест; а як в тої бідної вдови з'їдят, то вона ся буде клопотати і більше два дні буде ся молити!“

І пішли. Приходят до раю. Але не так то хутенько, як ся говорить. Може пройшло тому кільканадцят днів. І ідут через сад, а поперед них ходит душа з мітолкою і промітає їм стежку. Каже Господь до святого Петра: „Чи ти знаеш, що то за душа?“ А святий Петро каже: „Не знаю, Господи“. — „То, каже, е тая вдова, що єї вовки корову з'їли. То як вмерла, то ся за тоту єдну поховала“. Але ідут, ідут,— зайшли аж до пекла. Але слухают, що дуже якась душа пищит дивними голосами, що аж сум слухати. Але святий Петро каже: „Ах, Господи Боже! тамто дуже якась душа пищит в пеклі!“ А Господь каже: „То того само[го] богача, що нас псами шував і казав вивисти за ворота!“ Але каже святий Павло: „Господи-Боже! того ему потреба, ней ся смажит тут добри! Бо він на тамтім світі досит ся напанував, а за Господа-Бога не пам'ятав“.

141. ЯК ТО БОГ ЧОЛОВІКОВІ НА ПОЛІ ЖИВІ КОРИНЦІ ЗАРОДИВ.

[л. 303 зв.]

Бо то еще як то Господь ходив по землі з апостолами. Але раз ідуть Господь зо святыми апостолами Павлом і Петром,— надібають, що бідний чоловік сіяв жито. Допіро, питається Господь:— „А що ти, чоловічи, сієш?“ Каже: „Жито“.— „Бог тобі помагай!“ — „Дзенькуе!“ Та й пішли. Ідуть далій—сіє знов богач коло самої дороги пшеницю. Питається Господь: „А що ти сієш, чоловічи?“— „Або ти що? сліпий?“ каже той чоловік: „чоловічі корінці сію!“— „Ну, ней жи ся тобі і родят!“ Досит того, що нічого не вродилося на тім полі, іно самі чоловічі корінці. Подивився той чоловік,— правда! так як сказав той дід, так і єст! Бере він тоті корінці, набирає на підводи і везе до міста продавати. Вивіз на місто, зараз почав продавати, за яку ціну кому міг пропхати. Але ідної пані господиня—дивиться (вийшла на місто за покупкою) і каже: „Ой (нечитко), маю три рублі і за тих си куплю одного. Ней то буди все своя вигода!“ Приходить до того чоловіка, виторгувала собі одного за три рублі, не дужи малого і не дужи великого, самий мірний, взяла в кошик, зверха прекрила там то петрушкою то цебулюю,— сказати, різними-то покупками,— і бере іде додому. Прийшла додому. Пані ту зараз вибігла з покою—цікава подивитися. Бере до себе кошик і зачинає там дивитися, шд вона кушила. І питається: „А за то кілько?“ То та господиня каже: „Тільки і тільки“.— „А за то?“ — „Ну за то также тільки-то і тільки“. Досит того, що дійшла вже аж до того ремесла. Та й як обачила—аж в долоні зпляснула, і каже: „А ти де того взяла?“ А вона каже: „А отам продає якийсь чоловік на місті, то я си купила!“ Тая ту не знає, що вже і робити. — „А єст, каже, у него більші?“ — „Ой, йой-йой! чому нема? такі здорові єст, як макогони!“ — „Ну іди, мое серце,— каже,— купи для мени, іно wielkiego wybierz!“ — „Добре, пані!“ Пішла знов до того чоловіка, вибрала дужи здорового і каже: „А то що за него?“ Той подивився та й каже: „То ж ти вже купила в мени одного?“ А вона каже: „Тамто для мени, а сего я хочу купити для свої пані.“— „А і се дужи дорогий! то триста рублів за него!“— „Ну ходіт,— каже тота господиня,— до мої пані, то вона вам запластит за него“. Пішов він. Пані ся як подивила, навіть і нічого не каже: вийняла 300 рублів і дала ему, бо видит, що є за що. А той чоловік пішов собі. Дивиться вона на него і каже до господині: „Ото допіро єст чим що робити!“ Та й нагадала собі: „Що ж ему казати, як міні ся схочи, бо то ж я не купила, щоб но на него ся дивити, але для користі!“ І каже господині: „Біжи-но ти, спитайся, шд робити, як прийде вже до того діла?“ Пішла вона до того чоловіка і каже: „А що ж, чоловічи, ему казати, щоб він так робив, як той, що в чоловіка?“— „Або я знаю? Як даст твоя пані 200 золотих мені, то скажу!“ То та пішла до пані і каже того самое, що єї той

чоловік казав. Дала їй пані 200 злотих і каже: „На, та дай йому, ней скажи. Та як-найборши сама приходи!“ Дала вона йому тоті гроші, а він каже: „Ото так, як захочися твої пані, то ней свисни, — то буде робити, доки вона сама схочи. А щоби перестав, то но ней скажи: гов! то зараз і стани“. Та хуленько прийшла додому, розказала пані. Вона ту зараз взяла его і пішла до особного покою, зачинилася. Далій — пробувати. Правда: як засвистала — той ту хуленько як взявся до роботи, так паню порядочно вибрав, що аж їй сподобало. Но сказала „гов!“ — він і став. Казала зробити таке пуделочко, як-раз іно на него, під замком, постилила ему там, замкнула на ключ, і поставила в свбєм покою. І так вже все робила.

Але разу одного їди ніби-то на спацір до ліса. Бере і его с собою. І так все: де поїхала, то его брала с собою. Приїхала до того ліса. Казала стати, а сама взяла тоє пуделочко і пішла гет далеко в ліс. І там но зачала тоту роботу робити, як на тоє ж десь щось шебернуло. То та ся зірвала як опарена, побігла хуленько до повозу, а тото пуделко забула там. Та й сіла і поїхала. Але їди — все чогось їй ніби не стає. Погляділа за пуделком: нема! Зараз ту наробила крику, казала стати: „Шкода, шкода! випрагай,— каже до козака,— коня з повоза та їдь там і там до того самого ліса, де ми їздили, і будеш там глядіти, де я ходила, пуделка. Но як-найборші їдь, хоць і кінь лоп[не], то то нічого, аби міні пуделко було!“ Той козак приїхав до того ліса, зачав шукати і найшов. Везе вже. Дивится: ест ключ в тім пуделку. Подумав він собі: „Що би то я за такий був — везти відчиняни пуделко, а не подивився!“ Відкриває, дивится, та й аж налякався. „Ото ту!“ каже. Та й свиснув. Той як вискочит з пуделка, як зачне козака то з заду, то з переду, так, як яким друком. Козак видит, що не жарти; далій — до нагайки, та нагайом, та нагайом! Досит того, що він так его штуркав аж до повозу, а той его бив. Та й ту вже як прелетів до повоза, мало кінь [воза] не поломав. Козак крикнув „гов!“ і той став. Той ту хуленько его в тоє пуделко. Вона ту виглядає: „А що,— каже,— є?“ — „Є!“ „Давай сюда!“ Подивилася — мало не вмерла за ним; а він такий побитий, що нема місця цілого! — „Ну, вже так і буди!“ каже вона. Приїхала додому, зараз ему різних лікарств, різне смарованя. Але нічого вже не помогло, бо дужи побитий. І згинув. То вона хотіла собі знов купити; але що вже ся ни посилала по цілім світі — і нігде не могли найти. А вона з тої апренсії як затужила за ним, то навіть і до тижня не витримала, і вмерла.

142. БОГ ТА ЦИГАН [л: 597]

Бо то як то ще ходив Господь по світі, — і разу їдного здибає циган Господа-Бога самого і питаєся: „Що ти за їден?“ Господь-Бог каже: „Я доктор“. — „Ну то прийми і мине за учня!“ Бог каже:

„Добре, прийму!“. Приходять вони до і[д]ного царства. Там королівна слаба, і Бог каже до короля, що: „Я єївилічу!“ І король врадувався і каже: „Добре! Як тивилічиш, то я тобі дам багато гроший!“ (А нікто ни знає, що то Господь Бог). І Бог бирє ніж, ріжи єї, а вона сміється і каже, що ни болит. Ну, як вже Бог єї порізав на кавальчики, і котрой кавальчик прибольний, то Бог відкинув. І казав собі налити води в дішку і пириполоскав ті кавальчики, поскладав до купки і подув три рази, — і така слічна панна зробилася, що такої і нима ту блисько. І здорова вже. А циган тоє всьо видит. І цар втішився, зараз дає Богови і циганови обідати різні потрави. І циган каже: „Я ни хочу тої потрави їсти, али дайти міні сала!“ Ну, ту зараз єму і сала дали. Він наївся і каже: „Ото в мене обід тлустий!“ Ну, по обіді дає цар їм багато гроший, і Бог но собі їдного взяв, а то всі віддав циганови. Ну, вже вони ідут далі. Прийшли до їдного силà, зайшли до коршми, і там люди їх питаються, що вони за їдні. Вони їм кажут, що „Ми докторі!“ Тії люди кажут: „Та ту в нашого короля жінка*) слаба, і як би ви єївилічили, то би-сьтевилікі гроші взяли!“. І тії бирут і ідут до того короля. Али на дорозі циган каже: „Ну, вже я буду доктором, а ти будь учньою!“ Бог каже: „Добре, я вже буду і вучньою!“ І приходять вони до короля, і кажут корольови, що „ми би вашу дочкувилічили!“. Король каже: „Ну добре! яквилічити, то я вам вже дужевиліку надгороду дам!“. І бирєся вже циган лічити. Пішов до єї станції. І бирє ріже єї по кавалку, а тая королівна кричит: „Ратуйти, бо ни витримаю!“ І вже вона вмерла, а він таки й ріже. Порізав на кавалки і собі відкидає декотрий кавалок. І казав собі принести води, взяв пириполоскав, і складає. Зложив, бирє і дує на нюю. Досить він на всі сторони єї обдув,— а вона ни встає. І каже до царя: „Ней но я виїду на двір подивлюся по зорак, то я буду знати, коли на нюю дуги!“ І ту єго пустили на двір. Циган, як ни вирвися, та далі втікати, і втік. А Бог лишився. Цар плаче, що то він єго дочку порізав і вона ни встає. Али Бог каже: „Цить, ни журися! вона тобі вожие!“ І взяв пириполоскав, поскладав в купку, подув три рази, і вона вожила. І така ся зробила ладна, як мальована. І тогди пішов від него.

143. АНГЕЛ КОВАЛЕМ [л. 174]

(„Сказка, що ангел хотів бути на небі старшим від Бога, і Бог єго струтив на сей світ гріхів спокуювати“).

Раз на небі ангел хтів старшим бути від Бога. І Бог зіслав єго на землю, і каже єму: „Там будеш старший!“. Але не дав му ніякого способу. Ходит він по землі тиждень, місяць, їсти ся хоче. Але Бог оглянувся — назначив му кавалочок хліба і шклянку води.

*) Треба читати — дочка.

І тим жив. Ходит, ходит. І дав йому Бог ремесло ковальство. Приходить він до бідного коваля, не застає его в дому, тільки жінку і діти. Дивиться, що єст начиня ковальське,—просится за челядника. Вона каже: „Як же ви будете за челядника, коли ви такі делікатні, а я бідна? Треба дібрати їсти і горівки, а я не маю звідки“. Він каже: „Міні ніц не треба, тільки кавалочок хліба і стакан води, а що зароблю—то всьо ваше“. Стає він на роботу, і добре робет, а майстер гуляє. Поробив він цілий день, заробив він гарного гроша, віддає майстрові[й], а та в голову заходить, що їсти нема що дати. Але він каже: „Я раз сказав, що міні ніц не треба!“ Тимчасом добре робит, є зарібок зі всіх сторон; та й гроші віддає майстрові[й], каже копувати чого треба. Як освідомились зі всіх сторон, що робота добра,—і взяли собі розказовати, що в нас пан не добрий,—б'є нас, що плуги поломані, а з другого села розказують, що наш пан добрий, але старий. Аньол обзивається: „Добрий ваш пан?“. Тоті кажут: „Добрий! щоб він жив сто літ!“—„А як міркуєте, як він добрей,—то я можу его переробити, що він буде молодий, пристойний, і ще довго пожие... *). Як пішла, донеслося то до двора. Довідався пан, розпитався тих людей. Вони розказали, що той челядник хвалився, що зробит. Посилає за ним служонцого,—просит щоби приїхав. А він каже: „То не міні дорога до неї, як їй до мени“. Казала запряг[ч]и 4 коні в віз, і їде до коваля. Приїзджає до кузні, привиталася словом: „Дзень добрий, майстри!“ Питаєся его, чи может він переробити старого чоловіка на молодого і щоби таку силу мав, як молодий. Той каже: „Можу!“ — „Що ж ти хочеш за тое?“—„Я ніц не хочу, тільки 30 дукатів“. — „І певно що буде?“— „О, то певни! Давай же, пані, 30 хлопців, що-найлутших хлопців!“— „Ну я дам хоць-би і 100!“— „Ні, міні тільки 30 потрібно, і вугля—що міні потрібно“. Та каже: „Я дам кілька треба“. І каже еще дати собі 3 кадок великих. Вона зігнала му народу ціле сило: „Вибирай, яких треба!“ Вибрав собі 30 людей:—10 до міха, 10 до молота, а 10 воду носити в кадки. Як вже всього приспособили, каже ї: „Ідьте ж тепер по пана!“ Привезли его перед кузню. Дивитця: старенький вже дуже. Каже тим людям вугля сипати і міхом дуги на переміну. Як розпалив вогонь, каже слугам: „Виймайте пана!“ Тоті не хтят; але як крикнув на тих людей, що ему дали до помочі, то ті взяли его, розібрали, поклали на пецок і вугльом присипали. Пані кричит, плаче, а той кричит: „Дуй!“ Але той каже: „Відійди, пані, і не дивися!—тебе тут не треба!“ Як его кинули в огонь, він зақвирчав; помацав, що холодний,—кричит: „Дуй!“ Досит що спалив его на вугіль. І каже: „Берітся до молотків!“ І поставив его на ковадло, давай виробляти особу чоловічу. Виробили его. А в кадки казав наносити води; в ідну цілуш[у]ї, в другу живушуї, а в третю мартвшу[у]ї. Кинули его другий раз в огонь, розпекли—і кинув в цілушу воду. Той ся

*) Тут в оригіналі два слова вирізано.

розплинув. Той каже: „То не та вода,— давай іншої!“. Наляли іншої— став він цілий. Витягнув з тої кадки, кинув в другу,— в нім показалося житя, але ни зовсім. Витягли, кинули в третю,— той ожив, встав, каже: „Де ж мої люди?“. То ті кажут: „вдома!“— „Ну, то дайте міни (sic) шматя!“ та й вбрався і каже: „Тото-м спав добре!“ і такий здоров, як горіхі. Питаєся майстра, що він тут робит. Тоті кажут: „Нічого!“, а тимчасом послали до пані, щоби приїздила за паном. Та каже: „То не может буде, щоби він в такім вогню був і живим зістався!“. Іде пані,— той вже спацерує. І дивуєся [вона], що такий [він] молодий; але слуге кажут: „То то-таке пан наш,— по лицю пізнав-ем!“. Повиталися вони. Заїздає до коваля,— питаєся, шд він возьме. Той каже: „Я раз годився за 30 дукатів“. Той каже: „Я вдвое дам, бо-м здоров!“.— Той каже: „Я не могу більше брати, тільки то, що-м згодився“. Дарує пан різне,— той нічого не хоче. Заплатив. І гроші поніс майстрові(ї): „Возьми, каже, посправляй на діти і на себе!“. Тота постаралася му їсти добре,— той ніц не хоче.

Кілько назначив му Бог термну, вибув він. Дякує майстрові(ї) і іде від неї. Та просит єго, щоби ще робив,— той каже: „Ні! мині тільки визначено. Треба їти вже!“

Приходить той коваль до свої жінки. Дивится: всього є, а тимчасом він тільки бурлаковав. Питаєся, де вона взяла тоє. То та каже: „Бог дав такого чоловіка, що робив собі і мині“. Але він не дає віри на тоє, начав єї бити, то та му всього розказала. Він каже, що: „то коли він тоє робив— і я зроблю“. Люди, як звикли, приходят до кузні, до роботи. Той начав ся хвалити, що і він так зробит. Але поголоска пішла до двора. Пані єдна до другої переказує:— „Чи то правда?“. Та відповідає, що правда. То бере запрягає коні і таскає чоловіка переробляти. Коваль каже до неї: „Давай мині чого потрібно, я перероблю!“ Та каже: „Добре, будеш всього мати!“. Той розловив (sic) вогню, роздягнули пана,— то й спалився на вогонь. Бере кидає в єдну кадку,— то й розплинувся. Той зібрав, кинув в другу,— розплинувся; в треті также. Нема пана! Дають знати, берут коваля. Але та майстрова бере рушає за майстром. Той здивався, питає: „Що то таке?“. Вона єму розказує. І [він] каже: „Я не могу вернутися, бо не вважаю на него. [Але вважаю] на твої діти“. Взяв вернувся, взявся до роботи: кинув в єдну, другу і третю воду — і пан зробився живий, і каже: „Тото-м ся виспав!“. Пані каже: „Був би-сь спав, поки світа, щоби отого чоловіка Бог не надніс. Тамтой — п'яниця, віддала-м до турми!“. Питаєся: „Чого ти хочеш?“. Той каже: „30 дукатів, і коваль щоби був!“. Той заплатив, коваля приставили, і той му наказав більше не робити того, і роз'яснив му, що він за єден.

144. ДЯК ЧАРОДІЙ ТА НЕНАЖЕРНИЙ ПІП [л. 564 зв.]

Був піп і дяк. Дуже бідну парафію мали, і для того пішли вони в світ на квесту.

І зайшли в едно місто, що в нім води не було ніц. Але той дяк був характерник і планетник, і каже до того господаря, де вони стали на станції: „Дай міні води напитися“. А ему кажут: „Ми і самі не маем води і мусим за десять миль возити“. А він каже: „Що міні даш [коли] я зроблю тобі кирницю під самим вікном? От як би-сь міні дав гарнець злота, то зробив би-м тобі!“ А в тім місті був король, і господар живо пішов до короля і каже: що „в мене такий став на станції, що каже, що зробит в нашім місті воду, іно хоче гарнець злота“. Король каже: „Заклич-но его сюда!“ Приходять до него, просят іти до короля. Він прийшов. Питає его король: „Що ти хочеш за тоє, що зробиш, аби була в моім місті вода?“ Дяк каже: „Я ніц не хочу, іно еден гарнець злота!“ Король каже: „Я три дам!“ — „Ні, я еден хочу, і не від вас, але від того господаря, де ми стоимо на станції!“ Пішов він на двір, дали ему гарнець злота. Дяк казав дати собі 2 чоловіки з рискалями і показав де копати. Назначив місце, сами протів вікна. Покопали трохе — надибали велику плиту. Казав дяк піднести тую плиту, і сам поміг. І як єї викинули на верх, вода як вдарит! на всьо місто виляла. Зачинают ся сходити люди зо всіх сторін, гроші і різні річі зносити тому дякови, але він ніц не хоче брати, іно гарнець злота. І сам з попом перши ся води напили.

Берут вони оба, їдут дальше на квесту. Але заїхали в великі степи, де не мали що їсти. Їхали вони ними три дні і ніц не їли. Аж вечером пізно приїхали в якесь сило. Заїхали до господаря і дуже хотят їсти, а той господар не знав того, що вони голодні, і дав їм тільки, що там лишився якийсь борщ. А в тім — заснули. І як позасипляли вночі, господиня з чоловіком радить, що б то попови рано на дорогу спекти. А піп не чує, що вони радятся. Чоловік каже: „Треба буде підсвинка спечи, щоби було принаймій на три рази!“ Встав зарізав підсвинка, оправили, всадили в пец і печут. А тимчасом полягали. Бачит піп, що всадили порося в пец, а самі позасипляли, встав вночі, витягнув з пеця, врізав половину, ззів, а решту в пец засунув. Рано чим світ, піп встає і сам до себе думає, яким би то способом втічи, щоб его не чіплялися за паце: „Бо для мени буде встидно, як ся довідає!“ Вийшов на двір, збудив дяка і каже до него: „Запрагай, дяче, хутко коні, бо пізно буде їхати, а при тім далеку маем дорогу!“ Дяк запряг коні, а піп прийшов до хати, збираєся. Господиня каже: „Батюшка, зачикайти, та обід ззісте!“ — „Не маю часу!“ каже піп, „бо далеку дорогу маем перед собою“. Вона каже: „Чикайти, бо я там спекла і дам вам на дорогу“. А піп боїтсь, думає собі: „От міні буде!“ Жінка відкриває пец, витягає паце — нема, іно половина пацеті. — „Ой гвалт, щось паце ззіло! Біжє, хлопче, заклич батька! щось ту ся робит, хтось пацети половину ззів!“ Піп собі думає: „На кого би ту зіпхати? треба зіпхати на дяка, бо для мени буде стидно! скажу, що він завсіди так робит“.

Господиня каже: „Хтіла-м дати, батюшка, вам на дорогу, і не знати хто ззів половину пацеті!“ А піп каже: „Ой, в мене собака дяк! міні він завсіди так робит,— то певни він ззів!“ Закликают дяка до хати. Піп каже: „Ой ти, дяче, собако! господиня спекла для нас порося, а ти нащо вночі ззів?“ Але дяк знає всьо то, хто ззів, а не хоче его виславляти і стиду ему завдавати. Господиня просит вже попа: „Не гнівайтесь і не противтись! возьміт і тую половину, будьте ласкаві, будете мати на дорозі ззісти!“ Виїхали і їдут. Їдут, може вже з 10 миль. От заїхали на ніч до коршми, і дяк каже: „Ну, признайтись, батюшка, чи ви ззіли половину пацяті?“ Піп каже: „Христо[с] святий, що не я ззів!“ Але дяк не такий, — ніц не каже. Але приступають до їди. Ззіли вони оба тую половину пацяті і виїхали звідтам.

Заїхали в їдно місто. А в тім місті була у кріля дочка, що вона хорувала два роки, і ніхто не міг єї викуровати. Заїхали вони на станцію, питают: „Що тут чути?“ Господар каже: „А що ж чути? В нашого кріля дочка слаба вже два роки, і ніхто не може єї ради дати, і він би дав половину свого крулства, коби хто єї викурував“. Той дяк каже: „Щоби міні дав гарнець злота, то я би викурував, і ще краща би була як перши“. Господар дав знати до короля, що такий ся знаходит, що за 2 години викурує, і хоче за тоє гарнець злота, але щоби і поязд за ним приїхав. Король зараз посилає поязд. Бере дяк з попом сідає, і приїзджают до круля. Приходять до его палацу. Повідає круль: „Ти, каже, доктор?“ Дяк каже: „Я! — „Можеш ви[ку]рувати мою дочку?“ — „Можу!“ — „Пам'ятай, як викуруєш, то дам тобі половину крулства“. Дяк каже: „Я ніц не хочу, іно гарнець злота, — вона за 2 години буде здорова“. Пішов до єї покою, бере рубає крулівну на кавалки. А піп сидит і дивится та думає собі: „Буду і я так робити без него, як де злучится!“ Взяв дяк, переполокав, поскладав на стіл тоє тіло, хухнув на него, — вона встала і заговорила: „Тату, дайте міні напитися, а то без [води] два роки не говорила!“ Дає ему король половину крулства, але він не хоче і бере тільки гарнець злота і поязд з штирма кіньми.

Виїхали вони, приїзджают в друге місце, а там був слабій король. Приїхали на станцію, питают: „Що там чути?“ І їм кажут, що „наш кріль вже слабій, два чи три роки, і дав би половину крулства, щоби хто его викурував“. А піп повідає: „Я его викурую!“ Господар дав знати корольови, що єст такий, що его за дві години викурує. Посилає козаків за ними, щоби ішли до него. Сідає піп і дяк, їдут. Приїздят до короля. Той питає: „Можети ви мене викуровати?“ Піп каже: „Можу!“ — „Ну, як викуруєте, то дам половину крулства, а як не викуруєте, то голови постинаю!“ Піп думає собі: „Не буде міні нічого, бо я видів, що дяк робив“. Казав король зараз коло них поставити варту, щоби стерегли, аби не повтікали. Пішов піп з дяком до круля на станцію. Бере піп і рубає круля на

кавалки,— круль кричить, аж в небі голос его чути. Порубав его на кавалочки, казав нагріти теплої води, переполоскав тіло, поскладав, як ся належало, на стіл, хухає на него; а нема з того нічого! Нарешті піп застрашився. Думає собі: „Буде біда, як кріль не встане!“. Хухає, хухає,— не встає. Береся піп, хоче втікати, але не можна: бо стережут їх на всі боки. Каже до дяка: „Ей, дяче! бійся Бога, роби що хочеш, бо буде біда!“. Дяк каже: „Признайтися, чи-сьти ззли половину пацети?“— „Ні, каже, Христо Святий!“ (хоць видет, що біда, а не признаєся). Той другий і третій раз питає, той божится: „ні“ та „ні“. Бере дяк хухнов,— король встав і гарнець злота їм дав. Сіли вони на свій поїзд і поїхали.

Приїздат в інше місто. Стоїт там серед міста шибениця. Пішов до того чоловіка, що він вішав людей на ній, заплатив ему і каже: „Треба міні одного повішати за неправду“. Бере попа на мотузок, причіпляє до шибениці і тягне. Каже: „Признайтися, батюшка, чи ви ззли паця?“ Піп каже: „Христо Святий, що ні!“. Підтягає вище, знов питає,— він каже: „Ні!“. Підтягнув він попа аж під саму перекладину, знов питає,— той всьо „ні“ і „ні“. Ну, бере зпускає попа з шибениці на землю і каже: „Ходім же тепер ділитися грішми!“. Прийшли вони до станції. Бере дяк лічит гроші на три купки, і каже: „Ото їдна для мене, друга для вас, а трета для того, що порося ззів“. Піп каже: „То я, дяче, ззів половину пацяти! Христо Святий, що то я!“ — „Ну, як ви ззли, беріт собі третю купку гроший!“ Поділилися, і сами на поїзд, і їдут додому,— мають з чим жити. Але заїхали в великі степи. Дяк від попа гроші відібрав, его випхав з поїзду, сам поїхав додому, а попа в степу лишив за его заздрість.

Не дурно попам закривають очі,— бо вони до чужого дуже охочі. Хоць мають свої достатки,— а з умерлого берут манатки. А як би були довільні своєм,— то жили би щасливо з покоєм. А їм хоць давай, хоць роби, не віддаш, ні відробиш— і жадним способом ни вгодиш. І хто їм вгодит? чи дяк? чи староста? — чи і людина проста? Ніхто не может їм вгодити,— бо попи хтят ни по силах жити. Дяк хоць добре співає,— але як за своє ся впоминає,— то вже злий,— і до того дурний. Староста хоць на те поставлений, щоб церкви пильновав,— а піп каже: „Ти на тее міні даний, щоби-сь міні орав!“ А як в братцкі касі який рублик заведєся,— піп доконешни до него доберєся. Чи там хто даст на церковку коровку — піп за тее справит шубу на свою дочку. А що ся лишит в церковні скарбонці,— то отці благочинні замиют їм очі. Може, хто скаже що не моя річ казати? — але що маю робити, коли не можу змовчати! Попи на тее і довгі і широкі рукави носят,— що вони ними закриваються і периносят. Ет, дальше буду мовчати,— бо ще не будете мене сповідати. Бо з нами грішними і то ся здарано,— що за едно слово ся не сповідано. Хоць то попам і не можна того робити,— а хто ж на

селі буде полів вчити? Що хоче, то робит, — а слуга без чобіт ходит. Не треба ему ні чобіт ні одежі, бо він „дурний і ледащий“, — та диви-но-ся, пдпи, що він за нещасний!

145. ЯК СВ. ПЕТРО ВКРАДЕНИЙ ДЛЯ СЕБЕ ШМАТ ХЛІБА ВІДРОБЛЯВ [л. 285 зв.]

(„Сказка, що святий Петро вкрав у бідного чоловіка хліб і посля ему служив рік“).

Ще то дуже давно, як святі апостоли ходили по землі і люди научали господьняго приказанія.

І раз ішов святий Петро, тільки сам, через поле; але дуже вже був змориний, хотів їсти. І дивиться: оре чоловік — і пішов в другий кінець; а святий Петро побачив, що коло его одежі ест торбинка з хлібов (зіс). І помаленько зайшов і взяв тую торбинку з хлібом; а той чоловік і не завважив того. Аж допіро, як випраг коні на полудни, дав їсти, а сам приходит на тое місце, де був хліб. І хотів собі взяти, але дивиться: нема наверху! Бере підносит одержу, шукає всюди, нема. Ніц він не каже, іно здихнув до Бога і подумав собі: „Ото напрацював-им ся, і нема що їсти!“. І так цілий день без їдла мусів орати. Але через кілька час іде святий Петро з Господом-Богом коло того самого поля і признаєся перед Господом-Богом, що „я раз ішов, але ж дуже був голодний, а ту орав той чоловік що его нива, — і я в него вкрав-им хліб“. А Господь обзиваєся: „А, то эле, що-сь так зробив! тепер жи ти мусиш в него служити за тое, що-сь вкрав в него хліб“. І відправляє святого Петра до него на службу. Петро зажурився тим, але не може нічого протів Бога казати. Рад не рад — бере іде до того чоловіка на службу.

Приходит. Сказав „дзіньдобрий“, — той ему відповів. І каже до того чоловіка: „Чи не приймили б ви мене, чоловічи, на службу?“ А він каже: „Га! та я би прийняв, коли я сам не маю що їсти! То нащо ж приймати і чоловіка морити?“ А він каже: „Я не хочу від вас жадної плати і тое сами буду їсти, що і ви!“ — „Ну, то як хочеш“, каже той чоловік, „бо я би-м ся обійшов без наймита. Але як хочеш, то зрештою і будь. Але що ж! не! таки мені не треба, бо будут ся з мени люди сміяли, що такий бідний і преймає наймита!“ Але святий Петро каже: „Не, не, не будут!“ — „Ну, то служи!“ Досит того, що той наймит, як побув кілька час в того господаря, то, де що тільки зробит, то всьо добре; як з’оре і засте, то нікому ся така пашня не вродит, як ему. Досит того, що господар в всякій потребі все его ся радит і без него нічого не знає. І так му ся зачало всьо вести, як рукою; де вже й зачав ся підносити.

Але наймаються люди в дорогу, а наймит каже до свого господаря: „А ми не поїдем?“ — „А я знаю?“ — „Наймайтесь, та я поїду!“ А господар каже: „Коли ся я бою за коні, щоб де не погинули!“ А він каже: „Не бійтися! всьо буде добре, но-тільки послушайте

мене!». І пішов господар, взяв завдаток, і той наймит поїхав. Але проїхали кілька верстов, — дивляться, що стоїт якесь село, і в нім церква; але не дальше вже було як верства, а може дві. Той наймет бере збирає камінці по дорозі і складає на віз. А тії решта питаються: „Нащо ти тії камінці збираєш?“ А він каже: „Бо мені їх треба буде!“. Посміялися вони з него та й перестали. Він на тоє не вважає, камінці таки збирає. Але то еще було рано. Приїхали до села, їдуть коло тої церкви. Піп набоженьство правит. Тії, як зрівняли вже добре з церквою, поскидали шапки і моляться Богу; а той ні хреститься, ні шапки не скидає, но-тільки бере тії камінці з воза і кидає на церков так, що мало вікон не повибиває. Тії подивилися еден на другого і зачали на него сварити: „Що ти такого робиш? ще вікна повибиваєш!“. А він каже: „Ніц то, хоть я повибиваю, бо то так треба!“. Аж через кілька час поприїжджали додому. Всьо добре, бо щасливи поприїздили, без всякої шкоди. Але разу едного посходилися тоті, що їздили з ним в дорогу до коршми, і той его господар прийшов до коршми. І зачали дещо меже собою говорити. Досит того, що аж дійшло до того наймита. І повідає еден мужик до того господаря: „Що то такого значить? Здаєся, що твій наймит такий спокійний, не любить заходити ні в які жарти і в сміх, а як-ісьмо їздили в дорогу, то він в еднім селі кидав камінцями на церков, так, що мало вікон не повибивав. І ми питалися его: нащо ти кидаєш, коли тепер піп правит набоженьство? а він каже: ну або що? коли так потреба!“. А его господар відповідає: „Або я знаю, нащо він кидав?“.

Аж ту через кілька неділь було вісіля в сусіди, недалеко того господаря, де той наймит був. І збралося кільканадцят парубків, їдуть на вісіля і кличуть того наймита, щоби ішов з ними на вісіля. Він не міг ся відперти, пішов з ними. Приїшли туди тії, зараз зачали гуляти, а він собі сів і сидит. Аж ту не за довгий час приїхала молода до молодого. Але вона дуже була щаслива, — а в тій хаті чорти мали станції і навіть ся там і множили, і так ся пороздосажували, що всюди їх повно було в ті хаті. Але ніхто не бачив, іно він. Але як прийшла тая молодуха до хати і стала в порозі, то чорти як зачали втікати по кутах, та на пеці! Але там не могли ся змістити, та на запецку ся крили, а после на припічок, і хотіли втікати на двір. То еден скочив лабами в вогонь, то гет собі лаби попик і зачав дужи тріпати. І він [= наймит] з того зачав ся дужи сміяти. Тії повивалювали на него очі і шепчуть еден до дру[го]го, що „певни, щось мусів зобачити на молодій, що так ся сміє“. І посиділи троха, порозходилися додому.

І той наймит своєм звичайом господарку веде собі. І так всьо добре, що-но він зробит! Чим господар дужи ся тішит. І таки ся зробив богач, що в цілім силі не було такого, як він, хазяїна.

І як вже вислужив тих три роки, що єму Господь назначив, хоче вже свого господаря покидати. Але тому господарю дуже

жаль було за ним, так якби за рідною мамою. І каже: „Не покидай ти мене, от лучше розділімся тим хозяйством, що я пре тобі придбав, та й будем господарити собі оба!“. Але він каже: „Не, я не хочу нічого!“ — „Ну, то треба тобі заплатити!“ — „Не, я плати не хочу“. Допіро, той господар приніс горілки, частує его, їдять, п'ють оба. І як вже добре господар підпив собі, питаєся его: „Що то тако, що як ти їхав в дорогу, то в єднім селі кидав-ись камінцями на церкву?“ Він каже: „Ото ж я вам скажу на що: бо там в тій церкві нема порядку, бо там ся люди гріха не спокують, іно більше зароблять, а чортів — то таких багацько, що вже ся не мають де зміщати в середині, то знадвору по вікнах ся чіпляють! То я на них кидав, щоб їх порозганяти, щоб людей не преводили до гріха“. — „Ну, а то як-ись ходив на вісіля, насміяв-ись-ся, як молодуха прийшла до хати?“ А він каже: „От, я того сміявся, що там повна хата чортів. Але вона дуже щаслива у Господа-Бога, — то як прийшла до хати, то вони ся не знали, де подіти, то ховалися по кутах, по пецу, то по запецку, і єще не мали ся де подіти. Але як вона ся відступила від порога, то вони як зачали втікати на двір через припічок, і єден як скочив, та попав в жар лабами, і облік собі дуже, і зачав тріпати лабами, — то я с того сміявся“. — „А куди ж вони повтікали? певни, до тої хати, звідки вона прийшла?“ А він каже: „А не! вони тамтуда не підуть, бо на єї місце таке ся други народило щасливи, як вона! І тепер бувайти здорові! Піду. Іно щоби-сьти так всьо робили, як єсти робили зо мною. Насамперед, в свята щоби-сти ніч не робили, ані в неділю, то тобі всьо Бог буде щасливи давати!“ — „Ну, а що ж тобі дати за тую службу?“ А він каже: „Я раз казав, що нічого не хочу. Бо я в тебе но-тільки служив за той кавалок хліба, що-м в тебе на полю вкрав, пам'ятаєш, як-ись орав. І ти орав цілий день в голоді, і я презнався перед Богом, і Бог казав мені, щоби я тобі відслужив, бо мені Господь-Бог не приказав красти, ібо я святий Петро!“.

І той господар зараз упав на коліна зо своєю жінкою і дітьми, і зачали ся молити перед ним і дякувати ему за тое, що він їм так допоміг доробитися щастя.

146. ЯК АНГЕЛ У БІДНОЇ ВДОВИ СЛУЖИВ [л. 288 зв.]

(„Сказка, що ангел служив рік бідні вдові“).

Була ту собі вдова. І колись она була богата, але, як чоловік єї вмер, то вона ся лишила і дуже збідніла. І дітий мала дуже багацько, і з тої дуже великої біди не знала, шд вже робити. Просит вже сама на себи Бога, щоби прислав смерть. Досить того, що так вже крепко заслабла, що і не може встати. Допіро Бог зсилає ангела, щоби взяв душу до неба. Злетів ангел по душу. Але переходит до хати вже брати з неї душу, вона вже іно до години дух спу-

єстити,— а діти посідали надокола неї і кричат: „Ой, мамо! Їсти хочем!“. Ангелови ся жаль зробило за тими дїтьми і не брав душі. Полетів до Бога і каже: „Ох, Господи-Боже! як же з неї брати душу, коли вона іно би дух спустити, а діти посідали надокола неї і кричат: Ой, мамо, їсти! Та й я не брав-им з неї душі“. Допіро, Господь розгнівався на ангела і каже: „Ну, коли-сь такий жалосливий, то іди ж до неї на рік за тое служити! Бо, коли я казав взяти, то що би там що, то-сь повинен взяти!“. Допіро, той ангел злетів з небес і приходит до неї, просится на ніч. Вона ему каже: „Що ж! я би вас приймила, али не маю що дати навіть їсти чоловікови. То нащо ж буду приймати?“. А він каже: „Я в вас не хочу нічого, іно мене прийміт!“. Вона прийняла. Сидит він там. Вона пішла десь собі на село, прийшла звідтам, діти питаються: „А будети, мамо, па-лити?“ Вона каже: „Не, не буду, дітоньки, бо нема що варити!“. Зачали діти дуже плакати. Тому ся ангелови жаль дужи зробило. Каже він до неї: „Ну, то ідіт до комори, та можи де у вас ест хоть солом'яники, де була давно мука“. Вона каже: „А де там, чоловічи, ест? А хоть і ест, то вони більши тому як десять літ, як в них була мука, і вже може-м кільканадцят разів просушувала. То де ж вона ся там взяла?“ — „Али підіт-но, можи би-сти хоть з мищинку навитрасали, та зварити їм хоть якої лимішки!“. Вона пішла. Правда: як зачала витрасати, натрасла зо дві пригорщі тої муки. Бере вона, засипає в маленькім горнятку. Але той чоловік каже: „Не, не в тім засипайти, бо в тім буде дужи мало, — от в отім!“. — „А де ж там? в такім великім не буде!“. — „Але буде! послушайте мене!“. Правда: послухала вона его, засипала в великім горшку, — і так як-раз зробилося цілий горщик тої лимішки, такий, що в нім ціла коновка води. — „Ну ще, каже, можи ест у тебе яка ринка, що ся сало топило?“ Вона каже: „Є!“. — „Ну, то постав на вогні. То вона ся ви-топит, і ти їм помастиш!“. Вона так зробила. Натопилося пів-ринки. Допіро вона наложила на миску, вони ся понаїдали, і він ся наїв. І каже він до неї: „Я би-м в вас служив!“. А вона каже: — „А де там! коли я вам не маю що вам дати їсти ані чим заплатити!“. А він каже: „Я не хочу нічого, ні плати ні одежі, буду тое їсти, що ви, а в тім ходити, що маю“. — „Ну, то як схочеш, то прймайся!“. Лишає вона его з дїтьми вдома, а сама іде на зарібки. А він бере старшого хлопця і обдирає сніпки і молотит. І намолотив таку купу жита, що не забере в еден мішок! І каже до того хлопця: „Чи нема в вас де, сину, яких мішків?“ А він каже: „Є десь там в коморі три“. — „Ну, то іди винеси!“. Виніс він. Досить, що вони набрали того жита три мішки, що по півтора корця в еднім. І зараз всушив і заніс до млина, змолов, і еще на вечер була та мука, нім жінка прийшла з роботи. А з тих сніпків знов порив сніпки і пошив хлів, но так, що ще і солома з них була. І повідає до хлопця: „Дай-но, сину, снурка, підемо в ліс!“. Той хлопец знайшов шнурок, і пішли

в ліс. Приходять туди. Бере той наймит ломит дуби, із коріннями рве, і складає на купу. Після забрав на мутузок — і несе додому. Приніс додому, бере сокиру, рубає і кладе в стіс. І таким способом наносив кільканадцят стосів. Після знайшов купців і запродав. Досить того, що взяв багацько грошей, зараз купив тій бабі коні, корову. І як вже вийшла ему покута, то він втоді пішов від неї. А єї так всього ся пристарав, що вже мала до самого свого віка з дітьми їсти і в чім ходити.

147. ЯК АНГЕЛ ЗА ПОКУТУ У ПОПА СЛУЖИВ [л. 292 зв.]

(„Сказка, що ангел хотів бути на небі старший, і Бог его струтив з неба, і він служив у попа“).

Раз ангел в небі хотів бути старшим від Бога. То Господь розгнівався і зіслав его на той світ, і так казав ему: „Іди! там будеш по людях служити, і як хто тебе назве ангелом, то ті відпущу всі гріхи!“.

Досит того, що він іде, іде. Але іде піп і каже до него: „А куди ти, синку, ідеш?“ А він каже: „Іду на службу!“—„Можи би ти в мени служив?“ Він каже: „Ну, та мені всьоду еднаково треба робити, чи би то де!“.—„Ну, ходи ж, синку, до мени!“ Той хлопец каже: „Ну, то добре!“ Взяв піп его з собою додому, так тішатся! Каже піп до попаді: „То який цікавий хлопчина, будем его тримати“. Досит того: що-но піп казав, що треба зробити, то він знав. Але раз каже піп звечера до попаді, що „тоє би то і тоє нам треба, добродзійко, завтра зробити“. А він того всьо знає. Вони собі позасипляють обое і сплят, а він дуже раненько встане, розпорадит челядь, що де котро має робити,— так, як піп сам. Допіро, як вже піп еще часом заспит, то вже і коло полудня подивится: робится так, як він казав. Питаєся: „Хто вам так казав робити?“ То слуги кажут, що „той хлопчинка!“ Али він ему ніц ніколи не казав.

Але раз поїхав до якогось-то міста чи, можи, села на відпуст, і назначив собі в тім і в тім-то місці мати служеніє. Допіро, як вже приїхали до того самого місця, де его добродзій мав правити службу Божу, став [наймит] коло него, бере каміня і кидає в вікно до церкви. Піп вже і не злазив з воза, взяв сам хутенько затяв коні, і поїхав звідтам, бо боявся, щоби вікна не вибив той его хлопец. Досит, що вже такий той піп недобри на того хлопця! Але їдут далій,—ведут вмерця, дужи сильного богача, кільканадцят попів. І той хотів собі стати: „Можи би,—подумав собі,—заробив-им хоць зо три рублі?“ Але не хотів піп злісти,—той хутенько затяв коні і поїхав. Подумав собі піп: „О, кроть жи твою матер з ним! ото шельма, не хлопци!“ Ідут знов, їдут,—провадят другого вмерця, без нічого: нема ні попа, ні світла коло нього, іно так положили на возі і везут. Той, іно зривнявся, став, змовив пацер коло того вмерця. Та й

знов ідуть собі. Але попови того дужи в голову впало, що тамтого, якого дужи багатого вели, то він не став, а коло того то став. Приїхали до одного села. Але ідуть коло коршми, — бере він скидає шапку і хреститься. Піп аж ся здумів. Бере, іде піп сам до тої коршми. Приходить, питається людей: „Хто ту є?“ — „Нема, кажуть, нікого, іно отец батюшка записують, хто що жертвує на церкв“.

Прийшов піп, привиталися оба, і починає розказувати тому другому попови, що, — каже, — „я маю такого-то хлопця, що як-ім їхав сюди, але назначив-им собі мати в тім і в тім-то місці служеніє; але-м но приїхав до тої церкви, він став і зачав кидати камінцями до вікна. Я налякався, щоби не вибив вікна, та й поїхав-им. Знов їхали-сьмо. Провадили вмерця, дужи з великою парадом, і я хотів-им стати. Думав-им: можи що зароблю. А він затяв коні і поїхав. Знов далі, провадили дужи бідного, нікого коло него не було: ні попа, ні людей, іно так везли самого. То він став, змовив пацер, і допіро поїхав. Ну, вже не було нігде нічого, аж як-ісьмо вже приїхали от до сеї коршми, то він зараз зкинув шапку і перехрестився. І не знаю, для чого то він так того робит все не так, як люди?“ — „А ну!“ каже той піп до свого фурмана, „іди-но ти та там побудиш от коло батюшкових коній, а той хлопец ней приїди сюди“.

Прийшов [хлопец] до того чужого попа. Той питається его: „А чому ти, синку, не хочеш свого добродзія слухати?“ — „Як то? я слухаю!“ — „А як жи ти слухаєш? Коли добродзії хотіли мати в тім-то і в тім місці службу Божу, та й як приїхали до тої церкви, іно хотіли іти, то ти зараз зачав камінцями в вікна кидати?! То они боялися, щоби ти вікон не повибивав, та й мусіли поїхати звідтам!“ А він каже: „Га! чи ж они знають, нащо ж я кидав?“ — „Ну, нащо? скажи мині?“ — „То то на тое, добродзею, бо як ми-но приїхали під тую церкву, я подивився на вікно, а там чортів — аж ся дусят і кусят людей на гріх, і зараз тії гріхи собі записують в свої реєстра. А я як-ім зачав кидати, то-м всі побив. І їх-ім не хотів пустити до тої церкви, бо чортяки були б і їх на якісь гріх скусили. А так — лучши, що ми поїхали звідтам без гріха“ — „Ну, як-ісьти їхали, та провадили дужи сильного богача з великою парадом, чому ти не хотів стати, щоби собі добродзії що заробив, али-сь затяв коні і поїхав?“ — „Га, добродзею! а як жи там ставати можна! Коли его як дужи багато провадили, та що з того, коли его душа проклята на вік-віком аміні?! Бо там на тім трумні таких чортяків багацько, що не мали де ся подівати, і друкся еден з другим! Той каже, що «то моя душа!», а той каже, що «неправда, бо моя!». То от его но спустят в землю, — то вони зараз его душу возьмут до некла! То чого ж нам там було ставати, та діяволам прислугу чинити і поклонятися їм, коли Господь не приказує? То я для того не хотів там ставати“ — „Ну, як того другого везли бідного, то чого ти став і змовив пацер?“ — „От, я вам скажу для чого: бо хоть коло него не

було нікого, іно так его самого везли, — коли его душа щаслива у Господа-Бога! І ангелі коло него п'ястуют, — і, но спустият его в землю, то вони возьмут его душу просто до раю. То там можна було стати! А коло тамтого як би-сьмо були стали, то би був гріх, бо коло такого не годится ставати, що чорт має право до него". — „Ну, а як приїхав-ись от коло тої самої коршми — та христинив-ись-ся?" — „Га! і ту можна перехриститися, бо хоць ту ест п'яні люди, але жертвуют на Божу хвалу, — то і то не з гріхом перехриститися!".

А той піп каже: „Або ти що? ангел?" А той допіро як змухнув вгору! Зірвало стелю — і він знов дістався до неба, і Господь ему відлустив гріхи.

148. ПРОЗІРЛИВИЙ ХЛОПЕЦЬ СТАЄ ЗА БИСКУПА [л. 446]

(„Сказка, що пан втопив свого сина за тоє, що ни говорив").

Був собі пан і мав жінку. І мав іно одного сина, і той син вже мав зо тринадцять літ, і все вдома. А той пан дужи був багатий. І радитсе він жінки: „Де б ми его віддали до шкіл? бо вже пора". А жінка повідає: „Запевни, треба его де віддати!". Допіро він посправляв ему, що було ему потрібно, і визе его. Де вони їдут — надибают вмирця, що провадят в койци. А той пан повідає до свого сина: „Диви-но-се, сину, який то чоловік дужи бідний, що в койци его видут!". А він повідає: „Не, він ни бідни! Дай Божи, щоби і ви такі були, як він!". Той собі подумав, жи его син нидобрий для него, бо эле ему жичит, — і вже ни добрий на него. Али ніц ему ни кажи за тоє. І приїхали в други село. Дивляться: спроваджуют багатого. Дужи багацко їде за ним людей, з музико[ю], ксьондзів кільканадцять. А той пан повідає: „Гей-гей! щоб то мине так спроваджали, як вмру!". А син повідає до батька: „Дай Божи, щоб вам так ни було, як ему!". Той пан ще гірши став нидобрий на свого сина і думає собі: „Чекай же, шельмо! коли ти таки нидобрий для мени, то я тебе страчу!". І ни визе его нікуда, іно до ліса. Приїхав до ліса, найшов такий великий яр, де [вода] всьой опад мала, і взяв его і кинув в той діл. Думає собі, що він вже звідтам ни вилзи. А сам вирнувся додому. Приїздит, а жінка питаєся его: „А що? завіз-ись?" А він повідає: „Завіз!". А той хлопец звідтам виліз і пішов до міста, і найшов собі місци в ксьондза, де він там був. І той ксьондз так его дужи любив. Дав его вчити. А мати все журится, і повідає до свого чоловіка: „Чому ти коли ни довідаєшся, щд там с тоїо дитино се робит?". А він кажи: „Ему там добри!", а сам все собі думає, що согрішив перед Богом, жи втопив его. І жалував того дужи, і сповідає се того, — али ни хтів жадин ксьондз дати ему апсилуюці. І він так кілька літ ходив по ксьондзах, — а жадин ему ни хтів дати жадного розгрішення. Али кажи ксьондз тому панови, же, ней дістанися до Риму, „то в Римі отець святий дасть тобі розгрішення!". Проїшло тому кілька літ. Жінка вмерла тому панови

з тої апренсії, жи він сина ни знати де подів. А той хлопец був дужи набожний, і дужи добри вчився. Де він вивчиєся на біскупа, і ни за довгий час назначили его до Риму. А той пан спродав свої люди і їди до Риму. Приїхав до Риму—і їде до того біскупа і визнає перед ним, жи „мав єдного сина і віз-им его до шкіл, і надивав-им, що визли дужи бідного чоловіка ховати в койци. А я повідаю до него, до свого сина: «ахі диви-но-се, сину, який той чоловік дужи бідний! в койци го ховают». А він так міні сказав: «Не, він ни бідний, дай Божи, щоби ви такі були, як він!». По тому знов спроваджали якогось пана, з великою парадю, з музикою, і дужи багацко людей було. А я так повідаю: «Гей, гей! щоб то я такий був щасливий, і щоб мене так спроваджали!». А він казав: «Дай Божи, щоб ви такі ни були, як він!». А я дознав того, що він міні эле жичив,— і стратив-им его за тое. І кілька літ, як я вже ходжу по разьних ксьондзах, і ніхто ни хтів міні дати апсилюції“. Той біскуп всьо то вислухав і так ему повідає: „Соґршив-ись! бо він тобі добри жичив. Бо хоць той дужи бідний, — коли він щасливий у Бога! а той, хоць богатий і с парадю ховали, — коли він прокляти! бо він великий грішник! Али я всі гріхи відпускаю, і ней вам Бог відпускає, бо то я сам“. Батько се дужи втішив, зачав его обіймати, цілувати. І так повідає син до батька: „Бачити, тату? ви хтіли мене втопити, а Бог бачив, жи я ніц ни винин, і Бог нивин-нєго всюди ратує! Типер я вас ни пущу до смерти!“.

149. Т Е Ж [л. 327]

(„Сказка, що чоловік втопив сина, і син посла був біскупом“).

Був ту чоловік і мав єдного сина. Али той син підріс трохи, — ни говорит. Ба вже і великий виріс, — не говорит. Той его возит по божих місцях,— і ему ніц не помагає. Але каже: „Повезу его ще до Почайови!“, і вези его. Али на дорозі здибає дуже велики жито і каже: „Ото крипке!“. А той німий обзиваєся перший раз: „А бо і не добре!“. І той его питаєся, — той венци ніц не каже. Али їде далі — і надиває други жито, вже мале і рідке. І каже: „Ото се жито плохе!“. А німий каже: „Отсе —лучше, як тамто!“. І більше нічого не каже. Їдут коло коршми, — і співають мазурі літане під коршмою і в коршмі. А він бере і хрестится. Питаєся его батько: „Чого ти хрестищся?“. Той ніц не каже. Али їдут коло церкви, — він зліз з воза і кидає камінцями на церкву. Батько его питаєся: „На що ти кидаєш?“. Той ніц ні каже. І їдут без сило, — спроваджают мерця з браством зо всім, і люди їдут за ним. Каже батько: „Ото душа щаслива! як ся добре ховає!“. А він каже: „Не, то несчаслива!“. І їдут далі, — надивають другого мерця: везут без браства, і люди за ним не їдут. Батько каже: „Ото душа несчаслива! як ся эле ховає!“. А він каже: „Не, то душа щаслива!“. І питаєся его батько:

„Що ти знаєш?“ Він ніц не каже. І приїхав під Почайов, і каже [батько]: „А ти, шельмо! тринфуєш мене розуму! ти говориш вмієш та не хочиш!“. І взяв і втопив. Прийшов до монастиря і сповідаєся. І признаєся за гріх, що втопив сина. І піп ему ніякого розгрішення не дав. Пішов до другого і до третого — і [ні]хто ему не дав розгрішення. Али кажуть, що „ту преїде біскуп, то даст тобі розгрішення“. І він там бавився 40 літ, і ему ся здавало, що штири дні. А того хлопця знайшов якийсь пан, що в воді був живий. І дав его до школи, і він ся вивчив, і вийшов на біскупа. І прийшов до церкви, — і дивитися! стоїт чоловік; а він пізнав добре, що то его батько. І каже: „А ти що за їден?“ — „Я, каже, до сповіді“. І він его зачав сповідати. І він ся признає, що то „я втопив свого сина німого, що то він вміє говорити, а ни хтів“. А він каже: „Бо ему ще не пора була говорити“. І каже: „Ото я сам і як би-сьти мене були не топили, то бе-сьти були виділи, як мене висвящували на біскупа. А так нічого не виділи!“. І дав ему розгрішення, і запричашав, і відправив додому, а сам був біскупом в Почайові, аж доки ни вмер. І як вмер, то був святим в небі.

150. АНГЕЛОВА НАУКА [л. 466]

(„Сказка, що в ангела вкрав чоловік золоте стримено“).

Колись, тото давно дужи, ангель з неба зїздив дивитися на землю і мав собі станцю в одного мужика, дуже богобойного, але бідного, котрий завсіди ангеля просив припом'янути Богови за него; але той завсіди якось забував. Єдного часу просит его. Той каже: „Відчили собі золоте стремено від мого сідла, я собі буду злазити с коня, то зараз собі припімну за тебе“. Той відчипив, сховав, а ангель поїхав до Бога. Через кілька час знов приїздит до него; але якимось способом ангель, як був на небі, на той бік злавив, де було стремено — і забув. Щоби перед мужиком не входитьи за такого забудьку: — „От, каже, казав Бог щоби-сь правдою не жив, то будеш мати звідки жити!“. І вже хоче їхати, але каже: „Дай-но мое стремено!“. — „Яке?“ — „А то, що я зоставив в тебе!“. — „Ні, не видів-им і не знаю яке! Певни, загубилисте на дорозі!“. Бачит ангель свою науку, — вже поїхав без стремена. А мужик вечіром приходит до арендара: „Слухайте-но, пані-Срулю! купіт собі в мене срібне стремено, міні святий дав“. Побачив жид, що то золото, — аж струсився. „Ну, що хочете?“ — „Та дай, каже, 300 руб.!“ — „Ну добре, я дам, а вечіром прийду за ним“. Дав мужикови гроші, той взяв і закопав з стрименом в землю, а сам заліз на пец, ніби спати. Ось ту вечіром приходит жид. Той питаєся: „А хто там?“ — „Та же я!“. — „А чого ви прийшли?“ — „Як то чого? а за стрименом!“ — „За яким? чи то в мене коні є, чи що? в мени нема!“. Досить, що жид наморочився, але мужик -- все їдно: „Нема та й нема, і гроший не брав!“ Нарешті

іде до пана. Розказав як було. Той посилає козака привести, але жид знає, що в него [мужика] навіть вдягнутися нема,— каже козакови: „Слухай-но! піди до мене, возьми опанчу, сорочку і чоботи, най він вдягнеться та й і прийде!“ Зробилося як казано;—приводять мужика. Пан питає. Той совсім відказався і знати нічого не знає. Нарешті каже: „Що ви, пане, вірити жидови? Він далі скажи, що то, що на мні, то его!“ — „Бо таки мое!“ — „От дивіться, пане, яка неправда! Я в свої хаті вдягнувся, а він каже, що то его!“ Пан, знавше мужика, що то чоловік богобойний, нагнав жида. Досить, що, як зачав мужик тамто стрем'я продавати, зробився багатим, що навіть не можна сказати. А нарешті взяв та й віддав ангелови то стрем'я. І то йому тогди розказав, як зробив.—„Ну, каже, тепер мусиш Богови докласти, бо-сь мене даремни на гріх привів. То проси ж Бога, щоби мні: прости!“.

151. СВ. МИКОЛА ДАЄ ПОДРУЖЖЮ ЩАСТЯ [л. 587 зв.]

Парубок дівку любив і засватав її, але прийшов святий отець Николай і каже: „Що ж ти за него підеш, коли ему коротки житя? ти будеш жити 42 роки, а він 2 роки! коли хочеш іти за него, то відпусти му 20 літ, то враз будети жити і враз повмираети“. І вона ему позичила тих 20 літ. І вона жила разом з ним і вмерла разом.

152. СВ. МИКОЛА РОЗПОРЯДЖАЄТЬСЯ ВОВКАМИ [л. 135 зв.]

[Диви у нас відділ I, № 7, ст. 3].

153. ЯКІ КАРИ ЗА РІЗНІ ГРІХИ ТЕРПІТИМЕМ [л. 114]

(„Сказка, що чоловік бідний мав два хлопці, і Ідного хлопця дав до діда на службу, і той в него кобилки пас і ніколи ни завиртав“).

Був чоловік бідний і мав два хлопці, а не мав їх чим ні одягнути, ні нагодувати. Допіро, каже найстарший: „Що я буду, тату, при вас голий і голодний? Піду я в світ: як я чого ся дослужу, то прийду до вас!“. Батько каже: „То іди, сину!“ Той вийшов, але на дорозі периходит его старий дід: „А де ти ідеш, сину?“ — „От, каже, іду в світ, служби питати!“ — „Як питаеш служби, то, іди, в мене будеш служити: не будеш в мене ніц робити, тільки два коники пасти. І то так будеш пасти, щоби-сь ні підганяв, ні завертав, тільки куди вони підут, щоби і ти ішов за ними!“ Прийшов він, там дала ему [господиня] обідати, і дає ему на полудне хліба дрімлячого і сира сонлячого, а дід дає дудочку в кошик, щоби він грав і не заснув. Пігнав він тії коники,— вигнав в степ. То ті коники прийшли під грушку, поставали. Він сів, схотілося ему їсти; вкусив він хліба—здрімався, вкусив сира—заснув. Кони[ки] вихолодилися і пішли куда їм треба; повернули назад, знов стали охолоджуватися*) під грушкою.

*) В оригіналі: „оголоджуватися“. М. Л.

Той пробудився: „Єст мої коники!“. Коники з-під грушки ідуть додому, і він за ними. Приходить додому, і виходить до него старий дід: „А що ж ти? каже, був там, де коники були?“—„Був-ем, татуню!“— „Що ж ти там видів“.—„Нічого-м не видів, тільки грушка в полію!“. І каже [дід]: „А! то ти там не був!“. Взяв ему та й голову зтяв.

Допіро другий хлопець, того чоловіка,повідає: „Що я буду, татуню, робити? десь, мій брат помеже люди служить—та і я буду служити! Як я чого ся дослужу, то я прийду до вас!“. Той каже: „То іди, сину!“ Періходить его той самий дід. „А де ти ідеш, синьоньку?“ Той каже: „В світ, за службою питаю!“—„Коли ти питаеш за службою,—стань в мене. Служили в мене людські діти, то і ти будеш. Ніц в мене не будеш робити, тільки коники пасти: і то так будеш пасти, шоби-сь ні завертав, ні підганяв, тільки куди вони підуть, то і ти за ними іди. А то як того не зробиш, то наперед кажу, що голову втну“. Той каже: „Для чого ж я не міг би того вчинити?“ Привів его додому, і дає ему господиня обідати. І дає на полудне хліба дрімлячаго, а сира сонлячаго. Той теж прігнав під грушку. Коники стоять. Ему захотілося їсти, то й вкусив хліба:—ему ся здрімало. Допіро,повідає сам до себе: „Не буду я того хліба їсти, бо я як буду той хліб їсти, то треба під сиру землю лісти!“ Бере на лудку грає, аби ему ся ни вкучило. Переметровжив *) тую годину, заким коники охо[ло]дилися. Допіро коники ідуть з-під грушки, і він за ними. Прийшли до мора; таке море, що не видко ні того-кінця, ні того. Коні в воду. Він вчипився одного і другого, і собі в воду. Переплив на тамтой бік. Перейшов через двері, дивиться: дві бабі носить воду с такої калабаньки, що, може, там є квартиру, або дві: одна ситом, а друга ришетом. Тая каже: „Бери ти, шельмо! бо ти мене навчила!“, а тая каже: „Бери ти! було ся не просити, шоби ся навчити!“. Перейшов трошки. Стоїт дівка на їднім розі, а друга на другім; кидають една до другої клубком. Тая каже: „Ззідж ти, шельмо!“, а та каже: „Ззідж ти!“ Відійшов кавальчик, плотик стоїт; може, є з п'ятнадцат форостинок і 4 колики, а коло него зо 200 чоловіка, такий крик кричат: «Бери! клади! городи!». А окоман сидит на коні, так дуже б'є, аж нагай встрягає в тіло.— „Що ви, каже, робити? чи ви нігде не були? чи ви ніц не видли? Розійдітсья всі, тільки лишіт одного чоловіка, то еден борше загородит!“. Вони до него відповіли: „Гляди того, зачим ідеш!“. Перейшов кавальчек,—дивиться: через поєдинка (?) на єдні межі і на другі стоять дуби, [і] так ся верхами б'ють*), аж ся верхи лом'ят.— „Чого вже деревині битися? не лутше і в мирі стояти?“ До него дуб відповів: „Гляди того, за чим ідеш!“. Перейшов знов кавальчик: тече вода, лежить дівка над водою, кричить: „Пити! хто в Бога вірує, дайте хоць язик замочити! бо згину!“ До неї обзиваєся: „Яка ти дурна! лежиш на-ознак в воді і кричиш: води! Перевирни ся боком,

*) Нерозбірно. М. Л.

вона тобі і сама натече, коли хочеш напитися". Вона ему відказала: „Гляди того, за чим ідеш!". Іде дальше, надибає, що ходит турма овец по такі ріли, що іно з'орано, як попіл; [а] такі ладні вівці—аж мило глянути. Питаєся діда: „Чим ви їх годуєте, що вони такі ладні?" — „Гляди того, за чим ідеш!" Допіро іде, дивется: турма овец ходит по такій траві, що аж по боки, а вони такі мізерні, що вітер подує то впади. — „Чого вони, діду, такі мізерні?" — „Гляди того, за чим ідеш!" Ідут, прийшли в село, де церква-монастир стоїт; прийшли, відсунули той монастир, — він за ними! Поперекидалися вони ксьондзами, задзвонили, — так народ іде до церкви! Котрий прийде, квіточку кладе ему в кошик. Наскладали вони повний кошик, відправили набоженство, та й повиходили з церкви. Засунули церкву знов, поперекидалися кониками та й ідут тою самою дорогою. Що ж він буде казав, коли ему відповідали перши? Перейшли вони і через море, і знов стали охолоджуватися під тою грушкою. Він знов на дудку грає, щоби ему ся не вкучило. А ідут коники додому — і він за ними. Приходить на подвіра. Виходит дід до него: „А що ж ти, сину? був ти, де я ти казав?" — „Був-ем!" — „Куда ж ти ішов?" — „Ішов-ем, здибав-ем грушку на полю. Коники охолодилися — і я за ними! Прийшли до моря, що ему кінця не видно; вони в воду, — я вчипився їх, і собі за ними!" — „Що ж ти там видів?" — „Насамперід видів-им: дві бабі носили воду с такої калабані, може було кватирка, а може і дві: една — ситом, а друга — ришетом". — „То то, сину, тоті відьми, що вони на тім світі в людских коров молоко відбирают. Мати—родима, а дочка — вчена. Більше що видів?" — „Една дівка стояла на єднім розі, а друга на другім; една до другої клубком кидала, една казала: «ззідж ти, шельмо!», а друга каже: «ззідж ти!». Я їм хтів порадити, казав: „Кинь в рів, то доконче котрась залізете возьмети! а вона міні казала: «гляди того, за чим ідеш!» — „Тото, каже, дві дівки любив єден парубок. Тая хтіла, щоби єї взяв, а та хтіла, щоби єї. Він іно єдну засватав, а друга єго строїла, то вони єго головою кидают і так будут до Страшнаго суду". — „Знов відійшов, видів-ем пліток такий маленький, — каже: зо 200 люда кричат «городи! клади!» а їдного окоман чоловіка так б'є, що нагай аж в тіло встрягає. Я їм казав: чи ви нігде не були? чи ви ніц не виділи? — відійдіт ви всі, то єден — загородит! Вони міні відповіли: «Гляди того, за чим ідеш!» — „То, каже, коло чоловіка зганяли череду, і вулицю гнали попри лан, і плотик був загороджений в вулиці коло того чоловіка; і хто гнав до череди, то с того плотика виймав прутик, [то той], то той, та й розібрали зовсім. Допіро над'їхав окоман, взяв єго бити: «Коло тебе той плотик, то ти єго розібрав палити!». За тое що за цілу громаду їдного чоловіка побив, то вони так будут городити до Страшнаго суду, поки Господь не розсудит. А більше що-сь видів?" Знов відійшов — видів-ем, що дуб з дубом б'ються галузями, аж облітают галузя. Я кажу: «Не лутше диревені в мирі стояти?» — міні і той відповів:

«гляди того, за чим ідеш». — „Тото, каже, був кум с кумом, і вкупі поля їх були. Вийшли на полі орати, і єден другому межу з'орав; вони вийшли і зачали ся бити, і так ся будут бити до Страшного суду, поки Господь не розсудит. Ну, а більше що-сь видів?“ — „Видів-ем дівку, що лежала в воді і кричала пити. Я ї радив, а вона відповіла: „гляди того, за чим ідеш!“ — „А то, каже, тая, що в жнева вийшла на лан жати і несла воду. І просила її [друга] дати води, а вона відповіла, що „я не вийшла для громади води носити“. І вона буде так кричати до Страшного суду, поки Господь не розсудит, бо то не можна води боронити. А більше що-сь видів?“ — „Видів-им турму овец ситих на голі рілі і питався діда, що́ то такеє; він відказав: «гляди того, за чим ідеш». — „А то, каже, тії праведні душі, давно померші, що нема кому за них пам'ятки творити“. — „А знов друга турма ходила по траві по боки, а мізерні такі, що як вітер подує, то впаде. Я его питався, що́ то такеє, а він відказав міні: «гляди того, за чим ідеш». — „То тії, каже, душі, що недавно померали, що маюг гріхи і рідню еще невмершу. А більше що-сь видів?“ — „Більше ніц не видів, тільки то, що коні прийшли до косьола, поперекидалися ксьондзами, задзвонили — і народ начав сходитися до косьола, і котре прийшло, то міні дало квіточку“. „Покажи міні тії знаки?“ Показав. Заплатив ему [дід] за рік і відправив додому: „Більше як будеш іти, а тобі лучитя господар, щоби-сь в него не ставав, як его не знаєш“.

154. ЯК БОГ ВІДАКА ОЩАСЛИВИВ, А ЗАЖЕРЛИВОГО ПАНСЬКОГО ПОСПАКУ В ПЕКЛЮ ЗАПРОВАДІВ [л. 535]

Був чоловік вдовець. Мав семеро дітей, а такий бідний, що навіть не мав ні чим нагодувати, ні одягнути. Задумав їх потопити. Бере Ідного, несе до полонки. Тільки хтів кинути, — але з полонки вискочила така красна, як сонце, панна; і вдержала его. Каже: „Не топи! ходім додому!“ Прийшли додому. Дивитя вона: всюди голо, як в пустині, і каже: „Давай-но чого треба варити та дітей нагодувати!“ Але він каже: „Як би я мав що варити, то би-м не ніс дитину топити!“ Вона пішла до комори: аж там всього добра повно. Зварила обідати, нагодувала, повдягала дітей і господарує собі. Але атаман заглянув, що в Івана така красна молодиця як сонце, і вечіром каже до пана: „Треба гонити на панщину Івана! він вже розжився, ще й до того жінку має гарну, хоць би і для пана!“ Пан каже: „Я рад, що він хоць тих дітей годує, а ти ще хочиш его вигнати на панщину!“ — „Ну, та той єден день най панови зробіт!“ Звикли: як кого возьме атаман в зуби, то вже пропащий чоловік. От, закажує панщину. Приходить і до Івана під вікно, кричит: „Іване! на панщину пшеницю молотити!“ Той каже: „Добре!“ Рано досвіту взяв ціп, пішов на панщину. Викинули ему копу молотити, той

молотит. От тая, ніби его жінка, винесла ему обідати. Він сів, їст; а жінка як увихнулась — всьо змолотилось, заким він пообідав. Вона і обчистила зерно, поносила, склала де треба, і бідалаху Івана з собою взяла. Вечіром атаман каже до пана, що „треба Іванови вже дві копії дати молотити, бо де то люди з єдною цілий день мучилися, а він — за кілька час вдух зробив!“. Пан каже: „Добре!“. Заказав ему з ціпом. Викидає дві копії. Жінка, як прийшла з обідом, справилася зараз і взяла з собою Івана. Вечіром знов атаман каже: „Треба Іванови три копії викинути!“. Пан каже: „Добре!“. Заказав знов з ціпом, — вийшов. Викинули три копії. Але як жінка винесла обідати, заряз то було зроблено, — і пішов з нею додому. Приходить вечір. Атаман каже: „Пане, того Івана треба зтратити, бо жінка така хороша, аж мило! і панови вона би дуже була під серце!“ — „Що ж, каже, робити?“ — „От, най пан кажуть ему, щоби за ніч насадив яблонів і щоб були назавтра яблука“. Пан закликає і каже диспозицію Іванови таку. Той прийшов [додому], зажурився і розказує жінці. Але та каже: „Не журися, лягай спати!“. Сама вийшла на ганок, перекинула перстінь з лівої на праву руку. Явилось до неї 30 робітників. Вона їм сказала, щоб були засажені яблоні, і назавтра щоб яблука були. Ті сказали: „Добре“. Рано будит чоловіка: „Іди, каже, нарви яблуків і неси панови!“. Той встав, дивиться: правда! такий ладний сад, що не можна, а запах як би в раю! Пішов нарвав яблук, завіс панови. Але вечіром знов атаман каже: „Таки, пане, треба зтратити Івана!“ — „Ну, що ж ему робити?“ — „От, пане, закажіт ему, щоби отой степ, що маєте, щоб був наоколо обмурований, бо худоба шкоду робит“. Закликав пан, заказав ему, щоб назавтра було зроблено. Той приходить, сумує: де то ему зробити! Жінка каже: „Лягай спати!“. Сама вийшла на ганок, перекинула перстінь з лівої руки на праву. Появилось 50 робітників. Вона їм передала ту роботу. Ті сказали: „Добри“. Рано будит чоловіка: „Іди, каже, до пана, най подивитця на мур!“. Той прийшов, сказав панови, що вже зробив. Пан поїхав, подивився: правда! обмурований степ, кільки оком зглянути. Вечіром знов атаман каже: „Треба конечни его зглядити з світа, коли він таку має жінку! От, закажіт ему, щоби він за ніч церкву збудовав, в дванадцяті годині щоби в ні Бог правив і в пана на обіді був“. Той призиває его, заказує ему таку роботу. Приходить Іван, і дуже вже зажурився. Каже: „Нещасна моя година з такими роботами! вже, певни, буде мені смерть, бо того не можна зробити!“ Жінка каже: „Цить, не журися! буде всьо! лягай спати!“. Сама вийшла на ганок, перекинула перстінь з лівої на праву руку. Явилось сто робітників. Вона сказала їм тоту роботу. Вони сказали: „Добре“. Взялися до роботи, і на ранок вже церков готова, тільки служити. Будит чоловіка: „Вставай, каже, вже церква готова, треба іти по Бога!“. Сказала ему, куди іти. І тільки вийшов на степ, от здибає велике стадо коний. Трава по саме коліно, а вони такі худі, що

тільки кости та шкіра. Іде дальше, надібає стадо коний, що пасутся. Трави нема і билияки, — а вони тлусті такі, аж сало з них тече. Іде дальше, надібає старця. Поклонився ему гарно, питає за Бога, і розказав ему свою пригоду. Він каже: „Добре, буду служити! але ти що видів, як-ись ішов сюда?“ — „От, каже, насамперед видів-им худих коний, що по траві добрі ходили“. — „То, каже, померші душі, що всього мале на тім світі, а ніц не давали бідним; то вони тепер маю т траву під ногами, а голодуют“. — „І, знов, видів-им тлустих конів на чорні землі“. — „То, каже, бідний народ, що за життя бідує гірко, а тут — видиш — добре їм! Ну, каже, іди до пана, най буде в церкві“. Прийшов мужик до пана, каже: „Ідіт до церкви, вже сам Бог служить“. А тут і в дзвін вдарили. Значит, став Бог на служеня. Пан со страхом пішов вислухати служби божої. Відправилася служба божа, пан просит до себи, але Бог не хтів іти. Вечіром атаман каже: „Таки, пане, треба его стратити!“ — „Змилуйся! чого ти від него вже хочеш?! бо і Бог буде карати за такі вигаді!“ — „Ну, най пан мене ще раз послухаю: най, каже, пан пішлют его до пекла, чи там ест панський тато чи нема, [і] що робит?“ — „Та вже кажи ему, най іде!“ Атаман наказав. Але жінка каже: „Іди ж ти тепер до пана, най він з тобою пішле атамана на повірку, що ти там будеш“. Прийшов до пана, каже: „Най і атаман іде на повірку“. Зазвав пан атамана і каже: „Іди і ти з ним“. Атаман почухався в голову, застрашився; але нема що робити; пішли збиратися. Атаман набрав хліба повну торбу, а тому жінка дала свічку воскову і клубочок. Нитку він тремав в руках, а клубочок перед ними котився; і де став клубочок, там земля роступилася. І Іван каже атаманови: „Іди вперед!“ І тільки вони ввійшли, земля за ними засунулася. Приходять аж на саме дно пекла. Там атаманом ся так втішили чорти, що аж не знали, де его посадити. А старий пан, що там мучився, каже: „А дай же Боже тобі здоровля, що-сь мене виручив з біди“. Чорти пана випустили, а атамана на его місце посадили. Старий пан дав записку, що его Іван визволив. Сам пішов до неба, а Іван приніс панови кару. І молодий пан увільнив его від всіх повинностей, і дітий его. І він жив, доки не вмер, с тою кобітою.

155. ОД БОЖОЇ КАРИ НЕ ВТІЧЕШ [л. 459 зв.]

Був то собі парібок такий, жи покинув свою родину, пішов в ліси розбивати. Де він так розбивав петнацять літ*). Чи хто іде чи іди, то він випадає зо скалів і вбиває панів і жидів, зо всякого народа гроші забери, і там закопує. Гроші має — піде в місто, накупит собі всього їсти-пити. Ніхто не знає, що він за еден, — і знов повертає в своє місце. Али разу едного сів він і задумавсе, а грошій

*) В оригіналі „пѣтнадцять“.

насплав силу. І так собі думає: „Що ж мині з того, що я маю грошій доволі, наймсе і нап'юсе? І так мині вік зойде, а нікого ни маю знайомого, людей ни бачу! Треба тое покинути і іти в світ!“. Де ж він так робит: покидає розбивати і тій гроші [закопує]. Така го сокруха зібрала, що[б] піти служити. Приходить він в місто і питає служби. Де ему люди прияют: „Ест ту, кажи, господар богатий, він потребує наймита, іди до него, то він тебе прийме!“. Показали ему де. Приходить він, дивится: господар богатий. Просится на службу. Так той господар повідає: „А звітки ж ти?“ Він повідає: „Я, каже, з такого-то силá, батько мині і мати померли, родини ни маю, і хотів-би-м де служити“. Господар повідає: „Будиш в мени!“. Допіро вже втішився, жи го приймив; так слухає... всьо добрі, робит. Той господар дивится, жи він такий добрий до роботи, — любить го, добри му платит. І той парібок був в него два роки. Заслужив собі шматя — одєжу ладну. А була в того господаря една-єдною дочка, і дужи ладна; а той парібок став на третій рік і дужи розкохався в тій дівці, так що й жити ни можи биз неї. І хотіа би се жинити з нею. Де вже й тая дівка знає, жи він єї любить. І вона собі его сподобала, бо він такжи ладний парібок.

І разу одного він повідає до неї: „Я буду се з тобою жинити! а як ся ни оженю з тобою, то й жити ни буду!“. Так она повідає: „Я би за тебе пішла, али ни кажи ніц батьковни, бо батько мине ни даст за тебе, а як скажиш, то ще те відправит!“. Він повідає: „Чому ни даст?“ — „Бо ти, кажи, бідний, а мій батько — богатий. То він мине віддаст за якогось богатого“. Він повідає: „То як батько ни схочи тибє дати, то я викраду тибє!“. Вона кажи: „А де ж би я тое зробила, щоб я з тобою ішла світами? ти бідний, то я б потому з тобою бідувала, бо ти ніц ни маєш“. Так він відзивається до неї: „А як жи ти можиш знати, жи я ни маю? можи, в мени більши ест грошій, як в твого батька?“ Дівка до него: „А де ж би ти тільки грошій набрав?“ Він повідає: „Не питай де, али досить, жи я маю більши, як в твого батька!“. А дівка була розумна, вчена, — застановилася над тим і повідає до него: „Як ти мине любиш, то скажиш мині, де ти їх набрав!“. А дужи се обое любили, і він повідає: „Я тобі скажу, по ни кажи нікому. Ото так: я покинув батька і матер, пішов-им в ліси і розбивав-им п'ятнайцять літ: хто їхав-ішов, то я его забивав і грошій з того наскладав, а тих трупів — там закопував“. Так она се настрашила, али так му повідає: „Я піду за тебе, али іди в перший читвер до того ліса, і ночуй на тих гробах, і слухай, що учуєш“. І він так зробив: пішов до ліса. Зайшов на тое місци, ляг собі на тих трупах і заснув. Прибудився досвіта. Слухає: чути голос в гробі, жи „Божи, пімстися мої кривді!“. Дав Бог дня, приходить додому; ніхто ни знає, де він був. І повідає тій дівці: „Чув-им, кажи, голос з гробу, жи „Божи, пімстися мої кривді!“. Прийшла друга ніч. Вона повідає до него: „Іди ще і тої ночі слухай, знов

щось почувеш!“. Пішов він другої ночі — і другої ночі то само: „Божи, пімстисе мої кривді!“. Приходить додому, повідає знов, кажи: „Тоє само чув-им, що й перши!“. На третю ніч знов она его висилає: „Ді, кажи, ще тої ночі щось почувеш!“. Іде він знов, від ни боїтсє, приходить на місци, ляг лижит. Можи зтрохи заснув,— прибуджаєсє, вже світає. Приложив голову до зимлі, слухає. Чути голос: „Божи, пімстисе мої кривді!“ і чути знов десь на повітю голос: „Пімщусє аж в пра-, в пра-, в пращата!“ . Приходить додому, повідає єї, а вона відзиваєсє: „Ага-га! хто того дочикає!“ і викраласє з ним.

Забрав він тії гроші, поїхали далеко в чужі сторони. Взяв він з нею шлюб, купив собі в місті двір, жиють собі по паньски: всьо єст, тільки пташачого молока нима. Проїшло, можи, рік-два. Дав їм Бог сина. Так она повідає: „Треба би то, кажи, післати по батька і по маму“. Де батько і мати вже се і дочули о них, і жи то они такі богаті, і мати конешни хочи їхати. Дали знати, жи дав їм Бог сина. А батько ни хочи, повідає: „Ни хочу єї знати і відати, коли она так зробила!“. Али як зачала мати намовляти его: „А який ти батько, що ти ся ни довідаєш до свої дитини!“ . — Намовила его. Їдут. Приїжджають старі,— де таке богатство, що більши втрое добронька, як в них. Так се мати тішит! А дужи старим дивно, де они того набрали. І ни можут витримати, питають єї в секреті: „Де ви, сину, того набрали?“ Дочка повідає: „А де ж? та він, матуниньку, п'ятнацїть літ розбивав по лісах і с того таке бога[т]ство збив!“. Мати се дужи застрашила і повідає: „Ах, синовьку! та ж то колись Господь кару спустит на вас!“. Дочка: „Не, мамунцю! я его посилала на тії гроби, де він тих людий позаконував, через три ночі слухати, який голос почує. То чув, жи кликали душі: «Божи, пімстисє нашій кривді!» а чути було голос, жи «пімщусє аж в пра-, в пра-, в пращата!» . То ми — того ни дочикаєм!“ . А мати повідає: „Ага-га! де таи хто того можи дочикати!“ . Погостилися кілька день та й поїхали додому.

Дивися: рік другий — тая дитина ростє. Досить, проїшло тому кілька літ, добри собі жиють, господарка добри се їм виде. Уже той син виріс виликий, ба вже й ожинився, вже і в того сина єст діти. Рік по рокови тії діти ростут. Повиростали вже, й тії се подружили; де й тії мають діти. Де така се фамілія вилика розмножила, жи на ціле місто; — вже і правнуки єст. Старі жиють, а жадна дитина ни вмерла, і жадного нігди клопоту они ни мали. Али разу єдного здох в того богача когут. Так він взяв того когута, вбрали катафальок, положили его, накрили чорною капо, обставили світлом, справляють погріб.

А ксьондз їхав з відпусту о кілька миль. Приїхав до того міста, — дужи се зниволив. Уже й пізно, ни хочи заїздити до жидівського дому — для того, жи то ему треба се Богу помолити. Питає людий: „Де би ту заїхати на ніч?“. Люди ему сприяли: „Є ту, кажи, господар богати, в котрого єст кілька покоїв, то він, кажи, можи переночу-

вати". Заїздит [ксьондз] до того богача. Входить до першого покою. Дивиться — жи осьвічино довкола катафалька, і лижит щось на катафальку; но ни знає, що такого, бо накрити; людий багацько. Думає, що, можи, дитина вмерла, вкляк, змовив пацер, проситсе на ніч. Господар повідає: „Добри! в мени є се де подіти“. Кличут его до другого покою, приймают его соленні, вся вигода для него: коні взяли до стані, дали їсти, фурманови горівки, вичерати. Али ксьондз се питає: „Що такого? чи в вас дитина вмерла? Бо я знаю, жи погріб, но ни знаю, що то лижит: чи старий, чи малий? бо накритий“. „Не, кажи, ксенжи, то в нас когут здох, і ми ото справляєм погріб“. Ксьондз повідає: „А то ж годиться так робити? нащо ж ви погріб справляєти? чи то можи в вас така [в]станова?“ — „Не, кажи, ксенжи! то ми на тоє справляєм, жи в нас вже така фамілія вилика, жи на ціле місто вже єст, можи, коло сто-кілька душ, — а ще в нікого ни вмерла ані една дитина, ані ходоба ни згинула нігди ніц а ніц. Ни мали-сьмо жадного умартвіння, венц ми ото для того справляємо погріб, — так нам се буди здавати, що нам дитина вмерла“. Стало ксьондзови то дивно, али ніц їм ни кажи. Просит їх, де би він мав спокійни місци, бо „хтів би-м се, кажи, Богу помолити“. Господар [каже]: „Єст ту!“ заводит его до покою. Постилили ему, а сами пішли. А ксьондз своєм звичайом вкляк собі Богу се помолити. І вже він кавалок пацера повідмовляв, бере ксьонжку, чита собі молитву. І вже ему ни перший раз єї читати — і нігди того ни вичитав аж втоди, що „вибирайсе звідци, бо кара Господьня се зближає!“ Так він застановився: „Що такого?! жи нігди того ни бачив, аж типер!“ Али читає далі — і знов вичитує тоє сами: „Вибирайсе звідци, бо се кара Господьня зближає!“ Думає він: „Що такого?!“ Настранився, дочитує хутко, — прикінци тож само! Встає, ніц тим господарам ни кажи. Народа багацько в другім покою, — він помалу другими двирима вийшов на двір. Приходить до фурмана і повідає: „Запрагай коні, бо поїдим! іно хутко!“ Фурман запраг коні, забрав постіль, так, жи ніхто ни бачив. Сів ксьондз та й поїхали. І вїхали можи милю, вже се і день робит. Згадує собі, жи ксьонжку забув! Важна ксьонжка, така, жи він все на ній набоженство правит. Кажи до фурмана: „Стій! випрагай коня, сідай, їдь до того дому, — я в тій станції забув ксьонжку на столику“. Фурман хутко на коня. Їди, знає добри, куда до того міста. Али нім то він приїхав, — вже день. Знає добри, в котрім місци; дивиться, жи вже повинно бути місто, — а нима! іно озеро, і пливає той столик по тім озері, і ксьонжка на столику. Так він думає: „Що то такого, жи, де було місто, то ніц нима, іно скрізь вода?“ Настранився і таки їди блисько до того озера. Той столик плине, плине, приплив до берига так, жи він тую ксьонжку міг взяти. Та й він іно єї взяв зо столика — так той столик скрутився по воді, мах! пиривернувся та й так пішов в воду, жи аж зашуміло за ним! Приїздає той фурман і розповідає ксьондзови: „Ото, кажи,

ще-м такого дива ни видав, відколи жию на світі. Та то в тім місті, де ми були, то ніц нігде нима, іно скрізь вода, тільки жи но тая ксьонжка на тім столику пливала, на котрім пан забули!“. Ксьондз повідає: „Ож то я для того вночи виїхав, бо я знав, жи там якась кара Господьня мала бути, бо-м три рази в свої ксьонжці вичитав, що вибирайсе з того дома як найборші, бо кара Господьня се зближає. То воно се запало? видно, жи тоє місто прокляти!“.

156. Т Е Ж [л. 208]

(„Сказка, що розбійник ожинився з панною, і він жив дуже довго, і місто з ним запалося“).

Бо то був такий розбійник, що він розбивав люди, через два-найціть літ, і все в ідну яму скидав, таки й в тім лісі. Али вже пристав розбивати і прийшов до пана і стає за гуменного. Досить того, що він як побув через три роки, і в нім ся закохала того самого пана дочка. І він хочи ся з нею жинити. Али вона каже, знов: „Що ж ти за їден?“ Він єї каже, що „я єст розбійник, і я в тім і в тім лісі розбивав-їм люди і скидав-їм в той і в той яр“. Али вона каже: „Іди ж завтра рано на тоє місце, де ти тії люди кидав, і приклякни до землі і слухай, щò там будут казати. То що почувеш, то тоє скажиш і мині“. Той пішов, слухає, а там, рано, обзиваються душі: „Boże-Boże! pomścisz naszą krzewdzie, aż pra w praczatach!“. Той тоє вислухав і приходит до неї і каже єї, що ся обзивало: „Боже, Боже! помсцись нашій кршевдзе, аж пра в пращатах!“— „Ну добре!“— і бере знов посилає его на другий раз на тоє саме місце. Прийшов він, слухає,— знов так само обзиваєся в тії ямі бездня, і іно так чути, що іно голос іде до гори. Прийшов він до неї і каже єї, що „так само і тепер говорит, як і перши“. — „Ну, добри!“ Бере вона его знов посилає на третій раз на тоє саме місце. Прийшов і ін третій раз, слухає, а там знов обзиваєся так само, як і перши. І він прийшов і каже єї, що так само і тепер говорит.— „Ну, коли так само, то ми того ни дочикаємо, то нам ся можна обидвом пібрати“.

Побралися вони, взяли і шлюб. І жиют, і діти мают, а діти їх, знов, также мают діти. Досить того, що вже ся розмножило ціле сило, їх плем'я, і ніхто ни вмирає. І тії обидвое,— може їм було вже зо 300 літ—ни вмирают. Допіро як вже дійшло аж до пра-пра-пращат, вже приходит той термін. Али заїздит ксьондз до того старого пана із чужих земель на-ніч. І він его прийняв, дав він ему повечерати. І той ксьондз по вечері читає на книсці, молится Богу. Али в него така була книжка, що списувала, де що в які стороні буде. І він вже помолився Богу, положився на лушку спати; али взяв тую книшку, прикинув скілька листків,— надигає, що пиши: „Втікай, як можшиш, із того села, бо і ти пропадиш! бо тоє сило западится!“ Той ще ни довірав, і ще дивится в друге місце в тую книжку,—

і в другім місці так само пиши, що „ви'зджай, як можиш найборше! тото сило западиться!“. Він таки й іще ни вірив. Дивится в трети місце, що „ви'зжай! а як не, то піхотою втікай, бо тото сило западиться. Али як можиш найборше! бо вже вода підступає!“. Той зараз зірвався із лушка, крикнув на фурмана: „Закладай коні!“ Фурман закладає. Ту его просят „периночуйти, та рано поїдити“. Він таки й не! „таки й поїду і поїду“. І запраг фурман коні, і заїхав перед ганок, і сів ксьондз і їде. Виїхав за сило, дивится: такий „Gwawt! кричат, люди! ратуйти!“ А ту вода підступила на верх — і запалося тое всьо місто.

Али ксьондзови чогось ніби ни стає, ніби щось [забув]. Зоглядів він ся по тлумаку, — нима побожної книшки. І посилає фурмана тою самою дорогою, куда він їхав, може де загубив. Фурман їде. Приїхав аж до того самого сила, де вони ночували: воно ся запало, іно на тім місті вода стоїт. Али він дивится на тую воду; пливає ще столик, і на нім книшка, і все ся прибиває до беріга. Той почикав. Приблизився до беріга той столик. Він взяв тую книшку із столика, — а столик так пішов в воду, аж загуділо за ним. Допіро, той фурман привіз тую книшку і дає ксьондзови. Ксьондз питається: „А де ж вона була?“ — „Вона була на столику, пливає по тії ріці, що ся запало, і я тую книшку взяв із него, і той столик пішов в воду, аж загуділо за ним!“.

(Богъ долго ждетъ, да больно бьетъ)*).

157. ПЛАТИ ДОБРОМ ЗА ЗЛО [л. 584 зв.]

Була вдова і мала єдного сина. Построїла на него білу одєжу. Пішов на празник, там забавлявся, понापивалися горівки і почали драку. І з тої драки вийшло, що єден забіг ззаду і вбив того парубка в смерть. Дивится, що вже вбив, — втікає, і забіг до тої вдови, що єї сина вбив. Вона заховала его в льох і каже: „Видко діло, що мому синові так Бог дав, а ти стережеся, щоб не злапали!“ Привезла вона свого сина, вбрала і приготвила до гробу. Бере старается, обід справляє, і сина погребает; а тому, що его вбив, застилила стіл, занесла їсти і пити і засвітила му, щоби на-потемки не сидів. Похоронивши сина, виводит его із льоху, дає му шматя вбитого сина, коня осідланого дає, і каже: „Ідь собі де хоч!“. По тім виправліню Бог зробив дорогу з неба для вбитого сина. І в ті самі одєжі і на тім самім коню приїхав [він] і дякує мамі, що вона не зробила зла тому, що забив его. Але вона каже: „Коли тебе Бог пустив звідти, то будь же зо мною!“ Але він каже: „Вийдіт, мамо, подивітсья на двір!“ Та вийшла. Дивится: від неба до порога — дорога, і він по ні поїхав вгору.

*) Ця російська приказка внесена до рукопису рукою Димінського-таки. М. Л.

158. КАРА ЗА ЛИХУ ДУМКУ ПРОТИ БАТЬКІВ [л. 365 зв.]

(„Сказка, що чоловік хотів батька забити“).

Був собі старий чоловік і що-року товар пас. Тимчасом вже так дійшов до старости, що не міг сам ходити. Бере наймає вже свого хлопця пасте. І той хлопець пас, доки ліпшого розуму не дійшов. Допіро, вже як іде весна, то він сам іде, той старий, до коршми — і наймає свого хлопця за пастуха. Але хлопець обзиваєся до него: „Що ви такого робити? чи ж я вже не варт поганяти, або за плугом ходити, іно все товар пасти?“. Ну, вже бере і жене. Вигнав на поле і пасе. Але як на тоє ж як ся зірвала шарда з дошем, зайняла всю череду і загнала в пашню. — „Ну вже, каже, біда мене ся допитала з моєм татом!“ Бере бігає за тим товаром, насилу позганяв, і вже собі так думає: „Ото ся мене біда допеталася, али аби-м-но прийшов додому, то зараз тата заб'ю за то, що він мене що-року до ходоби наймає пасте!“ Але ту злетів аньоол із неба і забив его за то, що він подумав собі, що батька заб'є.

159. КАРА ЗА НЕПОШАНУ ДО ПАМ'ЯТИ ПОМЕРЛОЇ ЖІНКИ

[л. 369 зв.]

Був то чоловік, і вмерла ему жінка. І він ще єї ни поховав, а вже другу засватав. І іно тую поховав, і зараз з нею ожинився. І мав той чоловік три корові. І дві згнуло, а трета ся лишила, і тая трета здихає. А він єї дорізує і хоче обід справляти. І тая корова здогла (sic), а він єї ріжи. І люди дізналися, що то він справляє обід із доглої корови, і ніхто ни хотів того м'яса їсти, і пси дорешти ззіли. І він бере ріже кабана, і в виділю справляє обід, і закликав попа. І піп того м'яса обжерся, і здох зараз.

160. В ДЕНЬ „СОРОКА МУЧЕНИКІВ“ ПРАЦЮВАТИ НЕ МОЖНА

[л. 394 зв.]

(„Сказка, що бідний чоловік ни знав, що то 40 мучеників, і посіяв на їх свято в полі горох“).

Бідний чоловік не знав, коли „40 мучеників“. Пішов в поле і посіяв, того дня горох. Тії мученики прийшли до Бога позивати его, що він той день не святкував. І Бог питаєся їх: „Але він не знав, коли ваше свято?“ — „Ні, каже, не знав!“ — „Ну, то незнакомість гріха не чинит, от вродіт му 40 кіп гороху!“ Тим часом чоловік як пізнав, що він на таке свято сїяв, молив Бога, щоби му прошено було. От прийшло збирати горох, — такий вродився, що чудої по два корці видає копа. Богач тоє зауважив і каже: „А коли ви сїяли?“ Той каже: „Тогди і тогди“ — „Ну, коли би-м дочикав, то вже сам посію на той день!“ Приходить той день. Богач не спав цілу

ніч і, чуть світ, пішов і засіяв горох. Приходять знов святі до Бога, позивати его. Каже Бог: „Але він знав, що то ваш день?“— „А знав!“— „Ну то зшліт на него 40 неділь болісті!“ І богач зараз захорів і не спав 40 неділь, що і горохови не рад. Бо му не вродився, і сам висох, як тріска, ледво що живий ходив.

161. БОЖОЇ ВОЛІ ТРЕБА ДОБРЕ ПИЛЬНУВАТИ [л. 369]

(„Сказка, що жид бабу заставив Богу молитися“).

Бо то був такий жид дужи багатий. І він хочи ся жинити. І засватав жидівку, і відложив вісіля за три нидлі; а потому як за-слаб—такий дужи слабый, що ниможна. І батько его вийшов на місто і надигає бабу, і каже: „Чого ти, бабо, сидиш ту так зраня? тажи низабагом ввреш?“ А вона каже: „Твій син борши здохне!“ А він каже: „Не! то ти борше!“ І баба его палкою вдарила, а він каже: „Бабо, стій! ще бий!“ І баба витяла его ще раз, — і він виде єї до свого сина, і заставили єї Богу молитися на цілий день: за кожного жида по три „вочинаші“ мовити, і як за кожного відмовит, то тогди вийде. І вона тоє відмовила, і вийшла на двір, і вже втікає, али надигає єї чоловік, і виде єї біз місто. Али прийшли до ратуша,— а там той самий жид, що вона в него була. І дід каже: „Втікаймо, бо ще і мине заставит молитися!“ І вже вийшли на дорогу і йдуть. Али надигають вони діда; і той дід дав їм по кавальчику хліба. І вони богу моляться, а той—сам Господь Бог. І каже їм: „Пам'ятайти: змовти за тії кавальчики по шість „очинашів“, бо як ни змовити, то пімрети“. І вони вимовили, і Бог каже: „Ідіт собі далі!“ Али дід іде, а ба[ба] стоїт. І дід потягнув бабу за руку і плаче. Прилетіла ворона, бабу рве; а чорт-крук прилетів—і дідови очі видир. І тії на шляху сидят. Али над'їхав мужик і каже: „Діду! сідайти на віз!“— „А коли я ни бачу!“— „А тобі що?“— „Мині якись чорний крук виїв очі“. Дивится до баби,— а єї нима руки. І взяв їх до села. І вони померли, і поховали їх як має бути. І кінець.

162. НЕ МОЖНА НІ З ЧИМ ТАЇТИСЯ НА СПОВІДІ [л. 207 зв.]

(„Сказка, що ксьондз був дуже вірний Богу, і разу їдного согршив і ни признався на сповіді, і проклятим остав“).

Бо то був такий ксьондз і ніколи ні с ким ни гривив. І пішов на пуці, і жив там через кільканайціть літ і ніколи навіть мишлями ни согривив. І его чорт кусив, і ни міг скусити. Але їдного часу пирикинулися чорти шістьма кіньми і фурманами і паннами і йдуть до него. Приїхали. І запросив він тих паннів до себе. І вони так пригадують,— і вже его чорт кусит до тих паннів. Али, вже вночі, лишається їдна панна з ним в покою, а тії повиходили на двір; али тії панни були із чортів. Али той, як ся добри роспалив, і нічого ни

робит, іно тільки впав до землі і лижит. Прийшло, запіяли кури,— і всьо посчизало. Прийшло до рана, прилітає до него ангил і каже: „А бачиш? вже-сь согрішив! Али тото нічого ни скодит: іно тільки як будиш вмирати, то щоби-сь ся за той гріх призна[в]сь. Хоць то ти і ни робив нічого, али все гріх!“ І полетів той ангел. Допіро, як заслаб той ксьондз—і казав собі призвати біскупа, щоби ся висповідав. Приїхав той біскуп і сповідає его. І він за всьо ся признає, а за тоє стидався признати, що то він такий був щерий Богу— і стидався за тоє признати. І запричащав его біскуп, і він вмер, і поховали его з „братством“, як має бути.

Али его поховали,— і він все виходив із гробу. Али Ідного часу виходит на двір ксьондз. Дивится: стоїт трумно. І він взяв і поховав знов. Прийшло на другий день, вийшов він на двір. Дивится: знов лижит трумно на верху. Прийшов до него і каже: „Чого душа потребує?“ А він обзиваєся з трумна: „Подиви-но-ся мині в писок!“. Той дивится, а єму вогонь іде з писка. І питаєся его: „Що ото? чого так тобі вогонь іде з писка?“— „Для того, що я ся запричащав, а ни признався за іден гріх. Тепер же мене возьме і занесе в болото, в яр, і кинь мене, бо я—того ни варто, щоби я ту лижав!“ І той взяв его, кинув в яр. І він так буде до Страшного суду лижати, і вогонь ему йде с писка.

163. БАГАТОМУ НЕМА ДОРОГИ ДО РАЮ [л. 585]

Було трох братів богатих і пішли до Бога, щоб їх порадив, як вони мают жити. Але Бог сказав: „Чого ж ви до мене ідети? маєти достатки свої, то вам не треба нічого!“ Виртаються, але здибают, що бідні люди ідут до Бога, щоб їм дав який талан, а Бог їм каже: „Що ж! я що вам обіцяв, то дам. А на світі як можети, так і жийте, а по смерті царства небесного дам!“ Вони поблагодарили Бога, вертаються. Здибают богачів, котрі питают їх: „А що вам обіцяв?“ А вони кажут: „Нам Бог обіцяв царство небесне, а тут будемо бідувати“. Вертаєся еден із них [з богачів] до Бога,—каже: „Господи милосердний! Що з того, що ми маємо достатки? як би ми мали на тім світі яку заслугу перед Богом!“ А він каже: „Як хочеш мати царства небесного, то купи собі!“ Але знов вертаєся і питає Бога: „Яким би я способом царства купив?“ А Бог каже: „Коли маєш маєток, дай нищому, то будеш мати спасєние!“ Ідут вони всі три додому; і той, що ходив до Бога, каже: „Ну, я взавтра буду хліб убогим людям роздавати“. На другий день бере в-тризі роздає хліб. Аж над вечір приходит старший брат і каже: „А що? де твої, брати, гроші? міраєш цілий день—і гроший не маєш?! А я вже гилеткою міраю гроші!“— „Що ж, каже, брати! ти міраєш гелеткою гроші, а я хочу до царства добитися!“ Через недовгий час умер той брат, що гелеткою гроші мірав, і на тім світі нічого не було, бо нікому

нічого не дав. Просится в Бога, щоб Бог пустив, щоби собі приготував. — „Ну, каже Бог, іди і, як можеш, приготувай!“ Віджив він. Каже жінці: „Вари-пече! повезу на той світ!“ То та варила і пекла цілий рік. Перед кінцем року бере тото все на вози, везе на той світ. Але от переходить его старец, просит ялмужни, а тимчасом єден хлібець впав в болото. — „Ну, каже, щастя твоє, що упав, — возьми собі!“ Той взяв, а богач їхав, доки не вмер. Прийшов на той світ: а там нима нічого, тільки хлібець болотний. Бере знов просится в Бога, щоб его пустив. Але вже не пустили его.

164. БОГ КАРАЄ ЗА СВОЮ КРИВДУ [л. 591]

Іде панок дорогою. Доганяють его два жидки. Питаються, куди він іде. Той каже: „Іду служби шукати“. — „Нащо пан має служби шукати? хто пана прийме? лутше просити Бога, щоб Бог дав гроший!“ — „Нащо я маю просити Бога, коли его нема на світі?“ — „Як то нема?“ — „Отак, що нема!“ — „Ну, коли хочеш служити, то ми пана приймим, і дамо за шість літ 50 рублів“. — „То добре!“ Приймили вони его на службу. Той щось недовго був — і коні у них вкрав. Жиди якось го запали і засадили в поліцію. Ходят коло него і кажуть: „А бач! як би-сь не крав, то би-сь не сидів тут!“ — „Ого, я звідси втічу!“ — „Як ти втічеш?“ — „От так: проверчу дюречку та й вилізу!“ — „А ну покажи як!“ Той шилом повертів дюречку, пхнув головою, та й голова зав'язла в дюрі. І він задушився. Жиди кажуть: „А бач, що-сь не виліз!“ — „Почикайте, — задушений каже, — я вилізу!“ — „Ну, як вилізеши, то дамо тобі 55 рублів! Ну-ну, добре! виліжай!“ І пішли жидки додому, а той вслід за ними приходив, і жиди мусили му дати торбу гроший. І панок нім додому зайшов, то гроші десь з торби втікли. Іде він дальше і надібає стадо вовків. Ті питаються его: „Куди ідеш?“ — „Іду до свої братової“. І сам перикинувся вовком. Тоті кажуть: „Ми тебе роздерем, бо ти не наш“. — „О! нім ви роздирете, то самі поздыхаєте“. — „Але ми підем до святого Антона, то він нас віджие!“ — „О! нім ви зайдете, а я втічу!“ Як зачав ся з ними потинати, то всі вовки поздыхали, а він пішов. І доходить вже недалеко села. Вовки тоті на него напали і его роздерли.

165. „ЧУДОТВОРНИЙ ОБРАЗ“ [л. 325]

(„Сказка, що носив брат бідний до багатого вечеру на святій вечері, і багатий его нагнав“).

Був ту бідний і не мав нічого. Але на святій вечері каже до жінки: „Понаставляй води, най вода закіпит, а я піду на став та щупака злапаю і занесу братови вечеру!“ Вона наставила, а чоловік приніс щупака. Вона счистила, зварила. Той поніс вечеру. Приносить, став коло порога. Питається его [брат]: „Чого ти прийшов?“ — „А що ж, каже, приніс-ем вечеру!“ — „Міні не потрібно твоєї вечері!“ відказав

ему. А того богача гості з-за стола обзиваються: „Та несе до мене! там моя жінка для тебе щось обіцяла!“ Але на дорозі здибає его жебрущий дід. Розпитався его: „Куди ти ходив?“ Той ему сказав, і дід каже: „Іде до тої хати!“ Там его прийняли, подякували, і він пішов. Іде додому, але на дорозі надібає образ. Він взяв приніс его додому, положив на столі. І з'явилися наоколо стін образи; а не було жадного. Каже до жінки: „Злізай з пеца!“ А та відказує: „Добре! ти там висидівся, а я мало не змерзла тутенька! та й чого я буду злізати?“ Але злізла, перехристилася, і відсуває тую воду,—а там всього, що на святу вечеру треба, ест. Повечерали вони гарно, [і жінка каже: „Слава] Богу, вже всьо маю. Коби тільки Господь дав, щоби було в що ся вдягнути!“ І встають рано. Приходить до комори, а в ні—всього. Та й каже: „Одягаймося та ходім до церкви!“ Приходять до церкви, і побачив той богач, і каже до попа: „Питайтися, добродзею, де він того набрав, бо він дуже бідний!“ А той каже: „Що ти? зварював-есь?! таке урочисти свято, а я буду питати!“ А богач каже: „Ну, то піду до двора!“ Приходить до двора і каже: „Пішлит по мого брата, бо він, який був перше бідний, а тепер і мене перейшов“. Посилає пан окомана по него. І бідний каже окоманови: „Я не піду до двора, але коли пан хочут видіти, най прийдуть, то повідят!“ То й приходить до него пан. Подивився і каже бідному: „Дай міні додому зговорити молитви до того святого, то дам тобі половину сил!“ Той каже: „Де я буду давати святі з хати?“ Той каже: „Дай! дай!“ І дав панове. Але на весні бідний каже до багатого: „На тобі гелетку пшениці і жита, вивези міні і скинь коло мого поля“. — „Коли я не буду брати, бо тобі не вродит!“ — „От воли ж взяти підсіяти та змолоти та справити обід за Бога!“ — „Ой, вже Бог вмер!“ — „Ну, коли вмер, то певне який святий міні вродит!“ Той взяв заніс до млина, змолов, — але з тої чвертки 60 мішків зробилося, так що навіть не могла [жінка] мішків набрати, аж по силі мусіла позиччати. Забрала, розчинила і каже: „Коби еще Господь дав м'яса!“ Встає рано — і застає діжку м'яса. Тая взяла наварила, і справила обід. Але богачова жінка встає рано і каже: „Вже нема наших стіжків, вже Господь переніс до нашого брата, так що і знаку нема, де вони стояли“. І богач зовсім збіднів, а бідний богачом став. Але билий богач просит нового богача завезти ему збожа на поле посіяти. Але той питається: „Таже ти казав, що Бог вмер! Хто ж тобі вродит? Міні, видиш, святий вродив, а тобі не знаю чи вродит! От лутше возьми та Господу обід справ!“ Той взяв тото збожа, заніс до млина, насипав; аж з-під каміня замість муки всьо саджа литит. І не було чим людий приймати, бо ніхто ни хтів саджі їсти. Ну, пан вже взяв і дав ему*) половину сил, і [той] зробився настоящим паном, а бідний Бога прогнівив,—бідував.

[Пор. №№ 67 та 68 у відд. IV на ст. 29-30].

*) себ-то новому багатчеві [М. Л.]

166. Т Е Ж [л. 587 зв.]

В єднім силі з'явився образ в кирниці. Що там до него ходили попи, ксьондзи, — не могли взяти. Аж ксьондз заговорив до Неї по латині. Вона відповіла, що єї возьме тільки пастух, що в селі єст. Прийшов пастух, помолився і дістав образ Божої Матері. І так занесли до косьцола.

167. ЯК ДУРЕНЬ ДЛЯ КОСЦЬОЛУ РАЙСКИХ ПТАШОК ДІСТАВ

[л. 156 зв.]

„Був ксьондз, вимурував косьцол, і до него ідного разу приходив святий отець Николай“).

Був ксьондз, косьцол собі виморував. Той косьцол був дуже смутний. І в того ксьондза було трох синів: два розумних, а третій — дурний. І ксьондз каже: „Коби котрий пішов на варту! хтось до косьцола їздит!“. Взяв пішов старший, походив трохе і заснув. І святий отець Николай прийхав, поїздив по косьцолови і поїхав. Той встає рано, каже батькови: „Правда, що був, але-м не достеріг“. На другу ніч іде середущий. Пішов той, почитав трохе книжку, і заснув, — і спав до самого раня. Той знов поїздив — та й поїхав. Приходить рано дому. Батько питаєся: „Не достеріг?“ Той каже: „Ні!“. На третю ніч іде дурний. З него сміються, кажут: „Не достереже!“ І він пішов, той дурний. Читає до самої опівночі. Але приїздит святий отець Николай на сивім коню і прамо до косьцола. Той дурний за ним, питаєся: „А то хто?“. Той каже: „Я—святий отець Николай“.— „Може би ви сказали, чого наш косьцол такий смутний?“ Той каже: „Як би ви дістали райских пташок, то би був косьцол веселий!“. Той прийшов і каже ксьондзови. Той каже: „Ну, запрагайте коні і їдьте!“ Тії посіддали коні, і всі три їдут. Їдут, їдут, і полягали спати на житі. І вовк взяв дурному цілого коня ззів. Дурний плаче, а тії з него ся сміют. Бере він іде пішки, — приходит до двора. В тім дворі сидит старий пан. Той каже: „Чого ти сюда прийшов?“ — „Бо міні вовк коня ззів. Най пан дадут міні свого!“. Той каже: „Чикай, закличу вовків: котрий то тобі ззів коня?“ Як вийшов на двір, начав трубіти: всі ся вовки позбігали. Той питаєся: „Котрий коня ззів?“ Той каже: „я—ні“, той каже: „я—ні“, а остатний каже: „то я ззів!“. Каже: „Ну, коли-сь ззів, то бери і вози его!“. Той бере сідає на него, іде. Іде він іде, приїзжає там, де тоті пташки. То й взяв пташки, привозит додому, пустив пташки в косьцол, — і став він [косьцол] веселий. Тії приїзджают і кажут: „Ото наш дурний дістав, чого ми розумні не дістали!“.

[Пор. ст. 3 № 7: св. Миколай розпоряджається вовками].

168. МОСКАЛЬ БОЖИМ АД'ЮТАНТОМ [л. 517]

Бо то москаль вийшов в відставку, і додому іде. І він на до-розі здибає смерть і питаєся, куда іде. Вона каже: „Іду по тебе!“—

„Ну, то я служив царови 25 літ, піду і Богови служити!“. І він іде до Бога, а смерть за ним. І москаль каже: „Постій ту, а я Бога спитаю, що тобі Бог скаже робити!“. І прийшов до Бога і каже: „Прислала мене смерть, щоб буде робити?“ Бог каже: „Ней вона іде старі люди по світі гризе“. І він прийшов до неї і каже: „Іде на ліс та старі дуби гризи!“. І вона вигризла три роки старі дуби, приходит до Бога. Москаль стоїт на караул і каже до неї: „Де ідеш?“ — „До Бога!“ — „Чого?“ — „Які люди гристи?“ — „Чикай, я питаюся!“. Приходить до Бога і каже: „Питаєся смерть, які люди гристи?“ — „Середні“. І той прийшов до неї, каже: „Ступай на ліс і гризи середні дуби, казав Бог!“. Пішла вона, грезе три роки дуби; приходит така, іно як ниточка. І питаєся москаль: „Де ідеш?“ — „До Бога!“ — „Чого?“ — „Які люди гристи?“ — „Я питаюся сам!“. Приходить, і каже [Бог]: „Ней іде та малі діти грезе!“. Той прийшов до неї і каже: „Казав Бог, щоби-сь молоді корчі гризла!“. І вона три роки гризла, али приходит знов, і москаль її ни пізнав і питаєся: „Ти що за їдна?“ — „Смерть!“. І москаль нюхає табаку, і вона просит табаки. А він взяв її і замкнув в табакирку, і побіг до коваля, і закував, і три роки її носив. Наскучилося ему жити на світі, відімкнув табакирку, і сам ляг на лавці. І смерть вискочила і задусила его.

169. ВІРША ПРО КИРИКА [л. 229]

(„Сказка о Кирику, що піп за его гроші став чортом“).

Що ся стало на Волиню в Вовруцком повітїу?
 Таке чудо, якого ще ни було на світі.
 Слухайти, люди, уважни! хоць мова ни гладка,
 Али очивіста правда, як вивинув с платка,
 В одном селі между бором,—там же тече річка,—
 Хрест зелений, і святого Івана капличка.
 Дворец красний, в нім роскошне дідича мешканє,
 Маюшого над мужиками ¹⁾ правое владаня.
 В тім силі стоїт і церков благочистивая ²⁾.
 Там священник бородатий, попадає — гладкая.
 В тім же силі був мужик, бідний, Кириком звався,
 Робив щире, та нігди добра ни дїждався.
 Мав він жінку пузатую і дитя малое.
 Но в бітноті (sic) і недузї ще було слабое.
 Серед літа в час горачий пан заняв на жнива.
 Нищасному Кирикови померла дитина
 В такую пору, що нема ні гроший, ні хліба.
 Він упав на коліна, став голосити, —
 Треба думовинки і похоронити.
 Пішов Кирик до сосіди помочі шукати, —

¹⁾ Метр підказував-би: „хлопами“. М. Л.

²⁾ — православна. М. Л.

Али в цілім силі ніхто ни хтів послухати.

Кирик слезно заплакався, спляснувши руками:

Дізнався він, яка любов [м]іже сусідами.

Пішов еше до попа, упав на коліна:

„Помилуй мя, о чесний отче! померла дитина

„В такий час, що нима ні гроший, ні хліба,

„А несчасному чоловікови вилика загиба.

„Змилуйтися! учиніти! зараз дитину схороніти!

„Заплата, яка слідуєт, до осини пождіти!“.

Піп струсив на Кирика бородою:

„Що ти баеш, сучий сину! я ж тобі слугою?!

„Коли ни маеш чим платети,

„То ти міні можеш кілька днів косити,

„Твоя жінка тоже може піти на лан жати люб в'язати.

„Чи ж я маю твої плати до осини ждати?“.

Рече до него Кирик: „Ни можу, честний отче, бо час не
до того:

„Я — сам вдома, еденак, ни маю нікого:

„Треба панщину відбути, як в панські власти,

„Собі треба также дбати, аби марни зовсім ни пропасти“.

Скочив піп, пхнувши ногою:

„Я ни можу згодитися с тобою!“.

Піп поміркував губою,

Вдарив в шею кулаком: „Не говори довго зо мною!

„Ни маеш чим заплатити і ни хочиш робити? —

„А я ж тобі чорта-дурма буду хоронити?!

„Ти машельник, плут, бродяга, гультай і п'яниця.

„Твоя жінка — лядашчिता, блядь, слободильниця

„І лежуха. Для того у вас нічого нима і ни буди.

„Щоб такі випропадали, лукавії люди!“.

Нарешті піп пхнув Кирика в шию [і у спину?]:

„Пашов вон ти, нигідний! ти, проклятий сину!“ —

Кирик на несчасну долю нарікає,

Ходит, блудит, слъози проливає.

Пішов с плачом до дідича. Аж дідич его взрїв, питаєся:

„Чого зажурився?

„Для якої річі?“ Кирик свою причину сказав, —

Дідич над ним ужалився, таку раду дав:

„Коли ни знають тебе люди, піп ни хоче знати,

„Сміло можиш сам своє дитя поховати“.

Той прийшов додому. Що з біди робити?

Бере рискаль і лопату, іди на могилки, та й зачав значити.

Аж приходит к нему старец, — борода сивая,

Йоломок ясенський, одежа красная:

— „Помагай-біг, чоловіче! Що хочиш діяти?“

Рече старик до Кирика: „Чи ни думаеш ямки копати?
 „Стій, нибожи, ту твердо буди,
 „Нехай в тім місті копают крепші люди.
 „Отут в сі долинци починай копати, — тут м'ягче копати.
 „Будиш мене благодарити, а довго мене памітати“.
 Пішов старий. Кирик хутен[ь]ко до копаня взявся,
 Аж, недовго копаюче, до котельця з грішми дібрався.
 Витягає на верх, що має сили,
 Відкрив, глядит: аж там самі карбованці білі!
 Тягну, що має моці, зніс руки, вліпив в небо оче,
 Кінчив ямку, потім побіг додому охоче.
 Свої гроші в комору впровадив.
 Жінці гучний обід распочавши,
 Взав в аренді спуст горілки, сам напився,
 По виликых трудах крепко покрипився,
 Хліба, м'яса, пева, меду, предбав додому:
 Є що їсти, пити, аби було кому!
 Жінка цілу ніч ни спала, то пекла то варила,
 Всіх осід завідливих здивила.
 Кирик схопився раненько, тожи мало спавши,
 Побіг сейчас до попа, в корман гроші взявши.
 Зайшов з добрим ризоном, став сміло питати:
 „Чи мно треба, отче чесний, на молебінь дати?
 „А до того я би-м хотів з паламаром, з хрестом, зо всім
 братством мое дитя поховати“.
 Піп дивится на Кирика і рече до него: „Чи ти впився,
 „Чи з виливої мудрости скрутився?
 „А коли ти ни жартуеш, но хочиш так, як богаті люди,
 „Красно хоронити, поминки справляти,
 „Дай 15 карбованц[ів], то всьо буди,
 „С твоем удовольствіем — хорошенько буди!“.
 Кирик не довго спирався, з кормана дістав, з нахальством
 на столі поклав.
 Піп задиву[ва]вся, ще до Кирика пожартував.
 Тож — годити.
 Дав три карбованці, сейчас зачали на «братство» дзвонити,
 Много людий із лану зачало ся сходити,
 І з хорошем блачестіем Кирикови дитя схоронив.
 Кирик всіх ідущих із цвентару до себе запросив.
 Кирик, всіх сердечне участовавше приходних, на винь-
 ших моргає,
 І тим щедрю милостиню дає,
 А на обід запросив попа [з] попадею,
 Дяків, братчиків, осід, з цілою ріднею.

Їдять, п'ють, а нишком позирають,
 Їдні бають, другі шепчуть, а треті моргають.
 Ніхто так, як піп завідливий, оком пожирає
 І думку думає:

„Що такого? вчесь Кирик на колінках лазив,
 „Молив, просив, та нікого слізми ни поразив,
 „Тепер сипли гроші, багато частує,
 „Невже ж то его дідич так усердствує?
 „Сумліваюсь, яка то причина,—
 „Він ся десь прокрався, або кого розбив,— треба его добре
 взяти, поганьського сина!“.

Гості уже, звичайно, наїлись, напились,
 Розішлись до своїх домів, бесіду скончили.

То ті, що в Керека гарно їли-пили,
 Зійшовшися на улицю, громко говорили:

„Казали, що Кирик куска хліба ни має,
 „Що він, як собака із голоду здихає,
 „А сьогодні— як зверх на столі всьо стало!
 „Як в якого богатира, подістатком стало“.

Піп зайшов додому, став крепко думати,
 Яким би способом Кирика спитати:

„Кто то так вспомагає? Де він так набрався,
 „Що всіх людей задивив, богатим стався?“.
 А ни можи, жаднім способом, [тое упізнати]!

Пішов до свої попаді, зачав ся питати.

Попада прийшла з обіду, лягла, протяглася,
 А по животі погладилася, почухалася,

Сюди-туди хутко схопилася:

„Пристань,— рече,— мій сивий голубчи!

„В Кирика наїлись, як би в якого богатира,— і не виділа [лучче]“

— „Супруго моя, содруго! Добре ми с тобою [жити]!

„Яким, яким би способом Кирика за гроші спитати,

„Де він того набрав?

„Вірно, то его так дідич одару[ва]в!“

— „Мій сивий голуби! престань на мое осуждения:

„Нехай Кирик прийде до сповіді в воскресенія,

„І ежелі всього не скажи, то доти ему причасті

„Не обіцяй дати, хоць би мав пропасти,— поки за гроші
 не презнасться!“.

— „Супруго моя, содруго моя, содруго! Добри ми с тобою
 жием, але далеко ми до воскресенія ждати:

„Мусит він десь гроші потирати,

„Треба тепер же до сповіді примушати“.

Али піп втішився, в долоні поплискав,

Почухався по голові, бороду погласкав.

Скоро субота наступає, піп дяка до Кирика посилає.
 Кирик, змушений, в воскресенє сповідь відправляє.
 В церков входить,
 А своєм звичаєм сповідь говорить.
 Піп ся за гроші питає: „Можи, ти де ся прокрав?
 „А можи кого забив?“
 Мусів Кирик на сповіді признатися ¹⁾.
 Як найшов котелця з рублями і яким случаем, і добрі
 гроші дали ся взяти.
 Піп покрутив головою, поцмакав губами:
 „Ти й нигодний! ти знайшов котелиц з рублями,
 „Повинин-ісь зараз прийти-просити:
 „Гроші, може, були закляті, — тре їх було посвятити, по-
 благословити,
 „Посвятивши, половину на церковцю дати!
 „А ти — сам п'яньствуеш, обіди справляєш, як би який
 богатир!
 „Так робивши, то ни знаю, чи благо будить їх уживати.
 „А теж бардзій оглядись: ти всіх людей частуеш, кормиш
 і гуляєш,
 „Так робивши, хутко свою душу потераєш.
 „А лутше старайся, мій голубчи, душі спасення!“
 Поругався піп Кирика, ледво дав му причасть і розгрішення,
 А сам пішов додому і став крепко думати,
 Яким би способом гроші відібрати.
 І, ни мігши жадним способом видумати,
 Пішов до попаді, став казати:
 „Сопруго моя, сопруго! добри ми с тобою!
 Вже знаю, де в Кирика гроші взялися.
 Али яким би способом в него їх відібрати?“
 Попадя ся усміхнула, недовго думала,
 Завідливому попови латвий спосіб дала:
 „Аж у нас, — рече, — на горі шкура воловая
 „Чорна, з хвостом і рогами, але-же сухая,
 „Треба єї розмочити, — вночі напнем,
 „Підемо до Кирика — настрашим і карбованці хапнем“.
 Хвацкий піп іскочив на гору по шкуру, намочив водою;
 Як прийшла ніч, зачалися в хаті с попадею:
 Положив шкуру на столі, крепко витягає.
 Хвацкая попадя попа в шкіру одягнула.
 Одягнувшє, як расою, — дратви і шила!
 Совсім попа з головою престойно обшила,

¹⁾ Може: „ся признати?“. М. Л.

Знала, як понатягати на руки і на ноги,
На голову наставила шкарадні роги.
Як піп зайшов до Кирика, став двері ломати,
Одмінним голосом став муркотати.
Кирик, тоє почувше, взянув ¹⁾ в вікно, сполохався:
Бачит чорта із рогами, — з страхом запитався:
„Аж чого ти хочиш, чорти?“ — Він до вікна пустився
І рогами просто до Кирика наставився.
Потім крикнув дивним голосом: „Як ти смів забрати
„Мої гроші із котелцьом, на мугилках взяти?
„Оддай сейчас, бо я тебе в пазурі поймаю,
„Вкину в огонь негасимий, голову зірвавши“.
Кирик, ледви жив, взяв котелце, за поріг висунув,
Запер двері, ще й і хутенько засувку засунув.
Війшов до хати, сів, на головку руки заложивши,
Бо, собі ніц не надібравши, як тішився,
Так знов смутний, — грошиків позбувся.
Піп лукавий ни хтів довго над грішми думати:
Вхопивши в-обіруч за котельце, поніс просто до хати.
Цікавая попадая цілу ніч ни спала,
Вікном виглядала:
„О! бачиш, сивий голуби любезний, як-їсь ся ни довго бавив!
„Як хутко-сь ся справив!
„Али ж покажи, чи много?“ Піп хотів віддати,
Але руки від котелця ни хотят відстати.
Піп, з радости в таку тугу впавши,
Плаче слезно, такої кари дізнавши.
Розкішная попадая хтіла гроші руками вибрати,
Али штука ни вдалася, бо всі карбованці вкупу зліпилися,
Ани могла грошей взяти, ані рук відчипити;
Хтіла з попа шкуру зняти, — ни могла злупити.
О, чудо над чудами! бо шкура до попа [тіла]
Приросла, пристала, як би прикіпіла.
Плаче піп, голосит, тримає руками:
„Ах ви, гроші прокляті! пропав же я з вами!“
Цілу ніч піп, над грошима, сидит-нарікає,
Скоро день, — до Кирика жінку посилає.
Попадая завилася, до Кирика входить,
Всю гісторію чудесну перед ним розводит.
Рече, що піп сміявся, хтів пожартувати,
Здумав шутку — в добрий спосіб гроші відібрати.
Напнявши шкіру, штука удалася,
Али на якусь несчасну ходину (sic) до рук вчипилася.

¹⁾ Букву „г“ не написано. М. Л.

„Одягнися, прошу, зо мною до хати, —
 Твої гроші дадуться тобі взяти“.
 Кирик слухав пельно, решти догадався:
 „Ни дурно піп на сповіді питався!“.
 Прийшов до попа. Піп, спустивши очі:
 „Я то,—рече,—ходив страшити тебе опівночі.
 „Возьми собі карбованці, заниси додому,
 „Но прошу тебе, мій любезний, ни скажи нікому“
 — „Ни скажу,
 Но піду — то дідичови роскажу“.
 Кирик ни хтів гроші з котельцьом брата,
 Пішов перши до двора — дідичови казати.
 Росказавши всю причину, дідич уди[ви]вся,
 А прийшовши — перестрашився.
 Бачит, що чорний, чорний, мерській і рогатий, —
 Сотника і всю громаду казав закликати.
 Прийшли люди і братчики, аж ся застрашили,
 Що с попа зробився дітько урожений.
 Казав дідич которим-найкрепшим за котелиц (?) рвати, —
 Жадному ни хотів відстати.
 На самім остатку казав при громаді Кирикови брата.
 Кирик іно дотиркнувся, — котелиц відстав.
 Піп аж зубами скригтав, як котелиц взяв.
 Дідич ужаловався, яким би случаем с попа шкіру здійняти.
 І всякими способами стали пробовати.
 Али ж бо кров жива виступає,
 Піп з болю кричит, аж мертвим стає.
 Всі периконались, — видят, що не жарти.
 Питаєся громади:
 „Чи жилаети собі такого попа?“.
 Рече громада до него: „Як ми собі можим жилати такого попа?!
 Як він прийде до церкви, — що має которий Богу молитися
 То буде на попа дивитися“.
 Дідич взяв бумагу, став писати карту.
 Описавши всю гісторію: „Новое з'явління“,
 Шле его до Житомира в Духовное Правління¹⁾.
 Видут попа, зачіпивши веревкою за роги,
 За ним біжит народ со всіх сторін многий.
 Видут его, сило від села, улицями,
 Другі кажут, що чигани ходят з мидвидями.
 Як прийшли в город губернской, ни можна сказати.
 Що тогди діялось, — трудно описати.
 Бігли попи, жиди, купці, каждый глядів.

¹⁾ Житомир зроблено губерніяльним містом для Волиню 1804 року. М. Л.

Шевці, кравці, ремеслинник в хаті ни всидів.
По вулицях, по базарах жумаки курили,
В католическом соборі на збор дзвонили.
Деко́трі думали, що город занявся,
А иншії, що жидівський Мішіяш народився.
Али хто видів чорного попа з рогами,
То каждый думав, що піймали чорта меже видумами (sic).
Став піп перед дверема Духовной Палати
І подали протопопу бумагу читати.
Протопоп, прочитавши, дужи задивився,
Вибіг на двір, зирнув на кума, аж перистрашився:
„Що ти, бідний Корчевський, зробив? Бачиш, як Бог карає
„Такого, котрий Божого закону ни ховає!
„Я ж тобі того ни дарую ради Христа муки:
„Отдам тебе, як следує, в катовські руки“.
І скончивши протопоп свою виговору:
„Возміт рихло“—крикнув на пахолків,—„чудесну потвору!“.
„Хутенько справля[й]тись і часу ни гайти: (?)
„Розстягніт по своєму, 500 палок дайти!“.
Швитко молодці, як льви, попа пірвали,
Чорну шкуру рогатую цубко натягали.
По та́кому наказаний, став піп цикотати
Та на свою гладенькую жінку нарікати:
„Сопруго моя, супруго! що ти ми зробила?
„Ти мене до всього діла намовила!
„Ти без туги сидиш вдома,— мене поблікують,
„Палками без милосердія в шкуру дують!“.
Протопоп розгорачився і, дужи сердитий,
Ни позволив попови дати їсти ні пити.
Налаявся, наругався, заклявся без чести,
Казав его під коновоюм по всіх містах вести,
По городах, по селах, по церквах, щоби всюди знали,
Щоби всі люди чудиса Божі пізнали,
А попи всі, видівши, щоби каялися,
Всього діла худого крепко стириглися.
І так наш бідний Кор[ч]евський всюди волочився,
Всякий народ удивлявся, і сам соромився.
Зайшов він до Почайова ¹⁾, де Христова Мати
Виликі чудиса зсилає. А хто хочи знати:
Сліпі, глухі і порчені
Там грішніі во всім гріху бувають спасені.
Али хто там хоче спасенья доступити,
Повинин перши душу свою з хрихів (sic) очистити.

¹⁾ Почаїв до 1831 року був не православний, а уніятський, в руках черців-базилян.

Отож там і наш пописче хтів цуду дізнати,
 Щоби міг благословенно шкуру виміняти.
 Пішов він до монастира покоритися,
 Жичив собі на-завши там остатися.
 Став він казати: „О ви, чесні отци-базиляни!
 „Буду вам вірно служити, поки віка стане,
 „І буду законів божих перестиригати,
 „На милость Бога гріги (sic) визнавати“.
 Базиляни сказали: „Ми би тее зробили,
 „При[й]мили би тебе, і Бога просили:
 „Знаєш добри, що нашая Причистая Мати
 „Ніколи правовірним не дає загинати.
 „Али ж ни можна нічого учинити на твое прошение,
 „Аж по формі будеш мати позволение ¹⁾,
 „Написани від архирия. Іди ж, не бійся!
 „Хочиш хитро-мудро,—отож старайся!“.
 Пішов піп задумавшись аж до Аниполя ²⁾,
 Слізми своїми умившись: „Гирка (sic) ж моя доля!“.
 Превиле (sic) го до села Загайчиниць, так черці закричали:
 Що „ми такого чорта зроду ни видали!“.
 Він собі нагадав житомирські палки:
 „Тут же мене,—каже,—посічут-порубають в дрібні кавалки!
 „Сопруго моя, сопруго моя! ти ж мени того порадила!
 „Ти мене до того діла припровадила!
 „Ти сидиш вдома, пануєш, а мене водять, поблікуют,
 „І чорну шкіру без милости палками дуют!“.
 Привели его до архирея, поставили в брамі ³⁾,
 Потім роги поставились, шерсть наїжилася, фіст задерся.
 Подали бумагу аргирейові (sic) читати.
 Архерей, бумагу прочитавши, тоже сам налякався,
 Вийшов на двір, по шерсті его погладив:
 „Що ти, бідний Курчевській, зробив?
 „Вірно ти Божого закону не додержував?
 „Я тебе святив попом,
 „А ти ся зробив волом!
 „Ну, тепер треба тобі робити в плузі,
 „Там будут тебе хлопці батогами-плетиками бити,
 „Повинна чорна шкура відстати;
 „А до Почайова нима чого тобі і думати!
 „Як схочи Боска воля тебе простити,
 „Можег і тут шкура ся відчипити“.

¹⁾ тобто дозвіл (од православного архирея) для переходу з православія на унію. *М. Л.*

²⁾ Містечко Анопіль—Острозького повіту на Волині. 1821 року, як згорів монастир в Острозі, Анопіль зробився резиденцією православного Волинського архієрея. *М. Л.*

³⁾ Волинським архієреем в 1820-их рр. був Стефан Романовський. Це ж він і переніс єпископську катедру до Аниполя. *М. Л.*

Казав взяти его меж скотини, на день кусок хліба і троха
 води давати,
 А тим часом, нім що буди, ним орати, і послі на ніч
 в церку (sic) запирати.
 Мучився так пописко цілий місяц; висох, змарнів, з голоду
 вмирає,

Аж в-опівночі двері стариц відчиняє.
 У него борода сивая,
 Йоломок ясненький, одежа красная,
 І каже: „Встань, попи, стріпнися!
 „Покинь шкуру і одягнися,
 „І завтра раненько іди до архерея, явися
 „І проси того самого, де-сь був, приходу,
 „І ни роби більше прикрости народу“.
 Завідливогому попу клопінт і біда,
 А бідному Кирикови щастя, як вода.

170. ОПОВІДАННЯ ПРО КИРИКА [л. 476]

Був собі чоловік і жінка [звався він Кирий], і дуже бітні, а дуже багато дітей мали. І ему дитина вмерла, і він ходив по силі, щоби его хто послухав і гріб викопав. Али ніхто его ни послухав— і він пішов сам копати. Допіро, копнув рискальом,— і тяшко копати. Али стоїт старий дід і каже: „Чого ти, чоловіче, ту копаеш, коли ту твердо? ходи оту на долину, копай!“. І той прийшов і копає. Ось ту викопує — коцьолок гроший! Приніс додому, заніс до комори, прийшов до попа і просит, щоби дитину ему поховав [«з братством»]. А піп каже: „А де ж ти, коли ти бідний, а ти хочиш з братством ховати?!“ Али той ему дав сто рублів, і той поховав. Али на другий день призиває піп Кирия до сповіді і питаєся: „Де ти того взяв?“ Той ему розскажує цілу річ. Али піп мощно задивився і відправив Кирия додому. А вночі прийшов піп під вікно і каже: „Віддай, Кирию, гроші! бо тя роздиру, або тя спалю з вогньом!“. Той настрашився і виніс ему на двір. Піп взяв той коцьолок, али він ему [до рук прилип. І послав він жінку нехай с]каже Кирию: „Іди—возьме свої гроші!“. Жінка каже: „Іди-но, чоловіче, він чогось кличе!“. Той виходит— і настрашився, що він каже: „Возьме собі гроші“: а той піп був в шкірі волів! Допіро, той чоловік пішов до пана, сказав панови. Пан зібрав цілу громаду. Прийшли до него, дивляться: а то піп! Тогди попа взяли в тюрму, і рано і в вечор— шклянка води і по сто батогів, аж доки тая шкіра ни злізла.

І я там була. Давали їсти, пити, і вшили міні сукню. Литят гуси і кажут: „Сений та хорош!“, а я думала, що вони кажут: „Скинь та полож!“. Я скинула, положила і ту ось вило... (нечитко).

171. „ЩЕДРИЙ ЦИГАН“ [л. 397]

(„Сказка, що циган заніс виживу маму до попа“).

Чиганови мама вмерла. І пішов до попа і каже, щоби піп поховав. Піп каже: „Була то господиня! — дай три рублі, то я єї поховаю з братством, с процесією“. Циган складався, що нимає гроший. Али піп ни хтів його слухати, каже, що „без трох рублів ни буду ховати!“. Циган пішов додому, почикав до вечера, завенув маму в верету, і приніс до попа, і в сінях в кутику поставив, а сам вийшов під вікно і сказав: „Я вам, добродзею, маму ту приніс! ней вам Бог і сто золотих за нюю дає!“. І сам втік.

172. ЯК АРХИРЕЙ ЗА ГРОШІ НЕПИСЬМЕННОГО ПОПОМ НАСТАВИВ [л. 399]

(„Сказка, що їдному мужикови захтілося бути попом“).

Їдному мужикови колись-то давно захтілося бути попом. Хоць не знав ні читати ні писати, але гроші мав: пішов до архерея — висвятився. Прийшов до села, згодився з громадою, по-чому має брати в них за різні духовні потреби, і вони собі его сподобали дуже. Али приходят в неділю до церкви слухати служенія. Він хоць в віварі молиться, але не так, як піп. Зрешто[ю] зауважили, що він ніц не знає. Пішли до архерея скаржитися. Той обіцяв ся сам о тім переконати. Приїхав. Іде до церкви, каже: „Пора би правити набоженство“. Але той приготувив в віварі торбу гроший, і шнурок личаний причипів до неї. Нарешті взяв книгу, вийшов на середину церкви і грубим голосом зачав казати: „Святий Владико, возьми ся за лико!“. Той витріщив очі, але нарешті взяв засунув двері, взявся за лико. Витягнув звітти торбу гроший, — сховав. І виходит, каже до громади, що „такого попа доброго і справного ще не здибав, і ви не маєте чого на него ся скаржити!“. Взяв і поїхав.

173. ЯК ДЯК ДИЯКОНА НА ПОПА ВИСВЯТИВ [л. 543 зв.]

Єден дякон часто їздив до архерея і просив, щоби его зробити попом. Але же не мав до того розуму, — і архерей не хтів его святити, а всьо відкладав: казав му приїхати то тогди, то тогди, а всьо не святив. Але разу одного казав вже приїхати на врем'я, а сам на той час взяв і виїхав. Приїжджає дякон, питаєся [дяка архерейского]: „Чи єст архерей?“ — „Нема!“ — „А де ж?“ — „Поїхав, і тебе не буде святити, бо ти не маєш розуму!“ — „А для чого ж він казав приїхати?“ — „А я знаю для чого?“ — „Я привіз 200 рублів для него“. — „Ну, коли маєш гроші, то я тебе висвячу. Бо архерей лишив ту книгу, що по ні святит попів. Але ходімо в ліс, бо тут ще хто нас зобачит, то буде тобі, буде і мині!“. Пішли вони в ліс,

висвятив его [дяк], дав му білет, гроші взяв і поїхав. Той дякон вже попом до села приїхав. Зачинає хрестити, службу божу правити. Але благочинний пиши до архерея: чи він посвячений, чи ні? Архерей пиши, же ні, і каже вислати до себе. Вислали его. Той іде до дяка архерейського: „А що, каже, чинити? требує архерей!“— „То іди!“ Приходить до него. Архерей питаєся, хто єму тоє дозволив і хто его святив.— „А то ж, каже, дяк ваші“. Зазивають дяка: „Ти на що его висвятив?“— „А що ж? ви більше дурнів святите, а [як] я єдного висвятив, та гніваєтеся! От нати вам і 200 рублів. І я єму і в білеті написав: «Висвятив Якуба коло дуба».— „Ну, каже, нима що робити! треба святити!“ І вже правдиви висвятив его на попа.

174. НЕЩАСЛИВИЙ ДЯК [л. 234 зв.]

Чи то с'як, чи то так,	Відспіваю,
Всякий знає, що я дяк.	Бо на пам'ять добре знаю.
І я річ можу сказати,	Я вже був в стихар подався,
Тільки прошу послухати.	Коли ж якись дїтько стався:
Хоць я в селі родився,	Як зачали писати,
Но в монастирі хрестився,—	В консисторію тягати—
Не знаю, которого году,	Копалися по ділі
А мав-им кумів доброго роду.	Більше, як штире неділі.
Попід гори я ішов	Як пішли по законі,
Не ідну церков пройшов.	Надибали якись „коні“—
Ірмолога— як я знаю!	І щось таке покрутили,
А псалтири— як читаю!	Аж із духовенства ісклучили.
А як співаю, то аж мило:	Написали якусь карту
Родини, христини—	І відправили під варту.
Єдної години	От тобі стихар, дяче!
	Тепер чихай, небораче!

175. ПОСЛОВИЦА ЗА МУЖИКА ГАВРИЛУ [л. 474 зв.] *)

Ото зійшлися мужики в коршму напивати,
 Взяли свого священника доброго споминати:
 „Наш то священник— хорошо богатий: має гроший много¹⁾
 „І звітки ж він ся запомагає?
 „Похорон, христини—
 „То чоловік едений:
 „Богатому подожде, убогому подарує,
 „І таким він нас способом всіх грішних ратує“.
 Али Гаврила п'яниця входить
 І з ними собі заходить:

*) Користуюся примітками акад. А. Кримського, що видав цю віршу в своїх „Розвідках“ (стор. 69-72). М. Л.

¹⁾ Очевидячки, треба було-б читати: „гроший много має“, під риму.

„Що ви, люди, его хвалите? — Нима на світі, як він, туман!
„Нима на світі, як він, булван!“.

Мужики поглядають іден по другому:
— „Куми Гаврило! до чого се слово?“

„Що ти, куми, ще говориш?
[Ти великий гріх твориш] ¹⁾“

„Дай нам, шинькари, горівки баньку [тута],

„Як ни будут батюшка сопротивником за мануту (sic)!“

Пришли. — „Слава Сусу Христу! батюшка! ми вас ждем
і жалаем.

„І скажимо вам таку штуку, що ми знаємо:

„Як ми можимо напит[ь]ся доволі!“.

Кладут с банькою горівку на столі.

Зак ту горівку роспили, —

Що Гаврило казав — чисто росповіли.

А піп нистирпеньом посилає за Гаврилом і Гаврила кличи:

„Що ти на мене говорив?! ти, нигідний чоловіче?!“.

— „Чикайти-но, батюшко! ни сам то я говорив, — була
там громада;

„Була мижи нами всілякая рада“. —

Дався піп пириконати.

А Гаврило с[к]лонився та й пішов з хати.

* * *

Був в Гаврили собака — старий,

Лихий і такий,

Що ніколи нікому

Ни дав приступити до его дому.

Али прийшов му час, — він здох.

Бире Гаврила карбованців копу,

Іде кланяєся попу:

„Батюшко! був в мени собака рабий,

Лихий і такий,

„Що ніколи ни дав нікому

„Приступити до мого дому.

„Али прийшов му час, що він здох. Поховайти его, батюшко,
там де ховаються люди.

„За то батюшці копа карбованців буди“.

І Гаврило приступає,

На стіл гроші висипає.

Піп своїми заздрісними очима поглядає

І в скриню гроші ховає,

І на по[хо]рон з дяком ся збирає.

¹⁾ Речення, поставлене в квадратіві дужки, додав я од себе, за здогадом. І дальші свої здогадні додатки я виіщаю в квадратових дужках.

Стали дзвонити на сбір,
 Сходяться баби і діди [на двір].
 І питаються їдно другого: „Хто то де вмер?“.
 — „Али ніхто нігде ни вмер!“,
 Але іде піп з дяком з-заду
 Та й товмачат [раду]:
 „То, люди добрі, заночувавсь дід жибрущий у Гаврила,
 „І там его смерть захопила,
 „І лижит в его хаті.
 „Як за напасть — треба его поховати,
 „Бо грішно, щоби ся тіло
 „Доти валяло“ ¹⁾.
 Али тим часом прийшов Гаврила додому, та й порядкує:
 Завинув собаку в радно, та й ся ни торбує.
 Завинув в раднину,
 Поклав в думовину
 І по хаті собі ходит.
 Ось ту піп зо всьою порядою надходить ²⁾,
 Вдягнувся піп в опорати ³⁾
 І виносят рабого собаку с хати.
 Струсив піп бородою;
 „Вдарти ним так, як і мирцем, в поріг три рази головою!“.
 Поховали того собаку там, де ховаються люди, —
 Колись-то батюшці тих копа карбованців буди.

* * *

Али ни за довгий час зійшлися тії мужики знов в коршму
 напивати
 І взяли свого попа осужлати:
 „Наш то священник хорошо-богатий і має він гроший много.
 „Звідки ж ся він запомагає,
 „Що за нас грішних молиться-відмовляє!“.
 Али Гаврило-п'яниця входить
 І знов з ними заходит:
 „Що ви, люди добрі, его хвалите? Нима на світі, як
 він, туман!
 „Нима на світі, як він, булван!
 „Що він в нас за піп, що він в нас за батюшка?
 „Де ховаються люди, найменша дитина,
 „Там він поховав мого рабого собаку, ніби християнина.
 „Чикайти-но, люди! чикайти-но, панови-громада!

¹⁾ „Валяло — римується з „тіло“. Чи не було тут колись польського слова „ciało“?.

²⁾ „порядою“ зам. „парадою“.

³⁾ тоб-то в „апарати“ (= ризи; латин. термін). В канівському варіанті Менциц записав: „Пустивсь на всі опалати“.

„Наступит мижи нами значная рада.
 „Ходім-но ми до дяка потехенько,
 „Най нам напиши прозьбу хорошенько“.
 Прийшли до дяка: „День добрий, дячі! як ти ся маєш?
 „Ми до тебе прийшли. Ти нас не питаєш?“
 — „А що маєти, то будити самі казати“.
 — „Напиши нам просьбу!“ — „Для найвисшої охоти!“
 „Наїсся, напийся, ще й возьмиш два злоти“.
 Дяк — ну, був такий, — написав тую прозьбу для най-
 визшої охоти,
 Наївся, напився, ще взяв два злоти.
 Вони всі ся підписали
 І крижики поклали,
 І скорше до архерея відіслали:
 „Нихай то архірей знає,
 „Що наш піп собаки ховає!“.

* * *

Али як дочувся піп в своем нисчастю,
 Задер бороду, закусив зуби так, ніби-то як трастю.
 Діти му ни милі, жінка му ни мила,
 Бігає по силі і шукає Гаврила.
 Відшукав же він Гаврила, тяжко рече:
 „Що ти на мени наговорив? ти! нигідний чоловіче?!
 „Сам ти мене підвів собаку ховати, —
 „На що-ж тобі було перед всьою громадою казати?“
 — „Чикайти-но, батюшко! Ни сам то я казав, — зашлися
 зо мною сосіди.
 „Здаймося на люди.
 „Якось-то воно ще буде.
 „Зробив я штуку їдну, — зроблю ще й другу.
 „Маю грошей много, — буду мав послугу

* * *

Бере Гаврило хабету, сідлає, —
 Чѐрес гроший насипає,
 До архерея їхати гадає.
 Вбрався найкраще,
 Грішми браще,
 Приїхав аж туди, де попи святятся,
 Проворно та й хороше обиртаєся.
 „Здравствуй, мужик, зкудова?
 — „Недалеко отсюдова,
 „Де нима ні дяка, ні поя, жие народ — скотина.
 „Чия то буде причина?

„Ми вам сто червоних даем,
 „Ней ми свого попа маем“.
 І став архерей гадати,
 Кого-п ту Гаврилі за попа обібрати.
 — „Архерею! е ту зо мною цап рогатий.
 „Можна б его за попа обібрати!“
 — „А какіє ви-мужікі безтолкіє!
 „Как можно висвятювати цапа за попа, альбо козака?“¹⁾.—
 — „Архерею! ваша голова повна, а моя ни порожна:
 „І всьо то зробити можна.
 „Я приїду додому,
 „Ни скажу нікому,
 „Всьо то буди по мому“.
 Бире Гаврило приступає,
 На коліна упадає,
 Гроші на стіл висипає.
 А архерей своєми заздрісними очима поглядає,
 На двір за цапом послає,
 А так, як і попа, на всі штири части постригає.
 Али був піп чужий за світка:—
 „Бири ж, чоловіче, цапа та й тікай до дїтька!“.
 Іди Гаврила додому
 Та й континт тому.

* * *

Али ни за довгий час доходить до такого діла.
 Що треба добувати того грішного тіла.
 Зганяют людий з лопатами, з рискалями.
 Ідут люди на цвинтариско,
 Іде Гаврило, а за ним—цаписко.
 Обступили люди кругом ями,
 А Гаврило пхає цапа з рогами.
 Піп стоїт та й дивится: „Чого ти, чоловіче, там упхався?“—
 „А що тобі питати!— він там, де і ти, попом назвався!
 „Він мині (ні) сват, ні брат, ні племенник,
 „А він такий, як і ти, священник.
 „Ви ним ни гордіти,
 „Іно за попа прийміти“.
 Піп тогди махнув рукою:
 „Бувай же здоров! з колядою!
 „Ни ест ту поховано стерво з пса-рабця,
 „Али грішни тіло з діда-старця,

¹⁾ Певне (як показує рима), треба читати в однім рядку: „мужікі безмозкі“ а в другім рядку: „альбо козки“.

„Єст ту похований — дідора.
 „Даремни ми ся трудили дзись і вчора!“.
 Були там попи повітові — і приїзжі, і будучі:
 Геть ся пороз'їздили із тої гущі.

* * *

— „Тепер же, Гаврило, твоя штука — годна,
 „Моя — вгодна“.
 „Ти іди додому, [до хати]
 „А я лягаю спати, —
 „Ти куриш люльку, — я нюхаю табаку.
 „Архерей висвятив цапа, — я поховав собаку.
 „Типер ми оба виноваті.
 „Ідм, Гаврило, до твої хати
 „І будим твої[й] хабеті „за [з]д[о]ровля!“ співати,
 „А сідаймо собі коло стола
 „І випиваймо до дна
 „І співаймо Гаврилові[й] хабеті: „Многая літа!“.

176. ЯК ПІП ПОХОВАВ ПСА, А АРХЕРЕЙ ЦАПА НА ПОПА ВИСВЯТИВ [л. 399]

В єдного пана був пес дуже коханий. Але він здох, і панови захотілося поховати его коло церкви. Зазвав попа, добре заплатив, піп гарно і поховав. Але якимось способом дізнався архерей; вже призиває до себе. Пан тое вчув. Каже: „Не бійся, попе! чикай, якось-то буде!“ Іде сам до архерея і просит, щоби він посвятив на попа — цапка. Той відказуєся. Але гроші чого не зроблят! — якось впросив, і архерей посвятив. І в скорім часі в'їжджає [архерей] в то село, де пса поховали — і в дверях церковних здибає его цапок. Той накричав, зачав бити его палицею, але ему кажут: „Не бийти, бо то піп!“ — „Хто святив?“ — „Та ви“. — „Не може бути!“ — „А тогди, пам'ятаєте?“ — „А! правда!.. Але за-що того пса поховали коло церкви?“ — „А то, каже, для того, що той пес тільки і тільки записав на церкву гроший“. — „Ну!“ каже: „коли він такий богатий, то варта, щоби щось і міні було“. Дали архерейови щось гроши[й] — і він дав покі[й] і попови [і] псови і цапови.

177. ЯК ПІП КОНЯКУ МОЛИТВУВАВ [л. 617]

В єдном[у] селі був мужик і хтів з попом заграти штуку. Приходить єдного разу до попа і каже: „Отче! зробіт міні ту ласку! В мене заслабла худобина, коняка-робітниця, і ціла надія дорібку! Змилуйтися, прочитайти єї еван[г]елію: може вона поздоровіє? нати

вам 1 руб.!" Ні, не хоче! — „Нате вам два!" Ні, не хоче. — „Нате вам три". — „Ну, то добре. Іди заведи єї до хліва, я там прийду і прочитаю!". Зібрався піп, прийшов тихенько, прочитав — і пішов. А мужик на перших хрестинах розказав, і попа з місця зкоречовав.

178. НЕТЯМУЩИЙ ПІП [л. 402]

(„Сказка, що був такий піп — і ни знав, коли неділя і яке друге свято").

Був такий піп, що ни знав, коли свято і неділя. Али в неділю сів собі на воротях, і стружи моркву, і їст. Люди ідут до церкви, він питається: „Куда ідети, парафіяне?" — „До церкви!" — „Або сьогодні що?" — „Неділя!". Той кинув моркву і побіг до добродзійки і каже: „Добродзійко, а сьогодні неділя!" — „Або що?" — „Бо люди ідут до церкви!" — „Чикай! зараз порухемо: в пониділок з плугом виправляля, а в вівторок вийшли, а в сериду на ниву вийшли, а в четвер орали, а в п'ятницю воли втратили, а в суботу найшли і додому прийшли... То сьогодні — неділя!" — „Ну, то треба службо божу мати! де мій опорат?" Попадає каже: „Дитину вповила!" — „Росповивай! давай сюда! а де потровіль?" — „В сатку тия прив'язала!" — „Давай сюда!. А де ж кадильниця?" — „Куритам пити дала!" — „Давай сюда!". І зібрався піп, і пішов до церкви, і правит службо божу. Али нагадав собі, що то він чув мижи попами, що якесь свято є, і ни знав яке і в який день. І як скінчив службо божу і каже: „Маєти, парафіяне, свято сего тижня!". І мовчит. Али іден мужик питається: „Яке то свято і коли?" — „В понеділок. А як не в понеділок, то в вівторок. А як не в вівторок, то в середу або в четвер. А як не в четвер, то в п'ятницю, а не — то в суботу буди, — бо неділя далі ни пустит". І мужик питається: „Яке то свято, добродзею?". І піп думає: яке свято?, бо забув. Али то церква була стара дерев'яна, і свиня зачала чіхратися в стіну, аж ся стіна трусит. То староста стояв під стіною і крикнув: „Аля!" А піп каже: „Так, так, панови парафіяне! Добри староста каже: Іля! Іля!".

179. „КРАСНОМОВНИЙ" ПІП [л. 547]

Бо то іден пан вмер, і пані наймила попа, щоби его випровадив за село і щоби сказав яке казаня. Піп прийшов. Як его поклали на віз — і зачав говорити: „О смерти, смерти, смерти нимилостива! На що ти нашого дідича задусила? Али нидаремни тебе лацінки називають «морс», бо як-ись морснула нашого дідича під лівую цицьку, то аж-ись ся в..ав! (minxisti)". А дяк стоїт — уважає, що він погано говорить при людях і при пані, і каже: „Агу!" і покрутив голову: попови дає знак, щоби так ни говорив погано. Али піп розгнівався, що дяк розумніший від него, і каже: „Ой! ни гукай, дурню! бо як би так тебе, то би ся певни в..ав! (cacavisses)".

180. ПІП П'ЯНИЦЯ [л. 260 зв.]

(„Сказка, що піп все напивався і служенія ни мав“).

Бо то був такий піп, що він дужи напивався і все пив: в неділю, чи в яки-то свято — і все напивався [і служенія ни мав]. Али ту вже ззіхала на него комісія. Али він ще передом скликав людей і просит їх, щоби казали, що „він в нас не п'є“. Али тії ніц не кажут. Но тільки Іден такий був, що на ціле сило богач, і каже: „Отче святий, батюшка-добродзею! Як я вас не визволю с тої напасті, то більше ніхто, — іно щоби за мною всі люди потягнули, як я скажу, що то всьо неправда“. Али кажут: „Добри! ми так всі потягнимо за Іваном!“ Ну, ту вже з'їхала комісія, і закликали всіх людей. А піп ще перед того післав до Івана, що „бійся Бога, ратуй!“ І він прийшов [Іван-богач], став наперед всіх людей, — і каже той чиновник: „Ото ми з'їхали на вашого попа, що то він дуже, каже, напиваєся і не вітправляє служенія в неділю ні в свято“. А піп стоїт в кутику, так ся миленько дивиться на Івана. — „Не, отче! преосвященний монархо-добродзею! То не може нігда правда бути, щоби наші добродзій напивалися і служенія не вітправляли. Вони часом нап'ються, аж ледво стоят в церкві, али святого престолонька тремаються, і таки й відправляют. І ми свою вигоду через тоє таке маємо“. — „А правда, люди, то?“ протоерей питаєся. — „Таже, каже, правда!“ А піп тогди каже: „Отсим підсобив! аж я тепер нігда не буду попомі“. І тогди попа розжалували на простого хлопа.

181. КСЬОНДЗ П'ЯНИЦЯ [л. 356]

(„Сказка, що був такий ксьондз, що як вп'ється, то кричит: ура!“).

Бо то був такий ксьондз, що, як вп'ється, і зараз кричит: „ура!“ Али ідного часу впився, і кричав „ура!“ і зараз его взяли до холодни. І він там був через цілу ніч, а рано треба, щоби мав набоженьство. Ну, він став рано, витвиризився, відправив набоженьство, прийшов до свої станції і каже сам до себе: „О! на що мині ся було випити і кричати «ура?» лутше так: випити еден килшок та сказати тихо «ура», а ни кричати дужи, щоби аж на коритар чути було“. [Випив]. — „Али на ідні нозі ніхто ни ходит! Треба ще й випити другий та сказати голосніше: „ура“, али — в свої станції; то того ніхто ни буди чути“. [Випив]. — „Али, правда, о тройці і Бог прибуває, — можна випити і третій, і крикнути голосно «ура», али — в свої станції. То того такжи ни буди ніхто чути. А то не знати що я перши робив! — вп'юся і кричу на коритарі «ура». А так лутше: випити та крикнути голосно „ура“, али — в свої станції; то того ніхто ни буди чути. — Ну, можна випити і четвертий, і відчинити двері на коритар, і крикнути голосно «ура», та назад втічи до свої станції. І мине ніхто ни злапає, бо зараз замкнуса“. [Випив] — „Ну, можна

випити і п'ятий, бо Сус Христос п'ять ран терпів, то можна і п'ятий випити, та крикнути на всі станції «ура», та знов втіти до свої станції,— то мени ніхто ни злапає, і таки й не буду сидіти в холодні!».

І як вже вп'ється добри, то тогди вийди на коритар і кричит голосно: „ура! ура! тепер мене ніхто ни сміє взяти, бо я ксьондз!». Ту зараз почуют другі, прибіжат і на холодню его всадят. І так все робив.

182. ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ ПОПВСЬКА НЕНАЖЕРЛИВІСТЬ? [л. 256 зв.]

(„Сказка, що Господь, святий Петро і Павло —пошивали хату попови, і Господь підсмалював стріху”).

Бо то ще як Господь-Бог ходив по світі з святим Петром і Павлом. Допіро, вони ходили в дідівські одежі, і приходят до ідного попа, і просят, щоби що робити. Піп каже: „Добре, ставайти!». І дав їм молотити жито, а сам пішов до хати. А вони взяли і всю пашню до обіду вимолотили, і то всьо в купу. Піп вийшов, подивився, аж зторопів — і нагнівався і пішов до хати. Али Господь взяв вивівав і всьо особно: і полова житна від пшинишної — всьо особни пішло. І посилає Господь Павла: „Іде спитайся: де тую пашню зсипати?“. Павло прийшов до него [до попа] і каже: „Де тую пашню зсипати?“. Піп каже: „Де хочити!“ — „Али ідіт-но ся подивіт!“. Піп вийшов, дивится: вся пашня особно пішла, і полова, і солома. Так він радувався і просит їх, щоби вони ще ему пошили хату. Господь каже: „Добре!». І виліз Павло, пошиває, а святий Петро подає сніпки. А Господь-Бог засвітив собі свічку, і лазит по острішку і, де стріхато — і підсмалює солому. Али піп вийшов, дивится, щб він робит, і каже: „Ей, дідуно! що ви робити?! Ви мині всю хату зпалите таким способом!». Він [Господь-Бог] каже: „Ни бійтися, добр[одз]ію, і я ни спалю!». І скончили пошивати, і дякуют попови. Піп їм хочи запластити, а вони ни хочут. І взяли і пішли. Допіро, вийшов піп на двір і дивится, що добри пошили. Али ще висит над самими дверема кілька колосків. І взяв собі засвітив свічку, і виліз по драбині на гору на стріху, і підпалює тую солому. І іно-тільки підпалив, ту як ся заняла хата і згоріла. Він взяв біжит за ними, і дігнав їх, і каже: „Ой, я так хтів собі зробити, як ви, — і запалив-їм хату, і всьо погоріло. І тепер я піду з вами, бо ся вдома нима чого тримати“. Господь каже: „То ходи!“ І ідут, і надібают в лісі хатинку, і Господь каже: „Піди-но, Петри, і нехай тая баба спиче штире підпалки“. А піп каже: „Я піду!“ — „Коли ти ззіш еден підпалок!“ — „Не, ни ззім!“ — „Ну, іде!“ Прийшов піп і каже: „Спичіт-но, бабуню, штире підпалки“. Тая взяла, хутко спикла, і дала ему. І той несе, али на дорозі взяв і ззів еден підпалок, і приносить до Господа Бога: „Дали іно три!“ А Господь каже: „А еден де?“ — „Ой, вона ни спикла штири, іно три“. — „Али вона штири спекла!“ — „Не, таки й іно три!“ — „Коли

ти ззів еден!“. — „Не, ни ззів!“ — „А ну ж, присягни!“ І піп взяв і присягнув, що ни їв. — „Ну, ней буди і так!“ Али Господь знає добре, що він ззів, іно нічого ни каже. Али ідут далі, надобають гроші. І піп побіг наперед і бире, али Господь каже: „Чикай-но! ти, нибожи, ни бири, бо то нам ся треба розділити тими грішми. Бо то ми всі штири знайшли!“ І бире Господь і рахує на штири купці. Розраховав по рівні часті. І лишається їдна денюшка. І Господь дає більше Павлови, а ціл дресья за денюшкою, каже: „Дай мині!“ — „Ну, нічого“, Господь каже: — „ну признайтися, хто ззів той підпалок? То его всі гроші будут“. А піп: „Єй Богу, що я ззів!“ І тогди каже Господь до него: „Бири ж ти собі тії гроші, іди додому, і ти ніколи ни наситишся ними!“ І тепер правда: попи що би кільо мали, то все: „нима та й нима!“ [Пор. № 144, ст. 82-86].

183. ПОПА НЕ НАГОДУВАТИ [л. 416]

(„Сказка, що піп шість волів ззів“).

Два мужики заклалися еден з другим о шість волів, що попа не нагодує. Справляє еден парастас, запрошує попа. Піп їст, що має сили. Наївся, напився, виходит від мужика, — але тут другий мужик просит до себе. Пішов він до него, также їст, п'є, так що і другий обід ззів. Пішов тогди мужик, каже: „А щоби-сь лиха наївся! ззів-есь мої воли!“ Мусів дати заклад.

184. ПІП ЛАСИЙ ДО ПОРОСЯТ [л. 395]

(„Сказка, що піп дуже любив поросята печені“).

Бо то еден піп дужи любив поросята печені, і на жадну оказію до мужика ни пішов, як не мав мужик печеного поросяти. Але мужик еден богатий просит попа на христини. Але піп питаєся его: „А буди ж порося печене?“ — „Буди, каже, отче!“ Піп чим-борші і пішов. Прийшов до мужика. Частуют его, дають ему їсти і пити, але він мало їст і п'є, бо чикає на печене порося. Подали печене порося. Піп урадовався, присунув до себе ближши, начинає їсти і говорит до мужика: „Щоби твої, Іваньцю, так ніжки бігали, як то-то порося бігало!“ Але мужик смієся і каже: „Де вже мені так бігати, як его ніжки бігали!“. Але, — мужик каже, — „але то, добродзею, щоби-то ваше рильце тото рило, що его!“

185. ЯК РОЗУМНИЙ ДЯК ЛУКАВОГО ПОПА ПЕРЕМУДРИВ [л. 398]

(„Сказка, що піп бив дяка і питався „Чи відрікаєшся Христа?““).

Піп мав нипуслушного дяка і хотів его вибити, і ни знати яким способом — щоби ни позивав. Прикликав дяка до себе і начав ему говорити, як то святі мучиники муки виликі терпіли, а Христа ни відрікалися, „а ти би, дячи, певни відрікся!“ Дяк каже: „Ни знаю.

Али здає міні ся, жи би-м ся ни відрік!“. Піп каже: „Ну, ходім же до ліса оба. Я тебе прив'язу, і буду бити, і буду питати: чи відрікаєшся Христа? І як скажиш «відрікаю[ся]», то я перестану бити. А потім ти мене прив'язиш і будиш бити, і як я скажу «відрікаюся!» то перистаниш бити“. Прив'язав піп дяка до дерева, начав бити, а все питаєся: „А відрікаєшся Христа?“ Али дяк твердо вірив, — каже, же „не!“ І піп ему говорив, що „як скажиш, що відрікаєшся, то будиш мати гріх!“ і тим способом набив ся дяка, кільки сам хтів, а дяк таки й казав, же „Ни відрікаюся!“ Ну, вже від'язав его, і дяк попа прив'язав. Взяв добрі вужевки, шкробнув его раз і питаєся: „А відрікаєшся, добродзію, Христа?“ — Піп каже: „Відрікаю! ну, пушай вже, дячи!“ Али дяк каже: „Відрікайся ни відрікай, сто сот твою ма! пуки за свое ни відоб'ю, то не пушу!“ Дав ему вдвое більше, як ему піп дав, тогди від'язав і каже: „А бачити, добродзею, жи ви згрішили!“ А піп збитий ледво додому ся доволік.

Попи з дяками трохе ся посварили,
За квартиру сивухи трохе ся не били [л. 617.].

186. ЯК ХИТРИЙ НАЙМИТ СКУПОГО ПОПА ПЕРЕМУДРИВ [л. 161 зв.]

(„Сказка, що піп любив тримати наймита, а ни любив їсти давати“).

Був такий піп, що в него ніхто не міг вибути із слугів. Бувало, посилає наймитів в поле орати, — дає на цілий день еден хліб: щоби вони їли его, і цілий хліб був! Але як вони прийдут з поля, то й питаєся: „А ситі-їсти?“ Тоті кажут: „Ні!“ Він бере, відправляє. Але еден був, і каже, що непременно вибуде. Став на службу. Той посилає его в поле орати. Дав ему хліб з тим, щоби він їв, і цілий хліб був. Той взяв розкраяв хліб, м'якушку виїв, а хліб сцілив. Привіз і віддав попови. Той питаєся его: „а що? не голоден?“ Той [наймит] каже: „Ні ситий, ні голодний“. — „Ну, то будеш в мене“. І що ему піп які витвори робив, той его не покидав. Нарешті наймит, як піп служив в церкві, заліз на верх. І як той співав: „По-дай, Господи!“, наймит переіменив голос, каже: „Не дам! не дам! не даєш наймитам добре їсти!“ Піп поглянув на людей, думав, що ему причулося, або котрий з людей то сказав. Але зобачив, що ні, — знов співає, а той — відказує. І попови причудилося, що то з неба голос. Настрашився, приходит до жінки. Казав наварити борщу з м'ясом, перогів і решту всього. І вже добрий був для слугів, а не догадався, що то наймит з ним таку штуку зробив.

187. ЯК ХИТРИЙ БЕРНАРДИН ЖИДА ОБДУРИВ [л. 410 зв.]

(„Сказка, що бирнардин вкрав у жида коня і дав другому, а сам запрагся в візок“).

Єдного часу берна[р]дин-монах їхав з квести, і велику брику назбирав живности. Аж тут, недалеко кляштору, під горою, не хтят коні тягнути. Монах зліз з воза. Дивиться: стоїт кінь коло

жидівського візка, а жид спит. Той коня взяв, підпряг, відправив в монастир з повозкою, а сам вбрався в кінське убрання та й став в оглоблях, ніби кінь. Над дньом жид пробудився. Дивиться: замість коня стоїт монах. Злізає до него, а той каже: „Даруй міні, чоловіче! пусти мене, — я вже відпукутовав за свої гріхи!“. Аже в жидів ест віра, що душа по смерті за гріхи іде відпокутовати в звірі і худоби. Жид думав, що і той кінь его такий, і каже: „Вибачайти міні! може я коли батіжком вас добре підганяв?“.— „Дарую тобі, чоловіче, бо то міні за гріх так треба було покутовати!“. [Жид] монаха пустив, а сам візок потягнув до міста. Той [чернець] прийшов до монастиру. Его приняли хороше, а коні, кілько він привів, назначили продати. Вивили на ярмарок і того коня жидівського. А жид, ходивши по ярмарку, пізнав. Приходить і шепчи коньови до вуха: „А що? може, вже знов согрішили? Ні, тепер вже не куплю!— було не грішити!“.

188. КАПУЦИН І ПІП [л. 550 зв.]

Бо то приїхав капуцин до Росії і хтів заїхати до коршми; али що ни було коршми, заїхав до попа і каже: „Пан до пана, а піп до попа!“. Али піп каже: „Або ви піп?“ — „Та же піп!“ — „Али що ви бідні?“. Дивиться, що в него ходачки — і каже: „Нати вам мої чоботи!“. Капуцен: „Ні, міні ни треба, бо в нас так хо[д]жуг“. Піп каже: „То у вас, може, парафія мала?“ — „Ні, ми, — каже, — з Божої милости жиєм. От підіт рано до церкви і скажіт людьом: може, що пожертвуют“. Піп встав рано, а то була ниділя. Піп каже: „Ото, люди, пожертвуйти на того капицуна, що такий лисий як бик, сірий як вовк, а босий як пес, а посторонком ся обперезав, як розбійник!“. І люди цікави були видіти: післали такого, що і на фуру ни забрав.

189. КАПУЦИН ТА ЖИД [л. 549]

Бо то їхав на їднім пороні капуцин і жид. І капуцин молится Богу, і скидає той капішон, і назад закидає на голову. І як то у капуцинів довгі паси зо снурка — і він, той пас, впав в воду і мочится. Жид каже: „Вацьпані! посторонок ся мочит!“. А ксьондз молится Богу і нічого ни каже. Жид другий раз і третий каже, що „Вацьпані! посторонок ся мочит!“. Ксьондз скінчив молитися, і взяв-підніс з води, і поцюлював. Взяв скинуз з себи — і давай жида бити! Жид дивиться, що ни жарти, та скочив з човна чи с порона і давай втікати до беріга. Прибився — і пішов до свого силà до пана, позивати. І каже панови, що „минè так збив який розбійник, що я ни можу жити!“. Пан каже: „Який же він?“ — „В него така голова виголена, як у розбійника, і він такий босий, як пес, в него чоботи із дерева, а посторонок такий, як у злудія, і на завісах шапку носить!“. Али дивиться пан, що ксьондз їде. І той жид пізнав его і схо-

вався до другого покою. І той ксьондз приїхав і пізнався з братом. І сіли за стіл і їдять обід. І каже пан ксьондзови за жиди, як він его називав. Той сміється, али пан кличе жиди і каже: „Нащо ти назвав святого Яна пас — посторонком?“ Жид дивиться, що они сидят в столі, і справи ему ни буде, — впав на коліна і цюлює пас і каже: „Ні, ні, пані! то пасуньо!“

190. ЯК МОСКАЛЬ ПОПА ОБІКРАВ [л. 413]

(„Сказка, що в Київіві москаль з попа зняв расу, шапку і палку“).

В городі Київіві, як то смотрив корпусний дівізію, і зібрана була ціла дівізія. І на самий перед зібралися офіцери, а потому — більші чиновники, і ожидали на того старшого. Али ішов піп коло офіцирів і ни поздравив. І тії кажут: „Який гордий піп! і ни поздравив нас! треба ему яку штуку зробити!“ І один капітан каже, що „в мене є такий москаль, що він ему штуку можи зробити“. І визвав его з фронту, і каже: „Можищ ти тому попови яку штуку зробити?“ — „Я з него можу взяти шапку, расу і палку“. — „Али ни можна ніякої драки робити, бо ту наши висше начальство!“ „Ней він мині сам віддаст, іно дати мині зо 200 рублів, а я вам потому всі гроші віддам“. І капітан каже: „Ему можна дати“. І офіцири зложилися, і москаль взяв тоті гроші, і пирибіг попа, і плаче, і цюлює попа в руку, і каже: „Мій батько помер, і мині мама прислала гроші, а мій батько купцем був“ (і показує ему тії гроші): — „Ну, знати, в мене вкрадут — і я здумаю вас, батюшка, так прибрати, щоби ви і до смерти памятали“. Піп каже, що „Бог тебе допоможи“. [а] як ти думаеш, служивий?“ — „Ми зайдемо в лавки, я вас там пирибиру“. Зайшли до кацапа в лавки, і москаль казав кацапови показати бархатную расу. І кацап подав, і каже, що „етая раса багато стоїт!“ — „Ну, ни жалуй моїх грошей!“ І каже попови прибраться, чи добре буди. І піп свою скинув, і дав москальови тримати, а ту натягає на себе. І москаль каже: „Очінь добре! подай ще шапку!“ І той [кацап] подав і каже, що „то й много стоїт, бо то собольовая“. — „Нічого! я хочу так прибрати священника, щоби мине помнив і до смерти. Возьміт, батюшка, на голову!“ І піп тую взяв, а свою дав тримати москальови, і той москаль каже: „Ну, хорошо! ето для вас, а ще тре що-нибудь для церкви!“ І піп каже: „Що ж ти, любезний, пожертвуеш?“ А москаль каже: „Дай помахальницю серебрянную!“ І кацап каже: „То дорогая, а в мене є іно посребранні, дишевші“. А москаль каже: „Я хочу, щоби була ціла серебрянная“. І дав попови, і каже: „А ну, батюшка, помахайти ту! ней я побачу, як то буде, як ви в церкві будити махати, — потому що я ни буду у церкві, бо я піду на смотр“. І піп бире хреститися і махає тою помахальницею, як то він буди пиред образами кадити, а палку віддав москальови потримати. І той москаль каже: „А як славно!

лутше архерея і митрополіта! А сам поступається до двирей, і на порозі сказав: — „Ну, батюшка! ви махайти тудя, а я буду тудя!“ і пішов помижи сутке. А піп хотів побічи за ним, дїгнати, а кацап его за руки: „Не, батюшка! ви ся змовили з москальом, а то раса ни плачина! заплатїт перши!“ А той москаль втік і прийшов до своих офіцирів, віддав їм гроші, і показує, що зняв расу, шапку і палку. А піп мусїв посилати додому за расою і шапкою. І як кінчилось смотр, і піп занїс жалобу дивізіонному, а той каже: „Ізвольти пізнати, тепер всі в дивізі!“ І де ж ему було пізнати его?!

191. ЯК МОСКАЛІ З ПОПА ЧОБОТИ ЗНЯЛИ [л. 409]

(„Сказка, що два злодії вкрали з попа в білий день чоботи“)

Бо то зійшлося два москалі, і оба — злодії. І кажут їден до другого: „А ти добрий злодій?“ — „Добри!“ Але їде піп, і їден каже: „А ти скрадеш з того попа чоботи?“ — „А як же з него вкрати?! Як би так спав, то можна вкрати“. — „Е, дуринь! то отак вкрати — як він їде!“ — „Ну! знаеш: ти — кажи, що [у него на нозі пальців] п'ять, а я буду казати: шість“. І їдут коло того попа і сваратся: їден каже, що «п'ять», а другий — «шість». Али піп каже: „Чого ви сваритесь?“ — „Етот, сукїн син, каже, що у вас шість пальців, а я кажу що п'ять. Позвольти, батюшка, роззутися, то я его, сукїна сина, наб'ю“. І піп роззувся, і той каже: „А що, сукїн син? — видиш, що, п'ять?“ — „Нет! в другі нозі“. І піп роззувся з другої. — „А видиш, що п'ять?“. Та за тим москальом тими чобітьми! А москаль дістав ті чоботи і пішов, а попа лишили босого.

192. МАЗУР НА СПОВІДІ [л. 375 зв.]

(„Сказка, що мазур вкрав у ксьондза шапку і сало з гороху, і після сповїдався у ксьондза“).

Бо то мазур прийшов до сповїді і зайшов до ксьондза до пикарні. Ни застав нікого. Али той ксьонд[з] дуже любив сало з горохом, і варилася ему в пецу на обїд. І той мазур виняв, і сховав в кешеню. І прийшов до косцьола, і вїйшов до захристїї, — із ксьондза дорога шапка лижит. Він і то в кешеню сховав. І тогди їде до сповїді і сознаєся ксьон[д]зови на сповїді, що [з] ксьондзового гороху вигнав свиню: „чи ни грїх то?“ А ксьондз каже: „Даї тобї Боже здоров'є, що-сь вигнав! А що більше согрїшив?“ — „Я, як-ни прийшов до захристїї — то-м шапку зняв!“ — а ксьондз каже: „Добри-сь зробив! так ся належе!“ — „І я вже більше грїха [ни] маю“. І ксьондз по набоженьствї прийшов до захристїї, — шапки нима. Пішов додому: думав, чи ни лишив. Прийшов, питаєся — і дивится, що нима. І вже казав собі давати обїд. І господиня принесла горох. Дивится: солонини нима. Питаєся єї, а вона каже, що, як вїйшла на горїд — і ни

знати де ся поділа з горшка. Бо ни було нікого, іно якись мазур приходив до сповіді. А ксьондз подумав собі: що-но мазур признався, що вигнав свиню з гороху і шапку взяв. І каже: „То то він вкрав сало і шапку!“. І післав за мазуром і питаєся, що „ти вкрав солонину й шапку?“ — „А скончилось, ксьондзи! бо ви мині дали розгрішення!“. І пропало всьо.

193. ЦИГАН НА СПОВІДІ [л. 400 зв.]

(„Сказка, що циган прийшов на празник до попа і вкрав сало з горшка“).

Раз циган прийшов на празник до села. Зайшов до попа, не застав нікого, тільки попада коло пеца варит їсти. Взяла кидула три куски сала в горох, щоби смашний був, і якось вийшла на двір. Циган хутенько витягнув сало, сховав за свої лати, і пішов до церкви. Дивиться: стоїт полівська шапка перед святим Николаєм. Той взяв шапку і сховав. Але дивиться: люди ідут до сповіді. І він пішов висповідався, а на кінці каже: „Добродзєю! я маю ще два гріхи: чи можна казати?“ — „А як же! кажи“. — „Ну, як свині в горосі ходят, то можна вигнати?“ — „А треба!“ — „Ну, я вигнав!“ — „То добре-сь зробив!“ — „А перед святим Николаєм можна шапку скинути?“ — „А треба!“ — „То я скинув!“ По служеню піп шукав-шукав свої шапки — не міг найти. Прийшов [додому] вже без шапки і розсказує попаді, що, каже, „ніколи мині того не здаралось, що тепер: хтось шапку вкрав!“ — „А мині также хтось сало вкрав з гороху, і нікого не було, іно циган!“ Начали вони припоминати собі, а на-решті післали за циганом. Привели его, питаються: „Ти вкрав сало з гороху і шапку?“ — „Я! Але признав-ни-ся на сповіді, і батюшка мене похвалили!“ Тото всьо відібрали, а его пустили.

194. ЗЛОДІЙ НА СПОВІДІ [л. 374 зв.]

(„Сказка, що злодій вкрав у ксьондза дзигарок“).

Ксьондз іден богатий сповідав злодія. Али той zobачив, що в него є дорогий дзигарок, і думає: „Як би его вкрасти?“ І присунувся до него, і за[ча]в гріги (sic) визнавати, і витягнув з кешені. І каже, що „я дзигарок вкрав“. А ксьондз каже: „Віддай, бо то гріх!“ — „Коли мині встидно віддати! али ней ксьондз прийме!“ І показує ему, тільки трошки, — а ксьондз каже: „Я ни потрібую, бо я маю свій!“ І той сховав. І каже ксьондз: „Пам'ятай, щоби-сь дзигарок [віддав], бо то гріх“. — „Коли я віддавав! то ни хоче прийняти“. — „Но, коли так, то витко, що він тобі дарував, — то нима гріха!“ Али ксьондз просит, щоби нічого нікому ни казав, а ксьондз каже: „Я нічеєго гріха ни можу сказати, бо мині би за тоє язик врізали“. — „Ну, коля так, то добре!“ І пішов, і молиться. А ксьондз хотів ся подивити, яка година: чи час вже на служенія вставати?

І мацнув до кишені — і нима [дзигарка]. І думає собі, що „той мнї показував дзигарок такий, як мій“. І киває на него, і показує ему, як то дзигарок іде: „чек, чек!“ А той показує ему язик, що мовче, бо врїжут, ежелі ни будиш мовчати. І ксьондз післав до него захрестіяя, що „пїде, закляч то[го], що онди Богу молится“, — і той помаленьку вийшов з косьцола по-мижи люди. І пропав дзигарок.

195. НЕВИХОВАНИЙ ПОПОВИЧ [л. 262]

Був ту пп. І мав сина, і дав его до школи. Али той син був виликий вже, і він ся вчив може два, а може три роки в школах, і полюбив собі дівку, і пиши до батька: „Отче-батьюшка, добродзею! мій брате-приятелю! я вже не хочу ся обучати, но ся хочу жинихати!“. Аж ту пп відписує: „Ти з батьком не братайся, а з дівкою не сватайся. Чорт би твою парив маму на воловоді, щоби-сь не знав, коли годі“.

От як то попи і їх сини тепер розумни, що навет не знають, як написати письмо до тата! Но-тільки всього в них, що но заздрісні, та й конец!

196. НЕЩАСЛИВИЙ ПП [л. 516 зв.]

Бо то пп засіяв гречку. І до тої гречки внадилися журавлі. І пп радитья людей, щд би їм робити, щоби' їх полапати. І пп наляв в Ідно корито горівки, а в друге гречки. І тїї наїлися гречки, напилися горівки — і позасипляли. І дали попови знати. Пп взяв на себе расу і біжит; прибігає до тих журавлів, і закладає до пояса, і бире іде додому. Журавлі ся прошумали — і злетіли. І злетіли з попом вгору. І пп, що вирви журавля, — і кидає на землю! І всі повідривав, і сам впав згори в болото, іно ему голову витко! І прилетіла качка, зробила собі з волося гніздо і нанеслася на голові. І приходит вовк. Поїв яйці і чїхраєся в лисину. Той злапав вовка за фіст, крикнув, і той его вовк з болота витягнув. І пп додому прийшов.

197. ПОПАДІН СОН СПРАВДИВСЯ [л. 601]

В селі недалеко Глядок був пп молодий. Але Ідного часу єнится попаді, що пп еї пішов на служеніє, вона готовит пирїжки з сиром, і тільки виглядає его, як він буде іти з церкви, щоби їх на окріп кидати, аби горячі були. Але дивитья: вже пп іде з церкви. Вона кидає на окріп і чикає его, щоби витягати. Виглянула в вікно, дивитья: пп взяв мотуз і пішов до шопи і на нїм повівся. Раю розказала свій сон. Пп на то ніц не сказав, пішов на служеня. І так ся зробило, як ся сніло.

198. ПРО „ЖЕРЕБНОГО“ КСЬОНДЗА [л. 242]

(„Сказка, що ксьондз мав ди[ти]ну лоша“).

Бо то був собі ксьондз, і заслаб раз на моч. Ну, що ту робити! взяв намочив в шклянку і каже до свого льокая: „На, та заниси до доктора: щō мині такого?“. Той локай (sic) ішов через місто; але ішло жидівски вісіля. Він задивився, впав, і розбив ту ту шклянку. Моч розіллялася. Той настрашився і думає сам в своїй голові: „Що я тепер буду робити?“ Взяв побіг до кравниці, купив шклянку. Ну, але де би ти ще такої мочи дістати? То й скрутився сюд і туд,—дивиться: стоїт так в долиниці кобила, ото-ото вже лоша [буде] мати. Зачала вона мочити. Той ту хутенько підставив шклянку. Ну, вже є всьо,— бере і несе до доктора. Приніс. Доктор подивився—і пиши до аптеки рецепта, щоби як-найборши давали лікарства, бо ксьондз ото-ото буде мати дитину. Пішов той льокай до аптеки з тим рецептом. Подивилися там, як-найборші дають лікарства, бо ксьондз буде мати дитину. Але ще наперед той доктор післав свого слугу з письмом, ніж той з лікарством прийшов,— що ксьондз буди мати дитину. Той як перечитав тое письмо, тāk зажурился, що то страх! і не знає, що навіт робити. Бере кличи свого старого фурмана і каже: „А диви-но ти ся, а я буду мати дитину!“— „Ну! яким способом?“— „От посилав-им до доктора моч, бо чогось не можу добри мочити, а він відписав до мени, що я буду мати дитину.“— „Ну, то нічого!“ каже той фурман:— „я тому порядку! Ней пан наїдятся добре квасного молока, а мені дадут горівки, то будут здорові!“ Той ту зараз казав собі дати гладущик молока, виїв всьо. З того молока здуло его крепко.— „Ну тепер,— каже той фурман,— треба заложити коні і будем їздити по рілях.“— „А то чого?“ каже той ксьондз.— „Бо так треба!“ Взяв заложив коні в бричку, посадив ксьондза, далій їздити. Досит того, що як взяв того ксьондзиска возити, то він гвалт кричав: „Бійся Бога! Не витримаю! не вози мене так по рілях!“— „А ніц не поможи: так треба!“ Ну, вже вивозив его добре, бере їди в ліс, але ксьондз каже: „Чикай ту трохи під корчами!“ Став фурман. Він зліз з брички, сів собі по свою потріб під корчом, але як свиснув, то так як з пістолика. А там спав заяец,— та й прōсто на того заяйця. Той заяец як ся вирвав, та далій втікати! А той ту ксьондз дивиться, що щось побігло, та й каже: „А ти видиш?“ (до фурмана), „от я вже мав лоша!“— „А де ж воно?“— „А онди-онди!“— „Правда“, каже той фурман: „ну то треба за ним їхати, бо важний би коник був, шкода!“ А ксьондз обзявася:— „А ней ему маму мордує! я сто рублів дам, а за ним не поїду. Добри, що-м збувся клопоту!“ І поїхали додому, а фурмана до смерти за тое тримав при собі, що му порадив.

199. НЕЩАСЛИВИ КСЬОНДЗА ПРИГОДИ, ДО ДІВЧАТ ЛАСОГО [л. 408 зв.]

(„Сказка, що ксьондз мав лоша“).

Бо то був такий ксьондз і любив мазура дочку Галюську. І каже фурманови: „Піде-но до мазура і привиди міні Галюську!“. А в другого мазура була кобила, називалася «Малюська». Отой хлопець пішов і привів ему Малюську, тую кобилу, і поставив коло ганку. І прийшов до покою, і каже ксьондзови, що „є Малюська!“. А той каже: „Завиди до станції і положи на лужко“. І хлопец взяв привів до станції тую кобилу, і поставив на лужку догори животом, а ноги передні звязав, і тая кобила лжить. І ксьондз відправив гості і прийшов до неї. І ще свічки ни було, — і каже до того льокая: „Вийде зо станції!“. І той вийшов, а ксьондз прийшов до неї і масає з заду. А тая кобила як відвіне ноги, як трісни ксьондза в живіт. Той: „Dla Boga świętego! Oto co take?!. x[ло]пец! піде сюди!“. Каже: „Дай свічі!“ Засвітив. Дивиться, — а то кобила. І каже: „А то що такого?“ — „Та ж то Малюська!“ — „Али ж я тобі казав привести Галюську!“ — „Ну, то я ни дочув“. — „Зар[аз] міні єї вивиди!“. І той хлопец взяв і вивів на двір, і пустив. Прийшло на другий день. Ксьондз — слабий, і пиши до доктора, і просит: щò би робити, що его дужи живіт болит? [Доктор] ксьондз[ови] відписав, щоби мочі привести ему. І той намочив в шклянку і дав тому хлопциви. І [той хлопец] нисе. Али той хлопец тоє вильяв, а підставив під жеребну кобилу шклянку, — і кобила намочила, і той приніс. Доктор подивився і каже, що буди лошак. І той ксьондз іде в ліс з тим хлопцем по дрова. Нарубали собі фіру дров. І ксьондз здибав людей і каже: „Від чого кобила лоша скидає?“ — „А від того, каже [хтось], що запричи під вагу і бити по боках, — то від того скине“. І тії люди поїхали, а ксьондз каже до льокая: „Запрагай мене в віз і [бий] добри по боках!“. І той запраг ксьондза і так б'є! І ксьондзови зіхтілося на двір, і каже: „Ея, чикай! змилуйся“. І той его випраг, і він пішов під корч. І як трісне, а заєц вибіг. І каже: „Ото крепкий лошак втік“.

200. РОЗПУТНИЙ АРХИРЕЙ [л. 354]

(„Сказка, що архерей їздив на камешніє молочніє гори“)

Бо то був попович і мав добрі гроші. І хтів ся висьватити на попа, алм его ни хтів архерей висьватити. І він возив ему грошии, возив, — і вже і ни стає ему. Приїхав раз до архерея. Архерей ни хочи висьватити его і крутит ним, каже: „Приїдиш потòму, бо я ни маю часу тепер“. І попович поїхав додому. Архерей взяв і виїхав з дому, али той приїздит і не застає его вдома. І питаєся слуги: „Де

архерей? — „Поїхав десь в гості і ни скоро приїде. А ти чого?“ — „Я до висьвашування“. — „Дай міні 200 рублів, то я тя висьвачу“. Той ему дав 200 рублів. Той каже: „Лізь в грубу і дивися через тую дзюрочку, щб буде архерей робити. І памітай то само, і міні скажиш!“. Той вліз — і дивиться; приходит архерей, а за ним якись пан в плащі; а то була кобіта. І прийшли, звиталися. Вона ся розібрала, лягла, і архерей питаєся єї: „А то що такого?“ (на груди). „То камення молочния гори!“. Бере знов, питаєся: „А то що такого?“ (на пупиц). Каже: „А то пупінной віноград!“. Бере ще, питаєся: „А то що?“ — „А то етая река Буг, что через нею (sic) переїзжают Чорное море, називаемое Дай!“ — „А можна ж через нюю переїхати?“ — „Можна“. І той поїхав на Чорни море, що називається «Дай». А той дивиться, — що в грубі, — ј всьо видит. Прийшло вже по всім. Вбралася тая панна в плащ, в капілюх, і попрощалася. І пішла. Той виліз з груби і пішов до того слуги. — Слуга питаєся: „А що-сь видів?“ Той ему розказав, а слуга каже: „Іди до сила і прав всьо служеніє; так, як піп робит, так ти роби!“ — „А ни буди ж біди?“ — „Не, ни буде“. І той приїхав до села і зачав правити. Ту зараз приїхав до него благоченний і питаєся: „Що? ви вже священником?“ — „Вже!“ — „А де ж білет?“ — „Ой, я ни маю!“ — „А де ж?“ — „Бо міні не дав архерей білета“. Зараз благоченний доніс архерейови. Архерей предписав: „Сейчас вислати его до мени під караулом!“. Зараз его преставели до архерея. Іно прийшов до него — і пішов перши до то[го] слуги, і каже: „Ото-сь мене порадив добри! тепер-же я пропав зовсім!“ — „Стій, ни журися! іно преїдеш до архерея, іно тільки спитаєся архерей, хто тебе висьватив, а ти скажиш: ви. Він спитаєся: коли? — а тогди як ви переїзжали через воду, називаемую «Дай», на камення-молочния гори. То він тебе зараз висьватит без нічого“. Прийшов він до архерея. Питаєся архирей: „Хто тебе висьватив?“ — „Ви“. — „Коли?“ — „А тогди, як-ісьти переїзжали через воду Буг, називаемую «Дай», на камення-молочния гори“. — „Ну, ну! правда! я і забув, що то я тебе висьватив. Іно тільки, кажится, забув-ім дати тобі білет?“ — „А забули!“ — „Ну, то я то зараз скажу написати. Писар! напиши білет!“. Той зараз написав. І ще тогди випили чого, і той поїхав на парафію і відтогди попом остав. От як то вміют архирей періїзжати без воду-Бугу, називаемую «Дай», на камення-молочния гори. ●

201. КСЬОНДЗ ВОЛОЦЮГА [л. 242]

(„Сказка, що ксьондз присунувся до молодиці і вона п...нула“).

Бо [то] ксьондз присунувся якось до молодиці, [і як зачав] єї по своєму брати, то вона мусіла аж стрільнути. Досит того, зробив вже своє діло та й пішов. Вона ту хутенько наперед него і каже (прийшла ближши): „Пирипрошаю вас, ксенжи, каже, — що як то

я з вами грішила, та й-ни стрільнула*. А ксьондз каже: „Нічого, нічого то, моя доню; я ся тому не противлю! Як би хто мені такий патик іно в спину заложив, то не знаю, чи би-м міг витримати; а ти мусіла-сь мене тримати!“.

202. ЧЕРЦІ ВЕЛИКУ ЧОЛОВІЧУ СИЛУ МАЮТЬ [л. 214]

(Сказка, що пан заложився з паньою, що 24 рази справитися, а вона ему дасть за тоє 24 тисячі грош[ий]*).

Секретна *).

Бо то іден ішов через місто. Дивится: стоїт така панна, як мальована, в вікні—і грає на гітару. Той прийшов просто неї і каже: „Ой, щоби-сь мене пустила, то би-м тобі 24 рази справився!“.

Тая тоє почула. І висила дівчину і каже: „Іди і так скаже тому панови, що, як тоє зробит, що він казав, як ішов просто мене, то нихай приходит до мене в вечер“.

Тая вибігла і каже ему, що „ежелі ви тоє—тоє сполнити, що-сьти казали, як-ісьти ішли коло нашого палацу, то просила пані до себи в вечер“.

Той каже: „Ней буде наготові, я сполню і прийду в вечер!“.

Тая прийшла до неї і каже, що казав, що „я прийду, ней буде наготові“.

Та—казала варити вечеру для него. Ось ту і той приходит і каже: „Добрий вечур!“ — „Добрий вечур“.

Вона его зараз взяла до свої станції і каже: „Сполниш тоє, що ти ми казав, як-ись ішов коло мої хати?“

Той каже: „Сполню, іно дайти міні особну станцію“.

Дала вона ему особну станцію і каже: „Ну, як сполниш тоє, то маеш у мене за каждый раз по тисячі, а як ни сполниш, то відце живий ни вийдиш!“.

І по вечері іди вона до его станції і каже: „Ну, сполняй, як казав!“.

І той зачинає, а вона собі крейдою пише, кілька разів він справився. Али він справився п'ять раз, а шестий вже ся дуже ізмучив, а більше ни може. І просится у неї на двір, каже: „Як я піду на земний воздух, то ся поправлю“.

— „Ну, каже, то іди. Али ти ми ни втічеш, бо ду[же] високі мурі!“.

Він вийшов. Дивится: правда, що нима нікуди втічи. Али дивится: в другім домі, що ся припирає до того, світится світло. Він прийшов туду. Дивится: а там капуцин дивним-дивним способом товче воріхи, їст. Той дивится і думає собі: „Цей би міні поміг!“.

І прийшов під вікно і каже: „Ей, ксенже! ратуй!“ — „Що там? що?“ — „От, каже, я заклався із їдном дамою, що в тім-таки й дворку* Я казав, що справлюся 24 рази,— і тепер маю тільки шість, а решту ни можу. І вона казала, що, як я тоє зроблю, то дасть міні багато гроший, а як ни зроблю, то міні смерть зробит. І тепер ни маю куди втічи!“ — „Чикай, ни журися! дай міні свій шляфрок, а сам ту сиди!“.

І взяв ксьон[д]з шляфрок его, і пішов. Приходит до неї, а вона каже: „Щось,— каже,— ти блудиш! П'ять раз то то нехай, а шестий ни знати до

*). Цей напис зроблено вгорі руксю самого Димівського. М. Л.

чого!“. А той кажи: „Ну, моя Pani, jeżeli mię masz (далі зовсім нечитко). Zaszupam“. І вже по роботі, і [вона] каже: „Ну, як то земне повітря поправляє! Ну, на тобі гроші!“— „Не, я вийду ще на двір прохолоджуся“. І той капуцин прийшов до него [того пана] і каже: „Ну, іди і бире гроші!“. Той прийшов і каже: „Ну, давай гроші!“. То та ему дала 24 тисячі і каже: „Ну, добрий с тебе хлопец, що-сь потягнув 24 рази!“ А той пан ще дає капуцинови гроший половину. А він каже: „Я ни хочу гроший, іно спасибіг тобі, що-сь мене покрипив!“.

203. ЯК КСЬОНДЗ З ПАНЕЮ БАВИВСЯ [л. 202 зв.]

(„Сказка, що ксьондз любив паню, і по кіньски в саду бавилися“).

Бо то був такий ксьондз, що любив паню. І їдного часу їди до неї, а вона сіє пшеницю. І каже [ксьондз]: „Дай Боже щастя!“— „Дай боже! дзінкує!“— „А що то робити?“ А паня каже: „Сіємо пшеницю!“— „Нихай Бог зародит! та щоби був такий колос, ut in teo [sc. scroto?] plius“. А та: „Щоб була така клосиста, ut habeo pliosam“. І бере ксьондз тую паню, і їдут під явір зелений, де вони там все ся забавляли. Али їден фурман каже: „Чикай! ни дочикає він того, щоби він так все до неї їздив!“. Взяв вилз на той явір і сидит. Ось тут они обое видутся за-під боки, і прийшли тудя. І вона пренесла закуски; він, знов, меду, — і п'ют. Али він каже до неї: „Кілько ми ся обое забавляли, а ще-сьмо ся ни бавили по конячи“.— „Як то?“ каже. — „А так, що кінь біжет до неї і рже, — а ну ми так!“ каже ксьондз до неї. — „Ну, то бавмося!“ . І вона зосталася і стоїт, а ксьондз пішов на долину далеко від неї і біжет до неї і рже: „іга-га-га!“, а вона знов собі: „іга-га-га!“. І їю прибіг ксьондз до неї, а той фурман взиваєся із явора: „Агов, агов, лисий!“ . Тії як почули тое—та далі втікати... ксьондз без одежі!.. побігли в корчі. А той зліз з явора і наївся, і напився, і прийшов до брячки і сидит. Ось ту дивится: литит ксьондз.— „Ви зжай скоро за браму!“ І сіли і поїхали. І більше ксьондз ни робив нічого під тим явором.

204. ПІП ТА ГЕНЕРАЛЬША [л. 483 зв.]

Бо то барабанчик служив в службі 25 лет. І відпускают в отставку, али він думає собі: „Що ж я піду додому без барабана? то буде зле! Али лутше піду просити о барабан“. Пішов до якого начальника, і той ему віддав барабан, і ті ремені, і бляхи. Він собі їде додому. І зайшов в гóрод, де там була єдиоральша. Він пішов просити милостині, а вона ще ему казала дати батогами. І той собі пішов в сад, і ляж в рові с барабаном, і лижит. Али дивится: світло

світится в тім же саді. Той барабанчик підійшов нидалеко того вогню, а там стелят постіль дівки. Він дивится: приїжає тая едноральша і піп. Вже справилися между собою, і ще піп каже: „А ну ще по кінськи!“ Іно прибіг до неї: „Іга-га-га!“— а той барабанчик як вдарит в барабан! І той піп і едноральша покинули шматя і втікли. Допіро той барабанчик зайшов на оренду. Де там заїхав той едноральшої чоловік, і той барабанчик зачинає ему розповідати, що то він видів попа і едноральшу: здибав в саду. І розповідає, яким способом. Той каже: „Та то моя жінка! ну ходи до мени!“ А той барабанчик взяв шматя тое і часи, і сховав в барабан. Прийшли вони додому, і той ему каже: „Ну, зачинай казати“. А барабанчик ему каже: „Я буду казати, али щоби міні ніхто нипирибивав, бо [хто переб'є] даст сто рублів!“ І той зачинає говорити, а тая майорша (sic) каже: „То ниправда!“ Али барабанчик каже: „Дай сто рублів!“ І тая мусіла дати. І тогди той еднорал попа повішав враз з жінкою.

205. Т Е Ж [л. 515]

Був то москаль. В службі служив, і все курив люльку, і нюхав табаку. Прийшов до него каправальний і каже: „Пожич міні тютюну, а я, як получу жалованя, то тобі віддам!“ І він позичив. Прийшов ефрейтор— він і тому позичив. І тим вийшло жалованя. Він прийшов до капрального, впоминаєся, а той его набив і нагнав; прийшов до ліхвитора— і той его вибив і нагнав. І той москаль взяв і втік с ловку. І біжит він через лісок: в тім ліску стоїт хатинка. Прийшов до тої хати,— в тій хаті нема нічого, іно пецок. І він виліз на той пец. Ось ту приходит дві панні і приносят стіл, обрус, фляшку горілки і вишняку. І застили(ли) той столик, бирут п'ют горівку, і їдна каже: „Ти за чее здоровля п'єш?“— „Я за їдноралови!“— „А я за їдноральчине!“ І тії покинули тое, а самі пішли. І приходит едноральчиха, і витягає часи і каже: „Казав піп, що буде на сю годину, а его нима!“ Приходит піп. І вона взяла свої часи і каже: „Вже пройшов срок!“ І поставила на столі, і піп свої поставив на столі. І едноральчиха нюхає табаку, а піп люльку курит. А той москаль ни може витримати, що нимає тютюну. І тії зачали ся бавити, а той взяв вирвав цеглу— і кинув миже них. І тії повтікали, а часи по-оставляли, і табаку, і люльку. Той зліз, напився горівки, табаки поюхав, і люльку закурив; і то й тогди приходит до полку. І тії хочут его гнати через строй, що він втік. І той москаль каже: „Як же я ни міг втікати, коли в мени позичили тютюну каправальний і ліхвитор, нюханого і куренного? Прийшов я до них за тютюном впоминатися— і вони мене добре набили і нагнали. І я собі в лісі здибав хату, і в тій хаті грався піп з їдноральчихою!“ І показує часи едноралови. І еднорал закликав свої жінки і попа і говорит: „Жона

моя! як ти скажиш тому москальови, що брешит, то сто рублів дає йому!*. І попови тоє каже. І він став едноральці казати. Вона каже: „Брешит! того там ни було!“. І каже попови, і піп тоє каже. І еднорал каже: „Положи сто рублів!“. І піп дав, і вона, і еднорал віддав ті гроші москальови. А тих москалів — посадив на одвахту і наказав за тоє, що вони ему табаку ни віддали. А москаль викрутився за тоє, що едноралову з попом допильнував.

206. ЯК МОЛОДИЦЯ ПОПА ОБДУРИЛА [л. 175: св.]

(„Сказка, що піп за чужу жінку бігав будяками голий надоколо хати“).

В еднім селі був піп, що любив чужих молодиць. Але близько коло его хати мешкала една жвава молодиця. Що він просив, що він платив, щоб вона до него ходила, — та звсїде говорила: „Як я буду, добродзію, до вас ходити, коли мій чоловік за мною слїдит?“ — „То“, каже, „нічого!“. Але там була хатка на стависку; заросла вона дуже будяками і бур'яном наокола, так що і не витко. Звикле, — пуста хата! От раз вона [молодиця] каже попови: „Знаєте, добродзію! я ходила до ворожки, вона міні дала таке зіля, що як я зашию собі і вам пополовині в сорочку, то хоть би і насеред дороги ми здибалися, ніхто нас не буде бачити. Але треба, щоб ви голі три рази оббігли ту пусту хату, як я буду зашивати“. Піп каже: „Добре!“ От вечіром пішли вони до пустої хати. Піп скинув з себе шматя, давай голий бігти по будяках. То ті его колят так, що не можна витремати. Але той оббіг раз, питає: „А що? вже?“ — „Ні! — каже — помало ідіт, бо не поспію шити“. Той другий раз оббіг, питає: „Чи готово?“ Та каже: „Ні!“ Той помалу пішов, помаленьку, і обійшов хату, питає: „Що? вже?“ Нема слуху. Той прийшов до хати, кличи, — нема і духу. Допіро здогадався піп, що вона втікла. Чикає, поки люди не полягают спати. Тихо встало в селі, допіро піп іде селом, голий. Пси за ним такий зробили лай, що не можна! Вліз він в свій садок. Зачав стукати в вікно, щоб попадя вічинила вікно, щоб він вліз, бо на дворі слуги сплят, то повідят. То та кричит до слуги: — „Піди-но, що там стукає?“. Той бере ховається в корчі, щоб его ніхто не видів. Подержала попадя голого попа цілу ніч, аж ранком пустила. І піп присягнув, що волочитися більше не буде ніколи.

207. ОРГАНІСТІЙ І МОСКАЛЬ *).

Бо то був молодий ворганистий, і мав жінку гарну. До неї ходили ксьондзи так, що чоловік не знав. Але едного часу надійшов чоловік, а у жінки було три ксьондзи. Вони пострашилися, не мали

* Надруковано, з великими помилками, у Чубинського (т. II, Слб. ст. 669-670), і не зазначено, де й од кого записано або хто звідки надіслав. М. Л.

де схватись, та повлазили в грубу. Ворганистий приніс соломи, зачав в грубі палити, — та й їх там подушив. Що тут з ними робити? Не знає. Але стояли в тім гроді москалі. Ходив москаль по-під хати приказ віддавати. Прийшов і до ворганистого хати: думав, що там москаль стоїт. Ворганистий начав его просити, що в него еден ксьондз вдушивсь. — „Винеси его, брат, і кинь в воду, я тобі дам цілкового“. Москаль згодився, взяв ксьондза, несе. Москалі на часах питаються: „Хто іде?“ А він відзиваєся: „Чорт ксьондза несьоті“. Кинув в воду. Приходить: „Давай, брат, цалкового!“ Ворганистий поставив другого в сінях і каже: „А ну подивися, чи ти відніс его?“ Подивився: ест ксьондз! Москаль взяв знов поніс, кинув в воду. Приходить. Ворганистий поставив третого; москаль подивився: „знов ест!“ Взяв поніс і того в воду. Але тоті москалі, що були на часах, бачили, що все [він] носит ксьондза. Дали знати до старшого ксьондза. Той взяв собі книжечку, пішов по-над воду, і молиться Богу. Той москаль вертаєся, що вже носив третого ксьондза задушеного, — здибає живого! Кинув в воду. Приходить до ворганистого: „Вже нема ксьондза!“ І [той] віддав ему цалкового, і москаль пішов собі до роти.

208. ЯК ЗАГИНУЛИ ТРОЄ ПОПІВ [л. 137]

(„Сказка, що москаль за рубля втопив три попи“).

Був ту піп, і ходив він до жінки. І тая жінка не могла его ся спекати: іно ся тільки смеркни, то піп [за]раз іде до неї. І приїхав до него другий піп в гості, а він каже: „Ходім! підемо до тої молодиці!“ А чоловік взяв, — тої жінки, — поїхав буцім до млина. А женка каже: „Я[к] прийде до мене піп, а ти із'їдиш его, то я ему скажу лісти в грубу“. Но-тільки прийшли ті попи до неї, а чоловік їде зо млина! А попи кажут: „Де ж ме ся сховаємо?“ А тая жінка каже: „Ліс[ь]ти в грубу!“ Іно прийшов до хати і каже: „Треба греченки взяти та розпалити в грубі, бо чогось земно!“ І він взяв, запалив греченки, а ті попи подусилися в грубі. І радяться они обої [чоловік і жінка], де би їх подіти. І пішов він до москаля і каже: „Ой, у мене умер піп! Як би ви его де поділи, то я би вам дав ідного рубля“. І москаль прийшов до него, і взяв на плічі попа, і поніс, і вкинув в кордон. І приходит москаль до того чоловіка, і питаєся чоловік: „А що? Заніс-їсь попа?“ А москаль каже: „Я его кинув в воду“. Але дивится: ще ест іден! І каже: „Ну, а він назад прийшов!“ І бере другого, і ниси до води; і приніс до води, і того втопив. Али іде москаль додому, дивится: іде [ще іден] піп наперед него. А той того попа на шнурок і каже: „Я вже тебе топив три рази, а ти ще воживаєш! тепер вже не вожиєш!“ І заніс до води і того попа втопив. Іде до того чоловіка за рублем, і питаєся его чоловік: „А що? втопив-ись его?“ А він каже: „Та же втопив! али-м три рази одного топев, і насилу втопив!“ І чоловік ему дав того рубля, — і москаль за одного рубля втопив три попи: два мерлих, а одного жевого.

209. ПОКАРАНИЙ ПІП-ВОЛОЦЮГА [л. 301 зв.]

(„Сказка, що чоловік мав жінку і до неї ходив піп“).

Бо то був собі чоловік і мав ладну жінку, а недалеко в сусідстві сидів піп і все до неї ходив. Але її вже ся сприкрило. Бо, аби-но де чоловік на жарт виїхав з дому, то піп зараз біжит. Але разу єдного змовилася вона з чоловіком, що каже: „Аби-сь-но де виїхав на жарт з дому, то піп зараз біжит до мени, і кажи, щоб его любити. Але я не хочу з ним пристати!“ — „Ну, не знаєш жи ти що?“ — каже він до неї: „Я собі видам дорогу ніби-то до млина, наберу кілька мішків полови, повкладаю на віз так, щоби піп бачив“. Взяв понакладав полови на віз, заїхав перед хату, пішов буцім до хати хліба брати си, а піп вже но вважає з-за рова. І думає собі: „Коби-но поїхав, то зараз піду!“ — „Ну!“ — каже чоловік: — „Як же він прийде, а я надїду, то щоби-сь ему казала в той солом'яник [ся] сховати“. Бере виходит з хати. Вийшла за ним жінка і каже: „Ано не бався там довго!“ — „А не! — каже — не буду бавитися: можи, позавтру раненько приїду“. — „Ну, пам'ятай жи, не бався!“ А піп слухає за ровом і думає собі: „Ото тепер вже буду мати час погуляти собі з нею — через дві ночі!“ Іно той виїхав за село, піп приходит: „А де, каже, чоловік?“ буцім ніби не знає. А вона [ему] каже: „Поїхав до млина“. — „А довго там забавит?“ — „Забавит зо два дні, а можи і більши...“ Ну, знаєти: піп вже беспечно там коло неї копирчохи строїт, аж тут чоловік на подвіру: „Гов!“ до коний. Піп зірвався, як опариний: „А де ж я ся подіюся?“ А вона каже: „Ціхо, добродзєю! Лізьти от в той солом'яник! То як він піде до хати, то ви вийдети собі, що то ніхто не буди видів.. Я хату запру“. То й взяв піп послухав, вліз в той солом'яник. Він [чоловік] коні випраг, казав завести наймитови до стані, а сам прийшов до хати і засунув сїни, і ключ вииняв з засува, і каже: „От вернув-им-ся додому, бо-м почув, що дужи завїзно в млині. Але їди-но ти, жінко, ваклич добродзїку, ней собі вже куплят в нас тоту рабу корову. Кілько вони вже ходят до нас — і не можим ся згодити! Але їди скажи їм, що, нехай прийдут, то вже продам“. Пішла вона і каже тото самеє попаді, що „я прийшла до вас, казав мій чоловік, щоби добродзїка прийшли до нас; то вже продамо вам тоту корову“. Добродзїка ту хутенько зібралася і їде. Але [жінка] питаєся попаді: „А добродзїй, каже, де?“ — „Десь пішли на молитвини!“ Прийшла вона туди. Зачинає той мужик її казати: „От, добродзїко, я ся помірковав: вже тепер продам вам тоту корову, бо она в мени не має доброї вигоди, а в вас все єст, що лутши дати ї їсти“. Добродзїка каже: „Та ж я вам тото давно казала: продайти мені, бо она ся зморит, і потому не возьмити того, що тепер“. — „Оджи ж то!“ — каже той мужик: — „Але їди-но ти перши, жінко, приниси квартиру горїлки, та от вип'ємо з добродзїкою“. Взяла жінка, пішла. А він ту давай до добродзїки ся брати. Вона ніби-то

не хочи, так як кіт сала, але він не роздумував довго і каже: „Соглашайтесь, добродзійко, соглашайтесь! вже вам рубля випушу з тої корови!“ Добродзійка подумала собі: „Добри рубля взяти дурно!“ Ну, вже соглашаєся на тото діло, і каже: „А де ж ми ту подіємся?“ — „От ходіт сюда до сіний!“ Вийшла вона до сіний. Взяв він положив єї на той солом'яник, де піп сидів, далій взяв і по своєму втішати. Добродзійка, як тото пізнала, і каже: „Чуети, Івани? я і без рубля буду все до вас ходити!“ Вибрав і по своєму до свої сподоби, а піп аж мнінтся, а не може ніц зробити. Хотів кричати: „Що ти робиш?“ али си подумав: „Буде кипско, бо буди шельма крепко бити, щоб до его жінки не ходити!“ Принесла жінка горівку, балюются вони недалеко опівночі, а піп сидит в солом'янику. Досит того, що вже порозходилися: забава прикратилась, попадая пішла додому. Але, як на тое ж, взяло того чоловіка дужи на гризь: і, там, що піде на двір, то знов прийді. Але подумав собі: „Чикай, не буду ходити на двір, але в солом'яник на попа, ней пся віра цап борода-тий не ходит до мої жінки!“ І каже голосно до жінки: „Жінко, я не буду ходити на двір!“ — „Ну, а де ж?“ — „От в той солом'яник, що стоїт в сінях“. Вона кажи: „Та шкода солом'яника, до чого ж він вже здасться?“ — „Чого! я завтра его повезу до річки та виполошу, то він знов такий-сам буди, як і був!“ — „Ну, то як хочиш, так собі роби!“ Досит того, що як він походив через цілу ніч в той солом'яник, то так попа опаскудив, що навіть не знаю як сказати. Прийшло рано, бере затыгае тиліжку, бере той солом'яник, двигуе. Попа висадив, але попа не видит, бо той солом'яник був накритий рогозою і, хоть він там ходив в той солом'яник, але так робив: що-но зробіт свое діло, то зараз і накріе тою рогозою. І каже до жінки: „Жіцко!“ — „Що собі здумав?“ — „Я не буду мити того солом'яника. Ще хто загляни, то буде сміявся з мени! возьму та пушу так зовсім на воду!“ — „Ну, то добри ти кажиш, чоловічи, — то так і зроби!“ Завіз він его до ставу, взяв та й кинув попа з тим солом'яником на воду, а сам взяв і пішов. Піп виглянув з того солом'яника, що вже він далеко, — як вискочив з него та ту в воду! Мало не втопився, і не знаю, як він вже там виліз. Прибігае додому такий, як шатав. Попадая подивилася на него і каже: „А тебе хто так обваляв?“ А піп каже: „Ей, сто кроть твою матер! не допікала би-сь хоть мени!... той сам, що тебе на солом'янику брав!“ — „Ну, ціхо-ціхо! — каже попадая: — вже годі!“ І ніколи вже в світі піп до чужої жінки не ходив, бо кажется мені, що добре его той чоловік навчив.

210. ПОКАРАНИЙ КСЬОНДЗ-ВОЛОЦЮГА [л. 451 зв.]

(„Сказка, що ксьондз до молодіці ржав“).

Був собі чоловік і мав жінку молоду. І вона мешкала нидалеко косцьола, і все єї іти по воду — то коло ксьондза. Али разу одного

іде вона по воду, а ксьондз відтворив собі вікно і дивиться. І зобачив її, і вона дужи се ему сподобала. Та й: „ги, ги, ги!“ до неї. Вона ся оглянула, — ніц ему ни кажи. А він знов до неї: „ги, ги, ги!“ Али вона таки се ни відозвала. Приходить додому і повідає чоловікови. А чоловік повідає: „Дурна! Як підеш другий раз, то як він буде до тебе ржати, то ти собі заржи до него“. А ксьондз вже пильнує, коли вона бути їти. Али іде вона по воду, а ксьондз знов до неї: „ги, ги, ги!“ А вона оглянулася та й собі: „ги, ги, ги!“ А він: „Молодичко! е твій чоловік вдома?“ А вона повідає: „На що вам мого чоловіка?“ А він повідає: „Бо я б до тебе прийшов вечир!“ А вона повідає: „То прийдіт!“ — „А коли твій чоловік, можі, буде вдома?“ — „Не — кажи — він піде сеї ночі на варту“. Приходить додому і повідає чоловікови, а чоловік повідає: „Я се сховаю на тоці“. Прийшло вечир, пішов чоловік на тік, попритав собі на тоці, прийшов до хати, повичерав, та й пішов і сховався. Ось ту, смирко, приходіть ксьондз. Вона наченя мие. — „Добривечир, кобітко!“ Вона ему відповіла, просит его сідати. Питається ксьондз: „А що? пішов твій чоловік на варту?“ — „Тажи пішов!“ — „Живо мий, кобітко, та й гаси світло!“ — „Чикайти“ — повідає — „ней помию начине! Розбирайтеся — повідає — ни чикайти на мени!“ Ксьондз собі розібрався, ляг на лужку. Вона помила начине, загасила світло, мовит пацер, а ксьондз все: „Хутко там, кобітко! та ходи!“ Ось ту біжит чоловік. Зтирмосив двирима: „Відсунь там! вже спиш, хирлієш? мие б'ют, розтягають, а ти вже гниєш!“ А ксьондз [питається в молодиці]: „То хто?“ — „А хто ж? чоловік! чогось прибіг!“ — „Ах! Де ж я се подію?“ Вона ту хутко дала му стару запащину, [і] проса в ситі. Стояла ступа в сінюх: „Ідіт — кажи — та й товчіт, а я скажу, що кума!“ Ксьондз хутко на ступу та й стук-стук. Вона відсунула чоловікови. Він: „То хто товче?“ Жінка повідає: „То кума. Прийшли пізно з паньщини, та й вот прийшли затовчи проса трошки: ни мают що на вичеру зварити“. А він повідає: „То так-жи поночі товчи! Ни лутши вже так переночувати?“ Сів на порозі, сидит. А той так товче, що аж му з чола капає. А той господар міркує, жи вже мав затовчи, — бире іде до хати. А ксьондз зо ступи, та й втік, а вбрання своє лишив і гроші, що мав з собою. А тії насміялися з него. Прийшло рано, чоловік повідає до жінки: „Іди по воду, і як зобачиш его, то хоць він тобі ніц ни буди казати, то ти сама до него заржи! — що він скажи?“ Жінка повідає: „Добри!“ Бире збанки і іде по воду, али іде по-під его дім. І він зобачив її через вікно, а вона оглянулася, та й: „Ги-ги-ги!“ до него. А ксьондз повідає до неї: „Вже ржиш? Бо вже, десь, ззіла-сь тое пшоно, що-м ти затовк вчора, то хочиш знов, щоби-м ти затовк?! Ага! дітька ззіш, що ти буду більши товк! Ни дочикаеш ти вже більше того!“ І вже ксьондз більши ни ходив по молодицях.

211. ПОКАРАНИ ВО-ЮЦЮГИ: ПІП, ДЯК ТА БАГАТИР [л. 263]

(„Сказка, що чоловік продав панови попа, дяка і богача замість живих чортів“).

Був ту чоловік і мав жінку молоду. І до неї ходив піп, дяк і богацький син. Али їдного часу виїхав він до міста з нею. Али вона пішла на місто і здибається з тем попом, а піп каже: „Маруся, коли до тебе прийде?“ А вона каже: „На вівторок: чоловік поїде до млена“. І пішли на оренду, напилися. Іде вона вже до воза, али здибає єї дяк і каже: „Коли би до тебе прийти?“ А вона каже: „На вівторок!“ І пішли на воренду, напилися. Али надходить той богацький син і каже: „Коли би до тебе прийти?“ Вона і тому сказала: „На вівторок!“ Досеть, же всі мают прийде на вівторок. А вона каже чоловікови: „Іди та купимо велику скриню“. А він каже: „А тобі нащо?“ — „Ну нащо? треба!“ І пішли купили, і їдут додому, али вона єму каже, що „до мене прийде в вівторок піп, дяк і богацький син, то я возьму насиплю попїлу в скриню і їх туда покидаю. Али так я казала, що ти поїдеш до млина, — то ти буцім поїдь, і дивися: як прийде їден, то ти стань за ворїнками. Іно я погашу, то ти каже: «Відчени, кроть твую маму! взяла мене виправила, а хліба-сь мені не дала!» І той став за ворїнки. Дивится: іде піп, приніс меду і вешняку. Іно прийшов, а вона каже: „Розберайтися та ляжемо спати!“ І він ся розібрав і лягає, а вона каже: „Скиньте сорочку і штани, бо буде заважати“. Іно тільки погасила, а чоловік: „Відчени, кроть твую маму! вже-сь ся положела спати, а хліба-сь мені не дала!“ А вона каже [до попа]: „А де ж я вас схочаю? Ліс[ь]ти в скриню!“ І піп вліз голий в тую скриню, а в тії скрині була саджа...*) І таким способом всі полапали. І рано встали, везут їх на ярмарок продавати. І везут, али їди пан і каже: „Що ти, чоловіче, везеш?“ Він каже: „Визу жеві дїтьки продавати“. А пані каже: „А ну покажи нам!“ А він каже: „Дайти ж зо 300 рублів за три!“ Пан дає. Він выпускає попа: з бородою, обталапаний в попїлі, голий, а паня каже: „Та він має так, як чоловік!“ Випускає другого, дяка: „ї той так має, як чоловік!“ Ну вже выпускає третого, богацького сина: „Али-ш то ту дуже здоровий!“ А пан дав єму ще наперед гроші— і тогди каже чоловік: „Тепер собі їх лапайти і везіт додому!“ А тії— голі такі, як з болота виняті, і такі чорні, — та на вцєки! А пані каже: „О!.. шкода триста рублів!“ А він каже: „А мені знов шкода три чорти!“ І тії [чоловік і жінка] тогди так добре жили, що і не тра лутше. І від того часу вже ни ходив [до молодиці] ні піп, ні дяк, ані-богацький син. І ще їм ся лишило тоє вбраня; то вони, як єго продали, то ще взяли триста рублів, і за трунки десіт рублів, і так ся розжели, що не було лутших на ціле сіло богача, як вони.

*) В оригіналі вирізано зверху скількись рядків. Як можна судити з тексту, в них оповідається про те, як прийшли до молодиці ще й дяк та богацький син, і лукава молодичка заманила і їх в скриню (М. Л.).

212. ПОКАРАНІ ВОЛОЦЮГИ: ПІП, ДЯК ТА ЦИГАН [л. 538]

Бо то молодиця віддалася. І надибав її піп, питаєся: „А ти, молодиці, давно ся віддала?“ — „От, каже, нидавно!“ — „Ну то я до тебе прийду!“ — „То прийдіт, али дайти мині золотий, я дам чоловікови, бо поїде до млина“. Піп єї дав. Ось ту надibaєся дяк, і дякови вона тоє сами каже, що „Прийдіт до мене в вечер, іно дайти мині золотий, бо мій чоловік поїде до млина!“ І дяк єї дав. Ось ту і циган єї приходить, і вона тоє-сами і циганови казала. Ну, вже всі три прийдут в вечер до неї. Вона прийшла додому, розказала тоє чоловікови, і чоловік збираєся до млина-буцім. Набрал в мішки полови, запраг воли і їде. Ось ту піп зобачив, що він їде, і прибіг до неї. І іно тільки хотів ся до неї брати, али чоловік наїзжає і каже: „А ти шильмо, курво! мене сь виправила, а хліба ни дала!“ А піп помаленько і виліз на гору. Ось ту чоловік знов поїхав — прибігає дяк. І тоже, іно там хтів робити, — а чоловік прибігає під вікно: „А шельмо, курво! ти мене виправила, а я без гроший*) до млина поїхав!“ Дяк настрашився — і пішов на гору. Чоловік прийшов до хати, покрутився, і знов поїхав. Ось ту прибігає циган. Прийшов до хати, питаєся: „Де чоловік?“ Жінка каже: „Поїхав до млина!“ — „Ну, то добре!“ Ось ту ни за довгий час він приїздит, — і циган вискочив на гору. Чоловік прийшов до хати, і вона каже до чоловіка: „Вони слустят попа до мене, іно ти собі распичи підісок, і як він до мене, то ти ему приложи до затку підвісок!“ Ось тоті бирут, з гори спускают [до молодиці] на самий перед попа. Али піп каже: „Як я закричу: «смик, козуню!», то ви мене витягайти!“ І спустили попа голого. І піп іно до неї, а той припик підвісок і приложив ему до затку; а піп крикнув: „Смик, козуню!“ і тії его витягнули [не знають, що ему було]. Бирут спускают дяка, і дяк каже, що „як я крикну: «Смик, козуню!» то мене витягайти!“ І того дяка спустили голого. Дяк до неї, аж ся струсив, а той приложив підвісок. Дяк крикнув: „Смик, козуню!“ і тії его витягнули. Ну, вже спускают цигана, али циган каже: „Як я буду казати: «смик!» то ви ни смик; як я скажу другий раз: «смик!» то ви ни смик; а як я скажу третій раз: «смик», то ви тогди мене витягайти!“ Спустили цигана, циган проліз до неї. Іно тільки положився, той припик підвісок, приложив до затку. Циган каже: „Смик!“ — тії ни тягнут. Він другий раз: „Смик!“ — тії ни тягнут. Той кричит третій раз: „Смик, кроть твую маму! бо ту не втіхи дают, іно вогнем личут“. І тії его витягнули. Тогди всі три повтікали голі, а шматя оставили в него. Той тоє шматя спродав і мав гроші.

213. Т Е - Ж [л. 490]

Був то собі чоловік, мав жінку. І до тої жінки ходив піп, дяк і циган. Али разу їдного чоловік поїхав в поле, а до жінки прийшов

*) В оригівалі „поз гроший“. М. Л.

дяк і справився з нею, і він каже: „А де ж я стану, щоби часом чоловік ни надійшов?“ Жінка каже: „Ставай за бас!“ І той став. Приходить піп, і тоже так зробив своє, і сів на яйці, де гуска сиділа. Приходить циган, тоже так же зробив. Ось ту приїздит чоловік. Циган каже [до молодиці]: „А де ж я ся подію?“ Жінка каже: „Скинь штани і ставь в куті замість святого Спаса!“ А сама жінка втікла. Ось ту приходит чоловік до хати—і на самий перед до дяка. Каже: „Треба трохи на бас піграти!“ Як возьми дяка парити,—дяк вирвався і втік! І той каже: „Треба яйці пириглянути, чи з заротками?“ Приходить до попа, та за бороду! випарив поратком, і той втік. Ну, вже іно остався циган. Він [чоловік] каже: „Треба міні хоць Богу помолитися!“ І засвітив собі свічку і каже: „Ах, святий Спаси! де ж ти ту ся з'явив?“ А циган не каже ніц. Али приглядається: „Та бо у того Спаса такий [корінь], як і в нас!“ Як припиче свічкою того коріня,—святий Спас як вирвався та далі втікати! І таким способом порозганяв хабалі.

214. ЗРАДЛИВА ПОПАДЯ [л. 318]

(„Сказка, що ксьондзова жінка коваля любила“).

Був ту ксьондз і мав жінку*), но вона про тее коваля любила. Та й пішов орати піп з наймитом, которий був віщун. І орут они, але коло полудня каже наймит: „Добродзію, піду я додому, бо гедзик напав!“ Прибіг додому [а у добродзійки — коваль]. Але добродзійка узріла і каже [ковальови]: „Де я тебе сховаю?“ А він каже: „Сховаюсь в грубу!“ А той [наймит прийшов] — каже: „Казали добродзіій повигортати попіл з груби, бо взавтра буде дощ!“ Та й вигорнув попіл, і разом коваля. Коваль каже: „Я сховався від добродзійки!“ Той наймит пішов в поли. І в полудни полягали, і на другий день орут до полудня. І наймит каже: „Побіжу я додому, бо мене гедзик напав!“ [А у добродзійки знов був коваль]. Приходить додому [наймит] і каже: „Добродзійко! казали міні вимісти гору!“ Та й взяв зачав замітати гору — і скинув звідтам коваля, разом з солом'яником, та й пішов в поле. На другий день коваль іде орати і каже: „Добродзійко, винисіт міні обідати, і де я буду орати — там буде рябий бик!“ Тая винисла, але нім вона вийшла на поле, наймит каже: „Добродзію, дайте штани перевязати бика, бо він слабій!“ Той дав штани, наймет переперезав. І добродзійка принесла обід до него, — так ся настрашила; а піп здивовався, що вона принесла обід. І задумала [вона] строїти наймита і попа. А вони на другий день прийшли с поля, і наймит каже: „Добродзею, будете ся дивити, що я буду робити — і ви тое робіт!“ Вони удали, ніби що сплят, а ко-

*) „Ксьондз“, що має жінку, це уніятський піп, і справді в дальшому тексті він так і зветься „піп“ (М. Л.),

валь прийшов до добродійки і виліз з нею на пець. І піп, як взрів тоє, то зараз і забив коваля. А що тим людям буває, то вже всякому знати.

215. Т Е Ж [л. 570 зв.]

Був чоловік і мав жінку, що вона любила дяка і попа. Бувало, чоловік робит як чорний віл, а вона собі балюєся з попом та дяком. Здумає той чоловік на поміч приймати якого хлопця до роботи, і шукає по селі. Але якийсь хлопець, як на теє, приходит до него і просится на службу. Чоловік его приймив, а через кілька час годится з ним, і він ему каже: „Слухайте, господару! я на все згідний, що дасте, але тільки вам скажу, що в мени кожного дня, як я в полі буваю, коло полудня втікаю додому, бо мене гедзень нападає. То щоби-сьти ся не гнівали, як я часом буду бігче!“ Господар каже: „Ніч то не значит! Про теє, як я бачу по твої роботі, з тебе буде добрий ваймит!“ От, через кілька час, пішли на цілий тиждень в поле орати. Набрали собі хліба, щоби і додому ни посилати. Орут вони день, орут другий. А тимчасом жінка рада, що чоловіка нема, заклала собі баль з попом і дяком. А хлопець-найміт був віщун: знав, коли вони позбиралися до неї. І коло полудня каже: „Господару, пасіт воля, бо мене вже гедзик напав,— побіжу додому прохолодитися!“ Той каже: „Та вже біжи, тільки хутко вертайся!“— „Не буду бавитися!“ каже. Побіг він. Прибігає на подвіра. Жінка як зобачила в вікно, каже: „Чогось хлопець прибіг! поховайтися!“— „А де ж поховаємося?“— „От, лізьте нагору в солом'яник, в клоче!“ Полізли і поховалися. Хлопець приходит до хати. Питаєся вона, чого ему треба. Він каже: „Пірвалися нам воловоди, то прийшов-им за клочом, щоби покрутити нові. Казали господар, що воно стоїт нагорі“. Поліз він, і не бере клоча, а с солом'яником згори скинув так, що воно аж розлетілося по сінях, і дяк з попом зайойкотали. Хлопець зліз з-гори і каже: „Господини, я того клоча боюся, бо воно щось стогне,— ідіт ви самі до него!“ Дала ему їсти в хаті, пішла до сіний, дяка з попом пхнула до комори, а клоча позбирала і дала хлопцьови, щоби ішов в поле. На другий день знов хлопець каже: „Господару, гедзень мене напав!“ Він каже: „То біжи!“ Побіг додому. Жінка знов з попом і дяком балюєся. Зобачила его, каже: „Знов біжит хлопець, триста его матір! ідіт до комори, посид[ь]ти там!“ Пішли вони до комори. А хлопець приходит і каже: „Казали господар міні позамітати комору!“ І зараз пішов туди, позамітав він, а дяк сховався в діжку, а піп в скриню. І каже [хлопець]: „Казали господар випарити на щось діжку!“ Зараз нагрів окропу, вінс діжку з дяком, і як люне окропом, а дяк звідтам та в двері!— „О, добре, що господар казали випарити діжку! а то видити, господине, що чорти ся замножили!“ Взяв він пішов до плуга, а попови вже ніц

ни робив. На другий день піп з дяком їдуть орати і просять її, щоби вона винесла обідати.— „По чім же я пізнаю, що то ви орети?“— „От в нас по середині буде перістий віл“. — „Добре, то винесу“. Оттак в обід каже хлопець: „Господару, скидайти штани!“ — „Та нащо?“ — „Не питайти, іно штани давайти!“ Скинув він штани, хлопець взяв і перев'язав ними вола. І не за довгий час жінка обід наднесла. Хоць вона, взрівши свого чоловіка, здумілася, але вже якось не випадало вертатися, — винесла вона на ниву. Чоловік також, хоць здивувався, але, добре наївшись, до роботи взявся. Жінці вже допекло тоті штуки. На другий день іде до баби, щоби хлопця строїти. Але хлопець знав, до котрої баби вона піде, — вечіром і собі до неї пішов. Каже: „Слухайте-но, бабуню! тут прийде помочі просити моя господиня, а ви її нарадити, щоби вона до всякої страви білого меду мішала і то нам обоім давала*“. Рано господар і хлопець взявся до ораня, — а невірні жінці нема і спаня*). До баби вона приходит— і перед нею річ розводит. І просит бабиної ради, що чинити;— як би того хлопця строїти. Баба на тее раду дає такую: що „Ти з медом білим вари страву всілякую, — і як вони то всьо зідят—то певне, що в тебе лишится назавше дяк!“ Прийшло вечіром, вогонь розпалила — і з такою трутиною страви наварила. Прийшов на тее і дяк; нім що зварится, вони обое хліб їдят. Не вспіла вечера ся зварити, аж тут господар на подвірї. Дяк каже: „Де я ся подію?“ — „От тимчасом нім буде їм конец, — лізь, дяче, на пец!“ Господар до хати входить, і наймита кличе, а господиня на стіл пуденя кладе. Сідають вони оба, їдят, горівку п'ють, а за трутину і не думают. А як наїлися — і тут зараз звернулися, ніби потроєні і вже неживі. Загасила жінка світло, а дяк з пеця та й каже до неї: „А ну затрубім по твоєх покійниках по медведячи!“ Жінка каже: „Починай жи, дячи!“ Як заревут, а хлопець каже: „Господару! ставай! в нас вивелися на пецу медвіді!“ Встав господар, засвітив. Дяка звязав разом з жінкою і бив, доки ранок не став. Здер нарешті з него одежу і голого пустив. І ди котрий зоглянув на него, — то думав собі, що то опир ще не схований. А жінка с тої пори вже не думала більше о балях, бо прочухав її добре. А хлопець того дня подякував і пішов собі дальше. От таке з тими жінками дієся! з чужими гуляє, до свого смієся. І так ділит час житя свого, — а під старість держится едного. Бо вже минула пора зуби висчірати — і приходит час вмерати, — а тут і рахунок треба дати, — щоби чистою на тамтїм світлі стати. Бо чоловік на всім ся згодит, — але тільки не на тїм, де два ходит. А нейже зробит так чоловік, — то буде му випоминати весь вік.

*) Цікаво, що далі оповідання йде римоване, ніби вірші якісь. І на самому кінці— теж римоване. *М. Л.*

216. ПОКАРАНИЙ ДЯК [л. 239]

(Пісня, або вірша).

Бідна моя головонька, нисчаслива доли!
 Полюбила-м смаровоза, — жити в світі горе.
 Смаровіз по дорогах...
 А я собі молоденька господару вдома.
 Наварила-м пирожиньків зо свіжого сира,
 А хто прийде на вечеру, тому буду мила.
 Запросила-м собі діченька на ніч ночувати,
 А ту лихо смаровоза принесло. Іде до хати:
 „Дзінь добрий, моя мила! а як ся ти маєш?
 Темна нічка, ниведненька, а з ким розмовляєш?“
 — „Ни гнівайся, мій мелецький, ни гнівайся, мое серце:
 Запросила-м дяченька тую нічку першу!“
 — „Ой вибачу, моя мила, вибачу,
 Засвіте ми білу свічку, ней я го zobачу!“
 Пішов смаровіз до стані до коний,
 Вирубав собі на дяченька кіл дубовий,
 А на свою мелецькую — тонкий ясиновий.
 Засвітила мила свічку. Та свічка палає,
 А вже смаровіз дяченька колом вобиртає:
 „Святий Боже! святий кріпкий! а ти, дяче, звітки
 Сів-ись собі конец стола коло мої жінки?“
 — „Святий Боже! святий кріпкий! і святий безсмертний!
 „Бійся Бога, смаровози, ни бий м'я до смерти!“
 Дощик лющит, мороз тріщет, а з ясної зірке
 Втікав дячок голий-босий від чужої жінки.
 Прибіг-прибіг дяченько під новую школу:
 „Відченіт же хлопці, школу, бо вже ледво стою!
 Волів би я вдома їсти голий борщ без солі,
 Ніж в чужої молодиці пироги на столі!
 Волів би я вдома спати на голі лавчині,
 Ніж в чужої молодиці на білі пирині!“

217. ПЕРЕСТОРОГА [л. 155 зв.]

(Пісня).

Коли ти добрий піп,	Бо бороди ся позбудеш,
Сієш гречку, сади біб,	То за попа не будеш.
До мене не ходи,	Хоч будеш за дяка, —
Бо збудешся бороди,	То вже плата не така!

218. ЯК ЦИГАН ПРИМУСИВ ПАНСЬКОГО КОМІСАРА МОЛИТИСЯ

[л. 281 зв.]

(„Сказка, що комісар служив циганови три дні“).

Бо то служив комісар у пана. Допіро, каже той пан до комісара: „Чи молиш ти ся Богу, щоб тебе Бог заступив от нисчастя?“

А він каже до пана: „А мині що, пані, молитися от нисчастя? я-но молюся, щоби мені Бог дав здоровля і кусок хліба! а за нисчастя, що я ся маю молити?“. Допіро, бере закликає до себе той пан цигана-коваля і кажи: „Як би ти мого комісара розуму навчив?“ — „А добре“, — каже, — пані: я навчу замість свого сина!“. Бере пан, закликає того комісара до себе. Іно він прийшов, а той циган каже: „Як ся маєш, мій сину? а ти ту до сеї пори в покоях? а до кузні! Ти що? не знаєш, що ти мій син?! Іди до кузні молотом бити!“ Той, рад не рад, бере і іде до кузні. Досит того, що бив молотом там без цілих три дні. Бере пан закликає знов до себе того цигана і каже: „Там мій комісар [що робити]?“ — „А що ж, пані? молотом б'є!“ „Ну, буде вже з него, — пусти его, не муч!“ Циган преходит до кузні та й каже: „Іди собі! іди, мій сину! Я казав ще перши, що з тебе не було ніц доброго, і не буди! Ти перши не був добрим ковальом — і тепер не будеш, — іди собі знов до покою сидіти!“. Той прейшов до пана. — „А що?“ каже той пан: „вже тепер будеш ся молити Богу, щоби Бог не зіслав на тебе якого нещастя?“. А він каже: „Буду до самої смерти, бо вже мене циган навчив добре!“.

219. ЯК СВ. ЮРКО МУЖИКОВІ ДОПОМІГ [л. 396 зв.]

(Сказка, що мужик заїхав в болото і визвав всіх святих, щоби з болота виїхав*).

Раз заїхав мужик в болото. Що він напрацювався — ніяк не міг виїхати. Нарешті зачав призивати святих на поміч, і при призыву поганяє коні: — ніц не помагає! Нарешті каже: „Свята Дорото! витягне мене з болота!“ — Ніц не помагає. І каже: „Святий Юрій! витягне мене з тої баюри!“ І при тім коні затав і виїхав. „О!“ каже: „що баба — то баба, а хлоп — то такн помагає, і без него не виїхав-им би!“.

220. ПАН ВОЛІЄ БУТИ В ЦЕКЛІ, АБИ З ПАНАМИ [л. 410 зв.]

(Сказка, що був такий пан і ни хтів бути в небі*).

Раз бернадин поїхав до одного пана безбожного просити на монастир вспоможеня. Приїзджає до него. Той дає му їсти, пити, але нарешті прикликає і каже: „Ну, скажи мині, пане бернадини, що мині за то буди, як я дам на ваш монастир?“ Той каже: „А що ж буде? — царство небесне!“ — „А хто ж там буди?“ — „Ото всі тії будут, що тут бідуют“. — „Як то? мужики і діди?“ — „А як же, пане? будут!“ — „А сто твою матір! ти хочеш мене стромляти межи мужики? Давайтє лузі!“ Всипав бернадинови сто ліз і вигнав с подвіра. Виїхав він. Аж здибаєся з того ж монастира монахом. — Росказав ему всьо. Той каже: „От видиш? ти взяв сто ліз, а я возьму багацько милостини!“ Взяв і поїхав. Приїздит. Пан перший день приймає яко гостя, а на другий день запитує тим способом, що і того. Той від-

повідає: „Що ж, пане? — в небі то там будуть мужики, каліки і всьо паскудство, що тут бідує, а в пеклі то там самі князі, графи, великі пани. То вже ж і панови лутше бути в компанії з ними“. — „О, маеш рацію, пане бернадяні! волю в пеклі та з великими панамі, ніж в небі та межі мужиками“. Зараз казав напакувати кілька возів провізії для монахів і відвіз.

221. ЛІПШЕ ГРОШІ ПРОПИТИ, НІЖ НА ЦЕРКВУ ДАВАТИ [л. 362 зв.]

(„Сказка, що в чоловіка пропала кобила і посла ся вирнула“).

Бо то пропала в їдного чоловіка кобила. Він каже: „Понесу я до святого отця Миколая на акафест, — може ся моя кобила верни“. Іно-тільки взяв гроші і нисе, али ему тре було йти до церкви через лози. І думає собі: „А ну я крикну! може, вона ту де ест?“ І кричит: „кіськові кіськова!“ А кобила виходит. Він тогди втішився і каже: „О! був би-м збавив 20 гроший на акафест, — волів би-м пропити!“ — і вернувся додому, і не ніс на акафест.

222. ЯК ЧОЛОВІК ІУДІ СВІЧКУ СТАВИВ [л. 410]

(„Сказка, що чоловік прийшов до церкви і засвітив свічку перед Іудою і той посла ему тую ласку віддячив“).

Був мужик багатий і мав велику пасіку. Тимчасом завше він приходив до церкви. Дивится: перед всіма святыми ест свічка, а перед Іудою нема. Приходить додому, робит свічку і ставит перед Іудою. Досить, що вона догоріла, а він заснув. Ноч'ю му сниться, що здибає [Иуда] его в лісі і каже: „Що ти собі хочеш за тее, що-сь мині свічку поставив?“ Той не знав що казати, але той его веде дальше, показує котел гроший і каже: „На-тобі за тое! після прийдеши з жінкою і возьмиш!“ — „А як же я потрафлю? покажи мині дорогу“. — „А я не маю часу показувати! назначи собі, то найдиш. От возьми впаскудсья ту, а посла воно буде смердіте — та й найдиш“. Той зачав своє робити, аж стогне. Жінка пробудилася, питає его: „Що ти робиш?“ А той каже: „Цить! буде тобі, мині і нашим дітям! я гроші значу!“ В тім добре пробудився, а він на постелі тое зробив.

[Диви у нас ст. 28 29 в відд. IV, № 66, про свічку чортів].

223. ПОКАРАНА ВАРВАРА [л. 617]

Був такий хлопець, що, як мама піде в поле, то він возьме і сметану в гладущиках позбирає і ззіст. Але мама приходит з поля, питаєся его і каже: „А ти нащо ззів сметану?“ — „А вам хто казав?“ — „А от свята Варвара!“ Бере б'є. Мати на другий день знов пішла в поле. Хлопець взяв скіпку і святі Варварі очі випік, а сметану

ззів. Думає собі, що вже тепер не буде видіти і не скаже. Приходить додому мама, подивилася по гладущиках— нема сметани і каже: „А ти нащо ззів?“— „А хто вам сказав?“— „А свята Варвара!“— „Або вона виділа чи що, коли вона не має очий?!“ Подивилася мати на образ, а там тільки дюрки, де були очі. Давай его бити! Добре вибила і вже на святих ни скидала.

224. МІРОШНИК В ЦЕРКВІ [л. 616 зв.]

Раз мельник пішов до церкви. Але ни бував в ні часто. Прийшов, поцюлював всі образи, а там був намальований і чорт. Він і его поцюлював. Але попадає каже до него: „Нащо ти его поцюлював?! ти такий і такий!“ Стала его ганьбити. Він нічого їй не казав. Але приїхала попадає до млина питлювати. Він пустив камінь, питель причипив до одного кінця, а другий дав попаді тримати, сам побіг за чимись; а тимчасом попаді добре руку натріпав питиль. Нарешті прибігає мельник і каже: „А треба було его зачіпити за кілочок!“. А вона каже: „А лихо знало твої порядки!“— „Ото і я не знав ваших в церкві, і через тоє і чорта цюлював!“.

225. МАЗУР В ЦЕРКВІ [л. 418 зв.]

(„Сказка, що мазур ніколи не бував в косцьолі“).

Мазур черес кілька літ завсігди раз в рік тільки був в косцелі— на тую неділю, що читают там, що Сус Христос іде в горід Богу молитися, а Юда лапає его там. Разу одного виходит до ксьондза і каже: „Пане ксендже! для чого той Ісус завсіди іде там, щоби его лапали? Чи не міг би він де инше сховатися, але тільки там?“.

226. ЯК ПРИГОСТИВ КСЬОНДЗ ОФІЦЕРА *)

Був то собі еден офіцер, і з-рода свого ніколи не бував в косцьолі. Але разу одного пішов він до косцьола. Іно тільки преїшов через порог, став і молиться Богу. Но еще орган не грав. Але вже став ксьондз на мшу, і зачав органістий грати, — а той офіцер давай танцювати! І ніхто ему ніц не каже. Прийшло вже, скончилася мша, — просит ксьондз того самого офіцера до себе на обід. І запросив до себе більше панів; і думают всі, як би того офіцера добре вибити. Але ксьондз каже: „Ми его інакше не виб'ємо, но-тільки так: як подадут печеню і я скажу «дай ше до печені огірків», то тогди беріт сей канчук, і добре его виб'ємо“. Пани кажут: „Ну, добре“. І так прийшло. Подає льокай обід, посідали всі пани коло

*) Надруковано, без будь-якої зазначки про джерело, у Чубинського (т. II, Спб. 1878, ст. 660-661). Надруковано з такими помилками, що, напр., замість „мша“ подано „сума“ (Димітський, справді, пише літери „м“ і „ш“ однаково). М. Л.

столу, і той офіцер сів. Їдт вони там різні поправки; але приносить льокай вже на остатку печеню. Ксьондз каже: „Привнеси ще і огірків до печені!“. Тогди всі пани від стола скочили, та до офіцера! Давай бити на всі боки! І ще хтіли бити в живіт, но канчук урвався. І офіцер ледво викрутився від них, вибіг на двір, і на-втікача. Прийшов він до свого товариша. Товариш питаєся: „А що брат, був-есь в церкві?“ — „Був, брат!“ — „Ну, але сповідав-есь-ся?“ — „Сповідався і запричашався, але як би ся причастя не вирвало, то не знаю, чи прийшов би до тебе!“ — „О! то ти, брат, получив добру причастя!“.

Ну, вже то відтягнулося скільканацять місяців, — просит того самого офіцера другий ксьондз до себе на обід. Той прийшов. Де там було більше офіцерів і панів. Посідали коло стола і їдт обід. Прийшло, подає льокай печеню. Той офіцер дивится, що він несе, — не каже нічого. Приніс [льокай], поставив на столі, ксьондз каже: „Дай ще угірків до печені!“. Офіцер зірвався від стола: — „А! я вже знаю ваші угірки!“. За шапку, та давай втікати! Тут ті пани і ксьондз кричат: „Пані-офіцер! чекай пак!“.

А він вирвався і втік, бо думав, що і тут его будут бити. А ту ніхто навіть і не подумав о бійці. І він більше на обіди не ходив.

227. ХЛОПЕЦЬ НА СПОВІДІ [л. 395 зв.]

(„Сказка, що кобіта привела хлопця до сповіді“)

Кобіта привела хлопця до сповіді. Але він дужи попа боявся. Вона тручає того хлопця до попа і говорить ему: „А приступи ж, чорти, до попа!“.

Той не хоче. Вона его знов тручає: „А приступи ж, дїтьку, до попа!“.

Тручає его ближши: „А приступи ж, дияволи, до попа!“.

228. ДУРНИЙ НА ВІНЧАННІ [л. 395 зв.]

(„Сказка, що дурний парубок жинився“).

Єден жинився та був несповна розуму. То як его провадили до шлюбу, то его старости научали, щоби він говорив за ксьондзом. То він як став до шлюбу, то его ксьондз питаєся: „Маєш волю добру, непримушену, і взяти за жінку — тую, котору перед собою видиш?“.

То він сказав тоті слова, що „маєш волю добру непримушену і взяти тоту за жінку, котру перед собою видиш!“.

229. ПОКАРАНИЙ МАЗУР [л. 351 зв.]

(„Сказка, що ксьондз причашав мазура дохтьом“).

Бо то мазур збирався до сповіді, і повідає до свої жінки: „Жонко, там буде ксьондз довго тримати, — треба випити чарку горівки. І дай, жінко, що закусити, бо ксьондз довго буди тримати!“.

Випив

чарку горівки і пирикусив. — „Е! — повідає, — треба то випити [1] другу, бо то ксьондз довго буде тримати!“. І випив другу, і пирикусив знов, і подумав, і повідає: „Треба-но випити і третю чарку, бо то буде довго ксьондз тримати!“. І випив третю. Поживився добри і повідає до жінки: „Я вже тепер, жінко, биспечний до сповіди!“. Приходить до ксьондза. Ксьондз почув, що горівка смирдит коло него, повідає: „Що ж ти, мазури! пив-ись горівку дзись?“ А він повідає до ксьондза: „Пив, али далібук, жи но три чарки випив і далібук, мості-ксенжи, шо но три чарки випив. Перекусив, бо знаю, що ксьондз буди довго тримати!“ — „Ну,* каже ксьондз, „пам'ятай жи, мазуречку, щоби-сь ся не пхав до пречасті, — я тебе особно запрещаю“. — „Овшем, мостці ксенжи, я можу почикати!“. Допіро, люди престапают до пречасті, а мазур чикає, і ксьондз также вважає, щоби ся мазур не запрещає. Покумуніковав люди, допіро киває на мазура. Мазур іде собі опортесом*). І казав [ксьондз] преладнувати мазницю дохтю і варешку добру, і дає мазурови тоту варешку дохтю: „А, мазур!“ — каже, „тото за одну чарку!“. Ковтнув мазур. Набрал [ксьондз] другу варешку: „Ото, каже, за другу чарку!“. Набрал третю: „то за третю чарку!“ — „Ей мостці-ксенжи, хоць і сам з'їж, хоць де хочеш собі подій, а я вже доволен!“.

230. ЯК МАЗУР СВЯТУ СТАТУЮ ЛАЯВ [л. 418 зв.]

(Сказка, що мазур ніс надоккола косцьола таку статулу святого, що важила 10 пудів*).

Раз мазур висповідався і став в косцелі: чикав кінця набоженьства. Але перед кінцьом мали обходити косцьол: берут корогви і що там треба. Та й іде [мазур] до ксьондза: „Дай міні — каже — ксенже, що нести“. Той показав му камінну статую святого і каже: „Бери неси“. А та статуя важила таки з десять пудів. Обніс раз мазур, — став спочивати; обніс другий раз — тоже; нарешті третій раз як приніс, як спустив, — мало що не розлетілася! І каже: „Тебе треба завсіді носити?! а піхотою не ходив би-сь?! Не дичкаєш, щоби-м носив тя більше!“

231. ЯК МАЗУРОВІ „БОГ ДОПОМІГ“ [л. 593 зв.]

Мазур раз був на казаню в косцелі і чув, що ксьондз читав казаня, щоб давали дисятину: „І хто даст що, то ему Бог верни вдесятеро!“ Приходить додому: — „Жінко, каже: — чи ти знаєш, що я чув?“ — „А що? скажи!“ — „От, каже, був-ем в косцелі, і там ксьондз казав, щоби давати дисятину, то Бог вдесятеро верни. От зробім так: маємо одну ялівочку, віддаймо на боже ксьондзови, а Бог — нам даст“. Сказали — зробили. Приводит до ксьондза. Той питає, нашо він привів. Той му каже, що на боже хоче дати, яко дисятину. — „Ну!“ ксьондз каже: „Добре, чоловіче! Зажени на

*) очевидячки = „апартесом“ (a parte)? М. Л.

обору та й іди с Богом!" Той завів і пішов. Але через кілька час та ялівочка, ідучи з череди, повернула до свого давнього господаря, а за нею прийшло десять штук ксьондзового товару. Той втішився, біжить до жінки і каже: „А бач, що я казав! видиш, Бог нам віддав вдесятеро!" Бере зачиняє, і не пускає вже. Нарешті ксьондз довідався, де его худоба. Посилає за ним: „А що ти, чоловічи, задержав мою худобу?" — „А що ж, пані-добродзею? Я дав десятину, як-им чув, що ви казали. Тепер міні Бог віддав вдесятеро, то — мое, і до вас не належит!". Нарешті переконав, що ксьондз ведлуг права свою худобу ему віддав. І перестав [ксьондз] казаня за десятину казати, щоб не прийшлося ему ще-кому худоби дати.

232. МОЛИТВА ПОСОБИЛА МАЗУРОВІ [л. 455 зв.]

(„Сказка, що] мазур просив Бога о сто дукатів“).

[Був собі мазур і] був дужи бідний, і ходив до косьцола, і все просив Бога о сто дукатів. Прийде до косьцола, вклякне собі перед вівтаром, і все руки вносить до Бога, і все: „Божи! дай міні сто дукатів! Али биз одного—то бігме ни возьму! ни возьму! но щоби рівно сто!" Али разу одного правив ксьондз набоженьство і почув, чого він просит. Скінчив набоженьство, приходит до покою і повідає другим, жи якісь чоловік просит Бога о сто дукатів, али без одного то ни возьме. І вони того в сміх обирнули: ксьондзів багацько се наз'їджало, бо то підчас відпусту, і скинулися по кілька дукатів. Досит, жи було дев'ядисят і дев'їть. Взяли зсипали в сакивочку, всукали шнурочок довгий — для сміха: чи тож-то правду він говорит, жи биз одного ни возьме? На другий день — відпуст: здвиг великий народа. Де і той мазур прийшов. Вкляк перед вівтаром, так припадає, руки вносить. Ксьондзи се вже змовили: підчас набоженьства взяли тії гроші на шнурочок, виліз еден за вівтар, та й спускає тії гроші перед него. Та й як спустив перед него, так той мазур лап тії гроші! Та й схилився, перерахував: дев'ядесят дев'їть! І взніс руки до Бога і повідає: „Божи! дзїнькує Тобі за ласкі твої пшинайсвентши! Мувіл-им, жи без одного не везми, але, кеди-сь дал дзевіндзесьонт і дзевінць, то даш і того едного!" Та й сам в ноги з косьцола! Ксьондз, нім збіг з вівтара: „Лапайти, лапайти его!" — він так помижи люди, як стріла. Али вибіг на цвинтар. Іде пан в собольовій шапці. Мазур лап тую шапку: „То за мего dukata będzie!" (sic). І таки ему Бог дав.

233. МАЗУРОВА МОЛИТВА [л. 455 зв.]

(„Сказка, що мазур просив Бога, щоби мав футру“).

Був собі мазур, і колись то він був в добрім стані. Потому збіднів так, що і ни мав се в що і задягнути. І ходив що-дня до

косцьола, і як влякне перед віттаром—і цілий час молиться і просит Бога о футро. І вже всі люди повиходят з косцьола, а він ще клевчит, руки зносит і просит Бога, щоб му Бог дав на футро. Де він так довго ходив. Органістому то се вкучило, бо всі люди повиходят, вже би но косцьол замикати, а він ще се молит, і органістий мусит чикати на него. І цікавий: чого той чоловік так Бога просит? Али разу едного було вилики свято. Людий було багацько в косцелі. Прийшло вже по набоженьстві, вже всі люди повиходили, а він [мазур той] кленчит перед віттаром. Де той органістий пішов за віттар так, жи той мазур ни бачив, і слухає чого він так просит у Бога. І прислухуєся, жи він все: „Божи, дай мині на футро!“ А той органістий відзиваєся до мазура: „Ни дам!“ Так той мазур застановився: що такого, жи щось відзиваєся до него, жи «ни дам»? І таки знов молиться, і таки знов руки взносит і просит, що „Дай мині, Боже, на футро!“ А органістий знов відзиваєся: „Ни дам!“ А мазур слухає, жи говорит „ни дам!“—подумав собі, жи Господь до него говорить, та й зробив му се дужи виликий жаль, жи то він тільки просив, а Бог повідає, жи ни даст. І бирє ліску в руки і встає та й питаєся: „Чому ни даш?“ А органістий повідає: „Жи-сь дуринь!“ А той мазур так ниб (sic) удурів з того жалю та накивує ліско[ю] до віттару і повідає: „Слухай-но ти, Божи! даш ни даш, а ни дурняй, бо я ни дуринь!“ Та й з косцьола—і вже більши ни просив о футро.

234. Т Б Ж [л. 386 зв.]

(„Сказка, що мазур просив Бога, щоби найшов гроші“).

Szlachcic jeden bardzo długo modlił się w kościele: prosił, żeby mu Pan Jezus dał pieniędzy znaleźć. Ale zakrystyanowi to naprzykrzyło się, że on tak długo się modli, i kościoła nie mógł zamknąć. Zalaźł za ołtarz i słuchał, o czym on prosi. A słucha, że prosi: „day mi Boże znaleźć pieniędzy, bom bardzo potrzebny!“ Zakrystyan odezwał się: „Nie! nie dam!“ Szlachcic wzdychając pyta się: „A czemu mnie, Pani, nie dasz, kiedy mi potrzeba?“ Zakrystyan odzywa się: „Boś dureń!“ Szlachcic zerwał się ze złości i mówi: „Panie lezu Chryste! dasz nie dasz, a dur-niem nie nazywaj, bo ja jestem szlachcic!“ Wyszedł z kościoła i już nigdy nie przychodził.

235. ЖІНЧИНА МОЛИТВА [л. 386 зв.]

(„Сказка: ідна панна моли[ла]ся о чорвікови (sic), щоби мала“).

Raz kobieta klęka przed obrazem Matki boskiej. Długo modliła się i prosiła: „Matko Boska! day mi męża!“ Ale zakrystyan poszedł zasawać ołtarzowy obraz, postłyszał czego ona prosi, i mówi pocichu: „Nie dam! nie dam!“ Prosząca odzywa się: „Ja nie Ciebie, mały czło-

wieczku, proszę, ale Matuleńkie dobrodziejki! A ona myślała, że to Pan Jezus do niej mówi.

236. РОЗУМНИЙ ОРГАНІСТА [л. 59.]

В єднім місці такі люди були, що жаден ксьондз не міг в них бути. Напоследок ще їм прислали. То ті в неділю приходять до ксьондза і кажуть: „Скажіт нам, звідки Бог почався, — бо і ви не будете тут!“. Той їм тлумачит то, що в книгах написано, але не може їм вгодити. Нарешті відправив їх обідати, а сам ходит смутний. Ось тут підходить той, що грає на органах, і каже: „Най пан до мене їх пришле, то я їх добре відправляю!“. Прийшли вони знов, але той ксьондз каже: „Я не маю часу! ідіт до органістого, то він вам розтлумачит!“. Прийшли вони, кажуть ему: „Ну, тлумач нам, звідки Бог взявся?“. — „Які ж ви люди дивні! та ви чуєте, як я співаю годзінкі? то там кажеться, що скрушила леб венжові!“. — „Ага! ага! з крушини Бог взявся а, то скараня Боже! А ми не могли в толк взяти того, звідки Бог!“. І дали поки ксьондзови.

237. ЯК НАШ ЧОЛОВІК ЛІТАНІЮ ЗНАВ [л. 386 зв.]

(„Сказка, що мужик чув в косьцолі, як співають, прийшов додому і жінці так співав“).

Мужик був в косьцолі і чув, що там співають літанію і кажуть: „Кугу eleyson! Chryste eleyson!“. Прийшов додому і каже: „Жінко, я тобі заспіваю, що я чув! Задав співати: „Кирило з Леськом!“ — „Правду ти кажеш!“ Ледво могли пізнати, звідки він того взяв.

238. „ЗРОЗУМІЛА МОЛИТВУ“ [л. 386 зв.]

(„Сказка, що органіста співав в косьцолі“).

Baba przyszła do kościoła i slysze, że organista śpiewa: „chciał by przewara grzechu nie powstała w tobie“. Baba nie rozumiała i śpiewała: „chciał na przewarek grochu, nie postarał sobie!“.

239. ЗАРОЗУМІЛА ПАННА [л. 386 зв.]

(„Сказка, що панну вітав органіста в косьцолі“).

Panna, która była wrozumienia że jest ładna, kiedy weszła do kościoła, zasłyszała, że organista śpiewał: „zawitay Panno śliczna!“. Ona to rozumiała, że do niej on mówi, ukloniła się i mówi: „bardzo pięknie dziękuje zaprzyznanie, ale ia sama wim że ładna!“. Czym do śmiechu pobudziła wszystkich.

240. ДАВИД-ЦАР І ДАВИД-ЛИХВЯР [л. 375]

(„Сказка, що ксьондз у жида заставив шубу за сто дукатів“).

Бо то Ідев ксьондз заставив шубу у Дувиди-жида, за сто рублів. І в неділю пішов ксьондз до косцьола. І приїхав з того сила пан до косцьола, і післав льокая до ксьондза, щоби по набоженстві приїхав до него на обід. І ксьондз післав до Дувиди свого хлопця, щоби просив, щоби дав шуби хоць на дві годни: „І ни бався ми! і що скаже, то скажиш мині“. А сам вийшов на а[м]бову казаня казати. І хлопец прийшов до косцьола. І ему [ксьондзови] на тоє випало казати: „А що Давід муві?“, а той [хлопец] каже: „Казав, що нихай ксьондз віддаст перше ему сто рублів, то тогди футро віддаст!“. А ксьондз завстидався і крикнув на хлопця: „Цить, дурний! бо то не о тім Дуведі мова йде!“.

ДОДАТОК ДО РОЗДІЛУ VIII.

Записи 1850-их рр. Степана Рудавського у с. Хомутинцях Вінницького повіту.

а) ЗЕМЛЯ [л. 214] — до нашого № 1.

Отто як задумав Господь сотворити світ, то й говорить до найстаршого ангела Сатанаїла: — „А що, — каже, — архангеле мій, ходім творити світ!“ — „То ходімо, Боже!“ — каже Сатанаїл. Ото вони й пішли над море, а море таке темне-темне, — сказано безодня! Ото Бог і каже до Сатанаїла: „Бачиш, — каже, — от тую безодню?“ — „Бачу, Боже!“ — „Іди-ж, — каже, — у тую безодню на самеє дно, та достань мені жменю піску. Гляди-ж тільки, як будеш брати, то скажи про себе: „Беру тебе, земле, на ім'я Господьне!“ — „Добре, Боже!“ Впірнув Сатанаїл у самую безодню, над самий пісок, та й задрібно ему стало. „Ні, — каже, — Боже! приточу я і своє ім'я: нехай буде разом і твоє і моє“. І бере він той пісок та й каже: „Беру тебе, земле, на ім'я Господьне і своє!“ Сказав — сказав. Прийшлося виносити, а вода ему той пісок так і ізмиває. Той так затискає жменю; але де вже Бога ошукати! Заким вигулькнув із мора, так того піску як не було: геть вода змила! — „Не хитри, Сатанаїле, — каже Бог, — іди знову, та не приточуй свого ім'я!“ Пішов знову Сатанаїл, але чорт чортом, — знову примовляє: „Беру тебе, земле, на ім'я Господьне і своє!“ — і знову піску не стало. Аж за третим разом сказав уже Сатанаїл: „Беру тебе, земле, на ім'я Господьне!“ — і ото уже несе та й і не стискає: так і несе на долоні, щоб-то вода змила. Але дармо: як набрав повну руку, то так і виніс до Бога.

І узяв Господь той пісок, ходит по морі та й розсіває. А Сатанаїл давай облизувати руку: „Хоч трохи, — думає, — сховаю для себе, а потім — думає собі — землю збудую!“ Отто Господь розсівав. — „А що, каже, — Сатанаїле? нема більше?“ — „А нема, Боже!“ — „То тра благо-

словити!“ — каже Господь. Та й благословит землю на всі штири часті. І як поблагословив, так тая земля і зачала рости. Ото росте земля, а тая, що у того в роті, і собі росте. Далі так розрослася, що і губу роспирає. Бог і каже: „Плюй, Сатанаїле!“ — Той і зачав плювати та харкати; то де плював, то там виростали гори, а де харкав, то там — скали... От через що то у нас земля нерівна! Воно ще кажуть, що ніби-то ті скали та гори Бог знає доки-б росли, а то Петро та Павло, як заклили їх, то вони вже й не ростут.

А отто вже Господь і каже до Сатанаїла: „Тепер — каже — Сатанаїле, тільки-б посвятити землю. Але нехай вона собі росте, а ми відпочиньмо“. — „А добре, Боже! — каже Сатанаїл. І лягли вони спочивати. Господь спит, а Сатанаїл і думає утопити Бога, щоб землю забрати. І ото підняв его, та й біжит до моря. Спершу на полудень, — біжит та й біжит, а моря нема: вдарився на північ — і там не видати: побивався на всі чотири часті світа — нігде нема моря: звісно, земля уже так розрослася, що в самеє небо уперла краями; та й де вже там тее море! Бачит він, що нічого не вдіє, — несе Бога на те саме місце, та й сам коло него лягає. Полежав трохи та й будит Бога: „Вставай, каже, Боже, — землю святити!“ А Бог ему й каже: „Не журись, Сатанаїле! земля моя свячена. Освятит я єї сеї ночі на всі штири боки!“.

б) ЧОЛОВІК [л. 216 зв.] — до №№ 2, 5 та відд. IV-го.

Чоловіка, кажут, вилипив Господь з глини і дав ему зовсім свою святую постать; на біду тільки зоставалось іще жменя глини. Де єї подіти? Господь і приліпив меже ногами; а з тої жмені і зробилось грішнее тіло, та й згубило чоловіка. Бо як би не воно, любенько жив би собі Гадам у раю, а то ні! Прожив день — та й засумував: сказано, надійшла грішная думка. Але Господь увсе таки не хоче дати ему жінки: „Лучче, думає собі, дам я ему приятеля: приятель увсе таки лучче, як жінка“. Ото і говорить до чоловіка: „Не сумуй, Гадаме! Стане чого хочеш! Вмочи в росу мизиній палець та й стріпни перед собою, — то й приятель буде! Гляди-ж, тільки, — Господь каже, — не тріпай позад себе!“ А Гадам — чи забувся, чи що: вмочив цілу руку, та як тріпне на відворіть! так і з'явилось п'ять чортяків. Глянув Гадам — та у ноги! А чортяки давай пазюри мачати та тріпати позад себе. То такого-ж то їх намножилось, що аж небо трішало. Оттак і тепер жиди роблят. Жид псявіра нізащо не обітре рук по-християнській, а непримінно стріпне на відворіть мокрими руками.

Поглянув Господь, якого лиха наробив Гадам, та й казав своїм ангелам увсіх чортів із неба позганяти. То як посипались із неба тії чорти, то де которий Бога спом'янув, то там і остався: которий на небі — на небі зостався, которий на землі — на землі остався, а ко-

торий у повітрі — в повітрі zostався. Але усе чорти чортами! Ті, що на землі, підтинають чоловіка. Ті, що під небом, дрочатся з Богом; за то їх Господь і побиває своїм громом. Буває так, що чорт сковається часами за християнина, то Господь і християнина убиває громом, але за то ему гріхи відпускає; а часами чорт ковається в землю; то громова стріла і в землі его побиває, але через сім літ громова стріла виходит із землі — і кажут, що вона помагає від кольки. А ті чортяки, що на самім небі, ті кожного вечіра світят на небі свої смолянні свічки; але ангели ходят з мечами та й зганяют їх із неба. І летит чорт із неба як ясна пасмужка, і скілько раз християнин скаже „аміны“ — на стілько сажнів він залітає в землю; а як часами ніхто не скаже, то він по землі так і розильється смолою.

в) ЖІНКА [л. 218] — до № 126.

Ото Господь ізнов приходит до Гадама та й каже: „А що, Гадаме? Лебонь, тобі жінки треба?“. Гадам поглянув, тільки облизався. — „Та вже нічого з тобою робити, — каже Господь, — треба тобі й жінку дати!“. І наслав на него сон, виламав у него ліве ребро, а с того ребра і сталася жінка. І не натішився Гадам, як побачив жінку; але живо переконався, що, де чорт не може, там бабу пішле. Там десь у раю були такі яблука, що Бог наказав їх їсти. Жінка, як заглянула, то й причепилась до чоловіка: „Дай та дай!“. Гадам і каже, що не можна; а вона: „То так ти мене, каже, любиш, що жалуеш і яблужка для мене!“. Гадам і каже: „Іж уже, коли хочеш, тільки хоч мене до гріху не доводи!“. Але де вже жінка та до чого не доведе! Як із'їла сама, так і зачала припробати чоловіка; що ни відмовлявся, ані способу! Ото вже їст і чоловік. Тільки що ковтає, аж надходить Господь! Так тее яблуко в горлі і осталося, — і тепер воно на горлі у всякого чоловіка. Подивився Господь — і зараз дає Гадамові заступ, лопату і жменю насіння, та й каже до него: „Оттак, Гадаме: не хотів-їсь шануватись, так тепер кровавим потом іди дороблятися хліба!“. Та й вигнав его із раю аж на саму землю.

г) „БОЖЕ ПОМАГАЙ“ [л. 219]

Вразився Гадам, що Господь вигнав его з раю; — копає землю, та й не каже: „Боже помагай!“. А чорт тому й радий: що Гадам скопає за день, то він у ночі і поперевертає до гори травюю. Гадам копає на другім полі: він то думає, що поле ему винно; копає та й копає, а рано гляне, а его поле ізнов зеленіє як не копане! Бився він бідний та побивався, далі здихнув до Господа Бога та й каже: „Господи Боже! допоможи мені!“ То так тая земля, що він еї копав, раптом і зачорніла. І помолився Гадам Богу та й зачав засівати.

г) КОНЯКА [л. 219]

Ото засіяв Гадам, запрягся в борону та й волочит. І так-то йому тяжко тую борону тягнути! а чорт із-заду сидит на бороні та й сміється! І поглянув Господь та й каже до свого ангела: „Бачиш, — каже, — того чорта на Гадамові бороні?“ — „Бачу!“ — каже. — „Піди-ж, — каже, — та зроби з того чорта коняку для Гадама!“ Ото ангел і пішов, та як закинув на чорта обротъ, то так з него і сталась коняка. Тогді ангел і каже до Гадама: „Роспрагайся, чоловіче, та запрагай коня! Господь дає тобі худобину!“ Ото з тої коняки і почалися наші коні.
[Це оповідання стосується й до I-го відділу].

д) СМЕРТЬ [л. 220]

Жие собі Гадам. Ото вже его Господь і діточками поблагословив; така-то йому втіха та радість, що, здається, вічне хотів би жити; а до того ще й здоровля йому служило. Ото й говорить Гадам до Бога: „Боже, Боже! не умру я, бо я сильний чоловік!“ — „Сильний ти, сильний! — говорить ему Бог, — а все таки умерти мусиш! Заболит тебе голова, защемлят руки, заломит тобі ноги, і ти таки умреш!“ Не вірив Гадам, поки був молодий, а прийшла пора — мусів повірити. Розболілась голова, розщемілись кості, — сказано, у старого. Бачит Гадам, що недалеко до смерті та й каже до свого сина: „Сину, — каже, — сину! Піди, — каже, — до раю та принеси мені звітки золотого яблучка; бо отсе вже находит на мене остатня година!“ Пішов син до раю, але замість яблучка приніс тільки прута, що Бог Гадама виганяв із раю. Гадам і казав зробити з него три обручі і наложити на голову. Але де вже від смерті та що допоможе? Воно-то голова ніби й перестала боліти, а вмерти увсе-таки вмер. І як умер він з тими обручами, так его з ними і поховали, і отто з тих обручів і виросло три дереві: кіпарис, кедрина і треблаженне древо.

е) ПОТОП [л. 221]

Їдного часу задумав Господь затопити землю і витопити всіх людей, які тільки були. Та й каже до їдного святого чоловіка: „Роби ти, — каже, — корабель, святий чоловіче, бо я хочу землю затопити!“ От, той чоловік і зачав робити корабель: теше стовпи, пилит дошки — сказано, щоб усе до міри було. А чорт, як на збитки, прийде у ночі та й усю его працю переробит не до міри: там — надрубає, там — надпилит, там — переструже, так-що ані способу разом поскладати! А чоловік бідний нічого й не знає: все теше та й теше, а тих і не змірає... Аж Господь ізнов говорить до него: „Складай, праведниче, корабель! взавтра потоп буде!“ Ото й кидає він тисати та пилити, зачинає складати. Але що візьме — увсе не до міри: то тонке, а то коротке... Що тут робити у світі Божому? — а взавтра потоп! Зала-

мав він руки, та й стоїт над дошками. А Бог ему говорить з неба: „Не журися, чоловіче мій! Що довше, то стули, і буде коротке, а що коротке—натягни, то й буде довге. Та кінчай живо корабель, бо узавтра потоп!“.

Тільки скінчив він корабель,— аж земля і зачала в морі потопати. Злітаються пташки, збігаються звірі, а той відбирає зі всього по парі і впускає в корабель. Іден тільки сильний птах-носорожець не хотів іти в корабель; за то его і покарав Господь, щоб він не гордив зі своєї сили! Отто упірнула земля. Пливає корабель, пливає і носорожець, а птахи, бідні птахи, так і кричат, так і б'ються в повітрі! Уже бідні і із сили спадають, нігде відпочити,— а носорожець пливає собі, і ріг его як віха стирчить над водою. От ті птахи і сідають на той ріг, сідають та й сідають, а носорожець тримає. Далі не витримав та так і впірнув головою в воду. Птахи позлітали — та й знову сідають, а носорожець ізнов в воду головою. І злітали і сідали, аж поки зівсім не втопили носорожця. Ото-ж то тепер і пропали носорожці з корінням і насінням.

є) ЦАР ДАВИД [л. 222]

Давид — то був собі такий цар. І добрий то, кажуть, був цар, та тільки не християнин*). Отож-то Господь і задумав его до путя привести. Нарядився купцем та й приїжджає до Давида купувати палац. А палац у Давида був такий, що не було кращого в цілім світі. Ото купець і каже до Давида: „А що, каже, цару Давиде! чи можна у тебе палац торгувати?“ — „А чому не можна? — каже Давид — та тільки не знаю, чи будемо сватами!“ — „Або чом?“ — „А так — каже — купче чужеземний! Коли маєш стільки золота, що всі мої люди наберутся і скажуть, що вони довільні, то палац — твій, а ні — то й не думай!“ — „А добре — каже — цару Давиде! Вели збирати народ!“ Зібрався народ із цілого царства; купець і веде его до їдної гори. І як поблагословив купець тую гору, то так вона золотом і розсипалась перед ними! Кинулися люди до того золота, понабирали стільки, скільки хто здужав підійняти. Ото купець їх і питає: „Що-ж ви, люди? довільні?“ — „Довільні! довільні!“ закричали люди, та й усі розійшлися. — „А що, Давиде?“ — говорить купець: — „Не програв-есь, може?“ — „Не дуже і програв!“ каже Давид: „Моя земля, то моє і золото!“ — „Та чия хата, того й правда“, каже купець, „а все таки треба, щоби хто нас розсудив“. — „А хто-ж нас розсудит?“ питає Давид. — „Та про тее не журися!“ каже купець: „Єсть на світі такії люди, у которих обидва ми рівні! Ходімо на цвинтар, там нас розсудят умерлії“. — „То ходімо, купче!“ каже Давид. От вони і пішли

*) Слово „християнин“ у нас тее значит, що і „правдивий чоловік“, і тут запевне треба розуміти не то, щоб Давид був не хрещаний, а то, що він не так жив, як повинен був жити правдивий чоловік. *Увага Руданського.*

на цвинтар. Приходять, а купець і каже: „Правдивії люди! люди умерлії! встаньте, люди, та розсудіт мене с царом Давидом!“ А вмерці повставали, упали купцеві до ніг та й сказали: „Правдивій Боже! не нам Тебе судити, а Тобі судити нас на вторім пришествії!“ Аж тогді пізнав Давид, с ким судився, і с того часу став християнином. Все бувало тільки і робив, що писав святії пісні та грав їх на гусях. І писав він та й писав; і як списав уже цілую книгу, то й розрізав листи та й кинув на море. Ті листи, котрі були не святі, тоті потонули; а ті, що були святії, ті пливали по морі. Ото ангели і зібрали ті листи та й понесли до Бога, а Бог їх перечитав та й казав передати людям. От звітки-то почалась наша Псавтир!

ж) СОЛОМОН [л. 223 зв.]

Повненька була Соломонова мати, як приходит до неї їдна пані і просится сховати від пана. Цариця сховала, а тут незабаром приходит і пан та й питає цариці: „Чи не було — каже — мої жінки у ясної цариці?“ — „Ні, не було“ — каже цариця. А з неї Соломон і промовляє: „Не слухай“ — каже — „мої мами, бо і мама така сама, як і твоя жінка!“

Такий то був Соломон іще Бог-знає де! А як родився на світ, то єму іще і трох літ не було, а він уже важив жіночій розум. Зробив ваги, повішав на брамі, кладе на їдну шайку мамин чепець, а на другу женского клоча*) та й реготит, аж качається, що клоча перетягає. Аж приходит мама. „А чого — питає — смієшся так, сину?“ — „Та як же не сміятись?“ каже Соломон, „коли жіночій розум не варт і жмені клоча!“ Закипіла мама. — „Почикай же, каже, погане песеня! Я-ж тебе запрачу!“ І сейчас казала слугам завести его в ліс, убити, а єї на знак принести его серце і мізиній палець. Взяли его слуги та й ведут до ліса, а Соломон і почав слугам говорити: „Не вбивайте, — каже — мене, добрії слуги! Дайте мені хоч трохи ще пожити на білому світі! Відріжте палець, — без него я обійдуся, а серце вийміт у собаки, та й занесіт до мами! Вона не пізнає!“ Ото слуги й послушали Соломона: врізали єму мізиній палець, а серце взяли у собаки та й понесли до цариці, а Соломона пустили жити. Але що вже то помагало Соломонові, коли єму і так назначано було тільки три роки жити! Сів бідний Соломон та й плаче, а святі з неба дивляться та й собі плачут: „Де то вже такі розумні дитині та й не дати жити!“ От вони і просят Бога, щоби Бог позволив єму хоч трохи ще пожити. Ублагався Господь та й каже до святих: „Коли вам так хочется, щоб Соломон прожив іще на світі, то ідіт ви на землю, та просіт людей, щоб йому своїх літ уділили!“ Ото святії і зійшли на землю. Ходят, просят, — ніхто не уступає. Аж приходять

*) До цих слів Ст. Руданський додав таку примітку: „Тут я змінив Вакулині слова, бо дуже були тверді“. Як відомо, саме од Вакули й записував Руданський оці оповідання. М. Л.

до їдної старої баби, що вже сто літ прожила, а ще сто літ прожити мала.—„Бабуню — кажут — змилуйся над Соломоном, уділи ему хоч пів-копи своїх літ“. Ото баба послухала їх, та й уділила, і Соломон зачав жити бабиними літами.

Підріс уже Соломон порадно та й думає поїхати в гості до цариці. Вибрав такий час, що цара не було вдома, нарадився купцем та й їде до цариці. Приїжджає, показує товари; але, майбуті, він сам цариці подобався: бо що-йно тільки покаже, все то цариці до сподоби. Ото вона й питає: „А що хочеш, купче молодий, за тії товари?“—„Та нічого, царице“, каже купець: „хіба дівчину на нічку“.—„Добре, купчику!“ каже цариця: „зоставайся ж ночувати!“ Ото спит собі купець на царській перині, а цариця й посилає ему дівчину. Купець оглянув, відсилає назад та й каже: „Велика!“ Цариця посилає другу, — купець подивився і ту відсилає: каже, що „маленька!“ От цариця їде сама та й лягає коло него. Догадався купець, — кладе руку на груди та й говорить: „Се тії дуди, що я в нії грав!“—потім на природу, та й промовив: „А се тії брами, що я ними виходив!“ Більше для Соломона не треба було нічого. І тільки мати заснула, він устав та й виписав на стіні: „Правда, що жіночий розум не варт і жмені клоча, коли рідня мати з своїм сином спала!“ Написав — та й поїхав.

А тимчасом приїхав і цар. Прочитав — та й пізнав, що то вже Соломонова справа. Та задумує его відпитати. Ото робит він золотого плуга та й посилає его возити по всім світі і записувати, скільки хто буде за того плуга давати. Повезли слуги того плуга, возили та й возили, ніхто не цинив меньше тисячі червоних. Ото вже вони повертаються додому, аж здибают пастуха: пастух сидит собі та й жвакує хліб. От вони его, на смішки, й запитали: „Як думаєш, парубче? чи багато варт отсей плужок?“ А парубок устав, подивився на того плужка та й каже: „Гнівайтесь не гнівайтесь, а я вам правду скажу, що, як в маю не буде ні краплі дощу, то він не варт і сего куска хліба, що я доїдаю!“ Записали вони і сеє, та й поїхали додому. Цар їх і питає: „А що, люди? як там цинили мого плуга?“— „Та всі добре, Богу дякувати! їден тільки, — кажут, — убогій пастух не цинив его й за кавалок хліба, як тільки в маю дощу не буде“.— „Правду-ж він казав, добрії люди, і то не пастух, то син мій Соломон... шукайте его!“ Пійшли слуги шукати: шукали, шукали та й не нашли.

Видумує Давид другу штуку. Видає баль і спрощує людей із цілого світа. Ото й позбирались люде, посідали за столи. Страва — то усе така добірная, тільки-б поживати, а тут не можна, бо у кожного ложка на два локті*). Сидят гості над тою стравою та й куняют.

*) Говорат декотрі, що ніби-то й король, чули вони, робив колись такую штуку козакам, але не знати, хто у кого вчився: чи король у Давида, чи Давид у короля?
Увага Руданського.

Вже й царові докучило дивитися на них, і пішов він на часок до цариці, аж показався Соломон: „А чом — каже — люде, не їсте?“ — „Та якже-ж тут їсти?“ — заговорили люди — „коли ложки такії прокляті?“ — „То годуйтеся, як діти, ложками через стіл!“ Послухали люди та й стали годуватись. Приходить цар, — увсі їдят. Роспитався. Єму й кажут, що так і так було. За Соломоном, — але его поминай як звали!

То так і умер Давид, а не відпитав Соломона. І як умер Давид, то Соломон став на его царство. І як став на царство, то й задумав ізмірати небо. Зробив собі такого круга та й став підійматись до неба. Ото вже піднявся у самую хмару, аж св. Петро ходит у хмарі та й до него каже: „Стань, Соломоне! тут твоя границя! а то далі як підеш, то й не вернешся. Повертайся назад та дивися добре! під тобою буде синее поле і чорнее п'ятно; не спускайся на синє, а спускайся на чорне: чорне — то земля, а синє — то море!

Спустився Соломон та й думає собі: „Не змірав я неба, — хоч зміраю море!“ І отто зробив шклянну хату, сів у нюю, та й казав себе на міранім ланцуху опускати в море. Ото вже его спускают, та й спускают, — аж лізе морський рак; а морські раки такі-такі здорові, що два чоловіка на собі потягнуть. Ото і каже він до Соломона: „Соломоне, Соломоне! Не зміраєш ти мора! Двадцят літ шукав я колись дна, та й то не найшов! а тобі, Соломоне, его не видати! Повертайся ти назад, бо й то може бути, що який-небудь молодий рак клешнями тобі ланцух перетне!“ Послухав Соломон та й вийшов із мора.

А тут єму уже й небагато жити оставалось. Ото й думає Соломон, як би єму уткити від смерті. Дочувся він, що десь-то є на білім світі безсмертная гора, та й став до неї доставатись. А під тою горою жили черці та монастирі будували. Ото Господь і каже тим черцям: „Покидайте живо всю роботу та робіте гріб і домувину! До вас іде премудрий Соломон умірати!“ Ото вони й роблят і гріб і домувину, аж надходить Соломон: „А що ви, люди, робите?“ — питає. А вони і кажут: „Гріб на Соломона!“ Почув Соломон! — крути не верти, а треба вмерти. — „А маєте-ж ви міру?“ питає їх. — „Ні, не маєм!“ кажут черці. — „То беріт міру з мене: він такий, як я!“ каже Соломон. Взяли черці з него міру, збили домувину, по домувині припустили й гріб, а Соломон і каже: „А ну чикайте, я — зміраю домувину!“ Положився в домувину: „Ну — каже — до міри!... А впус[ті]те в яму!“ Впустили в яму. — „Тепер засипайте“, каже Соломон: „а Соломона вам не треба ждати, бо я сам Соломон!“

з) ДАВИДОВІ ДІТИ [л. 230 зв.]

Цар Давид так колись приподобався Богові, що Бог сказав до него: „Проси в мене, Давиде, чого хочеш; все дам тобі!“ Ото Давид і просив собі у Бога три сини: ідного — найкращого, другого —

найсильнішого, третього — найрозумнішого. Бог ему і дав Йосипа, Самсона і Соломона. Прекрасний Йосип завідував снами; то і тепер коли що недобре присниться, ми й примовляєм не встаючи: „Нехай святий Йосип на все добре переносит!“. Сильний Самсон воювався по всім світі, та ще й з нами хотів воювати. Ото вже він пливе Дніпром; але тільки з води, аж на него лев. А Самсон, як ухватив его за пашу та як наступив ногою, то так разом з левом і закаменів. Так він і тепер стоїт у Києві. Премудрий Соломон сидів, кажут, удома та тільки книги читав. Але ото раз пійшла поголоска, що він хоче проповідь говорити. Збирається народ із цілого світа послухати его проповіді, а він тільки вийшов — та й сказав людям: „Як маєте що шити, то перше гудза зав'яжіт!“. Ото тільки і було мови! тільки й чутки за Соломона*).

и) ХРЕСТ [л. 220 зв.]

Ще за треблаженне древо кажут, що Матер-Божа з Спасителем їдного часу спіткнулась на него, та й сказала с переляку:— „О треблаженнее древо! на тобі син мій розіпнеться!“**). А син і промовив: „Правда, моя мати!“ І справді! скільки — послі — хрестів не підбєрали, на жаднім не могли его розіпнєти, а тільки на їднім треблаженнім дереві, которе ще тогді, як росло, мало вигляд хреста.

і) КРАШАНКИ [л. 236]

Іден убогій ніс собі до міста продавати яйця. Але на той саме час вели жиди роспинати Бога. І ото Бог несе хрест та й падає, а убогому й жалко стало. І кинув він кошник, та й помагає Богові хреста нести. Допоміг. Коли вертається до кошика, — а в его кошику всі яйця стали крашанками та писанками. Отож-то с того і у нас крашанки почались.

ї) КОЛИ СМЕРТЬ? [л. 234]

Перше, то знали люди, коли вони умрут. Але ото як побачив Господь, що вони за дітей не дбают, а найгірше ті, що недовго мают жити, — та й закрив від людей їх смерть. — „Нехай, — каже, — ніхто не знає, коли він умре, та нехай дбає і за дітей і за себе!“.

й) ПЛУГАТАР [л. 233 зв.]

Як ходив Господь по землі, то раз побачив, що їден господар орав у свято. Ото Господь і каже до него: „Бійся Бога, чоловіче!“

*) За Давидових дітей розказувала баба, через того вона може й не хотїла говорити більше за Соломона. *Увага Руданського.*

**) Запевне, що ціл слова люди перейняли з церковної пісні: „О, треблаженное древо, на немже распяся Христосъ, царь и Господь“. *Увага Руданського.*

як таки можна у свято орати?!“ — „Отож-то, - каже той, велике свято неділя! та таких свят багато на рік!“. І як сказав, то так під землю і провалився. І тепер, кажуть, в неділю вранці як приложити на тім місті вухо до землі, то чути, як він на воли гукає.

к) П'ЯТНИЦЯ І НЕДІЛЯ [л. 230 зв.]

Колись, кажуть, ходила по світі П'ятниця, з святою Неділею. То п'ятниця, бувало, ходит така суха, суха, аж кісточки знати, а неділя така порубана, порізана, що аж страх дивитися. То ходять, бувало, та й просять людей, щоб люди постили і свята шамували. Але тепер не чути, щоби вони коли ходили. Бог его знає, що то за причина.

л) П'ЯТНИЦІ [л. 239]

Годиться і се знати, коли і які п'ятниці в року і за що повинен всякій чоловік постити:

1-ша п'ятниця: на перші недлі Великого посту.	За 1-ую п'ятницю не буде чоловік убогим.
2-га п'ятниця: перед Великоднем.	За 2-гу п'ятницю захирається від наглої смерті.
3-я п'ятниця: перед Вознесіням Господнем.	За 3-ю п'ятницю не буде смутку мати.
4-а п'ятниця: перед Зеленими Святами.	За 4-ту п'ятницю в воді не утоне.
5-а п'ятниця: перед Петром і Павлом.	За 5-ту п'ятницю захирається від напасти.
6-а п'ятниця: перед Спасом.	За 6-ту п'ятницю в гріхах смертельних не умре.
7-ма п'ятниця: перед першою Пречистою.	За 7-у п'ятницю від злих людей захирається.
8-а п'ятниця: перед другою Пречистою.	За 8-у п'ятницю перед смертею зобачит Пречистую Богородицю.
9-а п'ятниця: перед Чесним Хрестом.	За 9-ту п'ятницю не буде муки мати.
10-а п'ятниця: перед Михайлом.	За 10-ту п'ятницю від всякого гріха захирається.
11-а п'ятниця: перед Введенієм.	За 11-у п'ятницю буде записаний в книгу небесну.
12-а п'ятниця: перед Різдом.	За 12-у п'ятницю сам Господь візьме душу его до царства небесного.

IX.

ОПОВІДАННЯ ПРО ЖИТТЯ РОДИННЕ ТА ГРОМАДСЬКЕ.

241. ДРУЖИНА НЕ ПРИЯТЕЛЬ.

[Диви у нас відділ IV, стор. 30-31, № 70: „Як біс довів, що чоловікові пес більший приятель, ніж дружина“].

242. З ПАНОМ НЕ БРАТАЙСЯ, ДРУЖИНИ ПРАВДИ НЕ КАЖИ, А ЧУЖОЇ ДИТИНИ НЕ БЕРИ ЗА СВОЮ [л. 306 зв.]

(„Сказка, що чоловік хотів довіжати панської ласки, жіничного розуму і того хлопця, що взяв за свого“).

Був то собі чоловік і мав одного сина. Але як вмерав, то казав ему: „Пам'ятай, сину, щоби-сь того слова не занихав, що тобі скажу: перви слово — щоби-сь с паном не братався, жінці правди нігди не казав, чужої дитини за свою не преймав“. Досит того, що той хотів переконатися: „Що то с того можи бути, що міні батько казав?“ Став в одного пана на службу. І так той пан его дужи любив, як свою рідну дитину, і зовсім ся на него звірив; а мав два сини. Допіро, закликає его пан і каже: „Я хочу тебе післати зо своєми синами, щоб ти їх завіз до шкіл“. Той каже: „Добре, пані! Завезу“. Дав ему дужи багацько грошій: „Заплати там за них“. Ну, повіз вже він їх, але думає собі: „Що би ту за штуку зробити?“ Взяв завіз їх до одного сила, і покидає їх там. А с собою мав маленького песика. Взяв забив того песика, вийняв з него серци і їди додому. Приїхав додому. Жінка питаєся его: „Чого ти так скоро вернувся?“ А він каже: „Ей, жінко! Що би ти знала, що я зробив!“ — „Ну, що?“ Каже: „Я забив панського одного сина. Но пам'ятай, щоби-сь нікому не казала!“ — „О! А кому ж би що казала?“ — каже до него. — „Ну, пам'ятай жи! не кажи, бо то би дужи була велика біда. От дивися!“ каже [і] показує єї: „Яке серце здорови з того старшого!“ Але знаєти, що жінка дужи не витримана: сказала свої кумі. А кума сказала другій. Досит того, що то так зробилося, як то кажут люди, що „Пішла душа по руках, — дісталася чортови“. Чоловік довідався, що вона сказала кумі, хотів єї бити; то та вирвалася з хати, далій — біжчи до двора. Прибігла і просто хочи їти до пана. Але слуги кажут: „Ми тебе не пустим самої до пана!“ — „Ой, коли я маю щось дужи важного панови казати!“ — „Ну, то кажи,

то ми доложим самі панови, а він як схочи лучши переконатися в тім ділі, що ти будеш казати, то закличи тебе самої.— „Ой! мій чоловік не завіз панових синів до шкіл, але побив на дорозі, навіть ще і серце превіз зо старшого панича на знак!“ Пан ту ху-тенько казав за ним післати кільканадцят чоловіка. Превели его праві на воздухах.— „А ти що— каже— скурвий сину, зробив?! Ти як смів мої паничі погубити?!“ Той упав на коліна перед ним і каже: „Не, вельможний пані! то не справедливи!“ А жінка каже: „Як то не справедливи, коли-сь навіть мені показував зо старшого панича серци?“ Казав пан зараз его обкувати. Обкували его, дав до него шість чоловіків вартових і тримає; а сам сів і пиши карту, щоби приїхав кат голову ему зрубати. Аж ту привезли ката. Ну, вже ту ему голову зтинати. Але він каже до пана: „Ней пан будут ласкаві позволят мені піти додому! Я там маю трохи гроший, то хоть розділю їх, щоби по мої голові они ся не жалували на мени, то ест жінка і діти і той хлопчик, що-м взяв за свого“.— „Ну, іди“, каже [пан]. Прийшов він, виїняв зо скрині тоті гроші і розклав на штири купки і каже: „Так ото една купка для тебе, жінко, а друга— для дітій, а трета— для того хлопчика, що-сьмо взяли за свого, а четверта, каже, для того, що мене заріжи“. А той хлопци обзи-ваєся, що го взяв за свого: „Дайти мені, то я вас заріжу!“ А той чоловік, допіро, руками до себе— та й згуртовав знов до купи:— „Ну, правду мені покойний батько казав!“ І пішов до пана, розказав тоту причину, що „то неправда, що будьто би я ваші, пані, паничі порізав. Они ест в тім і в тім селі“. Привіз, показав. І пан ему за тото еще надгородив. І каже [той чоловік]: „Я но хотів того довіжати, чи то правда, що мені батько казав, як вмерав: щоби ся з паном не братати, жінці правди не казати, а чужої дитини за свою не брати. Але то всьо правда“.

243. Т Е Ж [Чуб. т. II, стор. 535]

Був собі еден богатий чоловік, і мав він одного тільки сина. Як умирав старий, то дав таку науку своему синові: „З паном не братайся, жінці віри не йми, і чужої дитини за свою не бери“. Як умер батько, то zostавив синові велике богатство, так, що він ча-сами і панови позичав гроші. І за те его пан дуже любив, так що пан одного разу сказав: „Будьмо собі братами“. Думає він, думає: не приходится батькової заповіді ломати. А далі думає: „А ну— треба переконатися!“— і побратався він з паном. Ото-ж то відци і пішло, що люди, а особно парубки, еден до другого кажут „пане брате“, бо так той чоловік завше пана називав. Чоловік той і дітій не мав, то хотів также і в цім переконатися. І для того, як zostався еден хлопець без батька і без матері, то він его і взяв собі за дитину. Як той хлопець уже підріс, то він здав на него все господарство, а сам господарував у свого пана-брата. Той пан любив дуже ружну птицю, і мав у себе сокола, которого дуже любив. Поїхав

десь пан з дому і здав того сокола на того чоловіка; бо, як дома, сам его завше пильнував.— „От, думає собі чоловік, тепер можна переконатись“. Бере він того сокола і несе в ліс, у свою пасіку; а сам взяв зарізає півня, відрізає ему голову, оскуб его, віддав жінці та й говорить потихеньку: „На, жінко, звари, це я зарізає панського сокола, та ззімо; тільки нікому не кажи, бо знаєш, що це у него найдорожча птиця!“ Взяла жінка того сокола і варит, аж ось приходит вірна кума і питається: „А що се ви, кумасю, робите?“— „Ой, кумасю, зачікайте-но, я вам дам покоштувати, бо це (тільки Боже вас сохрани кому казати!) мій чоловік зарізає панського сокола“. І дала їй ніжку панського сокола.— „Але ж то і пресолодкий!“ Та вірна кума здибала на дорозі свою вірну куму і каже їй: „Ох, кумасю, ви не знаєте, що я сьогодні їла?! була в тої куми, а її чоловік зарізає панського сокола; вона тоді саме варила, як прийшла-м, та й мені дала покоштувати. Що за пресолодке м'ясо!“ Та кума розказала своїй кумі, а та своїй,— і в пів-дня вже все село о тім знало. Приїхав пан і питається: [„Ну, як тут у нас?“].— „Все—слава Богу, тільки то нещастя, хтось сокола вкрав“.— [„Як то вкрав?“].— „А так, пане-брате! украв хтось, та й нема!“ Дуже пан був зажурився, а далі й каже: „Завтра треба зібрати всю громаду, і старого й малого, і поставити рядом, десятого чоловіка бити, коли хто не признається“. Як тільки жінки почули о тім всім, то зараз начали кричати: „Як то? наших чоловіків бити? А за що? Коли то гуменний (бо-то чоловік був гуменним) украв сокола“. І зараз една другій зачала казати і розказувати, як то его жінка своїй кумі дала покуштувати того сокола. А далі донесли о цім і панови. Пан дуже здивувався і не хотів вірити, а далі призвав его, того чоловіка, до себе, і зачав допитуватися. От він і признався. Пан казав посеред села поставити шибеницю, і при всій громаді его щоб повісити. Привели того чоловіка до шибениці. А він казав всі свої гроші привезти тудя, і розділив їх на три купі: „Одна буде жінці, друга — синові, а третя тому—сама більша—хто мене повісит!“ А той, прийнятий за сина, тогди й каже: „Це праця мого батька. Хто ж ему близчий, як син? А луче я заберу сі гроші, і сам его повішу, ніж хто чужий буде користати з его праці“. Той чоловік каже: „Чи чуєте, люди?! Чекайте-но, люди, чикай і ти, пане-брате! Я хтів переконатись: чи справедлива та заповідь, котру мені дав батько, як умирав, і для того я заніс того сокола до себе в пасіку. Пішлит, він там ест. А дав мені батько таку заповідь: «з паном не братайся, жінці віри не йми, а чужої дитини за дитину не бери!». Після того відкупився у пана на волю і жив собі ще довго і благополучно.

245. ЯЗИКАТА ЖІНКА [л. 126]

(„Чоловік найшов гроші, і жінка докучала ему, щоби він єї купив спідницю“).

Найшов чоловік гроші. Прийшов до хати, каже: „Жінко! та то я найшов гроші!“ Іде до міста, але жінка каже: „Пам'ятай, щоби-сь

міні купив спідницю за ті гроші“. Він не міг ся єї відперти, купив в місті за десять грошей обаріноків, прийшов додому і по коликах порозкладав. Ввійшов до хати, — вона питаєся: „А що ж? купив-есь міні спідницю?“ Він каже: „Ні!“—„Ну, коли-сь не купив, то я іду панови скажу, що-сь гроші найшов!“—„Але почкай-но, дурна! я захапався, а ти сидиш в хаті. Там он вбарінкова туча спала, а ти сидиш в хаті! а люди з нашого подвіра вже позбирали!“ Вибігла на двір, позабирала. Другої неділі наказує, щоб таки купив спідницю і нічим не загальмову[ва]вся. Він прийшов з міста. — „А що? ти купив міні спідницю?“ А він: „Не!“—„Ну, не купив-ись — я іду до пана! скажу, що найшов-есь гроші!“—„От яка ти, жінко! я втікав, як найборше, бо лопатньова війна спаде!“ Взяв єї, всадив в яму і заткав. Позичив собі деки, насипав гречки на нюю і позганяв курей, щоби дзьобали. Кури ззіли і пішли. Допіро вилазит вона: „Та то, каже, чоловіче, якийсь старший та всьо казав: «тут, тут, тут!» а я аж в ямку втиснулася!“ Третої неділі: „Пам'ятай, як міні не купиш, то вже скажу панови!“ Приходить він з міста. — „А що ж ти? купив?“—„Ні!“ каже. — „А ти чому не купив? Піду скажу!“ — „А де! я, жінко, я ся не міг надивити всьой день!“—„На що?“ каже. — „Та там наш пан ковбасу вкрав, та его водили ковбасою за шию, солониною по писку били, телятами цькували“. Пришло четвертої неділі, каже ему: „Таки купи, бо не витримаю!“ [Повертає він з міста, вона знов питає]: „Що ж ти? купив чи ні?“—„Не!, каже, не купив“. Прийшла до пана, каже: „Пане! мій чоловік гроші найшов!“—„Коли?“—„Тогди як обарінкова туча спала!“— „А то ж коли обарінкова туча спала?“— „Тогди, як лопатньова війна була!“—„Чи ти зварйовала! я, відколи жию, то не чув-им за обарінкову тучу, або лопатньову війну!“— „Не зварйовала-м! то—тогди, як ви ковбасу вкрали, як вас ковбасою за шию водили, а солониною по писку били і телятами цькували!“— „Закличти-но чоловіка! що вона? зварйовала, чи що там такого?“ [Прийшов чоловік]— „Що вона такого, Івани, говорить? чи ти ї побив, чи що?“— „Я, каже, не знаю, пане, що вона такого говорить!“— „Чи вона з розуму зійшла, чи що?“—„Коби пан буле ласкаві, то дали ї з десять різок, то вона ся опам'ятає!“ Дали ї десять різок, і пішла додому.

245. Т Е Ж [л. 300 зв.]

(.Сказка, що чоловік наставляв сіти на заяці і ятірі на рибу — і знайшов гроші*).

Бо то був чоловік такий, що все наставляв сіти на заяці, а ятірі на рибу. Але разу одного пішов до тих сіт[ь?] і ятірів довідоватися, чи нема чого, та й знайшов гроші. Але такий був бочонок, що не міг сам его взяти. Допіро, дивится до тих сіт: ест заяец, а в ятіру щупак. Взяв він положив в ятір заяця, а в сіти щупака, і так покинув, а сам побіг додому. Запраг коні в віз, бере жінку і їдут обоє. Вона ся питає: „Куди ж ми їдем?“ А він каже: „От не питай! Бог мені щастя дав!“— „Яке?“— „Знайшов-им гроші“. Висадили они

тоті гроші на віз, але ще каже до жінки: „Зачикай-но трохи. Я ся довідаю до ятірів і до сіт“. Пішов вийняв з ятіра заяця і каже: „Жінко, а от диви-но ти ся: я витягнув з ятіра заяця!“ — „Ну, давай сюда“. Дав він єї і каже: „Тримай, а я ще ся подивлю до сіти“. Прийшов і каже: „Жінко, а диви-но ти ся: в сітах ест щупак!“ — „Ну, давай сюда“, каже. Приніс він до воза, — посідали і поїхали додому. Приїхав він додому, зачав собі помаленько хозяйство розводити. Але едного разу так випало, що конечни треба жінку бити. Вибив він єї. Вона пішла до пана скаржитися. (Але ще як вона їхала з чоловіком додому втоді, як він знайшов гроші, та дужи пси брехали. Вона питаєся: „А то вони чого так брешут?“ А він каже: „Бо сеї ночі чорти мают брати нашого пана!“). [Прийшла] і кажи: „Я прийшла до пана, щоби були ласкаві — сказали що мому чоловікови. Бо відколи знайшов гроші, то нічого не робит, іно п'є в коршмі і мене б'є!“ — „Як? він найшов гроші?“ — „Найшов, пані“. [Посилає пан] за ним. Превели его: „А що ти, Іване? каже: знайшов гроші?“ — „Не, пані! а де ж я коли знайшов?“ — „Бо таки-сь знайшов!“ [каже жінка]. — „Та коли ж? де? що? як то?“ — „А втоді, як-ісьмо їздили, що витягнув щупака з сіти, а заяця з ятіра!“ [Пан] каже: „То не може бути, щоби заяць був в ятіру, а щупак в сіті!“ — „Але бігме, пані, що знайшов! Пам'ятаєти? втоді, як то мали пана чорти брати!“ — „Як то? мене чорти мали брати?! то лутши ней возьмут тебе!“ А чоловік обзиваєся: „Отак, як пан бачут, то все [вона] отак щось плете! так ніби здуріла!“ Крикнув ту пан: „Возьміт єї і дайти п'ядесят різок, щоб она до мене більши з такими доносами не ходила!“ Взяли козаки дали єї п'ядесят різок. І пішла додому, і вже більши ніколи не ходила ся скаржити на чоловіка. — „А ти, Івани, іди собі додому. Бо де ж то можи бути правда, що вона говорит! То так певни само, як вона-шельма каже, що мене чорти мали брати!“ — „Али так ест, пані!“ Подякував панови, що єї вибив, і пішов додому.

246. ВЕРЕДЛИВА ЖІНКА [Чуб. т. II, ст. 667]

Бо то оженився швець. І як шив чоботи, жінка его зоглянула, що він витягає ремінь зубами, — каже ему: „Чуєш ти! не тягни зубами ремінь: я з тобою жити не буду!“ Він каже: „Коли, як не буду тягнути шкір зубами, то я ніц не зароблю!“ — „Ну, як собі хочеш! а я тебе не буду любити, як будеш зубами шкіру тягнути!“ Той каже: „Ну, то я вже не буду тягнути“. Прийшло, не тягнув він кільканадцять місяців; вже дуже збіднів, бо втрачав. Бо він що мав зробити пару чобіт, то тільки єдні, бо не тягнув шкіри. Жінка дивится, що втрачає: — „Ей, чуєш, чоловіче! тягни ти за єден кінець, а я за другий, бо ми так дуже втрачаємо!“ І від того часу все тягнула жінка шкіру зубами.

247. ЛИХА ЖІНКА [Чуб., т. II, ст. 548]

Був то чоловік, що за-молоду дуже грішив, і ему попи завдали покуту таку, щоби він вибрав собі жінку дуже велику злістницю. От зраїли ему люди одну таку. Той прийшов до неї. Та каже ему: „Вернися, запри двері!“. Той запер, ввійшов в хату. Каже ему: „Сідай за стіл!“. Та с тим словом—мац его в морду. Той ніц не каже. Нарешті вже заявив свій інтерес. Та знов его в морду. Дала ему слово, що піде за него, та знов его в морду. Той мовчит. Жінці аж дивно, що то такеє. Досить того, з ним пішла до шлюбу. Била вона его с кілька раз. Пожили вони з рік: товче его, як дурного. Але разу одного питаєся его: „Що то тобі, чоловіче?“ Той не хтів казати, але нарешті сказав. Тогди жінка каже: „А! дивися, куди свиня дерется!—до неба! Ні, небожи, не меш бути в небі! Тепер я тобі ніц не скажу, що хоч роби!“. І вже більше его не била і не мучила.

248. ЯК ЧОЛОВІК СВОЮ ЛИХУ ЖІНКУ ПРИБОРКАВ [л. 213 зв.]

(„Сказка, що чоловік бив жінку в мішку“).

Бо то була така жінка, що все чоловіка била. Али разу їдного приїхали до него на ніч люди із чужої сторони. Приходять до хати і кажут: „Прийміт нас на ніч, будьти ласкаві“. А той чоловік вибирає попіл і каже: „Я до того нічого ни знаю. Як моя жінка скаже, то так буди“. А люди кажут: „Ну! або твоя жінка над тобою старшує?“—„Вона мене і б'є, ни так старшує!“. — „Ну, знаєш ти що? ми приїдем до хати, як вона приїде. І вона ся буди питати: «Чи б'ют у вас жінки чоловіків?» то ми скажимо, що б'ют і плакати ни дают, і ще кажут ся в мішку носити. То як вона влізе в мішок, то ти зав'яжиш мішок і виб'єш порядком,— то вона тебе ни буди більше бити“. Ну, вийшли вони з хати. Ось ту приходит вона. А вони за нею і просят ся: „Прийміт нас, будьти ласкаві, на-ніч!“.—„А ви звідки?“— „З того сила і с того,—їдимо в дорогу“. А вона каже: „Ну, то ну-чуйти“. Заїхали вони на ніч кіньми на тік і прийшли до хати, а вона чоловіка б'є. І питаєся їх: „А у вас б'ют жінки чоловіків?“— „Ой, каже, б'ют та й ще і плакати ни дают“. А вона до свого чоловіка: „А видиш, шельмо? Там ще і плакати ни дают, а я тобі ни бороню, плач кілька хочиш!“. Али тії люди кажут: „Та в нас ще жінка кажи ся чоловікови в мішку носити,— і він носит“. А вона каже: „А видиш, що там ще гірше роблят жінки чоловікам!“ Прийшло, пириночували вони, стали рано та й поїхали. А вона зачинає чоловіка бити і каже: „Ну, шельмо, носи мене в мішку!“ Той бере мішок. Влізла вона, і він взяв зав'язав. Як возьме свою жінку парити! вже так збив, що і ни може кричати жінка. Той тогди випустив єї, а вона вже і стати ни може. І питаєся він єї: „А що? Будиш мене бити більше?“— „О не! ни буду!“ І від того часу вже нігди ни била жінка чоловіка.

249. Т Е Ж [л. 372 зв.]

(„Сказка, що чоловік жінці попик яйцями ноги“).

Бо то кохався парубок в дівці. І хоче з нею ожинитися, а вона каже: „Як присягниш міні, що ти мене ни будиш бити, то піду за тебе“. І той присягнув. Али вожинилися вони, і вона его так сварит, а він єї ни може витяти. Али взяв собі гроший і хліба, і иде на мандрівку, і вийшов за сило. Але здибає его баба, і каже: „Де ти, сину, ідеш?“—„Ет, бабуню! ви міні ни порядити!“—„Ну скажи, то може поряжу“.—„Бо то я присягнув жінці, що ни буду бити, і вона тепер зо мною сварится, і я іду на вандрівку“.—„Ну, купи горілки, то поряжу“. І той єї купив горівки, і вона каже: „Прийди додому і зроби єї купиль і зваре шість яец. Як вона влізе в купель— і єї встромиш мижи ноги три. То як ни присягне, що ни буде з тобою сваритися, то ще встромиш єї три“. І той прийшов додому. І вона каже: „Ой, я слаба!“.—„Ну, то треба тобі купиль зробити“.— „Зроби, зроби“. І той зробив єї, і вона влізла. І той єї встромив три і каже: „Присягне, що ти міні ни скажиш нічого, то я відійму!“ Та таки й ни присягає. І той як вложив ще три, і тая присягнула. І берут вони ідут до тата. Приїхали, і вона плаче перед мамою, що „мене яйцями попик!“—„Цеть, цеть! то так кажді!“.

250. ЯК ЧОЛОВІК ЖІНКУ - ГУЛЬВІСУ НАВЧАВ [л. 401 зв.]

(„Сказка, що жінці чоловік вмер, і вона наняла куму, щоби плакала над ним“).

Мужик був слабій, а жінка на тоє не вважала: пішла на весіля за сваху. А мужик притаївся, ніби вмер. Жінці дали знати на весіля, що вже чоловік вмер. Вона прийшла, подивилася: правда, що вже неживий! Пішла до куми, закликала, щоби ішла над ним плакати, поки вона з весіля прийди. Та прийшла, поплакала над ним. Скучилося і єї,— пішла на весіля ніби питатися, як він на мня називався. Застає, що вона плесче в долоні до килішка. Та — питаєся, а та — плесче і відказує: „Сидір, кумцю! Сидір, любцю! плачти там, кумо, плачте,— то я вам дам руно во[в]ни за тоє!“ Та приїшла, плаче і говорить: „Чи буде руно вовни чи не буде,— а я буду плакати дурно?!“. Той чоловік, як ся схопит, як зачне бити куму, а послі жінку! Добре оббив, щоби не наймала плакати нікого.

251. ЯК ЖІНКА ЧЕРЕЗ УПЕРТИСТЬ ЗАГИНУЛА [л. 353 зв.]

(„Сказка, що чоловік мав суперечну жінку“).

Бо то мав чоловік таку жінку, що дужи була вперта. І все як скаже єї [чоловік] нести обід рано, то вона виниси пізно; як скаже виңисти пізно, то вона виниси рано. Али він вже її добри пізнав, що вона так робит, і каже: „Ни вари міні перогів, бо я ни люблю. Ни вари міні борщу з м'ясом, бо также ни люблю. І горівки ни бири в шенькара, бо я ни маю чим платити“.— „Коли я таки й звару перогів, і борщу з м'ясом, і горілки винису“. І вона зварила

єму пирогів і борщу з м'ясом, і горілки взяла винисла на поле. Той наївся і каже: „Памнітай же, ни іди по-над самий став берігом, бо впадиш, то ся втопиш“. Али тая каже: „Я таки й піду по-над сам беріг“. І пішла, і впала в воду, а чоловік кричить: „Плини до беріга, бо ся втопиш!“ — „Коли я таки й поплину на сиредину!“ . І поплила на сиредину і [ся] втопила. Тото ся називає вперта жінка!

252. Т Е Ж [л. 586]

Був чоловік старий, мав жінку молоду. І як він скаже: „Стрижено!“ вона каже: „Голено!“. Досить, не міг переперти, думає собі: „Чикай! кину в ріку. Як скаже «голено», то виратую, а як скаже «стрижено», то най втопиться“. Бере веде до ріки, кидає і каже: „А що? голено?“ . Та топиться, а ще пальцями показує, що стрижено. І втопилася, а не признала, що голено.

253. ЯК ЗАГИНУВ ЧОЛОВІК ЧЕРЕЗ ЖІНЧИНУ ВПЕРТУ НЕПРАВДУ [л. 586]

Був чоловік. Мав жінку, що вона завсіди до коршми носила, а він всьо під ключом тримав і видавав на що треба. Але єдного часу дав муки на заміс. Та зробила хліб і всадила. Чоловік полічив: є в пецу семеро хліба і книш. А вона каже: „семеро!“ . Чоловік каже: „Ей, бійся Бога, жінко! каже, що семеро і книш, бо вмру!“ . Бере мужик вмерає — притаївшись. Пішла жінка до попа, щоби подзвонив і яму викопали на него. А вона все плаче: „Чоловіче мій! семеро, семеро!“ . А він обзиваєся потихенько і каже: „Семеро і книш!“ . А та всьо своє: „семеро“ і „семеро“. Іде вона до попа, щоб з процесією ховати. Прийшов піп, бере правит молитви, а та всьо каже: „Семеро! Семеро!“ . Поставили в деревиско, той обзиваєся: „Семеро і книш!“ . А вона: „Семеро! Семеро!“ . Повезли его до гробу, розкрили его. Він каже: „Семеро і книш!“ . А вона: „Семеро! Семеро!“ . Берут спускают в яму, піп запечатав яму, і засипають, а вона давай кричати: „Семеро і книш, а ти в ямку бз-ш!“ . Прийшла додому. Так же тішилась, що поховала живого!

254. „НАЙБІЛЬША“ ВОВКОВІ КАРА [л. 417 зв.]

(„Сказка, що мужики вовка злапали живого“).

Мужики раз піймили живого вовка і радят. Єден — фіст му втяти, другий — очі випікти, третій — вуха врізати, четвертий — жили підрізати, п'ятий — вбити та шкуру продати. Але єден надходить і каже: „Прошу вас, ніц му не робіт, іно з моєю жінкою жиніт. То єму не треба нічого буде: вона его як раз-другий макогоном випарит, то з него дуже добрий ся зробит“. Всі ся засміяли; ради не слухали, а з бідного вовка живцьом шкуру здерли.

255. ЯК У НЕОХАЙНОЇ ГОСПОДИНІ ГОРШКИ ПУХЛИ [л. 386]

(„Сказка, що чоловік жінці куповав що-неділі горшки“).

Чоловік оженився, і що-ярмарку казала му жінка горшки купувати. Він питався єї: „Що то за причина? Чи вони б'ються, чи що?“

А вона каже: „Вони ся ни товчут, іно попухли!“ А він не знав, що то таке. В рік виїхав на ярмарок, зобачився з мамою. Вона питала, що робит, чи здоров. Той відповів. — „А на що ж ти гор[ш]ків тільки накупив?“ — „Бо треба! Я їх що-ярмарку мушу купувати“. Мама питалася: „Що за причина? Чи б'ються, чи що?“ Той каже: „Ні! тільки пухнут, більше не можна варити, іно неділю“. Вона цікава була видіти, як то горшки пухнут. Приїхала, звиталася з невісткою, і нарешті питаєся: „Яким [то] способом горшки пухнут?“ Та каже: „От подивітсья, мамуню! Повна гора горшків. Іно тиждень повари, то так запухне, що і ложка води не влізе!“ Вона як зобачила ті горшки, що вони повні пригарів, немиті, — поздіймала з гори, пообмивала горшки, показала синові, розказала, що то за причина. Той як добре оббив жінку, то горшки більше не пухли.

256. ЛЕДАЧА ЖІНКА [л. 585 зв.]

Мав чоловік жінку лїнїву, що не дбала, щоби виробила собі полотна кавалок. Але каже: „Жінко! Видиш, людські жінки дбают, мают полотно, а тут як прийдеся вмерти, то не буде навіть чим рук вкрити!“ А вона каже: „Не журися, найшла б я чим тебе вкрити!“ Чоловік собі думає: „А ну притаюся, що вона буде мині робити? Чим вона мене вкриє?“ Бере вмирає. Положили его на лавку. Вона мала якесь веретено с пряжою. Бере чїпляє ему нитку до зуба, і мотає: то на зуби, то на пальці ножані. Обмотала его, зачинає плакати: „Чоловіче мій, на що ж ти тепер походиш?“ А він обзиваєся до неї: „А чорт би твою маму! На кобзу тепер походиш!“ Встав, як зачне бити, вибив добре, — і вона вже пильновала прясти.

257. ЯК ЧОЛОВІК СВОЮ ЛЕДАЧУ ЖІНКУ ПРАЦЮВАТИ ПРИМУСИВ [л. 421]

(„Сказка, що чоловік завинув голу жінку в околїт, і так їздили на вісіля“).

Єдного чоловіка жінка страшно лєдаща була, так що не хтіла прясти. Вже зовсім обдерлася — що гола ходила. Але мати єї переказує, щоби приїхала на вісіля. Чоловік каже: „Як же ти поїдеш на вісіля, коли не маєш в чім?“ Але вона каже: „Обвини мене околотом. Приїдеш до мами, скажеш, що я гола, то вона винесе в що ся одягнути!“ Той обвинув, поставив на сани та й приїхав до мами. Зоставив єї на подвірі, а сам пішов до хати. Тимчасом хлопцям казав на той околїт мочитися. Сам заліз за стіл, і не думає, а хлопці так обмочили, що вона вже закоченїла. Не могла витерпіти, зачала казати: „Тетеньци! дайти веретенце! Буду прясти на сорочку*), щоб не видко було тіло“. Розвязали околїт, вбрали кобіту. Лєдво відігріли! Але з того часу вже добра і старательна була.

*) Мабуть треба: „Буду на сорочку пряла“, щоб була така-сяка рима до дальшого „тіла“ (чи, там, з-польська: ciata). М. Л.

258. ЯК ЧОЛОВІК СВОЮ ЛЕДАЧУ ЖІНКУ ВЧИВ ПРАЦЮВАТИ

[л. 420 зв.]

(.Сказка, що чоловік мав жінку лядащу, і єї святий Спас бив*).

Чоловік мав жінку дуже ледащу, що не хтіла прясти. Чоловік дивиться, що сам голий, діти і жінка, — а тут і весна за поясом. Каже: „Що ти, жінко, гадаєш? Я не маю звітки купувати!“ Наступило вже і Спаса. Каже: „Будеш ти мати! Там ходит Спас, питає жінок за полотна!“ Сам поїхав в поле на ніч; перебрався за святого Спаса. Приходить, питаєся: „Маєш ти полотна? Покажи-но мині!“ Та звертілася: — „Нема!“ Бере б'є. Добре оббив і казав: „Як другий раз прийду, а не застану полотна, то ще лутше буду бити!“ Та зараз навинула кужель, сідає пряде. Рано люди до церкви ідуть з зіллями, яблуками, а та — пряде. Приїжджає чоловік з поля, а та — пряде. Каже [чоловік]: „Що ти? Здуріла? Прядеш! Люди до церкви ідуть, ниньки Спаса“. — „Ой, дай мині поки! Був ту той Святий Спас, то мало мене не рострас“. І таким способом поправив жінку.

259. ЯК КУМ СВОЮ ЛЕДАЧУ КУМУ ПРАЦЮВАТИ НАВЧИВ [л. 329 зв.]

(.Сказка, що бідний чоловік молотив голий*).

Був чоловік і жінка дужи бідні. Досит того, що навіть і голи ходили. Але той чоловік пішов до свого багатого кума на зарібки, то єст молотити, і молотит у того кума одягниний в кожусі, — але то в літі було. Вийшов той его кум на тік. Дивиться, що в кожусі молотит, і каже до него: „Чому ви ся, куми, не роздягнити? Де ж так можна? Так дуже горяче, а ви одягнині?“ А той каже: „Ет, куми! Добри, що ви маєте таку жінку, що вона вам в пору вибири, намочит, зітре, сприде, — то ви і хороше шматя маєте. А я ніякого не маю, та й голий мушу ходити“. Той аж здивувався. Казав му жінці дати сорочку і штани. Той вбрався, кожух вже скинув, і так молотив аж до вечера. Але ще перед полудним каже [багатий кум] до того кума: „Почикайте, куми! Піду я до твої жінки, то я єї навчу всьо робити!“ Вбрався в подерти шматя і свиту, взяв ходачки такі дуже подерті, що но слава, що то він ніби взутий, нагайку — під полу, і пішов до того кума: жінку вчити всьо робити. Допіро, прийшовши туди до того кума, як на тоє ж застав, що тая кума саджає хліб, але гола, як свята, іно ременем вперезана. Вона подивилася на него. Той ніби ни вважає на то, що вона гола, молиться Господу-Богу. Вона ту хутенько хліб всадила, та й сама на пец, а дід сам лишився на хаті. Та й обзиваєся з пеця: „Возміт, возміт там собі, дідуню, кавалок хліба, або і цілий, а ідіт собі з хаті!“ Але дід обзиваєся до неї: „Не буду я сам брати! Бо то не щира буде ваша заслуга перед Богом, як я сам собі возьму. Лутши ви самі мині своїми руками дайте“. А вона ся обзиваєся з пеця: „Но-но! Іди собі, діду, до бизголов'я! Бо як зілізу ту з пеця, то я тобі

ту дам куцубою лутшу ялмужну! Бо, як я бачу, то ти не хочиш хліба, іно якогось иншого безголовля. Али ти того в мени не скураєш! Але той кум каже до неї: „Чикай-но, дитинонько! Чи даш міні що, чи ни даш, я в тебе не видиру, але то я тобі скажу практику, що я бачив“. — „Ну, що, дідуню?“ — „Я ту прийшов до їдної хати, а там нема нікогісінько, іно сама жінка в хаті гола хліб сажает“. І питає [тая, що на пецу]: „Таки голісінька, дідуню?“ — „Тажи таки гола!“ — „А на міні ж то дідуню, риминна, криминна, ножна і колінна (?)*, і ще ми ніяковось!“ Але каже той дід: „Чи ти знаєш, синоньку, що я за еден? Я святий отець Николай“. — „Ну!“ — каже вона: „Коли ти святий отець Николай, скажи ж міні яку правду: як то повинно бути на світі?“ Той, допіро, стягнув її з пеца, добув нагайки, далій — бити, а все наповідав: „Перестань гола ходити! Но щоб на тобі було шматя і на чоловікови! А то ти лядаща, не хочиш робити, і для того ти і твій чоловік ни маєти в чім ходити!“ І як вже добри вибив, та й каже: „Ну, пам'ятай жи мені, щоби було міні за дві ниділі шматя на тобі і на чоловікови! А як я прийду другий раз, а не буди, то ще ти більши всиплю, як тепер!“ І пішов. Вона ту зараз взяла за роботу, присти. Але сіла на лавці — нема де нитки доброї витягнути. Досит, що вона в кількох місцях сідала — і все нема де нитки витягнути. Але вилізла на банта, сіла, зачала присти, і каже: „От тутенько то добре. Бо я собі нитку пускаю аж на землю, а там всюди було зле“. Аж ту приходит в вечер чоловік. Дивится: нема жінки. Всюди зглядів, — нема. Коли дивится, а вона на бантах сидит і праде. Він каже: „А, ти! сказалася та там вилізла!“ — „Ага, всказилася: так міні святий отець-Николай казав робити, щоби в соротці, а не голій ходити!“ Але той чоловік каже: „Ну, се чудо якесь! Мусів він тобі добре плечі оббити, коли ти о тім думаєш, щоб голій не ходити!“ Досит того, що, як прийшов святий отець Николай до неї через дві ниділі, — іно-що прийшов на поріг, вона подивила на него, пізнала та й каже: „От дивітсья, святий отче-Никола[ю], яку я довгу вже сорочку маю“. А він каже: „А бачиш, що маєш, коли-м тя навчив. Все так треба робити, щоб грішним тілом не світити!“ І подякувала ему, що її навчив, як що робити, щоб голим не ходити. І він пішов, а вона і до сеї пори не знає, що то її богатий кум таку науку дав, замість святого Николая.

260. ЯК ЛЕДАЧА ЖІНКА ДУРИЛА ЧОЛОВІКА [л. 420]

(„Сказка, що чоловік мав лядашу жінку“).

Мав чоловік ледашу жінку і каже: „Чому ти не прядеш? вже Пилипівка минає, що ти думаєш?“ — „Я вже напярла, що мала прости.“ Приложила драбинку на гору, вилізла і показує еден починок. Каже: „Дивися — еден“. Послі той самий показує — ніби другий, і так

*) Оці чотири слова дуже важко розібрати в оригіналі. М. Л.

налічила до шістдесяти. Каже: „Чому ж не мотаєш?“ А вона каже: „Я так роблю, як моя мама: разом наряду, тогди звину. Але пам'ятай-но: як буду золити, щоби-сь пильновав, щоби пес не перескочив, бо як перескочит, то всьо ся роспрядивит“. Той пішов до ліса за дровами. Жінка позичила зільниці*), напхала клоча, а з єдного боку поставила мотане десь. Тимчасом росклала вогонь, закликала пса, нагодовала; і пес ляг під лавкою. А чоловіка поставила на варті коло зільниці з друком, щоби пес не перескочив. Тимчасом — як хлюпнула окропом пса! Пес як скочит, перескочив зільницю. Та аж сплеснула руками: „А бач! Не встріг-есь! От, покажу тобі практику!“ Бере витягає з зільниці клоча: „От видиш? Совсім роспрядивилися мітки!“ — „Ну, ну! Мовчи вже, жінко! Моя вина, то куплю полотна, тільки не лай!“ І так одурила чоловіка.

261. ЛІНИВА ГОСПОДИНЯ [л. 483]

Прийшла баба до кобіти до другої, а тая паску пиче. Дивится та чужа і каже: „А ви на що паску печети?“ — „Бо взавтра Виликдинь!“ — „А я ще і шматя ни маю!“ Прибігла додому і каже: „Гей, старий! Роби мечек, а ви, дівки, биріт за кужель, а я до ткача піду!“

262. Т Е Ж [л. 418]

(„Сказка, що була така господня, що лічила шість неділь Пилипівки“).

Господня така була, що лічила: „Шість неділь Пилипівки — то в шість пілок фартух буде занадто широкий, не треба ще прясти!“ Довідалася, що [вже лиш] п'ять неділь, — каже: „Ще буде занадто широкий!“ А на остатку довідалася, що на завтра Боже Народзенья. Та всплеснула руками і каже: „А мої коноплі не мочені!“

263. ЛАГІДНА ЖІНКА [л. 402 зв.]

(„Сказка, що чоловік мав покорну жінку і їздив з нею до міста“).

Бо то чоловік мав жінку добру і покорну. І він збирався до міста, а вона ся его питає: „Де їдиш, чоловіче?“ — „Ни скажу!“ А вона каже: „Як буди воля твоя, то скажиш!“ А він каже: „До міста!“ — „Ну то возьме мене з собою“. — „Не, ни возьму“. — „А як буди воля твоя, то возьмиш“. — „Ну, сідай назад, іно ни вломи насад“. Приїхали до міста Мужик іде миже крамниці, а вона питає: „Де ти ідеш, чоловіче?“ — „Ни скажу!“ — „А як буде воля твоя, то скажиш“. — „До крамниці“. — „Купи мині на спідницю“. — „Ни куплю“. — „А як буде воля твоя, то купиш“. — „Ну, іди собі вибири, а я заплачу“. Вийшли з крамниці. Іди мужик до шиньку. І каже вона:

*) В оригіналі: „жільниці“. М. Л.

„Де ти ідеш, чоловіче?“ — „Ни скажу!“ — „А як буде воля твоя, то скажиш!“ — „До шиньку“. — „То я піду, та міні горілки купиш“. — „Ни куплю“. — „А як буде воля твоя, то купиш“. — „Ходи та вип'єш“. І так спокійно з міста повирнули.

264. СКУПИЙ ЧОЛОВІК [л. 401 зв.]

(„Сказка, що чоловік хотів жинитися і шукав такої жінки, щоби ни їла ніц“).

Мужик хтів женитися, але шукав такої жінки, щоби ніц не їла. Якось він найшов таку, що зогласилась піти замуж і щоб нічого не їла, — а собі тимчасом потихенько таки добре наїдалася. По шлюбі мати мужика пішла кудись, чоловік — также, а та скоро наробила пирогів, кинула на окріп, зварила, і давай їсти. Мати надійшла. Застала, що вона їст, — хтіла затягнути до комори і голову стяти. Но та взяла бабі всунула періг в писок і вдавила єї. Поставила коло скрині, поставила перед нею макітру перогів, замкнула хату, ключ кинула до сіней, і сама пішла в поле. Ввечір приходят додому. Кличут: — ніхто не відмикає. Відбили двері, і найшли бабу коло перогів, і поховали. А чоловік жінці дозволив їсти кілька хоче.

265. ЧОЛОВІК-ЛЕДАР [л. 594 зв.]

Чоловік був лядащий, що не хтів робити, а тільки жінка за всім потовкалася. Прийшло і літо. Він ніц не робит, а тільки лежить на сонці догори черевом. Жінка дивиться, що не виведе кіньця, — взяла яйце сокола, і каже: „Як маеш дурно лежати, ото я тобі намостила гніздо в комірці, — висиди міні сокола“. Той каже: „Добре“. Жінка іде в поле, жне, а той лежить собі на сонці; а як має вечеріти, сідає на яйце. Жінка приходит додому. Дивитця в комірчину: чоловік сидит. Та каже: „Соколю мій, ти сидиш? А їсти хочеш?“ — „Сиджу і хочу їсти, а боюсь злізти, щоби не застудити!“ Та нагодує, напоєт, і рано іде в поле. А той хутко з яйця, та на сонці черевом вивернется. Їдного часу іде козак попри поле. Зліз напитися води, питається [у жінки]: „Де чоловік, що не видно на роботі?“ То та розказала свою пригоду і просила, чи не знає якого зіля на теє. Козак розпитався, де хата, і каже: „Я хоць зіля знаю, але сам буду ему радити!“ Та й поїхав. Приїздит в сило, допитався до єго хати, заїхав на подвіра. Дивиться: спит на сонці догори черевом. Той, довго не розмислявши, як зведе єго гарапником! Той лівивець аж підскачив висче козака. Козак бере за чуприну, давай єго окладати гарапником, — а всьо наказував не лежати, а іти на роботу. Нарешті поїхав. Приходит жінка з поля. Заглядає до комірчки і питає: „А що, соколю мій? Чи ти їв, чи ти пив?“ — „Цить!“ з куточка відзиваєся, — „бо козак ще буде бити!“ — „Який козак?“ Той розказав, і сам пішов лагодити серпи на завтра, щоби іти в поле разом

з жінкою. Бо боявся другий раз попастися в руки козака. І жінка повеселіла, і робота пішла спірно, і лінство ніколи не нападало. А соколяче яйце викинули, бо вже не треба було его.

266. БОЯЗКИЙ ЧОЛОВІК [л. 257 зв.]

[„Сказка, що жінка чоловіка водила вночі на двір“].

Бо то був чоловік і мав жінку. Али боявся іти на двір,— али все его жінка водила. Али їдного часу вивила вона его на двір, і сама стала під хатою, а він там своє робит. Али на тую ніч витко ся було, і то зимовою порою. І він каже до неї: „Ото, жінко, добри вандрувати з чужою жінкою!“. А вона ту: „Ой, чуеш? вовк!“. Той зірвавсь, ще і ни запняв штанів, і далі за нею до хати, і каже: „Ото-м ся настрашив!“. А вона ему каже: „А видиш? сам боїшся на двір іти, а з чужою жінкою ни бояв-бись-ся вандрувати?“.

267. ЯК ЧОЛОВІК З ЖІНКОЮ ГОСТЮВАЛИСЯ [л. 394 зв.]

[„Сказка, що чоловік і жінка приймалися замість гостя“].

Був чоловік і жінка. Дітей не мали, а в лісі сиділи. Ніхто до них ни заходив, і вони собі скучали, що нігде не йдут. Змовилися меже собою і кажут: „Справляймо гості!“. Баба напекла-наварила, принесла горівки, засадила діда за стіл,— приймалися як треба. На другий день треба, щоби дід приймав. Роспорядивсь, хоче всьо варити; приніс м'ясо, поставив на лавці, а сам побіг по воду. Тимчасом баба сидит за столом, як намальована. Але пес прийшов, м'ясо взяв, а баба ніц на тоє не казала. Приходить дід. Вона каже: „Дідуню! дідуню! ваш пес ваше м'ясо взяв!“. А дід каже: „А ти чия? різало твої ма!“. Як стане бити, ледво живу пустив на пец. Оттакі гості мала баба.

268. ЯК РОЗУМНА ЖІНКА ЧОЛОВІКА ОД РОЗПУСТИ СТРИМАЛА [л. 540 зв.]

Єдному чоловікові жінка впала в кут. Але як чоловік здоровий, то потребує жінки. Але не хтів ніц свої жінці казати, іно бере вузлик муки, кусок сала, бутельку горівки і лагодится іти. Жінка питає: „Куди то налагодив?“. Він каже: „Та що ж? ти слаба по по-логах, а міні треба! то от понесу до котрої жінки, може ся спосужу де?“. Тая встає с постелі і каже: „А сто твою маму! хоч я в полозі, то не в дорозі!“. І не пустила чоловіка волочитися.

269. ЯК ДІВКА ХИТРОЦАМИ ЗАМІЖ ВІДАЛАСЯ [л. 421]

[„Сказка, що чоловік ожинивсь з лядащою дівкою“].

Єдному чоловікови жінка вмерла. Але в тім селі була така ледаша, непотрібна дівка; всі наз[и]вали єї Коштуром. Ота часто

бігала [до того чоловіка] під вікно вночі і кричала: „Мацьку! Мацьку! Возьми Коштура за жінку!“. Той думав, що то его покійна жінка каже, — взяв і оженився. І з неї вийшла порадна господиня.

270. „ДЕЛІКАТНА“ ПАНІ [л. 350 зв.]

(„Сказка, що паня мала дитину, і пан ни казав до неї кушарки приводити“).

Була така паня, що, як мала родити дитину, то тре було скликати кушарок. Пан каже до неї: „Що ти така ділкатна? чому хлопка, як родит дитину, то в неї нима кушарки?“. Вона ніц ни казала. Тільки, пан п[о]їхав. І [пан] мав коня каритного, дуже дорогого, що ніколи его не впрагали, тільки стояв в стані. Паня казала того коня запригати і возити воду і гній. Той кінь дуже змарнів. Пан приїхав з дороги. Дивиться, що той кінь такий марний, — питаєся льокаїв своїх: „Що такого значится? чи ви їму їсти не дали, чи що такого?“. Льокаї кажут: „Ми ніц ни винні; то паня казала ним возити гній і воду, і через тое він змарнів“. Пан зачинає сварити на паню, на що вона казала возити ним воду: „На що їго мучити?“. Паня каже: „Або то—що? він не такий кінь, як і тамті? Чого тамті ни марніють, як вони возят воду?“. Пан каже: „Що ти рівняеш? то кінь ділкатний! він на тое ни звик робити!“ — „Ну“, паня каже: „Чого ж ти рівняеш хлоп'янку до мени і кажиш, що міні кушарки не треба?!“.

271. ЯК ЖІНКА ПЕРЕКОНАЛА ЧОЛОВІКА, ЩО РОДИТИ ДИТИНУ ВАЖКО [Чуб. II, ст. 503: „Дурний“]

Еден чоловік не вірив жінці, що єї черево болит, як вона дитину родит, і завше називав єї ніякою. Але вона пішла до баби радитися: „Що би то чоловікови зробити, щоби его черево боліло?“ Та каже: „Звари-но житної мамалиги і втри сім'я конопельного, та зроби з того молоко і дай ему вечером їсти“. Зробила так. Наївся мужичиско і ляг спати. Може, переспав еден сон, пробудився: „Ой! ой!“. Жінка питаєся, що его болит. Той каже: „Подобно-ст, буду дитину мати!“.— „Ну, то я тобі кобіту закличу!“.

Але він не чикає: взувся в чоботи, побіг дорогою, сам не знає куди, держучися за живіт. А в лісі вовки ззіли чоловіка. Як вчули, що він іде і кричит, — втікли. Він надійшов. Стоят на дорозі чоботи з ногами, взяв їх. Прийшов в село, попросився на ніч. Пустили его. Виліз він на пч спати. Али тої ж ночі корова теля мала: і як висадили теля, то він спав. Послі, як всі заснули, він пробудився. Щось мокре біля него! Оглядів: — з вухами, волохате. Думає собі: „Слава Богу, що не чув як боліло! Али якогось біса вродив мохнатого! треба втікати, доки ніхто не знає“. Взяв і потихо втік, а чоботи з ногами лишив. Прибіг додому. Жінка пустила его, питає: де він був. [Він] говорить: „Я мав

дитину, таку як медвідь, вуха — як в пса, ноги — як в коня. А сам втік!*. Рано повставали [хазяї, де той чоловік ночував]. На піч — нема чоловіка, а тільки теля і чоботи з ногами. Подумали, що воно чоловіка зліло. Взяли судити, — і осудили то теля спалити. Взяли дві фури соломи і спалили теля на границі.

272. НЕЩАСЛИВІ ПРИГОДИ „ВАГІТНОГО“ ЧОЛОВІКА [л. 262]

(„Сказка, що чоловік мав дитину“).

Був то такий чоловік, і жив [він] кільканайцять літ, і ни мали дитий. Али его жінка пішла до доктора, і він єї дав такого зіля, що вона буде мати діти, і казав єї, щоб вона ни їла ніколи, іно в неділю, і то як прийде с церкви. Прийшло. Зварила вона того лікарства; али чоловік прибіг з церкви і з'їв тое, а жінки ще нима з церкви. Прийшла жінка, дивиться: нима! І вже нічого єму не кажи, іно собі уважає, що то буди с того. Али прийшло місяць, а може і два, а єму вже живіт нарастає. Бо вже і чуєся, і каже до жінки: „Що то такого значить, що мині так живіт нарастає?“ — „А чого? Тепер нічого ни робиш, а їсти — їси, та й росте, оправляєшся!“. Али вже далі — вже ся драпає дитина. І каже [він] до жінки: „Ой жінко, вже ся щось по мині драпає!“ — „Ет! али то ти дурний! наїв-їсь-ся глустого, та й кишки ся перивиртают!“ — „Али таки й, жінко, таки й щось ся по мині драпає! Диви-но ся, як мині живіт напух!“ — „Ет! що то драпаєся! поправляєшся — та й живіт пухне!“. Али вже наступають короткі часи, вже би час родити, а не може. Али доктор о тім знав і жінка. І каже доктор: „Як би так прийшов той час родити, то давай мині знати“. Прийшло. Вона вже єму і їсти догоджує, — він нічого ни хочи, но „Ай-яй!“ Жінка коло него ходит і мастит его. Він дивиться, що таки й ни жарти, та драла на двір: „Ой-йой! ой-йой!“ А жінка позапирала ворота, щоби хоць на двір ни вилитів. Али жінка пішла, привела єму бабу. Баба положила его на постелі і гладит, мастит его. Той як зірвався та на двір: „Ой gwawt! ратуйти! ой-йой!-ой-йой!“ І так бігає по подвіру, аж землю дре за собою. І жінка каже до него: „А що? тепер віриш, який біль жінці, як має дитину?! а ти перши ни вірив!“ — „Ой, віру! віру! ой-йой, гвавт!“ То та жінка побігла по дохтора. Приїжає доктор, а той бігає по дворі: пирискочив би, та ни може. Доктор каже: „А що ти, чоловічі? слабій?“ — „Ой, ратуй, пани! бо душа вилазит!“ Доктор каже: „Ще маєш дві години так болю терпіти!“ — „Ой-йой, пани! роби мині що!“ Взяв дохтор, заморив его, роспоров живіт — і витягає такого хлопця, як баран; а той чоловік і ни чує нічого. Потому взяв дохтор живіт зашив, помастив той шрам масцьою, щоби ся загоїло. Ну, вже допіро стає чоловік і дивиться: нима! І каже дохтор: „А що ти, чоловічі, зробив?“ — „Або я знаю? ні с ким нічого собі ни заходив, і десь ся взяло!“ Доктор каже: „А де ж ти того дістав?“ — „Ой пани!

я панови скажу. Бо то їдного часу жінка собі зварила щось в горнятку, і я того наїєся, і мині ото зробилося!“. — „Е, то ни треба такому бути!“ — „То вже, пани, від того часу ніколи без неї нічого ни возьму!“ І тогди вже вірив жінці, як то єї болит, як вона має дитину.

[Диви у нас відд. VIII № 198, ст. 139: „Про жеребного ксьондза“].

273. ЯК НЕВИННУ ЖІНКУ ЛИХО СПІТКАЛО

[Чуб. т. II: „Біда невзначай“, ст. 556]

Мужик єден до другого приїхав в гості. Мав сині штани. Позабавлялися. Гость пішов на двір спати, штани положив під голову; а господар пішов де-там. І мав він такого вола, що жував одержу. І той віл прийшов ночью, якось витягнув штани, і давай жвакати. Аж той пробудився, схопився під головами, — нема штанів! Давай вганяти за волом! Але там була, недалеко подвіра, яма від хліба, і той поночі влетів в нюю, і вже сидів до дня. Над днем жінка вийшла на подвіра. Той почув, давай кричати. Надійшла вона. Той розказує своє несчастья. Та подала єму руку, хтіла витягнути єго. Але, же він був сильніший, втягнув і єї в яму. Вже сидят обое. Господар вернувся додому, дивится: відчинені двері. Входить до хати, — нема жінки. Побіг по сусідах, — нема. Але вже ходит по подвірі, чує говір в ямі. Надійшов до неї, дивится, а там жінка с тим чоловіком сбое сидят. Той думав, що вони нарощне залізли; побіг до сусідів вогню доставати, щоби накласти вогонь, аби запалити. Люди питают: „На що?“. Той розказав. Але єму ростолкували, щоби він їх витягнув і розпитався, і тогди вже робив з ними інтерес. Ну, він витягнув. Розказав той чоловік свою біду і каже: „Забивай того вола, і в нім найдеш мої штани, і гроші, а я заплачу!“ Забили вола, найшли гроші і штани, і жінка оправдалась тим.

От не трудно жінку очернити.
Але трудно єї в добру славу ввести;
Нігде о кобїтах с позору не судїте,
Пам'ятайте, що ви їх діти.

Бо очерниш маму, жінку і дитину,
І не здоймиш закали з них до згину,
Дивїтєся на байку сюю —
І пам'ятайте на честь свою.

274. ПОКАРАНИЙ ОФИЦЕР-ВОЛОЦЮГА

[Чуб. т. II: „Офицеръ“, ст. 668]

Бо то єдного часу стояли москалі в селі. І єден офіцер з тої роти пізнався з паном, і завше ходив до него в гості, і по-при тоє присувався до їмосці. Але як вже тїї пані він докучив, сказала вона своєму чоловікови о тім. І змовляються: „Що єму за штуку зробити, щоб він до нас перестав ходити?“ Але чоловік єї каже: — „Я так, буцім, куди виїду, а він як прийде, то ти єго, як я буду їхати, сховаєш в часи“. Жінка каже: „Добре“. Казав коні закласти,

і збираєся їхати. Але їде той офіцир по-при его подвіра. Дивится: пан сідає на бричку і їде. Він ему сказав: „Щасливо їдьте!“ а сам хтів до его жінки забігти. Але подумав—і вернувся додому: вбрався в форму і пішов до їмосці в гості. А то було в-вечер. Він там забавляєся і при тім до їмосці присуваєся. Але слухає—їде пан. Він тогди скидався і говорить: „Де ж я ся тепер сховаю?“ А паня каже: „Я тебе сховаю в шахву, тую, де часи стоять!“. Він каже: „Добре!“ Паня взяла відомкнула, і туди офіцира замкнула; а тая шахва була за дверима шкляними. Приходить пан до хати, ходит по покою. Але слухає, що часи стали (а то офіцир притиснув плечима і заставив) і говорить до жінки: „Дай-но ключі. Треба подивитися, що їм поробилося?“. Офіцир починає цокати звольна. Але пан каже: „Та чого то вони помалу йдуть?“. Той тогди скоро цокати став. Пан каже: „То бо они чого-то і скоро і помалу ходят, давай скоро ключі“. Паня скидалася, буцім ключі затерала, і говорить: „Нема ключів, нехай до раня стоять!“. Пан не може витримати, бо зобачив, що офіцир стоїт в тій шафі: вирізнявся, як на ученії може. Відорвав замок, відтворає двері, дивится, а там офіцир! Він питаєся: „Ви чого тут?“ Офіцир повідає: „Прогуліваюсь!“. Та тут повідає пан: „Ей, льокаї дай-но нагайки!“. Як дали льокаї нагайку, відсипали ему двадцять п'ять і с тим пустили. Той офіцир забрав свої в жменю і пішов. Але їде другий офіцир і питаєся его: „Ти где, брат, бил?“— „Бил в гостях, в помещіка!“. — „А что? гостілі хорошо?“— „Ага, брат, как нельзя лучше, уже і не хотілось! Иди і ти, брат!“. Пішов і той офіцир. І тому вділили і с тим пустили.

[Диви у нас відд. VIII, №№ 210 та 211, ст. 147-149].

275. НЕМА ТАКИХ ЖІНОК, ЩОБ ЧОЛОВІКА НЕ ЗРАДИЛИ [л. 481]

Бо то був собі пан. І богатий він був. І разу їдного поїхав він з фурманом до міста, а може де-Інди, і на дорозі стали собі розмовляти за жінки. І каже пан, що то „моя жінка така, що єї би ніхто ни намовив на зле!“. Фурман каже, що „я єї підмовлю!“— „Ну, добре! як ти єї підмовиш, то маєш в мени вилику надгороду“. Каже фурман: „Виртайся додому, і ти собі, пани, стань під вікном, а я єї підійду“. Прийшов він до покою, став і плаче. Пані питаєся его: „Чого ти плачиш?“— „Ет, пані! мене прислав пан жинитися, а я ни змію!“— „А, дурний! чикай-но, я тебе навчу“. Казала поскликати багато дівок, і каже до него: „Вибирай собі, котру хочиш“. Той дивится і плаче. Тая каже: „А що? котра тобі ладна?“— „Ту мині нима ладної!“. Алі пані [лишає] їдну дівку, а тії повідправляла. І казала єї ся положити на підлозі і каже ему: „Ну!“ Той бьре і лізе з голови. Пані каже: „Та бо ти дурний! не так!“ Той лізе поперек, алі пані вже приглянулася до него, і каже: „Чикай-но! я тебе сама навчу!“ Відправила дівку на двір, сама его до себе

кличе. Той каже: „Я так ни вмю! лутше цабки, то я би може потрафив“. Тая стала цабки, то той каже: „Як би так я на паню вложив сідло, то я би сідла тримався і потрафив-им!“. Пані взяла на себе сідло. Він вбрав єї, об'язав ремінцями, і вже готовий, — а пан лукає в вікно і каже: „Буде вже! буде вже! можна на світі і яку хочиш підійти!“. І тогди пан приконався о свої жінці.

276. „КОТРИЙ БУВ ГОСПОДЬ-БОГ?“ [л. 350]

(„Сказка, що до Ідної жінки ходили двораки“).

Був ту собі чоловік і мав ладну жінку, і до его жінки ходили двораки. Али їдного часу пішов він на варту, — прийшли до неї двораки на ніч. А в него був хлопец малий, було ему 4 роки, і він тоє всьо видів, що вони тільки з мамою робили. Али приходит [чоловік] з варті і питаєся того хлопця: „Хто ту був коло мамі, сину?“ А вона ся обзиває: „А хто? Господь-Бог ночував!“. А хлопец питаєся: „А котрой же то, мамо, Господь-Бог? чи той, що в синих штанах, чи той, що в чорних? бо їх було двох“. І тогди [чоловік] дізнав в свої жінці правди, і на другий раз нігди єї ни вірив, що би вона вже як ся кляла.

277. ЯК РОЗУМНИЙ НАЙМИТ СВОЮ ЗРАДЛИВУ ГОСПОДИНЮ ВИГОЇВ [л. 560]

Був чоловік і мав жінку, що его не любила, а вдавала слабу. А тимчасом до неї дяк ходив. При чоловікови, як він вдома, вона з постелі навіть води ни злізе напитися. А як чоловік піде на панщину, вона наварит і напече, а дяк горівки принесе, — їдят, п'ют. А як вже має чоловік надійти, дяк іде додому, а вона лягає на постіль, ніби і не вставала. Разу одного чоловік прийшов з панщини дуже струджений і каже до неї: „Що ти, небого? Таки не вставала-сь?“ Вона каже: „Та ні!“ — „І не варила-сь нічого?“ — „Та ні! Де я буду вставати варити, коли ти добре знаєш, що я слаба?“ Зів він там хліба кавалок, — положився о тім спати. Рано іде до пана: „Най пан буде ласкавий пустит мене до млина, бо не маю що їсти, і жінка слаба“. Пан каже: „Добре, іди“. Набрал він кілька мішків збожа, поїхав до млина. Але на дорозі здибає хлопця: „Куди ти ідеш?“ — „Іду, каже, шукати служби собі“. — „Чи не будиш ти в мени служити?“ — „Та чому? Буду! Тільки не знаю, як до вас допитатися і де ви сидите?“ — „От, каже, на мій ніжик на знак: покажиш мої жінці, то вона тебе прийме. Я називаюсь так і так, сиджу коло того і того“. Хлопец пішов до села, а господар поїхав до млина. Приходить хлопец до его хати: „Добрідень, каже, вам, господине!“ — „Здоров! А звідки ти?“ — „От звідти і звідти“. — „Чого ти прийшов?“ — „Та прийшов-им на службу, — мене ваш господар прислали“. — „Він

і сам не має що робити, а ще наймитів приймає! Ну, та вже коли приймив, то не вижену з хати. Іди-но та позаганяй худобу, свині та вівці по хлівах". Хлопец пішов, позаганяв, прийшов до хати. Вона дала ему кавалочок хліба, той зів і каже: „Господине, а де я ляжу?“— „От іди лягай на пецу, то і обігрієшся“. Виліз хлопец на пец і удає, що спит. Вона встала з постелі, заколола порося, всадила в пец пикти, спекла плацків пшенишних і завенула їх фартухом, і поставила в печурці. Вечиром прийшов дяк, приніс бутельку горівки. І тільки що хтіли братися до вечері, а тут чоловік заїхав на подвіра. Вона почула, вогонь з[г]асила, а дякови каже: „Лізь під постіль!“ Входить чоловік до хати. Вона каже: „Слава Богу, що ти хутко вернувся, бо нема навіть кому води міні подати!“ — „Та я тут хлопця прислав на службу!“ — „Та що міні з того? то якись лядащиця! От прийшов завидна та й завалився спати!“ — „А чи не варила ти, жінко, чого?“ — „Ні, не варила! Але отам під лавкою стоїт ранішній кісіль — бери его та їж!“ Взяв чоловік хліба і горщик кісілю, сідає їсти, але каже: „Треба і хлопця збудити. Най ся наїст, бо може він голодний“. — „Та нащо тобі?“ Але він каже: „Та розпитаюся его, де він в кого був, що робив?“ Поліз за ним на пец, розбудив его. Хлопец ніби заспався, не знає, що до него говорят. Але якось ніби продрухався — береся їсти кісіль. Чоловік его питає: „Де ти, сину, служив до сеї пори?“ — „От пас-ем в дворі свині. А маю маму, то вони носили міні такі плячки, як ото стоять в печурці, завинені в фартуху. Але часом вовк прибігав і хватав такі поросята, як ото, що в пецу печеся. Але я як возьму бувало таку довбаньку як ота бутелька, що за пудушками стоїт, та стану его бити, то він на мени іно вивалит очі так, як отой дяк, що під постелью сидит!“ Господар догадався хороби свої жінки. Витягає дяка з-під постелі за чуприну. Давай бити: раз — дяка, два рази — жінку. І вона більше вже не хорувала.

278. ХЛОПЕЦЬ-„ВІЩУН“ [Чуб., т. II, ст. 551]

Був собі чоловік багатий і не мав дітей, а жінка его дуже не любила. То й ще бувало, як піде в поле з плугом, то і по дві неділі дома не бував. А жінка, як тільки він коли приїде додому, то зараз стогне, свариться з ним: „А, ти! — каже — підеш з дому, а я завше слабую, і нічого ти міні не робиш! Іди, де хочеш, з дому за тое!“ Він журиться: „Що я буду бідний робити? Треба іти десь за ворожкою шукати!“ Пішов він. Але може ввійшов кілька миль, здибає хлопця. А той хлопец віщун був. І питається хлопец чоловіка: „Де ви йдете? Сідайте-но, розкажіт мені“. Той сів. Начали говорити. Той чоловік хлопцеві розказав все, за чим він іде. Але той хлопец повідає до него: „Вирнітся ви додому, бо ви нігди не знайдети такої душі, щоби вона порадила вашій жінці! А може не маєте най-

мита, то прийміт мене на службу, то я вам буду вірно служити". Чоловік видит, що хлопец не дурний, розуміє діло, — і говорит ему, що „хоць в мене єст, но ему вже рік вийшов, то я его відправлю, а тебе на его місце прийму!" Взяв его і пішов додому. Прийшов він додому, розчитався з наймитом, відправив, а того прийняв на его місце. І взяли оба, і пішли с плугом в поли. Али той хлопец мав таку вимову, що він часом схоче гидзатися додому, то щоби ему не збороняв. Орут вони кілька днів. І одного [дня], десь коло полудня, хлопец знає, що вже циган прийшов до господині. Каже до господаря: „Пускайти вже на полудні, бо я буду гидзатися додому". Пустили [вони] воли пасти. Хлопец побіг і прибігає додому. Але ішов поперед вікна, — циган зоглянув і повідає: „Де ж я ся сховаю?" Господиня повідає: „Иди через сіни на тік, там єст тирмітя, і сховайся в него!" А господиня вийшла на двір і взяла кричати на наймита: „Чого ти ходиш? Чому не робиш нічого в полю враз з господаром?" Але він повідає: „Вам не діло! Мині що господар казав зробити, то я мушу!" Пішов до стодоли, взяв ціп і молотит тое термітя, де циган сховався. Господиня кричит: „Що ти робиш?! не товчи мині термітя!" Наймит нічого не каже, іно молотит. А циган доки міг витримувати, то мовчав, а потому, як му добре дошкулило, взяв кричати. Хлопец повідає: „А тут чого циган заліз?" І перестав бити. А господиня тогди збоялася і взяла наймита просити, щоби він не сказав чоловікови. А він повідає: „Не бійся, я не скажу, — ти сама скажеш!" Взяв і пішов до плуга. А циган як втік додому, то вже боявся більши іти.

Господиня, — через кілька днів вже її вкучилося без него, — пішла по воду і здибалася з ним і просит его, щоби прийшов. Каже, що „хлопец не прийде вже!" І каже, що „він не був ще відтогди, як вас бив". — „То якась біда, не хлопец!" — говорит циган, і каже: — „Я там потому надійду до вас". Пішла вона, взяла води, принесла додому і вже їсти зварила. Прийшов і циган, і балюються. А хлопец вже знав о тім, каже до господаря: „Пускайти пасти воли, бо я вже буду гидзатися додому!" Господар бачит, що він ему не тратит дня, бо хоць побіжить із-рана додому, то завше скоро прийде, і орут, — та й каже: „То іди". Хлопец взяв і побіг. Прибігає додому, та й поперед вікна пішов на тік дрова рубати. Циган зоглянув его і говорит: „Де я ся сховаю? бо ворог знов прийшов додому!" Вона ему повідає: „Иди до комори, влізь в бочку, а я тибє прикрию вовною!" Циган сховався в діжку і сидит, а наймит нарубав дров, несе до хати і палит, воду гріє. Господиня на него кричит: „Що ти робиш? На що ти палиш?! Прибіг додому не знати чого: — не робиш, тільки бігаєш!" Він того не питає. Дивится: вода вже добре зогрілася. Бире тую воду і каже господині: „Мині господар казав вовну поларити в коморі в діжці". І взяв з собою макогона, пішов до комори. Як піляв на цигана, а він аж вовну підносить! А хлопец в го-

лову макогоном! Але циганови, як добре дошкулив, він як скочит з бочки, і втік. А хлопець тогди питаєся господині: „Де тут тільки ся циганів набрало? Що де тільки, що би не робив, то все цигани застану!“ А господиня каже: „Ото мовчи, та не кажи чоловікови, нехай ся на сім стане!“ Він каже: „Я того не зроблю, але ви самі скажете!“ Взяв пішов до плуга.

Через кілька днів господиня знов пішла по воду, здибалася з циганом і просит его до себи: повідає, що „наймит нинька не прийде! Він не був ще від тої пори, як вас поливав водою в діжці“. Циган повідає: „Та я прийду, али коби не прийшов той хлопец, бо нинька як прийде, то вже мене заб'є!“ Господиня пішла скоро додому, зготвила дещо поїсти, принесла горілки. Прийшов і циган, та й забавляються. А наймит знав вже, що є циган в господині, покинув плуг, побіг додому. Приходить, іде по-при вікна на тік, чого там ему треба було. Циган зоглянув его і повідає: „Ото нещастя, вже єст наймит! Де ж я ся тепер сховаю?“ Господиня повідає: „Лізь на під і сховайся в клоча!“ Циган так і зробив. Наймит взяв на тоці драбину і йде до хати. Приносить, приклав в сінях до полу і лізе на під. Господиня зоглянула, стала кричати. Він повідає: „Мині господар казав клоча вибрати, котре довше, на батіг!“ Виліз на під, прогорнув клоча, надибав циганову голову, і взяв смикати з голови волося. Цигана як заболит дуже! Як вискочит звідти — і втік! Хлопець злазит з поду і повідає господині: „Що то такого ся значит? Що не піду, то завжди надобаю цигана?“ Вона начала его просити, щоби він не казав чоловікови: присягається, що нігди цигана не буде приймати до хати. Наймит повідає, що „не скажу, а ви самі скажете“, і пішов до плуга.

Але на другий день циган пішов в поли орати. Господиня знала, зварила добрий обід, спекла порося, взяла око горілки і несе циганови їсти. Але хлопець дивиться, що вже господиня недалеко, — зкинув з себи штани і перев'язав чорного вола. Господар каже: „А то на що?“ Наймит повідає: „Бо его оводи кусають!“ А наймит на тоє перев'язав вола, бо господиня знала, що в цигана перістий віл, і по тім вона й ішла; бо не знала, де циган оре. А циган недалеко того чоловіка орав, тільки за горою. Господиня взглянула перістого вола — і іде прамо до чоловіка. І як тільки недалеко вже господиня була, наймит взяв іздіймив штани з вола і вбрався. Господар зоглянув жінку і повідає до наймита: „А то що такого ся значит? Нігде жінка не виносила їсти, а ниньки несе!“ І вона як повиділа, що то чоловік оре, то вже хоць-би і не понесла і не дала їм їсти, іно вже зоглянули ї, — то не можна було вернутися. Принесла і дала їм їсти. Але їдят вони, їдят, а вона так криво дивиться і повідає: „Не знаети, де наш кум оре? Він бідний, десь, їсти хоче, — жінка му слаба! Я би занесла му скільки пирогів?“ А наймит повідає: „Оту за горою. Але я зараз занесу, бо вже ноги мають боліти

вас!" Взяв кілька пирогів і поніс. Але як ішов до цигана, то ті пироги дорогою покидав по їдному, і як прийшов до цигана — повідає: „Втікайти, бо зараз до вас господар прийде бити, або зарубати вас за жінку: — вже дізнався!" І пішов від него. Приходить назад до плуга і каже господареві, що „просив вас кум прийти, поалагодити плуга, бо він не може". Господар бере і іде. — „Та возьміт сокіру", повідає наймит: „бо кум забув свою з дому взяти". Господар взяв сокіру на плечі і пішов. Циган, як тільки повидів, що кум іде з сокірою, сів на коня і втік. Господар прийшов до циганового плуга. Дивиться: плуг добрий, нема чого лагодити. Взяв і вернувся до свого плуга. І як ішов, то збирав ті пироги, що наймит порозкидав. Господиня повиділа, що чоловік щось збирає, і питається наймита, а він повідає, що „збирає каміня на вас, він хоче вбити вас за цигана". Та й каже: „Втікайти!" Вона — підбрала сорочку, та в ноги! От господар прийшов до плуга, питається наймита: „Чого жінка втікла?" Він повідає: „Хата ваша горит!" Господар взяв істик в руки, та й собі за нею. Тут вже недалеко господар жінку доганяє, — вона ся злякала, стала і каже чоловікови: „Любчику! Вже доки на світі буду жити, не буду з циганом заходити в пустії річи!"

Господар догадався, чого вона втікла, вибив єї добре і вернувся до плуга і повідає до наймита: „Що тобі дати за тоє, що ти так зробив? Я тобі дам штири волні!" Наймит каже: „Нічого не хочу, іно тільки аби-сь ти пам'ятав за мени". І розказав ему то все, що він виробляв ще з циганом. І тогди вже жінка не любила цигана і не слабувала, і жила з чоловіком добре і спокійно до смерти.

[Диви у нас відд. VIII, №№ 214 та 215, ст. 152-154].

279. ЯК ЧОЛОВІК У СВОЄЇ ЖІНКИ КОЗАКА ЗАСТУКАВ

[Чуб. т. II, ст. 550: „Невірність жінки"]

Було собі двох молодих людей: чоловік і жінка. Дітий не було. І чоловік, як завше буває, ходив почти каждый день на панщину, щоби не задовжатися. І як прийде в вечір додому, то не мило ему і пожартувати, а скоро лягає спати, щоби відпочити. Жінка того не злюбила, — приймила собі козака з двора. Козак кождий вечір до неї ходив. Чоловікови хтось доказав о тім. Але він пішов едного дня на панщину і припізнівся з панщини, а може зайшов до коршми, як завше буває в простоті, щоби підкрипити силу. Випив кручок, а може і більше, горілки. Прийшов під хату. Дивиться: ест козак. І закричав: „Жінко, відтвори!". А вона сховала козака в комору, відтворила чоловікови двері. Входить [чоловік] до хати, замкнув сїни і комору, і говорить до жінки: „Я буду співати!". Вона ему перебиває: „Що ти, каже, здурів?". І хоць [що] жінка не казала, но він на тоє не дивився і начав:

Ой ввадився котик
До мого сала,
І доти го носив
Доки его стало;

Вже чоловік уважає,
Що вже сало упадає,
Вже сала немного, —
Чатує на нього.

А жінка вже догадуєся, о чім чоловік співає, і все йому перебиває. Він на тоє не дивиться і співає дальше так:

Що ти, коте, робиш?
Що дві нозі маєш,
І до жінки так учашаєш?

Ой не ходи по затинку,
Не підмовляй чужу жінку!
Що ж тепер думаєш,
Що в руках дістаєш?

А козак з комори:

На молебін хочу дати,
В твої жінки не бувати;

Піду в світ за очі,
Не піду по ночі!*

Чоловік тої жінки повірив, взяв і випустив его, а козак вийшов на вулицю і начав співати:

„Слава ж тобі, Боже,
Що-м ся вирвав з хати;
Як-им бував перши,
Так буду бувати.

Примадочку мині дала,
І ще мині так сказала:
„Прибувай, миленький,
Мині-молоденькій“.

Чоловік тої жінки починає:

Як я ж тебе спійму,
Шкуру з тебе здійму;

На банта повішу,
На ходаки поріжу.

[В тому рукописі самого Димінського, який перебуває в мене, ми знаходимо трохи инакшого варіянта цієї пісні зрадженого чоловіка, тільки ж без вступного оповідання. Ось він [л. 359 зв.]:

Ввадився котик
До мого сала.
І поти го носив,
Поки го стало.
Чоловік ся догадає,
Що так частенько буває:

Вже сала немного,
Чатує на нього.
Часом до комори,
Підчас до обори:
Ой як жи го зловлю,
То здоровля збавлю!

Буде ж его жаловати
Рідний отец, рідна мати.

Досить того, що як зачав пельнувати — зловив:

Ну, шож тепер гадаєш,
Як в руках зістаєш?

Буду крепко бити,
Не будеш ходити.

Годі, коти, сало красти.
Не ходи до нас ти!

А він просится в него:

Пусти ж м'я, Івани!
Пусти ж м'я, мій пани;
Буду Бога просити,
Поки тебе стаян,

І на молебні давати,
В твої жінки нігди не бувати.
Пусти м'я додому
Не чини сорому!

Той змилювався і пустив. От тепер жи:

Коли-сь м'я пустив,
Хочиш тое знати?
Як-ім бував в твої жінки,
Так буду бувати!

Твоя жінка лутше знає,
Що м'я вірніши кохає.
Прийду я потому,
Як не будеш влому.

280. ЯК ЧОЛОВІК НЕ ХОТІВ УВАЖАТИ НА ЖІНЧИНІ ЗРАДИ

[л. 299 зв.]

(„Сказка, що жінка удавала слабу, а до неї ходив дяк“).

Бо то жінка удавала буцім слабу, а до неї ходив дяк, а чоловіка обібрала за дурного. Вже і люди ся довідали, що дяк ходит, кажут і чоловікови, але він то бинаймні пускає. Але люди собі то-то бают, що він дурний. І навіть і сама жінка каже ему, що „ти здурів, але треба, щоби тобі піп воду освятит, — то може би ти прийшов з-трохи до розуму!“. Але він каже: „Та що ж, жінко! Та він дурно не буди води святити, але треба ему щось дати, — то що ж ту даш?“ — „От ест една ялівчина, то і тоту дамо, аби хоть ти подужав, а то зовсім здурів-ись!“ — „Та добре ти, жінко, кажиш: що то ялівка? аби-но здоровля, то буди друга!“. Бере веде его жінка до попа і просит, щоби ему освятит воду над головою. Але піп каже: „А що ж ви мені дасте?“ — „А що ж, добродзею? от маєм одну ялівку, то і тую вам дамо“. Піп подумав собі: „Добри і то дурнички взяти“. І каже: „Ідіт жи перши преведіт тоту ялівку, то я освячу ему воду“. Пішли они обое додому, взяв [він] ялівку і веде до попа. Привів до попа, прев'язав коло плота, а сам пішов до хати. Жінка взяла ярочку, туй жи за ним, превела до попа, відв'язала ялівку, а ярочку на тім місци прев'язала, та й пішла. Допіро, виходит піп з тим мужиком вже подивити [ся] на тоту ялівку. Але піп подивився та й каже: „Та то бо не ялівка, ино ярочка“. — „А бігми, добродзею, що то була ялівочка! бо я сам привів і прив'язав до плота“. — „От, каже піп, то правда, що ти дурний!“. Але думає собі: „Добра ярочка!“. Бере его до церкви, казав вклякнути, і читає ему над головою. А дяк злав раку і рибу, сів собі за царськими двирми в кутику і взяв рибу в руки, а вона ся потріпала. Той чоловік подивився та й ту до попа: „Добродзею! риба! риба!“. Піп тут крикнув на него: „Малчать ти, скатіна мерская!“. Дяк почекав трохи, бере раку в руку. Як потиснув — рак ту тріп-тріп головою, а той чоловік каже: „Добродзею! рак! рак!“. А той его в голову книгою раз і другий, а може і кільканадцять, та й казав вивисти з церкви. Прийшов він додому з плачем. Жінка питаєся его: „А що там? ти чого плачиш?“ — „А як жи не плакати? от дали-сьмо попови ялівку, щоби мені воду освятит, а він ще мене набився та й витрунув з церкви“. А жінка каже: „Бо то так: дурного і в церкві б'ють!“.

І вже дяк сміло ходив, бо его [чоловіка] всі признали дурним. Але він був розумним, но не хотів в тое входити.

281. ЯК ХИТРА-ЗРАДЛИВА ЖІНКА З БІДИ ВИКРУТИЛАСЯ [л. 260]

(„Сказка, що до жінки ходив парубок, і вона казала своему чоловікови муку христити в млені“).

Бо то був чоловік поганий: рабий, малий і грубий, а мав жіночку дуже ладну; і до неї ходив другий также такий ладний, як би і вона. Але їдного часу поїхав він [чоловік] до млина, а до неї прийшов другий той, єї коханец. І вона думала, що чоловік ни скоро приїде. А він скоро змолов, їде додому, — а вона пожелася спати з тим. І той іно приїхав, а вона: „А сто сот би ж тву[ю] парив маму! а ти, десь-певні, не христив муки, як-ісь вибирав із коша?“ А він каже: „Та же не христив!“ А вона каже: „Я думаю: чого то мині хліб не вдається, що я навет не могу і чужому пожечити? Зараз мині визи!“ І той бере навертає воли і визе. Привіз до млина, а мельник каже: „А ти ще чого?“ — „От чого: жінка моя казала, щоби повисипати в коші назад і перехристити, і тогди вибирати, бо ся хліб не вдає“. — „Але ш то с тебе виликий дурень! то вона має другого коло сибє хабаля!“ — „Не, моя жінка не така!“ — „А ходи ж, я тобі злапаю!“ І скорн приїхали. А вона думала, що ще він не скоро приїде, і забавляютьсє обоє. А вони приїздят зо млина, і мельник став коло порога і стоїт, а той — світит. А вона каже: „А то чого так скоро?“ — „Но, бо вже-м перехристив“. І той но хтів втікати, а мельник его злапав: „А вот, каже, мука яка хрищена!“ Присвітили, хочут его бити, а вона каже: „Чекай, не бий! я буду судити!“ І сіла за столом і судит: „Ото тобі, мельнику, за тое, щоби-сь чужих жінок не пильнував! Може, коло твої є два, а ти чужих пельнуеш. Тобі треба дати сто! Тобі, чоловічи, щоби-сь жінки ни слухав, бо то жінка короткого розуму! Ти тоже був-ісь в млинї за свої мами, — то тобі мама христити не казала, — тобі п'ядесять! А тобі, панї-кавалеру, за тое, як до чужої жінки прийдеш, то скоро справляйсє та й втікай, бо то не до панни, щоби-сь довго романсував, — то тобі двацять-п'ять. А як не, то перепросітсє“. Тії зараз всі три по окови горїлки принесли і перепросилисє. І так сє викрутила від бійки.

282. ЯК ЗРАДЛИВА ПАНІ З БІДИ ВИПЛУТАЛАСЬ [л. 220 зв.]

(„Сказка, що окомон дав панї 300 дукатів за ніч“).

Бо то їден пан, можи, мав з яким другим паном яке діло — і посилав окоманом до справника триста дукатів а дев'ятьсот рублів. І той окоман приїхав до того міста, і їде собі через тое місто до того ісправника. Али іно доходить до справника, дивитсє: грає ладна панна на гітарї в вікні. І він зрїнявсє з нею і каже: „Ото щоби-сь сє

мене прийняла на ніч, то би-м тобі дав триста дукатів*. Та й сам пішов. Али тая паня висилає за ним дівчину, і каже єї: „Скажи ж так єму, що ежелі він тое зробит, що казав, як ішов коло мене, то нехай приходить із вечера; а мій чоловік піде на карти до другого і буди ся там бавити до другої години в ніч“. І тая вибігла на двір і каже єму, що „ежелі пан тое сполнят, що говорили, як ішли коло нашого палацу, то просила пані до себи, бо наш пан підут до другого пана на карти, і ни прийде скоро, аж може в ночі в дві години“. Той каже: „Добри, прийду“. І та прибігла до пані і каже: „Казав, що прийде“. Ну, вже вона ся має напоготові. Али єї чоловік іде до другого на карти. І той іно вийшов [чоловік], а він [окоман] прийшов до неї. І іно роспічав своє, а дівчина дає знати, що пан іде. А паня каже дівчині: „Каже пани, що я вже сплю і засунула-м-ся“. І взяла скоро засунула двері, і вже лижат тихо. Прийшов він до покою, а дівчина каже: „Вже пані спит і засунулася“. Той каже: „Ну, то іди ж в моім покою лушко постили“. І тая дівчина постилила єму лушко. І він ни міг із вечера спати, і бере скрипку, і грає двацять штире пункти „Калінушки“. А его станція була іно через двері. І що пириграє раз, то той коло жінки справится. Досить того, що він пириграв двацять штире пункти, а той двацять штири рази справився. Досить того, що той ще походив і положився спати і заснув, а той вже збираєся іти. І вона єму дає золотий перстін, щоби пізнала, як де здибится. І він єї дав [свій] перстін і пішов від неї. Али то робилося в суботу в вечер. І він пішов до косцьола і роздумав собі: „Що то я зробив?! ни мої гроші, і я віддав за ідну ніч?!“ І плаче. А як собі нагадає, що то єму чоловік грав, а він з жінкою забавлявся, то сміється. Али той самий пан, де він був, і дивится на него, і думає собі: „Чи то він здурів, чи що такого, що ідної години сміється, а другої плаче?“. І той [пан] вже дивится: як но він вийде, то буди ся его питати. Прийшло, виходит той пан, що дав триста дукатів, з косцьола, а він — за ним. І відійшли трохи від косцьола, і той ся его питає: „Чого то пан так робив-ісь в косцьолі, що ідної ходини плачиш, а другої смієшся?“ А той каже: „Ет, пану того ни треба! І знов, ту ни випадає казати“. — „Ну, то ходи до мене на обід“. І той іде за ним і ни вважає на той палац, що то він в нім був. І прийшов в середину. Дав кухар обід, обідают і той [господар] каже: „Проше, пієш Раниши?“. І той зачинає говорити, — а пані була в другі станції, — і каже: „Бо то так: я ішов вчора коло якогось палацу, і стояла в вікні дужи ладна паня, і грала на гітару, і мав [я] з собою триста дукатів. І кажу єї: «щоби-сь минни прийняла на ніч, то би-м дав тобі триста дукатів». А вона висилає за мною дівчину, і каже тая дівчина, що «як пан тое зробит, що-сь казав, то то просила пані до себи, а пана ни буде вдома, піде на карти до другого». І я прийшов до неї. Іно зачав-ім своє діло, і надходить єї чоловік, і питаєся дівчини: спит Рани? А дівчина каже, що спит. І він прийшов до свої станції і грав

на скрипку дваїцять штире пункти „Калінушкі“, і я дваїцть штире рази согрїшив з нею“. І той думає собі: „Можи, то він і коло мої так справлявся?“. І кличе єї, і каже: „А ти чула, що пан говорить?“ А вона каже: „Чула!“ — „Ну, пий до него вина!“ І та п'є сама, і нальляла єму [гостеві]. І взяла і той перстїнь, що він єї дав, кинула в килїшок, і дала єму. Той випив, і влетїв в пїсок перстїнь. І він взяв обтиратися хусткою, і виплюнув із пїска, — дивится: а то той перстїнь, що від него! І настрашився. Али той пан каже: „Ну, що далі було?“ А він каже: „Бїгме, ніц ни було. Бо пси забрихали під вікном, і я вобудився“. — „То пану так ся снило?“ — „А так ся снило“ — „Ну, а я думав, що то, може, так було“ — „А не! міні ся так снило!“ — „А чого ж пан так плакав [в] косцьолї?“ — „Для того я плакав, щоби міні ся так ни трафіло, щоби я ни віддав тих грошїй“. — „Ну, для чого ти смїявся?“ — „Для того, що як би знов так міні ся трафіло, щоби міні чоловік грав, а я з єго жїнкою грїшив, то я для того смїявся“. — „Ну, а я думав, що то може правда. Бо я ходив до Ідного на карти і потому грав-їм дваїцть штире пункти „Калінушкі“ — „Не, то міні ся так снило“. І тогди вже по обїді дала паня дївчинї триста дукатїв, і каже тїї дївчинї: „На, дай тому панови, що вийди із покою, і каже, що дзїнькує“. І той вийшов на двір, а дївчина єму дає триста дукатїв, та й каже що „від нашої панї, і дзїнькувала вам панї за тоє“. І той врадывався, що гроші є, і він дваїцть штире рази з паньєю спав, і ше єї чоловік єго нагудував. І пішов собі по своєму Інтїресу. „Тепер, каже, добра ни сподїйся, жїнку бирут, а ти смїйся!“

283. ЯК МОЛОДИЦЯ СВОГО ЧОЛОВІКА ДУРИЛА [л. 187]

(Сказка, що до жїнки ходив парубок, і вона чоловіка торгала за лоб, а парубок втік*).

Бо то ходив парубок до жїнки. Але єдного разу прийшов він до неї, а єї чоловік поїхав по снопи. І вони ся зачали забавляти, аж ту приїздит чоловік. І захтілося єму води пити, і чим боржі бїжит до хати. А той парубок каже: „Де ж я ся подїю?“ — „Не біся! я тебе вивиду з хати!“ Іно прийшов чоловік до сїний, а вона на него заложела сито і каже: „Щоб так не бачила, як я не бачу!“ І шарпає за лоб і каже: „Щоби були чубатїї, та щоби були чубатїї!“ І таким способом тамтой втік. І вона єму каже: „Бо то, чоловіченьку, казала міні кума, що, як буду курку садити, щоб так чоловікови робити. То будут чубатїї, і не буде їх каня брати“. А він каже: „Таже добре, жїнко, ти зробила!“

284. Т Е Ж [Чуб., т. II, „Жїноча хитрїсть“, ст. 549]

Жїнка чоловіка любила другого. Але раз її чоловік ішов з ярмарку; з міста дорога ішла горбом, і він міг видїти, що ся дїє коло єго хати. Але дивится: від єго хати якись тікає, і жїнка показує,

куди тікати. Чоловік прийшов додому, сирово жінці каже давати їсти. Та догадалася, що він видів її коханка. Рано має чоловік іти косити. Та зараз побігла до баби, розказала свою біду і просит по-радити. Баба каже: „Добре! А що ти йому давала їсти, як він ішов на ярмарок?“ — „Та що ж? каже: гарбуза з маком“. — „Ну добре, іди спати: я так зроблю, що ніц тобі не буде казати“. Рано пішов чоловік косити. Коло полудня іде по-при его ниву баба і каже: „Добрідень вам, косарикі! Най вам Бог допомагає!“ Той розсердився на бабу, каже: „Що ти, бабо? Здуріла? Я сам-тільки на роботі, а тобі здається, що нас багацько!“ — „Вибачай, чоловіче, бо я не добачаю. Я гарбуза з маком їла, то мені показується, що вас багато“. Той подумав, що „і мині вчора показалося двох; може, то від гарбуза?“ Прийшов чоловік з поля, вона дає гарбуза з маком. „От, каже, був би-м собі здоровля збавив через той гарбуз! Тепер ти вже не давай мині гарбуза, бо від него двоїтся в очах“.

285. „НЕПРИСТОЙНІ“ ВІКНА [л. 224 зв.]

(„Сказка, що пан чужу жінку брав в вік[н]і, а чоловік дивися, і посла вікня собі побив“).

Бо то любив пан мужикову жінку. І він [мужик] жив в кумірни, то він мав охоту добру з нею. Али той мужик поставив нову хату і вікна виликі роставив. Али прийшло, каже той пан до неї: „Вже тепер ни согрішу з тобою, бо він вдома є“. А вона каже: „Нічого!“ — „А як?“ — „Я буду стояти з ним в вікні, то ти прийде простів нас і смійся. То він буди ся питати, чого ти смієшся, то ти скажиш, що «іди» стань на мое місце, то побачиш“. І він піде на твоє місце, то ми свое зробимо». Прийшло. Дивится той пан: стоят вони обое в вікні. Він прийшов простів них і сміється. А той обзиваєся: „Чого ти смієшся?“ А він каже: „Іди стань на мое місце, то і ти будиш сміятися“. Той цікавий був, пішов на тоє місце, і стоїт. А той скоро прибіг до неї і каже: „Ну, давай!“ А тая примостилася в вікні — і той пан робит свое в вікні, а той дивится, що він тоє робит*). І біжит до свої жінки і кричит: „Що ти робиш?“ Прибіг до хати і до него каже: „А ти що робив з мою жінкою?“ А вона каже: „Нічого“. — „Али як то не, коли ти согривив?“ А він каже: „Не“. А вона обзивається: „То ему видалося, що ти зо мною согривив, а тобі — що він зо мною. То ти, десь, покупив-ись такі вікна, що вони так видают“. А той [чоловік] злапав макогі[н] і гет всі вікна побив.

286. ЖІНОЧІ ХІТРОЦІ [л. 187]

(„Сказка, що до жінки ходив парубок, і як чоловік прийшов до хати, то він власку-дився в штани, і чоловік мусів прати“).

Бо то также до жінки ходив парубок другий. І так собі ви-брав, що не було чоловіка вдома, пішов на варту — і він до неї

*) Далі продовжується на л. 226 зв. М. Л.

прийшов. І положевся спати з нею на постелі. Али вночі приходит чоловік, а вона каже: „А ти чого прийшов з варті?“ А він каже: „Коли там вже ест, і мене вокоман відправив“. І дивится на постіль і каже: „А то що лижит?“ А вона каже: „Або я собі не найшла другого?“ — „О, сто сот твую маму з нем! Я его зараз заб'ю!“ І взяв сукиру і іди до постелі. А той-бідняка і напустив в штани. А вона его [чоловіка] за руки і каже: „Али ш то ти дурний! Та то кума наша п'яна та в мене ночує!“ А він каже: „Ну, али-ш то і ти также дурна, що ти мені не сказала, що то кума! Ще бе-м був забив! Бо я з тебе того не сподіюся, щоби ти мала другого“. І він береться в хаті спати, а вона каже: „Гій, дурний! А ти такий господар, що в хаті спит, — [а] там віщі на дворі ще, Боже борони, звіраки пороздирають! Іди та й ляж собі на приспі, яко господар!“ І той пішов на двір, ляг собі на приспі. А єї хабель каже: „Та я напустив в штани!“ А вона каже: „Чекай!“ Вийшла на двір, дивится, що єї чоловік скинув штани і так спит. А вона тїї пожелала, а его взяла. І той [парубок] ся справив коло неї і пішов. Встає рано той с приспи і каже: „Фе-фе! А то що значится?“ А его жінка каже: „А, свиньо, дурню! Впаскудив-ісь-ся — та я ще буду по тобі прати! Чекай, я всім людям скажу!“ А він каже: „Цеть! цеть! Я вже сам випиру!“ І тому, що коло его жінки спав, ще й і штани виправ.

Ото на світі таке тепер лихо, що з бабою і чорт не вивів кінця, і нікто ни вивиди.

287. ЯК БАБА СТАРІ ГРІХИ ЗГАДУВАЛА [л. 494 зв.]

Бо то прийшла баба сповідатися до попа, і піп єї питаєся за гріхи. Вона ему каже, що „-м согрішила“. Він дивится, що то дужи баба стара, можи єї було зо сто літ, і він каже: „А коли ж то? Давно?“ — „А вже, емосці, п'ятдесят літ“. — „Ну, то вже можна забути!“ — „А де там забути? Як я собі пригадаю, то аж тепер міні солотко!“

288. ЯК СТАРІЙ БАБІ ЗА МОЛОДОГО ВІДАТИСЯ ЗАМІЖ СХОТІЛОСЯ [л. 394]

(„Сказка, що стара баба хтіла ся віддати“).

Була баба вдова, мала дочку і сина. І вона не думала, щоби дітий пожинити, а тільки хтіла сама ся віддати. А дітям тоє прикро було. Закликали в неділю сина до двора на рахунок, і він пробув там цілий день, аж ввечір прийшов. Сестра питає: „Чого там тебе кликали?“ Він каже: „Того скликали, що прийшло таке письмо, щоби старі баби за молодих ішли, а молоді дівки — за старих“. Дівка видвилася на него і каже: „Во!“ А стара з пеца скочила і до дівки каже: „Вокай не вокай, а коли таке право прийшло, то так і буде!“

А син каже: „Але там так казано: котра баба ногу за вуха закладе, то віддастця, а котра ні, то не віддастця“. Баба залізла, зачала закладати, — таки заложила! Відкласти вже не могла — і загинула. Діти полягали спати. На другий день діти встають, син заглядає і каже: „Вже наша мама віддалася, вже — не жива!“

289. ВІДКОМИ СТАРИХ БАТЬКІВ ПОЧАЛИ ШАНУВАТИ [л. 353]

(„Сказка, що давних літ старих людей губили“).

Бо то приповідають люди, що давних літ, як вже старий чоловік був, то він не вмерав своєю смертю, але губили старих людей. Але був такий чоловік, що мав три сини. І тоті сини сховали свого батька в льох, щоби го не згубили, і там му носили їсти і пити, — розумеється доглядали, щоби не згинув. Допіро, як прийшов голодний рік, еден, і другий, — нема нігде насіння взяти ні в панів, ні в людей. Допіро, тоті сини ідуть ся до батька радити: „Ой, тату, що ми будем робити, що нема що їсти, ні що сіяти?“ А він каже: „Отак, сину, беріт обдирайти стріху і молотіт, і сіяти так зовсім, з половою зовсім“. Допіро, посіяли вони так, як батько казав. Досить того, що вродилося дуже гарне жито. Але як проїзжав пан поля, дивиться, що нема нігде жита, іно в того старого, що мав три сини. І дужи задивувався той: „Що то такого значится?“ Приїхав додому і закликає їх до свого дому; але вони не хотят признатися, щоби батька не згубили. Але, як зачав їх пан ревідовати — і вони му сіли ся признати, і кажут: „То нас тато так порадив, іно ми ся бояли признати, щоби нашого батька не згубили“. — „Не бійтися, каже пан: ніхто не буди губити!“ І зараз казав пан обдирати будинки, і тим способом розмножили хліб, котрим доси пользуются.

290. НА ДІТЕЙ НЕ ПОКЛАДАЙСЯ! [л. 522]

Єден чоловік мав дітий і хтів довіжати тої правди, чи діти его будут годувати на старість. Бере ідного, несе через кладку, питаєся: „Будиш ти, синку, мене годувати на старість?“ Той каже: „Буду!“ — „О, брешеш!“ Взяв і кинув его в воду. І так носив їх аж до остатнього: всі казали, що будут годувати. Нисе вже семого, питаєся его: „А будеш мене, сину, на старість годувати?“ — „Ні!“ каже. — „А то для чого?“ — „А що ж тату? Я буду мати своих дітий, то їх треба годувати“. — „Правду ти кажеш! Ну, то тебе перенесу через воду“. Із сего то пішла пословиця, що «діти годууй, а собі торби готуй!».

291. ДЯКОВА ШАУКА [л. 483]

Бо то було трох братів і мали старого батька. І радятся самі мижи собою: „Треба его дати до школи до дяка, ней ся вивчат письма“. І дали его [до] дяка вчитися. І той дяк каже тому дідови:

„Маєш, може, якого рубля на смерть?“ — „Маю“, — „Ну, знаєш ти що? Тібе діти ни схочут за рубля поховати! Али іде до столяра, ней тобі зробит шкатулку“. Той пішов до столяра, і столяр ему зробив. Дяк казав дідови насипати в тую скринку чирипків і вивиртїти на верху дзюрку і того рубля вложити, аби зверха витко було. Той так зробив. Дяк замкнув, а того рубля положив наверха, щоби блищався. І той старий дід низадовго вмер. Дяк пішов до синів і каже: „Що ж? Ваш батько вмер, а гроший лишив багато, то ідіт собі возьміт гроші“. Тїї прийшли, дивляться: правда, що витко, бо блищатся. Взяли батька, як-найлутши поховали. І вже по похороні розбили тую скринку, а там криминьці, іно іден рубель. І кажут: „Ну, кроть его маму з таким батьком! Ни довго, іно рік вчився, а якого розуму навчився!“

292. СКУПНИЙ БАТЬКО Й РОЗУМНА НЕВІСТКА [л. 418]

(„Сказка, що богатий мужик, як вмерав, то закопав гроші в коморі, а дїтьом ни дав“).

Еден мужик був дуже богатий. І, хоць жінка і діти збідніли, він не хтів гроші дати. І вже лежав на смертельні постелі. Якось він повиправляв всіх: то в поле, то сюди, то туди, але невістка взяла і вилізла на під. Той вчувше, що нема нікого, взяв гроші з-під себе, до комори пішов, викопав хутко яму, поклав туди гроші, бере засипає і каже: „Котрі руки загібуют, щоби тоті і відгібували!“ Закопав, загладив, прийшов до хати і зараз вмер. Невістка хушенько злізла з гори, взяла старого, занесла до комори, давай его руками відпорлувати і каже: „Котрі руки загібували, най тоті відгібуют!“ Викопала гроші, старого занесла до хати, поставила, де треба, а гроші після мали на обхід свій.

293. СИНІВ ЛИСТ І БАТЬКОВА ВІДПОВІДЬ [л. 293 зв.]

(„Сказка, що писав попович до батька письмо, що ся ни хочи обучати, іно ся хочи жинити“).

Мав батько ідного сина і віддав его в школи в міщани. І він вчився кілька літ, а до батька письма не писав. А як сподобав собі в ві[й]та дочку, то схотів жинитися, і сів-думає: „Як би то до батька письмо писати?“ І бере пише: „Отче-добродзію! Тату-приятелю! Не гнівайся того, що я через такий час до тебе письма не писав, а тепер письмо пишу. Бо ся женити мишлю, а до ожененя прошу благословліня. Не гнівайся того, що я беру дівчину вїтївну, бо вона міні буде рівна“. І письмо відіслав. Батько, взявши письмо в руки, і [до] дяка пішов, каже: „Пане реєнти, перечитайти міні той листок, що міні прислав син Мекиток“. І як той прочитав, той ему відписує: „Ти мій син Микиток, відписую я до тебе листок: сто твою маму! Не братайся ти зо мною, коли я тобі батько!“

[Диви у нас відділ VII, № 195, ст. 138].

294. ГАРЯЧИЙ БОРЩ [л. 328 зв.]

Бо то раз з трома синами батько сів обідати, і дали їм дужи горячого борщу. Взяв насамперед старший син в ложку, не покушав перши, чи він гарячий чи може зимний, но відразу хлисьтнув, набравши на ложку. Та й попік собі губу. І каже до другого свого брата: „Ото, слиж, дуб!“ І більше ніц. Той не догадався, взяв собі в ложку того борщу. Як потягнув — і він впікся, та й каже: „А правда, що дуб, але і зелений!“ Та й більше ніц не каже. А взяв старий потягнув і каже: „А правда, що дуб крепкий і зелений, але щоби-сти ся на нім оба повісили, коли-сьти такі шельми!“

295. ПОГАННИЙ ПОБРАТИМ [л. 122]

Було собі два хлопці. Вони собі в товаристві дужи оба добре жели. І пішли вони в школи, вивчелися. Допіру кажут: „Зле нам песати, ходім будем ціпом молотити!“ — „Зли нам і ціпом молотити, — ходім в во[й]ско служети! Али так присягнім еден другому, що ми собі рідні братя; хоць би-сьмо которий вийшов на старшого, жебе-сьмо еден за другого не забували“. Вийшов еден на полковника, а другий на простого москаля. Пішов до него на часи зимовою порою, змерз та і заплакав, що „мій брат присягнув мені, — тепер забув: сам в комнаті лижёт, а я попід его квартиру допчу!“ Почула его [братова] жона і сказала чоловікови: „Що ти, мой прилюбезний, свого брата не жалуеш? Как можна! Сам в комнаті лежеш, а его і до сний не пустиш!“ Він, той, сказав, що „[в] мене зрода брата нема!“ Спитався сіржанта: „Котрой тогди і тогди на часах стояв?“ Доказали ему, що в тую пору Драгучка стояв. Зазвав він его: „Шо ш ти? мені брат?“ — „Брат“. Дав ему по счоках п'ятьсот палок. Стало Драгучкови жалко, — насушив торбу сухарів: „Піду до царя жаловати!“ І пішов...*)

296. ДЕРЕВ'ЯНА ПАСКА [л. 472 зв.]

(„Сказка, що бідний брат заміняв з богатим паску з хліба за дерев'яну“).

Було два братя: еден — бідний, а другий — богатий. І богатий не мав дітей, а той бідний мав діти. І прийшли великодні свята. Бідний пішов до брата просити его пшениці на муку, щоби була паска; але він не дав. Той [бідний] прийшов додому, радится жінки, що має робити. Вона каже: „Возьми липи, витеше!“ Той витисав [з липи] настоящу паску, а жінка вигладила. А богач навитльовав пшениці; жінка цілий тиждень пекла, але всьо невдаєся: то порозпадаєся, то розлізется. Прийшов до бідного. Як глянув на ту паску липову, аж стрясся! І каже: „Дам ти дві печі свої, тільки віддай

*) Це оповідання, як, видно, не закінчене. М. Л.

міні свою їдну паску!“. Той взяв та й віддав, а взяв дві печі. І каже [богатий]: „Як святами будут в мене гості, прийди і ти. Але як скажеш, що та паска від тебе, то язик врїжу!“. Прийшли свята, посвятили паску тую [липову], і першого дня не їдять, але чикають гостей. На другий день він [богач] запросив брата, і гості посходилися. Обсадив, дає горївку свячену, і вносить ту паску. Хочє краяти—не може. А тут і сказати не можна, що то від [бідного] брата, бо язик врїжиться. І мусїв [богатий] приймати гостей своєю паскою, а після пішов до брата сваритися. Але той му сказав, що він его не просив брати тої паски, але він сам ся впер на тое. І з тим ся розійшли.

297. БІДНИЙ БРАТ ПЕРЕЙМАЄ ДОЛЮ БАГАТОГО [л. 418]

(„Сказка, що двох братів було: їден—богатий, а другий—бідний, і той бідний зламав богачови щастя“).

Було двох братів: їден багатий, а другий бідний, котрий завше робив в него. Літом пішов жати, заробив собі в багатого брата копу пшениці, і ходив до неї на ніч вартовати. І єдної ночі пробудився, дивиться: якась дитина з его копи витягає колося, носить до богачових, а в бідного кладе буран. Той закрався, зламав: „Що ти за єдно?! в мене тільки єдна копа, то ти ще від мене береш, а міні буран даєш?“ — „Я, каже, твого брата щастя“. — „А де ж мое?“ — „О! каже: твого нема при тобі, бо в тебе в хатї єст біда, а де вона є, то там щастя не может бутє“. — „Ну де ж мое щастя?“ — „От, каже, твое щастя в тім а в тім селї [в коршмі] за дверми. Коли хочеш, то змовся з жінкою на дворї, щоби біда не чула, та й втікайти вночі. Але не виртайтєся до хати, бо біда вчипитєся. І як прийдеш до того села, зайдеш до коршми, і тільки ввійдеш, то твое щастя з-за порога обїзвеся, - скаже тобі: „Дай Боже здоровя!“ Змовився з жінкою, забрали двоє дітий і вийшли з хати; але жінка нагадала собі, що, як діти пробудятєся, схотят їсти, а нема що. Каже: „Вернєся, там в збаночку стоїт борщ!“. Той вертаєся, приходит до хати, а біда заводит на різні голоси, і тільки переступив порїг—та біда зараз скочила на шию і каже: „То ви так хтіли мене покинути?! Тепер я вже вас ся ни покину!“ Той вернувся до жінки с плачом і бїду принїс на шиї. Зачало ся розвидняти. Каже: „Змилуйся! злізь з шиї, най люди не зглядаятєся,—залїзь в збаночок!“. Біда послухала, влізла; той заткв. Ідучє через греблю, по самї серединї ставу, замахнув, і кинув в купину очерету. Самї пішли до того села. Сказав: „Добридень!“ Єму щастя відказало: „Дай Боже здоровя! їди, їди до хати!“ Той прийшов, а тут орендар питаєся: „Чи не був би ти шинькаром? бо я хочу перейти на другу аренду“. Назначив єму добру плату і сам пішов на другє сило. Той, за рік, зїбрав тільки гроший, що

сам взяв аренду, а за три роки тільки зібрав грошей, що купив собі землю, вистроїв хату і купецтвом займався.

Брат его як ся довідав, заздрісно му стало. Казав наймитам запрячи чотири вози порожних, поїхав до брата. Але наказав наймитам, щоби казали, що вони з дороги їдуть і повернули. Приїхав до брата. Той втішився, приймає его різьними трунками, але той всьо смутний. Питаєся его: „Чого ти, брати, смутний?“ Той каже: „Я бачу, що ти богатший від мене. Ти муєш кого забити або вкрасти гроші!“ Той каже, що ні, — він му не вірит, різно страшит: „Признайся, звідки взяв!“ Той каже: „Я не боюся нікого, бо-м ні забив, ані обкрам нікого“. Той, зобачивши, що ніц не pomoже, розхоровався і каже: „Як не скажеш міні всю правду, то вмру на твою душу“. Той розказав нарешті всьо. І богач собі замітив то, де він покинув біду. Тогди каже: „Ну, бувай здоровий! поїду [до]дому, бо не знаю, що там ся діє“ (бо він удавав, що з дороги повирнув). Той хоць просив ще трохе погостити, але він і минути ни хтів чикати; крикнув на наймитів, — запрягли, і виїхав. Скоро-борзо поганяє, щоб скоро до того села доїхати, де тая біда. Як приїхав до ставу, казав застановитися і каже: „Піду купатися“. І просто поплив в той очерет, і поти шукав, поки не найшов збаночка. Як плив до берега з тим збаночком, наймити дивляться, кажут: „От богачови счастья! десь найшов гроші“. Вийшов на беріг, відіткав збаночок, і біда вискочила і на шию его ся вчипила. Він каже: „Я тебе на тоє витягнув, щоби ти знов пішла до брата і щоб він знов такий бідний був, як перши, бо з ним міні було добре: він завсіди у мене робив!“ Вона сказала: „Ні, не хочу! він недобрий! Чого він закинув мене в очерет? А ти мене витягнув, я тебе ся ни покину!“ Той нім греблю переїхав, всі воли поздыхали, і тільки пішки їде з наймитами. А на дорозі здибає сосіда. Той питає: „Де ти був? не знаєш, що вдома за нещастя маєш? Не знати звідки вогонь ся взяв, згоріли хата, стіжки, діти, і жінка спеклася, може і не застанеш!“ А біда каже: „А бач, як я тебе викирвала! будеш біднісчий, як твій брат!“

298. ЩАСТЯ І ЗЛИДНІ [л. 501 зв.]

Було собі два брати: їден бідний, а другий богатий. Бідний мав жінку і дітий як маку. Али хліба ни було, то він-бідняка все робив свому братови, з дітьми і жінкою. І їдного часу просит він богача, щоби ему дав плуга виорати поле: „Я посию, може Бог даст, що міні ся хліб вродит, то я буду мати свій і ни буду так тобі докучати“. Богач каже: „Коли моя худоба стоїт, то треба перше собі виорати. Али прийдеш в ниділю -- то дам“. Бідний думає собі: „В неділю хріг (sic) робити, али я ни буду винин“. Прийшла ниділя, він прийшов до богача, і богач ему дає плуг і шість волів, і каже: „А пого-нича — маєш жінку!“ Ту в неділю рано дзвонят до церкви на ютрення,

а бідний з жінкою їде орати. І тільки прийшов на поле, обійшов еден раз, — вил впав і здох; обійшов другий раз, — знов другий впав. Ну, він каже до жінки: „Покидаймо і ходім додому, бо бачиш добре, що Бог карає! Али я ни знаю, що богач за воли схочи?“. Приходять додому, а богач тільки з постелі встав. То зараз ся его за воли питає. Бідний каже, що „обійшов-им два рази, і два воли впало!“. Богач каже: „Ну, тепер маєш з жінкою до самої смерти мині служити! а ні, то тя вб'ю як собаку!“. — „Стій, брате, ни бий, і дітий ни сироти! я тобі буду робити до самої смерти“. Служат рік їден, другий, ба і третий. І бідний богача просит, щоби ему дав за сніп жита жати. І богач ему дозволив. Робили вони два чи три дні, і [що] поскладає, рано виїде бідний на поле, дивиться: его копи порозтерлювані, і колося пообсмикуване. І він прийшов до жінки і каже їй: „Ходи, нібого, будем стїригги, що то так наше збожа розїдає?“. І прийшли, сіли собі обидвое під полукіпком, і ни сплят, пильнуют. Ось ту приходит щось космати, їде прямо до полукіпків і з бідного микає, а у богачови носит. І тїї говорат собі потихенько, а тоє космате їде просто до того полукіпка, де вони сидят. Приходит — і тїї помаленько підсунулися і злапали. І воно нічого ни говорит, їно пищит. І бідний розсердився, нисе до ставу его топити, а в руках добре тримають, щоби ни втікло. Воно ся налякало і стало до них говорити: „Я єст богачови щастя!“. — „А тристу (?) твую маму! коли ти богачови щастя, то каже і мині: де моє?“. То то волохати злякалося і каже ему: „В такім-то силі є пуста хата, хороше коло неї обїстя, ще до того і ливада. То там твоє щастя. Воно тепер вже дуже давно тебе чикає, але тільки аби-сь потрафив ему сказати, як приїдеш до хати“. Чоловік з жінкою втішився і хутенько вибираються в дорогу, щоби богач ни бачив. Забрали всьо з свої хати і їдут. Али ще ни забрали всього: [забули] барилочку, що брали воду в поле. Каже жінка до него: „Вирнися і возьми, будим мати на воду“. Вирнувся чоловік, приходит до свої хати, а его злидні кулаками б'ються і гїрко заводят. І їно чоловік через порїг вступив — і всі ему на плечі вискочили і до него заговорили: „Ой, господарю наш! ми будем бідні без тебе! возьме з собою і нас!“. Чоловік злякався і став їх просити: „Влізьти всі в тую барилочку, бо мині буде на плечах вас тяжко нести“. Злидні влізли в барилочку, він зараз їх зашнумповав і трохи висилїщий став. Їде до ставу. Верба ся похилила, — він прив'язав каміня і пустив їх к чорту на дно, і тогди втішився. Приходять аж в тоє село, питаються людий: „Де то така хата, що пустою стоїт?“. І люди ему показали. Али він пішов до пана і просит, щоби ему дозволив в тїї пусті хаті сидїти. І пан ему дозволив. Приходит він до тої хати і каже: „Дай Боже дзїнь-добрий!“. Воно ему відказало і каже: „Ото такого люблю, що мине почитає!“. Зараз ему дає гроший на корову. Чоловік купив, і спокійно собі з дітьми і жінкою сидит. І каже ему щастя, що „я піду

завтра сонце підвостити, і там ще буде більше, то може і згину, али я тобі пришлю відомость". І каже ему, де є гроші. Той викопав; правда: е! А щастя згинуло. Довідався его брат, приїжає до него в гості. І сидит в него місяць, і питаєся, чого він такий богач. І бідний ему каже: „Ідь, брати, додому—і там над ставом стара верба стоїт, і під тою вербою є гроші з барилочкою в воді". І лукавий его брат аж втішився: думав, що правда. Запраг зараз коні і їде до тої верби. Приїхав, скинув з себе сорочку, лізе в воду тих грошній шукати. Знайшов, втішився. Розшнумповав, а злидні всі ему на шию! І закім доїхав додому, то умерла жінка, обістя згоріло, і він тогди збіднів і пішов до арендарів гній викидати.

299. ГОСПОДАР ТА НАЙМИТ [л. 544 зв.]

Бо то був собі господар багатий. І прийняв наймита і каже: „Пам'ятай же ти: що ся в моїм дому скаже, то щоби ніхто із чужих людей ни знав". Досить того, що він служив в него півроку, і нічого ся із его хати ни винисло. Али він [господар] ще хоче его лутше довіжати, чи справедливий він. Прийшло на виликодні свята. Він казав жінці зварити кваші. Прийшло на самі свята,—казав давати на самий перед квашу. І по обіді пішов наймит на цвинтар, і де кого здибав і розказує, що то він їв квашу. Али після дочувся господар о тім і каже ему: „Я навмесни зварив кваші, аби тебе лутше довіжати! Ну тепер, коли-сь сказав людям, їде собі додому без жадної плати". І відправив.

300. ГРОШІ ТО СМЕРТЬ [л. 509 зв.]

Баба ішла дорогою і гроші знайшла, повну шкіру, що із телятя. Та й сіла і плаче і далі ни їде, бо «біда на дорозі стоїт». Тут надійшло двох салдатів, і їден питаєся: „Чого ти, бабо, плачеш?". Баба каже: „А онди на дорозі біда лижит!". Москалі прискочили з тисаками, розрубали [шкіру], і звіттам гроші посипалися. Москалі владувалися і дали бабі грошній, і баба пішла, а остальній понесли в ліс і радятся, що з ними робити. Їден каже: „Ти останься коло грошній, а я піду до господаря і прижену віз з кіньми. Привезим додому і будем мати за що гуляти!". І їден лишився, а другий пішов додому, взяв коні. Али їхав через місто і купив бутельку горівки, і в тую горівку напустив аршиннику, і визе для того. Та й іно приїхав в ліс, а тамтой вистрілив із ружа і забив свого товариша. І говорит тогди сам до себе: „Ну, буду мати за що погуляти! но ще треба тіло скрити". Взяв его за руки і тягги, а тому випала з кишені бутелька з горівкою. І той каже: „Ах, Господі! що я зробив? забив свого брата, а він для мене горілки привіз! Ну, Боже, прости мині гріх!". І зачав пити. І но-тільки покушав—і зараз вмер.

Ну правда, що баба казала, що біда на дорозі лижит, бо ниживе теля дві душі згубило!

301. ЯК БІДНА БАБА ДОЧКУ ЗА БАГАТИРЯ ВІДДАЛА [л. 463]

(„Сказка, що баба віддала дочку за богача з двома мисками“).

Була собі баба, мала чоловіка і одну-єдною дочку. Али як тая дочка ще була малая, то старі дужи се добри мали: такґ були богаті, що мали гроший насипами. А як зачала тая дочка рости — і вони зачали бідніти. І вже она виросла вилика. Батько і мати збідніли, а ровесниці се всі повіддавали; а до неї ніхто і на жарт ни пришлесе. Вже вона крепка дівка, мати журится, жи ніц ни має для неї: біда! Али биресе баба на способи: можи, собі наприла зо два моточки, пішла до міста — продала. Прийшло на другий день, иде баба до коршми, де ест єї кума. Казала тая баба дати горівки, випила, почастувала і куму. Говорат. Потому взяла свої горівки, знов випили по килішку, знов говорат, — як то баба з бабою. Али тая баба буцім се вже впила, так собі праштикуе. Али тая друга повідає до неї: „Гей, гей! кумуничку! Що то у вас давно було, а тепер як бідуєти?!“. Баба повідає: „Га?! так ся Богу подобало, щоби ми так бідували“. І воглядаєтса поза себи, чи нима нікого, і повідає: „Я вам, кумуничку, щось скажу, но вас дужи прошу: ни кажіт нікому, щоб ся чоловік ни дізнав!“. Кума питаєтса: „Що ж такого? скажіт, я нікому ни скажу“. — „Ой, кумуничку, як ми бідуєм! шо часом і кавалка хліба нима вдома. Али я таки сховала-м для свої дочки дві миски чирвоних“. — „Але?!“ кажи [тая]. — „Кумуничку, так ми Боже, кажи, дай здоровле! Маю для неї дві миски чирвоних: сховала-м — і ни буду рушати. Шо би там ни знати шо було, то ни буду рушати, доки єї Господь милосердний ни даст чоґо“. І поговорили баби де-що з собою і порозходилися додому. Кума іно прийшла, зараз побігла до свої сосіди і повідає: „Ой, то, — кажи, — шо я вам скажу! та то була кума моя в коршмі, і як ся впила, то вимовилася пиридо мною, шо має для свої дочки дві миски чирвінців!“. — „Али?!“ кажи сосіда — „Присяйбі казала, шо має! і просила, щоб нікому ни казати, щоб ся чоловік єї ни дочув. Ото на! таке має баба гроші, тільки ся кулит“. Тая знов десь далі сказала, — досить, шо вже в цілім силі знают. А був в тім силі виликий богач і мав іно єдного сина. Де вже і він о тім знає, шо тая баба має дві миски чирвоних. І посилає свого сина в старости до тої дівки. Приходят до неї старости. Тая дівка вже би се хтіла віддати. Тая баба з остатного ставится, [а] дівці сказала, шо то така-то річ, і щоб нікому ни казала. Приймає тих старіст; вже й чоловік знає, шо ся робит. Засватали тую дівку. Прийшло, роблят заручини; али шо то богач — післав по попа. Привезли попа: такі заручини гучні! Баба запожичаєтса, а ставится. Посадили попа за стіл, приймают, і вже по тому повідає піп: „Ну, люди добрі

(вже собі підпив). Що ви обіцяєте свої дочці дати? бо він богацький син, то за него всякий знає, жи він має всьо,—но треба, щоб ми знали, що ви даєте". Баба ся відзиває: „Га, знає Бог і люди знають, жи що-м обіцяла для свої дочки, то й дам". І цідує попа в руку. „От і добродзій будут чули, що маю для свої дочки дві миски чирвоних; али скажу при всіх людьох, що ни дам тепер, но аж втоди, як поїду в придани". Али жи втоди всі були понापивані, ни розібрали добри р'їв, а думали собі, жи вона зі правди мала дві миски чирвінці. А ни подумали собі того, що то-жи-то такі миски чирвоні. Прийшло, по заручинах. А в кілька час роблят вісіля. Стара ся звиває, щоб як хутко єї хоць до шлюбу вирадити. Вирадили єї до шлюбу; де запросили по шлюбі і пола до себи. І молодец посилає [єго] по матер, щоб іхала в придани: хотів би як-найборщи, щоби єї-мати приїхала, щоб му привезла чирвінці. Пислав і музики свої до неї. Вона ся вбрала, взяла скриню на віа, тії миски позавивала в обрус, в скриню поставила. Приїздає до него. Впроваджуют єї до хати, витають єї, зносят скриню до хати, ставлят. А як то в них, жи мати, як приїди в придани, то здіймає обрус зо стола, а стелит свій,—так вона: здіймила обрус зо стола, і вічіняє скриню, бире обрус, накриває стіл і виймає дві миски чирвоних, такі як огонь, і ставит на столі. І повідає: „Ото так люди добрі! що-м обіцяла, тоє даю. І добродзій чули, жи-м казала, що маю дві миски чирвоних для свої дочки". Тії подивилися, старі: „Ото, кажи, наш син взяв!" Дехто був з людей в сміх. Старі погризлися: де то такий іх син богацький, всьо на него спадає, а таку бідну взяв! Али піп повідає: „Ни маєти ви се чого гристи. Видно, що она єму суджина від Бога, і ни журітєся! Хоць она ніц ни має, али, можи, єму Бог даст за нею щастє". І вони жили з собою як-найлутши, і мали се понад всі люди.

302. БІДНИЙ ХЛОПЧИНА [л. 577 зв.]

Пішов хлопец служити до другого сила. І він в лісі ягнята пас, і якимсь способом тії ягнята потирав. І господиня хтіла єго бити — і він втік. Али прийшов до другого сила на-ніч і зайшов до музики, а єго ни було. І вона єго приняла. І по вичері виліз [хлопец] на пец і спит. Ось ту і музика приходить і каже: „А то хто спит на пецу?" — „А то, каже, хлопец впросився на ніч". І вона єму дає вечеряти, а той каже: „Злізай зо мною їсти". І той хлопец вліз і буцім їст, а всьо за пазуху ховає. І як вже по вечері: „Ну, іди гуляти!". І той бире і танцює. Али як тоє личко вірвалося—і мамалига впала на землю! А той каже: „А чорт би твою маму! то ти за пазуху хуваєш!". І хтів єго бити, а той втік.

303. БІДНА ВДОВА [л. 588]

Назад тому з п'ядесять років такий був неврожай, що навіть не було що їсти і богатому. А єдна кобіта з Ходорова лишилася

вдовою з дванацятьма дітьми, а їсти і кавалочка хліба ни мала. Приходить до пана: „Пані! Змилуйтиса, возьміт собі діти і годуйте, бо я не маю звідки“. Пані як зачала сікти кулаками—і каже: „На чорта міні твоєх дітей?! Як-ись народила, так і годуй! Пішла вон!“ І вигнала з покоїв. Прийшла кобіта додому, взяла серпанок, пішла до богача, каже: „Дайти міні за него на великдинь шо, на паску!“ Жінка богачова взяла мисчину пшениці, дала. Та принесла додому, розсипала рядком на землю;—діти полягали на черево, і язиком позбирали пшеницю, і напилися води. На другий день іде знов до богача. Взяла спідницю, каже: „Дайти міні шо,—я вам відроблю“. [Богачова жінка каже]: „Е, коли ти відробиш! А тепер, коли хоч, то заплати, то дам тобі!“ І пішла до хати. Чоловік змилувався, пішов до комори, виніс хліба за ворота і дав-єї. Та принесла, зварила яець, і на великдень винесла святити. Але вийшла і тота богачиха і, як на тее, стала коло неї. Глип—та й хватила той хліб: „А ти звідки взяла мій хліб?“—„Чоловік твій міні дав“.—„А він за що тобі дав?“—„Як то за що? Так змилувався“.—„О! Не має він права давати!“—Та й взяла. Та заплакала та й пішла додому. Прийшла додому, діти также плачут, що нема шо їсти. Але незадовгий час тота богачиха принесла паски і всього, чого потрібно. І другі люди поприсилали, що мали. І так бідна вдова відправила свята, і с той пори якомсь помагали єї. Хоць вона тих дванацять хлопців скормила і поженила, але не довго вони жили,—повмирали. І вона дожила свій вік, ходючи с торбами помежи народ, і всякого року стави а парастас. А як вмерла, буде тому з десять літ, то мала зо трицять карбованців. Справили по ній парастас і поховали красно, так як би якого хозяїна. А люди звали єї „бабкою низенькою“. І вона таки була малого зросту.

304. ЯК СКУПИЙ БАГАТИР СТАРЦЮВАТИ ХОДИВ [л. 355 зв.]

(Сказка, що багатий син засватав дідову дочку, і після пішов его батько по жebraх).

Бо то був син в богача і покохався в дідурці. І хотів єї взяти, али его батько ни хтів, щоби ся він з нею жинив, бо то дідурка. Він таки й „не! як [ся] не воженю, наглою смертию вмру!“ Ну, бере его батько посилає до неї в старости. Єї, знов, батько—ни хочи дати: каже, що „моя дочка бідна, а він потому скаже, що ти дідурка, а я богацкий син,—ни хочу! А врешті так: як его батько піде три рази зо мною с торбами, то я за него свою дочку дам“. То як нотілько скаже він єї „дідурка“, то вона ему скаже: „а ти, знов, дідур!“ Ну, прийшли старости від неї і кажут ему, що „ни хочя іти за вашого сина дочка“.—„Чому?“—„Для того ни хочи, що буде ваш син єї випоминати, що вона дідурка. Али хочи, щоби ви пішли з ним три рази с торбами“. Той тое як вчув—і ни хоче знати єї. А син плаче: „Таки й ідіт!“ Досить, що і заслаб той син. Ну, він

бере і іди до того діда, і просит, щоби дав він свою дочку за его сина. Дід каже: „Як підеш зо мною с торбами три рази, то дам дочку свою за твого сина“. — „Як же я піду, коли мени дужи знають всюди?“ — „Ну, я тебе заведу в такі села, що там тебе ни знають“. Ну, той рад ни рад бере і в-вечер іде з ним. Пішов він раз, другий, третий, і потому подружили свої діти. І як закушав, що добри дідови: тільки їж і пий, і нічого ни робити, — і каже до сена: „Я на тебе зоставляю господарство, а сам піду с торбами!“ — „Али, тату! Бійтися Бога! Що ви робити? Ни робіт міні встиду, бо ви ест богач, і я ваш син!“ — „Е, не! таки й піду, бо то ест що їсти і пити, і нічого ни куштує, і нічого ни робити, та й но-тільки жий, та й будь“. А він був дуже скупий. І пішов таки й с торбами, а его оставив на господарстві.

305. ЯК СКУПНІЙ БАГАТИР РОЗПЛАТИВСЯ З БІДАКОМ ЗА ТАБАКУ [л. 584]

Бо то був такий богач і нюхав табаку, а ніколи ни копував, іно все брав у бідного чоловіка. Досить того, що він може жив зо сто літ і все нюхав в него. І як вже вмирав, то ему ся при смерті показало два міхи табаки. І він закликав того бідного чоловіка і каже ему: „Ну, прощаймося, бо я вже вибираюся з того світа“. І попрощалися, і каже він до сина: „Сину, дай бідному чоловікови пару волів“. Син каже: „За що дати?“ — „За тоє, що я в него нюхав без свій вік табаку“. І той ему муств дати пару волів.

306. „НАЙШЛА КОСА НА КАМІНЬ“ [л. 593 зв.]

В еднім селі був мужик богатий, що всякому, хто би до него не заїхав, давав ему їсти, пити, а на кінці дає в морду гостьови. Досить [того], що він не раз тоє робив. Але едного часу приїджає в село чоловік, просится на ніч. Ему кажут, щоб він їхав до того мужика, але і кажут, що „він нагодує, напоїт, але при виїзді даст в рило добре!“ Той каже: „Нічого то не шкодит, а по добрім обіді ніц не значит“. Попросився на-ніч. Его господар прийняв і ще добре нагодував. Рано встали, повмивалися, обід ззів хороший, ще і до того не требовали з него гроший. Вийшов на двір коня запрягати. Обернув коняку фостом до дуги та й не може ніяк впхати. Аж виходит господар, з того ся дивує, і каже ему, чого він так ся мордує: „Лутше оберни коня в дугу головою, та й впряжеш без неспокою“. — „А тобі що до того?“ Вдаривши его в морду: „Я не потребую твої ради! Обійдуся без неї“. — „Ну, каже: кільки в мене людей перебули, то всі в морду брали, а ти тільки такій вирвався, що ще і міні дав-ись. Покинь коня, ходи до хати, будем ще ся

бальовати". Подержав го тиждень, подержав і другий, нарешті розсталися, як добрі друзи. Вже хто заїхав, то приймав, але на остатку в морду не давав.

307. СКУПИЙ БАГАТИР ТА РОЗУМНИЙ БІДАК [Чуб., т. II: „Скупий“, ст. 520]

Еден богач мав багато гроший і, щоби їх заховати від злих людей, виніс в поле на свою ниву, де й недалеко була грушка. Взяв закопав їх і, запечатовавши, каже: „Хто ту печатку ззіст, той возьме гроши!“ Але бідний був теж в полі. Захтілося ему їсти, виліз на грушку, щоби нарвати грушок,—видів, що богач зробив. І як він своє слово сказав, той відзиваєся з грушки: „Най, то мої!“ Богач думав, що то чорт відзиваєся, спокійно пішов додому, щасливий, що дав під опіку чортові свої гроші. Бідний почекав до вечора, взяв лопатою зідрав печать [та й поклав її в еден] мішок, а гроши—в другий; пішов додому, взяв печатку висушив і через кілька день дітям присипав борщ замісь перцю. Як діти ззіли, тогди взявся до гроший, купив воли, коні. І раз пішов до коршми міняти червінця. Де й богач на той час був, та й пізнав свого червінця. Пішов на поле: нима ні печатки, ні гроший! Іде до пана, скаржится: що така і така річ зробилася. Пан закликає чоловіка того, питає, як то було. Той каже: „Та що? Тоті гроши міні судилися:—я печатку ззів і гроши забрав. Зрешто, як він мою пичатку ззіст, то я віддам ему гроши!“ Закликає пан богача, каже: „Твої гроши ест, але що ж, небожи! він ззів твою печатку,—треба, щоби ти его ззів!“ Богач каже: „Добре, пане, ззім“. Закликав бідного і каже: „Іди та верни ему печатку!“ Той пішов, зробив свою печать. Богач бире, їст—не може їсти: що нахилится, то, замісь покласти в писок, ему литит з писка, та ще більша печатка робится. Каже: „Най, пан дадут оцту приправити“. Дали ему оцту,—і не помогло. Мучився богач так до полудня, нарешті каже: „Дарую і гроши, і ще дам три рублі, най не їм печатки, та най перед народом не розкаже“. Той каже: „Ну, добре!“ Пішов богач додому, а пан того закликає, каже: „Слухай-но, я дам тобі корец збожа, скажи міні, як то було!“ — „Та що ж, каже, отак і так зробив він“. Ну, дав пан корец збожа. Пішов він. Але жінка богачова свого чоловіка зобачила, зачала ганьбити, а він їй каже: „Захтіла ти его перехитрити! От, бач, і пан програв, а не то я!“ Та й мусила мовчати.

308. ЗАЗДРИСНИЙ БАГАТИР ТА ХИТРИЙ БІДАК [Чуб. т. II: „Багатий і бідний“ ст. 521]

Богач раз сказав бідному: „Ти того ніц не маєш, що пізно встаєш, а рано лягаєш. А я—пізно лягаю, а рано встаю, то й маю“. Раз бідний взяв сів собі на току богачевім за бузиновим корчом.

Дивится: [богач] розклав стіжок до поденя, кладе туди збанок грошей, поклав і кричить: „Іди! Іди!“ А той обзивається з-за бузини: „То моє! Не руш!“ Богач, як тое вчув, приклав снопами і пішов до хати. Той взяв збанок грошей, приніс додому; пішов на ярмарок, купив собі худобу й помалу розжився. Богач каже до жінки: „Слухай-но, пішла б ти до его жінки, та випиталася, де вони так набралися. Чи не дібрався він часом до тих грошей, що в нас в стіжку?“ Та прибігла до куми, зачала питати. Та каже: „Ото, кумо, мій чоловік зробив таке, що я тепер зо встидом ходжу: він мині [смушок] обдер і продав і взяв десять тисяч рублів!“ Та приходит, розказує чоловікови, що той обдер і добрі гроші взяв. Чоловік каже: „Дурна! чому-сь ни спитала, чим він лупив?“ Жінка побігла знов і спитала, чим обдерав смушок. Та сказала, що серпом. Приходить жінка додому і розказує. Чоловік і каже: „Знаєш що? Твій смушок тобі также непотрібний; от я тобі обдеру та продам добре! Що-небудь буде гроший! Бо то мене болит серце, що я в порогах буду стояти ему; — не буду!“ Взяв дітий порозсилав, а сам бере розпинає бабу, і смушок здіймає. Жінка — хоць болит — али терпит. Якось там здер по половині з бідою і поніс на ярмарок. Носит поміжи жиди. Вони сміються, потім зачали бить так, що мужик ледво втік. Прийшов до дому, застає жінку, щовилізла на пец, з болю стиснулася і вищирила зуби. Взяв він та палицею в зуби, — та й перевернулася. Він думав, що то так, — побіг до сусідів. Прийшли і сусіди, дивляться: ба то ни жарти! — жінка з болю вмерла. Мужика за тое, що обдер смушка, заперли в тюрму і присудили ему также смушка обдерти і спалити его самого. Так і зробили.

309. РОЗУМНИЙ БІДАК ТА НЕНАЖЕРНИЙ БАГАТИР [л. 396]

(„Сказка, що мужик носив когута дарунку панови“).

Бо то був мужик бідний і каже до жінки: „Маєм єдного каплуна. Занесу я панови [по]дарую, то можи ми пан за то що даст“. І прийшов до пана, дав того каплуна. А пан ему казав зачикати, а каплуна відослав до кухні, щоби спекли. Коли пренесли печеного каплуна, а той пан мав четверо дітий: дві дочки і два сини. І сів з паньою і з дітьми до столу, а тому мужикови казав, щоби їх розділив тим каплуном. Мужик відтяв головку і каже: „Так, як пан всьому голова, то панови головку“. Відтяв шийку і каже: „Так, як пан з паньою всьо єдно, то пані шийка“. Відтяв крильця і дав паннам, каже: „Щоби панни так легко танцювали, як крильцями літали“. Відтяв ніжки по коліньця і дав паничам: „аби до школи борзо бігали, добри сі вчили“. А собі взяв цілого каплуна і сказав: „А я мужичишчи, то ззім толубишчи!“ І пан ему за ту штуку даровав цілу фуру збожа. Коли він ту пашню віз додому, то перейшов їх кум-богач і питає: „За що тобі пан фуру дров дарував? А він

ему каже: „Мав-им одного каплуна і того-м заніс панови дарунку, а пан мені за тое дав фуру збожа“. Богач біжит борзо додому і питає жінки, кілько має каплунів. Жінка каже: „П'ять!“ — „Лови! Як-найборши понесу до пана, бо пан за одного каплуна дає фуру збожа“. Ну, вже забрав він тоті каплуни, заніс до пана. Пан і тому казав зачикати, а тих п'ять каплунів віддав до кухні печи. Ну, вже як пренесли тоті каплуни печені, пан з паньою і з дітьми сіли до столу. Призвав [пан] до себе того мужика, що їх приніс, і каже ему: „Ну, поділи ж нас тотими каплунами“. Мужик дивиться, жи їх шестеро сидит у столу, а каплунів [стількс] нима, тільки п'ять, — каже: „[Ні], не знаю як поділити!“ Пан каже: „То коли ти не знаєш, то я кажу презвати того, що єдним каплуном ділив“. Той прийшов. Каже ему пан: „Поділи ж нас тепер п'ятьма каплунами“. Той каже: „Добре! Пан і пані і каплун — то трійця. Дві панні і каплун — также трійця. Два паничі і каплун — тож трійця, а я і два каплуни — то также трійця“. Пан за таке діляня штучне дав ему пару волів, а богачови п'ятьдесят батогів.

310. Т Е Ж [Чуб. т. II: „Багатий“ ст. 522]

Було то собі двох братів, і єден був бідний, а другий багатий. Прийшло на Різдвяне свято. Багатий прибрався добре, а бідний не має нічого, навіть куска хліба. А разу єдного, ще в осени, купив собі бідний за гримню огіркового насіння, приніс додому, поставив під подушку, і тое насіння висипалося під постіль; а в хаті було сильно вільготно, і тії огірки зійшли, і до різдвяних свят виростло п'ятнацять огірків. Він тії огірки бире і нисе до пана. Приносить, вклонився і повідає до пана: „Я панови приніс п'ятнацять сирових огірків“. Пан каже до него: „Де ти їх в тую пору взяв?“. Він каже, що „моя жінка виховала їх під постілью“. — „Ну, а що-ж ти за них хочеш?“ — „От, що панова ласка“. — „Ну, я тобі дам п'ять корців за тое пшениці і жита“. Мужик дзінькує і за тое. Але приходит пані, пан показує і каже: „Диви-но-ся, серце, щò то нам Іван приніс!“ Тая дуже владувалася і каже: „А що ж ти ему даш за тое?“ — „Даю ему десять корців збожа“. — „Ет! що десять корців збожа? Зроби-но ти лутше єго господаром, бо видиш, який він бідний!“ Пан каже: „Добре кажеш!“ Бере дає Іванови шість волів, плуг, віз, рало, все господарне знарадя; дає ему фуру сіна, соломи; дає ему хліба. І каже пан до Івана: „Ну, на ж тобі отое і вези додому. А тільки не кажи нікому, за що я тобі дав!“ Той каже: „Добри, пані!“ Подзінькував панови і пані, забрав тое все і повіз додому. Везе через село. Богач дивиться, що він тое везе, перебігає єго: „Чуєш, а ти де того взяв?“ Той каже: „Мині пан дав!“ — „А то за що?“ — „А вже я тобі не скажу, за що він міні дав“. Той багач так коло него дункоче: „Скажи-но ти міні, за що тобі пан дав?“ Той каже: „Я тобі не скажу!“ Досить того, що таки ему не сказав.

І богач пішов додому, а той также поїхав. Привіз бідний тоє все додому, поскладав. Ну, вже має з чого жити. А той богач аж казится, що не знає, за що ему пан дав. Але разу одного прийшов богач до того свого брата; і як зачав просити,—і той ему сказав. Досить того, що той богач тішится, що вже знає, за що пан ему дав. Прийшло на весні. Вже богач сіє цілого баштана огірками і підливає їх, щоб великі були. Досить того, що ему такі огірки вродили, що на ціле село ні в кого таких нема, як в него. Ну, вже вони дійшли великі. Бере, набирає три фури і везе до пана. І гарбузів также набрав фуру і везе. Привіз під браму, гарбузи оставив за брамою, а огірки повіз перед ганок. Заїхав, прийшов до пана. Пан питається: „А що там скажеш?“ — „Я привіз панови три фури огірків“. — „А! то добре“. Виходит пан на ганок, дивится: правда, що єст три фури самих насінників. Питається его: „А що ти за них хочеш?“ — „От як: пан нехай відрахуют тільки за каждих п'ятнадцять огірків, що тамтому“. Пан засміявся, кличе козаків. Прийшли козаки. Він каже до мужика: „Ставай цапки!“ . Став мужик цапки. — „Беріт, козаки, кидайте ему [огірки] в задок!“ . Тії зачали кидати, а богач каже: „О! догадався!“ . І все, що козаки іно кинут, то він каже: „Догадався!“ . Прийшло вже, козаки покидали тії огірки. Мужик став. Пан питається его: „Що то значит, що ти казав: догадався?“ — „А, пане! я ще віз фуру великих гарбузів, але догадався, що-м лишив їх за брамою. Бо як би ще були мене гарбузами били, то не знаю, чи встав би живий“. Пан засміявся і пішов до покою. А мужик взяв доброго бобу — і поїхав с тим додому. І вже більше не віз гарбузів, ані огірків до пана.

311. БРЕХУН [Чуб. т. II; ст. 647]

Був в пана чоловік, що любив збрехати і часом пана [тим] втішати. Але єдного мужика жінка каже своєму чоловікови: „Як би ти збрехав, щоби пана умилоствив, щоби ти на місци Гаврилковім був!“ . Іде він на панщину, здибає пана. — „А що там чути?“ — „Та от, пане, щось буде! бо сеї ночі чув-ем, як пси брехали в небі“. — „Але може то бути?! Закуйте его в кандали за таку брехню!“ . Закували. Жінка тоє вчула—і до Гаврилка махнула. Розказала все діло і просит ратувати чоловіка. Той іде до двора, а пан навстрічу: „А знаєш ти, Гаврило, що мені той і той казав?“ — „Не знаю! А що?“ . — „Та казав мені, що вночі пси брехали в небі!“ — „Та то правда, пане!“ . — „А яким же способом?“ — „Та от: орел взяв собаку і ніс в скали, по-над селом, то вона гавкала!“ . — „Ну, то випустити з кайданів!“ .

312. ЯК МУЖИК З ПАНОМ ОБІДАВ [Чуб. т. II: „Мужик і пан“, ст. 647]

Мужик єден з другим заложилися. І каже єден, що буде з паном обідати. — „Ну, добре, як пообідаєш, то я тобі пару волів дам!“ .

Приходить до пана, вклонився низенько: „Пане, я ще нікому о тім не казав, але до пана прийшов-им; щó би коштував отакий кавалок золота?“. І показав ему на руку. Той ніц ему не каже. Крикнув, щоби ему принесли горілки, напоїв его, дають обідати. Той сідає і обідає з паном. Пан аж горит; хтів би дізнати, де той кавалок золота! Питає: „Де він стоїт, щоби его принести?“—„Та що ж, пане: в мене нема. Я питаю: що би він варт, як би его мати?“—„Ото-сь, дурень!“—„Я не дурень, пані, коли тим способом виграв пару волів!“ І розказав ему, що то за штука. І взяв в свого товариша пару волів.

313. ЯК ДЯДЬКО ПАНСЬКІ ПАХОЩІ ДОБУВАВ [л. 397]

(„Сказка, що мужик хотів знати, щó в панських покоях пахне“).

Мужик не раз був в панських покоях і чув нюхом, що там гарно пахне. Не міг своєм розумом дізнатися, з чого то так пахне. Питаєся льокая. Той каже: „Ото в покоях через тоє так гарно пахне, бо вони так смородят!“—„А що ж, каже, вони їдять?“—„Мило!“—„Ну, думає собі: чикай! зроблю я свої жінці, щоби і вона так смерділа, а то псявіра баба, як напоре, трудно при ній всидіти!“. Поїхав до міста, накупив мила, привіз додому і каже: „Жінко! правда, що в панів в покоях гарно пахне? а то, каже, від смородження, бо вони мило їдять!“—„А ти ж міні купив?“—„А як же!“—„Ну, давай їсти!“ Наїлася добри. Ну і розуміється, щó воно зробило! І замісь пахнощів наробила смроду такого, що мужик з хати утікав і панських при-смаків більше не купував.

314. ЯК ДЯДЬКО НАВЧИВСЯ КАВУ ГОТУВАТИ [л. 512]

Пан мужика страшно любив і, кілько він прийшов [з села], приймав его разом з собою. І єдного часу після обіду дали ему кави. Мужик випив; чує, що добра. Виходит зо двора, питає слугів: що то ему давали? Слуги кажут: „То кавал.“—„Де ж єї берут?“—„В місті“, каже. Пішов додому і в місті купив кави. Але як то було далеко від пана, разу єдного пан з паньєю приїхали до того силá. Мужик прибіг до жінки, каже: „Варе-но тую каву!“ Жінка не знала як варити: насипала в горня, наляла водою і варит. Прийшли пан з паньєю, дали їм їсти, понаїдалися, хтят вже їхати; але мужик все просит чикати і бігає до пеца, чи готова. Помішає ложкою—всьо вода біла. Покушає:—зерно кави тверде.—„Але, жінко! я пив в пана чорну каву, а то якась біла і тверда!“ Пани чикали-чикали, а нарешті вже ве-чіріє, кажут: „Поїдем!“ Той задержує і каже: „От я для панів вару каву, але вже і давно кипит, а все тверда і біла. А в пана не така була“. Пані подивилася до тої кави і каже: „Уважай-но, чоловіче: то треба перши потовчи, спалити, і так варити, та смитани вже до-ливати на столі. А тепер нас, чоловіче, не задержуй, бо з тої кави вже ніц не буде“. І поїхали, а мужик з тої пори знав, як каву робити.

315. ЯК КОМІСАРОВА ЖІНКА ПРИКИДАЛАСЯ, ЩО НЕ ВМІЄ КАВИ ГОТУВАТИ [л. 512 зв.]

Раз дідич приїхав до села свого. І посилає до комісарової [жінки свого] льокая, і просит, щоби вона зробила ему кави. Приходить льокай, каже: „Просив пан, щоби пані були ласкаві зробили для него кави“. Та видивилася на него і каже: „Я навіть не знаю, що то за кава і як вона робиться. І сама не п'ю, бо не маю звідки, а чоловік малу пенсію бере, щоби ще на якусь там каву тратиться“. Приходить льокай до пана і каже: „Та вона, пані, і виображення не має, щб то кава, та й не буде варити“. — „О, бідні вони люди! Десь, вона в біднім стані вихована, що того не знає“. Приходить до него комісар, пан каже: „Слухай-но! Твоя жінка, десь, з ниського стану людей, що не знає навіть, щб то за кава?“ — „Ет, пані! Чи з неського, чи не з ниського, але якби було звідки, то навчила-би-ся“. — „Ну, то маєш додатку пенсії сто рублів і сто кірців збожа“.

А вони добре знали, що то за кава, і пили так, як мужик воду. Але трималися пословиці: „Ни всьо показуй, що маєш, — то ще до него придбаєш. А як будеш всьо показувати, — то легко можеш і то стратити. Лутше бідним прикидайся, — ніж в дорогі шати вбирайся. Бо бідні шати нікого ни зражають, а багаті життя і добитку збавляють“.

316. ПАВЛЯ-П'ЯНИЦЯ [л. 355]

(„Сказка, що пані дужи горілку пила і в косцьолі біла пана замість фурмана“).

Бо то була така паня, що дужи горілку пила. Али єї инші ни казали пити. Вона таке буцім не п'є в дворі, аж де поїде, то п'є. Али їдного часу поїхала до косцьола і заїхала ще перед мшою до господи, і питаєся жид: „Маєш горілку?“ — „Єст, пані, двацять штири гатунки“. — „А ну, дай першого!“ Випила. — „Дай другого!“ Досить, що випила 23 гатунку, а єден оставався. І каже: „А ну, ще дай 24-го гатунку!“ Він єї дав. І вона п'є, і вже мочиться. А жид: „Ой вей, пані! Що паня робит?“ — „Ото ж дуринь, то найлутший, бо мурини гонит!“ Ну, приїхала до косцьола, і сіла в лавках, і заснула. І пробудилася, та й хлоп другого пана в морду: „Поганяй, шельмо, скоро! Бо вже ни застану мши!“ А вона думала, що вона ще їде. Ну ни скончилося на тім: приїхала додому, казала собі лпати раків. І затягнули волок [в] воді. Вона ся питає: „А що? Затягнули волок?“ — „Затягнули!“ — „Дай горілки перед раками!“ Випила килішок, — питаєся: „Що? Лапают раки?“ — „Вже витягают“. — „Дай горілки перед [раками]!“ Випила другий: — „А що? Лапают раки?“ — „Вже витягнули“. — „Дай горілки перед раками!“ Випила третій, питаєся: „Лапают раки?“ — „Вже нисут“. — „Дай горілки перед раками!“ Випила четвертий, питаєся: „А що, де раки?“ — „Вже пренесли!“ — „Дай горілки перед раками“. Досить, що так ся впила, що

і заснула коло стола. Слуги раки ззіли, її руки обмастили, а шкаралупи положили перед нею. Тая пробудилася: „Де раки?“ — „Або ж паня не їли? От собі пальці заталапали!“ — „Правда, правда, що я вже ззіла! Ну, то дай же горілки по раках!“ І так все пила горілку.

317. ДЕЛІКАТНА ПАНІ [л 350 зв.]

[Диви у нас № 270, стор. 188].

318. ЯК ПАНІ ДОЧКУ ЗОЛОТИЛА [л. 418]

(„Сказка, що пані мала молоду дочку і її казала позолотити“).

Єдна пані мала молоду дочку гарну, але, щоби ще лутше ся подобала, закликала золотара і казала всьо тіло визолотити. Єдного дня золотив, якось не міг кінчити і каже: „Я тут ніц не пораджу, тут треба молодого“. На другий день закликали молодого. Той як начав золотити, то вже добре позолотив, що і шлюб мусіли брати.

319. ЯК ПАН СВИСТОМ В СУДІ СПРАВУ ВИГРАВ [л. 418 зв.]

(„Сказка, що пан мав дуже важну справу в суді (sic), і наняв адвоката, щоби ему виграв“).

Раз пан мав дуже важну справу десь в суді, але таку, що міг стратити. Радится свого адвоката, що він має робити: „Вже, подобно-с, ніц не вдіється?“ — „Можна, каже: але, як тебе, пане, будут питати, то ніц не відказуй, іно ходи та й свищи. Але за тое половину мині дасе“. — „Добре“. Поїхали в суд. Той так зробив і виграв. Приїзждає до него его адвокат: „А що, пане? дай половину!“ Той бере свище. — „Та вже ту не треба свистати“. — „О, чому не? Коли ти мене зробив дурньом перед цілим світом, а перед тобою єдним, для свого інтересу, можу бути!“ І відправив его з квітком.

320. З ПАНАМИ НЕ ПОЗИВАЙСЯ! [л. 549 зв.]

Бо то мужик позивав пана і взяв з собою сто рублів і дав їх адвокату, щоби ему справу виграв с паном. І ще ему обіцяв виликі гроші. А адвокат говорив мужикови, як він того пана побідит. Али дійшло до того, що мужик справу програв, а сто рублів пропало. І мужик прийшов додому, взяв пса і виде до міста. А люди питают: „Нащо він привів пса в город?“ Той каже: „Він добрий собака, іно не вмє брихати, а я ту знаю їдного адвоката, то він дуже добре бреше, бо вибрихав в мени сто рублів. І ней же мого пса навчит так брихати!“

321. ЯК ПАН У ДІВКІІ ГУБИ ЗАДУРНО ВЗЯВ [л. 370]

(„Сказка, що дідова дівка позивала пана і ни знала якого“).

Був то такий дід-богатир, і післав нивісту по губи. Назбирала вона губ, і надїхав пан, і питає її: „Що ти за тії губи хочиш?“ —

„Золотий“. І той її дав обманна за золотий. І вона той золотий скочвала, принесла додому, — і нема того золотого! Каже дід: „Іди за ним, гляди!“ І тая пішла і ни найшла, і каже дідови, що нема. І дід каже: „Іди позивай!“ І тая пішла позивати, і ни знала котрого пана, і пропали її губи.

322. ПАН ТА БАБА [л. 540]

Єдна баба весною з дівкою іде в поле. Пан здибає її і питає: „Куди ти, бабо, ідеш?“ — „Іду, пане, в поле колоски збирати, бо нема що їсти“. — „Та де ж ти найдеш тепер? От знаєш що, бабо? Прийди до мени, дам ти проса“. Вона каже: „А піханого ж пан дадут?“ — „А дідька ззіш, коли хочеш піханого!“ [відказав пан]. От із того пішла поговорка, що „Бабі дай проса піханого!“

323. ПАН ТА ЛАКЕЙ [Чуб. т. II, л. 642]

Бо то був такий пан, що ніколи не купив сірників, щоби вогню робити, а тільки казав собі робити кресалом. А він дужи сильно люльку курив, і завше казав кресати льокаєви. А льокай називався Іван. Досить того, що вночі положитися [пан] спати, і встає з десять раз люльку курити, і той льокай мусит ему вогню робити. Але вже тому льокаєви вприкрилося все вставати. Думає він: „Як би ту зробити, щоби ся виспати?“ Прийшло на другу ніч, полягали вони спати, пан каже: „Івани, зроби вогню!“ Той встав, зробив. Досить того, що той там кілька раз вставав; але, перед досвітком, каже пан: „Яне, зроби вогню!“ А той лежить і писком так креше, як кресалом: трошки покреше і спит. Пан кричить знов: „Яне, дай вогню!“ Той знов писком креше. Пан встав з лушка, прийшов до него, слухає, а він так — писком. Як відведе руку пан, та в морду! А той зірвався і питає: „А по чім пан пізнав?“ — „А по іскрах, шельмо, по іскрах!“ І від того часу [льокай] робив, як пан тільки закричав.

324. ПАНСЬКИЙ ПЕС [л. 617]

Пан загубив пса „Босого“. Післав шукати. Іди чоловік [той, що шукав] через село, здибає чоловіка, і питає его: „Чоловіче! Чи ни видів ти «Босого»?“ Той каже: „Тьфу з тим народом! Та я сам «Босий» звуся!“

325. ВІРНИЙ ЧАБАН [л. 599 зв.]

Була то сибі пані і їзди[ла] до пана в гості. Приїхала вона одного разу до него, і він до неї каже, що „в мени єст такий слуга, що він, що зробит, або хто другий, то всю правду скажи“. Али кажи та пані, що „то ни можи бути!“ Али, вона каже, що „як він все

правду скаже, то я вам дам своє сімло, а як ни скаже, то ви міні своє! І вона питаєся: „Де він ест?“ — „Пасе воли, бо там віл має золоті роги“. І вона набрала різних напйтків і поїхала до него. Приїздит і питаєся его: „Звітки ти?“ — „З такого і з такого сила, такого і такого пана пасу воли“. — „Продай міні з того вола тії золоті роги“. — „Продати ни продам і дурно ни дам, но як міні дасьте білих литок, чорних усів! Та дає ему їсти, пити, — ни хоче; дає ему гроші, — той ни хоче, но каже: „Дайти міні білих литок, чорних усів, то дам!“ Тая, рада ни рада, — згодилася. Він єї вибрав на всі штири боке і дав єї тії золоті роги. Вона з виликом втіхом їдит додому. Сховала роги і їде до пана. Нічо пану ни кажи, іно каже, що „чи скаже вам ваш слуга правду?“ А той пастух думає собі: „Як би ту ся викрутити, щоби збрихати?“ І каже сам до себе: „Чикай!“ Бире застромляє палицю в землю і кладе на нюю шапку*).

326. ЯК ХЛОПЧИНА У ПАНА КУНТУША ЗАРОБИВ [л. 588 зв.] **)

Дяк мав хлопців, що вчив їх читати; але любив часто справу запивати. Єдного часу, не мавши роботи, пішов з хлопцями до коршми на охоту. Але єден хлопец в ті компанії не був, бо щось удав, що ніби захорів. От в коршмі дяк начав гуляти, а его учні почали співати. Надїхав на тое пан; — каже козакам: „Скрайти їм жупан!“ Козаки до роботи добре взялися: вліпили кождому батогів по п'ятьдесят. Каждий, схопившись з землі, в лісок втікати! А пан поїхав своєю дорогою. На другий день зійшлися до школи хлопці, зачали ся хвалити перед тим, що з ними не був. Кажут: „От пан нам всім контуші посправляв, а тільки ти не маєш!“ Бере хлопчина їде до пана. Каже: „Пан надїлили контушом всіх хлопців і бакаляра. А я не був разом з ними і не співав. Просив би-м, щоби контуша пан міні дав“. Осміхнувся пан на тую мову, моргнув на козаків. Ті кладут его на солому, вилічили ему нагаїв п'ятьдесят бити. Той схопився і каже до пана: „Ото кунтуш, добри й шитий: ні довгий, ні короткий, — як раз пристав до сорочки!“ — „Ну“, пан каже: „даремни-м тя скривдив, і моя то вина. Дайти му кунтуш з кармазина“. Приходить хлопец до школи, в контуш вдягнувся: „А бачти, вражі діти,

*) Далі в оригіналі зазначено: „эта записана подъ №“, але самого номера не подано, і дальшого текста казки ми в рукописних оригіналах не знаходимо. В кожному разі сюжет цей — дуже відомий (диви прим. Грінченко „Етногр. Матеріали“ т. I, Черн. 1896, № 120, ст. 92-96), або у цінній збірці акад. А. Кримського „Розвідки, статті та замітки“ (К. 1928, ст. 274-275), де подано дуже цікавого арабсько-ливанського варіанта (чи не прототипа?) до цього мандрівного сюжета. Кінець його легко поповити. Чабан веде розмову з палицею, неначе з паном, і бачить, що брехати не варто і що йому найкраще буде показатися перед паном. Це він і робить, і тим примушує лукаву паню віддати своє село панові. М. Л.

**) Оповідання віршоване, тільки-ж я подаю його, не членуючи на окремі рядки. М. Л.

що я не так як ви промахнувся!* Хоч его боліла добре спина, але тішився, бо мав контуш з кармазина. А їм добре задок обідрали — і нічого не дали.

327. ПАНСЬКІ ЖАРТИ [л. 462 зв.]

Бо то було собі двоє людей старих. І они були дужи бідні, — так, жи ни мали звідки жити. І взяли собі такий спосіб, жи ходят до ліса, збирают патички, носят до міста, продают, і з того се утримуют. Де они так носили кілька час. І разу едного ходят они по лісі, збирают патички, і п'відают: „Ах, Божи милосердний! нащотая Єва із Адамом ябко рушали?! Добри їм було в раю — і захтілось їм ще ябка!“ — „Як би так міні, повідає баба, то так би-м тихо сиділа і нігди би-м ніц ни рухала! А тепер ми через них мусимо так бідувати“. А пан пулював по лісі та й чув тоє, що они говорили. Приближаєсе до них і питає їх, що они за едні? Вони повідіют: „Ой! ми, — кажи, — з такого-то сила. Дужи-сьмо бідні, та й збираєм патички, носим до міста, і з того се утримуем“. Так той пан повідає до них: „Я вас возьму до себи, — ніц ни будити робити в мени, іно будети [за мене] Богу се молити“. Тії его цілуют в коліна: „Ах, паночку! як ви о нас будити пам'ятати, то ми ни тільки щоби-сьмо ся за вас Богу молили, али що іно скажити, то ми будемо слухати вас“. І бире він їх до свого дому, дає їм покоїк, окриває їх, кормит. Що-дня по кілька потрав їм кажи робити. Час обід їсти, — льокай принеси; їдят они. А на остатку [що-дня] принеси [льокай] полумисок накритий*) і повідає: „Казав пан, щоби ви того ни рушали“. По обіді — знов іде льокай збирає зо стола, і той полумисок бире, — приносить до пана, показує, жи ни рушали. А той пан казав миш злапати і кажи льокайови накрити в полумиску і хочи се пиреконати, чи будут они тирпливі. Були они кілька час, вже за біду забули. Приносить [єдного разу] льокай обід і принос[ит] той полумисок накритий. Та й сам пішов. А баба повідає до свого діда: „Ану ми, чуеш, подивімся, що в тім полумиску ест“. А він повідає до неї: „Ет! ней се тобі ни забагає того, що там ест: наїла-сь-се та й сиди тихо, коли тобі добри!“.

А бабі таки й конечни хочи се подивити, що там ест, так що ни можи витримати! Так діда намовляє, повідає до него: „Відкріймо, чуеш! подивимосе та й знов накриєм, а ни будем рушати“. І як взяла намовляти — і намовила діда, та й він повідає: „То відкрій, та й се подивимо, що там ест“. Та й баба іно відкрила, — а миш шур із полумиска! та й втікла. Так вони за тою мишою бігают — і ни можут злапати. Приходить льокай, збирає зо стола, і той полумисок приносить до пана. Показує, що вже нима тої миші: вже ви-

*) Скрізь систематично пише Димінський не „полумысоць“, а „полумисоць“. Я омаче, не вважаючи на видержану послідовність цієї його графіки, друкую це слово не є „і“, а з „и“. М. Л.

пустили. Та й той пан взяв їх та й нагнав: „Ідіт, кажи, знов патики збирати! ни хтіли-сти слухати, то мусити тирпїти! А на Адама і Єву ни відказуйти більши! і ви сталися нипослушними“.

328. ДЯДЬКО В „РАЮ“ [Чуб., т. II: „Пан“, ст. 648]

Ішов п'яний чоловік і заснув на дорозі. Але надїхав пан. Коні напудились его, і пан казав взяти его с собою — того чоловіка — до покою. Їсти і пити казав ему давати, чого его душа забажає. А послі надав ему горілки. Він заснув; той [пан] вивіз его на те місце, де взяв, — і положив. Чоловік пробудився і до коршми пішов і каже до товариша: „Здоров, куме!“ — „Здоров! а де ти бував?“ — „Я в раю був, і всего там було, а пирогів тільки не було!“.

329. ЯК БОГ БІДАКА ОЩАСЛИВИВ, А ЗАЖЕРЛИВОГО ПАНСЬКОГО ПОСІПАКУ В ПЕКЛО ЗАПРОВАДИВ [л. 595]

[Диви у нас відд. VIII, № 154, ст. 98-100].

330. ГАТАМАНОВА ПРАВДА [л. 204 зв.]

Бо то пішов гатаман на панщину кликати. І прийшов до Ідної вдови [що в неї було трох синів] і каже: „Марія! а завтра на панщину: Ідного — с щіпом, другого — з граблями, а третого — полоти!“.

Али тая баба каже до свого сина: — „Біжи-но заклич сюда атамана!“.

І той вибіг і каже: „Івани! Івани! вирнітєся до хати! чогось вас мамуню просят“. Гатаман каже: „А що жи-сьти варили?“ — „Варили-сьмо капусту і горох.“ — „Ну, то на панщину втрох!“.

Той хлопец прийшов до хати і каже: „Казав гатаман, що на панщину втрох“. — „А ти ж як казав?“ — „Казав-їм, що ми варили капусту й горох, а він каже: на панщину втрох“. — „Біже, сину, за ним і каже, що ми варили м'ясо, перохи і ще щось“. І той хлопец вийшов і каже: „Івани! Івани! верніт-но-ся!“ — „Та чого?“ — „Ой, наші варат борщ з м'ясом, перохи і ще щось“. — „Ну, коли так, то буди і лад; зараз два назад, а третій піде та й, позорови, додому прийде“.

331. ОДИН КРІПАК У ДВОХ ПАНІВ [Чуб., т. II, ст. 645]

Два пани мали одного чоловіка підданого. Але еден чогось розсердився, взяв і вибив того чоловіка. Він взяв і пішов на скаргу до другого, каже: „Пане, мене бив пан!“.

— „А, шельма він! нащо мою половину б'є?! лягай, небоже: я его половину виб'ю за тее!“.

Видит чоловік, що біда, — лягає. І той влпив в чужу половину задка п'ятнадцять нагаїв, і каже: „Тепер він мою не буде бити даремне!“.

332. ПАН БІДАК [Чуб., т. II, ст. 645]

Пан був бідний, мав одного мужика. Той іде дорогою, здибає попа. Питаєся піп: „А куди ідеш?“—„Та іду до пана на панщину“.— „А пан де?“—„Пішли до дяка поганяти, бо взяли в него поросля вчора на обід“.

333. Т Е Ж [л. 494 зв.]

Бо то поїхав пан з фурманом в дорогу, і каже пан до фурмана: „Ото-сьмо ся в дорозі обдерли“.— „Ні, пані, ми так з дому виїхали!“.

334. ПАН-БІДАК ТА ДЯДЬКО [Чуб., т. II: „Пан“, ст. 642.]

Пан був бідний і мав одного мужика. Іде дорогою, дивиться: мужик зарізав барана. Приходить додому, каже до сина: „Наш Іван зарізав барана. Іди до него: нехай даст м'яса, або, як не хоче дати, вижени его, щоби вивіз гною на греблю за шарварок“. Приходить син до Івана і каже: „Тато казали, щоби-сьти дали м'яса. А ні, то ідіт возити гній на греблю.“—„Ні, каже мужик: я гній повезу, а м'яса не дам“. Приходить додому пана син. — „А що там?“ питає батько.— „А що? не хоче дати м'яса, і воли до воза казав закласти“. — „Ну, нічого“. Зварила жінка панова капусти, заправила яйцем, насипала на миску, поставила для форми вилки, пан каже: „Таки що шляхтич, то шляхтич: капусту вилками буду їсти. А мужик м'ясо, як собака, буде тріскати!“.

335. Т Е Ж [Чуб., т. II: „Мужик і пан“, ст. 645]

Бо то пан казав [своєму] хлопцеві: „Піди до Івана і позич лою капусту пошмаровати“. Той прийшов до Івана і каже: „Просив вас пан, щоби-сьти позичили лою—пошмаровати капусту, а ми вам вивеземо на поле гною“. Іван і каже: „Скажи панови, що в с—і для пана лій, а в мене є на полі давно гній!“.

336. ВЕЛИКА ДЛЯ ХЛОПЦЯ КАРА [л. 397 зв.]

(„Сказка, що їхав пан, а мужицкий хлопец ни зняв шапки“).

Іхав пан, але мужицкий хлопец не зняв шапки. Він [пан] розгнівався, післав по батька его, а сам сів сніданя їсти. Той приходить, хлопця приводит. Той зачав казати: „Як ти вчиш, що він не знає старшого?“— „Та де там, пане, я не вчу! я то вже ему дома дав добре, — ще і ту при панських очах, як дам, то впаскудится грубше, як пан кишку їдят!“.

Той взяв по таким компліменті і кишку кинув,— не хтів вже їсти.

337. ПОШЕСТЬ НА ЖІНКАХ [л. 396]

(„Сказка, що був мужик дуже вірний у пана, і він казав, що такі в пані прищі на тварі, як в его жінки на задку“).

Бо то був мужик в пана дужи улюблений, та Іван називався. Та пані[ї] зробилися на тварі прещі. Допіро, приходит той Іван до пана, та й пан каже: „Ото, Івани, щось ся мої жінці зробили дужи прищі на тварі“. А він [Іван] каже: „Бо то, пане, така пошесть! Ото так, як пан видят, що у пані на тварі, так у мої жінки на задку! То така, пані, тепер пошесть“.

338. ВЛУЧНІ ПОРІВНЯННЯ [л. 395 зв.]

(„Сказка, що мужик забив другом[у] льоху, і вони ся позивали до пана“).

Бо то мужик еден другому вбив в тоці льоху. І той его пішов позивати до пана. То пан приказав призвати винного із них і начав ему говорити сирово: „Як ти смів ему льоху вбити!“ Мужик начав ся скузовати, що то нехотячи зробив, і розказує, що „я собі вийшов на тік“—і показує пальцим на пана— „і так стояв, як пан; а та льоха недалеко мени рила, недалеко оттак, як пані; а я маю щинюки, от так би, як панські діти. Крикнув на них «гуджа!»—они кинулися, льоху притримали, а я щпом вдарив та й вбив“.

339. РОЗУМНИЙ КАМЕРДИНЕР [л. 593]

Еден пан наймив собі камердинера з тим уговором, що як котрий з них розгніваеся еден на другого, то той, що буде ся гнівати, повинен взяти п'ядесять батогів і піти собі. На другий день каже пан камердинерови гнати стадо свиний в поле пасти. Той бере пана шубу, капелюх, палицю і жени свині, [і] пасе. Але дорогою їде якись пан. Дивится, що вбраний пан пасе свині. Посилає чоловіка: „Чи не продаст зо трийцять кабанів?“ — „А добре, продам!“ Взяв пан і заплатив. Вечіром пригнав свиний решту, загнав до кучі та й прийшов до свої станції. Питає пан своїх слуг: „А що наш пастух?“ — „А то, пане, що свині продав“.— „Ну, то ніц“. На третий день казав му пасти корови, воли. Він і то попродав. Нарешті дивится [пан], що нема що з ним робити, — закликає [камердинера] і каже: „Виграв-ись справу! Дай міні п'ядесять батогів та й іди до біса!“ Той вилічив що-до-едного, та й пішов.

340. ЯК КОЗАК ПРОВЧИВ ПАНА-САМОВІЛЬНИКА [л. 583]

Висилає пан козака в дорогу за п'ятнайцять миль. І того козака здибав пан і питає: „Звітки ти, козаче?“ — „З того і з того сила!“ — „Маеш люльку?“ — „Нема!“ — „Маеш табаку?“ — „Нема!“ — „Маеш

голку?» — „Нима!“ — „Маєш шило?“ — „Нима!“ — „А ти ж з чим їдеш в дорогу?!..“ Крикнув на козаки, і вони ему дали п'ядесять нагаїв, і тепер той ни може їхати на коні. Заїхав до коршми, і его жиди взяли до другого покою. І той розказав, що его пан бив: „П'ядесять нагаїв дав за тое, що [питав мене] «Маєш люльку?» [а я казав] «Нима!» — «Табаку маєш?» — «Нима!» — «Голку маєш?» — «Нима!» І в[о-н]и міні за тое дали п'ядесять нагаїв!“ Жиди кажут: „Ми вам сприяемо, жи дась ему в-дубиль за тое самое! Як будиш їхати назад — і покупуй собі тое, що він тебе питався. І той пан буди [перебра-ний] сидіти під фігурою, просити альмужни [для покути]. Купи ж ти хліба масного і пісного, щоби він за день ни ззів. Як буди класти в їдну торбу всьо, то ти бий! Іно ни кажи, що то ми тебе порадили“. Купив він то всьо і хліба. Іди він з тим хлібом, і дає тому панови, і пан кладе в їдну торбу масний і пісний. І каже козак: „Ти — дід ни справидливий, бо ти кладеш всьо в їдну торбу!“ І він тогди віддав ему тих п'ядесять нагаїв, [ще й] їден проценту. І той дід зірвавсь і післав в погоню козаків [за] ним. Тії дігнали і ска[за]ли, щоби ся вирнув до двора. І той вирнувся. [Пан] питаєся: „Звітки ти, козаче? Нашо ти нашого старця побив?“ — „Я за тое вашого старця побив, бо він ни-справидливий, за тое, що він би, як би був справидливий, то би ни клав хліба пісного і масного [в їдну торбу]. Я, пані, їхав в дорогу, і я ни мав розуму, і мене навчив пан, і тепер міні добре. Али я ни мав люльки ні табаки, і тепер я люльку куру, — ни вкучится міні. Напала кров коня, — я шилом пробив, і кінь здоровий; голкою шматя зашив. І я собі полагавав дати [якомусь бідному] альмужну. І я ему дав. Він — в їдну торбу сховав; і я ему дав п'ядесять нагаїв“. І пан каже: „А хто ж тебе того порадив?“ — „Я сам ся того домислив“. Бире пан встає, п'ют могорич, і так розійшлися. Ну, то тогди пан признався, що то він сидів. А козак каже: „Ну, пані! Я щоби-м був знав, що то ви, то я би тобі дав був більше!“

341. ЯК ХИТРИЙ ЛАКЕЙ ПАНА ПЕРЕМУДРИВ [л. 545 зв.]

Бо то був паннидобрий. І в него ніхто ни міг бути. І він, як приймав льокая, то казав: „Як я тебе за день вітправлю, то заплачу тобі за цілий рік, а як ти покиниш, то я тобі ни заплачу“. І через тое ніхто в него року ни вислужив, бо приконці набив его добре, і той мусів покинути. Али їден втікав від него і здивав москаля, що питав служби. І той льокай [що втікав] ему каже, що „ту є пан, али при кінці року наб'є і віджене, і твое всьо пропаде“. Москаль каже: „Я вибуду!“ І пішов до того пана. І той пан каже ему: „Я тебе при-йму. Али, як ти покиниш і в півроку, то я тобі не заплачу, а як я тебе відправлю і в тиждинь, то за цілий рік заплачу“. І каже: „Пам'ятай, щоби-сь тое робив, що я тобі напишу“. І каже: „Чи вмієш стріляти?“ Той каже: „Вмію“. — „Ну, пам'ятай же, щоби-сь

міні горачих напиктів ни пив".— „Я горачого напикту і в губу ни биру". І каже ему: „Щоби-сь був богобойний, бо хто богобойний, то той добрий чоловік". Той каже: „Ніхто так Бога ни боїтсь, як я!" І каже ему [пан]: „Як мене будиш голити, пам'ятай, щоби-сь м'я ни закалічив, і як я тебе де пішлю, то щоби-сь ся так справив, як я тобі скажу". А той каже: „Ней міні пан всьо напишут на письмі, то я буду знати". І пан ему написав. І разу їдного їде з паном до косцьола. І пішов пан до косцьола, а той пішов на оренду і впивсь. І пан дивитсь, чи ни принеси ему книжки молитися; а той стоїт коло коча і хитаєсь. А пан: „Дай міні книшку молитися!" А той [льокай] до него киває пальцем. І пан — нидобрий, і каже: „А ти так Бога боїтсь?" — „А боюсь [і не їду], бо в косцьолі Бог є!" — „Ну, тажти казав, що горачих напиктів ни п'еш, а вже-сь ся впив!" — „Ні, то ни горачі, али такі зимні, що аж м'я зуби боліли, як-їм пив". І пан — лихий, і їде додому. А дивитсь: на паркані сорока сидит. І той [пан] ему каже: „Стріляй, бо-сь казав, що добре стріляєш!" І той насипав пів-рушниці пороху. Як встрілив, аж двір зтрасся, — а сорока политіла. І пан ему каже: „А сорока чоґо политіла? Ни вбив-їсь?" А він каже: „Я но на тоє годивсь, щоби-м добре стріляв, а ни вбив!" І пан казав ся голити. І як го [льокай] голив — і пан кашильнув. А той его в морду: „Ни страш!" І голит. І пан встав і пішов в город. І там вода була, і попереk ріки була кладка. І льокай пішов поперед і зірвав тую клатку і поставив на краю. І пан їно хотів стати на клатку, — і став, і впав в воду. І кричит: „Ратуй!" А льокай каже: „Чикай! Ней подивлюсь в контракт!" Подививсь і каже: „Не! Ту нима написано, щоб я тебе ратував!" І пішов від него. І той пан насилу виліз і прийшов до покою. І посилає его [льокай] до свого приятиля, дуже нидоброго, і написав ему письмо, що „дай льокайови тому сто батогів". І дав льокайови в руки і каже: „Той пан міні винин гроші, то їдь і набий его добре". І той поїхав до того пана і прив'язав собі коня за брамою, а сам прибіг до пана і давай его бити, а письмо ему кинув. Той пан зачав кричати. Ось ту прибігли люди, а той сів на коня і поїхав. Приїхав додому, і пан питаєсь: „А що? Ти его бив-їсь?" — „Бив, пані!" — „А як жи ти его бив?" — „Так, пані: за лоб та в морду канчуком, — отак, пані, я его бив!" Ось ту і присилає тамтой пан письмо, що „якогось міні прислав-їсь чорта, і так мине оббив, що аж-їм заслаб!" І тоґди пан ему заплатив за цілий рік і відправив.

342. ЯК ДЯДЬКО ЛУКАВОГО ПАНА КАРАВ [Чуб., т. II: „Пан і мужик", ст. 643]

Мужик гонив на ярмарок кабана. Але здибав его пан: „Що ти, чоловіче, гониш?" — „А пан не видят, що гоню? Видите, що козу!" — „Ти продаєш єї, чи ні?" — „Продаю!" — „А кільки хочеш?" — „Або пан

не знають, по чому кози платяться? — „Ну, добре! На тобі три рублі. А ви, льокаї, возміт в него тую козу“. Мужик пошкрабався і думає собі: „Чикай, чорт-би парив твою маму! Дам я тобі три рази доброго паруна!“ Пішов додому. От, тому панови треба було будувати станю, чи там що; шукає архитектора. Той як вчув тое, приходит в село, зайшов до коршми. „Добридені!“ — „Дай Боже здоров'я!“ — „Що у вас чути?“ — „Нічого... От наш пан потрібує майстра, щоби строїв станю“. — „Я вмюю. Ну давай знати панови“. Закликає его пан, каже: „Вмієш будувати станю, чи ні?“ — „Вмюю“. Згодилися. На другий день ідут оба виберати дерево; заїхали в ліс. — „А ну, пане, злізьмо, та обійміт отого дуба“. Зліз той, обіймив. А мужик бере вужевкою ему руки в'яже. — „Ти що то робиш?“ — „От щоби міні добре в'язалася робота“. Зав'язав. Тогди пішов, виломав дубини і березини і питає пана: „А се що?“ — „То, каже пан, дубина!“ — „А се що?“ — „Бжоска“. — „А! то пан знає, що — дуб, що — бжоска, а не пізнав, що — свиня, а що — козка!“ Давай его бити. Вибив добре і покинув его прив'язаного, аж після люди найшли, відв'язали. Досит, що пан відхорував тую штуку.

Через кілька час пан, ніби, зробився [знов] хорий, скликає бабів, докторів. Почув і він о тім. Приходит до коршми вже перебранний, і каже, що він доктор. Зараз дали знати до пана. Пан зазиває его, каже себе лічити. Той каже: „Відділіт два покої, щоби ніхто не ходив, бо треба ванну робити“. Пан приказав, щоби так зробили. Той позамикався, зробив ему ванну, послі приніс дубини і березини, показує ему і каже: „А то що таке?“ — „Дубина!“ — „А то що?“ — „Бжоска“. — „То ти знаєш, що таке дуб і бжоска, а не міг-єсь знати, що то — веприк, а що — козка!“ Бере, б'є его, що має сили; вибив і покинув.

Вже [з того часу] пан ані з місця не рушит [так], щоби не було коло него козаків. Мужик придумав штуку. Наймає з одним конем добрим козака, щоби став на тім місці, куди він [пан] поїде, а сам лзе під міст. Тільки пан виїхав в ліс, козак на мості помахав березиною і каже: „А! Ту-сь міні попався!“ Той пан каже: „Ловіт его, шельму!“ Козаки всі побігли [за козаком], пан лишився. Той [мужик] вилазит з-під моста, б'є [пана]. Вибив і каже: „Тепер вже не бійся, бити не буду!“ А сам втік.

343. ПАН ВОЛІЄ БУТИ В ПЕКЛІ, АБИ З ПАНАМИ [л. 410 зв.]

[Диви у нас відділ VIII, № 220, ст. 156].

344. ПАНИ ДО ПЕКЛА ПІДУТЬ [Чуб., т. II, ст. 648: „Мужик і пан“]

Іде бідний мужик дорогою, а пан їде шістьма кіньми. І питаєся [пан] его: „А звідки ти, чоловіче?“ А він каже: „З тамтого світу“.—

„А що наші батьки роблять?“ — „А що ж, вельможний пане! Панам всюди добре: в кітлах сидят, люльки палят, а бідний мужик дрова рубає і під ними палит!“ А той пан каже: „А неправда, дурню!“ І взяв і застидався, і поїхав.

345. ЯК ХЛОПЕЦЬ У ПАНА ГРОШІ ВИГРАВ [л. 545]

Був ту собі пан і любив, щоби ему люди в-колю казали [неправдиві] байки. І хто-тільки скаже їдно слово правди, то возьме сто батогів, а ежелі всю неправду скаже, то сто злотих. І ніхто такої байки ни сказав, щоби була вся брихня, і він за тоє людий бив. Али [мав казати байку еден] мужик богатий, і зажурився, що то ему буде встидно, як его будут бити. І він мав єдного маленького сина, і той син каже: „Ни журітсья, тату! я піду, то він мене ни буде бити“. І батько ему каже: „Ну, то іди, сину!“ І той прийшов до пана і каже: „Ну, пані, я буду казати байки“. І зачинає казати: „Бо то, пані, як я ожинився—і міні дав Бог за півроку христини. І я так ся радую! І позбирав-їм кумів. Али я тішуся, а мій батько мав пасіку і пішов дивитися, чи є пчоли; приходит до пасіки—нима в улю пчіл, іно вовки пороздирали. І я зараз впав в тугу, і іду в світ. Али приходжу в Ручилову долину, а там панів батько пасе свині“... А пан его тогди в морду: „А брешиш! мій батько ни пасе свиний!“ І хлопиц взяв в него триста злотих і пішов додому.

346. ЯК ХИТРИЙ ЕКОНОМ ВИГРАВ У ПАНА БРИЧКУ ТА КОНІ

[л. 201 зв.]

(„Сказка, що окоман розповідав панови, що він був у самого Господа Бога на обіді“).

Бо то приїхав пан до окомана. І каже пан: „Каже що, окомани!“ — „А що ж я буду казати? А врешті може би-м і казав,—коли пан скажут міні: брешиш!“—„Не, ни скажу!“.—„Али як пан скажут, то я возьму четви́ро коний і бричку тую, що пан приїхали“.—„Ну, ну, возьмиш, як я іно скажу: брешеш“. Думає собі пан, що „вже коли щд хочиш, то ни скажу!“.—Ну, зачинає панови окоман казати: „Бо то, пані, так: я був на тамтім світі в неділю“.—„Ну, а що ж там чути?“—„Ага-га! там так добри! но будь та й жий! як іно-м прийшов до воріт, зараз питаєся мене святий Петро: «що ти за еден?» Я ему кажу що, «я естим того і того пана окоман».—«А! я его знаю, вотсцівий чоловік,—добрий і людям у него добре». Ту зара мене взяв до себе, казав дати горілки і м'яса. Закусив-їм і йду. Али йду далі, пириходит мене святий Павло. Питаєся: «Ти звідки?» Я кажу: «С того і с того силà, оконом того і того пана».—«А! я его знаю: то при-добрий чоловік! ходи-но до мени». Пішов я тудя. Приносить він міні горілки, приймає мене. І вже я наївся і іду. Ось тут здигає мене Бог. Питаєся: «Звітки ти?» Я ему кажу, що «с того і с того силà,

того-то і того пана [оконом] син» *) — «А, добре, я его знаю, то вот-сцівий чоловік. Ходи-но до мени!». Як-ім зайшов до Бога — там ест всього доволі, чого запрагниш. Поставив він міні на стіл горілки, вишняку, меду. Напив-ем порядком, і казав Бог дати вобід. Пообідали-сьмо з Богом, і вже іду додому. Али на дорозі пириходит мене якись такий обдертий замураний пан. Али я ся дивлю, а він свені пасе, і каже до мене: «Ти звітки?». Я ся і ни хочу на него дивити,—стидно ми. Він-бо таки й мене ни пускає. Я кажу: «С то[го] і с того силà і того-то і того пана окоман». — «А я его добре знаю, бо то мій син!». А пан тогди его в морду: „А брешиш, скурвий сину! то ни може бути, щоби мій батько пас свині!“.— „Ну, пани! Ви казали, що дасьте коні і бричку, як скажити міні: «брешиш». Ну, тепер же дайти!“— „Ну, нехай я дам четви́ро коний і бричку, али мій батько ни пасе свиний, а ти таки й брешиш!“.— І дав окоманови бричку і четви́ро коний, а сам пішов піхотом.

347. ЯК ДЯДЬКО БИВ ПАНА В ДОРОЗІ [л. 186]

(„Сказка, що чоловік і пан ішли на вандрівку, і мужик в дорозі бив пана за брихню“).

Ішов пан і мужик на вандрівку, і здибалися обоба. Допіро, каже той пан до мужика: „Говори що, чоловічи!“.— А той каже: „Але коли я не маю що говорити!“.— „Отож я' тобі іскажу: бо то я їздив на полювання і бачив такого заяця, як кінь здорового“. А той чоловік каже: „Ото ж я скажу панови, що но-хто що збреше, то впаде під той місток, що ту є на полю“. Али то такого містка не було, іно той чоловік так навмисни казав, щоби він не брихав. Допіро, ідут-ідут далій. Каже той пан до того мужика: „Говори що!“.— Той каже: „Не маю я що говорити, ней пан що говорат“. — „От я тобі скажу, що я собі ще пригадав того заяця, що він не був такий як кінь, іно такий як лошак“. Ідут, ідут далій. Знов каже той пан, до того мужика: „Чому що не говориш!“.— „Коли я, пане, не маю що говорити“. А той пан: „Бо то я еще собі пригадав за того проклятого заяця: він не був такий як лошак, іно як вов[к]“. Ідут-ідут далій. Каже той пан: „Говори що!“.— Але той каже, що „не маю я що говорити!“.— „От, я собі пригадав за того заяця, що він не був такий, як [вовк], іно як хорт“. Ну нічого той чоловік ему не каже. Знов ідут далій. Каже той пан: „От я тобі скажу ще за того заяця, що він не був такий як хорт, іно як заяц“. А той мужик пана хльоп в морду! А він каже: „Не бий!“ А той каже: „А як же ни бити, коли ти брешеш?“.— „Ну, то я за тоє впаду під місток“. — „А коли ту нема тако[го] містка,—я ним так тебе страшив, що то з того буде“. Берут ідут. Вже, ся пан гніває на того мужика. Допіро, прийшли

*) Тут безперечно треба читати „оконом“, або „окоман“, а не „син“, як помилково написано в оригіналі. М. Л.

над кирницю; посідали собі, і йдуть. Пан жи має ковбаси, булки, а мужик іно сухий хліб. Допіро, той пан попоїв і заснув, а той мужик відіняв від него гроші, забрав ковбаси і булки, іно одну розломив на двоє і відкинув від него опудаль. Той прихватився—і будит того мужика. А той віби спит; але він не спав, іно так вдавав, що він заснув. — „Диви-но-ся: що тоті шельми-ворони мині наробили!“ І каже до того мужика: „От всьо*) від мене позабирали і порозносили по полю“. Каже той мужик: „То було не спати! Тепер ходім, бо вже не знайдити того, що пропало“. Ідуть-ідуть, надібають мішок з ячменем. І каже той мужик до того пана**): „Ну, гадайте, пане! Як вгадаети, то ваш буде. [Буде ваш], як скажети на едно слово: „мішок і ячмінь“. Той каже: „Ячменечик і воречек“. Той каже: „Не! не так!“ — „Ячмінь і ворек?“ — „Не! не так!“ — „Ячмінь і мішок?“ — „Не! не так!“ той мужик каже: „Ней бж були пан так казали, що «ячміх!». То й пан каже: „Ну, правда, — візьмиш собі, бо-сь вгадав“. Ідуть далій, надібають віск і сокиру в мішку. Каже той пан: „А що там є?“ — „Сокира і віск... Ну [знов] гадайте, пані!“ — „Віск і сікірка“. — „Не, не так!“ — „Віск і сокира?“ — „Не, не так! От, щоби пан були так сказали «воскира», то би було панови“. — „Правда! ну, возьми собі“. Ідуть, ідуть понад річку, коло м[л]ина, али дяляку вода відорвала, і стоїт він збоку на річці. Заглянув пан тоє і каже до того чоловіка: „От, я собі щось знайшов!“ — „Ну, ней пан гадають, то буде панови!“ — „Отепер вгадаю: — то дирдошка!“ — „Ну, ней пан бере і несе собі!“ Бере той пан і несе сім верстов до міста тую дошку. За то взяв півсима гроша, і сам не знав, що з ними робити. І взяв пішов додому, і вже більши не ходив на вандрівку, но розпоря[д]жав своем паньством. Бо вже му ся добре дала біда в ознаки, — а то він єї перши не знав.

348. ЯК ДЯДЬКО ОСЛА БАЛАКАТИ ВЧИВ [л. 374 зв.]

(„Сказка, що мужик взяв у пана осла, і казав, що навчит его говорити“).

Бо то був бідний мужик. І пішов до пана і каже, що „я, пані, навчу осла за двацять літ говорити, іно нихай пан дадут мині три тисячі гроший“. І пан ему дав. І підписався той мужик під кару смерті, як ни навчит говорити. І того чоловіка люди здибали і кажут: „Що ти зробив? Таж ти его ни научиш, бо то як приповітка є: «Осьол ослом», — ані-тільки говорити его ніхто ни навчит!“ — „Не, я добре зробив, бо взяв-ім три тисячі рублів, а срок на двацять літ, — то до двацять літ або осьол здогне, або пан вмире, або я вмиру, а тимчасом я маю звітки жити!“.

*) Далі запис продовжується аж на л. 188. М. Л.

***) В оригівалі помилкою: „і каже той пан до того мужика“. М. Л.

349. БЕЗ ГРОШЕЙ НІХТО НІЧОГО НЕ РОБИТЬ [л. 380]

Прозьба смотритиля Савраньского до грабі Рживуского.

Милостивий мості-граб'я!
 За що м'я ті жиди граблять?
 Що ж я їм так злого зробив,
 Що-м ся трохи приспособив?
 Що ж то за виступок виликий:
 За фатигу брати рубельки?
 Що ж то так годного каре,
 Що-м обіжниний биз міре? *)
 З нижних судів ассесори,
 Смотретелі роблят взори,
 Бирут жменями з каждой
 сторони,
 Ни помірав[ши] (?) мамони:
 Ані миндальові бляшки,
 [А]ні тим подібні фрашки.
 Али бирут коні, корови, воли—
 За свої труда-музоли.
 А я що взяв рублів кілька,—
 Повно крику, як на вілька!
 І смотретель в раду члонком
 Іде собі также з цвінком,

А хочи мати яке значене—
 Зазирає в чужу кишенью.
 Трохи то ест ни кречно,
 Али так треба конечно,
 Бо такий звичай,
 Такий уклад зробили.
 Али не тільки то в нашім уезді,
 Али так ся діє везде, везде.
 Судія судит за полову,
 Доктор корує за готове,
 Піп служби божої дармо ни
 відправит,
 Писар льора ни поправит,
 А юриста [а]ні клапне,
 Поки за своє ни хапне.
 А тимто, пані добродзею,
 Диржімося привілею!
 Нихай мині вольно буде
 Зостати смотретелем **) в раде,
 А рубель—богателя,
 Ней-но буде для смотретеля.

350. СЕКРЕТАРІ ТО БІСОВА ВИГАДКА [л. 227 зв.]

Ідного разу цар ада
 Бельзобуб на своїм дворці,
 Забахмуренний сидя,
 І понуро глядя,
 Думал о Творці:
 „Як він мог сотворити
 З нічого весь світ?
 І даже, до того,
 І мене самого!
 Нельзя би славу его затмити?“
 Тут лавцухом затрас,
 Аж здвигнувся весь Тарас(sic).
 І по тому відгуку і грому,
 Як збіглись чортів громада,
 Об'явив їм свій совіт,

Що хочи создати чоловіка,
 Якого ще ни було от віка:
 „Бо коли еден з людей
 Іменем Протомей
 Мог Пандору сотворити,
 І славу его Завес
 По цілім світі рознес,
 Так, що мир по сій причині,
 Тяжко стогне, аж понині,—
 Чому ж би я-Бильзобуб,
 Зо всіх наруд
 І мудріший
 І сильніший,
 Не мог зробити
 На світі диво?“

*) Рима вказує на польське джерело, бо по польськi kary і miary. М. Л.

**) В оригіналі: смотретеля. М. Л.

351. ЗВІДКИ МУЖИК ВЗЯВСЯ [л. 265]

(.Сказка: відки мужик взявся").

Бо то разу єдного запросив мужик собі дяка на забаву. Досить того, що мужик собі добри підпив і питаєся его: „Скажіт мені, паві-бакаляру, звідки мужик взявся? Бо кажут люди, що ми всі розмножилися з Адама?— ну для чого ж єст різний народ на світі?— „Я би вам,—каже,—сказав, звідки взявся мужик, але ви будети ся гнівати“. — „Не, каже, не буду!“.. — „Бо то так: свиня вирила ямку, прелетіла ворона, — знесла яйце; прелетів чорт — та й висидів мужика. То для того-то мужик упертий, як свиня, дурний, як ворона, а хітрий, як чорт“.

352. ПРАВДА Й НЕПРАВДА [л. 269 зв.]

Єдного разу зійшлася правда з ниправдою. Правда ни мала в чім ходити і голодна. Питаєся неправда правди: „Чого ти ни маєш в чім ходити?“. Правда каже: „Так міні Бог дав“. Каже ниправда до неї: „Як ти міні присягниш, що, як будиш бачити, а нікому ни скажиш, то будиш мати в чім ходи[ти]“. Тимчасом, правда взяла і присягнула. Ниправда каже: „Ходи до трактеру, то я тобі дам їсти“. Зайшли до трактеру. Казала дати неправда їсти і пити. Досить, напили вони там з на два рублі. Господар впоминаєся за плату. Неправда обзиваєся до господаря: „Зрахуйся, що ті следує, і здась міні з бумашки“. Господар приніс здачу і впоминаєся за бумашку. Неправда каже: „Я тобі дав наперед“. Досить, що зайшли в сварку, пішли до поліції позиватися. Восудили, щоби ниправда присягала. Неправда присягнула, що дала. Той господар зачав руки ломети і каже: „Де ся на світі правда поділа?! Я свою працю дав, і нима с того нічого! Де ж та правда?“ Ниправда обзиваєся: „Який ти дурень! І правда при тім сиділа, тільки мусит мовчати, бо буди гола і боса“.

353. ЯК КАРАЛИ ДАВНІШ ЗА КРАДІЖ БДЖІЛ [л. 584 зв.]

Колись то вже дуже давно бувало: як який злодій вкраде вулий пчіл, то зберутся люди насеред сила, приведут і злодія, виріжут му пупец, прив'яжут до вулия, — і давай его бити, щоб він бігав коло вулия. Той бігає наоколо, а кишки з него висотуються і обмотуються коло вулия, а він смієтся на всьо село, і доти бігає, доки з него всі кишки не вимотаються, і тогди вже вмирає. От від такої кари, то був і страх красти. А тепер що? Віддадут до фурдиги, — як має гроші заплатити, пустят: „Іди ще красти!“.. А тогді ніц не помагало: хоць би він найбогатіший був, то кара его ни минала.

354. ЯК ДАВНІМИ ЧАСАМИ ШУКАЛИ ВБИВЦЮ [л. 606 зв.]

Давних то часів, як хто кого убив, строїв, або инакшим злучайом жита збавив, а не могли найти винного, то всіх зганяли до забитого, або иншим способом вмершого нагле. І при вході котрого, як показалася кров чи на губах неживого, чи рум'янець на лиці,— то певно, що вже він винин! І тогди приступали до кари приступника. Хоць то і тепер здарається, що умершому з трутини, або убитому, показується кров жива, ніби-як різана на губах, або рум'янець,— але на то не вважають, і часом невинний покутує за винного.

355. ЯК ПОВОДАТЬСЯ У В'ЯЗНИЦІ З НОВОПРИБУЛИМИ В'ЯЗНЯМИ [л. 271]

(.Расказъ крестьянина Алексея Поворозника о обычаяхъ, въ тюрьмахъ существующихъ*)

Бо то но як в перший раз преведут якого чоловіка до тюрми, то зараз его витають, кричат другі арештанти: „Ставте в два ряди! коло дверей яма! яма!“. То котрий знакомий вже, то каже: „Брешети, бо тут яма“; а котрий не знакомий, то іде ніби так, як в яму, а ті его по шиї б'ють, а послі кажут: „А витай жи, гості, до нас! як сі маеш? що ж ти нам преніс?“ І як в день, то нічого не кажут, аж чекают до вечера. Допіро, як повірка перейде, то зараз заганяют по коморах. Они зараз ідут, тоті арештанти, до того нового, обступают его в кружало і кажут до него: „Шо ж ти нам преніс на бідність?“ Тепер жи питают, чи має він жінку, діти, батька і матер. Ну, то як має жінку, батька чи матер, то він їм каже: „Не бийте мене, от прийде до мени жінка, або батько, пренеси мені три рублі (чи там більше), то я вам дам“. То вони ему ніц не кажут, а як скаже, що „я не маю ніякої родини“, то зараз берут зав'язуют два шостаки в рушник, кладут его на землю, зав'язавши голову, та й б'ють. І все допитуються: „Шо ж ти нам даш?“ То він їм каже: „А шо ж я вам дам, коли я і сам не маю“. То вони не вірат і б'ють через кілька ночів. Потім як вже бачат, що таки нема що з него взяти, дают покій. Но розумеється, як на нім ест там яка добра сорочка чи там опанча, кожух, або чоботи, то вони здіймают з него тото для себе, а на него дают тото своє подерти, що рубец до рубця звязаний. — „Ну, коли вже не маеш нам що дати, то скажи нам хоць якої казки, щоби нам веселіши було лежати“. А він до них каже, що „я не знаю казок, іно єдну знаю коротеньку“. — „Ну кажи!“. І він їм каже, що „байка: «Віл і лятарні». Воліла сорока туркота, щоби мав очі так, як в kota, жиби мав такі, як у него, як нема мужа мого, а звідти ся показує, що крук крукови ока не виклює. Поезії Адама Свідерского, що купив жито у пана мого“. І він їм сказав, що вже ся укончила вся. Ну то вони ему кажут: „Кладися спати і віддыхай!“. Ну, вже він заснув, а вони берут грубої бумаги,

мастят її лойом; ну, вже як намастят її, позапалю[ю]т і напихають ему меже ніжні пальці: тото значит „почта“. Той ту пробудется і просится в них: „Ей, господа! що ви мені робити?!“. А вони ему кажут: „Тото за тое, що ти нам нічого не преніс“. То вони ему кажут: „Се ще глупость, то—допіро початок“. Де там находився еден розбійник, которий називався Василь. Бере він будит свого товариша і каже: „Вставай, будем робити заручини Олексі Поворозникови!“ А той товариш обзиваєся до него: „А с ким жи ми его будем жинити?“ А він ему каже: „Або то що? в нас нема дівчат? Тажи в нас ест дівча[та] гарні і проворні, то котру він собі сподобає, то ми з тою его оженим“. От тут сейчас возьмут арештанта, задягнуть в вопанчу, зав'яжут ему голову і кажут танцювати. І бере той, танцює. Перетанцює—вже кажут вони [до Поворозника]: „От тепер вже бири собі жінку, веди до свої станції, котору маеш, жий собі з нею і господаруй, ней тобі Бог допомагає“. Він їм каже: „Дзінькує, дай Боже!“ То от таке то вісіля в тюрмі! Але ще перед вісільом кажут: „Треба перши его висповідати“. Переберут єдного арештанта за попа, він вберєся в білу сорочку, і сповідає его так: „Що ж ти? де, каже, можи украв? а може кого забив? зашто ти в тюрмі сидиш?“ После вже по тій сповіді завдає ему „покуту“, і так вдарит перший раз: „То тото, каже, тобі наука, а ото тобі покута!“ То ту зараз всі приступають до него і б'ють; і як вже виб'ють добре і справлят тото вісіля, то вже і на тім ся кінчит: „Доробляй тепер з роси води із тих мурів, де сидиш!“ Ну вже, як висповідает его, оберут єдного арештанта за попа, і ведут его причищати. Преведут его до того арештанта. Він возьме ложечку і бере с шафлика, де ходят на двір: набере повну—і каже ему їсти. І той їст. Ну вже як по тотії пречасті, берут того арештанта з тим, що оберут ему за молоду, кладут спати. Ну вже, як їх положат, вводи всі розбійники скидають с себи свої шенелі, накриют,—і всі гуртом, тоті нивільники, кладутся і дусят. То той дивними голосами просится в них: „Ей, даруйти мене жисьом!“ Берут вже, як добри назбиткуються, пускають і кажут: „Ото тобі наука, на другий раз!“ По такім вісілю часто, на другий день, невольник іде до шпиталю, бо слабый, і там умирає. Але рідко виходит на сухо му вісіля. А скаржитися нема кому, бо на ніц то не здається: бо всім кари не дадут, а тому, що скаржится, арештанти боки добре обіб'ють.

[л. 276] Як іно-тільки прийде до тюрми ариштант—і тамті роблят „церкву“, „коршму“ і „цих“, і кажут: „А ну до циху!“ І як ни потрафит той новий, то вони в долоні плещут. І берут того нового, зав'язуют очі, і лягає їх двоох на него, а другі скидають штани і шурують голим задом по тварі тому новому ариштантови: то значит, що вони „голят“. Потому бирут вісіля ему справляють: і кажут ему кожного цюльовати, і зав'яжут ему очі, а самі поскидають штани і стають цапки,—і він їх цюлує кожного в зад. Али єден ему каже:

„Погляди, чи довгий в него ніс“. І той глядит і каже: „То ни ніс, а іно тое“. То вони его зараз б'ють. І каже їден, що „в мени пропала дисятка“. І стают всі до присяги і присягают, що ни брали, і цюлюют хліб; а тому новітньому зав'яжут очи, і знов станут цапки, і він їх цюлює замісь хліба. І питаються его: „Що ти? чи ти блатний, чи витяжний?“ То як котрой вже знає, то каже: „блатний“. А котрой ни знає, то „витяжний“; то як скаже, що „витяжний“, то так б'ють, що мают сили. А як скаже, що „блатний“, то ни так б'ють. А то значе: „блатний“ — то злодій, а „витяжний“ — то добрий чоловік, і кажут: „Чого ти мижи нас вліз, коли ти добрий?!“ І б'ють за тое. І бирут его причащают так: намочат і тим причащают. А кричати ни можна, бо як крикни, то зараз б'ють. І як виходит, то всьо позирают, іно тільки дадут ему стару сорочку і штани, і тільки всього.

[л. 282] На самий перед, як его приведут, то пустят его в комору і кричат: „Яма!“ І зараз его бере їден, б'є в грудь его кулаком, і нюхає, і питаєся: „Чи ти блатний чи панський?“. То той новітний каже: „Панський“. Тото значит: «блатний» — злодій, а «панський» — не. І тримают его до вечера і питают: „Що ти приніс на бідність?“ Він каже: „Я ни маю, али міні привезе жінка, то я вам аж піврубля дам“. І в-вечер присягає; зав'язуют ему очи білою хустиною і кажут: „Підниси руку до гори“. Той піднеси. — „Ну кажє: «присягаю Богу і вам, ариштанти», щоби-сь був чесней і щоби з нашої хати ни вислася брихня нігде до другої! Свисни! тупни ногою!“ Той тупнув і свиснув. — „Ну, поцюлуй ксьондза в руку“. Али як він его цюлеє — і бере ариштант скидає штани і стає цапки, а другий того новітнього бере і виде до него і каже: „Цюлуй“; а ему очи зав'язані. І той цюлеє. А він ему хутенько розв'яже очи, а той дивится, — а він в зад цюлював! І сідає їх десіт, а може і п'ятнаціт чоловіка, а новака садят вмиже себе, а середний ариштант лізе в «квас». І того поб'ють трохи, і дадут ему той «гніт» в руки, а той «гніт» — із рушника, і на кінци бараболя зав'язана. І той тримає той «гніт», а той із «квасу» возьме в него. І сідає той ариштант в середину, і вони мают два, і его два б'ють; а як би так по надліжашому, но по їдним треба [б] бити. І б'ють его, і еден до другого попід ноги подає. І той оглянится звітки б'є, а той — з другої сторони б'є. І він так венци возьме сто п'ядесят — і ни знайди. І так его зіб'ють, що він на другий день іде з тюрми до больницы і там вмирає; а кричати ни дадут. Іще бирут: скидає той новітний штани, і другий з ним. І прив'яжут его, того новітнього, до того ариштанта до ніг, і так пирикидаються, і той все новітний на верху. І другі бирут мачають в той цебир мітлу і вунучі, і б'ють по заду, і кажут: „А гони добре раки!“ А як хто їм даст що на бідність, то нічого ни будут робити.

356. ЗАГИБІЛЬ ЧЕРЕЗ ЗАБОБОННІСТЬ [л. 603]

Чоловік села Тростянця Никита — і він дужи був богомільний і богобойний. І раз змалював до церкви корогву, і на ній намальов[ав]

чорта. Але не знати, що ся ему стало: задумав собі вішатися. Але вперед об'явив священникови, що він має таку мись, щоби ся вішати. А священник ему говорить: „А тобі що ся стало? Бог з тобою! покинь тоту мись, вдайся до Бога!“. А він каже: „Та я молюся Богу, щоб мене Бог відвернув від того, але все таки мене магність тягни“. Священник взяв посвятив хрест і дав ему, щоби він носив на шиї. Той прийшов додому, поставив той хрест на вікні; а сам взяв— пішов та й повісився. Прийшло, зробили слідство. І сказали его закопати на границі під лісом, і прибили его осиковим колом. Але був такий то дужи мужик до ліса справний, що любив завсїди вкрасти з ліса, а лісничий такий був, которий називався Жуковский-Недорізаний. І він об'їздив ліс. Той мужик, що пішов красти, дивится: лісничий їди. Причїпив собі кіл ззаду замість того вішалника Никити, зловив коня за цуглі з лісничим— і, далій, того лісничого дручком бити! А той собі подумав, що то той вішалник, та й кричит: „Всякий дух Бога хвалит!“ А той, що крав з ліса, каже: „Та й я его хвалив, доки-м тебе не бив, а тепер не хвалю, бо тебе б'ю!“ І лісничий вмер. То ему ся все здавало, що то того вішалника діло.

357. Т Е Ж [л. 605 зв.]

Назад тому може літ сорок або більше,— в єднім силі вмерла пані. Пани, як то їх звичай, виїхали до другого сила, а там казали вартовати палацу свого. Мужики прийшли на варту, порозходились по своїх місцях, а єден ляг недалеко палацу, та й заснув. Хлопец взяв вбрався в біле і пішов до него, та й став над ним. Той, як пробудився, як зірвется на ноги, давай тікати! Думав, що то вмерла стоїт над ним. Забіг додому, заслаб, і до раня вмер з тим завіренєм, що то вмерла стояла над ним.

358. НЕЗАБОБОННИЙ ДЯДЬКО [л. 603]

Бо то раз їхав мужик і побачив, що приступника вішають, а на нім нові ходаки. То й прийшов вночі і здер з него тоті ходаки без всякого страху.

359. ЖАХЛИВІ ВИПАДКИ В РОДИННОМУ ЖИТТІ [л. 486 зв.]

Бо то чоловік мав двоє дітий. І вдень чоловік різав барана, і старший хлопец бачив тое. І чоловік спратав того барана, і сам пішов на тік. Прийшло вдень, жінка также пішла по воду, і той старший хлопец взяв і зарізав молодшого. Сам настрасився, що то з него кров іде, і вліз в пец. Прийшла мама— і ни дивится до коліски. Зараз взяла наложила огонь і запалила, і тамтой хлопец, що в пецу, спікся. І на востатку протягнув ногами,— і патик з вогнем аж суда на хату вилитів. Дивится вона: старший хлопец спікся!

Посля дивиться до коліски: і тая [дитина] зарізана. Наробила крику. Вбіг чоловік з-надвору до хати з сукирою і подивився, що двое дітей зарізаних, — взяв і жінку сукирою забив. Тоді пішов до студи і з того жалю і страху, що то три душі одного дня пішло [з] світа, закинув шнурок за шию, та й до балька, і завішався.

360. НЕВДАТНА КУТЯ [л. 572 зв.]

Жінка зварила на Різдво кутю. Мужик пішов з нею [з кутею] наоколо хати, обійшов раз і стукає в причолок. Жінка питає: „Хто прийшов?“ — „Сус Христос“. — „Просимо ввійти!“. Обійшов другий раз, стукає. Жінка знов питає: „Хто прийшов?“ Той знов каже: „Сус Христос“. Жінка каже: „Просимо“. Обійшов третій раз, стукнув макітрою і розбив, а кутя вилитіла на сніг. Жінка питає: „Хто прийшов?“. Чоловік відповідає: „Чорт! іди та збирай кутю зо снігу!“.

361. РОЗУМНИЙ ПЕС [л. 397 зв.]

(„Сказка о ковальскім псови“).

Коваль мав собаку, що в кузні завше лижав. І хоць як бив молотом, то він [собака] лижав і спав. А як коваль взявся до хліба тихенько, — а собака зірвався і дивиться ему в очи, щоби дав ему хліба. Али то так витріщив очи! бо хліба хоче.

362. ЯК КУМ НАЛІЗЛИВОГО КУМА СПРОВАДИВ [л. 352]

(„Сказка, що гатаман мірав в мішку чоловіка“).

Бо то кум прийшов до кума на празник. І празникує еден день, і другий, і третій. От вже би кум і рад би ся его збути, а кум не йде додому. Намовив кум гатамана, як би ту кума вигнати з дому; а гатаман каже: „Купи ми горівки, то я его вижину“. Випив горівки гатаман, і з вечера пішов розказувати панщину: „Всі а всі с ціпами, деби-но які були, хоць би і празникові, то гет всіх! Досит вже, каже, празникувати по три дні!“ — „Ей, куми! де ж я ся подію? Я і собі не молочу, ни то для чужого пана паньщину робити!“ — „Почикай, куми! не журися! якось то ми ся обрадимо. Я, щоби-м мав сто батогів взяти, а завтра поїду сіяти; а тебе зав'яжу в мішок замість насія, і вивизу тебе в поле, і там тебе пушу. І підеш додому“ — „Добри, куми, кажеш!“ — Бере той кума, зав'язує в мішок і везе в поле. А гатаман стоїт на мості. — „А де, Івани?“ — „А їду сіяти, гатамани“ — „О, кроть твою матер! А я ж тобі [казав] с ціпом іти гет де но які ест, навіть і празників!“ — „Ей, змилуйся! пусти м'я! Вже ти куплю пів кварта горівки“ — „Почикай жи, каже: ней тя поблагославлю, ней жи тобі Бог дає щасливо, щоби ся родило добри жито!“ — Та геп палкою здовж того кума, що в мішку: „Роди, Божи,

пшеницю!" та здовж знов дручком: „Роди, Божи, ячмінь!“ Та знов дручком: „Роди, Божи, овес!“ Та знов дручком потягни. І так, як вже вилічив всю пашню, оббив добри того кума, і каже: „Поїжжай жи тепер щасливи, ней тобі Бог допома[га]є!“ Допіро, вивіз єго той кум на поле, випускає, — а він каже: „А, Господи! слава ж Тобі, що хочь не щитав огородного насіння, бо вже би-м був пух!“ І по той час, де кум тільки пішов на празник, то но-єден день був, а більши не відважився сидіти.

363. ГАРЯЧИЙ БОРЩ [л. 328 зв.]

Бо то муровали собі мулярі. І на обід і на вечеру зробили собі таке місце, що там завше обідали і вечерали. Досит того, що раз нальляли їм на миску [дуже горячого]. Хлистьвув єден [опікся], та й ка[же]: „А сьвят-сьвят!“ А другий [хлистьнув, опікся] і каже: „Всі—люди на світі“. А третій [опікся]—каже: „Еті всі шельми! жадного нема доброго. Бо коли-сь взяв на лижку і покушав, то-сь повинин був сказати, що горячи,—а ти ніц не сказав!“

(Диви у нас відділ IX № 294, ст. 206).

364. З ПРАЗНИКУ! [л. 421 зв.]

Мужик іде с празнику. Питаються єго: „А звідки їдети?“ — „З празнику!“ — „Чого ж вам писки червоні?“ — „Бо-м мед пив!“ — „А чого ж чуприна така скудовчена?“ — „А най ти маму мордує! не питай о тім!“

365. Т Е Ж [л. 421 зв.]

(„Сказка, що мужик ходив на празник до другого села“).

Мужик іде на празник до сусідного села. Питаються єго: „А куди їдети, куми?“ Той з криком каже: „На празник!“ Побув там, виртаєся. Питаються: „А звідки їдети?“ Той вже потихо каже: „С празнику“. Бо добре оббили єго.

366. „НЕ ДОПИВ!“

Бо то пішов чоловік на празник. І єго там крепко набили, аж єму морда спухла. І він іде додому, а єго кум питаєся: „Що то тобі, куми? [дали] в писок, що такий ч[ир]воний?“ — „Бо я не допив!“

367. ЯК БАБА ЗАМЕРЗЛА В БЕРЕЗНІ [л. 415 зв.]

(„Сказка, що баба говорила: Коли я пирибула стичинь-мичинь,—а на марця випку яйця!“)

Баба говорила: „Коли я перебула січень-мічень (январь-февраль), то на марця—вигрішчу яйця!“ І заложилася, що в марці на хаті буде ночувати. Вилізла на хату спати, вкрилася кожухом. Як піде дощ, змочив,—баба скинула. Взяла другий—і так до дванадцяти скидала. А як той дощ [кожуха] змочив, а баба не мала чим єго перемінити, то він замерз, і вона під ним згнула!

368. ЯК МОСКАЛЬ У БАБИ КАШЕЛЬ КУПИВ [л. 414 зв.]

(.Сказка, що баба продала москальови за рубля кашель“).

Баба мала кашель. Приходить москаль на квартири: „Що ти, бабушка? маеш кашель?“—„Маю“.—„Продай міні его, бо я бачу, як ти мучишся“.—„Та купіт собі“.—„Що ти хоч?“—„Рубля дайте“.—„Ну, возьми“. Хочеться після того бабі кашляти, але москаль не каже! Досить, і затикала писок собі, а таки не витримала: мусіла кашляти.

369. ЗВІДКИ ПОЛЯК ВЗЯВСЯ? [л. 543 зв.]

Як Бог творив світ, то зробив з глини мужика. Але мужик що без пана? не варт нічого. Взяв Він і зробив ляха, з пшеничної муки. І поставив їх під пліт сушити. Прибіг пес, на мужиків вимочився, а пана—ззів. Але Бог прийшов, дивиться: нема пана! Побіг в корчі, а там пес доїдає. Він [Бог] пса вхопив за ноги, давай ним махати! І де тільки вилитіло з пса, чи на пень, чи на землю, чи на яку звірину, то з того повстав лях: [Пеньковскі, Земяньскі, Коньскі].

370. Т Е Ж [л. 540 зв.]

Еден пан справляв баль. І як вже добре понапивались, казав закликати до себе бандуриста, та й каже: „Слухай-но! Збреши нам, але тільки такого, що ще-сьмо ни чули его“.—„Що ж я панам буду казати? хіба тое, що от, як Бог сотворив світ, то Він не творив ні панів, ні ляхів, але всі рівні були. Але ось чорт, ілучи помежи народ, зобачив, яка ему буде пожива, як будут пани. Зробив пса скаженим і нагодував его милом. І той пес бігав, і де він тільки випустив з себе паскудство—з того зробився лях. Впало воно на корч, зробився пан Корчаковский, впало воно на лист, зробився пан Листовский“. Досить, що всіх переказав, що в пана були. Декотрі сміялися, а декотрі і погнівалися. Але дідич его підходить і каже: „То і я може з того зробився?“.—„Е, пане! я там не доглядав, де котрий падав, але щось пана не доглядив. Бо пса чорт вів! Хоць хто з панів гніватися буде, то через тое ляхів ще прибуде. А я так брехав, бо міні пан казав. А ви, панови, на тее не дбайти,—їжте, пийти і гуляйте. Хоць моя казка вас трохе смутит, але ваш брат най не мутит. Бо мужик хоць в чорній сорочці, але має розум в свої головоньці. Ви привикли его хамом звати, але бодай нам жадних панів не мати! Бо вони нас за людей ни мають,—і на ярмарках, як свиний, продают. З якого ж права? з якої ласки? От піду я до Параски. Вип'ю горівки півкварти,—вибачайти, панови, за мої жарти“.

371. ЗВІДКИ МОСКАЛІ ВЗЯЛИСЯ? [л. 474]

Як Бог сотворив світ—і разом создав різні народи: турки, татари, німці, рускі, а тільки москаля ще не було. Приходить до

Него святий Петро і каже: „Коли вже є всі народи, сотвори ще і москаля“.— „Нащо тобі?“— „От най буде!“.— „Ну, коли хочеш, піді підійми той каміньчик!“ Той тільки підіймив каміньчик, а спід него вискочив москаль, і хвать святого Петра за бороду: „А ти звідки, старий? маеш пашпорт, чи нима?“ Той каже: „Не маю“.— „То ходи в поліцію!“ Той біжит до Бога, каже, що до него [москаль] чіпляється.— „Ну, коли хтів-есь москаля, то маеш: розправся з ним!“ І той мусів му щось дати на горівку,— щоб відчіпитися від москаля. От з тої пори і москалі чіпляються до таких людей, що вони пашпортів не мають. А до того часу ніхто і не знав, щò то пашпорт! де хто хтів, там ішов, і нікого не питався, чи можна де іти.

372. ДЯДЬКО ТА ТУРЧИН [л. 337 зв.]

(„Сказка, що турок хотів бути в небі“).

Мужик робив у турчина, за гроші. Упоминався у турчина, али турчин ни хтів заплатити. Мужик каже: „На тамтім світі будеш пани, сам віддавати!“ Али турчин смієся, каже, жи „ти ни будеш разом зо мною, бо ти будеш в пеклі, а я в небі“. Мужик каже: „Ней і так буди! Али в небі нима вогню,— прийдете ви до пекла за вогньом до люльки, там я вас притримаю“. Турчин зараз ему заплатив, аби его ни ариштував в пеклі, як прийде за огньом до люльки.

373. ВИХРЕСТАМ НЕМА ДОРОГИ ДО НЕБА [л. 337]

Питався чоловік жид: „Де на тамтім світі подіваються вихристи?“ Жед ему відказав, що на тамтім світі до неба є дорога, при дорозі є дві хатинки: една по ідні стороні, а друга по другі. В ідні сидит святий Петро, в другі святий Авраам, і як умри християнин, то святий Петро дивится, що він має хрест на собі. Святий Петро бере его до себе: „Ходи, бо ти мій!“ А як умре жид, то Авраам дивится, що він обрізаний, каже ему: „Ходи до мени, бо ти мій!“ І так жили собі в згоді, відколи світ стояв. Аж вмер перший вихрист. Іде. Святий Петро дивится, що він має хрест на собі, каже: „Ходи до мени, бо ти мій!“ А Авраам виглянув, чи нима якого житка,— али дивится, що той самий— обрізаний, що его бере Петро. Відбирає, каже [Петрови]: „Віддай, бо то мій, бо обрізаний!“ Святий Петро каже: „Він має хрест на собі“. І так зайшли в сварку, а вихриста ростягнули: той— собі, а той до себе. Зробили виликий дуже крик, що аж Бог в небі почув і посилає ангела: „Що за шум миже ними, чого не було відколи світ стоїт?“ Ангел прийшов до нех, питаєся: „Чого так крик? Бог мене прислав“. Святий Петро каже: „От, бере Аврагам з христом до себе!“ А Авраам каже: „Дивися, що він— обрізаний, то він належит до мени!“ Ангел іздумівся, бо вихристів ще не бачив. Али кажи їм: „Не дирітся і не сварітся, я піду скажу

Богови. А кому Бог каже взяти, того буди!“. І пішов до Бога і каже Богови, же „тяжко діло миже ними розібрати, бо прийшов такий, що має хрест на собі. Петро его брав до себе. Али він обрізаний так, як жид, — Авраам бере до себе“. Бог каже: „Єст то жид, али вихрищений! Аби ни було миже ними сварки, ней го віддадут чортови!“. І они так зробили. І від сеї пори нима спору мижи ними. Бо як тільки іде вихрест, — той, же має на собі хрест, а обрізаний так як жид, — то го віддают чортови.

374. Т Е Ж [л. 350 зв.]

По смерті жид хочи іти до неба. Али обголину має бороду — ни дає ему іти Авраам до неба. Бог каже: „Я тебе ни пізнаю! Бо ти обрізаний, али борода ни маєш, — може ти ни жид!“. Жид дістав козака, що з бородою, а штани широкі. Упхався жид у козакові штани, а виставив корінець обрізаний. Авраам подивився, що обрізаний, [а] борода є, і пустив до неба. І тепер через тоє жиди носят бороду.

375. *) ЦАР ТА РОЗУМНА ШИНКАРІВНА [л. 549 зв.]

Бо то був шинькар і мав дочку. І до него прийшли царські двораки і заставили сигнат. Він рано придивився, і каже: „Та то царський! то, — каже до дочки — занісім его до царя, і скажимо, що то двораки за горівку заставили“. І ідут до царя. І на дорозі він каже до дочки: „Що я буду казати до царя, коли я говорити ни вмю?“ І вона каже ему: „Скажити: я маю гонор представити сигнат, которий в мени заставили козаки“. І він прийшов до царя, застрашився і забув. Сказав: „Я маю“... — і питаєся дочки: „що я маю?“.

*) Далі в нашій збірці йде ціла низка вигадок про дурних людей, яких чомусь тут названо „жиди“. Всі ми знаємо, що наші селяни зовсім не вважають жидів за дурних, а навпаки мають їх за людей дуже розумних. Сказати „жидівська голова“ — це те саме, що сказати „сильно розумний“, і не дурно ж наш селянин в кожній біді найперше біжить по пораді до якогось свого знайомого жиди-приятеля. Цілком ясно, що в усіх тих неправдивих і нереальних фольклорних вигадках ми маємо справу лиш із загально-відомими міжнародними бродячими байками про дурнів, на яких чисто випадково перенесено у нас ім'я „жиди“. (Про це, між иншим, чимало писав свого часу М. Драгоманів; про це є й спеціальна розвідка покійного акад. М. Сумцова. Варто завважити, що в нашій старокіївській літописі такі дуреські оповідання оповідаю про печенігів). Це все фольклористові треба мати на увазі, для того, щоб зрозуміти, чому одна і та сама анекдота один раз прикладається до німця, другий раз до жиди, третій раз до цигана, а як часом то й до свого таки братчика-русиїнська. — Од цих бродячих вигадок про дурнів, випадково і нереально названих тут жидами, треба одрізати в нашій збірці ті оповідання про жидівство, де обмальовується безправне становище тієї нещасливої нації під шляхетсько-польським та царським пануванням. Таких оповідань у нас тут чимало. І хоч вони мали-б бути ніби гуморесками-фацеціями, та на правду не можуть викликати тепер в читачі нічого, окрім жаху перед тими безповоротно минулими часами, перед тими дикими зоровами. М. Л.

Дочка каже: „гонор“. І він каже: „гонор“, і питаєся дочки: „А що більше я маю?“. І дочка стала поперед і розказала до слова. І він тогди поклонився царови і сказав: „Як би то добре було, щоби цар жінок за адвокатів обирав! Бо инша липитлива, що би і двацяті чоловіків пириговорила“.

376. ЦАР У МІСТЕЧКУ [л. 548]

Бо то було містечко убоги, на тракту. І довідалося, що цар буде їхати, і радятся [жиди]: кого б ту розумного обібрати, щоб до цара прозьбу виговорити, щоби цар їм що дав. І пішли до рабіна порадитися, кого б ту обібрати. І рабін каже: „Як я задачу вам загадаю, а котрой відгадає, то той і до цара може говорити“. І він їх запитав: „Чого коза холодне молоко дає?“ То всі ни знають, іно бідний жидок каже, що „для того у неї молоко земне, бо короткий фостик має, і єї туду вітир надуває, і молоко вистигає“. Рабін каже: „От, маєти найрозумнішого“. І цар над'їхав. Жиди его поставили наприду. І він застрашився, губу розняв, і мовчит. Жиди штуркают, чому ни говорить, а він мовчит. І цар каже: „Що? він дурний, що нічого ни каже?“. Али жид їден каже: „Ні, він дуже розумний, тільки що его вилики розум через его малий писок ни можи ся пириятгнути!“.

377. НЕЗРОЗУМІЛА РІЧ [л. 328]

Бо то жид питався чоловіка: „Багато ішло вас милю?“— „Двох!“.
А жид каже: „А лиху мамі ваші! то я сам ішов милю, а вас два іно милю!“.

378. КАРА ЛЕДАЧІЙ КОНЯЦІ [л. 384]

Жидови трафилоса виїхати десь за місто лядащою кониною. Що він бив єї— не міг доїхати! Нарешті випряг коняку, прив'язав ззаду візка, бере сам тягне візок і каже: „Не хтіла-сь їхати—тепер іди пішки!“.

379. ДОБРА КОЗІ ПОРАДА [л. 384]

Раз ішов жид, вів з собою козу. Не доглянув, і впав с козою в вовківню. Не за довгий час надійшов вовк— і также туду впав. Вже сів [жид] в куточку, але коза ногами: туп, туп! Жид обзи-ваєся: „Любо-козуню! вдар его в бік рогами!“.
А тоту всьо тупає. Аж вовк приступаєся до кози. Задушив і їст. А жид каже: „А бач, козуню? Я казав: вдар его добре рогами,— то би він тебе не топ-тав ногами!“.

380. НАЗВИСЬКА ПО ПРИКМЕТАХ [л. 590 зв.]

Podružny zaiechał do karczmy, gdzie była szynkarka krzywa. Więc mówi do niej: „Panie Krzywa! proszę mi dać owsa na popas“. Szynkarka zaczęła się gniewać, że ją nazwał krzywą. Woła swego męża, Mąż przychodzi, a był ślepy na jedno oko, — i mówi do niego: „A co to aspan wynayduiesz moley żonie nazwiska?“. On mówi: „Nie, pani Slepuy! ja tylko proszę pani Krzywey dać owsa na popas“. Ten więc jeszcze zaczął się gniewać. I prowadzą go do pana skarżyć. A ten pan był lysyj. Więc tak go przyprowadził i zaczął go skarżyć, że on im nazwiska wynayduie, to on się tłumaczył, że „ja, pani Lysyi, nie iestem winien. Bo ja zaiechałem do karczmy, prosiłym pani Krzywey, żeby dała mi owsa dla koni, a pani Krzywa zaczęła się gniewać i zawołała pana Slepogo. A pan Slepuy z panią Krzywą przyprowadzili mnie do pana Lysego. Niech że pan Lysy osądzi, czy ja co winien“. I on osądził tego nie winnym, dla tego że nie wiedział nazwiska ich, i dla tego nazywał ich po ich niedostatkach.

381. ЖОВНІРСЬКА „СВОЯ“ МІРА [л. 547 зв.]

Ото їхав жовнір, і захтілося ему горівки. Став коло коршми і казав собі жидови винисти. Жид ему виніс з бутелькою і з килішком і хтів наливати в килішок. Жовнір каже: „Ни треба! дай з бутелькою“. І жид ему дав, і той випив з півкварти. І дає жовнір жидови бутельку і два гроші за горівку. Жид дивиться і каже, що „то мало!“. Жовнір каже: „Мовчи, бо ще буду бити! бо в мене є міра в губі, і я більше ни вип'ю, як за два гроші“. Жид дивиться на нього, що ему є шрами на лицях, — колись то було шаблемою порізано — і каже: „Правда, що міра п'ятнована. Али дуже нисправидлива“.

382. КОЗАК ТА ШИНКАР [л. 415 зв.]

(„Сказка, що [козак] на морозі змерз і казав жидови: „Щоб так до того земля — кольок“).

Зимю козак верхом їхав, змерз страшно. Приходить до коршми. Жид питаєся: „А добрей мороз?“ — „О, страшний!“ [А шинкар каже]: „Коби то Бог дав ще вітру до него, то мав-би-[м] добрий зарібок: як би люди зішлися!“ Але жид начав кашляти, [а козак каже]: „Ото, каже, як би до того кашлю кольок, то добре було-бі!“ — „А щоб ти не вимовив!“.

383. МОСКАЛЬ-ШАХРАЙ [л. 371]

Бо то москаль прийшов до жида. І дивиться: на горі шкіра лижит. І прийшов до него вночі, вкрав тую шкіру, і каже до него: „Мошку, відчини! На-тобі шкіру, но дай рубля“. І той ему дав рубля, а шкіру викинув на гору. А москаль каже: „Ни замикай, бо я знов принесу“. І той як зачав тую шкіру їдну носити, то він двацять

п'ять рублів взяв. І приліс на самім остатку і каже: „Ну, Мошку! тії шкіри спратай, бо ще буди біда!“.— „Ну, ну, я спратаю“. Пришло, хочи здіймити з гори тії шкіри,— дивиться: Іно їдна. І каже: „Який то дурний москаль! За Ідну шкіру взяв двацять п'ять рублів“.

384. ХИТРИЙ ДЯДЬКО [Чуб. т. II, ст. 568]

Бо то прийшов мужик до жида. А той жид шинкував горілкою. І каже мужик: „Пане орендару! дайте-но міні на-бір горілки“.— „Герсту? Я на-бір не даю! дай гроші, то дам“. Але мужик собі співає: „А наш жид-орендар—пан, а жидівка—пані. А жидки—паничі, а ми їх піддані“. Жид зачув тоє, каже до мужика: „Чуете? співайте-но ще!“.— „Ой бігме, як даси горілки, то буду співати!“ Жид виносит ему горілки й закуски. Мужик наївся, і напився, і співає: „А жид—пан, а жид—пан, а жидівка—пані. А жидки—цаннічі, а ми їх піддані“. Жид дуже тішиться. Дав ще мужикови горілки. Мужик вже добре наївся і напився і починає співати: „А мужик—пан, а мужик—пан, а мужичка—пані. А мужицкі діти—панички, а жида їх піддані“.— „Гершту, мужик? Лихо мамі твої! наївся, напився і каже, що жида їх піддані! А чому він перше казав [не] так, свинячи рило?! Ступай вон із коршми!“ Мужик взяв шапку і пішов. І таким способом мужик наївся і напився добре.

385. ПОГАНЕ ІМ'Я [л. 400]

Єдного часу жид наймив чоловіка, щоби его на сабаш завіз до міста. Але кінь був трохе ледащій. Мужик хтів жида поморити на степі, щоби він вдома не сабашовав. От Ідут вони, Ідут. Жид всьо питає: „Чи далеко до міста?“ Той каже: „О, ще далеко!“ А тимчасом сонце заходить. Жид аж пищит, що пізно, але що зробити? Нарешті виїхали на степ. Той стає, випрягає коня. Жид питає: „А що будете робити?“— „А що? треба попасти“.— „Ну а сабаш?“— „Сабашуй на степі!—видиш, сонце зайшло?“— „Ай-ай, яки ви забавні! Ідьмо!“— „Ні, не поїду, бо збавлю собі коня“. Бере жид,— хочу не хочу,— молиться Богу. Помолився. Приходить до мужика вже сирдитий:— „Ну, каже, як вам мня?“— „Гаврило“. Каже: „Ну, ну! най буде гаврило! Але я вам скажу: яке ваше погане мня—не дурно з вас пес і свиня!“— „Нехай буде так, але будем тут ночувати“.

386. БОНДАР ТА КОВАЛЬ [л. 384]

В самі жнива жидови-боднарочи зломилася барда. Приходить до коваля: „Зроби міні барду!“.— „Як же я тобі зроблю, коли тепер жнива? Нема ні помічника, ні вугля“. „Ну, ну! роби—я тобі добре заплачу! Видиш: в тебе жнива? а і в мене тепер жнива!“ [Каже коваль]: „Зрешто, як будеш дуги міхом, молотом бити, то я буду

робити!“. Пішов жид до коршми, купив ковальови горівки, зачали робити. Зробили. Жид вже хоче іти, коваль каже: „Заплати за барду!“ — „Як то? Мошку—дуй! Мошку—куй! Мошку—горівки купи! Мошку—плати?! А най же тобі маму мордує! Возьми собі і сокиру, коли ще хочеш плати!“.

387. ЛУКАВІ КОСАРІ [л. 584]

Жид наймив косарів сіно косити. Пішли вони косити. Але жид думає: „Що би їм їсти зварити?“ Пригадав собі, що горох найситніший, — наварив его, і кличи їх їсти. Приходять. Жид насипав гороху миску, а косарі беруть по одному і кладуть до писка. Дивиться жид, що вони помалу їдять: „О, чикайте, сто вашу маму! зроблю вам штуку я! Пропав мій день плачений, що ніч не робили, — пропаде і ваша ніч не спавше!“.

Наварив їм і ввечір гороху. Вони приходять — і до писка горох пригоршнями носять. — „О сто вашу маму! Маєте ви добрий розум: як міні робити, то по одному зерну жуєти, а як спати, то пригоршнями берети!“.

388. „ЧИНОВНИК“ В ШИНКУ [л. 550 зв.]

Чиновник напився в шиньку. Звалився і заснув. Жид торкає его під бік, каже: „Слухай-но, Ваше Благородіє! Будьте ласкаві, посуньтесь під лавці! Бо то, знаєте, мужик честі не знає: ще наступит вам на копістку та зломит, а там під лавцею будете спати, як в перині, бо там і м'ягко, — жінка помий виляляла!“.

Біднячисько посунувся — та й заснув в болоті. А рано як встав, то подібний був до чорта, що з очерету виліз. — Так то робит жидівська віра: поки є гроші, леститься псявіра. А як забрав гроші за трунок, то такий дає пошанувок. Коли гроші хто принесе, то его на найвище місце піднесе. А як грошей немає, то під лавку пхає.

389. ПОСКАРЖИВСЯ! [л. 531 зв.]

Мужик піймав на ярмарку жида, що его обманув. Взяв его за чуприну, добре вибив. Жид, вирвавшись з рук мужицких, давай бігте позивати до пана. Мужик каже: „Біже, біже! як вернишся, то ще буду бити!“.

Але жид на тее не вважав — побіг. Прибігає до пана і каже: „Кляням, аж впріф!“.

— „А чоґо ти впріф?“ пан каже.

„Бо биф!“ жид відповідає. — „А хто биф?“ — „Не казав казати, бо ще буде бити.“

— „Ну, чоґо ж ти прийшов?“ — „Позивати!“ — „А кого ж?“ — „Та я кажу, що не казаф казати.“

— „Ну, козаки, дайти му ще сто нагаїв!“.

Козаки вилічили, — і він, як шалений, побіг до міста назад.

390. ПАНСЬКІ ЖАРТИ [л. 616]

Єден пан мав в своїм селі арендара. І раз зазиває его до себи, просит сідати в кресла і каже: „Слухай-но! ти читаєш в своїх книгах,

що має прийти Мишияш. От, — каже, — прошу тебе: я начитав, що тепер перед святами має прийти Мишияш". І каже: „Прочу тебе, будь ласкав, лиши міні двір і слуг моєх, бо вже села будут ваші“. Арендар каже: „Чикайти, пане! я пораджуся свої жінки; що вона на тоє скаже?“. Пішов до жінки, розказав єї. Вона каже: „Зобачем, чи що буде, — то тогди будем говорити, а ни тепер“. Пішов до пана і так сказав. Прийшов пейсах. Жиди сідають на свята, а пан найшов жидка, вбрав єго в білу одежу, дав коня білого і трубу, щоби їхав і трубів перед орендаровою хатою. От затрубів він. Жиди повнібігали, витають єго, просят до хати. Але він каже, що „я не можу іти до хати, бо міні треба буде їхати дальше всім заявити, що я єст на світі“. Поблагословив їх і поїхав собі ніби дальше, а то—до двора. Віддав там коня і пішов собі. Але на другий день пан казав козакови піти до орендаря, щоби прийшов до него. Приходить козак, скинув шапку: „День добрий вельможному панови!“.— „Дай Боже здоровля“, жид відказав. Козак каже: „Просив наш пан до себе зо жінкою, щоби-сьти прийшли“. Але жидівка каже: „А видиш, що вже щось єст?— не ходи“. І козакови каже: „Така дорога панови до мене, як міні до него. Не піду“. Пішов козак, сказав панови. Пан казав двом козакам нарізати різок. Сам іде вперед, приходит до орендаря, скинув шапку, став в порога і каже: „Змилуйся, пані Мошко! зостав міні двір і слуги“. А жінка сидит та на ту просьбу задком вертит. Жид відказує: „Ні, не можу“— „Ну, то я буду правителем вашого майонтку“. Жінка каже: „Ні“.— „Ну, то окоманом“.— „Ні“.— „Ну, то нехай сидю на окономскім дому“— „Ну! то,—каже,—сидіт“. Як тоє сказав, — пан крикнув на козаків: „Давай сюди різок!“ Обдерли жидам задки добри, а жінка каже: „А бач? я казала: нічого єму не лишай! бо, як лишиш за пагність, то він над тобою буде пановав. А ти — лишив! І маєш!“.

391. ДОКРАВЦЮВАВСЯ [л. 291 зв.]

(„Сказка, що пан бив жид-кравця, що зле му поробив убір на козаки“).

Бо то був жид-кравец, але виликій партачиско: не вмів нічого робити, іно-тільки єдні кожухи, а більши ніц. Але разу єдного ішов собі на зарібки до села. Аж ту на дорозі здибає єго пан та й крикнув до фірмана: „Стій!“ І зачав ся питати того жиди: „Що ти за єден?“ А він каже: „Кравец, яснівельможний пані“. А той пан каже: „А що ж ти вмієш робити?“ А він каже: „Ружни жечи“.— „Ну, пам'ятай жи: прийди до мене завтра, та поробиш мені на козаки любер'ю“.— „Добре, пані!“ каже той жид: „я прийду“. Прийшов-взяв на другий день. Взяв—зробив. Допіро, через кілька день приїс. — „Ну, каже, поробив-ись?“ — „Поробив, ясні пані“. Казав той повбиратися тим козакам. Повбиралися вони. Але він так поробив, що ни мали ніякої форми. Допіро, подивився той пан. Каже до

того жида: „Ах ти, шельмо! а ти ж що зробив?“ — „Ну, що ж, яснівельможний пані? так, як тра!“ — „А, шельмо!“ крикнув: „Дайти ба-тогів!“ А жид каже: „Ну, ну! жеби пан здрув жартовал!“ Принесли різок, каже пан до козаків: „Возьміт, жида положіт!“ Взяли положили, а жид все такі не довірає і все тоє каже: „Жеби пан здрув жартовал!“ Каже пан до козаків: „Возьміт его — і парти!“ А жид каже до козаків: [„Жеби пан здрув жартовал!“]. Допіро, пан каже до козаків: „Ну, парти!“ Жид ще дивиться на пана і того само говорить: „Бодай пан здрув жартовал!“ Крикнув пан на козаки: „Ну, бийти!“ То ті козаки доки били помалу, то били [не дуже]; але нарешті, як крикнув пан щоби били хутенько, то ті як зачали хутко бити, то жид, як зірвався, то насилу втік додому. Прибіг додому, випив собі килішок горівки, і ходит по хаті, шкрабаєся в спину і повторає тоє: „Ну, кроть его матер, з таким пані“. Але якийсь двірський чоловік прийшов до него випити собі горівки—і зачув тоє, що то собі жид говорить. Та й каже: „Ото в нашім дворі якогось жида дужи били“. А той обзиваєся: „А правда, що дужи, кроть его матер, бив! Ще зразу — то с'як і так: «хльость», то знов нема «хльость». А після—то но все: «хльость-хльость!» Раз-по-раз! Не дав і віддихнути, мало з мени душі не вигнав! Насилу-м втік додому“. І вже більши від тої пори нігди не казав, що він вміє всьо робити, але-но кожухи. Але той пан ще хотів ся переконати, чи покаєся той жид. Казав слугам пельнувати; як-но він де буде іти, то щоби то ему дати знати. Але разу одного дали ему слуги знати, що вже пішов до того і до того села. То й пан казав собі заложити коні, далій—за тим жидом. Дігнав его вже недалеко села, крикнув до фірмана: „Стій!“ Той став. Він знов питаєся: „Що ти за еден?“ А той жид каже: „Кушніж, пані!“—„А можи кравіц?“ А той жид подивився на него, пізнав та й каже: „Ет! отчепсі, пан, оде м[не]! Як я бачу, то пан би мі що-день тіло краяв!“ То й пан розсміявся і поїхав, а жид пішов і більши ся за кравця не оббирав.

392. ХОРОБРИЙ „КОЗАК“ [л. 291]

(„Сказка, що чоловік бив жида в полю“).

Бо то пан взяв собі за козака—жида. Допіро, то вже так випало, що треба панови того козака бити. Але таким способом він его мав бити: казав закладати коні і в дорогу їхати. Але їдут, їдут, дивиться той пан: оре чоловік на своїм полю, зле трохи скривив. Допіро, той пан подумав собі, що „якось-то мені самому его [жида] зле бити“—і каже до того жида, що в него був за козака: „Піди до того чоловіка і спитайся, чого він так криво оре“. Той жид ту хутенько на коня, далій—до того чоловіка, щось на четвѣрти поле від дороги. Приїзджає до него і каже: „Що ти, кроть твою матер, так криво ореш?!“—„Або тобі що до того?“, каже той чоловік. Та й ту зараз

той жид виняв нагайку з-під поли та відразу того чоловіка по вухах нагайом! Але той чоловік каже: „А сто кротъ-жи би твою маму із бідою! Диви-но ти ся! Надибала мня на моім власнім полю!“. Та й ту, як схватив жида за пейся, далій— жи[да] истиком бити. Дав му може зо сто, а може і більше. Досить того, що так жидиска збив, що [той] ледви теплий приїхав до пана.— „А що ж там? питав-ись-ся того чоловіка, чого він так криво оре?“ А він каже: „Тажи питався“.— „А що ж він тобі казав?“— „А що ж казав? як зачав мене [бити], то насилу-м втік“. Али той пан каже: „Ото з тебе дуринь! та ти ему дався, мавши нагай і меч коло себи?“ А той жид допіро опам'я-тався та й каже: „Ну, вже так і буде! Бо ей-богу, щоб так за мене лихо забуло, як я за меч забув! А я б ему був показав, як то орати! А так, без меча, то він мені добре плечі обворав: і так просто, що, де ся мацну, то бас[ан] такий, як шлях простий. Ну сто кротъ его маму з мужиком! а чому він так на полю просто не орав, як мені на плечах?“. Пан, вислухавши тоє, розсміявся та й каже: „Ну, буде вже з тебе! поїдим додому“. І вже его сам не бив.

393. ПОГОСТЮВАВ ПАНА [л. 243 зв.]

(„Сказка, що пан бив жида за тоє, що жид дровичвся з ним“).

Бо то еден пан заїхав на станцію до жида і питаєся: „Жидку, а є в тебе овес?“ А жид молиться собі Богу: „Ну, каже, або чому нема?“— „Дай жи моім коням, а я ці заплаці“.— „Ну, а де ж его взяти, коли нема!“.— „Фурман!“ каже той пан: „Дай свого оброку коням, ней їдят“. Дав фурман, коні їдят. Пан собі запалив люльку, ходит по станції і курит, а жид собі Богу молиться. Але молиться, та й обиртаєся до того пана: „А може би пан цо яд?“— „А цо ж у тебе єст?“— „В мене єст телятина, з масло[м] печена“.— „Ну, давай“, каже той пан.— „Ну, а де ж єї взяти, коли нема?“ Пан ніц на тоє не каже. [Жид] молиться знов, помолився знов трохи, знов питаєся: „А можи би, пан, їли курчата печені?“— „А для чого!“ каже той пан:— „давай!“— „А де ж їх взяти, коли нема?“ Пан ніц не каже. Ну, муркочи собі жид годину, а то і більши,— знов каже до того пана: „А можи би ви, пані, їли налисники з маслом, чи, там, смажині на маслі?“— „Ну добре“, каже той пан— „давай“.— „Ну, а де ж їх взяти, коли нема?“ вже дрвється з пана жид. Але той [пан] не розмисьляв багацько: виняв нагайку з-під поли, як го шкрабне по морді! і каже: „Ото добрі тоті налисники!“ Жид відразу і упав на-вознак на землю та й підносить голову і каже до того пана: „Здає мі сі, цо мі пан на смерць забіл!“ Зхватився, вилитів на двір, зачав кричати. Ту жидовні зараз назбігалося пропасть. Питаються, чого він кричит. Той їм розказує. Вони ту зараз кагалом до того пана: „За цо пан его біл?“— „От за то-но сами, каже, ней ся не насміхає з мене! бо що я, то не він!“— „Гирсту!“ кажут: „або ви що

такого? пан, чи слуга можи якого пана великого?“. Той як крикнув і тупнув ногою: „Не слуга, но пан, кроть вашу матер!“. Та ту за тими жидами! Вигнав їх із станції на двір. То ті ту жида давай біжчи до поліції его позивати. Іно пішли, а він казав заложити коні і поїхав, а жида не зле шкробнув. Можна го за то похвалити, бо сподіюся, що буде довго пам'ятати.

394. ДОБРА ЗАПЛАТА [л. 266]

(„Сказка, що жидови пан дав 50 батогів спілки“)

Бо то був такий пан, і був дужи богатий. Али мав жида, дужи великого фактура, що в него все фактуровав,— і ни міг ему пан що зробити, щоби вже ся жид від него відчипив. Якось ни випадає і бити— і не знає, що з ним зробити. Али разу Ідного дає пан мужикови злотий дзигарок і каже: „На! піде до арендаря і скажиш [ему]: «дай міні горілки». То він тобі ни схочи дати— то ти ему покажиш той дзигарок. І як ся буди питати, де ти его взяв, то скажиш, що «наш пан ішов та й загубив, і я знайшов». То й він зараз прийде до мене. То я тобі буду давати сто волів,— то ти скажиш: «а міні, пани, на що?». Я тобі буду давати сто конов горілки,— то ти не бире! Я тобі буду давати сто корців пшениці, то ти ни бире! А як я скажу: «Коли ти ни хочиш ні горілки, ні волів, ані пшениці, то я тобі скажу дати сто батогів». То ти на тое пристань. Ни бійся, я тебе бити ни буду: тільки жида випару порядком. І ще ему скажиш, що «я возьму з вами спілку, як що нам пан [щось] даст»*. Ну, взяв той чоловік дзигарок і приходит до корчми і каже: „Пані-орендару! дайти міні горілки“. — „Ну, герсту! я тобі на що дам горілки? хіба на твою душу?“ — „Ну, я на душу ни биру, али [на] дзигарок, на мосендзовий“ (буцим-то він і ни знає, з чого він). — „А ну ж покажи!“ — „О! девітсь“. Жед подивився, аж поцмокав, що то може той дзигарок стоів п'ятьсот рублів. І каже ему: „Герсту, дурний гою! я тобі дам тре воці на-бор! А де ти того дзигарка взяв?“ — „Ну де? де? знайшов!“ — „Де ж ти его знайшов?“ — „Ну, що ти питаеш де? пан наш ішов, та й згубив, а я— знайшов“. — „Ну, знаеш ти що, гою? я піду с тобою до пана, і нам пан даст велику нагороду*“). — „Ну, то ходім!“ — „Ну, али щоби-сь дав міні половину, як що пан даст“. — „Ну, ну! дам, дам“. Литит жид до пана ще равнєсьню, ще пан ни був вбратий. Слуга ни пускає жида до пана, каже, що ще пан ни встав.— „Ну, ну! він тебе за тое ни буди бити, що ти мене пустиш“. Той его пустив, а чоловік оставився в сінях. Приходит жид до пана: „Добрідзень пану!“ — „Добрідзень“. — „Яку пан мают згубу?“ — „Я ніякої згуби ни маю“. — „Али, як то пан ни мают, коли я знаю, що мают?“ — „Ну, та що ж такого?“ — „Ну, дзигарок!“ Пан питаєся: „Де ти его взяв? бо я вчора згубив“. — „То, пані, знайшов чоловік“. „Який?“ — „Іван“. — „Заклич ту его!“ — Закликав.

*) нечитко. М. Л.

Питаєся єго пан: „Де ти взяв того дзигарка?“— „А що ж, ясні пані? як пан ішов, та й згубив, а я знайшов“. — „Ну добре, що-сь до мени приніс. Яку ж тобі за тое надгороду дати?“— „А що ж? що пан дадут, тое я возьму“. — „Я тобі дам сто волів!“— „Ет! нащо мині сто волів? я ни маю де їх подіти, — нащо ж мині?“ Жид торкає єго: „Бире! я маю, де їх подіти“. — „Коли я ни хочу“. — „Ну, то я тобі дам сто конов горілки“. — „Я, пані, і того ни хочу, де я єї подію“. Жид аж казится, аж ся нудит: „Дурний! бире! я маю куфи, то я зільяю“. — „Коли я ни хочу“. [Каже знов пан]: „Ну, то я тобі дам сто кірців пшиниці“. — „Я, пани, і того ни хочу“. Жид каже: „Беріт, чоловічи! я маю де зсипати“. — „Коли я ни [хо]чу“. Пан каже: „Що ти, чорт би твою маму? ни хочиш ні горілки, ні пшиниці, ні волів? То я тобі дам сто батогів“. — „Ну, як пан ласкаві, то я тое возьму“. Жид [каже]: „Падам до нок пану!“ Пан каже: „Чикай-но ще“. Той ще стоїт, а той чоловік каже: „Коли ж то, пани, я взяв спілку с орендаром, то нихай же і орендар возьми п'ядесять батогів“. Тогди пан казав дати жидови п'ядесять батогів, і таким способом відігнав жида. А жид зірвався такий нидобрий і каже: „Герсту, кроть твою маму! Такий дурний! мужик-мужиком! Ни лутше єму взяти було сто конов горілки, або сто корців пшиниці, або сто волів? — не! він таки й аж ся нудит за батогом, чорт би парив єго мамунинької!“ І жид став і побіг, а тому чоловікови ще пан дав рубля за тое, що так жида вибив добри. І жид більше не хотів тремати спілку ні с ким, і не факторував в того пана вже нігди.

395. НЕВИГІДНА СПІЛКА [л. 442]

(„Сказка, що гуменний тримав спілку з жидом, і пан дав жидови сто батогів“).

Служив у пана гуменний. І дуже вірний був, бо, що сказав панови, то пан так і зробив, і що сказав — [вірив]. І єго [гуменного] громада уважала. І він до коршми ходив, — і нап'є на десять рублів, на п'ятнацять, і разом платит [шинькарови]. І тим часом, як він збіднів до двох років — і пан єго скинув з гуменного. І приходит він до коршми, і каже: „Пані-орендаре! дай-но квартиру горілки!“ „А маєш роші?“ — „Не, завтра віддам“. — „Ступай, ступай, дурню! де ти возьмеш?“ І той приходит до пана і каже: „Дай боже добридень, милостивий пани!“ — „Здоров!“ — „Дайти мині золоту табакирку“. — „А на що ж тобі тої табакирки?“ — „Я панови зараз принису, а[би]-но була золота табакирка“. І пан єму дав. Він приходит до коршми і каже: „Дай горілки!“ — „А маєш роші?“ — „Ну, я маю табакирку“. І той єму дав горілки і риби. — „Ну, Івани, продаси тоту табакирку?“ — „А як же я маю продати? Або я знаю, що вона куштує? Ходім до пана: що пан скаже, то я за тое продам“. Приходят вони до пана, і Іван тримає [табакирку] за пазухою. І жид приходит: „Dzeń dobry, пануню!“ — „А що то скажиш?“ — „А то ми йшли коло

брами і найшли табакирку, то нам треба по половині розділитися".— „А треба, треба!“ [каже пан]: „а покажи-но, Івани, тоту табакирку“. І кажи: „То моя табакирка. Що ти за нюю хочиш? Нї-тобі, Івани, сто рублів!". А жид торкає під бік і каже: „Бире!“— „Не, я ни хочу!“— „Дам тобі шість волів".— „Я, пані, ни хочу".— „А чого ж ти хочиш?"— „А так: дайти ж міні, милостивий пані, п'ядесять батогів і орендарови п'ядесять". А жид каже: „Милостивий пані, бувайти здорові!". А Іван каже: „Не, пані! дайти перши ариндарови п'ядесять батогів, бо він ни має часу". А жид каже: „Я ни хочу того, пані!" [То пан]: „А ти казав, що по половині всьо піде! Козак, принисе нагай!". Той приніс нагай, і жид каже: „Милостивий пані! я так боюся, як він на мене буде литіти! А лутше, я ляжу по половині порога, і голова буде на дворі, а зад в покою!".— „Ну, добре, добре!". Як протягнули жида, дали ему п'ядесять, а Іван каже: „Пані! нихай пан дадут ще і моїх п'ядесять жидови!". І ще дали і тих п'ядесять. І жид взяв сто і побіг, а пан мужикови дав три рублі за тое. І той прийшов до коршми, і каже: „Дай горілки!".— „А лихо твоє маму! Як тобі давав пан сто рублів, то ти ни брав, а сто батогів взяв-їсь, лихо маму твоє!".

396. ЯК ДЯДЬКО ТРОМ АРЕНДАРАМ ОДНУ І ТУ САМУ КОРОВУ ПРОПИВ [л. 417 зв.]

(„Сказка, що мужик Ідну корову пропив тром жидам“).

Мужик богатий і богобойний в єднім селі страшно розпився так, що всьо спустив на горівку, тільки лишилася єдна корова. Але в селі було три коршми, і в них — три арендарі. Приходить до єдного: „Слухайте, Мошку! маю корову і ту хочу пропити. Будьте ласкаві, не кажіт нікому, а горівки давайте“. Жид і рад: дає, кілька хоче. Через кілька час заходить до другого арендара Янкеля з тим. То же самое заходить до третого Мортка также. Але їдного сабашу жида зійшлися всі в-купу, взріли корову. „А дивися, то моя корова!".— „Як? тото моя!". Третий каже: „То моя!". Показалося, що мужик всім тром пропив єдну корову. Ну, нема що робити! ідут до пана позивати. Посилає пан козака за мужиком. Приходить козак і каже, що „такий і такий інтерес. Але як що міні даси, то корова твоя".— „Ну, каже, навчи: дам ти корову".— „Ні, дай міні телятко".— „Дам" [каже мужик].— „Добре. Ото як прийдеш до пана, хочь він буде тебе і бити, і питатися, ти ніц не каже, іно свищи". Приходить. Пан питає,— той ніц не каже. Пан вдарив кілька раз в морду, мужик свище і ніц не каже: виразне здурів. Пан розсердився на жидів, що вони єго до того привели, нагнав, а корову мужикови казав взяти. Приходить ввечір козак за телятком, каже ему [мужикови]: „Дай теля!". Той бере свище. — „Та бо, каже, вже перестань сви-стати! то не перед паном". А той всьо свое. Взяв козак плюнув

і пішов: „Навчи біса танцювати, то і людям місця не буде! Так і з ним: навчив его, а він за тее не хоче ніц дати“. І таким способом мужик виграв корову, і теля, ще і напився добре.

[Диви у нас № 319, ст. 221].

397. СУКНА НА КАЛИТКУ! [л. 547 зв.]

Бо то мужик розумний хотів жидів ошукати. Він взяв собі в капшук рублів, повішав на шию, і іде помижи крамниці і заглядає. Але жиди дивляться на него і кажут: „Проше ту! проше! що копуети, пані честний господару?“ — „Сукна міні треба“. — „А якого?“ — „Червоного“. — „Проше, пані честний господару, в мене є“. І той прийшов до склепу: „Покаже!“ — „Сідайти, пані господару“. Він собі сів на креслі, і жид ему показує червоне сукно. Він подивився і каже: „Чи нима лутшого?“ Жид каже: „Я знаю, пані честний господарю, що, як що добре, то і гроші дасьте добрі?“ — „Та вже ж: що буде варто!“ І жид питає: „Кілько вам ліктів треба?“ Мужик каже: „Розвивай, я пізнаю кілько міні треба“. Жид ему розвинув може з вісім ліктів. Питаєся жид: „Чи буде?“ — „Розвивай далі“. Жид — кондинт! — і розвиває. І мужик зобачив, що до половини постава розвинув, і каже: „Буде!“ — „Ну, годімся: почому дасьте за локоть“. Мужик каже: „Міні ни треба локтя, іно міні виріж на калитку на середині, отакий-о кавальчик, — то дам тобі два гроші“. Жид каже: „Що ви, пані господару?! жартуете?! Кажіт-но правду“. Мужик каже: „Та як виріжиш міні на середині, то дам тобі два гроші“. Жид починає ганьбити мужика, і витрутив его з крамниці.

398. ЯК ІВАНКО ОШУКАВ АРЕНДАРА [л. 385 зв.]

(„Сказка, що Іванко вкрав в жиди гроші“).

Арендар ішов з грішми, а за ним пахолок Іванко. Ішов [арендар] через річку, підняв кафтан, скочив, і гроші випали. А Іванко перескочив і взяв. Жид оглядівся і каже: „Ти, Іванку, гроші взяв?“ Він каже: „Ні, я і не бачив!“ Жид каже: „Ну, підем до пана. Але ти аби-сь говсрив за мною! Я буду казати: ішов Іцко через річку, загубив калитку з грішми, а Іванко ішов та знашов“. Мужик того не признає, що він знайшов. То він [арендар] обіцяв му: як він так скаже: „Іванко ішов та знайшов“, то „дам рубля“. Мужик каже: „Дай рубля, то я скажу!“ Жид дав, і все му повторяв, щоби знав як казати. Прийшли до пана. Жид скаржится, що Іванко гроші найшов, а Іванко каже: „Ні, я не бачив гроший!“ (бо воно і правда, що не видів гроший, а підняв тільки калитку). Пан каже: „Чого ж ти чіпляєшся его, коли він не признаєся?“ Жид каже: „Най пан слухає, як він буде за мною говорити“. І починає: „Ішов Іцко через річку“. Мужик за ним повторяє. [Арендар каже]: „Іцко через річку скік, а гроші пук“. І мужик то повторяє. [Арендар каже]: „А Іванко халі“. Мужик каже:

„Ні, я не бачив гроший!“ — „Чикайти-но, пане! я з ним вийду до сіний, поговору!“ Вийшли до сіний. Жид каже: „На тобі ще єдного рубля,—кажи, що-сь взяв“. Дав му рубля, мужик закликав, що скаже [все] перед паном. Прийшли до пана, мужик каже: „От, дивітся пане! Жид-капостний дав міні два рублі, щоб я казав, що взяв-ни гроші!“ Пан жида нагнав, а мужик гроші взяв і пішов собі.

399. Т Е Ж [л. 581 зв.]

Бо то ішов жид до міста і ніс гроші в чересу. Али мужик перикопує собі ниву, щоби ему не в[ж]джували. Жид питаєся: „На що ти, Іванку, колаєш ямку?“ — „На скік“. — „А ну, я собі скік!“ І жид скочив. Вилитів ему черес з грішми, і мужик підіймив. — „Іванку, Іванку! віддай гроші!“ Той ни хоче. — „Ходім, Іванки, до паньски ганьки“. Прийшли вони. Закликав пан жида, розпитався,—жид розказав. Закликав [пан] Івана, і Іван розказав, і дав панови гроший. І пан каже до жида: „Каже Іван, що ни брав твоїх гроший. Є молотільники на тоці. [Молотіт оден одного, поки котрийсь признається]“. Закликав пан з ціпом. І жид каже: „Я буду перши бити Івана, то він признається“. Положили Івана, і жид каже: „Я розмахаю ціп і вдару, то ти признаєся“. І розбігся, і штурк Івана капицею, [і] відбіг знов. І так розбігався три рази. І каже жид: „Ну вже, Івани, як будиш мене бити, то я тобі дам рубля, іно ни розбігаєся, іно так бий!“ Взяв він [Іван] рубля,—як потягни жида три рази ціпом! А жид питає: „А є там мої ноги?“ — „Є! є! ще не відбив!“ І третій раз повторив. Жидови периболіло, і він приходит знов до пана позивати. І пан каже: „Треба вас бити обидвох батогом. Ну, бире ти, Іване, скидай штани і лягай під koniec під батіг, а ти бири холошні і лягай під руку“. — „Но ні! лутше ней він бире холошні і лягає під руку, а я скину штани і ляжу під koniec“. І жида добри вибив. І жаль ему гроший, іде знов до пана позивати. Пан ни знає їм що казати. І каже: „Ну, Івани, сідай на тилегу, і ней жид тягни догори, а ти жида пустиш згори“. Сідає Іванко. Жид тягни догори і посла спустив его на долину. І [пан] казав ся ему претаїти, щоби [бути ніби] ниживим. Жид приходит, будит і каже: „Івани! Івани! ти живий?“ Прийшов до пана і каже, що вже Іван вмер. — „А сто твою маму, жиди! ти міні подданого збавив!“ І казав его взяти в холодню. Каже пан, щоби заплатив ему сто рублів за підданого. Дав [той] сто рублів. І випустили жида, а жид думає, що вже Іван вмер. А Іван ходит і п'є.

Али Іван був в коршмі, і жиди тії ідут. Али Іван каже до шинькара: „Ти лязь і зробися вмершим“. І шинькар зробився мирлим. Іван лагодит дощочку. І жиди кажут: „Що ти робиш?“ — „От, дивися що: від тої дощочки той чоловік встане“. То й вдарив три рази і каже: „Ставай, мирлий, на світ“. І той вожив, і жиди кажут:

„Продай мині тую дощочку! Ну, що хочиш?“ — „Дай сто рублів“. І дали йому сто рублів, а дощочку взяли. От ту в іднім силі вмер пан, і жиди кажут: „Ідьмо! ми там виликі гроші виграєм“. Приїхали вони тудя і кажут синам, що „ми так зробимо, що ваш батько ожие“. — „То ми вам дамо силѡ“. — „Ну, зробимо“. А той пан був в такім покою, що ни було нікого. І закликали [їх] тудя, і вони б'ют пана тою дощочкою і кажут: „Ставай, пани, на світ!“ Вн ни встає. І тогди тоті сини кажут: „Наш батько кілько жив, і его ніхто ни бив, а якісь жиди по смирти били!“ І взяли їх під суд, і ни дают їм їсти, аж доки пана ни поховали. Допіро, потім випустили тії жиди, і їх тогди може коштувало зо сто рублів,—і випустили їх.

Али Іван і тії гроші пропив. Приходит до жида. Нима его, [за-стає] іно жінку. Обмастився сажою так, як чорт, і каже, що „я з там-того світа“. І жидівка питаєся: „Що мій батько робит?“ — „От, каже, бідує: воду носит, босий і голий“. — „Ну, а ви підети назад на там-той світ?“ — „Піду“. — „Ну, нати вам гроші, дасьте татови, щоби собі коня купили“. І дала ему полотна, сукна дорогого, і той взяв і пішов. Оглядаєся,—дивится: біжит за ним вирком жид. Той тоє кинув в корчі, сам обтерся і став під кваснищою. Прибігає жид до него і каже: „Чи ни видів ти такого і такого чоловіка?“ — „Я видів, бо я на сторожі, підпераю тую кваснищу, щоби ни впала. Али ти его ни доженеш. Дай мині коня, [а сам підперай заміст мене]“. І той жид став під яблункою і стоїт, а той поїхав. І жид стоїт під кваснищою, і не відступаєся. Далій, як скочит і каже: „Ну, кроть его маму! Надув мене і жінку“. Прийшов додому, і жінка питаєся его: „Чи дігнав?“ — „Дігнав-їм, али дав ему коня, ней дасть татови“.

400. СХОВАВСЯ В МІШКУ ОД МОСКАЛІВ! [л. 328]

(„Сказка, що чоловік мірав жида в мішку“).

Бо то жид наймив чоловіка на фірманку: десь-то мав їхати. І їхали оба на еднім возі, і той жид питаєся: „Чуеш, Івани, де би я ся подів, як би ту москаль ішов? Я его еще нігди не видів, і дуже боюся!“ А Іван каже: „Я би тебе в мішок зав'язав“. Але їдут, їдут далій—дивится Іван: пасєся череда дуже далеко. А він каже до того жида: „А диви-но-ся! а онди москалі пішли в долину!“ А жид каже: „А чуеш, Іване? а де мене подієш?“ — „Зав'яжу тебе в мішок“. — „Ну, зав'яжи ж мене зараз“. Зав'язав Іван его і їди далій, а жид—в мішку. Допіро, каже Іван сам до себи, замість москалів: „А ну, з дороги, мужик!“ І питаєся ніби москаль: „Ну, что ж ти везьош?“ — „Жита півкірця везу до млина“ — „Ну, зачікай! будем мірати!“ І б'є той-сам Іван палкою по тім мішку, що жид в нім був, так ніби то москалі. І витягнув ему едну палку,—каже: „От гелетка“. Вдарив другий раз: „От—півкірця. От—три гелетки. От—вже і корец. А ти-кажеш, що но півкірця!“ А Іван знов-таки сам каже так, ніби то до москалів: „Не, пані! таки півкірця“. Бере знов палку в руки, б'є по

тім мішку і рахує так, як перши. Досить того, що він таким способом того жида змірав замість жита. Ну, їдут вже далій, не б'є его той Іван вже. А жид обзиваєся потехенько: „Чуєш, Іванку? а вже нема москаль?“ Каже Іван: „Не, нема“.—„Ну, розв'язи ж мене“. Розв'язав его, а жид каже: „Бодай тебе! чуєш ти, Івани! А сказав він раз, як змірав, що корець,—то ней би вже так було! а ти все, що «таки півкірця!»». Москаль за кожним разом лутши мірав, і так мене збили, що я не можу повернутися“.—„А що ж я з того винен?“— „Як то що, кроть твою матер! Ти тепер смієшся з мени? Почикай-но, заплачу я тобі за того, коли-сь такий!“.

401. ЯК ДЯДЬКО ЗА ЧОРТА ПЕРЕБРАВШИТЬСЯ, БОРГУ ПОЗБУВСЯ [л. 403]

(„Сказка, що на Судний день мужик жида вхвотив, замість чорта“)

Бо то винин [був] мужик жидови п'ядесять рублів. І на Судний день обмастився мужик сажою, і вдягнувся в чорне, і прийшов до его хати і стоїт під хатою. Али жид прибїг додому. Подивився— і назад іде до школи! А той [в сажі] его злапав і нисе. І жид злякався і крикнув: „gwawt“. [Каже чорт]: „А ти знаєш того чоловіка, що ти ему *) гроші позичив?“—„Знаю!“—„Али позичив-їсь гроші?“— „Позичив, п'ядесять рублів!“— „Ну, як подаруєш тії гроші ему, то я тебе пушу!“ А той каже, що „подарую, і ще ему дам своєх!“ І той [чоловік] кинув его в землю, а сам пішов від него. На другий день прийшов чоловік до жида і каже: „Ну, орендару, а що буди з нашими грїшми?“— „Ну, Івани, знаєте що? міні в сні приснило, щоби подарувати вам тії гроші, що міні лутше буде щастя“. І подарував ему.

402. СПРОБУВАВ ЛІТАТИ [л. 402]

(„Сказка, що жид литів на сабаш з дуба, виліз на дуба і впав звіттам“).

Жид з мужиком їхав. І їм пристали коні,— і ночували в лісі. І жид просит того мужика: „Чи ни можна би нам приїхати до міста? бо я ту ни маю ні гугля, ні курки“. Мужик каже: „Коли коні пристали! От я—то полечу, бо я собі крила зроблю“. Взяв лупка і зробив крила. Жид каже ему: „Дай міні тії крила, ней я полечу на сабаш. А тобі далеко до неділі: ще приїдиш“. Мужик каже: „Дай рубля, то дам“. І жид дав ему рубля. Али питаєся жид: „Як же міні литіти?“ Мужик каже: „Вилізь на дерево та й з дерева злитиш. Бо і птаха з дерева злітає“. Жид виліз на дерево, махнув крильми і каже: „Бувай здоров, Іванку, бо я вже личу до мої Сурки на сабаш!“ І скочив— і розбився, бо на землю впав і стати не міг. А мужик каже: „А бачиш, я тобі казав, що ти ни вмієш літати“. А жид каже: „Не, я дуже легко литів, іно дуже тяжко сів“.

*) В оригіналі помилкою „в него“. М. Л.

403. МАНДРІВКА НА ТОЙ СВІТ [л. 387 зв.]

(„Сказка, що мужик водив жида до неба“).

Ідного часу мужик завмер був, а послі віджив і виздоровів. Прийшов до коршми, і арендар его питаєся: „А що, Іванку? Я чув, що ви були вмерли?“ — „Та вмер!“ — Каже: „Ну, а були ви [на] там-тїм світі?“ — „Та був!“ — „Ну, скажіт же мині, що там мій татуньо робит?“ — „От, каже, що робит: тут мав він всьо всюду їсти, пити і всьо робити, а там запрягли его, та й воду возит!“ — „А не может то бути!“ — „Ну, як ми не віриш, то піде на той світ, то будеш видіти!“ — „А коли б я знав туди дорогу, то би-м поніс ему гроший, щоб собі купив коня!“ — „Ну, заплати мині, то ти покажу дорогу і як туди дібратися.“ — „Що хоч?“ — „Дай сто золотих!“ — „Ну добре, дам!“ — „Так приходи в понеділок, — підем!“ — Прийшов понеділок, жид приходит до мужика: „Ну ходім!“ — „Чикай-но! Видиш, туди треба литіти, я собі і тобі крила роблю“. Жид зачикав. Крила мужик зробив, вийшли в ліс, бере мужик чіпляє собі крила. Вчіпив і жидови. — „Ну, тепер лізь на найвишого дуба, щоби нам було лекше злетіти!“ Повилазили. Той махає крилами і кричит до жида: „Пускайся литіти!“ Жид зачав махати крилами — і спустився з галузи помежи гиля, злетів на землю і забився. Мужик зліз з дуба, гроші забрав від жида, его закопав, а сам через кілька днів прийшов додому. Орендарова жінка зараз прибігла: „А де мій чоловік?“ Той каже: „Лишився на тїм світі, бо его так там полюбили, що батька випустили, що не возит води. І его самого зробили дозірцем коло душ грїшників. І вас казав приставити до себи, коли хочети“. — „Ні, каже, най він собі там заробляє гроший, а ми тут. Нам всьо тут ліпши!“

404. П'ЯНИЦЯ-ДУРИСВІТ [л. 598 зв.]

Бо то їден мужик називався Міхалко Швец. І він все пив горівку. Досить того, що він напив в жида на трицять рублів. І думав собі той чоловік: „Що ту зробити, щоби гроший ни віддати?“ І в того жида була грушка, і під тою грушкою прив'язував жид товар. І разу їдного, виліз той Міхалко Швец на грушку. Дивится, що жид припинає товар, — і кличе: „Мошку! гей!“ А той жид каже: „Вусиус? (то значит по нашому: — Чого?). — Твій Суруньо буде мати Мусіяш!“ — „А хто ему буде отец?“ — „Міхалко Швец!“ Той жид втішився. Прийшло на другий день. Прийшов той Міхалко до коршми, ніби нічого і не знає, сів собі на лавці і сидит. Али жид виходит і каже до него: „Що ви, Міхалку, ту сидите, ходіт до ванькира“. — „А коли я, пані-арендарю, ни маю з чим! Іще вам там-того ни віддав“. — „Ну, що, герсти, тамтого ни віддав? Ходіт-но до ванькира“. Той бире і іде. Прийшов до ванькира. Жид ему дає горівки пити, їсти, і дає ему ще трицять рублів своєх, а тамтїї дає, і Міхалка просит жид ночувати. І той ночує. Али жид каже до

свої Сурулі, щоби вона ішла до Міхалка Шевця спати. І тая Суруля прийшла до него. Став мужик рано, пішов додому. Досить того, що той Міхалко Швець у него був три рази і всі три рази з нею спав. І вже вона зайшла в ценжі*), і той жид розписав бумаги по світі по жидах, що его Суруля буди мати Мусіяша, бо він з Богом говорив. І вже ті жиди поз'їжалися, і тая Суруля розходилася і привела дівчину. Ті жиди всі ему плюють в оче, що „твоя жінка і дочка — к-ви, бо Суруля привела дівчину замість Мусіяша! Тьфу, тьфу! к-ва! Лихо мамі твої з нею!“ І той жид втратився, бо мусів тим всім жидам сплатити, що в него були. А Міхалко наївся-напився і ще шістдесят рублів заробив.

405. ЦИГАНОВА ЗАГРОЗА [л. 374]

(„Сказка, що циган казав жидови, що при сконченні світа будут жиди робити циганам“).

Бо то циган [позивав перед паном] жида, що жид ему написав багато, що він напив горілки. І пан казав, що „ни приписуй ему, що він більше напив, бо ти й того ни взиискаеш“. — „Не, пані! Я ще і много всього ни писав!“ І циган каже: „Чикай! будети ви вам паньщину робити! Бо як Господь вас виганяв з Єгипту, з полудня, то цигани просили Бога, щоби дня доробили. То Бог казав, що при сконченію світа і той південь такий буде великий, як рік. То я тогди пімщуся на тобі!“.

406. ЯК ЦИГАНІВ ВЕДМІДЬ ВОЛА ВБИВ [л. 393]

(„Сказка, що медвидь забив воли чоловікови“).

Два чигане ішло з медведьом. Заходят в село до господаря на ніч з тим медведьом. Заводят его до хліва, де було пара волів, прив'язали медведя до стовпа, самі полягали в хаті. Тимчасом медведьови віл наступив на ногу. Той як тріпнувся, — вирвав стовп і оба воли побив. Приходить циган до хати і каже товаришови: „Ей, пане-брате! Озуваймося, одягаймося, та за високу гору вибираймося, бо наш Мись забив Рикайла!“ Зібралися і пішли. Господар виходит волам давати їсти. Дивится: забиті воли. Прийшов до хати і каже: „Бач, жінко! вже побиті воли, а псявіри-цигани пішли вгору!“.

407. ЯК ЦИГАНИ СВОЇХ ДІТЕЙ ГАРТУЮТЬ [л. 588 зв.]

Як цигани ся волочили, то една циганка пішла в село робити, а дитину положила під припічком. [В хаті була жінка]. То та жінка дивится, що, може, дитина змерзла під припічком, — взяла і положила на пец. Приходить додому циганка з роботи: „А де, каже, моя дитина?“ — „От там на пецу“. — „А нехай тобі маму мурдує! тримай жи собі! Загартовала-сь міні, тепер відгартуй та й тримай собі!“ І мусіла бідна жінка, щоб збутися циганської дитини, дати муки, ковбас. Аж так циганка взяла собі дитину.

*) Написано: „въ сѣжи“. М. Л.

408. ЯК ЦИГАНИ ПИРОГИ ПОКРАЛИ [л. 400 зв.]

(„Сказка, що циган кидав малай і казав: „Малаю-малаю! я тебе за хліб ни маю“).

Раз циган, ішовше на празник, взяв собі малая. Але, ідуче через ліс, зробилося му тяжко. Каже до себе: „Нащо я маю нести хліб, коли на празнику всього достаток є?!“. Бере викидає по корчах кавалки малая і каже: „Малаю, малаю! я тебе за хліб не маю“. Прийшов на празник, ходив по селі, і до коршми зайшов, але ніхто его не запросив до себе. Вертаєся голодний додому. Нагадав собі, що малай викинув в корчах; бере шукає, але не міг найти. Прийшов додому. На другий день кажи жінці іти на празник. Тота іде на друге село, походила, походила, нарешті приходить до одної хати: „Позвольте, господине, мому хлопцюви на пецу загіртіся, бо его напала насерниця, та не знаю що робити“. — „А добре,— каже—найліше на пец та черевом до горячої чіріні ляже, то зараз перестане біль“. — „А добре“. Хлопец виліз, а там стояли з макітрою пероги; наївся, а решту забрав і каже до матері: „Паріла мама?“ — „Паріла“, каже, „паріла, та й джалала і до шатра манджала“. Господиня питаєся: „Що він каже?“ — „Ото він каже, що ще гірши болит, нехай злізає“. Зліз він з перогами, і пішли. А господиня не огляділася, що перогів нема, — аж як треба було давати. Але трудно циганів дігнати.

409. ЛУКАВИЙ ЦИГАН [Чуб., т. II: „Мужик і циган“, ст. 582]

Господар приймив циганського хлопця до услуги. Але же той хлопец ледащий був, скаржется він [хлопцювому] батькови. Циган каже: „Прошу вас: як до їдження, то таки моею рукою бийти! а до роботи не наганяйти“. Ну, через кілька день циганчук не хтів робити і втік. Приходить его батько, застав що обідали. Чоловік кивнув на жінку, щоби дали циганови ложку. Жінка дала і на стіл поставила лемішку. Перед чоловіком насипала шкварків, а перед циганом тільки трохи. Циган подивився і каже: „Знаєте, пане господару, що, якби мені мій син тут був, то я би ему скрутив голову отак!“ І при тім слові миску з лемішкою обернув і перед себе шкварками поставив.

410. Т Е Ж [л. 395]

(„Сказка, що циган ни хотів їсти сметани“).

Мужик їв смитану. Та циган надійшов — і зачав ся страхати. Мужик питаєся: „Чого ся ти, цигани, так страхаеш?“ А циган каже: „Бо я не знаю, як ви тоту сметану їсте? Бо, як би-м зїв одну ложку, то би-м вомітував до смерти“ *). А мужик каже: „Як то? то ти маеш бути лучший від мени?!“ Закликав своєх двох синів і казав его [цигана] тримати, а сам ему ляє смитану в писок. Але циган так швитко поликав, що він не вспів наливати. Але на остаток ему циган каже: „Не так, пані-господару, робіт: еден—тримайти, а двох—наливайти!“.

*) В оригіналі: „вомітувавъ“. М. Л.

411. ЯК ДЯДЬКО ПОКАРАВ ЦИГАНА [л. 400 зв.]

(„Сказка, що циган вліз в сад, і его господар запов і перисачував (sic) через пліт).

Раз піймали цигана в саду, що нарвав сливок, і зачали бити его. Але він каже: „Вже що хочети робіт зо мною, тільки за пліт не викидайти!“. Той думає: „Чикай! зроблю я тобі і тоє!“. Бере тягне его до плота, взяв перед себе і перикинув через пліт. Той встав і каже: „А да[й] же Боже вам здоровля, пане-господару, що ви з ласки свої перисадили мене!“. — „О, триста ж твою маму! Коли б я знав, не перекидав би я тебе“.

412. ЯК ЦИГАН У ПАНА ШУБУ ВИМАНІВ [л. 544]

Був ту циган і ни мав хати. І господар его вигнав зо свого дому. І він [взяв сак], сів собі на дворі під саком, і виставляє через дзюрку палиц, і говорить сам до себе: „Хто хати ни має, той погибає, а хто хату має, то гатки ни має“. Али, виставляє через дзюрку палиц і говорить сам до себе: „Али ж то там земно!“. А сів собі на полю напротів місяця. І як ему докучив вітер з морозом, то він каже: „Ей, місяцю, місяцю! світиш, а ни грієш! дурно в Бога хліб їш. Али вій ни вій, тисни ни тисни, то вже ни іде до Різдва, іно до святого Петра“. Али іде пан шістьми кіньми в шубі, надібає его під саком, питаєся: „А ти ж ни змерз, цигані, під саком?“ — „Ні, ни змерз, бо ту ся вітер ни затримає, то і тепло. Бо куда вітер завіє, то туда і вивіє, — то ту зимно ни затримає“. Пан ему каже: „Міняй зо мною за шубу“. — „А ні, пані! моє лутше! Ней ще пан дадут десіть рублів, то заміняю“. І пан ему дав десіть рублів і шубу, і той заміняв. Циган вбрався в шубу і пішов, а пан від'їхав з верству та й замарз. А циган тогди вернувся, сів на сані і поїхав.

413. ЦИГАН КОСАРЕМ [л. 394]

(„Сказка, що циган у попа косив траву“).

Прийшов циган до попа і каже: „Я піду косити траву“. Піп післав его з наймитом, котрому сказав: „Гляди: що вони будут робити, то і ти роби. Я на них [ся] здаю, бо вони господар!“. Пішли вони в поле, і каже циган до наймита: „Лягаймо трохе віддихнім!“. Полягали — і спали до полудня. Встають, — люди вже полуднуют. Вони собі пополуднували. Люди лягають віддихнути, — циган каже: „Ляжмо й ми трохе!“. Як лягли, спали до вечіра і трави не косили. Вечіром приходять, повечерали. Попада понадавала циганови то муки, то хліба. Той пішов — і знов вертаєся: просит ще сала. Піп на него покричав, і циган виходит з хати і каже: „Не даєте, добродзію, сала, — щоби вам вся трава встала!“. А тимчасом піп наймита не питає, чи була робота, чи ні. На третий чи на четвертий день піп спросив

громадильників. Приходять до сіна, а трава стоїть, ніхто і стебла не підкосив. Тоді ся він догадав, що ся зробило, як наймит розказав циганову роботу.

414. ЯК ЧОЛОВІК ЛЕДАЧОГО ЦИГАНА ПОКАРАВ [л. 589 зв.]

Господар єден наймив цигана косити, то він рано прийшов. Господар дав му горівки, закуски і каже: „Ходім косити“. Циган каже: „Знаєте що, господару? Нащо має господиня трудитися носити обід? Волят вони собі що вдома робити, лутше пообідаймо вдома!“. Почикали, пообідали. Каже [господар] до цигана: „Ходім“. Але циган каже: „От, вже недалеко полуденок. Пополуднаєм, то не будем носитися с полуденками“. Зачикали, пополудновали. Господар каже: „Ну, ходім вже“. Циган каже: „От, вже не рано! Лутше повечераєм, — вже взавтра раненько підем“. Господар бачит, що даремни его накормив, каже: „Ну, то прийди дуже раненько!“. Циган як пішов, господар з жінкою змовився, щоби на другий день вона не виносила обідати, аж коло полудня, і винесла в близнятах тільки воду. І як він буде за нею гнатися, ніби схоче бити, то щоби вона кинула близнята та й втікала. А собі казав злагодити їсти, взяв так, щоб циган ни бачив. На другий день, нім циган прийшов, [господар] встав рано, наївся, коси полагодив. Тільки циган прийшов, дає му косу в руки і каже: „Ну, ходім, а жінка нам винесе їсти і горівки“. Пішли: зачали косити. Вже пора і обіда[ти]. Циган бачит, що людя несут, а їм нема; а господар, як хоче їсти, іде в корчі та й там їст. Перейшли обіди, а їм нема. Мужик ніби зачинає клясти жінку, що так припізналася, а циган каже: „Ой, варто, пані-господару, щоби-сьти таки вибили!“. Люди вже і полуднуют, а їм нема обіду. Циган, зголоднівши, намовляє господаря, щоби бив жінку. Каже: „Та то стидно, що до сих порів нема обіду“. А от перед вечіром жінка показала ся з обідом. Циган, як зобачив, каже: „Ей, господару! на Бога! впадайти, бийти добре!“. Господар, злавши за кий, давай біжит до неї бити. Тота зачала втікати, кинула близнята та й побігла. Циган каже: „Е, зле, ви господару, зробили! треба перше було ся наїсти, а послі бити, і я би вам потримав“. Господар каже: „Ну, вже косімо до вечіра, не гаймо дня, а ввечір я єї дам!“. Ввечір ідут додому. Циган просит: „Ей, змилуйтеся, господару! ни кажіт нічого жінці, поки не повечераєм, щоби не було так, як з обідом“. Прийшли додому. Господар з фуком каже: „Давай вечерати! Я тобі припімну і обід!“. Циган цюлює по руках: „Я вас прошу, пані-господару, зачикайти! по вечєрі!“. Як дала жінка борщ на стіл, господар покушав, каже: „О! недобрий борщ!“. А циган їст, бо голодний, і каже: „Дуже добрий!“. Після дала ячмінні галушки. Господар также ни хтів їсти, казав, що недобрі, а циган повну миску зів і хвалив, що дуже добрі. Господиня питає: „Може ще, цигане, га-

лушки будеш їсти?" Циган каже: „Дайти, коли ласка ваша, бо-м дуже голодний“. Зів і другу миску галушок. Як дала жінка пироги, циган не міг більше зїсти, тільки еден. Як дала печеню, то циган не годен і кавалка зїсти. Господар наївся і каже: „За то, що-сь вмїла зварити вечеру, дарую тобі: не буду бити“. А циган каже: „То правду ви кажети, господару, що вмїли варити. А не вмїли давати!“.

415. НАЧЕ-НЕДОГАДЛИВИЙ ЦИГАН [л. 224]

(„Сказка, що циган хотїв пироги їсти“).

Прийшов циган до мужика в неділю. Али, его жінка варила пироги. Прийшов циган до хати і каже: „Ото будим їсти пироги!“ . А мужик каже: „Будем їсти, та ни всі!“ . А циган каже: „А ви де, господару, будети?“ . А він, дурний циган, ни знає, що він ни буди їсти.

416. ЦИГАН НА ПАСІЦІ [л. 519]

Бо то господар викинув на весні зо стибника пасіку. І прийшов до него циган, і каже: „Дайти ж мині меду“. Мужик каже: „Ей, дурний! тепер меду ще нема“. — „Ну, то дай же вам, пані-господарю, вночі мороз, а в-день вітер, щоб ся муха ни росходила, іно щоби мед робила“. І господар за тое набив цигана і нагнав.

417. ЦИГАН СВАТОМ [л. 393 зв.]

(„Сказка, що циган ходив за старостами сватати парубка“).

Ішов парубок зо старостами. А циган здибает: „Куди ви ідети?“ — „Ідем сватати парубка“. — „Возьміт мене з собою!“ [буду підхвалявати]. Ті кажут: „Ходи!“ . Прийшли вони до хати, захваляют парубка, кажут: „з него добрий господар,— має стїжчата хліба“. — „Ба таки добрі стїжки!“ [підказує циган]. — „Має ялівки!“ . — „Ба таки добрі корови!“ — „Бики має“. — „Ей, де там бики! таки добрі воли!“ — „Часом, каже, трохе ся нап'є“. [То циган:] „Ба добре ся нап'є!“ — „Ніякої, зрешту, нема догане, тільки скалочку на очах має“. — „Де там? він таки добри сліпий!“ . Тії взяли і відправили: не хтіли давати за такого хваленого жениха.

418. ЯК ЦИГАНА ГОЛИЛИ СЕРПОМ, А ПОЇЛИ ЛУБОМ [л. 370 зв.]

(„Сказка, що кушнір голив цигана серпом“).

Бо то циган прийшов до хати до кушніра. Кушнір білит шкури. І каже [циган]: „Пані-майстри! підголіт мене“. — „Коли я бритви ни маю, іно самі ножі“. А циган дивится: лижит серп. І каже: „А ото по чому?“ — „То по два гроші“. — [„Ну, то голіт тим“]. І той взяв намастив єму валном голову. І [як припекло цигана]. каже: „Пані-

майстри! пустіт мене на двір! ней я помочуся!“. І той его пустив,— а циган далі втікати! — „Чикай!“ каже [кушнір]: „ней доголю!“ — „Чортову маму догониш, — добре, що я ся вирвав!“. Прибігає до хати до гарбара [не впізнав, що то гарбарня] і каже: „Отак! попав з голярні та до пивоварні. Нима пива напитися?“ — „Нима, іно квас“. — „Ну, то дайти“. Той набрав черпак лубу і каже: „На! пий“. Той випив і каже: „Пані-майстри: а у вас були діти?“ — „Були та померли“. — „Ой! то їх чорт від того квасу забрав. Али ще і тибє возьме, як іно будиш пити“.

419. ЯК ЧОЛОВІК ЦИГАНОВІ ПИХУ ВИБИВ [л. 362 зв.]

Йшов циган через ліс і питаєся ліса: „Знаєш ти, ліси-нидобори, хто через тебе йде? — королевич-монарха йде, золотий волос на голові нисел!“ Але йшов за ним чоловік і тоє чув. Али, іде циган далі і надигає того самого чоловіка гречку і зачинає батогом косити, і все каже: „Циганови гречку косити! циганови пероги їсти!“ Али, той чоловік дивиться і думає собі: „Як би добри вибити?“ Пішов, вирубав собі крепкий дручок меже корчами і перебіг его. Вчипив собі торбу, зажмурих очи, іде наперед него. Али дивиться: йде і циган. Зійшлися до купи і каже циган: „Помагай-бі тобі, сліпчи!“ — „Дай Боже здоровля, королевичу-монархо, [з] золотим волосом на голові!“ — „А по чім ти мене пізнав, сліпчи?“ — „По голосі, королевичу“. — „А чи знаєш ти, яка в мене чуприна? granatowa“. — „Не, ни знаю“. — „А на ж, помацай, сліпчи“. Той тогди як замотав руки в циганську чуприну, як возьми бити, а все каже: „Циганови гречку косити! циганови пероги їсти!“ І таким способом дав циганови перогів їсти і відігнав від него круле[в]ство.

420. ПАЛКИЙ ЦИГАН [л. 429 зв.]

(„Сказка, що попадає мила ноги за рікою, а циган з другої сторони єї брав“).

Бо то в єднім селі була молода попадає і дужи гарна. Де там находився ковальом циган, і дужи си подобав тоту попадаю. І все то мав си на думці, щоби то де ся зійти з нею та познакомити. Але ніколи му до того не прийшло. Де разу єдного вийшла, як на тоє ж, попадає за Збруч. Він побачив: „Ну вже“, подумав собі: „аж тепер мені вдасться согрішити з попадаю!“ Бере біжит до вирву за нею, та не можи єї дігнати. Але подумав собі: „Чого в буду за нею бігчи на тамту сторону, коли я із сеї сторони в неї скураю“. Став над Збручом і стоїт. А попадає виганяла качки з води. Та ніяк єї було так за ними лізти: піднеслася, вигнала з води качки, та й нахилилася і мие си ноги. Він як побачив, що вона нахилилася, — аж підскочив догори: так ся дужи вравував! Та й каже сам до себи: „Ото добра кобіта! ніц-им єї і не казав, — сама ся догадала, чого я хочу!“ Бере і киваєся, на тім

березі; а єї того і не в голові. Де ту надійшов якийсь чоловік, та й став недалеко того цигана і стоїт—дивиться на того чудо, що з циганом щось робиться. А він запланітвся так, що і не побачив, як той чоловік надійшов. Той [чоловік] каже до него: „А ти що, цигани, робиш?“—„Ну, або ти що? Не видиш, що я роблю?“—„Тажи я, каже, виджу, але не знаю, щд ти вото робиш“.—„Як то що?“ обзиваєся до него циган: „з попадьою грішу!“.—„Та де ж, каже, коли єї коло тебе нема?“—„Ну та що ж, що нема? то онди ест!“.—„Де?“ каже.—„А вонди, на тамтім боці!“.—„Ну, то де ж ти з нею грішиш, коли вона на тамтім боці, а ти на тім?“—„Бо то“, каже, в нас, чоловічи, то і так можна!“ Той розсміявся, взяв плюнув та й пішов.—„А пей жи ти, каже, маму мурдує з дурним циганом! Який жи дурний!“.

421. НЕ ХАЛАСУЙ! [л. 588 зв.]

Циган мав одного сина, і той му заслаб, не може ніц їсти. І каже старий: „Сину мій милий! Що б я тобі дав їсти? чого би забав, то всьо тобі дістану!“ А слабый каже: „Я би, тату, суніці їв“. Той як розбіжеться, як суне му в груди!—„Ото маєш суніцю. [Ни халасуй!]. А де ж я тобі дістану, коли тепер завальна зима?“ Циганчук трохе піддужав, та й пішли на празник оба. Ішли понад став. Сіли над водою—і старий каже: „Коби сир, мука та масло, то би пероги були! бо вода от є“. А той малий каже: „Я би по два брав“. А той в плечі кулаком! і каже: „Ни халасуй! не халасуй!“.

І вернулися додому.

422. Т Е Ж [л. 544 зв.]

Бо то циганови заслаб син в земні місяці. Він его ся питає: „Сину мій прилюбезний! Скажи міні, що би ти їв?“ Син каже: „Суніці, тату“.—„А дїтько би тобі ся в ребро всадив! А де ж я тобі суніць возьму в земні місяці?“.

423. ДЯДЬКО ТА НІМЦІ: ДОКТОР І АСТРОНОМ [Чуб., т. II: „Мужикъ, докторъ и астрономъ“, ст. 584]

Було собі двох людей. Єден з них був дохтор, а другий планетник; а вони були німці. Прийшли вони в цей край і зайшли до одного мужика на ніч. Дивиться дохтор, що тая господиня місїт мамалигу,—і дуже здивовався; бо не знав на що: він думав, що для свиний. Потому господарі берут і їдят тую мамалигу, а дохтор повідає до планетника: „Ходім с хати на двір спати! Бо видиш, скільки їх ест в хаті, то всі вимрут сеї ночі“. Вийшли і полягали на приспі. Мужик, повечеравши, вийшов на двір і повідає: „Пани, ідіт до хати, бо буде дощ“. А планетник каже: „Ні, не буде“. Мужик вернувся до хати, замкнув двери і ліг спати. Дощ в ночі як піде! Тії—звертілися: нема де сховатися! Добуваютья до хати,

а мужик, як добре нажерся мамалиги, заснув, і не чув, як вони добувалися; а можи і нарощне не пустив. І як ніхто ни відзивався, то дохтор казав, що вже вимерли. Рано господар встав, вийшов на двір і питається їх: „А що? не помокли-сьте?“ — „Ага не?!“ повідают дохтор і планетник. І питаються: „Господа! як ви знали, скажіт нам, що буде дощ іти?“ Господар каже: „Як? — в мене ест така свиня, що як має дощ іти, то вона з'їжиться“. По тому дохтор питається: „Чи ви завше таке їсте, як вчора в-вечер іли-сте?“ — „Завше“, повідає господар. — „А що? вас нігди нічого не болит?“ — „Та що! часом черево болит. То я вилізу на пец горачий, припечу добре, та і перестане“. Тогди дохтор повідає до планетника: „Виртаймося ми назад в свій край, коли тут пец — дохтср, а свиня — планетник!“. І вернулися до свого краю.

424. НІМЕЦЬ І СТАНОВИЙ [Чуб., т. II, ст. 587]

Бо то еден німец прийшов з жалобою до станового. Али становий повидів его і питається: „Ти что за чоловік?“ А німец повідає: „Я не чоловік, а німец“. Потому становий говорит: „Ти чого прішол?“ А німец повідає: „Я не прийшов, а приїхав“. Становой крикнув: „І! пошол вон!“ Німец поклонився і пішов.

425. ДЯДЬКО ТА НІМЕЦЬ [л. 398]

(„Сказка, що ішов німиц з мужиком на вандрівку, і німиц розповідав, що він був в Бога на обіді“).

Ішов німиц на вандрівку. Здибався з мужиком. Питається его: „Де ідеш?“ Мужик каже: „На вандрівку“. — „А що ж маеш?“ Мужик каже: „Хліб і сало“. Німиц каже: „А я маю булки і порося пичене. Підем разом! І перши будем їсти твій хліб, а посля—мої булки і порося“. І так зробили; перши мужикови хліб і сало ззіли. Али, стали на нічліг. — Мужик каже: „Давайте вже свое порося: будем вечерати“. Німиц каже: „А ніл перши полягаем спати, і кому ся гарніший сон приснит, то той буде їсти порося і булки“. Мужик на то мусів пристати, ляг спати ни ївши. Али ему ся спати ни хтіло, али іно слухав, коли німиц засне. І но-тільки німиц заснув, а він ззів порося і булки і спит. Рано повставали. Питається німиц мужика, що ся ему снило. Мужик каже: „Нехай перши пан каже свій сон“. І німиц смієся і каже: „Певно що ти ни годин, щоби тобі такий ся снів сон, як міні. Міні ся снило, жи-м був у небі, у самого Бога обідав, а святі міні услуговали“. Мужик каже: „То ни сон, али правда?“ Німиц каже: „А правда таки й!“ . „Ну, як ви з Богом обідали, то я прийшов; али мене с[ъ]ваті ни пустили там. Я іно-тільки з-за порога спитався: «А порося і булки, пані, як буде?» А ви сказали: «І[д]ж сам, бо я ту маю що їсти у пана Бога“. Німиц каже: „Або ти, може

ззів поросся?" — „А ззів, бо ви так казали". Німіц тогди в крик: „Я ни був у Бога, али у чорта! віддай поросся!". — „Вже ни віддам, бо ззів“.

426. ЯК НІМЕЦЬ ЧОРТИВ ПОКАЗУВАВ [л. 412 зв.]

(„Сказка, що німіц показував живі чорти“).

Niemiec, nie mając sposobu do życia, oświatczył się z tym, że bendzie pokazywał diabła żewego. I wybił trzy pokoi, teden — zielonym, drukiy — czerwonym, a trzeci — czarnym. I jeżeli mu kto zapłacił, to un muwił iść na sam przsud do zielonego, a potym — do czerwonego, a w trzecim miał być Diabył. I kto tyle poszedł — i bał się iść do czarnego, i mówił, że widział diabła, i muwił drugim, że widział, iakie nogi, iaky ogun. Ale ieden śmiały zapłacił za widzenie diabła, i poszedł przez wszlestki pokoi, aż do czarnego. I odzywa się stont, że nie widzi diabła. I niemiec stont się odzywa: „Prozdy patrzcie, tam iest stuł, — na stole“. A ten odzywa się stont, ży „niema diabła!". A niemiec muwi: „Tam na stole woryk, i w tym worku iest“. I ten — woryk namacał, i muwi, że iest woryk, a w worku nic niema. A niemiec muwi: „To to i bida, że niema nic u worku! ia to dla tego i tak robi, żyb było w worku! Wrutsie, Pan, ta wież swoje plentondzy, ta nie muw nikomu“.

427. ЯК ДЯДЬКО ТА МАЗУР ГОСТИЮВАЛИСЯ [Чуб., т. II:

„Русский и мазурь“, ст. 580]

Єдного часу мазур запросив до себе в гості руского мужика*). Поставив на стіл їсти й пити доволі, попросив: „Їдьте, будьте ласкаві!". Та й більше не просит. Мужик взяв два рази в писок і чикає, доки ще буде просити. Мазур дивиться, що він не їст більше, — казав жінці попатати з стола. Мужик покрутив головою, не каже нічого, а просит мазура до себе в гості. Думає собі: „Буду й я его так просити“. Мазур приїхав до него єдною кобилою. Мужик кладе єму їсти й пити. Мазур не чикає, доки буде просити его мужик, але їст і п'є, скільки хоче. Мужик дивиться, що він так здорово їст, відв'язав єму кобилу, прийшов і каже: „Ваша кобила утїкла!". А мазур забрав все зо стола, та й каже: „Вона не дається без хліба злапати". І пішов собі. Мужик подумав собі: „Треба було й мині так в него їсти, не чикати, доки буде просити! На другий раз вже буду знати, як робити“.

428. ЯК ПОЛЯК РУСИНА ПОВІСИВ [л. 202 bis]

(„Сказка, що пан вішав мужика, а мужик посла — пана“).

Бо то йшов пан і мужик на вандрівку. Али йдут, надїбают сукеру. І мужик взяв сукиру, а топориско дав панови. І идут-идут

*) Термін „русский“ у Димінського найчастіше прикладається до русина, а не до росіянина. Росіян Димінський зве москалями, або навіть кацапами. М. Л.

далій, надибали молоток. І мужик взяв залізо, а ручку дав панови. Ідуть-ідуть далій, надивають різак. Взяв мужик різак, а панови дав ручку. Алі ідуть-ідуть далій, надивають шибиницю. І каже русин: „Лізь вперед!“. Ну, бере русин поляка за шию на шнурок. Алі поляк каже: „Алі жиби-сь мене пусти, як я їно затріпаю ногами!“. Взяв витягнув русин поляка наверх. Поляк тріпнув ногами—і той его спусти. — „Ну!“ каже поляк до русина, „ну, тепер ти давай шию!“. — „Ну, я полізу. Алі щоби-сь мене тогди спусти, як я засвищу!“. — „Ну, добре! спусти!“. Бере поляк русина за шию і тягнє на шибиницю. Витягнув, слухає—ни свищи! Вже тремає і довго—ни свищи. І бере [поляк] і спускає на землю, і каже: „О, та ти бо жартуєш, що ни хочиш свистати! Свищи-бо!“. А він дивиться: ни свищи. І взяв [пан] его покинув, а сам забрав тое жилізо і пішов. (А русин завішався).

429. ЯК ОФІЦЕРИ РОСІЯНИН І ПОЛЯК ДО ОДНОЇ ДІВЧИНИ ЗАЛИЦЯЛИСЯ [Чуб., т. II: „Офицеры“, ст. 662]

Бо то двох офіцерів ходило до одної па[н]ни. І еден вмів говорити по-польски і по-руски, а другий тільки по-руски, а по-польски ані слова не знав. Досить того, прийшли вони одного разу до неї і забавляються. Вже вони ся набавили добре, ідуть додому. Тая па[н]на каже до одного, до того, що вміє по-польски: „Kiedy pan będzie?“ Він каже: „Взавтра“. Питається того другого: „А pan kiedy będzie?“ А той не каже нічого. Поляк каже: „І він буде взавтра“. Прийшло вже, що в тую па[н]ну поляк закохався, но через руского не може нічого зробити. Але разу одного питається руский поляка: „Що то такого значить, що як ми виходимо, і вона каже «będzie». — „А то, брат, знаєш, по-нашому хуже прахвоста“—„Как? то вона мині каже: прахвост?“—„А каже!“—„Ну, постой же!“ вже руский каже: „ходім брат, до неї“. Прийшли вони. Вже по забаві йдуть додому; йдуть додому,—питається па[н]на поляка: „Kiedy pan będzie?“—„Jutro“. Питається руского: „Pan kiedy będzie?“—„Что за będzie?! ти сама będzie! матушка твоя będzie, і татушка твой będzie, ви всі będzie!“ І від того разу ніколи не бував, а поляк ходив собі сам.

430. МАЗУР ТА ВИВІРКА [л. 545]

Бо то два мазурі йшли на вандрівку. І прийшли в ліс, надивали вивірку; а їм ся хотіло їсти. І кажуть еден до другого: „Я полізу на дуба вивірку лапати, а ти йде до села за горнятьом. Зваримо—і будемо їсти“. І той поліз на дуба. І но-тільки хотів вивірку злапати, а вона на дуба другого. Він каже: „Коли ти, менша, та скочила, то і я, більший, скочу!“ Як скочив, і впав до землі,—аж ему кров пішла носом. Той прийшов з горнятьом і каже: „А, ти, шельмо! сирову зівь!“ Як вдарит его горнятьом в голову—і добив на смерть.

431. ЛАСОЩІ [л. 397]

(„Сказка, що мазур розповідав другим, який заяец добрий“).

Mazur opowiadał drugim, że „muy ouceć był myśliwym. Ubił raz zaiąca; a matka była dworka, wiedziała iak sie z tym obyіć. Osmallila go, oparzyła go. Takey to był ładny, iak prcsionteczko! I połowy zgutowała żulto z ciemiezanko, a połowe — czarno z dziekciem. To że ciemiezanko można było іeść, choc i nie dobre, ale to czarny z dziekciem — to pies a pies.

432. МОСКАЛЬ ТА ХИТРА БАБА [л. 519]

Бо то москаль прийшов на квартиру і ни знав, як пироги назвати по руске *). І каже хазяйці: „Звари міні триугольників!“. — „Коли я ни знаю, які ж то? з чого?“ А він еї каже: „Возьме мукосей, та муки насеї, посля води росколоти, і посля возьмі дерева і роскачай, і возьмі ножа, і на штиреугольники поріж, а посля сира подложи, і зроби-но триугольники, і вкинь в воду, заваре, і посля назад їх викинь, і масла підложи, — то і триугольники будут“. Вона каже: „Коли я ни знаю! я б вам пирогів зварила“ **). І так розійшлися, що він ни знав, що то пироги, а вона ни знала, що то триугольники.

433. ЯК КАЦАП ХОТІВ ЧОЛОВІКА ЗАРІЗАТИ [л. 283]

(„Сказка, що кацап хотів чоловіка зарізати“).

Бо то був такий пан. І післав [чоловіка] до фільварку за грішми. І той, що пішов, взяв гроший звідтам штире тисячі. І на дорозі нахопила его ніч, і він впросився на ніч до шинькара. А в того шинькара ночував кацап. І той чоловік дає шинькарови гроші сховати, — а той кацап тоє всьо чув. Прийшло, пириночував той чоловік, і ді свїта взяв гроші, і пішов. І той кацап запраг коня і поїхав за ним. А той шинькар взяв ружо і пішов за ним [слідом]. Тимчасом вїхали в ліс. І той чоловік пішов на другу дорогу, — а кацап его за руку: „Підем разом!“. Прийшло, іде той чоловік на свою дорогу, а кацап ни пускає і каже: „Чикай!“. Взяв его за барки і каже: „Давай гроші сюда!“. Той ся в него просит: „Дай міні хоць Богу ся помолити!“ І той [чоловік] вклякнув і каже: „Бозе! прости мої гріхи, що я согрїшив!“. А вона, кацапа жінка, обзиваєся: „Та то легка смерть! Знаеш, як то барана ріжут? сюда — і туда!“. А той шинькар з ружом прибїг і забив кацапа. І тогди злапали тую кацапиху, і віддали в тюрму. А ему, [тому чоловікови], вольність пан дав.

*) „По-руски“ це значить „по українському“, а не „по-російському“. М. Л.

***) Нагадаймо, що пирогами звуть на Подіалю вареники. М. Л.

Х.

ОПОВІДАННЯ ПРО ІСТОРИЧНІ ОСОБИ ТА ПРО ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ.

434. ЯК ПІП ЦАРЯ ПЕТРА КАНЧУКОМ БИВ [л. 572]

Єдного разу цар московський, Петром звався, чогось ся дуже росердив і заслаб так, що аж ляг на постіль. Думали, що вже вмре. Приходять до него, радят ся ему сповідати, щоби без сповіді ни умер. Цар каже: „Як найдети міні дурного попа, то буду ся сповідати, а як не найдети, то не буду“. От посилають єдного шукати попа такого. Той їздит по селах дурного попа шукати, але ж бо трудно такого і дістати. От вертаєся без нічого. Дивиться: на полі оре піп. Каже [той чоловік] до фурмана: „Слухай-но! та то піп?“ — „А певне, що він, бо і коси має“. — „Стій!“.

Пішов він до попа: „Батюшка! казав цар, щоби-сьти ся збирали і їхали сповідати“. — „Де ж я поїду нивдягнений? іди-ходи за плугом, я поїду додому, старосту пришлю, та [староста] буде орати, щоб міні плуг не гаївся“. Рад не рад — мусит за плугом ходити, а піп мусів їхати збиратися. Приїхав додому, зібрався піп, і за холяву взяв нагайку. Сів, поїхав. Приїхав [до московської столиці]. На ранок стає на служення. А Петро приходит сповідатися. Сказав попови свої гріхи, вже тільки треба покуту назначити. І каже [піп] до Петра: „Слухай-но, Петри! я, що би-м тобі не казав зробити, то то всьо в твої волі, і ти легко зробиш, бо маєш на то власть. Але я тобі дам дваїцть п'ять нагаїв. То буде правдива покута!“.

Цар аж стрипнівся на такі слова. Але з тим не жарти: треба покуту прийняти. Пішов до захрестії, протягнувся, і взяв як непришній. Тільки скінчив піп покуту, і вийшов до церкви, — аж приходит до Петра той, що дорадив сповідь. Питає цара: „А що? хороший піп?“ Петро каже: „То такий піп, що і ти зараз іди до него до сповіді, і то непременно“. Пішов він до попа. Той вислухав сповіді і махнув ему п'ядесять нагаїв. Нагайку сховав і на служенья став. По служенї цар его поблагодарив за труд і відіслав назад до свої парафії.

ХІ. ОПОВІДАННЯ ПРО МІСЦЕВОСТІ.

435. ГОРОДИЩЕ МАТЬОРСЬКЕ УШИЦЬКОГО ПОВІТУ *) [л. 622]

Городище Матіорское или Матерское, Подольской Губерніи Ушицкаго Уѣзда, въ шести верстахъ къ западу отъ заштатнаго города Вербовца. При деревнѣ Матіорскомъ находятся развалины, которые народъ называетъ Городищемъ, котораго планъ прилагается; деревня Матіорское окружена лѣсами и [о]горбдами, поросшими дубовыми деревьями; народъ по преданію приписываетъ постройку валовъ замка какому-то Шолудивому Боняку, имѣвшему силу въ глазахъ, которые постоянно имѣлъ закрытые; и если нужно было что уничтожить, то сзади него ставалъ человѣкъ и вилками подносилъ рѣсницы. И на что онъ обратилъ взглядъ, то все разрушалось, и люди мертвыми валились. Но какой-то богатырь русскій, имени котораго преданіе не сохранило, подступилъ съ своимъ войскомъ, тогда какъ некому было поднести вѣки Боняку, взялъ замокъ, разорилъ, и его убилъ.

Постройка замка вообще каменная, изъ плитняка, безъ кирпича. Валы еще значительной высоты. Нѣкоторые люди отыскивали клады и значительно его очистили. Былъ входъ, какъ можно полагать, въ колодезь; но употребя до 20 сажень каната, дна не достали, и въ послѣдствіи отверстие забросили. Въ окрестности замка нашли въ 1863 году саблю, пику и стрѣлу на лука. Саблю и пику крестьяне передѣлали на домашніе надобности, а стрѣлу я представилъ Подольскому Статистическому Комитету. Монеты находятъ только новѣйшаго времени, которые не имѣютъ никакого отношенія къ разрушенному замку. Валовъ никто не разрывалъ, потому что на то нужны значительные средства. По преданію владѣльца Городища, Бонякъ имѣлъ такую же укрѣпленную резиденцію Каменецкаго уѣзда въ селѣ Иваньковцахъ, которая разрушена въ то же время, когда убитъ Бонякъ.

*) Подано опис, точно додержуючися оригіналу, не міняючи в ньому ані ортографіі, ані слів. Тільки знаки розділові, яких Димінський зовсім не вмів розставляти, я вважаю за потрібне порозставляти-таки, бо инакше важко було-б читати. М. Л.

Изъ исторіи видно, что Бонякомъ Шолудивымъ назывался Половецкій ханъ, жившій въ XI вѣкѣ и сдѣлавшійся извѣстнымъ съ 1069 года и воевавшій въ семь краѣ съ разными князьями, то въ союзѣ съ ними, то противу нихъ. И съ правдоподобіемъ разореніе замка можна отнести къ 1103 году по тѣмъ признакамъ, что на срубленномъ въ 1863 году дубѣ, по наслоенію, нащитано мною 743 года. Полагая, что онъ выросъ въ 20 лѣтъ по разоренію замка, приходится согласно съ лѣтописью [признать] дѣйствительное время разоренія. И дубъ росъ на развалинахъ.

ХІІ. Б И Л І Н И.

436. ІЛІЯ МУРИН [л. 331] *).

(„Сказка, що чоловік мав їдного сина, і він ни ходив на ногах 45 літ, після був богатиром“).

Був чоловік і ни мав дітій, но їдного сина, і той син ни ходив на своїх ногах через 45 літ. Али старі їдного часу пішли в поли, а до него приходит Господь і Святий Петро і Павло. Господь каже:— „Встань, Ілія Мурин, і дай нам чого ся напити с комори!“— „Коли я не можу встати! Міні вже 45 літ, та я ни хо[д]жу на своїх ногах“. Господь дає ему паличку і каже: „На! на тії палитці важся, то встаниш“. Він взяв, на тій палитці став, приніс з комори шанок напитку. Господь каже: „Ану-но, Ілія Мурин! сам той напій випий!“ А він, як потягнув— і всьой за раз випив. Господь каже: „Ходи тепер зо мною надвір“. Вийшли надвір, дивляться: така скала, що трудно оком зглянути. А Господь каже: „А-ну, попробуйся с том скалом!“ Він як взяв за тую скалу, три рази перекинув! Господь повідає: „Що ти тепер, Ілія Мурин, думаєш?“— „От тое думаю, що якби міні ту був слуп желізний, то би-м 3 рази світ обернув“. Господь каже: „А ну, ще піди, принеси нам того напою с комори!“ Він пішов і знов приніс єден шанок. Господь каже: „А ну, ще другий випий!“ Він як випив той всьой, Господь повідає: „Ходи, знов ся попробуєш с тою скалою!“ Він як вхопив другий раз, то іно два рази перекинув, а третого не годин, бо му Господь сили виймив.— „Ну, ти тепер, Ілія Мурин, будеш богатир над всіма богатирами“.

І взяв Господь і пішов від него. А він посидів в хаті трохи і думає собі: „Понесу я свому татови трохи трунку“. І взяв тую барилку, що в нії може з 40 відерок, під паху—і нисе. А стара дивиться: „А диви-но-ся: наш син нисе нам трунку напитися!“ А старий повідає: „То ни може бути, щоби кривий ніс!“ Али дивиться: правда!

*) Своєю формою „Ілія Мурин“ є прозаїчна казка, але я дозволив собі (вважаючи на історію сюжета) ввести тую казку до рубрики „Біліни“. Див. на ст. 279—280 де-які мої додаткові уваги з цього приводу. *М. Л.*

Приходить [Ілія Мурин] до них і каже: „Що ви? полуднаєти?“— „Таже полуднаєм“.— „Вже-сьти багато накорчували?“— „Не, не багато“.— „Нати, напийтися трунку, а я вам трохи викорчую“. Як взяв корчувати, то за раз дуба вирви!*). І як взяв корчувати, то за годину, заким батько пополуднав, то зробив з на-п'ять день вораня. А батько каже: „Буди з мени!“.— „Ну як буди, то буди! Ходіт додому“.

Приходять до дому,—він каже: „Ідіт-но, тату, до пана і купіт міні доброго коня!“.

Пішов батько до пана, купив такого коня, щоб ся на нім муха рошшіхнула. Він положив на него руку, а той кінь впав доземлі. Він каже: „То [ся] не здась. Заведіт назад его“. Взяв-пішов він сам до другого стада, али іде стадник, повідає: „Ходи скоро, Ілія Мурин, я вже тобі 2 роки коня пликаю“.— „Де ж він?“.— „А онди, пасится“. Таке лоша нездали, іно плюнь та покинь.— „А ну-но, его злапай!“.

Він злапав. Ілія Мурин сів на него,—він стоїт. І запла- тив ему: „Спасибіг тобі, жи-сь міні випликав без два роки коня“. Приводит додому. Батько каже: „Нащо ти таке лоша купив?“.— „Не! то лутший, як тамтой був!“.

Він як его зачав водити того коня, то ще ся більший зробив кінь, як тамтой.— „Ідіт-но міні, тату, до коваля, щоб міні зробили меч і копію“. Ему коваль зробив; али ніхто ни може его піднести, бо дуже тяжко. Він заплатив тому ковальови, а сам взяв тоє копіє і меч і пішов. Копійо важило 50 пудів, а меч 40. Приходить додому, постилив на того коня мішок; али ще ни має ані шапки богатирскої, ані сідла.

Али сідає на коня і їди без шапки; взяв своє меч і копію і їди. Приїжає в ліс,—іде чоловік напротив него: „Ей, Ілія Мурин! там єсть богатий**), називаєся Соловей. Він свистом народ побиває; він як свисне, то дуби з коріньом вириває. Ни їдь, бо тебе вб'є ще!“— „А! він мене не заб'є!—поїду“. Під'їздит під палац, а той богатир-Соловей сидит в третім пьонтру. Як свисни раз, аж дуби вириваються з зимлі. А той таки й їди! Али як свиснув знов,—а під ним ся кінь спіткнув. Він до коня, повідає: „Ну, вражий сину, не спотикайся!“.

Соловей дивится, що він таки й їде,—і впав с третого пьондру! Як впав, али не вбився, тільки тікає. Той, як здогонив Соловея, як вдарив в плічі копіюм,—а він впав. А той взяв, прив'язав его до коня і приїздит до него, і давай розбивати двері. Приходить до тих двирій, а їх 12, і всі—чавунові. Він 11 розбив, а вона [Соловейова стара] взяла поставила спринжину в дванадцятих двирох, щоб его забити і коня. Кінь, іно став на тую спринжину,—а [спринжина] ему хтіла впасти на голову, а він відірвав і кинув. Приходить до покою. Стара сидит, а єї дві дочки на третім пьондру. І просятся, щоби він їх ни бив, то „котру хочиш, то піде за тебе“. Він каже: „Я поїду в світ, і як не найду кращої, то тебе-котру возьму“.

*) — вирве (час майбутній).

**) З дальшого контексту ясно, що читати треба живовидячки: „богатир“. М. Л.

І взяв і поїхав з тим Соловейом, що коло коня прив'язав. Приїжає в город і заїжає до великого купця*). Купець злякався: він ся сподівав з другої дороги богатиря, що має его побі[д]жати, а туй той приїхав! Він ся его питає: „Як ти пириїхав, коли ту Соловей люди голосом побиває?“. — А він каже: „От він є коло коня!“. І купець просит его до хати. Він каже, що „німа такої хати, щоби підо мною витримала!“. — „Ни! есть!“. Приходить, — а там підлога жилізна. Він стани, — під ногами[ся] ломит; сяди — крісла ся ломлят; лях на лушко — і лушко ся поломало під ним. Він (бере) погостився там—і виїжає.

Їди дорогою, дивится: їди другий богатир. А він того кинув по дорозі. І каже їден до другого: „Роз'їжайся!“. І з'їжаються до купи, і вдарилися копією еден другого, — ані жадин не вилитит із сідла! І другий раз вдарилися, ані жаден ни вилитів. Вдарилися третий раз,—і той, що їхав, вилитів с коня. Мурин его зверху приступнув, а той ся в него просит: „Даруй житьом! Будеш рідним братом!“. Він ему подарував. І сідают на коні і їдут. Надибают на дорозі трумно. І каже [той другий богатир]: „Ану я, Ілія Мурин, ляжу в него!“. Лях він в тоє трумно. Мурин стукнув копією тридцать разів в трумно, — 30 обручів наскочило. І взяв его коня і зброю, а его покинув.

В'їжає Мурин в долину, дивится: незміреного трупу лижит побитого, і німа нікого коло него. Він периїхав через тую долину. Дивится: стоїт в другі долині палатка, і там стоїт кінь богатирський. Він приїхав до тої палатки. Дивится: він [той, чия палатка] — спит. Взяв [Мурин], коло неї поставив свої коні і дав їм ярої пшиниці, а тамтого [коня] відігнав. Входить під палатку і хочи его бити [того богатира], а подумав собі: „Що-б я був за богатир, щоб я сомлячо[го] бив!“. Взяв постилив собі і лягає коло него. Іно тільо лях, али як засне, то 12 суток спит. Іно-тільо зачав дримати, а той стає.— „Е!“ каже: „мого коня відігнав, а свого поставив! Я тобі тепер смерть зроблю!“. Али подумав собі: „Що-б я за богатир був, щоб я сомлячого бив? Ней-но він ся виспит“. Той встає [Ілія Мурин] і каже: „.....“**). Стают обедва і сідают на коні і б'ються,— али оба собі рімні. І другий раз нічого ни зробили еден другому. На третий раз, як вдарит Мурин в голову мичом, — на двоє (злитів) розітьтяв. Взяв его коня бере і їде.

Приїжає в долину,—дивится: спит панна. Бере і жартує з нею. Пожартував з нею і каже: „Чи є де сильніший від мени, а ладніший від тебе?!“. Вона каже: „Ни могу сказати, чи ест сильніший від тебе. А від мени ладніщя є“. — „Де?“ — „В тії і в тії зимлі [де змий], но-що коло неї стоїт [сильний богатир] на часах“. Він приїздит там, а той богатир спит. Він махнув мичом, стяв голову, а толуб стоїт.

*) Як бачимо, замість „великого князя“ Володимира тут „великий купець“. М. Л.

***) Двох слів не можна розібрати, бо чорнило розливалось і розмазалося. М. Л.

Він поставив коні—і до тої панни. Єст дванайцять жиліжних двирій. Він розбив, прийшов до тої панни і жартує з нею. Вона каже: „Як ти міні того змию заб'єш, що 30 голов має, заб'єш то піду за тебе“.— „Дай же міні десіт бочок смоли, і придіва 30 кіп ручайок!“. Вона ему дала. І він ся смолою обвинув, — [в] придіво і смолу, — пішов забрав коні. Їде до неї і каже [коням]: „Як буде мене побі[д]жати змий, ни дайте мени“. І їди до неї. Дивится: вилитів змий. Як злапає его [змий] — і дусити! а він мичом відрубав ему 20 голов. А 10 осталося, і сам впа на землю, а змий на него. Мури як крикнув на коні: „Ни дайти мими!“. Коні як вдарат копитами, іно змий голови повивалював. І кричит: „Даруй міні жисьом! Дам тобі дорогозлочянного каміня“. І каже [Ілія Мури]: „Смотри! як ти мине здуриш, то я тобі дам!“. Він [змий] взяв его на себе і пішов з ним в воду; припав на дно, він взяв той камінь і виніс его наверх. — „Ну, тепер я тебе пускаю с 10 головами, і не будеш ти в мени, а я в тебе!“. Приїздит до дому — і бере женится с тою панною.

І зробив с того каміня сигнат собі і жінці, а ще ся лишило кавалок. Він ще зробив для хлопця едін,—а сам взяв і виїхав з дому. І заїхав в другу землю, і заїхав під богатирській двір, і там 12 двирей. Він взяв, тії двері порозбивав, і приходит до покою. А там 12 богатирів—і 11 ніц ему ни кажут. От еден ему каже: „А ти шо за йден?“ Він, як его злапав за вус—і тріпнув ним до землі, аж вус вирвав. Приходит до третого покою: ще ладніща панна стоїт за склом,—ще ладніща, як тамта. Він сбив скло і дібрався до тої панни, і за жінку забув: жиє з нею.

Его [Муринова] жінка мала хлопця, а він не знає. Той хлопець рости по мінутах, ні по годинах; і тому хлопциви 2 роки,—то ще крепший, як его батько. Каже: „Мамо! може, ще де є по мому діун[ь]ови меч?“ Во ꙗ каже: „е!“ Він як взяв тую копію і меч і витягнув з землі і каже: „А в нас нимає сідла?“— „Не, нима!“ Али він сів на коня, що ще зістався по его дідови, і їди. А мама плачи і каже: „Де ж ти їдиш?“— „Їду за татом!“ І поїхав. Підїхав під той самий город, де его батько; а коні як заржали, аж мури потріскали. Мури виходит: „Чого ви?“— „Ой, їди на нас неприятиль!“ Він сів на коні і їди. Дивится: їди так, як копиця сіна. І каже еден на другого: „Биймося!“ Б'ються. І Мури як витяв в груди—і зміг сина своего. Притиснув его копією,—та й дивится: є дорогоценний сегнат на пальце. Каже: „Як твій ся батько називаєся?“— „Мури“.— „Ну, то ти мій син!“

І їдут до м[ам]и, і жиют вже.

І ему приснило, що его бабі і дідови, а татовому батькови і мамі, повибирив богатир вочи і в тюрму всадив. І сіли на коні і їдут в той край. Приїздят там, али виїздит напротив него богатир. А син каже: „Тату! я поїду сам до него“. І як ся розїхав, як вдарив его,—і той старий богатир вилитів с коня. І той его забив. І приїхали до тої тюрми і питаєся [Мури]: „Хто вам, тату, всчи повибирив?“ Той

роска[за]в і каже: „Як би ти міні так зробив, щоби я бачив! [а] то я ни знаю, чи ти мій син!“. І батько каже [Муринови]: „В тії і в тії землі єст богатий¹⁾, і має під собою 12 богатирів: Як²⁾ би-сь его дістав і помастив очи, то би я обачив“. Він бере—їде. Дивиться: лижит [якись] богатир, ему голова відбета, і лижит на дорозі. А голова каже: „Ни їдь до него, бо ще і тебе вб'є!“ Той каже: „Піду!“. А вона каже: „Витягни ж с-під мої голови меч! То я ни знаю, чи ти сильний, чи не: всіх витягало дванайцять, та ни витягнули“. Той взяв і ідною рукою витягнув.—„Ну, добрий ти хлопець!“ так голова каже: „Бере ш—і їдь до него. І дивися: їх буди 12. То еден,—той, що сидит,—скаже: «чого ти приїхав, Мурин? чи ся воювати, чи ся мирити?» то ти скажиш: «Не! миритися». І будеш з ним стояти, то вдариш его моїм мичом, то его розігнеш. Іно-тільки не бий³⁾ его мичом другий раз, бо він вожеє, бо то ни справидли[ви]й богатер, але він с чортом воює“. І той [Мурин] приїхав до него. Дивиться: стоїт їх одинайцять, а він сидит і питаєся его: „Чого ти приїхав, Мурин? чи ся бити, чи ся мирити?“. Той каже, що миритися. І но-тільки зрїмнявся з ним, як вдарит его тим мичом, аж на двоє розітьтєв. А тії его слуги кричат [Муринови]: „Бий же ще раз! поправ! бо то шельма, недобрий!“.

А вони так хтіли, щоби ще раз вдарив,—то він вожеє. Али він [Ілія Мурин] ни такий був: ни поправляв другий, тільки витєв з него серце і поїхав. Їди. Нагадав собі, що то лижит на другі дорозі забитий богатир. І він приїхав до него, взяв вложив голову до толуба і помастив тим серцем. І він вожев (sic) і подзїнкував ему за тое, що его від смерти відкупив. І приїхав до тої тюрми, помастив батькови і мамови очі. Та й зараз [вони] zobачили і подзїнкували также свому синові за тое, що [батько] побачив від него і [що син] визволив его с тюрми. Та й тогди взяв той Мурин свого батька і маму до себе, і вже жили.

Правда, що він тепер такий великий богатир, що навіть і в світі такого нима. І як він потім всім справляв баль, то я був, їв-пив, по бороді тикло, а в горлі сухо було. І як вийшли на іграцію, що так стріляли кулями-порохом, а потім гнойом, али я—знаети—напився та й вліз в гній. Али як ни стало їм гною, то вони мною як встрілили, то я аж ту залетів і вото вам тамтую прахтику справидливу збрихав.

Увага: В нотатці на ст. 275 до цієї казки, я застерігся про те, що дозволив собі внести П в рубрику білін лиш з огляду на історію сюжету. Про цю казку єсть у мене розвідка в моїй збірці: „З поля фольклористики й етнографії“ вип. I (Київ, 1927) ст. 3-11. Наведу тут П початок:

„Про Ілію Муромця і інших київських богатирів багато співають північно-великоруські „сказителі“ в своїх „старинках“ (або, як з-письменська говориться: в „білінах“),— і разом з тим нема тепер таких пісень ані на Київщині, ані в інших місцях України.

¹⁾ Треба читати „богатир“. М. Л.

²⁾ В оригіналі: „Ябъ“. М. Л.

³⁾ В рукопису: „не бывъ“. М. Л.

Тому дехто з великоруських билінних дослідників ладен був гадати, що взагалі богатирська традиція — цілком великоруська і звязується з Київом та Україною тією географічними іменнями.

Але проти такої думки рішуче промовляють, між иншим, літературні свідчення XVI віку. Історично-легендарна стаття „О началстве руська земля“ (= „Про початок Руси“) в білоруській Рум'янцівській збірці № 358 поч. XVI в. повідає, що „у князи Володимера было храбрых богатыровъ много“. Польський історико-географ Стан. Сарніцький у своїй „Poloniae descriptio“ (Варш., 1585) у статті про Київ („Kiovia“) згадує про чудесні оповідання, що їх оповідають русини за своїх героїв, „яких вони звуть богатырами, тоб-то півбогами“. Польський поет Рей, що народився на Червоній Русі, прирівнює кв. Костянтина Острозького „опит bohaterom, o których bajano“ а саме в своїй „Zwierzyńcu“, пис. 1562 р.) і знає навіть київського богатыря-джигуна та довжува Чурила Пляковича; у своїй збірці „Zwierciadło“ (1567) Рей свою віршовану епіграму на шляхту-Чурилів починає так: „Czuryło jakiś gamrat był sławny w Kijowie“. А про „Ілію Муравленина та Соловія Будимировича“ пише 1574 року Філон Кміта в своєму листі до литовського підканцлера Остафія Воловича. Кміта був родом подольцянин, але переважно стояв на сторожі північного литово-руського кордону, наче епічні богатырі на своїх заставах богатырських. Тому, коли політичні події польсько-литовської держави 1574 року загрожували йому неласкою і прикростями, він зловіщо написав до Воловича: „Prijdet czas, kół budiet nadobie Ilii Murawlenina i Solowia Budimirowicza. Prijdet czas, kół budiet służeb naszych potrzeba“.

Покликання на джерела диви у моїй згаданій розвідці. — М. Л. *)

*) Проти тексту, надрукованого при моїй розвідці, в в теперішній книзі скількись змін: нерозбірлі написання межі тепер пошастило відчитати як слід. М. Л.

Збірник Історично-Філологічного Відділу Всеукраїнської Академії Наук № 68 б.

ФІЛОЛОГІЧНА КАТЕДРА
під головуванням акад. А. КРИМСЬКОГО.

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
під головуванням акад. А. ЛОБОДИ.

КАЗКИ ТА ОПОВІДАННЯ З ПОДІЛЛЯ

В ЗАПИСАХ 1850-1860-их рр.

ВИПУСК ДРУГИЙ

Упорядкував МИКОЛА ЛЕВЧЕНКО,

Науковий секретар Філологічної Катедри, дійсний член Етнографічної Комісії

У КИЇВІ
З друкарні Всеукраїнської Академії Наук
1928

Дозволяється випустити в світ.
Неодмінний Секретар Академії Наук, акад. *Аг. Кримський*.

Київський Окріт № 232. 1928.
Зам. № 729 — 2000 прим.

ХІІІ.

КАЗКИ ФАНТАСТИЧНІ, ЖАРТОБЛИВІ ВИГАДКИ, ДОТЕПИ, ЗАГАДКИ ТА ПРИСЛІВ'Я.

437. ЗАЙЧИК ТА БАДИЛИНКА [л. 541 зв.]

Був то заячик і бадилінка. Приходить він до неї. Каже: „Бадилінко, бадилінко! колиши мене!“—„Коли я ни хочу!“.—„То я тебе ззім!“.—„Не ззіси ти мене, бо я недобра“. —„То я піду до горопчика“. Прийшов до горопчика: „Горопчику, горопчику! іди зломи бадилінку, бо не хоче мене колисати“. —„Ого! я горопчик, добрий хлопчик; хочу спати,— мене не треба колисати; і я не буду бадилінку ломати“.—„Я піду до пса!“.— Приходить до пса: „Песику, песику! іди горопчика їсти, бо горопчик не хоче бадилінки ломати, а бадилінка не хоче мене колисати“. —„А він міні що винен, щоби я ему так робив?“ —„То я піду до вовка“. —„То іди!“.— [Приходить заячик до вовка та й каже]: „Вовчику, вовчику! іди пса їсти, бо він не хоче горопця [лапати], а горобець не хоче бадилінку ломати, а бадилінка не хоче мене колисати“.—„Або він що міні винен?! не піду!“.—„То я іду до людей, щоб тебе вбили!“.— Приходить до людей: „Люди, люди! ідіт вбийте вовка, бо не хоче їсти пса, пес не хоче лапати горопця, горобець не хоче ломати бадилінки, а бадилінка не хоче мене колисати“. —„А він що нам винен?“ —„То я піду до вогню, щоби вас спалив“.—„То іди!“.— Приходить до вогню: „Вогню, вогню! іди людей пали, бо не хтят вовка вбити, вовк не хоче пса їсти, пес не хоче горопця лапати, а горобець не хоче бадилінку ломати, а бадилінка не хоче мене колисати“. —„А вони міні що винні?! не піду!“.— „То я піду до води, вона тебе зальє!“ —„Овва! то іди!“.— Приходить до води: „Водо, водо! іди вогонь затопляти!“.—„Зачщо?“—„Бо вогонь не хоче людей палити, люди ни хтят вовка бити, вовк не хоче пса їсти, пес не хоче горопчика лапати, горопчик не хоче бадилінки ломати, а бадилінка не хоче мене колисати“. —„А міні що вогонь винен?! не піду я его топити!“.—„То я піду до волів, щоби тебе випили!“.— „Овва! то іди!“.— Приходить до волів: „Воли, воли! ідіт випийти воду, бо вода не хоче вогонь топити, вогонь не хоче людей палити, люди не хтят вовка бити, вовк не хоче пса їсти, пес не хоче горопчика

лапати, горопчик не хоче бадилінку ломати, а бадилінка не хоче мене колисати“. [Віл каже]: „А вона міні, що винна?“ — „То я піду до довбні, вона тебе заб'є!“ — „Овва! А я що винен? то іди!“ Приходить до довбні: „Довбньо, довбньо! іди волів позабивай, бо воли не хотять воду пити, вода не хоче вогонь гасити, вогонь не хоче людей палити, люди не хотять вовка бити, вовк не хоче пса їсти, пес не хоче горопчика лапати, горопчик не хочи бадилінку ломати, а бадилінка не хоче мене колисати“. — „А вони міні що винні? не піду!“ — „То я піду до хробачка, то він тебе зточит!“ — „Овва! то іди“. Приходить до хробачка: „Хробачку, хробачку! іди довбню точити, бо вона не хоче волів бити, воли не хтять води пити, вода не хоче вогонь гасити, вогонь не хоче людей палити, люди не хтять вовка бити, вовк не хоче пса їсти, пес не хоче горопчика лапати, а горопчик не хоче бадилінки ломати, а бадилінка не хоче мене колисати“. — „Овва! а міні що до того?“ — „То я піду до когутика, то він тебе здзьобає!“ — „То іди!“ Приходить до когутика: „Когутику, когутіку! іди здзьобай хробачка, бо не хоче точити довбні, довбня не хоче волів бити, воли не хтять води пити, вода не хоче вогню гасити, вогонь не хоче людей палити, люди не хтять вовка бити, вовк не хоче пса їсти, пес не хоче горопчика лапати, горопчик не хоче бадилінку ломати, бадилінка не хоче мене колисати“. — „А він що міні винин, що ти до нас удаєшся з такими ділами?“ Прискочив до него, хвать єму викусив очі, та й каже: „Іди собі з димами!“ От і дістав: бідняга на всіх справи шукав, а о собі забував, що може єго біда спіткати і на вік лишит бідувати. Лутше було сидіти тихо — і не думати робити другим лихо. Бо всякий себе пильнував, а другому біду робити не думав; кожний ходив свою дорогою — і тимчасом розминався з бідою.

438. ГОРОБЧИК ТА БАДИЛІНКА [л. 521]

Сів горобчик на бадилінці: „Колиши мене!“ — „Ни буду!“ — „Я піду до кози, най тя оглодзи“. — „То іди“. Приходить до кози: „Козонько! іди бадилінку глодати“. — „Нащо бадилінку глодати?“ — „Бо не хоче горопця колисати“. — „Ни піду!“ — „Я піду до вовка, най тя з'їсть“. [Приходить до вовка та й каже]: „Вовче! іди козу їсти“. — „Нащо козу їсти?“ — „Що ни хоче бадилінки глодати“. — „Нащо бадилінку глодати?“ — „Що ни хоче горопця колисати“. — „Ни піду!“ — „Я піду до стрільця, щоб тебе застрілив“. [Приходить до стрільця]: „Стрільче! іде вовка бити!“ — „Нащо вовка бити?“ — „Бо ни хоче кози їсти“. — „Нащо козу їсти?“ — „Бо ни хоче бадилінки глодати“. — „Нащо бадилінку глодати?“ — „Бо ни хоче горопця колисати“. — „Ни піду“. — „Я піду до вогню, щоб тебе спалив“. [Приходить горобчик до вогню]. — „Огню! іди стрільця палити“. — „Нащо стрільця палити?“ — „Бо ни хоче вовка бити“. — „Нащо вовка бити?“ — „Бо ни хоче кози їсти“. — „Нащо

козу їсти? — „Бо ни хоче бадилинки глодати“. — „Нащо бадилячку глодати?“ — „Бо ни хоче горопця колисати“. — „Ни піду!“ — „Я піду до води, ней тя зальєє“. [Приходить до води]: „Водо! іди вогень заливати!“ — „Нащо вогень заливати?“ — „Бо ни хоче стрілця палити“. — „Нащо стрілця палити?“ — „Бо ни хоче вовка бити“. — „Нащо вовка бити?“ — „Бо ни хоче кози їсти“. — „Нащо козу їсти?“ — „Бо ни хоче бадилинки глодати“. — „Нащо бадилинку глодати?“ — „Бо ни хоче горопця колисати“. — „Ни піду!“ — „Я піду до волів, ней тя вип'ють!“ [Приходить до волів]: „Воли! ідіт воду пити“. — „Нащо воду пити?“ — „Бо ни хоче вогню гасити“. — „Нащо вогень гасити?“ — „Бо ни хоче стрілця палити“. — „Нащо стрілця палити?“ — „Бо ни хоче вовка бити“. — „Нащо вовка бити?“ — „Бо ни хоче кози їсти“. — „Нащо козу їсти?“ — „Бо ни хоче бадилинки глодати“. — „Нащо бадилинку глодати?“ — „Бо ни хоче горопця колисати“. — „Ни піду!“ — „Я піду до колодки, ней тя заб'є“. [Приходить до колодки]: „Колодко! іди вола бити“. — „Нащо вола бити?“ — „Бо ни хоче води пити“. — „Нащо воду пити?“ — „Бо ни хоче вогню гасити“. — „Нащо вогень гасити?“ — „Бо ни хоче стрільця палити“. — „Нащо стрілця палити?“ — „Бо ни хоче вовка бити“. — „Нащо вовка бити?“ — „Бо ни хоче кози їсти“. — „Нащо козу їсти?“ — „Бо ни хоче бадилинки глодати“. — „Нащо бадилинку глодати?“ — „Бо ни хоче горопця колисати“. — „Ни піду!“ — „Я піду до хробаків, ней тя розточут!“ [Приходить до хробаків]: „Хробаки! ідіт до[в]биньку розточіт“. — „Нащо до[в]биньку точити?“ — „Бо ни хоче волів бити“. — „Нащо волів бити?“ — „Бо ни хочут воду пити“. — „Нащо воду пити?“ — „Бо ни хоче вогню гасити“. — „Нащо вогень гасити?“ — „Бо ни хоче стрілця палити“. — „Нащо стрілця палити?“ — „Бо ни хоче вовка бити“. — „Нащо вовка бити?“ — „Бо ни хоче кози їсти“. — „Нащо козу їсти?“ — „Бо ни хоче бадилинки глодати“. — „Нащо бадилинку глодати?“ — „Бо ни хоче горопця колисати“. Хробак до колодок, колодки до волів, воли до води, вода до вогню, вогень до стрілця, стрілець до вовка, вовк до кози, коза до бадилинки! А бадилинка горопця-молотця: „Лю-лю-лю-лю!“.

439. ВОРОНА ТА ЛИСИЦЯ [л. 518]

Бо то була собі стара лисиця і ни могла нічого де злапати. І лягла собі на болоті і лижит. Али прилетіла ворона, сіла на голові і дзьобає єї вочи. І тая лисиця пирикинулася і злапала ворону. І ворона просится в неї: „Ти стара, і я стара, — ни псуї собі зубів, а пусти мене“. І каже [до лисиці]: „Лити [зо мною] до мени до двора, там в дворі роблят масло, і ти будиш масло їсти, то ни будут тебе зуби боліти“. І прилетіла ворона [з лисицею] під браму і каже лисиці: „А ликай масло!“ Али вилитів пес — і біжит за лисицею. І вона прибїгла до свої ями і влізла і питає своїх ніжок: „А що ви, ніжки, гадали, як-їсьти до ями втікали?“ — „Ми тое гадали, щоби-сьмо

втікли і щоби нас масло ни помастило*. І тая каже: „Ну, то куплю вам черевички за тое! А ви що, вушка, гадали, як-їсьти до ями втікали?“—„Ми слухали, чи далеко масло за нами поспішає*.—„Ну, то куплю завушнички вам! А ти що, фости, гадав, як-їсь до ямки втікав?“—„А я то за пень, то за колоду, аби масло лисицю помастило*. А вона тогди з ями: „На, масло, фіст, коли він такий!“ Пес злапав за фіст і лисицю ззів.

440. ВОВК ТА ПЕС [л. 515 зв.]

Бо то пес мав свій садок зо сливками. І внадився вовк. І пес ни може вовка вигнати з садку, і бирутся воювати: котрий котрого вижене, то того садок буде. І собака зібрав собі ката і качура, а вовк взяв собі дикого кабана. І прийшов кабан і зарився в листя і сидит, а пес іде з котом і качуром. І качур все: „такі так! так! так!“ І зоглянув вовк пса—і [якось] виліз на сливку. А кабан махає фостом. Кіт заглянув—і скочив, і злапав за фіст, а кабан вцеки. А вовк зобачив тое—та скочив з сливки, і забився. І тогди пес відібрав свій садок зо сливками.

441. ВІВЦЯ, ЛИСИЦЯ ТА ВОВК [л. 327]

(„Сказка, шо стара вівця ходила на слободу*”).

Була вівця стара, і молоді єї відганяли і не давали єї їсти. Тимчасом іде на слободу. Надибає лисицю. [Лисиця каже]: „Добредень вам, кумо-Явдохо!“—„Дай боже здоровля, кумо-лисицьо!“—„А де ви ідети?“—„Іду на слободу*.—„І я піду з вами, бо мині мій старий ни дає їсти“. І ідут вже вобедві. Надибают вовка: „Добридень вам, куме-Аликсею!“—„А ди ви ідети, кумо-Явдохо та кумо-лисицьо?“—„На слободу*—„І я піду з вами“. І ідут всі троє. Али захопляє їх нічліг. Лягає кума лисиця в середині, а тії з боків. І кум Воликсей дістає до куми-Явдохи лабою і хочи з неї кожуха зняти, а лисиця каже: „Куми-Волексею! що ви робити?“—„Я хочу з куми-Явдохи кужух здіяти“.—„Ет, не робіт-но ви того! Бог дасть завтрішного дня, ту попова кобила пасеся, і здіймети з неї,—то більший буде“. Тимчасом [узавтра] вовк до кобили. І як застромив вовк лаби—і [тя] просто литит до попа. А лисиця каже: „Куми-Воликсею! обіпрі-тея!“—„Подобнось, я [ся] не обіпру, аж в попа на подвіру!“ І пригнала на подвіра кобила з вовком, а люди оступили і вбили вовка. І каже кума-Явдоха: „Треба іти додому! Вдома лутше, а то ще мене хотів забити вовк“. І пішла додому.

442. МИШКА СІМЬСЬКА ТА МИШКА-КУМА З МІСТА [л. 393 зв.]

(„Сказка, шо миши були собі кумами, і їдку кіт ззів*”).

Дві миші куми собі були: одна—господиня, а друга—комірниця. Господиня собі за літа придбала всіх запасів, а комірниця не мала

нічого і з дітьми сиділа в комірні. Побігла собі дбати,—кіт за нею нагнався. Вона втікла і прибігла до нори. Питаєся господиня: „Де ви, кумо, ходили?“. Та відказує: „До сповіді,—там піп сповідає“. Тая пішла і собі. І тільки вилізла з нори, кіт зляпав і ззів. А с комірниці стала господиня.

443. ПЕС МІСЬКИЙ ТА ПЕС ІЗ СЕЛА [л. 385 зв.]

(„Сказка, що пес сільський (sic) пішов [у] місто, і его гициль забив“).

Пес сільський прийшов в місто, але здибає его [пес] міський. Привиталися. І каже пес сільський: „Покажи-но міні всі тутейші обрядки, бо я нічого не знаю“. — „Ну, добре“. Повів він его межі ятки і показав, як можна що вхвалити і куди втікати. Але каже: „Є тут такий чоловік, він називаєся гициль, ти его стережися!“ — „А як же го пізнати?“ — „От: він,—каже,—носить здоровий макогін в руках і тонкий кінець держит в руках, а грубий так“. — „Ну, добре“. Сидит він межі ятками. Іде піп с палицею, также дуже грубою. Той, як завидит, давай втікати! Натрафляє на свого приятеля, каже ему від чого втікає.—„А ну ж, покажи“. Той показав, [а міський пес каже]: „А ти сего не бійся,—він нічого тобі не зробить“. Забезпечився бідний пес, знов сидит. Але гициль перевернув свою булаву і грубший кінець взяв в руки, а тонкий до землі. Зайшов, зляпав, і вбив сільського пса.

444. ЯК СТАРИЙ ПЕС ВОВКА ВДАВАВ [л. 347]

(„Сказка, що пес хотів роздерти коня, і кінь его забив“).

Бо то здибався пес з вовком. Питаєся вовк: „А куди ти ідеш?“ А пес каже: „Іду в світ“. — „Чого?“ — „От, відогнав мене господар, та й я іду. Бо доки-м був молодий, жвавий, бувало по цілих ночах не сплю—брешу, то втоді-м в него добрий був. А тепер на старість вже не знаю чого, та й мене відогнав“. Вовк над ним ужаловався і каже: „Ну, ходи зо мною, я тебе буду кормити“. Досить того, що пес як походив кільканадцять неділь з вовком, вже віджив добри. Подумав собі: „Що я буду з ним ходити та все дивитися ему в руки, так ніби за хлопця в него служити? Вже я знаю спосіб тому, як коняку підвалити, і різними штуками вмю ухитритися“. Взяв-покинув вовка і іде. Але, як на тое, здибає такого самого пса, як і він перши був, що відогнав его господар. Питаєся его: „А куди ти ідеш?“—„Іду в світ“. — „Чого?“ — „От, відогнав мене господар, та й іду.“—„Ну, ходи зо мною“, каже той пес: „я тебе буду кормити“. От вже ідуть, ідуть оба. Але дивитися той пес, що при вовкови був: заглянув в лісі дужи крепкого і пасьного коня та й кажи до того другого пса: „А видиш онди того коня в лісі, що пасеся?“—„Тажи, кажи, виджу“.—„Отжи то буди нам обід з него“.—„Ей! щоб то Бог

дав!—„Обачиш!“ каже той пес. Взяв ся ту зараз качати, наїжився і питаєся того другого пса: „А що? страшний я тепер? дужи по-ходжу на вовка?“—„Не, каже, таки й на пса“.—„Ну, очі червоні мені?“—„Не, каже, не червоні“.—„Ет, дуринь ти, коли так!“. Бере і сунися на животі до того коня. Ось тут вже підсунувся недалеко него і каже до того другого: „А що? скочити?“—„Або я знаю? каже, коли хоч, то скож“. Той підніс голову, хотів скочити. Кінь, як обачив, як відмірит ноги, як го тріснув в лоб,—аж ся перекинув той псиско, кров го обляла всюди. А той [другий пес] допіро підходить. Подивився на него і каже: „От тепер-то то навіть дужи очі червоні, а перши не були такі червоні“.

445. ЯК ВОВК ПСОВІ ДОПОМИГ [л. 344]

(„Сказка, що вовк був на христинах у чоловіка“).

Бо то господар відогнав на старість від свого обистя собаку. Бо розумієся: доки [собака] молодий був, то відганяв від его обистя неприятелів, котрі би могли его обідити, звірі такжи щоби жадної шкоди не робили;—то втоді і его господар любив. А як же прийшло на старість, вже так незмагав, зачали его бити: „От, каже, зробився лядац! ни бреши нічого! Іно коби ему дати їсти, щоби він ся добре нажер, та й іде, сто кроть его матер, в солому спати!“. Досить того, що як зачали того бідного собачиску бити, їсти не давати,—доки не відогнали. Взяв [пес] і іде с плачом не знати куди. Аж тут зустрічаєся з ним вовк і каже: „А! ту ти мені попав-ись-ся в руки! Ти то мене все відганяв від того(-то) і від того-то господаря, нігди-сь мені не дав ся там поживити! Як би, божи борони, такі всі були на світі, то би прийшлося іздохнути, а ти би ся не змиловав! Отжи я тепер тебе за то з'їм“.—„Ей, каже, я навіть би-м тобі подякував, якби-сь мене з'їв. Бо міні вже іднаково, то волів би-сь мене з'їсти, ніж ся я маю так на тім світі мучити“.—„Ну чого?“, каже; жаль ся зробило вовкови.—„От, каже, доки молодий був, відганяв-им від обистя свому господарови різних злодіїв, щоби го не обідили, звірів также нігди не допустив-им до обистя, то тогди і добрий в него був-им. А тепер, на старість, що би я ся надіяв ще лутши, то мені гірши!“—„Ну, чого?“ каже вовк.—„От того: б'ють мене, їсти не дають! та й чого ж ся тремати? ще й буками від обистя гет відганяют. Та й я взяв і пішов. Але от щоби що мене з'їло! або згнути, ней би-м ся не мучив так довго!“. Вовка того дужи обійшло, і каже: „Я тебе нараджу, як ти маєш зробити, щоби тобі так було, як перши. Іди ти назад додому і не іди нікуда. Вони, то ест той твій господар із господиньою, вийдут завтра жати, і вона виниси з собою тоту маленьку дитину, що має, і положит еї з колискою під снопами. І ти щоби-сь за ними вийшов на поле“.—„А, як же я, каже, піду за ними, коли вони мене будут бити?“—„Ну, вже щоби-як тя били, то треба щоби-сь вийшов! І положишься коло

тої дитини і лижи. Вони будуть жати, відійдуть далеко, а я ся помаленько підсуну і вхоплю тоту дитину, і буцім буду втікати. То ти зараз за мною побіжиш. А я зразу крепко буду біжчи, а після помален[ь]ко. То як зрівняєшся зо мною, то щоби-сь ніби зачав ся зо мною кусати. То я зараз пушу тоту дитину, а сам втічу. То вони як пребіжат, втішатся дужи, зараз тобі дадут їсти, і знов так тобі буди, як і перши“. Врадувався пес, побіг додому. От ту, дав бог раня, іде господар з господинею жати і берут тоту дитину з собою в поле. Ось тут і пес з'явився і біжит за ними. Вони ту зачали его бити, кричати. — „От, каже, десь був пішов, а тепер знов, побліка непотрібна, преволікся“. — „Щоби его забити, або що такого“, каже жінка, „нейби ся навіть така дрань ни находила коло нашого обистя“. І ідут вони собі в поле, а він за ними. Прийшли на поле, положили під снопами дитину, а самі взялися жати. От вже відойшли кавалок, пес прийшов собі та й положився коло тої дитини і лижит. А вовк вже чикав в коноплях. Висунувся помаленько та й вхвотив тоту дитину за пилюшки, далій—з нею втікати! От тут побачили люди, наробили крику: „Вовк! вовк взяв дитину!“ . Пес ту зірвався та за ним, тоті зачали щувати. От вовк дивиться, що вже пес ото-ото що его вже має дігнати, — зачав помало біжчи. Пес зближився, злапав ніби вовка за задок, зачав ся там з ним кусати. Вовк ту пустив тоту дитину, побіг, а пес лишився коло тої дитини і чикає, нім поприходят. От ту прийшов господар і господиня, зачали его гладити, дали му зараз хліба: „От!“ каже жінка до чоловіка: „казали-сьмо, що то пес лядащий, — а от, щоби не він, то би був вовк нашу дитину з'ів!“ — „Таки-так, жінко! добри ти кажиш!“ — „Ну, тепер жи той пес в нас буди, доки не згини. І що сам схочи, ней то їст, коли він такий добрий, що він нашу дитину від смерти відборонив“. Ну, вже псови знов добри: їсти му дают того, що самі їдят; божи борони, щоб хто его вдарив або навіть і полаяв, — то не знаю, щд би ему господар за то зробив. От разу едного прийшов вовк до него і питаєся: „Ну, що ж? тобі тепер добри?“ — „Ой! знаєш, каже, як мені тепер добри! щоби-м що зробив, то ніхто не сміє мене не так щоби вдавити, але навіть і полаяти; а їсти — то, що сам зхочу. Крім того що дают мені там печені, то що. Ней тобі Бог дає як-найлутши за то, що ти мене так нарадив, ще й свого труду не жаловав!“ — „Ну, каже вовк: бачиш, як то я тобі добре зробив! Добре тобі тепер: маєш що їсти і всьо. Дай жи мені з едного бараньця, бо вже так хочу їсти, що не можу витримати з голоду“. — „От я тобі скажу“, каже пес: „я тобі бараньця не дам, але завтра раненько приходи сюди. То от мій господар буди справляти парастас, то я ти дам їсти, чого ти сам схочиш. Бо що ж! я би тобі не жаловав і бараньця, та що ж з того, коли він сировий, недобрий? А от завтра, як прийдеш, то я ти дам печені, то ней ти покушаєш, то от допіро скажеш, що добре“. Взяв вовк і пішов. От ту на другий день справляє

[господар] парастас. Закликав попа, відправив піп той парастас, по-засідали по-за стіл, п'ють і їдять. Аж ту прибігає вовк. Пес zobачив, зараз ту его помеже люди завів до хати, і казав му влісти під лавку. Вліз той вовчиско під лавку і сидит. Пес ту скрутився сюд не туд, випнявся на стіл, вхопив щось дві чи три печені. От ту всі зачали кричати: „А покинь! От, каже, собака взяв печень кілька собі!“. А той господар обзиваєся: „Нейти, нейти, люди добрі! не кричіт! ней там бере собі, що схочи! Знаети, який то пес? він мені дитину від смерти відборонив“. Подав [пес] вовкови під лавку. Іст він і каже: „Правду ти казав, що зовсім инакши: не таке, як серове, а се чудесни!“.— „Ну, їж жи ти, а я еще щось тобі дам“. Зіпнявся на стіл, вхвativ еще два калачі, знов дав ему. Ну, вже вовк добри наївся, сидит собі під лавкою. А тоті люди зачали собі співати напившись. Вовк того почув, питаєся пса: „Чого вони так співають?“— „От чого, каже: бо ся попили“.— „Чого вони ся напили?“— „Горівки“, каже.— „Ей, чуеш? як би ти мені дав,—ней би то покушав, що то за такий [смак]“. Той каже: „Я тобі дам“. Зіпнявся ту на стіл, взяв в лаби бутельку за шийку і поніс. Ту зараз наробили крику: „Покень! покень!“.— „Що там такого?“, каже той господар.— „От, кажут, собака взяв горівку з бутелькою“.— „Та ней там бере! я вас вже прошу, не гнівайтесь за те, але ней там що хочи, то то ней бере. Бо ж ви знаети, що він в мени значит“. Подав вовкови тоту горівку. Вовк, як ся влив тою горівкою, вже му зачало в голові шуміти. Кличи до себе пса і каже: „Я буду співати“.— „А не можна!— каже,—не співай! Бо будут бити!“.— „А вони чого співають?“— „Е, бо їм що инакши, а тебе наб'ють ся, і пропади[ш]!“.— „Ой, то то таки буду співати!“.— „Ей, бійся бога, не співай! ходи я тебе вивиду, та й біжи до ліса, та там будеш співати“.— „О! я дурний там співати? де-м ся напив, то ту буду і співати“. Ось ту як затрубів під лавкою, і люди ся пострашили: „Що такого?! вовк!“.— Вовк той ту з під лавки! Люди его обступили. Де хто що міг зарвати, макогін не макогін, качалка не качалка,—як піймали вовка за фіст, як зачали бити! Вовк дивится, що не жарти: як ся потягнув, вірвав фіст та ту в ноги! насилу втік. Пес ту, буцім за ним, на двір— та й каже: „А бач? я тобі казав: не співай, бо будут бити!“.— „Бодай тебе злидні побили з твоєм господаром і таким трунком! вже щоби-сь мене як просив, то ніколи не піду до тебе на баль! Ней ти маму мурдує з твоєми печинями та зо всім! Вони мене так збили, що нема нігде місця цілого, бо здаєся мені, що всі кости в міні поломані“.— „Отото: було не співати, то би-сь був небитий!“.

446. ЯК ПІВНИК ДІДОВІ ГРОШІ ПРИНІС, А КУРОЧКА БАБІ ЗЕРНЯТКО [л. 228 зв.]

(„Сказка, що баба била курочку, щоби випорпала горошок“).

Була баба і дід. Мав дід когутика, а баба курочку. Пустив дід когутика на смітя, взяв когутик порпати, надивав відельця.

Їди пан. Відобрав відельця. Допіро, когутик біжит за паном: „Віддай, пане, віделець!“. Той взяв замкнув его до покою. Когутик дібрався до шкатулки, забрав гроші. Прибіг додому і кричить: „Давай, діду, верету!“. Дід дав верету. Той висипав всі гроші. Баба обачила,— давай курочку бити. Тота пішла на смітя, нйшла половину зерна, прибігла до хати: „Давай, бабо, верету!“. То та розстилила верету, а курочка кинула половину зерна. Баба взяла і забила [її] за тое.

447. ДІДІВ ПІВНИК ТА БАБИНА КУРОЧКА [л. 543]

Були дід і баба. Дід мав когутика, а баба курочку. От пішла тая худоба на смітя ритися. Знайшла курочка бобек. Несе до хати, а когутик біжит за нею. Але курка принесла і дала бабі. Баба каже: „А бач? моя курочка всьо-таки принесла, а твій когутик нічого“. Взяла вона посадила той бобик під постелью і всьо приспіває ему: „Рости, рости, бобику, до постелі, а послі—до стелі!“. От бобик виріс і до стелі; пробилася і стіль, виріс він до неба. Каже баба до діда: „Слухай-но: берім нашу худобу, та й лізьмо до неба“. Взяв дід когутика і песика, поліз, а баба за ним. Але якось дід зіпзнувся,— впав, забився. А баба помалу злізла, і вже до неба більше не драпалася. Бо боялася, щоби ся голова еї не закутила.

448. Т Е Ж [л. 541]

Був дід і баба. Дід мав когутика, а баба курочку. І курочка видрапала на смітю денюжку. Когутик каже до неї: „Дай міні!“. Вона не хоче. Він взяв і забив. Але курочка просит когутика, щоби він ішов до моря—води [просити]. Приходить [він] до моря і каже: „Море, море! дай води. Бо курочка неможе, іздохне може“.—„Піди ж міні до кабана, най даст міні кла“. Приходить [когутик] до кабана: „Кабане, кабане! дай міні кла“. — „Кому?“ — „Морови“. — „Іди ж до дуба, най даст міні жолудя“. Приходить [когутик] до дуба: „Дуби, дуби! дай міні жолудя“.—„Для кого?“ — „Для кабана“. — „Кабанови на що?“ — „Щоб дав кла“. — „Кому?“ — „Морови, щоб дало води“.— „Для кого?“ — „Для курочки, бо курочка неможе, іздохне може“.— „Іди ж міні до клена, най даст міні листя“. Приходить [когутик] до клена: „Клени, клени! дай міні листя“.—„Для кого?“ — „Для дуба“ — „А дубови на що?“ — „Щоб дав кабанови жолудя“.— „А ему на що жолудя?“ — „Щоб морови дав кла“.— „А нащо ж кла морови?“ — „Щоби дало води“.— „А нащо ж тобі води?“ — „Курочці, бо курочка неможе, іздохне може“.— „Іди ж міні до корови, най даст молока“. Приходить [він] до корови: „Корово, корово! дай молока кленови“.— „А кленови на що?“ — „Щоб дав листя“.— „А кому ж листя?“ — „Дубови“.— „А дубови на що?“ — „Щоби дав жолудя“.— „А кому ж жолудя?“ — „Кабанови, щоб дав кла“.— „А кому ж кла?“ — „Морови“.— „А на що ж

морови? — „Щоб дало води“. — „Для кого?“ — „Для курочки, бо курочка неможе, іздохне може“. — „Іди ж міні до косарів, най дадуть міні трави“. Приходить [когутик] до косарів: „Косарі, косарі! дайти трави“. — „Кому?“ — „Корові, щоб дала молока“. — „Для кого?“ — „Для клена“. — „А ему на що?“ — „Щоб дав листя для дуба“. — „А дубови на що?“ — „Щоб дав жолудя для кабана“. — „А ему на що?“ — „Щоб дав кла морови“. — „А ему на що?“ — „Щоб дало води для курочки, бо курочка неможе, іздохне може“. — „Іди ж до мельнички, най напече [нам] хліба“. Приходить до мельнички: „Мельничко, мельничко! спечи хліба“. — „Для кого?“ — „Для косарів“. — „Косарам на що?“ — „Щоб сіна вкосили для корови“ — „А корові на що?“ — „Щоб молока дала для клена“. — „А кленови на що?“ — „Щоби листя дав для дуба“. „А дубови на що?“ — „Щоби жолудя дав для кабана“. — „А кабанови на що жолудя?“ — „Щоб дав кла для мора“. — „А морови на що?“ — „Щоб дало води для курочки, бо курочка неможе, іздохне може“. — „Нема в мене хліба, рушай собі геть!“. Прийшов собі когутик, а з курочки вже тільки кістки. Отак то ся діє на світі, що в-сердці чоловік жінку б'є, — а послі на ліки дає! А ліки не допомагають, — тільки порожняком лишають. А як би того не робив, то счасливо би на світі жив. А так: мусит бідувати, бо не треба жінку кийом латати, али жити в згоді, як пристойт чоловічі природі.

449. ПЕРІЖОК-УТІКАЧ, ЛИСИЦЯ І ВОВК [л. 106 зв.]

(„Сказка, що дід і баба спикли собі пиріжок, і той пиріжок втікав від них“).

Була баба і дід. Спекли вони собі періжок. [Баба] каже: „Діду! діду! пильнуй того періжка, а я піду до комори за маслом“. [Пішла]. Але дід кричить: „Ой, бабо, бабо! бери живо масло, бо вже періжок втікає!“, а потім кричить: „Бабо, бабо! вже періжок в лісі!“ — „Лапай діду! лапай!“ — Лапають періжок дід с бабою, лапають і пастухи, що вівці пасли, але не можуть злапати. Але надбігла лисиця і каже: „Я тебе, періжку, злапаю“. А він каже: „Вже мене лапали“. — „Покажи ж міні, як тебе лапали“. Періжок тільки хтів показати, а лисиця злапала і сир виїла. І здибає пастушків, — каже до них: „Нати вам періжок, дайти міні тії бички“. Тії взяли і дали бички, а вона дала їм періжок. Пішла собі до ліса, нарубала патичків і зробила собі візок. Але іде вовк і каже: „Лисичко! я ся положу на той візок!“ — А та каже: „Ти положежся — і поломиш міні візок! А зрештою кладися!“ — Той тільки положився — і поломав візок. — „Тепер же іде до ліса, вовче, і кажé патичкам — ломися то кривеньке то простеньке!“ — Він пішов і каже: „Ломися, патичку, то кривеньке, то гузоватий!“ — Вони наломися. Він приніс до лисиці. Але, що він наломав гузоватих, вона зачала его бити. І біла і каже: „Сиди ж тут, а я піду патичків сама наломаю!“ — Він сидів, але ему скучно стало: бере бичкам кишки випускає, їст; а бичкам в середину напхав горопчиків

і патиками попідпирав. Вона при[й]шла, візок зробила і запрягає бязки. Поганяє, але вони із місця ни хтят рушитися. А нарешті [бики] впали, і горопці начали з них литіти. І каже [лисиця] до вовка: „А ти що зробив?!“ А той каже: „Я нічого їм не зробив“. І знов бере б'є вовка. Але іде чоловік і каже до лисиці: „Відборони мене від вовка, то дам тобі пару гусий і пару качок!“. То та відігнала, а той взяв забив лисицю і вовка і шубу собі справив.

450. ХЛОПЧИНА ТА ВОВК [л. 169 зв.]

(„Сказка, що хлопци ни міг тият загнати, і просив вовка, і каже: „Як я ся буду жинити, то тогда мине ззісь“).

Був хлопец та пігнав теля пасти. Біжит вовчик. Каже ему хлопец: „Поможи міні загнати теля, а я як буду женитися, то ти мене ззіш“. Той ему поміг. Але через кілька час бере хлопец ся женит, і вже іде до шлюбу. А вовк прибіг. Той повидів его, догадався, взяв сів на коня і втік. Той вовк, що має сили, біжит за ним. Приїхав той під вербу, впав з коня. Вовк каже: „Тепер тебе їсти?“. Той каже: „Ні! міні перши треба ся вмити“. І вмився, каже: „Треба ще утертися, дай міні хвоста обтертися“. Той дав: „Ну, вже тебе їсти?“—„Ні, ще треба позвонити по душі“. Виліз хлопец на вербу, ломит патички і складає, а вовк трубит. Але виходит баба з коромислом, — взяла, вовка забила.

451. МИСЛИВЕЦЬ, СЛОН ТА ЗАЯЦЬ [л. 498]

Був собі мисливий і пішов на полювання і зайшов в ліс. Дивится: лижит слонь. І той заміраєся его вбити, а слонь каже: „Лутши ти мене підниси живого, то я тобі дам багато гроший! бо що ж ти з мене жищиш?— в мене костей мало“. І той мисливий каже: „Коли я тебе ни піднесу“. — „Ні, піднесеш! тільки зроби два друки, підложи під мени, і я встану“. І той каже: „Ну, пам'ятай, жиби-сь міні гроші дав!“. А той каже: „Дам“. Взяв [мисливий] вирубав два друки, підложив під него і підніс. І слонь стріпався і каже: „Я тебе ззім!“. Той в него просится, каже: „Змилуйся! та я тебе не стріляв, а ще підніс!“. Той таки й каже, що ззість. І він [мисливий] каже: „Лутше здаймося на люди“. Біжит лис. Мисливий каже: „Ей, чоловіче! осуди нас!“.—„Або що?“—„Я его підніс, і він мине хочи ззісти“. Лис подивився на них і каже: „Таки ззість!“, і побіг. Али йде вовк. Мисливий і того просит: „Осуди нас, чоловіче!“.—„За що?“—„От він лижав, а я его хтів застрілити. І він міні казав ся піднести і обіцяв багато гроший. А я его підніс, і він мине тепер хоче ззісти“. І вовк каже: „Таки ззість!“ і побіг. Ось ту біжит заяец. Той [мисливий] просит его. Заяец прибіг до него, і той ему розказує. Він каже: „Брешиш! бо ти такий малий, а він [слонь]—виликий! то ти его ни можиш

піднести*. Слонь каже, що підніс. — „І ти брешеш! лязь лутше при мині: я zobачу, то дам тобі віру“. Слонь ляг, а заяец каже мисливому: „Возьме тепер его забий, то він тебе не ззість“. І той его забив, і подякував заяйц[ь]ови, і каже; „Доки жити буде мій рід, то жаден не буде тебе бити“. З тим розійшлися, а він здіяв шкуру і іде. Ось ту надібає того заяйця, вдарив і забив. Заяец каже: „Ото [за] добре платят злом! Я тебе добром нагородив, а ти мине буком вбив!“.

452. ЦИГАН ТА ЛЕВ [л. 618]

Buw to sobi jeden cyhan. I maw semero ditej, — tak postawyw na stoli mysku z kislym molokom dla ditej. Jak dity zyly, tak do tejej myski, szo z moloka, nasidalo bahacio much. A toj cyhan zakrawsia do nych i zlapaw za jednym machom 80 much. I w ruci podusyw ich, [i] tak posla, pereliczywszy, wradowawsia, szczo tak bahacio much pokonaw za lednym machom! I podumaw sobi pokinuty chatu i dity, a samomu pidty w swit. Tak kaze do ditej: „Zistawajtesia zdorowl i wyhladajte mene szczo-deń. A ja jak powernu, to z dobrym zdobychoм“. I tak wzlawsia i piszow. Chto ieho zdybaje, to win burczyt i kaze sobi zstupytsia z dorohi; a tym chwalysia, szczo win „Prolew“. Tak choc win iszow pichotoju, a jednakowo lemu ustupaly z dorohl. Tak wiyszow win w lis. Zdybaje lewa. Tak pitaletsia jeho: „Szczu ty, synku, za ieden?“ A tot kaze: „Ja lew!“. Cyhan widkazuje: „A ja prolew!“. Tak lew nalakawsia i prosyt prolewa do swoho obyistia. Tot prychoydt do neho. Tak lew kaze: „Nu, pani-prolew! budem teper gospodarowaty. Berl, tam lest w sintlach widra zelizny, a na dolyni — woda, to jdit taj prynysit; bo budem szczoś warty isty“. Wyyszow cyhan do snej. Jak zprobrowaw iedno widro, no tylko szczo mih pidnesty. Tak wynis win persze iedno, a posla druhe na dwir, i tak pustyw z hory. A ony pokaczalysia az na dolynu do kyrnyci. Posla wziaw horodnyka i zaczaw obkopuwaty kyrnyciu. Tak lew czekaje dowho na wodu. Piszow sam, zobaczyw taj pytatetsia: „Szczu wy robyte, panie-prolew?“ A tot kaze: „A szczo z? choczcu obkopaty kyrnyciu i zowsim wziaty, bo ia takoju durnyciuju ny staw tobi nosyty“. Lew kaze: „Dajte pokij! bo to treba jeszczе i potim! Wody ja wze sam prynesu, a wy idit do chaty taj podewitsia do pieca, bo, podobnoś, treba bude ieszczе drow“. Tak prynis lew wody, a lemu kaze: „Idit, p[ani]-prolew, wyrwit w lisi z kilka dubczakiw, taj prynesit“. A tot piszow. Podumawszy, zaczaw z lypy lyko derty, zwiazowaty do kupy, i zaczaw obsnowuwaty lis, zajniawszy dobryj kawatok. Tak lew czekaw, czekaw, narestie sam piszow. Dywysia, szczo win robyt, taj kaze: „Szo wy, p[ani]-prolew, robyte?“ — „Ot, obsnuju z polowynu lisa, [ty] zawdasy myni na pleczi, taj zanesu do chaty. Bo ja tobi raz kazaw, szczo ja durnyci tobi ne budu nosyty!“. Tak lew kaze: „Dajte pokij! ne možna tak bahacio lisa braty widrazu! Ale idit dodomu na oboru do woliw. Katoryl wil na was bude dywywsia, toho kulakom zabyite, a ja wze a m prynesu drow“. Toj znow cyhan думає: „Jak tu kulakom woła

zabyty?!“ Ały pryčhodyt na oboru — aż wsi woły powytriszczaly oczy na neho, bo jeszcze czołowika ne baczły. Tak staw [cyhan] i dywytsia. A pośła ide do lewa i każe: „Czujesz! wsi woły dywłatsia na mene. Ja wsi poblu“. A tot każe: „Ne možna! bo posmerdiatsia!“ Tak cyhan każe: „To jdy sam zabyi i prynysy! Szo ja za durnyciuju budu chodyw!“ Piszow lew, zabyw i prynis. Tym czasom wstawyw w kotli połowynu woła warty. A toj sobi kusok peczeni wyrizaw i spik. Pryszłosta isty — tak lew duże bahacio jw. A toj maw z soboju chlib, muki trochi, syra i sołonyny; tak wziaw kusok peczeni i chlba kawałok, taj naiwsia. — A tot lew pytaetsia jeho: „Czoho wy tak duże troszki jeste?“ A win każe: „Jakby ia tak jw jak ty, to bym taku syłu maw, szoby mene zemla ne znosyła“. Tak lew sam sobi ne dowiraje i dumaje: „Jak by tutki leho zbutysia?“ Taj każe: „Pani-prolew! nyńki spoczywajmo, a zawtra budem probowatysia syły, kotoryi z nas sylniższy“. A cyhan każe: „Dobre! ały jakże my budem sia probowaty? Może, obydwu budem sia boroty? to dobre!“ A lew każe: „Jest kamiń; kotoryi z nas dwóch łuczsze jeho potysne, to toj sylniższy“. Tak cyhan думає собі, szo „bude kepsko“, ały prypomynale sobi, szo win maje muku, syr i sołonynu. Tak na druhij deń lew wstaw raniseńko, zapalyw w piecu i zaczaw warty isty, szoby lutsza syła buła. A cyhan zamisyw tisto i nalipyw perohiw, a obmiszaw z sołonynuju dobre, szo aż pływały perohy po sołonyni. Tak, szczo zziw, to zziw, a resztu pochowaw w rukawy, tak szczo lew ne baczyw. Tak ponajdawszysia, piszły do toho kamienia. Tak każe cyhan: „Nu, tysny ty! a ja pośła budu!“ Tak lew, jak potysnów — tak aż wystupyła z kaminta rosa, a [cyhan] dywytsia taj każe: „To ty takyj sylnyj? A dywyż-no, ja jak!“ Zpersia cyhan rukawom na kamiń, — jak prytyzne pyrohi z sołonynuju, aż wystupyła tlustiś! z sołonyny iz syrom. Taj każe: „A szczo lewe? jak tobi zdaietsia?!“ A lew zadumawsia i nalakawsia. Dumale sobi, szczo „prolew mene zadusyt, a sam bude żyw na mojm gospodarstwi“. Tak każe do neho: „Pani-prolew! szczo wy za teje choczyte, szob wy sobi piszły dodomu?“ A cyhan każe: „Daj myni piwkorcia rubliw, to wstuplusia tobi“. Tak [lew] lednoho razu baczyw, iak leden bohacz w lisi zakopuwaw; piszow — wykopaw, taj daie iemu. A Cyhan każe: „Ty znajisz, szczo ja durnyci ne budu tobi nosyw! Zanysy myni!“ Tak lew wzlaw na pleczy i nese. A jak buło błyżko domu, tak win każe do lewa: „Pamiataj: iak tylko prynesesz dodomu, tak na podwiri kładaj. Bo jak proływyniata wybiżat, to rozderut tebe!“ Tak dity wybihły naprotiw cyhana, — a tot [lew] kinów hriszmy, a sam w nohi! I tak zo-stały sia cyhanowi hroszi.

[Диви у нас віддіа IV №№ 76 та 77, ст. 35—38].

453. ХИТРИЙ ДЯДЬКО, ВОВК, ВЕДМІДЬ ТА ЛЕВ [л. 125]

(„Сказка, що вовк хотів чоловіка ззісти, али ему чоловік вірвав фіст“).

Поїхав чоловік до міста, купив си кавальчик ковбаси. Приїхав додому, взяв си кавальчик хліба, поїхав в ліс за дровами. Зобачив его вовк, і хтів его ззісти; пішов до святого отца Николая той вовк,

каже: „Святий отче Миколаю! я того чоловіка ззім“. — „А де ж ти его годен ззісти, коли він дуже розумний?“ — „Нічого! каже: іно позовольте, то я его ззім“. — „То йди! як-есь годен, то ззіж“. Пішов він до него [до чоловіка] і каже: „Чоловічи! я тебе ззім!“ — „Або тобі хто казав, щоби ти мене їв?“ — „Мені казав святий отець Миколай, щоб я ззів“. — „Брешеш! дай свідків!“ — Той пішов, надибав медвідя: „Ходи!—каже:—скажеш, що ти чув, що святий отець Миколай казав его ззісти, то будем їли оба“. Той приходит, каже: „А я чув, як казали їсти“. — „Я на такі дурні свідки не дивлюся!“ — Пішов за левом, надибав лева: „Ходи, каже, будеш мині за свідка: скажеш, що-сь чув, що мині казав святий отець Миколай їсти“. Той приходит, каже: „Я чув, як казали їсти“. — „То що ж ви будете їсти? ви — голодні, я — голодний! Почкайте, най я пополуднаю, тогди будете мене їли“. Виймив він той кавальчик ковбаси і їст. Кинув їм по кавальчику. Вони [з'їли] кажут: „А що ж ти таке добре їш?“ — „Ви, каже, хочети мене їсти, [ліпше] забийти дикого кабана, то я вам нароблю“. Пішли вони, забили дикого кабана і притягнули. Ось ту треба їти додому по сокиру, по камінь, щоби кабана осмалити, і по довбню, щоби дуба розбити. Каже [чоловік] медвідьови: „Лишишся ти ту коло кабана, щоби хто не вкрав, а вовк і лев підут зо мною“. Прийшли [во]ни до сила. А ему додому треба було їти через річку глібоку, на котрі була кладка. Прийшли додому, каже до вовка: „Влізь ти в яму, бо тут пси. Як почуют, що я буду брати, то тебе розідрут“. Вліз [вовк],—він го заткав і каміньом заложив, щоби не виліз. Бере він довбню, сокиру і ніж, а левови каже брати камінь з діжки, що важив десіть пудів. І [камінь] — гладкий, що ніяк ему наперед себе взяти. Взяв він на мотузок і вчпів ему [левови] до шиї: „То, каже, будеш нести“. Ідут без кладку, і каже він левови: „Йди ти вперед, а я буду держати кладку, щоб ся не перевернула“. Той іно зайшов посеред кладки, — той взяв та й перевернув кладку. І лев впав в воду; та й що виставит голову, — а чоловік его по голові довбнею: „А будеш більши свідчити?“ — „О! вже поки жити буду, не буду свідчив ні за кого!“ — „А вже хоць би-сь хтів, то не ймеш!“, і забив его. Прийшов до ліса, зрубав дуба, розколов до половини і каже до медвідя: „Возьми та розколи, бо ти сильний“. Той но хтів роздерти, вложив лаби, а чоловік скоро клин витягнув. І тому [дуб] лаби стиснув, а той б'є з верха. — „А ти, — каже медвідь, — і тамтим так поробив?“ — „А ти думаєш, що як?“ — Приходит додому, взяв довбню в руки, відоткав яму. — „А ну, вилази!“ [кажи до вовка]. Той вилазит, а той [чоловік] довбнею в голову, та й забив. Взяв кабана додому і ззів з дітьми.

454. ХЛОПЧИК ТА КОЗА-ДЕРЕЗА [л. 326]

(„Сказка, що дід за кози забив жінку, дівку і хлопця“).

Був то дід і баба. І мав дід хлопця, а баба дівчину. І дідів хлопец каже: „Тату! тату! купіт міні козоньку“. Купив [дід] єдну,

а той [хлопець] каже: „Що ж то міні една? купіт міні другу“. Купив він [дід] і другу, а той каже: „Що ж то міні двоє? купіт міні трету“. Купив і трету. — „Ну, каже: жени тепер пасти“. Той пігнав пасти, [а ввечері приганяє додому]. А дід виліз на ворота і став в червоних чоботях і каже: „Ой, козоськи-лебедоськи! чи їли ви, чи пили ви?“ А кози відказують: „Не пили ми, не їли ми. Бігли-сьмо через лісочок — вхватали-сьмо клиновий листочок, бігли-сьмо через гребельку — вхватали-сьмо води кропельку“. Дід взяв і забив хлопця, і каже: „Жени ти, дівчино, пасти“. Тая пігнала пасти, через цілий день пасла, а ввечір приганяє додому. А дід став на воротах, так як перши, питає. А вони єму відказують тож самое. Він взяв і дівчину забив. На третій день каже: „Жени ти, бабо, пасти“. Пігнала баба пасти, а вечером приганяє кози; а дід вже стоїт на воротах, так як і перши. Питає. Вони тож самое відказують. Той взяв і бабу забив. Бере вже і сам жене; а вечером перебіг їх і став на воротах. Питає так, як перше. Вони відказують то же саме. — „Ну, каже, я збавив і дітий, і жінки, а ви брешети?!“. Бере вбив кози, а одну лишив, і живцьом лупит шкіру, і полдвою натирає. Але вона видирлася і забігла до лисичиної хати. Лисичка прийшла та й настрашилася. І побігла понад воду і плаче. Але здибає щупачка. Той питаєся, чого вона плаче, а та каже: „Якась біда зайшла до мої хати“. Той каже: „Ходи, я вижену“. Прийшов до хати лисичиної: „Стук-пук! хто в лисичині хатці?“ — „А я коза-репета, о півбока обдерта, гречаною половою набита“. Не мож вигнати, — пішов собі. А лисиця пішла понад воду, — надібає рака. Розказала єму свою біду, а той каже: „Ходи, я вижину“. — „Але у мене не такий був, та не міг вигнати“. Але прийшов рак: „Стук-пук! хто в лисичині хаті? — А я коза-репета, о півбока обдерта, половою набита. Ніжками зіб'ю, ріжками на гору вижину“. Але він каже: „А я рак-неборак; як уціпну, буде знак!“. Як вчипився до неї, начав щіпати, — то коза мусіла втікати.

455. ЯК ДІД ЧЕРЕЗ КОЗИ РОДИНУ СВОЮ ВИГУБИВ [л. 550]

Бо то чоловік був старий і вдовец. І мав три сини, і шукає такої баби, щоби ся ожинити. І він найшов таку бабу, що стара сама, і мала три дочки. І він ожинився з бабою, а тії сини — з дочками. І старий дід мав три козі, і каже нивістці: „Жини кози пасти“. Тая пігнала і напасла кози, і жине додому. Він вийшов на [в]орота і питаєся: „Ой, козоськи-либеденьки! чи їли ви? чи пили ви?“ — „Ніц ми ни їли, ніц ми ни пили! бігли-сьмо через лісочок — вхватали клиновий листочок, бігли-сьмо через гребельку — вхватали водиці кропельку, і тимся наїли“. (нечитко) Дід взяв і забив нивістку. Досить, що дід таким способом побив всі діти і бабу. І нарешті він сам жене. Напас їх добри і жине додому. Али перебіг їх і питаєся, чи їли чи пили. Вони кажуть, що „ни їли і ни пили!“. Він взяв і кози побив.

456. **ВОВК ТА ПАН** [л. 386]

(„Сказка, що пан обголив вовкови д-у“).

Єдного пана за покуту замкнули в клітку до вовка. Той як став вовка обертати кийом, — так му збив боки, що аж шерсть ся висипала. На другий день приходять до того місця. Відмикають, а той [вовк] кричить: „Ціхо, бо спит пан! обголив міні задок, обголит і вам!“. Тоті зостановилися. Але як оглянули вовка-біднягу, то і дали поки панови. Той встав, і его випустили живого; а вовк, певні, довго пам'ятав.

457. **ЧОЛОВІК ТА ЛЕВ** [л. 498]

Був ту собі чоловік бідний. Али просит свого кума худоби. І взяв худоби, поїхав в ліс, і начав дрова рубати. Приходить до него лев і каже: „Дзінь добрий!“ Той каже: „Дай Боже здоровля!“ Лев каже: „Диви-но ти ся, чи я ладний, чи ні?“ Той дивиться і каже: „Ти зпереду чоловік, а ззаду походиш на пса“. І лев каже: „Вдар же мене тепер в голову сукирою!“ — „Коли я тебе боюся бити! бо ще мене заб'єш!“ Лев каже: „Ні, ни буду“. І той вдарив, і залізла сукира по самий обух, і лев каже: „Витягай!“ І той витягнув. А лев собі заткав земльою голову, і ему кров ни йде, і каже: „Ну пам'ятай же: за рік приходи до мени“. І той чоловік поїхав додому і забув за тоє. Али вже в рік знов він поїхав за дровами. І іно зачав рубати, іде лев. Приходить і каже: „А що? ти мене пізнав?“ — „Пізнав“. — „А ну дивись: чи є ще рана?“ Той ливиться—і каже, що нима. — „А видиш? рана ся загоїла, а твое слово, що-сь казав, що я собачий стан маю, то ся ни минуло! Тепер я тобі вдарую тоє, що-м обіцяв“. І дав ему багато гроший, і той чоловік поїхав додому.

458. **КІТ-П'ЯНИЦЯ Й ЛЕДАЩИЦЯ** [л. 490 зв.]

Бо то чоловік ішов коло коршми і кликав кота. Каже: „Коти! ходи молотити!“.— „Ни піду, бо голова болит!“ Іде другий чоловік і кличе: „Коти! ходи горілку пити“. Той каже: „Зараз! бо я якось за тобою поволочуся!“

459. **ЯК ВОВК БАБІ ВОЛИ РОЗДЕР** [л. 130 зв.]

(„Вовк впросився в баби на віз і пороздирав єї воли за тоє, що провізся“).

Був дід і баба [і] мали бички. Дід помер, а зісталася баба. Поїхала [вона] в ліс. Але на дорозі перебігає і вовчик і проситься в неї на віз. Вона ему каже: „Сідай там, синочку, ззаду на віз“. Приїхали вони до ліса. Посилає баба вовка до ліса і наказує ему, щоб віл, як буде ломати дерево, то щоб говорив би: „Ломися-простися!“ Але вовк казав: „Ломися-кривися!“ І наломив він кривого.

Але баба каже єму: „Іди до воза, до биків, а я піду сама“. Пішла вона сама ломити, а тимчасом вовк взяв роспоров волів, повиїдав середину, а там наклав камінів, і попідпирав патиками волів. Прийшла баба, наклала на віз дерева, начала поганяти волів. Але вони, замість поступитися, упали. Вона — за вовком! Він втік, а баба лишилася, і сама тя[г]нула візок.

460. ЯК ДЯДЬКО ВЕДМІДЯ РЯБИМ РОБИВ [л. 417]

(„Сказка, що чоловік медведя зробив рабим“).

Єдного часу мужик орав на полі рябою кобилою. Приходить до него медвідь і каже: „Що ти хочеш, чоловіче, щоби я такий рябий був?“— „А що? ніц не хочу, тільки от запряжу тебе в плуг і буду орати три дні, то будеш такий таркатий, як та кобила.“— „Ну, добре“. Як запряг медвідя до плуга, давай бити. Шерсть летит як полова, а той тягне. Нарешті оглядаєся по собі медвідь; а він вже такий писаний, що не треба і мальовати!— „Стій! каже, вже я сорокатий!“— „О, ні! не така згода була, треба три дні“. Як він походив в плузі назначений час, то вже добре був писаний. І більше не хтів бути сорокатим, бо то з великою кривдою шкіри дістаєся.

461. ЯК СОЛОВЕЙКО ЧОЛОВІКА РОЗУМУ НАВЧИВ [л. 594 зв.]

Єден чоловік піймав соловейка і хтів его ззісти. Але пташок каже до него: „Ни найшся ти мною, чоловіче! Але пусти мене, і я тебе вивчу трох річів, котрі тобі в великі пригоді станут“. Той чоловік втішився і обіцяв пустити, як що добре скажи. І каже соловейко першу річ: „Нігде того не їж, чого не годится“. Друга річ: „Нігде того не жалуй, що ся вернути не може“. Треті: „Річам неподобним не давай віри!“. Чоловік, почувше тії річі, пустив соловейка. А він [соловейко] хтів дізнати, чи навчився той чоловік его ради. Полетів вгору— і каже до него: „О! зле-сь зробив, що мене пустив! якби ти знав, який я скарб в собі маю, ніколи не пустив-би-сь мене! Бо в міні єсть дорогá і велика перла; скоро би-сь єї дістав, зараз богачом би-сь зістав“. Чувше тоє, чоловік дуже зажурився, підскочив вгору до соловейка і просиє, щоб ся вернув до него. Каже соловейко: „Тепер я пізнав, що-сь дурний чоловік. Все, що-м тебе вчив, перестав-ись слухати. І жалуєш [того], що ся не вертає. І— каже,— неподібні[й] річі ти повірив! Дивися ж: який я малий!— де ж в міні может ся велика перла помістити?!“ Та й полетів собі.

462. ЯК ВОДВУД МСТИВСЯ ЧОЛОВІКОВІ [л. 297].

(„Сказка, що лис хрестив водвудови діти“).

Бо то водвуд хвалився перед другою птицею, що він має дужи ладні діти.— „Та що ж,— каже тая птиця,— що вони ладні, коли не

хрещені?— „Ну, як жи би їх похрустати?“ каже водвуд. А та птиця каже: „Я тебе нараджу: ту є лисий піп, то він тобі їх похрустає“.— „Ну, ходім за тим попом“. Берут і летят. Веде его тота птиця під скалу, а там був лис. І каже вона до того лиса: „Ходи-но, та похрустаєш мені діти“.— „Дуже добре“, каже лис.— „Але то ти—лисий піп?“ каже водвуд до того лиса.— „А я!“ каже.— „Ну, то ходи ж хутенько!“ Бере лис біжит, а вона ему з водвудом провадит вперед. Прийшли до того гнізда. Лис недовго думав: взяв та поїв тоті водвудинята. Допіро, каже водвуд: „А що ж ти мені доброго зробив?“— „А що ж?“ каже лис: „та же я їх похрустає!“

Лис собі попоїв—положився під скалою і лижит; а водвуд з великого жалю полетів за хортом до двора. Прелетів і каже: „Ей, будь ласкав! ходи зо мною та зловиш лиса“. Але хорт каже: „А як жи я піду, коли я голодний? Зроби так,— каже хорт,— щоби я наївся, напився і посміявся, то ти его зловлю“.— „Ну, добре“, каже водвуд. А ту, як на тое ж, що-но панам дали на стіл обід. Водвуд ту влетів до покою, сів панні на чоло і клюкає. Вона ту наробила крику. Водвуд ту з покою та до пикарні. Ту всі— за ним, щоби конечни его злапати; а хорт ту з-під стола, повидаєв всьо, і вибіг на двір. Дивится водвуд, що вже ся хорт справив,—вилитів на двір. А льокай точив в льоху вино до столу. Він ту влетів до льоху та ту зачав літати. Той покинув вино, далій за тим водвудом, ту скрутився по льохови, та на двір. А хорт— вбіг до льоху, напився вина доволі, вибіг на двір і чикає на водвуда. Надлетів водвуд і каже до того хорта: „А що ж? вже ся наїв і напив? ходи ж, тепер ще ся посмієш, та підемо того лиса лапати“. Влетів знов водвуд до покою, сів панні на чоло і давай дзьобати. Ту наробили знов крику, що „той самий водвуд знов прелетів!“ Каже пан: „Ну, не полошіт! я его зарубаю!“ Взяв ніж, і, но хотів по нім вдарити, він [водвуд]злетів, а пан, як махнув, та й розтяв панні чоло! Та ту в крик, всі помішалися: що то за такий водвуд! Хорт сидів собі під столом, посміявся, вибіг на двір і каже: „Ну, вже-м ся наїв і посміяв. Ходім жи тепер лиса ловити“.

Прийшли на тое місци, де той лис. Водвуд прелетів над него і все над ним: „вуд! вуд!“ Лис, як зірвався, та в ноги! А хорт ту за ним, іно-іно туж злапати! Лис видит, що вже [нема як тікати], та під підводи! Якись-то люди їхали з дороги; але вони дивляться, що ту лис мотається, та ту еден за дручок! І но хотів вдарити лиса, та ни попав по нім, іно по хортови. Та й забив хорта, а лис втік. Допіро, водвуд став дужи недобрий на того чоловіка, що він забив хорта, і каже ему: „Ну, коли-сь мені забив хорта, то я ти тепер так зроблю, що будеш мати сім бід, а восьмий прибідок“. Але тоті люди везли доготь куфами. Допіро, водвуд вилитів на того чоловіка бочку, сів і клюкає дзьобом і каже: „Коли-сь мені забив хорта, то я ти розіб'ю куфу з дьохтьом!“ Той чоловік видит, що водвуд вже недалеко добираєся до куфи, — взяв собі дручок, хотів водвуда за-

бити. Та й як вдарив по куфі, — і розбив, і всьой дьоготь витік назем. — „А кроть жи твою матер із водвудом!“ каже той чоловік: „От вже єдна біда!“. Але водвуд не контентуєся тим: сів кобилі на голову — і дзьобає. Чоловік розсердився: „От ще, каже, побліка! задзьобає і кобилу!“. Взяв знов дручка. І но хотів его вдарити — той злетів; а він як потягнув дручком — і забив кобилу на смерть. — „От вже, каже, друга біда!“. Водвуд взяв полетів еще до его дому. Прилетів туди, сів его дитині на голову, і дзьобає. Дитина наробила крику, а той таки дзьобає. Жінка ту як хватила коцюбу! І но х тіла забити водвуда, — той зтріпався і злетів; а вона як махнула, та й забила дитину; а водвуд взяв та й полетів. От і [трета] біда. Журиться жінка, що „де ж то! сама свою дитину забила!“. Аж ту приїзджає чоловік. Вона зачала ему розказувати: „Ах, чоловічи! що я зробила!“ — „Ну? що?“ — „Та то, чуєш, прелетів якийсь водвуд, сів дитині на голову і зачав клюкати. Я хотіла его забити. Він, шельма, злетів, а я як вдарила та й забила-м дитину“. А він каже: „Говори! говори! тажи я через него собі і куфу розбив, всьой дьоготь витік, ще й кобилу забив! Але щоби він ся мені попав, то я не знаю, що би з него зробив: чи з'їв, чи роздер! Навіть сам не знаю, що би з него зробив“. Аж ту знов прелітає водвуд до хати. Той ту за ним, сюди не туди, — зловив: „Ага! каже; а ту ти ся мені попав в руки, проклятий! Ну, що би ту з ним, жінко, зробити?“ — „Зарізати!“ — „Ну, що ж то! і ни надивлюся на него“. — „Роздерти!“ — „Также! Але лутши я его з'їм“. Казав жінці дати масла, намастив его добре маслом, сюда і туди, взяв і ликнув. Ну, ликнув, та й вже і по водвудови.

Допіро, іде собі до церкви: можи, там, потім в дві неділі, а може і в три. Але як ликнув того водвуда, той як ся зачав помаленько посувати, — підсунувся аж на другу сторону. І виставив головку звідтам, і сидит. Той прийшов собі до церкви, зачав ся Богу молити. Але, знаєти, як в мужиків молитва? все в поклонах. Зачав він бити поклони. І що схилится — та й той водвуд там ему в задку все: „вуд! вуд!“. Ту всі повивалювали на него очі: що то такого? Той завстидався, вийшов з церкви, і біжит чим-хутші додому. Прибігає додому і розказує того саме жінці. Вона каже ему: „Не знаєш ти що? скинь штани, стань цапки, то но він викажи головку, то я его заб'ю“. Взяв він скинув штани, вона си взяла праник, і стоїт. Водвуд, що викаже головку, — та все „вуд! вуд!“. То вона, що хоче вудвода вдарити по голові, то чоловіка по спині. Досить того, що нічого не могла ему зробити. Каже єї чоловік: „Не знаєш ти що? возьми-но си різак, то так можи-як ему голову втнеш“. Тота взяла собі різак і стоїт. Вудвод, що викажи головку, то вона, що хочи его по голові, то чоловіка по спині. Досить, що поти той вудвод так виказував головку, поки тому чоловікови вона зовсім спини не відрубала. Але як вже той чоловік зачав кричати, подумав собі водвуд: „Треба втікати“. Як вилетів звідтам та просто до вікна. Тота ту ху-

тенько за патик! Хотіла забити водвуда, та й як махнула по вікні, вибила вікно. І водвуд аж так вилитів на двір. А то мало не згинув.

463. ЯК СОВА МСТИЛАСЯ ЧОЛОВІКОВІ [л. 267 зв.]

(„Сказка, що лис хрестив сові діти”).

Бо то чула сова, що то люди хрестят діти. І вона хотіла свої охрестити, і бере литит в світ за ксьондзом. Литит, литит, надигає лиса. І питається єго: „А ти що за іден?“— „Я, каже, лис! або тобі кого треба?“— „Мині треба ксьондза“. — „На що тобі ксьондза?“— „Ой, я чула, що то люди діти хрестят“. Лис каже: „Таже і я вмю хрестити“. Сова каже: „То ходи, та вохрестиш“. Ну, бере лис іде, а вона литит. Прийшов лис до єї гнізда, і вона єму знесла ідно. Дала. Той бере і їсть. А вона ся і ни дивит: полетіла по друге. Досить того, що він всі поїв, тільки що ся но-їдно лишило тое, що ще було на гнізді. І вона вже знесла остатне і каже: „А ну, тое хрести ще! я побачу, як ти хрестиш“. Лис вже наївся і так тамтоє обмацує, і хап в писок і ззів! Сова каже: „А ти ж що робиш?“— „Та ж я хрустаю!“ Сова каже: „А я ж тобі казала похрестити, а ти похрустав!“ Лис каже: „Я до хрещиня нічого ни знаю, тільки до хрущиня“. І бере лис іде. Сова сіла єму на голову і дзьобає єго з тої злосці. Лис втікає, а вона єго дзьобає! Лис прибіг до свої ями і пішов, а вона ся лишила на берігу.

Али дивится: іде пес. Вона пса перебігла і зачинає єго просити, щоби він єї злапав лиса. Пес каже: „Коли я вже старий! то ни знаю, чи злапаю. І, знов, їсти хочу“.— „Ну, я тобі ся їсти постараю“. Пес каже: „Як?“— „Отак: там в силі повиймала баба хліб з пеца, то ти піде і влізь до сніий, а я влечу до хати. І я буду літати по хаті, і вона буде мене лапати, а [ти] прийдеш коло порога і злапаєш в зуби двоє хліба і втічеш, і [я] знов за тобою втічу“. Пес прибіг до сніий, став за дверими; а сова влетіла до хати і вилетіла на пец. А баба за нею з дітьми! А пес підійшов помалу, взяв два бохоньці хліба і пішов з тим хлібом. А сова вибила вікно—і втікла. Приходить до пса, дивится: вже пес доїдає хліба і вже наївся добре. І каже сова: „А що? вже злапаєш?“— „Не, ще“.— „Чому так?“— „Бо я ще хочу пити“.— „Ну, знаєш ти що? Там доят дівки молоко в дворі, то я піду і сяду ідні на голову. То вони будут мени лапати, то ти скочиш в казан і нап'єшся“. — „Ну, добре“. Берет сова литит, а він іде. Прийшли на здідзінец, і сова сіла ідні [дівці] на голову, а друга [дівка] лапає. А пес прибіг, впав в тое молоко, оппився добри, виліз з молока і вже каже сові, що злапає. Прийшов він над тую яму і заснув. Лис вибіг і втікає. Сова каже: „Гейжо! гейжо!“ Пес за ним, али дивится: іде чоловік на трое коний. І сова каже: „Чоловічи! бий там лиса!“ Той хтів вдарити лиса, та вдарив пса, і забив.

Та [сова] сіла єму на голову і дзьобає. Той хтів вдарити її, та себе—по голові! І розбив собі голову, і кров іде. Вона сіла на

єдного коня. Той [чоловік] зі злосьці хтів єї забити — і забив коня. Досить, що всі трое коні забив. Сова полетіла наперед до єго хати, і влетіла до хати, і сіла на голову дитині, і дзьобає. Єго жінка хотіла забити сову. Та дитину — по голові! і забила дитину. Приходить додому чоловік і питаєся жінки: „Що ту чути?“ Жінка єму розповіла, що, каже, „хотіла-м сову злапати, бо була дитині сіла на голову, та й вдарила-м по голові [дитину] і забила-м!“. Він єї каже, що „я там забив всі трое коні“.

Али тая баба злапала такей тую сову. І чоловік в неї бере [її] до себе. І роздіймив писок. А вона єму влетіла в писок і пішла аж в середину. І жінка каже: „Стань цапки, то вона буди вилізати, то я єї втну голову“. Той став. І вона взяла ніж, і стала і дивится. І думала, що вже вона вилазит, і втяла єму начиня єго, — а сова потому вилітала, і до єго жінки! А жінка хтіла ся сховати, та й стала цапки, і задкала писок. А сова влетіла туди в тою. Вона кричить до сина: „Бере, сину, ніж! і як буди писком вилазити, то втни єї голову!“. І як зарізала єї сова в сиридині, а тая аж язик виставила; а син думав, що вона лізи фостом, і втяв мамі язик. І пімстилася сова по дітьох по своїх. І вона вилітала потому з неї, — і полетіла собі.

464. ЯК ХЛОПЧИК ТРЬОХ ВОВКІВ ЗАБИВ [л. 542 зв.]

Була кобіта і мала хлопчика, що, як вродився, то мав на шії три ланцушки злоті. І як підріс, пішов в ліс. Наперед него стоїт вовк. Той [хлопец] єго злапав, причіпив до ланцуха, і іде далі. Знов наперед него стоїт вовк. Той і єго злапав, причіпив до ланцуха, і іде далі. Зайшов [ще далі, аж перибігає] єму дорогу третій вовк. Він злапав і єго, причіпив, і вже іде з ними. Надибає в лісі хатку. Зайшов до неї на ніч, а вовків прив'язав на дворі. Іде тою самою дорогою дід. Вовки стали проситися, щоб їх пустив. Дід змилувався, пустив. Вони давай дертися до хатини. Продерли, влізли і стягнули того хлопця з печі. Хтіли дерти єго, — але він гарапником як вдарив — всіх трох позабивав, і додому чим-борші мандрував. Мати ним втішилася і більше на мандрівку не соглашалася, бо він був тлустий, як баранчик — і ним поснідали би вовки, як рябчик.

465. ІВАНКО-БАЛАБАНКО ТА ЯЗЯ [л. 500 зв.]

Був то собі чоловік бідний і мав діти. І разу їдного пішов він лапати з хлопцьом рибу. І той хлопец злапав золотого кабана. [Взяв чоловік хлопця] і всадив єго в сад, і дає єму їсти та й каже: „На! пильнуй тії ябка! іно ни давай с правої руки Язі, бо тебе возьме“. І той сидит. Прилітає тая Язя. І зачала єго просити, і назвала єго: „Іванко-Балабанку“. І він єї дав [ябка] — і вона єго взяла. Той як зачав кричати, — вибіг золотий кабан і відборонив.

Вона прилетіла знов. І як зачала его просити — і він взяв і дав єї; а вона его злпала і ташит. Той зачав кричати, — і кабан почув, прибїг і відібрав его. І посадив его на яблунку, а сам пішов пастися від него. І прилетіла тая Язя, взяла его, полетіла. І той кричав, [але] той золотий кабан ни чув. І вона его принесла до свого дому, і казала свої дівці его спичи; а сама пішла по гості. І дівка напалила і каже до того хлопця: „Сідай на лопату!“. Али він каже: „Покажи ж мині, як сідати“. І вона сіла; а той єї скоро взяв і всунув в пец. І тая дівка зпалилася, і він виліз на граба і сидит. Приходить мати з гостями. І ззіли тую дівку, і виносят тії кісточки і кажут: „Брень-брень, Івана-Балабанчика кісточки!“. А той каже: „Брешиш! я возьде сижу!“. І тая баба причулася, де він, і бире того граба грезе. І зуби поломилися. І вона побігла до коваля, насталила собі зуби і так уже підгрезала. І той граб впав на явора. Вона як під[г]лодала явора, явір впав і бабу забив. А він [хлопец] виліз на третього явора. Литят гуси. Він каже: „О, гусоньки-либедоньки! занісіт мене до мого батенька, будети мати що їсти і пити“. І тії гуси взяли его на крила, приносят до батька. І самі сіли на подвірі, а він виліз на гору. І тая мама пече палинички і каже [до інших дітїй]: „Ото тобі, сину, а то тобі“. А той [Іванко] каже: „А мині!“. Тая полізла на гору, здіняла его. І він тим гусям дав кориц гречки, — і гуси ззіли і полетіли. А він жив собі з батьком.

466. ІВАСИК-КУТАСИК [л. 109]

(„Сказка о Івасику-Кутасику, що его змяя вхватила“).

Був дід і мав хлопця, котрий каже: „Діду! зробіт міні пукалочку — піду на смітя ворони стріляти!“. Пішов стріляти, застрілив дві, але трета ухватила пукалочку. Він — до неї. Начав кричати: „Вороно, вороно! віддай міні пукалочку!“. — „Ходи за їдну гору, то віддам!“. Але їдут пани, — кажут до него: „Сідай на бричку, поїдиш з нами!“. Він сів, а як приїхали, то посадили его на яблунку високу. Але прилітає змяя і каже до него: „Івасеку-Кутасику! дай міні едно яблучко!“. А він каже: „Коле міні пані не казали!“. Але вона просит, щоби він хоть гиляку пригнув. Той тільки пригнув, — а змяя вхватила его і полетіла. А Івасек зачав кричати: „Ой, паноньку-голубоньку, мене змяя вхватила, в желізним пецу печи буде!“. Почувше тое, пан відібрав его і посадив его ще на вишчу яблуньку. Але змяя знов прилітає, знов просит его дати яблук. А той — дає. Але вона ему каже: „Дай лівою рукою, щоб тебе пан не відібрав“. Тільки він пригнувся, — вона вхопила его та й понесла. І хоць він кричав, але вже не могли его відібрати. І принесла [его змяя] до свого дому і каже: „Іде, Івасеку, ляж спати в клаки“. А послі збудила его і каже: „Ходи, Івасику-Кутасику! я в пецу напалила, сідай на візок, будеш ся возити“ [а сама пішла гостий кликати]. Сів він

на візок, але каже дівка змій: „Ні, не так!“. Той голову поставив. [Дівка] каже: „Не так!“ — „Ну, каже, покажи ж міні, як сідати!“.

Вона хтіла показати — і тільки сіла, а він взяв і в пец засунув, замастив і виліз на граба. Але приходит стара змिया додому з гостями; хата — засунена. Вона стала кричати: „Відсунь там, дівко-Оленко!“.

Але ніхто ни відсуває. Взяла відчинила сама. Прийшла до хати — зараз до полиці; дала гостям їсти і пити. Наїлися-напилися і зібрали кісточки та й кидають ними, кажуть: „Шур кісточки з Івасика-Кутасика!“.

Але він із граба обзиваєся: „Брешеш, бабо, бо то з твої дівки-Оленки!“.

Почувши тоє, глядит під подушкою, а там волося є. Бере коцюбу, тії гости вигонит, а вигнавши стала плакати і граба гризти. Гризе, гризе, поломала зуби. Пішла до коваля і каже: „Ковалю, куй міні зуби, бо мою дочку Івасек спік, а я гризла граба і поломала зуби!“.

Коваль наковав. Але нім вона прийшла, він [Івасик] зліз з граба і перейшов на другий. Але [летят] гуси, — Івасек їх давай просити: „Гусоньки-лебедоньки! возьміт мене на крилята, — занесіт мене до батенька! Даст мій батько корец пшениці і цебрик водиці!“.

А гуси кричат: „Най тебе середні возьмут!“.

Але летят середні, — він їх также просит. Але ему відказуют: „Най тебе задні возьмут!“.

Аж летят і задні. Він їх также просит, — вони відказуют: „Най тебе кривий гусак возьме!“.

Ось летит кривий гусак. Прилетів до него; він сів ему меже крилами і литит. Принесло его до батька, і вони дуже ним втішили, і зараз висипали корец пшениці і цебер водиці. Наївся гусак і полетів до своїх стадів і каже до гусий: „От якби-сьте несли були, би-сьте добре ся наїли“. А тії гуси кажут до гусака: „Летім знов!“.

Прилетіли, він знов висипав їм пшениці. Нагодував — і вони полетіли.

467. ЦАРЕВИЧ-ЗЛОДІЙ [л. 258]

(.Сказка, що цар ни мав дітій, і баба ему так порядила, що мав дівчину і хлопця; і хлопец був виликій злодій, а дівчина курва“).

Був ту такий цар, що ни мав дітій. І ему баба так порадила, що буде двое дітій: дівчина і хлопец. І казала, що дівчина буде дуже курва, а хлопец — злодій. А король каже: „Він в мене не буди злодій, бо в мене всього ест довільно“. І народився хлопец, а потому дівчина. І той хлопец виріс вже виликій. І король справляє балъ, і на балю мав чирозлотний кубок, — і ни знати, де він ся подів. І всіх тих, що були на балю — зізвав їх і трасе в нех; але їх всіх перетрас, — не знайшов. Надійшла ему пам'ять, що то казала баба, що его син буде злодій! І закликав его до себе і питає. І той признався. І той тогди взяв вистроїв таку крепость на двох пьондрах і его туда всадив, і ему там давав їсти і пити. І він виріс. І король давав ему злота і срібла на забавку; але він дав своїм слугам гроший і післав до міста за желізним дручком. І ему купили, — а він мур розбив і втік, перебрався по жидівски і ходив враз з жедами.

І він собі намовив двох жидків, щоби з ним ішли гроші красти. І пішли вони до [царского] склипу гроші красти. Вкрали—і на другу ніч знов пішли. І довідався і сказав той цар (що его—гроші) викупати довкола канаву, щоби він не пирескочив. І вже пішли на третю ніч красти гроші. Вкрали—і двох перескочило, і він перескочив; а еден—впав. А в тих канавах була смола, і він ни виліз. А він [царевич] взяв [тому жидови] голову втяв, а толуб лишив. Прийшов додому, і [того] жінка зачала плакати. Він каже: „Стій, ни плач [тут], бо буде біда“. Але каже: „Як хочеш плакати, то іди в місто, накупи собі всякого трунку, і як будеш іти коло него, то пустиш тое всьо на землю—і будеш плакати. То ся не догадають“. І вона так зробила і пустила [всьо то] коло него, і плаче буцім над тими трунками. Ато вона за жидом плаче!—І таким способом ніхто не догадався, що то вона плаче за жидом.

А той [царевич]-злодій крав до свої смерти.

468. ПРИГОДИ МАДАЯ-БАТЬКОВБІЙНИКА [л. 122 зв.]

(„Сказка о Мадаёви, що забив батька й маму“)

Був старий дід [і] не мав дітий. Вродилося ему маленьки на старість. [Назвали Мадаём]. Виросло воно. За рік—щоби пішло і поганяти; ди вони не кажут ему ніц робити: так его впістуют! Веріс той Майдаё виликый, не вміє ніц робити. Каже до батька: „Чого я буду, тату, при вас, коли я не вмію ніц робити? Пристану до розбійників“. Побув два роки [у розбійників] і приходит додому. Викликає маму в ліс. Привів єї до корча: „Пригни мені, мамо, вотого дуба!“. Ему стара пригнула. — „Пригни мені другого!“ — вона ему пригнула. — „Пригни мені третого!“. Вона просится, що не годна. Він взяв та й забив. Закликав тата: „Пригни мені вотого дуба!“. [Батько] пригнув. — „Пригни мені другого!“. А він [батько] каже: „Я не можу“ — „То як я був маленький, було мене пригинати до малої роботи, [а] як я підріс, було мені давати більшу роботу!“. І взяв і забив тата. Пішов в ліс, пристав до розбійників і ходит з ними.

[А ще в той час, як Мадаё був маленький], їхав піп в дорогу. Стала ему в лісі баюра, — позалазили ему коні по самі хрепти. Вилазит до него чорт: „Запише мені тое, що вдома маеш, а о нім не знаєш [то витягну з баюри]“. Радит він ся наймета: „Що то єст, що ми за него не знаєм!“. І записали. Приїздат додому: попадає має хлопця. Став піп, задумався, що сина чортови записав! І нікому ніц не каже.

Підріс поїв той панич, що его записав батько чортови. [І каже:] „Я буду женився“. А піп каже, що „я тя записав чортови“. [Син каже:] „Я відберу записи!“. Взяв се[й яблунову] паличку, кропельци, і пішов на тое місце, де [батько] записав его. Там кропит. Вибігає еден чорт: „Що хочеш, то дам, но не пице нас!“. А він [син] каже: „Я ніц не

хочу в тебе, но мені віддай мої записи". Пішов до найстаршого чорта то й сказав ему тое. Скликав він [найстарший] їх всіх [чортів] і питає [у кого записи]. Єден ся вобзиває, що „є в мене". Каже той найстарший: „Вітдай". Той не хочи. Кидав его [старший чорт] в смолу, той не хочи. Як сказав: „Возьміт его на Ма да й ови ложо!" то той [злякався і] зараз віддав.

І він [від чортів] їди додому. Переходит его Мадай і питаєся: „Де ти ходив?" А він ему сказав.— „Не чув ти, щό дя мене [в пеклі] єст нагутовано?" — „На твоім ложу самі бретви і коси". — „Завдай же мені покуту і висповідай мене". — „Коли я не вмю, бо я непосвящуваний". Він [Мадай] підносит кий і каже, що „я тя зараз посвячу!". Той, рад-нерад, взяв клякає, висповідав его. Завдав ему покуту: посадив [свою] яблункову паличку і каже до него: „Що би-сь пёском носив воду! І як ся тая яблунка прийми і ябка зродит, тогди ти ся грїхів спокутуєш". Покинув его, сам пішов.

Допіру в кля літ їди той піп через ліс. Почув запах із яблук, і каже до наймета: „Піде-но ти і верви єдно ябко". Той прийшов до яблунки. Обзиваєся Майдай, що „не ти садив, не ти підливав, і ни ти будеш вобрєзав!". Той пішов со страхом до попа і каже ему. Піп ізліз із брички, прийшов під тую яблунку. Сидит Мадай, вже мохом поріс. Він его висповідав і каже: „Потраси тою яблонкою". І той потрас раз, — впало трохи яблук; потрас другий раз, — то облетіли всі. Но ся лишило два. А піп і каже: „То єще ся лишило за тата і за маму, що забив-їсь їх, — то єще неспокутовав-їсь грїхів за нег". І тогди Мадай росипався порохом, а піп взяв зібрав той порох і похоронив в грїб.

469. ЯК СИН БАТЬКА ВБИВ, А З МАМОЮ ЖИВ [л. 170]

(„Сказка, що був дід і баба, і привела баба на старість дитину, і ніхто ни хтів бути за кума“).

Був чоловік бідний. А не мав дітий довго. Але от зайшла его жінка в тяготу і мала сина. І на той час впросилися до него на ніч два старці і в ночі зачали собі говорити: „Отсей чоловік, що дуже просив собі дітий, — як вирости сей син, то батька вб'є, а з мамою буде жити так як з жінкою". Той почув, зробив домовину, [вклав туди дитину] і пустив в море. Але богач лапав рибу і злапав домовину. Взяв виняв дитину, вигодував. Росте той хлопец, і [все до моря], наче з води виріс. Той [богач] розказав [ему], що він его найшов. Той вже не хотів в него бути; бере перипливає на ту сторону [моря], з котрої він був пущений. Іде селами, і прийшов до того села, звідки він. І просится на службу. Батько его не знає, що то він, а син не знає, що то батько приймає его на службу. Побув він рік, побув другий. Але пішов виганяти свині з току, і хтів кинути [сокирою в сви]ню, а тимчасом попав в свого батька

і зарубав. Бере вже жие з мамою так як з жінкою. Але питаєся єї, чи мала вона діти. Тота каже, що мала тільки єдного, і старці сказали, що він заб'є батька, і той [батько] пустив єго в домовині на воду.— „Коли, каже, так — то ти міні мама!... От піду я в світ, де би я гріхи свої спокутовав“. Іде, іде він. Дивится: показався му на острові монастир. Бере човен, приїжджає в монастир. Звідтам виходит монах, питає єго: „Чого ти хочеш?“ Той розказав свою причину. Той каже: „Добре, ходи до церкви“. Приходять. Каже він [монах] му клякати. Вклякнув він. Той єго замкнув, поставив му хліба і води, а ключі кинув в воду і каже: „Коли ключі тоті знайдуться, тогди покута тобі вийде“. Прийшло, сидів він там через сім літ. Але пішов чоловік рибу лапати і злавав великого сома. Бере платує єго — і находит там ключі від монастира. Приходить той чоловік до монастира, дає ключі. Відімкнули, — а той вже совсім винидів. — „Тепер, каже [монах], гріхи твої прощені. Іди в божу путь!“. І той пішов.

470. ЯК КОЗАК-ЛИЦАР ІЗ СВОЇМ КОНИСЬКОМ ДОБУВ ЖАР-ПТИЦЮ І КОРОЛІВНУ І ЖИВУЩОЇ ВОДИ [л. 183 зв.]

(„Сказка, що у старого діда тримав до хресту хлопця Господь Бог і Матір Божа“).

Було двоє людей старих. Та ни мали [вони] з молодих літ дітей; але на старість она зайшла в ценжи. І як вона мала тую дитину, то той дід не міг нігде кумів дістати. Але іде без ліс, надібає діда, (але то не дід був, іно сам Господь). Допіро, він просит єго: „Чи не послужили б ви мому синови до христа?“ І він відповідає: „Чому? но щоби де було взяти ще якої баби“. А той дід каже: „От допіро пішла без ліс якась баба“, — то й хутенько побіг, попросив єї, чи ни могла би вона послужити єго синови за куму. Вона каже: „Чому? могу“. Допіро, він зібрав тії куми, післав до хресту. Охрестили того хлопця. Допіро, приніс той кум тим кумам пів ока горілки. Випили вони — та й вже більше нема нічого. — „П[и]рипрошаю вас, мої кохані куми, що не маю вас більши чим приймити“. А вони обзиваються: „Бо жалуєш!“ Той ся присягає, що таки нема, а вони кажут, що є: — „От!“ кажут тії кумови єго: „А піди ж до комори!“ Той пішов; — правда, є всього в коморі. Досить того, що они ся там балювали цілий тиждинь, і як відходив той [кум], то казав тій кумі: „Пам'ятай, кумо, щоби-сь міні колисала мого похрестника сім літ [і с колиски не виймала]!“ І вона так єго все колисала і ніколи с колиски не виймала, бо той кум не казав. Досить, що аж осліпла над тою дитиною.

Пройшло тому сім літ. І того самого дня, що тую дитину хрестили, приходить той кум до того чоловіка, та й каже: „Помагай-бі вам!“ а тая баба каже: „Дай Боже вам здоровля, дідуно!“ А той чоловік сидит за печом і каже: „Що ти? здуріла баба? Та то наш кум!“ А вона каже: „Ну, витайти ж, гості-куми, до нас“. Допіро,

той кум [Бог] каже: „А що? здоровий мій похресник? Ану! вилази вже з коліски!“. І він виліз. Той йому дає сідло, трензлю і нагайку з лика і каже йому: „Іди на такий-то і на такий міст, там буди іти стадо коний. То ти загониш. На котрого коня придасться тая воздечка і сідло — і сідай і їдь“. Досить того, що він перекинув всьо тое стадо: ни на жадного не предалася тая трензля, ні сідло. Але іде вже з самого заду, такий-то не потрібний ні до чого кониско. Той собі [і] подумав: „А ну, я ще зпробую, чи не придасться [трензля і сідло] на того непотріба“. Зловив его, закладає трензлю; як раз предалася! Закладає сідло,—придалося! Бере він сідає на него, і їде. Але захватила его ніч в тім лісі. Досить того, що він не може нікуди виїхати з того ліса. Але дивиться: горит вогонь. Приїжджає він до того вогню, дивиться: а то золоте пуро. Каже він: „Возьму я собі тое пуро, то буде ся мені видко їхати через ліс“. А кінь обзиваєся до него: „Не бири того пюра, бо буде біда“. Але він каже: „Не! таки возьму“. І взяв.

Допіро, дав вже бог дня. Той виїхав з того ліса, заїхав в село. І стає в тім селі в того пана за мисливого. Але раз поїхав на полювання. Їздив цілий день, ввечер повирнувся додому. Прийшов до стані, вийняв тое пуро, заложив в жолуб в стані, і грає з фірманамі в карти при тім пюрі;—а воно так ся світит, як свічка. Допіро, прийшло до раня. Сказав фурман панови, що „[в] нашого мисливого є таке перо, що, як положет его на жолубі, то би на землі голку знайшов“. Бере закликає его пан до себе, і каже, що „мені ся снило, що в тебе є таке перо, що, як положиш его на жолобі, то би на землі голку знайшов“. Той каже: „Є!“ І пан тое пуро відібрав.

Допіро, вийшов [приходить] до стані і каже: „Що то мені пиром? я би ще і пташка дістав [що з него тое пиром]!“ А фірмани сказали панови. Пан его закликає і каже: „Мені ся снило, що ти би ще і того пташка дістав. І як дістанеш, то тобі дарую, а як не дістанеш, то мій меч,—твоя голова с плеч!“ І він прийшов до стані і плаче. А кінь каже: „А я тобі казав: не бере пюра, бо буде велика біда?“ І кінь каже: „Іди до пана, ней пан зробит, скажé, жлізну клітку, і [ней] дасть в бутелотці трунку: одну—меду, а другу—вена“. І він взяв виїхав в степ. І поставив клітку, а сам пішов від клітки. І та клітка була з трома обручамі жлізнимі. І той пташок вліз в тую клітку, напився того трунку і заснув. І він взяв тую клітку на коня, і їди. І вїхав з версту—і обруч пук. І поїхав далі,—другий обруч пук. Приїжджає до двора,—і ему в ганку третій обруч трісь! І той птах влетів до покою і каже: „Ту моє пиром, ту і я!“.

Али він каже перед фурманамі: „Що то мині птах? я би ще і панни дістав [що єї птах]!“ А фурмани сказали панови. І пан его закликає і каже: „Що ся мині снило? Мині ся снило, що ти би ще дістав і панни тої, що єї птах. І як ти не дістаниш тої панни, то мій меч, а твоя голова з плеч“. Допіро, він приходить до стані і плаче, а кінь

обзиваєся: „А бач! я казав: не руш пера, бо буде велика біда?!... Але не журися: іди до пана, кажи ему, ней тобі зробит таку залізну кравничку на спринжинах, щоби вона так могла [ся] зложити, щоби ти її взяв під паху. І нехай накупит різної матерії, напирстків і голочок. То ми поїдем і підстанимо“. Пішов він до пана, сказав. Той ему то всьо тото дав, і він поїхав. Приїхали над море. Він взяв розіпняв тоту кравничку і сам собі сів в тій кравничці, замість купця. Допіро, ведуть тую панну з вісіля. То тота як обачила тоту кравничку, відріклася всього вісіля і буярів; прийшла до тої кравнички, торгує собі голочки та наперстки. Але [вона вже] дуже зморилася на тім вісілю — і заснула в ній. Той хутенько запер її в тій кравничці і привіз її аж до того двора. Випустив її з тої кравнички в тім дворі. Тота подивилася і каже: „От тут мій птах і з него пюра, тут і я“.

Допіро [каже] вона до него: „Коли [ти] такий примудрий рицар, що-сь дістав мене, мого птаха і з него пюра — дістань же мені і моє стадо [коней]“. Той бере іде до стані і плаче. А кінь каже: „Не плач! но іди до пана і кажé, ней тобі дасть п'ять півсетків полотна і бочку смоли, і нехай везут тото за нами. То ми его дістанем“. Той пішов. І пан ему дав тоє всьо. І еще казав си оковати коня на всі чотири ноги самими стальними підковами. І приїхав він над море, обвинув того коня раз, обвинув другий раз, обвинув і третий раз. Досить того, що всьо тоє полотно обвинув на того коня, і всю тую смолу виляв на него, іно му лишив зуби і вочі. І взяв заїхав за скалу. Аж ту жене огер тоє стадо до води. І той его кінь заржав за скалою. А той вогер зачув, що десь рже огер другий, — і бігає, аж піна на нім стала, а не може знайти. І знов заржав кінь того козака, — а він [огер] ще гірше бігає і ни може знайти. І той заржав третий раз і вилазит з-за скали. Як ся зачнут бити! І той що вкусит его — то за смолу, а той его за шкіру. І так той кінь що зо смолою збив огера, що він аж впав. І тогди бере его [козак] на вуздечку і веде его до двора, і за ним всьо стадо іде.

І як пригнав до двора, а панна каже: „Коли-сь дістав, тепер же ще подій его!“ І він прийшов до стані і плаче. А кінь каже: „А я казав: не берé пюра, бо буде велика біда?! Али іди проси панни, щоби дозволила мене пустити меже тоє стадо“. І він пішов, зачав просити, і вона ему дозволила. І він пустив коня меже стадо. І кінь его граєся с кобилою, — а він таким способом всі подоїв. І приніс до панни тоє молоко.

А панна каже: „Ще мині дістань води живущої і цілушої. Бо як не дістанеш, то мій меч, — а твоя голова с плеч“. І він прийшов до коня і плаче. А кінь каже: „Не журися! набий собі підстоля і возьми дві бутельки, і поїдем до ліса, то ми дістанемо“. І виїхали. Кінь каже: „Ріж мене [і влізь в мою шкуру]!“ А він плаче: не хочи різати. І, нарешті, взяв зарізав [м'ясо виїмив], і сам вліз в тую

шкуру. Али надлітає крук. І едно кручиня впало до того м'яса, і він его зляпав. А крук каже: „Що хочеш, дам тобі: тільки верни мені дитину“. Той каже: „Ніц в тебе не хочу, тільки дістань міні води цілущої і жевущої“. І крук каже: „Дістану!“ Взяв крукови поприв'язував тії флященки, і він полетів. І приносить воду. Той взяв роздер его дитину — і покропив тою водою. Воно не ожело. І він знов его післав по воду. І він [крук] ему приніс тої води. Покропив его дитину, — і воно вожило. І віддав ему, а сам ще покропив коня свого, і кінь вожив. І взяв поїхав з водою додому.

І вона тогди взяла зварила его в молоці і покропила тою водою. І він став [знов] живий і дуже ладний. А пан хтів, щоби таким бути, і вона его зварила в тім молоці і викинула псам, а з тим козаком оженилася.

471. ПОКОТИ-ГОРОШОК [л. 165]

(.Сказка, що [жили] дід і баба, і ни мали дітий. І разу їдного баба замітала хату, знайшла горох, ззіла і мала хлопця Покоти-горошка*).

Був дід і баба, та не мали дітий. Замітає раз баба хату. Але котиться горошок. Вона той горошок ззіла — і за півроку вродила Покоти-горошка. І він так рости хутко, що за півроку виріс дуже великий. І каже до тата: „Ідіт міні до коваля, зробіт міні бомбу“. Пішов дід, зробили [ковалі] бомбу. Приніс. Той як пустит вгору, сам лягає спати і каже мамі: „Бийти міні вуші, [а збудите, як бомба назад прилетит]“. Не хутко, не хутко — бомба так шумит! Мама каже: „Ставай, сину! ставай!“ Той став, наставив коліно, — і вона ся розбила. Каже: „Ідіт, тату, зробіт міні бомбу з самої сталі, і щоби чотири ковалі робило“. Той пішов, зробив [коваль], приніс. Той знов як пустит вгору, знов лягає і каже мамі: „Бийте міні вуші [доки бомба назад прилетит]“. Вона ему б'є вуші б'є, — аж нехутко бомба летит, шумит, аж страх! Вона каже: „Ставай! бо вже летит“. Він як став, наставив долоню, — і до долоні [бомба] розбилася. Каже до тата: „Ідіт зробіт міні з самих голок, і щоби дванайцять ковалів робило“. Батько пішов, зробив і приніс. Той як кини вгору — і заставляє маму вуші бити. „А як буде литіти, то збудети“. Тая дивиться: вже летит, — збудила его. Той як наставив чоло — і не розбилася [тая бомба] до чола. Взяв тую бомбу і іде в світ і каже: „Вже ви міні не тато і не мама, а я вам не син“. Тії плачут за ним. „Де то? еден тільки син був — і той іде!“ Той таки пішов.

Іде, іде, надібає єдного чоловіка, [і той чоловік] питаєся: „Ти що за єден?“ Той ему каже: „А ти що за єден?“ Каже той: „Я Ломиліс“, а той каже: „А я Коти-горошок“. — „Ходім, будемо оба ходили собі“. Ідут, ідут, надібают третого. Питаються: „Ти що за єден?“ Він каже: „Ви що за єдні?“ Тоті кажут: „Ми такі і такі“. Той каже: „А я Переверни-гора“. — „Ходім, будемо ходили всі три разом“. Ідут,

Ідуть, надібають читвертого. Питаються його: „Що ти за еден?“ Він каже: „Що ви за едні?“ Тоті кажуть: „Такі і такі“. А він каже: „А я Запину-вода“. Кажуть: „Ходім, будемо ходили всі штире“.

Ідуть, ідуть. Зайшли в такі гори, що нікуда ні вийти нічого. Той Переверни-гора підсадився під гору і перевернувся, — і вони пішли. Ідуть, ідуть. Зайшли до таких водів, що їх не перейти, ні переплисти. Той Запину-вода як ляг на воду, то вони перейшли. Той [тогди] став і пішов з ними. Ідуть, ідуть. Зайшли в такі ліси, що нікуда ні вийти, ні продертися: таки[й] густий. Той Ломи-ліс каже: „Ідіт ви за мною, а я буду ломав стежку“. Тії ідуть за ним, а він ломит так хутко, що навіть поспішити за ним не можуть.

Дійшли аж до якоїсь хатинки в лісі і обрадилися сидіти там. Але каже Покоти-горошок: „Ідім на польованя. Ти, Запину-вода, лишися, зеби-сь понаварував, понапікав. Як ми прийдем, щоби ми мали що їсти“. Той понапікав, понаварував. Приходить до тої хатки біс. Питаєся: „Ти що за еден?“ А той каже: „Ти що за еден?“ Той каже: „Я Запину-вода“. А той каже: „А я Сім шкір калита, по коліно борода! поборися, чорт би твою ма!“ Взяв его [Запину-воду], вибив его, вигнав з хати, повиїдав з горшків, а в горшки вмочився — і пішов. Тії приходять і питаються: „А що? понаварував? понапікав-есь?“ Той каже: „От дивітся: [я]кись прийшов, збив мене, повиїдав і пішов“.

Тоті кажуть: „Ходи ж вже на польованя, а ти, Переверни-гора, лишайся. І зроби, щоби було що їсти“. Той понаварував, понапікав, а сам сів на припічку і сидит. Приходить до хати біс. Питаєся: „Ти що за еден?“ А той каже: „А ти що за еден?“ Той каже: „Я Переверни-гора“. А той каже: „А я Сім шкір калита, по коліна борода. — Борися, чорт би твою ма!“ Як злапав Переверни-гору! Так б'є, так б'є! Вибив, з горнят повиїдав, а в горнята вмочився та й пішов. Приходять ті з польованя, питаються: „Чи понаварував?“ — „От, каже, подивися: прийшов, збив м'я, виїв і, на додаток, вмочився в горшки“.

На третій день кажуть: „Лишися ти, Ломи-ліс, і щоби-сь нам приготував їсти добре, а ми підем на полюваня“. Але і сей не лутший був від тамтих, бо і его [біс] вибив добре, і ззів що було, і пішов. А ті прийшли — не було що їсти.

На четвертий день Покоти-горошок каже: „Ідіт на польованя, а я ся лишу“. Взяв він наварив, напик. І приходит до него біс. Питаєся, що він за еден. Той ему відказав так, як і тамті. І каже: „Гляди, будем боротися!“ І Покоти-горошок каже: „Ходім на желізний тік“. — „Ну, ходім“. Як прийшли, зачали ся бороти. Чорт як замахнув Покоти-горохом, то вбив его [в тік] по самі кістки. Той Покоти-горошок як кинув чорта — той по коліна застряг. Знов чорт ним як кинув — по пояс застряг. Покоти-горошок як кинув чорта, — то [той] по шию застряг. Взяв [Покоти-горошок] голову відрізав, а толуб повісив на дуба. Тії прийшли з польованя, він каже: „Ходім, подивитися, що я ему зробив“. Приходять: нема! тільки шкіра!

Берут ідуть слідом. Дослідили — до его палаців; а вони були в ямі, дуже глибоко. Каже Покоти-горошок до Ломи-ліса: „Скручуйти витки, спускайти мене [в яму, а як потрясу — витягайте]“. Вони на витках спустили там. Прийшов [Покоти-горошок] там, а панна найстарша каже: „Чого ти прийшов? Я скажу татови“. — „А де ж твій тато?“ — „А он в кутику під черепочком“. Він взяв старшу панну, потряс витками, — і витягнули [їх]. І дав єї Запини-водови. [Знов спустили его в яму]. Взяв середушу, потряс витками, витягнули. І дав єї Перевирни-горі. [Знов спустили]. Взяв він наймолотшу, потряс витками, витягнули его і єї. І каже: „То буде моя!“. А Ломи-лісови нема.

І каже [Покоти-горошок]: „Спускайте мене знов. Наберу булок, [о]барінків, мидівників, будем мати що їсти“. Вони его як пустили [— і покинули]. Той понабирав всього, потряс витками раз — нема; потряс другий — нема; потряс третій — нема. Але летит яструб. Він каже: „Витягни мене з тої ями! Що хочеш, то тобі дам. Що підлетиш, то ти дам булку, обарінок, мидівник“. Яструб взяв за витку. Тягне і підлітає, а той кидає ему обарінки. Кидає, кидає, — вже не стало що кидати. Бере він ніж, відрізає литку, кинув ему. Той і витягнув его.

А ті тимчасом повтікали з тими паннами. Він за ними, тим слідом, — і знайшов їх, що вони спали. Він взяв порізає їх, а молодшу зоставив, і з нею жив, доки ему назначено було.

472. ЯК ВЕДМІДИЦЯ ОД ПОПА СИНА МАЛА [л. 135 зв.]

(„Сказка, що мидвидиця взяла попа до ями і мала з ним хлопця“).

Ходив піп до проса в сінокос. Ходив, ходив, — та й ему ся здрімало. Ляг і заснув. Та й прийшла мидвидиця, та й взяла его сомлячого. Допіро, вона принесла его до ями, взяла его закидала хамардьом то пиньками, і сама пішла в ліс. І коли прийді до тої ями, то еще лутше закедає. І він там був три роки, і вона мала з ним хлопця. Али як той хлопиц виріс — та й каже, той хлопиц: „Що то такого, тату, значитя, що ви — такі, а мама ни така?“ А він каже: „Тотое се значит, що я вийшов до проса, та й заснув-им, а вона прийшла та й взяла мене сонлячого“. А він каже: „Е! то в вас, десь, ест і жінка?“. А він [піп] каже: „Ест“. А той хлопиц каже: „Яким би ми ся способом досталися додому“. А він каже: „А яким жи [ся] способом дістаним, коли видиш, якими вона нас пнями закидає?!“. А той хлопиц каже: „Ни журітця! якимись ми способом втічем!“ Та й вона іно прийшла до ями, та й зараз відкидає яму, та й іде до ями. Принесла їм їсти — та й іде назад; а той хлопиц помаленько за нею. Та й як вийшов з нею з ями, — і нім вона се обирнула, а той хлопиц сховався за корч. Бере тая мидвидиця і закидає тую яму; і як закинула єї — та й пішла в ліс. Іно

відойшла далеко, а той хлопець бере і відкидає тії пеньки від тої ями. І як відкенив тії пеньки — та й каже: „Ну! ходім, тату, додому!”. І ніц с тої ями ни брали, іно волосінну торбинку з грішми. „Втікаймо,—каже,—хутко, бо як мама нас дожени, то буде бити!“, і вже втікают. Допіро вона, як почула, що вони втікают, прибїгла до ями, — а їх нима. Та й їх здоганяє. Але дивитися [хлопец], що вона біжит за ними, та й каже: „Ой, тату! мама біжит!”. І каже: „Ідіт жи ви вперед, а я буду ішов ззаду“. Доганяє вона їх та й до [то]го хлопця! Розмірилася, хтіла его бити, — а той хлопець, як єї хропнув лабо[ю] в голову, а вона ся пиривирунула. І він єї ще як два рази поправив, то ані зяпнула. І ідут до сила. Прийшли в сило, і піп завів его додому. Та й допіро, погостилися — і повідає той синок до свого батька: „Що я, тату, буду робити?“. А піп повідає: „Іди та й обіб'єш скілка снопів до обїду“. Та й пішов той хлопець на тік і питаєся: „А де ж ваш, тату, ціп?“. А той каже: „Десь там на кульці висит“. Той подивився, приходит до попа: „Там нима, тату, ціпа: іно батїшки, що коти заганяти на пец“. І пішов зробив собі сам ціп, і пішов на тік молотити. І як взяв молотити, то до вобїду всю пашню вибив, і всьо [змішав] до купи. Та й як вийшов піп, то аж ся за голову взяв: бо всю пашню змішав до купи! Прийшло на другий день. Каже той синок: „Тату, а що я буду нинька робити?“. А піп каже: „Я вже ни маю для тебе роботи“. А хлопець каже: „То ідіт, тату, до двора, щоби нам позволив [пан] молотити за солому“. І піп пішов до двора і просит пана, щоби позволив ему молотити за солому. А пан каже, що „я ни маю що молотити!“. [Піп — просит]. І пан дав ему двї стерті і каже: „Єдну собі змолоти, а другу менї“. І він взяв обмолотив панову, а свою взяв, перекинув мотуз через шию, і понїс на плечах додому. І приходит піп до пана і каже: „Що я буду робити с своим сином? він як ся ще роззіст, то ще і нас піб'є!“ А пан каже: „Я скажу возити громаді камїня на керницю, а ему скажу морувати“. І каже пан громаді: „Як він влізе в тую кирницю, то щоби-сьти на него кидали камїнями“. І як він вліз в тую кирницю, то вони як зачали кидати камїнями — і забили его.

473. Т Е Ж [л. 145 зв.]

(„Сказка, що піп не мав звітки жити, і попадая его посла[ла] з книшкою по світі ворожити“).

Був піп і попадая, але дуже бідний був, а не мали звїдки жити. Каже попадая до попа: „Возьміт книжечку в руки, ідіт по світі. Може би-сти дещо здибали, гроші або що“. Взяв він книжечку в руки, пішов. І прийшов до свого вівса і ляг в полукїпку. Пре[й]шла медвидиця і їст овес. Той взяв палечку, наганяє єї і каже: „Алю-ш!“, але вона взяла [его] на плечі і понесла. Пренесла до свого дому, і вони обидвої жили собі там і мали хлопця. Той хлопец — половина медвідя, а половина чоловіка.

Той медвідюк росте. І виріс здоровий. Але медвидиця пішла за пожитком, а їх засипала обох в ямі, щоби не втікли. І хлопець став на-серед ями, і витяв ногою, і каже: „О! ще будем мали багацько жити в [цій] хаті!“. Став знов на-серед ями, витяв ногою і каже: „Ще, тату, рік будем жити“. Але як витяв третій раз, то яма розлітілася. Взяли вони набрали торбу грошей [що були в ямі], і пішли оба. Але медвидиця їх здоганяла, хтіла їх побити. Здігнула вона. Але син, як злапав дуба та й вирвав—і забив свою маму. Ідуть вони оба, ідуть. Прийшли аж до корчми в тім силі. І він [піп] господарив, а син его ему помагає.

І той медвідюк хтів іти гуляти; але з него хлопці ся сміяли. Той як витяв хлопця—і забив. Взяли его запутали в путо і повели [до] двора. Хтів его пан бити, взявши до покою, а медвідюк, як вдарив ногами в покою, то вікна вилітали. І подаровав ему за тее пан сто волів; але і хтів стратити его.

Посилає его в такий ліс, де є багацько вовків, парою волами, по дрова. Нарубав він дров, хтів везти додому,— і прийшли вовки, і воли ззіли. Той налапав вовків, запряг в ярмо і приїхав ними додому. І питаєся попа, де тії воли пустити. Той казав пустити меже воли,— а вони взяли і пороздирали всі воли. Піп вийшов, дивится: воли пороздирані, а вовки тільки ходять!

Пішов до пана, каже: „Як би [его] стратити?“ Каже той пан: „Знаєш, попи? От там в очереті є такий млин, що в нім нічого нема, а тільки куці табаку мелють—[пішли его туди“]. Набрал піп три мішки полови, запряг воли і каже ему їхати молоти. Той поїхав і коло млина застряг в болото. І казав куцим витягнути; вони не хтіли, той зачав їх бити,— і вони мусіли витягнути. І каже їм: „Тепер же змиліт міні і воли нагодуйте!“ Сам пішов до корчми напиватися. Прийшов потім, дивится: в мішках мелена полова. Зачав їх бити, каже: „Я дав вам зерно, а ви міні полови змололи! зараз щоби міні було пшениці два мішки і жита два мішки“. Тії пішли, вкрали в чоловіка, принесли і змололи. Той [медведюк] запряг воли і додому приїхав.

Піп пішов до пана, каже: „Я му дав полови, а він міні привіз муку. І як би го стратити, і щоб на світі не жив?“ Каже [пан]: „От тут є така кирниця, що недокопана. Най іде докопає“. Той пішов докопав, але загубив ключі. І той піп каже: „Я тебе возьму і спушу на цебрі, щоби-сь міні ключі здибав“. То й взяв [піп] і каже: „Як будеш рухав посторонками, то ми тебе витягнем“. Той [медведюк] ключі здибав. Порухав посторонками,— а тоті взяли і кинули зовсім в кирницю посторонки, щоби він там згинув. Той лавив, лавив і надибав морского рака. Здибав і каже: „Раче-небораче! винесе мене на тамтой світ“. — „Добре, каже: я тя винесу, але дай міні литку свою ззісти“. Той вирізав литку, дав му їсти, і той виніс его на берег.

Той тільки вийшов на берег — і литка ся загоїла. І пішов до попа і казав ему, щоби він пішов до ковалів, щоби виляли з самих голок палку. Пішов піп, виляв і приніс. Взяв той медведюк пустив палку вгору, а попови казав дивитися, коли вона впаде. А сам ляг спати і казав: як тая палка упади, то щоби его збудити. І тая палка як летіла, — той его збудив. А той [медведюк] наставив чоло — і палка на чолі ему вломалася. Казав знов попови йти до ковалів, щоби ему з шпильок виляли палку. Пішов він виляв. І кинув [медведюк] її вгору на штире добі, і казав попови пильновати, а сам положився спати. Той спит. Але [от] піп будит, каже: „Вставай, бо вже летит палка“. Той наставив руку, а палка вдарила по руці і руку вломала. Той відмедюк взяв палку і в світ пішов*).

474. ІВАН-ВІТЕР [л. 434]

(„Сказка о Ивану-Вітернику, що всьо море забрав в відро“).

Був ту такий король і мав їдну дочку. І боявся, щоби вона ни зопсувалася, і замуравав її в склеп, і дав її дівку на услугу, щоби вона там жила, і караул ходив. Стала вона [раз] коло стіни. І в тім мурови була дзюрка, і вітир навів, і вона зайшла в ценжи, і привела хлопця. [І росте він] не по годах, іно по мінутах, і він за п'ять місяців ізробився виликий. І москаль [що вартував] доніс до царя, що „ваша дочка має сина“. Цар казав розбити тоті мури і питаєся її: „Де ти его взяла?“ Він [хлопчик] каже, що „я з вітру!“. І хотіли его вести до христу, а він пішов вперед. І ему дав піп мня: «Іван-Вітер».

І его віддав цар в школи, і тамті [школярі] то читали по книшках, а він на памніть. І дириктор росердився, і вдарив его. А той, як дунув вітром — і пириvirtiє купцям дахи. Дають знати до цара, що „ваш син всьой гóрод попириvirtiє“. Цар приїздит до него і каже: „Що ти робиш?“ — „Я вийшов на іграшку“. — „Покинь тое та ходи додому!“ Той покинув, взяв він его додому.

І боїтсья его, щоби він его ни стратив. І посилає его в ліс за дровами. І каже [Іван-Вітер]: „Зробіт міні ланцух сорок тисяч сажиней“. [Зробили]. І він взяв обкинув тими ланцюхами ліс — і нисе додому. Али дивлятсья з города, що йде так, як хмара, і дають знати царови, що „ваш син нисе цілий ліс!“. Цар виїхав напротів него і каже: „Брось тое!“. І той бросив, і взяв ланцухи і пішов.

Приходить [цар] з ним додому — і посилає его до мора за водою. Али він каже: „Зробіт міні з того [цілого] ліса дві відрі“. Зробив він ему [з цілого ліса] дві відрі, — і він казав собі зробити коромисло двайціть тисяць пудів жиліза. І він пішов до м[ор]а

*) Далі в оригіналі А. І. Димінський зробив примітку: „Разскащикъ дальше не знаетъ“. Та в інших записах ми нераз натрапимо на оповідання, які дадуть змогу оцю казку докінчити. М. Л.

і набрав тії відра води, а за ним вся вода йде. Цар виїхав наперед до него і просит его: „Покинь тое!“. Той як вдарив тими відрами в землю — і зробився став. А той цар пливає с конем і просит его: „Ей, Іван-Вітер, ратуй!“ — „Тремайся!“. І він его виратував, і приїхали додому.

І той цар боїтся, щоби він его коли ни вбив. І він бере посилає его до пекла за грішми, що ему були винни чорти, — шість міліонів. І той бере іде. Али каже: „Зробіт мині два капшуки із шкур: двісті волів забийти“. І він ему зробив тії капшуки, і ще зробив ему булаву, що вісімдесят пудів важила. І пішов [Іван-Вітер] в пекло. Прийшов туду і каже: „Отдайти мині шість міліонів гроший мого діда!“. Той [старший чорт] ни хочи. Али він як возьми бити чортів! І вони ему насипали тих два капшуки повних, і він пішов додому, і дає три міліони царови, а три мамі.

І каже свої мамі: „Ідіт у той двір, де ти мене мала, і станове на столі порожну шклянку, а на стіні нагайку вішай!“ І дає єї цілушу воду і живушу. І ще єї дав коня і візок, і каже: „Як іно буди ся візок трасти, а кінь ржати, стане на столі шклянка крови, а нагайка буди ся бити, то ти сідай на той віз і їдь за мною і бере з собою тую воду“.

А він сам пішов в світ, і зайшов в пуші. І надібає на двох пьонтрах палац. І зайшов в той палац, а в тім палацу [змий], безсмертельний Козьолок, жив; і в тім палацу дужи ладна [панна]. І каже [панна]: „Де ти ся ту, Івани-Вітир, взяв?“ І він собі тую панну сподобав. І каже [вона ему]: „Ей, Іван-Вітир! ту як мій змий прилетит, то тебе ззість!“. Прилітає той несмертельний Козьолок і каже: „Фе, фе! прісна душа смирдит! хто ту є?“ — „А то мій брат прийшов“. І каже чорт: „Швагри! вилізей! де ти там?“ Той виліз. Наїлися, напилися, і той [чорт] каже: „На-тобі трохи гроший, і підеш додому“. Али каже [Іван-Вітер]: „Ходім, швагри, на мідяний тік, поборимся“. І дає ему той Козьолок руку і каже: „На! потисни мене“. Той [Іван-Вітер] як потиснув его — іно тільки ему [Козьолкови] по-за пазурі посиніло. І як кинув его до землі, — і той встав. Али бере тисни, знов, Івана-Вітра той Козьолок за руку. І як потиснув его, а ему [Іванови-Вітрови] кров потикла з-за пазурів; і як кини ним — іно ся кості порозлітали. І він [Козьолок] тії кості згорнув під дерево.

А там вдома, [у мамі], той єї кінь рже, кров в шклянці стала, нагайка б'ється по стіні. А вона сіла на візок, і той кінь притаскав на тое саме місце. Взяла мама покропила его цілушою водою, — він вожев; покропила живушою, — сцілився. І каже мамі: „Їдь, мамо, додому, а я піду в світ“.

І він знов прийшов до того палацу до тої панни, і каже: „Проси его, ней він тобі скаже, де его сила“. А сам сховався в ліс. Вона ся его [змия] питає: „Кілько ти зо мною літ жиєш, а нігди мині правди ни скажиш!“ Він каже: „Якої ж ти правди хцеш?“ — „Скажé

міні, де твоя сила?" — „Моя сила в комині“. І тая панна взяла і тішиться ним. А він [Козьолок] каже: „Яка ти дурна! де би я ся тримав свою силу в комині!“ І вона то кинула [і знов питає], а він каже, що „моя сила в коцюбі“. А вона тішиться тою коцюбою, — а він сміється з неї і каже: „Де би я свою силу тримав в коцюбі! Моя сила — в полю, і там стоїт рота москалів, і в сиридині лижит камінь виликий, і під тим каміньом скриня, в тії скрині заяець, в тім заяйцю качка, а в тії качці яйце, і там моя сила“. І на другий день той поїхав на полювання, а Іван-Вітер приходит до неї, і вона ему розказала.

І він туди іде з ружом. Лижит хорт. І він того хорта хотів забити, а хорт просится у него: „Ей, Іван Вітер! ни стріляй мене, я тобі колись у пригоді стану“. Литит шуляк, і він хотів его забити. Али той каже: „Ни стріляй мене! я тобі колись в пригоді стану“. І приходит туди і каже: „Здравствуйте, риблята!“, — „Здрав жилаем, Ваше Сіятельство!“ — „Піднесіте тую плиту!“ Вчіпилися тії москалі, — і ни мож її піднести. Він вчипився, і пирик[ин]ув, і добуває тую скриню. Заяець скочив з скрині та й побіг. Али дивится; — а хорт несе того заяйця. Роспоров він его — качка: фур! — і полетіла. Али дивится: нисе шуляк качку. І той качку роспоров, виняв яйце. А той вже несмиртельний Козьолок вже обпав [с] сили (*нечитко*). І приходит той Вітер до того двора. І вже сидит с тою панною, — і приходит той несмиртельний Козьолок і каже: „Ей, Іван Вітер! подикай ще міні хоць зо дві години!“ — „А не! не почикаю“. І взяв тоє яйце, розбив собі на голові, — і вся сила пішла по нім. А той [Козьолок] зараз вмер. І той [Іван Вітер] его взяв порубав і викинув собакам. І бере тую панну і іде до свої матери. Приїзжає до тої матери — і справляє вісіля.

І я в одного генерала служив динщиком, — і приїхав я з ним, і він там сидів за столом. А я стояв за порогом, пиво пив: по бороді тикло, а в горлі сухо було. І я ниткою підперся, а соломкою підперизався, і як напився, і як напився, — і вліз в гній. І вони як набили тим гноем гармату, і як встрілили, то я аж ту залетів, і вам ото сказав.

475. ЦАРІВНА-РИБКА [л. 543]

Був пан і пані, та ни мали дітий і дужи [за тим] тужили. Приходит дід. Питаються, чи не порадит він що на тее. Він каже: „Добре [пораджу]“. Пішов до річки, злапав широко-злоту рибу, і каже: „Нате зваріт, і помиї і юшку дати корові, а самі рибу ззіште, то будете мати дівчину. Але як буде рости, до води ни пускайте, бо втопится“. Зробили як казав. І вже піросла вона. Мама поїхала в гості з батьком. Заказали служонці, щоби не випускала дочки. Але як тільки виїхали, служонца повідчиняла вікна. А та просится:

„Позволь міні по саду проходитися“. Та' каже: „Добре“. Пішла вона, походила. Але з саду зобачила море. Каже: „Позволь міні подивитися на море“. Та' каже: „Ідіт“. Павлина пішла понад море. Але не могла втерпіти, щоби [не] ввійти в море,—і тільки що ногами вступила, зараз ся рибою зробила. Батько з мамою приїхав, дочки не найшов, і служонцу за недогляд втопив.

476. ПРИГОДИ ШІСТЬОХ БРАТІВ: ДВОХ КОРОЛЕВИЧІВ, ДВОХ СУКЕВИЧІВ ТА ДВОХ КОНЕВИЧІВ [л. 533]

Був король дуже великий, али ни мав дітей. І обоє з жінкою за тим страшно тужили; і хто тільки прийшов, то кожного роспитувалися, чи ни знає що порядити протів того. От ідного часу приходит до них жибруща баба. Питаються, чи ни може вона порадити на тое, щоб мати діти. Вона каже: „Чому? могу і порядку зараз“. Пішла вона до ріки, злала три золотистих рибки, казала зварити і ззісти. Короліва віддала тоті рибки на кухню варити. Кухар їх обчистив, вимив і приставив до вогню. Як зачали вони варитися, шумовиня він скидав на землю, і хортиця їла. Зварилася риба, подав на стіл. Короліва зїла. Прийшла кухарова жінка, зачала шарити по горшках, найшла кавалочок і зїла*). Винесли помії на двір, прийшла кобила—напилася. От і всі штире позаходили в тяготу. І через кілька час породила королівна і кухарка по два хлопці, сука—пару хортів, а кобила—пару коний. [І у кожної близнята—обоє так, як іден].

От ростут вони, вчатся. Королевичі—читати, писати, кухаринята—їсти варити**), хорти—заяйці лапати, а коні—людей возити. Али королівна страшно смутится і плаче, що ни знає, котрий з них старший з єї дітей. Приходит тота баба знов. Та [королівна] розказала єї свій смуток і просит на тее ради. Али баба каже: „Вдайтино ви, що ви захорували. Як вони прийдут із школи і котрий стане вам в головах і заплаче, то той старший. Возьміт і встрижіт ему на чолі волося, то будити знати“, (а треба і тое знати, що вони були оба так як іден). От вони прийшли з школи. Мама вдала, що слаба. Вони стали коло неї, і іден став в головах. Тая хутко схватилася і встригла ему на чолі волося. Він аж здивувався і каже: „Коли ви міні, мамо, встригли волося, то я вас покину і поїду в світ“. Мама его просит, щоб ни їхав нігди; али той і говорити собі ни дає. Взяв він закопав стовб на подвірю, вбив голуба і поставив на той стовп, і каже до брата: „Як з того голуба кров потече, то тогди їдь за мною і шукай, бо певні що я вже тогди жити ни буду.

*) Подробниця про кухареву жінку тут зайва; вона сюди дісталася з іншої казки. М. Л.

**) Більше ніде кухаревичі тут у казці не фігурують. М. Л.

А як не буде тикти, то і нема вам [чого ся] журити!". Сів на коня, взяв хорта, і поїхав.

Може він їхав рік, може два, — заїхав в таку пушу, що і світа ни витко. От, нидалеко поляни, здибає его дід. Питаєся его, звітки він їди, куди, за чим. Той каже: „От їду в світ поливитися“. Дід его ни пускає тою дорогою, а нарешті каже: „Коли хочиш їхати, то їдь, али зві[т]там ти ни вернишся“. Виїхав він на поляну, став попасати коня, наклав собі вогонь та й сидит. Али в корчах, чує, що щось кричит: „Ай, змерзла! ой, змерзла! пусти загрїтися“. Той каже: „То їди“. — „Зв'язи хортови і коньови ноги, то приїду“. Приїшла до вогню, забила его, коня і хорта.

Брат молотший дивится на стовп, чи ни капала вже кров з голуба. Як [закапала] — їде, каже до мами і батька: „Видно, що мій брат вже десь забитий. Треба мині їхати ратувати его“. Взяв хорта, сів на коня і поїхав. Може, він їхав зо два роки, та й випала ему дорога через той самий лїс. Знов здибає его дід — ни пускає. Той взяв діда забив, а сам поїхав. Виїхав на поляну, — а там лижит его брат, кїнь і хорт. Він пускає коня пасти, наклав собі вогонь і сїдає спочивати. Кїнь каже до него: „Слухай-но! тут зараз приїде біда і буде просити загрїтися, али ти нас ни в'язи. Бо от і брат послухав, пов'язав, — і забила его“. — „Ну, каже, добре“. Тїлько що вони скїнчили свою розмову, аж ту в корчах зачала кричати: „Ой змерзла! — „То їди загрїйся!“ — „Зв'язи ж коня і хорта“. Той пішов до коня і до хорта і вдав, що нїби їх зв'язав. Та тогди смїло пустилася до него, хтіла і его забити; али він вхвativ єї за чуприну, крикнув на коня і хорта, щоб помагали. Тїї прискочили, помогли добри оббити тую біду, зв'язали. Вона просится в них: „Пустїт! я вам вже нїц ни буду казати“. — „Добри, я тебе пушу, каже королевич, али як мої брата повстають“. — „Що ж я буду робити, щоб вони повставали?“, Кїнь обзиваєся: „Завиди нас, де в сїм лїсі є вода цілуша і живуша, то пустимо!“ Та бире виде їх в лїс, де є три кирниці, і показує біда першу кирницю: „Оту, каже, живуша!“ Кїнь виломив галуску суху, кинув в тую воду. Тая галуска згорїла, — так, як свїчка. Бирут вони б'ють знов тую біду. Вона казуєся, що омилилася. Виде дальше, привела до другої кирниці. Взяв кїнь знов кинув галуску суху, — тая галуска аж зацвила. Вони набрали глечик тої води і кажут: „Покажи ж нам, де цілуша“. Виде вона дальше, показує цілушу. Зробили вони на дубі зарубину, хлюпнули тої води на дуба, — стїлився. Набрали з кирниці повний глечик, і біду тут же забити, щоб людий ни морочила. Поїхали вони на тоє мїсце, де тоті побиті лижали. Покропили їх всїх трох цілушою і живушою водою. Вони посцілювалися, і ожили. Тогди [старший] брат до брата [молодшого] каже: „Ото-м добри заснув!“ Молотший каже: „Ага! заснув-їсь на віки! Вже би-сь бїльше ни встав, як [би] я ни приїхав“.

Зібралися вони, поїхали далше. Дивляться: стоїт палац. А в тім палацу жила гарна панна, Луцина, і така хороша, як сонце. Позабавилися в неї день, другий, а нарешті і тиждинь, і zobачили, що тою панною завідують змиї. Кажут до неї: „Сідай з нами, поїдиш, то збудишся тих“. Вона каже: „Добре“. Сіла вона з ними. Може вїхали зо сто миль, а тут за ними в погоню змиї литят. Прилитіли і видирли тую панну, і вони вже виртаються додому без нічого. Їдуть через ліс. Али надібають хатку, і в тій хатці—діда. Дід питається, куди вони їдуть і звітки. Вони розказали. Дід їм каже: „Та панна [-Луцина] купається в мору, і як котрий з неї вхvatит одежу, то не віддайти єї,— то так возьмети“. Пішли вони над море засіли, а тая Луцина прилетіла. Скинула з себе шматя, та й пішла купатися. Вони хушенько взяли шматя та й пішли. Вона скупалася, вийшла з мора,— нима шматя! Підлетіла і забачила їх. Як зачала просити,— віддав [оден] шматя. Їдуть вони знов до того діда. Той каже: „Нати-но вам капилюшок. То, як накладети на [голову] его, то [вона] ни забачит вас“. Наклали вони капелюшок, пішли над море і взяли шматя, як вона прийшла купати[ся]. І вони з тим шматьом їдуть додому, а тая біжить за ними. Али змия оглянулася, що єї нимг, полетіла за ними. Лізла по шлідах (sic)— відібрала шматя і панну, хоць він ни хтів віддати.

Їдуть вони вже далше, надібають хатку. Зайшли до неї. Дивляться: а там дві панні, і змиї їх так же пильнують! Вони взяли тих змиїв побили, панни забрали, і з ними ожинилися.

477. ПРИГОДИ ТРЬОХ БРАТІВ: КОРОЛЕВИЧА, КУХАРЕВИЧА ТА СУКЕВИЧА [л. 119 зв.]

(„Сказка, що король ни мав дітний, і знайшлась така баба, що порадила, — і корольова жівка мала хлопця, кухарка і сучка“).

Був король бездітний. Шукав по світі такого дохтора, щоби порадив, аби були діти,— то половину землі відпускав ему. Але прийшла жебруща баба і каже ему, щоби злапати три лини таких, що їм по три літа, і дати кухарови, щоби він зварив, [але щоб] не кушав [ї] шуми не скидав,— і дати королівні тую рибу їсти. Післали трох рибаків на море, злапали три лини, дали кухарови. Він взяв їх варити,— скинув шуму під припічок. Сучка лежала, тоє ззла. І дав кухарці покушати, чи добри. Каже кухарка, що добре. Заніс до королівни. До третого дня має сучка хлопця, а четвертого дня кухарка має хлопця, п'ятого дня королівна має хлопця.

Зібрав король всі три до себе, обібрав свого за найстаршого, кухаревича за середущого, сукевича за наймолодшого. Поіменовав на них три коня. Повиростали тії хлопці і коні, і кажут [сини] до батька: „[Як] ми будем при вас сидіти, не будем ніц знали. Заберем ми своє орудийо, поїдем в світ“.

Виїхали в поле. Каже сукевич: „Ну, брат-королевич! Пускай свій меч: де встрягне, там будем ніч ночували“. Той як пустив,—

так [меч] полетів, що аж забурчало за ним. Їдуть вони, дивляться: в чистім полі стоїть липа, і в ті липі в самім верху стоїть [той] меч. „Тут будем, братя, ніч ночували“. Переночували вони там, встали рано, повмивалися, поснідали: „Їдьмо, братя!“ Вийшли в степ. Каже король-сукевич: „Пускай, брати-кухаревич, свій меч! Де встрягне, там будем ніч ночували“. [Кухаревич — пустив меч]. Їдуть вони, дивляться: стоїть корчма пуста, і в ті корчмі в самім верху в коміні стремит меч. — „Тут будем, братя, ніч ночували“. Переночували вони, стали рано, повмивалися, поснідали: „Їдьмо, братя“. Вийшли в степ, каже король-сукевич¹⁾: „Тепер буду я свій меч пускав. Де встрягне, там будем ніч ночувати“. [Пустив меч]. Їдуть вони, дивляться: в лісі при долині стоїть палац чауновий. В крайній квартирі меч стремит: „Тут будем, братя, ніч ночували“.

Привели коні до стані: єст вовес в жолубах. Пішли самі до комнати: єст венд на столі, булки в шафі. Повечерали. [Каже сукевич]: „Но, брат-королевич! Іди на мурований міст на варту. Бо то змейський дім, то хтось-то прийди до нас“. Взяв, пішов королевич. Сукевич ему не звівся: взяв шапку на голову, шаблю на плечі, пішов на мурований міст. Приходить — не застає королевича: королевич пішов спати, положевся в дровітьню. А сукевич ходит коло містка, так припадає. Зглянув попід зори: — литит змия с трома головами, с трома хортами, с трома соколами, сама на коні сидит. Скоро впала на міст, король-сукевич сховався. Хорти забрихали, соколи защебитали, кінь заржав. [Змия каже]: „Ви, хорти, не бреші! ви, соколи, не щечечі! ти, псе-стерво, не спутикайся, на себе ворога не сподівайся“. [А вони кажуть]: „Чути, чути за круля-сукевича!“ [А змия каже]: „Его ту ворон кости не занеси!“ Велазит сукевич с під моста [і каже]: „Я сам ту молод знаходжуся“. — „Що, сукевич? будем ся бити? че будем [ся] мерети?“ — „Не! не хочу ся мерети, тільки ся буду бити!“ І тнуться мечами, а хорти кусають [сукевича], кінь б'є, соколи їдять. І як він взяв ся бити — і [таки] заміг змею. Язики повитягав, і взяв в кешену сховав. Іде додому, клече королевича: „Що ж там, королевич, на твої варті чути було?“ — „Ніц не було чути! [тільки] десь ся взяв кінь в стані, десь [ся] взяло три хорти в хортарні, десь ся взяло три соколи в покою“. Взяв его сукевич за вушо, вдарив его по шоках: „Смотри, що на твої варті було: змий з трома головами!“ І виймає ему язики, показує.

На другу ніч: „Іди ти, кухаревич, на мурований міст на варту, тільки смотри того, аби-сь не заснув, бо і тобі смерть буде і нам!“ Пішов кухаревич, походив часа два, — захотілося ему спати, пішов на дровітьню і спит. Не звівся ему сукевич, взяв шапочку на голову, шаблю на плечі, пішов сам. Пришов на мурований міст, — нема нікого. Взяв Богу молитися, так ходит, так зоглядає. Взглянув попід зори: жени змея с шістьма головами і шістьма хортами, шістьма соколами, і сама [на] коні сидит. Скоро впала на міст, хорти забре-

¹⁾ В оригіналі писано і „сукевичь“ і „сукльвичь“, і „брата“ і „братья“. М. Л.

хали, соколи защебетали, кінь заржав. [Каже змیا]: „Ви, хорти, не брешіт! ви, соколи, не щебечіт! ти, пес-стерво, не спутикайся, на себе ворога не сподівайся!“. [Вони кажуть]: „Чути, чути за круля сукевича“. [Тая не вірит]: „Але его ту ворон і кости не занеси!“. Вилазит [сукевич] з під моста: „Я сам ту молод знаходжуся!“. — „Що-ш ти, король-сукевич? Чи будем битися, че будем меретися?“ — „Не хочу я меретися, я хочу битися“. — „Ну, начинаймо битися!“. Начали битися: хорти кусають [сукевича], соколи вочи дзьобають, кінь б'є. Він перехристив мечом,—як возьми тяти! Змию потяв, язики повитягав. Поховав їх на знак. Пустив коня до стані, хорти до хортарні, соколи до покою, сам положевся спати. Став рано і кличе кухаревича: „Що там, кухаревич, на твої варті було?“ — „Ніц не було, но десь ся взяв кінь в стані, десь ся взяло шість хортів в хортарні, десь ся взяло шість соколів в покою“. Той его взяв за вушо, вдарив в морду. Витягає язики на знак.

На третю ніч: „Ну, братя, тепер я—піду на варту, ви—спіт і слухайти. І одну рукавечку беру, а одну оставляю на знак. Дивітсья: як з рукавечки буде кров капала, як-найскоріше прибувайте до мене!“. Прийшов на мурований міст, так ходит, так зоглядає. І зглянув по-під зори, жени змیا с дванацітьми головами, с дванацітьми соколами, с дванацітьми хортами, сама на кони сидит. Скоро впала на міст, хорти забрихали, соколи защебетали, кінь заржав. [Каже]: „Ви, хорти, не брешіт! ви, соколи, не щебечіт! ти, пси-стерво, не спотикайся, на себе ворога не сподівайся!“. [А вони їй]: „Чути, чути за круля-сукевича“. — „Але его ту ворон кости не занеси!“. Він вилазит з-під моста: „Я сам ту молод знаходжуся!“. — „Що, король-сукевич? Чи будем ся били, че будем ся мерили?“ — „Не! не будем ся мерели, но будем ся били!“. — „Ну, то беймося!“. Той перехристив мечом, як начне тяти, — так его хорти кусають, так соколи дзьобають, кінь б'є. Як пустит рукавечку додому! Перелетіла [рукавичка] через мур, через чавунову браму, через стіну, найстаршому королевичови ніс відбила. Схватився королевич: „Ей! вставай, кухаревич! повна комната крові мені з носа!“. — „Ой, не! То не з носа, то з нашого брата!“. Стали вони і пішли. Прийшли на мурований міст. Як начнут тяти,—потяли змию, язики повитягали. Пустили коня до стані, хорти до хортарні, соколи до покою, сами лягли спати.

Встали рано. [Каже сукевич]: „Вибираймося, братя, як-найскоріши! Ту змійські жінки як прилетят, то нам смерть пороблят!“. Сіли на коні на змійські, виїхали за ліс, нагадав сукевич: „Ей, братя мої! рукавички свої-м забув“. — „Ней там, брати! покень рукавечки, самі втікаймо!“. — „Не! скода мені рукавечок. Ви мене зачекайти, а я побіжу“. І перекинувся котиком. Прибіг той [котик] під двір, зам'ячав. Каже змیا до змій: „Пусти там, сестро, котика. Наші чоловіки — побили, добри що хоть котика лишили!“. [Пустили его до кімнати, і една каже до другої]: „Іде, сестро, наперед них і пере-

кинись таким яблунком солотком, таким пахнущем, щоби в[он]и не проїхали“. [А друга каже]: „А ти, сестро, піди перекинись таким кернецьом, таким честом, таким гожом“. [А трета каже]: „А я піду перекинуся муром, то вони нікуда не проїдуть!“ [Побачила рукавички]. „Возьме-там, сестро, рукавечки на патичок та викинь на двір“. [Та] взяла [на] патичок і викинула. [Тоді] прийшов котик над поріг, взяв м'явчати.— „Пусти там, сестро, того котика на двір!“ Котик, як випав, прибіг до своїх братів: „Ей, втікаймо, братя, як-найскоріше! Бу ту наперед нас змиї будуть стояли!“.

І їдуть вони. Приїхали в ліс. Така яблунка ладна! такі ябка солоткі! такі червоні! Їдуть далі, стоїть керниця, така честа. Найстарший король проситя: „Ей, зачикайти мене! я води нап'юся!“ Ему сукевич каже: „Як ти тої води нап'єшся, то вона тя ликни. Бо то змея!“ [І поїхали далі. Стоїть мур, не видно ему кінця.— „Розгравайти, братя [коні], бо тут нам смерть буде!“ Як розіграли коні, скочив старший, зачипив копитом,—та й [змия] ликнула его. Скочив кухаревич — і того ликнула. Як зозіграє сукевич — і перескочив. Так втікає, [а] змिया за ним.

Стоїть на шляху кузня, ковалі коют. [Він просит їх]: „Відчівіт кузню, пустіт мене! шо схочите, то вам дам!“ Скоро тії відченили, він вїхав с коним, засунувся. Прегнала змिया [і кричить]: „Пустіт мені его, бо вас всіх поликаю!“ Він ковалям каже: „Потихо пічіт кліщі і кажіт єї: як злиже доразу тую стіну, то і дасте мени“. Лезнула вона раз, перелизала. [Вони єї] злапали кліщами за язик, другий вибіг, б'є молотом, а вона проситя: „Що хочети, то вам дам, но мене пустіт“. — „Ніц в тебе не хочем, но нам пусте брата єдного і другого, щоб такі були, як перши, то тя пустимі“. Як регнула раз — і випустила єдного: ще красший [як був]. Випустит другого: ще красший, як був. [Тоді вони] змию побили, язики поветягали, поховали в кешеню.

[І каже сукевич]: „Тепер ве, братя, ідіт собі додому, а я ся буду вчети ковальства!“ Побув рік, зробив такого коня на желізних срубах; що вступит,—то одну мелю! що вскочит,—то дві [мелі]! І він свого коня продав, а на тім їздив.

478. ЯК ДІДОВІ НАРОДИВСЯ СИН РАК, ЩО ЗАСВАТАВ ПОТІМ КОРОЛІВНУ [л. 485]

Був собі дід і баба і ни мали дітий. Али єму [-дідови] баба каже: „Коби нам, діду, хоць з рака хлопця!“ І разу їдного пішла баба по воду і злапала рака. І посадила его на припічку: — він палит і варит їсти. І каже: „Мамо, борщ біжит!“ Дивится баба: правда! Відсунула, зварила сбід. І той рак бире і нисе татови обід. Приніс на поле. Тато оре. Він каже: „Тату, тату! їжти обід!“ Заким батько обід ззів, то той чисто всьо поле з'орав.

Вже засіяли, зібрали хліб. І той рак що загадає, то зараз і зробиться. Повиставляв будинки, і він тогди каже до тата: „Тату! пора б міні жинитися“. Батько ему каже: „А хто ж за тебе, сину, піде?“ — „Ідіт, тату, до короля, і він за мене віддасть дочку“. Той пішов до короля, і ще рак ему дав свій патрет. І показує [батько] королюви той патрет. Король подивився і каже: „Чого ти просиш?“ — „Я прошу, щоби король дав за мого сина їдну дочку“. І король показує [патрет] своєм дочкам. Найстарша каже: „Я ни піду!“. Сиридуша каже: „Я тоже ни піду!“. А наймолотша каже: „Я — піду“. Допіро, той чоловік прийшов додому і вбрав свого сина. Син вже прикинувся чоловіком, поїхав до цара і засватав дочку. Взяв шлюб і вже жив з нею. І такий багатий був, що такого багатого на світі ни було.

479. ЗАЧАРОВАНИЙ КОРОЛЕВИЧ-РАЧОК СТАЄ ЗА ПРИЙМАКА ДІДОВІ Й СВАТАЄ КОРОЛІВНУ [л. 591 зв.]

Був дід і баба та не мали дітей. Але єдного разу дід пішов по воду до кирниці. Найшов рака, приніс додому, і з бабою порадили собі приймати его за сина. Але вечіром, як полягали спати, чують щось в куточку каже: „Тату! винісіт мене на двір“. Той взяв виніс, поставив его на порозі. Той рачок три рази посвистав, та й каже нести себе до хати. І так через три ночі робив. Четвертої ночі збудив діда тим словом: „Тату, ідіт взавтра до короля, най міні его дочка жінкою буде“. — „Де я туди піду! він не даст за тебе!“. — „Але не ваше то діло! — ідіт!“.

Рано дід взяв торбинку на плечі, іде до короля. Приходить тудя. Там слуги его не пускают. Він на тее не зважає, — каже, що має інтерес. Ну, пустили его. Той розказав, що его синок-рачок післав сватати его дочку. — „Ну, добре“, каже король, — „на ж тобі ото зерно пшениці, засій, змолоти, змели, і взавтра міні булок принеси! Як зробиш тое, то подумаю: може, дам“. А треба то знати, що тогди на світі не було ще ні пшениці, ні муки. Бере дід тое зерно, іде додому і плаче: де то ему зробити так хутко? Але як прийшов додому, розказав в хаті — той рачок вислухав і каже: „Не журітсья, тату!“.

Прийшов вечір. То ті полягали і заснули, а рачок знов збудив, каже: „Тату! винісіт мене на двір“. Той виніс, поставив рачка на порозі. Той як свисне, таке налетіло его приятелів! зачали сіяти, орати, волочити. Той рачок дивитсья, що робота добре йде, казав себе нести до хати. Але через недовгий час знов казав себе винести. Рачок знов свиснув три рази, — от тут з'явилися: їдні — сіют, другі молотят, треті віют, четверті мелют. Казав себе занести до хати; через недовгий час знов каже винести з хати. Той виніс і поставив на поріг. Той як свисне: мука попід хату явилась. — „Ну, каже, тату! беріт муку, печіт булки та несіт до короля!“.

Той прийшов до хати, збудив бабу, казав палити і пекти булки. Баба напекла, дід набрав в торбу, приніс до короля.

Той подивився, покушав: „Ну, каже, добре! Але ще на-тобі лозу винограду. Возьми посади її, і взавтра щоби-сь винограду міні з неї приніс“. Той, взявши лозу, положив в торбинку. Іде додому та й плаче. Прийшов додому, розказав бабі. — „Ну, каже рачок, не бій[ти]ся нічого! буде всьо готово! Лягай[ти] спати, а виноград будем мати“. Тільки полягали, рачок каже: „Тату! винесіт мене на двір“. Старий бере виносит. Той став на порозі. Як свиснув три рази, — десь тут зараз взялися: одні—копают, другі—сажают, треті—поливають, четверті—підпирают. — „Ну, каже, ходім до хати!“. Заніс его до хати. Через кілька час каже знов: „Тату! винесіт мене на двір“. Виніс. Той знов як свисне — аж вже став ліс винограду. — „Ну тепер, діду, беріт виноград та ідіт до короля засватати дочку“. Той взяв ножа, нарізав киток винограду повну торбу, та й пішов. Приходить там. Слуги не хтіли его пустити. Але він як сказав, що має пильний інтерес до короля, то зараз его пустили. Той дід витягає з торби виноград і ставит перед корольом. — „Ну, каже, добре! привози свого сина, най з моєю дочкою женится“.

Дочка крульога як вчула — аж вмливає: де то! щоби вона рака мала за чоловіка?! Дід вернувся додому, бере сідає на віз, рака кладе на салітерку — і їде. Приїхав до круля. Зараз їх звінчали; хочь дочка не хтіла, але її сказав круль, що „як не хоч мене слухати, то зараз голову зітну!“. Та й мусіла вінчатися. По вінчаню в вечір завели її до особної хати. Вона лягла собі та й ніби спит; а рачка на столі поставили. Тільки що вона трохе здрімнула, рачок скинув з себе шкаралупу та й став слічним хлопцьом. Ляг коло неї. Але вона виділа, як шкаралупу скидав, — старалася, як би можна раніше встати. Встала рано, та й шкаралупу ракову кинула в огонь. Той встав. Так же шукає свої шкаралупи! але нема! Питаєся: „Де ти поділа?“ Та каже, що „-м не виділа“. Нарешті каже, [що спалила]. — „Ну, коли-сь спалила, то будь здорова!“. Взяв і пішов в світ.

Та зараз побігла до батька, розказала. Той як вчув, що вона зробила, — і її нагнав. Каже: „Коли-сь не вміла щастя шанувати, то рушай собі з мої хати!“. І вигнав.

То та ішла, ішла, зайшла далеко. Надибала якись палац і в нім паню, котра її приняла за слугу. Може вона була рік або два там. Але одного часу тоті пані треба було десь виїздити на довгий час. Лишає вона їм [слугам] їсти і пити, і разом наказала всім, щоби не ходили до тої станції, що личком зав'язана; — сама поїхала. Але тая королівна питаєся слуг: „Що то такий за заказ? і для чого там не треба ходити?“ Ніхто не міг того об'яснити. Нарешті вона каже: „Ану, піду подивлюся“. Пішла відв'язала личко, відчинила. Заглянула, — а там її чоловік сидит. І тільки сказала: „А ти що ту робиш?“ а він її то сказав, — як схватилися за шиї, та й померли.

480. Т Е Ж [л. 532]

Був чоловік бідний, що займався лівкою риби. І одного часу, що закидав сіти—не міг ніц злапати. Іно злапав дуже великого рака, приніс додому і каже: „Жінко! не міг я нічого злапати, тільки попався рак“. Поставив его на лавці, сам вийшов з хати, а жінка пішла по воду. Рак зліз і сховався під припічок. Жінка прийшла, скрізь шукала і не могла найти. Мусіла щось другого на вечеру шукати. Тільки полягали, той рак з-під припічка відзивається: „Слухай-но, чоловіче! Взавтра рано іди до короля, най він за мени дочку свою віддаст“.—„А він же схочи за тебе віддати?“—„А чому не схоче? схоче!“.

Рано встав чоловік, вдягнувся, пішов до короля. Приходить. Питаються, чого він хоче. Той каже, що „мене прислав рачок, щоби король свою дочку дав за него“.—„Добре“, каже король: „дам. Але тільки най він поставит від твої хати до мої золотий міст“. Прийшов [дід] додому і каже, що король казав. І каже [рачок]: „Не бійся! буде!“. На другий день встає [той чоловік], і дивиться: від его хати до крулівської—такий міст, що аж сонця від него не видко.—„Ну, каже рачок, іди до короля, най він робит вісіля“. Пішов він до короля. Каже [король]: „Добре! привози свого рака“.

Вернувся він. Запряг воли, взяв рака і поїхав. Привіз до [королевої] хати, віддав. Король зараз вісіля справив, і вечіром завели молоду до особної хати, а рака принесли. Молода лягла спати, а рачка поставили на мисці коло неї. Як вона заснула, рачок скинув шкаралупу і ляг коло неї. Пробудилася вона,—страшне собі [его] сподобала і втішилася. Рано встала така весела. Але як вона вставала, то той рачок каже: „Гляди ж, не каже нікому, що я сиджу в тоті шкаралуді! Бо як скажеш, то і наказ будеш мати“. Але вона з тої радости не могла втерпіти: розказала мамі, що з того рачка робиться гарний хлопец. Мати єї нараїла, що, каже: „як будеш іти спати, возьми горнец с жаром і, як він засне, то возьми та спали тую шкаралупу“. Вона-дурна послухала: взяла, як ішла спати, жару горщек. І тільки-що той скинув шкаралупу—взяла і кинула в жар. І як вона [тая шкаралупа] заскварчіла, той як ззірвався з постелі і каже: „Не хотіла-сь ще трохи потерпіте, тепер будеш в зелізі ходити!“. І на ні стала желізна одежа. І каже: „Тогди з тебе та одежа опаде, як мене зобачиш!“. Сам пішов. На другий день вона каже до мамі: „Дивіт-но-ся, як ви мене вбрали! Піду і я: може де его знайду“.

Іде вона може з р'к. Найшла в лісі хатинку. І просится в баби за наймичку. Баба прийняла і розпиталася. Та—розказала. Вислужила вона рік, баба дає за тую услугу золоту праслицю і золоту кужіль. Пішла вона дальше. Знов ішла—зайшла до другої баби, і просится за наймичку. Прослужила вона рік; баба дає, замість плати, золоту квочку і золоті курчата. Пішла вона дальше. Надібає

трету бабу; просится за наймичку. Баба приймила. Послужила та рік, і [баба їй] за плату дає золоту пряжу.

Пішла вона даліше, зайшла до якогось палацу і просится гусята пасти. Розпиталася слугів—і дізнала, що [тут] єї чоловік з другою жінкою жие, але нікому не показуєся. Приймили єї до гусят. Та—пасає, та й свої курчата пускає. Але слуги донесли [тій другій жінці], що в неї вони єст. Зазиває вона [та друга жінка] до покою. Питаєся [єї]: „Чи правда тото?“ А вона каже, що правда.— „Що ти хоч? віддай міні!“.— „Ну, як дозволити міні з своїм паном переночувати ніч, то дам“.— „Добре, дозволю“. Та—дала. Вона понесла єму показувати, але вечіром в страву кинула такого зіля, щоби він спав, як убитий, і не міг пробудитися. Ляг він спати, та—завела до єго покою ту молодицю і замкнула їх обоє. Та кинулася до него, щоби збудити,—але жадним способом не могла. Рано пішла знов пасти гусята і прясти на золоті кужелі золоту пряжу. Слуги зобачили, сказали пані. Та зазвала єї і питаєся: „Чи правда то?“ Вона каже: „Правда“.— „Віддай же міні!“ Та—взяла віддала, але каже: „Дозвольти мені з своїм паном ніч переспати“. Та каже: „добре“. Вечіром напоїла єго таким зільом, щоби він спав цілу ніч, та й завела [тую] до єго станції. Та знов стала єго щіпати, кусати, тиснути, щоб він прокинувся,—але і ніч ззійшла, а нічого не вдіяла. Рано знов пішла гусята пасти, та й стала на золотих вияшках пряжувивати. Слуги підглянули і донесли пані, що вона має. Та знов закликає. Питаєся, чи правда, що в неї єст. Та каже: „Правда“.— „Дай же міні“. — „Ну дозвольте міні ніч переночувати з паном, то дам“.— „Ну, добре! давай! будеш ночувати“. Вечіром [пані] пана напоїла, щоб вночі не пробуджовався. Той заснув. Вона завела [тую] до покою та й замкнула [їх]. Та—знов до него. Як взялася щіпати, кусати та тиснути за пальці,—якось він ся пробудив, і та одежа желізна ся з неї зсунула. І рано [він] сюю взяв за жінку, а тую нагнав.

481. ЯК ЗАЧАРОВАНИЙ КОРОЛЕВИЧ-ВУЖ ЗАСВАТАВ ЦАРІВНУ

[л. 494 зв.]

Бо то в лісі сидів дід і баба. І вони пішли до ліса дрова збирати і сіли полуднати. І тії крешки падали їм на землю. І вони встали, дивлятья: вуж тії кришки збирає. Вони єго взяли до свого дому. І но-тільки принесли до хати, вуж зачав говорити. І вже він в нех побув з рік, і каже до діда: „Тату! Я ся буду жинити“. Дід каже: „А хто ж за тебе піде, коли ти вужом?“— „Нічого! Ідіт-но до цара і кажіт, що я єго дочку хочу взяти“. Дід пішов до цара і каже, що „мій син хотів би з царовою дочкою вожинитися“. Цар каже: „Добре! Як твій син вискочит до мої дочки на трете пьондро і возьме з неї сигнат і пришле міні, то возьме“. Той дід пішов від

цара. Ось приходит додому і каже, що „казав цар: як вискочиш до его панни на трете пьондро, то воженисся“. Вуж каже: „Добре, вискочу“. І пішов до цара. Вийшов за село, страся;— зробився з него такий панич, що то ни можна. І десь ту взявся перед ним кінь. Приїхав до цара, вискочив до тої панни на трете пьонтро, і зняв сигнат, і поїхав. Знов пирикинувся вужом, приходит додому, дає дідови той сигнат і каже: „Нати, нисіт“. Дід приносить. Віддав царови. Цар взяв і в море кинув і каже: „Як твій син дістане его з мора, то ся вожене“. І той прийшов додому і каже тое вужови. Вуж каже: „Добре“. Взяв поліз скоро в море, знайшов той сигнат, приносить додому. Дає тому дідови і каже: „Нати, нисіт до цара“. Дід приніс, віддав царови. Цар каже: „Приниси ж міні свого сина“. І той прийшов додому, взяв его на таліру і нисе. Приносить до цара. Панна тая як заглянула—і каже: „Я таки й за него піду“. І цар вже робит віслія. І по вісілю взяла вона его до свого покою. І той вуж сидит під лушком. Али може в кілька неділь просит їх обох цар до себи на обід. І вона плаче: „Як же я, каже, піду з вожом?“ Але він став під лушком, страся і зробився такий пристойний мезчизна, що то ни можна. І він свою шкаралупу кинув в куфир і замкнув. І вони пішли до царя на обід. Вже вона тішится, і цар тішится. Али він там забавляється, а вона пішла додому і спалила тую шкаралупу. Той вже догадався, прибіг додому, вдарив єї [в] морду, і ему на сорочку бризнула кров. І каже до неї: „Коли ти мою шкаралупу спалила, то ти ни моя жінка, а я ни твій чоловік“. І пішов від неї.

Али вона замкнула свій дім і іде в світ его шукати. Али на дорозі надibaє таку бабу, що праде прадіво: і нитки золоті, і прадіво золоте. І вона питаєся тої баби: „Що то за тое прадіво? Я би у вас купила“.— „Сто золотих“. Тая виняла, дала і взяла тую золоту куделю. Іде далі. Надibaє другу бабу, що звиває, на мотовило золоте, золотії нитки. І вона дала і тії бабі сто злотих і взяла собі. І іде далі. Надibaє бабу, що пасе курата золоті, і курка золота. Дала вона і тії сто злотих—і взяла тую курку і курчата. Приходить над воду. Перут дівки шматя і кажут до неї: „Можи б ви, молодици, нашого пана сорочку витирли, що колись кров капнула?“ І тая каже: „Чому? Витру“. Взяла і витирла. І прийшла вона з ними до двора; а вже догадалася, що єї чоловік ту жие.

І стала у тої пані [що до неї прийшла] гусята пасти. І рано пігнала гусята, виняла тую кужель золоту і праде. Пані заглянула і каже: „Що ти хочиш за тую куделю?“— „Я нічого ни хочу, іно ней пані міні позволят з паном ідну ніч піспати“. Тая каже: „Добре“ і взяла від неї тую кужель. І вже в вечер пані дала панови напитися зля, і він завмер. Прийшла вона до него—і він завмер, нічого ни говорит. І вона сплакала і пішла від него. Прийшло на другий день. Вона знов—звиває на золоте мотовило золоті нитки. І знов вона віддала тое пані за пана,— і пан [за]вмер. Вже на третий

раз вона випустила золоту курку і курата і пасе. Пані зобачила і каже до неї: „Продай міні тії курата“.— „Ні, я ни продам, али як міні пані дозволят ще третий раз піти до пана, то я і дурно віддам“. І тая [царівна] дала єї [тії пані] тую курку, і вона [паня] дозволила єї іти. Приходить вона вночі до пана. Пан завмер. І вона взяла шпiкнула пана голкою в мiзельний палиц— і пан пробудився. Пізнав єї, поцілювалися, і вже собі жили до смерти. А тую пані, що була в него за жінку, то відправив.

482. ЯК КІТ БІДНОГО ХЛОПЦЯ З ДОЧКОЮ ПАНА ГРИМОЦАРЯ ОДРУЖИВ [л. 470]

(Сказка о пану Попільовському і пану Гримоцару*).

Було то двое старих людей. І на старість привела баба хлопця. І тому хлопциви, можи, було два місяці,— і обое старі померли, а той хлопиц лишився. І там був кіт, і того хлопця заніс в вруб в попiл і годував его. І вже той хлопиц і підріс. Али каже кіт до него: „Треба тобі жинитися“.— „А як же то женятся?“— „Ну чикай, я тобі покажу: в нашого пана [Гримоцара, що громом гримит] є дочка, і ти єї возьмиш, і будеш мати с ким спати“.— „Ну, то я буду жинитися“. Бере кіт і іде до пана-Гримоцара сватати дочку. Али на дорозі надibaє его заяец— питаєся: „Де ідеш, коти?“— „Іду до пана-Гримоцара кітки позивати за тое, що, де що зробит кітка, то все кажут, що кіт“.— „Ну, і я піду! Бо де що зробит заяйчиха, то ни кажут, що вона, али все, що заяец“. А кіт каже: „Возьми склич собі з вісімнайціть чоловіка, щоби знали, що пиред паном сказати“. І той скликав вісімнайціть заяйців, і ідут до пана. Прийшли. Ставит кіт заяйці перед ганком в-рад, а сам пішов до пана і каже, що „прислав пан Попільовский панови дев'ятнайціть заяйців живих“. Той в радувався і того кота нагодував, напоїв. І той кіт пішов додому, а той хлопиц питаєся: „А що? Засватав-їсь?“— „А не! То треба ще два рази іти“. Прийшло на другий раз. Іде знов кіт, і надibaє на дорозі лиса. І каже до него лис: „А де ти ідеш, коти?“— „Іду до пана Гримоцара кітки позивати“.— „За що?“— „За тое, що, як що зробит кітка, то ни кажут, що кітка, іно кіт“.— „Аж то і я піду з тобою также за тое, що, як що зробит лисиця, то ни кажут, що лисиця, іно лис“. Али кіт каже: „Знаєш ти що? Возьми собі ще вісімнайціть лисів, щоби було кому заговорити перед паном“. Той скликав вісімнайціть лисів і ідут. Прийшли до пана, а [кіт] лисів поставив в-рад перед палацом. Прийшов кіт до пана і каже, що „мій пан Попільовский прислав панови дев'ятнайціть живих лисів“. Той пан подивився: правда, що є дев'ятнайціть лисів. Дужи в радувався, казав дати ему їсти і пити. Наївся кіт, напив, і іде додому. Прийшло на третий раз. Бере знов іде кіт сватати панну. Али на дорозі здибає его вовк. Питаєся: „Де ти ідеш, коти?“— „Іду до пана Гримоцара кітки позивати за тое, що

що кітка зробит, то всі кажут, що кіт“.— „Ну ж, то і я піду! так-же, що де що зробит вовчиця, то всьо кажут, що вовк“.— „Ну то ходи! Али ще собі склич зо свої сторони вісімнайціть вовків, щоби було перед паном що заговорити“. Той ту скоро скликав вісімнайціть вовків і ідут. Прийшли перед палац, поставив кіт вовків в їдну лаву перед дверима, а сам пішов до пана і каже: „Мій пан Попільовский прислав панови Гримоцарови дарунку дев'ятнайціть вовків“. Той подивився на двір: правда, що є! І каже кіт: „Тепер ней пан Гримоцар дадут за пана Попільовского дочку“.— „Можу дати! За дві неділі вісіля буде“. І каже кіт: „Ней пан Гримоцар мости пола[го]дять, бо як мій поїде пан Попільовский до пана на вісіля, то щоби ни потопив войска“.

І той кіт каже свому панови: „Ну, збирайся! Поїдимо на вісіля“. Пішов кіт до міста, накрвав сурдотів і нагайок, вбрав его, іде до пана Гримоцара на вісіля. Али прийшов на міст, обвалив, покидав ті сурдоти і нагайки і кричит: „Gwawt! Потопилося войско!“ Али вже прийшли до пана Гримоцара, і каже той пан: „Я маю войско!“ Той дав свого войска пану Попільовскому—і потому стали до шлюбу. Взяли шлюб, і каже той кіт: „Поїдемо до мого пана Попільовского“. Али ідут до него—і надибали пастухів, що пасли товар, вівці. І кіт побіг до тих пастухів і каже: „Як хто буди їхати і буди ся питати, чие стадо, то кажіт, що пана Попільовского“. Ось ту надїздят. Той пан Гримоцар питаєся: „Чие то стадо?“ — „Пана Попільовского“. Али в тім лісі був палац, і в нім жило трох змиїв. Али кіт побіг наперед до того палацу, і каже тим змиям, що „ступітця звітци, бо ту буди мати обід пан Гримоцар, то вас піб'є. А ви на годину сховайтця в ліс в дупло“. І ті пішли сховали[ся] в дуб. Приїхав пан Гримоцар—і аж здивувався, що ще лутший двір, як в него. І каже: „О! ту моїм дітям добри буди жити!“ А той кіт каже: „Коли ту на него часом змії нападают!“ А той пан Гримоцар каже: „А де вони? То я їх піб'ю“. Той ему показав. Як зведєся грім, як вдарит в той дуб,— і всі три побив! І ті тогди собі там жили.

483. ЯК КІТ ДОПОМІГ ПАНСЬКОМУ КОМІСАРОВІ З ЦАРІВНОЮ ГРОМОВОЮ ОДРУЖИТИСЯ [л. 567]

Їден пан мав дуже вірного комісара і страшне его любив за тоє. Раз пан каже до него: „Сватай мою дочку, дам за нею всьо, і будеш цілий пан“. Але він не смів ему в очі сказати:— взяв і на карточці написав, що „як я буду женитися, то не таку погану возьму, як твоя дочка“. Пан, як прочитав, аж встовпів. Каже до своих слуг: „Ідіт і повішайти его, коли він не хоче мого хліба їсти!“ Ідут трох локаїв вішати комісара. Але ему еден чоловік наперед сказав. Той зо страху аж межи глинещи забіг. Сидит бідний еден день, другий. Вже і їсти хоче; але не вилазит, бо боїтця, щоби пам

не повішав. Но Бог дав ему поміч. Посходилися мужики до коршми. Єден з другим стали ся сварити, [і єден каже до другого]: „Що ти за господар, що ти ката собі не тримаєш?“ [і его в писок!] Мужик той додому приходит і до жінки свої говорить: „Лапай ката! Най повішаю, як я маю за него по писку від кума відбирати!“ Кіт злякався і втік меже глиницька, де і комісар сидів. Питаєся кіт [у комісара]: „Що ти за єден і чого ти тут сидиш?“ Він ему розказав все, що робилось з ним. Каже кіт до него: „Цить! Будемо тут обидва жити“. Зараз кіт побіг в село, приніс ему хліба, і сам годує того пана так, як мужик кабана в кучі. Але кіт не звик так сидіти. Каже до комісара: „Я тобі принесу чернила і пера, і пиши письмо до цара Громова [що громом владіє], щоби за тебе дав свою дочку. І пиши в тім письмі, що посилаєш подарунку сім живих заяців. А сам ся підпиши: цар Глиньский“. Дістав кіт всього. Той написав і котови дав. Кіт письмо взяв в зуби і пішов в дорогу. Вибіг за село. Іде заяць, питаєся ката: „Котику! Куди ти ідеш?“ А кіт каже: „Який ти дурний! Я за вас всіх іду до цара Громова показувати таке право і просити, щоби потвердив, щоби нас ніхто не рушав, щоби ми нікого ся не бояли“. Заяць каже: „Піду і я з тобою“. [То кіт каже]: „Що ти, єден, [підеш ізо мною]? Як би було вас сім, то би-сьти стали в помочі“. Пішов заяць і прибіг з сіма заяцями. Кіт вибрав їх і пішов з ними. Прибіг до цара Громова. Віддав письмо і став на подвіру з сіма заяцями. Прочитав письмо цар Громов, осміхнувся і каже: „Я громом владію, а то якийсь цар звіриною владіє“. Зараз відписав, і царівна перстінь свій ему віддала в подарунку, а сім заяців приняв. Вернувся котик до свого пана, дає письмо в руки і каже: „За тиждень аби-сь друге писав!“ То [комісар] прочитав [цара Громова письмо] і каже: „Змилуйся! Що ти робиш! Ти з мени сміх робиш! Де то, щоби я до такого цара ліз?!“ — „От! Що ти знаєш?! Пиши, не журися і посилай ему подарунку сім лисів“. [Той комісар знов написав]. Взяв котисько письмо в руки. Несе. Тільки що вийшов за село — здибаєся з лисом. Питаєся лис: „Котику, куди ідеш?“ А кіт ему каже: „Іду до цара Громовича від цара Глиньского. Письмо несу, щоби потвердив, щоби-сьмо не боялись нікого, — не так, як ти все в ямі сидиш!“ — „То і я піду с тобою“. — „Що ти, єден дурень, підеш ізо мною? Якби так хоць сім вас було, то право хутко би потвердилось!“ Тут лис побіг — і сім лисів з собою привів. Прибігли перед цара. Цар письмо перечитав, що кіт ему дав — [що цар Глиньский посилає] подарунку сім лисів жив[их] в руки. Цар Громович письмо відписав, і царівна ему [котови] дала шовкову хусточку [для цара Глиньского]. Кіт приніс письмо і дарунок і каже: „Пиши трети письмо, і посилай подарунку сім вовків. І напишиш, най тобі дадут знати, коли то вісіля буде“. [Знов написав комісар]. Взяв кіт трети письмо. Вийшов за село, — здибаєся з вовком. Питаєся вовк ката: „Куди ідеш?“ Кіт ему каже: „Ти! непотрібний! От, ідеш в село

та й боїшся,— а я несу право до цара потвердити, щоби можна нам було всюди ходити, куди хтіти.— „То і я піду з тобою“.— „Що ти, еден дурень, підеш зо мною?! Якби було вас хоть сім, то би лутше було“. Вовк затрубів. Позбігалось вовків багато. Він вибрав собі котрі найкращі і найлутше сподобалися [котови] і прибіг до цара Громова з ними. Цар аж злякався. Прочитав письмо і відписаз, щоби [цар Глиньский] за тиждень до шлюбу приїхав.

Приходить кіт [до глинища] і каже ему: „Ходім“. [Комісар опирається]: „Як же я піду, коли не маю ні одежі, ні гроший, ні говорити не вмю?“ Але кіт до него говорить: „Ходи, не бійся нічого!“ І пішли. Приходять під тоє місто. Каже кіт: „Стій ти тут, а я піду в місто“. Пішов кіт в місто, купив там багацько шапок і кинув в річку і каже: „Лізь тепер в воду і кричи: «Гвалт! Топлюся!»“ Побіг кіт дати знати до цара, що то топиться цар Глиньский, і войско всьо потопилося. Приїхав цар з війском до него. Дивиться, що кіт правду каже,— зараз его [Глиньского] виратував і одержу ему дав. Привіз додому— і зараз звінчав. [А кіт навчив комісара, що далі робити]. Видали обід, а він все смутний і нічого не говорить, тільки мовчить. Питається цар кота: „Чого він такий, що ніц не говорить?“ А кіт ему каже: „Бо ви не таку одержу дали-сти: в него слуги краще ходят“. Цар казав ще кращу дати одержу,— а він таки смутний. Цар дав му ще кращу, думав, що він не буде смутний,— а він троше розсміявся. Питається цар кота: „Чого він сміється?“ — „Бо він все в такім ходит“.

Ну, прийшла пора вже їхати до него [до того комісара в гості]. Каже кіт: „Цить, я тебе [кудись] заведу! Не журися!“ Знав кіт єдно царство, що в ньому змія царствувала. Перед виїздом їх побіг наперед кіт, так що тільки троше его видко, а царі обидва за ним поїхали. Здибає кіт стада, пасутся. Питає: „А чий то стада пасутся?“ Пастухи ему кажуть: „Цариці змії“.— „Глядіт, кажіт, що то цара Глиньского! Бо тут за мною їде цар Громов: як не скажети, що то его, то він вас поб'є, як скажети, [що] цариці-змії“. Приїжджає цар до тих стадів, питає: „Чий то стада?“ — „Цара Глиньского“, відповідають пастухи. „Ах, які в вас гарні стада!“ І так аж до самої столиці кіт біг і наказував, а вони їхали і питали. Нарешті кіт прибіг до міста столичного змійового. Прибіг до тої цариці [-змії] і каже до неї: „Тікай, бо тут їде цар Громов, то тя громом зараз вб'є!“ — „А де ж я ся сховаю?“ — „А от верба стоїт: туди лізь!“ Змія настрашившись сховалася. Приїжджає цар Громов до міста. Дивиться, що кращий палац, як в него, і любує собі. А цар Глиньский все таки сумує. Питається цар Громов кота: „Чого він такий смутний?“ А кіт му каже: „Отся верба на перешкоді стоїт. Якби-сьти громом запалили, то він аж тогді був би веселий“. Цар Громов, як вдарит громом в вербу, де змія була, то аж смолою ся розілляла. І царство в руки ту без трох гроший дісталося. Побалував [цар] Громов

і поїхав собі, а той [комісар] призиває до себе свого [колишнього] пана і каже: „А бачиш, що я ни таку взяв, як ти міні казав?“ Пан перепросив его і пішов своєю дорогою. А кіт сенатором зробився.

484. ЯК ЧАРІВНИЙ МУРГА ЛАСОГО ДО ЧУЖИХ ЖІНОК КОРОЛЯ ПОКАРАВ [л. 551]

Король мав стрільця вірного. Нічого він не робив, іно на влови ходив. І захтіло ему [тому стрільцьови] ся женити з одною. І так хоче женитися, що і король [нехай] не знає. Злагодився, щоби му шлюб дали. Оженився, дали му шлюб, і він жінку в станції тримав, а король не знав. Але доказали королю, що він оженився. Закликає его, каже: „Що ти? Ожинився вже?“ — „Ожинився“. — „Ну, приведи ж, най я на очі свої буду видіти“. Привів він свою жінку, і король як zobачив, то собі сподобав. А тимчасом королева жінка заслабла і померла. Король так уподобав ловчого свого жінку, що аж страх! Хоче взяти її за жінку і думає: „Яким би способом позбутися его так, щоби ні стрілять его, ні чого, але щоби де післати так, щоби він і не прийшов?“ Король скликає баб і ворожок, щоб вони ему зробили так, що він [той стрілець] пропаде. Але една каже: „Як дасте міні сто рублів, то я так зроблю, що він не прийде“. Король каже: „Добре, — але тільки, щоби він не прийшов!“ — „Пішліт его в море. Там в морі єсть палац, на тім палацу дуб, а на дубі янгель, і щоби він живого янгля приніс. Бо він его не дістане, і ему смерть буде“. Приходить він до жінки смутний. Вона его питає, чого він такий смутний. Той розказав, що ему король каже дістати. Вона каже: „Не журися, Богу помолися, і лягай спати“. Чуть на світок, жінка встала, вийшла на двір, махнула хусточкою. Прилітають її сестри, питають її, чому вона не спит і їм не дає. Вона розказала свою біду. Вони кажуть: „Не журися, зараз буде“. Та й полетіли вони назад, і незадовгий час приносять. В вікно: пук! пук! — вже принесли. Чоловік її встав. Тільки що вмився, вбрався іти, — а вона ему і на руки положила. Взяв несе до короля, приносить живого янгля. Король на него і не дивиться: ему не в тім річ, щоби его [янгля] дістати, але щоби він [ловчий] не вернувся.

Знов радиться всіх, що б ту робити, щоб его стратити. І баба ему каже: „Я — так зроблю! Як дасте двісті рублів, то зроблю“. Він каже: „Добре“. — „От, каже, пішліт его туда, не знати куда, принеси міні то, не знати що. То він, певні, вже як піде, то пропаде“. Прийшов знов до короля. Він знов му каже іти. Той каже: „Добре“. Але приходить додому, задумався. Жінка питає. Він розказав. Знов вона ему каже спати. Чуть світ, вийшла вона на двір, махнула хусточкою. Прилетіли вони [її сестри], питаються: „Чого ти, сестро, сама не спиш і нам не даєш?“ Вона розказала їм, що її з мужем не дають спокійно жити. „Ну, то не журися“. Пішла вона до хати. Але

не за довгий час вийшла на двір. Як свиснула, — злетілася до неї вся пташина, що по світі літає. Питає вона, чи не чули вони за ту штуку. Повідають, що „не чули і не виділи“. Махнула вона платком: збіглася вся звірина, що бігає. Питає вона їх: чи не чули вони за таку штуку? Вони кажуть, що „ні, не чули і не виділи“. Махнула вона третій раз. Злізла [ся] до неї всяка річ, що в воді і в землі без ніг ходит. Питає вона їх: „Чи не чули за таку штуку?“ Вони кажуть: [„Ні“]. Але вже тут остатна [крива] жаба лізе. Вона єї каже. І крива жаба каже: „Нехай іде за мною“.

Жаба скаче, [а він] іде. Привела его [жаба] аж над море, [і сама скочила в воду]. Він стоїт над морем, але жаба вилазит з мора, бере его за полу і тягне. Він розібрався, іде за нею. І тільки ввійшов в воду, зараз став в таких [гарних] палацах! І заліз собі в куток. Ось прилітає чорт і каже до свого мурги *) і каже: „Мурго! Дай мині на шість особ[ів] їсти!“ Той каже: „Зараз“. А той сидит в куточку та слухає. Допіро, той поживився і полетів, а тому вже і їсти захтілося. Виліз з куточка, сів за стіл, крикнув: „Мурго! Дай мині на три особі їсти!“ Той каже: „Зараз“. Сів він, наївся і каже: „Мурго, випий стакан вина!“ Взяв [мурга] випив і каже: „Скільки я свому панові служу, то ніколи мене не частував, аж ви [почастували!] Уже вам буду служити“. Наївся, напився [той ловчий] і знов пішов в куточок. Але прилітає знов чорт, каже: „Мурго! Дай на десять особів їсти!“ Мурга каже: „Зараз“. Попоїв він [чорт] і полетів. А той вилізає з куточка, каже: „Мурго, дай мині на шість особів їсти“. Наївся і каже: „Мурго, випий собі стакан вина“. — „Ну, як дозволяєте, то вип'ю, а як не дозволити, то не вип'ю“. Випив і каже: „Служив-им свому [панови] двацять п'ять літ, а ніколи не випив-им! А тепер вам буду служити“. Звів він за шість особ[ів] і знов в куточок заліз. Сидит тихенько. Прилітає чорт знов і каже: „Мурго, дай мині на п'ятьнацять особів їсти!“ Звів він і полетів. А той сидит в куточку і [все] видит. Сідає за стіл, каже: „Мурго, дай на десять особів їсти!“ Той каже: „Зараз“. Подав. [Ловчий] звів і каже: „Випий, мурго, стакан вина“. — „Ну, пани, — каже, — вип'ю. А як не кажити, не буду пити“. Випив, спрятав — і похилився і заснув. Але прилітає злий дух. Як глянув — зараз хватив его, [ловчого] і як бухне ним! аж викинув на беріг там саме, де і шматя его було.

[Той ловчий] вбрався і іде та й іде. Захотілося їсти, і подумав собі: „Як то там було добре! А тепер не маю нічого, хочь би на одну особу“. Але тільки подумав, — а мурга вже при нім і каже: „Я тобі казав, що ему не буду служити, але тобі“. — „Ну, то дай мині на дві особі“. Він дав. Пішов далі. Знов му зхотілося їсти, — каже: „Мурго, дай їсти“. Той каже: „Добре“ [— і дав]. Але вже підходять в свою землю, підходять вже і до міста, ноч'ю, обидва. І ловчий каже до него: „Можна би зробити через той став золотий міст з поренчами?“ Мурга каже: „Можна“. — „А сад з золотими

*) В оригіналі то „мурга“, то „мурда“, то (в № 485) „мурдза“. М. Л.

яблінками і щоби яблука золоті були на них?" — „Можна“. Вистроїли за ніч. Мурга лишився на шельваху, а той пішов до жінки.

Рано король встав. Аж здивувався, що такий міст, що нігде нема, і ніколи такого [ніхто] не построїв і не построи. Посилає довідатися. Приходить слуга на той [міст], але перед мургою шапки не зняв. Взяв [мурга] і голову му зняв. Дивиться король, що нема післанця,—посилає і другого. Приходить і другий: „Здоров, чоловічи!“ — „Здоров!“ Але шапки і сей не зняв. Мурга взяв — і сему голову зтяв. [Чекає король]: нема ні слуги, ні відомости. Казав собі закласти коні, поїхав [сам] дивитися. Приїжджає на міст, скинув шапку. Мурга ему [так само] скинув. Король поїхав по мості, і назад вернувся, также склонився, і поїхав додому. Приходить ловчий до мурги і радиться: як би то показатися корольови. Той каже: „Взавтра рано поїдь. На-тобі дудочку. Будеш просити поїхати в поле, і там як заграєш, зараз військо покажеш. Будеш то військо вчити“.

Рано явився корольови. Він его не пізнав, приймив его. Побалувалися, нарешті просит [ловчий короля] в поле їхати проїздитися. Поїхали вони в степ. Як заграє [ловчий] на дудочку! Зараз явилось таке військо, що аж страх! Подивився на них і поїхав; але заграв, і тоє військо спряталося і корольови дуже захтілося тої дудочки: просит, щоби ему дати. Вечіром пішов він [ловчий] до мурги радитися, чи дати ему тую дудочку. Той каже: „Дай“.

Рано знов пішов до короля. Пообідали вони, і він дав ему дудочку. Король втішився з того, виїхав в поле. Як заграє — явилось військо. Він його бере муйструє. Але виїжджают до него і кажут: „Ти наш король?“ Той каже: „Я!“ — „Ну, [то] давай же нам їсти і пити і коням нашим“. — „Де ж я вам возьму? Ще не готове, — по-чикайте!“ Повчилися вони трохе. Знов виїздит їден, питаєся: „Ти наш король?“ Він каже: „Я“. — „Ну, давай же їсти!“ Король всьо своє відказує, що ще не готово. Нарешті через кілька час знов виїздит еден, питає: „Ти наш король?“ Він каже, що „я“. — „Давай же їсти нам!“ — „Та нема що!“ Як сказав [король] тоє слово, той витягнув шаблю і голову зтяв. І тим способом ловчий корольом став.

Але ще як ловчий пішов, то жінка зараз захорувала. І може він бавився там зо три роки, а вона всьо хорувала. А як тільки чоловік вернувся, то зараз поздоровіла. А як королівною стала, то вдвоє краща була. І мурга вже був коло них завсіди і радив їх, як крульовати

485. Т Е Ж [л. 520]

Був то сибі король. Мав він мисливого і казав ему їти на полювання. Він іде — і дивиться: литит три качки. Він вистрілив і попав одну качку. Вона впала на землю, і зробилася з неї ладна панна. І каже вона до него: „Типеричка ти мій, а я твоя!“ І, допіру, їдут вони до короля. Приходять вони, і питаєся король мисливого: „Де

ти такої взяв панни?" І [той] відповідає: „Ішов-им по-над річку, і литіло три качки. Вистрілив, і впала єдна, і зробилася з неї панна“. Допіро, король її собі дуже вподобав і зажурився: як від него єї відібрати, а его зо світа стратити?

Видає баль і каже: „Щоб в мени були на балю діди, жиди і різний народ“. І вже з'їхався різний народ, і п'ють і їдять. І виходит до них король і питається їх: „Хто-б ся ту такей знайшов, щоб міні сказав: як би чоловіка стратити, щоб его ані забити, ані повісити, іно щоб пішов та й ни прийшов? То би-м такий мішок ему даз, як він сам, грошей“. Обзивається єдна баба: „Я скажу“. — „Ну, кажи“. — „Післіт его за тим, щоб пішов до мора. Там на мору — острог, на острозі — дуб, на дубі — гніздо, на гнізді — золота качка золотих яец нанесла“. По виїзді тих різних людей, закликає [король] до себи того мисливого і говорить до него: „Піди міні до мора. Там на мору острог, на острозі — дуб, на дубі — гніздо, в тім гнізді золота качка золотих яец нанесла. Піди і принеси міні їх“. Приходить той мисливий додому, і сів зажурився. Питається його жінка: „Чого ти журисься?“ — „Ой, жінко! Казав міні король, щобе іти на мори, там на мору острог, на острозі — дуб, на дубі — гніздо, там золота качка золотих яец нанесла“. — „Стій, не журися, спати положися“. Вийшла сама на двір, махнула хустинкою[ю]. Прилитіли її систри і питаються: „Чого ти хочиш?“ Говорит вона до них: „Ідіт ви до мора, принесіт міні золотії яйця“. Тії полетіли і яйця принесли. Рано мисливий встає, — і яйця готові. Бере він тії яйця і з виликою втіхою несе до короля. Али король того смутний був, що він того дістав: {бо} приносить [мисливий] до него і віддає ему.

Знов другий раз видає король баль. З'їжджаються різні пани, жиди і всякий різний люд. Видає [король] їм вобід, п'ють і їдять. Приходить король мижі них, говорить їм: „Хто б ся ту такий знайшов, щоб міні чоловіка стратити? Щоб его ані забити, ані повісити, но щоб пішов та й ни прийшов? То би-м ему такий дав мішок грошей, як він сам“. Обзивається єдна баба: „Післіт его, пані, за тим та ни знати за чим“. По роз'їзді тих всіх різних людей, на другий день кличи до себи того мисливого король і говорить ему: „Іди ти за тим та й ни знати за чим“. Приходить [мисливий] додому і сів засмутився. Питається его жінка: „Чого ти так сумуєш?“ — „Ей, жінко! Казав міні король: «іди ти за тим та й ни знати за чим»“. Жінка сіла і задумалася. Вийшла на двір, свиснула — зли[ті]лася всякая пташенà; свиснула другей раз, зійшлася вся звірина; свиснула третий раз, злізлася вся риба і раки. Питається їх: „Чи ни знаєти ви, де ту іти за тим та й ни знати за чим?“ Обзивається рак: „Я заведу“. Бере того мисливого і веде его до мора. Преводит його до мора, та й сам скочив [в] воду. І той мисливий ни знає куди іти додому. Лягає він на березі і заснув. Вилазит той рак з води і тягни до мора. Затягнув его до тої хатке, [що була в морі]. І він ся там пробудив. Дивится:

німа нікого в хаті. Заліз він за грубу і сидит. Аж ту прелітає чортовски цар і кричить: „Мурдза! Чтоб міне било что есть і п'їть!“ Мурдза пристарався, що їсти і пити. Той чорт наївся і напився і полетів. Бідний мисливий хоче їсте і пити, а німає що. Виходит з-за груби і кричит: „Мурдзо! щоб міні було що їсти і пити!“ Дав ему мурдза їсти і пити. Бере той мисливий і п'є. І говорит мисливий до мурдзи: „Мурдзо! На тобі склянку вина“. Бере мурдза тую склянку і говорит до него: „Тільки я літ був зо своїм паном, нігди ни випив; а ти міні дав склянку вина. Типеричка ти мій, а я твій. Ходімо ми типеричка в світ!“

Ідут вони через лісок, і здибают хатку маленьку. Приходять вони до тої хатки: сидит бабка. Дужи ся ними владувала, дала їм що їсти і пити, і дала їм на дорогу дудочку. І говорит до них: „Як ви собі вкучети, то будети собі грали“. Ідут вони через поли, і здибают другу хатку. Приходять вони до неї: сидит баба. Дала їм що їсти і пити, і дала їм на дорогу дутку. Ідут вони собі дорогою — і здибают кирницю. Посідали собі. І заграв той мисливий в дутку, і стало дуже багацьо войска перед ним. І еден старший приїжджає на кони і каже ему: „Щоб нам було що їсти і пити!“ Той дуже ся настрашев, аж збілів. А той мурдза був чорт, і питаєся его: „Чого ти так збілів?“ — „Бо-м ся дуже наляк“. — „Возьми вдар дутком до дутки, то їх ни буде“. І він вдарив: їх ни стало. Ідут вони понад мори. І дивится той мисливий: на другім боці мора того мисливого короля палац. І говорит до мурдзи: „Постав міні такий палац, як того короля“. Той в тії минуті і поставив. Казав ще ему [мисливий] золотий міст без мори поставити, і его поставив на часах на мості.

Али виходит король на спацир. Дивится, що вчорай ще ни було того палацу, а сегодня вже е. І пиши король лист до мисливого і поселає через москаля. Той москаль іде через той міст. І питаєся его мурдза: „Де ти ідеш?“ — „Іду з листом до того короля“. — „Ходім“. Приходять вони до того мисливого, і віддає лист той москаль. Четає мурдза: так, щоб приїхав той мисливий до короля. Відписує він до него, що він сам просит до себи на обід, і віддав москалеви тое писмо. Той москаль приносить до свого короля і віддає ему. Той распечатував і прочетав. І казав запричи коні і поїхав. Приїздит — і ни пізнав того мисливого. Їдят, п'ют. І просит его [король]: „Покажіт міні своє войско“. Той заграв на тую дутку: дуже багацьо стало перед ним войска. Той король просит того мисливого, щоб він преїхав до него. Той каже, що „добре“. І той король поїхав додому. На другий день казав мисливий, щоб мурдза коні заложив. Мурдза заїхав перед палац. І взяв той мисливий тую дудочку і поїхав. Приїхав — і зараз zobачив свую жінку; али вона его ни пізнала. Там їли і пили. Али просит король, аби той мисливий позволив ему тої дутки. Той каже: „Добре“. Дав ему тую дутку, а сам поїхав. По виїзді того мисливого бере король тую дутку і заграв.

Стало перед ним дуже багачьо войска. І приїздит до него старший на білім кони і говорит ему: „Щоб нам було що їсти і пити!“ Той ни міг їх накормити, — і ему голову стяли. Той мисливий довідався о тім, поїхав туди, і жив з своєю жінко[ю], і був царом.

486. ЯК ДІД-ЛІСОВИК ДОПОМІГ КОРОЛЕВИЧЕВІ ОДРУЖИТИСЯ З КОРОЛІВНОЮ [л. 478]

Бо то був собі король і все їздив на полюваня. І разу їдного поїхав на полюваня і роспустив пси по лісі. І пси гонят, а всі в їднім місті брешут. Він туди приїздит. Дивится: а то дід стоїт на землі, і золотою палицею підперся. Він того діда взяв і їде додому. Приїхав і всадив его до такого покою, що там ніхто ни ходит, і замкнув его. Прийшов до [свого] покою і росписав зараз листи по інших королях і по виликых панах, щоби ся зїздили на баль. Королі позїздилися і їдят. А в того короля був малий хлопец, і каже: „Що б я був в свого батька за син, щоби я ни подивився до того покою!“ Прийшов, взяв собі ключі, відімкнув той покій. Дивится, а то старий дід, і золотою палицею підперся. І каже до него дід: „Випусти мене на двір, то я тобі так зроблю, що ти ще [в] лутшім щастю будиш від свого батька“. І той его випустив. Али, вже тії королі пообїдали. Він їм каже: „Ней-но я вам покажу, що я зполював“. І пішов з ними до того покою. Дивится: нима. Ту зараз зробився роздрух за ним: хто его випустив? Той хлопец каже, що „то я“. — „Ну, коли ти его випустив, то я тебе страчу“. І дає его своему найвірнішому козакови, щоби его вивіз в чисти поле і рострілив, а на знак щоби привіз ему серце і мізельний палиц. Той его вивіз в поле. І той хлопчик просится в него: „Ни стріляй мене! Я собі піду в світ, а на знак я тобі дам свого мізельного пальця врїжати, а серця — того кабана забий, що онди біжит, і в нім таке серце, як і в мині“. І той так зробив: забив кабана і виняв серце, а мізельний палиц ему [хлопцеви] врїзав, і его пустив.

А той хлопец пішов в світ і зайшов до того ліса. Дивится: той самий дід стоїт на скалі і каже ему: „Іди ти до того і до того короля і стань за кухтика“. І він зайшов до того короля, що ему казав дід, і став за кухтика. І разу їдного зачинаєся король з другої землі з тим корольом, що він в него став за кухтика, — віну робити. І той король забрав свое войско і поїхав на віну. Той хлопчик просится в тих кухарів: „Пустіт мене, я ся подивлю на віну“. І тії его пустили. Він прибігає в ліс на тую скалу. Дивится: той дід стоїт, і каже до того хлопця: „Ну, на-тобі тую стрензлю і потраси нею, то з неї вискочит кінь. І ти сідай на него і їдь. Тільки ни зачинай вперед битися. І на востатку тобі буди давати той король чашу вина напитися, то ти ни пий“. І той хлопец потрас тою стрензлю, — вискочив кінь богатирський зо всьою зброєю. Той тогди сів

на него, знісся в повіт[р]я. Прилітає на віну. Вже зачали битися. Він як зачав ниприятиля бити,— і гет всьо войско вибив. І той король просит его, щоби він напився вина; а той — знісся вгору і полетів. Прилітає на тое місце, пустив коня, і сам прибіг до кухні і положився спати. Рано кухарі его будят до свої роботи. Той встав і робит.

Али ни за довгий час другий король знов зачинає віну з тим корольом. І король забрав собі войско і поїхав. Той хлопиц прибігає до того діда. Дід ему дав другу стрензлю, та й каже ему: „Потруси тою стрензльою, то з неї вискочит кінь, і їдь на віну. Іно ни пий від свого короля вина, — вже на остатку“. І той хлопиц потрас тою стрензльою. Вискочив кінь ще лутший, як тамтой. Він сів на него,— той кінь знісся вгору. Прилітают тудя: ще ни б'ються. Він трошки почикав; зачали ся бити. Він тогди як виїде на своїм коні, як возьми мичом ниприятиля тяти! Чисто витяв до ноги. І его король просит напиться вина; али той знісся вгору і полетів. Прилетів в свій город, пустив коня, і сам прийшов до кухні, і ніхто нічого ни знає. І знов став до роботи.

Али на третій раз збирається лутша віна і, вже, дужи вилика. Той хлопиц прибіг до того діда. Дід ему дає стрензлю, і дає ему дваціть злотих, і каже: „На-тобі тії гроші і дай тим кухарам, то вони тя пустят. І як будут ся питати, де ти їх взяв, то ти скаже, що «їхали жеди і загубили, і я найшов»“. І каже ему: „Як поїдеш на віну, то дужи добри справляйся, бо вже на тії віні буди сім фармазонів, і ти будиш раніний“. І той хлопиц взяв тії гроші і стрензлю і пішов. Приходить додому,— вже король поїхав. Той приходит до кухарів і просится в них: „Пустіт мене на тую віну, най я ся подивлю“. Тії ему кажут: „А, ні! ни можна! Ти все б ся дивив!“ Али він дає тії гроші. Вони питаються, де він їх взяв. Той їм каже, що „їхали [жиди] і загубили, і я найшов“. Тії кухарі гроші взяли і кажут: „Ну, то їди“. Той вийшов на поле, [потрас стрензльою], — вискочив такий кінь, що ще лутший, як тамті. І той сів на него. Приїздит тудя — вже б'ються. Він як возьми тії войска бити! І всьо вибив, іно їден фармазон як вдарив его мичом, і відтяв ему мізельний палиц. І той его король казав войскови обступити, щоби его злапати; а той знісся вгору. І показує, що кров іде с пальця. Королівна вдерла свої шалі і кинула ему. Той злапав, завинув і полетів облаками. Прилітає в той самий ліс, де той дід, пустив коня, прийшов до діда. І дід ему дає три ябці і каже: „На-тобі тії ябка. І як королівна піде на спацер, то ти єї пирибіжи і підкидайся тим ябком. І як вона буде тебе просити, щоби ти єї продав, то ти ни продавай, іно ней позволит тобі в єї станції коло двирий постояти. А на другий раз, за другим ябком, ней тобі позволит коло стола постояти. А на третій раз, то коло єї лушка. І іде додому!“

І той прийшов, пириночував. Рано на другий день іде королівна на spacer. Той її пирибіг, і підкидає першим ябком. Королівна побачила і каже: „Продай міні тое ябко“.— „Ні, я продати ни продам, іно як панна міні позволят в свої станції коло двирий постояти, то я і дурно віддам“. Тая каже: „Добре, приходи вночі“. І той її віддав тое ябко. Прийшло вночі, він приходит до її станції: ни заціплени двері. Прийшов, став собі коло двирий, і стоїт. Прийшло рано — він пішов від неї. Рано знов іде королівна на spacer, він її пирибіг і підкидає ще ладнішим ябком. Тая побачила і каже: „Продай міні тое ябко“.— „Ні, я продати ни продам і дурно ни віддам; али як міні панна позволят постояти коло свого столика, то я дам“. Тая каже: „Добре, приходи“. І він віддав її тое ябко. Прийшло вночі, приходит він до її станції. Став собі коло столика і стоїт, а тая панна спит. Прийшло рано, він пішов до кухні і спит. Али в день іде королівна на spacer. Той її пирибіг і підкидає тим ябком. [А] тая побачила, що ще ладніше від тамтих, — приходит до него і каже: „Продай міні тое ябко“.— „Ні, я продати ни продам, али як міні панна позволят коло свого лушка постояти, то я і дурно віддам“. Тая рада ни рада — і каже: „То приходь вночі“. Прийшло в вечер, приходит той королевич до її лушка, і став і стоїт. Али вночі той хлопец кричит, що рука болит. Тая пробудилася, казала засвітити. Дивится: врізаний палиц, і хустка її. Вона виняла той кавальчик з кишені [що лишився в неї], прикладає і [бачит, що це] тая сама. Питаєся его: „А то ти на віні був?“ Він каже: „Я“. І вона тогди втішилася, дала знати до батька. Батько прийшов, поблагословив їх, і вони взяли шлюб.

487. ЯК ЗАЛІЗНИЙ ВОВК КОРОЛЕВИЧА З КОРОЛІВНОЮ ПОДРУЖИВ [л. 448 зв.]

(„Сказка, що король зляпав жилізного вовчка“).

Був собі король і мав едного сина. І тому синови ни було більши, як вісім літ. І той король любив їздити на пулювання. І поїхав разу едного полювати, али як зачав пулювати — і надибав зилізного вовчка, такого, що він еще такого ніколи ни бачив. І привозит его додому. Приходит до жінки і повідає: „Знаеш, серце, що я такого звіра сплював, жи-м нігди на своїм житю такого ни видав: зилізного вовка!“ І показує жінці, і повідає до неї: „Треба, серце, его замкнути до льоху, і щоби-сь ключ сховала собі в кішеню, щоб его ніхто ни випустив“. А сам справляє баль і розписує скрізь по королях, щоб ся зїжджали до него на баль: хочи ся похвалити тим вовчком. Зїжджаються пани, королі; видає він баль. Їдят, п'ют. А того короля синок мав лучок, і пішов на дзідзініц бавитися. І бавится собі, стріляє з того лучка. Та й як стрілив до того льоху, та й му стрілка впала через ґрати до того льоху. І він став, і плачи, і пові-

дає до того вовчка: „Вовчку, вовчку! Віддай міні мою стрілку!“ А він повідає: „Я тобі віддам, али випусти мене з тої ниволі, а я тобі колись стануся в пригоді“. — „А як жи я тебе випущу, коли ти замкнений?“ Вовчок повідає: „Так: піди до мами, бавсе коло неї, та й помаленько вложи руку в кішеню. Там єст ключик. Виймиш, прийдеш до мени, випустиш мене, та й знов підеш, та й помаленько вложиш. Іно нікому ніц ни кажи“. Той пішов. Як зачав ся пистити коло матери, — вложив руку в кішеню. Виймив, приніс, відомкнув, випустив того вовчка. Замкнув знов на ключ, прийшов знов до матери, зачав ся бавити, і помаленько вложив в кішеню. Али тії наїлисе, напилися добри. Допіро, той король повідає: „Тепер я, панови, покажу вам звіра такого, що-сьти ще такого ни видали“. І бире в жінки ключ, викликає всіх тих королів на дзідзінц до льоуху. А вовка нима! Де? Хто? Що? Випустив? Ни знати де подівся! Виликий зробився роздрух. Питає жінки і всіх слуг: чи ни видів хто? Бо виликий зробився встид, бо казав, жи покажи, — а ту нима! Али єден повідає з слуг: жи „там ніхто ни ходив, іно панич“. Зараз зачали его питати. Він признавсе. Допіро, казав [король] его замкнути, доки се госьті ни пороз'їжджают. Пороз'їжджалися гості. Той повідає до свого маршалка, щоби він взяв того хлопця і завіз в виликі ліси, і щоб там его згубив і на знак серце з него привіз. Али жінка просит-плачи, мліє. Де то? Іно єден син! А він таки-конечни: „Таки я его згублю! Де то! жи він міні такий встид зробив?“ І таки посилає его [маршалка] з тим хлопцем. Али вона [мати] кличи того маршалка секретним способом і просит его, щоб він его ни губив. Дає ему дужи багацько гроший, і песика, і повіда: „Як жи вивизиш его в ліс, ни губи ж его: пусти его в світ, а песика забий, вийми з него серци, і привезиш на показ. І як тое зробиш, то ти дам тільки, що будиш мати на ціле своє жита“. І він вивіз его в ліси і так зробив: забив песика, взяв з него серци, привозит і показує королеви. А король ему дав дужи багацько гроший; а жінка кличи і повідає до него: „Я тепер тобі дам ще більши гроший, за тое, що ти такий добрий“. І дає ему велику суму і просит его, щоби він ся ним опікував. І для сина дає гроший багацько, і просит [маршалка], щоби він хутко ся відправив.

Той [маршалок], допіро, почиавши і відправляєсе. Приїхав до того ліса, надибав его [хлопця], взяв з собою і поїхав в други крулество і знов став маршалком. А того хлопця віддав до кухні, і він там бідив літ кілька. Вже й виріс, і вальний хлопиц, а той собі панує в того короля.

Али в того короля була єдна дочка, єдна, що ся о нюю старало [багацько] королевичів, а вона за жадного ни хотіла іти. Али повідає вона до батька, щоби він еї вистроїв галерію на другім пьонтрі і щоби описав по всій губернії, жи „як я там вийду і сяду на тії галерії, і хто до мени доскочит конем, чи с панів, чи с королів, чи

с циганів, чи з мужиків, то я за того піду". І король так зробив: розписав скрізь по попах і по королях, жи „хто іно до мої дочки доскочит конем на другі пьонтра, з якого би ни був народу, то дочка піде за него". Визначив термін, і баль справляє. Прийшов той термін. З'їжджаються пани, королі, такі багаті, повбирані. І той маршалок збирається. А той вийшов королевич, став собі за кухню, виплакавсье, подумав собі: „Гей, гей! щоб то міні так можна, то і я би скакав! А я дзєсь бідний на що перейшов!" Стоїт бідний, замурдзаний, та й плачи. Ось ту біжит той вовк залізний, — той, що він его випустив. Прибігає вовк і повідає: „Як се маєш?" А він повідає: „Ей, маюся! Бачиш, як тепер через тебе бідую? Хтіли мене згубити, али дали мене на опіку, і дали ему гроші за мени. А він як мене запакував, а сам збирається до тої королівни скакати". А вовк повідає: „Стій! Ни бійся! Ти мене вибавив з ниволі, — тепер я тебе вибавлю". Страсся [той вовк, і разом став] такий слічний кінь, як жадного такого ни було. І [в] крулєски убраня вбрав его, і виправляє, і так ему повідає: „Ідь жи ти. І як будут скакати, то жадни ни доскочит. А твій [опікун] — так то буди крепко скакав, али ни доскочит. А ти своєм доскочиш. І поцілуй єї в руку, і назад хутко втікай в тое місци, щоб тебе ніхто [ни піймав]". І він так зробив. Приїхав до палацу. Зачали скакати. Котрой скочит, то ни можи доскочити! І его пан, той маршалок, з цілої сили скачи — і ни можи доскочити. А той [кухтик] як скочив своєм конем, — доскочив, поцілував єї в руку, і сам назад! і так втік, так хутко, що ніхто ни зглянув, де ся подів. Али єї дужи [се] подобав, і ни знати де се подів.

Допіро се роз'їжджают. Питаєся король: „Кто доскочив?" А той маршалок повідає, що „то я!" Тая королівна повідає, жи то ни він доскочив; а він таки повідає, що то він доскочив. А батько повідає до дочки: „Дай покій! Він би ни казав, як би ни доскочив". Вже [вона] мусит іти за него. І починаєся вісіля, з'їжджаютсе. Прийшло на другий день, вже мают брати шлюб, — а вона просит батька, щоби іще раз [ней] ся поз'їжджают і ней скачут: „Ней я се придивлю, чи він то доскакує". І батько на тое пристав, розписав знов по тих самих, щоб ся з'їжджали. Поз'їжджалися знов. А той [хлопец] знов вийшов за кухню та й плачи. Біжит вовк. — „А чо[го] ти плачиш?" А він повідає: „Як жи міні ни плакати? Казав-ись, жи тая королівна буде моя жінка, а з нею вже се мій пан женит! Али іще скачут". Вовк повідає: „Стій, ни журися". Страсся вовк, [і став] такий кінь слічний, ще ладніший, як перши був. І в крулевски вбране вбрав его і повідає: „Ідь жи! І як тепер скочиш, то вона дасть тобі перстїнь, то ти знов втікай". Поїхав він. Скачут пани, королі до неї. Той маршалок скачи. Али ніхто ни можи доскочити! А він на своїм кони як скочив, [то] так, жи мало на галерію ни вискочив. Вона дала ему перстїнь, і він хутенько помижи люди, і втік знов в своє

місці. Розібравсе, та й тоз від него зникло, та й він знов журится. А король повідає: „А що? хто доскочив?“ А той маршалок повідає: „Я, кажи, доскочив“. Королівна повідає, жи то ни він, а він таки повідає єї батькови, жи таки він. І король дає ему віру. Вона повідає до батька: „Ну ежелі то він, то нихай міні покажи той перстінь, що я дала“. Зараз его запитали: „Де той перстінь, що вона тобі дала?“ Він повідає: „Ой нима, бо як-ім скакав назад, то він міні випав з рук“. І таки король ни дає віри [королівні]. Повідає: „Якби то ни він, то би се ни признавав, а той би се нігде ни подів!“ І знов вісіля, і таки кажи іти за него.

А той в кухні почув, жи таки вісіля, — та й плачи, жи вже два рази доскочив, і нима ніц с того. Прийшло вже шлюб брати. Вона знов просит батька, щоби єї еще позволив, щоб ще раз скакали. А батько повідає: „Я тобі ще той раз позволю, али вже то раз остатний“. Допіро знов ся з'їхали. Вийшла она на галерію, і знов скачут. А той кухта вийшов знов за кухню та й плачи. Дивится: на тоє литит вовк. — „Ей, чого ти плачиш? Стій, ни плач!“ — „Ей, як міні ни плакати, коли я вже два рази скакав і нима нічого з отого? Вона таки за того іде! Али ще скачут“. Вовк повідає: „Ней скачут! Іди ще й ти скакати“. Страссе вовк, і став кінь, і [в] крулевске убрание [вбрав его]. І повідає вовк до него: „Їдь, добивай свого. І як будиш скакати, то твій пан схочи, щоб ти ни доскочив, то ти втне на повітю мізельний палиц. Али як доскочиш, то вона тобі дасть свого шаліка кавальчик, і ти хутко назад втікай. А вона буди дивиласе, де ти се подієш, али таки ни згляни; а твій пан — то він ни пізнає, жи то ти. А як прийдеш до кухні, то щоби-сь се пиризув в інакший чобіт, а палиц тим шаліком щоби-сь завинув“. Допіро виправляє его, а сам зник від него. Приїхав він до палацу. Як скочит догори — доскочив. Тая дала ему свого шая. І як він вже летів на долину, — а той маршалок як го рубнув палашом по нозі, та й му мізельний палиц відтяв! Той хутко помижи люди, та не знати де подівсе. Прийшов до кухні, перезувся, завинув собі тим шальом ногу, а той палиц, що перстінь на ньому, завинув шматком. Та й робит свою роботу. І ніхто ни знає, де він був. І знов питаються: „Хто доскочив?“ А той маршалок повідає, що таки - він доскочив. Та й таки [доводится справляти] з ним вісіля, і вже на другий день мают брати шлюб обое.

Прийшло вечер. Вийшов той королевич за кухню, та й плачи. Біжит вовк: „Чого ти плачиш?“ — „А як жи міні ни плакати? Вже-м три рази доскакував, і нима ніц з того. Бо вже іно биз тую ніч гуляти мают [вісіля], та й вже возьми шлюб з тим маршалком“. — „Цить, ни плач, вона твоя буди! На-тобі бимбенек. І підеш вночи, як будут гуляти [вісіля]. Ти затарабаниш в той бимбенек, то стани дужи ладни військо, довколо того палацу. І кажди москаль буди мати дужи ладні цвіти, і будут єї з повіншуваньом їх віддавати. То єї

тоє дужи се сподобає. А тибє як зобачит з тим бимбенком, то схо-чут тибє злапати,—то ти втічи, і тоє войско зникни“. Прийшло вночи, бирє він той бимбенок, і іде. Приходить до палацу. Музика грає, гуляют. Він став собі під вікном, де вона сиділа. Як затарабанит! Стало дужи ладни войско довколо того палацу, і каждаин москаль тримає цвіти в руках. Тії пани всі повибігали: що такого? І тая королівна вибігла, стала в ганку. Дивится: довколо войско дужи ладни стоїт, і тримає каждаин москаль цвіти в руках дужи прикрасні. І дивляться, що якись стоїт і камандує ними. І тії москалі всі приступаються до неї, віддають єї тії цвіти, і віншують єї віслєм. Али дивляться на него, що він стоїт з бимбенком. І хотіли єго злапати,—али він зник, і войско зникло. А тая королівна дужи се змартвила і задумаласє, що то такого. І хочи того дізнати. Просит батька, щоби ни брала шлюбу рано, но щоби ще єдну ніч гуляли. І батько позволив.

Прийшло на другий день вечер. Вийшов той кухта за кухню. Слухає: грают, гуляют. А він став та й плачи, і виглядає вовка. Ось ту біжит вовк і повідає: „Ни плач! Возьмєш рано шлюб з тою королівно[ю]. На-тобі іструмент такий, що, як заграєш, то стани дваїцїть і штири музиканти в два ради перед палацом. І повибігают всі з палацу,—то тії музиканти зникнут, а тебе злапают. Но як підєш, то щоби-сь се ни вбирав. І як тебе приведут на салю, то тая королівна будє тибє просити, щоб ти єї той іструмент продав. Будє тобі давати дужи вилику суму гроший за него,—то ти ни продавай, іно кажи: як тобі позволит через ніч стояти коло свого ліжка, то даш. І бувай міні здоров! Вжє ти минє більши ни будиш бачив, бо тїлько я мав покутувати!“ І зник від него.

Прийшло вночи. Бирє той кухта свій іструмент і іде. Приходить під палац, став собі під вікном. Як заграв,—стало дваїцїть і штири музиканти в два ради, і дужи ладно заграли, так що аж всю тую музику, що в покою, заглушили. Тут повибігали з палацу. Дивлятьсє: нима нікого, іно той кухта. Злапали єго. Приводят єго до салі. А королівні дужи се тоє сподобало, і повідає до него: „Що ти хочиш за той іструмент? Продай міні!“ І дає єму сто тисяч, а він повідає: „Ой! я ни продам! Іно як позволити міні, щоб я через ніч стояв коло ясьні-пані ліжка, то дурно дам“. Тії обирнули тоє в сміх і позволили єму стояти. Прийшло по тїм всім, ідут спати, став він коло ліжка. Стоїт. Прийшла королівна з панною, розібраласє, лягає в ліжко. Панна загасила світло, лягає на другий постелі коло неї, а той кухта стоїт. Та й як стояв, та й зморив єго сон,—так він сїв собі, сперся до ліжка, та й заснув. Прийшло рано. Та королівна прибудилася. Дивится на него—пізнає, що такий як той, що доскакував до неї: на твару дилікатний. Придивляєтьсє лутши,—зобачила свій перстїнь в него на пальци, той, що вона дала. І дивится: чобїт му се розпорєв, і видно той шалїк, що вона дала. Допїро,

вона встає, прибігає до батька з плачем і повідає батькови, що „то всьо неправда, що той [маршалок] повідає, жи то він доскакував! бо то ни він, іно той хлопиц!“ Приводит батька і показує батькови той перстїнь, що дала, і той шалїк. І дужи си его сподобала. Допіро, зачали се его випитувати, що він за еден. Він повідає: „Ой, я королевич, іно мене батько казав стратити за тое, що я випустив зилізного вовчка з льоху, котрого батько спулював в стїпах. Али мене мати дужи жалувала, дала тому маршалкови дужи багацько грошїй, щоб він мене ни стратив, і просила его, щоб він мене взяв на опіку. А він мене так опустив!“ Допіро посправляли на него, що іно було потрібно, обчистили его с того попїлу, і вона з ним шлюб взяла. А того маршалка прив'язали до коня такого, що ще нігда ним ни їздили, і пустили в стїпи, щоби го розшарпав в кавалки. І вони собі обое крулювали.

488. ЯК ІВАН-КОРОЛЕВИЧ ОДРУЖИВСЯ З КОРОЛІВНОЮ ТА ВБИВ БІСА-СІДУНА [л. 110]

(„Сказка о старім чортови Сїдунови, що в него був королевський син“).

Був король, — мав одного сина. Їздив в лїс чорний на spacer. [Але] він его [сина] завше просив, що, як вмере, щоби нігде не заходив тудя. Як старий вмер, син взяв хорти, сїв на коня і поїхав в той лїс на польованя. Але на дорозі вибіг заяц. Той затровив его хортами, — і той заяц завїв его в такі пущі, що він погубив і дорогу, і хорти. В трубу грає, — і ни чути ніякого голосу. Але надїбав стежку. Кажє до себе: „Пїду я нею! Хтось-то і втоптав, доконче я нею десь зайду!“ Але пішов — і приходит. На кінці стежки стоїт двір чагуновий, огорода чагунова. Вітворилася ему брама чагунова, і виходит старий Сїдун до него. — „А що, Іван-Королєвич? Поломав батькове слово?“ — „Поломав!“ — кажє [той]. — „А що тепер, Іван-Царєвич? Чи будєш в мене служити, чи [будєм ся] бити?“ А той кажє: „Не буду з вами битися, але буду служити!“

Началася десь-там війна. І прислав до Сїдуна якийсь король бумагу, щоби він ішов ему на поміч. Вибираєся Сїдун і кажє: „Ходи ж собі, Іван Королєвич, всьоди, — тїлько до тих покоїв не ходи, що личком зав'язані двері!“ Та й поїхав. Але той ходит і кажє: „Що б я був такий, щоби-м ту служив, а не загляднув?“ Приходит до їдного замку, — а там стоїт кїнь на желїзних ланцухах, і перед ним на їдло м'ясо поставлено. Приходит до другого замку, а там стоїт львиця на ланцуху, і перед нею сїно. Стало ему жалко, — взяв положив перед коня сїно, а перед львицьою м'ясо. І кїнь їсть сїно, а львиця м'ясо. Оглянув Сїдун по зорях, — пізнав: приїхав додому, взяв меч, хоче Іванови Королєвичови голову стяти. Просится в него Королєвич: „Даруйте мїні, батьку, першую смертью! Поки жити буду, не буду вашого слова ломати!“

Пиши другий король, щоб приїздив Сідун на помоч. Той виїздит і каже [Іванови Королевичови]: „Скрізь собі ходи, тільки до тих замків не заглядай!“ [Але Іван Королевич] взяв відімкнув. Жалко єму стало, — переложив перед тою м'ясо, а перед того — сіно. Знов Сідун глянув по зорах, — пізнав. Покинув баталью, їде додому. Приїхав, знов хтів єму голову стягти. Знов він [Королевич] у него просит: „Даруйте міні другу смертю! Поки жити буду, ни буду вашого слова ломати!“ Взяв він [Сідун] его пустив.

Але пише третій король до Сидуна, щоби їхав на поміч. Виїздит він і наказує: „Гляди, щоби ти того не робив! Бо скоро впаду, то тубі голову зітну!“ Виїхав. Той ходит. Жаль єму зробилося, взяв переложив перед коня сіно, а перед львицю м'ясо. Обзиваєся до него кінь: „Стій, Іван Королевич! Я сам знаю, що тобі жалко. Піди, Іван Королевич, в лях: там стоїт чашка вина зеленого, і випий!“ Випив він, — приходит назад до коня. Питаєся его кінь: „Що ж ти, Іван Королевич? Як ти [в] своєм здоровлю чуєшся?“ — „Чуюся, що мізельним пальцем ланцух той перервав [би], що ти припнятий!“ — „Іди в другий склеп: — там стоїт чашка вина зеленого. Випий і приходь до мене!“ Той пішов, випив, приходит до него. Питаєся его кінь: „Що ж ти, Іван Королевич? Як ти в своїм здоровлю чуєшся?“ — „Так, каже: от є три замки з сріблом і золотом, то, якби-м вдарив, то на прах розбив-бе-м!“ — „Іди, Іван Королевич, в третій склеп: — там стоїт чаша вина червоного. Випий і приходь до мене!“ Приходит до него, — кінь питаєся его: „Що ж ти? Як в своїм здоровлю чуєшся?“ — „Так чуюся, що тую чагунову браму розбив бе доразу!“ — „Бере, Іван Королевич, відбивай мене від того замку!“ Допіро, відбив его, — приводит кінь его до одного склепу: кіпит срібло в кітлах. — „Бере, Іван Королевич, черпак! Ляй на мене!“ Взяв піляв на него: кінь став такий сріблій, аж бляск б'є. Допіро, каже: „Скачи ти сам, Івани!“ А той каже: „Я боюся, бо горяче!“ Взяв кінь трошке пофоркав над тим, вистудив. Той вскочив і виліз. А кінь каже: „Бере, Іван Королевич, мене! Виде до другого замку!“ Повів его. Кипит там в кітлови золото. Каже [кінь] єму: „Ляй на мене!“ Той обіляв его, і кінь став такий золотий, що аж по лісі бляск б'є. — „Скаче сам, Іван Королевич!“ Той повідає: „Боюся, бо горяче!“ Той знов пофоркав, вистудив, і той вскочив. Вискочив — также золотим, аж бляск б'є. Каже кінь: „Сідай на мене!“ Іван Королевич сів. Кінь питаєся: „А що? Як в своїм здоровлю чуєшся? Втримаєшся [на міні], чи ні?“ — „Втримаюся!“ — „Ну, як же тебе нести? Поверх ліса, чи посеред ліса?“ — „Неси мене поверх ліса!“ Знісся кінь поверх ліса і перелетів в другу сторону за темний ліс. Виїхав з ліса і каже: „Ну телер ти, Івани, іди в свою сторону, а я піду в свою!“ І вирвав з гриви волосок, і дав єму, і каже: „Як тобі буде треба мене, Іно подуєш на него, я до тебе прибуду“. І розійшлися [були]. Але їде Іван, надібає, що гайдай пасе панський товар. — „Іди ж, каже кінь —

проси его, най тобі продаст бугая; а ежелі не схочи, то сам возьми за роги. І убий, і здійми з него шкіру мішком, найскоріше, і вберися. Бо вже Сідун вглянув по зорях. І як тя буде здогоняти і питатися, звідки ти і де ти ідеш, щоби-сь ніяк до него не казав, тільки «Солодивенький! Паршивенький!» І вчинися дурним. І поки жити будеш, то щоби-сь нічого більше не говорив, тільки тії слова, бо тя вб'ють!»

Прийшов він [Іван Королевич] до того пастуха і каже ему: „Продай міні того бугая! Що хочиш то ти дам, тільки продай!“ Той не хоче, каже: „Не можна, бо пан буде мене бити, і щоби-м що ему казав, то не завірित!“ Допіро, той взяв за роги, забив сам, здіймив шкіру з него і заложив на себе. І іде дорогою в світ. Але оглядаєся назад себе — видит, що Сідун женєся за ним, аж землянка стогне. Пригнав до него, питаєся: „Що ти за еден?“ — „Солодивенький!“ І каже [Сідун] до себе: „А, то якись дурний!“, і поїхав. Обїхав, видит, що не доженє [Івана Королевича], повернув назад, знов здібає его [що в шкірі] і питає его: „Можь-сь видів, що хто ішов або їхав?“ — „Паршивенький!“ І каже [Сідун]: „То якись дурний!“ Взяв і вернувся додому.

Допіро, той зайшов в чужу землю до короля. Там его питают: „Звідки ти? Чий ти?“ Він відказує: „Солодивенький! Паршивенький!“ Повідає король: „Возьміт его: добре буде по саду стежки стругати! Видима річ, що він якись не сполна розума“. Приняли его. Але в третій день отемнів король на очі. Допіро, приснилося в сні наймолодші дочці, що в городі є верба; щоби і вирубати, — там буде кирниця, і буде помічна для сліпих, для калік. Допіро, зрубали тую вербу, — і джерило вискочило, як з барилка. Взяв король вмився, — зобачив світ. Допіро, Іван Королевич що-вечера, як сонце зайде, скидає з себе одєжу і шкуру і лізи купатися. Вздріла его наймолодша панна, бо то, як влізе, то бляск вдарит на всьой город. Вглянула вона єдного вечіра, і другого, — та й подумала: „Вже то щось є!“ Але присилаєся до неї король з заграниці, щоби вона ішла замуж [за него], а вона не хоче. Присилає другий, — вона не хоче. І батько силує, — вона не хоче. Присилаєся і третій, але і за того вона не хоче іти. Батько розгнівався: „Коли ти не хочиш іти за королівського сина, то віддам тя за Солодивенького!“ Та каже: „Піду“. І підружив їх, але вимуровав з цєгли темницю з ідним вікном.

Але присилаєся перший король, що сватав, щоби старий ставав до баталії, бо буде змий з трома головами. Нарікают на нюю, [королівну], кажут: „Взяти вивезти [Солодивенького і королівну], і най їм ся стане, що має нам бути!“ Допіро повідає король до своїх старших зятів: „Ідіт! Може, Господь допоможе, що ви не дастєся“. Тії поїхали. Каже той Солодивенький [до жінки]: „Іди до свого батька, най міні дадут якої коняки! Поїду, хоць подивлюся!“ Тота

пішла. І єму дозволив взяти того коня, що воду возят. Взяв того коня, виїхав за село, пустив в отаву, і подув на свій волосок. Прибігає до него кінь: „Що, Іван Королевич? Служба?“ — „Ні, не служба, то прислужба, а ще буде служба!“ Сів на него. Кінь знісся вгору і полетів повітьом. Прилітає на тую баталію, — змиїв побив, язики повіризував їм, і на шнурок почипив, і сховав в кишеню на знак, і всю баталію розігнав. Приїздит під сило, свого коня пустив, а на того сідає і їде. Заким він доїхав до брами, его швагри дігнали, сміються з него, — кажуть: „Наш дурний Солодивий! Ми вже всю баталію розігнали, а він еще тут сидит!“ Приїхав він додому і, як ляг, то спав цілу добу.

Присилає другий король і каже: „Не хтів за мене дочки дати, — нехай їде воковати! Буде змий з шістьма головами!“ Допіро, він просит своїх зятів: „Їдьте! — каже: коли б було знатя, то маленькою ї голову зітни!“ Поїхали вони, а той посилає жінку до старого: — „Їде! каже: проси батька, най дасть якого коня, най би я хоць подивився, що то за баталія!“ Повідає до неї: „Ней собі возьме тую [коняку], що для псів наготована три дні!“ Пішов сів він. Але коняка не могла его везти, — він ще ї тягнув. Але якось витягнув за сило і пустив. Подув на свій волосок. Прибуває до него кінь: „Служба?“ — „Ні, не служба! — прислужба! Ще буде служба!“ Сів на него, знісся і поїхав. Прибуває на баталію — є змий. Він збив его, голови повтинав, і язики повтинав, в кишеню поховав. Приходить до своїх швагрів [а вони его не пізнали] і каже: „Давайте, панове, сигнате з себе на знак!“ Тоті дали. Він поїхав додому. Приїхав під сило, пустив свого коня, а взяв того [кепского] з болота тягнути. Тії [швагри] здогоняют. Сміються з него і кажуть: „От наш Солодивий! Ми — дві баталії розігнали, а він ще сидит в болоті!“ Приїхав додому, спав дві добі.

Допіро, присилаєся третій король і каже: „Не хтів за мене дочки дати, нехай перебуває на баталію, бу буде змий з дев'ятьма головами і Сідун до помочі!“ Тії плачуть, просять. [А король-батько]: — „Їдьте! каже: Я сам поїду. І треба взяти її!“ Дивиться той [королевич], що не жарти вже. [Знов попросив собі старої клячі, а сам] тільки вийшов в склеп, подув на волосок. І кінь прибіг до него: — „Що, Іван Королевич? Служба?“ — „Служба!“ — „Будеш, Іван Королевич, пораниний в праві руці, а я в ліві нозі!“ Сів, приїхав. Але Сідун не застав. Змий потяв скоро, і язики повіризував, і на шнурку в кишеню сховав. Але приїхав Сідун на львиці. Як ся взнали, — давай битися на повіті, так, як тоті горопці. Пустив Сідун громовою стрілкою і заранив его [королевича] в праві руці, а коня в ліві нозі. Вглянув король, взяв с-під шиї хусточку і кинув єму, щоби він собі завинув руку. А знов Іван: як знісся поверх Сідуну, як махне мечом, — втяв єму праву руку. Не мав чим Сідун здержатися, бо львиця як ся стрясла, а він впав, аж мазью [ся] розільвав. Допіро,

взяв Іван на тім місці вогню, перепалив [Сідуна], щоби ся не відновив. Взяв львицю за стремена, веде до своїх швагрія. А в них музика грає на радість: бо вони думали, що то ангел злетів на поміч. Але він каже: „Давайте з себе знаки:— скидайте шматя, буду видирати паси з вас! Але,— каже— жаль міні батька, але треба з молодих!“ Допіро, взяв видер з двох швагрів два паси, так як дріт. Пустив їх, поїхав додому; але під силом знов талапаєся з клячою. Ідут тоті з баталії, сміються з него, кажут: „Ми вже Сідуна побили, а він талапаєся!“ Але приїхав додому, ляг спати.

Спит ідну добу, спит і другу. В третій день поглянула жінка,— пізнала батькову хусточку. Допіро, іде до батька з тим словом: „У мого мужа батькова хусточка є на руці!“ Батько і говорити собі не дав,— витрутив і з хати і собаками затрутив. І [все-таки] щось собі подумав. Пислав вірного слугу:— „Піди подивися, чи то правда?“ Той прийшов, подивився і каже: „Правда! Ваша хусточка ему на руці!“ Той ще не довірає,— бере сам іде, взявши паличку. Прийшов, вглянув, що хусточка є на руці— і впав на коліна, лізе до него. Той схватився і каже: „Чикайте! Не хочу я, щоби ви передо мною [ся] кланяли!“ Але старий [як усє пізнав] просит до себе на обіда. Спрошує всіх трох зятів і каже: „Хто першу баталію розігнав?“ Тоті обзиваються: „Ми!“ Солодливий каже: „Які в вас знаки?“ А вони кажут: „Ми без знака!“ Той витягає [зміїв] язик і каже: „От в мене є язик“. Питаєся знов: „А хто ж змія з шістьма головами побив і розігнав?“ Тоті знов кажут, що „ми“. Питаєся: „Який ви знак маєте?“ — „Ми без знака!“ Той знов витягає шість язиків і каже: „От в мене є знак!“ І показує сигнати їх. Питаєся знов: „Хто-ж Сідуна звоював і змія зо дев'ятьма головами?“ Вони хваляться, що „ми“. — „Покажіт знак!“ А вони кажут: „Ми без знака!“ Той витягає і показує з них паси, львицю, і одєжу, і язики змійови.

Допіру, старий закладає баль. І всі королі з'їздяться. І просит найстарший зять [у Івана Королевича]: „Позволь міні свого коня— я поїзду по дзідзінцу!“ Той позволив. Але тільки виліз на него [той зять],— кінь стряся, та й той впав і вбився. Другий хвалится і каже: „Я би-м світ на нім проїхав, і з него не впав би!“ Виліз на него. Але кінь стряся,— той впав і вбився. Допіро, той кінь каже до свого Івана: „Втинай міні голову!“ Той плаче,— каже: „Як я тобі буду голову тяти, коли ти мене від смерти відкупив?“ — „Втинай і не питай на тое!“ Той взяв втяв ему голову,— а з него вискочив ще гарніший від него. Допіро, каже львиця: „Втинай міні голову!“ Той втяв:— з неї вискочила краща панна, як его жінка. Допіро, закладають баль на чтери годи і балюються. Допіро, пишут і бумаги посилают по світі: „Хто отца-матки не слухає, то що-ярмарку гнилого пса нюхає, а ще і коло того як ся добре справляє, то і добрем паном буває“.

489. ЯК ДУРНИЙ БАРТКО З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 272 зв.]

(Сказка, що шмаркатий Бартюнь взяв у короля дочку*).

Бо то була в їдного короля така панна, що до неї їздили різні королі—і ни могли єї взяти. Але їдного часу їде собі через тоє місто шмаркатий Бартко. І єму хтось-то сказав, що „в нашого короля є така панна, що єї ніхто ни може взяти“. Али він тоє вислухав і їде собі. Али їно вийшов з міста,—дивиться: їди тая панна на спацпр. Він каже потихо: „За Боскою помоцою, щоби тая панна мала хлопця!“ І но-тїлько він тоє сказав—зараз і зайшла тая панна в ценжи. І до року превела хлопця. Король питаєся єї: „Де ти єго взяла? Може, ти с ким согрїшила,—то минї признайся“. Вона каже, що „я ні с ким ни грїшила!“ Король видає баль і каже: „Хто би признався, то даю єму половину крулєства!“ Досить того, що видає баль. Наз'їздилося багато чиновників, і той Бартко прийшов. Король ся питає, що „хто би признався, то половину крулєства має!“ Досить того, що ніхто ни признаєся. А той хлопец [що королївна превела] ходит і тримає в руці ябко. І приходит до того шмаркатого Бартуня і каже: „Нати вам, татуню, ябко“. Тогди король єго взяв до себе і питаєся єго, [чи не согрїшив з королївною]. Той каже, що „не!“ А король таки й віри ни дає. Досить того, що король казав їх повїнчати. І повїнчалися вони, і дав їм [король] особну станцію, і вони живот собі.

Али в другї землі почув король, що вона ся с тим вожинила, і пиши письмо до єї батька, щоб ся становив на війну. Батько єї берє ся і становит. І берут єго зятї і їдут з войском, а той шмаркатий Бартунь каже: „Тату! І я поїду з ними, дати минї коня!“ Батько каже: „Де ти, дурний, поїдеш?! Я для тебе коня ни маю!“ Той вийшов на ганок і каже: „За Боскою помоцою, щоби минї ту був кїнь з цілою зброєю і сама кавалерія з цілою зброєю на коня́х, і щоби ще більши було їх, як в нашого короля і в тамтого короля!“ Дивиться: литит кїнь вперед, а за ним главнокомандующїй із войском-кавалерїєю. Той тогди сїв на коня, і їдут. Приїхали там. Дивляться: вже тїлько половена єго швагрїв войска. Той [Бартунь] казав відступити їх войскови, а сам як зачав бити, то так вибив неприятеля, що но ся тїлько сам король лишив. І тогди повідправляв той Бартунь своє войско, тїлько ся сам лишив, і їди додому с тими двома шваграми. Али приїздат додому тїї єго швагрї,—кажут перед королем, що „наш Бартко їшов на нас з неприятельом, али ми єго войско всьо вибили і неприятельови“. Тогди той король казав зробити таку станцію зо шкла, як із дерева, і пустити [Бартка з жінкою і дитиною] в море. Ту зараз зробили і пустили єго в мори з жінкою і з дитиною; а той Бартунь взяв з собою дияминту кавалок. І пішов в море аж на дво; али він взяв вивиртів в шклї дияминтом дзорку, врїзав палиц і пустив крови на море тою дзорочкою.

Море розігралося і викинуло на беріг тую шклянну станцію з ними. І він таки на мору переночував. Стали рано і пішли.

Досить того: вони зайшли аж в другу землю. І тогди той Бартунь каже: „За Боскою допомогою, щоби міні ту був палац ще лутший, як в мого батька, і силó, і москалі!“ А сам положився спати. Стає рано, — дивиться: палац ще лутший, як в батька, стоїт; і москалі на караулї стоять, і місто є, вже жида торгуют. Але жінці его запраглося їхати в гості до батька. Він каже: „Чикай! Ни їдь! Наш батько буди у нас в гостях, ще і без штанів“. Вийшов на двір і каже: „[За Боскою допомогою] щоби ту був мій батько в мени в гостях взавтра! І но-тільки, як вийде на двір без штанів, щоби так в мени був!“ Прийшло до раня, — дивляться: вже ест батько, навіть ще і без штанів. Тогди той питаєся: „Як ви ся ту, тату, дістали?“ — „Або я, каже, знаю? Мене, каже, щось нисло воздухом“. — „А видити, тату, що я таки й ще ни згинув! Ви мене були пустили в Дунай за тое, що я ниприятеля побив, али я ще таки й, слава Богу, ни згинув! Ну, тепер собі ідіт знов додому“. І той [батько] як пішов, та й в дорозі згинув.

А на своїх швагрів, то як пішов [Бартко] з війною, то гет всьо їх війско вибив, їх побив і но-тільки сам лишився зо своєю жінкою і тим сином і зо своєм войском. І тогди взяв тое крулєство під себи, і крулює ще до сеї пори.

490. ЯК ІВАН-ДУРЕНЬ ЗА ТЕ, ЩО СВОГО БАТЬКА ПАМ'ЯТЬ ШАНУВАВ, З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 522 зв.]

Був чоловік, що мав трох синів: двох розумних, а третій дурний. І прийшло тому чоловікови вже час виирати. Перед смертю закликав він синів. І казав, щоби вони, по погребі, ходили на цвинтар три дні. Та й помер. Поховали красно, — так, як батька. Але приходит колія іти на варту до гробу старшому. Той розболівся. Середуший — не хоче его переступити. І вони кажут молодшому: „Іди ти, дурний Іванку, на варту“. Той злізає з пєца, вдягнувся, взяв в руки палицю — і марш на гріб батька. Прийшов, помолвився, та й ліг. Лежит на гробі. Ось коло опівночі вилазит бзтько з гроба: „То ти, каже, Стефане?“ — „Ні, каже: то я, Іван“. — „А чому ж він не вийшов?“ — „Бо чогось захорів“. — „Ну, каже, най так і буде! На-тобі отсей пучок шерсті. Як буде тобі потрібно, то ти тільки препичи, то зараз явиться тобі кінь, котрий буде мати всьо вбраня. Тільки ти довго его не тримай, а зробит службу — пускай“. І скрився старий, а той дурний, виспавшись, приходит додому. Питаються его: „А що-сь видів?“ — „Нічого не видів“, та й знов поліз на пєц. Вечіром приходит колія вже на другого, середущого. Той знов не хоче іти, бо боїтсья. А дурний з пєца каже: „Ну, коли не хочеш, то треба мінї іти, чи що. Але аби батько не гнівавсья!“ — „Не журися, не буде

гніватися; тільки іди на гріб!“ Пішов на гріб, ляг-лежит. Коло опівночі вилазит батько з гробу: „А що? то ти, Семени?“ — „Ні, він заслаб, а то я, Іван дурний“. — „Ну, каже, ти добра в мени дитина, я тебе надгороджу за твоє послушеньство. На-ж тобі другий пучок волося. Як треба, то тільки препиче, то зараз до твоєх услуг буде кінь добрий“. І знов старий скрився, а Іван заснув, проспав до раня. Рано встав, прийшов додому. Питаються: „Чи видів що?“ — „Ні, каже, нічого не видів“, — розувся і заліз на пец. Над вечір кажуть їти ему на варту за свою колю. Той не сперечає, але ся взуває і іде весело. Прийшов, на гробі ляг та й лежить. Коло опівночі вилізає батько з могили. Питається: „А котрий коло мени на варті? Іван чи Семени?“ — „Ні, каже, тату: та то моя колія, і я прийшов“. — „Ну добре! на ж тобі третій пучок волосів. Як тобі треба буде, то вони стануть в великі пригоді“. Та й каже: „Бувай здоров! більше вже не треба ходити до мени на варту“. Прийшов дурний Іван додому, питаються: „Чи не видів чого?“ — „Ні, каже, не видів нічого“. — Заліз собі на пец, тільки свище.

Ось через недовгий час крулевна огласила таке, що, хто доскочит до неї на стовбі, той буде її чоловік. А вона казала зробити стовб вишини з п'ять сажнів, закопала коло палацу, поставила на нім галерію, і сама буде сидіти на нім. І вже то кілька раз було, що вона так робила, і багацько там полягло голов, бо ни могли жадним способом доскочити, а тільки ся розбивали. І ще так сказала, що, хто б не доскочив: чи мужик, чи швец, то вона его буде. От вчули тоє наші молодці, а їм вже час був жинитися. Кажуть: „Ідьмо! може ми доскочимо“. Дурний каже: „Возьміт і мене“. — „А тебе нащо там, дурний? пощо ти поїдеш?“ — „Ну, не хочете, — бог з вами!“ Тільки-що вони виїхали, той пішов в ліс, припик щитинку. От явився перед ним білий кінь, як сніг. Той вліз правим вухом, виліз лівим, ще кращий став, і одежа стала на нім, як на яким великому панови. Сів на коня та й поїхав. Дігнав своїх братів, влупив їм по п'ять нагайок, і полетів, як віхор. Приїхали вже всі, беруться скакати. Той кінь, як скочит, — три часті доскочив, а решту не міг, та й опустився. Той ним назад повернув і поїхав додому. Коня пустив в яру пшеницю, а сам виліз на пец. Приїжджають его брата. Питається їх: „Що там було?“ Тоті кажуть, що „зо всіх тільки еден такий найшовся, що мало не доскочив. Але і кінь був ладний такий, що ще сьмо нігде не видали. А що все за все, то нам на дорозі вліпив по п'ять нагайок“. — „Та то, каже, я!“ — „О! де тобі дурньови таким бути?“ Він тільки за комином посмішкуєся.

На другу неділю знов вони збираються. Той [Іван] каже: „Возьміт мене“. — „А ти пощо поїдеш, дурний? тебе там треба?“ — „Ну, то я буду сидіти на пецу“. Поїхали вони. Той пішов в ліс, припик з другого пучка волося, — от явився перед ним кінь буланій, як золото. Іван вліз му в ліве вухо, виліз правим, таким став гарним,

що на світі найкращого понад него не було. Виїхав на шлях, згонив братів, вліпив їм по п'ять нагайок і полетів, як віхор. Зїхалися всі до міста. Дали гасло скакати. Той дурний як своєм коньом рушит, кінь тільки передними ногами вчпився до галерії. Але не міг на ню вскочити. Він обернув коньом та й скрився. Приїхав в ліс, коня пустив на волю, а сам вбрався в свої лахи та заліз на печ. Приїздят додому [брати]. Дурний питається: „А що там виділи-сте?“ — „Ото, щоби-сь знав, який там був молодець! Що за гарний! але кінь під ним ще гарніщий“. — „А дурні ви! та то я!“ — „Де тобі бути таким! тобі тільки сидіти на печі!“

На третю неділю вони знов збираються їхати. Той [Іван] каже: „Возьміт же ви мене“. — „Де тобі їхати? там не такі, та ще нічого не діють! От сиди спокійно на печі“. Поїхали вони. Той пішов в ліс припик третій пучок волосіні. Явився до него кінь карий. Він вліз ему в праве вухо, з лівого виліз, — такий став гарний, що не можна сказати: а вбраня стало на нім злате. Сів він на коня і полетів, як стріла. Доганяє братів, вліпив їм по п'ять горячих гарапників, та й поїхав. Приїхав на місце. Дали гасло скакати. Той своєм коньом як скочив, вилетів на галерію, зліз з коня, поцюлював панну. Вона дала ему перстінь з свого пальця, і шовкову хустинку на двоє роздерла. І він взяв тую половину, сів на коня і, помеже народа, вискочив та й втік, хоць і кричали зо всіх сторін лапати его. Приїхав додому, коня пустив, а сам заліз на печ. Приїзджают брата. Він питається: „Що виділи?“ — „От, говори собі! якийсь собака їздит, і сей раз доскочив, взяв перстінь, кавалок хустини. Хоць хтіяи его лапати, він втік. Але що за що? то вже третій раз дав нам по п'ять гарапників, аж шкура облізла“. — „Та то, каже, я!“ Нічого вони ему не кажут. А той наклав на палець перстінь та й сидит. Приходить ніч. Від того перстіня таке світло, як вдень, робится. Питают: „Де ти взяв той перстінь?“ Він каже: „Як то де? королівна дала“. — „О, то ти нам давав такі добрі облизні?“ — „А як-же? я! а чому ви мине не брали з собою?“

На четверту неділю вже та панна сумує, що дала перстінь і кавалок хустини та й не знати кому. А вона страх его полюбила. Просит батька, щоби по всім королєвствови розіслав такі письма, що, хто би він не був і якого стану, то королівна виїде за него за муж. Шукают его скрізь, розіслали вже і жовнірів. Приходять до хати того дурного. Найшли его з перстіньом, — зтягают з пеца. Той припик волосок, — от і кінь карий прибіг. Той сів на него і поїхав до королівни. Приїхав. [Вона тогди] вже втішлася, взяла з ним шлюб і вже жие.

Але тії королі, що добивалися взяти єї, видали батькови єї війну, чому він віддав за мужика свою дочку, а за них ни хтів? Другі зяті [цего короля] также стали готувитися їти батькови на поміч. Кажут і ему [Іванови], щоби ся він лагодив. Той зробився

слабим і не поїхав з ними, а тільки жінка его. Вийшли вони, вже стали до баталії. А той дурний як припик перший пучок волосіня, зараз явився до него кінь добрий. Той вліз ему лівим вухом, а правим вискочив, зробився гарним і вродливим, і зброя на нім гарна. Сів на коня та й поїхав. Приїхавши, тесть его зачав ся бити з своїми ворогами, [а Івана не впізнав]. Той як витягне шаблю, як став сікти, всьо посік військо; а решта з тими королями мусіла втікати. Тесть его хотів му дякувати, що виратував его від зневаги; але той втік, щоб его не пізнали. Приїхав додому, коня пустив, а сам ліг спати. Приїжджають тоті. Дивляться: він спит. Розбудили его. Розказують, що то такий і такий найшовся лицар, що побив тільки війська і їх вратував. Він каже: „Та то я!“ — „Де там тобі! далеко куди до заяця! Ти лінюх і неподобний до него, а то жвавий хлопець“.

Через кілька час тоті королі знов зібрались воювати. Знов король з своїми зятями стає до баталії. Кажуть і ему [Іванови] їхати. Той каже: „Обійдеться і без мене!“ Тільки вони виїхали, той ляг собі спати. І приспався добре, вийшов зо двора, припик другу шерстинку. З'явився до него кінь, дуже хороший. Він вліз ему в ліве вухо, а правим виліз, зробився ще кращим, як перши був, сів на него і поїхав. Застав вже баталію добру. Як звинувся — єдних побив, других порозганяв, і сам втік додому. Коня пустив, а сам ляг спати. Тоті приїхали з війни. Кажуть до его жінки: „Диви-но ся ми всі для твої хімери трудимся, а твої красний чоловік лежить на боку та спит!“ Вона ніц їм не каже, тільки плаче, що в таку біду привела свого батька.

Але ті вороги найшли якусь чарівницю, що вона сказала їм, що того короля ніхто не зіб'є, як тільки той лицар, що вже п'ятьсот літ закопаний під землею в такім а такім місці. Беруть вони, відкопують его. І кажуть ему, чого їм від него треба. Той каже: „Добре! тільки дайти через півроку мому коньови вівса голого та й міні меду білого“. Тоті кажуть: „Добре“. Годують їх обох, як кабанів на заріз, і, через півроку, посилають вість до того короля, щоб ставав з дочкою до баталії на тім і на тім місці; і котрий котрого піб'є, то тому голову зітне, а дочку возьме за жінку. Зажурився той король вже не жартом, аж плаче: де то, щоби через дурну кобіту він житя свого лешився? Розписав листи по приятелях своїх, щоби му помагали. Тоті поприїздили. І їде він з зятями. Кажуть і дурному їхати. Той каже: „Овва! чого я поїду? не бачив-им, як їх піб'ють, або що?“ Ну нічого, — беруть вони виїзджають. Але той припик третій пучок волосіня, з'явився кінь такий, що ще зроду ніхто такого не видав. І каже [кінь] до него: „Слухай-но! То, що було перши, то пустяки: тепер з твоєми ворогами єст такий лицар, що его ніхто не поб'є. Але зроби так: як викличуть по військо, щоби іти битися з ними, то ти заїзджай з правого боку і хутко стинай ему голову. І як зітнеш, то відскакуй на лівий бік, то він тільки ранит тебе

в ногу, але не дуже. Сідай, нима часу довго балакати!“ Вбрався він в кінським вусі, став такий сильний і хороший, що понад него на всім світі не було такого! Сів на коня, і кінь поніс его так, як пташка. Приїжджає на місце. От, викликают, хто хоче з таким, а таким битися, і еслі его піб'є, то вже більше битися не будут. Виїжджає Іван-дурний на своїм коньови. Виїжджає і той лицар на своєму. Стали еден протів другого і каже: „Здоров, королевичу Іване!“ Той ему відповідає: „Дай боже здоровля!“ Питаєся его той лицар: „Чи будем битися, чи миритися?“ Той каже: „Ні! будем битися“ — „Ну, ставаймо до баталії“. Повитягали вони шаблі. Перший раз зійшлися — так тільки еден коло другого тільки проїхав. Другий раз зійшлися, — тільки шаблями побренькали. Третий раз зійшлися, — кінь Іваньців як підсадится з правого боку! Той [Іван] хутко голову тому лицарови стяв та й відскочив на лівий бік. Але той, вже без голови, як замахне шаблею — та вдарив по литці, і геть еї розплатав. Прибігла до него его жінка, не пізнала его, і дала му свою хустку з голови завинути рану. Той завинув і втік. А его вороги видят, що ніц не вдіют: повтікали з своєми людьми.

Приїздят вони [зяті і король] додому. Тішатся, що так ся кінчило. Вже хотят стратити того дурного Іванця. Приходить жінка до его хати: він спит. Відкриває ногу, а з ноги ще кров плющит. Закликала батька, пізнали рану, що то ему той зробив лицар; збудили его. Якось вони ту рану залічили, і вже жили спокійно, доки не прийшов конец іх житьови. І більше ніхто вже не смів на них нападати.

491. ЯК ДУРНИЙ КУПЕЦЬКИЙ СИН ЗЛОВИВ РИБУ, А ВОНА ЙОГО З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИЛА [л. 217]

(„Сказка, що дурний Іван іхав пьецом до цара“).

Бо то був собі купец *). І мав три сини: два розумних, а третий дурний. І посилає тих двох розумних в дорогу, і тії ему [дурному] кажут: „Памітай, дурний, щоби-сь наших жінок слухав!“ Той каже: „Добри“. І сам все сидів на пецу в попелі. Али посилає его жінка найстаршого брата по воду. І той пішов по воду. Али прийшов на став до полонки, дивится: в тії самі полонці стоїт риба. І він взяв і злав тую рибу, і викинув на верха. Риба у него просится: „Гей, поми[лу]й! даруй житьом! Що хочиш, то я тобі дам! дам тобі много гроший“. — „Не! я ни хочу гроший, іно так мині зроби, щоби мої коновки самі ішли з водою додому; і що ще задумаю, щоби тое само робилося“. Та риба каже: „Ну, добре! Іно як будиш що робити, то щоби-сь казав: по моему прошенію, а по ри-

*) В оригіналі тут помилкою написано: „король“, а далі скрізь буде сказано, що дурний був купецький син.

бачему повеленію“. — „Ну, добре“. І каже він: „Ну, коновки по моему прошенію, а по рибачему повеленію, ідіт додому!“ І коновки ідуть вперед, а він за ними. Прийшов під двері і відчинив, і коновки прийшли на своє місце. Тії жінки дивляться і кажуть: „Що той дурний робит?“ і сміються з него.

Али посилають его по дрова до ліса. Той сідає на віз. І ему кажуть: „Запригай коні!“ — „Не! міні ни треба коний“. І сідає на віз: „Ну, по моему прошенію, по рибенному повеленію, [їдь] віз сам по дрова до ліса!“ Віз, як ся вирви з току, пігнав без коний так, аж ся курит. Али ему треба їхати через місто; а в тім місті був ярмарок. Як вігнався в тоє місто — таких людей побив, аж сум побирає. Такий крик! Приїхав до ліса: „Ну, ліс! по моему прошенію, а по рибинному повеленію, нарубайся ліс, і накладися ту дрова!“ [Дрова] нарубалися і наклалися. Така наклалася фіра, що і четверо коний ни рушит. Наклав: „Ну, фіра! по моему прошенію, по рибинному повеленію, ну, фіра, додому!“ Фіра, як вирвиться, та [до]дому! а в тім місті стала варта коло містка. Той вігнався до міста, таке вибив знов багато людей. А він собі вирубав крепкий патик. Іно вїхався на той місток, — москалі ту до него з ружом. А той дурний каже: „Ну, булава! по моему прошенію, по рибинному повеленію, іди добри москалі вибий!“ Тая булава як скочит з воза, та як возьме тих москалів парити! І як вибила порядком — і тогди дігнула его, положила на возі. Той приїхав додому: „Ну, дрова! по моему прошенію, а по рибинному повеленію, ідіт дрова та порубайтися!“ Дрова всі з фури порубалися на кавальчики. Той прийшов до хати, положився на пецу, і лижит; і булава коло него.

Али ту дали знати до цара, що такий і такий син купця побив дуже багато людей; бо їхав без коний возом через місто, і побив. Цар посилає до него ад'ютанта і каже: „Проси, щоби він до мене приїхав“. Али той ад'ютант приїхав до него і каже: „Ну, ти, сукин син, чародейник! Що ти робиш?“ А той обзиваєся з пеця: „Ну, булавка! по моему прошенію, а по рибенному повиленію, іди дай ему пам'ятности!“ Тая булава як зірвется з пеця та того ад'ютанта як возьме бити! Той дивиться, що ни жарти, та вцеки! І сів на віз і поїхав. Приїздит до цара і каже: „Не можна ніяким способом его взяти, бо він такий має дручок: іно щось скаже до него, і той зараз б'є чоловіка якого-не-будь“. Цар каже: „Ну! бо ти, десь, ему лаяв“. І бере посилає знов до него другого ад'ютанта, і каже ему: „Ну пам'ятай: ни каже ему нічого злого, бо ще і тебе так випарит, як тамтого“. І той бере і іде до него. І приїхав, і просит его, щоби він зліз з пеця. Він зліз. І той ад'ютант каже до него: „Просив вас наш цар до себи“. І виняв [ад'ютант] вишняку, і приймає его, і каже: „Ну, приїдьте-ж до нашого цара“. Той каже: „Добри, приїду“. І взяв ад'ютант і поїхав, а той дурний виліз на пец і каже: „Ну, пец, по моему прошенію, по рибинному повеленію, [їдь] до цара на

обіді! Пец як ся вирвав, то за їдну годину то вігнав сто миль, і приїхав до цара. Заїхав пирид ганок. Цар виходит і каже: „То ти того і того купця син?“ — „Я“. — „А на що ти тільки людей побив?“ — „А вони чому ни ступалися з дороги?“ — „Ну, памітай же: більше так ни роби!“ — „Не, не! ни буду робити“. І каже цар: „Али я чув, що в тебе є такий патик, що як щось скажиш, то дуже б'є?“ — „Маю“. — „А ну ж, покажи, як він б'є“. — „А на кім же показати?“ — „От на тім москальови, що стоїт на часах“. — „Не, я его не можу бити, бо він мині нічого ни винин... От, як би так вас, то я би позволив вибити!“ — „А не! таки й на тім москальови спробуй!“ — „Ну, булавка, по-моєму прошенію, по рибинному повеленію, оббий того москаля порядком“. Булавка як скочит — і гет тому москальови руки обтовкла. І каже [той дурня]: „Ну, годі!“ І тая пиристалала бити, прийшла до него, положилася на пецу і сидит. Цар каже: „Ну, поїзжай себе!“ Той, як стріхнув тою булавкою і пецом [та й пігнав], то ще здибав того ад'ютанта о половині дороги. І каже: „Ну, я уже був у цара, а ти ще не доїхав!“ І приїхав до свого дому. Пец на свое місце заїхав і став; а той таки й на пецу лижит.

Али у того короля було три дочки. І найстарша его собі сподобала, і каже батькови, що „я маю охоту їти за него замуж“. А король каже: „Що ти? здуріла?! та за такого поганого підеш?“ — „Не, я таки й як за него ни піду, то більше ні за кого ни піду“. І той король радится, що з ним робити. Али ему їден король каже: „Коли вона хочи ся з ним жинити, то взяти его і єї, забити в бочку і пустити в море“. Той король знов посилає до него [до того дурня] того самого ад'ютанта і каже: „Поїдь до него, і возьме собі різного трунку, і впій его, і п'яного до мени привизи“. Той бере і їде. Приїхав до него, застає его на пецу, і каже: „Здравствуй, королевичу!“ — „Здоров! А ти чого ту приїхав?“ — „Ой, я їздив туду і туду, і прошу: пириночуй мене“. — „Ну, добре! пириночую“. І заїхав він [ад'ютант] до него, і приніс з брички різного трунку і п'є до того дурного. Али той ад'ютант — вип'є, а ни ликає, іно все в хустку виливає. Прийшло, як впоїв добри того дурного, і каже: „Ну, просит тебе до себе наш цар“. Той каже: „Я ни поїду“. Али як він ся порядком выпив, — і тогди той его ад'ютант казав винисти фурманам на віз. І тії его винисли. Приїздит до цара той ад'ютант з ним, а той дурний як засне, то дванайцять добів спит. І казав цар зробити таку дужи здорову бочку із жилізними обручами, щоби ся могло там помістити дві душі. Ту зараз скоро зробили таку бочку, і взяли єї [королівну] і его [дурного] там закували, і пустили в море. І дали їм на три дні шо їсти. Пустили в воду єї з ним: і він спит, а вона плаче. Прийшло, пробудився він і каже: „А то що такого значится?“ Тая ему каже, що „я тебе полюбила і хотіла-м за тебе їти замуж, али мій батько ни позволяв. І взяв мене і тебе закував в бочку, і пустив в море, і тепер ми пропали!“ А він каже:

„Нічого ни журися! ми звітци вийдимо“. І каже: „Ну, бочка, по моєму прошенію, а по рибенному повиленію, викинися на верх і розбийся!“ Ту зараз тая бочка вискочила з мора на беріг і розбилася. І каже той дурний: „Ну, який то твій батько! хотів мене життя збавити! Ну, тепер ходім до того міста, де твій батько“.

Прийшли тудя в вечер, і він каже: „Ну! по моєму прошенію, а по рибинному повеленію: щоби на завтра став ту палац ще вдвоє ладніший, як царів, і щоби до самого палацу королівського від мого став став, [і] шклянний міст [на нім], і на тім мості щоби були різні дерива, і щоби на тих деревах були ябка і грушки, і пташки співали!“ А сам зайшов до жида, пириночував. Став рано, дивится: правда, такий палац, що ще втрое більший і ладніший від царского, і шклянний міст до самого палацу, і на тім мості різні дерева, і на дериві різні фрукти, і пташки співають. Прийшло, вийшов той король на двір. Дивится: стоїт напротіву его палацу другий палац, під самим злотом. І посилає свого ад'ютанта, і каже: „Іди до того палацу і проси, хто там ест, ней прийде до мене“. Прийшов ад'ютант тудя. Дивится: ест якийсь пан. І каже: „Просив цар до себе на обід“. А той каже: „Нидалека дорога і царови до мени! Іно як буде їхати цар до мене, то нихай їде просто тим шклянним мостом“. І прийшов ад'ютант до цара і каже, що „казав якийсь пан, що «і царови нидалеко до мене» і казав, щоби-сьти їхали просто тим шклянним*) мостом до него“. І казав цар запрагати коні, і їди до него. А дурний казав свої жінці натягнути собі на твар заволочку, щоби ни пізнав еї батько. Прийшло, забавляються вони там, і говорат де-що. Али він [дурний] питається: „Де ваша найстарша дочка?“ А той ему каже: „Десь пішла, і нима, і ни знати, де вона ся обиртає“. А той моргнув на свою жінку. Тая скинула тую заволочку, — і батько дивится на ню, і пізнав. І каже: „Ну, простіт міні тое, діти, що учинив“. А той каже: „Ну на що ж ти нас топив? по якії причині?“ — „Ну, я вже тепер і сам ся даю винним“. — „А видиш? і ми таки й вилізли з води, і ще лутший палац маємо як ти! Ну, тепер, коли хочиш, запиши на нас свое крулество, а як не, то я тебе пущу в воду так, як ти нас“. І той король, рад ни рад, і записав на них всьо свое крулество. І тії тепер крулюют, а такі богачі, що і нима нігде таких, і ніколи таких ни було богатих, як вони.

492. ЯК ДУРНОМУ ІВАНУ-КОРОЛЕВИЧЕВІ ВОВК ДОПОМІГ ДІСТАТИ ЧАРІВНОГО КОНЯ, ХОРТА І ПАННУ [л. 129]

(.Король в городі мав золоту яблунку, і хтось ему ябка крав, і ніхто ни міг достеречи, аж его син дурний достиріг*).

Був то собі круль. А в горді в него була золота яблунка. І він мав три сини: двох розумних, а третій — дурний. І каже король

*) В оригіналі, помилкою написано „жилізіним“.

старшому синові: „Іди-но ти на варту до тої яблунки“. Пішов він, взяв книжку, читає; прочитав трохе, — ляг і заснув. Пташок прилетів, яблучко взяв і полетів. Прийшов король, каже: „А що? достеріг?“. А той каже: „Ні“. На другу ніч каже середущому йти на ніч. Той пішов, трохе походив — і заснув. Пташок прилетів, взяв яблучко та й полетів. „Не достеріг-есь?“, питається его [вранці король]. А той каже: „Ні“. На третю ніч каже дурному йти на ніч. Той взяв собі терновий віночок і книжку. Читає єї. А що ему [ся] здрімає, — а на голові терновий вінец его вколит, він ся пробудит. Ось прилітає пташок. Він его злапав і фостик ему вирвав. Приходить [рано]. Питається [его король]: „А є?“. Він каже: „Нема, але озьде знак єст“. — „Тепер же, каже [король], сідайти на коні, їдьте за ним!“.

Іде еден одною дорогою, а другий другу, а третій третою. Захватила его [дурного] ніч під лісом на житі, і вовк дурному звів коня. Той встає рано: нема на чім їхати! Бере іде він пішки аж до святого отця Миколая. А той питає его: „Чого ти прийшов?“. Він каже: „Вовк міні коня звів“. Війшов на двір святий отець Миколай, начав на трубу скликати вовків. Скликав і питається: „Котрий вовк коня звів?“. Задний каже: „Я звів“. — „Бери ж тепер визе его, де він поїди!“. Бере той [дурний] сідає на вовка. Іде він, іде, — і каже до того дурного вовк: „Тутке є кінь, іди его вкради. Коло него вартівників багацько, — острожне бере, [а зброї на нім не займай!“. Той прийшов, глянув на коня; гарний кінь! Хтів его взяти зо зброєю. Кінь заержав. То его злапали. Питаються: „Що ти за еден?“. Він каже: „То я!“ — „Чого ж ти хочиш?“. Каже: „Коня хочу“. — „Коли ти такий розумний, вкради ж ти того хорта!“. Вийшов на двір. Той вовк сварит на него, каже: „Який ти дурний! на що ти брав [зброю]? Тепер, каже, сідай на мене, поїдем до хорта“. Бере він сідає на вовка. Приїздає там, де той хорт; а коло того хорта два вартівники спит. [Вовк каже: „Іди бери хорта, али ланцухів не займай!“]. Прийшов — і хтів взяти того хорта з ланцухами. А хорт заскавулів — та й его злапали. Каже [вартівник]: „Що ти такий за розумний, що ти хорта хочиш вкрасти? Вкради ж нам тую панну, що там єст!“ Вийшов [дурний] на двір, розказав тому [вовкови]. А вовк на него сварит: „Який ти дурний! Я тобі казав, що так бере! без ланцухів!“.

Вже він бере сідає на вовка. Ідуть вони, ідуть, — приїздає до тої панни. Каже той вовк: „Тобі ся схочи поцілювати тую панну, не цюлюй же єї!“.

Приходить він до покою. Висит кліточка [в ній — пташок], і панна спит. Він кліточку в руки і панну на руки — втік. Сідає на вовка, іде на вовкови з тою панною. Приїхав він до хорта, і там каже [дурний до вовка]: „Шкода ж нам і хорта, шкода ж нам і пані давати!“.

— „А я, каже вовк, перекинуся панною [і ти мене заведеш до них]“. Перекинувся він панною, — така панна гарна з того вовка! Приводит той, того вовка замісь панни. Тії глянули: гарна панна! взяли і дали хорта. Тая панна пішла собі spacerувати,

перекинулася вовком—і втікла. Тії дивляться і кажуть: „Шкода ж нам панни!“. [Приїхали туди, де кінь стояв, і дурний хоче хорта вести], але вовк каже: „Шкода хорта [і] панни, але і шкода коня [не взяти], бо не будеш мати чим додому заїхати!“. Каже: „Я ся перикину хортом [а ти мене заведеш]“. Перекинувся він хортом. Той дурний завів его замість хорта. Тим ся сподобав хорт, дали ему коня. Той ся тішет, що має хорта, коня і панну. Пішли [тії люди, що коня дали] на польованя з тим хортом. Вигнали вони заяця. Той [хорт] зачав за заяцем бігче. Але хорт—перевернений: взяв та й втік і прибіг до дурного. Каже ему: „А бач? я тебе таки здігнав!“. Каже: „Ідь же собі додому, маєш коня. І надиблеш своїх братів в лісі; не кажи ж ти перед ними правди, бо тя зо світа згублять!“.

Той здігнав їх [своїх братів]. Тії питаються: „Де ти того взяв?“. Той їм розказав, як ся робило. Але братя ся змовляють: „Що би ми ему зробили? Возьмім забиймо!“. Взяли его забили, затягнули в корчі. Той вовк приходит до того дурного, а тії братя покинули его, і самі поїхали і всьо забрали [і пташка, і панну, і хорта, і коня]. І каже до себе [вовк]: „Бач, який ти дурний! [не послухав мене] — тебе з світа згубили“. Летит крук, каже ему вовк: „Дістань-но міні води живучої і цілuchoї“. Та й поприв'язував ему бутельочки до крилів. Той [крук] полетів. Прилітає, приносить му води. Той [вовк] дав дурному води ся пити, і той ожив.

І каже [вовк]: „Тепер іде додому, сберися доктором, бо панна—слаба, і пташок не хоче співати“. Той прийшов до села, за доктора обібрався. Тії ся дочули, що доктор є в силі, пішли привезли его. Той приїхав, і панна стала здоровша, і пташок начав співати. І тії здогадалися, що то їх брат. Але батько начав ему розказувати, що то „діте їздили і птаху дістали, і панну, тільки третього десь нема“. А він каже: „Таже я ваш син!“. Той став дивитися на него. І каже [той син] до тата: „То моя панна, [пташок], кінь і хорт! Мене братя забили, і мене вовк від смерти відкупив“. Той ся [король] розгнівав на тії сини і взяв їх на поле—розстрілив. А той ся оженив з панною, і жили собі.

[Диви відділ VIII, № 167, ст. 111].

493. ЯК ДУРНИЙ КУПЕЦЬКИЙ СИН З ЦАРИЦЕЮ ОДРУЖИВСЯ

[л. 335 зв.]

(„Сказка, що купец мав два розумних сини, а третій дурний, і той дурний вкрав царицю“).

Був купец і мав три сини: два — розумних, а третій — дурний. Тії два розумних поїхали в дорогу с товаром, а той [дурний] собі напругся їхати в дорогу. Батько дав ему старий корабель і товар нездалий. І той бере і їди. Али дала ему мати персцінь на знак,

і той поїхав. І тії братя его ще навіть і половини не в'їхали, а він вже на місті. І запродав вже товар, аж в другі землі. Запрошає его цар до себе на обід. Али в того цара була дужи ладна жінка; і той дурний, но ся подивив на ню, а вона на него—і полюбилися. І він там свої гроші їй віддав, і той персцінь, що ему мама дала. І ему но ся лишило п'ять рублів. І пішов з теми грішми на господу, випив горілки і плаче. Приходить до него дід і питаєся: „Чого ти плачиш?“. Він ему рсказав, що „свої гроші прогуляв всі, а ще би-м хотів дістати царової жінки“. Той старий каже: „Ни журися! Купи-но відро горілки, і іди найми собі дворец, блиско цара“. Той наймив дворец і взяв ідро горілки, а дід приходить до него з дванайцятьми людьми. І напоїли їх [тих людей] добри,—і за дві ночі викупали до царової жінки попід землю нору. І ходив він до неї, а вона до него.

І цар кличи его до себе на обід. І по обіді їдут на прокаташку. Али той собі купец купив дзигар, ладніший як в цара. І виїхали на прокаташку, [і він видобув того дзигарка], і цар каже: „Ти в мени тії часи вкрав!“ Али він каже: „Як я в вас вкрав часи, то ви мині зігнети голову, а не, то дасте мині три кораблі злота“. І цар на тоє пристає. Али приїздят додому. Питаєся цар свої жінки: „Чи наші часи є, чи нима?“. Вона каже, що „є!“. І він [цар] дав ему [дурному] тогди три кораблі злота.—І на другий день знов его кличе до себе на обід, і по обіді знов на спацир їдут. І той ще купив собі таку хустку, як в цара. І їдут на спацир, і той купец тримає хустку в руках. А цар каже: „То моя хустка! ти в мене вкрав“.—„Як я вашу хустку вкрав, то ваш меч, а моя голова с плеч. Но як не, то дасти мині чотири кораблі злота“. І той купец знов виграв.

Али той [купец] знов закликає до себе діда і каже: „Я ся хочу жинити [з царовою жінкою]“. Дід [каже]: „Купи перши на дванайцять дівок вбрання. Тільки щоб було їднакови!“ І той купив, і просит цара [і каже ему], що „я ся хочу ожинити“. Али він [попереду] вкрав цара жінку, і поставив дівки і тую жінку цара в рад. А цар ему дозволяє [женитися], і ще прийшов сам вибирати. Али дивится [цар] на тую „дівку“, на свою жінку і каже: „Ото—до тебе подібна! С тою жинися“. А він [цар] не знав, що то его жінка. І [той дурний] таки й при царови шлюб взяв. І но-тільки взяв шлюб—та й на тії кораблі, і втікає зо золотом.

Дігнав своїх братів на водах. І братя кажут: „Що то?! Такий наш дурний вези додому злото, а ми не?!“. І взяли его, лишили на купині на мору, а єї взяли з собою.

І прилітає до него найстарший чорт і каже: „Чого ти ту сидиш?“. Той ему рсказав.—„Я тебе відкуплю від смерти, тільки будиш в мени за сина. [Можеш в мени все робити], іно тільки

в мене є квітка, щоби-сь її ни рушав“. [І той дурний на тое пристав, і чорт его забрав до себе]. Али їдного часу десь пішов чорт, а той взяв і порушав. І с тої квітки зробилася панна, і каже: „Я ту вже десіть літ вишу!“ [Він питає]: „Як би ми звітци вийшли вобое?“. Вона каже: „Будесь его просити, як він прийде, щоб позволив тобі напоїти его войско. І як напоїш, то воно позасипляе. А ти встромиш в порох свічку — і їх позабивае. А ми тогди втічем“. І той так зробив всьо. [І повбивав він чортове войско], і взяв тую квітку порушав, і с тої квітки [зробилася] панна. І сіли на лотку і втікают. Може вже в'їхали сто миль. І просит его [панна], щоб повернув до того і до того міста. Він повернув. А в тім місті був її батько купцем. І его [молодого купця] злапали: казали, що то він его дочку вкрав. І казав [єї батько], щоби его забити в дішку і пустити на Дунай. І вони его вивизли. І [не пустили в воду, а] розбили бочку, і пустили в світ. І той заїхав морами аж до свого батька.

Приїхав, дивится: а его жінка воду нисе. Іно ся зустріли, — і зараз заплакали обое. І прийшов додому, розказав всьо, де він був, і як він тое злото дістав, і що его братя лишили на мору, і він в чорта був. І тогди закликали до себе судця і зачали судити, що їм [братам] за тое дати: яку кару? І присудили їм таку кару, що причіпити до фоста коньом і пустити в степ. Їх пустили а тії жили.

І каждому тое добри знати, що с собою робити.

494. ЯК ДУРНИЙ ВРЯТУВАВ СВОЇХ БРАТІВ, А ВІДЬМИНИХ ДОЧОК ВИГУБИВ [л. 160]

(„Сказка, що бідний чоловік мав дванайцять синів і поїхав в світ шукати їм жінок“).

Був чоловік. Мав він дванайцять синів. І каже їм: „Женіться!“ А вони кажут: „Най же нам тато найдут таких дванайцять [дівчат]!“ Той каже: „Де ж я вам, дітоньки, знайду?“. Бере їде в чужі села. Приїхав він до одного сила. Є баба стара, і має дванайцять дочок. Той зараз засватав. Приїхав додому — то ті питаються: „А що, тату? е?“ Він каже: „Є!“ [Сини кажут ему]: „Тепер же їдьте на місто, п'якупіт коні всім 12-тьом“. Пішов він на торговицю, поплатив він коні то по п'ятьнайцять то по дваїцять рублів, і дає дурному три рублі і каже: „На-тобі, дурний! Купи собі коня за три рублі“. Виходит він [той дурний] на торговицю. Дивится: стоїт маленький коник. Питає: „Що за него?“. Ему кажут, що „три рублі“. Той взяв і дав, привів его додому. З него ся сміют, як він буде ним їхати. [Брати поїхали], а той дурний їх перебігае тим коньом! Приїхали до тої баби, посваталися, позабирали котрі найстарші; а ему лишили наймолодшу. Полягали вони спати на землі рядом. Дурний всьо ставав і ходив до коня, а тії всі сплят. Каже тая баба: „Свату! з того молотшого буде лутший господар, ніж з тих!“ Але коник

той каже [дурному]: „Возьми-но своїх братів, попереत्याгай там, де дочки сплят. А де дочки єї, там положи братів. Бо та баба хоче вам голови постинати“. Він прийшов, попереत्याгав. І баба тая встала [вночі], взяла і повтинала голови всім своєм дочкам. Той дурний побудив їх [братів] і каже: „Вставайти, братя! бо що мало буде вам, то тепер єї дочкам!“. Тоті повставали, і дурний їм каже: „Сідайти і втікайти, а я ще ся лишу з своєм конем“. Тії посіддали коні і кажут: „Ідь з нами, брати! Ти нас від смерти відкупив!“. А дурний каже: „Ні, їдьте собі! а я поїду в світ і буду собі жити“. Тоті поїхали, а кінь дурному каже: „Ану, прилягни до землі: як земля гудит, то ще не заїхали, але як не гудит, то заїхали“. Той приляг до землі: ни чуте,— то вже мали заїхати. — „Ну, сідай же на мене! Заїдь перед вікна і свисни. Кажи: «Вставай, вража бабо! що мало бути моїм братям, то твоїм дочкам!». Той сів на коня, заїхав, сказав, як був навчений. Баба пробудилася,— сіла на ступу, зачала за дурним їхати. І каже: „Ото-м збавилася дітий!“. Не могла здогонити— і вернулася. А він поїхав і на дорозі найшов чернило і перо, і каже: „Стій, коню! най возьму“. То й взяв і приніс до того пана, що він погубив. Той пан зробив его за старшого писара. Той [дурний] витягає перо і чорнило. Той пізнав [пан] і каже: „Ти туди їздив, куда і я!“.

495. ЯК ПОМЕРЛИЙ ЧОЛОВІК ДОПОМІГ ШЛЯХТИЧЕВІ ОДРУЖИТИСЯ З ЗАЧАРОВАНОЮ КОРОЛІВНОЮ [л. 371]

(„Сказка, що мирлий чоловік служив у шляхтича“).

Була то шляхта, і все їздила в дорогу. І в їдного шляхтича був син, і той з ними поїхав. І приїхали до міста, стали в жеда на ніч. І той жид пішов до льоху, а той молодий шляхтич пішов до льоху, і [побачив там мирлого чоловіка] і каже до жида: „А в тебе люди чоґо ниживі в льоху?“ — „То він міні винин був гроші, і він ту сидит“. — „Ну то дай же міні того чоловіка“. І той жид дав єму. І той [молодий шляхтич] поховав его. І сам заслаб, і лишився, а тії его товариші поїхали.

Прийшло на другий день, і той [молодий шляхтич] подужав, і поїхав. І доганяє їх. Али здиває на дорозі чоловіка, і той чоловік став у него за фурмана. І прийшло їхати через ліс, а той фурман каже: „Ни їдьти!“ І застановився. Допіро [питают его]: „Чому ж ни їхати?“ — „Бо там є дванайцїть розбїйників, а ту ся ліс розлягає“. І вернулися [вони]. Приїхав [фурман] до своїх людей і каже: „Пїду до них на поратунок [добрим людям]“. Взяв шаблю, і пішов, і каже [розбїйникам]: „Добривечер!“ І взяв старому розбїйникови голову стяв. І він так всім дванайцїтьом порубав голови. Прийшов [тоді] до [свого] пана і каже: „Ади, я вже всім розбїйникам постинав голови. Їдьте там на ніч“. Приїхали, повечерали. Встают рано, глядят добра,— і найшли багато срібла і злота в бочках.

І каже ще той фурман: „Ну, я ще тебе приведу і до жінки, іно слухай мене“. І в другі землі був король (і мав дочку), і тая дочка дванайцять мужів мала, і з кождим ночі ни пириночувала. [От той фурман і каже]: „Ну, їдьмо ми там. І пам'ятай: слухай мене!“ Приїзжають там. І той король приходит і питається: „Чого ви приїхали?“ — „До панни. Хочимо собі взяти єї“. — „Ну, ни жалую свої дочки, но жалую тебе-молодого! Бо вона дванайцять чоловіків мала і з жадним ночі ни пириночувала... Али бійся Бога, ни бере єї, бо ни пириночуеш ночі!“ І той таке й ся намирає: „Я єї возьму“. — „Ну, як хочиш!“ Допіро, той [фурман] каже: „Ну, пани: як положишся з нею спати, то вобирнися від неї і до неї чотири рази, і за четвертим разом ней ця поцюлує“. Прийшло, положився він [з нею] спати, і то ся воберне до неї — і назад. А в тії панні було три гадуки. І гадука іно хочи єго поцюлювати, — а той хлопец був в головах, і відітне [язик] тії гадуці. І так всім тром потяв, і за четвертим разом він обирнувся, і вона єго поцюлювала. І пириночували. І той круль втішився, що то він з нею пириночував, і післав по других крулів, і справляє вісіля. І по вісілю, може, в місяц, і каже король до него: „Чи ти будиш при мині, чи як?“ — „Не, я поїду до свого батька“. Дає єму половину крулетства свого, — він ни хоче: „Іно дайти мині двацять чотири брики кованих і двацять чотири воли, то я заберу на дорозі своє добро, і буде з мене“. І той єму дав слугів і брики. І той слуга, що з ним, каже: „Нихай таки й пан мене слухають!“ Приїхали там, забрали тое добро, і приїхали в свій край. І той [слуга] каже: „Мині ся треба с твою жінкою ділити“. І той слуга що приказує, — другі слуги мусят робити: взяли тую панну і повішали до-гори ногами на колах. І той один слуга хтів ростяти єї по половині. Вона векнула раз, — викинула з себе гадуки всі три. І той тогди фурман каже: „Ну, то [тепер вона] твоя жінка! Але ти знаєш, що я за їден? Я — той самий чоловік, що ти мене поховав. То я тобі відслужив“. І тепер подякували єден другому і розійшлися.

[Ця казка деякою мірою стосується й до відділу V, про мерців, бо головна діва особа в ній — це *вдлчний мрець*].

496. ЯК УДАЧНИЙ ВІШАЛЬНИК ОДРУЖИВ КУПЕЦЬКОГО СИНА З ВРЯТОВАНОЮ НИМ ЗАКЛЯТОЮ ЦАРІВНОЮ [л. 314 зв.]

(„Сказка, що двох братів гиндлювали салами“).

Було то двох братя: їден — убогий, а другий — богатий. Али вони гиндлювали салами. Тимчасом, їден вмирає, що діти мав; а той, без дітний, лишився. Али тії діти [від того, що вмер] малолітні були. І тимчасом ладят вони ся в дорогу, і їдут. Али їх мати просила, щоби він [той брат чоловіків] мав і на них взгляд. І заїждзают вони в містечко. Стали попасати. І той хлопец [один із сиріт] пішов

в місто. Али дивиться: висит шибиник. І він став думати: „Як то можна, щоби тіло висіло на шибиниці!“. Іде в поліцію і просит, щоби его схоронити. [Продає своє сало], оплачує в поліції і хоронит его на цвинтару с парадною, так як повинно бути. А его стрий о тім нічого не знає. Али як ся довідав о тім, та й змартвився, і повідає: „От, напивав-им собі клопоту з ним!... Али той его стрий так собі подумав, що, можи, він там заробит на тім салі [що лишилося]. Стали продавати, — так він [той хлопец] заробив тільки, що втратив. І набирают звіттам еншого товару, і їдут додому.

Пириходить їх старий дід. Питаєся їх, звітки вони, і просит, щоб вони прийняли его на службу. Стрий повідає: „Міні ни треба!“. А той хлопец каже: „Я вас прийму! ви старі, а я малий, то ви будете мене розуму научати“. І взяв того діда с собою додому. Али приїхали додому, а той [стрий] освідчає матери, що-м напивав собі клопоту с твоєм сином, же поховав шибиника, і гроші потеряв. Али на тім він втрати ни має, бо заробив товарови. Али, їдучи звіттам, приймив собі якогось діда, і казав так: „Ти старий, а я малий, то ти мене будеш научати розуму“. А мати відзиваєся: „То би то нічо, як би що доброго [приймив]!“.

Али той хлопец [трохи згодом] каже до того діда: „Ладьмо ми ся в дорогу, хоць десіть підвід с салом!“. А стрий его теж бере собі п'ять підвід. І заїжжают в той самий город, де перши були. Доставили в тое сами місци, де перши продавали. І стали продавати. Той хлопец щастя мав, скоро розпродав, а той наймит [дід] до него каже: „Ни лижи-но ти, небоже, но іди-но ти в місто. Ти — купецкий син, можи ти що вчуєш“. Вийшов він на місто. Али викликає возни: „Є в лісі палац, і хто би міг в нім нучувати? І там ест царска дочка заклята, і що ночі треба єї з'їсти християнина. А хто би міг в нім перенучовати, то має фунт злота і фунт срібла!“. Приходить він до своих возів і каже тое, що він чув, що викликали, що ест така в лісі панна, що їсть люди, і ніхто не можи перенучовати, бо зараз з'їсть; али хто би був такий відважний, щоби перенучовав, то має за то фунт злота і фунт срібла. А наймит каже: „А хто ж буде нучовати? ти!“. [Той хлопец пішов до короля і сказав, що він переночує]. І бере виде той наймит того хлопця вечером до того палацу, і каже ему сісти коло стола і книжку читати: „І як ся вона кини в трумні, то зараз сідай коло трумни, скинь чоботи, та за ножані виликі пальці возьмися руками. То вона тя не найде!“. [Той хлопец увійшов до палацу]. Аж ту зачала вона стукіт робити і каже: „Десь ту живу душу чути!“. Досить того, що вона гляділа, доки кури не запіяли, — і не могла знайти его [бо він все зробив так, як навчав наймит]. Тимчасом вона положила ся на свое місце. Прийшло рано. Каже той круль піти подивитися: „бо може его [того хлопця] нема жевого, то хоць кісточки позбирати!“. Али его застали живого. І дают ему за тое фунт злота і фунт срібла. Приносить він до своїх

підвід, а наймит каже до него: „Ну, кладися спати!“. Виспався він, а наймит знов ему каже: „Пішов би ти на місто! Ти — купецкий син, то можи би-сь що почув!“. Вийшов він в місто. Знов викликає возний: „Хто би мав другу ніч нучовати, то вже має два фунти злата і два фунти срібла!“. Він приходить і каже знов тоє наймитови. А най[мит] каже: „А хто ж буде нучовати? Таки ти будеш!“. Заводит его знов в той палац і каже ему знов книжку читати. [Той читає книжку], аж ту кинулася вона в трумні, а він знов сів коло трумни, скинув чоботи, і взявся за виликі пальці. А вона встала, зачала виликий стукіт робити, і каже сама до себи: „Десь ту живу душу чути!“. Али тимчасом кури запіяли, — і вона ся положила [в трумну]. Прийшло рано і каже цар: „Довідайтися, чи живого застанити. А, можи, но кісточки з него [вже лишилися], то зібрати [їх] і поховати!“. Али приходять, застают его живого. І дают ему за тоє два фунти злата і два фунти срібла. Прийшов він с тим до підвід, а наймит каже: „Кладися спати!“. І на третий день знов викликає возний тоє сами: „Хто б мав перенучовати третю ніч, то возьми три фунти злата і три фунти срібла“. А най[мит] каже: „Ніхто більши не буди нучовати, но тільки таки ти!“. І на третю ніч его заводит, і каже: „Щоби-сь жи так робив, як перши!“. Допіро, стала вона с трумни і взяла дужи стукіт робити, що де котрі поблискі, то ся і з домів повибирали! І зачали кури п'яти, — то вона взяла і сіла коло стола. А той хлопиц так застрашився, що, як сонце зійшло, то він допіро отямився. І каже вона до него: „Ну, коли ти м'я викупив, то ти мій муж, а я твоя жінка!“. Тимчасом довідуються до него. І думали, що він вже не жие. Али приходять під двері — і зачули гамір, що хтось говорить. Дали до цара знати. Цар приходить і каже: „Відімкніт-но!“ Вони ему відмикают, і обое до ніг ему падают. А вона каже царови, що „то мій муж, а я его жінка, бо вік мене від смерти відкупив!“. І казав цар їх звінчати.

Али в кілька неділь [захтілося молодому купцеви] до свої матери ся довідати. І дає ему [цар] два корпуси войска. І він їди з жінкою матер відвідати. Приїжжают під ліс. А той наймит каже: „Ту, пане, будем нучувати“. Остановилися [вони] на ніч, [і наймит повідає]: „Я піду свої брата відвідати“. Али то їх дванадцять було розбійників; одинадцять — втікло, а дванадцятого злапали і повісили. Він до них [отой наймит] приходить. Тії, вглянувши на него, ізболялися, що він був вішалником, а тепер прийшов. І вони розскачили. Допіро еден [лисий розбійник] біжит корчами, де той поязд стоїт. Али був в тім поязді лисий кінь, та й сполохався его [того розбійника]. Той панич каже: „Тремайти того лисого!“ — коня. А той розбійник подумав сам в собі: „Як він знає, що я лисий?“. Аж Бог дав дня, заводит той наймит свого пана в свій склеп, і берут срібло-злото, і більши: що-но тільки було, то всьо забрали. [І тоді] посвідчає панови своему [той наймит], же „я одслужив тобі за тоє,

що-сь м'я схоронив, бо нас було дванадцять братів, то одинадцять втікло, а дванадцятий попавим-ся безнивин[и]й, тото я тобі за то відслужував! І тепер ти мені не пан, а я тобі не слуга!*

І приїхав [молодий купец] до своєї матирі. Вона владувалася, що він приїхав з добром до неї, і видали собі с тої радости баль.

[Диви відд. V, № 108, де теж фігурує вмерла заклята панна, яку від чортів рятує москаль].

497. ЯК МОСКАЛЬ ЗАКЛЯТУ ПАННУ ВРЯТУВАВ І З НЕЮ ШЛЮБ УЗЯВ [л. 535]

Був пан і пані. І мали їдним-їдну дочку, що вона нігди Богу ни молилася, а тільки всьо в люстро дивилася. Їдного часу батько і мама поїхали до костела. Вона заглянула в люстро, — і в тім люстрі появилася дуже страшний стариц. Та, як вздріла — і зараз впала і вмерла. Дали знати до батька, до мами. Тоті приїхали, [али] ни могли жадним способом відчутити. Убрали єї, поставили на стіл. Полежала вона тиждинь, — ни псується. І ксьондзи порадили, щоб спровадити єї до косьцола і щоб вона там лижала рік і неділь дванадцять, і щоб варта до неї ходила. Спровадили єї до косьцола, поставили, та й заперли. Али вечером пан присилає двох чоловіків на варту. Коцельний дід пустив їх в сиридину та й пішов. Рано приходить, — вони вже подушині. Досить, що всьо сило пириходило, — і всіх видусила. Вже і нидалеко кінець тим 12 неділям, а нима кого посилати! От через сило іде одставний москаль. Зайшов до коршми горівки випити. Випив він горівки, питається: „Чи нима у кого ся наймити на роботу на кілька день?“. Шинькар каже: „На що вам найматися на роботу? От, наш пан наймає на варту до своєї дочки до косьцола і за те добре платит. Тільки ніхто ни може там пириночувати“. Москаль каже: „Нічого! якось то Бог дасть“. І пішов до пана. Пан его згодив на всі три ночи, дає ему полумисок злата і каже: „Іде!“ Іде він. Дорогою, кого здибит, всякому дає із тих грошей. На остаток здибає діда, і ему всьо висипав. І дід питається: куди він? по що? за чим? Той розказав. Дід каже: „Ни знаю, чи ти викрутишся живий звіттамти!“. Той каже: „Як Бог дасть!“. Дід каже: „То воно правда: хто з Богом, то і Бог з ним! Али я тебе раджу: влізь на органи. Вона скрізь буде шукати, а там ни буде“. Прийшов той [москаль] до косьцола. Дід коцельний ему двері [відчинив] та й замкнув за ним. Москаль, ни тиравши часу, зараз заліз на органи та й тихо сидит. Як тільки добре смерклося, вона вискочила з думовини, давай бігати по коцелі, чи нима кого. Оббігала, обшарила, ни найшла нікого. А тут кури запіяли, і вона в трумно знов вложилася. Той до дня заснув, а рано чикав коло двирій, доки відчинят. Відчинили двері. Як взріли, що він живий, аж ся здивували. Приходить він до пана. Пан питається; „Чи ни видів?

чи ни чув чого?“. Він каже що „ни чув!“. Дає [пан] ему другий полумисок злата і каже: „Іди знов на ніч!“. Він, ідучи дорогою, кого тільки здибав, то роздав тії гроші; а нарешті діда того здибав, що вчора. І решту висипав ему. Али стариц каже: „Гляди-но теперінька й сховайся на амбону. Бо вона буде тепер шукати, де ти вчора був!“. Той прийшов до косцьола. Єго зачинили. Він скоренько виліз на амбону. Тільки-що добре смерклося, вона вискочила. Обшарила всі кутки, — кури запіяли, та й мусіла назад лізти в трумно; а на амбоні ни дивилася. Рано випустили єго. Він пішов до того пана. Пан питаєся: „Чи ни чув-ись чого? чи ни бачив?“ — „Ні! всю ніч проспав-им спокійни“. Дає ему полумисок злата і каже: „Іди знов на варту“. Взяв він тоє злото, іде до косцьола, і кого тільки здибит, каждому роздає. На остаток здиває того діда, і ему решту висипав. І ему каже [дід]: „Теперінька стань в вівтарі на пристіл, бо вона вже тибє всюди буде шукати!“. Прийшов він, пустили єго до костела. Він ще за-витна пішов в вівтар, сів собі на пристіл і молится Богу. От через недовгий час вискочила вона. Обшарила всі кути — ни найшла. Кури запіяли, — і в трумно лягла. Зліз він з престола. Відчинили двері. Той пішов до пана. Приходить. Пан питаєся: „Чи ни видів, чи ни бачив чого?“ Той каже, що „ні! ни видів і ни чув“. Дає він ему полумисок злата, щоби ще їдну ніч пириночував. Той каже: „Добре“. Іде він знов до косцьола; тото злото, що взяв, роздає. На остаток здиває діда. Дід каже: „А що? ще ідеш?“ — „А що ж маю робити? іду!“. Каже [той дід]: „Ни знаю, чи виховаєшся ти! Али [дам] ще тобі остатну сю раду: вже нігде ни ховайся, бо всюди тебе найди. А тільки стань по праву руку трумна. Вона скочит на лівий бік, а ти лягай в трумно — і тибє ни замітит!“. Той каже: „Добре!“. Приходить до косцьола, став с правого боку. Смерклося. Вона вискочила с трумни, і вже скрізь вшарила, де найменший куточок. В мисячі дзюрці навіть шукала! А той хутенько вліз в трумно та й лижав. Али вже приходить час єї кластися. Приходить вона до трумни. Дивится: лижит! Бере вона єго кусає, щипає, каже вступитися. Той ни хоче. Нарешті кури як запіяли, вона лишилася стоячою коло трумни. Він встав. Взяв єї за руку. Вона тогді каже: „Коли ти мене відкупив від смерти, то будиш же моїм чоловіком!“. Рано відчинили косцьол, дивится: вона стоїт з ним. Закликали ксьондза, звінчали їх. І вони поїхали до того пана, і батько дуже тішився.

[Диви відділ V, № 108 та попередній].

498. ЯК ДІВОЧЕ КОХАННЯ ВРЯТУВАЛО ЗАКЛЯТОГО КОРОЛЕВИЧА-МАШКАРУ [л. 451 зв.]

(„Сказка: був пан, мав три дочки, і наймолотша віддалася за заклятого королевича“).

Був то собі пан. І мав дві дочки, а жінка му вмерла. І мав три селі. А тії дочки, — єдна була молодша дужи добра і ладна, а старша

була нидобра для батька. Али він думає собі: „Треба то свій майонток продати, та й займатися купечеством“. Де ж він так і зробив: продав всьой майонток, іно лишив собі дім. І бире всії тії гроші, прощаєся зо своєми дочками і їди в чужий край за товарами. Де він там мав бавити три роки. Молодша ж дочка повідає до батька: „Дай Божи, щоби-сти щасливи повирнули“. І дужи жалує за батьком: де то! так далеко їди в чужі сторони. А старша повідає до батька: „Їдти ж ви, тату, і привизіт міні таких річів, щоби нігде в тім [нашім] краю таких ни було. А як ни привезити, то й сами ни прижджайти!“. Поїхав батько. Нима рік, нима другий. Так тая молодша дужи за батьком жалує, плачи. А старша повідає: „О! ни знати чоґо би я плакала! Міні батько як ни привези того, що-м казала, то й бачити ни хочу!“. Прийшло на третій рік. Накупив він різних товарів і вже їхав до свого краю. Пириправлявся через море, --- та й всьо тое се потопило, тільки що він се з душо[ю] виратував. Добився в свій край, і такий вже бідний, що вже за прошенням хлібом іде додому. Іде він можи рік, і вже нидалеко свого дому. І думає собі: „Отак іду і ни нису жадного гостиньця!“. Ни жаль ему тої старшої, для того що вона для него така нидобра; іно ему жаль тої молодшої. Али іде через місто, дивится: палац такий прицудний, що відколи жиє, то ще такого ніґди ни бачив. Али — обмурований довкола високо тільки, жи іно через браму видно ему, що [є коло него] огруд. І таїї цвіти в тім огруді прикрасні, що в цілім світі таких ни бачив. І думає собі, яким-би способом він тих цвітів вірвав для свої дочки молодшої, хоць тільки гостиньця. І якось він се помаленько всунув в той огруд. Оглядаєся скрізь довколо себи, чи ни видно де коґо. Іно вирвав, можи, зо штири квітки, — висуваєся з-за клomba якась машкара і повідає до него: „А ти чоґо тутки вліз?!“. Той се злякав дужи. Дивится, що по панське вбраний і по християньске говорит, а на твару ни знати що: якась біда! заріс якоюсь шкорупою, мохнатий... І так ся [той чоловік] залякав, що вже стоїт так, як вмирлий. І питаєся его тая машкара: „Що ти за еден?“. Він повідає, що „я, кажи, мав три селі. Жінка міні вмерла, і я тії села продав: думав, жи зароблю більши. Накупив-им в чужих сторонах багацько товарів і, як-им се пириправляв через море, та й всьо тое се потопило, тільки жи но-м се сам виратув. І таки-м се лишив бідний, жи за прошенням хлібом іду додому. Али маю дві дочки вдома, і дужи міні жаль, жи ни маю жадного гостиньця для них. Ни так міні жаль за старшою, як молодшої міні жаль. Хтів би-м для неї хоць квіток занести“. Али тая машкара повідає: „Ну, що ж тепер буди? я тебе страчу!“. Той просится, а тая машкара повідає до него: „Я тебе пуцу, али як привезеш міні свою молодшу дочку. А як ни привезиш, то я тебе і там знайду“. Так той собі подумав: „Куда Бог дасть, то дасть! Треба привезти“. Змартвився і повідає: „Привезу!“. Так зараз десь се взяла підвода. Дає ему тая машкара тих квіток, повідає: „Памітай, щоби-сь міні привіз!“.

Так той їди, приїжджає додому. І ті дочки повибігали. І но він скочив з підводи—та й не знати де ся поділа. Та й нима ніц, іно тії квітки. Витаються дочки з ним. Дає він молодшій тії квітки. Так вона ся втішила батьком! Цілує его,—а старша свариться, чому він єї ни привіз то, чого вона хтіла. Так батько оповідає своє нищасте, що всьо ся потопило. А молодша повідає: „Та що ж робити? так ся Богу подобало! Добри, що-сьти сами здорові повирнули“. Перейшло день, другий; на третій день батько повідає молодшій дочці: „Щоб ти, сину, знала, який я клопіт мав за тії квітки, що-м тобі привіз! Та мене якась машкара хтіла згубити“. Вона питається: „Яким способом?“. Батько єї росповідає, жи-м вліз до груду, хотів-им тобі тих квіток вирвати. Дивлюся: скрізь нима нікого. І но м вирвав зо три квітки, висунулася до мене якась машкара і хтіла вже мене згубити. Али ще-м се випросив. І казала міні так, що «як привезиш міні свою молодшу дочку, то те пушу». І я казав, що привезу. А як ни привезу тебе, то казала тая машкара, що мене і ту знайди“. А дочка повідає: „Га! Волю я гинути! Поїду для того, щоби жили [ви], бо міні жаль за вами. А можи міні Господь дасть, що я ни згину“. І бире батько і визе єї. Привозит єї до того палацу, приходит з нею в тоє місци. Дивиться: іде тая машкара і питається того пана: „А що? ти привіз дочку?“. Той пан повідає: „Привіз!“ . І бере тая машкара тую панну за руку і виде до палацу. Кличи і того пана. Приводит їх; там є що їсти-пити на столі. Нима нікого. Просит їх тая машкара сідати, приймає їх. Всьо ест, чого-іно душа запрагни; али ни видно нікого, щоби хто носив тоє їдло. Допіро, вже вони се наїли, напилися,—і повідає тая машкара до того пана: „Ідь жи ти додому, а дочки я вже ни пушу!“ . Так той пан боїтсь ему що казати, і ни знає, що то такого. І тая панна ни знає, що воно за біда. Та й вже батько їде, а вона се лишає.

Де він [машкара] з нею скрізь ходит по огруді. Мало до неї говорит, вона се боїт. Прийде ніч,—приходять вони до покою; постелено, вичера стоїт. Повичерають вони іно обоє: ни видно нікого, щоби хто того спратував. Ідуть спати. Лягає вона. Тая машкарка вклядєся єї в ногах,—так она се боїт. При[й]де рано,—налагоджино вже вмиватися, і вбране налагоджини. Повстають они, вмиеся она. Сукнів ест досить, яких іно схочи. Нім вона се вбери, вже чай готовий,—і вони наїдяться, нап'ються, і все ідуть собі в той огруд. Ніц ни роблят, іно ходять собі. Де вже вона ся призвичаїла до тої машкарки, і вже вона се ни боїт. І вже вона ходила кілька день по тім огруді. Али разу єдного пішла тая машкарка в огруд, а вона се лишила під палацом. Сіла собі [панна] і задумалася: жаль єї за батьком! і зачала плакати. Приходит тая машкарка: „А ти чого, кажи, плачиш?“. А вона повідає: „Як жи міні ни плакати? жаль міні за батьком, що вже давно бачила, і жи тепер бідний“. Повідає машкарка: „Цить! ни плач! я тебе пушу до батька, али щоби-сь приїхала!“ . Пішла

тая машкарка до покою, виносит гроший, дає тій панні і повідає до неї: „Ідь і памітай, щоби-сь за три дні приїхала назад до мени!“. Десь се зараз взяв коч, заїздит перед ганок. Сідає вона і їди до батька.

Приїжджає додому. Батько вибіг до неї: так ся втішив, жи вона приїхала! Али іно висіла з то[го] повоза, та й ни знати де ся подів той повоз. Де вона так се тішит батьком, жи здорового застала! Дає ему тіі гроші і повідає: „Казав, щоби знов приїхати“. А ни знають, ні она, ні батько, що то такого. А то був крулевич закли-тий: мати го закліяла так, жи, як го хто покохає [з дівчат] в тій машкарі, то она ся [тая машкара] зсуни з него; а як ни покохає, то буди все на ньому.

Али тая панна забавилася більши, як він єї казав. Вже той термін пирейшов. Нима [тої панни] еден день, нима другий день. Де тая машкарка плачи за тою панною: думає собі, що вже вона ни приїди. Де вже се і тій панні вкучило [у батька]. Вона се призвичаїла до тої машкарки. Їди вона. Али в тім огруді був став. І вже тая машкарка стала собі над тим ставом, і вже хочи ся топити — сплакаласе. Тая панна приїжджає. Приходить до палацу, — нима! Вибігла на двір, — нима! Побігла в тоє місци, де вони все ходили, — [нима й там]. І зробилося єї дужи прикро, так що аж зачала плакати. І зачала кликати: „Ах, машкарко моя кохана! де ж ти се поділа?“. І вже біжит в други місци. Дивиться: стоїт над ставом заплаканий. Вона се [панна тая] дужи втішила. Прибігає до тої машкарки, злапала за голову і поцілувала: жаль єї се зробив, жи то він заплаканий. І як она поцілувала, то й тая шкорупа з него ся зсунула. І він такий слічний мищизна [зробився], як мальоване! І повідає: „Тільки я мав покутувати!“. І повідає до тої панни: „Вже ж я тебе ни пушу!“. Бире єї за руку і виде до покою. Приходять до покою. Де ся взяли слуги, вже вони бачат людей. Приходить мати [того королевича], тішится, жи то вже его Бог від того обчистив. І той ся крулевич з тою панно[ю] ожинив взяв єї батька і сестру, і крулювали до смерти.

499. ЯК ЗАЗДРИ СЕСТРИ ХОТІЛИ ЗАГУБИТИ СВОЮ СЕСТРУ-КОРОЛІВНУ, АЛЕ ЇЇ ЧАРІВНИЙ ПТАХ ВРЯТУВАВ [л. 139 зв.]

(„Сказка, що королівни говорили собі, котра за кого пішла-б“).

Був собі круль. Мав три дочки. Старша і середуща були ладні, а молодша найладніща. Повиходили вони на двір, посідали. Тая старша каже: „Я б ся віддавала за того, що булки пече“. А середуща каже: „Я б ся віддавала за кухара“. А молодша каже: „Я би ся віддавала за того молодого короля, що до нас їздит“. А той стоїт на дворі і слухає. Прийшов до них і каже: „Що ви собі говорити?“. Тії кажут, що „ми ніц не говоримо“. А він каже: „Як то не?! Ти

казала старша, що підеш за того, що булки пече. А ти, середуща, що підеш за кухара. А ти казала-сь, що підеш за мене“. Взяв старшу віддав за жида, середущу за кухара, а молодшу собі взяв. Жив він з нею цілий рік. Поїхав на польованя, а без него мала [вона] хлопця. Сестри в неї просяться: „Прийми нас, ми тебе будем доглядати!“ Взяла вона приймила своїх обидвох сестрів. Але вони, як мала вона хлопця, то вони его взяли, а песя положили. Приїхав він на подвіра. Вони вийшли і кажуть: „Ото, найясніший крулю: твоя жінка мала пса!“ І каже [король]: „Що би ї зробити?“ І каже: „Возьму її застрілю“. Не дозволяли ему стріляти, і він той раз простив її і каже: „Буду чикав до другого разу“. Знов мала вона дівчину. Тії сестри знов просяться, кажуть: „Сестро! прийми нас до себе“. Тая каже: „Не прийму вас, бо ви міні і перши [зле] зробили“. Але тоті кажуть: „Ми тобі нічого не зробили. Ми тебе будем доглядали, їсти давали“. Взяла вона, рада не рада, приймила їх. І як мала дівчину, взяли єї та й дерево положили. Приїздить [король] на подвіра. Вони вибігли і кажуть: „Найясніша крлівна мала порохняве дерево“. Той нагнівався на нюю і каже: „Тепер розстрілю!“ Не дозволили ему і казали до третього разу [чикати]. Чикає до третього разу. Мала вона знов хлопця, а тії сестри знов ся начали просити, щоби вона їх приймила. А вона їх не хоче приймати. Але як зачали ся просити, приймила вона їх. І того хлопця [вони] заміняли котом і положили коло неї. Вона плаче. Приїзждає [король]. То ті вибігли і знов кажуть: „Найясніша крулівна мала кота“. Тоді він казав спросити людей, вимуровати склеп, і посадив її в той льох. І що-дня давав по кавалочку хліба і збаночку води.

І сиділа вона там зо штире роки. Тії діти попідростали. Так він собі діти сподобав, [хоць не знав, жи то его діти], і все діти тії ходили до него. Але йде баба жебруща. Каже дітям: „Коби ви тое зробили, що я вам скажу, то ви би свою маму відкупили!“ Каже: „Коби ви пішли, там є місто закляте, там є верба, на ті вербі кліточка, а в тії кліточці пташок [а в того пташка дві пляшчинки—з водою живущою і цілушою]“. Той бере старший іде. Іде по-під ліс. Видит: чоловік палит вогонь, і коло него два вовки лижит. Той [чоловік] питає: „Де ви ідете?“ Він [королевич] каже: „Десь ту баба казала, що ту є пташок, та й не знаю“. Той [чоловік] каже: „Сюди дорога. Але як би-сьте ся не оглядали, то дістаните. А як будите оглядатися, то каміньом станите“. Той вийшов на гору, а назад него хтось кричить: „Лапай! тремай его!“ Той тільки ся оглянув—та й каміньом став.

Тая дівчина [сестра его] чикає,—нема. Бере посилає другого хлопця. Другий хлопец іде. Надибає того діда, що палит вогонь, то й сказав ему: „добрідень!“ А той [дід] каже: „Де ви ідете, паничу?“ А той каже: „Десь ту є гилячка, а на ті гилячці пташок с кліточкою, а в того пташка дві пляшчинки з водою живущою

і цілушою“. Той каже: „Ой, не знаю, чи перейдете! Будут на вас кричати і пужати, і ви ся оглянете і камінем станете“. Той не слухав і пішов. Вийшов на гору, начали чорти на него кричати: „Лапай! ріж! бий!“ Той ся оглянув і — каміньом став.

Та дівчина [тогді] бере сама йде. Приходить до того самого чоловіка, що вогонь палит. Той питає: „Де ви йдете, панно? — „Іду, каже, десь ту пішло моих двох братів“. Той каже: „Не знаю, чи перейдете. Бо ваші братя каміньом поставали“. Тая каже: „Не знаю“. Але він каже: „Пильнуйтеся! не оглядайтесь, хоть як будут кричати. Бо каміньом станете!“ Вона йде. Вийшла на тую гору. Там начали кричати: „Лапай! бий! щипай! рубай! коли!“ Але вона не оглядаєся. Вийшла на гору. Іде, іде, перейшла тую гору. Стало тихо. Прийшла там, де тая верба і кліточка, взяла пташка с тою кліточкою, і іде. Прийшла до своїх братів. Скоро тою водою скропила, — вони ожили. Ідуть вже всі трое; а там, де була гора, місто ся зробило, і люди ожили. Але вони на тоє не вважали — пішли.

І приходять додому [до короля]. Пустили того пташка на стіл, і він каже варити собі пироги з перлами. А той король каже: „Ще-м не видів, щоби хто їв пероги с перлами!“ А той [пташок] каже: „Я ще не видів, щоби жінка мала пєся, котя і порохняве дерево!“ Той каже: „Моя сама жінка мала!“ Той каже: „Неправда ваша! От вони всі трое стоять, і того, каже, її сестри так поробили!“ І каже: „От ваш хлопец найстарший, дівчина — середуша, і хлопец — наймолодший“. Той [король] взяв, казав жінку витягнути з ями. І він з нею жив, а сестрів понаганяв.

500. ЯК БІС, ОДГАДАВШИ ЦАРІВНИ ІМ'Я, ХОТІВ З НЕЮ ДРУЖИТИСЯ, А ЇЇ КІНЬ ВРЯТУВАВ [л. 499]

Бо то був цар і ни мав дітий. Али баба каже: „Як ти втаїш дочці ім'я, то буди жити тая, що ся народит“. І ось ту народилася ему дочка. І він єї дав ім'я Єфросина. І вже вона виросла, сватають єї королевичі. Він каже: „Хто відгадає, як ся моя дочка називає, то возьме за жінку. А як [приїде сватати і] ни відгадає, то мій меч, а его голова [з плеч]“. Їдному царевичу, і другому, і третьому — постинав голови, [бо не відгадали]. Али чорт каже: „Коли він стяв голову тром, то я поїду — він міні ни зітне!“ І приїзжає до неї. І вони вийшли, а той каже: „Як ся маєш, Єфросино?“. І батько і мати радуються, — видають єї за него. І той взяв шлюб з нею. А вона пішла собі на спацир. Дивится: стоїт будинок; під тим будинком дванайцять коний: а то ни коні були, іно дванайцять постів. І Великий піст каже: „А що, Єфросино? ідеш замуж за чорта?.. Али цить, ни журися! Іно іди до батька, ней тобі дасть того коня, що їздит на спацир, і тую шаблю і сідло, нагайку. І ти тоє сама [візьми], ни дай нікому прив'язувати до поязду свого. І як ти приїдиш в его царство, то, як приїдеш, кінь твій зарже. То ти каже: „На здоровля

тобі!“ І другий і третій [раз так скажи]!“ І тая прийшла до свого батька, взяла того коня, прив'язала до свого поязду і поїхала з ним [чортом тим]. Али їхали три дні і три ночі, і кінь каже до неї: „Припади до землі і слухай. Ежелі дужи буди гудіти, то втікаймо, а ежелі ні, то ни будем втікати“. І тая припала до землі і каже, що „ни чути!“ І поїхали знов. Їдут. В'їхали три ночі і три дні,— знов вона припала до землі: ни чути. І на третій раз: ни чути. Кінь каже: „Ну, коли ни чути нічого, то ту є царевич, і я тебе хочу одружити!“

Заїхали в город. І кінь каже: „Вбирися по-чоловіче!“. І тая [царівна] вбралася. Приїзжає до него [царевича того], і кінь каже: „Я піду і в саду піб'ю вазони, а ти лягай спати. І як королевич вийди, то скаже мене лапати. То ти ни давай нікому мене лапати, іно сама“. І тая лягла. А кінь пішов, і побив в саду вазони. І той королевич каже: „Лапати его!“. Той пробудився [тоб-то Єфросина, по чоловічому вбрана]— і каже: „Мій кінь— моя шкода. Я его злапаю“. І той царевич глянув на него— і сподобав. І всьо дарує, іно тільки просит до свого покою. І пішли вони до покою і грають в карти. І грають вони, забавляються, і посла п'ють вино. І тая Єфросина п'є і каже: „За здоровля коня мого!“. І грають вони день і другий, і вона іде до коня: радеться, чи грати? Кінь каже: „Граї, іно довго. І як вже положитися спати, то ти розберися і спи гола. І він тебе буди будити“. І вони довго грали в карти. Положилися спати, і тая розібралася, і лягла спати. Али мама его прибігла. Дивиться, що вона гола,— вбрала єї, дала знати ему [королевичови], і він прийшов, втішився. І вожинився з нею.

Али чорт довідався і збирає віну. І вона прибігла до коня. Кінь каже: „Ни журися! Дай ему [королевичови] всьо своє, і ней сідає на мени і поїдимо“. І починаєся віна. Він сів на коня, і приїзжає на віну, і всіх неприятлів вибив. А его жінка привела [тимчасом] два хлопці: їден з золотою, а другий з сирибраною головою. І сильно втішилася, і написала до него письмо, і післала козаком. Али того козака на дорозі здивав той чорт, і фурман ему показав письмо. І той [чорт] пириписав, що привела двоє писинят, і дав він ему. І той привіз до цара. І цар пише: „Що є, то ней буде до мого приїзду“. І той козак повиртає. Вступив до коршми— і знов дав чортові письмо читати. І чорт пириписав, шоби стратити. І той привозит додому, і мама прочитала, і каже єї. Тая жінка его бире і топиться хочи. Ось ту прибігає кінь і каже: „Стій, Єфросино, ни губися! сідай на мене!“ І завіз єї в виликі стипи. І каже кінь: „Ну, я тепер буду вмерати, і з мени зробиться тобі всьо, і в сім літ до теби твій чоловік прибуде“. І той кінь здох, і зробився палац. І рано і ввечер є що їсти і пити.

А чоловік приїхав додому. Як zobачив, що єї нима,— і відрікся всього і поїхав. І приїхав в той ліс. І заїхав до того двора, де вона. І вона его пізнала, і він єї, і вже жили собі.

501. ЯК МОЛОДШИЙ СИН, РОЗГАДАВШИ ЦАРІВНИЦЕ БАЖАННЯ, З НЕЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 188 зв.].

(„Сказка, що чоловік мав три сини, поставив собі нову хату і казав синам ходити на ніч до неї“).

Був чоловік і мав три сини. Али поставив собі нову хату, і кажи до тих синів: „Ходіт, синки! підем до тої хати спати“. Пішли вони, переспали першу ніч. Але рано питаєся їх батько: „Що вам ся, дітоньки, сніло?“ Вони кажут, що нічого. — „А мині ся сніло, що я в тій хаті не буду сидіти. Али я так зроблю, що вам которомусь дам, і ви будети сидіти. Ну, — каже до того старшого, — іди-но ти на ніч до тої хати. І що тобі ся буде сніло, то скажеш мині“. Переночував він [той старший син]. Рано питаєся батько: „Що ж ся тобі сніло?“ А він повідає: „Снілися мені гроші“. — „Ну, то й то добре“. На другу ніч посилає середущ[ого]. Перенучовав він. Рано батько питаєся: „Ну що ж ся тобі сніло?“ Він каже: „Снілася мені худоба“. — „Ну, то й то добре, сину!“ На третю ніч посилає наймолочшого. Перенучовав і той, — але ему ся сніло, що батька заб'є. Приходить рано до старої хати. Батько питаєся: „Ну, що ся тобі, мій сину, сніло?“ Він каже: „Ніц мині ся, татуню, не сніло“. — „Але брешеш! щось ся тобі доконечни таки сніло“. Той божится, що таки ніц. — „Ну, коли-сь такий, що не хочиш сказати, то ще підеш і на другу ніч!“ Пішов він. І на другу ніч снітся ему, що він ноги обміє, а батько юшку вип'є. Допіро, батько знов ся питає рано: „Що ж ся тобі, сину, сніло?“ Він каже: „Ніц“, а му ся сніло, що він ноги обміє, а батько юшку вип'є. Али, як на тоє, приїхав король з чужої землі. Допіро, бере той чоловік і веде того сина, що не хтів ему сказати, що ся сніло, до того короля. Привів его до него і каже: „Ней пан будут ласкаві куплят собі в мени одного сина: бо маю їх три, та ни маю де їх подіти“. — „А що ж ти хочиш за него? Той каже: „Я недорого его продам. От ней пан дадут мені сто рублів, то й продам!“ Той взяв вийняв сто рублів, дав ему, а того взяв до себе. І каже до того чоловіка: „Я хоць его купив в теби, нікому не скажу, що то купний, іно що мій син рідний“. Привів его додому, взяв зараз замуровав в склеп, і [той] там сидів. І їсти ему туди казав цар відсилати, — так щоби нікуди і на крок ни вийшов з того склепу. Досить, що він сидів там мало не три неділі.

Але раз проходилася царська панна по дворі. Він заглянув, і зачав ся просити в неї, щоби вона его випустила на двір. І вона его випустила. Він взяв і пішов в село, і найшов таких самих дев'ять, як він сам, які зовсім ся придали: мовою, вродою, ходом і зростом. Досит так, що ніби їх єдна мама родила. Забрав він їх всіх і пішов в світ. Але ідут, ідут, надібают хлопців, що б'ються. Але то не хлопці були, али чорти. Прийшов він меже них і каже: „За що ви ся б'єти?“ Вони кажут: „От вмер нам батько і лишив батьківщизну [оці башмаки], так ми ни можливо ся розділити“. Він каже: „Чикайти, я вас

розсуджу. Але дайти мені ті башмаки, ней ся подивлю!" Тії дали. Він взяв взувся—і пішов. Бо ті башмаки такі були, що, як ся в них хто взує, то, щоби кілько людей було і Бог не знає кілько громади, то ніхто не зобачит. І каже до тих хлопців: „А видити мене?" Тії кажут: „Не, не видимо!" Він взяв і пішов. І зайшов в такий город, що не можна будь-кому іти в него, бо голову зірве. Але він в тих башмаках так перейшов, що его ніхто не видів. І як зачав іти, зайшов знов до того самого короля, де він був замуруваний.

[Его не пізнали]. Питаються его: „Звідки ти?" Він каже: „О, я дуже здалека".— „Чого ж ти хочиш?"— „Я нічого не хочу, іно може би мене пан прийняли на службу". Той его прийняв. Але потому каже: „На що ж мені наймитів, коли в мене є военная ослуга?" Той каже: „Ну, то як не буду в вас служити, то ся буду з вашою дочкою жинити!" Допіро, тая дочка цара каже: „Коли ти мені тое зробиш, що я тобі скажу, то піду за тебе. [Зроби золотого качура краще і скоріше, ніж я золоту качку]" .— „Ну, дайте ж мені особну станцію". Дали ему особну станцію. Він пішов, робит золото[го] качура, а тая панна—золоту качку. І як вже скінчила робити тую качку, то післала за ним, щоби приходив. Досить, що і він враз з нею зробив. Прийшов до неї. Каже вона: „Ну, покажи, що ти зробив". А він каже: „Покажіт ви перші!" Винесла вона тую качку: гарна! Бере він показує свого, що він зробив. Подивилася вона: правда, гарний качур! І каже: „О кроть жиби твою маму з ним! Якого гарного зробив!" Каже ему [короляни]: „Ну ще не піду за тебе, доки мені не зробиш того, що я знаю [а тобі не скажу]" . Бере вона закладає коні в бричку. І як вже заложила, сіла, свиснула, і їде. А він ся вбрав в ті башмаки, і сів коло неї, і собі їде з нею, а вона его не видит. І приїхали до моря. Свиснула раз,—нема. Свиснула другий раз,—нема. Свиснула третий раз, лізи до беріга чорт. Питаєся: „Чого хочиш?" Вона каже: „Нічого в тебе не хочу, іно дай ми з себи чотири волоски!" Він каже: „Ну то на, вирви собі!" Бере вона рве з одного боку еден волосок, а він з другого цілу жменю. Знов вона взяла з другого боку, вирвала другий волосок, а той як зляпав цілою жменею, як потягнув,— аж чорт скіпінів. Взяла вона вирвала з трет[ог]о боку третий,— а він третю жменю знов вирвав. А вже як взяла четвертий раз рвати четвертий волосок, то той хлопец, як потягнув, вирвав знов цілу жменю волося: али вже мало чортови голови не вірвав. Чорт як ся видир, та в воду втік; а вона взяла поїхала додому. Приїхала додому, зараз посилає за ним. Він прийшов. Вона каже: „Ну, покажи, [чи маєш те, що я знаю]" . Він каже: „А не! покажіт ви перші!" Вона винесла до него, і показує. [Досить того, що в неї] чотири волоски було, а в него чотири жмені. Він показав. Тая аж ся застановила і каже до нього: „Де ж ти того взяв? Ну молодец!" подумала сама в собі. Бере їде до свого батька і каже: „Ну, отото, тату, молодец! Де-м уже що видумовала, то він

всьо зробив, і всього, що но-м ему казала, дістав! Вже треба іти за него". А батько каже: „Ну, то іди!“

Пішла вона до него, і каже: „Ну, можи ти маєш яку родину? то напиши, щоби приїхала на вісіля“. Він каже: „Ет! хоць маю, але не буду нікого просити, іно батька“. Написав письмо до батька, Батько приїхав. Досит, що вже вони взяли шлюб, може через день, а можи через два. По шлюбі батько гостится. Але раз той хлопиц, що ожинився з тою королівною, обмив собі в вечерноги та й поставив тую воду з мискою на лавці. І вже всі пооблягали, — сказано, як на тое ніч, щоби спати! Батько его пробудився, — і дуже ему схотілося води пити. Він встав води глядіти, та не міг нігде найти, іно попав на тую, що стояла з мискою, що его син ноги мив. Взяв — і тую випив. Повставали рано. Дивится той хлопец, того старого син, що нема тої води. І зразу ему тое впало в голову, що ся ему снило в новій хаті, а він не хтів батькови сказати. Каже: „А де та вода, що я ноги мив вчора в вечер?“ А старий обзиваєся, жи „то я єї видив, бо міні ся вночі дужи води хтіло, і нігде не міг-им знайти; іно в якісь мисці, чи то в якім горняте була — і я випив“. [Тоді той хлопиц повідає: „А знаети, що] міні ся снило в тій новій хаті, що то ви, тату, її поставили, і я ходив на варту до неї, і ви ся мене питали, що міні ся снило, а я ни хотів вам сказати? От того міні само снилося, що я ноги помію, а ви тоту юшку вип'єти. А ни так жи ся зробило?". А батько обзиваєся: „Ну! — правда, що так! А чому ж ти мені зараз не сказав? То я би-м був тебе нігде не подівав і нікому не продавав, можи б то так було ся не зробило, і навіть був би-м і на вісіля до тебе не їхав“. Допіро, ще ся батько трохи погостив з ним, поблагословив его. А той, знов, дав батькови дужи багацько гроший. І поїхав [батько] додому, і вже панував з сина ласки. А син — з Божої. А з жінкою так добри собі жив, що як не треба лучши, що всі ему заздрістили: для того, що вона дуже така була ладна, як мальована, як-найгарніщи, — що вже від неї нігде гарнісчої не було на цілім світі.

От, як то сон можна щитати за правду, а не за байку.

502. ЯК КОРОЛІВНА, НЕ ПОВІДГАДУВАВШИ МОСКАЛЕВИХ ЗАГАДОК, МУСІЛА З НИМ ШЛЮБ БРАТИ [л. 204 зв.].

(Сказка, що москаль загадав королівні загадки, і вона ни відгадала, і він з нею ожинився).

Бо то був король і мав дочку. І ніхто єї ни міг взяти за муж для того, що, як який до неї приїде, то вона собі каже загадати загадки, і, як вона відгадає, то зараз его і прожени. Али приїхав до неї її коханец, що єї любив: королевский син. І він єї загадав загатки. Вона відгадала, та й той вже і нічого більше ни каже, і поїхав додому.

Али простий москаль вислужився із москалів. І купив собі візок, коня, і хлопця наняв, і їде додому. Али приїхав він до їдного села і зачав десь за що розпитувати людей: який то в тім селі король? чи має сини, дочки? Люди йому кажуть, що в него є дочка, і єї ни може ніхто взяти.—„Для чого?“ [питає москаль].—„Для того самого [кажуть тії люди], що, як хто до неї приїде сватати єї, то вона собі каже загадати загатки, і той, що приїде до неї на сватъбу, бере й загадує. І як вона відгадає, то й его зараз прожене“. Москаль каже: „Іванька! закладивай коня. Поєдїм королівну сватать“. Той бере і закладає коня. І заложив. І сїдає москаль і їде. Їдуть вони, їдуть. Надибають пшеницю, таку-то дужи ладну, як лава—така рїмна. І по тїй пшиниці ходит коро́ва. І москаль каже до него [свого слуги]: „От буде і загадка королівни“. І бере хлїба і викликає тої коро́ви до хлїба. І вона вийшла, і він єї дав хлїба, і каже: „От такая загатка, що: добро по добрі ходило, добром его вивидено“ (то значит, що коро́ва — добра рїч, і пшениця [добра рїч], і хлїб, той що він до него вивів коро́ву з пшениці. [то так само добро]). Їдуть, їдуть далі. Надибають гадюку на дорозі, що єї дуже муравлі насїли і тнут. І він злїз з воза, і взяв тисаком, і обгорнув тую гадюку, і кинув в воду, і каже до свого фурмана: „Іванька! ото будеть ї другая загатка королівни!“ — „Какая?“ — „Зле на зло напало, зло злом відборонено“ (то значит, що гадюка нидобра рїч, муравлі также, і тисак также нидобре). Приїхали вони вже туду [до коро́ля], і москаль каже, що „я умію загатки“. Ту коро́ль зараз виходит і каже: „Як ти маєш загатки казати, то їде загадуй королівни. І як загадаєш, а вона не відгадає, то возьмеш за себе єї заму́ж; а як загадаєш, а вона відгадає, то тебе на шебиницю возьмем!“ — „Ну, добре!“ Приходить він туду [до королівни] і каже: „Добро по добрі ходило, добром его вигонено“. Тота [королівна] взяла книжку з загадками. Глядит: — нима! І відложила на три дні. Прийшло, глядит:—нима! І вже ся засумовала, і ходит по двору; а той его Іванька чистит коня і каже до неї: „Чего так, барїня, засумовалїсь?“ — „Да как мне не сумоватьсь, когда минї твой барїн загадав загатки, та ни можу відгадати“. — „Якая ж то, тота загатка?“ [питає Іванька]. — „От така: добро по добрі ходило, добром его виведено“. Той засміявся і каже: „Що ви минї дасьте? то я вам скажу“. — „Я тобї дам багато грошїй“. — „Не, я грошїй ни хочу, їно минї дати їден кульчик [їз]-за вуха за свого“. Тота взяла і дала ему еден кульчик. І той єї каже, що „ми їхали сюду, і ходила коро́ва по пшиниці, і він взяв хлїба, і вивів єї до хлїба із тої пшиниці, і каже до мени: «от буде загатка королівни, що: добро по добрі ходило, і добром его виведено»“. Тота [королівна] втїшилася і прийшла скоро до того москаля і каже, що „коро́ва по пшиниці ходит, і ти єї хлїбом вивів“. — „Ну, то вже відгадала“ [каже москаль]. І берут того москаля на шебиницю і хочут вїшати. Москаль каже: „Чикайти, я ше їдної знаю“. Прийшов він до тої королівни і каже, що „Зло на зло напало, злом его відборонено“. Ну, тая королівна знов відложила три дні — шукати по книжці. Шукає, шукає, — нима. Вийшла

на двір і знов ходит коло того фурмана. А він коня чистит і каже: „Чого так баріня засумовалась?“. — „Як же міні ся ни сумовати, коли загадав міні твій барін загадки, і ни могу відгадати!“ — „Яка ж тая загатка?“ — „От така, що зло по злу ходило, і злом его відборонено“. Той фурман засміявся і каже: „Що міні, дасьти? то я вам скажу“. Тота ему каже: „Я дам тобі много гроший. Він каже: „Я ни хочу гроший, іно дайте міні іден сигнат с пальця“. І дала ему тая. Він єї каже, що „ми, як їхали,— і здибали-сьмо на дорозі гадюку, і єї напали муравлі, і мій барин взяв і тисаком єї відборонив, обгорнув тій муравлі, і каже до мени: «От буде і друга загатка королівні!». Я кажу: «Яка?». Він каже, що «зло на зло напало, і злом его відборонено». Тота [королівна] тоє вислухала, і біжит до того москаля. Прибігла і каже: „Ото ж міні загатка, що муравлі на гадюку напали, і тисаком єї відборонено“. Ну, ту вже той москаль і настрашився. І вже его берут на шибиницю вішати, али той его фурман Ванька каже: „Не! ни вішайти мого баріна, бо то ни вона сама відгадала, али я єї сказав“. Ту зараз всі крикнули: „Брешеш! брешеш!“ — „Не, я ни брешу, бо я маю від неї іден кульчик, і іден перстїнь!“ — Ну, ту вже пустили того москаля, і вже ся треба єї з ним жинити. Вона плаче,— каже, що „я ни піду, бо то старий!“ — Не! ту вже ніц ни поможе: треба таки й іти за него.

Али єї батько вийшов до того москаля і каже: „То ще так треба зробити, що закликати того королевского сина, що він ту був вперед тебе, і положити вас всі трох спати: єї в середині, а вас з країв. І до котрого вона ся оберни, то то его жінка буде“. То та панна втішилася. Ту зараз післали по того королевича. Приїздит він, і кладут їх всі трох спати: єї в середині, а їх обох с країв. Али той москаль ще собі пиридом покупив різної води пахнющої і взяв з собою ду лушка. І як вже погасили, той москаль бере скидає штани і сідає на вікні. І зробив своє,— і бире буцім їсть і маститя ним. Али тота королівна таки й ся ще з вечера обирнула до того королевича. І сміються обидвое із него, що він тим маститя; а вони ни знають, що він тими водами маститя. І вже як добри намастився— і лягає на постіль коло неї. А тота королівна гет відсунулася від него. Али як потому почула, що то так від него дуже ладно пахне,— і присувається до него. А той королевич питаєся его: „Що ти робив, що так від тебе щось ладно пахне?“. Він каже: „Або ти ни видів, що я робив?“. А той королевич каже: „Ну! або то від того так пахне?“. — „Таже ж від того!“ — Королевич став, сів на вікно— і робит своє. Як зробив, бере і їсть, і маститя. І як вже обмастився добре— і іде до тої королівни на лушку. Прийшов, положився. Як почула королівна, що так смирдит,— та й обирнулася до того москаля, і москаль єї обіймив, і вона его. І сплят так, а той королевич на стороні лижит. Прийшло, дав бог дня,— прийшов єї батько і більше ще там різних старших. І дивляться: а вона москаля обій-

мила, а той лижит на стороні обваляний. І тоди того москаля таки й вожинили з тою панною, а того королевского сына за тоє, що такий неухайний, що так обвалявся, то повішали. І той москаль тогди крулював.

303. ЯК ХЛОПЕЦЬ ДОПОМІГ КОРОЛЕВИЧЕВІ, ЧЕРЕЗ ЗАГАДКИ, З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИТИСЯ [л. 373].

(„Сказка, що королевичка хотіла свого сина стратити, али той син посля 12 розбійників стратив“).

Бо то була така королівна, і єї ни мів ніхто взяти. Али їден королевич хочи їхати до неї. Али его хлопец каже: „Я поїду з вами, то ви ся воженити. Ну, каже, як будети їхати, то ваша мама дасть вам шклянку чаю; то ви его ни пийти, іно під гриву коньови вильляйти“. Прийшло вже, зібралися тії їхати. А его мама [вона хотіла сина стратити] виносит шклянку чаю і дає ему пити. Той взяв — і на гриву вильляв. Прийшло, і той кінь зараз тріс; і гаврони політалися, і їдут тоє м'ясо. Наїлися — і всі полопали. Прийшло, той хлопец взяв тих гавронів в кешеню, обскуб їх, [спік]. Приїхали вони до ліса. І в тім лісі було дваїцть штуре розбійники, і той хлопец дав їм по кавальчику, — і тії всі полопали. І тії [обоє] берут і їдут до цара. Приїхали, і той хлопец каже: „Ідіт до неї [до королівни], і кажіт єї, ней вона відгадає вашої загадки, що „забив їден двох, а тії два дваїцть штирох. Як же вони ся били, коли всі ниживі були?“. І той прийшов до неї і каже, що „відгадайти міні загадки“. — „Якої?“. — „Що їден забив двох, а тії два дваїцть штирох. І як же вони ся били, коли вони всі ниживі були?“. Та відложила три дні — шукати, а їм дала станцію. І глядит, глядит [по своїх книжках], — і ни може знайти. Али питається тої крулювни панна — того хлопця: „Що то за загатка?“. Той каже: „Я скажу, али як приїдеш вночи до мене“. Прийшло, каже він своему королевичови, що „до мене приїде [королівни] панна, і вона як ся розбире, і то ви тогди встрілити“. Прийшло до ночі, приходит до него тая панна. І він єї розібрав до сорочки. Іно він переспав з нею — а той вистрілив з ружа. І тота, гола, пішла [втікла] від него і каже тії королівні, що „не сказав!“. Вона [на другу ніч] посилає клішницю. І він тоє і клішниці зробив. Прийшло на третю ніч. Приходит вона до него [до слуги], тая сама королівна. А він положив свого пана на свое лушко. І той [королевич] мав діло з нею, — а той хлопец спит. І той королевич єї вже признався, [сказав, що то за загатка]. Той хлопец пробудився, — а він [королевич] вже доказує. І встрілив [хлопец] з ружа, і тая втікла гола від него. Прийшло рано, вона ему [королевичеві] каже, що „ти зо хлопцьом їдеш! я тої загадки знаю!“. І сказала ему.

І післала зараз по ката. І приїхав кат, а той хлопец ему [королевичови] каже, що „як буде казати кат: че вольно?, то вона

скаже, що вольно!». І за третім разом як скажи «чи вольно?», то ти скаже: «Буде вольно, і[но] я три слові скажу». Прийшло, вже кат став над ним і каже: „Вольно?“. А вона каже: „Вольно!“. Питається [кат] другий раз: „Вольно?“ — „Вольно!“. Питається третій раз: „Вольно?“. А він [королевич] каже: „Буде вольно, іно три слові скажу. [Що то за загатка]: тої ночі самі [ся] сполювали три сарні, і самі втікли, а м'ясо оставилося“. А вона тогди на него хустку і каже: „Ти — мій чоловік, а я — твоя жінка!“.

504. ЯК БІДНИЙ ХЛОПЧИНА ЗА ДОПОМОГОЮ ХЛОПЦЯ-ЧАРІВНИКА З ПАННОЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 404].

(„Сказка, що наймит задусив господаря и господиню і сам втік в світ і чорта віз“).

Були то собі люди бездітні, і приймили собі хлопця за свого. І пішли одного часу на хрестини, — хлопця лишили вдома. Він випалив, засунув каглу, заткав. І ті прийшли з хрестин, позагаровали, — і повмирали. Хлопець встав, бере їх будит, а не міг ся добудити! Прийшов наймит під вікно, зачав кричати, щоби вставали. Той хлопець встав, відсунув та й втік. А наймит также будив, но не міг збудити.

І іде, іде той хлопець. Захопила го ніч. Попросився до якогось чоловіка на ніч. І вечером каже [той чоловік] до него: „Може, будеш в нас служити?“ Той [хлопець] каже: „Буду!“. І вислужив рік, відходить. Господар дає му всю плату, яка ся належит, а той не хоче нічого брати, тільки просит, щоби му дали три гроші. Тоті [всю плату] таки дають, але хлопець каже: „Чикайти! наляйте в миску води і кладіть тудя тото, що мені даєте. Що виплине, то мое“. Зробили так, і тільки виплили три гроші. Він взяв тоє і пішов.

Іде, іде. Захопила го ніч, попросився на ніч. І тут его приймили на службу. Вислужив рік. Знов му платять, — а він просит, щоби му дали старого коня, що волю возят. Дали му. Той взяв. Іди, їди, і тими трома грішми кидає наперед себи. Але біжит якийсь хлопець, а він вже згубив три гроші, і плаче. Питається [той хлопець], чого він плаче. — „Ото-м згубив гроші!“ — „Возьми мене з собою, то я тобі найду“. Каже: „Коли я сам не маю де сісти“. — „Нічого! якось ми помістимося“. Сів він разом на коня і поїхали. Але через недовгий час каже [хлопець]: „Ідь же ти, і станеш коло того двірка, а я побіжу наперед“. Побіг і каже до тих людей, що в двірку сиділи: „Вибирайтися, бо вже їде цар!“. Тоті [пани] повибиралися. Той приїхав, став. Напротів него вибіг той хлопець. І каже [той, що приїхав]: „Що я буду тепер робити?“ — „Іди [до того пана] в карти грати“. — „А що ж, коли я ни вмю?“ — „Ни біся! Ти скажиш міні води принести, і я тобі принесу, і торкну тебе, — то ти будеш вміти“. І той зачав грати [з паном, який в домі був], і всі коні в него виграв. Грає вже на гроші, — і всі гроші виграв. Грає на шматя, — і тоє виграв.

І каже [хлопец]: „Ну, тепер тобі ся треба [з панною] жинити!“ [Той каже]: „Чикай, я піду перши [спитаю], чи дозволит мині жени- тися старший пан“. І той [пан] ему загадав загадку: „Як відгадаеш, котра панна молодша, а котра старша, то ся во жениш“. І той [хло- пец] каже: „Чикай! Я ся пирикину мухом, [і буду лігати коло стар- шої], то ти пізнаєш!“ І в саду ходит три панні. І тая муха лігає [коло старшої]. А вона махнула [на муху] хусточкою, а він каже: „Ото моя панна!“ І він [той пан] ему ще завдав покуту: пирир'язав в три ради шнур і каже: „Як перейдеш без той шнур, то тогди возьмиш панну“. І той [жених] прийшов додому і плаче. А той [хлопец] каже: „Ни журися! Іди до пана, і ней тобі дасть тії шнури: [я так зроблю, що перейдеш]!“ І той пішов [до пана] і каже: „Дайти мині тую покуту“. І він взяв — пирир'язав без той шнур. І тогди панну засватав.

505. ЯК ВІЩУН-ЛАКЕЙ ДОПОМІГ КОРОЛЕВИЧЕВИ З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИТИСЯ [л. 438].

Був такий король. І мав сина, і поїхав [той син] в третю землю до круля сватати дочку. І приїхав туду, і загадав він [той король] ему загатку, „що як переночуєш в льоху з медведьом, то возьмеш собі к отру схочиш“. І він засмутився. А его льокай був віщун, і питаєся: „Чо ти так засмутився?“ Той ему сказав. Льокай каже: „Іди скаже крульови, що мій слуга переночує“. І льокай бере в него сто рублів, і іде в місто, і кулує собі бритву, нагайку, воріхів воловських, і скрипку. І прийшов до того медведя. [Дав ему воріхів волоских, і поки мед- ведь їв]—і взяв ему підголив коло фоста шерсть. І зачинає его бити, і зачинає на скрипку грати, і медведьови каже, жиби гуляв. І медвідь гуляє. Дає ему грати на скрипку, а медвідь не вмє. А він ему па- зурі повтинав, а сам ляг на постелі спати, а медведьови каже ноги лизати. Рано розвиднілося, Круль каже: „Ідіт повикидайте кості із льоху“. Приходят до льоху, а медвідь каже: „Цетти, ни стукайти! ней пан спит. Бо він мене навчив на скрипку грати, і зад мині під- голив, то ще і тобі підголит!“ Випускают его з льоху, і каже круль тому королевичеви, що „ще в мене є три зайці в льоху. І ти як їх по жениш пасти і при жениш додому, то возьмеш собі [мою дочку] к отру сам схочеш“. І випустили їх на степ. Заяці порозбігалися. Плаче королевич і каже своему льокайови. Льокай пішов на степ, заграв на дутку,—і вони прибігли до него. І старша [королівна пішла за него] *).

*) Далі в оригіналі рукою Димінського зроблено таку примітку: „Есть у насъ тая каска. Этая сама казка, что значится въ другой книгѣ подъ № ...“. На жаль, віде в тих рукописах, що заціїли після Димінського, ми не знаходимо її. М. Л.

506. ЯК МОСКАЛЬ, ЗА ЧОРТОВОЮ ДОПОМОГОЮ, ЦАРІВНУ ЗАСВАТАВ [л. 191].

(„Сказка, що москаль служив чортови 5 літ — і після взяв у цара дочку“)

Був такий москаль, що служив государови двацять п'ять літ. І вислужив, і ішов додому, і не мав п'ять рублів. І здивався с товаришами і пропив тих п'ять рублів. І іде додому і плаче. Каже: „Служив-їм двацять п'ять літ Богу і государю — і тепер ни маю о чім дістатися додому. Ще би-м прослужив хоць чортови п'ять літ!“. І іно тое вимовив, а чорт каже: „Ну, то ходи до мого старшого, і підпишишся на вірну службу“. І приходит [москаль] до старшого і той питаєся: „Маєш охоту ще мині служити п'ять літ?“. Він каже, що „маю!“ — „Ну, то підпишися!“ І той підписався. І питаєся: „Що я буду робити?“. Чорт каже: „Ніц в мени не будеш робити, іно тое, щоби-сь був [ту] через п'ять літ і щоби-сь ни обтинав пазурів, ані волоса, ні вмивався, і щоби-сь людий ни бачив через п'ять літ“. І дав ему пеца, і той [москаль] пішов. Іде, іде і думає собі: „Де ж я піду, щоби мени ни бачили люди?“ І хоче кинути того пеца. Іно хотів кинути і потрас ним — і така дуже велика купа гроший налетіла, що то можна сказати! І він тії гроші забрав в ранец. Іде, прийшов до корчми. І каже до орендаря: „Чи ни продав би мині того сила ваш пан?“. І той ориндар пішов і каже панови, що „у мене є такий москаль, що хочи купити сило“. Пан каже: „Нихай мині дасть десіть міліонов гроший, то я ему продам“. І той прийшов до того москаля і каже, що „казав пан дати собі десіть міліонов гроший — то віддасть“. І москаль каже: „Ну, ходи зо мною!“. Прийшли туди до пана. І взяв москаль заплатив, і каже до того пана: „Вибирайся!“. І той пан вибрався. І він [москаль] собі казав поставити особну станцію, і замуравався, і там був через п'ять літ. А їсти ему принесут до ідної станції, а він — в другі. І той пренесе, поставит на столі, і вийде зо станції. І він ни голився, ні підтинався, ні вмивався, і людий ни видів через п'ять літ.

Али ще як іно взяв [сило], то казав всім людьом заготовити сухарні торбочки. Ту зараз люди плачут, що, може, скаже йти в паход. І взяли позаготовляли, і прийшли до него. І він потрес тим пецом — і кождому повна торбинка налитіла гроший. І каже: „О тільки маєти у мене робити, що поставти собі за гроші церкву, і молітсья Богу через п'ять літ за мени“. Ту зараз виставили церкву, і заводят місто, і торгують, і молятсья Богу за него; а він замураваний. І, допіро, таке люди завели місто велике, що то можна сказати! Али ідного часу іде цар через тое місто і дивитсья: перши було таке село дранне, а тепера таке місто велике. І питаєся [цар]: „Хто ту паном?“. А люди кажут, що „москаль, али він замураваний“. І цар приїздит туди до него і питаєся через стіну: „Що ти за іден?“ Той каже, що „С тої і с тої роти москаль!“ — „Ну, то я твій цар! відчини!“ — „Не, я ни відчиню, бо мині ни можна!“ І той цар каже: „А то твое місто?“ —

„Мое!“ — „Ну, коли ти такий багатий, то дай же мені [в позику] три бочки золота“. Той як-но страс тим пецом — і налетіло три бочки грошей. Той цар взяв ті гроші, а москаль каже: „Щоби ж мені були [назад ті гроші] на той і на той срок! а як ни буде, то я у вас возьму дочку“. І той цар взяв ті гроші і поїхав.

Али вже тому вийшло п'ять літ. [Виходит він], такий чорний, як чорт оброслий, і бере і їде до того старшого [чорта], що [єму] ся записав. І каже: „Ну, віддай мені мої записи, що я тобі записав“. І той єму віддав і каже: „Ни траси так часто тим пецом, бо ми ни вистарчаєм тобі грошей“. І той взяв запис і пішов. Приходить додому і казав здіймати з себи портрет, [а він чорний, оброслий як чорт], і після его до цара. Здійняли. І він бере посилає той [страшний] портрет до цара і пиши: „Коли ти мені ни віддав моїх грошей на мій строк, то я у тебе дочку возьму“. Цар, як получив тое письмо, прочитав, — і дивиться в той портрет: аж ся настрашив! Показує старші панні, — тая также настрашилася. Показує сиридуші, — тая аж зо станції втікла. Али показує молотші, — тая каже: „Я піду за него“. І той відписує, що „приїзжай на таке і на таке число до шлюбу“. А сам поїхав із дому: так ся его дуже бояв. І той приїхав до тої панни, взяв шлюб, і жие такий ще оброслий; ще навіть і ни вмивався. Али разу їдного пішов до цирулика і обголився, обмився, і приходит до тої панни. А панна каже: „То ни такий мій чоловік був! Мій чоловік з бородою, а то не!“ Він каже, що „то я сам, бо я обголився!“ Вона [каже]: „Не! ти такий не мій чоловік!“ — „Як не?“ [А вона таки своє говорить: „Не!] нихай мій чоловік прийде і при мині обголится, то я буду жити, а так не! Я знаю?! може, ти мого чоловіка забив, а сам хочиш зо мною жити?! Я на тое ни пристану“. І той [москаль] прийшов до цирулика і каже, що „моя жінка ни хочи зо мною жити, — каже, що то я ни її чоловік“. А цирулик каже: „Що мені дасьте? то я так зроблю, що буде знов борода“ І той єму дав багато грошей, і той єму знов так зробив, що назад проросла борода і пазурі. І тогди приходит до неї, а вона каже: „От ото — то мій чоловік! а то якись, перши, приходив і хотів, щоби я з ним жила!“ І тогди післав по цирулика. Прийшов цирулик і обголив его [при ній]. І вона від того часу его зачала любити. І він тогди сів на єї батька трону, і крулював, і ніхто его ніколи не заміг. І до віка кролював.

507. ЯК ЛЕДАЧИЙ КОРОЛЕВИЧ-ПРЯНИЦЯ З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ, ВРЯТУВАВШИ ЇЇ ВІД ЧАРІВ [л. 526].

Бо то був король. Мав три сини, і єдного віддав вчитися. Але він не хтів ніц вчитися: вже і виріс, а нічого не вміє. Бере він просит другого короля, щоби він сина его приймив в своє військо, але тільки не жадним начальником, лиш простим жовніром. Той прий-

мив, післав его в роту. Він нікого не слухає, тільки п'є страшенни, а через недовгий час пиши до свого батька, щоби ему прислав гроший; бо его зробили поручиком. Батько думав, що справді, — післав ему гроший. Той і тії спустив на трунки. Через кілька час пише знов до батька, що его зробили капітаном, просит гроший на поправку. Батько тішится, гроший посилає. Але через недовгий час бере їди там, де він служить. Приїздит тихенько, став на господі, та й питаєся: „Чи не знаєте такого і такого?“.— „Чому ми не знаємо? то чиста п'яниця! він і тепер-от під лавкою лежить“. Батько подивився на него: правда, що то він! і навіть не має тих чинів, що писав, бо в простім убрані. Казав слугам взяти его до стані і тримати там его: хоць би він як просився і щоби що давав, — то не пускати! бо ежелі випустят, то голови зітне їм. Пробудився він [п'яниця-королевич] — і опам'ятався. Дивится: батькові слуги коло него. Пізнав, що буде зле; став просити, щоби его пустили. Але вони жадною мірою не зезволили на тее. Рано батько встав, прийшов до стані, казав его добре протягнути — і вліпив ему сто ліз добрих. Та й поїхав. А він лешився там служити.

Через кілька час заказали їм поход далекий. Пішли вони понад границю, а ему прийшло в голову втікати. Але в ті роті було два жовніри-віщуни. Вони пізнали его мислі і кажут: „Ми знаємо твої мислі: ти хоч тікати. Ну, коли хочеш, і ми підем з тобою і вся рота“. — „Ну, як хочети!“.— Взяти і пішли. Досить, ішли вони десіть літ, зайшли в такі ліса-пущі, що оком не зглянути. Пішли ще трохи. Дивляться: на шклянні горі золотий палац. Зайшов він туди. Палац відчинився перед ним. [І в нім] нема нікого, тільки єсть що їсти і пити. Понаїдалися вони, понапивалися, та й повкладалися спати. Ляг і той королевич в особні станції. Але коло опівночі приходят до него три панни в волових шкірах. Віддают ему ключі від всього і кажут: „Просимо тебе, переночуй три ночі в тім палацу. Хоць би тобі що було, то не лякайся, то велику услугу нам зробиш“. Та й пішли. [Настала ніч]. Але до него прийшли всі злі духи. Кажут: „Чого ти в наше місце прийшов? їди собі!“.— Щипають, кусають, печут его. Той ніц не каже, а тільки терпит. А як когути запіяли, він тогди заснув. Вдень — наївся, напився, [він] і его люди, відпочив, та й вечіром знов лягає спати. Приходят до него тії панни. Вже з лица їх зсунулися шкіри. І просят его терпіти ще дві ночі. Тільки вони вийшли, — злі духи взялися за свою роботу; так его змучили, що ледви живий лешився. Рано встав, обідом покріпився, відпочив. Вечіром тільки ляг — приходят до него тії панни; вже і з грудий зсунулися шкіри. І просят его ще ту ніч потерпіти. Тільки-що вони вийшли, — а злі духи прийшли, і вже так его мучили, що ледво дух з него не вигнали. Лишили его тільки-що живого. Рано встав, обід ззів, і здоров став. А вечіром панни прийшли. Вже на них шури нема, і такі хороші, що не можна навіть сказати. І ка-

жугт ему: „Спасибі тобі, що-сь нас викупив від такої зневаги! Бо видиш, ми три сестрі. Батько і мама померли нам, лешили королівство, але нечиста сила нас очаровала, а людий каміньом поробила. Тепер ти нас відкупив. Вийди-но на двір, подивися, що ся там діє!“. Виходит він, дивится, — а з тої гори поробилися доми, люди, такий торг — що не можна! — „Ну“, кажут тії панни: „вибирай змеже нас, котру, собі за жінку“. Той вибрав найстаршу, з нею оженився; а тих дві віддав за тих двох жовнірів, що перші его послушали, і зробив їх великими і першими людьми по собі.

Але вже ему вприкрилося, що від батька немає жадної вісти. Дуже журится і потихенько лагодится в дорогу. Жінка тее зміркувала, хтіла его просити; але він не пускає до себе. Сестри єї порадили: „Іди під двері і скажи ему, що батько приїхав“. То та пішла. І як му під дверми сказала, що батько приїхав, [той] зараз пустив і побіг на двір. А та — до его покою, та й перечитала его листи, що він хоче єї покинути. Стала его відраджувати, — але він не хтів ніц слухати: таки вибераєся. Дала вона ему багацько гроший, взяв він свою роту жовнірів і поїхав. Довго він їхав, але разу одного їди через ліс, де був палац чорнокнижників. Заїхав він до того палацу. Банькетуют его гарно, а нарешті кажут ему, чи не вміє він в кости грати. Той каже: „Вмію!“ — „Ну, сідаймо!“ Посідали вони. Зразу — він всьо в них виграв; але послі — так прігрався, що ніц а ніц ему не лишилося. Бере вже сам іде пішки до свого батька. Прийшов він. Батько розгнівався на него, що він так зле служив, що аж пішки до него прийшов. Дав му сто ліз і [наставив] за пастуха кози пасти. Став він кози пасти і так їх повиучував, що, як заграє, то так кози і ступають [як жовніри].

От пасе він кози, може, кілька літ; а жінка его чикає. Сприкрилося єї его чикати. Бере вибираєся і вона за ним. Попалася і єї дорога через той ліс, — заїхала і вона в той палац. Але ті жовніри, що єї чоловік лишив, пізнали та й кажут: „Най королівна не грає з ними, бо всьо пріграєте. Але як вже сядити грати і всьо програєте, то здійміт руки вгору та й скажіт: «О, бідна моя головка, що я буду робити?!». А там на стіні буде висіти палаш, — то ви его схватіт і тим голови постинаєти. То всьо забереєте“. Вона каже: „Добре“. От приймают єї як-найлутше. Нарешті питают, чи вміє вона грати в кости. Та каже, що вміє. — „Ну, сідаймо“. Посідали. Грают. Досить, що вона всьо програла. Встала, руки підняла вгору і каже: „О, бідна моя головонько! що я буду робити?“. Та й хвать палаш, і єдним замахом всім голови постинала. Добро всьо їх забрала, розділила помежи своєми і чоловіковими людьми, і поїхала з ними до его батька.

Приїздит до того міста, де его батько був. Заїхала до коршми, передягнулася та й випитує за такого і такого чоловіка. Там кажут: „Зачикайти-но! Він ту буде кози гонити, що він їх вивчив так, як

жовнірів". Прийшло вечір. Вже ідуть кози. Він іде вперед. Як заграє — вони пішли так, як військові люди: задна не відстала. Рано дає крульови знати, що приїхала една пані і хоче ся з ним видіти. Той каже: „Най приїде, як має який інтерес“. Вона пішла, розгляділа всьоди там. Аж надійшов вечір, — той знов гонит кози. Вона просит батька, щоби виділа, як кози ідуть під сопілку. Той казав льокайови сказати синові, щоби заграє. Той як заграє, — кози аж переверти ходят! Казав перестати грати. Вона похвалила і казала закликати [пастуха] до покою. Але батько дав такий приказ льокайови, що, як буде виходити, то щоби ему голову стяли. Ввійшов він. Та его похвалила, пізнала, що то є чоловік, дала ему надгороду. І як виходив, то льокай котрись жалував его: накинув му [двірський] плащ; то той, що мав его вбити, вже не смів тоє зробити. Поїхала вона собі до коршми, закликала до себе свого чоловіка, викупала. І на другий день батькови призналася, що вона королівна, що він для неї зробив. І взяла з собою та й поїхала в своє крулество.

508. ЯК ЛЕДАЧИЙ ГРАФІВ СИН З ЦАРІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 244 зв.]

(„Сказка, що цариса (sic) ожинилася з простим москальом“).

Бо то в некотором царстве в некотором государстве, а только в том, что ми сегодня живьом, був собі граф і мав єдного-єдним сина. Але той син вже був в літах, та не трудився ніякою службою. Допіро, той граф каже до свої жінки: „Треба его десь віддати!“.— „А де ж?“ Каже: „До війська!“. Віддав він [сина] до війська. Служит він [той син] рік, служит і другий. Та нічого не знав.— Допіро, перевели его в інваліди на училиля. Побув він там кілька місяців. Пиши до свого батька, що він вже вийшов на поручика. Перечитав батько тоє письмо, — втішився і тим. Але жінка его каже: „Він, десь, там бідує. Поїхав би-сь до него, довідався, що там з ним робиться“. Той граф зібрався, взяв собі гроший много, бере і їди до него в той сам полк, де его віддав. Приїздит туди, — не застає его там. Зачав ся питати. Кажут ему, що „вашого сина перевели в інваліди, бо він ту був неспособний“. Ну, бере старий іде туди. Приїхав. Але не їде просто сам до него, али перши пиши письмо. Написав письмо і післав. Той, відобразши тото письмо, прочитав та й подумав собі: „Що ж? приїди батько, подивится на мени, пізнає, що я не поручиком, то буде погано для мени. Бо де мені к чорту братися до поручика, коли я нічого не знаю!“.— Взяв і втік.

Але як взяв він іти, то зайшов аж в другу губерню. І там пристав до другого вуланського полка. А там не було ні цара, ні цариці. Бо старі померли, іно ся лишила їх дочка, і вона тим царством управляла. Послужив він там рік, а може і другий, — зробили его рахмістром. Допіро, розіслали по всіх полках бумаги, що царівна буде обсматрувати своє войско. Ну, вже ту і прийшов той час, ко-

того вона мала обсматрувати. Досить того, переглянула кільканадцять полків: не так то дуже добре, але і не зле. Прийшло вже аж до его. Прийшла до его войска. То він як зробив рекомендацію, та за всіх найлутши. Дала вона ему похвалу і поїхала до свого царства. Зараз видає баль. І казала написати, щоби такого-то і такого рахмістра до неї приставити. Ось ту вже роблят той баль, приставили і того рахмістра, балюються. Допіро, вона скликала всіх своїх різних начальників і каже їм: „От що я вам скажу“. — „Ну, що, ваше імператорское величество?“ — „От я того рахмістра хочу зробити полковником“. Ті всі ся подивили на него і кажут: „До вашої волі“. Зараз ту казала подати на него полковницьки шматя. От вже зробила его і полковником. Знов там забавляються, вона знов каже: „От що я вам скажу, господа; я хочу з того полковника зробити генерала“. Ті ту зараз всі подивилися: „Що то такого значить? допіро го зробила полковником, а тепер вже генералом?! — „Ну, се якась штука неслихана!“ кажи еден до другого. [Але їй кажут]: „До вашої волі!“ От вона ту сказала зараз подати генералски шматя. От вже [він] і генерал. Всі ся mocno задивовали, що то такого. Ну, вже роз'їхалися. Почикала вона тиждень, а можи і дві нидлі. Видає знов баль і зпрошає всіх своїх начальників. Де вже і він между ними. Балюються вони там кілька годин. Каже вона їм: „От, ребята, що я вам скажу“. — „Ну що, государиня?“ — „От, хочу з тим генералом шлюб взяти і зробити его в своїм царстві корольом“. То ті ся здивували. Али що ж? не можут нічого протів неї казати! І кажут: „Как вам завгодно“. Ну, побалювалися трохи, роз'їжжаються вони з того балю. Роз'їхалися вони. Протривало тому кілька день, робит вона вже всіля з тим генералом. Взяти шлюб.

Жиют вже с собою місяць, а можи і два. Кажи він: „Треба би мені поїхати до батька“. — „Ну, то поїдь“, каже вона. Бере він іди. Бере с собою дужи багацько гроший, кілька корпусів войска. Досить того, що, як зачав їхати, та й попав дужи на велики стипи, де по кільканадцять миль треба було їхати самим степом. А ту, як на тое ж, дужи велика злива зпала, так що хоць і пропадай на тім степі, нема де ся подіти! Але дивиться: десь дужи далеко на тім степі витко світло. — „Ну вже, каже до свого войска, будем ся там добивати“. А ту світа божого не видно! такий дощ, гримит, просто хоть вмирай, та й більши нічого! Добилися вони якось туди, а то трактер. Ну, ввійшов він там до того трактеру, каже: „Гей! Є ту декілька корпусів войска помістити?“. Трактерчик каже: „Є“. — „Ну, розстав жи! Али мині — особну станцію дати!“ Розставив він [трактерчик] їх, дав ему станцію. [Той король] казав си дати вечерати. Повечерав, запалив люльку, ходит собі по станції і курит. Аж ту приходит до него трактерчик і каже: „Какой у вас час?“ — „Дев'ятий“. — „Ну, і у меня дев'ятий. Може би-сьмо піграли в карти?“ — „А добре! каже: можна“. Як зачали вони грати, то той трактерчик зовсім его

обіграв — так, що навіть і сорочку з него здійняв. Втоди взяв за плечі і витрунув. Той вийшов і плаче: „Отепер, каже, мені ні сюда, ні туди! До жінки — далеко, і до батька — далеко. Ну, каже, вже піду до жінки“.

Прийшов під свій дворец. Там ся зачали его питати: „Що ти за еден?“. А він каже: „Я ваш цар!“. То ті кажуть: „В нас нема таких царів, щоби були голі! В нас ест цар, але виїхав в дорогу, а таких нема, як ти!“. Та й казав подфебель взяти его на одвахту. Досить того, що він там сидів мало не два місяці; але якимись способом дав її знати. Вона приїхала і взяла его звідтам; а того подфебля на его місци посадила. Побув він [з жінкою] місяць, — знов бере їди до свого батька. І знов его той сам [трактерчик] так обіграв, як перши. А его — нагнав.

То він, як зачав іти, зайшов аж до свого батька. Прийшов туди. Мати ся подивила на него — так навіть і не пізнала; бо він наперед писав, що він в такій-то і в такій землі корольом. Розказав він матери свою пригоду, та й на тім конец; а батька не було вдома. Аж ту приїхав батько. А він хутенько обвинувся рогозою, вліз під лавку, і ніби спит. Прийшов батько до хати. Подивився, що щось лижит під лавкою, та й питається: „Хто то лижит?“. А вона каже: „Тото наш син“. Батько аж здивувався: „Таж він писав, що він корольом!“. Жінка зачала розказувати ему, що він їхав зо всім припасом, та й его обіграли на дорозі. — „А сто чортів его матер!“ каже: „То він писав до мени, що він царом, а ту прийшло, а він пастухом!“. Витягнув его з-під лавки, вибив добри, і заставив кози пасти. Пас він тоті кози мало не рік. І так їх вивчив ся муйструвати, як москалів. Бо, як вижини їх на поли, то собі розіпни палатку на полю і лягає в тій палатці; то едні ся пасут, а другі коло него на часах стоять; і як скажи цапови, то так ними командує, як він сам.

Допіро, жінка его чикала, чикала. Вже ся єї і наприкрило, що его нема. Подивилася в волшебну книжку, пізнала, і каже: „Ото мій чоловік кози пасе!“. Бере і їде за ним. Але як-раз випала єї ніч в тім самім трактері, де він нучовав і всьо програв. Заїхала вона там. Казала собі дати станцію, повечерала і хотіла ся класти спати. Але преходит до неї трактерчик і каже: „Какой у вас час?“ — „7-ий“. — „І в мени 7-ий. Ну, можи, каже, пограєм в карти“. — „А добре, каже: можу! бо чогось ся мені кучит“. Сіла вона з ним грати в карти, — то за кілька часів всьо в него відограла, що чоловік програв, і еше де що було, то виграла. Та й каже: „А ти думав, можи, що і мене так обіграєш, як мого чоловіка? А не дочикаєш!“. Казала его взяти під караул. Дав Бог дня, казала прив'язати его до колиса, і він так ся на кавальчики пороздирав. Приїхала вона до того села, де він був. Дивиться [его жінка]: стоїт на полю якась палатка. Післала вона едного москаля довідатися. Той москаль

прийшов. Дивиться: лижит якийсь. Та й взяв і пішов і каже тій царівні: „Якийсь москаль, чи то що такого, лижит в тій палатці, і кози коло него стоять на караул“. — „Ну, каже, завиртай коні, поїдим“. Приїхала до тої палатки. Дивиться, а то він! Пізнала вона его: „А ти що ту робиш?“ — „А от, каже, пасу татові кози“. — „Ну, я знаю, каже, що ти вже давно пасеш. Буде з тебе! Иди викупайся до ставу, та поїдиш зо мною“. Той пішов, викупався. Вона наділа на него царске шматя і взяла з собою. Та й поїхали додому.

509. ЯК ПРОСТИЙ МОСКАЛЬ, ЧЕРЕЗ КАРТИ, МАЙОРОМ ЗРОБИВСЯ

[л. 182]

(„Сказка, що купешкий син поїхав в дорогу з товаром, і пося товар той ростратив, і майором остав“).

Був ту собі купец і мав одного сина. І відіслав его с товаром в дорогу. Той взяв той всьой товар спродав, і гроші віддав на убогих. Приїхав додому, — і батько его обібрав за тое дурним, що він гроший ни привіз додому. І взяв віддав его в войско. І его обібрали простим москальом. Пише [він] до свого батька, що він майором востав. І батько ему гроший присилав, — а він всьо на убогі дав. Але відпускає цар всіх москалів додому. І він просится, щоби і его відпустив. А цар каже: „Де ти підеш, коли тобі батько гроший присилає — і ти, знов, такий дурний?“. А він каже: „Я піду — то я ще не їдного дурачка научу!“. І відпустив его цар додому.

І він, [що] мав на собі, всьо пропив, тільки що купив собі стару шенелію. І зайшов до жєда на корчму, і каже: „У тебе ест кухня і напиток?“. Той каже: „Ест!“ — „Давай мені, бо я майор, а за мною моя сумка їде“. Той [дав]. Напився [він], наївся, і положевся спати. Став рано і каже: „Давай знов мені їсти, бо чогось мої сумки нема“. І він наївся, а потім знов каже: „Нема мої сумки!“. І на третій день знов наївся і положевся спати. На той час надїхав [правдивий] майор. Дав він [жид] ему що їсти, і дає ему станцію. І каже [майор]: „Ни маю с ким в карти піграти!“ А жєд каже: „В мене майор ночує“. І питаєся жєд свого майора: „Просит барін баріна в карти іграти“. А він каже, що „спати хочу!“. То жєд тое сказав майорови, а він знов посилає жєда до него. А він каже: „Я спати хочу“. І той, третій раз, пішов до него, просит. І той [москаль] каже: „Ну, то я піду зараз до него“. І дивиться: ест жидівский халат. [Надів він жидівського халата], пішов до него [майора] грати. Грают о трийціть рублів. І той майор виграв в москаля трийціть рублів. А за москаля жид дає. І знов заходит о шістьдесять рублів, — і москаль в майора виграв шістьдесять рублів. І каже майор: „А тепер о сто рублів!“ І москаль виграв сто рублів. І зайшли о тисячу, і майор [програв знов]. Каже: „Но, граймо на коні!“ І москаль і коні виграв. Іграют о кучера, — москаль і кучера виграв. І зайшов грати в шматя, — і москаль виграв і шматя; а майор остався в їдні соротці. І тепер дурак остав майором,

а майор дураком. І оддав [москаль] майорови свою свету [шинелю], а сам поїхав до свого батька.

І заїхав на шляху до корчми. І тільки вже було дві милі до батька. І шинкарка дала йому їсти, і станцію; а він каже: „Ни маю з ким в карти грати“. А вона каже: „Я сама умію грати“. Взяли в карти грати, і він в неї виграв п'ятьдесять рублів, і вона каже до него: „Сватай мене!“ А він каже: „Добре, буду сватати!“ І оженився і каже: „Я тебе возьму з собою в полк!“ І каже: „Я поїду до свого батька, а ти ту будь“. І поїхав до свого батька. І заїхав до [иншої] шинькарки на шляху, і він там ночує, і каже: „Ни маю с ким в карти грати.“ А вона каже: „Я сама вмію грати“. І сіли грати. І вона в него виграла трийцять рублів. Іграють о п'ятьдесять і о шістьдесять рублів— і вона виграла. Іграють о сто рублів,— і вона виграла. І о тисячу грають— і вона виграла, і коні виграла і бричку, і людей вона виграла, шматя в него виграла. А він рано встав — пішов до батька, тільки в сороці! Прийшов до свого батька і просится що робити. І він [батько] его поставив до свеній. І він пасе свині. Пасе свині, і їх вчит майструвати, і забив три. Пригнав додому. А батько каже: „Де свині?“ Він [повідает], що „майстрував-їм і вбив“, Але его жінка їди за ним. Заїхала на тую самую корчму. І дивиться: висит его шматя, і люди ест, і коні. Питається людей: „Де барін?“ А вони кажут, що „нас виграла та шинькарка“. І та [жінка] пішла і бере сідає з нею в карти грати. Дає шинькарка карти, а вона каже: „То не тії!“ Дала другі, і сідають грати. І виграла [жінка] его всьо добро і еї, і поїхала до свого чоловіка, до батька. Їде — і дивиться: а еї чоловік свині пасе! І вона післала [кучера]: „Спитайся его, де ту сидит такий і такий пан“. А кучир каже: „То—наш пан!“ Заїхала до батька. Єст що їсти для неї, для людей і для коний. Аж в вечер приганяє свині той москаль. І вона каже: „Дайти мені того москаля до мої станції“. І він [батько] дав до неї. І вона его вбрала і пішли до батька. І каже: „То твій син, а я твоя нивістка“.

І тогди поїхали в полк. І всі знають, що він простий москаль. І приходит до него москаль [з полку] і каже: „Ванька! виході в паход!“ А вона каже: „Якого ти Ваньки кличеш?“ І він взяв просту шинилю і пішов на ученіє; а вона за ним поїхала. Питається еї капітан: „Що ти за една?“ А вона каже: „Я майора жінка!“ І вона ему роска[за]ла всьо. І тогди его поставили на майора, а того скинули, що він в него виграв.

Нихай то буде комінови-бовдурови на хвалу, макільниці-мучиниці на офіру, макогонови-мучиникови на счастья, а нам на здоровля.

510. ЯК МОСКАЛЬ ЧЕРЕЗ ХИТРОЩІ ГЕНЕРАЛОМ СТАВ [л. 377].

(„Сказка, що простий москаль став за дві годині генералом“).

Був то мужик, називався Іван, і мав сина Івана. І той син его Іван пішов в москалі. І через десіть літ відпускає цар москалів додому, і він каже до цара: „Я піду додому на час, я принесу хо-

роший приказ!“ І він [цар] ему дав гроший, і той їде додому. Али на дорозі взяв купив собі єдноральське шматя. А в тім місті вмер їднорал, іно ся остала его дочка. І він приходит до жида, вбрався в єдноральське шматя, і наймив собі [станцію] у жида. І приїздит до тої панни. І розпиталися єдно за другого, і погостилися. І він приїхав до жида, і вбрався в московське шматя, і ходит по місті. Али через два дні приїздит він знов до неї, і вже роблят сватѣпу. І зїбрали начальство, і він каже: „Я поїду до свого поміщика-батька Івана“. І вона ему дає пару коний, а він каже, що „міні не треба, бо я маю свого“.

І той їде додому, і зайшов на оренду. І его жид обіграв всьо: коня, і всьо свое шматя. І жид но в шинелі вигнав [его] додому. І той прийшов додому, і побув п'ять день. І той его батько віддав [его] лютські свині пасти. І той попросив господара, щоби ему зробив обору. І зробили ему обору. І він бире і вчит [свиний] майструвати. І тая [жінка] чекає его: нема. І бере і їде за ним. І приїхала на тую саму корчму, і пізнала его вбраня і коня, і каже: „Нима з ким в карти поіграти?“ А жид каже: „Я вмю“. І вона сіла з ним грати. І обіграла его до сорочки, і взяла за плечі, і витрунула з корчми. Приїжджає до того силà і питає: „Чи нима ту пана-Івана? і сина має Івана“. А люди кажут, що „в нас є мужик Іван, і має сина Івана з москалів“. Допіро, й вона заїхала до него і каже: „Батько! де твій син?“ Він каже, що свині пасе. І тая єдноралка чикає до вечора. А він жене свині—і вчит. І прийшов до хати, і ему кажут, що „приїхала така єдноралка“. А він каже: „Ну, то я єї боюся!“ І вона прийшла і каже: „Ну, на що ти там пріграв свое шматя?“ І взяла его і поїхала.

Приїздит [він] на місце, і пішов до того жида. І пирибрався в тое шматя солдатське, і пішов до цара. Каже, що „я вже прийшов!“ І цар каже, що „ти казав, що принесиш приказ“.—„Принесу, але по тому“. І він каже писарам, що „пам'ятайти, щоби ви мені почистили мунецію“. І сам пішов до того жида. І прийшло рано, і приходит до него москаль. І каже: „Іван Іванов на смотр!“ А вона ся обзиває, що „ту нима Івана, іно стоїт єднорал!“ І той москаль пішов. І той зрвався, і вже в дванадцятій годині бере він запрагає коня в коляску, і виїхав до того жида, і пирибрався в московське шматя. І пішов на смотр. А вона запрагла коні в коляску і приїхала на смотр, і каже: „Де мій єднорал?“ А тії кажут, що „німа!“ І вона его встрітила, що він в шенелі. І позиває до цара, і цар каже: „Ну, Іван! з тебе молодец!“ І дав ему чин: єднорал. І той тогди жив.

511. ЯК МОЛОДИК ПРЕКРАСНУ НАСТАСІЮ У ЗМІЯ ВИКРАВ [л. 528].

Шляхтич три дочки мав і єдного сина. Але як вмерав, то наказав, що хто прише в старости до них перших ночів по его смерті, то щоби вони за них ішли. Вмер він. Поховали его та й забуле. Але

вечіром щось під вікном застукало. Старша дочка вийшла та й не вернулася. На другий вечір знов щось застукало. Середуца вийшла — та й не ввійшла. На третій вечір щось застукало. Молодша вийшла — і не вернулася. Лишився той еден хлопець.

Настає час вже ему жинитися. Та й він думає о своїх сестрах: що то такое їх позабирало? Але вночі му сниться, що ему жінкою буде гарна Настасія, що жие на зелених горах та в золотих замках. Пробудився він. Не знає, що то з того му вийде. Спродав всьо своє господарство і пішов куди очі глядять. Ішов він може рік, може два. Зайшов він в такі пуці-бескеди, що навіть з них сонця не видко. Але виходит на поляну — там стоїт якась хатка. Він зайшов до неї. Застав тільки одну кобіту в хаті. Як глянув, зараз пізнав свою старшу сестру! Вона втішилася та й каже: „А тебе що ту принесло? — „Сам, каже, прийшов“. — Чого ж ти прийшов? — „От, каже, шукаю прекрасної Настасії, де вона має мишканя?“ Росказав, де то ему в сні ся сніло. Вона каже: „Чикай-но! Мій чоловік — вітер, то може він тобі дасть яку раду. Але ти сховайся“. От вечіром, чує, таке шумит, гуде, аж дерево ломиться. Але дивиться: іде вітер — і вуса спускає. І як спустив зовсім, то і вітер перестав. Приходить до хати, каже: „Фе! фе! тут прісна душа смердит“. — „Де тут прісна душа? Ти скрізь по світі літаєш, наслухав-ись-ся людського смроду, то тобі вже і вдома тое причувається! Але, каже, як би мій брат прийшов, що б ти ему робив?“ — „А що ж? нагодував би, порадивим і пустив дальше“. — „Отож то, каже, мій брат і прийшов“. — „А де ж він?“. Та закликала. Брат привитався з швагром. Той питає, куди іде, за чим? Той розказав. Вітер подумав та й каже: „Видів і знаю. Но ледви чи ти єї дістанеш. Но я тобі поможу: як будеш в третого швагра, то я там буду, — то порадем якомсь, щоби тобі добре зробити“. Ляг спати; а нім брат встав, вітер вже далеко був. Брат зібрався, пообідав та й пішов дальше.

Іде, іде, може знов з рік. Зайшов за такі гори, що трудно оком зглянути. Але дивиться: стоїт якийсь палац, такий роскошний, що не можна зглянути. Прийшов до того палацу. Як глянув на господиню — та й пізнав, що то его середуца сестра. Вона питає, звідки він прилетів в таке місце, що ворон і кости не донеси. Він розказав, де був, що видів. Сестра варит вечерати і каже: „Сховайся! Бо мій чоловік — сонце. Як зобачит тебе, то спалит!“ Той сховався. Але от вечіріє, ба вже і ніч настає. Дивиться, іде сонце та всьо від себе відкладає: блисчачі патички, що від них світиться. Приходить до хати і каже: „Пфе, пфе! щось ту прісна душа смердит!“ — „Де тут хто зайде меже такі гори? нема ту нікого!.. А зрешто[ю], як би мій брат прийшов, що б ти сказав?“ — „А що ж сказав би? ніц. Нагодував [би-м], напоїв та й відпустив“. — „Ну, то, — каже, — прийшов до нас брат“. — „Давай его сюда!“. Вона викликала. Привиталися, побанькетовалися трохе, та й полягали

спати. Але перши випитався сонце, куди він іде і за чим. Той сказав. [Сонце сказав], що видів і знає: „але підеш сам зобачиш, то тогді може що порадим“. Рано, нім брат встав, сонце вже на небі було. Пообідавши, пустився він знов в дорогу.

Пройшов він може з рік, а може два, — зайшов в такі льоди, що трудно ними навіть ступити. І на тих льодах — палац такий, як кришталь. Зайшов він до [того] палацу. Як поглянув на тую господиню того палацу, то зараз пізнав молодшу сестру свою. Привиталися вони красно, розказали єдно другому пригоди свої. Та й вона каже: „От, слухай-но, сховайся! Бо мій чоловік — мороз. То як тебе повидит, то певни заморозит“. Той сховався. Але через шпарку дивиться. Іде мороз, такий стріхатий, надутий, мов хоче кого ззісти. Але помалу опадає, опадає. Нім прийшов до палацу — зовсім м'який став. Прийшов до хати і каже: „Пфе, пфе! прісна душа смердит“. Вона обзиваєся: „Де то может бути? хто би сюди зайшов?! А зрешто[ю], як би прийшов мій брат, що б ти сказав?“ — „А що ж? нічого! Нагодував би его та й відправив“. — „Ото ж, каже, мій брат прийшов“. — „А де він?“ — „Ото, дивися на него“. — „А правда! я часом в него бував“. Ну, привиталися вони, погостили, та й той [мороз] стає питати, чоґо він і куди іде. Він розказав. — „Ну, каже: бачив-ем і знаю! Але як перейдеш мое крулество, то вони, тоті гори, зараз ьдикко. Та й там, каже, теплісче, як в мене“. Нарешті заснули. Нім брат встав, то мороза вже не було; тільки назначив дорогу, куди іти. Сестра также встала, дала пообідати, та й він пішов.

Іде знов мало не рік. Нарешті му показався палац і гори. Той підійшов близче. Придивляєся: ест там і брама, а на ті брамі лежит прив'язаний змія з дванадцятьми головами, дванадцятьми ланцухами. Ввійшов він до палацу. Там его стрітили, [панна Настасія], як знакомого і жданого гостя; приймали его. Але тая панна Настасія виїджала на влови і каже: „Гляди, не відчеплюй того змія, бо зле буде!“ Той, ходивши по подвіру, приходит до брами. Дивится на ту змію. Він [змий] став проситися: „Відчепи мене! змилуйся! Як м'я відчепиш, то велику ласку для мени зробиш“. Той бере відтяв еден, другий, третій ланцух. А решту змія сама розірвала і каже до него: „Я знаю, чоґо ти прийшов. Ти прийшов за Настасію! Але я тобі не дам. Іди собі геть, а за тоє що-сь мене увольнив, два рази смерть тобі подарую; але третій раз, то вб'ю!“ Взяв і вигнав его з палацу.

Той пішов аж до свого шваґра мороза. Розказав ему свою приґоду. Той каже: „Не журися! На-тобі коня, сідай, їдь і вкради“. Той сів. Приїджає до того палацу. Вона [Настасія] воду бере. Каже до неї: „Сідай“. Та сіла на коня і поїхала з ним. Але в того змія був кінь-вішун. Приходит [кінь] до него і каже: „Вже нашої панни

Настасії нема". — „А де ж?" — „Вже взяв той чоловік." — „А згонемо і відберемо?" — „Чому ні? відберемо! Звари-но міні варку пива і спичи піч хліба: як наймся — поїдемо". Той [змий] так зробив. Найвся кінь, напився. Сів змий і поїхав в погоню. Дігнав панну Настасію, відібрав. Їму каже: „Дарую тебе житьом за твою услугу". }

Поїхав він до свого швагра сонця. Приїхав, розказав, що ся зробило. Сонце каже: „На-тобі мого коня: може, втічеш". Сів він поїхав. Приїхав — вона воду бере. — „Сідай", каже. — „Не сяду, бо дожени!" — „Ні, не бійся! не дожени!". Сіла вона і поїхала. Але приходит кінь до змий і каже: „Вже нашої панни нема!". — „А де ж?" — „Взяв той чоловік". — „А доженим?" — „О, чому ні? доженим. Але зроби міні дві варі пива і дві пічі хліба. Як наймся, то доженим". Зробив змий, як єму [кінь] казав. Нагодував коня, сів на него, поїхав. Дігнав і відібрав. А єму каже: „Ото дарую тобі другий раз. А в третій і не важся цофати, бо заб'ю!"

Поїхав вже він до третього швагра [вітра]. Розказав, що ся зробило і що его чикає. Вітер каже: „На-тобі мого коня". Сів він, поїхав. Приїздит до двора. Вона [Настасія] воду бере. — „Сідай!" каже. — „Ні, не буду сідати, бо не втічеш". Вона не хоче, — той силою посадив і поїхав. Але приходит до змий кінь, каже: „А вже нема нашої Настасії". — „А де ж?" — „Вже взяв". „Ну, а догонимо?" — „Чому не догонимо? звари міні тільки три вари пива, і спечи три пеци хліба". Зварив і спік змий, нагодував, сів на коня і поїхав. Здігнав, Настасію відібрав, а его вбив і в річку велику кинув. Сам поїхав.

Може, він там лежав з рік або два. Але єдного часу зійшлися швагри і кажут: „Вже нашого брата нема, лежить в воді. Треба єму помогти, бо за ніц загинув". Вітер каже: „Я звію воду і зберу найменшу окрушину єго тіла і кісток. Ти, мороз, зцілиш тіло. А сонце принесе живущої і цілущої води". Сказали і розійшлися. От вітер як повіяв, геть здув воду і зібрав тіло і кістки. Мороз як потиснув, сцілилося докупи всьо. Сонце покропило цілущою і живущою водою, — той встав і каже: „О! як же я добре спав!" — „О, ти добре спав!.. Та ти вже тільки і тільки не жиєш! Ледво тебе відходили. І ти тої панни не іначи дістаниш, як іди служити до тої [а тої] баби". Сказали єму.

Він пішов. Іде, дорогою надидбає, що ся вовки три б'ют над м'ясом. Питаєся їх, що вони роблят? Тоті кажут: „Злапали-сьмо бараньця та не можемо ся поділити". — „Чикайти!". Вони стали. Той взяв і на три рівні часті розрізав і дав їм. Вони кажут: „О! дай же тобі боже здоровля, що ти нас поділив! На ж тобі з нас по волосині. Як тобі буде треба, припичи, — та й ми зараз перед тобою станемо". Пішов дальше. Дивится: хмара наступає, і така злива пішла, що по коліна вода. А гриф на дубі гніздо вистроїв і не міг нігди через тую зливу дітий дочекатися. Той скинув з себе свиту,

розстилив над грифовими дітьми; та і вода їх не потопила, хоч сам промок до нитки. Прилітає гриф. Думав, що вже дітий нема, — а вони єст. — „А ви, каже, яким чудом виратувалися від потопління?“ — „От, каже, чоловік розклав над нами свиту, і нас дощ не затопив“. — „Ну, добре! на ж тобі, чоловіче, ото пьорко. Як тобі треба, то припечи: стану тобі в пригоді“. Взяв він і іде даліше. Дивиться: рибаки витягнули рибу на беріг одну. Та — тріпається. Той питає рибаків, що вони хтят за тую рибу. Вони кажут: „Золотий!“ Він дав їм, рибу пустив в воду. Але вона каже: „На-тобі луску щирозлоту. Як тобі треба буде, то припечи: я зараз прийду до тебе“. Взяв він луску і пішов даліше. Аж приходит до хати тої баби. Вона лежить головою на пецу, середина на постелі, а ноги на землі. І питає [баба], чого він прийшов. Той каже: „На службу“. — „Добре, добре! Але гляди: не допасеш моєх коників, то от видиш тоті голови на палю? то — наймитів, за тее, що не допасли. А от і порожний палек стоїт на твою голову. В мене, — каже, — як вибудеш три дні, то стане за три роки; але як не допасеш, то головку на палеку положиш“. — „Ну, то добре“.

Нагодувала вона его. На другий день посилає его пасти. Дає ему на полудне хліба дрімливого, а сера сонливого. І кобилкам наказала: „Пам'ятай[те], щоби-сьте ся добре зховали!“ Пасе він до полудня. Ось захотіло му ся їсти. Вкусив хліба — задрімав; вкусив сира — заснув. А кобилки, наче сон, пропали! Пробудився він, шукає, — нема! Вже і плаче, але пригадав собі, що він має три услуги. Викресав вогню, припик вовчий волосок. От прибігає вовк, питає: „Чого ти потребуєш?“ — „От, десь мої кобилки зховалися! прошу відшукати“. Вовк каже: „Не журися! зараз будут, чикай ту“. Як скликав вовків до себе, як звинетя, — найшов в ярах кобилки і пригнав: „На-тобі!“ каже. Подякував він вовкови, пригонит бабі кобилки. Баба виходит. Дивиться: єст всі. Зазвала его до хати, дала їсти, а сама — за макогін! Давай бити кобилок: „А я вам казала, пескі суки, зховайтися добре, а ви не сховалися!“ — „Але що ми винні? ми ніц не винні, ми добре заховалися, але нас вовки найшли та пригнали до него“. — „Ну, глядіт же, взавтра добре заховайтися в стирту сіна“. Вони кажут: „Добре“. На другий день виганяє пасти. Баба знов дала хліба дрімливого, сира сонливого. Коло полудня вкусив хліба — задрімав, вкусив сира — заснув; а кобилки хутко скрилися. Пробудився він, шукає, — нема, ані зазором! Нарешті викресав вогню, припик перо грифа. Прилітає [той гриф]: „А чого ти від мене хочеш?“ — „От, мої кобилки десь ся скрили. Поможі відшукати“. — „Добре“. Знісься він висче хмари, глянув на весь світ, — нема! Але подумав: „То, певні, вони в сіні“. Як спуститя з розмахом на стирту сіна, — гет єї розвіяв; а кобилки звідти давай втікати. Вечіром пригонит додому. Баба питаєся: „А чи добри напас?“ — „Добре“. —

„А всі єст?“ — „Єст всі!“ — „Іди їсти“. Дала вона вечерати, а сама хутко з макогоном до кобилок: „А я вам казала, собачі юхи, поховатися! а ви не поховалися, і він вас найшов!“ — „Але змилюйтеся! Та ми зховалися, але якась птаха велика нашу сховку розвіяла, і ми мусіли вже до вечіра пастися“ — „Глядіт, на-завтра поховайтися в морі! Бо як він вас знайде, то твоя, стадници, голова на палику буде!“ — „Добре“. На третій день жене пасти. Баба такого самого хліба і сира дала єму. Він пігнав. Коло полудня вкусив хліба — задрімав, вкусив сира — заснув. Прокинувся: нема кобилок! Плаче: „Де то! два дні пас, а не допас третого дня“. Але згадав, що має ще луску риблячу. Викресав вогню, припік луску. Прибігла до него рибка і каже: „Чого тобі потрібно?“ — „От, винайди мені кобилки“. Та — каже: „Добре“. Як звинулася, найшла їх. Зачала кусати їм ноги, вигнала. Той жене вже додому. Але каже єму та стадниця: „Ну, маеш щастя: допас-ись. І що би тобі що [баба] давала, ти ніц не бери, іно проси собі того коника, що сеї ночі вродиться“. Пригнав він додому. Баба аж ся здивувала і каже: „А допас-ись?“ — „Допас!“ — „Добре! ну що ж тобі за тое дати?“ — „Ніц не хочу, тільки того коника, що ся сеї ночі вродит“. — „Але нащо тобі? Та не треба! то мале і слабе!“ — „Али дайте“. — „Та вже дам“. Переночував він. Кобила коника вродила. Той взяв і пішов.

Відійшов може зо сто миль. Каже [коник]: „Пусти мене, най попісцу“. Той пустив. Він побіг, попісчав, — вернувся, сили набрав. Вїхав знов зо сто миль. Каже [коник]: „Пускай, най попісцу“. Той каже: „Добре“. Побіг він [коник], попісчав, — вернувся вже таким хорошим конем, що аж любо. Вїхав знов зо сто миль. Каже [коник]: „Пусти, ще мушу піти попісцати“. — „Ну добре, іди“. Побіг він, попісчав, — вернувся таким коньом, що іде і землі не дотиркає. — „Ну каже [кінь], — тепер їдьмо за твоею панною! возьмемо єї, поженимся“. Поїхали вони прямо по панну Настасію. Приїхали до того двора. Вона воду бере. Той хватив єї, посадив на коня та й поїхав. Приходить [змиї]. Каже змиїв кінь до него: „А що?“ каже: — „вже нема панни Настасії“. — „А де ж?“ — „Вже взяв“. — „Ну, а догонимо, чи ні, і відберемо?“ — „Догонити догонимо, но відібрати не відберемо“. — „Ото зле! що ж робити?“ — „Коли лутше не може бути, сідай, каже, на мени: поїдем!“ Поїхали, здогонили: Змиїв кінь іде землею, а той — поверх деревів. І не можут відібрати панни. Але кінь той [що віз чоловіка] відзиваєся: „Та нащо ти двигаєш на собі того лихо? От, скинь та іди до мого пана служити!“ Той кінь послухав: того змия як тепле до землі — аж [змиї] забився. І побіг за ними.

Приїхали вони назад до палацу, зробили вісіля, і жили собі, доки не погинули. А коні їм служили. А як померли [він і Настасія], то коні, з жалю, самі в їх могилу загребалися. Та й зробився байці кінець, — дайти міні обарінец!

512. ЯК ІВАН-КОРОЛЕВИЧ ОД КОСТЯ СВОЮ ДРУЖИНУ
ВРЯТУВАВ [л. 193]

(Сказка, що пан мав три дочки, і їх похватило, іно лишився син і бився з чортом за Семійоннову панну*).

Бо то був король*) і мав три дочки і їдного сина [Івана]. І він їм вмер і казав: „Як-іно першої ночі що застукає в вікно, то щоби вийшла найстарша дочка; а як другої, то неї вийде друга, середуша; а як на третю ніч запукає, то ніхай вийде наймолотша“. Прийшло першої ночі, запукало в вікно. Вийшла найстарша — і єї вхватило і понесло. Прийшло на другу ніч, запукало в вікно. Вийшла друга, сиридуша, — і сиридушчу вхватило. Прийшло на третю, запукало в вікно. Вийшла наймолотша — і тую наймолотшу вхватило. І він [син] іно лишився сам. Вожинився [він] — і его жінку цар Костя вхватав і жив з нею.

Допіро, той бере і їде в світ за нею. І їде, їде, надібає войско побити. І питаєся того войско: „Чиє то войско?“ — „Цара Костя“. — „Хто его побив?“ — „Семійонна панна!“ — „А давно?“ — „О, ще вчора“. Їде, надібає други [войско] побити. Питаєся: „Чиє то войско?“ — „Цара Костя“. — „Хто побив?“ — „Семійонна панна“. — „А коли?“ — „Дзісьяй, осем часу рано!“ — Їде далїй, надібає други войско побити. Питаєся: „Чиє то войско?“ — „Цара Костя“. — „А хто побив?“ — „Панна Семійонна“. — „А коли?“ — „Отже іно поїхала!“ — Їде, дивится: стоїт в долині палатка. Приїздит туди, — дивится: кїнь їсть яру пшинищу, а сокол сидит на коні, а хорт коло неї, а вона сама спит. І іно прийшов туди, — а як забрихав хорт, а сокол захибитав, кїнь заржав. Вона ся обудила, і зара наскочила на него коньом, і хтіла забити. А він каже: „Стій! ни бий!“ — І вона ся его роспитала, що він за їден. Він розказав. І вона каже: „Ну, то ти мій чоловік!“ — І взяла его на коня, і привезла до свого двора; а того шатана, царя Костя, завїсила на трох гаках [і зав'язала покїй ликом].

І сама їде на полюваня, а ему каже: „По всїх покоях ходи, но ни ходи до того покою, де ликом зав'язано“. Али сама поїхала на полюваня. А він каже: „Що би я був з нею за чоловік, що[б] я ся ни подивив до того покою?“ — і бере і їди. Приходить. Дивится: висит на трох ланцухах шатан і каже: „Ей, Іван Королевич! Дай кварту води, бохон хліба, то подарую тобі першу смерть“. Той дав, — і він зїв, потрашся, і з їдного лансуха обпав. — „Ей, Іван Королевич! Дай кварту води, бохон хліба, — подарую тобі другу смерть“. Той дав. Він випив — і [ще] з їдного ланцуха [обпав]. І каже: „Ей, Іван Королевич! Дай ще третю кварту води і бохон хліба, — подарую тобі третю смерть“. Той дав. Він випив, потрашся і обпав з трох лан-

*) В оригіналі помилкою написано „пан“, а далі скрізь син зветься „Іван-Королевич“. Тому я тут виправив „пан“ на „король“. М. Л.

цухів. І каже [до Івана Царевича]: „Вибирайся! то ни твое ту мешкане, али мое“. І тую панну запраг [шатан] воду носити, а его відігнав.

Але той [Іван Королевич] іде-іде — і зайшов в ліс. І дивиться: світится в хатинці світло. Приходить туди. Дивиться, а там его найстарша сестра. І каже [вона]: „Як ся маеш, брати? а ти чого ту?“ — „От, каже: ожинив-ім-ся, і чорт жінку мою взяв. І не знаю, як би я її викрав від него“. — „Чикай!“ каже: „мій чоловік — місяцьом. Може, він тебе порядит“. Аж ту приходить місяць і каже: „Фе! фе! прісна душа смирдит!“ — „Не! то, каже, мій брат“. І той [місяць] каже: „Як ся маеш, швагру? і чого ти ту прибився?“ Той ему розказав. І він каже: „Я тобі дам такого коня: можи, ти ним дістаниш її“. І той сів на коня і їде. Приїхав. Вона бере воду. Він її взяв і втікає. А у того шатана був кінь-віщун, і заржав. Той [шатан] виходит, питаєся: „Чого ти, вража скотино, ржеш?“ — „Ой, як же мині ни ржати, коли нашої панни нема?“ — „А де ж?“ — „Взяв Іван Королевич!“ — „Али як думаєш? доженимо?“ — „Ой, ще посіємо жито, і зберемо, і я того хліба наїмся, — то ще відберимо!“ Прийшло, той посіяв жито, і зібрав і наївся того хліба. І сіли, і дігнав. І каже [Костей]: „Ото дарую тобі єдну смерть“. І взяв панну від него і поїхав.

А той [Іван] Королевич іде. Але зайшов в другий ліс. Але іде — надібає хатинку. Приходить, а там его сиридуша сестра. І каже: [до брата]: „Як ся маеш, брати? Чого ту ти зайшов?“ Він каже, що „воженився, і шатан взяв жінку, і ни знати, де би я її відпитав. Але я знаю, де вона, — тільки ни знаю, як би її дістати!“ — „Ой, чикай-но ти ту! Мій чоловік сонцем; може, він тобі скаже, як ти її дістаниш“. Ось тут приходить той її чоловік і каже: „Фе, фе! прісна душа смирдит“. [Сестра повідає до сонця]: „Ой, то мій брат!“ — „А! як ся маеш, швагри? де ти ту ся взяв?“ Той ему розказав, і він [сонце] каже: „Я тобі дам такого коня, що на шість ногах. Як ти ним не дістаниш, то вже і ни дістаниш“. Той взяв того коня, і поїхав. Приїздит, а вона бере воду. І він її взяв і їди. Али той [Костей] кінь заржав. А той [шатан] питаєся: „Чого ти, вражий сину, ржеш?“ — „Як же мині ни ржати, коли нашої пані нема?“ — „А де ж?“ — „Взяв Королевич-Іван!“ — „Али як думаєш відберимо?“ — „Ще посіємо на ячмінь, і зберимо, і наїмося того хліба, і тогди відберимо“. Ну, ту посіяли ячмінь, збрали і наїлися того хліба. І сів [Костей] на того коня, і дігнав. Відібрав [панну] і каже: „Ото дарую тобі другу смерть“.

І той Іван Королевич їди, їди. І зайшов в ліс, і надібає хату. І в тії хатинці світло. Зайшов туди, — а там его наймолотша сестра. І [вона] каже: „Як ся маеш, брати? де ти ту ся взяв?“ — „Ой, каже: я ся вожинив, та й жінку шатан взяв. І я ото йду за нею і ни знаю, як її відібрати“. — „Чикай! мій чоловік вітром, то він тебе порадит, жи ти її відбериш“. І той приходить [вітер] до хати і каже: „Фе, фе! де ту прісна душа смирдит?“ — „Не, то мій брат“. — „А! як ся маеш, брати? Де ти ту ся взяв?“ Той ему розказав, і він [вітер] каже:

„Я тобі дам такого коня, що на восьми ногах. І як ти тим [коньом] не відбериш, то ще і смерти пожнеш“. І той сів на того коня і приїждити туди. А вона бере воду. І він її взяв і втікає. Але той [Костей] кінь заржав, і той шатан обзиваєся: „А чого ти, вражий сину, обзиваєшся?“ — „Коли Іван Королевич взяв нашу паню!“ — „Али як думаєш? відберимо?“ — „Ой, ще і пережинемо!“ Як сів на того коня [шатан] — і дігнав его. Єї відібрав, а его потяв. Потяв — і кинув на море.

Али его швагрі кажуть: „О! вже наш швагир пожив смерті!“ І кажуть: „Ходім на море! І ти, вітри, зайдеш з тамтого боку і подуєш, — то его кості приплинуть до беріга. А ти, місяцю, дістаниш води жевущої і цілущої. А ти, сонце, будеш вибирати з води“. Ну, пішли вони до моря. Вітер зайшов з тамтої сторони, подув, — і всі кості приплили до беріга. А місяць дістав цілущої і живущої води. А сонце взяло повибирало із води. І поскладав до купи. Прийшов місяць з водою; покропив цілущою — [той] сцілився; покропив живущою — вожив. І каже: „Ото-м крепко заснув!“ [Вони йому повідають]: „А! заснув-їсь на віки! Вже би-сь був ни встав!“ І каже ему сонце, що „ти іди до того ліса і до того. То там ест баба, і в неї ест дванайцять кобилів. То ти стань на три роки в неї пасти. Али то такі роки, як у нас день. І як випасиш, то, щоби вона тобі дала кілька гроший, то ти ни бире, іно того лошачка, що ся вродит вночі. І то памітай: ни бере нічого, іно того лошачка!“

І той Іван Королевич бере йде до того ліса. Али іде, іде, — надібає, що ся вовки друт за вівцю. І він взяв роздер тую вівцю по половині, і тому дав половину, і тому. І той іден вовк дав ему ідну щитину із-мижи вочий і каже: „На-тобі той волосочок. То іно-як тобі що буде зле, то припалиш той волосок, то я до тебе прийду“. І він взяв той волосок і іде. Іде, іде, — надібає роя. Ту гримит, а той рій під него тиснися. І він взяв того роя накрив; і прийшов дощ, — і він его відкрив. Допіро, найстарша муха бере і дає ему ідно крильце і каже: „На! як тобі що буди недогода, то препечеш, то ми до тебе прибудемо“. Іде, іде далі. Надібає рака, що лізи до води; а вода далеко, і сонце его пече. Допіро, той взяв того рака і несе до води. І рак каже: „На ж тобі ідно моє вусо. То як-іно на що треба тобі, то, як припечеш его, то я прибуду до тебе“.

І приходит [Іван-Королевич] туди до тої баби. І просится у неї на службу коні пасти, на три роки. І тая баба его приняла. І пішла до тих кобилів; але то ни кобили були, іно [єї] дочки, али вони ся прикидали кобилами. Допіро, вона каже до них: „Памітайти, поховайтися добри, щоби він вас ни знайшов!“ Тії кажуть: „Поховаємося“. Ну, бере він і жине їх в поле пасти. А тая баба дала ему хліба дрімлящого, а сира сонлящого. І він вигнав на степ і пасе; али ему ся зіхтіло їсти. І він взяв вкусив хліба, — дримається; вку-

сив сира, — і заснув. А тії кобили поховалися аж в лісі, бог не знає в які [нетрі]. І він пробудився і плаче: „Де ж я їх тепер возьму!“ (а вона [-баба] ему казала, що як не допасе, то голову зітне). Али придумав собі, що то ему дав вовк волосок. І розпалив вогонь, припік его, — аж ту, низадовго, жинут вовки кобили. І пригнали до него, і самі повтікали. І він бере і жине додому. Пригнав. Баба ему дала вечерати, а сама за нагайку, і до стані! Прийшла до них; „А ви, шельми, курви! з ним ся жнаети, і ни поховали-сьте-ся!“ і б'є. — „Ай! дивіт-но-ся, бабуню, як нас вовки позадирали! Ми ся були зховали в ліс, то вовки аж до него пригнали нас, і самі побігли“. — „Ну, на другий раз памітайти, суки, щоби-сьти ся вже добри сховали!“ — „Ну, ну, [сховаємося!]“ Прийшло на другий раз, бере і жине він тії кобили в ліс пастися. І пригнав. Вони пасутся, а він сидит. І зіхтілося ему їсти. Взяв вкусив того хліба, що вона ему дала, — і хочися дрімати; вкусив сира — і заснув. А тії кобили зховали[ся] мижи такі скали, що там і вікували. Допіро, той Іван Королевич профатився і став плакати: „Що я тепер буду, бідний, нищасливий, робити? Та вона міні голову зітне!“ Али надумав собі, що то він має крильце з пчоли. І припік его до вогню. Дивится: литит рій: — „А чого тобі треба, Іван Королевич?“ — „Ой, десь кобилок нима!“ — „Ни журися! зараз будут“. І полетіли від него. Дивится: ни за довгий час литит рій і кобиле жине, і так тії кобили литят, що аж земля стогни. Пригнав той рій до него тії кобили і сам полетів. І він бере і займає їх додому. Пригнав, загнав до стані і прийшов до хати. І баба ему дала вечерати, і він вечерає; а сама за нагайку, і пішла до стані. І прийшла, так тії кобили б'є: „А ви, шельми! з ним ся знаети і ни ховається!“ — „Али, мамуню! ми ся сховалися в скали, і нас якісь пчоли як напали, то аж до него пригнали! Дивіт-но-ся, які ми покусані! що навіть і нима нігде місця цілого! так нас стяли“. — „Али брешити, шельми-курви! ви таки й ся з ним знаети і ни хочити ся ховати!“ — „Але не, мамо! ми таки й ся ховали“. — „Ну пам'ятайти ж! на третій раз аж у моро сховайтися!“ — „Ну, ну! ми ся сховаєм“. Прийшло на третій раз, бере і жине їх знов пасти. І вигнав на степ, і вони зразу пасутся. Али їму захтілося їсти, і вкусив того хліба, що вона ему дала, — і хочися дрімати; вкусив сира — і зараз ся звирнув і заснув. А тоті кобилки пігнали аж до мора і сховалися в моро. Він пробудився і плаче: „Ото, каже, аж тепер я пропав на віки! Вже міні голову зітне“. Али ще надумав собі, що то він ще має тое вусо із рака. І думає собі: „Що ж! я припичу. Али рак міні їх не прижене... Али, нарешті, спробую“. І припік. Дивится: лізи раків мнуство до него. Прилізли і кажут: „Чого ти у нас хочиш?“ — „Ой, я пас кобили, та й ни знати де ся поліли. І мені тепер баба зітне голову за них!“ — „Стій, ни журися, ми тобі приженим“. Ось ту, дивится той: литят кобили; а раки на них почіплялися, і тнут. Прилетіли до него. І той Іван Королевич поздіймав їх, [раків]. Вони ка-

жут: „Заниси ж нас тепер до ріки“. І той заніс їх і пустив в ріку. І прийшов до кобилів і жене додому. Пригнав, і баба каже: „О, дай же Божи тобі здоровля, що ти міні кобилки випас!“ І дала ему їсти, а сама пішла до них до стані, і б'є, і каже: „А ви, стерви собачі! знається з ним!“ Тії перед нею клянуться, що не;— вона таки ни дає віри. Ну, вже ту нічого ни поможе: треба ему вже заплатити. Али, як на тое ж, уродилося лоша; і вона ему дає грошій,— він ни хочи, но-тільки того лошачка хоче. Вона каже, що „то ще не діссало цицки, то нездале“. Не! він таки й ни хочи грошій, іно того лошачка; а вона, знов, лошачка ни хочи дати. І він бере і іде без нічого. Тота баба дизится, що він так іде, без нічого,— і завиртає его, і дає ему того лошачка. І дала ему на дві границі кинути вовкови м'яса, а на третю не дала: думає собі, що „як не дасть вовкови нічого, то ззість ему того лошачка“.

І він взяв того лошачка і м'ясо, і веде в руках. Али вивів его на поле, і каже до него той лошачок: „Пусти мене додому, то я виссу ще від тих дванайцятьох кобилів молоко,— то я ще сельніщий буду“. — „А коли ти вже ся ни верниш?“ — „Не, не! вернуся!“ І той его пустив, а сам сів собі і закурив люльку. Дивится! литит, аж земля стогне! Прибігає до него такий кінь, як змия, і каже: „Вже повисисав-їм, і всі вони потріскали“. Али той кінь віщун був, і тамтой [так само]— що у того цара Костя. І той кінь, що у цара Костя, также від тої баби. А той цар Костей— тої баби син.

І іде, іде [Іван Королевич]. Приїхав на їдну границу, — вовк стоїт. Каже: „Дай, пани, мито, бо тобі коня ззім“. Той кинув іден кавалок м'яса. І їди на другу границу. Стоїт вовк— і каже: „Дай, пани, мито, бо тобі коня ззім“. Той кинув другий кавалок. А третьому— нима що дати: али іде на третю [границю]. Стоїт вовк і каже: „Дай, пани, мито, бо тобі коня ззім“. Той каже: „Я ни маю що дати!“ А вовк берется до коня. — „Стій, ни їж коня! дам“. І взяв відрізав свою литку, і дав ему [вовкови]. І вовк ззів, і нічого ни каже. Пириїхав [Іван-Королевич] без тую границу, і приїздит туди, [до цара Костя]. І застає еї [свою жінку], що вона воду бере. І взяв еї на коня і втікає. Того [Костя] кінь знов, як заржав в стані, аж ся мури страсли. Виходит той цар Костей і каже: „А чога ти, вражий сину, ржеш?“ — „А як же міні ни ржати, коли нашої пані нима?“ — „А де ж?“ — „Взяв Іван Королевич“. — „Али як думаєш? відберимо?“ — „О, ни знаю! бо вже лутшого коня має, як я. Сідай скоро, то може відберимо. Али ни знаю“. Той сів на коня, далі за ним, і доганяє. І тамтих на їднім коні — двоє, а він [Костей] сам їден. І же но хочи злапати тую паню,— а той потисне коня, то й втіче. І вже ся і вхляв того цара Костя кінь, і ни може бічи за ними. І каже [Костей кінь] до того коня, Івана Королевича: „Стій, брати! щось ти скажу“. А той обернувся: „Що?“ — „Що твій пан давав на гранецях вовкови? яке мито?“ — „На їдні і на другї— то дав

м'ясо, а на треті — свої литки врізав і кинув". — „Но, то значит, твій пан лутший, як мій! Бо мій пан, на треті, врізав міні литки, і дав". — „То піднесеса вгору, та розбий мару!". І той [Костея] кинь, як піднісся — і кинув ним, то на порох розбив.

І тогди той Іван Королевич посадив свою жінку на того [Костея] коня, і вирнулися до того палацу, де той цар Костей жив. І там уже жили, жили, і померали.

513. ЯК ПОКОТИ-ГОРОШОК ЗМІЯ ПЕРЕМІГ І ВРЯТУВАВ СВОЮ СЕСТРУ ТА КОРОЛІВНУ І ОДРУЖИВСЯ [л. 389]

(„Сказка, що був дід і баба, і мала баба Покоти-Горошка, котрий був дуже сміливий").

Був дід і баба. Мали вони два сини, а їдна — дочка. Тимчасом старий помер. Сини їдут в поле орати. Кажут [сестрі] винести собі обід. Сестра несла обідати, — на дорозі здибав її змий, що їхав на желізні ступі; [він] близнята з обідом розбив, а дівку взяв з собою і поїхав. Привіз він дівку до свої нори, покинув еї, а сам пішов на польованя. Бабині сини приходят вечіром додому, питаються [матери]: „Чому обідати не прислано?". Вона каже, що „післала, і дівки до сих час нима".

На другий день, еден син каже дати собі хліба і каже: „Піду сестру шукати". Стара не пускає; але він на то не вважав, пішов. Як пішов — та зайшов в те місце, де була его сестра. Там позакидано так, що трудно дістатися. Якось він повідкидав, дістався до сестри. Та втішилася і каже: „Яким способом ти найшов?". Той розказав. Вона каже: „Та то мій змий як прилетит, то тебе ззість!". Але він на тоє не зважав, не йшов. Ось ту прилітає змий. Зобачив его і каже: „Як ся маєш, швагре?". — „От! маюся!". — „Ну, давай, жінко, обідати". Пообідали. Змий, знов, каже: „Давай гороху". Тота дала му кулів. Той змий ликає їх так, як горох. А той взяв едну, та й тримає в руках: не може ликнути. Змий наликався, каже: „Ну, ходи, швагри! дам ти гроший, і підеш собі додому". Вивів его на мідяний тічок, — та і забив.

На третий, чи на четвертий день, другий брат ззібрався. Пішов шукати. Найшов. Змий і тому так зробив, і затагнув его до тамтого.

Стара вдома осталася. Пішла по воду. Дивится: котиться з гори горошок. Тота взяла і ззіла; а через кілька час родила хлопця. Дали му мня Іван Покоти-горошок. І він зачав рости не по рокам, а по годинам, і вскорі виріс здоров. Взяв він проділ*). Пішов до коваля, і каже му зробити з него таку булаву, щоби с кузні сто чоловіків не викотило. Коваль подивився, — взяв і покинув: де то можна з того желіза зробити? Але з свого желіза — зробив. Той приходит: „А що? зробив?" — „Зробив!" — „А з мого желіжа?" — „З ва-

*) Проділ — голка без ушка. Примітка од записувача. (Очевидячки, треба „протір", як і далі. М. Л.).

шого“. Вийшов на двір, кинув нею вгору і каже: „Як буде досчик накрапати, а хмарка вставати, збудіт мене“. Ось, збудили его, — чує: шумит его булава, вже падає. Він наставив голову. Та, як вдарится му в голову, розсипалася в дрібні куски. Він позбирав, приносить до коваля і каже: „А бач, що не з мого!“. Коваль бере робит вже з самої сталі. Той также кинув вгору, а сам ляг спати. Начала булава зпадати, — збудили его. Він підставив чоло. Булава, як вдарилася в чоло, розсипалася. Він позбирав кавалки, приніс до коваля і каже: „Роби міні з мого желіза! бо, як не зробиш, то тя молотом розіб'ю на ковадлі!“. Коваль як крикнув на своїх майстрів: „Замітайти кузню! Сійти [смітя], щоби найти протір!“. Якогось найшли. Той взяв в кліщі, приклав до вогню, — стало желізо рости. Як начав кувати, — таку викував булаву! ще більшу, як ті були. Приходить Покоти-горошок, булаву взяв, пустив нею вгору, а сам ляг спати. Як начала булава падати, збудили его. Той підложив долоню, — вона [булава] впала, не розбилася. І зляпав в руку: „А бач, каже, що з мого желіза не розбилася!“. Приходить додому і каже: „Було у вас, мамо, більше дітий, чи ні?“. — „А були! каже: та змія забрав“. — „Ну, піду я їх відшукаю!“. Мама не пускає его, але він каже: „Треба піти!“.

Приходить [Покоти-горошок] до тої гори. Там позакидано так, що трудно приступити. Але як взяв роскидати, роскинув. Вліз в нору і каже: „Як ся маєш, сестро?“ — „Яка ж я ваша сестра?“ — „А така: мама мене мала після вас!“ — „Ну, то добре. Але тільки не знаю, чи втічети від мого змія“. — „А я го не боюся, — вибирайтесь!“. Понабирали грошей і всього маєтку, виходят з тої ями. Але надібают побитих братів. Накрив [Покоти-горошок] їх листьом, а сам пішов [шукати крукового гнізда]. Приходить, дивиться: на дубі крук має гніздо, а в нім діти его. Зляпав коня, випустив з него кишки. Прилітає крук, починає его дзьобати. Той [Покоти-горошок] зляпав его і каже: „Хочеш жити, — принеси міні живущої і цілусчої води“. — „Як же я тобі принесу, коли там варта?“ — „А треба принести!“. Вчипив під крила ему бутельочки, той полетів. Не за довгий час прилітає і каже: „На“. — „Знеси ж міні свою дитину“. Крук зніс. Покоти-Горошок посік его і пілляв цілусчую водою, — зцілилося. Пілляв живусчою водою, — ожило. — „Ну, добре! лети собі і годуй діти!“. Пішов до своїх братів, пілляв їх живусчую і цілусчую водою, — вони поцілилися і ожили. Він каже: „Ви — мої брати“. — „А брешеш, дурню! в нас не було брата“. А тимчасом полізли в нору, набрали маєтку і кажут: „Плетім з лика постороннок, та прив'язимо его; він не брат наш!“. Сплели посторонки, прив'язали до липи, а самі пішли. Приходят додому, а мати каже: „А де ж третій брат ваш, що я мала го після вас?“ — „А прив'язали-сьмо его до липи“. — „А підіт розвяжіт!“. А той вже іде на подвіра, несе на собі цілу липу. Скинув липу і каже: „Жийти собі, а я піду в світ“.

Іде він в світ, надібає чоловіка. Питає его: „Ти що за еден?“ — „Я Переверни-гора. А ти що за еден?“ — „Я Покоти-горошок“. — „Ну, підем разом“. Ідуть даліше, надібають чоловіка: „Ти що за еден?“ — „Я Зітри-ліс“. Вони сказали ему, як вони ся звут, і кажуть: „Ну, підем разом“. Ідуть даліше, надібають чоловіка. Питаються: „Ти що за еден?“ — „Я, каже, такий, що всі млини тримаю на своїм вусі*“). Вони сказали свої мня: — „Ну, підем разом!“). Приходять даліше, надібають в лісі хатку. Переночували.

На ранок три пішли на польованя, а Переверни-гора лишився щоби наварити їсти. Але як той вже наварив, позасував в пець — прилітає змий. І кричить: „Гей! хто там в мої хатці?“ — „Я“. — „Виходи на двір!“ Той вийшов. — „Зсади мене з ступи!“ Той зсадив. — „Пересади мене через поріг!“ Той пересадив: — „Ну, давай міні їсти!“ — „В мене нема що їсти, бо мої товариші, пішли в ліс на польованя!“ Змий як витягне з кишені батіг, як кропне ним по плечах! Той [Переверни-гора] втік на двір, а змий повиїдав всьо, а горшки порозбивав, сам поїхав. Закім той другий раз наварив, тоті приїхали. Кажуть: „Що? ще не готове?“ Той каже: „Звикле: сам не міг-ем справитися“.

На другий день, лишається Зітри-дуб. Наварив. Знов приїздит змий, і то саме робит. Повиїдав, горшки побив і сам поїхав. Тоті знов приїхали, — нема що їсти. На третій день лишається той, що всі млини тримає на своїм вусі. Змий і тому так зробив.

На четвертий день лишається Покоти-горошок. Понаварував обідати, ляг і грає на дудці. Приї[ж]джає змий: „Гей! хто там!“ — „Я!“ — „Виходи!“ Той вийшов. — „Зсади мене!“ — „Або тобі ноги покрутило?“ — „Пересади мене через поріг!“ — „Або тобі ноги покрутило?“ Приїшов [змий сам] до хати: „Давай їсти!“ — „Нема для тебе!“ Змий хтів і того бити, но він злапав [змия] за бороду. Вивів на двір, розчпив сокирою пень, взяв і встроїв му межі розчехи бороду. Сам пішов до хати, ляг, і грає на сопілку. Тоті его товариші ідуть і радяться еден з другим: „Не знати, каже, чи і ему було так, як нам, чи ні?“ Приходять до хати. Той каже: „Ото з вас дурні! Він вас бив, а ви нічого му не зробили! От дивіться, що я му зробив!“ Приводить їх до пня, де змий зачпив. А там тільки яма! Зачали вони слідити, — найшли дюру. Вплели мотузків, зробили кошель, і давай в яму спускалися. І но котрий слуститься, страх го возьме: дає знак, щоб витягали. Аж спустили Покоти-горошка. Той, [як спустився в яму], оглянувся. Недалеко стоїт палац. Приходить до него, а там три панни. Питається: „А де ж ваш хозяєн?“ — „От, каже, на пецу під макітрою“. А він був [сам] на корж, а борода на локоть. — „А є в вас сало?“ — „Є!“ — „Давайте миві!“ Натопив сала, взяв і заляв му очі.

*) Коло слова „вусі“, записувач у дужках додав «ухови». Та навряд щоб це було до ладу. М. Л.

Тогди кошником, що було, то всьо видавав своєм товаришам. Нарешті і панни видав. Питаються [вони]: „Чи нема там ще чого?“. Він каже: „Нема“. — „То не треба і его витягати!“ Взяти і пустили му шнурки. Той видит, що его не хтят витягнути, сплакав і пішов під землю.

Приходить він над море, над скалу. Дивиться, що гриф плаче над своєми дітьми*), бо не може виховати перед тучою. Нарешті [гриф] взяв і полетів собі. Тут піллялась така туча! лід кавалками! Покоти-горошок виліз з печери, понакривав грифові діти, — сам сховався знов в печеру. Туча перейшла. Гриф прилітає, застає дітий живих. Питаєся, хто їх накрив. Вони кажут, що „якись чоловік“. Злізає гриф під скалу, находит его і каже: „Що ти хочеш собі за тое, що-сь мої діти від смерти заховав?“. А Покоти-горошок каже: „Ніц не хочу, тільки винисе мене на той край мора“. А гриф каже: „Набий одну бочку [дичини і] звірини, а другу набери води. Прив'яжеш на мени і полетимо“. Зробив той так, як ся урадили: припас бочку дичини і звірини, набрав води і прив'язав до грифа. І сам сів на него. І що гриф оглянется на льоту, то той птаху кини [м'яса] в рот, і води му вляє. Перелитіли вже недалеко до краю, — не стало м'яса. Той [гриф] раз оглянувся, другий, — той вже ни має. Каже [гриф]: „Давай їсти!“ Той бере ніж, відрізав литку і кинув. Прилітає [гриф] на берег і каже: „Кілько-сь кидав міні м'яса, а такого кавалка не було, як на остатку!“ — „Дивись: то, каже, я литку відрізав!“ Гриф викинув му литку [що ззів] і каже: „Погляди під крилами, [там] ест цілусча і живусча вода“. Той взяв цілусчою водою покropив литку, — зцілилася; живусчую покropив — зажила литка. — „Теуер, каже гриф, іди собі, а я полечу до дітий без харчі“.

Покоти-горошок іде, здибає згінь коров. Питаєся: „Чиї то корови?“ — „То, каже, Зітри-дуба!“ Іде дальше. Здибає згінь волів. Питаєся: „Чиї то воли?“ — „А то того, що всі млини держит на єднім вусі“. Іде далі. Здибає табун коний: „Чиї то коні?“ — „А то Переверни-гори“. Приходить він до того палацу, де вони сидят. Просит ялмужни. Вони кажут: „Іди там до пекарні, там тобі дадут“. Приходить до пекарні. Панна молодша его пізнала. Заплакала. Він до неї каже: „Не сідайти ж з ними обідати, бо я буду їх стріляти!“ Сіли вони за стіл, — а той [Покоти-горошок] з-за дверей стрілив з лука, забив їдного; після — другого; а так — і третого. Посік їх і псам повикидав, а сам оженився з молодшою. І живут до сеї пори.

[Про Покоти-горошка диви ще у нас № 471, ст. 309—311].

*) Грифи — то птахи, мают на собі піра щирозлотне, дуже великі і множатся на дем'янських горах, — там де диямент росте. А дем'янські гори — в китайській землі під облаками. [Примітка Димінського].

514. ЯК ПОКОТИ-ГОРОШОК, ЗАБИВШИ ЧОРТА, ВРЯТУВАВ СЕСТРУ І БРАТІВ [л. 264]

(„Сказка, що Покоти-горошок чорта забив“).

Був ту чоловік і жінка і мав троє дітей. І він їм вмер, іно ся лишила мама і два хлопці і дівчина. Али вони дужи бідували і ни мали звідки жити. І до них прибігла кобела на подвіра і заржала. Той найстарший хлопець став і взяв і завів до пана; а пан казав завести до стані і замкнути. Завели єї, замкнули, а вона випукала станю і побігла до того хлопця. Він знов завів до пана, — вона знов прибігла. І пан каже: „Ну, то вже твоя!“. І він єї взяв, і вона ему зараз превела лоша. І вона за дві неділі превела п'ятиро лошат, а сама 6-ста. І на цілий плуг мав коний і каже: „Ну, я піду, мамо, до коваля, налагожу плуг, а ви рано станьти, зваріт обід. Бо я піду орати“. І вона рано не встала. І він взяв плуг, іде в поле, [каже]: „А обід міні виниси сестра“. Вона обзиває[ся]: „Коли я не знаю де“. А він каже: „Я возьму вирубаю грабок, і буду іти за плугом, і буду тисати, а на полю кіл заб'ю“. І він вирубав граба, і іде дорогою, і теше. І на полю забив кіл. І сам вори, а чорт тії тріски пороскидав до мора. І тая несе обід. Іде тими трісками — і зайшла аж до мора. А чорт обзиваєся: „Хочиш зо мною бути, то будеш жети на світі. Як не, то зараз тебе задушу“. Вона каже: „Буду“. І він перекинув щітку і гребінец, і вона перешла.

І той [хлопець] бавився дві неділі [в полі] і нарешті вже іде додому. Прийшов, — а мама каже: „Али ш то ти бавишся?! Тримаєш дівчину довго!“. — „Я навіть і не видів дівчини!“. Али, бере собі хліба і іде за сестрою. Прийшов до моря. Вона воду бере, і він пізнав єї. І вона перекинула щіточку і гребінец, і він перейшов до неї. Вона дала ему що їсти. Дивится він: [чорт] біжет. І він [хлопець] вліз під постіль. А той, іно прибіг: „Фе, фе! десь ту прісна душа смердит! Давай, вучню, цебрик смоли, цебрик вугля: буду швагра приймати“. Той [вучень] приніс. Він [чорт] бере і сідає [до столу] і каже: „Ходи, швагру, їсти“. А той ни хочи; а він ззів тоє всьо і каже: „Ходи на жилізний тік“. І пішли битися. І чорт чоловіка забив на смерть, і порох позмітав на купку, і мітлу положив на нім.

Али знов іде другий єї брат — за сестрою і за братом шукати. І прийшов до мора. А вона перекинула щіточку і гребінец, і він перийшов до неї. І вона каже: „Ей, не йди, братчику! бо ще і тобі буде смерть так, як і тамтому“. І він прийшов до хати і сховався під постіль. А чорт, іно прийшов, і тому так само зробив, як і тамтому.

Али раз мати їх замітає сніи і плачи. Али котится горошок. Вона той горошок ззіла — і на другий день мала хлопця. І той хлопець за тиждень зробився виликій. І каже: „Ідіт, мамо, до коваля, зробіт міні жилізну булаву. Я піду своїх братів шукати“. І вона

єму зробила дві. І він пустив перши їдну вгору, а потому другу. І дивится: вже литят. Він підставив коліно, і обидві ся розломали. І каже: „Ідіт міні купіт знов трету“. [Зробили трету]. Він, як пустив вгору, і но тільки загуділо за нею. І дивется: вже литит. Він як підставив коліно, іно ся вигнула. І каже: „Ото, мамо, тая вже добра“. І взяв собі хліба: іде за ними. Приходить над море. А вона бере воду. І каже [той хлопец-горошок]: „Не можна ту перийти, молодиче?“. Вона каже: „Не можна“. І він перекинув булаву і перийшов. І вона ся з ним пізнала. Іде [вона] додому [до чорта] з ним. Прийшла, і він ся сховав за подушки. А він [чорт] прибігає: „Фе, фе! десь ту прісна душа смердит!“. Іде вучинь. — „Приниси цебир вугля і цебир смоли: буду приймати швагра“. — „Брешиш! [обзиваєся той]: не будеш!“. І вучень приніс. — „Сідай та їж“. А він каже: „Я не хочу“. І бере начинає чорт їсти. [Наївся і каже]: „І тепер ходім ся бороти!“. І пішли ся бороти. І той чоловік [Покоти-горошок], як кинув чорта—аж мазукою розільляв. І пустив [він] тую мазу з вітром. І, знов, хотів забити то[го] вучня, але він в него зачав ся просити. І той каже: „Як дістанеш міні цілушої і жевущої води, то тя пущу“. Він єму дістав. І той порошок [що з братів лишився, він] покропив цілушою [водою], і сцілився. Покропив жевушою, — і ожели его братя.

І він того чорта[учня] пустив, а своїх братів і сестру відправив додому, а сам пішов в світ. І вото, що ся зривають віхрі, то то с тої мазі, що с чорта, що він его забив.

515. ЯК ПАРУБОК, УБИВШИ ЗМІЯ, ЩО ВОДУ ЗАТРИМУВАВ, ОДРУЖИВСЬ ІЗ КОРОЛІВНОЮ [л. 146 зв.]

(„Сказка, що їдного чоловіка пішов син в світ і зайшов до такого сила, що змія води не пускала, і він тую змію забив“).

Був чоловік. Мав два сини і дав старшого в школи. Той вивчився і пішов в світ. Той другий собі пішов в школи, вивчився, і собі пішов в світ. Але на дорозі здибалися. Питаєся: „Де ти ідеш?“ Той каже: „Іду в світ“. Той каже: „І я іду в світ“. Питаєся: „Звідки?“ Той сказав,—і оба ся пізнали. — „Ходім тепер вкупі оба“. І ідут. Але буле дуже сильні. Але переходит їм лисиця з дітьми дорогу. Хтіли ї забити, але вона каже: „Не бийти мене, нати вам моєх двоє дітий“. Взяти двоє дітий і пішли. Ідут, здибают сплюха: іде з своєми дітьми. Хтіли его забити,—але він каже: „Не бийте мене, нати вам двоє дітий моєх“. Вони взяли і ідут. Переходит їх на дорозі вовчиця з дітьми. Хтіли ї забити, але вона каже: „Не бийте мене, нати вам моєх двоє дітий“. Тоті взяли і ідут. Надибают медведя, що йде з дітьми. Хтіли его забити. Він каже: „Не бийте мене, нати вам моєх двоє дітий“. Вони взяли і пішли. Але на дорозі надибают ослона з дітьми. Хтіли его забити,—але він дав двоє дітий. [І] ідут з тою звіреною, що вони мают [кожкий — по одному].

Але прийшли до коршми. І там на шиньку жид сидит. І каже: „Панове! чи не порадили [би] ви своєю звіриною? Бо в нас така змия є, що води не пускає?“ Той [молодший] каже: „Чому? я пораджу“. І каже [той жид]: „Бо та змия така, що, як нисемо одну дитину в п'ятницю, то набираєм води; а там – знов [вона] запирає. І кожної п'ятниці треба кидати дитину. І взавтра понесут крульову дочку кидати, і циган вночі повезе її. Як порадити, то круль може дасть дочку за вас“. Тоті сидят, слухають. Їде циган з тою дочкою крульовою, і так хутко! Той [чоловік] взяв іде. А циган відчипив коні, а єї [королівну] з бричкою лишив над водою. Той [парубок] прийшов, став. І тільки що змия виставила дванайцять голов, хтіла її ликнути, — і той як зачав єї тяти! Повідтинав всі голови, воду пустив, голови під камінь положив, а язики в кішеню сховав. І пішов [до панни]. А циган сидів здалека і дивився. І та панна дивилася тому, що змию звоював, в голову. І він заснув, — а циган приїхав, запряг коні і каже до панни: „Сідай“. Тота сіла, і він каже: „Гляди, щоби-сь казала, що я тя відборонив! А як не скажеш, то тя заріжу“. Тая каже: „Ну, ну! скажу“. І сказала [корольови], що то циган відборонив. І король справляє обід.

Той іде з своєю звіреною. Прийшов. Але здивує его дворский і каже: „Може би-сте прийшли до нашого короля на обід?“ Питаєся его: „За що він обід справляє?“ Той каже: „От тут циган возив дочку корольову змийови, але він [не дав єї, а] відборонив, і тепер [король] дає дочку за него“. Той [парубок написав письмо], взяв зачипив письмо заяцяви під шию, і казав, щоби він ішов до тої панни. Заяць вбіг до хати, і панні на коліна скочив. Вона перичитала тое письмо, — казала его закликати. Закликали. І вона каже: „От мій муж іде, що він мене відборонив!“. Але циган каже: „А брешиш, кроть твою ма! то то я її відборонив від смерти!“. Питаються [в цигана]. „Де ж твій знак?“ Той каже: „От! голови під камінем“. А той питаєся: „А де ж язики?“ А той [циган] каже: „Я положив під камінь, прийшли пси і язики поїли“. Той [парубок] виймає язики і каже: „От вони, в мене!“. Взяли цигана, причипили до коня, і кінь его розніс.

І вони обое [брати] ся поженили. І пішли с крульом на полювання, і каже [король] до [обох] них: „Глядіт: як я вмру, то щоби нігди не ходили в той ліс на полювання“. І той круль помер. І старший [брат] каже: „Що би я за такий був, щоби не поїхав в той ліс на польованя?!“. Взяв і поїхав в той ліс. Їде, їде. Біжит баба. Прибігла до него і каже: „Ходіт, паночо! Отам заяць є: застрілити“. Поїхав за нею. Вона іде вперед. І приїздає [він] до єї хати. Приїхав, і вона ему каже: „Ходіт, паночо, до моєї хати!“. Той приїхав, і вона ему каже: „Чи не можна, паничу, вашу звірину патичком?“ [— „Можна“ каже]. Вдарила їдного, другого — і всі поздыхали. І взяла его [самого вбила], порізала, посолила, і в бочку поскладала м'ясо з него.

І другий [брат], почиавши півроку, каже: „Поїду я его шукати“ Поїхав. Але знов баба біжит і каже: „Ходіт, паночче! там зайчик є, та застрілити“. Той приїхав. Там пізнав свого брата звірину—і каже бабі: „Де ти мого брата звірини взяла?“. А тая каже: „Я собі по лісі назбирала“, і каже: „Чи ни можна вашої звірини патичком?“. Той каже: „Ні, не можна! І брешеш: то мого брата звірина. Давай міні зараз!“. Взяла баба, на-вігля вдарила,—і звірина вся повставала. Він каже: „Де мій брат?“. Тота не хтіла ся признати. Той зацькував. Зачали [звірі] і кусати. Вона каже: „Бійся Бога! Віддам твого брата, тільки відборони мене“. Взяв відборонив. Тота пішла, скропила тото м'ясо такою водою, що він сцілвся і ожив. І взяли [вони] тую бабу зацькували, і звірина розірвала.

Приїхали вони додому. І взяли оба ся бити, і старший молодшого забив. І кличи братову звірину,—але не пішли вони за ним, а лишилися коло забитого. Їде, їде, але нагадав собі, що він [той молодший брат] відкупив его від смерти. Взяв вернувся. І каже до ослона: „Вернися до тої баби і принеси тої води, що вона для мене брала“. Той каже: „Ні, не піду“. Каже вовкови. Той каже: „Ні, не піду!“. Каже лисови. Той каже: „Ні, не піду, бо впаду з бант і заб'юся, бо я їсти хочу“. Каже бігче заяцьови. Той побіг, приніс тої води. Покропили его. Він став і каже: „Так ти міні, брати, робиш?!“. Взяв і пішов з своєю звіриною в світ. А той приїхав додому, господарував; а той—Бог знає де опинився на світі широкім.

516. ЯК ПАРУБІЙКО, ВБИВШИ ЗМІЯ, З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ Й СВОЮ ЛУКАВУ СЕСТРУ ПОКАРАВ [л. 116]

(„Сказка, що систра любила чорта і хотіла свого брата стратити“).

Був чоловік, мав двоє дітей: еден — хлопец, а друга — дівчина. Помер він. Але оставив троє вовец. Вони [ті діти] не мали чого ся тремати [хати], взяли вівці, та ідуть в світ. Переходит їх святий отець Николай: „Де ви ідете з вівцями? їх треба пильнувати. Міняйти зо мною на три песики, і нати вам дудочку. Якби-сте де втратили, заграйте на дудочку, то вони і прибіжат. Двох собачків має мня: „Іден—Поплинь-море, а другий Ломи-замки, [а третий не має]“. Замінялися вони та й пішли. Приходять в ліс. Є [там] палац чауновий. Пішли в той палац, та й там живуть.

Але довідався Люципир. Взяв до неї [до сестри] ходити. І каже до неї: „Як би его стратили?“. [Надумав, і] каже він до неї: „Вчини ти ся слабою. І він буде тебе ся питати, «може би-сь що, сестро, їла або пила? то я тобі дістану». [То ти скажиш]: «Здаєся міні, як би-сь дістав від лиса молока, то би-м поздоровіла»“. [При]ходить він до хати, [а вона лягла. Він питає її]: „А що ти, сестро? слаба?“ — „Ой! та-м то, братчику, тяжко з ночі заслабла!“. — „Що ж ти? може би-сь що їла, або пила? Може, тобі чого ся забагає? то скажи“. —

„Здаєся міні, братчику: як би-сь міні від лисиці молока дістав, то би-м здорова була“. Взяв він рушницю, по корчах заглядає. Дивится: дає лисиця дітям молока. Він вицілив, хоче і стріляти. Але вона каже: „Ой, стій! не бий! Що хочеш, то ти дам, тільки не бий! Бо діти осеротиш“.— „Ніц в тебе не хочу, іно ми дай покорму свого“.— „Дам ти свого покорму, і сина до помоги“. [Дала]. Приніс той молоко, дав єї [сестрі]. Вона там покушала, взяла та й виляла.

Приходить Люципер, питаєся єї: „А що? дістав молока“.— „Дістав!“ каже.— „А що ж! вчинися знов слабою. Як він прийде, буде тебе питатися, чого ти слаба, то ти скажи: «не питайся ти, но як би-сь дістав від вовчиці молока, то би-м була здорова», а тії [вовки] его розідрут“. Приходить він і питаєся: „А що ти, сестро? таки слаба?“— „Таже-м слаба, братчику! Здаєся міні: якби-сь міні дістав від вовчиці молока, то була би-м здорова“. Взяв [він] рушницю, пішов. Заглядає по корчах, дивится: дає вовчиця дітям молока. Той ціляє, хоче стрілити. Але та каже: „Ей, не стріляй! Що хочеш, то ти дам, тільки не забивай і дітий сиротами не роби“. А він каже: „Ніц в тебе не хочу, тільки дай міні свого покорму“.— „Дам покорму, і сина до помоги“. Приходить він, дав єї [сестрі]. Вона покушала та й виляла.

Приходить [Люципир]. Питаєся: „А що? дістав?“— „Дістав!“ каже. „Каже ж ему, щоби він дістав тобі від ведмедиці [молока], то тії вже заб'ють“. Приходить [брат] до неї, питаєся: „А що ти, сестро? таки слаба?“— „Та-м слаба, братчику! Але здаєся міні: якби-сь дістав міні від ведмедиці молока, то би-м подужала“. Пішов він, так заглядає за медвидицею. Дивится: дає [медвидиця] цицки дітям. Намірав рушницю стріляти, але вона обзиваєся: „Що хочеш, то ти дам! тільки не бий!“.— „Ніц в тебе не хочу, іно дай ми свого покорму“.— „Дам покорму і сина до помоги“. Приносить він єї [сестрі]. Вона покушала — та й, знов, виляла.

Приходить Люципер: „А що?“ каже: „дістав?“.— „Дістав!“ каже.— „Каже ти ему, щоб він дістав молока від львиці. Вже як его лев не заб'є, то вже нічого ему не можна зробити“. Приходить він до неї. Каже: „А що, сестро? слаба ти?“— „Слаба-м!“— „Каже-но ти, чого тобі дістати?“— „Здаєся міні: якби-сь міні дістав від львиці молока, то як би-м покушала, то би-м поздоровіла“. Пішов [він] в ліс, дивится: дає львиця дітям цицки. Той бере рушницю, міраєся. Але вона обзиваєся: „Стій-но ти! що хочеш, то ти дам, тільки не стріляй! Бо діти осеротиш“.— „Ніц в тебе не хочу, іно дай міні свого покорму“.— „Дам покорму і сина до помоги“. Приносить і [молока від львиці]. Вона покушала,— взяла та й і виляла.

Приходить Люципер: „А що? каже: дістав?“— „Дістав!“.— „Що ми тут будем з ним робили?! Кажі-но ти, як прийде, щоб він дістав такого підпалка, що воно ся само насипає, само ся мелет, само вибирає, само місет, само сажает, само печеся, само і виймає,

а не знати хто їсть“. Прийшов він до неї: „Що ти, сестричко? слаба?“— „Таже-м слаба“.— „Може би ти що їла, або пила? то скажи, то я тобі дістану“.— „Здаєся міні, братчику: якби-сь міні дістав того підпалка з того млина, що воно ся само насипає, само ся мелит, само вибирає, само місет, само сажає, само печеся, само і виймає, а не знати хто їсть“. Той зібрав свою челядь та й іде. Прийшов до того млина. Єму ся дванайцять дверей відчинило. Скоро тільки вступив ногою, — всі дванайцять заперлися, і взяли его чорти дусити. Той просит їх, каже: „Ніц я вам не винен! дайти міні хоть передо смертю, хоть на дудочку заграти“. Єден каже: „Даймо!“ Другий каже: „Ні, не даймо, дусім відразу!“ Третій каже: „Не, даймо! Розбийник люде б'є, — та й того на отдыханье пускают! Даймо ми му на дудку заграти“. Свиснув він [парубок] раз. Поплинь-море каже: „Тамто наш пан плаче“. Свиснув другий раз, обзиваєся медвідь і каже: „Та і правда, що плаче“. Свиснув третій раз. Обзиваєся медвідь: „Скачє, лев, і ти, Ломи-замки! Ви — дужі люди, нехай наш пан ще живий буде!“ Як ся взяла челядь, млин по кавалку розірвали, а чортів по очеретах порозганяли, а свого пана від смерти відратували. Повиймав він тії підпалки, кождому дав по кавальчику, і сам ззів кавальчик.

Ідут додому. Прийшов додому. Питаєся єї: „А що ти, сестро? слаба?“ Вона каже: „Слаба, братчику!“— „А що? їла би-сь той підпалок, чи ні?“— „Таже би-м їла, коби-сь міні дав“.— „А золи би ти ся, сестронько, наїла! Чикай же! Хтіла ти мене нагодовати, нагодую я тебе!“ Нав'язав і в'язку сїна, і наляв єї бочку води, і поставив єдну порожну перед нею, прибив косу до лавки, двері замкнув і запечатував, щоби ся нікто не добув, навіть злий дух. І каже: „Як тую в'язку сїна ззіш, а тую бочку води вип'єш, а тую третю повну наплачеш, тогди я до до тебе прийду“. Забрав свою челядь і пішов в світ.

Прийшов до села до корчми. Сказав дати си квартиру горілки, дві булки і питаєся: „Що вам за тое ся буде належати?“— „У нас за тое нікто гроший не бере, скажи «біг заплаць» і іди си“. [Ззів]. Допіро, він каже: „Дайте ж міні води напитися“.— „Як маєш дитину, то ти дамо дві коновки води“. Питаєся: „Для чого то так у вас?“— „У нас змя води не пускає, у нас колію годують, дают єї діти їсти. Нині зайшла колія на короля: єдну-єдною дочку мав—та і тую буде виводити на обід змиї. А де б ся такий знайшов, щоб єї відборонив, то [тому] половину землі король відпускає“. Але у того короля найвірніший слуга був циган. Вивіз [циган] тую панну, посадив коло кирниці, [щоби єї змя ликнула, а сам пішов]. Бере йде той чоловік до неї. Вона плаче [і каже]: „Не йди до мене! Бо от тільки вигульне, то тебе ликне і мене ликне!“ Каже він до неї: „Не журися! ти-но подивися міні в голову“. Взяв він вклякнув, вона єму ся дивит. Вигульнула єдна голова змиї, — так вона плаче. Як капнула сльоза тому чоловікови на лице,—така горяча, аж лице

облекла! Той прохвотився, не знає, що з ним [ся] робит. Як він взяв тяти тую змію, потяв всю. І з голов язики повитягав, всі дванадцять сховав в кішеню. Допіро, вона просит: „Ходи зо мною до мого батька“. Він каже, що „я прийду, але від-дзісь за рік“. Взяла вона хусточку, роздерла. Дала ему одну половину, а другу собі взяла. Сигнет розломала: дала половинку одну ему, а другу собі. І присягнула, що „не піду замуж, буду чикати тебе“. Пішов він в свою сторону, а вона додому.

Іде вона додому. Циган переходить її: „Куди ти ідеш, кроть твою маму! А я тя доки буду водив?“. Просит вона ся его і каже, що вже найшовся такий, що її від смерти відкупив. — „Ходи, покажи, де знак!“. Прийшов він. Подивився він на тії, змійські голови, що лижат, — каже він до неї: „Тепер же ти присягни передо мною, що скажеш вдома, що то я тебе від смерти відкупив. А ежели не хочеш, то я тебе втоплю“. Допіро, вона сіла та й плаче! От, від одної смерти викрутилася, а від другої вже не годна! Взяла вона і присягнула ему, що піде за него замуж. Забрав він голови в мішок, привів її до батька. Він втішився і хоче віддати за цигана, бо він від смерти відкупив. Засватав її. Але вона доконче вимагає, щоби за рік відложили вісіля.

Прийшло вже рік. [Хтят справляти вісіля]. Приходить тамтой до корчми. Каже: „Дайте міні води напитися“. [Корчмар каже]: „Дам вам тепер води напитися, в нас тепер вода є. Зайшло на королівску дочку колія — змійови і дати, а циган від смерти відкупив. [І нині вісіля]“. Той [як почув], написав бумагу, і прибив лисови на чолі, і каже: „Гляди, іди ж так, щоби тебе ніхто не вглянув“. Той прийшов і, помеже ноги висільних, втиснувся до хати. Вона відірвала, [прочитала] і написала, що нехай найскоріше прибуває, бо вже [її ведуть] до шлюбу. Прочитав той бумагу. Бере іде до неї. Прийшов. І скоро [вона] вглянула, що він іде, зараз вискочила із-за стола. Застановили висіля. [Той каже до цигана]: „Покази, циган, знаки [що ти змію вбив!]“. Пішов циган приніс дванадцять голов. — „А подивітсья-но, чи є в них язики?“. Подивилися: нима! Той [парубок] показує сигнет, [і королівна показує сигнет], складає до купки. Показує хусточку [і вона показує хусточку]. Зложили до купи, ідна хусточка! Показав язики, що „я забив [змію] і повитягав [язики]!“. Дали цигана під арешт.

Тим часом з тим [парубком] роблять висіля. Взяли его ся питати: „Чи нима в тебе якої родини?“ Він каже, що „нема“. — „Але як то? повинна бути якась докончи“. — „Єсть, каже, в мене сестра“. [Король каже]: „Застановити висіля! Поти не буде, поки сестри не привезе“. Запрягли коні, ідуть по сестру. Приїздит [він туди, а вона], сидит коло лавки. — „А що ти, сестро? слаба?“ — „Не, здорова!“. — „Ну, вставай, поїдем зо мною на вісіля“. Привезли її. Допіро, по шлюбі, [треба] стилети постіль. Допіро, каже сестра: „Ніхто не

буде стелети, іно я". Взяла витягнула з змийскої голови зуба, положила ему під голову. І но тільки ляг [він], зуб розігрався, витяв его, забив. Допіро, плаче жінка. Каже: „Він зо мною не нажився на тім світі! Зробити ему скляне труно і пустити на море, нехай пливає". Пустили его на море.

А челядь его стала над морем, плаче. Каже медвідь до собачки: „Поплинь-море! Підн на море, прибий его до берега, най подивимся на свого пана". Той поплив і прибив домовину. Як зачали шукати, найшли ему в потилиці зуб. То й як взяв лизати Поплинь-море,— долизав так, що зуб вискочив: собачку забив, а той ожив. Шкода собачки! — „Лизи, медвідь!". Взяв медвідь лизати. Той зуб з собачки вискочив — то медвідя забив. Допіро, лис каже: „Чикайте! я всіх від смерти відкуплю, і мене не заб'є". Лис, що лизне раз, то за скалу скочит. Лизнув другий раз — за скалу скочив. Третий раз лизнув — скочив за скалу. Як ся вихватив зуб — аж скалу розбив. — „От вже тепер ми здорові всі, ходім до свої пані". [Той] до свої сестри прийшов. Як вчипив цигана коньови такому, що він еще нігде на дворі не був, і сестру до фоста, — і пустив в світ їх обоє!

517. ЯК УДОВИЧЕНКО СВОЇХ БРАТІВ ВОСКРЕСИВ І ЗМІЯ ЗАБИВ І З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 519 зв.]

Була то вдова. Мала дванайцять синів, і одинайцять вмерло, а іден остався. І як вийшов рік, і він [той син] еї казав шити дванайцять сорочок. І вона, лише найстаршому всцібнула три рази [тую сорочку] — і прибіг син [до неї]. І вони так всі повиходили [з землі].

І в їдного короля було три дочки. І в тім городі змія ни пускала води. І еї — діти кидали [а вона їх ликала]. І той молотший [вдовин син] прийшов до того міста — і [королівску дочку] вивизли в буду, [і змія мала еї ззісти]. І він прийшов, тую змію забив, а язики повитягав і в кешеню сховав, і [голови закопав] на дорозі. Вона [королівна по]їхала до круля, а він [удовиченко] пішов в світ.

І циган [здибав королівну і] каже: „Скажé перед татом, що то я тебе відборонив! Бо тя заб'ю!". І каже вона, що „скажу". Приходять вони до короля. І він [циган] каже: „От, я вашу дочку від смерти відкупив". І ему цар казав ся з нею ожинити. І вже зачинає ся вісіля робити.

А той [удовиченко] прийшов до того города — і вже знає, що то вісіля. І він приходить [на вісіля] і питаєся: „А то хто бире [королівску] дочку?" Циган каже: „Я!" — „Ну, то за що ти береш?" Він каже, що „я змію забив". — „Ну, покажи знак!". Показують ему [голови змиї], а той каже: „Що то?" [і показує язики і питає]: „А то?" А він [циган] каже: „Бо ти в мени вкрав!". [Али королівна тогди розказала все].

Взяли цигана і розстріляли. А той [удовиченко] з панною ожинився, і до тої пори жие.

518. ЯК НЕЩАСЛИВИЙ ЧОЛОВІК, ПІДСЛУХАВШИ РОЗМОВУ ЧОРТІВ, СЦІЛИВСЯ САМ, ВІДКРИВ ЗАМКНЕНЕ ДЖЕРЕЛО І КОРОЛІВНУ ВИГОЇВ

[л. 419]

(„Сказка, що вандрувало двох чоловіків, і їден другому вибрав очі за кавальчик хліба“)

Два чоловіки вандрували, і оба хліб несли. Але єден каже: „Знаєш що? Їжмо перши твій хліб, а послі мій“. Той думає: „Добре! не буде міні тяжко нести“ — согласився. Як ззіли вже, той [чоловік] каже: „Ну, давай тепер свого хліба“. Той [другий] каже: „Я тобі даремни не дам. Дай очі вибрати, то дам ти їсти“. Він терпів, терпів. Але голод его як притиснув, то дав очі вибрати. Як зголоднів, знов просит. Каже [той другий]: „Дай руки обтяти“. Той зголоднів дуже: — дав і руки обтяти. То й знов просив хліба. Каже [другий]: „Дай ноги обтяти“. Той зголоднів, — дав і ноги обтяти за кавалок хліба. Як му [другий] ноги обтяв, той просит: „Занеси ж мене де під фігуру“. Той его заніс під шибиницю і там покинув. І він дивувався, що, як хто над'їде, [і він] просит милостині, то ніхто не дає, а іще кажут: „От, шибиник від шибиниці відорвався“.

Пробув [там] цілий день. Вже тихо стало. Той подумав, що, певні, ніч настала, і сам спокійно лежав. Але почув шум, що ніби щось летит: прилітали та й сіли на шибиницю круки. А то були чорти. І зачали питати єден другого: „Яку новену скажиш?“ Єден каже: „Я вам скажу, що от в тім місці нема води: здалека провадят єї і дорого платят, а того не знають, що, якби зняли камінь насеред міста, то би досить було, і якби канав вперед не зробили, то місто заляли би“. Другий каже, що „в тім же місті є королівна; вже сім літ слаба лежить счарована, і доктори курують. Але не викурують: вона вмре. Але якби найшовся такий, щоби казав зірвати підлогу і взяти жабу звітті, расплатати і обкласти єї [королівну], то була би ще здоровша, як перши була“. А третій каже: „Я вам скажу новину, що сеї ночі опівночі спаде така роса, — то, щоби не мав рук, ніг, очий, то щоби покачався, то всьо повідростає ему“. І сказали до себи: „Розлітаймося, бо вже далі опівніч наступит!“.

Полетіли. Той не знав, коли опівніч буде, але завше качався, тер очі. Як надійшла та година, — відросли руки, ноги, і зобачив [він] на очі.

Рано приходит до міста. Питаєся: що му дадут за тоє, що він відкриє воду? Дали му досить гроший і народу, щоб поробити канави. Відкрив той камінь, — вода вдарила, і було достатком. Король, як ся довідав, післав за ним. Каже: „Коли ти міг воду пустити, чи не міг-би ти мою дочку лічити? бо вже докторі відступили“. Той каже: „Можу в трох днях. І буде здоровіша, як була перши“. Король сказав: „Як зробиш то, то я віддам за тебе“. Той зараз зробив, як чув, — і вона виздоровіла. І зараз вісіля зробили.

І як був королем, его товариш здибав на дорозі і каже: „Даруй міні, що я тобі зробив! Зроби ж міні так, як я тобі“. Той обтяв, як треба, і занести казав під шибиницю. Лежав той тихо. Аж ноч'ю три чорти прилетіло. Питає еден другого яку новину. Але той обзиваєся: „От перши: що сьмо говорили, хтось послухав. Поглядімо, чи нема і тепер кого“. Як злетіли, найшли, і в кавалки розірвали.

519. ЯК НАЙМОЛОДШИЙ ДУРНИЙ КОРОЛЕВИЧ БАТЬКОВІ ДІСТАВ ЯБЛУКА МОЛОДОСТИ ТА ВИДЮЩОЇ ВОДИ І З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 561 зв.]

Був король. Мав три сини: [два розумних, а третій дурний]. Сам [він] ся зостарів і на очі стемнів. І каже до них: „Діти! я чув, що ест видяща вода і молоді літа. Як би ви міні дістали!“. Допіро, вони [два старші] кажут: „Будемо по світі їхати і шукати. Як найдем, то привезем; як не найдем, то ся вернем“. Казали собі зробити порон, взяли на сім літ харчу, і поїхали обидва враз.

Той дурний повідає: „Вони поїхали, та не найдут. Зробіт міні, тату, порон: я поїду і найду“. Закликав батько столяра, дав ему три півсетки валовини, і казав зробити валовляний порон. Допіро, взяв він на сім літ харчу і поїхав. Вїхав сто миль — надibaє купину, в ті купені — хату; а в ті хаті пустельник сидит. Допіро, прибив він порон до купини. Входит до хати.— „Добрідень!“ каже. Ему відказуют: „Дай Боже здоровля, паничу-королевичу! Де ти ся взяв?“. Повідає: „Іду за молодими літами і за видящою водою. [Чи не чували-сте?]“. Він [пустельник] каже: „Чував я. Але ще далеко треба їхати: сто миль,— то там вам сприяют“. Сідає [королевич], їде. Приїхав сто миль — надibaє купину. На тії купині — хата, а в хаті пустельник сидит. Прибив порон до купини, ввійшов до хати, каже: „Добрідень вам“. — „Дай Боже здоровля, паничу-королевичу! Де ти ту взявся?“ — „Іду, питаю за видящою водою, за молодими літами. Чи не чували-сте?“ Він каже: „Чував я. Але ще треба плисти сто миль, то там тобі скажут“. Сідає, плине третих сто миль. Проїхав сто миль, — надibaє купину. На ті купині — хата, а в ті хаті — пустельник. Прибив [царевич] порон до купини, ввійшов до хати. Каже: „Добрідень вам!“ — „Доброго здоровля, паничу-королевичу! Де ту взявся?“ — „От, каже, їду за молодими літами і за видящою водою“. — „Ще маеш їхати сім миль. А там буде берег. І щоби-сь мав сім коний, пороставлених на кожді милі по одному. І там буде дворець, в тім дворці кирниця, а коло тої кирниці яблонь: в ті кирниці — видяща вода, а на яблоні — молоді літа“.

Поїхав він і приїхав до того дворця. Ввійшов в покої і каже: „Добрідень“. Ніхто до него не відповідає. Він прийшов до другого [покоя], сказав другий раз, — і ту ніхто не відповідає. Дивится: стоїт кирниця з водою; коло неї яблонь з яблочками, під тою яблункою

канапа, а на ті канапі прекрасна панна спит. Він взяв води, набрав в бутильки, сховав в кішеню, нарвав яблук, зав'язав в хустину і поклав на столику. Знесла его погана охота з панною жартовати: пожартовав з нею — вона спит, не чує. Він взяв паперу: [написав], який він і якого царя син, і за чим приїздив, і своє прозвання: як ся називає. Взяв запечатував і прибив до шуфляди [не зверху, а] зі споду; сам забирає в руки яблука і в двері іде. Вийшов в ганок. Кінь до него повідає: „Скупайся, пане, бо-сь тяжкий“. Він каже: „Недалека сторона! милю повезеш“. Скоро іно сів на коня, — як ся заточит, як вдарит кінь в спренжину! а там музика стояла. Як зачали в барабани і музику грати, — розбудили єї. А вона була королевська дочка і тримала собі всьо. Зе сну встала, наробила крику. Каже: „Кіт був, молоко їв! лапайти, щоб его злапати!“. Заким вони ся зрухали, він милю втік. Приганяют тудя, — а він на другого коня пересів, і втік знов за милю. І все за милю перед ними тікає. Прибігає. Недалеко берега стоїт дуб. Він як вдарив в того дуба — на тріски розсипався! І написав бумагу і кинув, а в ні написав, що „хто мене догонит, то і тому так буде, як тому дубови!“. Досить, що приїхали вони до води, а він — милю на воду! Вони кричат до него: „Покажися нам, що ти єсть за еден?“. Він зігнувся, підніс свої манатки, і їм задок показав. Приходять вони з тим словом до свої панни і кажут, що „нема нічого: не дігнали! іно нам задок показав“. Допіро, вона ставит по шляху слупи і малює чоловіка: [лиця] — нема, іно задок. А він взявся і поїхав.

Вїхав сто миль, надібає своїх братів. Вони здалека стали і пізнали его. А тимчасом в них не стало харчі, і вони вже еден другого [мают вбити і] ззісти. Але як зобачили, що хтось іде, каже: „Чикай-но! не губімся! от хтось їде“. Приїздит він до них. Сказав „помагайбі!“. Вони відповіли: „Доброго здоровля, брате! Добри, же-сь приїхав. Бо ми хтіли еден другого стратити, бо не маєм о чім жити. Возьми нас з собою додому, то ти будеш віддихав, а ми будем поганяти“. Він каже: „Коли ви мене стратите! Присягніт передо мною: як ви мене не стратите, то вас возьму; а як не присягнете, то вас жадного не возьму“. Допіро, вони перед ним вклякнули і присягнули, що вони его не стратят, хоць би спав чи даром сидіт. Приїхали вони може миль сто. Він ся розіспав і спит. Вони взяли его воду собі, а ему з мора [простої] набрали; взяли ябка ті собі, а ему квасниць дали таких, що не потрібні. Добилися вони додому. Він наперед становится, дає батькови води. — „Нати, каже, помачайти очі, будете світ виділи“. Батько очі помачав. Вода — солона, зачала гризти. Кричит, бо болит. Повідає: „Дай боже міні світа бачити — остатний раз будеш за ліками їздити так!“. Допіро, дают брата свою воду. Як примачав очі — так зобачив світ, як ще був молодий. Допіро, дали ему три ябка ззісти. Він ще молодший став, як его сини.

І каже до найвірнішого слуги: „Возьми коня, осідлай, бере лук, і їдь на польованя. І щоби-сь міні его [отого третього сина] сплював і приніс з него серце і мізельний палец!“. Приходить [слуга] до него, каже: „Паничу-королевичу! Сідлайти коня, поїдемо на польованя!“. Той питаєся: „Чи поїдемо з псами, чи самі?“ — „Ні, каже, поїдемо самі“. — Сідають на коні і їдут. Приїхали в ліси, в пуші. Слуга каже: „Злазіт з коня, бо я вас буду польовати“. А він каже: „За що?“ — „Батько так казав“. — „А який же знак казав принести?“ — „Серце і мізельний палец!“. А він каже: „Вважай на Бога! Можеш мене і так пустити, а знак можеш дістати!“. — „Що ж! каже: коли казав непримінно принести!“ — „То от, видиш, єсть в мене собачка. Вбий! таке в псу серце, як і в чоловікови“. Взяв [царевич] пса вбив, серце виняв; руку приложив до дуба, втяв палец, віддав, руку завинув. І перед ним присягнув, що не буде в свого батька землі находится, а піде в другу. Приїхав слуга додому, віддає знак. Батько казав схоронити, і ему подякував, що він справедливе зробив, як му сказав. [А королевич зайшов аж до далекого короля, і жив там три роки].

Але в тої панни народився хлопец, де він їздив за водою і молодими літами. Хлопец росте, а вона не знає, що то за еден его батько був. Той хлопчина виріс до трох літ, — в три роки зачав ходити. Вона сіла на канані і шие, а дитина по землі лазит. Влізло під стіл, зобачило тоє письмо, [прибите під шуфлядою], — давай дерти пазурами. Віддерло від стола, приносить, і показує мамі свої. Вона зараз прочитала; пізнала, який его батько, що він за еден і де він жие. Пише лист до его батька, щоби він прислав єї его.

Допіро, батько питаєся старшого: „Ти там був?“ Той каже: „Я!“ — „Ти ніц там не зробив?“ Він каже: „Ні, тільки взяв-им води і яблук“. — „Ну, каже, їдь“. Їде він до неї. А вона строїт міст, і самою червоною китайкою сім миль моста оббила, поставила слуп, і на нім написала: „Як поїде той, що в мене був, то най їде мостом, а як той, що не був, най їде по-за міст [бо згине]“. Приїхав, — подивився, і поїхав по-за міст. Приїздит до неї перед ганок, а вона кричит з другого пьонтра: „Ти в мени був?“ Він каже: „Я“. — „Що-сь ту зробив?“ Він каже: „Нічого, тільки взяв води, яблук, та й поїхав“. Вона крикнула на слугів: „Різок!“ Як схватили, так оббили, аж его викинули на брику. Вона каже: „На другий раз, щоби-сь не признавався, коли-сь не був!“ Він їде додому. Батько питаєся: „А що там, сину?“ — „От, вона хоче, щоби я взяв. А вона така бридка, що аж не можна на ню дивитися“.

Заким вони вдома ся розговорили, а вона присилає письмо: „Давай міні того, що в мени був“. Середуший син відзиваєся: „Я був!“ — „Ну, збирайся і їды“. Бере він їде. Приїхав до того моста, подивився на письмо, на письмі написано: „Як-ись в мене був, їдь по мості, а як не був-єсь, їдь по-за міст [бо згинеш]!“ Бере

він їде по-за міст. Приїздит до ганку. Вона до него кричить: „А ти в мене був?“ Він каже: „Я“. — „Що-сь ту зробив?“ — „Взяв-им води і яблук і пішов, а більше ніц“. Крикнула на слугів: „Різок!“ Які му дали двісті різок, насилу его висадили на брику. Бере він їде додому. Приїжджає додому, батько питає: „А що там, сину?“ — „А що ж? Вона хоче, щоб я її взяв, але бридка,—не сподобалася міні!“

Вона через третій день присилає до него [короля] письмо: „Давай міні того [сина], що в мене був! Не присилай міні дурнів! А ні,—ставай на війну!“ Він, допіро, відписує, що „той, що в тебе був, помер“. Подивилася вона в тоє письмо і пиши: „Викопай міні неживого, най я подивлюся, чи то він сам. А ежелі не приставиш, то прибувай на війну. А не прибудеш, то я до твого дворца прийду“. Питаєся свого слуги: „Скажи міні правду: чи ти его стратив, чи в світ пустив? Як-ись его в світ пустив, маєш від мене два каміня злата, два каміня срібла; а як его вбив, [то і] ти пропадеш, і я пропаду!“ Він повідає: „Я его в світ пустив, а Бог его знає, де він знаходиться“. — „Ти тим не турбуйся! я его найду. Добре, що він живий!“

Розіслав письма по всіх землях, і едно попало до того самого [короля], де він [син третій] був три роки. Допіро він [король той] подивився на письмо. Пізнав [про себе], що то він сам; але [про королевича] не знає, чи то він сам, чи ні, бо [королевич] відколи прийшов, то руки всьо обвинені. Повідає [король] до свої дочки: „Іди з ним в шашки грати. Коби ти як здерла з руки завиненя, подивила би-сь, чи має він всі пальці, чи ні“. Пішла вона грати. Здерла ему завиненя, подивилася: нема [мізельного] пальця. Зараз прибігає до батька і каже, що „нема пальця“. І король відписує в письмі [до его батька], що „єст в мене, а я не знав, звідки він“. Батько подивився [в той лист]. Посилає за ним, [і пише] що „сину мій! присилає твоя панна, щоби-сь до неї їхав; а як тебе не буде, щоб ставати до війни“. Він [одержав], подивився на письмо, і відписує до батька, і каже: „В мене батька нема. А хоць був, то батько казав мене вбити, і я померший“. Дивиться батько, що він відказуєся,—бере закладає коні, їде сам до него. Приїхав до него батько—він до жінки не відказуєся, але батькови каже: „Ви не мої тато, бо-сьте казали мене стратити“. Батько відказуєся, що „то не через мене, але через твої братя. Ти міні даруй, а їм—що схочеш зробиш“. Він каже: „Перше, тату, спорадіт міні поясід під сріблом, коні—під сріблом, льокай і фурман—під золотом. І щоби всьо тоє було коване на бритвах: куди поїду, щоби земля підо мною відскакувала“. [Батько всьо так ему зробив]. Допіро, він взяв їхати.

Приїхав до того моста, що сім миль китайкою оббитий. Подивився на письмо. В нім написано: як чоловік тої панни, то мостом повинен їхати, а як інчий, то по-за міст повинен їхати [бо згине]. Повертає він на міст. Як повернув на міст, як повіє вітер,—то, що поясід розкрає, то вітер аж попід облаки носить, тую китайку. Вийшов его

[малий] синок на друге пьонтро. Подивився—і побіг до мами. Каже: „Мамо, якийсь пан їде нашим мостом. Так китайку рубає, аж попід облаки носить!“. Вона каже: „То, сину, твій тато їде“. Злазит звітам, виходит на ганок. І він заїздит. Вона питаєся: „Ти в мене був?“ Він каже: „Я“.—„Що ж ти зробив?“—„От, взяв-им води і яблук і пожартовав з панною, що спала“. — „О! добрі міні жарти! раз пожартував —і хлопця, як намальовав, на своє лице!“. Взятися за руки, приходят до покою. Розговорилися. Зараз давай ксьондза, справляють вісіля. Дав їм [ксьондз] слюб. Вони побальовалися через три дні, і він до неї каже: „В тебе весіля, а мого батька нема. Поїдем до мого батька, буду собі [там] справляти“.

Допіро, вона з радощами бере своє войско і їде з ним до его батька. Приїжджає до его батька. Він втішився сином і синоюю, і до смерті рад, що вони до него приїхали. Закладає баль, спрощує з других землів королів, що сина женит. Побальовалися три дні і три ночі. На четвертий день [королевич] виходит і просит батька. Каже: „Що своем братям зробити, що вони міні прибавили наглої смерті?“. Він [батько] каже: „Сину! що хочеш, що тобі вгодно“. Він зараз спросив ковалів. Витягнули желіза штери пруди. Казав [їх] братям в п'яти позабивати, а на карку позагинати. Вивів пару коний зо стані і пустив в полі гуляти; хто би здибав і подивився, то щоб всякий знав, що їм смерть за несправедливість зроблена.

520. Т Е Ж [л. 258 зв.]

(„Сказка, що король мав три сини і на старість восліп, і ті сини діставали ему видууючої води“).

Був ту король. Мав три сини: два розумних, а третій —дурний. І він на старість восліп. І приснилося ему, же ест цілуща і жевуща вода і молоді літа. І, допіро, каже своем синам, же „приснилося міні во сні, же в тії і в тії землі ест вода цілуща, і жевуща вода, і молоді літа. Котрий би з вас дістав?“. Старший каже: „Я дістану“. І каже собі зробити корабель. [Взяв] на сім літ харчу і води і поїхав за море. І їди—і нема по нім жадної почутки. Допіро, молотший [середущий] каже: „Я поїду, то я дістану, бо він [старший] може умер“. І той [середущий] взяв корабель, і їди по морю. І той поїхав, і бавився через штери роки, і нема по нім жадної чутки.

Обзиваєся той дурний: „Вони її не дістанут! аж я дістану“. Казав собі смоли накупити і валовини, і робит собі корабель. Сам бере всьой припас і їди. Вїхав водою сто миль. Надібає кимпу, на кимпі пустельник. Питаєся [пустельник]: „Де ти їдиш, королевичу-Івани?“—„Ой, чув то я, що ест молоді літа і цілуща і жевуща вода“. — „Ідь, каже, ще других сто [миль]. То ще ест на другі кимпі пустильник, то его ся питаєш“. [Приїхав він] і питаєся того другого. А він каже: „Ідь ще сто, то надблиш третю кимпу, то надблиш

[там] пустельника, то ся его спитаеш". І приїхав, питаєся третого: „Де ту ест молоді літа і жевуща і цілуща вода?" А він каже: „Ідь ще сто миль, то ся приб'еш до беріга, і спросиш его [четвертого пустельника]: «че ни чув ти де за молоді ліга? і за цілушу і за жевущу воду?»". [Той приїхав і питає, а той пустельник каже]: „Ідь до беріга, і купе собі сім коний, і ростав їх на сім миль. Бо ти їдним не доїдеш. І там приїдеш—буде огромный палац. І приїдеш—там буде на подвіру кирниця. І тільки щоби-сь восторожні брав".

І він [так все зробив]. Заходить туда, набрав води в янд[и]лочки—цілущої і видущої води; а яблук нарвать—то тії ябка молоді літа. І вступає до комнати, до панни. Застає її сомлячу. І вона спала, а він согрїшев з нею. І написав бумагу [про те, що зробив], і під шуфляду підліпив, і звїдтам вийшов. Скупався в керницї. Вилазит с кирницї—заціпив в срюбу. Вдарила музика, і вона [панна] ся пробудила. А він сїв на коня і втікає. Вона ся вобудила—і за ним! А він, що в'їде миль, то на другого [коня] сідає. І тікає до мора, а вона за ним в погонї. Він впав на корабель, від'їхав від беріга; а вона ся зістала і просит его: „Скаже, що ти за їден?" Він сплустив штани і показав єї задок. Вона, допіро, повертає і каже тим шляхом задки малювати.

І він їди. Надибає своїх братів, що по мору пливають. І вони кажут: „Вот наш дурний їди!". Він каже: „Добрідень вам, братя! А що? каже: дістали-сьти живущої води і молодих літ? А видити, що я дістав!".—„А ну ж, покаже!". Він показав. А вони просят его: „Дай нам що їсти". І він дав їм свого корму, а сам ся зморив і заснув. А вони взяли від него відібрали [живущу воду і морскої наляли, і відібрали ябка—молоді літа], а ему инші, [ки]слички дали. Приїзжают додому. І батько питає: „Которей дістав?" А дурний каже, що „я дістав". Ну, подав ему яблук. Той їсть—і такий старий [як був]. Дав ему води відміняної, а вода—з мора: знати, ест солона і всіяка. І помастив нею [очі]—ще гірши їсть [очі]. А тії повїдают: „Де він годни дістати? от ми—то дістали!". Подали свої води. Він виввся—і світ зобачив. Зів яблук—молодий став.

Допіро, розсердився на дурного і припоручив міністрови, щоби его стратити і [щоби] серце принїс на знак. І міністр его вивїз в ліси тратити. А він ся взяв в него просити. Той каже: „Не могу я тебе відпустити [бо знаку ни буди]".—„Онди біжет собака, і вбий его і вийме серце, то таке, як твоє [і моє]". І вбив [міністр] собачку, і виняв серце, і визе. І присягнув [королевич] перед ним, що „я в тії землі [мого батька] не буду". І він [міністр] дав корольови серце на знак.

І вони живут, може, тре роки. Зачала тої панни дитина лазити. І воно тую бумагу [що королевич лишив] відірвало. І вона прочитала, же „с такої-то землі короля син набрав води і согрїшив з тобою грїх". Посилає [вона] бумагу: пиши в тую [землю, де батько его корольом був] і каже: „Дай мені того, що ту [у мени] був".

Кличе він тих [двох] синів своїх: „Котрий там був в тії пані?“. Старший каже, що „я був“. І він бере і посилає его водою. І приїздит [старший королевич] до того беріга. І там вона казала сім миль китайом вбити. І допіро питаєся [фурман]: „Котрою [дорогою] їхати?“. Він каже: „Їдьмо мимо, [не китайом]. Тота [королева] ви[й]шла, дивится і каже: „Якись дуринь“. І питає его: „Ти був ту?“. А він каже: „Я!“. — „Ти набрав води?“. А він каже: „Я!“. — „А більше що-сь зробив?“. А він каже: „Ніц“. І вона его вибила і прогнала.

Той [ще] не доїхав додому, а вона пише [до батька]: „Давай того, що ту був“. Відскакує середущий, і він каже, що „я [у неї був]“. І той їди, і вона тому само тоє зробила, і прогнала додому.

Тимчасом пише [до батька] знов, що „дай міні того [сина], що ту був! А як не дась, то завиду на тебе вилику віну“. Той просит того міністра: „Скаже міні, чи ти его стратив, чи не“. Він каже, що „як же я міг ни стратити, коли ви міні казали?“. Той его виликою наградюю наградив, і він признався. І, допіро, той [король-батько] написав письмо і посилає по світі его шукати. Зачали шукати і нашли [в далекій землі]. Він повідає, що „я ни мав батька“. Батько приїжає і просит его, що „Їдь! бо пропаде мій край“. І він каже: „Роби міні всю кіньску упраж зо злота, то я поїду. І ще, міні пояс[д] зроби“. І він [батько] ему зробив [все], і той дурний поїхав.

Приїжає на той шляк, де китайом вибито. Питаєся фурман: „Чи їхати шляком, че китайом?“. Той каже: „Просто їдь китайом!“. Приїхав там. І каже тая панна до тих дітій: „А во наш тато ест!“. І вона его взяла до покою, пріспалася з ним, і зачали балюватися. І видали балъ на дві ниділі.

Посля забираються до его батька. І батько ся з нех втішив. А своїх братів [той королевич] почіпляв коням до фостів і пустив в світ заяйчий (sic *).

521. ЯК СЕМИЛІТНІЙ ДАВИДОК БАТЬКОВІ ВИДЮЩОЇ ВОДИ ДІСТАВ [л. 430 зв.]

(„Був король сліпий, і мав три сини, і ті сини діставали ему видущої води“).

Бо то був король сліпий. І мав три сини: два розумних, а третій — дурний. І приснилося тому корольови, що за мором ест така кирниця, що, як би ся вмив з неї водою, то би побачив на очі.

Допіро, найстарший его син бере сідлає собі коня і їди з тою водою. Але но виїхав на шляк, дивится: стоїт слуп, і на нім написано, що „хто поїди первою дорогою, то буди кінъ ситий, а сам голодний; а хто поїди другою — то буде сам ситий, а кінъ голод-“

*) Читати треба або «в світ за-очі», або «в слід заяйчий». М. Л.

ний; а хто би поїхав третою, — то но в їдній сорочці звідтам повернися“. Бере він їди тою дорогою, де написано на слупі, що, як поїди туди, то но ся в їдній сорочці звідтам поверни. Де ему випала ніч в коршмі. Заїхав він до тої коршми. А там нема нікого, іно горит в пецу вогонь, і свічка ся світит. Сів він коло того вогню і сидит. Ось ту десь з'явилося три панні. Сідають коло стола і грають собі в карти, — а він дивится на тото. Але скучив собі так сидіти, і каже до них: „Чи не можна би з вами в карти заграти?“. — „А чому ж? кажут: можна!“. Він сів з ними грати в карти. Програв всі свої гроші, шо мав на дорогу, ще й коня, а сам іно лишився в єдній сорочці; так, як на тім слупі було написано, то так ся і стало. Та й бере і їде додому. Прийшов він додому. Питаєся его батько: „А що ж? є тота вода?“ — „Не, каже: нема, бо-м не міг доїхати. Всьо-м потерав, свої гроші і навіть коня, та й таки-м не міг доїхати“.

Ну, бере вже їди середущий. Але і той так зробив, як і старший.

Допіро, бере їди наймолочший син, которий називався Симилітний Давидок: „То я батькови дістану води, коли ви-дураки не дістали! Але перши треба мені купити сім шинов по сім пудів заліза і зробити булавку“. Взяв ему батько зробив. Пустив він єї вгору, а сам положився на добу спати, і так сказав, щоби его ніхто не будив аж доки тота палечка не буди летіти. Ось тут зачала тота палечка летіти. Его збудили. Він встав, підставив мізельний палец, — і вона ся зігнула. Допіро, він їде до батька і каже: „Тату! то ще малий для мене припас. Бо, як вона летіла, то я підставив мізельний палец, і вона ся зігнула. Але ще мені купіт трое шинов по трое пудов заліза, і знов зробіт булавку“. Той взяв купив і зробив му знов булавку. Він взяв кинув тоту булавку вгору, а сам положився на добу спати. А сам ся казав збудити, як вона буде летіти. Ось тут в добу литит тота палечка. Тут его зараз збудили. Він встав, підставив чоло. Вона ся не зігнула. Він взяв єї — і пішов собі вибирати коня. Але до котрого прийди, положит тоту булавку, то і кінь вклякне. Допіро, він приходит до тата свого і каже: „Нема у вас такого коня, щоби я міг на нїм поїхати. Але я піду пішком“.

Взяв собі тоту булавку і гроший і їде. Але на дорозі надібає бабу. Вона зачала его ся питати, куди він їде. — „Нащо ж тобі [знати], куди я їду?“ — „Ну, каже: можи, би я тобі що помогла?“ — „От, каже: їду для батька за водою“. — „За якою?“ — „За такою, щоби міг забачити на очі“. І каже: „Ну, а що ж, бабуню? дістану я, чи ні, тої води?“ А вона каже: „Та ти дістати дістаниш, але малий припас маєш. Но як би ти послухав мене, то я би тебе порадила“. — „Ну, як жи?“ — „Ото так: як преїдеш над море, то там буде лежати маленький камінь, то ти его торкни. То з него вискочит панна“. Той так зробив. Прийшов над тое море, торкнув той камінець, — вискочила панна і каже до него: „А як ся маєш, Симилітний Давидок? а де ж ти тут взявся?“ А він каже: „Їду батькови за водою. Але

не знаю, чи дістану". Вона каже: „Дістанеш, но що малий припас маєш. Але іди от під тую гору. Там єст скала, і в тій скалі дванадцять дверей. То ти відбий тоті двері і возьми собі того коня, що там стоїт на дванадцятьох ланцухах. То вводи латвіщи тобі буде дістати". Він пішов, відбив тоті двері. А кінь обзиваєся до него: „А де ту взявся Симилітний Давидок? таж я на тебе вже сім літ чикаю!". А він каже: „Іду світ страстовати, а батькови води діставати. А дістаним чи ні?". А він каже: „Можна дістати, але з виликою трудностю".— „Чого?" каже. — „Бо малий припас маєш, треба лучшого. Але сідай же но намени, та поїдим". Сів він на него. Ідут, ідут—приїздят до того самого слупа, де тоті его браться іхали. Та й став [Давидок] і каже до коня: „Ну, которою ж дорогою будем іхати?". А він каже: „Я не знаю!". [Той Давидок подумав собі:] „Іхати тою, де написано: «хто нею поїди, то звідтам но в сорочці ся верни»? [Не добре!]. Або тою, що написано, що «я буду ситий, а кінь голодний»?— то ти мене не повезеш! Але лучши тою поїдемо, де написано, що я буду голодний, а кінь ситий".

Ну, бере він іди тою дорогою. Іди, іди. Надибає на тім шляку хатинку. І в тій хатиньці—молодиця. Та й но его побачила—і каже: „Як ся маєш, Симиліток Давидку? куди так ідеш?— „Іду світ страстовати, для батька води діставати. Дістану, чи ні?". А вона каже: „Коли малий припас маєш! Але як би ти поїхав до мого батька та попросив его добри, то би він тобі відміняв". Бере він іди до него. Приїхав, зачав его бросити. Він ему відміняв і, каже до него: „Пам'ятай жи: як преїдеш над море, так не жалуй свого богатирского коня! добри по вухах шкрабай! Бо, як зачепиш що-небудь мора, то не переїдиш, бо морські птахи зараз зловлят".

Приїхав він над море. Як пальнув коня по вухах, — перелетів на другу сторону так, що ніц не зачпив мора нічим: ні фостом, ні копитами. Понабирав води в фляшчинки. Та й вже би но було іхати,—але їму ще ся хотіло коло тої панни умізгати, що була коло тої кирниці. А вона спала. Він справився коло неї так тихо, що вона і не чула, та й сам поїхав. Тота ся пробудила;—пізнала по собі, що хтось був коло неї. Рушай за ним в погоню! Тут-тут вже що-но его зловити! Той приїхав до того, де заміняв булавку, та й каже: „Ей! що я буду робив? в погоню іди за мною!". — „А то не треба було її зачпяти! поганяй,— каже,— як-найборши до мої дочки"! Приїхав він до неї і каже: „Ей, змилуйся! порадь мені що в тім! бо от летит за мною в погоню!". Вона взяла дала ему платочок і каже: „На-тобі его, і як-найборши лити до тих слупів, що на шляку стоять, куди ти перши іхав". Той но-як преїхав до того слупа, махнув назад тою хустинкою,—та й еї коні стали в крові. І каже [панна] до него: „Пам'ятай жи! приїзди за три роки, то буди твій син і мій".

Та й він взяв пішов з тою водою. Та недалеко вже свого батька,—та зморив его сон, і він заснув. Браться его старші прийшли до него,

взяли тоту воду від него, а ему голову стяли. Так его і лишили. Де там була і кирниця недалеко него, де він лижав. І, як на тоє ж, прийшла якась молодниця по воду та й зобачила его і каже: „Ото якийсь безсумлінний збавив его життя!“. Але ось тут ящерка єї поперед вочи мегнула і понесла в писку якийсь листочок жлія. Тота молодниця дивиться, що вона буде з тим зільом робити. А вона принесла того зіля і обводит свої діти ним, що такжи хтось їм голови повідбивав. І вони воживають. Тота жінка взяла собі кілька листочков того зіля. І приложила ему голову до шиї, обвила его кілька разів, — і він зцілювся і вожив. Та й каже до неї: „Ото-м крепко заснуви!“, — „А правда, — каже, — що крепко! бо як би-м тебе була не збудила, то би-сь був так вічно спав“. Подякував він єї. І пішов вже собі меже діди, а до батька не йшов. Де він там вже собі і жив.

Вийшло вже три роки, — пиши тота панна по світі, що „хто то для такого і такого цара діставав видющої води, ней ся явит до мени“. Де вже дійшла та бумага до того цара, що для него то води діставали. Каже він до найстаршого: „Ну бери, їдь туди!“. Бере він їди. Приїхав до неї на подвіра. Обачив [его] той єї син і каже: „Мамо! мамо! а озьде наш тато преїхав!“. Вона подивилася та й каже: „То, сину, не тато, іно твій стрій. Іди привитайся з ним“. Той ту зараз вибіг, взяв его за руку, потиснув, — та й він ему вмер в руках, тому синкови.

Бере вона знов пиши письмо, що „ней такий-то і такий непременно перебуває до мени“. Каже він [король] молотшому [середущому синові], щоби їхав. Бере він і їди. Приїхав на подвіра. Той хлопец каже: „Мамо! мамо! от наш тато приїхав!“. Вона знов подивилася і каже: „То, сину, не тато, іно твій стрій. От їди, привитайся“. Взяв ізнов той хлопец і того за руку, — вмер і той ему в руках.

Вона знов пиши, щоби таки й той і той явився до неї. Досить того, що той Симилітний Давидок почув того. Бере собі і їде туди до неї. Приходить туди на подвіра. Той хлопец побачив і каже: „Мамо! мамо! якийсь дід до нас їде!“. Вона подивилася та й каже: „То, сину, твій тато“. — „Але не! дід!“. — „От їди, привитайся“. Той зараз привитався з ним, — зачали ся гостити. Послі він ожинився з нею, і жиют собі до тої пори обое.

А его брати повмерали тому хлопциви в руках за то, що сказали перед батьком, що то вони дістали. Бо як би були не казали, то би він їх був не посилав, і вони були б жили.

522. ЯК ЧОЛОВІК СЛАБОМУ КОРОЛЄВІ ПОМІЧНЕ ЛЕВ'ЯЧЕ МОЛОКО ДІСТАВ [л. 351]

(„Сказка, що заслаб король і назав собі дістати від медви[ди]ш[и] (sic) молока“).

Раз круль був заслаб. Доктори раїли ему дістати молока із лева і того молока напитися, — то буде здоровий. Круль викликає,

чи ни найдеся такий охотник достати того молока,—зробит его богатим. Найшовся еден. Казав собі дати на еспенс—і відіслали его в пуці. І казав, що „я дістану, а ежелі не дістану, то житя свое тираю“. Ну, поїхав, і забавився скілька неділь, і молока дістав. Назад ся виртає додому,—сон ему сниться, що руки кажут, що „ми варти похвали, бо то ми дістали і доїли!“. Ноги кажут: „Ниправда! бо, як би ми були ни шли, то ви би були не доїли“. Язык знов обзиваєся: „Ви всі дурні! то через мени—тоє щастя“. Руки і ноги зачинают ганьбити того языка: „А ти що маеш до того щастя? твоя всьо ниправда!“. Язык каже: „Ну, ніці я вам покажу!“.

Приїхав він до того короля с тим молоком і каже: „От я приніс молока від суки!“. Король розгнівався, казав взяти в тюрму і засудити его—повішати. Видут его до шибиниці. Обзиваєся: „Дайти мині ще поки. Я іще вернуся до короля, і маю дві-три слові ему сказати“. Вирнули его. Прийшов [він] до короля і каже: „Вельможний крулю! тотое [молоко] ест од лева. Али то, що я перши сказав, тото із виликої втіхи, і язык так вимовив! А нихай докторі спробуют, то зобачити, що то таки й із лева молоко“. Спробували докторі,—і то правда оказалось. І тогди дарував ему круль свого половину царства.

523. ЧАРІВНА ЩІТОЧКА Й ГРЕБІНЕЦЬ РЯТУЮТЬ НЕЩАСЛИВУ ДІВЧИНУ [л. 548 зв.]

Був собі чоловік і мав двоє дітій: сина і дівку. І дуже дівка ладна була. [Батько їм вмер] і він, той парубок, захотів ся жинити. І шукав собі жінки, і ни найшов такої ладної, як сестра,—і хочи ся з нею жинити. Вона ни хоче, плаче; а він таки й напирается! Али вона взяла і пішла в світ. Приходить аж до моря. І коло моря хатинка, і в тій хатинці—богиня*), і [з неї] така дівка акурат, як вона. І богиня ся питає єї: „Чого ти, дівонько, ту зайшла?“. І тая [дівчина] єї росповіла [всьо], і тая [богиня] сховала тую [дівку] під корито. Ось ту прилітає стара [богиня] і каже: „Пфе, пфе! десь ту прісна душа смирдит!“— „А де ту, мамо? ту ворон кости ни занесе, ни шоби ту хто зайшов!“. І тая стара пішла знов над море, а тая дізка[-богиня] зібралася із тою дівкою і пішли. І вона [тая стара богиня] воглянулася, що єї [дочки] нима,—і давай летіти за ними. І тая дівка[-богиня] взяла собі счітку і гребінец. [Побачила, що мати летит], кинула счітку,—зробився ліс. І тая єї мати вигризла ліс. І вже дівки—нидалеко єї брата [тої дівчини]; а тая стара литит за ними. Допіру тая дівка[-богиня], як махнула гребінцем—і зробився став. І тая [стара] як зачала тую воду пити—і лопла. А тії прийшли до того сила, де той брат був, і брат тую дівку[-богиню за себе] взяв і жив з нею вже. І вже собі добре жили.

*) Порівн. № 620, М. Л.

524. ЯК ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАРІВНИЧОГО СОЛОВЕЙКА КУПЕЦЬКИЙ СИН ЗРОБИВСЯ ЦАРЕМ, ДРУГИЙ — БАГАТИМ, А ДОЧКА — ВСЕ-ВІДУЩОЮ [л. 487]

Було то двоє бідних дуже людей, що ни мали звітки жити. Али разу їдного зляпав чоловік соловейка і каже до жінки: „Понесу я, жінко, до міста та продам, то будим мати хотя з бохонятко хліба“. Жінка каже: „Ну, то ниси“. І той поніс. Приносить в лавки миже купці. Єден купец заглянув і каже: „Дай-но его сюда“. Той приносить. Він [купец] подивився, що на тім соловейку є [кілька] підписів. На голові є: „Хто тую головку зість, то буде царом“. На правім крильці підписано: „Хто прави крильце зість, то той буде багатий“. На лівім крильці підписано: „Хто лїве крильце зість, то той буде знати, що робится в світі“. Ну, ту вже той купец питаєся чоловіка: „Що ти за него хочиш?“ Той каже: „Що ваша милость“. Той ему дає три рублі і каже: „Іди-но до сила, найми три підводи, і приїзжай до мени“. Той взяв тих три рублі і пішов до сила. Наняв три підводи та й приїзжає до него. Али той купец каже: „Биріт собі кілько хочити пшиниці, жита і гречки“. Тії понабирали, і ще тому чоловікови дав купец грошей багато, і той собі чоловік поїхав. Али, ни за довгий час, зробився такий багатий, що то ни можна.

А той купец того пташка замкнув в золоту клітку і повішав в такій станції, що там ніхто ни ходит, [і запичатував двері]. Ну, вже то в три ниділі або і більше, виїзжає той купец на мори з товарами, — знаєти, як то купцьови всюди треба їздити і заробляти? — а вдома оставив молоду жінку. І до тої жінки ходив який-то другий также жвавий хлопец. І він каже до неї: „Ану я посмотру в той покій. А пичеть таку підробимо, і знов запичатаємо“. Знаєте, як то кобіта? вже той — дужи милий! І дозволила ему до того покою подивитися. Той входить. Дивится: золота клітка, і в тії клітці соловей сидит і співає. Він того соловейка виняв. Дивится: є підпис. Він, той підпис прочитавши, і каже до неї: „Мила моя! скажé повару, нихай він нам того соловейка зварит. Таки й с піром зварит!“. Знаєти, як то люди кажут, що у кобіти довгий волос, а короткий розум? [Жінка купцьова] і на тое дозволила. І той кухар взяв того соловейка, поніс де пекарні і зарізав. А в того купця було трое дітий в школі: два сини і їдна дочка. Прийшли вони зо школи, смотрат: [на соловейку] підпис є. Прочитали — і кажут до кухаря: „Звари і дай нам того соловейка!“ Кухар каже: „Ні, ни можна, потому що буди пані бити“. — „Ні, ми тобі зляпаємо простого горопця, і ти їм звариш, і вони ни пізнают“. Ну, той кухар каже: „То привисіт же мині на тое місце простого“. Тії пішли, скоро зляпали, принесли. І той [кухар] его оправив і зварив, і подав на стіл. А тії [діти] соловейка таки й сирового зіли: старший зіів голову, сиридуший прави крильце, а наймолотша дівка зіла ліві крильце. І вже знає, що ся в світі діє; і знає, що то їх мама заходит собі із другим.

А той єї [материн] коханиц аж в голову заходит, що нічого ни знає! І вже догадався, що то тії ізіли [соловейка] і каже до їх мами: „Позволь їх зарізати, і зварити, і ззісти“. А тая панна знає, що то ся робит, і каже їм. Тії кажут: „Нічого!“ Прийшли до пикарні. І кухар їм каже, що „я на вас ніж остру, і поріжу вас. Бо пані казала“. Тії ему кажут: „То нічого!“ Казали запрачи в повіз штире коні, і взяли много гроший,—коло яких п'яти міліонов,—і взяли того кухаря і поїхали. Заїхали в чужу землю і віддали тому кухарови гроші, і дали їдного коня. І сами посідали на коні і кажут: „Будь здоровий, Івани (чи Штифани)! бо ми вже поїдимо від тебе!“ І поїхали.

Али в'їхали в кільканайціть миль—і там сходится три дорозі докуди, і [коло кожної]—стовп. І на кожнім слупови доска, і на досці написано: „Старшому їхати направо, сиридуцкому—просто, а молотшому—налево“. І вони пожегналися і пороз'їзжалися.

І той старший заїхав в город. А там [в]сюди світло світится, і всюди чорним сукном обложино. І той питаєся людей: „На що то світло світится і чорним обложено? Люди кажут: „То, каже, цар вмер, і ни можна нікого обібрати, бо іно обберут, то зар і вмер. І тепер вже навіть і ни оббирают нікого. Іно на столі стоїт дві свічки, світится, і івангеліє стоїт. І хто-но тільки приїди до свічок, і свічки згаснут,—то вже его ни обирают“. Той бире іде. Прийшов тудя. Свічки світятся; і дві стоїт, ни світится. Він приходит до тих свічок. Свічки світятся, і ще тих дві засвітилося. Вже й его обібрали за царя.

І той кролює, али думає собі: „Поїду я за своєм братом і систрою: де вони ся поділи?“ Сів на коня і поїхав. Приїхав до того стовпа—і поїхав в сиредину. В'їхав вже кільканайціть миль, і надібає свого брата великим купцьом, і систру в него, що жие. Той тогди радувався і забрав їх в свое царство. І звіттам кажут: „А ну, ми поїдемо до свого батька!“ Приїздят,—а батько їх свині пасе, а тая его жінка з тим єї милим жиют. Ну, тепер взяли его [того коханця та маму] та й причіпили до коня і пустили в чистое поле. І кінь їх розніс. А тії взяли батька і поїхали в свое царство, і там крульовали.

І справляли баль, і я там був, їв-пив, по бороді тикло, а в горлі сухо було. І знаети, як то я чоловік слабый, — вилив кілька килішків горівки і пішов в гній спати. Тії ту вийшли на іграшку,—то стріляли кулями, горогом; а як ни [стало кулів, то вони—гноюм; а як ни стало гною, то вони—мною. І я аж ту залитів, і вам тую байку повів.

525. ЯК ТЕСЛЯ ДЕРЕВЛЯНОГО ЛЕТЮЧОГО ОРЛА ЗРОБИВ, І ІВАН-ЦАРЕВИЧ НА НИМ КОРОЛІВНУ ВКРАВ [л. 484]

Бо то було двох майстрів: їден—дзигармістр, а другий—столяр. І заложилися оба, котрий лутшу штуку зробит. І кажут: „Як зробимо—і понесимо до цара. І ежелі цар котрого роботу поганит,

то тому голову стяти". І майстр[столяр] зробив орла з дерева, і такий — що літає; а той часовий зробив часи на сім або і на вісім каменів. І несут до цара. Показує на самий перед часовий часи. Цар каже: „Очень хорошо!". Ну, показує майстр. Цар каже: „Що з того буде?". Той як сів на него [на орла], і полетів вгору; після назад вирнувся. І цар ще лутше того похвалив, а тому часовому голову казав стяти.

І у того цара був син. І він сів на того орла і полетів. Али він знав, як підкрутити, щоби литів, а ни знав, як его спустити на землю. Допіро, він полетів вгору, може і за яких тисячу або і три миль залетів. І попав на тую срюбу, що спускатися. Спустився в чужі землі. І став у пана [тої землі] за прикащика.

І у того цара *) була дочка, і він виставив стовп, і на тім стовпі двір, і там свою дочку висадив. Допіро, той Іван Королевич сяди на того орла, вилити на гору, і там спит з нею; а вона і ни чує. [Але зайшла в тяж]. Допіро, тої панни локайова написала карточку і скинула тому царови. Цар прочитав, що „ваша дочка груба". Він зажурився. І казав стовпи і двері обмастити дохтьом, — то, як хто прийде до неї, то обмаститися, і буде знак. Допіро, той прилетів вночі до неї, справився, — і замастив собі плечі. Раю позганяли всі люди, поставили в ради. Дивляться — і прикащикови плечі засмаровані! Цар казав его повішати. І позганяли багато людий, і тая панна стоїт на тім стовпі і дивиться. Допіро, той Іван Королевич просить в них: „Позвольти мні ще хоць пиридо смертю погуляти і політати". І вони єму дозволили. Той знісся вгору. Потім, як раптово спустивсь, — і вхвотив тую панну, і полетів в свое царство. Прилетів, ожинився з нею, і вже жив, аж доки ни вмер.

526. ЯК КОРОЛЕВИЧІ ДІСТАЛИ ЧАРІВНЕ ЛЮСТРО, КИЛИМ ТА ЯБЛУЧКО [л. 522]

Був король, що мав три сини. Вже і час було їм було женитися. Але, тимчасом, вони їздили до єдної панни. І всі три єї любили, але так якось виходило, що вони єден за другого не знав, як їздили. От вибираються вони сватати. Приїхав перший, послі — другий, а там — третій. І не могли ся згодити, кому вона ся дістане. Але та панна каже: „Котрий з вас міні принесе ладніший і здібніший подарунок, то, каже, за того піду".

Взяли вони посідали на коні і поїхали на три різні дороги. Досить, що може вони заїхали аж на край сонця. Але, от, старший надібає діда. Росказав єму свою пригуду. Той єму каже: „Чикай! я тобі,

*) В оригіналі тут написано „пана", і ще раз так само, а далі скрізь виступає „цар". М. Л.

може, поможу. На-тобі таке люстро, що, як хоч знати, що ся з ким діє, то тільки подивишся, зараз zobачиш*. Подякував дідови та й назад вертаєся. Але той дід перелетів на дорогу середущого брата. Питає его, куда їди. Той розказав. — „Чикай, каже: я тобі, може, пораджу. На-тобі, каже, такий килим, що, як роспістреш его і скажеш: «неси мене туди і туди», то зараз повесе тебе куди тобі треба*. І той вертаєся з дороги. Дід перелетів на дорогу молотшого брата. Питає его, куди їде. Той розказав. Каже дід: „Ну, добре! може, я тобі що поможу. На-тобі отсе яблучко: воно має таку силу, що, хоць би хто змерав, а дати его покушати, то віджне*. Бере він вертаєся.

І разом з'їжджаються на єднім місці. Показуют єден другому свої дарунки.— „А ну, каже, подивися в своє люстро, що наша панна робит*. Подивилися вони. Дивляться: аж вона вже при смерті! Посумувалися, і середущий каже: „Сідаймо ж на килим та й несім яблучко*. Посідали вони на килим і кажут до него: „Неси нас туди і туди*. Килим піднісся і заніс їх під самий двір. Прийшли вони до неї. І тільки молодший приклав до губів яблучко, — вона поздоровіла.

І вони показали єї свої дарунки. Вона каже: „В люстро не буду дивитися, килимом не буду літати, а яблучко міні до здоровля завше потрібно. І хто его приніс, за того піду*. І зробили вісіля. Вже добре жили, поки не померли.

527. ВІТЕР ДАЄ ЧОЛОВІКОВІ ЧАРІВНУ КОЗОНЬКУ, СКАТЕРТИНУ ТА БУБОН [л. 321]

(„Сказка, що чоловік позивав вітра до Бога, що му пашню росипав*).

Був собі чоловік бідний. Та ішов до млина, та й без кладку мав він їти. Як ся зірвав віхор — та й росипав ему жито. Він пішов до Бога позивати вітра. Вітер здибав его на дорозі, каже: „Не їди мене позивати! На-тобі козоньку, не треба більше тобі нічого. І як скажеш: «козонько, потрясися», то вона тобі натрясе з гелетку гроший*. Він ішов. Став в жиди ночувати — і жиди відміняли козу. І він взяв [просту] козу і пішов назад знов таки [вітра] позивати. А вітер здибає, его каже: „На-тобі обрусок. Іди додому, скажеш: «обруску, розстилися, щоб було що їсти і пити»*. І він знов став в тих жидів на ніч, і вони знов відміняли ему обрусок. Він взяв і знов пішов [вітра] позивати. Він [вітер] его перийшов і каже: „Не їди! На-тобі бубенок. І положиш его, але жидюки будут его зачіпати. І ти будеш лаяти їм, а вони будут хтіти тебе бити. [А ти крикни: «Два з бубна! з нагайками і палашами»]. Так все і сталося]. Вони ся зачали сварити, а той [чоловік] начав кричати: „Два з бубна! два з бубна! з нагайками, з палашами!». Їх навилітало досить, і давай жидів бити. — „Не бийте нас, нати вам і козоньку і обрусок!». І він, взявши, прий-

шов додому. Начав кричати: „Два з бубна!“ кілька раз. Вискочило до него вісім чоловіка. І він поставив на стражі при собі.

Прийшов атаман, каже: „Іване! з ціпом!“. Але вони кажут: „Тут нема Івана, але барин спит!“. Атаман пішов сказав панови. І він [пан] пішов до него. Стража пустила его в хату. Він наївся, напигся в Івана і пішов додому. І каже Іван: „Щоби-сь, пане, мое всьо войско нагодував і напоїв?“. [— „Добре!“ каже пан]. Зачало тое войско іти до него, і зачало їсти-пити. То панове вже [не вистарчило, що давати. А пан каже до Івана: „Ну, тепер ти мою громаду нагодуї і напій“. А Іван приніс обрусок: як сказав ему, щоб було що їсти і пити, то всього було, і всі ся наїли. Та й він [пан] половину паньства дав [Іванови] за тое*).

528. ЯК БІДНИЙ ХЛОПЧИНА ДІСТАВ ЧАРІВНОГО СОМА, ПАЛИЦІ ТА РІЖОК [л. 503].

Бо то був собі хлопец-сирота, ни мав батька і мами. І [вони] его відмерли ще малим, і він ни пам'ятав за батька. Вже він підріс, було ему з десят літ. Пішов він в службу служити. Служит він рік, другий і третій. Щось господарови свому ни вгодив, — господар его набив і відігнав, і ни заплатив ему ні гроша. Іде до другого. Служит, — і той вибив і нагнав за тое, що разу їдного той наймит заспав і волів до плуга ни пригнав. Іде бідняка до третого, годиться на два роки. І вийшло ему два роки, — господар его відправляє; бо слуги казали ему, що він господиню кохає. Той ся перед ним скузує, а господар ни вірит, і відправляє. Наймет у него ся заплати впоминає. І господар ему дав два когути. Взяв той наймит-бідняка пару тих когутів, іди до самого царя — Бога позивати. Всьо розказав царови, де він служив, і дає царови в подарунок тих два когути. Цар вислухав всю его жалобу і так ему сказав, що „я тобі справи зробити ни можу, бо я такий чоловік, як і ти, і міні Бог дав власть над ними [себ-то людьми] царствувати“. І нагнав его [цар] від себе. І на той час в вікні сиділа царева дочка. Вибігла за ним і сказала: „Ти, чоловіче, на Бога ни жалуйся, то тобі Бог дасть, що ти бідувати ни будиш!“. Цар зачув тую пораду і розгнівався на свою дочку. І казав попови їм шлюб дати, і по шлюбї здер з неї тую богату одежу, а казав дати просту, і нагнав від себе.

А бідний мужик каже: „Слава тобі Боже, що я маю жінку!“. Али нима хати, нима де сидіти. Посідали під люцким плотом і плачут. І чоловік каже: „Що ж, нібого! іди ти до панів і стань за кляшницю, а я піду в світ свого щастя шукати“. Поцюльовалися с сидвоє і розійшлися. І каже ще він до неї: „Єжелї я знайду щастя,

*) Что дальше, то рассказчик не знает. Прим. Дим.

то я до тебе повернуся“. Вона каже: „І я як знайду, то і [я] за тобою буду шукати“. І розійшлися. І жінка стала в панів за клюшницю, а він пішов в світ.

Досить того, що він іде день, другий і третій. І вже ему ся їсти хоче. І зайшов в ліс в такий виликий, що і кінця ему нема. І просит у Бога смерті; али Бог ни дає. Іде далі. Видко якись дім. Заходить тудя хліба просити. Пирихристився і мовит молитву,—а до него ніхто не обзиваєся. Він іде в другий покій. Дивится: стоїт на столі кусок хліба і склянка пива. Взяв хліб, ззів, пиво випив, і вже висиліщий став. Аж ту чує якись крик. Він злякався та й під постіль вліз. Приходить в той дім дванайцять розбійників. Голодні—як пси: їден би другого ззів, коби іно міг. Кричат всі: „Давай їсти і пити“. Осом встав, столи понакривав, їсти і пити дав. І вони пообідали, і лишився кавальчик хліба і склянка пива. Повставали, заспівали і знов пішли в ліс. Виліз той з під постелі, ззів той хліб і випив пиво і громко крикнув: „Осом, дай міні їсти!“ Сом дав їсти і пити. Наївся мужик, напився і ходит по покоях, і бімбує, що такий наїдок добрий пив і їв. І думає собі, що то жінка є вдома. І думає собі їти, і каже до сома: „Може би ти пішов зо мною?“ Сом каже: „Піду, бо я тебе дуже давно чикаю“.

І бирут оба і ідут. Али на дорозі здибає їх дід, що шість палиць нисе. І той мужик питаєся того діда: „Звідки?“. Дід ни говорить, бо вже три дні ни їв.—„Соми! дай ему їсти!“ І сом дав. Посідали обидва, пообідали, і дід говорить: „Возьміт м'я з собою. Дай міні того сома, а я тобі дам тих шість палиць. То такі палиці, що як схочиш палацу, то поміраєш землю і будиш мати“. Мужик влакомився і заміняв. І нисе. Али на дорозі зхотілося ему їсти, і думає собі: „Що міні з тих палиців, коли того осома нема?“. А осом обзиваєся: „А озьде я!“.

Ідут далі. Надибає другого діда, — такого, як і той був. І тому дав їсти, і знов осома за ріжок, що у діда був, заміняв. Каже дід: „То такий ріжок, що як свисниш в їден кінець, то стане військо“. Приходить аж на кінець того ліса. Дивится: галява рівна, і річка біжит аж в сине море. Взяв тими палицями розмірав: такий палац що ще красніщий, як у его тата [жінчиного батька]. Свиснув в той ріжок—стало дуже виликий пляц війська. Али ему дужи зхотілося їсти, і [він] гірко заплакав. А сом каже: „Цить, ни плач! я ест!“.— „Ну, коли ти ест, давай-же моїм москалям їсти“. Як ся москалі наїли, напили,—як взяли співати, барабанити! І муїструються.

А той [новий] цар радится з графами, як би жінку відшукати. Пишут письмо, на всі штире часті світа розсилают. Пішли штире повки в світ—свого государя жінки шукати. Знайшли. І приходят додому, і віддали свому царови. Тогди він об'явив свому татови, що вони ся звінчали, і тато їм дав половину царства.

[Пор. у нас № 484 та № 485].

529. ЯК ЧОЛОВІК ДІСТАВ ЧАРІВНОГО МЛИНКА, БУЧКА, ТОРБИНКУ, ГАРАПУ ТА БАРДИНКУ [л. 310]

(„Сказка, що багатий брат бінному (sic) жалував дати куска хліба, і він его виганяв з свої хати“).

Було то двох братя: еден убогий, а другий багатий. Допіро, той бідний стає у багатого за сніп робити. І вимову таку собі дає: що за день заробит, то зараз ему і сніп викидає; братові ж копн ставит в рад, а свої з боку. [І хтось вночі ему колоски обдзьобує].

Де ту его багатий брат обід справляє. А бідний каже до свої жінки: „Піду я до брата, можи мені дасть хоць с кавальчик хліба, та с килішок горівки“. Брат, вглянувши, що він іде, і каже: „Лядащиця, не хочи робити і іде до мени горівку пити“. А він тоє почув, що так его багатий брат сказав, — бере і вертає. Али жінка багачова виходит. Взяла того бідного до комори, дала ему килішок горівки і їсти, і дає ему бохоня хліба, і каже: „Возьміт, та подліи хоць тим свої діти“. Він прийшовши на поле до жінки, подліив діти тим хлібом. І каже до жінки: „Іди ж з дітьми додому, а я буду ту нучовати і буду релпшату, хто нас так обіжає, же нас праці збавляє. І сідає коло свого полукіпка: і буде вартувати, хто то ему таку шкоду робит.“

Аж прилітає вночі птах. Сів на его полукіпку на верхнім снопі, і з верхнього снопа аж до самого споду обдзьобує колоски. Али пробудився той чоловік і злапав того пташка. Взяв звязав ему крильця і ніжки і дав дітям бавитися. І каже: „Бавтися, діти, доки не замучити!“. Зачинає ся той птах просити і каже: „Пустіт мене живого, більше я ту не буду“. Али ему не звірают. І каже той чоловік до него: „Ти, безчестнику! не вважаєш на мою мізер'ю і збавляєш так мене куска хліба!“. А той птах каже до него: „Ти собі того не пважай, но тільки мене пусти. Бо я, каже, естем пан Пташинський. Бо мені так Бог дав: хто бідний, то я в того еще і беру. Али пребудь до мени, то будеш мав що схочеш; я тобі дам надгороди за тоє, що мене пустиш“. Бере той чоловік пускає его і каже: „Пам'ятай жи, щоби ти ту більши не був! бо, як злапаю другий раз, то скажу дітям, щоби тебе замучили“.

Де там підчас якого свята каже той чоловік до жінки: „Лишайся ти, жінко, вдома, а я піду до того пана [Пташинського]. Можи, він нам яку надгороду дасть, що нас праці збавив“. І приходит під тоє село, де той пан сидит. Али дивится: сидит якийсь дід в воротях. А він каже: „Добридинь тобі, діду! чи то ту пан Пташинський живе?“ А той дід каже: „А он в селі на горі палац. То він там живе“. Приходит він під той палац; і там дід в брамі сидит. Той питаєся его: „А ту пан Пташинський сидит?“ А той дід каже: „Ту. Або ти, чоловічи, чого до него ідеш?“ А той чоловік каже: „Бо він мені мізер'ї збавляє. Що я зароблю за день, то він за ніч зіп'є“. А той дід каже:

„То, овшім, він тобі надгородит за тоє, що ти сам схочиш. Али як буде тобі давав гроші, то щоби-сь не брав. І так він тобі буди давати всьо, що-но має в хазяйстві,—то не бири! тільки будеш его просити за той млиночок, що на столі стоїт“. Прийшов він до него і каже до него: „Що ж, пани? Прийшов я до вас, щоби-сьти мені дали яку надгороду за тоє, що-сьти мене збавили праці“. А той пан каже: „Добре, моє серце! я тобі дам надгороду за тоє“. І питаєся его: „Що ж ти хочиш?“ А той чоловік каже: „Нічого я в пана не хочу, но ней пан будут ласкаві і дадут мені той млиночок, що на столі стоїт“. Той пан каже: „Що ти, чоловічи, будеш з тим млинком робити? Лучши я тобі дам стадо коний“. А він каже: „Ет, пані! що я буду робив? я не маю де діти“.—„Но то я тобі дам турмо волів“.—„Дзінкуе панови! на що ж мені їх, коли я не маю де їх діти?“—„Ну, то я тобі дам турму овец,—то вже, може, будеш мати де поміститися з ними. А еже[лі] не хочеш овец,—то я тобі дам брику, повну гроший, і четверо коний“. А він каже: „Спасибіг панови! Що ж! Як я возьму коні, бричку і гроші, то ніхто не скаже того, що мені пан дав, но скажут, що я кого розбив і тоє дістав“. І той пан каже: „Коли не хочиш коний, овец і брички з грішми, то не дам тобі нічого!“. А той чоловік: „Бі-заплать панови і за тоє!“. І бере іде. Али як вже пішов той чоловік, пан собі подумав: „Що ж? як я ему нічого не дам, то вже, як злапає мене, то замучит“. І кажи до него: „Вирни-но ся, чоловічи!“. Той ся вирнув. А пан каже до него: „Ну, то вже возьми си той млиночок“. Так той взяв, подякував ему, та й пішов від него. Приходить до того діда, що коло брами сидит. І каже до того діда той чоловік: „Зле ти мене, діду, порадив! Як би-м був взяв гроші, то би-м був мав звідки жити. А так послушав-им тебе, та з млинком ніщо робити!“. А той дід каже: „Не журися! ти тим будеш мав за чого жити“. І каже той дід: „Млинку, розтворися! і щоби ту було всьо їсти і пити, лучши як в якого пана!“. Млинок ся розтворив—ест що їсти і пити. Попоїли вони оба з тим дідом, попрощалися. І пішов собі додому той чоловік з тим млинком.

Али іде, здибає вівчара, що пасе вівці. І каже: „Добридинь тобі, чоловічи! чи ни маєш с кусок хліба дати мені?“ А той вівчар каже: „Не! нема, чоловічи. Мав-им кавальчик, али-м ззів“. Та й той чоловік, що має млинок, відходить від него. І подумав собі: „Га! дав мені Бог кусок хліба, — треба і другому дати“. І каже: „Млинку, розтворися! щоб ту було що їсти і пити!“. Млиночок розтворився: ест що їсти і пити! Закликав він того вівчара. Посідали, їдят і п'ют. І при тім говорат собі.—„Як ти“, каже той чоловік до того вівчара, „позганяєш тіі вівці, коли вони ся так поросходили по степу?“ А той вівчар каже: „Дай той млиночок мені, то я тобі покажу“. Той бере дає му той млиночок. Допіро, той вівчар каже: „Піди, бучку, позганяй мені тіі вівці“. Пішов бучок і позганяв вівці. Берут

вони і міняються. Той чоловік, що перше мав млинок, бере бучок в руку і іде. Відійшов на верстуву, а може і на дві, і повідає: „Ей, бучку, вражий сину! зле-м зробив, що за тебе-м кусок хліба дав! Тепер ти хочеш їсти, і я!“. Бучок каже: „Не журися! я піду та пренесу той млинок“. Пішов бучок і відобрав млинок і несе. Приніс до того чоловіка, а той каже: „Господи, слава Тобі, що ти той млинок приніс!“.

І приходять далі с тим млинком. Пасе свинар свині на такім возеру, що так ся [свині] порозлазмили, що трудна річ їх зігнати. І питається его: „Як ти тії свині до купи зжениш?“. А той свинар каже: „Дай мені той млинок, то ти покажу“. Бере той чоловік і дає ему той млинок, а той свинар дає ему торбу і каже: „Вискочти, козаки, і всякий мені на кони превезіт свиню до купи!“. Допіро тії як повискакували, і каждый привіз свиню на кони, і всі на едно місци поскидали. І так ся вони поміняли. Взяв той чоловік той бучок в руку, торбинку через плечі повісив, і іде. Каже: „Ей, козаки, вражії сини! Зле я зробив, що я за вас кусок хліба дав!“. А еден вискакує с тої торби і каже: „Не журися! я тобі пренесу“. І побіг приніс той млинок. Взяв він зараз торбинку через плечі, млинок під паху, а бучок в руку, — і іде.

Де надигає цигана. І каже циган до него: „Ей, батиньку! чи ни маеш с кусочок хліба, та дав би-сь мені?“. Той чоловік каже: „Млинку, розтвориися!“. Млинок розтворився: ест що їсти і пити. І їдят вони собі і п'ють. Али каже той циган: „Ей, батиньку! не міняли-б ви зо мною, за гарапу і бардинку, того млінка?“. — „Ну, то добре“, каже той чоловік: „що ж то значит твоя бардинка і гарала?“. А той циган повідає до него: „А видити, вонде кобила? Скажіт тою бардинкою на-відля себи: «Моя бардинка значит тоє!» [«Сказав»] — та й тая кобила каменем стала. А той чоловік каже: „То зле! Що-ж ти доброго зробив, що ти кобилу каменем поставив?“. А циган каже: „Не дужи і зле! Гарапо, піди тую кобилу зживи“. Гарапа зігнала, — кобила зірвалася і пішла. І міняються: дає ему той чоловік млинок, а циган дає ему гарапу і бардинку. Бере той чоловік бучок в руку, торбинку на плечі, бардинку за пояс; а гарапу пречіпив без плечі. І пішов. Али каже: „Що ж, бардинко, і ти, гарапо? вражії дочки! зле я зробив, що я кусок хліба за вас дав!“. А бардинка і гарапа каже: „Не журися! Ми тобі принесім!“. Пішли, приносят ему той млинок. Взяв він его під паху і іде.

Приходить додому, каже до дітий: „Сідайти, дітоньки, по-за стіл“. Діти посідали. І его жінка зачала на него сварити і каже: „Ти пес ходиш поза гори, а мене потягают за тебе!“. Той ся розгнівав на жінку. І казав вискочити двом козакам, а бучка поставив в порозі, і казав єї трохи погладити по тілі. [Вона кинулася утікати на двір]. Али, як вона ішла на двір, то бучок єї в груди! не пускає! І видит

вона, що нічого не зробит, — бере і сідає за стіл*). Той казав ся млинкови розтворити, — і каже: „Щоби ту було всьо достатком їсти і пити!“. Млинок розтворився: ест чого завгодно їсти і пити, — і нема ся чого с чоловіком сварити.

Али ту вже дізналися зо двора, що вже Іван прийшов з вандрівки. І кажут ему с ціпом на панщину молотити. Али він на то не вважає — і на панщину іти не гадає. Тимчасом приходят посіпаки двірські до него і кажут: „Що ти, Івани, гадаєш?“. Він повідає: „Ніц я не гадаю, бо я добру оборону маю!“. Вискочіт-но козаків зо шість, а вибийти їх добре, щоб вони знали, як то мене заціпати і на панщину кликати!“. Аж ту зараз вискочило шість козаків і зачали їх дужи бити. То тії на вилику силу повтікали, і зараз панови сказали, що „Іван якусь біду має — і нікого до себе не припускає“. Доіро, пан бере людий більше і іде до Івана тую біду оглядати. Али Іван дивится, що до него іде людий більше, — казав, щоби ся десіть козаків зібрали і щоби від него тії люди відогнали: „А пана, каже, не бийти, но ему пострах дайти!“. Пан зобачив, що не жарти, і бере і втікає. І каже: „Боже, змилуйся над нами!“.

Аж ту зараз люди ся посходили і зачали гадку думати, як би ту Івана до себе призвати. Бере посилає пан слугу свого: „Іди до Івана і проси его від мени, щоби був ласкав і прийшов до мени“. Приходить слуга до Івана і каже тое самое, що ему пан казав. А Іван каже: „Отак треба було тое давно зробити!“. Приходить Іван до пана. А пан его питає: „Івани! що ти маєш, що ти не даєш нікому до себе преступити?“ А Іван ся обзиває: „Я, пани, ніц злого не маю, но маю млиночок. Али як панови треба, то й то пренесу“. І пан каже: „Ану ж, покажи!“. Приніс Іван той млинок, поставив на столі. Али пан повідає: „Що ж то, Івани, за такий млиночок?“ А Іван каже: „Млинку, розтворися! і щоби ту було що їсти і пити, ще лучши, як в якого пана“. Млинок розтворився: ест всьо їсти і пити, ще лучши як в пана. Пан, як обачив тото, зачинає его просити, щоби він той млинок ему дав. А Іван каже: „То ней пан собі его возьмут“. А пан за тое увольняє его від паньщини і еще до того дає ему сто рублів. — „А можи ти, Івани, і ще що маєш?“ А він каже: „Єст в мени торбинка, пане“. — „Ну, іди ж, Івани, і приниси мені тую торбинку“. А він каже: „То я панови пренесу“. Пішов Іван додому і приніс тую торбинку. Али пан его ся питає: „Що ж, Івани, за торбинка?“ А він каже: „Вискочти зо сто козаків і посідайти на коні! Станьти в лаву, ней ся пан подивит!“. Тії вискочили, стали в лаву. Пан ся подивив і в радувавсь, і подумав собі, що то друга громада можи бути.

І питаєся его пан: „Можи ти, Івани, еще що маєш?“ А Іван каже: „Єст еще в мени, пане, бучок і гарапа“. — „Ну, іди ж, Івани, і приниси мені“. Пішов Іван додому і приніс. Пан ся его питає: „Що ж то такого?“ А на тоці під той час багацько молотників

*) Далі ми бачимо в казці прозу римовану. *М. Л.*

молотило. А Іван каже: „Піди, бучку, побий тії люди!“. Бучок пішов і побив. Али пан ту руки зломив, що Іван ему тільки людей побив. А Іван каже: „То пустое діло! Піди-но ти, гарапо, тії люди побуди!“. Прийшла гарапа,— і котрого вдарит, той чим-борші до ціпа зірвеса. Али пан в радувавсь тим, що то вже дві громаді має, і сам не знає, яку би ту Іванови за тое надгороду дати.

Али еднаково еще Івана питає: „Можі ти, Івани, еще що маєш?“ А Іван каже: „Еще єст в мени, пани, бардинка!“. — „А ни міг би, Івани, еще мені і єї пренести?“ А Іван каже: „Можу, пани!“. Пішов Іван і приніс і каже до пана: „Тепер жи, пани, як можна, людей спросити і баль видати“. Пан казав зігнати людей і хліба-горілки достатком дати. І каже [Іван] до пани: „Ней пани будут ласкаві, попросят пана, і вийдут на двір обое. Бо я буду штуку показувати!“. Допіро, вийшов пан с паньою на двір. А Іван взяв бардинку та й на-відля себе повідає: „Ото моя бардинка значит тое!“. Аж ту зараз пан с паньою каменем став. А Іван ся обиртає до людей і каже, що „ви тепер мої люди, а я ваш пани!“. І казав еще достатком їм їсти і пити дати.

А пан с паньою каменем доси стоїт, а Іван панує на его місци.

530. ЯК БАТЬКО ПІСЛЯ СМЕРТИ ДАВ СИНАМ ЧАРІВНУ КАЛИТОЧКУ, РІЖОК ТА СТЬЛЬЧИК, А ЛУКАВА КОРОЛІВНА ВИМАНІЛА [л. 506]

Іден мужик мав три сини. І Ідному було ім'я Стефан, другому Іван, а третьому Дем'ян. Прийшла пора старому вмерати. Закликає він синів до хати і став їм казати: „Ти, каже, Стифане, аби-сь тримався господарства, жиби-сь мав хліб, жінку і діти. А ти, Івани, жиби-сь тремався худоби,— роби, і Бог тобі поможе. А ти, Дем'яни, вставай рано, молися Богу, і Бог тобі дасть нивидимо. Іще пам'ятай, щоби-сь до мене приходив без три ночі на варту“. І умер. Взяли і поховали батька. І вони собі жиют так, як повинно: тое роблят, що їм батько казав.

І наймаються всі в дорогу. Али найстарший в дорозі пасе коні, і розложив собі вогонь. Приходить до него старий дід і просится, щоби ему позволив загіртіся. І той каже: „Ну, то сідай і грійся“. Загірився він, дякує ему, і дає капшук і каже: „Гляди,— будиш мати гроші“. І той взяв в руки і дідови подякував; потряс его,— а він повний гроший. І сиридуший іде на варту до коний. Розложив собі вогонь— і сидит. Ось ту приходит дід і просит ся загірті. І той ему позволив, і дід витягнув ріжок: „На! як свисниш в ріжок, то буде багато войска“. Іван взяв ріжок і подякував дідови. Приходить трета ніч. Іде молотший, Дем'ян. І той собі наложив вогонь. Приходить до него старий дід, просит ся зогріти. І той ему позволив. І дід дає Дем'янови стільчик і каже: [„Як скажиш:] нисе мене туда і туда— і він тебе занесе“.

Відбули вони дорогу. І старший з капшуком іде до цара дочку сватати. Приходить. Рекоминдуєся, що він з такого царства княжеский син, і просит дочки корольової в карти грати. Досить того, що грають вони цілий день; і вона в него гроші виграє, і сама собі дивує, де він тільки бире. І вона підглянула, що він таку калиточку має,— взяла впоїла его, і тую калиточку від него відбрала. Проспався— і давай в царськім домі сваритися за калитку. Али царска дочка казала его слугам вибити і нагнати.

Приходить додому і свому сиридушому братови розказує. Брат серидуший розсердевся і каже: „Поїду я до неї з війском, то відберу тую калиточку“. Прийшов до царского дому. Як свисне в ріжок, багато дуже війська наступило, що аж цар злякався. І каже [той середуший брат]: „Я того брат чоловіка, що в него ту калиточка пропала“. Цар казав его запросити до свого покою і впоїв его по-радком. І вкрала в него царівна той ріжок, а его казала прогнати. Приходить він без ріжка додому і жалується братам.

Молотший брат каже: „Ви оба дурні. Ней-но я піду до него, то я у него відберу всьо“. Сів на сталец і залетів до царского дому. І часові его питають, чого він прийшов. Він каже: „Я хочу ся бачити з самою царівною“. Доложили єї о тім. Царівна вийшла на крельцо і питає: „Чого хоче мужик?“ Він каже: „Щоби ви сіли на мое крісло“. І вона іно сіла,— той крикнув: „Сталец, ниси мене аж на моро!“ І в тую мінуту стали на купині на мору. Зострашилася царівна і сказала: „Бідна я! що я буду робити?“ Хитра, стала его гласкати. І так пригласкала, що мужик положився на єї коліна спати; а вона зараз на той сталец сіла і сказала: „Сталец, нисе мене в мій дім!“ Проспавшись мужик дивиться: нима нікого коло него. І став плакати і каже: „Ну, шельма! обідила моїх братів і мене!“

Ходит всюда,— нікого ни витко. І найшов якісь ягоди, став їх їсти. Наївся довільно, і зробився такий оброслий, як гуска. Ходит і ще гірше плаче. І надібаєт другі ягоди і говорить сам до себи: „Можи, тії ягоди у мене житя відбирут, а може спасут“. Давай їх їсти. Наївся довільно, і тоє пір'я злізло, і зробився дужи ладний. І тогди понаривав тих ягід і сховав. Наїзжає корабель. Він став кричати: „Їдьти сюди, бо будети мати гріх!“ І той корабельчик приїхав до него, взяв і привіз его до землі свої.

І той іде в той город продавати тії ягоди. І сідає коло царскої брами, розложив тії ягоди, і продає. Вибігла царівни слуга і спиталася его: „Продаєш ягоди?“ — „Продаю“. І дав єї їдну покушати, і тая зробилася дуже ладна. І вона прийшла до царівни. Царівна дивиться і каже єї: „Що тобі такого, що ти така ладна?“ Вона каже: „Отам продає якісь ягоди, і я в него їдну ягоду взяла, покушала, і така-м ся зробила“. Царівна скоро вибігла і каже: „Продай мині“. І він єї продав тих, що така буде, як гуска; і він взяв від неї за фунт сто рублів. Царівна прийшла в свій двірок. Сідає і кушає.

Али дивиться в зеркало: така страшна, що сама себе ни пізнала! бо така обросла, як гуска. Дала знати царови. Цар розіслав шукати по всім городі того, що продавав. Досить, що его ни знайшли.

Ну, вже тая с піром жие рік, другий, і ніхто ни може вилічити. Приходить той самий, що продавав. Пирибираеся доктором, і приходит до самого царя, і говорит, що „я можу вилічити вашу дочку“. І цар каже: „Як вилічиш, то во жени[ш]ся з нею“. І той прийшов, зачав єї лічити. Привів єї в особну комнату і об'ясняет єї, що „тибе Бог накарав за то, що ти взяла у трох людей: Ідного — калиточку, у другого — ріжок, а в третього — стелец. І як мині віддась, то будеш спасена“. І вона ему віддала. Він взяв, єї крепко оббив, і втік. Приходить цар. І каже вона ему, що він [той доктор] єї оббив і втік. Али в рік приходит він знов до царя і каже, що „нипремінно твою дочку вилічу“. Цар каже: „Ну, то я тебе оженю з нею“. Він прийшов до неї, дав єї красних ягідок, — і тоє пір'я з неї обсунолося. І тогди цар врадувався і зараз казав єї стати з ним до шлюбу. І вона стала, і він ожинився, а свого брата старшого і сиридушого зробив князями.

І він пирид нею признався, що то він єї так зробив, що вона мала піро. І цар казав его ростріляти за тоє, що то він таку пакість зробив.

І так жінці правди ни кажи ніколи і ни вір, бо іно тільки вийде за поріг, то вже на іншого дивиться.

531. ЯК ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАРІВНОГО ПЕРСТЕНЯ БІДАКИ ЦАРЯМИ БУЛИ ПОРОБИЛИСЯ [л. 198]

(„Сказка, що дід і баба ни мали звітки жити. Пішли до ворошки, і ворошка їм так зробила, що вони були королями“)

Бо то була така баба і дід. І ни мали вони звітки жити, і пішли до ворошки: можи би ворошка їм сказала, як вони будут жити? Ворошка їм дає такий перстїнь, що, як заложит на палиц, то на кого подивится, то такий — самий буди. І вона дала їм по перстїньови. І вони пішли від неї, і перши спробували, чи правда то. Заложила баба на палиц перстїнь і каже: „Щоби я така була, як наша паня!“ — і зробилася така. Допіро, вона дивиться, коли поїди на спацїр крульова. Али Ідного часу їди тая крульова на спацїр. І вона [баба] заложила той перстїнь і каже: „Щоби я така була, як тая крульова!“ — і така зробилася. Їде до того цара замість тої крульової і в такі сукні, як тая поїхала на спацїр. Прийшла [до палацу] і каже часови[м]: „Щоби-хто ішов із кобіт, то нікого ни пустити!“.

Прийшла до короля, і король питаєся єї: „Вже так скоро із спацїру?“ — „Вже!“.

Али ту тая приїздит. І хочи іти до короля, а москалі ни пускают: кажут, що „ни казала крульова пустити!“ — „Таж то я ваша крульова“. — „А не! наша вже ест крульова!“.

І тая плаче. Аж ту виходит король і каже: „Чого ти, ко-

біто? — „Ой, мене ни пускают до тебе москалі! — „Або ти що за їдна? — „Таже я твоя жінка! — „Що ти? зварїовала! таже моя жінка є вдома!“. І вона каже: „Таже то я таки й твоя!“. Король змішався і казав закликати міністрів. І тії міністри дивляться: така сама та і та! Али вона [каже]: „Закличти-но ще тої Машки, що вона мене купала, — то може який знак був“. Закликали Машки, Машка каже, що „під коліном ест чорний шрам“. Глядят, — правда, що ест. Глядят у тої заміняної, — і в тої ест. І бере король тую свою жінку відганяє, а з тою бабою жне.

І тая панна, що то була у короля за жінку, так плаче! І їди в пуці. І ходила може три роки, а може і штире.

Али їдного часу цар поїхав. І той дід заложив свій перстень, і їди до него, і каже: „Щоби я такий був, як наш король!“, — і такий самий зробився. Приїхав до того палацу і каже москалям: „Щоб ту хто ішов, або їхав із мешцинів, то его ни пустити!“. А сам прийшов до свої баби і жиют. Али ту приїзжає той король із війни і хоче їти до покою, — а его слуги ни пускают. Кажут, що „наш король ни казав пускати нікого до себи!“. — „Али ж то я ваш король!“. — „Е, не! у нас ест свій король!“. — „Али пусти! бо я тебе із ружа вистрілю!“. І вони его пустили. А той дід із тою бабою лижат на постелі. І він припав до него, хтів его зарубати, та й відтяв тії заміняні бабі палиц із тим перстіньом. І така зробилася з неї баба чорна, горбата, стара! Він тую бабу потяв, потяв. А дід сів на коня і втікає. А цар — за ним. І дід на коні без сідла, а цар з сідлом.

А тая его жінка ходила по лісі. І в тім самім лісі полював із другої землі королевич. І зобачив таку дужи ладну сарну, і гнався за нею, а вона скочила в воду. І він там все стояв із своїм ад'ютантом. І вона [жінка королева] з ним говорила, що то єї король відправив. Али низадовго литит той дід вперед. А вона каже: „От мій чоловік їди! Али чого він так жене і без сідла?“. Дивиться таки й на свого чоловіка — і каже: „А не! ото мій чоловік!“. Допіро, дивиться той дід, що не втіче, і каже: „Ей! чикай! Даруй житьом, я тобі щось скажу!“. — „Ну, кажи!“. — „Али ни будеш різати?“. — „Не!“. — „Ото ми були з тою [бабою] в ворошки, бо то — моя жінка. І вона [ворожка] дала нам перстині такий, що, я як заложу на палиц перстень, то такий буду, який схочу. І ото моя баба — то вже трохи крульовала, али ся ни вдало, і я ото хотів!“. — „Ну, дай же сюда той перстень, а сам їди собі в світ“.

Допіро, цар виртає додому. І сумний, що его жінка ни знати де. Приїздит до того королевича і питаєся: „Чого ти ту стоїш?“. Він ему каже, що-м „бачив дужи ладну сарну, і вона пішла в воду, і стою: можи би вилізла“. — „Е! то ти ни стій з ад'ютантом, али сам: може, вона тобі самому покажися“. — „А ти, каже [королевич], чого так гнався за якимись паном?“. — „Е! то, каже, дід“... і розповідає ему цілу тресть, що то він мав і жінку „та й пішла в світ, а я із замі-

няною жив, і не знаю де вона тепер поділася і що". [А той королевич] каже: „От вона була сьогодні коло мене і говорила, що то ти єї відправив. І як ти гнався за тим паном, то вона казала, що то єї чоловік, али казала, «чого він без сідла їди?». Потому знов ти надігнався, то вона каже: «Не! ото мій чоловік! але чого він так жене?»". Допіро питаєся той король: „В котро вона місте пішла?". — „От в отое і в тоє!". І він поїхав тим самим місцем. І приїздит до неї. Дивится: а вона корінці викопує із землі і їсть. Він зараз зліз з коня, і впав єї до ніх, і каже: „То ти? моя жінка?". І каже: „Ото, що я з ним гнався, то то дід. І він такий перстїнь мав, що заложив на руку і зробився такий самий, як я, і хотів бути царом. А то єго баба була в мені за жінку, то я єї на кавальчики порубав. І я отой перстїнь маю з собою; я в того діда відібрав". І каже: „Ото я хочу бути такий, як ти!". І заложив той перстїнь і зробився такий, як вона. А потому здіймив перстїнь — і знов зробився такий, як був. І взяв єї, і їди до свого палацу і вже крульовали до смерти.

А той королевич, що стояв над кирницькою, то взяв відправив свого ад'ютанта і іно сам ся лишив. Допіро, виходит така дужи ладна панна, що такої і в світі нима ладної, і каже: „Ото ти єст счасливий, що я до тебе вийшла?". І він каже: „Я ся хочу с тобою ожинити!". А вона каже: „Я піду за тебе, али щоби-сь міні ни казав нічого, як я що злого зроблю". — „Не! ни скажу!". — „А ну ж, присягне перидо мною!". І той присягнув, і вона каже: „Я маю своє крулетство. Али там є другий круль на моє місце. Али я таки й поїду в своє, а в твое ни поїду". І той на тое пристав, і взяв написав письмо, що „того і того наставити корольом на моє місце, заким я ся поверну". А сам поїхав в її крулетство, вожинився з нею, і жиют.

Дав їм бог хлопця. І вона єго до себе закликала і показує, що то дужи ладний хлопец. І він тішится ним, а вона взяла єго і кинула в огонь. І згорів [хлопец]. Він плаче, а ни може нічого сказати. Ну, вже якось тото відтягнулося, і вже він і ни так тужит за тим хлопцем. Ну, ту вже в рік дав їм бог дівчину, і така то дужи ладна, і ще має золоте волося. Показує [вона] єму. Він так ся дужи тішит, що то така ладна. І каже: „Прошу я тебе, мо[є] серце, ни роби ж тому дитяту смерти". — „Не, не! ни журися, ни зроблю". Іно вона тое сказала, — дивится: литит без подвіра сарна. І вона тую дівчину [кинула на двір без вікно, а сарниця] вхватила і потаскала. А той король так плаче, а ни можи нічого сказати.

Ну, вже тому відтягнулося, може, три роки, а може штири. В єго крулетстві зачинаєся війна. І він бере і їди на війну, а єї зоставляє. Допіро як зачали війну, б'ються без цілий рік. І вже так єго в середину взяв неприятель і відібрав від него всьой припас. І більше гини з голоду людей; як б'ються, то тільо ни гини. І написав він до свого міністра, щоби він єму приставив припас. А той міністр підкупився в того неприятеля, і взяв закрасив пшоно замість

пороху, і насипав трутини в хліб, і везе. Допіро, тая жінка його відбрала тії діти. (Бо вона дала хлопця в школи, а дівчину в швачки). І забрала тії діти, і пороху взяла, хліба, м'яса, всякого припасу, і визе. Али той міністир также везе. І вона зустріла того міністра і казала взяти того пороху трохи і хліба, а тое всьо вивирнула в море. Допіро, дає той міністир знати цару, що „вже я віз припас, али ваша жінка всьо казала [ви]вирнути в море“. Ну, вже ту той цар такий нидобрий на нюю, що то не можна сказати! Али, як на тое ж, і вона приїхала наперед, а припас ззаду йде. І як приїхала, як возьме король з нею сваритися, і каже: „Кинула-сь міні хлопця в огонь, — ну, то я тобі нічого ни казав! Ну, знов, кинула-сь міні дівчину на двір без вікно, — то взяла сарниця; ну, то я тобі ни казав нічого. А тепер я в холоді і в голоді, і люди гинут із голоду, а ти ще взяла і всьой припас вивирнула в море! І як же на тебе ни сварити?! Що ж я тепер бідний, нищасливий, зроблю? тепер я пропав зо всім войском“. — „Ото маеш так: хлопця я дала до шкіл, то він вже ся вивчив всього, то от его і маеш!“, — і показує ему. — „Знов дівчину я также дала в швачки, то вона вже ся вивчила“ — і показує ему. — „А той припас, що то тобі віз твій міністир, то порошок — закраш[ан]ий!“ І показує ему: „А хліб і прочіе припаси то всьо було с трутиною, то я казала вивернути в море. Али я десь ту маю ще то[го] припасу, що вивернула в море“. І показує ему: „Бо то так: він підкупився в тамтого короля і хотів тебе зо всіма людьми стратити. Але, як не віриш, то спробуй: того хліба дай тому міністрови ззісти“. І він дав. Міністир ззів, і на четвири лоп. І каже [жінка]: „Ну? правда? А я тобі припас визу всьой!“ І, як на тое ж, припас вже і прийшов. І каже: „Ну, ти тепер тим припасом всьо войско неприятељови виб'еш!“ І каже: „Ну, тепер на-тобі твої діти і прощай! Ти ни мій чоловік, а я ни твоя жінка!“ Внн тогди впав єї до ніх і каже: „Прости міні то, що я тобі сказав!“ — „Але ти присягнув передо мною, що, щоби я що зробила, то нічого міні ни скажиш. А як ти каєшся того, то щоби-сь двацїть і п'ять літ був в пушчах і ні о кім ни мав мислі, но о мені. То я до тебе ще ся поверну“. І взяла і поїхала.

Той хутенько кончив війну; правда, що всьо войско вибив тим припасом, що вона ему привезла, — того ниприятеля. І вже по війні бере він їди дому. Приїхав додому, наставив на своє місце короля на двацїть п'ять літ. І ще вона ему казала, що „більше ні за кого ни дай дочки, іно за того і за того короля, а хлопця ни жини ні с ким, іно с тою і с тою королівною“. І він як вже виїздив, то казав тому, що наставив: що, „як будут до дочки які приїздити королі сватати, то ни дай ні за кого, іно за того і за того короля. А хлопця вожини с тою і с тою дочкою у того і у того короля. І на дівчину запишиш половину крулітства, а хлопця корольом поставиш“. А сам поїхав в пущі. Допіро, може через десїть літ, при-

їхав той король, що він ему казав дати за него дочку. І сватає її. І він [той заступник] дає її за него і записує половину кру[лі]вства. І той король вожинився і взяв її до себе, і половину того крулівства взяв під себе. Допіро, той хлопец поїхав і засватав тую дочку у того короля, що він ему казав. Вожинився з нею і крулював.

А той король, що поїхав на пущі, то іно корінцями жив. І ему все ся являла кобіта і каже: „Чого ти ту мучишся за таку погану кобіту, що вона нічого ни значить? От лутше їдь додому, та жинися зо мною, то тобі лутше буде зо мною!“. А він все каже: „Не! ни хочу я ніякої, іно її“. А то вона сама була і так говорила; но тільки, що він її ни пізнав, бо вона ся инакши пирикидала. То все так через три дні до него являлася, і так все говорила, але він ни хтів ніякої, іно тої самої.

І вже, як вийшло двацять п'ять літ — і вона в такі самі постаті явилася до него, як перши була. І каже: „Али-то ти твирдий, що ти нікого ни хтів, іно тільки мене! Ну, тепер ходи вже звітци додому, і вже я твоя жінка буду до віку“. Приїхали додому. А его вже син королем так, як він казав, і дочка віддалася. І тії королі такі були, що їх ніхто ни заміг ніколи. І вже собі жили по тому добри вкупі.

532. ЯК КОРОЛІВНА, НЕ БАЖАЮЧИ ВІДДАВАТИСЯ ЗА БАТЬКА, ПЕРЕКИДАЛАСЯ КИЦЬКОЮ [л. 453 зв.]

(„Сказка, що король хотів ся з дочкою жинити“).

Був собі король. Жінка йому вмерла, а мав дочку дужи ладну. І вже она була велика — і той король хотів ся з нею жинити. А вона була дужи набожна. Де она так ся журить тим, жи „де то можна, щоби батько з дочкою ся жинив!“. І ни хоче. Так она просить Бога, щоби або вмерла або втікла. Допіро, він виїжджає на воянж: і вже як приїди, то має се з нею жинити. Али як він поїхав, так она собі роздумала, що нима еншої ради, іно треба втікати. Набрала багацко гроший, підплатила слуг, щоби нікому ніц ни казали, казала собі заложити коні, взяла собі дівку і так наказала слугам: „Щоби вам що хтів робив, то ни кажіт, де я се поділа! Кажіт, що ни знаєти, де я се поділа!“. І їди. Де ж она їди? Аж в други крулество. І в такій заїхала ліси, де мало хто тамтуди і ходит. Найшла собі хатинку і вже там думала на все бути із тою дівкою. Як їм чого потрібно, пішла дівку, [дівка] накупит всього, — та й сидят собі. І ніц тая панна ни робит, іно се Богу молит. І так собі впросила Бога, що, як она собі вийди в ліс пройтися, то як хто її з'їди, то вона пирикиниться кіточкою. І ходит собі по лісі. А була дужи ладна: така, жи в цілім крулестві ни було такої.

Де разу одного вийшла она собі в ліс пройтися. А з того самого крулества, до которого той ліс належав, виїхав крулевич на полюване.

Де як над'їхав нидалеко неї — али єї ни бачив. А вона его борші zobачила, та й пирикинулася кіточкою, та й ходит собі по лісі. Та й він, як єї zobачив, що така дужи ладна кіточка, жи ще такої нігде ни бачив, — і в лови за нею! Та й злапав. Так тая кіточка пищит, різними голосами, — і так ся ему тая кіточка сподобала, що вже і польовати покидає. І їди додому. Так се він нею тішит! Привозит додому, показує батькови і матери, що то він таку дужи ладну кіточку злапав. Так вони єї всі люблят, що ни знають де єї подіти. І каказав крулевич слугам, щоб вони єї пильнували, аби ніхто єї ни випустив. І їсть з нею, і спит.

Али вона дужи се мучит тим, що ни можи се ніколи Богу помолити. Де вона так собі постановила, жи, як крулевич засне, то вона висувається помаленько від него, пирикинися панною і молится Богу. І так она все собі робила. Али разу одного вклякла она Богу ся молити, а крулевич прибудився. Мацнув коло себе: нима кіточки! Наробив крику до слуг: „Давайти світла!“. Тут, нім засвітили, она знов пирикинулася кіточкою, влізла під постіль та й сидит. Скрізь за нею глядят по покою, — нима! під ліжко, — а вона сидит. Бире єї крулевич знов до себе. Де вона так кілька рази зробила.

Али разу одного були гості. І крулевич казав єї замкнути на ключ в покою, щоби єї ни взяв хто або щоби ни випустив. І взяв ключ до себе. Али тії гості забавляються, їдят, п'ют, — а мати того крулевича почула, жи шось стукнуло в тім покою, де тая кіточка. Приходит [королева] під двері, дивится дзюркою через замок: прислічна панна кленчит і молится Богу! Так она приходить до сина і повідає ему, що в тім покою, де він замкнув кіточку, то кітки нима, іно якась панна дужи ладна кленчит і молится Богу. Так він зараз прийшов під двері. Дивится: правда! прикрасна панна, така, жи ще нігди і ни бачив такої. І вложив ключ помаленько. Ключ — відомкнув. І відтворає хутенько двері. Входит до покою — нима нікого! іно тая кіточка сидит на ліжку. Так він застановився: ни знає, що такого за диво! Що ж? Питається кіточки, — ни говорит. І крепко [він] ся задумав. Збуває він тих гостей і цілий день думає над тим дивом. І ни можи в своїй голові помістити, що то такого.

Прийшло вечир. Повечерали, поклалися спати. Положив він тую кіточку коло себе. І вже гет-гет в ніч, — буцім він спит. А світив місяць. Так тая кіточка все его лабкою по твару пробує, чи чує він. А він ніц ни кажи; що то з того буди! І вже [кіточка] висувається від него. Він ніц ни кажи, іно ся дивит. Встала она з ліжка, пирикинулася: така панна слічна! Та й іно хтіла се поступити від него, — а він єї лап в руки! та й посадив коло себе. Крикнув: „Давайти світла!“. Дали світла. Прикрасна панна! Так він зачав се єї питати, що вона за една. Вона повідає: „Ой! я, кажи, круля дочка, з другої землі. Жінка му вмерла, і він хтів се зо мною жинити. Але я се бояла гріху, — бо де ж то можна, щоб батько з дочкою жив? Та-м

втікла від батька в ліс, і хтіла-м вже в тім лісі бути. І так-ім субі в Бога впросила, щоби-м се кіткою пирекинула, як вижду в ліс пройтися, жиб мене мало-хто бачив“. І він собі єї дужи подобав і повідає: „Вже ж я тебе ни пушу, я буду се з тобою жинив“. І батько і мати дужи си єї сподобали: дозволили єму се з нею жинити.

Вожинили єго з нею, дали їм половину крулєства. Али она повідає до него: „Ніц міні [ни треба, али] жаль міні слуги, жи-м лишила в лісі“. Так він казав заложити коні в кариту. Поїхали в ліс, знайшли тую слугу, привезли додому. І жили з собою як-най-лутши до смерти, а батько і мати любили їх як-найлутши.

533. ЯК КОРОЛЕВИЧ ОДРУЖИВСЯ З КОРОЛІВНОЮ, ЩО ПЕРЕКИ-ДАЛАСЯ ЧЕРЕПАХОЮ [л. 477]

Бо то був король, мав три сини. І вони єму кажут: „Тату! зробіт нам ружа. Ми підемо в ліс стріляти“. І той їм поробив. Али вони вийшли на пляц. І найстарший пустив свою стрільбу в гору— і вона впала в другі землі у короля. І той [пішов і] там вожинився. Пустив сиридуший свою стрільбу. Тому также впала на виликі палаци,— і той там вожинився. Пустив наймолотший свою стрільбу: [де впаде, там він ся воженит]. І того стрільба впала на вилики озиро. Той приходит, дивится: лижит стрільба, і коло стрільби черепаха. Він взяв, і з нею [черепахою] ожинився.

Али батько видає баль і каже: „Котрой син принеси міні най-лутшей хліб, то той буде у мени найлутший“. І тії [нивістки] попикли хліб і приносят до него. Віддає старший. Батько каже, що „в мени такий хліб пси їдят“. Віддає сиридуший,— батько каже, що „в мени такий хліб челядь їсть“. Али тая чирипаха перикинулася панною, спикла хліб такий красний, як сонце. Приносить син молотший, віддає батькови. І батько каже: „Ото отакий в мени хліб!“. І вже поросходилися.

На другий день спрощає батько синів вже з жінками. І тих двох синів посідало і поїхало, а той журится, що ни має чим їхати. Али тая чирипаха вийшла на двір, свиснула,— і став коч з дев'ять кіньми. [Скинула вона з себе шкаролупу]. Він і вона сіли і поїхали. Приїздят до батька. Батько втішився і зараз казав дати обідати. І тая чирипаха, як їсть м'ясо, то кісточки в рукави скидає, а як п'є вино, то решту в рукави зливає. І посла пішли гуляти. І вона махнула [одним] рукавом,— зробився став; махнула другим,— зробилися качки і пливають по покою. Али єї чоловік прибіг додому, взяв тую [єї] шкаролупу і спалив. Вона прибігає і каже до него: „Коли ти мою шкаролупу спалив, то типер я ни твоя жінка, а ти ни мій чоловік!“. І пішла від него.

Той тогди зажурился. Замкнув хату і пішов в світ єї шукати. Іде, іде—і зайшов в степ. В тім стипу палац. І баба вийшла на двір

і питаєся его, за чим він прийшов. Той каже, що „в мени була жінка і покинула, і я її їду шукати“. Баба каже, що „вона ту є!“ . Він прийшов до неї — і злапав її. Вона пирикнулася вужом, і він її пустив. Прийшло на другу ніч, [єї злапав], — вона пирикнулася гадиною, і він її пустив. [Прийшло] на третю ніч, прийшов він до неї. Вона ся ему різни пирикидала, і він її таки й ни пустив. І тогди вона каже: „Ну, то я вже тепер твоя жінка, а ти мій чоловік!“ . І вже собі жили до смерти.

[Диви у нас №№ 478, 479, 480, 481, на ст. 322—328].

534. ЯК ХЛОПЧИК НАПИВСЯ ВОДИ І ПЕРЕКИНУВСЯ ЗОЛОТИМ БАРАНЦЕМ [л. 158 зв.]

(„Сказка, що пішов брат із снстрою в світ, і він напився з баранячого сліда і пирикнувся золотим баранчик[ом]“).

Був чоловік і жінка. Мали вони хлопця і дівчину. Але мати тим дітям вмерла, і діти кажут: „Що [ми ту] будем робити? ходім в світ“. Пішли вони обоє. І ему захтілося води. Надибали товарячей слід. І каже до неї: „Сестричко, я нап'юся води“. Вона каже: „Не пий, братчику! бо переки[не]шся золотим бичком“. Він послухав, не пив. Ідут, ідут. Надибали коровлячий слід. Він каже: „Сестричко, я нап'юся водиці!“ . Тота каже: „Не пий, братчику! бо зробишся золотю коровкою“. Він послухав, не пив. Ідут, ідут. Надибают баранячий слід. Той хлипнув води — і перекинувся золотим баранчиком.

Ідут, ідут. Вийшли в поле. І в тім полі була стирта сіна. Вони вилізли на ту стирту. Але виїхав пан на польованя з хортами. Тії хорти зачали ся на стирту дерти. Він каже до локая: „Піди відбий тії хорти і подивися, хто там є“. Той відігнав. Виліз, і кричит до пана, що „на стирті є якась дівчина і золотий баранчик!“ . Той пан каже: „Забере їх сюда!“ . Той забрав їх, привозит до того пана. Та й пан так собі дівку сподобав, що вбрав її гарно, взяв з нею шлюб [і жиют вже і дитину мают].

Але він мав господиню. Ну, поїхав пан на полюваня. Тая господиня каже до неї: „Ходім ся купати“. Прийшли вони до води, стали на кладці ноги мити. Вона [господиня] взяла втрутила її в воду і втопила. А сама лягла на лужку на її місці і каже [до слугів]: „Заріжте міні того баранчика“. Вони кажут: „Нащо тобі різати, коли то твій братчик?“ А вона каже: „Та що ж!“ [Тії слуги его таки й не зарізали]. Але, він дитину сестрину возьме на ріжки, принесе над воду і каже: „Виплинь, золоте кача! твое дитя плаче, бо мене будут різати. Вже окропи гріют!“ . Вона виплини, дає дитині цицки, і плаче над баранчиком. Вона дитину нагодує, і він несе до двора. А тая [господиня] всьо повторяє: „Заріжте мені баранчика!“ . Вони кажут: „Нащо тобі різати, коли то твій братчик?“ Вона каже: „Та що?“ . Той знов бере дитину і несе до неї.

А той пан [приїхав]. Дивится: куди він носить? Бере іде собі за ним. Він [баранец] вперед, а той [пан] — за ним. Той [баранец] став над водою, а той [пан] сховався. І баранчик каже: „Виплинь, виплинь, золоте кача! твоє дитя цецки плаче!“. Вона виплила, — а пан за руки ї зляпав. Питаєся ї: „Що ти ту робиш?“. Вона розповіла, що „пішли-сьмо купатися з господинею, і вона мене втопила“. Той пан взяв тую панну і привів додому. І на господиню ся росердив: вивів на поле і розстрілив. А з тою вже жив.

535. ЯК ХЛОПЧИК НАПИВСЯ ВОДИ І ПЕРЕКИНУВСЯ ЗОЛОТИМ БАРАНЦЕМ [л. 124]

(„Сказка, що чоловік мав дівчину й хлопця, і вони пішли в світ, і хлопця перекинувся золотим баранцем“).

Був ту бідний чоловік і мав одного хлопця, а другу дівчину. І він їм вмер. Вони ся лишили і пішли в світ. Вийшли в поле. Захотілося хлопциви води, і він подивився: єст вовечий шлідок. Напився води [він звідти] — і перекинувся баранцем. Велізли на сіно, і посідали, і сидят. Їди пан дорогою і зобачив їх, що вони сидят. Післав локай і каже: „Подивися, що там сидят?“ Локай каже: „Єст баранец і панна“. А пан каже: „То здійми їх!“. І той здіймив. І повезли [їх] додому, і воженився [пан] з нею.

І у того пана була господиня циганка. Виїхав пан в дорогу, і вона [єго жінка — баранцева сестра] мала дитину. А циганка каже: „Ходім купатися“. І вони пішли купатися, а циганка взяла і трунула єї в воду. А той баранец, як но-тільки прийде ранок, то він бере тую дитину на роги і неси до неї в воду і каже: „Виплинь, виплинь, золоте кача, твоє дитя ревно плаче!“. І та вийде, дасть єму [синови] цецки, і знов іди в воду. Али він єї носив [дитину] без дві неділі, і все так казав. Али приїхав пан із дороги і питаєся: „Де моя жінка?“ А циганка каже: „Пішла купатися і втопилася“.

І одного разу взяв баранец на роги тую дитину і поніс до неї до води. Приніс до неї і каже: „Виплинь, виплинь, золоте каче, твоє дитя ревно плаче“. І вона вийшла, давала єму цецки. І но хтіла втікати в воду, а пан засів і зляпав єї. І приніс єї додому, і питаєся єї: „Як ти ся втопила?“ А вона розповіла єму, що „мене цеганка втопила“. І тогди взяв той пан і вивів бистрого коня зо стані і причіпив єї [циганку тую] до хвоста, і пустив в чести поле. І той кінь розніс єї на прах. І тогди пан то[го] баранця тремав с собою в покою і їв враз з ним коло стола обід.

536. ЯК ПАРУБОК ЗАЧАРОВАНУ ПАННУ НА ВЕРБИ ЗНАЙШОВ [л. 149 зв.]

(„Сказка, що була панна заклята в воді сім літ. Вилізла на беріг, і єї циганки втопили знов у воді“)

Хлопец служив в господаря сім літ. Відслужився від господаря, і іде коло ставу. Але коло того ставу була верба. [Дивится]—

а на ні панна сидит. Глянув на тую панну: така вона гарна! Той ніц єї не казав, пішов додому. Приходить, взяв воза в господаря, їде за тою панною. Але поки він приїхав, тую панну заглянули дві циганки і закликали купатися. Але вона каже: „Де я піду? я допіро вилізла з води!“. Але як зачали просити єї, — вона пішла з ними. І тії циганки панну втопили. І една циганка вилізла на вербу і сидит замість тої панни. Він приходить до тої верби і циганки. І каже: „Яка ти була перше гарна! А тепер — ся змінила-сь!“. Але взяв привіз додому і оженився з нею.

Пішов [він одного разу] на рибу. Злапав рибку дуже гарну. [Приніс додому], взяв наляв води в бутельку і пустив [там] тую рибку. Циганка [догадалася, що то тая панна]. Як зачала просити, щоб він зарізав рибку! а іначе вона вмре. Той взяв зарізав рибку, а лушпину з неї зібрав, закопав коло вікна. А рибу як їли, то ему нічого не шкодило. А циганка всьо давилася.

На другий день встають, а коло вікон уже виросла яблунка, [і] вже є ябка на ні. Пішла циганка рвати, вони ся [їй] не дають; а ему — дозволяють ся рвати. А циганка каже: „Зрубай міні яблунку, зроби постіль!“. Він не хтів. Каже: „Шкода яблінки зрубати!“. А тота всьо казала — і поставила на своїм. І він зрубав, зробив постіль.

Полягали на ні, а вночі їдна дошка до другої каже: „Тобі легко его тремати?“, а дощечка відказує: „Міні легко!“. А друга каже: „А міні тяжко циганку тремати!“. Ніхто не чув, іно циганка почувла. І каже до чоловіка: „Порубай міні постіль, най спалю!“. Він каже, що „шкода! не треба псувати!“. Як зачала ему голову клепати, що немає чим палити! Взяв він, рад не рад, порубав він тую постіль, і всі три дошки на вогонь поклав. І тая циганка одну трісочку взяла і кинула на сміть. А ходила баба жєбруша, збирала тріски. І тую трісочку взяла. І принесла [баба] додому, ссипала трісочки в кутик.

[Другого дня] встає баба і їде на жєбри. А с тої трісочки зробилася дівчина. І бабі [вона] завсїди попрятовала в хаті. І баба дивуєся: хто то їй так пряче? Але, заглядає на пец, — а тая дівчина на пєцу сидит. Питаєся баба: „А ти що за їдна?“. Тота розказала, що „я була сім літ в воді, на беріг виплила. Ішов наймет, мене зобачив, хотів за жінку взяти, і циганки мене втопили. І циганка сіла замість мене [на вербі]. Він приїхав, взяв замість мене циганку і оженився. Пішов на рибу, злапав він рибку злоцісту [а то була я], пустив в бутельку. Циганка наперлася, щоби зварити. Але він лушпину з неї позбирав і перед вікнами закопав. Встав рано: вже на тім місці яблунка. І циганка хотіла яблуків нарвати; вони ся єї не дали, а той нарвав. Вона ся наперла зрубати яблінку і зробити постіль. Він не хтів, каже, що шкода; але як наперлася [циганка], зрубав і зробив постіль. Полягали. На ті дощі, що він спав, то було легко; а на ті, що вона, було тяжко, і дошки меже собою розмовляли. На ранок наперлася спалити [дошки]. Той порубав. І взяла

[циганка] спалила, але їдну трісочку викинула, і тоту трісочку ви взяли і поставили. Вона зробилася панною. [То це і є я]*.

[Баба вжалилася над нею, пішла і все ему розповіла. Він приходить до неї] і каже: „То ти сама! Мала бути моя, але циганка обманула“. [Взяв він її до себе і з нею жив, а як] циганка прийшла з міста, він взяв причипив її до коня. І кінь розніс її, тільки палець на знак приніс.

537. ЯК КОРОЛЕВИЧ ВЗЯВ СОБІ ЗА ЖІНКУ ЗАЧАРОВАНУ ПАННУ [л. 476 зв.]

Був то королевич, дуже ладний, і задумав ся жинити. Али думає собі: „Піду я в світ шукати собі жінки“. Али надібає стару бабу. Баба питаєся: „Де ти, королевичу, ідеш?“. Той каже: „Іду в світ собі жінки шукати“. Баба каже: „Я тобі скажу: там в лісі є на дубі три яйці, і в тих яйцях панни є“. Той пішов до ліса, здіймив тії яйці. Прийшов над кирницю, розбив їдно яйце. Вискочила панна і каже: „Води! води!“ І припала до кирниці, і втопилася. Він розбив друге, і друга панна вискочила, і тая втопилася. Він вже собі взяв в кашкит води і відійшов від кирниці. Али розбив яйце— вискочила така [трета] панна, як люстро ладна. Він взяв її, виде. Али вона була гола, і він каже: „Я тебе лишу на вербі, а сам піду додому і прийду по тебе зо шматьом. І вона вилізла на вербу, а той пішов додому по шматя. Али, тая панна сиділа на вербі, — надійшла циганка. Дивится, що вона сидит, і втопила її. А сама сіла на її місце. Ось ту приїздит той кочом і зо шматьом. Дивится, що вона ся пиримінила! Нічого її ни каже, іно взяв її і повіз додому. Приїздит. Батько дивлится, і каже: „А то якась погана!“ Він каже: „Ну! яка є, то така і буде“.

Ось ту їдного часу пішов королевич з тою циганкою на спацир. І на тім місці, де вона панну втопила, пливає золота качка. І циганка її пізнала і каже: „Забий її!“ І той взяв її забив. Вона [циганка] взяла тую качку, принесла додому, вискубла і зварила. І їдна кісточка винислася зо смітьом, і в кирницю впала. І виросла [з неї] золота рибка. Вона побачила тую рибку і казала забити. Принесла додому, зварила. І їдно рибце вискочило за мур, і виросла золота яблунка. І так той тою ся яблункою тішит, той король! Вона побачила — і казала зрубити. І як тую яблунку рубали, то їдна тріска пирискочила за мур. І ішла жінка, і взяла тую тріску. Допіро, принесла тую тріску додому і положила на полиці. І разу їдного тая жінка вийшла на двір; а панна стала с полиці і замітає хату. Вона [тая жінка] приходить до хати і застає її, що вона хату замітає. І тогди ся тая жінка в радувала. Дала ї [шити] шматя. І тая панна шматя шила.

Али той король задумав ся жинити. І післав до неї, щоби вона вшила ему сорочку на вісіля. І тая як-найборше вшила, і вишила на тії соротці всьо своє, що іно вона мала від тої циганки, і післала до того короля. Той король втішився, сів в кариту, приїхав, взяв єї і зараз з нею вожинився. А тую циганку казав причіпити коньови до фоста і пустити в степ.

538. ЯК БАБА НАЛАЯЛА СИНІВ, А ВОНИ ВОВКАМИ ПОРОБИЛИСЯ
[л. 578]

Бо то вдова мала два сини, а їдну дочку. І в неділю варила пироги, і закліяла їх,—і вони вовками поставали, і пішли в ліс. І вона пошла плаче. Али приходит баба жибруща і каже [єї], щоби [вона] дала єї дочку, а сама ішла на сім літ покутовати [і мовчати], то вони [єї сини] ся назад вернут. Дівка [теж] пішла покутовати в ліс [і мовчати]. І найшла собі таку дуплаву липу, і там ночувала в нії. І вона покутовала п'ять літ, і шестий наступає. Али виїхав пан на полюваня. І хорти єї злапали. І заглянув панич і сказав батькови. Прийшли до неї, і взяли єї, і вбрали єї: і найладніща дівчина! І той син каже: „Тату! я ся буду з нею жинитися!“ А вона ніц ни говорить—і батько ему ни позволяв. Той як наперся—і вожинився. Али жили рік. І дитина є. І сам [пан] поїхав, а мама сховала тую дитину, а єї—кровою обмастила. І [як пан повернувся] каже ему, що вона дитину ззіла. Той спугався, і дає віру. І поскликав панів [і питає]: „Що з нею робити?“. І вона [єго мати] каже: „Єї голову стяти“. І вже зробили гріб. Али єї приходит тотя пора, що говорити. І десь ся взяв голуб. І но хоче стяти кат голову, а той [голуб] ни дає. Ось ту дивляться: литит два пани. А то єї брата прилетіли. І звиталися, і вона говорить їм, за що єї хочут стратити. І вже зачали судити—і восудили, що за тое маму [єго] стратити. І стратили [єї, а сами вже спокійно жили вкупі].

539. ЯК ХЛОПЕЦ ПЕРЕКИДАВСЯ СОБАКОЮ [л. 519 зв.]

Бо то був собі наймит у господаря. І господиня мала хлопця, і він [наймит] чув, що то ангел казав, що то буде щасливий. І він [наймит] взяв того хлопця [і пішов]. І той хлопиц пирикинувся собачкою. І він ему давав їсти [жар], і той пес їв. Досить того, що той хлопиц був дванайцять літ.

І прийшов [наймит] до того сила, звітки він, і впросився у єго хрестного тата на ніч; і дає тому псови їсти жар. І на другу ніч іде до єго батька ночувати. І батько каже: „Де ж я тебе пириночую, коли ти з псом?“. І той таки й впросився. І той єго прийняв, али [той] дає ему [псови] їсти вогонь. Той [пес] зтріпнувся і зробився хлопцим, а на того [чоловіка, що єго мучив, батько] накинув ланцух, і він зробився псом. І нагнав єго в світ. А той хлопиц жив при батькови.

540. ЯК ЗРАДЛИВА ЖІНКА ОБЕРНУЛА СВОГО ЧОЛОВІКА НА ПСА,
А ВІН ЇЇ ТА ЇЇ КОХАНЦЯ КІНЬМИ ПОРОБИВ [л. 539].

Бо то був чоловік старий. Мав молоду жінку [а дітей не було]. І він собі прийняв вихованьця. І той вихованиц підріс виликкий, і тая жінка полюбила собі того вихованьця, а тому чоловікови старому так зробила, що він пирикнувся псом. І відігнала его від дому.

Али той пес пішов в степ і прийшов до чумака. І его чумак прийняв. Али, він в него побув зо три виділі, — їде пан. І каже він [пан] до того чумака: „Продай мині того пса“. — „Як пан мині дадут сто рублів і пару коний, то я его панови дам“. І пан ему дав, взяв пса і поїхав. Приїхав додому. А его жінка привела хлопця, і того хлопця опир вкрав. Пес тим нюхом дізнав того опира і відібрав тую дитину; взяв в писок і приніс додому і віддав пані. Пані і пан врадувалися, і обільляли его золотом.

І той пес прибіг до свої жінки і гавкає в подвіру. Жінка вийшла на двір і вдарила его прутом. І він перекинувся горопцем і полетів. Али в їдного чоловіка внадилися горопці на тік до проса і дужи спивали. І той чоловік зляпав того самого горопця. Пішов до студи [з горобцем] — і вдарив его прутом. І він [горобец] пирикнувся чоловіком. І тогди той чоловік приніс ему с хати шмаця. Той вбрався, приходит до хати. Казав той чоловік принести горілки, і п'ют. І каже хазяїн до того чоловіка [що був горобцем]: „Чи ти мине пізнав, чи ні?“. Той каже, що ни пізнав. — „Я той самий [опир], що ти в мени [паньску] дитину відібрав. І дай тобі боже здоровля, що ти мине тогди ни дусив!.. Та я, каже, знаю, що тебе жінка відігнала. Али на-тобі той пруттик. І як прийдеш додому — і удар свою жінку й свого вихованьця прутиком, то вони пирикинутся кіньми. І ти будиш ними робити. Іно-тілько, як вже тобі треба їх попасти, то скиниш з них вуждички, то вони пирикинутся дикими козами і підут ся в ліс пасти; а як тобі треба їх, то потраси тою стрензлею, то вони прибіжат до тебе“. І той подякував ему, і пішов додому. Приходит — і застає жінку свою і вихованьця. Вдарив їх прутиком, і вони пирикнулися кіньми. І той тогди робит ними.

Али разу їдного пішов в поле під ліс орати. І на пулудни здіймив з них вуждички. Вони пирикнулися козами і пішли в ліс пастися. Али стрілець ходив по лісі, поздрів [тую] дику козу і застрілив. Розложив собі вогонь і вкраяв кавальчик м'яса і пиче. Али той чоловік потрас стрензлею. Вона [печена коза] ся зірвала — і прибігла до него коньом. Али той чоловік дивиться, що єї нима литки, і каже: „Ней єї маму мордує!“ Запраг в плуг, воре. Али той стрілець прийшов до него і каже тому чоловікови: „Ото, чоловіче, я чуда дізнав!“ — „Якого?“ — „Забив-їм сарну, і вона возила: пирикнулася кобилою і побігла!“ А той чоловік каже: „От вона сама!“ Той

дивиться—правда, що то та сама. І каже: „А то що єї ся стало?“. — „А то моя жінка, а ото мій вихованиц, то то я їм так поробив за тоє, що вона мене перше зробила псом“.

І той чоловік орав і їздив тими кіньми доти, доки ни поздихали.

541. ЯК ЖІНКА СВИНЮ ПОРОДИЛА, А ПОТІМ З ТОЇ СВИНІ ГАРНА ДІВЧИНА ЗРОБИЛАСЯ [л. 586 зв.]

Була жінка, та не мала дітей. До неї прийшла сусіда с куже-лею і скаржится, що мізерія! багацько має дітей, а їсти не мають що. Але поросята були під припічком, а та [бездітна] каже: „Коби-м мала [хоч] таке, як ото паця!“.

Прийшов рік, і вона вродила паця. І радяться [з чоловіком], що з ним робити. Закликали і попа, і урадили: хрестити і дати мня «Льошка-Явдошка». Охрестили. Росте вона вже сім, вісім літ, і бігає за мамою в город полоти грядки. І так добре полит рилом, — так, як руками! Вже [має] п'ятьнайціть і шіс-найціть літ.

Але йде наймит в ліс. Тота льошка біжит за ним. Той б'є ба-тогом, наганяє додому,—але вона таки біжит за ним. І побігла з ним в ліс. Наймит начав рубати дрова, а та перекинулася дівкою, і стала така гарна, як сосна, що на селі рівної не було. І каже до него: „Сватай мене, я доти льошкою хожу, доки не віддамся“. Той при-їхав додому і каже до господаря: „Я буду женитися“. — „Ну, добре! жейися! а с ким же?“ — „А з вашою Льошкою“. — „Змилуйся! Як ти оженишся, коли то свиня?“ — „Ну, то нічого! буду сватати, якось то Бог дасть“. Бере посилає старостів. Прийшли старости, питаються єї, чи піде. Тота каже: „Рох! рох!“, значит каже, що піде. Той за-сватав. Зібралось вісіля. Ведут і до шлюбу, свиню, до церкви. Взяли вони шлюб, прийшли додому. Завели єї спати до комори, лягли вони. Він [заснув], пробудився. Дивиться: коло него моло-диця лижит.

І ему всі люди [на вісілю] заздрили, що він таку жінку взяв. Але старший дружба — аж не міг дослужити до кінця вісіля: так заздростив! І каже: „Буду [і я так] женитися“.

Нагадав собі, що в попа є тлуста льоха. Приходить додому, каже до батька: „Я буду ся женити“. Батько питаєся: „А де ж ти будеш посилати?“ — „А де? до попової льохи!“ — „Що ти? здурів? чи що?“ — „Ага! а підіт-но подивітсья, яка молодиця з льохи зро-билася!“ — „Змилуйся! Тота вродилася з християнина, то і зробилася християнкою, а то — свиня-свиною“. Ні! нічого не помагає! Зібрав [батько] старостів, нагодовав їх, і посилає до попа льоху сватати. Приходять старости до попа. Той питає: „А що ви скажете?“ — „Прийшли-сьмо в свати, хочем сватати“. — „А кого ж то? Марину чи Катерину? то добре: віддам їх“. — „Але ні, батюшка! ми будем сватати вашу льоху, білу, тлусту“. — „Де то можна?“ — „Ну, іначе

ніц не поможе! ми таки хочем сватати єї. Чи даєте, чи ні?— „Ну, дам“. Берут тягнут свиню до хати. А вона вищит, кричит, аж за-жохла (sic). [Старости починают єї питати: „Чи підеш за нашого парубка?“], а піп каже: „Який ти дурний! Що ж до неї говорити?“]. А свиня: „Рох! рох!“— „От! дивітся! вона каже, що піде“.

Ну, засватали. На остаток вже і вісіля роблят; а там, до шлюбу тягнут свиню до церкви. Вона знов кричит, вищит. Якось вони взяли шлюб. Тягнут льоху і до хати до молодого, дають їсти, а так заводят спати до комори. А там була мука, масло, сир,— тота геть перепаскудила. І як рано музики на добридинь заграли, відчинили комору,— тота [льоха] як дмухне! та й втікла меже свині попові.

А він послі де до котрої післав, то жадна не хтіла за него іти, а тільки сміялися з дурного.

542. ЯК МОСКАЛЬ ДО ЧАРІВНИКІВ ХОДИВ І САМ У НИХ ПЕРЕКИДАТИСЯ ВІВЧИВСЬ [л. 468 зв.]

(„Сказка, що москаль літав так, як орлом, і царом був“).

Був ту такий москаль і служив в службі. І ніколи го ни пускали додому в гості. І він сказав ротному, що „я піду додому на дві неділі і на днів три“.

І він зайшов в ліс, і надивав двір, і в тім дворі єст що їсти і пити. І він наївся, напився і сидит. Ось ту приходит медвідь. Вдарився перед ганком в землю— і зробився чоловік. І той [з медвідя чоловік] тогди приходит до покою. І розпитався, звітки він [той москаль]. І каже [ему] той чоловік: „Ходи в мій сад гуляти“. І погуляли, і той питаєся москаль: „Кілько вже може бути [що ти тут гуляв]?“ А він каже: „Штире години“.— „Не! вже, каже, штире дні!“. Ну, іде ж ти тим лісом і зайдеш до мого брата“. І той іде далі, і зайшов до двора другого. І ось ту приход[ит] лев, страся перед ганком, і зробився чоловік. І тогди оба напилися, і каже [лев]: „Ну, ходи в мій сад гуляти“. І пішли. Гуляют, гуляют. Питаєся лев: „Кілько вже може бути, як ми ту гуляем?— „Вже шість годин“. — „Не! вже шість день! Ну, іде ж тепер до третого брата, то аж звідтам підеш додому“. І той іде тим лісом. Іде, іде, і зайшов до третого брата. Ось ту прилітає орел, став перед дверима, страся, і з него зробився чоловік. Приходит до покою і застає того москаля. Роспитався его, звітки він, і той єму розказав. Наїлися, напилися. — „Ну, тепер ходи в мій сад гуляти“. Пішли. Гуляют, гуляют. Питаєся [орел] москаля: „Кілько вже може бути, як ми гуляем?“ — „А вже вісім годин“.— „Не! вісім день“. І той орел каже: „На-тобі такі крила, і вийде на дорогу, і вдарся вво-землю,— то пирикинишся орлом і полет[иш]. І ще на-тобі такий капшук: як потрасеш, то кілько схочиш гроший буде“. І той взяв той капшук і тії крила. Вийшов на дорогу, вдарився вво-землю, і зробився з него орел, і полетів

додому. Прилетів там, потрас капшуком, зробилися гроші. Погостив він там ся три дні, взяв своєм дзом братам натрас гроший, і сам полетів. Прилітає до роти, і дали знати до капітана, що вже ест.

Али ту почалася війна, і сам цар на тії війні. Прийшло, питаєся цар, що „хто би такий знайшовся і залетів до мої дочки за три години і приніс від неї відписку, то за того я дочку дам свою“. А той каже: „Я“. І цар дав ему письмо. І той полетів. Прилетів туд орлом, віддав еї письмо, і вона прочитала і вирвала з него едно пуро. Він пирикинувся медвідьом, — вона вирвала з него іден волосок. Він пирикинувся левом, — вона знов вирвала іден волосок. Написала ему письмо, і той полетів. Прилетів до цара, віддав письмо полковникови, і полковник поніс до цара. І каже, що „то я дістав того письма, не він“. А того москаля казав той полковник вивести в ліс і прострїлити.

А тії медвідь, лев і ворел поналивали си в склянки води. Дивляться: а с тої води зробилася кров і кажут: „Вже наш брат ни жие на світі“. І орел розіслав всю пташину по лісах, по полях, і тая пташина знайшла его. І ворел покропив его живущою водою. Він вожев і каже: „Ото-м си добри заснув!“. І тогди дав ему лев з дуба скрипку і каже: „На-тобі тую скрипку, і іди до неї на вісіля. І як заграеш, то всі будут гуляти“. І той приходит на вісіля. Як заграв — де хто іно той голос чує, то і гуляє! навіть і двір царский гуляє.

І тії часові его ни пускают до неї; али він таки й прийшов до неї. Вона липнула — і пізнала его. І вже змартвилася і каже до полковника, що він з нею має брати шлюб: „Пирикиньтися так, як ви ся пирикидали, як-їсьти від менн письмо брали“. А той став і ни знає, що казати. А вона каже до того москаля: „Чи ни ви то були в мене, як-їсьти письмо приносили?“ А він зараз став орлом. І вона его поцьолювала і каже: „Ото мій чоловік!“. І тогди той москаль взяв з нею шлюб. А того полковника — казав вивести такого коня зо стані, що ніколи не бував на світі, і прив'язати его до фоста і пустити в чисти поле. І той москаль каже: „В мене е трох братів, ней вони собі трохи погуляют“. Цар казав їх закликати. І тії брата его: медвідь, лев і орел, прийшли. Погуляли си і пішли собі в світ.

А той москаль остав царом на цілу землю.

543. ЯК ЧАРІВНИК ВИВЧИВ ХЛОПЦЯ РІЗНО ПЕРЕКИДАТИСЯ [л. 123 зв.]

(.Сказка, що чоловік богатий мав ідного сина і хотів, щоби він всьо вмів*).

Був чоловік богатий і не мав [дітий], но єдного сина. Він хотів, щоби він [той его син] вмів всьо робити. Напитав він такого майстра, що він его вивчит всякої роботи. Дав его на три літа; як вийде три роки, щоби прийти по него. Прийшли тії літа. Він [батько] взяв торбу гроший і іде по него. Прийшов він до того майстра. Він ему приніс тре лебіді, всі три так як іден, і каже: „Пізнавай, котро твій

син! А як не пізнаєш, то підеш додому так, без сина". Той став, виплакався і іде [до]дому. Прийшов додому, сів та й плаче. Прийшла зебруща баба. Питаєся его: „Чого ти плачиш?“ — „Хочь би я вам сказав, то ви мене не порадити!“ — „Али чому? Я людям ражу, а шо би-м вам не порадила!“ — І він єї розказав тоє всьо, а вона каже: „Як преїдети до то[го] майстра, він вам покаже три соколи. І дивітся: ваш син буде плакав і буде правим крильцем рухав. І ви скажети: вото мій син!“ — Прийшов він до того майстра. Він ему приносить три соколи. Той ся дивит на них. Середний сокол правим крилом рухає і плаче, — а він каже: „Вото мій син!“ — Питаєся его майстер: „По чім ти его [пізнав]?“ — А він каже: „По тім, що мій син!“ — І взяв его додому.

Али на дорозі перекинувся він [его син] хортиком. Той [батько] взяв і продав его без ланцуха за сто золотих. І той, що купив того хорта, їди. Али дивітся: біжет заяец. Той пустив хорта за заяйцьом. Той [хорт] перебіг кавальчек [і як его вже не стало видно], перекинувся хлопцем. І тії сіли на-верхи здоганяти хорта. Здігнали отого хлопця [і питают]: „Ни видів ти, чи не біг ту який хорт?“ — А він каже: „Побіг в тую долину!“ — Прийшов той хлопец додому.

На другий ярмарок він каже до батька: „Я ся перекину коним. Ви мене поведети на ярмарок. Більше за мене не цініт, но сто злотих. І щоби-сьти із вуздечкою не продавали, то я прийду; а як з вуздечкою продасьте, то не прийду“. Перекинув він ся коним. Вивів его [батько] на ярмарок. Скоро привів — зараз пізнав его майстир, а він [батько] майстра не пізнав. Прийшов [майстир] до него і каже: „Що то за того коня?“ — А той чоловік [повідає]: „Сто злотих“. Той виймив і дав. Бере коня з вуздечкою, а той каже: „Я коня не продаю із воздечкою! в мене десіть коний, а една вуздечка“. Пішли ся позивати. Сказав ему поліціян, що кінь все з вуздечкою продаєтся [і мусів той вуздечку віддати].

І вивів той майстир его з міста в поле. Той ся відірвав, хтів втікати. Той [майстир] перекинувся коним і здогонив его. Взяли ся бити. Забив майстир вучня. Той ще трошки жевий, — вилитів ему з-під правого копита голуб. Той [майстир] ся вошукав, що нема коня! поглянув, — зобачив голуба. Перекинувся майстир шуляком і здоганяє его. Той его вучень перекинувся вокуним і в море пішов а майстир — щупаком. І той щупак зайде їсти вокуня з голови, — той ся воберни хвостом. І вимотав [щупак] вокуня, — вискочив окунь на беріг. Росипався горохом. А той вискочив, перекинувся кугутом і взяв той горох збирати. І дівка прала хуста. Єден [горох] ся перекинув перстіньом і підкотився дівці під ногу. Когут позберав той горох і пішов собі. Дівка піднесла ногу, заложела той перстінь на палиц. Перекинувся той перстінь яструбом, здігнав когута і насів его і заїв.

Тепер таке добро на світі, що ніхто нікому правди не схочи, і майстрі не вчат так учнів.

544. ЯК ХЛОПЕЦЬ НАВЧИВСЯ У ЦАРЯ-ЛЬОХА ПЕРЕКИДАТИСЯ РІЗНО

[л. 504 зв.]

Бо то їден чоловік мав їдного сина і дужи ним журился, жиби чого его навчити. Люди ему кажут, що „навчіт письма“. Взяв він сто рублів і іде з сином в світ. Іде тиждинь, другий, ба і третий. Приходить під дужи вилику гору, таку, що то оком тяжкозглянути. Виліз він на тую гору. Ось ту приходит до него цар, що ему назвіско Льох [Бильзбух]: в чорні куртці, шараварках, в капилюшку, і на довгім цибусі курит люльку. Питаєся того чоловіка: „Звітки ти і де ідеш?“ І той ему каже: „Виду до теби свого сина вчитися“. Цар з чоловіком згодився, і за три роки щоб до него приходив, і триста рублів щоби приносив. І старий пішов, а син лишився.

Цар Бильзбух казав накласти стіс дров і его [хлопця того] спалити. Згорів той хлопиц, іно ся кості лишили. Казав [цар] другий стіс дров наложити і тії кості спалити. Взяв на руку той попілец, подув, і з него зробився сокіл. Він казав і того сокола спалити. Він взяв з того сокола попіл на руку, подув, зробився голуб. Він каже: „Буде вже мучити!“.

Приходить того сина батько і приносит триста рублів. Приносит цар Льох пару соколів, поставив на стіл і каже ему [батькови]: „Пізнавай, котрой твій син“. Батько ни пізнав: бо як можна сина пізнати, коли двох таких? Цар Льох відправив его знов додому, і казав довідатися ще за рік, і знов сто рублів гроший приносити. І ще ему так сказав, що „вже як ни пізнаеш, то вже і ни твій син буде“. Учинився жаль синові. Вилитів [він] за батьком і каже: „Тату! пам'ятайте: як прийдеи другий раз, то мій учитель поставит два голуби. Я буду с правого боку стояти, і мінін впаде сльоза з правого ока“. Приходить батько другий раз, приносит гроші. Той Льох поставив перед него пару голубів: „Пізнавай, каже, котро твій син!“.

Той дивится, буцім приглядаєся, — та й на свого сина правою рукою указав. — „Ну, каже, маєш щастя, що-сь пізнав. Тепер бире, а мінін гроші сто руб[лів] дай!“.

Взяв батько сина і іде додому. Али син до батька говорит: „Тату, ту пан полює. Я пирикинуся і побіжу миже его хорти, злапаю заяйця, пренесу перед вас. І той пан прийде і буде мене копувати. Аби-сьте потребували за мене сто рублів, і він дасть“. Так ся і стало: що пирикинувся хортом, побіг і злавав заяйця. Приїзжає до него пан. Питаєся: „Твій, діду, хорт?“ — „Мій, пани!“ — „Коли твій, продай мінін его“. — „Дай, пани, сто рублів, то продам“. Пан взяв і дав сто рублів дідови. І зараз ту заяец появився. Побігли всі хорти заяйця лапати. Всі ся полишали, іно той, що купив, злавав. І приніс до пана — жевого віддав в руки. Пан каже: „Ну, добрей хорт! варт сто рублів!“.

Досить того, що він того дня три заяйці злавав; а за четвертим як побіг, так втік. Пан всюди шукає за ним, — нима. Зди-

бав дуже старого діда, спитався его пан за хорта. А дід каже: „Я ту вже три роки сижу, і ни бачив-їм“. І пан поїхав без хорта додому, і раді встида ни сказав нікому. Прибігає син до батька і обидва тішатся. І син каже: „Тату, буде вже [з хортами, треба] з британами. Я, знов, пирикинуся британом, побіжу і вовка злапаю, задушу і принесу перед вас. То і той пан дасть сто рублів“. І так ся стало. Ну, вже взяв пан собі того британа, і британ панови живих три вовки віддав в руки. І як побіг за четвертим—та й сам втік. І батько заким прийшов додому, вибрав за него чотиреста рублів. І каже син до батька: „Коби мині [і мій] дирехтор трафився, то би-сьмо ся побили!“.

Прийшли додому. І всі люди збігають і на его сина дивляться. І ідеа говорить: „Овва! чи ми ни виділи [таких]? Виділи ми ще красніших! І так він ся учив, як і ми“.

Приходить ниділя. Син каже: „Тату, я перикинуся таким конем, що в цілім ярмарку такого ни буде. І ви мене як продасьте з вуздечкою, то я ся ни верну, а як без оздечки, то повернуся. І ви мене мому учитильови продасьте“. Виводит старий коня на ярмарок. Всі люди збігаються на того коня дивитися, і ніхто ему ни може ціни вложити. Приходить аж его деректор: „Здоров, діду!“.— „Дай боже здоровля, пани!“.— „Продажний кінь?“— „Продажний“. Слово в слово, торгують, і дурний дід продав коня з вуздечкою. А [Льо]х як сів на него, об'їхав [на нім] три рази місто, і приїхав до свого дому. Повішав в стані его догори ногами.

Стоїт він деждень, ба другий; [директор] і їсти і пити ни дає, і нігди его на двір ни випускає. Али раз слуга того Льоха зайшов до тої стані. І кінь просится: „Відвяхи мине!“.

Хлопиц змилувався, відвяхав. Кінь пирикинувся в горобця і додому втік. Но дурний хлопец прийшов до хати та й господарови сказав. Господар пирикинувся яструбом, далі за ним! І но хоче зловити,—горобец в воду! Перекинувся окуньом, а Льох щупаком, і щупак ни може окуня ззісти, бо в него є шпильки тії. Окунь пирикинувся перстіньом, і зараз [его дівчина] на палиц взяла. Щупак [пирикинувся] молодцом: „Отдай, дівка, перстінь, бо то перстінь мій“. Дівка перстінь кинула на землю, і він росипався горохом, а Льох — когутом, і збирає горох. Їдно зерно закотилося під ногу дівці. І зробився з того зерна яструб, вдарив крипко когута і убив. І по тому [пирикинувся хлопцем і] вже заробляв собі.

545. Т Е Ж [л. 357]

(„Сказка, що чоловік дав сина до майстра на науку; і він так ся вивчив, що різни пирикидався“).

Бо то був собі чоловік і мав три сини. Але дуже бідний був і не мав звідки жити. Допіро, взяв найстаршого сина і веде на

службу. Зайшли вони в ліс, сіли собі оба під дубом і сидят собі. Ось тут десь з'явився дід і каже: „А куди ти, чоловічи, ідеш?“ — „От! ни питав би-сь-ся! То не я іду, іно моя біда іде!“ — „Ну, та що ж таке? скажи-но міні“. — „От, каже: дав міні Бог діти, та на них нима ніц: ні що їсти їм дати, ані в що одягнути. То й от веду єдного на службу: можн би де ся трафило віддати де до якого рицара, щоби ся навчив якого майстерства“. — „От! не знаеш ти що, чоловічи? Дай его до мени в науку на три літа“. — „Добри, каже, я можу дати, іно так щоби ти на него і старався опріч науки“. — „Ну, добре“. Взяв [дід] того хлопця с собою і пішов. — „А ти, каже, іди собі додому, а за три роки придеш по него, то я ти его віддам вже виучиного“. — „Ну, добре“.

І розійшлися. Допіро, побув вже він там через три роки. Бере іде за ним батько. Але іде, іде, заходить аж в той сам ліс, де взяв его той майстер на науку. Аж тут переходит его старец і каже: „А куди ти ідеш, чоловічи?“ — „А десь тут дав свого сина на науку на три роки, та й вже ся скінчило три роки, та й іду за ним, щоби го відобрати“. — „Ну, ходи за мною! Твій син в мени, і вже ся вивчив майстерства. Але я тобі его так не віддам“. Ну, прийшли до двора того майстра, і каже той майстер: „Лишися ти тут за брамою, а я піду до хати, вивиду тобі три таких самих, як твій син, і будеш собі пізнавав. Як пізнаеш, то я ти втоді его віддам; а як не пізнаеш, то не дам“. Та й пішов, а він лишився. Ось тут вибігає до него не знати що то за еден і каже: „А чого ти, чоловічи, хочеш?“ — „А десь ту мій син, каже, ест, та я прийшов-ем за ним“. — „Ну, каже, пам'ятай жи, щоби-сь на того казав, що то твій син, котрому будут сльози з очий іти. А то так не пізнаеш, бо він тобі вивиди таких самих, як твій син, трох, то ти не будеш міг пізнати. Але, щоби-сь так робив, як я тобі кажу, то возьмеш сина. А то більше ніяким способом не возьмеш!“ Та й сам пішов. Ось тут незадовго виводит той майстер три щирозлотних псів: всі три — так, як еден. Поставив їх в-рад і каже: „Ну! пізнавай, котро твій син!“ Той подивився: не видко, щоби котрому ішла сльоза з очий. Приступаєся блишши: ось ту середному зачали капати сльози незначно. Той каже: „От ото мій син!“ — „Ну, добре!“ каже. Взяв їх до хати, а ему казав зачикати. Вивів три щирозлотних баранців: такі то дуже ладні, що аж ся мило дивити. Поставив їх в-рад і каже: „Ну, пізнавай, которий твій син“. Той подивився на них: не може пізнати, бо всі три так, як еден. От, тут крайному капнула сльоза на землю. — „От, каже, ото мій син!“ — „Ну, добре“, каже той майстер: „Вже-сь два рази пізнав. Але ще тобі раз вивиду. Як вже пізнаеш, то ти віддам, а як не, то таки не віддам“. Виводит ще ему три коні, также щирозлотні, зо всьою зброєю: іно сідай! а также всі три такі, як еден. — „Ну, каже: котрой твій син?“ Той подивився: капає знов середному сльоза з єдного ока. — „От то мій син!“, каже той

чоловік. — „Ну, правда, що твій“. Перекинувся він [той кінь] хлопцем, і віддає [дід] ему его, і каже [хлопцеві]: „Пам'ятай же, щоби-сь не був розумнісчий від мени! бо як ся дочую, то тя вб'ю. Ну, іди собі тепер, каже, з батьком, іно пам'ятай тоє слово, що я ти кажу: щоби-сь не був розумнісчий від мени!“.

Прийшов він з батьком додому. Дивиться, що дужи вилика мізер'я. І каже до батька: „Коли ту де буди ярмарок?“ А батько каже: „От, буди в неділю“. — „Ну, добре, підем на ярмарок“. Ну, вже ту дав Бог їм дочикати неділі. Перекинувся він щирозлотним псом і каже до батька: „Ведіт мене, татуню, на ярмарок: можи би-сьти мене продали, бо що ж? погиним з голоду“. — „А за яку ж тебе, сину, ціну продавати?“ — „От за таку: хто мене обсипли по самі котики грішми, то тому проласьте“. — „Ну, добре“, каже батько. Вивів его на ярмарок. Тут зараз, де хто повидит, біжит. Дивляться на него всі люди так, як на яке з'явлія. Дивляться, питают: „Що ти хочиш за того собаку?“ — „От, каже: як хто знайдєся такий, що обсипли его грішми по самі котики, то тому го віддам“. От тут зібралося кілька панів, обсипали его по самі котики грошима, і він їм его віддав: ну, вже єст за чим трохи жити. Досить того, що ще батько не дійшов додому, а він вже удома.

На другий ярмарок веде знов его, вже щирозлотним баранцем. Вивів его на місто, обступили его люди, жиди, пани. Торгуют: що то за того баранця? — „От що, каже він: хто его обсипли грішми по коліна, то тому дам“. Зложилося кілька купців, обсипали его грошима по самі коліна, і він їм віддав. Ну вже єст за чого жити. А він знов прибіг додому.

От тут знов, через місяць, перекинувся він щирозлотним конем, до всьою зброєю. І кажи, щоби его батьковів на ярмарок. — „Іно, каже, пам'ятайти, тату, щоби-сьти мене не продавали з трензльою! бо як продасьте мене з трензльою, то вже ся не поверну до вас“. Вивів він его на місто і диржит. Хто прийди, подивиться: дужи ладний кінь! але і дорогий має бути. Спитаєся: „Що хочеш за того коня?“ — „Нічого, каже не хочу. Іно хто би ся такий знайшов, щоби его обсипав грішми по самий живіт, то тому его продам“. Тут ту каждый далі від того коня. Але ось тут приходит до него дужи богато убраний пан і каже: „А то продажний кінь?“ — „Продажний“. — „Ну, що ж то за него?“ — „От ней пан, каже, обсипал его по живіт грішми — та й продам“. Той недовго з ним турговався, обсипав его по живіт грішми і б[ер]е того коня. Але той чоловік здіймає трензлю. — „А, не!“ каже той пан: „Не здіймай трензлі!“ — „А коли я не здіймаю з трензльою, іно так самого коня“. — „А я без трензлі зведу додому коня, іно з трензльою!“ Та й взяв того коня.

Той сам майстер був, що він ся в него вчив тих штук. Досить того, що так его неволит, що і сказати не може кільканадцять раз на день, їсти не дає,—просто хоць

іздихай! Той перекидаєся різни, щоби як втічи; то той зараз здогадаєся, то ще гірши его б'є. Ну, вже нема що робити; видно, треба пропадати!

Але раз десь ся відвинув той его майстер. Той ту хуленько перекинувся яструбом, та й вилитів, і хочи втікати. Той [майстир], як подивився, що его нема, далі собі, перекинувся горобцем та ту за ним! Той дивится, що вже его побачив,— і спускаєся на землю перекинутися орлом, щоб его забити. Як пруднув за ним, як го вдарив собою— та й відразу на смерть забив! І збувся вже клопоту, бо вже не було старшого від него. Допіро, вернувся додому, і таким став паном, що вже лутшого від него не було багатого і рицара на цілім світі.

546. ЦАРЕВИЧ ПЛАКИДА [Чуб., т. II. „Послушный сынъ“, ст. 561].

Був цар, і мав єдного сина, і той син називався Плакида. І виріс він при нім; али батько чогось ся розгнівав на него та й відогнав его від себе. Він пішов від него і зайшов аж в чужі землі. І став у багатого пана за польового, і був він в него зо два роки.

Али его батькови випадає їхати на війну. Той цар каже до своїх ад'ютантів: „Збирітсья ви всі три, поїдьте і найдіт мені непримінно Плакиду, бо нема кому становитися в страженіє“. Та й вони поїхали за ним в світ, щоби его винайти. І скрізь об'їздили, і не могли знайти его. Але заїздят до єдного двора. Та й той пан пізнав, що якісь воєнні, та й приходить, каже: „Десь ся поросходили [слуги], що навіт нема кому самовара наставити. Али закличте польового, то він наставит, бо він коло того ходив“. Закликали его. Він наставив і заніс їм чай на стіл і поставив. А вони ся подивили єден на другого, і кажут собі потихо, що „так ніби придавсья на нашого Плакиду?“ Приніс Плакида підвечірок, поставив на столі, а сам пішов. А вони собі кажут, що „такий як-раз, як Плакида. Но если то він, то повинин мати гсударску печать на шиї“. І каже єден: „Що би ту зробити, щоби ми придивилисья ему на шию?“. А другий каже: „Кинути виделик на землю, і скажіт ему «подай!» то він зігнєся подавати, то ми зобачим“. І кинули, і кажут: [„Подай!“] Він зігнувсья подавати, і вони зоглянули [тую печать] і во фронт стали перед ним. А той каже: „Чого ви так поставали?“. А вони кажут: „Бо ми вас пізнали!“. А він каже: „Що ви на міні зобачили?“ А вони кажут: „Бо ми вас пізнали, що ви нашого гсударя син“. А він каже: „Правда, же син!“. І питається: „Чого ж ви приїхали?“. А вони кажут, що „ми приїхали за вами, бо буде страженіє, та нема кому становитися з войском“. А він каже: „Хорошо! то треба їхати“.

Приїхали вони до свого цара, і Плакида приїхав за ними. А цар питається: „А що? єсть Плакида?“ А вони кажут: „Єсть, ваше велічєство!“. Плакида з батьком привитавсья, а батько каже: „Добре, же-сь приїхав, бо я тебе вишлю з войском на війну“.

547. ЯК РОЗПУТНИЙ СТРИЙ ХОТІВ СВОЮ БРАТОВУ-КОРОЛЕВУ ЗАГУБИТИ, І САМ ЗАГИНУВ [л. 349]

(„Сказка, що король зоста[ви]в жінку вдома, а сам поїхав на війну, і його стрий до неї добирався“).

Був то собі король і мав дужи ладну жінку. Али ему випало їхати на війну. І здає свою жінку своєму стрийови, щоби він її пильнував. І поїхав сам на війну, а її оставив. І бавився там чирез цілий рік, а его стрий добирався до неї. Вона ни хтіла, каже, що гріх. І по тому другий раз добирався: вона ни хтіла. А він взяв написав до її чоловіка письмо, що вона собі з кожним фурманом заходить собі. А її чоловік відписав до него: „Коли вона така, я ту в холоді і в голоді жею, а вона собі заходить, то возьміт і завезіт її в пуці і пустіт“. Той зараз дав її козакам і казав її згубити, і привезти ему на знак мізельний палиц і серце. Тії її вивезли до ліса і хтіли її згубити. Вона ся зачала просити, що „я ніц ни венна, не губіт мени“. — „Коли ж нам треба ему привести серце і мізельний палиц“. — „Ну, я вам дам свій врзати палиц, а отого собачку забийти, і в нім таке серце, як і в християнинови“. І вони її пустили з дитиною, що вона мала вдома. І приїхали до того королевого стрея, і привезли ему серце і палиц на знак. А він всім козакам підплатив, щоби казати перед королем, що вона з кожним собі заходила. „І не казати, що її з дитиною згубили-сьти, тільки кажіт, що саму“. Приїхав король і питаєся: „Чи правда то, що моя жінка заходила ся собі з кожним?“ — „Правда!“ — „Де ж ви її поділи?“ — „Забили в лісі!“ — „Ну, ни треба її було губити, тільки так її було пустити“.

А тії нисчасливі его жінці — львиця до неї ходила і давала її молока свого, і годувала їх обое тим молоком. Али може через чотире роки виїхав король на полюване. І пси тую львицю зобачили і далі за нею, лапати. А тая королева жінка жила собі в скалі. Тая львиця біжит, — так кричит, а біжет до королихи. Тая [королиха] як злапала дручок — і з тим хлопцем відборонили її. І [львиця] втікла до скали, А тую королиху зобачив той король, — і литит до неї, що має стягнути ківь. Приїхав, питаєся: „Що ти за їдна?“ — „Я естим нисчаслива!“ І він її зачав ся питати. Вона ему каже: „Бо то мій чоловік поїхав на війну, а его стрий брався до мени, і я не хтіла з ним грішити. Він написав до мого чоловіка письмо, що я собі с кожним захожу, і мій чоловік казав мени згубити. І слуги мени вивизли до ліса, і пустили мени, ни губили“. — „А де ж ся той хлопец взяв?“ — „Бо мени мій чоловік лишив в ценжи!“ — „Ну, то ти, може, с того і с того села крулівна?“ — „Так ест!“ — „Ну, то я твій чоловік, а ти моя жінка!“.

Привіз її додому, вбрав і питаєся: „Чи то правда, стрию, що моя жінка с кожним грішила?“ — „Ну, то спитайся своїх слугів“. Той ся питає слугів. Вони кажут, що „не! вона ні с ким ни грішила. Тільки, що до неї стрий ваш брався, і вона ни хтіла, і він її казав

за тоє згубити!“.—„Ну, али ви її згубили?“ — „Не!“ — „Чому?“ — „Так, що вона ніц ни винна. І пустили-сьмо єї в світ!“ І тогди бере свого стрія і визе в тії самі скали, де вона була. І казав дати єму дев'ять бохонців хліба і збанок води і там єго замурувати. І слуги так зробили. І він в тії скалі вмер. А король зо своєю жінкою собі жив і крулював.

548. ШУКАЙ-БІДА [л. 599]

Був то собі циган. І мав він сина. Али той син каже: „Татуню, я піду біди шукати“. А іго тато каже: „Или, сину“. Іде він через ліс і здебає панну. Питає тся іго [вона]: „Де ти ідеш?“ — „Іду біди шукати“. — „Ходи до мени, я сама біда“. Приходить він до її дому. І каже вона єму, щоб він зробив на нюю зелізну сукню. Він зробив, її вбрав. Вона потраслася, — і з неї злило всьо зелізо. І каже вона до него: „Зроби ти міні таку, щоб з мени ни злила“. — „Добри, паннунцю! дай ти міні стьлі, смоли і сала“. І зробив він сукню і ростопив смоли і сала вбрав її в сукню. — „Почекайти, я вам позавливаю смолом і салом, то вже ни розлитится“. Бере він тоє сало, і її вочі зальляв. Вона стала сліпа і бігає за ним по хаті. Він піде в єден куг і каже: „Паннунцю! а во-во я!“ Вона преїде за ним в кут, а він іде в другий і каже: „А во-во я!“ Вона дужи ся роззлостила, зачала вівці скликати до хати і, по тому, по єдні через вікно викидати. Али той циганина мав кужушину і пиривернув і підліз під нюю. Вона взяла єго і пирикинула чириз вікно. А він каже: „Паннунцю, я вже на дворі!“ Вона каже: „Там підеш, і коло дороги в березі сокира. Ни бири її!“ — „Коли я возьму!“ — „Ни бири!“ — „Коли я возьму!“ Прибігає злав за сокеру. Вона [біда тая] ту біжит [за ним]. Він хтів втічи, — сокера ни пускає. Шарпався, — ни пускає. Взяв руку відрізав і сам втік. І таку біду знайшов, що без руки додому прийшов.

549. Т Е Ж [л. 620]

(„Вайка“) *).

Buw to sobi ieden pan bogaty i maw iednym iednoho syna. Dawaw jeho do szkół, a pośła, jak win wże buw wdoma, tak neraz pryłde do pekarni, a ludy wsio iemu howoryły: „Bida, panyczu!“ A win ich pytałetsia: „Zkażit myni, ludy, szczo to za bida?“ A ony iemu odkazały: „Poidte, panyczu, w swit, — to budete znaty, szczo to za bida“. Toj, wziawszy sobi w hołowu, i prosyt batka, szoby iemu daw konia, kozaka i hroszy na dorohu. Batko widmahawsia, a nareszcie i daw konia, kozaka i hroszy i wyprawyw ieho w dorohu.

Tym czasom idut ony czerez lis. Tak win zobaczyw wiszalnyka na derewi, szo wisyw. Tak każe do kozaka: „Zliż z konia i zdijmy toho

*) Писано рукою не А. Димінського, а якоюсь иншою. М. Л.

wiszalnyka. A tot kozak kaže: „Bida, panyczu!“ — „Szo za bida, durniu ieden!“ widkazaw iemu panycz: „to takij samyj czolowik, jak i my, tylko szczo win sia powisyw, albo może kto ieho powisyw“. Tymczasom sam pryskoczyw do derewa i widtiaw pałaszom wiszalnyka. I zkazaw kozakowi wziaty na konia, — potom poichały dalij w lis. Tymczasom nicz ich w lisi zachwatyla, zrobyło sia temno. Ały panycz zobaczyw switło w lisi i kaže do kozaka: „Idmo tudy na teje switło“. A kozak kaže: „Bida, panyczu! bo koło toho switła bahacio ludej“. [Panycz] widkazaw iemu: „Jakij ty durnyj! to takijli saml ludy, tak i my“. Tymczasom przyżdżaiut do nych. Aż tam 12-ch rozbijnykti, warat sobi jsty, i riżni napytki koło nych stojat. Tak zliz panycz i zahoworyw do nych: „Dobryweczyr wam, dobri ludy!“ Ony widkazały: „Zdorow buw, wraży synu“. A meże soboju zaczały szemraty, szo trapyłasia im zdobycz. A tot panycz, poczwszy, trochi sia zlakaw. Ale dywytisia, szo ony pekły jałowyczu peczeniu, — tot kryknów do kozaka: „A dajno, kozacze, naszu peczeniu! budem pekty, poki dobryi wohoń“. Kozak prynosyt na pleczech wiszalnyka i kinów koło nych. Tij[i] dywlatisia: „Szczo seie za czudo? jakis ludożercy?“ A potom panycz kaže do kozaka: „Ały to, kozacze, bude mało dla nas dwoch, toho miasa. Ale jdy wyberaj z tych ludej, kotoro tłuštiszszy, taj berim stromlajmo na rožen, i budem pekty“. Tij[i] rozbijnyki iak poczuły, pokinuły wsio, poschwaczuwałisia i powtikały w hłub lisa. A toj panycz kaže do kozaka: „A bacz, durnyi? kazaw-yś, szo bida, a ony, bacz, wid nas, durni, powtikały“. Potom weczery dowaryły, naliłyia dobre i napyłyia, szczo im buło whodno, i położylysia spaty.

Na druhij deń powstawały. Pomolywszysia Bohu, złyły snidanok i poichały dalij. Pryłdżajut do jednoho misteczka, de buw kościol. Zaj[i]łdżaje toj panycz do xiądza i prosyt ieho: „Ksiądzuniu! pokażit myni bidu, a ja wam za teje zapłaczu“. Xiądz kaže do neho: „Dobre! poždy do weczera, ja tebe zacyniu w kosteli, to tam budesz baczyw bidu“. Tak w-weczery zawtłw jeho do kostela i zamknów jeho na ochori tam de organy hrajut. Aż toj snom zmorywsia i zasnuw. Potom wnoczi prokidaietsia. Baczyt, szo w kosteli oswiczano. Wstaw, hlanuw na dołynu, — aż tam jakichis troch nasered kostela w karty hrajut, i try kupy hroczy koło nych leżył. Tot zwenuwsia: jakby tut zlizty do nych? Ały znajszow dowhu doszku wid organiw, zputyw ieden kineć na pidłohu, a druhij kineć opper na chorach, i tak siw i [z]zichaw na dołynu. A mawszy pry sobi nahajku krepku, i tabakerku z tabakuju, prychodyt do nych: „Zdorowi buły, wraży syny!“ — „Zdorow buw!“ widkazały iemu. Tak toj zacynaie ich traktowaty tabakoku. A tij[i] żaden ani dotyrknuwsia do tabaki. Tak toj kaže do nych: „A czort by waszu mat! To wy hordyte moieju tabakoku?“ Jak zdijme z pleczej nahajku, jak zacyjne wsich troch woźdichaty! Tak ony baczut, szczo ne żarty: — pokinowszy hroszy i karty, taj powtikały. A tot postelyw sobi kilim nasered kostela, hroszy wzlaw pid holowu i położywsia spaty. Aż daw Boh dnia, prychodyt xiądz z kluczamy, widczyniale dwery. Baczyt, szo win spył na pidłozu. Zdu-

mawsia. Aż toj prebudżaletsia i kaže do neho: „Dobrydeń, xiążuniu! Ałyż kazalyście, szo tuteczki budu baczyw bidu, a tutki żadnoj bidy ne buło, tilko jakichis̄ troch durniw w karty hrały, w hroszy. To ia ich tutki nahajkuję potiahnów neskolko raziw, taj ony łyszyły hroszy i karty, a sami powtikały. Tak teper, xiążuniu, zaberit sobi tij[i] hroszi, a młni ne potribno, bo ja maju swoj[i]“. Tak xiądz buw duże kontent z toho słuczaju, nahudowaw panycza i kozaka, taj ony dalij poichały.

Zaiżdżajut znow do seła na nicz do korczmy. Pytaietsia panycz ludej, czy ny mih by win baczyty bidu. Ludy iemu każut: „Idit do naszoho swiaszczennyka, to win tak poradyt, szczo budete baczyty bidu!“. Toj zkwapno prychodyt do swiaszczennyka. Prewytawsia z nym i zarekomendowawsia. Taj prosyt jeho: „Dobrodzieję! Bud’te łaskawi, porad’te mini, szczob ja baczyw bidu, a ja wam zapłaczu suto na teje“. Dobrodziej kaže: „Dobre! Ja was zaczyniu na cwentari. Tam perenuczujte, to zobaczyte bidu“. Tak toj kaže: „Dobre! chodim!“. Piszły na cwynтар. Dobrodziej ieho zaczynyw na kołodku, i pizow sam dodomu. Tak toj położywsia na zemli i zasnów. Tak koło piwnoczi, probudywszyś, baczyt, szo szczoś bahacio wmerłych powyłazyło z hrobiw. I każut do neho: „A ty tu po szczo pryjszow meże nas?“ A toť kaže do nych: „Ja was pytajusia, czoho wy powyłazyły i myni spaty ne daiete, czort by waszu mať!“. Jak wstaw, a złapaw jednoho wmercia za nohi, jak zaczaw nym wojowaty, to szoś kilkoch zabyw. A ti, reszta, powtikały. Toj, swoim zwyczajom, położywsia spaty i spyt. Aż tu rano prychodyt pip. Widczyniaie cwentar, a tam kilkoch łyżyt na hrobach. To zmiszawsia [pip] i budyt ieho, a pytaietsia: „Szczto to znaczytsia?“ A win kaže: „Ot, iakiś oszusty ne dawaly mini spaty. A ja, jednoho złapawszy za nchy, taj tych potowk. A reszta powtikały. A żadnoi bidy ne baczyw-ym tutky“. Tak poproszczawsia z dobrodziejom i poichaw dalij bidu szukaty z swoim kozakom i wiszalnykom.

Ale przyżdżae do jednoho mista wełykoho, de buw zaklaty pałac, i nicto ne mih w nim perenóczowaty. I buła tabłyčia prybyta na tim pałacu, i napysano: „Chto perenóczute w tim pałacu i wyżene złocho ducha, to tomu kniahynia daś’ wełyku summu hroczy“. Tak toj podumawszy: „Tra tu bratysia do diła!“ pizow i oznajmyw, do koho to należało, szszo win bude nóczowaw w tim pałacu. Tym czasom widomknuły iemu tij[i] pałacy. I win wziaw swoho kozaka, i wiszalnyka kazaw w kutku postawyty; a sam, naiwszysia, napywszysia, położywsia do weczera spoczywaty. A weczerom prebudywsia. Kazaw sobi prynesty wyna kilka butelok, i kazaw rozpałyty na komynku, a sam zaswityw 5 swiczok na stoli i zaczaw kartamy pereberaty. A kozak koło komynka sydiw i drimaw. Aż tu koło piwnoczi zatraslasia stil nad stołom. Kozak, teje poczuwszy, taj zaraz koło komynka zastyh[=nomez], nalakawszysia. A panycz wyno popywaie i czekaie kińcia. Aż nareście obzywaietsia szczoś do neho: „A kidaty?“ A toj kaže: „To kidaj!“. Tymczasom widtworyłasia stil, i łytyt stam-widce ruka. Potom znow pytajetsia: „A kidaty?“ Toj znow kaže: „Kidaj!“ I tak, korotko zkazaty, persze ruki,

potom nohi, a naresztie i tulub wpaw. I z toho zrobywsia obrydlywy czołowik. Pytaietsia ieho: „Szczu ty tu robysz?“ A toj każe: „Pryjszow-ym do tebe w karty hraty“. — „Nu, to dobre!“ widkazaw czort: „siadajmo do kart i kładim hroszy na plac“. Postawyw toj, postawyw i toj. Ały panycz zaczaw czorta ohrywaty. A toj ne chtiw jemu hroszy widdaty. Tak panycz zaczaw sia z nym swaryty; a potom zaczęły sia czubyty. I panycz zaczaw zmahaty czorta. Tymczasom czort baczył (tak!) szo tone żart, — zaczaw kryczaty i swystaty, aż poky sia ne zbihły wsi czorty. A to ich było duże szmat, tak szczu ne było de powernutysia w komnati. Ale toj panycz także baczył, szczu ne żarty, — zaczaw kazaty do toho wiszalnyka: „Ej, wiszalnyku! proszu tebe, obborony mene, bo wże ne wyderżu! tak mia wzialy w swoj[i] laby! A ja ieszsze tebe za teje harno pochowaiu“. Tut wiszalnyk jak sia ruszyt z kuta! A zaczynywszy dobre dweri, jak pijme iednoho czorta za rohy, jak zaczne wsich czortiw mołotyty! Aż pyty prosyły! Tak naresztie naczaly prosytysia, i kluczi wid wsich skarbiw widdaly, i daly wetyke słowo, szo wże bilsze ne budut w tim pałacu buwaty. Tak toj wiszalnyk widczynyw dweri i tak powypuskaw. Oto kotoryi sia wyrwaw, to aż zaszumilo za nym. I sam znouw w kut schowawsia, tak iak i persze buw. Aż na druhij deń prychodiat do pałacu słuhi kniahyni, szoby poprataty kistki z toho panycza i kozaka. Ałyż panycz zaczynywsia i lih spaty. Zaczaly stukaty w dweri, aż toj prybudywsia. Zapytawsia, czoho chtily i dla czoho iemu spaty ne dajuł. A narestie każe do nych: „Idit do kniahyni, prosit, szoby myni dała czoho dobroho napytysia, bo ja cilu ntcz ne spaw i duże praciowaw“. Poto[mu] kniahynia zkazala w kocz zaprehty koni i pisiala po neho. Toj pryichaw, wypyw szczu iemu daly, zziw, i widdaw kluczi wid tych skarbiw kniahyni. A ona iemu każe: „Może choc, to ženysia zo mnoju?“ A win widkazaw: „Ja ne chocz, to ženytysia. Tylko to mini daj, za szco-smo mały uhodu. A ja tutki pochowatu swolch 2-ch ludej taj pidu dalij“. Tak ona każ do nich: „Woźmy kluczi, tij[i] saml, i jdy do skarbiw i nabery sobi hroszy, skolki tobi uhodno“. Toj kazaw barana zarizaty, zdniaty z niho szkiru, i nawyworit poszyty torbu na hroszy. A sam zajniawsia pochoronom. I pochowaw kozaka i wiszalnyka, a sam, nabrawszy hroszy — i piszow piszki.

Ały iak wże buw pid swoim selom, duże sia wtomyw. Rozdiahnuswia i położywsia pid rowom czy pid okop[om], i zasndw. Aż tu worony poczuly z baranu szkiru, szo buła na wyworit szyta. Tak pozlitaly sia. Zaczaly worony bytysia, i kotoraś dziobnula ieho w hrudy. A win zprosonia jak zirrawsja, taj do swoho sela protopom bih i kryczaw: „Oj, gwał! bida!“ I na tym kiuczysia bajka.

550. Т Е Ж [л. 294 зв.]

(„Сказка, що чоловік ходив в світ біді шукати“).

Бо то був чоловік дужи багатий. I мав едного сына. Але, як вмерав, то наказував синові, щоби всьо так робив, як він: щоби

нікому жадної кривди не чинив. Допіро, як вже батько вмер, почикав він півроку, а можи і більше, та й каже: „Ет! що я так бу[ду] робив, як мені батько казав? Що ж? я всьо маю, нічим ся не зажуру так, як другі люди, що кажут, що то ест якась біда на світі. А я єї не знаю. Піду-но я, каже, тої біди глядіти“. Набрал собі много грошій в торбу і різного припасу для ужитку, бере і іде в світ біди глядіти.

Але іде, іде, — надібає чоловіка. А той чоловік зламав собі сову в лісі і несе єї до свого дому для дітий. Але як встрітився з ним — і той [що біди шукав] питаєся его: „Що то ти, чоловічи, несеш?“ А той каже: „Ворожбита“. — „Чи ни продав би ти мені его?“ А той чоловік каже: „А чому? могу продати!“ — „А що ж би ти за него захтів?“ — „От, як даш мені за него сто рублів, то ти дам“. Той подумав собі: „Хоць дам ему гроші, то за тоє буду мати ворожбита!“ Взяв і дав сто рублів, взяв [сову] під паху і іде.

Але іде, іде — зайшов до одного села, де дужи було багацько дичини. І, як на тоє ж, сиділа на самім березі чапля. Питаєся він там-тейших людей: „Що то такого?“ Тії дивляться, що якісь дурний, та й кажут ему: „Ет, ни питав би-сь ся, чоловічи, що то такого!“ — „Але я вас прошу, скажіт мені, що то такого?“ — „От то біда, чоловічи, коли хочиш знати!“ Той здумівся, що то за біда, і каже до тих людей: „Що ж то за біда така, що я єї еще не бачив?“ І каже до тих людей: „Таже я сам за бідою іду!“ — „Ну, кажут тоті люди: коли ти за бідою ідеш, то розбирися та полізь [в воду], то зловиш єї“. Той розібрався, а шматя і гроші дав тремати тим людям, а сам з тим ворожбитом лізе по біду. Но зачав лізти — чапля відлетіла далій. Той — за нею. Досить того, що завела его аж насеред ставу, так що ему забрало аж по шию. І сама взнеслася та й полетіла на другий став. Той дивится, що годі біди злапати, бере вилазит на беріг. Виліз. Дивится за тими людьми, що дав їм тремати шматя і гроші, — але їх нема. То й всюди за ними сходовив, — і не знайшов. І вбратися нема в що; голий, як святий, ходит. Але що ж ту вже робити? І каже сам до себе, що „прейдеся згинути з голоду і холоду, бо ані що їсти, ні в чім ся загріти! от і сама крайная вже біда!“

Али дивится: недалеко — хата. Якось він зайшов до тої хати, і, як на тоє ж, не було [там] нікого. Він хутенько взяв і вліз під припічок в грубку і там вже сидит голий. Досит того, приходит жінка. Зачинає палити, варит пироги, борщ з м'ясом. Аж ту і незадовго приходит до неї дяк. Приніс бутельку горілки. Випили по килишку, а решту сховали. Вона хутенько варит вечеру, зварила. І но-би з дяком забавлятися, ось тут і приїждзає чоловік! Дячиско скрутився і каже до неї: „Де ж я ся тепер подію?“ А вона каже: „От влізьти під припічок в грубку“. Той так зробив. — „А то ту, каже вона, я вас випущу замість пса на двір“. А сама зараз положила на постелі і стогни. Той прийшов до хати. Питаєся: „Чи

нима, жінко, що їсти?" А вона каже: „Нема! іно борщ ранішній. Як хочиш, то возьми собі та їж“. Він взяв попоїв того борщу та й положився спати. Але як іно дяк вліз туди під тоту ковбицю, а той голий питаєся его: „А ти що за еден?" А він каже: „Я дяк“. — „Ну, співай жи!". [Той ся] скозує, що не вміє, али той — доконечни, щсби співати! І бере зачинає співати, а дякови каже за собою потягати. Але дяк налякався: „Ей! каже: що хочиш, то ти дам, іно не співай!". — „Дай мені сорочку, штани, чоботи, то не буду“. Той взяв і дав ему. Той вже вбрався і сидит. Але жінка вже хотіла випустити дяка і каже до чоловіка: „Але ж то з тебе еще! взяв собаку пустив до хати!". Встала і буцім коцюбою під грубку, а той помаленько висунувся наперед і втік з хати, а дяк голий лишився. Допіро, вже [жінка] беспечно прийшла до хати, положилася і спит.

Аж ту той сам, що був з дяком під грубкою, зачинає проситися на ніч в того господара. Той казав пустити его. Прийшов він до хати з тим ворожбитом. Але той чоловік каже до жінки: „Чи нима там що їсти дати тому чоловікови подорожному?" А тая каже: „Та що ж дам? От дай тамтого борщу ранішнього!". Дав він того борщу тому чоловікови. Їсть він і все думає о тім, що більши ест в пецу що ся для дяка налагодило. Та й помаленько потиснув того ворожбита. Той: „кир!" а він так ніби то до того ворожбита каже: „Ет ти! так же!". А той чоловік каже: „Що то вото ви маєти?" — „А то, каже, ворожбит мій!". — „А що ж він каже?" — „Ет, що він каже! Він каже, що ест в вас в царку кварта горілки!". Той чоловік каже: „Жінко! ест в нас горілка?" А вона каже: „Тажи ест. Але я от заслабла, та й-им сама не пила, і тобі недала". Взяв той чоловік вийняв. П'ют вони оба. Він знов того ворожбита потиснув. Той: „кир!" Знов питаєся той господар: „Що він каже?" — „Він каже, що ест в пецу борщ з м'ясом". Той, єї чоловік, питаєся: „Ест борщ з м'ясом, жінко?" — „Ест! ест! бо я зварила. Але-м і забула за него!". Виймає той чоловік, їдят вони. Але той знов потиснув его, [ворожбита]. Він знов: „кир!" — „А то що він каже?", питаєся той чоловік. — „Ет, він все свое каже! не радуєся, що і того дали, але еще ся ему забагає!". — „Ну, та що ж такого?" каже той чоловік. — „Він каже, що еще ест пироги, в пецу, варені". Той питаєся; „Ест, жінко, пероги варені?" Тота каже: „От, бачиш, я і забула! правда, що ест!". Виймає він тоті пероги, їдят, п'ют. Але він знов, як потиснув то[го] ворожбита, той ту: „кир! кир!". А той чоловік каже до него: „Тобі, щось, не знати що ся набило в голову! Що тобі до того?". Допіро, той господар каже: „А то він що каже?" — „Ну, він каже, що ест біда в вашій хаті. Бо то такий [ворожбит], псявіра, що всьо знає, де но що ся робит. Він каже, що є біда в вашій хаті". Той ту допіро [господар]: „Ей, чоловічи, як жи би єї вигнати?" Він каже: „Ніяк єї не можна вигнати, іно вокропом!". Той ту чоловік хутенько загрів вокріп. Але той, що мав ворожбита, каже ему: „Ну, дайте ж мені

вокріп, а самі возьміт си доброго дручка і станьти в дверяхі“. Взяв той дручок, став в дверях. А той як зачав дячиска парити окропом! Як вискочив він з-під грубки, та в двері! а той [господар] его тим дручком як потягнув, то мало не забив. А дяк виважив двері — і втік. Ну, подякував той чоловік тому, що вигнав біду з хати, і питаєся: „Чи ни продали би ви мені того ворожбита, ней то би я знав, що ся на світі робит?“ — „Ну, як дасте мені сто рублів, то вам продам его“. Той ту хуленько вийняв зо скрині, дав ему, а собі взяв ворожбита.

Допіро рано [той чоловік, що продав ворожбита] бере і іде. Але жінка подумала собі: „О, кроть жи твою ма! Вже через него не буди до мене дяк ходив“. Біжит хуленько за тим чоловіком і кричит: „Чоловічи! чоловічи! Зачикайти-но! щось вам маю казати!“ Той зачикав: „Ну, що?“ каже. — „Ей, що би робити, щоби той ворожбит нічого не знав?“ — „Або я знаю!“ — „Ей, скажіт мині, будьте ласкаві!“ каже та жінка. — „Як даш мені сім рублів, то ти скажу“. Взяла дала ему сім рублів. — „Ото так, каже: як вимитиш хату і винисиш смітя на смітя, то і его виниси, і ему намочи в очі“. То та так зробила, винисла его [ворожбита] на смітя, розчіпірилася. Іно зачала на него мочитися, — а він єї лап за тоту біду ногами — і тримає. То та ту наробила крику. Але ту, як на тое ж, ішов піп з дяком з молитви. І обачив [піп з дяком] тую штуку — і біжит хуленько до неї. А вона каже: „Розщіплюти хуленько, добродзею, штани та лийте на него!“ Той ту хуленько розщіпнув, — а він [ворожбит] его пазурами злапав! І одною ногою тримає попа, а другою — єї. Ту ся зараз люди позбігали, дали знати єї чоловікови, що ворожбит злапав жінку на смітю з попом. Той ту, як вийшов з дручком, як зачав бити жінку і попа, — то ті як потягнули едно до другого — і розірвали ворожбита! І ні на чім ся скінчило.

[Це оповідання великою мірою стосується й до відд. VIII, де подано оповідання про духовних осіб].

551. Т Е Ж [Чуб. т. II, ст. 627: „Біда“].

Був собі чоловік, і мав тільки єдного сина, ще малого. Але як той син виріс, то [ви]вчився читати й писати. І як батько его був дуже багатий, тішився, що хоть єдного сина має. Хотів его жинити, но син ни хтів, і говорить батькови: „Доти женитися ни буду, доки не буду знати біди“. Батько его відражує, но нічого не помагає. І говорить той син батькови: „Дайте гроший і коня мені, я поїду в світ біди шукати“. Батько дав гроший на дорсгу і коня. Син взяв і поїхав.

Але іде він, їде, — може вїхав вже зо двайцять миль. Заїзжає він в ліс. Дивится: став в тім лісі, і якийсь чоловік покрадаємци*) ловит рибу в нім. Став [парубок] і дивится на того чоловіка. Той

*) У Чубинського: „покрадаємо“. М. Л.

чоловік оглянувся. Дивиться: якийсь стоїт на коні. А той син богатира був вбраний по-паньски. Але той чоловік, що рибу ловив, питається его: „А звідки ви, паничу?“ Той не хтів зразу сказати. Але як начав той чоловік випитувати, признався він, і говорить ему: „Я при батькови виріс і вивчився. Но як мій батько багатий, то я ни знав і ни знаю, яка то біда ест на світі, і тепер іду єї глядіти“. Але той чоловік подумав трохи в своїй голові — і каже до того панича: „Ідіте сюда! Я, каже, ловлю рибу, то вже кілька раз витягав із води білу. І як хочети, то лізьте, каже, в воду і найдети єї“. А той каже: „А як же я полізу, коли я вбраний?“ Чоловік повідає до него: „Скиньте шматя, а коня дайте, я потримаю“. Він взяв розібрався, віддав шматя тримати і коня тому чоловікови, а сам поліз в воду. Але ходит він в воді і питається: „Де ж тая біда?“ Чоловік ему показував, показував, а шматя тим часом зібрав і звинув і каже: „Впірни! біда на споді!“. Той хлопец впірнув, а чоловік шматя забрав, на коня сів і втік. А хлопец виринув наверх води і дивиться на другу сторону, не на ту, де чоловік стояв, і каже: „Кажи, чоловіче! а де ж тая біда?“ Слухає, ніхто не відзивається. Оглядається: нема чоловіка, і шматя, і коня, тільки хватка.

Він вийшов з води на беріг. Пішов би, — коли голий! Взав він тую хватку, вбрався в нюю і пішов. Десь вже коло полудня здиває: їде чоловік дорогою. Просит він того чоловіка хліба. Чоловік каже ему, що „не маю!“, але хлопец каже: „Ну, то візьми мене на віз і завези до села“. Чоловік боїтсь, думає, що яка біда, і нарешті каже: „Сідай, но тільки назаду“. Привіз над село і каже: „Злізай! іди в бур'ян! Бо як люди зобачат, то піймуть і будут бити, і завдадут в поліцію“.

Але той хлопец заліз в бур'ян під городом одного чоловіка. І дивиться, що тільки една жінка ходит коло хати. І чекає [хлопец], коли би вона пішла куда! Але дивиться: пішла кудись жінка, — може, за водою. Він скоро вбїг в хату. І но-тільки взяв з полиці хліб — і втікати, — дивиться: вже жінка іде. Він скоро взяв і сховався під постіль. І сидит тихо, дивиться тільки, що тая жінка робит. А вона лагодит вечеру добру. І дивиться [хлопец]: для кого вона так старається? Але дивиться — іде дяк. — [«Дсбривечір!» каже їй дяк] — „Добри вечір!“ вона ему відповідає. Поцюлувалися. Зараз сїли до вечери — і вечерают. А тої жінки чоловік був в дорозі, — і тут, неза довгий час, приїзжає. Дяк звертівсь, та й каже: „А де ж я тепер сховаюсь?“ Тая жінка повідає: „Лізь під постіль. А чоловік як ввійде, то якось скручу, що ти втічеш“. Дяк вліз під постіль і сидит.

Чоловік ввійшов до хати, звитався з жінкою і питається, як вона жила, як єї здоровля. Вона начала стогнати, каже, що слабує завше. Чоловік каже: „Коби-м де таку душу знайшов, щоби тобі помогла, то би-м вже дав сто рублів“. І все радятсья об тім. А той хлопец, що вбїг за хлібом і сховався під постіль, питаєся дяка: „Ти що за

еден?" Дяк повідає: „Я дяк!". А той каже: „То співай жи міні як!" Дяк повідає: „Мовчи, бо як вчує господар, то буде бити нас!". Хлопец повідає: „Мене хочь буде бити, то все таки пустит, бо я нічого не винин ему. А тебе буде бити, та й ще кудись задасть. Ще й я скажу, що ти з его жінкою робив". Дяк зацитькує, бо боїтсья. Але нічого ни помагає, бо той хлопец все однаково говорить. Дяк повідає: „Чого ж ти хочеш?" А хлопец каже: „Дай мені свій жупан, то я буду мовчати". Дяк скинув жупан і віддав ему. Той вбрався і знов питається: „Як ти називаєшся?" Дяк каже: „Мовчи вже!". Но той хлопец не хоче [мовчати. І дяк мусів ему чоботи дати, щоби він мовчав]. І таким пособом з дяка все шматя забрав на себе, і чоботи, так що дяк остався голий. По тому той господар говорить з жінкою. Але жінка повідає: „Ти, чоловіче, тепер приїхав з дороги, і маєш братя і сестри. Я также маю. Ходім-но ми, запросим їх до себи, та погостимося трохи". Чоловік каже: „Добре, ходім".

Пішли вони, хату замкнули і ключ поставили на засуві. Той хлопец тогди каже до дяка: „Сиди-ж ти тут, бо ти голий. А я піду на двір, деь знайду на плоті сорочки. Бо я видав там, що стояло кілька їх. Принесу, вбере[ш]ся, і тогди підем звідци". Дяк каже „Добре". Хлопец пішов, відомкнув двері, вийшов на двір. Замкнув назад двері, і ключ поставив на приспі. А сам пішов під вікно і дивиться, що дяк буде робити. Дяк виліз з-під постелі, ходит по хаті, розглядаєсья. Вийшов до сіний, поглядів,—замок замкнений. Ввійшов назад до хати і ходит. А той хлопец тільки дивиться на него в вікно, що він там мучиться. Але той дяк вчув, що господар з жінкою і людьми, котрих він запросив до себи, вже ідут,—втік назад під постіль.

Господар з жінкою і людьми ввійшли в хату. Начали собі забавлятися, п'ют горілку, їдят. Але господар говорить до тих людей: „Скажіт міні: що я буду робити з жінкою, що вона завше слабує?" І каже: „Коби мені така душа найшлася, щоби порадила жінці, щоби не слабувала, то би-м вже не жалував дати сто рублів!". А той хлопец стоїт під вікном і вчув того. Бере іде до хати, приходит до хати: „Добривечір!". Люди ему відповіли, просят сідати. Але хлопец дякує і повідає: „Коли би ви мене переночували, подорожного чоловіка!". Тії кажут: „Добре!". Дали випити кілішок горілки і їсти. І говорят дещо. А господар знов говорить: „Коби мені найшлася така душа, щоби помогла мої жінці, то би-м дав сто рублів!". А той хлопец відзиваєсья: „Я поможу!". Господар каже: „Ей! як би помогли, то дам вам зараз сто рублів і коня з сідлом!". Хлопец подививсья в свою книжечку і повідає: „А ест вода і дрова?" Господар повідає: „Ест!".—„Нальліт і грійти воду!" повідає хлопец: „Зараз будем вигонити біду с-під постелі!". Казав тим людям поставати з дручками в вікнах і дверях. Тут скоро распалили, воду загріли добре. Бере той хлопец води, наливає в малу посудину, іде до постелі. Як

пільляє на того дяка,—дяк як спищит там! А тії люди кажут еден до другого: „А чуети, куми, як біда кричит?“ По тому хлопец знов, як пільляє на того дяка! Дяк—як закричав, як вискочит с-під постелі! Хлопец кричит до людей: „Бийте біду добре друками!“ Люди як возьмут бити дяка! Але дяк, як му вже добре дошкулили, як скочит попри чоловіка в двері,—і втік додому. Господар так того хлопця вгощає добре! Дав ему зараз сто рублів і каже, що ще рано коня з сідлом дасть. Люди тії так дивуються: „Отсе, каже, добрий дохтор!“

Наконец погостилися, полягали спати. Переночували. Рано встали, поснідали. Чоловік с тої хати пішов коня сідлати. А той хлопец повідає до жінки: „А ти будеш так і далі робити, чи ні?“ Вона повідає: „Нігди того не буду робити!“ І хтів ще об ні сказати чоловікови. Але вона начала просити, дала ему ще п'ятьдесять рублів. Та й хлопец повідає: „Пам'ятай же: як будеш так робити більше, то дам знати чоловікови!“ Вона заклялася, що більши ни буде так робити. Хлопец тогди попрощався, сів на коня і поїхав.

Приїхав додому, знайшов собі дівчину, і оженилися. І жив собі, доки не вмер.

552. Т Е Ж [Чуб., т. II, ст. 639: „Біда“].

Був то еден піп богатий, і не мав дітий, тільки одного сина. І він з-малку ніц не робив. Як дійшов [той син] до кільканадцять літ,—дав его [піп] до школи. Вивчився [він] читати і писати. Та й по тому піп его оженив, і zostався [він] на місці тата, в тії самій парафії,—бо батько помер. Венц, він собі думає: „Що то люди говорят, що то їм біда? А я зріс, оженився, і жадної біди на світі не знав!“ Взяв він казав собі зробити слуп і закопати на тракту. І на тім слупі написав з одного боку—версти; а з другого боку—таблицю прибив. І написав так, що, відколи жие, зріс, оженився—і жадної біди не знав.

Але їде цар. Дивится: з одного боку написано версти, а з другого боку таблиця прибита. Так він повідає до кучера: [„Піди, перечитай!“]. А той скочив з карити і читає. Перечитає. [Цар] взяв на замітку, сів і поїхав. Приїжає додому, казав зараз попа витребувати до себе. Але не так то було живо: може в місяць, а може і в два—приїжає піп до цара. Переночував. На другий день рано, вже піп постигає. Наступив час дванайцятий,—вже піп до цара приступає: „Здравствуйте, ваше імператорское велічество!“ Цар отвічає: „Здоров! Ну, что ж ти скажиш?“—„Не знаю, чого ваше імператорское велічество мене требуют!“ Цар тогди говорит: „Ти зріс і оженився і жадної біди не знав?“ Піп [повідає]: „Я, ваше імператорское велічество!“—„Яким то образом?“ цар говорит. Піп повідає: „Отаким, що мій отец був богатий, і я, як був при нім, то

Й біди ніякої не знав. А по тому отец помер, своє все багатство міні оставив і попом мене зробив. І тепер же мені жадної біди нема. Цар тогди розсердився і говорить: „Я царством управляю, чого ж я біду знаю!“ І каже: „Ну, я тобі загадаю три загадки. Як ти їх відгадаєш, то буде тобі то прощено. Як не відгадаєш, то голова долой с плеч!“ І дав ему [цар] срок на три добі і каже: „Ти повинен відгадати мені: Чи вище від землі до небес, чи в землю глибше? Скільки на небі зізд? І що я думаю?“

Пішов піп на квартиру. І на квартирі сидит і думає. Іно ни може надумати, який би отвіт дати на тіі загадки. Прийшов срок іти вже з отвітом, — зібрався він, іде. Приходить до царского дому. Дивится: стоїт на часах москаль. Він питається москаля: „Чи є цар?“ І так дуже засумувався. Але той москаль дивится, що так піп засумувався, питається его: „Чого ти так засумувався?“ А піп каже: „Та й що говорити! ти міні нічого не допоможеш!“ Али взяв ему розказав, про що его цар зазвав, і які ему загадки дав. Тогді москаль повідає: „Батюшка, збросьте свою одержу, возьміт мою на себе і стійте на моїм місці. А я піду до цара відгадувати загадки“. Помінялися вони одержу. І москаль пішов до цара, а піп став на москальовім місці.

Приходить москаль до цара: „Здравствуйте, ваше імператорское велічество!“ Цар говорить: „Здоров! Ну, що? отгадав загадки?“ — „Отгадав!“ говорить москаль. Цар питається: „Ну, скажи, чи вище до небес, чи глибше вниз, в землю?“ — „Нет, ваше імператорское велічество, вниз глибше!“ говорить москаль. — „Почому же глибше?“ цар питається. — „Потому, що як мій дід, прадід, отец, мать, сестри і брат, як туда пошли, то й до сих пор нема; а в небесах, як барабанят, то тут все слішно“. — „Ну, скажи, скільки зізд на небі?“ Москаль винімає цілу в'язку шерсті, наголиної зо шкір, і говорить: „Ізвольти посмотріт, ваше імператорское велічество!“ Цар говорить: „А ти вірно почитав?“ — „Ізвольте повірять“, москаль говорить. — „Ну, а тепер скажи: що я думаю?“ — „Цар, ти думаєш, що я піп. Нет, я солдат!“ — „А піп де?“ — „На моїм місці став!“

Тоді цар дав москалеви відставку. А піп служив на его місці, доки не вислужив літ.

553. ЯК БІДАКАМ ЩАСТЯ В РУКИ ДАЛОСЯ [л. 203]

(„Сказка, що прийшов дід до жінки, і вона ему втерла ніс, і з него росипалися гроші“)

Було то собі двоє бідних людей [чоловік і жінка]. І він пішов на панщину із ціпом, а вона була вдома і начиня мила. Али приходить до неї дід і каже: „Що би ви, діти, робили, як би так вам Бог дав щастя?“ Вона каже: „Як Бог дасть щастя, розум буде!“ І каже дід: „Втри-но міні ніс!“ Вона ни така була: взяла і втерла. Іно-тільки втерла, а він ся росипав грішми; іно-тільки ноги по коліна, і руки по локті — то цілком із се[ре]бра вкупі.

Али він [єї чоловік] прийшов із паньщини. А вона каже: „На-но, йди до коваля. Скажиш, щоби він зробив нам сукиру і рискаль!“ — „А де ж, коли нема желіза, і нема чим заплатити?“ — „Йди-но! іде! скажиш так: «чи ни зробили б ви міні рискаль і сукиру?» То як він скаже: «а де ж жилізо?» то ти скажиш, що «я зараз принесу»*. Ну, бере той і іде. Прийшов до коваля і просит его: „Чи ни зробили б ви міні рескаль і сукиру?“ — „А де ж жилізо?“ — „Ой, я вам зараз принесу“. — „Ну, то приниси: я ся подивлю“. Пішов той чоловік і каже: „Казав коваль принести желізо“. Жінка взяла [срібло] за-в'язала ему в хустку. І той бере несе. Али жінка ему каже: „Йди скоро, щоби ще нікого ни було в кузні“. Той прийшов. Нима нікого, іно коваль сам. І показує ему [що приніс]. Той подивився, аж по-цмокав зубами: „Ну, ну! зараз зроблю! іди додому!“*. Взав коваль свого желіза і хутенько робит. Приходять люди і кажут: „Кому ти ото робиш?“ — „Тому і тому!“*. — „Ото! ми сидимо по тре дні, то ти нам ни робиш, а ему то робиш?“ — „Е! бо він міні зробив вигоду“*. Ну, вже зробив, — посилає за тим чоловіком. Приходить той чоловік. Коваль дає ему рискаль і сукиру. Той приносить додому і дає жінці. Жінка каже: „Йди до него, нехай він зробит з нашого желіза! бо то не з нашого“*. Той прийшов до коваля і каже: „Ви міні ни з мого желіза зробили сукиру і рискаль“*. Коваль каже: „Али як то ни з твого? або ти свое желізо пізнаєш?“ — „Таже ж пізнаю!“*. Ту люди зачали ся з него сміяти: „Дурний! дурний! як же ти свое желізо пізнаєш?“ — „А так, що пізнаю! Віддайти міні [моє] жилізо!“*. Коваль ни хочи. І той чоловік прийшов с тим додому. Жінка каже: „А що казав коваль? — „Ет! ти так неби дурна! Посилаєш мене до него замість дурного. Люди з мени сміються, кажут, що я дурний!“ — „Нічого то! А що сказав коваль?“ — „Казав, що «я с твого зробив»“*. — „Ну, іди ще до него і скажиш що «віддайти міні мое жилізо! бо я піду до пана, як не віддасьти»“*. Він вже і ни хочи йти до коваля, вона таки й каже: „Йди!“*. І той, рад не рад, бере і йде. Приходить до коваля і каже: „Ви таки й міні ни з мого желіза зробили сукуру і рискаль, то віддайти міні!“*. Коваль каже: „Та яке ж твое желізо було?“ — „Ну, ви знаєти яке! Віддайти міні, а як не, то я піду до пана!“*. — „То іди!“*. Прийшов він назад додому і каже жінці, що „ни хоче віддати, і я ему казав, що я піду до пана, а він каже: «то іди»“*. — Ну, добре! І іди до пана, і каже так пану, що „я дав ко-вальови жиліза на сукиру і рискаль, а він міні не з того жиліза зробив“*. То як пан скаже: «по чім жи ти пізнав, що то не тоє?» то ти скажиш: «Ой! я, пані, еще маю таких три кавалки».

[Він сказав усе, як жінка навчила, і пан каже]: „А ну ж, іди приниси Іден!“*. Той пішов. Жінка ему дала і каже: „На! Як спитається, де ти его взяв, то ти скажиш, що я «ішов вчора до міста і знайшов-ім, — якісь їхали поперед мене бриками»“*. Той взяв і нисе до дому панового. І приносить той кавалок сер[е]бра. Пан гнівається,

що він ему наскучає; — али той чоловік прийшов до покою, і бере і розвиває. Розвинув. Бляск вдарив на всю станцію. І каже пан: „Де ти того взяв?“ — „Ой, вчора ішов із міста, і якісь їхали бриками і тое загубили. Али я ще маю вдома таких два кавалки“. — „А ну! йди привиси“. Той пішов по тії кавалки, а пан вже післав за ковальом. Прийшов коваль. Пан каже: „Взяв-їсь від того чоловіка сребро?“ — „Не, ни брав!“ — „Брешиш, взяв-їсь! Зараз же міні ту привиси!“ Пішов коваль, приносить тое сребро, що взяв у того чоловіка на рискаль і сукиру. І той ще чоловік дав панови тих два кавалки.

І пан тое всьо забрав, а тому чоловікови дав коний на цілий плуг. І всього, всього дав. І той господарував.

554. ЯК НАШДУРНИЙ ДЯДЬКО НЕ ЗУМІВ ВЗЯТИ ЩАСТЯ В РУКИ, Й ВОНО ДІСТАЛОСЯ РУСЬКОМУ КУПЦЕВІ [л. 581]

Бо то їхав чоловік по своїм інтересі. Али надibaє его щастя, по дідівски [убране], і просится в него на віз. Той хочи брати—і ни хочи. Али нарешті взяв того діда. І той дід сів собі ззаду і каже до него: „Що би ти, чоловіче, робив, як би ту повний віз зробився гроший?“ — „А де тепер гроші? чорт їх має!“ Дивится назад, — вже і нима того діда. Али за тим чоловіком їхав кацап повозкою. І дід просится в него на віз. — „Ну сідай, дядюшка!“ Той сів і поїхали. Али старий каже: „Що би ти робив, як би так тобі повний віз гроший зробився?“ [Той повідає: „Бил би ум, еслі б Господь денег дал!“ Обернувся назад, дивится: повний віз гроший], а діда нима. І приїхав до міста, заїхав додому і каже жінці: „Пали!“ Та розпаллила [в печі]. Він взяв тії гроші, пирипалив, і срібло збилося вкупу. Він тогди взяв кавалок і поніс до коваля. І каже: „Зроби міні сукиру“. Той подивився і каже: „Ну, іди додому! твоя сукира буде на завтра“. Той коваль взяв зробив з желіза сукиру, і подув сріблом, і готова. Прийшов руский: „А що? є сукира?“ — „Є“. І показує ему. Той каже: „То сукира ни моя“. Досить, позиває его [той руский] до пана. Пан закликає коваля до себи. Коваль каже: „Та він, пані, дав міні брилу гроший, і я ему зробив сукиру, подуту сріблом“. І він приніс панови. І пан описав, кільки срібла у руского. І післав [пан лист про це] до цара. Цар відписує: тое срібло від него відняти, і пириважити, і ему за тое гроший тільки дати. І той [руский] тогди распосажився, і був купцем, і гроші мав.

555. НЕ МОЖНА З РОЗУМУ ЗАБАГАТИТИ, А ТІЛЬКИ З ЩАСТЯ [л. 381]

(„Сказка, що Розум дав бідному чоловікови 30 рублі, то він ни запомігся, а Щастя дало 3 гроші, то він запомігся“).

Був собі бідний мужик і мав діти. І пішов до ліса: нарубає патичків, і понесе до міста, продасть, і тим діти годує. Али ідного

часу іде з ліса [несе патички]. Здибає его Щастя і Розум. І каже [Розум]: „Що ти, чоловічи, так бідуєш?“ [— «Бо нема з чого жити»]. Розум ему дає трийцять рублів, і каже: „На! купиш собі бички, то будиш возити дрова“. Дав ему трийцять рублів—і той купив пару волів. І їден [віл] здох, а другий—на льоду розсіхнувся. І він знов іде піхотою по дрова. І каже Щастя до Розуму: „А бачиш! Він від тебе таки й ни запомігся! він знов такий бідний, як і був!“ І Щастя каже: „Чоловіче! на-тобі три гроші, і купи собі за них, що схочиш“. І той вийшов на місто. Продає жид рибу. Він прийшов туди і купив собі їдного здохлого щупака за три гроші. Приніс додому, і каже жінці: „На! распори!“ Жінка распоролла, а там галка дияминту. І він вночі положит на коміні, і [дияминт] світится. Але їхав купец і зблудив. Приїхав до того сила і післав фурмана до тої хати, що там світится. І той прийшов. Дивится,—а там щось світится таке, ніби галка. Прийшов до купця і каже ему. Той купец прийшов до хати, просится на ніч. І той [мужик] его приймає. Али купец каже: „Що то такого світится?“—„Або я знаю!“.—„Ну, то продаш мині?“—„Продам!“.—„Що ж хочиш за него?“—„Або я знаю, що воно варто!“ І той ему дав тисячу гроший, і той зробився богачом. А той купец поїхав із фурманом, [і] посварився [і відправив фурмана]. А той диямент [купец] зав'язав в торбу і вложив миже товар. А той фурман [як] відправлявся від купця, [то взяв собі торбу, і не знав, що в ній]. І потрафив на ніч до того самого чоловіка, де вони перши ночували. І на другий день каже [фурман до мужика]: „Заміняйти мині торбину. Дайти мині меншу“. І той заміняв. Али дивится в тую торбину,—а то той самий диямент, що він продав! Прийшов він до пана, і каже: „Купіт в мене тую галочку“. І пан взяв, а его увольнив від податі, від паньщини, і ґрунту ему дав. І той таким зробився богачом, що вже по паньски їздив. Али в неділю іде до косцьола. І здибає его Розум і Щастя, і Щастя каже: „Смотри: з моїх трох гроший який богач зробився!“.—„Не! то не він!“.—„Ну, чикай! побачим!“.— Приїздит він до них, привитався І Розумови віддає трийцять рублів, і Розум бере. І він дає три гроші Щастьови,—а Щастя каже: „Який ти дурний! Ти тримай тих три гроші! Бо як би я від тебе взяв, то би ти і щастя ни мав!“.

556. КОЖНІЙ ЛЮДИНІ НА ВІКУ ТРЕБА ЗАЗНАТИ Й ДОБРОГО Й ЗЛОГО [л. 579]

Богач но мав їдного сина. І він шукає такого богача, щоби мав їдну дочку [і був богатший від него]. І він питає людей, чи нима [такого] богатого чоловіка,—і ни можи его придибати. Він пирибирається за діда і іде по світі шукати такого богача. І люди кажуть, що є такий богатир. І той каже: „Я поїду до него“. І люди ему кажуть, що „в него тільки їдна дочка“. Приїзжає ближчи [до того

сила, де той богач жие]. Пасется череда. Питає: „Чей то товар?“— „Такого і такого богача“. Їде він дальши, надигає стадо коний. Питає: „Чиї то коні?“— „Того богача“. І він їде напротив свята. І їде шість плугів додому. І він їх минув, і поїхав [до того]. Приїхав там, взяв книжку прощацьку, і пішов до того богача. І просит в него на церкву і хліба. А тота богачка саджає хліб, а дівчина вслугує коло неї. І він думає собі, що „то буде до мого сина пара!“. А свата— нима: в полю з робітниками. Ось ту і той богач їде. І думає собі той дід, що „я лутший за тебе!“. І тії робітники повечерали, а стариц просится в них на ніч. Полягали вони спати, і каже стариц: „Як би ми були собі сватами?“ А той ни знає, що він богач,— і ни знає, що ему на тое казати. Али він [дід] каже: „Ви ни думайти, що ви такі богаті,— я ще лутший богач!“.— „Ну, як буде судьба, то я ни можу сказати“.

І на другий день пішов богач на свою станцію, і пирибрався по богацьку, і [знов] їде до [того] богача.— „Ну, каже, свату! сїдай зо мною, [поїдим до мене“. І посїдали, і їдут. Приїзжають там: ни застають сина вдома,— пішов в поле. Ось ту в вечер приходит той син. І той [що приїхав], дивится, що крепкий богач. І вже хтят бути сватами. [І син поїде подивитися на дівку]. Приїхав син до него. Бачит, що ладна дівка. Роблят вони вісіля.

І пішли тії молоді спати. Али приходит вночі щось під двері і каже: „Як ви думаєти? чи змолоду бідувати, чи на старість?“.— Вони кажут, що „нам лутше бідувати змолоду“. І пішла того вісіля той дає віно вилики, і той— дає, і оба— на рівні часті, [і] на три плуги волів. І має [той син] шість плугів волів [і всього подостатком].

Ось ту пішли наймити орати. Дають ему знати, що здохли воли. На другу ніч дають [ему] знати, що здохло дванаїцять волів, і вся худоба вигинула, іно тільки лишився їден плуг. І свати їден до другого пишут, що „наш син бідний“. І вінуют его по другим разі,— і тая худоба [знов] вигинула. І вони [молоді] признаються [батькам], що „то щось приходило і питалося нас: коли ми хочем бідувати? Ми казали, що зразу будем“.

І він [син] їде з жінкою на роботу [найматися]. Али їде пан. І ему ся сподобала того жінка. І казав ему стати. І каже: „Чоловіче! продай мині жінку“. А той ни хоче. І той пан поїхав. Али дивится, що нима на полю нікого. Сказав льокаям,— і льокаї скочили, і взяли жінку, і посадили коло пана, і ще шапку взяли з него [з чоловіка]. І той [пан] ему насипав повну шапку гроший, і вона [молодиця] кинула свій сигнат в тії гроші. І гроші ему поклали на землі, а сам [пан] поїхав в світ. Він взяв тії гроші і плаче над ними. Али захотілося ему води пити. Він поклав гроші, а сам воду п'є. Надлетів крук, взяв тії гроші і полетів. І заніс на своє гніздо в липу дуплаву, і тії гроші впали на спід. І він [збідний чоловік] пішов на роботу, і жие як би міг.

І він так мусів бідувати п'ять літ. І розкрилася фабрика ліс рубати. [Наймают людей] і він пішов з ними. А то [наймав] той самий пан, що его жінку вкрав. І він рубає теждинь, а може і дві ниділі. І пан заслаб і вмер; а его жінка всім радит. І він [бідний чоловік] ни знає за нюю. І пішов він рубати тую [дуплаву] липу. Липа впала, а тая шапка стоїт, з его грішми. І ни дают ему тих гроший і кажут: „Ходи до пані!“. Прийшов він до пані. Пані его закликає і распитуєся. І він каже, що „тотії гроші мині дав пан за мою жінку!“. І пані каже: „Дай мині тії гроші, ту треба з ними [лад зробити]“. І вона [подивилася в шапку, знайшла сигнат, і відразу] пізнала, що то єї чоловік. А ни признаєся ему, і каже ему: „Чоловіче! Твоя жінка за мужиком. Я єї прикличу в вечер, може вона презнаїтсья“. І він чикає до вечера. Бере пані, пирибираєся як вона ходила [давно], прийшла до него і каже ему: „Що ти? бідуєш?“. І тая признаєся, що то єї пан вхвativ: „али в мене є [вже инший] чоловік!“. І пішла від него. І тая пані на другу ніч кличе его до себе і каже, що [„женися зо мною“. Він каже: „Ні, бо моя жінка та, що за мужиком“. А пані каже що] „то я твоя!“. І тогди каже: „Я тебе пириберу за пана, і поновимо шлюб, то ми будем панувати“. І вона его прибрала по паньску, і сватає [він] єї. І там розійшлося [це] по силі.

І вони поновили шлюб і пишут до батьків, що вони мают свої піддані в тім і в тім силі. Тогди тії приїхали. І вже панували, доки самі хтіли.

557. ЯК ЗАДРА ПАНІ ХОТІЛА ЗГУБИТИ КРАЩУЮ ЗА НЕЇ ДІВКУ [л. 348]

(„Сказка, що була дівка ладніша від пані, і пані єї хотіла стратити“).

Бо то була паня їздила до ворошки і питалася: „Чи є ладніша в світі від мени?“ Ворошка каже: „Є, в тім і в тім футорі. Ще—малà, али, як підросте, то буде вдвое ладніша“. Паня зараз приїхала на той футор і просит [тую дівчину] до себе на слущку. Али вона не хтіла їти. А по тому таки й пішла, та й вона [тая паня] поїхала додому з нею. Приїхала, вбрала її в сукні і поставила напротіву люстра. І девитсья, що ще ладніша, як вона. І казала єї слугам завести в ліс і пренести мізельний палиц і серце з неї, а єї забити. Али слуги вивизли в ліс, — вона ся зачала просити, і вони єї пустили. І взяли палиц єї втяли, а собачку забили, і превезли ті пані на знак [з собачки] серце і палиц мізельний з неї.

А тая панна пішла в ліси. І прийшла до якоїсь хатки, що була в лісі. А в тій хаті були черці, і зварили обідати, а сами пішли до церкви. А вона взяла попратала їм в хаті, а сама влізла під шафу. Прийшли вони з церкви. Дивлятьсья: всюди попратано. Другої неділі зварили собі обід і пішли до церкви, а еден засів на нюю. І но-тільки вона велізла, попратала і хотіла лісти під шафу, а той єї злапав і питаєся: „Що ти за їдна?“ І вона ему розказала, що

„мени хтіла паня згубити зо світа, і я ту сховалася, бо мене слуги єї ту завезли“. І вона вже з ними жила.

А паня тая поїхала знов до ворошки питатися, чи є в світі ладніша від неї. А ворошка каже, що в тім і в тім лісі є панна, то ще втрое ладніша. І вона [тая паня] поїхала до тої хатинки. Приїхала. Нима нікого, но тая панна. І вона єї [тій панні] каже: „Подивися міні в голову!“. Тая подивилася. І вона єї дала чиривички взутися. І но ся тільки взула тая панна — і зараз вмерла; а паня собі поїхала. Тії прийшли чирці, зачали плакати за нею і кажут: „Живу-сьмо лишили, а застали-сьмо нижеву!“. Зачали єї вбирати на смерть. І скинули тії чиривички, — а вона вожела. І розказала їм, що „ту якась була паня, і я єї ся подивила в голову, і вона дала міні тії чиривички, і я ся взула, і зараз вмерла“.

На другу неділю пішли вони знов до церкви, а єї наказали, щоби нікого не пустила до хати. А тая пані знов поїхала до ворошки питатися, чи є в світі ладніша від неї. Ворошка єї сказала, що „в тім і в тім лісі ще єст ладніша від тебе“. І паня знов приїхала до того ліса і прийшла до тої хатинки. І просит тої панни, щоби ся єї подивила в голову. Тая ся подивила, — і вона єї взяла здіймила шкіру з мізельного пальця і зложила перстюнок. І тая панна зараз вмерла, а сама [паня] поїхала додому. І тії чирці так п[ла]кали за нею. І вбрали єї на смерть, і дивляться: нима нічого нігди, — і взяли і поховали в склеп.

Али в їдного цара був син. І приснилося єму, що в тім і в тім лісі є така панна ладна, що і в світі такої нема, похована в склепу; і як би єї добути, і здіймити з неї той перстїнь, то вона вожие. І він приїхав до того ліса. Зачав просити чирців, щоби вони єму показали, — то вона вожие. І тії чирці ни хтіли єї рушати; а нарешті добули єї, здіймили з неї той перстїнь, — і вона вожела. І той король взяв єї до себе і воженився з нею. І вже собі крулювали оное, і вона така була ладна, що в світі не було ладнішої від неї.

558. ЯК ЗАЗДРА МАТИ ХОТІЛА ДОЧКУ СВОЮ СТРАТИТИ [л. 280]

(„Сказка, що бабина дівка три рази завмерала“).

Була баба і мала їдну дівку. І тую дівку любив панич, а баба хтіла, щоби єї любив. І взяла нагнала дівку тую з дому. А тая дівка іде, іде, і прийшла в ліс. І надибала собі хатку; а в тії хаті були злодії. І вона ни застала нікого, і наварила-напикла. [І злодії сказали, нехай вона в них живе].

Али приходит той пан[ич], питаєся тої старої: „Де твоя дівка?“ — „Нима“. Приїшла до люстра і каже: „Люстро моє прикрасни! чи є хто кращий від мени?“ Люстро каже, що „єст! дочка твоя ладніша від тебе“. І баба [ся] перибрала за [жебрущу] бабу, і пішла до неї [до дочки] просити хліба. І вона прийшла до тої панни [своєї]

дочки] і дала їй золотий перстінь. Тая панна вбралася — і нижива стала. Злодії прийшли, взяли її чутити — [вона не воживає; а як] злодії той перстінь здійняли, — вона вожила.

І знов прийшов той панич [до її матери] і питаєся: „Де твоя дочка?“ [— „Нима!“]. І тая баба питаєся люстра: „Люстро моє! чи є де від мени ладніща?“ А люстро каже: „Є! твоя дочка“. І вона хтіла стратити тую дочку. І пішла до тої панни [дочки] знов просити. А панна дала їй хліба, і вона [баба тая] просила її, щоби вона занесла до лущка сукню вбратися. І вона [тая дівчина] іно тільки ся в тую сукню вбрала — і [зараз] вмерла. І ті злодії прийшли, здіймили з неї тую сукню, і вона вожила.

І той пан[ич] питаєся баби: „Чи є твоя дочка?“ [— „Нима!“]. А вона люстра питаєся: „Люстро моє, чи є де від мени ладніща?“ [Люстро повідає: „Є! твоя дочка!“]. А ба[ба] прийшла до неї [знов] і підсипала під нюю порошоків. А тая панна вступила на тоє місце і зараз вмерла. Прийшли злодії, зачали чутити, зачали плакати, — і таки й вже ни дочутили.

Зачали ся радити, як би її зхоронити. Взяли золоте трумно зробили; чорні кутаси поробили коло трумна; і в лісі при шлякові, на дубови, повішали; і дзвіночок повісили. І що вітер повіє, то він дзвонит. І хто іде і їди, то ся дивит. І їди той пан, що її любив і вона до него заговорила. І він коня поставив під дубом, а сам виліз на того [дуба] і здіймив [трумно]. Поставив її на зимлі і взяв над нею плакати, руки ломати. І до него вона заговорила [і вожила]. І той привіз її додому. І пожив з нею ще рік, і ожинився з нею.

Взяла ззіздити родина її і его. І вона написала письмо до свої мами. І так виглядає за своєю мамою! — і zobачила свою маму. І він на нюю [її маму] засів. І скоро вона прийшла до него — і він її взяв і з рушниці забив. — „І нà, мамо! що мало бути дочці, а тепер тобі!“ І взяли маму поховали. Допіро, вісіля зробили. І жили собі вже добри.

559. ЯК ЗАДРА МАЧУХА СВОЮ ПАСЕРБИЦЮ ХОТІЛА СТРАТИТИ [л. 248].

(„Сказка, що купец ожинився з другою жінкою, і жінка казала, щоби він свою дочку стратив“).

Бо то був такий купец, що він молодим ожи[ни]вся. Прийшло до року, найшовся в него хлопец. Потім за рік, а може і борши, найшлася в него знов дівчина. І ростут обое тоті діти. Аж тут, через кільканадцять літ, вмерла ему жінка; а він лишився молодим. Ну, що ж ту робити! глядит він собі панни, щоби ся знов ожинити. Надбав він собі так в тім самім місті, де і він був; але вона не хочи за него іти чириз то, що його дочка ще ладніща, як вона. І каже ему: „Як де заподієш свою дочку, що вона ся не буди нахо-

дити при тобі, то я піду за тебе!“. Дав він її слово, що „но ся оженю с тобою, то зараз її страчу“. Ну, вже ту вона погодилася іти за него. Але в той панни був льокай і чув того, що вони собі говорили, і побіг до того купеческого сина в лавки. І розповів того, що, каже, „Твій батько хоче ся жинити з моєю панною, а вона не хоче за него іти, через того, що твоя сестра ладніша від неї, і каже йому, що, «як де її подієш або стратиш, то я піду за тебе». І він дав її слово: що-но оженився з нею, то зараз її [дочку свою] стратит!“. — „Ну, добре, каже [брат]: дзінкує тобі за того“.

Прийшло вже, оженився він [батько] з нею. А [того] сестри, [своєї дочки], не тратит. А вона [мачуха] все о тім думає, щоби то як її де подіти, Досить того, що як начала йому [чоловікови] наскувати, каже він своєму льокайови, щоби він взяв її [ту дочку] і вивів в ліс і щоби її стратив; а йому но щоби приніс з неї мізельний палець і серце на знак. Взяв він [льокай той] її, вивів в ліс: а с собою мав маленького песика і ружо. Каже до неї: „Ну, що ж я буду з вами робити? Казав мені ваш батько, щоби вас стратити“. Тота взяла ся в него просити: „Не трать мене!“ — „Ну, а де ж я возьму пальця?“ — „В мене єст палець!“ каже вона. — „Ну, а де ж ти взяла?“ — „Брат мені свій палець відрізав і дав“. — „Ну, добре! каже: то палець — невелика штука! А де ж я серця возьму?“ — „От, каже, забий того песика, що біжить за тобою, виьми з него серця, та й возьмеш своєму панови на знак“. Взяв він забив того песика, виїняв з него серця. Вона йому подякувала, та й розійшлися. Він пішов додому, а вона пішла в ліс.

Досить того, що вона ходила мало не три роки по лісах. На остаток зайшла в такий дуже темний ліс, що навіть і світа божого не витко. [А тут] ні їсти що, ні в чім ходити. Вовків — пропась, в тім лісі, де вона, а її [вони] нічого не кажут. Вона вже би і рада, щоби її з'їли, або що, а вони її нічого не кажут, і їсти нема що. Досить т[ог]о, що вона іно тим жевилася, що де який корінець знайшла, та різну траву, і тим жила. Досить того, що вона надібалала в лісі палац такий виликий, що трудно оком глянути. Приходить в середену того палацу. Застелений стіл, і дванадцять шклянок налагожино чаю, і по крумці хліба коло кожної шклянки лижит. Подивилася вона і каже сама до себе: „Що то такого значится? стіл застеляний, і чай налагоджений, а нікого нема? Випила б-м одну шклянку чаю і з'їла би-м крумку хліба, але боюся, щоби хто не кричав! Бо ту конечни хтось має сидіти, коли ту єст що їсти і пити“. Але подумала собі: „Ней дієся Божа воля! вже однаково мені пропадати!“ Випила одну шклянку чаю і з'їла крумку хліба, а то решту так лишила на столі, як і застала, а сама сховалася в грубу в попіл і сидит. Ось тут незадовго преходить дванадцять розбійників до того палацу. Посідали надокола того стола, і кождий бере собі шклянку чаю і крумку хліба. Досить того, що вони розібрали той чай і хліб, — прийшло: одному не стало. Зараз ту зробився

роздрух: „Де ж той, що тото зробив?!“ Зараз зачали глядіти по всіх покоях, чи нема де кого. Перегляділи всі свої різні закутки: нема нігде нікого! Бере найстарший виводит їх всіх на двір і викликає: „Хто ту ест в нашім палацу, ней ся покаже! Єслі старий чоловік, то буде нам батьком! а як в середнім віку, то буде братом! а як малолетний, то буди нам льокайом!“ Не! не обзиваєся. Викликає він знов: „А як би з жінок, то як стара, то буде нам мамою, а як в середнім віку, то буде сестрою, а як би вже в дуже молодім віку, то буде в нас служити за дівчину, іно щоби ся показала!“ Ось тут вона каже: „От я ест тут, в вашім дому!“ — „Ну покажися, що ти за една!“ — Чикайте ж, каже: ней я вилізу з груби і вберуся в іншое шматя!“ — „Ну, вилази!“ кажут. Вилізла вона, вбралася. Поприходили вони, подивилися: „А ладна дужи панна! — Ну, каже, [найстарший], ти вже будеш в нас, і ми тебе до смерти будем тремати“.

А той льокай, як вернувся додому, вона [єї мачуха] подякувала ему за тото, що він єї стратив. І при тім приніс єї знак: мізельний палец і серци. То та [мачуха] втішилася, що вже єї нема на світі.

Але найстарший розбійник дуже закохався в тотій панні. І конечно хочи ся з нею жинити, бо вона дуже була ладна і приослужна: бо вони собі підут в ліс, а вона їм їсти зварит, і випири шматя, і понаправляє. А тоті, решта братя, не позволяют ся ему з нею жинити. — „Ну, каже він: коли ви мені не позволяєти ся з нею жинити, то і ви жаден не будети мати з неї жадної користи. Бо му-сити всі присягнути, що жаден ніц злого з нею не будети робити, то ест ні стратити, ні гріха не творити. І я также. Отак повинні-смо єї слухати, як рідною маму!“ — „Ну добре“. Всі престали на тоє і присягнули, що ніц злого не в праві жаден з нею робити. І вже так ся звірили на нюю, як самі на себи зовсім. А самі собі все ходили в ліс і розбивали люди.

А тотя єї мачуха мала таке волшебне люстро, що, як ся подивит вже, то воно скаже єї, чи вона [єї пасербиця] жиє, чи не. Але перши не дивилася в него, бо в тій надії була зауфана, що єї нема на світі: бо єї стратив той льокай і навіть приніс єї знак, що вже вона не жиє. Але разу одного подивилася в тото люстро і питаєся: „Люстро, люстро! Скажи мені, чи ест на світі ладніща від мени?“ А воно каже: „Не, нема, іно твоя дочка тотя сама, що ти казала єї стратити!“ — Як? або вона жиє?“ — „Жиє!“ каже [люстро].

Тотя дуже зажурилася і питає по світі, хто би ся знайшов такий, щоби єї стратив: дужи багацько обіцяє ему надгороди. Прийшло, знайшлася така баба, що, каже, „я єї страчу!“ Пішла [тая баба] до того самого ліса, де вона [тая панна] була. Підойшла під той палац. А вона [панна] сиділа на другім пьонтрі. Зобачила, пізнала, що з того самого села, що і вона, — дуже втішилася. Зараз злізла, розпиталася єї, що там робится, що там чути в тім селі. Вона єї розказала. І каже [тая панна]: „Чого ж ви ту, бабуню, за-

йшли“ — „От, каже, хожу за вспоможенъом та й збила-м ся з дороги, зайшла-м в той ліс, та не можу вже і вийти. І їсти вже хочу“. — „Ну, ходіт, каже, сюди! я вам дам їсти“. Нагодувала єї, напоїла, вивила єї на дорогу. І пішла тота баба. Приходить до єї мачухи і розказує, що єст в такім-то і в такім лісі така сама, як раз, як вона. — „Ну, то то вона-таки сама!“ каже тота мачуха. — „Нати ж вам, бабуню, отой перстінец і ідіт до неї. І щоби-сьти як могли єї дати, то вона вже не буди жити. А я вам дам за тото вилику надгороду“. — „Добре, каже [баба], я тото можу зробити“. Пішла вона знов до того самого ліса. Перебралася в еншу одежину, підойшла під той палац. Тота [панна] побачила, зачала ся питати, звідки вона. Тота [баба] єї розказала і просит, щоби она дала єї що їсти. — „Бо вже, каже, не можу витримати з голоду! а я вам дам перстінец за тое, бо більше не маю вам що дати“. Взяла і дала. Тота [панна] ся подивила: добрі річи! може, кільканадцять тисяч він стояв. Врадувала тим перстінъом, зараз бабі дала їсти і пити. Баба наїлася, напилася, бере і іде. При том [панна] і гроший дала єї, вивила на дорогу. І пішла баба. Допіро приглядаєся [тая панна] на той перстінъ: дуже ладний! Взяла заложила на палец, — та й зараз і вмерла, та й вже нежива лежить. Ось тут незадовго приходят розбійники. Подивилися, що вона нежива, — мало не впомлівали з жалю. Наробили плачу: „Що такого? де? що? хто зробив?“ Глядят всюди, — нема нігде нікого. Зачали там придивлятися, — а в неї якись перстінъ на руках, такий незнакомитий, що вони єще в неї не виділи нігди. Здійняли той перстінъ, — а вона вожила. Зараз ту єї зачали ся питати: „Де ти того перстіня взяла?“ А вона каже: „Ой, то мині якась баба принесла і дала, щоби я єї вивила з того ліса!“ — „Ну, а що ж ти єї дала за него?“ — „Ніц-им не дала, іно що-м дорогу показала!“ Взяли вони той перстінъ, побили, побили на кавальчики, і кинули в огонь. А єї кажут: „Пам'ятай! не бери ні від кого нічо, щоби воно і не знате яке було дороге!“.

Пройшло тому може місяць, а може і два. Подивилася знов тота єї мачуха в тото люстро і питаєся: „Люстро, люстро! Скажи мені, чи єст на світі ладніща від мени?“ — „Ладніщої по-над тебе нема в цілім світі, іно твоя дочка!“ Тота знов змартвилася. І каже до тої баби: „Ідіт знов, бабуню, до того ліса, і нати вам тоті черевики. Дасте єї, то вона як ся вбере в них, то не буди жити“. Взяла пішла тота баба: удала, що ніби заблудила, і просит єї [тую панну], щоби вивила з того ліса: „А я вам дам за тое чиривички“. Дала єї тоті черевики. Вона подивилася: „а гарні!“ дала єї [бабі] їсти, і на дорогу єї вивила. Та й тота баба собі пішла, а вона вернулася до того палацу, оглянула тоті черевики. — „Гарні!“ каже: „А ну, я вберуся в них! Чи добри мені в них буди?“ Та й но позакладала на ноги — зараз вмерла. Прийшли тоті розбійники. Подивилися: знов нежива! — „Ото нещасте! кажут: знов хтось єї щось зробив!“.

зачали її розбирати. Іно скинули з неї черевики, — вона ожила та й каже: „Али ж то я твердо заснула!“ — „А добри-сь, каже, заснула! на віки! от як би-сьмо були тебе не огляділи! Хто тобі дав тоті черивики, що-сь мала на ногах?“ — „А хто ж? каже: тота сама баба, що і перстінь“. — „Бачиш, як ми тобі наказуем, щоби ти нічого не брала ні від кого! А ти не слухаеш, іно всьо по своєму робиш! Пам'ятай же, не бири ні від кого нічого, бо то хтось навмисни тобі тото присилає, щоби ти не жила насвіті“. — „Не, не! вже не буду брати!“.

Прошло тому може вже з рік, знов подивилася вона [її ма-чуха] в люстро, і питаєся: „Люстро, люстро! Скажи мені, чи єст гарніща на світі від мени?“ — „Гарніщої нема, іно таки твоя дочка“. — „Як? Або вона ще жие?“ — „Таж жие!“.

Знов вона так засумувалася, що страх! вже аж не знає, що з журби робити. І тота баба вже не хочи іти. Ну, знайшла вона вже другу і каже їй: „Чого я вас буду бабуню, просити?“ — „Ну, чого?“ — „Нати вам ототу сорочку. Підіт до того і до того ліса, там єст така і така панна. Щоби ви її дали ототу сорочку, а я вам за тое дам багацько гроший!“.

— „Добри! каже тота баба: я тое можу зробити“. Дала вона їй тоту сорочку і гроший на дорогу. Пішла тота баба. Ввійшла в той ліс. Дивится: правда, видко далеко-далеко палац. Підойшла вона до того палацу. Не видко нікого, іно панна сидит на другім пьонтрі. Склонилася вона їй і просит, щоби показала, куди ту вийти з того ліса. Тота панна злізла, показала їй куди. — „Ну, нати ж вам, каже, за тое, пан-нуньцю, ототу сорочку. Не знаю, чи вона здалася до чого, чи не“. — „А де ж ви її взяли?“ — „Найшла-м. Та можи би вона на що єще ся здала. Але не знаю, бо я ся не дивила на нюю“. — „Ну, то добре, каже тота панна: може, хоць вонучки будут!“.

— „Та чи ни далиби-сти мені с кавальчик хліба? Бо так їсти хочу, що ледви не згину“. Дала вона їй єще і хліба, вивила на дорогу. А сама хутенько побігла до того палацу подивитися на тоту сорочку. Розвинула її з того лах-мітя, що вона була завеняна. А гарна сорочка! варт кілька рублів, кому не треба. І каже сама до себе: „Треба то ся вбрати в нюю, чи гарно мені буди?“.

Тай но вбралася,—зараз стала неживою.

Поприходили незадовго і розбійники. Подивилися: не жива. А огляділи, нема нігде ніц коло неї, іно лежить вбрана в свої соротці. І кажут: „Ну, вже тепер ніхто ї ніц не зробив. Бо видко, що вона ся чулася слабою, а нас не було, та й вона ото вже на смерть вбралася. Треба зробити трумно і поховати“. Взяти зробили дуже дороге трумно, вложили її в него, і поставили в свої салі в тім палацу по-середині, де вони обідали і вечерали. — „Будем, каже, хоць дивитися на нюю!“.

Але после кажут: „Що ж нам по тім, що ми будем дивитися на нюю? Лутше вже і нам гнити враз з нею!“.

А каждин мали ружа зо штихом,—понаставляли надокола того трумна тоті ружа зо штихами, і попадали грудьми на них! І так позастигали коло неї на них.

І так там лижали кілька літ. Де разу одного цар[евич] проїзжав с воїннації. Зблудив в тім лісі, та й не міг ніяк виїхати з того ліса. Та й якимись способом добився до того палацу, де то вони були. Але здалека став той корол[евич] і каже до свого льокая: „Іди-но подивися, що то за такий палац і хто в нім сидит?“. Пішов льокай. Як подивився, аж сторопів. Насилу вийшов з того покою!— „Ну, а що ж, каже, там такого?“ — „Там, ней Бог боронит! Такого дужи багацько трупа на штихах, і в середині стоїт дужи дорога трумна“. — „А ну, я пойду і посмотру“, каже той цар[евич]. Приходить. Подивився: правда, що дужи багацько трупа. Трумна—дужи богата. Але що панна в ній—то ще гарніща. Зараз казав цар[евич] тоті розбійники поховати, а тоту трумну з панною взяти в кариту. Привіз він єї до свого батька, казав знести до свого осібного покоїку. Поставив калаур коло неї,—і Боже борони, щоби хто туди пішов, як его нема вдома! І все туди ходив плакати над нею, що то вона така дужи ладна, а нежива.

Ну, разу одного, як на тоє ж, виїхав десь той королевский син на війну. А его батько завважив тоє, що то він все ходит до тої станції, а звідтам вийди—но чуть теплий: так ся сплаци, що но ним вітир хилит!— „Ходім-но ми!“ каже до свої жінки: „що то там такого цікавого ест, що він звідтам такий смутний виходит?“ Прийшли. Подивилися. Якесь трумно стоїт. Коли заглядают в середину,—а там панна така дуже ладна, що аж ся мило дивити. Іно що шматя на ній дуже вже погнило. Взав єї [цар-батько] до свого дому, поставив в свої станції, і каже: „Треба з неї тото шматя скинути, а нове заложити та й поховати“. Взали здіймати з неї тоту одежину,—і вона ожила. То ті ся полякали. І вона сама настрашилася, як подивилася, що вона в таких дужи великих покоях. Зачали єї помаленько умовляти,—вже вона ся не боїт так, як перши.

Ось тут, як на тоє ж, приїхав і королевич. Вбіг до тої станції, де вона лижала: нема ні трумна, ні єї! Начав він ся сердити на калаур: „Де? хто ту був? як смів взяти тото звідси, коли я не казав нікому тут ходити?“. Обзиваєся той часовий: „Я би бил не пустіл, но ваш батько прийшол,—так не можна було щозробити“. Але батько почув той крик і каже: „Ціхо, сину! ціхо, не кричи! Єст возде твое! То, що перши було неживе, то тепер живе“. Той прибіг, подивився: правда, що жева! Бере він женится з нею.

Ожинився. Пожив з нею рік, а може і два: знайшовся в них хлопец. Досить того, що вона захотіла їхати до свого батька, а він єї не пускає. Але вона доконечни, що „поїду і поїду!“.—„Ну вже“, каже: „ідь!“ Дає єї для оборони цілий полк войска і князя, щоби єї не скучно було в дорозі, і більши там старших, командующих війском. І їдут цариця і той князь вперед, а військо ззаду. Але той князь їхав верхом коло неї. Но розумеєся, ему не вигодно було їхати на коні; то цариця казала ему зсісти з коня і щоби враз з нею

їхав в кариті. Але він подумав собі що іншого. Досить того, вже так ся осмілив з нею, що аж взяв і романсувати такі не зли. Ну, що ж ту вже робити! Бере її за стан, — та й іно ся хотів вже далій добирати, а вона его хльоп в морду! — „А суken син! каже: Ти що себи полагаеш? що, може, я тобі казала [в кариту сісти] для того самого, що ти собі думаєш?! Нет, нет, голубчику! не полагай собі того! Я не така, как тобі ся здає! Пашол вон звідти опять на свою лошадь!“. Той втоді завстидався, сів знов на свою лошадь, і їди коло неї. Зараз тут всюди пішло ехо. Всі москалі знають, до найгіршого, — і нима ніц більши, іно сміх з того князя, що ему цариця дала в морду. Допіро каже цариця: „В таким-то і в таким місті будем ночувати“. А князь каже: „Не, тут худо, треба на чистім полі“. Стали на чистім полі. Порозпинали собі палатки і забираються вже на ніч. Допіро, дає розказ той князь, щоби в саму опівніч, підїхати з кількома гарматами, і випалити в тоту палатку, де цариця буде ночувати; но так скрити, щоб мало війська знало. Але еден москалик такий був, що тото чув. І побіг до цариці і дав її знати, що „князь дав такий-то і такий розказ, щоби вас побити з гармат в самій опівночі“. То та цариця подякувала ему за тото, і несподівано вибралася зо своєю прислугою, і таки їде до свого батька. Ту, ночью, підїхали під тоту палатку і випалили зо всіх [гармат] разом. Порозривало тото зовсім, порозкидало так, що навіть і кавальчика не лишилося. І князь вже втішився, що і її так розірвало, як тоту палатку. Доніс зараз царови, що не знати куда втікла цариця ночью.

А цариця і слуги поїхали до батька. Досить того, що вони за кільканадцять миль війшли ночью, і за кільканадцять днів дісталися аж до того города, де її батько. Прийшли туди. Вона для дитини найняла мамку, слугам дала гроший, і повідправляла додому. А сама перебралася за чоловіка. Іде до того свого батька і каже: „Чи не можна би у вас стати на службу?“. А її батько каже: „Мені не треба, але їди до мого сина, то він тебе прийме“. Правда, пішла вона до свого брата. І він її не пізнав, прийняв її за „мальчика“, посадив в лавки. І торгує вона різною матерією рік, а може і більши. Випало їхати тому корольови на війну. Поїхав він на війну і звідтам вертав. І, як на тое ж, попав на ніч до того самого купця, що его жінка в него служила. Ну, вже по вечері, каже король: „Ну хто ж би тепер сказав мені сказки, іно уважної?“. Але обзиваєся того купця син: „Ніхто ту з нас так не вміє, як ту в мени ест „мальчик“ на службі. Тотой проходив по світі, то він вміє різні сказки“. Бо він не знав, що то его сестра. [І король не знає]. — „Ану закликати, — каже — того мальчика, ней-но він мені розкаже“. Закликали его до короля. І [їй] каже король: „А ну, скажи-но мені казки“. — „Не, каже: я вам не скажу сказки, іно таки буде доходити до правди“. — „Ну, добре!“ — Бо то, каже, мій батько молодим ожинився та й і недовго жив з мамою, бо як-но найшовся перший

мій брат, а я по тому, вмерла нам мама, і він оженився з другою. Але она не хотіла з ним жити через мою сестру, що вона ладніша була від неї, то він єї казав стратити, а єму іно знак пренести з неї. Але той, що єї мав стратити, не тратив, іно мав песика, то єго забив, вийняв з него серци, а палец мені дав мій брат. То я була у розбійників кільканадцять літ, а потім взяв мене якийсь король, ожинився зо мною, і добре мені було. [А потім прийшла біда], але я сама тому причиною: бо-м конечни захотіла їхати до свого батька в гості. Не хотів жи мене пустити чоловік, але я як ся наперла, він мене пустив. Дав мені цілий полк війська і князя, щоби мені ся не кучило в дорозі. То він [той князь] хотів мене стратити; але Бог ме[не] остеріг, щоб він мене не стратив. То я от стала ніби-то за „мальчика“ в свого брата. Але я не чоловік, іно кобіта! То от, — каже на маму, — ото моя мачуха, що мене до різної біди превела. А отто — мій батько, а отто — мій брат, що я в него служу“. — „То то так, каже той цар, річи маються! То ти — моя жінка, а я твій муж!“

Допіро, зараз казав тоту єї мачуху стратити, батькови — тоже голову стяти за тое, що він позволив на тое. Тому также князьови казав голову стяти. А того солдата, що єї перестеріг, поставив на єго місце. А єї знов взяв до себи, і жили вже до смерти с собою.

560. ЯК МАЧУХА ХОТІЛА СТРАТИТИ ПАСЕРБИЦЮ, А ТА КОРОЛЕВОЮ ЗРОБИЛАСЯ [л. 338].

(„Цар мав сина, і той пая з ниживою панною ожинився“).

Був ту собі такий цар, що ни мав дітий. Але на старість, прийшло дав му Бог єдного сина. То той син як виріс — вже великий. Але разу єдного пішли єго слуги на польованя. І він собі з ними! Але слуги дивляться, що він іде за ними, — взяли і завезли єго додому. І як вже го привезли, то батько казав єго зараз заперти в хаті, і він там сидів. Але за кілька час берут ідут знов тоті слуги на польованя. Він знов взявся і пішов за ними. Досить того, що вони цілий день ходили по польованю, і він з ними ходив. Але прийшло вже в вечер. Вони пішли додому, а він лишився ззаду. Вони ся не огляділи, що єго нема, та й [він] заблудив в лісі.

То він там ходив по лісі мало не до опівночі. Але дивиться, що десь далеко вогонь горит. І видко, що недалеко того вогню стоїт двір дужи ладний. І при тім вогні сидит дванадцять чоловіків, і между ними сидит дужи ладна панна. То він пішов туди, до того вогню. Але преходит недалеко того вогню і хотів приступити блиско, — але як подивився, що таких багацько людий, та й дужи налякався. [І утік в ліс].

Але тота панна була мужицка дочка. Та й той мужик мав другу жінку; і тая жінка мала свою дочку, а він мав свою. І тоті дівки бувало ідут обидві на танці. Допіро, того мужика дівку берут танцювати, а єї, мачухи дівку, не берут. Допіро, тота мачухи дівка

прийшла додому, і все бувало плаче, що „тамтую беруть танцювати, а мене не беруть!“ Тота мачуха дужи ся розсердила на тоту дівку і завезла в ліс. Допіро, вона ходила-ходила по тім лісі і зайшла до того самого двора, де тих дванадцять розбійників було. Але не недалеко того двора зближилася, ось тут вибігло дванадцять розбійників до неї. Вона ся налякала, але вони її кажуть: „Не лякайся! ми тебе возьмем за нашу сестру“. І взяли зараз замість свої сестри. А для чого? бо дужи ладна була.

І все собі ходили на польованя одинадцять, а дванадцятий все лишався коло неї для ослуги. Допіро тота мачуха довідалася, що її [пасербиці] добри дужи. І вона перебралася за жебрущу бабу, і прийшла до неї. А вона сиділа на дворі на шкатулці. То та подивилася, що якась жебр[ущ]а баба,— дала її золотий, чи там можи два. І як вона дала тоту ялмужну, та й сама пішла до покою. А тота баба заложила її таку шпильку в сукню, що вона зараз зробилася вмерлою и лижит; а тота баба собі пішла. Допіро, поприходили тих одинадцять з польованя. Дивляться, що вона вмерла і кажуть: „А! шкода! Ну вже ніц не порадиш тому, но треба поховати“. І взяли ту зараз, нагріли води, і беруть її розбирають з тої сукні. Досить того, що як її розібрали з тої сукні,— а вона ожила. Тоті ся дужи втішили і перебрали її зараз в другу сукню.

Але тота мачуха довідала, що вона вожила. Прийшла другий раз до неї. То та знов її дала якусь ялмужну дужи вилику. Але тота баба каже до неї: „Ну, коли ви, паннуню, такі добрі для мене, що нігди мене не опустити, як я прийду до вас, то я вам дам за тое таку обручку, що, як заложити на палець, то тільки будети жили, кілька самі схочити“. І дала її тоту обручку. Вона ся втішила, що то така дужи дорога обручка, заложила на палець— і зараз знов зробилася нежевою. Впала і лижит. Аж ту поприходили з польованя тоті одинадцять розбійників. Дивляться, що вона знов нежива. Допіро, вони хотіли поховати її, та й не мали де. Але подумали собі: „Шкода нам такої дужи ладної панни!“. Взяли вложили її в трумно і винесли на той горб, що недалеко того [іх] палацу був.

Але той государ, що его син пішов на польованя за слугами і не вернувся, розіслав по всім світі людей, щоби его конечни знайти: „бо як не знайдети, то вам всім постинаю голови!“ Котрих було всіх тридцять чоловіка, що его гляділи. Вони, як зачали глядіти, надибали его в тім самім лісі. Допіро, як вони его знайшли і кажуть: „Ходи додому!“ А він кажи: „Коли я з вами не піду додому, бо я видів ту в тім лісі двір, і коло того двора сиділо дванадцять розбійників, і меже ними в середині сиділа дужи ладна панна, то я її хочу взяти додому і буду ся з нею жинити“. Але вони кажуть: „То ми підемо до того двора і возьмем її додому“. Прийшли до того двора, глядят всьоди: нема [такої панни]. Але дивляться: стоїт на горбику якась трумно. Пішли, дивляться,— а то вона, вже нежива. —

„Ну, кажут: вже возьмем еї і нежеву. Бо як еї не возьмем, то він не піди“. Взяли еї, і він [вже бачит, що мертва]. Ідут додому.

Прийшли додому. Він взяв тото трумно до свого покою замкнув; але тото ся робило вже вечером. Допіро, встає рано его батько, питаєся: „Де ти був?“ А він ніц не кажи, іно ходит смутний. І взяв пішов з дому. Батько тото завважив, що він чогось смутний ходит. Взяв его ключі — і післав довідатися, чи нима там чого в его покою, що він такий смутний. Допіро, вони [слуги] приходят до того покою. Дивляться: стоїт якесь трумно. Відкривають. А там дужи ладна панна, але нежива, іно дужи багацько обручок на пальцях. Взяли вони зачали здіймати тоті обручки, а вона ожила. Тоті зараз наробили крику: де ж то? вмерла ожила?! Государ почув той крик, прибіг сам туди. Але вони вже зачинили знов той покій і ідут. — „А чого ви так там кричали?“ — „Бо там ест якась вмерла в трумні, і ми відкрили тото трумно, але в неї дужи багацько було обручок на пальцях. Та й ми но зачали здіймати, а вона ожила“. — „Ну, ней там вона буди собі“. А сам прийшов собі до свого покою, сів і сидит.

Аж ту прийшов незадовго той его син. І він его питає: „Чого ти такий смутний ходиш?“ А він каже, що „я бачив таку дужи ладну ланну в тім лісі, де я був. І як прийшли по мене слуги, то я не хотів іти додому, і так їм казав-им, що я не піду, бо ту ест в тім лісі двір і дванадцїть розбійників і мают дужи ладну панну, то я хочу еї взяти до свого дому. То вони пішли і пренесли еї, але [вона] вже нежива. І я казав еї взяти сюди і положив-им в свої станції“. — „Ну, каже: коли ти того смутний, то іди до свого покою, вона вже жива!“ Він приходит. Правда, що жива! Зараз ту вісіля казав робити, ожинився з нею, і жиют до сеї пори з собою.

561. ЯК ЧОЛОВІК ЧЕРЕЗ ЖІНКУ СВОЇХ ДІТЕЙ В ЛІС ЗАВІЗ [л. 106].

(„Сказка, що чоловікови вмерла жінка, і він ожинився з другою і тая казала ему двоє дітий стратити, що лишилися по тамтї жінці“).

Був чоловік, і ему жінка вмерла. Лишила двоє дітей, але він з другою оженився. Тая каже: „Возьми тії де запропасти! бо я собі смерть зроблю, або їм, і не буду с тобою жити!“ Взяв дітий, завіз їх в ліс. І сказав їм, щоби вони его чикали, а сам пішов ніби дерево рубати. А він прив'язав довбеньку до дерева, і вітер хитав, а вона стукала; а дітям здавалося, що то батько рубає. Коли вони пішли на той стук,— дивляться, а то довбенька! І тогді здогадалися, що їх батько лишив в лісі. Але вони, як мали їхати з дому, то набрали грису; по дорозі потрошке сипали. І тим слідом назад вернулися [до] дому. І чуют, що мачуха каже: „Шкода, що нема дітий! без них скучно: мала-м ся ким послужити!“ Але вони обзиваються: „А озди ми!“ Вона дала їм їсти. І на другий день каже до чоловіка: „Бере їх і відвизи!“ Він знов відвіз їх ще дальше в ліс і каже їм: „Сидіт,

діти, а я піду патиків вирубаю!" А він відійшов від них, знов причипив колодочку. І вітер нею хитав, а вона стукала, а діти слухали і казали: „Мій батько дрова рубає!" Але вже смерклося, батько не вертався.

І вони зблудили, — не могли попасти на дорогу, — і зайшли в пуші, в хату чортову. І там найшли якусь панну, котра їм каже: „Може би ви у мене служили?" Ті кажуть: „Будем!" Взяла їх, дала їм вечерати і прибрала в гарну одягу. І вночі приходив чорт, і починає шукати, і каже: „Десь ту присау душу чути". Але не міг відшукати, — сів на коня та й поїхав. Панна рано встає, вбирає того хлопця, і хоче замуж [за него] іти. І пішла з ними. Але, при відході, коло дверей повісила таку сукню, що говорила, — щоби, як буде питати [чорт], відказувала.

Та чорт приїздить вночі. Каже собі відчинити, але сукня відказує: „Зараз! зараз! зараз!" а не відчиняє. А той з серця взяв вивалев двері. Всюди шукає — і не може знайти. Поїхав до чортів і навів їх повну хату і посилає за ними [що втікли], щоб їх привести. Тоті поїхали, шукали скрізь, — не могли знайти. А тільки на дорозі найшли по леву руку пшеницю, а по праву — жито. „Ідьте! доганяйте! тото вони!" Але поїхали — вже не застали, а тільки далеко увиділи церкву і попа. Він той [чорт] каже: „Було підпалити! — то вони самі!" То ті знов поїхали, — вже не найшли, а тільки їм показалися гори, і долини, і великий став, що его не переїхати. — „Поїду я, каже, сам!"

Поїхав сам, але вона як вузріла, махнула лівую рукою, — зробився став. Але чорт, як махнув правою рукою, — то зробилося сухо. І каже тая панна: „Подай-но сюда персцюнок, то я до тебе вилізу!" Але той зляпав їх, постинав їм голови, а тую дівчину звіри зліли.

562. ЯК ЗАДРА ЖІНКА СИЛУВАЛАСЯ СТРАТИТИ СВОЮ БРАТОВУ, А ТА КОРОЛІВНОЮ СТАЛА [л. 339 зв.].

(„Сказка, що брат через жінку сестру стратив").

Був ту собі еден жид. Але ему вмерла жінка, і лишилося двоє дітей: хлопец і дівчина. То як він ожинився з другою жінкою, то вона їх дужи не любила, і все сварилася з ним, щоби він їх де подів. Той не міг ся спекати: бере і везе їх в ліс. Але тоті діти вже добре всьо розуміли. Та й взяли собі мішок грису, і, як він їх віз, то вони робили стежку тим грисом. Допіро, вже як він їх завіз вже в той ліс, скинув, а сам поїхав собі додому. І іно трохи відійшов, а вони собі за ним додому! І як вже він прийшов додому, вона ся подивила, що вже нима тих дітей, — дужи втішилася, і зварила ему за тоє дужи добрий обід. Взяли они обоє обідати і їдять різні potravи та книшики. Наїлися вже доволі, але еще лишилося два

книшики. Та й він каже до неї: „От, нема кому їсти! лиши. лося та й в скорки піде“. А вони того чули, стоявши в сінях. Та й ту відчиняют двері і кажуть: „Не плачти, не плачти за нами! ми ест озденька“. І злили тих два книшики. І побули вони знов зо дві, а може і зо три неділі. Вона знов казала ему їх завести. То він, як завіз їх вже другий раз ногою в дужи великий ліс, де навіть вже і світа божого не видко,—і там їх лишив, а сам поїхав.

Досить того, що вони ходили мало не кілька днів і таки не могли вийти з того ліса. Але він їм лишив що їсти, може, на дві або на три неділі. Досить того, що як вони того вже зїли, ну то що вже ту робити? просто біда! Але той хлопец мав ружо. І стріляв різні пташки, і тим ся живили. Через два, а можи і через три роки, але Бог змиловався над ними і зіслав з неба ангеля. Той дав ем дужи багацько гроший і казав їм іти, „куди вас очі понесут“. Але вони як зачали іти, зайшли до одного міста. Де там вони собі покупили доми, то ест особно вона собі купила, і він. Накупив собі коний, товару, понаймав людий, і там жив.

Ну, вже знаети, як виріс великий, ожинився. Але допіро, вони ся так дужи любили той хлопец із сестрою, що бувало по кільканадцять раз [на день] едно до другого ходило. Але вже як він ся ожинив, то жінка не могла того стерпіти, що він по кільканадцять раз на день ходит до неї. І зачала ему казати: „Що то такого, що ти так все до неї ходиш?“ А він каже: „Як жи міні не ходити, коли то моя сестра, а я єї брат? то повинні-сьмо ся любити!“—„Ну, а як сестра, то так все до неї ходити?“... Але тотя его жінка мала вже з ним трое дітий, і не хотіла, щоби він ходив до неї.

Але раз пішов він до школи молитися богу. А тотя его жінка на злість ему, щоби він не ходив до неї [своєї сестри], пішла до стані і забила три коні, котрі найлутші. Допіро, він прийшов зо школи. Вона ему розкажує: „От, ти не можиш витримати за своєю сеструньою, по кільканадцять раз на день ходиш до неї, а вона тобі от що зробила!“. Завела его до стані й показує: „От, каже, забила три коні. [Забий єї!“] Він подивився і каже: „Ет! що то коні значат! Я коні буду мати другі, хоць вона тоті побила. А єї як би-м забив, або де стратив, то не буду мати!“ І на тім ся стало.

Аж ту знов через кілька час вона [жінка] пішла і всі коні побила, а его десь не було на той час вдома. Приходит він додому. Вона ему розкажує того, що „твоя сестра вже побила всі коні!“ —„Ну, нічого то!“ він каже: „вона в мени більши значит, як тот коні“. Але він таки ходив [не вважаючи на] тоє до неї [своєї сестри]. То та [его жінка] дужи недобра на нюю.—„Ну, що би ту, каже, ще зробити, щоби він до неї не ходив?“

Але разу одного пішов він до школи. Вона взяла вишняла єдній дитині вочи, так ніби-то его сестра того зробила. Він прийшов зо школи. Вона ему показує: „От що твоя сеструня робит! Пришла

і повибирала дитині очі, а ти її любиш і ходиш до неї! Ну, що ж тепер буди?" А він каже: „Ніці! як би я був знав, що вона́ того зробит, то би-м був її сказав, щоби того не робила. А тепер вже ніц тому не пораджу; хоць би-м і голову її стяв, то вже не вернися!“

Досить того, що его жінка конечно наперлася, щоби її стратити. І через кілька днів по тім взяла повибирала всім дітям очі, а его не було вдома. Приїздит він додому. Вона зачала плакати перед ним, і каже: „І що ти думаєш найліпшого, що ти її нічого не скажиш? От вже всім дітям повибирала очі!“ Де ту вже і люди зачали на него кричати. Він розгнівався і каже: „А що ж я буду з нею робити?“—„А що ж? каже: от возьми, кажи заложити коні, та й поїдь до неї. Возьми її будтоби на спацер, та й завези її де і забий. А мені щоби-сь привіз знак, і всьо з неї обдири!“ Він взяв [сестру] вивіз дужи в вили[ки]й степ, а там була кирниця. І він її хотів втопити. Але вона як зачала ся в него просити, ему ся жаль зробило. І він її не топив.—„Ну, а що ж я, каже, тепер буду з тобою робити, коли мені треба знак превезти?“—„Ну, каже вона: возьми відріж руки, та й покажиш її знак“. Він так зробив: взяв відрізав її руки, [обдер з неї всьо], а її пустив. І сам поїхав, додому.

А вона як зачала ходити, зайшла аж в царский ліс. Досить того, що ходила кільканадцять місяців, аж на остаток зайшла до царского огруда, де недалеко коло того ліса був. А в тім огруді були дужи дорогі яблука, що но для цара тремали. І вона собі бувало зірве єдно ябко—і іде до того льоху, де все сиділа, бо то недалеко було від того льоху до того саду. Досить того, що цар довідався, що що-ночі не стає по єдному яблуку. І наказав дужи строго тим садівникам, щоби конечно злапали того, щото ті яблука рве. Але вони не могли допельнувати. Допіро, цар казав дати сто людей на ніч і щоби конечно достерегти, хто то такий обриває тоті яблука: „Бо як, каже, не достережети, то вам всім голови постинаю!“ Вони як зачали пельнувати—і зловили її. Як зловили, кажут до єдного: „Иди, дай знати государу!“ Той пішов і каже, що „ми зловили таку-то і таку панну в саду!“ Государ казав її превезти до себе. Берут вони її. Але вона каже: „Де ж я так можу іти, коли я гола? Ідіт принесіт мені в що одягнутися, то я піду“. Тоті знов дали ему знати, що вона гола і не хочи так іти. Ну, казав государ дати її шматя. Вона ся вбрала і пішла. Приходить туди. Він як подивився, що вона така дужи гарна, вже і не кажи її нічого, но оставляє в себе. Досить того, що так ся розкохав в ній, що не можи жити. Ну що ту робити? Хоче він ся з нею жинити, „але що ж? подумав собі,—коли вона без рук?!“ Але посля роздумав собі лутши: „Що то значит того від ж[інки]и? Она в мени не буди ніц робити!“ Ну, взяв ся і ожинив.

Пожив з нею з півроку, аж ту випадає ему їхати на війну. Бере він їде, а її лишає в ценжи. Аж ту через кілька місяців мала

вона два сини с золотим волосьом. Втішилися дужи удома і дають ему знати. Написали письмо, що „твоя жінка має два сини з золотим волосьом“, і посилають козака з тим письмом. Досить того, що як зачав той козак їхати, заїхав як-раз до того міста, де єї брат. І в єї дім у єго жінки впросився [козак] на ніч, а єї брата не було, іно єго жінка, тота сама, що казала єму [чоловікови], щоби єї [сестру свою] стратив. І питаєся [жінка] єго: „Куди ти їдиш?“. Той єї розказав. Вона ся здогадала, що тото та сама єї братова. Дала козакови досить горівки. Він добри напився та й заснув. Вона єму витягнула тото письмо з кешені, прочитала, і написала таке сами, як тото було, іно що на місци тих дітий написала, що вона має двоє писинят. І вложила знов тому козакови в кешеню. Той рано встав і поїхав. Привіз туди тое письмо до него [короля]. Він прочитав, трохи і зажурився, але подумав собі: „Що ж робити? всьо треба приймати, що-но тільки Бог дає!“ І відписав так, що „щоб би не мала, нігде єго не подівати до мого приїзду, а єї доглядати“. Та й віддав тото письмо тому козакови. І той собі поїхав, і знов на ніч заїхав до того самого двора, де і перши ночував. Положився, але ще не спит. То та питаєся: „А що ж? бачив-ись-ся зо своєм паном?“ Він каже: „Бачив-им-ся!“ — „Що ж казав?“ — „А що ж? ніц не казав, іно відписав, та й на тім кінець!“ Ну, вже вона чатує, щоби-но він заснув як-найборши. Аж ту вже і він зачав хропіти. Вона помаленько вийняла і читає тото письмо, що „щоб би не було, нігде єго не подівати, но нехай буди до мого приїзду“. Вона взяла зховала тото письмо, а други написала, що „зараз тоті діти поприв'язувати єї до рук і нагнати. Ней собі куди хочи іде, бо мині таких дітий не треба!“ Та й вложила єму в кешеню.

Той раненько встав, та й поїхав собі. Приїздит додому, віддав тото письмо. Слуги прочитали — аж ся здивували: „Що то такого могло би значити, що він пиши, щоби єї стратити? Ну, ніц не поможи: треба тото ісполняти, що государ преказує!“ Взяли почіпляли єї тоті діти, і нагнали не-знати куди.

Досить того, що вона, як зачала іти, надибала в лісі кирничку, та й хотіла напитися води. Іно схилилася, та й та дитина упала в кирницю. Вона хотіла дістати тої дитини, та й пустила той ликоть в ту кирницю: зачала там ним пригортати,—та й єї виросла рука. Втішилася вона дужи, вийняла тоту дитину і іде. Іде. Заходить до того самого міста, де єї брат. Прийшла в місто, питаєся людей: „Чи ни можна би ту де на службу стати?“. Ту зараз єї показали таки єї брата: „Іди, кажут, до того, то можи там тебе приймут. А більши ту нема так де, бо то на ціле місто найбогатший“. Пішла вона до того двора. Прийняли єї; але не знають, хто такий. Хоць ся трохи і здогадують, але не зовсім. Бо що ж! хоць в неї є два синки і золоте волося мають,—коли в неї руки є! а в тамтої—нема рук.

Досить того, послужила вона кілька час там. Аж ту, як на тоє ж, повертав государ з війни. В'їхав в того місто. Нема де такої нігде прекмети, як там [у єї брата]. Вот его і туди запровадили на станцію. А вечером того ся робило, — зараз ту подали ему вечерати. Він сів, вечерає собі; а тим казав розказувати всі їх різні трафунки на світі. Зачав ему насамперед той хозяїн розказувати, що „нам як мама перша вмерла, тато ся ожинив з другою. А нас було двое, то вона дужи нас не любила, і казала татови, щоби нас стратити. Але тато нас не тратив, іно вивіз в ліс і покинув нас. Але нам Бог так дав, що ми тепер людьми, бо зіслав нам з неба ангелом дужи багацько грошей. І ми, от, ту ся добили, повиставлювали-сьмо собі доми, і от жием“.—„Ну, а де ж твоя сестра?“ каже [король]. А вона ся обзиває: „А от я сама!“ І розказала ему всю свою історію, що то єї дужи брат любив,—„а братова не. І як ся наперла, щоби конечни мене брат стратив. Але він мене не тратив, іно вивіз в степ, обтяв мені руки, взяв [їх] єї [жінці своїй] на знак, а мене дарував житьом. То я була у розбійників. Але і там так мені хтось поробив, що я два рази була вмершою. І вони мене положили в трунні, і поставили на горбик, то мене вже не знаю якісь король взяв і ожинився зо мною*). Пожив небагацько, но може з пів року, і поїхав на війну. А я мала от-тих (показує) двое дітий, з золотим волосьом. І слуги дали знати письмом, що я мала двое дітий з золотим волосьом. То моя сестра [братова жінка] відобрала тото письмо, як той козак мав нічліг в неї, ще як їхав до цара. То вона написала, що я мала двое писинят, а тото письмо сховала. То цар написав, що „що би ни було, ней нігде не подівають до мого приїзду“. Але як козак повертав звідтам, та й знов до неї заїхав. То вона витягнула то письмо, як він заснув, прочитала і нацисала други, що „зараз щоби мені єї вигнати з палацу з тими дітьми, бо мені таких дітий не треба“. І вони мене вигнали, то я не мала де ся подіти, то ту служу!“.—„Ну, каже цар, то ти моя жінка!“ Взяв зараз єї з собою, а єї братову казав пречіпити коньови до фоста, щоби розніс.

563. ЯК МАЧУХА З СВОЄЮ ДОЧКОЮ ХОТІЛИ З СВІТА ЗВЕСТИ ПАСЕРБИЦЮ, АЛЕ САМИ ЗАГІНУЛИ [л. 270]

(„Сказка, що дівці корова за ден[ь] виробила півсеток полотна“).

Бо то був чоловік. І вмерла ему жінка, іно тільки лишилася по ній дівка. Досить того, що ему ся тре було женити. І він ожинився з другою. Также мала вона дівку. І як вмирала тої его дівки

*) Тут ми бачимо (далеко неспорадичний в казках) зразок несвідомого попултанія сюжетів із двох різних казок. Оповідач попереду дав історію одружіння одву (через крадіжку яблук у царському саді) — і забув про це; а як довелося вже самій дівчині оповідати од себе, то вона тут подає історію другу (де фігурують розбійники. а не царські яблука). М. Л.

мама, то так її казала, що „як тобі яка буди долигливість, то маеш корову, і дась її, то вона тобі всьо зробить“.

Досить того, що дає вже її тая її мачуха півсеток прядіва і каже: „На, жини корову пасти. І щоби-сь тое прядіво сприла, і виробила полотно, і вибілила, і міні ввечер принесла“. Тая дівка взяла тое прядіво і бире жине корову пасти і плачи. Корова каже: „Чого ти плачиш?“ — „Ой! як же міні ни плакати, коли міні дала моя мачуха прядіво і каже, щоби було на вечер полотно?!“. Корова її каже: „Ни журися! вложе міні в вуха, і сама лягай спати“. Тая вложила, а сама лягла спати. Прийшло до вечора. Корова викидає її полотно із вух, вже чисто вибілини і зовсім готови. Та принесла тое полотно додому і дала свої мачусі.

На другий день бере вже дає свої дочці тільо-само прядіва і каже: „Щоби-сь міні так зробила, як тамта“. Тая пігнала пасти і зачала начісовати. Де ще і ни поначісовала, а вже ся вечер зробив. Пригнала додому. Питаєся її мама: „А що? ест полотно?“ — „А де ж є? вона може має чорта, а я що сама зроблю?!“.

Прийшло, дає вона знов тії дівці [пасербиці] прядіво і каже: „На, жини, і щоби міні знов полотно було“. А її дочка пішла за нею: що вона буди робити? А тая пригнала в ліс, вложела корові в вуха, і сама лягла спати. А та тілько дивится. Прийшло до вечера, викинула корова полотно із вух, і вона взяла і нисе додому. А тамта побігла і сказала мамі, що, каже: „Вона пригнала, і сама лягла спати, а корові вложела в вуха, і ввечер корова її викинула полотно“. Досить того, що хоче [мачуха] зарізати корову. Али корова каже до тої дівки: „Вже мени твоя мама заріжи. То ти, як підеш полоскати кишки,— і возьмиш і закопаєш серце і пичінку коло воріт“.

Пригнала вона корову с поля додому. А її мачуха взяла і зарізала корову. Прийшло, дала її мачуха нести полоскати кишки; а вона взяла і закопала під ворота. А на другу ніч виросла яблунка, і на ті яблунці бочка вина. І вона [тая дівка], коли захтіла, випила чарку вина і закусила ябком; а більше нікому не дала тая яблунка взяти з себе ябка, а бочка — напитися вина.

Досить того, що може в кілька літ їхав цар через тое сило. І дивится: стоїт коло воріт яблунка і бочка, і такі то дуже ладні ябка, пахнущі і червоні. Післав він їдного козака за їдним ябком. Козак прийшов. Іно хтів вирвати, а вона догори пішла, і бочка з нею. Али каже мама тої дівки до свої дівки: „Як би, каже, наща була Ганюся, то щось би заробила від цара“. Али тое якось зачув цар, і казав закликати тої дівки. Закликали її. Він до неї каже: „Чи ни можна з тої яблунки вирвати ябка їдного?“ — „Чому? каже: можна!“ — „А ну, вирви!“.

Тая вирвала, ему дала. Той цар ззів і каже до неї: „Чи ни можна ще чарку вина випити?“ — „А для чого? можна!“.

Тая ему дала, він випив. І забирає її маму, тата, її і сестру її. Досить того, що він ся з нею оженив. І жили вони собі вже.

Али ідного часу він поїхав на віну, а єї оставив в ценже. І вона мала дитину, і вже тая дитина велика. І ідного часу пішла ся вона купати зо своєю сестрою. І єї сестра втопила, а сама перебралася за нюю. Досить того, що приїхав цар з війни і питаєся: „Де жінка моя?“ Слуги єму кажуть, що „пішла ся купати і втопилася“. Ну, вже нічого [не вдіє цар]. А тая дитина так плаче, що страх.

І приснилося козакови, що якби [він] взяв тую дитину і поніс там [де мати втопилася], то вона [царева] вийде до него. Козак став рано, взяв дитину, і приносить туду, і кличе: „Виплинь, виплинь, золоте каче! твоє дитя ревно плаче!“ Вона ся до него обзиває: „Ой, іду ж я, іду! пісок вочи засипає, вода сліди заливає! Ой, іду ж я, іду!“ І вилізла на беріг, дала дитині цицки, та й пішла знов в воду.

І він так до неї носив через кілька день. І ідного часу цар *) засів на нюю — і зляпав єї. А вона ся перекинула палкою. Він тую палку переломав, і зробилася [з неї] панна. І він тогди єї розпитався, хто єї втопив, і що. Вона єму розказала. Він тогди казав вивести коні, і маму і дочку єї пустити в степ. А сам вже жив тогди з нею.

564. ЯК БАБИНА ДІВКА СТРАТИЛА ДІДОВУ [л. 124 зв.].

(„Сказка, що бабина дівка задусила ді[до]ву за черешні“).

Було дві дівки: в діда една, а в баби друга. І пішли вони [в ліс] на черешні. І дідова, що назбирає, то складає; а бабина, що назбирає, то зараз і їсть. Вийшли за ліс. І каже [бабина дівка]: „Лягаймо та трохи спічнимо“. І дідова заснула, а бабина взяла ніж, і в серце її загородила, взяла тії ягоди, і перстінь здіймила з неї. А єї — запорпала лисцьом.

Вигнав рано вівчар [туди] вівці пасти, [і зробив там дудку]. Заграв на дудку, і вона єму каже: „Грай, вівчару, грай! мого серденька ножеком не край! Мені сестричка тое зробила, в мое серденько ніж вгородила, за куфличок ягідочок, за золотий перстіночок, що кавалер дав“. Пригнав вівчар вівці додому і каже до діда: „Є ваша дочка вдома?“ А дід каже: „Пішла на ягоди, і не знати де ся діла“. Вівчар каже: „Я пас вівці і на дудку-м грав, а вона до мене говорила“.

Взяв дід бабину дівку і бабу. Пішли в ліс. І зачав в дудку грати, а дудка каже: „Грай, татуню, грай, мого серденька ножиком не край!“.

Взяли її добули, привезли додому, поховали. А на тую [бабину дівку] дали бистрого коня, що він нігди на дворі не бував і нігди сонця не видав, і нігди голосу не чував. Прив'язали її до [фоста

*) В оригіналі, помилкою лан. М. Л.

і пустили в світ. І він з нею побіг. І ото що єст [на землі] гори долини, то то вона такі повибивала. Бо де вдарила головою, там долина, а де задом, то там горбик.

565. ЯК ДІДОВА ДОЧКА ДОБРА ДОРОБИЛАСЯ, А БАБИНА ЗАГИНУЛА
[л. 324].

(„Сказка, що бабина дівка вкрала в дідової починки“).

Були баба і дід. Мала баба дівку, і дід дівку. Ходили на вечерниці, і дідова пряла, а бабина с парубками бавилася. Ішли вони вже додому. Перелізли через перелаз, а бабина дівка каже: „Сестричко, сестричко! дай я тобі потримаю починки“. Тая дала тримати, а тая втікла. Приходить додому дідова, плаче і каже: „Бабина дівка видерла в мене починки“. Баба вибила дідову дівку і нагнала.

І вона іде, іде. Надибає пастушка, що кої пасе. Каже [він]: „Дівко! заверни мені коні, я тобі на тім світі в пригоді стану“. [Вона завернула коні]. Іде, іде. І надибає пастушка, що вівці пасе. [Він] каже до неї: „Дівчино! заверни міні вівці, я тобі в пригоді стану“. [Вона завернула вівці]. Іде, іде. Надибає, що пасе [пастушок] бички [і просит її завернути їх]. Тая пішла, завернула, та й пішла. Іде, іде. Надибає черешню, котра просит її: „Дівонько-голубонько! підчисть мене! я тобі в пригоді стану“. Тая підчистила і пішла. Іде, іде. Надибає грушку, котра каже: „Дівонько-голубонько! підчисть мене! я тобі в пригоді стану“. Іде, іде. Надибає сучку обталапану. І просит її [сучка], щоби вона її обчистила. То та обчистила і пішла. Іде, іде. Надибає кирницю. В тії кирниці пан бричку мие. Каже [пан]: „Дівко! витягни тоту бричку! я тобі в пригоді стану“. Тая взяла та й витягла і пішла. І надибає святую Неділю. [Тая] каже: „Де ти ідеш?“ — „Іду на службу“. — „Ну, то може в мене будеш служити?“ Тая каже: „Буду“. — „Я ж піду до дзвінниці, а ти міні діти покупай, нагодуй і заколиши“. Тая [свята Неділя] пішла до дзвінниці, а як прийшла, то каже до дівки: „Подиви-но ся міні в прави ухо“. Подивилася, — нема нічого. — „Подивися міні в ліве ухо“. Подивилася; а там є бричка, коні і друга одежа. — „Ну, каже, вбирись і возьми собі чого треба, і їдь собі!“.

Тая взяла всього і іде. Надибає пастушка, — котрий дав її кобилу з лошом. Іде дальше, надибає, що корови пасе, — дав її корову з тильом. Іде, надибає, що вівці пасе, — дав її вівцю з ягнятком. Іде, іде, надибає пастушка, що бички пасе, — дав її корову і бичка. Іде, іде, надибає сучку, і на ні коралі дуже гарні. Тая взяла з неї тоті коралі. Іде, іде, — надибає кирничку, а в тії кирничці різні кілішки і фляшки. І пан той, що бричку мив, дав її кобилу з лоша-тьом, і тото всьо, що там було. Іде, іде — надибає черешню, і на ні черешень таке багацько. То та полізла, нарвала черешень, та й поїхала. Іде, іде, — надибає яблунку, а на ні яблука такі расні! То та взяла нарвала та й поїхала. Та й приїхала додому.

Дід і баба втішилися. І баба починає свою бити, і нагнала свою. То та іде, іде. Надибає пастушка, що пасе коні. І каже [він] до неї: „Дівко, заверни міні“. А дівка каже: „Ой, бігме не буду завертати, бо мене і так ноги болять!“ Та й вернулася додому.

І баба каже: „Треба натовчи проса та й каші зварити“. Тая [дідова] пішла до млена і товче. Але приходит чорт, каже: „Ходи зо мною, дівко, погуляти, — поможу тобі молотити“. А тая каже: „Коли я не маю бекешки“. Той [чорт] пішов приніс бекешку і каже: „Ходи зо мною, дівко, гуляти“ — „Коли не маю чобіт і других одержин“. Той пішов приніс всьо, но не приніс стьонжок. І як він пішов по них, — а тая втікла і забрала з собою всьо, що він приніс.

Приходит до млина вже бабина дівка. І входить чорт, каже: „Ходи, дівко, гуляти, поможу тобі опалати“. — „Коли не маю бекешки“. Приніс еї бикешку, каже: „Ходи, дівко, гуляти, поможу ти опалати“. — „Коли я не маю ніяких уборів! принеси міні всьо, то піду“. Той пішов, всього наніс, і вона пішла гуляти. Але той зірвав еї голову, застромив в засув, а толуб поставив насеред млина. Приходит баба. Дивится: вже по всьому! Та й так доробилася!

566. ЯК ДІДОВА ДОЧКА ДОБРА ДОРОБИЛАСЯ, А БАБИНА ЛЕДАЩИЦЯ ГАДЮК ЗАРОБИЛА [л. 553 зв.].

Був дід і баба. І każde з них мали по едні дівці, котрі ходили на вечерниці. І дідова баба була робуча, а бабина зовсім ледаща. І межи ними за тоє часто бувала сварка. От, разу едного, ідут вони собі з вечерниць через кладку. І бабина дівка ніц не пряла і не мала що нести, — то легко перейшла через кладку. А дідова мала повний подолок починків, — то не могла легко перийти. Каже до неї [до бабиної]: „Возьми мене за руку та притримаеш, то перейду“, „Ой, бігме, аби-сьмо обі попадали! От, поперекидай міні свої починки, та й перейдеш“. Дідова дівка послухала: поперекидала. Стала переходити, а бабина тимчасом забрала починки і махнула з ними додому. І каже до мами: „Дивітсья, кільки я напрала! А дідова тільки з хлопцями бавилася“. Баба до діда каже: „Видиш? Я кажу, що твоя дівка ледаща, не робит, а моя працує!“ Приходит і дідова. І тільки на поріг, а дід за батіг: „А ти, суко! тільки з хлопцями перевертаешся, а не робиш! Іди собі де хочеш, щоби-сь міні навіть на очі не показувалася!“.

Видит тая, що зле, — бере іде в світ, куди очі несут. Ішла вона еден день, другий, — надибає на степену гуси. Такі худі, що то страх! бо не мают води. І кажут до неї: „Дівко, дівко! напій нас, ми тобі в пригоді станем!“ Взяла вона їх пігнала до води, напоїла і пішла. Іде дальше. Надибає пецок, пообвальований, нечистий. І каже [він] до неї: „Дівко, дівко! поладь мене!“ Вона взяла, вимастила гарно, і пішла далі. Ішла, ішла. Надибає грушку, котра каже:

„Дівко, дівко! обчисть мене!“ Взяла вона обчистила. Пішла даліше, і стала в пана на службу. Дав пан її добру плату. Вислужила вона рік, збираєся додому. Пан дав підводу, і поїхала вона.

І їде попри тую грушку. Дивиться: на ні такі гарні грушки, що не можна! Вилізла на грушку, нарвала собі, сіла і поїхала. Їде попри той пецок. Дивиться, — а там варяться в маслі періжки. Стала вона з фурманом, пообідала і, поїхала даліше. Здибає тії гуси. Вони кажут: „На ж тобі пару гусят! з них д[о]липаєшся (? *нечитко*) всього добитку“. Приїхала додому, навезла всього добра. Бере баба свою дівку б'є: „А бач, суко! дідова дочка кільки має! А ти нічого не зробила, і ще-сь в неї вкрала починки! Іди і ти на службу!“

Ззібралась вона. Їде тою самою дорогою, куди і дідова ходила. Але надибає гуси. Вони кажут: „Дівко, дівко! напій нас!“ Вона каже: „Міні мати ни казала вас поїти, іно іти на службу“. Пішла даліши. Надибає повалиний пецок, котрий каже: „Дівко! обладь мене, я тобі в пригоді стану!“ Вона каже: „Міні мати не казала тебе мастити!“ Пішла собі, а далі надибає грушку, котра каже до неї: „Дівко, дівко! обчисть мене!“ А та відповідає: „Міні мати не казала тебе чистити!“ Заїхала вона до того пана, де і та була. Як вона там стала на службу і яка була до роботи, то навіть не треба і казати: досить, що дуже эле робила. Вийшов рік, відправилася. І пан, що треба було, заплатив. І дав її скриню, а в ту скриню казав накидати повно гадюків. Дав фурмана, щоби її відвіз. Їдут вони попри грушку, а на ні такі красні грушки, що не можна. Казала вона фурманови стати. І тільки хтіла вилізти грушок собі нарвати, — впала і руку зломила. Взяла сіла і поїхала далі. Дивиться: стоїт пецик, а в нім варяться пироги з маслом. Та дівка злізла хутенько до періжків, хтіла їх їсти. Али тільки вхватила еден, — зараз її палець вкрутило, а фурманови опарило. Поїхали даліше. Надибали гуси. Як станут вони кусати їх, — мало не розірвали! ледво ся вивтали. Приїздят додому. Баба втішилася, що дочка вернулася. Зносит скриню, — думала, що в ні єсть багацько добра. Але тільки відчинила, — гадюки поразлазилися по всі хаті так, що мусіли втікати з хати.

І [баба] більше вже дівку не посилала на службу, а в себи тримала і її не потакувала.

567 ЯК ВДЯЧНА ЛІСКА ДІДОВІЙ ДОЧЦІ ГАРНИЙ ОДЯГ ДАВАЛА [л. 210]

(„Сказка, що дід мав дочку, і вона вбиралася в неділю в лісці“).

Бо то був дід і баба. І мав дід дочку, і баба. Али пішли вони ідного часу до міста. І купив дід воріхів за два гроші, і дав за гріш бабині дівці, а за гріш свої. І бабина зліла, а дідова пішла і посадила тії воріхи. І все підлевала і підгортала. Досить того, що

Ідна ліска вигналася вгору і росте в-грубшке. Але тая дівка пішла до неї дивитися. Прийшла туди, — а вона [ліска] ся відчинила. Та дівка входить туди, а там ест всього доволі: вбраня різного, чого запрагниш.

Прийшло до неділі. Вбралася єї дочка, тої баби, і вона [баба]. І пішли до церкви, а тая дідова лишилася. Али вона просится у баби: „Мамуню, я піду до церкви“.—„А ти зачим? що то? ти ся маеш в що вбрати?“.—„Але я таки й піду“.—„Не, шуко! не підиш!.. Як перше визбираеш той горох із смітя, що я тобі висиплю, то тогди підеш!“. Та й взяла висипала горнец гороху в смітя, та й сама пішла до церкви. Та дівка відчинила двері сінні і хатні, збирає і плаче. Али дивится: таких ся горощів налетіло! І кажут: „Чикай! ми тобі позбираємо!“.—„Як посціплялися всі — і позбирали до дзернітка. І самі полетіли. А тая скоро прийшла до тої ліски, вбралася і пішла до церкви. Прийшла, стала собі в порозі, і стоїт. Ту всі на нюю дивляться, навіть і дяки ¹⁾. І вже по набоженьстві. Та ся вибрала позорови й пришла до тої ліски, і скинула тое шматя, а вбралася в тое старе. І вилізла на пец і сидит. Прийшла тая баба і дівка із церкви і говорят собі: „Ото, мамуню, дівка була така, як пані. І ни знати, ся де поділа!“.—„А баба обзиваєся до тої, що на пецу: „А що? позбира[ла]-сь горох?“.—„Позбирала!“.—„Ну, добре!“.

Прийшло на другу неділю, знов збираєся баба і дівка єї до церкви. Та [дідова] просится: „Мамуню! я піду з вами до церкви!“.—„А ти чого така підеш? така обдерта! Та там так ся повбирают, як пані!“.—„Али я таки й піду з вами!“.— Та взяла горнец проса і висипала в смітя і каже: „Як тое просо позбираеш, то тогди підеш!“.— І сама пішла зо свою дівкою. А тая вийшла на двір: „Ціп, ціп, пташеньки! просо збирати!“.— Тії позліталися, позбирали всьо до зернітка, і полетіли. А тая — скоро до тої ліски! вбралася в інше шматя і пішла до церкви. Прийшла, стала собі у кутику, а люди всі на нюю дивляться. І по набоженьстві тая дівка вирвалася наперед, та скоро до тої ліски! розібралася з того шматя, а тое подерте взяла на себе, і пішла на пец і сидит. Прийшла тая дівка і баба з церкви. І говорит дівка: „Ото, мамуню, якась пані була така, як зора!“.— А та баба каже [до дідової]: „А ти, шельмо, хотіла іти! Та там такі, як пані повбиралися!“.

Али тії дяки радятся, як би єї можна злапати. Али кажут: „Треба взяти і коло порога смоли нальяти. То вона як буде іти — і чирвик загубит, то ми по тім черевикови дійдемо, хто то“.

Прийшло на третю неділю. Просится вона в баби: „Бабуню, я піду з вами до церкви!“.—„Е, шуко! де ти підеш така обдерта? Там такі будут, як пані! а ти що?“.—„Али я таки й піду, мамуню, з вами“. Та баба взяла горнец маку, висипала в смітя і каже: „На! як той мак позбираеш, тогди підеш до церкви“. А сама взяла і пішла зо свою дівкою. То та дівка злізла з пеця, і вийшла на двір, і кличе:

¹⁾ З контексту видно, що треба було б „дуки“, чи „дюки“ (князі-герцоги). *М. Л.*

„Ціп-ціп-ціп, пташечки! мак збирати!“. І пташки ся позлітали, і ви-збирали той мак до зернітка, та й полетіли. Вона — хутенько до тої лісочки! вбралася і пішла до церкви. Прийшла, стала собі в дво-рох, і стоїт. А їден дяк помаленько підійшов і підільяв смоли під нюю. Смола застигла, і чиривик прилип. Прийшло вже по служенію. І но хотіла [вона] вийти із церкви. то й чиривик їден загубила, і побігла без черивика. Прибігла до тої лісочки, скинула тоє шматя, а на себе взяла тоє старе, подерти, вилізла на пец і сидит. Приходять тії із церкви. І питається єї баба: „А що? визбирала-сь мак?“.—„Таже ж визбирала“. І говорат собі [баба] зо свою дочкою: „Ну, вже тепер ни викрутится тая дівка! Бо підут дяки по силі мірати той чиривик, і на котру придасться, то піде тота за него!“. А тая, що на пецу, дідова дівка всьо слухає.

Прийшло, ходят дяки по селі і мірают той чиривик до кожної дівки, яка би вона ни була: і до старої, і до малої, до всілякої. Прий-шло, прийшли тії дяки аж до тої баби. І на самий пиред мірают до єї дочки,— і ни придаєся. А баба каже: „Врїжти пальці! бо то вона була в церкві така вбрана“. Врїзали дяки пальці,— таки й не при-дається. Баба каже: „Врїжти п'яту, то може придасться“. Врїзали п'яту,— таки й ни придається. І кажут дяки: „Та у вас, десь, ту ще їдна є?“. А баба каже: „Та то лядащо і непотрібна! де би вона того взяла?“. Дяки кажут: „Нїц ни поможе, таки й треба мірати доко-нешни. Бо ми до кожної міраємо“. І бирут і до тої мірают. Примі-рали,— акурат прийшов до ноги. І кажут: „То ти будиш їдного жінка!“. Та скозується, що бідна: „Ни маю у що взутися, ні вдягну-тися!“.—„Не, таки й будеш!“. І відкладают на тую і на тую неділю вісіля. Баба каже: „Та лутше биріт котрой мою! то моя має ся у що удягнути, а та не має!“.—„Е, не! тую бирем, на котру придався той черивик“.

Прийшло на тую неділю. Приїхав до неї дяк до шлюбу вста-вати,— а вона в такім шматю. І дяк бере єї з собою в тім шматю, али вона каже: „Чикайте! ней ся пириберу в друге“. Як пішла до тої лісочки, як ся вбрала,— така, як зора! І тогди встала до шлюбу з тим дяком.

І по шлюбі намовляє баба свою дочку, щоби вона ся питала єї, де вона того взяла. І тая дочка питаєся єї: „Сестро, скаже міні, де ти того взяла?“.—„Бо то тогди, як то нам татуньо купили воріхи, то ти свої ззіла, а я свої сховала і посадила-м в садку. І я єї пиль-нувала, підливала що-дня. І вона виросла, і ото міні ся відчинила, і я там ся вбираю“. Та дівка прибігла з втіхою до мамі і каже: „Ой, мамуню! я вже знаю, де вона того взяла, де вона так ся вбирає!— в тій лісочці, що у нас на городі!“. Тая баба зараз побігла до міста, купила воріхів за цілих десіть гроший. Принесла додому і дає єї: „На, сину! їди посади і підливай, може і тобі так ся буди відчи-няти“. Тая пішла, посадила і попідливала, і сама прийшла до хати

і каже: „Вже-м посадила, мамуню, воріхи!“ Али по тому виходит, дивиться: вже свині вирили! Вона знов посадила—і все так свині виривували. І нічого з тих воріхів не дочикалася.

568. ЯК РОЗПУТНА МАТИ СВОГО СИНА ХОТІЛА СТРАТИТИ [л. 222 зв.].

(„Сказка, що паня з другими заходила, і її дитина з неї кричала: „Мамо! гріх!“).

Бо то був собі пан і мав дочку. І віддав єї, і вона ще молода була. Али їдного часу поїхав єї чоловік десь по своїм інтересі, а до неї приїхали якісь другі пани. І там вже зачинают коло неї жартувати. А вона була в ценжі, і з неї обзиваєся хлопиц: „Мамо! мамо! гріх! що ви робити?!“ Али тая таки й ні на що ни вважала—і согрішила з тими панами. Прийшло, вже вона злягла. І вже єму було зо три ниділі,—і вона дає єго слугам і каже: „Нати вам тую дитину, і завизіт єї в степи, і заріжти, і мені привизіт на знак мізельний палиц і серце“. І тії вивезли єго в степ, а він каже: „Ни губіт мене!“ Тії пострашилися, що такий малий говорить, і нічого ни кажут, али він каже: „Ни бійтися мене! Я нічого вам ни зроблю [пустіт мене]“. А вони кажут: „То як же ми тебе пустим, коли нам треба привезти на знак серце і мізельний палиц?“. — „Знаєти ви що? я вам мізельний палиц свій дам, а серце—забійти того пса, що онди біжит, то у него таке сами серце, як і у мене“. І тії єго пустили, іно мізельний палиц відрізали. А пса забили, витягнули серце, і привезли єї на знак, і дали. Тая [єго мати] втішилася, що єго вже нима.

А він пішов в світ і зайшов до якогось пана, і просится до гусят—ласти. І пан єго прийняв до покою. І він підріс. І дає пан свої діти до шкіл вчитися, і того дає на вуслугу і каже, що „пам'ятай, щоби-сь моїх синів слухав!“ І завіз їх [до шкіл]. І той їм постелит, і застелит знов рано, а вдень нічого не робит, іно там коло тих дітий. І помаленьку навчився читати і писати, і лутше вчится, як тії діти. А може в три роки, а може в штире—їде пан до них довідувати, як вони вчатся. Приїздит тудя, питаєся директора: „А що? вчатся мої діти?“ Директор каже, що „вчатся. Али отой—то найлутше!“ Тому панови заздрісьно стало, що той вчится лутше, як єго діти,—і прогнав єго. І той пішов в світ.

Али іде, іде, і зайшов до якогось купця. І просится у него на службу за писара. І той єго прийняв. Али разу їдного їдут вони на море з різними товарами. Али в'їхали половину дороги—і на щось зачіпився корабель. І купец каже: „Ну, хто піде під корабель в воду і подивится, що там запиняє, то тому дам трийціть лавків різного матеріалу“. Той хлопиц скочив [в] воду і пішов. Приходить аж на спід. А там—шклянна хата, і в тії хаті двоє людий: жінка і чоловік; і спиричаются обое. Вона каже, що серебро дорошши, а чоловік каже, що злото. І той приходит до тої хати, а жінка єго питаєся: „Скаже

нім, чоловіче: що старше? чи золото, чи срібло?“. А він каже, що „золото“. І той чоловік каже: „Ну, коли я виграв, то на-тобі тое золото“. І той взяв тое золото і пішов з тої хати. І прийшов під корабель, торкнув его, — і той корабель зійшов з тої хати. І він прийшов до того купця і каже: „Там під нашим кораблем хата, і корабиль на тое зачіпився. І в тії хаті жие двоє людей: жінка і чоловік, і пиричаються обое. Вона каже, що сребро дорожше, а він каже, що золото. І я прийшов до хати, і вони питаються, що старше: чи сребло, чи золото? А я кажу, що золото дорожше. І той чоловік за тое дав міні отое золото!“ І купец закомився на него і дав ему других трийцять лавок.

І той тогди зостав купцьом. І бере тії лавки і їди до свого батька. Приїздит тудя. Ни застає вдома батька, іно маму і дочку єї, що мала зараз по нім. І вона [мати] его ни пізнала, — а він єї добре знає. Приїхав він тудя і просится в неї на ніч. І вона его приняла. І він там ся коло неї комосит, а вона ни хоче. І він каже: „Я дам вам трийцять лавок різного товару, іно пристають на то!“ І вона пристала [на то, чого він хотів] з виливою охотою. Прийшло, полягали вони спати. І вона вже сама о тім говорит, — а він ни хоче. Іно взяв за груди, і каже: „От ту я колись гудувався!“ Взяв нище і каже: „А ту я колись кулався!“ Тая питаєся его: „Що ти кажиш?“ А він нічого ни каже, іно смієся. Али вона нібе і догадуєся. Али думає собі: „Що ж! коли з мого сина привезли міні мизельний палиц і серце, то він вже ни жие“.

Али прийшло, ось ту і приїхав батько. І він [син] каже: „Ну, як ся маєти, тату?“ І впав ему до ніг, і каже: „Пізнали-сьти мене?“ А той каже: „Не! бо в мени сина ни було таки й ще ізроду“. А той смієся і каже: „Або ви ни знаєти за мени? таже я ваш син!“ — „Не! в мене ніякого сина ни було!“ — „Ото маєти так: як то ви їдного часу поїхали в дорогу, і до мої мами приїхали пани якісь, і вона з ними согрішила, і я обзивався із сиредини: „мамо! мамы! буде гріх!“ — і я як іно народився, то вона мене потримала три ниділі, і казала мене слугам [фурманам] стратити, і єї на знак серце привести. То мене слуги вивизли в степ і відтяли міні мизельний палиц. А мали з собою маленького песика, і того песика забили, і серце виняли, і привезли єї на знак, а мене пустили. Ну, али міні дав Бог щастя, і я тепер купцьом остав. Іще як-ім приїхав додому, то ще і зо мною [мама] хтіла грішити, али я ни хтів“. І той пан закликав ще тих фурманів і питаєся їх: „Чи то правда?“ А вони кажут, що „щира правда, так як він каже!“ І тогди казав [батько] вивисти зо стані коня, і вчипити єї до фоста, і пустити в степ. І вивили коня, і прив'язали коньови єї до фоста, і пустили в степ. І той кінь іно приніс на знак руки з неї.

[Диви у нас випуск 1-й, відділ VIII, ст. 169—171: „Соломон“].

569. ЯК ЧОЛОВІК ЗАВОЛОДІВ СКАРБАМИ РОЗБИШАК, А САМИХ РОЗБИШАК ВИГУБІВ [л. 280 зв.]

(„Сказка, що чоловік гроші брав у злодійсьім льоху“).

Було то собі два брата. І еден був багатий, а другий бідний. І іден намолотив хліба і каже: „Поїду на ярмарок, продам на податок“. І тую пашню продав. І захопила го ніч. І він взяв випраг коні і ночував в лісі. І коні ся пасут. Він сів, їсть хліб. І мав рушник на собі, і той рушник повісив на дубі. Дивится: відчинилися дверцята [втім дубі], і відтам ся світло світит. І відтам вийшло дванайцять чоловіків. І [іно] вийшло [тих] дванайцять—дивится він, що вони вже пішли далеко, і каже: „Піду я подивлюся, що то е“. І він пішов під землю. І прийшов до і[д]ного покою,— а там золото. Приходить до другого,— а там сами срібро. І прийшов до третього [покою], а там вже мідяки. І він прийшов до четвертого,— а там сукні. І пішов до п'ятого,— а там самі трупи, і так їх багато, що страх! І забрав его ляк. Він вийшов до воза, і взяв мішок, набрав собі злата. І набрав знов срібра, і іде до тих своїх коний. І запраг, і їди додому. І ни їди дорогою, али манівцями, щоби ніхто ни видів. Приїхав додому, нікому нічого ни говорив, іно сказав жінці. Купив собі худобу і пішов до пана і каже: „Я, пані, могу бути купцем?“ І пан ему позволяе [і він став собі купцем, і добре жие].

А вони прийшли додому тії розбійники і пізнали, що хтось [у них] був. [То уже стережут льох]. [Разу єдного] прийшов до него [того чоловіка] брат. Та й ся питае: „Де ти того взяв?“ І каже [той]: „Де? Бог міні дав!“ І той таки й: „Скажи міні докончи, де ти того взяв!“ Той каже: „В лісі під землею, в палацу. В тім і в тім лісі вийшли люди з дуба, і я там взяв“. Бере і той собі їди. Іди [а той брат ему] і каже: „Вважай, де рушник висит!“ І той приїхав туду. Сів під тим деревом і сидит. І тії двері відчинилися, а там ся світло світит. І вийшло їх одинайцять; а там ся іден лишив для того, що хтось в них гроший вкрав. І той [брат] взяв ся пирхристив і пішов. Входит, а там іден сидит. І той ся питаеся: „А ти чога?“— „Так!“— „Ага! то ти нам такої шкоди перши наробив!“ І той его тримав, аж прийшли тих одинайцять. І зачали [его мучити і питати: „Це ти зробив?“].— „Ой не! то не я, то мій брат! і мнї казав ту їти!“ І той [їх старший] его распитався, чим его брат. А той каже, що „купцем!“ І тії злодії кажут: „Пам'ятай, ни кажи нічого братови!“ І тоті его пустили. І каже [ему розбійник]: „На-тобі трохи гроший, іде! а ми там колись приїдим!“.

А вони взяли наробили сім бочок, і злодіїв там посадили. І, прийшло, заїхали вони до его брата. І взяли приїхали на підсіня, і мали з собою бочки. І ходит того купця малий хлопец і пхае стибильце в тії бочки дзюрками. А его батько ходит і Богу ся молит. І каже [хлопиц]: „Ходім-но, татуню! я вам щось покажу!“ І той прийшов.

І він йому каже, що „я пхаю в середену стибельце, а щось в середину потягни!“. А той каже: „Я ни маю часу, бо я ся Богу молю, а ти і ни даш ся помолити“. І той [хлопиц знов] прийшов до тих бочок; і що впхає стибельце, то в серидину щось потягни. І стукают в тії бочки: порожні! А тії пішли три [розбійники] до міста, [а купец побачив, що тут є щось]. І зараз дали до двора знати. І тії бочки порозбивали, а там злодії сиділи. І їх взяли попутали і віддали в тюрму. А тії вози ся лишили господарови, і той собі тогди господарував.

А потому дібралися до тої ями і вибрали тії гроші. І тії гроші розіслали по цирквах. А тії злодії в тюрму ся попали. Бо то так: щоби були купця ни зачіпали, то були би в світі ще крали; а так: купця зачіпили, і відтогди більши по світі ни ходили.

570. ЯК НАЙМОЛОДШИЙ ЕКОНОМА СИН РОЗБИШАК ПОБИВ І З КОРОЛІВНОЮ ОДРУЖИВСЯ [л. 427]

(Сказка, що окоман мав три сини, і вони пішли в світ, і еден ожинився з царівною*)

Бо то був собі такий окоман, що мав три сини. І каже до них: „Що ж так будети при мині? ідіт собі меже люди!“. Вони собі взяли гроший і хліба на дорогу та й ідут в світ. Ідут, ідут, але препав м в чистім полі нічліг. Допіро, ночуют вони там. Але старший каже: „Я чогось не можу спати!“. А молотший обзиваєся: „А ти чого не можеш спати?“—„Нема вогню: я б люльки покурив“.—„А де ж тобі взяти?“—„Онди, каже, видно огонь, можи за п'ять верстов. Але дужи далеко іти!“. Але молотший каже: „Я піду“. А старший обзиваєся: „А де ти підеш так далеко? Бог знає, де він!“.—„А що то! каже: я дістану!“.—„Ну, каже, як маєш охоту, то іди“. Той бере і іде.

Приходить до вогню, став си здалека. Дивится: сидит коло того вогню дванайцять розбійників. Взяв зачіпив на лук кавальчик хусточки і пустив помеже них так, щоби жадного не зачіпити. Розпалив тоту хусточку, підніс до гори, відкинув на сторону. Але еден вглянув, що вогонь відлїтїв, і каже до тих: „Ей, братя! ту хтось єст коло нас!“. Зараз ту розбіглися і зловили его. І кажут до [не]го: „Що ти такий за еден, що ти з-меже нас вогонь взяв? Видко, що ти який добрий хлопиц! Але так не возьмиш вогню, доки нам не зробиш того, що ми тобі скажемо“. — „Ну, що? каже. — „От, як нам в того-то і в того государа собаку заб'єш, то ми тобі надгородимо: дамо гроший, і вогню си возьмеш“. Приводят его до того палацу. Бере він пускає з лука до того пса, — і вбив его. — „Ну!“ кажут тоті розбійники, „молодец ти!“ Дают ему зараз ключі до того палацу і пускают его туди. „Но, каже, роздивися, хто там єст, та й давай нам знати, то ми самі підемо!“ Прийшовши він туди, зайшов насамперед, де цар спит. І лежит коло него хусточка. Він взяв [тую хусточку і] сховав в кешеню. Прийшов, де вона [цариця] спит: лижат коло неї чиривики. Він взяв еден чиривик, сховав в кешеню. Прий-

шов, де дочка спит: ест у неї сигнат на пальці. Він взяв здійняв і сховав в кешеню. Але обернувся назад. Дивится: висит тисак. Той бере той тисак і призиває їх [розбійників] по єдному. Досить того, що, которий-но прийди, він ему зрубає голову. І так зачав рубати, то всім дванацїтьом позрубував голови. І повкидав їх в такий погрїб, де ніхто не заходив там. Але він як їх позарубував, взяв тисак назад, повісив на своє місце; а сам ніц не брав, іно так безнічого пішов. Набрал того вогню і поніс до брата. Прийшов до своїх братів. Тоті питаються: „А чоґо ти ся так довго бавив?“.— „А, бо далеко!“.

Прийшло рано, встає той государ і каже: „Жена моя! нема мої хустки!“ . А вона каже: „Нема мого черивика!“ . Дочка каже: „Та й мого сигнита нема!“ . Але каже той цар: „Хто ж би ту у нас був? певни, що то хтось був! Можи тоті розбійники?“ . Вийшов він на двір і каже: „От вже і нашого британа нема!“ . Але як ходив собі по крильцу, заглядає до того льоху. І каже: „Ах! лежат мої розбійники! вже хтось їх позабивав! Ну, каже, се добри!“ . Казав він написати бумагу і післати по світі: хто то їх забив? Але его диньщик обзиваєся: „Не треба нігде тої бумаги посилати, бо то я їх побив!“ .— „Ну, каже, а як жи ти їх побив?“ .— „От як: вони лізли, а я си взяв ножа та й їм всім голови позрубував“ . Той знов пиши бумагу, щоби всі ся люди з'їздили на баль до него, бо він дочку віддає.

Ну, вже ту каждый мусит їхати по его приказу. І тоті всі три брати ідут туди. Приходять вони до того міста, де він той баль видає. Зайшли на станьцію до жида і кажут: „Добридинь вам!“ . „Дай божи здоровля вам!“ .— „Ну, що ж ту у вас доброго чувати?“ . кажут до того жида. А він каже: „Добри хвалити Бога, коли-сьмо здорові! . От, наш цар віддає дочку“ .— „Ну, а за кого ж?“ . каже.— „А за кого ж? таки за свого денчика!“ .— „Овва! а що ж він такого доброго зробив, що він єї за него віддає?“ . Каже: „Бо то ходили до нашого цара розбійники і хотіли его зарізати, і він якось їх всіх дванацять заступив, і їм голови постинав. І цар за тое его приймає за свого. От, каже, ідіт до него на баль“ .— „А як жи нам, кажут, іти до цара на баль?“ .— „Ну, що то! Коли він всякого просит до себи!“ .— „Ну то, каже [молодший], підемо і ми. Коли так, то хоць подивимося на него“ . Але старший каже: „А де ми підемо такі обдерті? Там ест не такі, як ми: раумеєтся, є разні господа. А ми туди підем?! Ще якби-сьмо ся були хоць так не обдерли, то би-сьмо були пішли, а так не підем!“ .— „Ну що ж!“ , каже молотший: „коли він всякого просит, що би і найбідніший!“ .— „Ну то, каже, ходім!“ .

Врешті, прийшли вони до того короля. Тут зараз їх взяли посадили в четвертім столі. Ідять вони п'ють, але приходит той [деньщик], що то сватає єї [королівну]. А той наймолотший [брат] каже: „А то що за єден?“ .— „А то, кажут, нашого цара зять!“ . А той каже:

„Такий дуринь — цара зять?“ — „Ей! каже: ціхо! бо він як почує, то скаже тебе вивести за браму!“ — „Хто? такий дурень, щоб мене казав вивести за браму?! Як я его не введу, а він мене не вивиди!“ Почув він [деньщик] того і каже до него: „Ти що за еден?“ А він обзиваєся: „Як? або ти не видиш, що я за еден?! — „Молчі, каже, сукин син! бо я ті кажу вивести за браму. Ще й москалям [скажу тебе] набити!“ — „Ей, дурню, каже, дурню! Вивидут тебе борші, як мене, ще й пустят в чисти поле!“ Але брат старший обзиваєся: „Ей, мовчи! На що тобі заходити? От, дали тобі їсти і пити, то їж і пий та мовчи!“ — „Що то мовчати? каже: щоби він мені, такий дуринь [обірваниц], того говорив!“ Той ту цара зять наробив крику до москалів: „Возьміт того сукина сина, вивидіт его за браму і набийти ему добри по шиї!“ Але, як на тое, вчув єї батько того. Прибігає: „Що ту, каже, за такий крик?“ — „От, каже, вприсився якись на обід, та робит крик, і називає мене обірваньцим!“ Цар ту прискочив до него і каже: „За що ти его називаєш оборваньцим?“ — „А що ж? каже: він, такий оборваниц, прибіг і каже, що він мене за браму скаже вивести!“ — „Ну, каже [цар]: ней він буди який собі хочи оборваниц, коли він мене від смерти відкупив!“ — „Як то він вас від смерти відкупив?“ — „Та от так, каже: бо на мени засідало дванайцять розбійників, але він засів і їх всіх побив.“ — „Ну, каже, добри! Ней жи він покаже який знак, що то він їх побив.“ А він [деньщик] каже: „А ми нащо якого знака, коли я їх так порізав і позатягав в льох!“ — „Ну, каже, ето неправда! От я ти покажу знаки від цара, які я маю!“ Бере виймає з кишені хусточку і показує царови: „А се, каже, ваша хусточка?“ Той каже: „Моя“. Виймає чиривика і каже до цариці: „А се ваш чиривик?“ Тота каже: „Мій!“ Ось ту пребігла і тота молода. Він виймає сигнат і каже до неї: „А се сигнат твій?“ Тота каже: „Мій“. — „Ну, каже: ходіт жи до свого покою, я вам ще покажу еден знак“. Прийшли туди. Він каже: „Ото ваш тисак?“ Цар каже: „Мій“. — „Ну, то то, каже, ваш тисак, а мої руки тоті зробили, а не его ніж!“

Допіро, той король казав вивести такого коня, що він нігди не бував на дворі, і прив'язати того диньщика, і пустити в чистое поле, щоби его розніс, — за тое що він кламливо говорив, що то він позабивав тоті розбійники. А того звінчав з нею [своєю дочкою]. Дав їм половину царства, щоби мали за чого жити. Зараз ту казав его братів поробити начальниками при вісках.

То ті з тої радости як зачали стріляти з гарматів, з ружів, вистріляли всей порох, — і нима вже чим що і робити. То ті—ту, що робити? берут набивають гнойом кінським, що лижав коло них на купі. А я, як на тое ж, сховався в тоту купу гною. Еден ту взяв мене замість гною набив в гармату. Як стрілив, то я залетів аж ту, от де сиджу.

**571. ЯК МОСКАЛЬ РОЗБИШАК ПОБИВ І ТИМ ЦАРЯ ВІД СМЕРТИ
ВРЯТУВАВ [Чуб. т. II, 599: „Якъ салдаты спасъ царя“].**

Був ту собі москаль. І як виходив в відставку, то повідрізували навіть ему гудзики від мундера, і нічого не заслужив [він] через дваціть п'ять літ. Пішов він жаловатися до цара, та й зблудив в лісі. Де там і цар виїхав на польованя. І так [цар] перебрався, що він [москаль] его не міг пізнати. Де ніч їх захватила. І ночують вони в тім лісі оба. Допіро, москаль зачав ему розказувати, що він дваціть п'ять літ служив в москалях, і нікакой ему за то не дали надгороди, і навіть повідрізували від мундера і шенелі гудзики. Допіро, той москаль питається цара: „А ти що за еден?“ А цар ему каже, що будьто би він льокай. І каже москаль: „Ложись ти, льокай, спать, а я буду на калаурі стояти. А після я буду спать, а ти будеш на калаурі. Но с таким уговором, що, як котрий засне, як буде на калаурі, то через строй буде єдин другого гнати“. Но, як був москаль на калаурі, то не спав. Але цар подумав собі: „Як він мене буде гнати через строй, коли він сам-єден?“ І як був на калаурі, то й заснув. А москаль пробудився і дивиться, що він спит, — збудив его і каже: „Ну, что ти спишь?“ А той каже: „Ну, вже я провинивсь! будеш мене гнати через строй“. А москаль каже ему: „Ну как можно, чтобы ти спал?! Видиш, что я но-сам один, та і не спал, а у тебе дворская конина і собака, а ти положился спати!“ І зараз пішов москаль, палок нарізав, позатісовав, повстромляв в землю в рад тільки, що треба було. І коло каждой палки вийме, вдарит [царя], і застромит в землю. І таким способом перевів его через строй.

На другий день їздили [по лісі] через цілий день. І не могли ся добити до краю. Де і знов їх захопляє ніч, і нема де дітися. Але здибали в тім лісі двір. Де там жило дванаціть розбійників. Но вони там в день не сиділи, но мали таку бабу, що вона їм їсти варила; а вони [розбійники тії] но-тільки приходили на обід і на вечеру до того двора. Де вони там заїхали на ніч. Приїздят [цар і москаль] тудя, питаються тої баби: „Чи можна тут переночувати?“ А тая баба каже: „Ах! не можна! Бо ту розбійники сидят і незадолго прийдут, то вас позабивают!“ А вони кажут: „Дай нам, де, особну хатинку, так щоби они нас не виділи“. І она дала їм через сіни таку, що вони там ніколи не ходили. Але ту приходят тії розбійники і питаються тої баби: „Чи нема ту кого?“ А вона каже, що „впросилися на ніч якийсь еден старий москаль і льокай“. Тії зараз казали давати собі вечеру. І по вечері пішов еден до них розмовитися, що вони за єдні і чого они ту заїхали на ніч. І хтів їх порізати. Але в того москаля була протопея, которую він собі добре вигострив. І, як прийшов розбійник до него, то він ему стяв голову. І так їм всім тоє зробив. І як постинав їм голови, допіро виходит і каже до баби: „Ну, бабушка! де їх гроші? скажі мне“ І вона ему

показала. І пішли оба с тим льокаєм. І каже москаль до льокая: „Бери собі грошей!“ А сам бере в торбу і по всіх кишенях. Досить того, що вже де міг, то набрав; а льокай не хотів брати.

І як зробився день, виходят звідтам, а льокай каже: „Ходи зо мною, то я тебе виведу з того ліса. І навіть покажу тобі царский палац“. І виходят з того ліса. Но москаль змігся, бо набрав досить гроший, і еще до того піхотою, а льокай їде собі конем. І каже льокай до того москаля: „Дай сюда торбину з грішми, а я тобі підвезу трохи“. І як взяв ту торбину, то зараз утік з грішми. А москаль каже: „Почекай, льокай! віддай міні гроші!“ [Але той утік].

Як приїхав додому льокай, то зараз перебрався в царську одежу. Де тут надходить той сам москаль, с котрим він був і гроши взяв в него. І як їхав той цар, що перебрався за льокая, то приказав своїм начальникам, що „як буде йти ту такой-то солдат, то с великою парадом привести его до мене“. І но показався той москаль, то зараз его привели до цара. А цар тую торбинку, що взяв у него, повісив на стіні. І приходит до цара москаль, каже: „Здравіе желаем!“ А цар каже до него: „Здорово!“ І просит сідати. І зачав питати, де він тую ніч був. А він каже: „Я ходив на охоту в ліс, там зблудив і встрітелся з каким-то льокаєм. Где і ноч нас захватила. То ми впросились на ніч у якоїсь-то бабушки в лісі, де було дванадцять розбійників. І я їм всім постинав голови і набрав собі гроший. А льокай не хотів брати. І як ми виїхали с того двора, то той льокай говорив, щоби ему дати торбинку з грішми, а він мені підвезе. І я ему дав, то він зараз з ними втік“. А цар взяв, повів его до станції і показує ему ту самую торбинку і говорит: „Может бути, та?“ А він каже: „Та самая!“ То цар ему об'явив, що то він сам був з ним, а не льокай. То він просив у него прощення.

І цар ему то все простив, так как ему ето незнаемо. І отдав ему гроши с торбинкою і наградив его чином еднорала за усердіє і храбрость.

572. ЯК МОСКАЛЬ ЦАРЯ ЧЕСНОСТИ ВЧИВ [л. 409 зв.]

(„Сказка, що цар ходив в місто з москальом красти“).

Бо то вийшов цар в місто. Прибрався у одежу простого москаля, і здібає знов другого москаля. І каже [той москаль]: „Хадьом де до якого купця за грішми“. А цар каже: „На що нам ходити до купця? от ходім лутше до цара та в цара вкрадем“. А той его хлоп в морду! І каже: „А! нас цар одягає і кормит, — ти будеш в него красти?“ І цар таки й каже; „То ходім та хоць побачимо, що то в него в хаті робится?“ — „Як же, каже, підемо?“ А москаль [цар] каже, що „в мене такий є сигнат, що ми підемо, і мене ніхто ни буди бачити“.

І прийшли до цара, походили і надибали золоту ложечку. І цар [каже]: „Я тую ложичку вкраду!“ — „Не руш!“ І цар таки й

вкрав тоту ложичку. І виходит на двір і каже: „Та я таки й вкрав ложичку!“. І москаль его знов в морду: „І, ти! на що вкрав?“ І взяв москаль від него і назад заніс тудя.

Прийшло, вкрали у їдного купця гроші, і розділилися ними. І цар спитався, як він ся називає.

Прийшло на другий день, післав цар за тим москальом. І роспитався, і москаль розказав. І тогди цар віддав тії гроші тому москальови, що ся розділили, і дав ему чисту відставку, і відправив его додому, і від него взяв той [свій] сигнат.

573. ЯК ПАННА ВИКРИЛА ЗГРАЮ РОЗБІЙНИКІВ [л. 215]

(„Сказка, що розбійники вкрали в пана дочку“).

Бо то був такий пан і мав дочку. І до тої дочки всілякі їздили пани-обивателі, і ни міг єї ніхто взяти за себе. Али дочулися розбійники. І їдут до него панну сватати. Приїхали вони до него, а той пан ни пізнав, що то розбійники: позбирані ладно, коні під ними ладні, і говорят там-що. А тая панна навіть і дивитися ні на котрого ни хоче, хоць то було в чім вибирати, бо їх було дванайцять. Али вона таких їх ни хтіла ані жадного. Взяла собі служонцу і пішла з нею на spacer; а то ся робило в-вечер.

Прийшло; як вона пішла, та й пішла. І зайшла в дужи виликий ліс, і заблудила в тім лісі. І дивится: в палацу свічка ся світит. Прийшли тудя, а там в сінях британи стоять на ланцухах, і сукні висят на дверох. Прийшли до сінній, а тії британи: „гар! гар!“. А вона скоро взяла тую сукню із дверей, і служонці дала. І пси понухали, що їх сукня, — і нічого ни казали. Прийшли вони в сиридину. Перший покій — і свічка ся світит. Ідут далій, — так само. Досить, що їх дванайцять, і покоїв дванайцять, і в кождім покою свічка ся світит. Прийшли вони тії всі покої, прийшли до тринайцятого, — а там такого трупу, що Боже єдиний! такого багатого! вони ся пострашили дуже.

Ось ту і тії жинут на конях, аж земля гудит. І привезли з собою якусь панну. А тая панна [що прийшла] сховалася зо служонцою в дванайцяті станції під лушко, і сидят. Ось ту вони всі до того покою звалилися, і мучат тую панну. І як вже добри вимучили, — і найстарший відтяв єї палиц, що на нім був сигнат. І той палиц покотився під тоє лушко, де вони ся сховали. І каже найстарший: „Полізьти котрой, та возьміт перстінь!“. А тії кажут: „Чорт єї бире з єї перстіньом! взавтра знайдем!“. І тая, що під лушком, взяла той перстінь з пальцим і сховала в кишеню. І сидят обидві під лушком. Прийшло: як вже тії всі розбійники намучили тую панну — і зтяли єї голову, і занесли до того тринайцятого покою, і кинули. А тії під лушком — живі ні вмерлі. І як вже погасили, позасипляли всі. І вона помаленьку зо свою служонцою — і через тії всі покої. І вийшли на двір. Як вийшли — та далій втікати. Прибігли додому.

І вже рано на другий день каже їй батько: „Що ти робиш, дочко моя, що ти ни хочиш нікого? Іно вчора взяла і втікла ни знати чого, і де, і що?“ — „А, тату, ежелі би я була ни втікала, то вже би-м сьогодні ни жила на світі! Знаю добре“. Тато питаєся: „Чого?“ Вона ему розказує геть всьо до слова: тогди і палиц ему показала. Батько настрашився і післав зараз по кілька панів, і розказав їм. І каже: „Як би їх погубити?“ А тії пани кажут: „Отак: видати баль на всі пани, і може вони приїдут. То як приїдут, то ней пан каже: «що ся мині снило!». І всі будут казати: [свої сні], і ней дочка твоя тое всьо [що виділа] говорит замість сну. І по тім всім ней положит на столі палиц. І ми козаків налагоджимо хоць з п'ятдесять з тисаками. То ми їх таким способом всі погубимо“.

Прийшло, видає той пан баль. І поросписував всюди письма, щоби ся з'їхали пани. І написав ще письмо, і післав [з фурманом] до него, до того найстаршого розбійника. Той прочитав і каже: „Добре! приїдимо!“. Приїхав фурман до пана. Пан питаєся: „А що казали?“ — „Казали: «добре! ми приїдимо»“. Ту зараз той пан приготувив козаків п'ятдесять з саблями, з ружами, і каже: „Як я вистрілю, до щоби-сьти ся всі стиснули потихо до сінїй. А як я свисну, то щоби-сьти ся всі брали рубати до тих, до котрих я вам скажу“.

Прийшло, поз'їздилися пани, і він їм каже, що „то так і так має зробитися: щоби-сьти ся ни мішали миже тих розбійників!“. А їх ще ни було. Прийшло, приїхали і вони. І по обіді вистрілив пан на радість, і всі козаки стиснулися до сінїй. І входить пан до покою і каже: „Ну, панові-обивателі, пиwcie, co się kturemu sniło“. І там говорят, той—тоє, а той—тоє. І тії розбійники говорят де-що. Али того пана дочка каже: „Proszу, po іа coś powim“! А тії розбійники кажут: „Proszу, proszу! plech pani piwі, co się pani sniło“! Вона зачинає; „Бо то мині ся снило, що я, десь ніби, була в тім і в тім лісі, і ніби-м заблудила. І була-м, десь ніби, в якімись палацу. І там прийшла-м до першого [покою],—світится свічка. І, десь ніби, пирийшла-м аж дванайцїть, і в кождім світится свічка. Прийшла-м до тринайцїтого, а там, десь ніби, дужи багато трупу“. А тії розбійники кажут: „Et! sen—maga, pan Buk—wiaga!“.—Вже ся і догадуют. І тая панна каже: „І, десь ніби, над'їхало їх дванайцїть, і вони привезли з собою панну. А я, десь ніби, ся сховала в дванайцїтім покою під лушко. І вони на тое лушко положили тую панну, і мучили єї дужи. І по тому, десь ніби, відтяли єї палиц з сигнатом, і той палиц десь полетів, ніби до мене, і я его сховала. А той їх старший ніби каже: «Возьміт той палиц!», а тії кажут: «Чорт его бире! возьмем взавтра!». І тоту [панну] ще трохи помучили, і відтяли ніби єї голову, і кинули, десь, до того тринайцїтого покою. І я тогди дужи настрашилася. Али вже погасили, і позасипляли всі — і я тогди вийшла потихеньку на двір. І, десь ніби, через той ліс так скоро пирибігла і, десь ніби, аж оту зайшла“. Али єї батько питаєся: „Ну, панові-

обивателі! можи бути ото правда?" А ті розбійники кажуть: „То ни може бути, щоби так людий розбивали розбійники“. А вона каже: „Може бути! можи! Бо я і той палиц маю!". І положила на стіл.

Ті розбійники полякалися дуже, а той пан свиснув. Ті козаки впали до покою і геть ті розбійники на кавальчики порубали. А ті панні, що така відважна, то похвалу дали. І тих розбійників в болоті поховали за тоє, що люди розбивали, і всім на шию їх ковбаси повішали.

574. ЯК РОЗБІЙНИК ДІВЧАТ ГУБИВ, ДОКИ НАЙМОЛОДША КОРОЛІВНА ЄГО ЗАГУБИЛА [л. 513].

Був король і мав три дочки. І ні за кого ни хтів їх віддати бідного, іно щоби були богаті зяті. І розбійник еден перечув о тім. Вбрався за великого пана, приїжджає до него і просит, щоби дав за него старшу дочку. Вона каже: „Де я поїду так далеко? не хочу!“ Але батько дивиться по нім, що він богатий і хороший собою, — каже: „Що то ти кажеш? Чи то далеко дуже? всього 10 миль?! То не велика дорога, от іди за него!". І вона мусліла піти.

Але від'їжджає додому з жінкою. Жінка хтіла взяти свою слугу, а той розбійник каже: „Не треба тобі брати жадної слуги, там в мене єсть їх досить“. Приїхали до его палацу: такий хороший, що аж мило! Бере він водит свою жінку по всіх станціях, показує своє богатство, але тільки до єдного не веде. Жінка каже: „Ходім ще до тої станції“. Він каже: „Колись іншим часом підем“. От, пожив він з нею кілька місяців, може. Виїжджає на розбій. Пішов до тої станції, де не ходив з жінкою: вбрався там зовсім іначе, і вийшов звідти такий червоний, як калина. Приходить до жінки і каже: „Прощу ж тебе, не іди до того покою! І на-тобі золоте яечко, носи его в кішені. Я хочу переконатися, чи ти мене любиш: то не клади его де-там, али треба, щоби-сь его носила при собі“. Взяв і поклав єї в кішеню, сам поїхав. Та всюди стала ходити. Нарешті зайшла і до того покою. Дивиться: а там крові по коліна, і трупу горами лежит. А то яечко золоте вискочило з кішені і впало меже кров. Вона его якось - там найшла, принесла до своєї станції. Миє, обтирає, — таки не може обмити, щоби на нім знаку крові не було! Приїздит розбійник з дороги і каже: „А бач! просив-им тя, щоби-сь не ходила до того покою, а ти мене не слухала і була-сь там!“ — „Ні, каже, не ходила і не була!“ — „То покажи-ж яечко золоте“. Та виняла і дала ему. Він поглянув, і каже: „Коли-сь ходила ся дивити, іди ж і ти лежати до гурту!". Завів єї до покою того і стяв єї голову.

От через кілька час перебираєся він ніби за іншого чоловіка, брата того, що женився. Іде сватати. Приїжджає [до короля]. Каже, що він за еден: що „я брат такого і такого, що взяв в вас старшу дочку; а я хочу взяти середущу“. Король каже: „Добре“. Зробив вісіля, і вже іде [зять] до свого дому. Вона хоче взяти з собою

слугу, але він каже: „Нащо? Сестра твоя не має слугів звідсе, і тобі не треба; там єсть“. Поїхали вони і приїхали. Пожили з собою з рік. Він виїжджає на розбійство, а єї каже: „Слухай-но, серце! ходи всюди, іно ни ходи до того покою. І на-тобі яечко, в кішені носи. Я хочу знати, чи любиш ти мене“. Сам поїхав. Та сиділа-сиділа. Нарешті скучно єї стало, взяла і пішла до того покою. А там горами трупу, і сестра старша її лижит. А то яечко вискочило з кишені і зануралось в кров. Вона підняла, пішла до станції, хотіла обмити; але воно не обмивалось. Приїздит чоловік. Питаєся: „А де яечко?“ — „От озде!“ Той глянув і каже: „Але-же-м просив тебе, серце: не ходи до того покою! А ти пішла! Ну, то іди вже до гурту!“ Завів до станції і стяв єї голову.

Може, прийшло з півроку. Перебираєся [він] і їде знов до того короля. Каже, що він молодший брат тих, що женилися в короля. Привіз листи ніби від старших дочок, і просит, щоби за него дали молодшу. Король каже, що „-м вже дав дві на сторону, а сюю — не дам“. Але той як зачав коло старого ходити, — якось впросив. Дали вони за него і наймолодшу. Вибираються вже їхати до него. Вона каже: „Я возьму свою служонцу“. Він персвадує єї, каже: „Нащо тобі? в мене досить їх. А при тім там і твої сестри!“ Але вона каже: „Як не возьму служонцої своєї, то і не поїду з тобою!“ Мусів він пристати на тоє, що взяла. Приїхали. Він зачав показувати свої багаства (sic) і по всіх покоях водити, а тільки до того одного не водив. Вона питає: „Що то за причина?“ Він каже: „Колись підем, буде ще час“. От пожили вони, може зо два роки. Виїжджає розбійник в дорогу. Приносить до неї всі ключі і каже: „Прошу ж тебе, не йди до того покою, що я тебе не водив до него. І на-тобі яечко. Я хочу переконатися, чи любиш ти мене: носи его коло себе в кишені“. Вона каже: „Поклади під подушку“. — „Але ні! на-тобі в кішеню, і навіть спи з ним!“ Вона взяла положила в кішеню. Може прийшло тиждень, може два, — вона каже до служонцої: „А ну, підем-но до тої станції! Що там такого цікавого?“ — „Добре, пані, підем. Але то прокляте золоте яйце лишім ту. Бо може воно і каже єму, як хто піде до тої станції“. — „А добре, що ти пригадала!“ Виняла яйце і положила его в шкатулку і замкнула на замок. Пішли вони. І тільки відчинили, а там крови по самі коліна, і трупи стоять, як би ниньки зарізані; і межи ними дві сестри єї. Вони хутенько вийшли звідти, зачинили. Пішли до річки, обмилися, і одзєня свої вимили, що в крові були.

Тоді вона давай плакати над своєми сестрами, що їх така доля попала. Взяла, ніби від батька, письмо написала, що батько просит їх до себе погостити. Та й вже спокійно чикає свого чоловіка, а яечко виняла і положила собі в кішеню. Приїздит він і зараз каже: „А що-сь бачила?“ — „Нічого!“ каже. — „А ти ж не ходила до тої станції, де я тобі наказав!“ — „Ні, не ходила“. — „А покажи-но мині яйце!“. Показала. Він каже: „Правда-сь, не ходила!“ — „От,

каже вона, татуньо прислали письмо, щоби-сьмо приїхали*. Він прочитав, каже: „Що ж? їдьмо!“.

Взяла вона збиратися. Забирає багацько манатків і каже слугі і ті сестри обвинути манатками і вложити. Він як заглянув, що таке багацько манатків, каже: „Та на-що тобі того брати тільки?“ — „Як то на-що? таже треба буде прибратися, як приїдем!“ Сіли вони і служонцу взяли.

Приїхали. Батько і мати втішилися. Розбійник с тесьом пішли балюватися, а вона з мамою розказувати, за кого єї віддали, і що сестри не живот вже. І показала мамі. Пообмивали [вони сестер], і голови поприкладали, і поставили в станції на столах. Тим часом розбійник, добре упиавшия, і заснув там, де сидів. Старий прийшов до жінки. Та ему всьо розказала, ще до того і неживих дочок показала. Він зараз казав варту до него дати. І тільки [той] проспався, король закликає его до себи. Питає за своєх дочок. Він каже: „Здорові, тільки що ни мали часу їхати. Але колись приїдут!“ — „Ну, коханий зятю, ходи-но до нашої секретної хати. Щось тобі покажу“. І моргнув, щоб за ним ішло шість чоловіків. Приводит его до тої хати, де ті дві лежат. Каже [король]: „Так ти мині казав, що мої дочки живі? а чого ж вони постинані? Ти думав, що я нічого не знаю? а хто ж постинав, як не ти?“ Той ніц не каже, витягає з кішені ніж, і хотів до старого іти, щоби его заколоти. Але тут люди ззаду руки ему відвели назад і звязали. Тут виїшла его жінка, а він до неї каже: „Коли-б я знав був твою штуку, була б ти не дочикала привести мене до свого батька! Була би-сь лежала, де і тії! Ну, але щастя твое, що я не догадався обглядіти тебе!“ Король каже: „Та вже годі тобі халепу людям робити! прийшло і тобі відібрати за свої діла!“ Крикнув на людей — паль робити. І взяв посадив его на паль, і він сидів на нім з тиждень, нім вмер.

Тогді король післав людей до того палацу. Всьо добро — позабирав, труп де який був — поховав, і вже більше богатих зятів не хотів. І нім кого приймив, то перши добре его розпитав.

Так ся на світі робит, що рідко, хто чого хоче, без труда приходит. Часом воно здараєся і легко чого дістати, — але потім за тее треба вік свій каратати. Лутше жити і хтіти потрохи, ніж потім від всього втікати, як тії блохи. От і байці конец, — дати за тое каші горнец.

575. ЯК ДІВЧИНА ШСТЬОХ РОЗБІЙНИКІВ СТРАТИЛА [л. 108].

(„Сказка, що і дід і баба мали дівку, і самі пішли на христини, а дівка злодїї порізала“).

Була дівка і баба. І баба каже: „Піду я на Новий Світ на празник! Возьми собі тутка сира, масла, і заклич собі другу дівчину. Зварите собі перогів, та й будете мати що їсти“. Закликала вона собі дівчину. Роспалили, починают варити, і бабена дівка каже до другої: „Зачекай-но тут, а я піду до комори за маслом“. А та

каже: „Іди ж живу, бо мене будут мамуня бити“. Тая пішла до комори, взяла масла натопила, а дівчина [не дочекалася і] пішла додому.

А бабина дивиться, що щось стоїт на дворі. Думає собі, що то може дівки прийшли. Каже: „Хто там стоїт, най іде до мене пироги їсти!“. Злодії прийшли [бо то вони були], посідали, наїлися. Кажуть до неї: „Дагай гроші, бо тя заб'єм, або заріжимо!“. Вона каже: „Нема в мене грошей, але в коморі. Зачикайти! я піду принесу!“. Пішла до комори, зачинилася, засвітила каганец, взяла ризак та й чикає. Але злодії не могли її дочекатися, — пішли ся добувати. Що влізе еден, — то вона відрізи голову, кини в діжку; а толуб поставит на-серед хати, то й стоїт. Але тії питаються его: „А що? є гроші?“. А вона підклалась під голос злодія і каже: „Є! є! такі, що страх! Лізь-лізь!“. Лізе другий — другому так зробила. Досить, що вона тим способом шістьом голови стяла. Але семий перши руку поклав, і вона єму пальці відтяла. І він втік.

Але через кілька час, він приходит до неї в старости. І вона не хоче за него іти, і каже до мами: „Я не піду за него, бо то той, що я єму пальці відрізала“. Але мама каже: „Чи то тільки він без пальців? Єбагацько без пальців!“. І мама взяла і віддала таки за него. По вісілю каже до неї чоловік, щоби вона цілий день воду носила. Носит тая воду, носит, — а друга жінка воду тоту гріє. І каже [бабина дочка] до неї: „На-що вам тільки води?“. А та обзиваєся: „Як даш мні тоті коралі, що маєш на шиї, то скажу тобі на що!“. Та взяла дала коралі, а та каже: „Ти сама на себе носиш воду! Але от там стоїт слуп. Ти возьми постав коло него коновки, вбери его в свою одежу, а сама втікай що маєш сили! бо тубі буде смерты“. І каже: „Як будеш тікати, — то слухай: як буде земля гудіти, то втікай що маєш сили, а як не буде гудіти, то помалу іде, — еще не їдут!“.

Вона пішла. Але оглядаєся, — їдут за нею. То та хутенько вбігла в ліс і вилізла на дуба. Але той приїхав під дуб і каже: „Стіймо! може вона тутка де! А-ну я стрілю фузею, — може вона є“. Вистрілив в гору. Але начала кров капати, а другий каже: „Шкода, брати! якогось горопчика збавив! Най там!“. Та й поїхали. А вона помалу злізла і біжит до мами.

Прибігла і вилізла на гору; а він в єї мами. Стара мати стараєся его прийняти і питаєся: „Чому ж ти не привіз Марисі?“. — Каже: „Коли ни хтіла їхати!“. А та обзиваєся: „А озди я, мамо, гола! — Мама дала і сорочку, димку, і та злізла. Муж настрашився, — зараз втік, а вона осталася і не хтіла більше іти до него.

576. ЯК ДІВЧИНА ОДИНАЦЯТЬ РОЗБІЙНИКІВ ВИГУБИЛА [л. 157]

(„Сказка, що дівка зарізала 11 розбійників“).

Був ту собі чоловік. Мав він єдну-єдною дочку. Батько і мати поїхали в гості на хрестини, а і лишили. Вона собі закликала дів-

чат з кужелями прясти. І котрі дівчині веретено впаде, то з-під постелі і викинут. Ті дівки понастрашувалися і повтікали. Вона сіла на порозі і каже [до кицьки]: „Кіць-кіць! ходи до мене переїжки їсти!“. А вони обзиваються: „І ми підемо!“. Вилзят їх дванадцять з-під постелі. Тая настрашилася, а вони кажуть: „Давай, вража дівко, їсти і пити!“. Вона каже: „Чикайте! піду до комори, принесу сира та масла!“. Пішла до комори — і засунулася. Взяла ніж в руки і думає собі: „Вони будуть лізти, то я їм голови постинаю!“. Вони кричать: „Давай, дівко, їсти!“, а та сидит в коморі. — „Ну, будем лупати комору!“. Вилупали комору. І що вставит [котрий] голову, вона зітне і потягне [толуб] до себе. І всі одинадцять повлазили тим способом, але дванадцятий ни клав голови, а тільки палец. І вона ему відрубала. Він каже до неї: „Сподійся мене в два роки в старості!“.

Приїздят мати й батько. Кажуть: „Що тут такого крови багацько?“ А вона вже не може говорити. Зачали і питати, і вона розказала, що були злодії і одинадцятьом голови стяла, а дванадцятому тільки палец.

І чикає два роки. Але приїздит на подвіра вбраний чоловік [і сватає її]. Каже батько і мати, щоби йти за него замуж. Вона пізнала его, не хтіла, — але присиловали, і за тиждень висіля зробили. І в понеділок взяли її [відправили] до того села [звідки розбійник був]. І там була дівчина. Розбійники почали в залізнім пецу палити. А молодиця каже [дівці]: „Що ви так в тім пецу палети?“ Дівчина каже: „Дайте мені той хрестик [що у вас на шії], то я скажу, на що в тім пецу горит“. Вона дала. І каже дівчина: „Коби ви могли випроситися по воду! бо вони хтять [вас] спечи в тім пецу“. Тая прийшла і каже: „Пустіт мене по воду“. Вони кажуть: „Ти не знаєш, де кирниця“. Тота каже: „Знаю“. Взяла коновки, пішла по воду, поставила коновки коло кирниці, [а там був слуп]. Зачала слуп вбрати, зав'язала его в хустку, [в] спідницю, — і сама бере втікає. Він вийде на подвіра, дивиться: стоїт [коло кирниці] щось вбране. Думав, що то вона, вийде і кричить: „Давай, дівко, воду!“. Али [як вона не йшла] прийшов з палашом. Як вдарив по тім слупови, то він аж розлетівся. Він каже: „О, кроть твою маму! Десь, я розумний, ти — ще розумніша!“. Бере сідає на коня, їде за свою жінкою.

А її захватила ніч в лісі. Вона вилізла на граба кріслатого, що на землю її не видко. І він під тим грабом на ніч став, іно зачипив вгору шаблемою — і палец її зтяв, і той палец впав ему за шапку. То та потихенько злізла з граба і біжить до своєї мами. А він [як встав, поїхав]. Оглядаєся на дорозі: за тою шапкою — палец. Бере вертаєся до того граба. Подивився: нема! І знов до мами їде. Приїздит до тещі, а вона сховала дочку. Стара питаєся его: „А що? здорова моя дочка?“ Той каже: „Здорова, хвалити Бога!“. Мати її дала їсти ему. А та злізає з пеца та й каже: „А кроть твою маму! таке в тебе добро, що я аж мусила-м втікати!“. Той взяв і сам втік.

577. ЯК МОЛОДИК МАЛО НЕ ЗАГИНУВ У ПАРИЖІ ЧЕРЕЗ РОЗБИШАКУ-ЧАРОДІЙНИЦЮ [Чуб., т. II, ст. 632: „Паничъ“].

Був собі еден пан, і мав одного сина. І віддав его до школи вчитися. І як той син вивчився читати і писати, то й поїхав додому. І [пі]знався з одною панною.

Але одного часу поїхав він до теї панни в гості. А тая панна мала тільки батька старого. Але той пан мав багато різних книжок, і хтів дати читати тому паничови, що приїхав до его дочки. Али не міг дістати з шафи, бо дуже високо було. А той панич каже до того пана: „Зачикайте, я сам здійму!“. Та й той пан показав ему, котру книжку взяти. Той панич дістав, та й, нехотячи, як струтив тії всі книжки на голову тому панови!—та й зовсім его прибав. Тая панна тогді трохи нагнівалася на того панича, що він такий низграбний. Але він хутенько підняв того пана; той пан відійшов; книжки зібрали;—і перепросив той панич пана і его дочку. Забавляються. По тому знов той пан дістав другу книжку. Але панич прибіг, та й як му діставав книжку, та й настолочив того пана на ногу,—аж [той] чуть не заплакав. Але той панич знов перепросив того пана і его дочку. І забавляються знов собі. По тому той панич пішов до другої станції і начав дивитися в люстро, котре стояло на столі, де було і чернило;—і яось, нехотячи, вильяв тоє чернило на стіл. Тоді скидався: нима чим стерти! Він взяв свою хусточку з кишені, і стер зовсім, і сховав назад в кишеню. І пішов до панни, і начали танцювати. Але він як танцював, та й дуже впрів, та й взяв той платок з кишені обтиратися,—і так обмастився, що аж панна его настрашилася, і втікла від него. А то вже вечір був. Той тогді здивувався і говорить: „Що такого за чорт стався?“. Але виходит на двір, кличе до себе свого льокая. Льокай тільки zobачив его,—та й назад! начав втікати. Той панич кричит: „Вернися! ходи-но сюди!“. Приходить знов той льокай до того панича, і панич его питаєся: „Ти чого втікав“. А льокай каже: „Як [жи] не втікати, коли я аж настрашився вас?“ Той панич повідає: „Чого?“—„А де ж, коли ви такі чорні?“ Той панич прибіг до покою, дивитися в люстро. І як побачив, що він такий дуже замащаний, взяв шапку, не прощаєся з тим паном і его дочкою зо встиду. Виходит на двір, крикнув на фурмана і льокая: „Запрягайте коні!“. Запрягли коні, та й сів і поїхав.

Приїхав додому тихенько, пішов десь до кухні, вмився. І як прийшов до того покою, де був тато і мама, і взяв розказувати. І як розказав, тогді батько каже до свого сина їхати до Парижу, вчитися розуму. І дав батько гроший, четвиρο коний, фурмана, льокая. Та й той панич поїхав.

Приїздит до Парижа. Заїхав на станцію. І тільки-що начав роспаковувати, присилає до него една пані слугу свою, щоби він до

неї заїхав. І тая слуга ему каже, що тая паня казала, що вона ему цьотка. Той начав кричати на тую слугу і каже: „В мене тут цьотки нема!“. Тая слуга пішла розказала своїй пані. А тая пані знов посилає, каже: „Скажи, що я таки его цьотка!“. І сказала, як вона називаєся. Слуга прийшла знов до того панича і говорить ему тое. Але той панич таки не вірит, нагнав тую слугу. Тая слуга знов пішла додому, розказала пані. Пані бере пише до него карточку. І написала, як ім'я і прозваніє. Так як-раз в него була цьотка, тільки що він мало свою цьотку знав, бо вона не сиділа з его батьком, і не знав еї добре, де проживає. От приносить тая слуга карточку, віддає тому паничови. Він прочитав. Каже: „Правда, що в мене ест така цьотка, тільки не знав, де живе вона“. Казав коні закласти в бричку, забрався і поїхав до неї.

Приїздає до тої цьотки. Звитався. Вона му дала зараз чаю пити і їсти, де-що розпитуєся его. Тут вже вечір зробився. Повечерали, то й тая цьотка показала му станцію, де спати і каже: „Може маєш, синку, гроші?“ показує му столик: „Отут собі замкни!“. Той так зробив. Бере розбираєся і хоче спати лягати. Але приходить слуга і каже му: „Може схочете вночі на двір, то на оті двері ідіт“. Показала і пішла. А тая пані була розбишака і волшебниця і ніяка его цьотка.

Той панич ляг спати. Але вночі захотіло му ся на двір. Іде він на тії двері. Став на спринжину, — відчинилися дверцята під ногами, та й впав в льох. А той льох повний був кала, так що той панич по самі вуха заліз в тое кало. Де слухає, — а там і більш ест людий, ще не померли, бовтаються. Він злякався і сидит тихо. Але дивиться, ще ест в горі маленька дзюра. Бере драпаєся до неї по стіні. Виліз, вилупав ще більшу дзюру і виліз. Тоді боїтся до хати йти, і в місто — также, аби не взяли в поліцію.

Але бере іде в місто. Іде, іде, — зайшов до якоїсь керниці і хтів витягнути собі води відром обмитися. Взяв витягати воду і нехотячи впав в керницю. Та й там ще гірше злякався. Піймав якоесь там відро в руки і держится его. Вже обмився. Але він думає собі: „Коби хто прийшов за водою, то можи мене витягне“. Але приходят до тої керниці воду пити тії москалі, що ходят по місті вночі і стережут, щоби злодії де кого не обікрали. Начав еден тягнути воду, та й не може витягнути і каже до другого: „Пособи, брат, а то будьто хто держит!“. Берєся і другий, — тяжко! а потому і третій, — насилу тягнут всі три. А той панич тихо сидит: щоби не вчули тії москалі і не пустили назад. І як тільки підтягнули, той панич як вхопився за цимбрини! бо боявся, щоби го не пустили назад. Тії москалі, як зобачили, та й повікали: думали, що яка біда.

Той панич виліз, вже обмився, і не знає куди йти, бо боїтся, щоб его хто не взяв в поліцію. Але іде він по-за місто. І прийшов недалеко цвинтара. Дивиться — світло ест в якімось льоху. А в тім:

льооху вмерлец лежав: тільки-що, ще того дня, там его занесли і не вспіли замурувати. Але той панич бере, лізе в той льох. І як вліз туди, дивиться — вмерлец лежить. Але він не дуже напудився: знає, що неживий не може встати до него. Взяв ще з него простирadlo тоє, що був накритий, і сам закрився, бо змерз був, і сидит там. Але слухає: хтось бубнит. А то злодії ішли обдирати того вмерця. Пришли коло того льоху, та й чергуються. Єден до другого каже: „Лізь ти!“ Той каже: „Лізь ти!“ Але був найсміливіший меже ними, бере лізи задком до льоху. А той панич дивиться, вже ноги видно — а був здоровий, — і як пійме его за ноги! як візьме бити кулаком! аж злодій кала напустив в штани. По тому взяв втягнув в середину і посадив его в куток. А ті, що на дворі, чекали, доки не влізе перший в льох, а не чули нічого, що той панич бив того злодія; бо той злодій як напудився — і не кричав: думав, що то вмерлец піймав его за ноги і бив. Помалу лізе і другий. Той панич так і другому зробив, а по тому і третьому. Але тотії злодії так ся позаляковали, що навіть єден на другого і не подивиться.

Прийшло, зробився [ранок]. Той панич бере, вилазит з того льоху. А потому казав і тим злодіям вилазити; взяв позв'язував їх і повів до поліції, де віддав в поліцію тих злодіїв. І почали поліціяни питатися того панича: що він за єден? чого він тільки в соротці і в штанях? де він ся обмазав? і де тих злодіїв найшов? Той панич розкажує, як то ся з ним зробилося, і як він тих злодіїв піймав. Тії поліціанти взяли его, пішли до тієї пані, де він заїхав. Найшли его коні, і люди вже порізані, найшли той льох, де той панич впав був, де більше людей понаходили. По тому пішли до покою. Той панич найшов в своїм сурдуді бумаги свої, показав їм. Вони прочитали, що він за єден, та й віддали назад му тії бумаги. По тому найшли его гроші, що сховав був в столик, — віддали му. А по тому взяли тую паню за тоє в поліцію і відослали в кріпость.

Той панич наймив собі тогди фурмана до коний і поїхав. Приїжджає до дому, — вже навчився розуму! Бере жениться с тою самою панною, що він її любив. І оженився, і живе собі до сеї пори з нею.

На тім веслі я сам був. Так мині дали їсти і пити, що по бороді тікло, а в горлі сухо було. А я як ся впив, то й ляг спати в солому. Тії всі гості также, як ся попили, та й взяли стріляти. Але єден з них взяв набивати гармату, та й і мене замішав в солому, на місці флейтуха; то як вистрілив, то я аж тут залетів і сказав вам сюю прахтику.

578. ЯК РОЗБИШАКА ЗАГУБИВ ДИТИНУ [Чуб. т. II, ст. 525:
„Лихий чоловік“]

Був то чоловік і жінка. Мали вони єдну дитину. І той чоловік пішов собі до млина, а жінка поставила драбину в сінях, аби кури літали на під. Та й по тії драбині виліз і злодій на під, і сидит,

чікає ночі. Прийшло, вже жінка повечерала, лягла спати, а злодій зліз з гори. І входить до хати і повідає до тої жінки: „Вставай, ріж дитину!“ Вона настрашилася, не каже нічого. Злодій начав кричати на нюю і повідає: „Ріж, а то я тебе заріжу!“ Тая кобіта взяла і зарізала дитину. Казав їй порубати і зварити [тую дитину]. Жінка так і зробила. І каже до жінки [злодій]: „Як дитина закипит, аби-сь збирала шуму і нею [мене] мастила“. Сам забрав ножа до себе, в кишеню ключ, также жінку прив'язав до ніг своїх, виліз на пец і ляг. Дитина закіпіла. Жінка [єго] шумою мастила, і від того він заснув.

Вона тогди взяла виняла ключ і ніж, відрізалася, і дала знати о тім — чоловікови до млина. Чоловік забрав собі кількох людий, прийшов до дому. Дивится — дитина кипит, а він [злодій] на пецу спит. Тогди чоловік в злість впав, взяв сокиру, зарубав [злодія], виніс на двір та й собакам дав.

[Це оповідання певною мірою стосується й до відділу II: „Прийти“, бо мова йде тут про людське сало чи тлустість накип, яка наганяє сон, коли нею когось помастити].

579. ЯК КУПЕЦЬ РОЗБІЙНИКІВ ПОТРУЇВ [Чуб. т. II, ст. 155: „Невірна жінка“].

Був ту собі купец, і їздив в дорогу. Поїхав раз, поїхав і другий раз. А жінка єго заходила з другими і, як виїздив [купец] в дорогу, хтіла строїти. І як вже сідав [він] на повозку, то вона виносит єму еще шклянку напитку і каже до него: „Налий-но-ся ще на дорогу сего напитку!“ І винесла, подала єму в руки. І він подивився, взяв в руки, і не знає, що робити. І як собі подумав: „не знати що робити!“ — взяв і вильяв на коня. То зараз кінь тріс. І як той кінь тріс, то вона ся скрила. А він казав зараз того коня розібрати і м'ясо забрати в підводи.

І їде дорогою кілька день. Заїхав в ліс, та й заїхав в розбойницький двір і ночує там. Слуги розбойників єго прийняли. Той казав зараз собі наробити с того м'яса пирогів і напекти печені. І як вже зготовили обід, розбойники посходились. То той купец просит їх, щоби вони їли, а сам не їсть. Вони покушали, що добре, — і як ся понаїдали, то зараз ся повалив єден на другого, і повмірала.

Той зараз казав набрати того [їх] добра в підводи і приїхав додому. І як приїхав додому, то тоє все зараз продав, чи може де инакше подів. І зараз казав свою жінку вивести і причепити коневи до хвоста, і пустити в степ, щоби всі кісточки порозносив.

580. ЯК СМЕРТЬ ВИГУБИЛА РОЗБІЙНИКІВ І МОСКАЛЯ ОДРУЖИЛА [л. 254]

(„Сказка, що москаль віз смерть на віску“).

Бо то ішов солдат в домовий отпуск на три місяці, чи там, можн, їхав бідую. [Їхав] цілий місяц (другий [місяц] мав, знов, бути вдома,

а третій — мав знов їхати в полк). Але десь-там мав недалеко того села, де єго був батько, дятька. Заїхав він туди, прийшов до хати. Зачали єго там ветати. Але він липнув за пец: нема нікого, іно якісь кости, так як-раз, як чоловік! Подивився, — страх го дуже виликий зібрав. Вже мало і говорит. — „Ну, каже, бувайте здорові! не можу довше бавити, бо треба єще мені ниньки бути вдома“. Там єго просят: „Почикай!“, — він таки не хочи, іно вибираєся їхати. — „Ну!“ каже той дятько до своїх хлопців: „Випровадьти ж вуйка ви там, щоб де не заблудив, бо ніч темна“. Випровадили вони єго геть аж за ліс. — „Ну, вже вертайтися“, каже той москаль, „і нати вам три рублі, щоби-сьти поховали тоті кости, що там у вас єст за пецом, ней вони ся так не валяють!“. Тоті аж здумілися: „Де? які? ми не знаєм і не відаєм! у нас нема ніяких костий!“. — „Але як то нема? єст! каже, бо я сам видів“. Взяли вони тоті гроші і поїхали.

Аж тут незадовго біжит за ним не знати хто і що. Кричит, писчит: „Зачикай! возьмеш мене с собою! бо як не возьмиш, то обачиш, що тобі буде!“. Той налякався, став, — і чикає. Приходять до него тоті самі кости вже в постаті чоловіка і кажут до него: „Ну, тепер жи я поїду з тобою — через то, що ти змилувався надо мною і дав-ись три рублі, щоби мене поховали. То єст не мене, іно тоті кости, що ти видів. Но я не хочу, щоби мене ховали, бо я смерть!“ І каже до него: „Ти вже не застанеш свої матери, як преїдиш, іно мачуху. І вона схочи, щоби тебе стратити. Буде тобі давати перший килішок горівки, то ти не пий, іно вийляй на землю; бо якби-сь випив, то зараз ся струїш. А я перекинуся собакою і буду лежати на візку. А ти як повечераєш чи там пообідаєш, то всю тоту страву, що ся лишит, злий в цебрик, і покриши хліба, і щоби-сь мені виніс. Бо ти мене не нагодуєш ні сим ні тим, бо я дуже голодна“.

Правда: приїхали вони туди, не застав він вже мами, іно мачуху. Зараз зачали єго приймати, і дає єму горівки. Той взяв в руки та й помімо назад себи вильяв під стіл. А там була маленька собачка і якимись способом лизнула тої горівки, чи що такого; — вийшла на двір, не витримала, лопла відразу. Подивилася тота мачуха, пізнала, і каже сама до себи: „О кроть жи єго матер, як ся хутенько помірковав на річах!“. Ну, вже повечерали. Бере той москаль зливає тоту всю страву, що ся лишило від вечері, в цебрик. — „От, каже, треба винести мому песикови“. Виніс. Вона з’їла того, смерть, і каже: „Чикай до завтра, то ми єї голову зїнемо: не дочикає вона тобі нічого зробити!“ Прийшло на другий день, пішов батько десь собі по своєму інтересу. Він взяв зо смертю зтяли єї [мачусі] голову, а толуб спалили. Але з неї вилетіло три ворони. Зараз смерть зловила тоті ворони, покраяла на дрібні кавальчики і спекла три пероги.

Побув він там місяц — бере їди вже в полк зо смертю. Приїхали до ліса. Заблудили, і ніяк не може виїхати. Дивится: єст в лісі хатинка, світится світло. Заїхав туди, нема нікого, іно стара баба.

Прийшов він до неї: „Здравствуй, бабка!“ Вона йому відповіла. — „Нема в вас що їсти?“ Каже: „Не, нема. А хоць ест що, то в мене ест на то дванадцїт синів, то мені треба їм дати“. Ту вже і злякався той москаль. А смерть вже чоловіком перекинулася і [їде] з ним [до хати]. — „Не бійся!“ каже до того москаля: „ми їх всіх поб'єм“. Ось тут переходить їх дванадцїт. Втішилися, що то вони [москаль і смерть] заїхали до них. — „Піб'єм, кажут [їх], то все добра що-небудь буди“. Просят їх [розбійники] вечерати, — вони не хотят. — „От“, каже той москаль і смерть, „покушайти перши моего пирога“. Пороздавав їм по кавальчику того пирога єдного, другого і третього. — „А добрі!“ кажут. [З'їли] — так зараз всі і полопали.

А той москаль дуже настрашився, — втік аж в ліс, і сховався в дуплаву березу. Смерть ту огляділася за ним, що нема. Кличи всьоди — нема нігде! Вибігла в ліс, зачала дуже кричати. Він обзиваєся: „О, озьде я!“ Каже: „А ти чого там втік?“ — „Бояся дуже налякав, щоби ти і мені так не зробила, як і тим розбійникам“. — „А, дурний! каже: а деж би я тобі того робила? ходи зо мною до хати“. Прийшли до хати: „Ну, бабко! де твоїх синів гроші?“ — „Я не знаю!“ каже. — „Ну, то і тобі так буде, як і твоїм синам!“ Тота сі налякала: — „Ходїт, каже, я вам покажу, де гроші“. — „Ну, ходи“. Превела [баба] їх до льоху, де мідяки. — „Не, каже, веди нас, де золото“. Превела вона їх, де золото. Каже смерть до того москаля: „Ну! бери, кілько тобі треба“. Набрал він кілько де зміг; але дивиться, ще ест єдні двері. — „А ту що? каже: в тім льохови?“ — „А ту, каже, так порожний стоїт.“ — „Відчини-но его! я ся подивлю, що там такого“. Відчинила тота баба, приходят туди. А там — панна, така дуже ладна, що аж ся мило дивити. — „А ти ту що, каже, робиш?“ — „От зловили мене та й всадили, та й я сижу“. — „Ну, поїдиш з нами!“ — „От того, каже смерть, буде твоя жінка“. Взяв він єї звідтам, поїхав в полк, ожинився з нею і живут си.

От тут дав їм Бог дитину. Така та дитина дуже ладна, що то страх! Досить того, вже піросла, було єї може вже з півроку. Каже смерть до того москаля: „Що я тобі скажу? як би ти мені дав тоту дитину?“ — „А де ж єї давати, коли вона дуже ладна?“ То й іно вимовив того, воно зараз вмерло, — от вже і дав! Смерти вже не стало, і покинула зараз его, а сама вже пішла собі по світі, а его лишила.

[Пор. у нас №№ 495 та 496, ст. 362 — 366].

581. ЯК ЯН-ФАБІЯН ВОРОГІВ ПЕРЕМІГ [Чуб., т. II, ст. 635: „Швець-богатирь“].

Був собі швець, господар добрий. Але єдного дня, може підчас неділі, дала жінка обідати борщ масний. І як викапнуло ему з ложки на стіл тлустість, — і мухи злетілися їсти. Він зобачив, махнув рукою,

і забив сто мух до-разу. Він думає собі: „Гу! що тут робити!“ І взяв написав на слупі так: „Ян-Фабіян — сто душ за-раз забіян!“.

Але єдного часу їхав від цара, може, який рицар; зобачив тоє, вирнувся до дому, і розказав царови. Цар сказав его [шевця] зазвати до себе. Прийшов він до цара. Цар питаєся его: „То ти Ян-Фабіян, сто душ за-раз забіян?“ Він повідає: „Я!“ А тогди була война. [Каже цар]: „Ну, як же ти такий рицар, то іди ж воювати“. І питаєся: „Скільки тобі дати войска?“ Він мовчит, бо не знає в тім ніякої сили, а потому повідає: „Треба полк войска кінного“. Дав ему цар полк войска і каже йти. А він просит, щоби сказав [цар] всьому войскови, щоби его слухали, — і що він буди робити, то щоби всі робили. Цар приказав, і він пішов.

Ідут, ідут, переходят через ліс. А він як був швец, зобачив добре дерево липове, зліз з коня, взяв з кишені ніжик і дере тії липи. Войско дивиться, що він дере кору, — берутся і собі. Надерли може по п'ятнадцяти штук, і поїхали. Приїзджают до єдного озера. Не можна жадним правом переїхати! Бере швец, кидає свою кору. Тії дивляться, — кидают і собі. Як взяли вкидати, — вистилили собі дорогу і переїхали.

Приїздят до того чужого войска. Воно настрашилося. А Ян [Фабіян] скинув сподні і став раком против чужого войска; а его [люди] дивляться, що Ян робит, — і сами поставали раком. Тії [чуже войско] дивляться, що то якась біда, не війско, — прислали єдного начальника і дали мирову. Ян і все войско понатягали сподні, взяли мирову і вернули додому. Ян прийшов до цара, віддав мирову. Цар бачит, що добрий лицар, віддав за него дочку, вділив половину царства. І жив собі Ян, доки не вмер.

582. ЯК ХИТРІЙ ЦИГАН ЯН-ФАБІЯН РОЗБІЙНИКІВ ПОЛОВИВ

[л. 133 зв.]

(„Сказка, що циган у багатого чоловіка косив овес, і циган спав цілий день на полю“)

Був собі богач, мав рису вівса. І мав він цигана за кума. І той богач *) посилає наймита до того цигана, чи ни пішов би він до него косити. А той циган каже до того наймита: „Я піду, али скажи своєму господарови, щоб его наймитя так мине слухали, як самого господаря“. І ідут в поли. Приходят до свої ниви, і циган заходит вперед косити, а тії [наймити] за ним. І пройшли до половини риси, та й циган каже: „Но, чого ви так наглили на мене? лягайти спати! Вам всьо їдно, — аби від раня до вечера!“ І тії поклялися і спали до самого полудня. Али циган пробудився і каже: „А ну-но, вже вставайти! Доки би-сти спали? Ни видити, що вже люди полуднают!“ Тра би і нам полуднати!. Популуднали. І кажут наймитя; „Ходім вже

*) В оригіналі помилкою написано „циган“. І потім ще раз плутає записувач „богач“ і „циган“. М. Л.

косити". А циган каже: „Е, дурний! ни видиш, що люди по полудню лягають спати?!". І полягали знов спати. І по полудню повставали, докосили того покоса та й ідуть додому. Прийшли додому, та й той [господар] питається: „А що? косили-сьти?". А циган каже: „Таже косили!". А той господар [каже]: „Можи би-сьти прийшли і завтра?" І повичерали, та й каже циган: „Як пришлети наймитя завтра, то я піду". [І пішов додому].

Али наймитя кажуть до свого господаря: „Було ни казати, щоб ми его слухали. Бо ми вчора всьой день проспали". Та й як они тое сказали своему господарю, та й той каже до своєї жінки, щоби дужи раненько зварила обід. І жінка зварила рано обідати, і повобідали. Допіро, господар каже до наймитів: „Ідіт мині, закличти кума, щоби прийшов до мени". Та й той прийшов циган, і господар каже: „А що? підети, куми, косити?" Циган каже: „Піду!". І господар дав ему кілішок горівки, і пішли всі штири. А жінці казав господар, щоби она вобіду ни виносила, аж коло полудня. І косят они. Десь, вже коло полудня, дивиться господар: нисе жінка обід. І той [господар] покинув граблі і біжить їй [ніби] бити за тое, що она ни винисла рано обіду. А циган каже: „Ай, господарю! ни бийти! ней вже повобідаєм, бо еще збавит обіду". Али він [господар] таки побіг до неї, та й буцім єї б'є. І она тії близнята пустила з рук, і вони ся розбили, і той обід ся розілляв. І вона втікла додому, а циган каже до свого кума: „Що ж ви доброго зробили?" Сів циган на землі, і збирає борачки з зимлі і їсть. І позбирав він тії бораки, та й господар каже: „Ходіт, куми, косити, бо нима часу". Та й докосили они того вівса, та й ідуть додому. Прийшли додому. Та й той господар каже до жінки: „Чи ни маєш що дати кумови їсти, бо-сь принесла коло полудня борщу, та й той порозливалася, кроть твою маму!" І вона дала ему [циганови] гладушик молока квасного і бохонец хліба, положила перед него, і він тое всьо зів. Допіро, она дає вечерати. А циган каже до неї: „Ей, господини! вміли-сьти варити, но ни вміли-сьти давати!". Та й дала вона перше борщ, а по тому пироги. А циган каже: „Господарю, ви їшти свою частку, а я буду свою ховати за пазуху". І тії зїдять по єдному, а циган свої за пазуху поховав. І вже по вобіді господар каже до цигана: „А що, куми? добрі пироги?" І взяв его руками, потер по животі, і всі тії пироги лімняв ему за пазухою. І той циган бире і лає тому господарю і каже: „Ней тобі з мами свисни із кумом!".

І іде він в світ і приходит до єдного міста. Ідуть через місто підводи. І вже всі пириїхали, і но їден шляхтич лишився ззаду. А циган пиреходит его і каже до него: „Ти забув, що ти в мене пожичив торішного року дванадцїт рублів? тепер же віддай!". А той шляхтич каже: „Чоловічі! я тебе і ни знаю, що ти за їден, а ти кажеш, що я в тебе пожичив гроші!". А циган каже: „Брешеш! бо-сь таки пожичив, і тепер таки віддай!". І той ни міг ся его збути і каже: „Добре! то я вже тобі віддам, як приїду з дороги". І той его пустив. І сидів

той циган на тім мості, куди вони мали їхати, цілий тиждень. Їхали вони назад, і знов той шляхтич їди ззаду; а циган его пириходить знов і каже до него: „Ну? Казав-ись, що віддаш, як будеш їхав з дороги — тепер давай!“. Той просится, що „я бідний, ни маю звідки тобі дати“. Циган каже: „Міні до того ніц, було ни пожичати, давай тепер, бо ни пущу“. І той не міг ся збути, і віддає ему шість рублів: „На, каже, тобі шість рублів, бо більши ни маю“. А циган каже: „Ну, то вже при міні шіс[т]ь, — будем ся обходити. Вже як другий раз поїдиш [знов], то вводи віддаш решту“.

І циган взяв ті гроші та й пішов до міста. І надibaє людей, питає: „Ви що за єдні?“ А вони кажут: „Ми кравці“. — „То ни мої люди“. Іде далі, і надibaє других людей і знов питає: „Ви що за їдні?“ А вони кажут: „Шевці“. А він каже: „То ни мої люди“. Іде далі, і надibaє знов людей, і питається: „А ви що за їдні?“ А вони кажут: „Столярї“. Він каже: „Добри! то мої люди! Коли ви столярї, зробіт-же міні таку табличку і напишіт на ній, що „Ян Фабіян за їдним махом сто душ побив“. І зробили вони ему таку табличку. Дав він їм тих шість рублів за тую табличку, повішав собі на шії, і пішов в світ.

Іде через село. Здибає его козак. І пиричитав тую надпись і каже до него: „Коли ж ти справний, то в нашім лісі єст дваїцїть і штири розбійників, котрі забили нашого пана. Хто би їх полапав, то би з нашою панью панував“. І привів він его до тої панї. А циган каже: „Дайти ж міні дваїцїть і штири козаків“. Та й поїхали вони до того ліса. І там була кирниця. Поставали вони довколо тої кирниці, а в сиридині ляг циган. Али біжит по воду слуга тих розбійників. І зобачив, що їх тільки стоїт коло тої кирниці, та й назад втік до своїх палаців. А розбійники кажут: „Чому ти води ни приніс?“ А він каже: „Коли там якісь стоят довколо тої кирниці“. А вони кажут: „Їди ж по воду і, як що доброго, то проси їх на вобід. А як що нилюдяни, то дай шигля в ніс, і нихай їдут спати“. Приходить він знов до кирниці, а той циган стоїт. Дивится він [розбійників слуга] на тую табличку, прочитав, що „Іван Фабіян за їдним махом сто душ побив“, і каже до него: „Просив пан вас до себе на вобід“. Та й той циган пішов з ним на вобід до тих розбійників. Прийшов до них, пообїдав і каже до тих розбійників: „Дайти-но міні розмочиного ли[ка], то я вам [покажу] штуку“. І вони да ни ему того [лика]. — „Ну! каже циган: тепер бавмося! Позв'язуйте собі руки“. І всім позв'язував, і каже до них: „Ну, тепер котрой найборші тоє лико розірви, то буде над нами найстарший!“ Та й тіі помуцьовалися раз, — ни годні розірвати! Помуцьовалися другий раз, — таки ни годні розірвати. Помуцьовалися третий раз, — і таки нигодні. Той допіро виходит і кличи своїх козаків: „А їдіт, займайти тих падлеців!“.

[Початок цієї казки, про ледачого цигана, диви ще у нас вип. 1-й, № 413, ст. 263—264].

583. ЯК ДВОЄ БРАТІВ ЦЕРКВУ Й РОЗБІЙНИКІВ ОБІКРАЛИ [л. 619]

(„Bajka“).

Було собі двох братів. Starszy sediv w jidnim seli gospodarom, a druhij w druhim seli buw cerkownym starostoju. Tym czasom prycho-dyt starszy do molodszoho i kaže do neho: „Brate! chodim do kostela, wkradem hroszy. Bo ja bahacio baczyw. Tak toj buw bidny, i piszow z nym. Tym czasom prystawyły drabynu do wikna. Tak toj kaže do mo-lodszoho: „Liż ty, ja tebe spuszczu na sznurku, a ty naberesz bahacio hroszy w miszok, i potrasesz sznurom,— to ja wytiahnu hroszy, a po-sła mutuzok po tebe spuszczu“. Tot zpustywsia do kostela, nabraw hro-szy. Ały dumaie sobi: „Tra samomu wliży w toj miszok. Bo mij brat woźme hroszy i wlicze, a mene pokine“. I wliż w miszok, a potras sznurom. Tak wytiahnów brat, ały dumaw, szo tak bahacio hroszy, szo tak tiazko duże. Taj jak wytiahnuwszy wzlaw na pleczi i ta-skaje. A tak ne daleko buło do liska. A win dumaw, szo win brata swoho w kosteli zostawyw. Wijszow w toj lisok, zmordowawsia duże. Polożyw z miszkom tij[i] hroszy i polożywsia kolo nych na zemli, taj zasnuw. A toj poczuw, szo win chroyt,— wywiazawsia z miszka, wzlaw hroszy, taj w nohil a jeho pokinów sonnoho. Tot prybudywsia. Baczyt, szo nyma hroszy. Tai, zhornuwszy ruki, ide i dumaje, szo „brata pokinów w kos-teli, i z hroszej ne pożytkowaw“! Tym czasom toj molodszy buw słabo-sylny. Dokuczyło jemu nosyty tij[i] hroszy, i szcze i ne znaw dorohi czerez lisok. Tak zaczaw klykaty konia: „Kuskow!kuskow!“— dumaw, czy ny pasetsia jakij w lisku [kiń]. Aż jeho brat poczuw— i zaczaw obywa-tysia tak, jak kiń. Tak zijszłysia obydwu do kupy. Tak starszyi kaže: „Daj że tobi Boże źdorowla, szczo-ś wzlaw hroszy! Bo by buw chto wkraw. Tak dilimsia teper hriszmy“. Nu, podilyłysia. Tak toj starszy kaže do niho: „Czujesz? Ty — kawaler, a ja żonaty,— pożycz myni sto rubliw, a ja tobi za tyżdeń widdam“. Tak toj jemu pożyczyw.

Nu, pryszow win za tyżdeń. A toj [starszyj] polożywsia na ławci, zapaływ w holowach switło i kazaw źinci: „Jak mij brat prytdę, to płacz nado mnoju, i każy, szom wmer“. Tak sia i zrobyło: prycho-dyt win, zastaje na ławci swoho brata. Pytaetsia: „Szo to takieje?“ A źinka leho kaže, szo win wmer. Tak toj, pacier zmowywszy, taj kaže do bratowoj[i]: „A chtoż myni sto rubliw widdaś?“ A taja kaže: „Ja w tebe ne brała“. Tak toj kaže: „Nechaj że ja jemu ofiru zroblu“. Maw w kiszeni swi-czoczki hroszowij[i] cerkownij[i], tak wzlaw zapaływ iednu i prylipyw jemu do nosa. Poki ż taja świczoczka horila, to win nic; ino-tylko iak kapne wisk, to wzdryhaw-sia. A jak dohorila i pryypkla, toj iak zirwetsia: „Gwalt!“ Ały baczyt, szczo lest brat, taja kaže: „Dobre, szo-ś pryszow i świczku pryczepyw, bo bym buw wmer“. Tak kaže jemu [brat] za hroszy, a toj kaže: „Pryjdziesz za tyżdeń, to wże tobi widdam“. Tak toj piszow, a za tyżdeń znów prycho-dyt. A toj na cwentari wykopaw sy jamu, i wliż, a zwercha kazaw przykryty chrustom. Tot pryszow do bratowoj[i]. Pytaetsia: „De brat?“ Taja kaže, szo „wże wmer i na cwyntari lyżyt.

Nawet jest znak — szo nowyi hrib*. Toj prychodyt na cwentar. Baczyt, szo chrust na hrobi. I powcruszaw. A toj w iami dumaw, szo to towaryna, taj kryczyt z iamy: „A hej!” A toj widzywaje. — „A szo ty tutki robysz, brate?” A win każe: „Dobre, szoś pryiszow! bo bym buw wmer. Wytiahny menel” Toj jeho wytiahnuwszy, taj każe za hroszy. Tak toj każe, szczo „wže nepremynno, za tyżden pryidy, tak oddam”.

Toj znow zrobyw sobi domowynu, namastyw sirkuju, szoby trupom smerdila, zanis na cwyntar do kaplyci, i sam polożywsia w nij, namastywszy lyce krejdoju. — Tot prychodyt do bratowoj[i]. Pytaietsia za brata. A ona każe, szczo „wže až dopiro wmer. Idy podywysia do kaplyci”. Tot prychodyt z weczyra, zahlanów w trumnu: prawda, — baczyt, szczo pobilliw i smerdyt. Ały ieszcze ne dowiraje: wliz za oltar i sydyt. Aż wže smerklosia. Tak nezadowho prychodyt 12-ch rozbijnykiw. Tak meże soboju każut: „Tutki podilymosia hriszmy, tutki nichto ne zajde”. Zawsityły switło, i zaczyły dilytystia. Ałyż meże nymy zajsow spor, za platozlotnyka: ne mohły rozliczyty na 12-ch. Tak ieden każe: „Chto widrazu peretne tuju domowynu z umerłym, toj woźme piataka”. Tak tij[i] każut: „Dobre!” A toj, w trumni, nalakawsia. Tut ieden zamirywsia, a tot zkidaje wiko z domowyny taj każe: „Wstawajcie, umarli! będziem żywych żarli”. A tot z-za oltara. „I ja pomogę! I ja pomogę!” A tij[i] zistawywszy hroszy, taj w nohi! Tak toj starszy do mołodszoho każe: „Ot teper to bym buw wmer!”

Tak sily, podilylysia hriszmy, i toj sto karbowanciwjemu widdaw. Ały toj piatak zistajetsia. Toj każe: „Daj myni za procent”. A toj każe. „Szszo by ny ja, to by ne buło tak bahacio hroszy”. Tak toj mołodszy poczuw, szo szczoś czalapaje; a to tednoho pisłaly rozbijnyky [posluchaty], szo tam sia robyt i czy bahacio ich iest. Tak [mołodszy] brat], zchowawsia za dweri, a tot [rozbijnyk] wsadyw hołowu meże dweri w szapci, i dywytsia. A toj — za szapku z neho, taj każe: „Na-tobi za piataka szapku”. Tak toj zlakawsia, prybihaie do rozbijnykiw; „De, w dit'ka! Nam po tilko hrcszy wystarczyło, a jim po piat: kowi ne wystarczyło, to jeszcze z mene szapku zderły”.

584. ЯК ДВОЄ ЗЛОДІВ ОБКРАЛИ ЦЕРКВУ Й РОЗБІЙНИКІВ ПОГРАБУВАЛИ [л. 170 зв.]

(„Сказка, що іден чоловік з кумом відібрали у 12 розбійників гроші”)

Був чоловік. Та пропали в него коні. Взяв він хліба і іде шукати. Зайшов він в великий ліс. Але надібає его розбійник. Питаєся его: „Де ти ідеш?”. Той каже: „Іду, чи не напитаю своїх коний”. Той каже: „Не іди ти за кіньми, але ходи зо мною! будемо оба господарити”.

Прийшов до его ями. Наїлися, напилися, а рано каже [розбійник]: „Ходім тепер до церкви, до попа”. Прийшли до косцьола, відсунули косцьол. Той каже: „Стій же ти тут, а я піду туди: я знаю, де склад гроший”. Бере тії гроші, понабирали оба. І нема де втічи.

Кажут: „Що будем робити?“. А злодій каже: „Ходім на ксьондзів тік Покиньмо гроші, а самі ходім [сховаймося] до ксьондзової кучі!“ Пішли до кучі. То ті [ксьондзові] рано встали,—нема гроший! Розіслали по всіх шляхах післанців, чи не буде хто іти з грішми. Але ксьондз ходит по подвіру, плаче, заводит. Сів собі в кучі на кориті, а той злодій каже до того: „Диви-но, каже, які в него гафтки коло черевиків злоті“. А той каже: „Правда!“. Той каже: „Я повідриваю“. А той каже: „Най! бо почує!“. Каже [злодій]: „Не зачує!“. Взяв повідривав. А ксьондз вийшов і іде до хати. І черевики облиті, а ксьондз каже: „А за що мене так Бог карає?! Гроші вкрали з косцьола, і черевики облиті!“.

Тоті вечіром взяли гроші і занесли до свої ями. Скинули, зачали лічити. Розрахували—і одному не стало два гроші. Давай сваритися! Нарешті каже той чоловік, що в него коні вкрали: „Дайти міні тих два гроші: в мене більше дітий є. А я вам на той час і на той віддам“. [Злодій дав ему]. Той взяв гроші і пішов додому, а злодій лишився. Але через кілька час приходит до него, каже: „Дай Боже добридень!“ Та [жінка] каже: „Дай Боже!“.— „А що? сват є вдома?“ — „Нема, каже: вже небожчик“. А вона взяла полотном чоловікови ноги пообвивала, накрила руки полотном, положила на стіл. А злодій каже: „Дайти міні шила, най хоць пацір змовлю, бо вже моїх два гроші пропало“. Взяв пацір мовити, та шилом в п'яти! Той як ззірвется! давай скакати! Той питаєся: „Що то ви, свату? спали?“ — „Спав, та жінка мене вмерцьом нарадила“. — „А що, сватуню? нема два гроші?“ Той каже: „Нема! на той і на той час прийдете, то віддам“.

Той знов чикає і приходит. Але він взяв викопав яму на тоці [і сказав] соломою накрити і землю присипати. Тая [его жінка] так зробила. Той прийшов, каже: „А де він?“ — „А вже небосчик: вмер, і я его закопала на тоці“.— „Ну покажіт, то хоць пацір змовлю“. Прийшов на тою яму, начав ричати, так—як бик. А він [той чоловік] кричит: „Жінко! жінко! Іде віджени бика! бо завалит яму“. А той ще лутше гудит. Добув его [злодій], витягнув. І каже [той, що ніби вмерлец]: „А то ви, сватуню?“— „Таже я!“.— „А я думав, що то бик! Я ляг в холоді, а жінка взяла і накрила“. — „А що? нема два гроші?“ — „Нема! Прийдіт на той і на той час, то буде, а тепер нема“.

І думає вже, що [злодій] прийде,—стягає з гори дошки, бере ріже, і робит трунву. Зробив—і занесла жінка до пустое церкви. Він вліз, вона заткала его. Приходит той за двома грішми: „А де сват?“ — „Вже вмер, занесла-м до церкви“. — „Ну, то покажіт: най помолюся за него Богу!“ Приходит до церкви, став за дверима, стоїт. Аж тут ідут до церкви дваїцїть і штири розбійники. Котрий прийде, каже: „Фе, фе! прісна душа смердит!“ Взяли насипали повну моголу гроший насеред церкви, і острят мечі і кажут: „Котрий того

вмерця перетне до-разу, то его купа гроший!“. І іно перетяти (а той в трувні аж ся трусит) — а з-за дверей злодій як наробив крику: „Тікайти, живі! бо ідут вмерлі!“. То ті взяли і повтікали. Тоті берут грішми ділитися. Лічат, розлічилися.

Але злодії післали їдного дивитися, що в церкві робиться: „і як їх мало, то зможемо!“. Той дивився через вікно і встромив голову. Той [чоловік] взяв здер шапку з него і каже [злодійови]: „На-тобі, свату, за два гроші шапку!“. Той [розбійник] прибігає, каже: „Та їх там страх [як багацько]. Діляться — і їдному не стало два гроші, то здерли [з мени] шапку“. Берут [свати] тії гроші, і пішли собі. А жінка каже: „А що-сь? віддав два гроші?“ — „Нащо? я шапку му дав за два гроші!“.

585. ЯК МАЗУР ТА НАШ ДЯДЬКО РОЗБІЙНИКІВ В КОСТЬОЛІ ОБДЕРЛИ [Чуб. т. II, ст. 580: „Русскій и мазурь“]

Єден чоловік бідний поживив у мазура десіть грошей. Але не мав ему звідки віддати. Впоминався все в него [мазур], той не мав де взяти: бідний!

Що робити? Каже до жінки: „Я буцім вмиру, то мазур не буде впоминатися за десіть гроший“. Бідний притаївся і ніби-то умер. Зробили домовину, поклали его і занесли на ніч до косцьола. Мазур пішов і собі до косцьола, сховався в куток. І его там замкнули.

Пізно вже вночі добулися до косцьола злодії. Засвітили собі свічку, принесли з собою багато гроший, насипали і лічат на середині косцьола. Той все чує і бачит. Далі мазур стук-стук палечкою — і каже: „Вставайте, вмерлі! будете їсти живих!“.

А той чоловік вилізає з домовини. Злодії зобачили,—всі повтікали, і гроші лишили. Мазур с тим чоловіком розлічуються грішми. Але їден злодій заглядає тою дзюрою, що підкопалися до косцьола. А ті розділилися на двоє грішми. Мазур каже до того бідного: „А мої десіть гроший де?“.

Той забачив в дзюрі шапку на голові злодія, здіймив з него живо, дав мазурови і каже: „На-тобі за десіть гроший“.

Той злодій тото вчув, — приходить до своїх товаришів і каже, що „їх там такого багато, що тих гроший для одного не стало, то взяли з мене шапку, і дали другому за десіть гроший. То ті злодії боялися вже туди більше їти, пішли далше.“

А мазур з тим чоловіком забрали всі гроші, і пішли додому, і мали звідки жити.

586. ЯК ТРИ БРАТИ ПЕРЕХИТРИЛИ: ОДИН РОЗБІЙНИКІВ, ДРУГИЙ ЧОРТА, А ТРЕТІЙ ПАНА [л. 321 зв.]

(„Сказка, що чоловік мав три сини -- і як вмер, то їдному дав жорна, другому лика, а 3-му бубен“)

Був собі чоловік. Мав трох синів — і по смерті свої розділив їх: їдному дав жорна, другому лика, третому бубен.

І пішов той, що ему припали жорна, продавати їх. Але нім дійшов до міста, его захопила ніч коло старої церкви. Він виліз на гору з жорнами. І прийшли до тої церкви розбійники, і зачали ся в ній ділити грішми. І кажут: „Не робім еден другому кривде, бо Бог кини з неба каміньом“. А він того слухає на горі. І розбійники зачали ся сварити, а той з гори каміньом кинув; а відтак, знов, жорнима (sic) зачав тарахкотати. І ті взяли повтікали, а гроші лишили. Та й ще еден заглядав в вікно, — той здер з него шапку і каже: „То ще за трояка буде!“ Та й він тогді бере гроші, збирає, і лізе на гору. І сидит на горі до раня. Рано збираєся та іде додому. Прийшов додому. Тії брати питаються: „А що, брати? продав-есь жорна?“ Той каже: „Продав,—от кілька грошей [взяв]!“.

Допіро, другий каже: „Треба нести свої лика [продавати]“. Та й несе, несе, і сів спочивати коло кирнички, та й плете. Єго перебігає чорт і питаєся: „Що ти робиш?“. Той каже: „Плиту сітки“. — „Нащо?“ каже. — „Буду вас лапав“. — „Що схочиш, то ти дамо, іно нас не лапай!“ — „Нічого ни хочу, іно тую шапку грошей“. Він побіг по гроші, а той давай яму копати. Поставив шапку над ямою і пробив дзюру в шапці. Той носить гроші, а вони всьо в яму лять; доти носив, доки повної не насипав. Вже насипав повну, — і чорт побіг собі, а той начав гроші вибирати, і вибрав. Але чортови жалься вчинило, дігнав его і каже: „Як ти мене перебіжиш, то твої гроші, а як я тебе, то мої гроші“. Допіро, той каже: „В мене є такий синок, що тебе перебіже“. І зачали бігче, але той [чоловік] крикнув на заяця. Той, як зірвався, — і перебіг чорта. І допіро той [чорт] прийшов до своїх і каже: „Не можна его перебігче, коли він має такого синка, що я пока бачив, то він біг“. І взяв чорт камінчик, каже ему: „Як ти потиснеш камінец сей і з него буде течи вода, то твої гроші, а як ні, то мої гроші“. Чоловік взяв собі грудочку сира, потиснув, і вода цюрком бігла; а чорт камінчик тиснув—і ані капнула. Побіг додому і каже: „Нічого не зробиш, бо він як потиснув камінец, то вода бігла, а я скільки не тиснув, вода не виступила!“ [Так ті гроші й лишилися чоловікови]. Прийшов [він] додому. Питаються его братя: „Продав-ись лико?“ — „Продав“, каже [і показує гроші]. — „Добре ти продав! понесу я свій бубен продавати“ [повідає наймолодший].

Іде, іде. Прийшов до пустої корчми, а там вовк. Зачав ему грати, а той скаче. Іде пан і каже: „Іде-но, локаю, подивися: що то там за стукіт?“. Той подивився і каже: „Там музика грає, а вовк танцює“. Каже пан: „Піду сам“. І іно відчинив двері, а вовк втік. Допіро, він [третій брат] зза стола скочив і каже: „Я коні возьму! Міні, каже, государ казав, щоби я его [вовка] вчив гуляти“. Пан каже: „На-тобі сто рублів [тільки не бири коні]“. Дав ему сто рублів та й поїхав. А той [чоловік] пішов додому, а бубенок покинув.

І прийшов. Питаються его брати: „А що? продав бубенок?“ — „Продав“, каже. — „Ну добре, що хочь ми попродали свою спадчину“.

[Оповідання про те, як середній брат перемудрив чорта, диви ще у нас вип. 1-ий, №№ 76 та 77, ст. 35--38].

587. ЯК ХИТРНИЙ ХЛОПЕЦЬ-ЗЛОДІЙ З БІДИ ВИПЛУТАВСЯ [л. 406]

(Сказка, що хлопец пішов в світ і був дуже великий злодій*)

Був то собі хлопец, і він ходив по світі. І пішов з дому, і зайшов у пуші, у ліса, і прийшов до хати, і застає кобіта. І та кобіта его спиталася, де він був. А він каже, що „блудив по лісі, ані їв, ані пив без три дні“. І вона ему дала половину килішка горілки і хліба. І він ляг, а вона каже: „Іде собі, хлопче, де на ніч! бо мій чоловік як приїде зо млина, то буди ся гнівати, що ти ту ночуєш“. Приїздит той мужик, — і він був злодій, — і каже: „А то що за їден?“ „А то, каже, якийсь хлопец“. — „Вставай, будим вечерати“. І він сів з ним вечерати. І по вечері запрагає коня і каже: „А що, малий! поїдим?“ І вони приїхали [до казначейства], до льоху. І взяв [злодій] того хлопця спустив тудя, і каже до него: „Бире з кожної купи, ни бири з їдної, щоби-сь ями ни зробив“. І він тих гроший набрав, і взяв і пороспорлував на збитки. Приїздят вони додому, і пішли зсипали гроші до льоху; і там дужи багато гроший ест.

На другу ніч приїхали тудя знов. А тамтії [в казначействі] зробили таку спринжину, що, як тудя влізи, то нічого, а як звідтам буди вилазити, то вхопит его по половині. І той вже [злодій] бире і сам лізе. І зачав подавати гроші, і [потім] хтів сам вилізи, — і зляпала его спринжина, і тримає пополовині. А той [хлопец] взяв і втяв ему голову, і поїхав [з головою] додому. Заніс гроші до льоху, і прийшов до неї, і каже: „Ну, присягни мині, що будиш жити зо мною, так як з чоловіком, то ни зітну тобі голови“. І тая ему присягнула. І він ту голову сховав до льоху.

А тамтого толуба возят по містах, і хтоби плакав за ним, то того треба брати. І того возили [по] всіх, і ни найшли нікого. І їдут тії москалі коло неї. А вона була на дворі — і зоглянула, що то єї чоловік. І в плач! Прибігла до него [того хлопця] до хати. А той взяв, скоро втяв собі палиц і плаче. А москалі біжат до хати. І прибігли москалі до хати і кажут: „Чого ти плачиш?“ — „От, мій чоловік втяв палиц“. І москалі ще ему завинули і поїхали, а той каже: „А бачиш? треба тобі було плакати?“ — „Я таки й плакала і буду плакати! Як ти того трупа вкрадеш, то я тогди буду с тобою жити“.

І того трупа [без голови] повішали, і поставили коло него офіцира і три москалі, і хто буде ішов коло него і буде плакати, то того затримати. І той запраг собі пару коний в віз, і поїхав до міста. І накупив ксьондзівського вбьору — на п'ять [душ], і взяв горілки, і накапав в тую горілку сонних каплів. І бере їде тудя, і сам

вбрався по ксьондзівски. І пиред тою рогаткою було булото. І він туди заїхав і ни можи виїхати. І офіцир каже: „Підіт, тому ксьондзови віз витягніт з болота!“. І москалі прийшли, витягнули коні, і той ему дає тої горілки з каплями. І зараз позасипляли. І той тогди вбрав їх в люберію ксьондзівску, а сам здіяв того трупа і поховав на цвинтару. Приїздит до жінки і каже: „Ни плачі бо я вже сховав его“. А тії москалі пробудилися, — і нима трупа! А вони ідут до майора в тії любері. І майор їм дає альмужну, а вони кажут: „Ми москалі!“ і розказали, яким ся то способом зробило. І тих москалів забрали під караул.

І той казначей допояняє казначейство, по приказу. І він справляє баль. І каже: „Хто-би з мою дочкою пириночував?“ і каже: „Коли він [злодій] такий хитрий, то він буде на балю“. І їх найшлося дванайціть. [І батько сказав]: „Котрой прийде до неї—і пириночує“. І сказав батько єї [щоб вона попередю їх міцно впоїла], що „котрой гріх зробит, то щоби-сь ему на чолі любрибом написала“ *). І тамтих одинайціть напилося—сплят. А він пішов до неї, і [не вплився, а] справився,—і вона ему на чолі написала. А той прийшов до тих одинайцітьох і кождому такий нумир написав на чолі. І сам ляг миже них і спит. І той [батько] прийшов до неї і каже: „Був?“ — „Був!“ . І він пішов до него. Дивится: і кождому написано на чолі!

Прийшло на другий день, і знов балюються. І в другі станції викупає яму: і хто піде туди [до дочки]—і зараз [в ямую впаде]. І знов зібралося їх дванайціть. Положив [він] єї [спати] в станції, в тії самі де яма. І той [злодій] встав вночі, і іде до неї, — і впав в тую яму. І бере і по вовчи кричит. І тії почули і біжат;—і всі впали в яму. І той наверха виліз, справився з тою панною, і знов вліз в яму. Прийшло рано — і всі в ямі. І приходит [батько] до неї і каже: „Був в тебе?“ — „Був!“ — „Іден?“ — „Іден!“ — „А брешеш, дванайціть було!“ . І тая лається, що іно іден. І знов правди ни дійшов.

І бере викликає: „Хто би признався о тім, то з мою дочкою оженетя!“ . І той каже: „Я!“ . І він потиснув [батька] за руку і каже: „Ни бійтися! ваші гроші вернутя“. І той бере і женетя з нею. І по вісілі поїхали до того льоху [де були зсипані злодійові гроші] — і забрав гроші, і тепер пануют собі.

588. ЯК КЛИМКО-ЗЛОДІЙ УКРАВ У ПАНА КОНЯ, ПЕРСТІНЬ З ПАНІ, І САМУ ПАНЮ [л. 209]

(„Сказка, що злодій у пана вкрав гроші і шубу з пані“)

Був то такий Климко, що він шкіри крав і вівці, і робив кожухи і продавав. Али люди дізналися — і дали знати до двора. І пан

*) „Любрибом“ — певне те, що „рубрум-ом“ (пор. вимову „любрика“ зам. „рубрика“). М. Л.

каже: „Вкради ж міні, Климку, мого коня!“. І пан дав до того коня двайцять і штири вартівники, і їдні тримають за гриву, другі—за [х]віст, треті — в дверох стоять. А він [Климко] взяв приніс барилку горілки. Вийшли тії вартівники помочитися, а він взяв і вложив [барилку] під жолуб. І вартівники надибали тую барилочку — і п'ют. Попилися і полягали спати. А Климко обібрався за діда і прийшов до них: дав їдному [в руку] ручайку, другому — перевесло; а тому дав палку, що тремав за повід. І взяв сам сів на коня і поїхав, а тим вартівникам голови [каруком] поскаручував. Прийшло до раня. Тії б'ються: „Шельмо! пусти волося! На що мене тягниш за волося?“.

Приходить пан [і побачив то всьо]. Закликає его [Климка] пан: „А, що, Климку? вкрав-ись коня? — „Вкрав, аби я здоров!“. — „Ну, коли ти такий добрий злодій, вкради з мої жінки перстінь“. Він каже: „Вкраду“.

Прийшло до вечера, прийшов Климко до покою, а вона іде на двір. І він, замість пана, каже: „Дайте сюда, пані, перстінь, бо з вас зідре Климко!“. Ну, тая віддала ему, і той пішов. Прийшло до раня, закликає его пан до себе і питаєся: „Вкрав-ись перстінь?“. — „Вкрав“. — „Ну, коли ти такий добрей злодій, — вкради мою жінку“. Той каже: „Вкраду“.

Завели єї меже дівчата спати, а він взяв дівчатам поскаручував голови, а паню взяв і поніс. Дівчата рано встають, друктя. Али прийшло на другий день, закликає его пан до себе, питаєся: „Вкрав-ись Климку, жінку?“. — „Вкрав“. — „Ну, на-тобі сто золотих, а жінку віддай!“. І той взяв сто золотих і пішов додому.

589. ЗАХАРКО-ЗЛОДІЙ [л. 274].

(„Сказка, що Захарко-злодій украв у пана коня, гроші, і з пані шубу, і своїх братів потопив“).

Був ту такий пан. Але був і Захарко-злодій. Закликав его пан до себе і каже: „Ну, коли ти такий добрий злодій, вкради в мене пару волів з плуга“. Той каже: „Вкраду, пані“. І пішов до ліса, повісився. Пан повідає робітникам: „Ідіт, пильнуйти“. Али вони ідуть — дивляться: він [Захарко] висит! Кажуть: „Де він вкраде, коли він висит?“. А він тільки буцім повішався [і побіг наперед, і знов висит. Вони] ідуть дивляться, — а він [ту] повішався. І повідають еден до другого: „А возьди Захарко!“. А другий каже: „Коли він там ся повішав!“. І приходять на тоє місце, други, а его вже нима. Приходять доволів — і волів нима. І приходять до пана, кажуть, що „вже нима, пані, волів: Захарко вкрав!“. Закликає він его до себе, питаєся: „Вкрав-ись, Захарку, воли?“ Він каже, що „вкрав!“. І ему пан дав сто злотих, а фурманам по сто батогів.

Допіро, закликає пан Захарка до себе і каже: „Коли ти такий злодій, вкради-ш в мене коня зо стані“. Він взяв, заніс барилку го-

рілки до стані і поставив в яслах; а сам пішов додому. Ввечер смерклося, Захарко перебрався за бабу і іди; а пан так зробив, що їдного козака посадив на коня, другому дав повід, а третьому дав гриву. А тая молодиця іде через двір, і фурмани питаються: „Де ти ідеш, молодиці?“ — „До мами на христини“. — „Ходім до нас!“. І вона пішла до них і мала з собою горілку. І вона їм дала тую, — випили тую. І вона бере витягає тую барилку, і втракувала їх добри, і вона вже п'яні були (а то ні молодиця, али Захарко)*). І взяв зсадив того — з коня, посадив на платву; а другому дав ручайку тремати; а третьому дав тримати шнурок; а сам сів на коня та й поїхав. Прийшло рано, кажут слуги панови, що „вже нема коня“. Той пан закликає Захарка і каже: „Вкрав-ісь коня?“ Він каже, що „вкрав“. І дав ему [пан] сто злотих, а фурманам по сто батогів.

Али пан ему каже: „Коли ти такий, Захарку, добрий злодій, вкради в мени з-під головів гроші“. Той каже, що „вкраду“. І пішов вночі, викупав мирця, і приніс вночі: поставив над паном — і той мирлец дивиться на пана, а він [Захарко], знов, став особно в куті. Прийшло, пан пробудився — і стяв ему [мирцьови] голову і побіг давати знати, що вже втяв. [А] Захарко — [за] гроші [та й утік]. Ту рано зараз єго [мирця] поховали; али дивиться пан до грошей: нема! Посилає за Захарком. Він прийшов. Питаєся [пан]: „Вкрав-ісь мої гроші?“ Він каже, що „вкрав“. І дав [пан] ему сто злотих і каже: „Коли ти такий добрий злодій, то вкради з мої пані шубу“. — „Вкраду, пані“.

Прийшло, зарізав він [Захарко] барана, [тихенько закрався до панової хати], і кинув миже дівки: хлопцям — поз'язував чуприну; бабі запхав дудку в зад; а мижи паню і пана вильяв рошину. Допіро повідає паня до пана: „А ти чого власкудився?“ А пан знов єї каже [тоє сами]. І скинула пані шубу, — а він [Захарко] вкрав і пішов. А паня кричит: „Дівки! розсвітїт там!“ А дівки сваратся, — все їдна другій каже: „Ти привела дитину!“, а та — тії. Пан каже: „[Світїт!] робїт ото, парубки!“ А парубки — так б'ються, а все кажут їден другому: „А пусти!“. А баба зірвалася, хтіла вогню дути, а єї так свищи! Засвітїла, дивляться за шубою, — нима! Ну, вже лягли спати і сплят. Закликає рано пан Захарка до себе, питаєся: „Вкрав-ісь з мої пані шубу?“ Він каже, що „вкрав“. І пан повідає до него: „На ж тобі, Захарку, сто злотих, і іди собі від мени, щоби я тебе більши ні видів“.

І він пішов додому, насипав пшона в горнец і варит. І воно ся трохи заварило, він виніс на дорогу і обгорнув порохом, [і воно] ще кіпит [хоч огню нема]. Али їдут чумаки. І питаються: „Що ти робиш?“ Він каже: „Вару кашу. [То такий горнец, що сам кашу варит]“. Чумаки повідают до него: „Продай нам той горщик, ми тобі дамо сто злотих“. І він продав. І вони виїхали на дорогу, зїли тую кашу,

*) В оригіналі двічі помилкою замість „Захарко“ написано „Марко“. М. Л.

і насипали другого [пшона], і поставили на дорозі в поросі. І вона ни хочи кипіти. Кажут: „О, сто сот твою матері казав що [горнец сам без огня] буди варити, а він ни варит!“.

І вони вирнулися до него. Дивляться, а він качається макогоном по дорозі. Вони ся его питают: „Що ти робиш?“ Він каже: „Бавлю макогін“. — „А він що в тебе робит?“ — „О, що! отое робит, що, як вдару стару маму, та й ся зробит молода“. І вони кажут: „Продай нам его!“.

І дали вони ему сто злотих і взяли [макогін] з собою. Приїхали додому. Взяв старший свою жінку, вдарив [тим макогоном] та й забив. Прибігає до сиридушого і каже: „Ото моя ладна жінка [зробилася]! така, як калина!“.

Середущий вдарив свою — та й забив і побіг, знов, до наймолотшого і каже: „Ото чуеш? моя жінка ладна така [зробилася], як калина!“.

Молодший вдарив — і [свою] забив. Бере тогди найстарший і несе до сиридушого і каже: „Та я свою жінку забив!“.

Середущий каже: „І я свою забив“. Наймолотший каже: „І я свою забив“.

І берут [своїх жінок] і несут до него [до Захарка]. А він викупав яму і вліз, а [его] жінка ходит і плаче, і каже: „А, мій Захарку! я вже такого ни буду мати!“.

І Захарко [в ямі] мав з собою шаблю. І жінка каже: „Вже ни буду мати такого, щоби кашу варив по дорозі“. Али вони кажут: „Ходім, та ся хочь на їго гріб випаскудимо!“.

Прийшов старший, і но-тільки хотів свое зробити, а той [Захарко] его шаблею, а він каже: „Ото мое гладко пішло!“.

Прийшов середущий і каже: „Ото мое гладко пішло!“; а він і тому так зробив. І наймолотший прийшов, і но-тільки сів, а той его шпик! А [він] каже: „Та мені вколов!“.

Старший каже: „І мені вколов!“.

І середущий каже: „Таже і мене вколов!“.

І каже: „А ну, добуваймо его!“.

Добули [з ями] а він живий! І кажут: „А ти нащо нам шпигав?“ — „А ви нащо ходили на мій гріб робити?! боло ся молити Богу, то би-[м] вас ни шпигав“. І вони заріклися тоє більши робити.

Витягнули его з ями, і в мішок вложили, і поставели в куті за двирми в коршмі. А жиди рипаються, а він [з мішка] каже: „Я ни вмію ни писати ні читати, а мени хочут за круля обіратити!“.

Жид взяв роз'язав его і каже: „Я вмію читати і писати, то я буду за круля“. І зав'язав его [Захарко] в мішок, а сам втік. Тії вийшли з коршми, принесли до ставу, і втопили на ковбані.

Али знов в кілька неділь Захарко виїхав бричкою до міста з товаром. Али тії [чумаки его здибали і] питаються: „Де ти того, Захарку, взяв?“ — „Або ви ни знаети де? там, де-сьти мени кинули! Там не дорого за тоє“. І кажут: „Ходи, нас там кишиш“. Приїхав він до ставу, кинув старшого. І но [за]булкотіло, — а сиридуший каже: „Кидай скоро, бо тамтой вже копує [коні]“. Він кинув сиридушого, а молотший каже: „Ей, скоро кидай мени, бо міні вже ни стани!“.

І він їх потопив, а сам собі в світі спокійно жив.

590. ЯК ЗЛОДІЙ ВИКРАВ У ПАНА ГРОШІ З-ПІД ГОЛОВИ [Чуб., т. II, ст. 670: „Злодій“].

Був в селі еден чоловік, великий дуже злодій: все крав в людей і панів, — не могли его ніколи зловити. Казав пан привести его до себе, щоби его покарати. Привели его до пана. Питається его пан: „Нащо ти так все крадеш?“ А він до него каже, що без того не може жити і не може витримати, щоби нічого не вкрав. Пан питається: „Чому тебе не може ніхто зловити?“ А він відповідає, що він такий злодій, шо може с чоловіка сорочку вкрасти, як буде іти дорогою. Пан до него каже: „Як ти такий злодій, то як то зробиш, то все тобі буде прощено“. Пішов той злодій в ліс. Веде чоловік козу на ярмарок. Злодій взяв, побіг вперед, кинув на дорогу черенки зо складаного ножика; і пішов дальше, — кинув ніжик. Той чоловік найшов черенки, — не брав, бо не було до него ножика. Пішов дальше, найшов ніжик; він — що робити? — прип'яв козу до дерева, сам вернувся за черенками. Злодій козу відп'яв, завів в ліс, відрізав козі голову, застромив на патик і запхав в болото, в озеро; сам сховався за корчі і кричить по козячи: „Me! me!“ Чоловік той глядів за козою по лісі. Почув то, приходить близьче. Дивиться: коза его в болоті, іно голову видко. Той чоловік скинув з себе сорочку і штани, поліз за козою — витягати. Як потягнув, тільки голову виймив. Думав, що відорвав голову. А тимчасом злодій взяв его шматя, і пішов показав панови. А той чоловік прийшов додому голий.

Пан каже до того злодія: „Коли ти такий злодій, то если вкрадеш в мени шкатулку з грішми, то все буде тобі прощено“. Злодій каже: „Добре!“

У того пана шкатулка стояла під головами. Він не спав цілу ніч, бо в него був такий льокай, що цілу ніч [без вікно] байки казав панови. Злодій — що робити? як був в дворі на роботі, то прийшов до покою льокайового, і як не було нікого, то вліз під постіль; і мав з собою ніж. А той льокай [як була ніч, то] все без вікно казав панови казки, а з вечора до десятого часу ночі спав. То [і сьогодні] як той льокай [з вечора] заснув, то злодій его зарізав, кинув під постіль, а сам вбрався в его шматя; чикав, доки десять часів не буде бити. Пробыло десять часів. Пан каже до него, щоби казав казки. Той злодій, замість льокая, став говорити байки; а пан нічого на знав, [що то не льокай, а злодій]. І той злодій говорить так: „Бо то був еден пан, мав льокая, що все панови казки казав. Але злодій заложився з паном, що вкраде в пана гроші зо шкатулкою з-під голови“... А пан відзивається: „А як же він вкраде, з-під голови?“ Той каже: „Я панови покажу“. Як прийшов, виняв шкатулку з-під голови, поставив на вікно. А тимчасом пан задрімав. Злодій переліз через вікно, гроші взяв і пішов.

Пан пробудився: вікно відчиняє, і шкатулки з грішми нема! Послав за тим злодієм, що гроші вкрав. Пан ему все то простив, щоби тільки вже більше не крав.

591. ДВА ЗЛОДІЇ: БАТЬКО ТА СИН [л. 573]

[Були злодії: батько і син. Каже син]: „Що ти, тату, був за злодій, що ти вкрадеш коні вночі? От я—вкраду вдень і з рук!“. — „Ну, Боже тебе благослове!“ І беруть ідуть на ярмарок.

Ідуть вони через ліс, а чоловік виде козу наперед них. І каже [син]: „Я, тату, тую козу вкраду!“ — „Ну, Боже тебе благослове!“ Бире [син] і скидає з себе чобіт і кидає в болото наперед того, що виде козу. І дивиться зо сторони. І той [чоловік] дивиться, що чобіт лижит в болоті, — і ховає той чобіт в корч, і сам пішов з козою. Той [злодій] бире [знов] той чобіт і наперед него кидає. Він [чоловік] бире козу припинає до корча, а сам виртаєся по тамтой [чобіт]. А той [злодій] відв'язав козу, і чобіт взяв. І тую козу завів в ліс. І нима чобота і кози! І той [чоловік] бігає по лісі і кличе, а той [злодій] так мекає, як коза. І він шкіру з неї здіяв, і голову відтяв і заніс в возире, і застромив на палицю, і так—як жива коза. І той чоловік поліз в болото і думав, що вона жева. І як потягнув—і сам впав в болото. І той [чоловік] бире тую голову, іде до міста. А тії [злодії, батько і син] пішли до ліса і пичуть тоту козу.

А той чоловік купив [в місті] солі [і] пішов додому. Жінка питаєся: „Де коза?“ І той єї розповідає, що голову вірвав. — „А будай же ти і собі голову вірвав!“

А тоті тоту козу спекли і їдять. І каже [син] до тата: „Тату! а як би мене той мужик злапав?“ — „А я, за тобою, то би-м в огонь скочив! бо ти вкрадеш вдень, а я вночі, і все будим більше мати“. І пішов син в корчі, і взяв бучок, і каже: „А ну, я спробую, чи вірний міні мій батько“. І по тих тельбухах [козячих] як вдарит — і каже: „Ой, ой! то ни я вкрав козу, али мій батько!“ І той знов буком [б'є тельбухи], і тоє говорить. А тато почув і втік; ни іде сина ратувати. Той приходить до вогню, — нима батька. Али обзи-ваєся [батько] з-за корча: „А хто-то тебе бив?“ — „Будай ти, тату, дідька ся наїв! А ти нащо втік?!“. І прийшов [батько] до вогню і сідає, а той син каже: „Який-сь для мене добрий! мене бив мужик, а ти ни ратував! І я тебе пробував розуму, чи вірний ти міні. Тепер я з тобою ни хочу крasti!“ І розійшлися.

592. ЯК ЗЛОДІЙ У ЧОЛОВІКА ГРОШІ ВИДУРИВ [Чуб., т. II, ст. 671]

(„Чоловік продав воли, а злодій ни міг в него гроший вкрати і настренчив другому, і другий в него вкрав“).

Гнав чоловік воли на ярмарок, а злодій ішов за ним назирці: коли він воли продасть? Продав той чоловік воли і взяв п'ятьдесять карбованців. А той злодій побачив—і ходит за ним; а не може ніяк в него вкрати! І приходить до другого злодія і каже: „Купи собі

в мене чоловіка з грішми, бо я не можу в него гроший вкрасти". А той каже: „Що ж ти за него хочеш?" — „Дай рубля, то продам". Дав він [дурний злодій] ему рубля, і той завів того злодія, що ему продав того чоловіка з грішми, показав і каже: „От, маєш его". Той, вже другий злодій, знов ходит за тим чоловіком; але питається ще того злодія, що ему продав чоловіка: „А де ж він ті гроші носить?" А той каже: „В кошику".

Переходит того чоловіка той злодій, що его в другого купив, і каже до него: „Але ж то ви, чоловіче, так ніби на нашого попа придалися! навіть і зростом". А той чоловік каже до него: „А ви що за єдні?" А той каже: „Я церковний староста", — „А що ж ви прийшли купувати". А він каже: „Я прийшов ризи купувати". І просит его, щоби поміг ему вибрати. Той послухав і пішов. Приходять до склепу, і каже той, що казав, що він староста, до жида: „Покажи-но, крамаре, ладні ризи". Той зараз ему виймає ризи. І каже [злодій до чоловіка]: „А ну, вбирітся, чи буде ладно вам?" Той чоловік вбрався, що продав воли, в ризи — і підпиризався. А той злодій зараз за кошик з грішми і втіка[ти]. А той чоловік, що вбрався в ризи, за ним с тими ризами! Той [чоловік] біжить, а купці ту за ним! І як здігнали его, то оббили добре і взяли ризи. А той злодій втік з грішми.

І так бідняка позбувся волів і гроший, ще й до того добре его вибили.

(Диви у нас вип. I-ий, № 190, ст. 135—136).

593. ЯК МОСКАЛІ В ДЯДЬКА З РУК ВОЛІВ ВИКРАЛИ [л. 393]

(„Сказка, що москалі у чоловіка воли вкрали, і москаль замість волів прив'язався").

Мужик повів воли продавати на ярмарок, але не продав. Веде додому. Доганяє его два москалі, котрі кажут еден до другого: „Слухай-но! як-би нам вкрасти ті воли?" — „Як же вкрадеш, коли він веде в руках?" — „Чому? вкрадем!". Мужик виймає люльку, тютюну наклав, а воловід поклав під паху. Зачав крисати, а губка була несправна. Ледво викресав, і хтів скорісче пігнати. Обертаєся до волів, каже: „Гей, гей!", але дивится: замість волів, москаль держится мотуза. (А другий, его товариш, відрізав воли і завів за горб). Питаєся мужик: „А ти звідки?" — „Я з твоїх волів зробився!" — „Де то можна? іди собі!" — „Куди я піду, коли я твій?!" І прийшов додому за мужиком, пішов до хліва і ляг коло ясел. Каже собі сіна давати. Мужик дивится, що біда, — дав му ще двацять рублів, щоби ся відчипив. А [москалі] воли продали і мале тим способом гроші.

594. ЯК ЗЛОДІЇ ДІСТАЛИ: ОДИН ЇЖИ, ДРУГИЙ ВИНА, А ТРЕТІЙ ГРОШЕЙ [л. 328 зв.]

(„Сказка, що бідний чоловік пішов в світ красти").

Був ту бідний чоловік і не мав звідки жити. Але бере і іде в світ красти. Іде, іде, — надібає другого. — „А ти що?" — „Я злодій..

А ти що? — „Я злодій! — Ну, ходім „обидва!“. Ідуть, ідуть, надібають третого. — „Ти що за їден? — „Я злодій! а ви що за едні? — „Ми злодії“. — „Ну, каже, покажімо кождий свою штуку“. Єден каже: „Я постараюся що їсти“. Другий каже: „Я постараюся що пити“. Третий каже: „А я ся постараю гроший... Ну, каже, ходім, али що-би-сьмо ся знов меже тії мури зійшли“.

І пішов той за їдлом. Дивиться, сидит баба на місті, продає м'ясо і хліб. Він прийшов і каже: „Продайти до ксьондза тое всьо, бо він хочи за батька обід справляти. А може ще і вдома маети?“. Тая дала ему всьо і ще з дому пренесла. І він нисе м'ясо, а вона за ним иде. Привів еї під браму. Каже: „Стій ту, а я піду до него!“. Пішов до него, а він [ксьондз] сидит в ганку. І прийшов [злодій], склонився і каже: „Моя жінка терпет варяцію. Може би еї ксьондз воду освятили?“ Ксьонд[з] каже: „Добре!“. І каже [злодій] до тої молодиці: „Зачикай трохи!“. Вона чикає, аж ту виходит ксьондз і кличе за собою до косцьола. Вона прийшла. — „Вклякай!“ каже ксьондз. А вона каже: „Віддайти міні гроші!“. А ксьондз каже: „Потримайти еї!“ Вона каже: „Али міні гроші віддайти!“. — „Добре казав чоловік, що вона варяцію терпет!“ — „Тамто ксьондза слуга, що взяв в мени м'ясо і булки!“.

Ну, вже той постарався [для товаришів] їсти. Другий иде [по вино]. Дивиться: продає [купец] в skleпу вино. Той прийшов, питаєся: „Маеш вино?“ — „Єст!“ та ему показав. Він каже: „Наточи міні дваїцьть бутельок!“. Той ему на[то]чив і дав. Злодій каже: „Ти знаеш, що в тім ест вини три гатунки?“ Той жид каже: „Які ш тії гатунки?“ — „Ти можеш его продавати і по три дукати і по їдному“. Ну, бере вертит зверху злодій дзюрку [в барилі] і каже: „На, кушай!“ Той покушав і каже: „Таке сами!“. — „Ну, заткай пальцем!“ Той заткав*). Бере [злодій] виртит [в барилі] на споді дзюру. Ви[ве]ртив і каже: „Кушай!“ Той покушав і каже: „Ту вже інакше!“, (бо то було з фусом, — то й інакши). — „Заткай і ту пальцим!“. Той заткав і тремає пальцями заткато. Ну, вже бере [злодій] вертит в дні дзюру, — вивиртив в дні: „Ну, кушай!“ Той бере кушає. Покушав і заткав язиком. Той [злодій] тогди бере вено [в бутельках] і иде. А той тремає їдною рукою [барило] зверху, другою зі споду, а на дні язиком, і думає собі: „Кричав би-м, то ще більше вибіж-т!“ І стоїт розіпнятий жид. Аж ту, нихудко, приходит жидівка. Дивиться: „Чого він так стоїт розіпнятий?“ І тая догадалася, і взяла позаби-вала кілками дзюру... Ну, вже той [злодій] постарався, що пити.

Бере иде третий за грішми. Иде, дивиться: продає жидівка живу рибу. Він купив жевого щупака і питаєся жидівки: „Де я его подію? бо міні стыдно нести в руках, бо я не ест простий. Треба его за

*) В первopiсi тут чергуються „заткав“ і „задкав“. Я одностайно скрізь друкую з „т“. М. Л.

комнір вложети!“. І приклякнув, а жидівка ему пхає за комнір. А той помаленько і відрізав кешеню з грішми. І бере іде через місто с тим щупаком. А жидівка навет і не дивиться до гроший, тільки з него смієся. Прийшов, може, до неї хто купувати рибу; вона хтіла ему здати — нима що! А він зайшов меже господи, витягнув щупака та й пішов. Ну, вже той гроший постарався.

І зійшлися межи тими мурами. Пообідали, напилися і вже ходили тогди по світі і крали всьо, що іно заглянули.

595. Т Е Ж [л. 464 зв.]

(„Сказка, що трох злодів змовлялося, щò маюг вкрасти“).

Раз три злодії змовилися дістати: еден— гроший, другий—хліба а третий—напитися щоби було що.

Той, що обіцяв дістати хліба, пішов до перекупки, що гендлювала печеним і вареним. І каже: „Кілько маєш печеного і вареного, давай всьо. То тобі ксьондз заплатит, бо він справляє обід за свого батька“. Та забрала всьо м'ясо і хліб і понесла за ним до ксьондза. Він [злодій] zobачив, що ксьондз сидит в ганку. Каже: „Зачикай ту коло брами, я ему покажу і скажу“. Стала вона коло брами. Він пішов до ксьондза і каже: „Ото моя жінка сумашедша. Прошу освятити воду: може би, вона поздоровіла б від того?“ і показує пальцем на ню. Ксьондз каже: „Добре, по набоженстві освячу“. Просит ксьондза, щоби він голосно казав, щоби зачикала: „бо ми не маєм часу. Я от піду на місто, бо ми з того жием“. Ксьондз каже голосно: „Зачекай, кобіто! по набоженьстві“. Той взявши хліб і м'ясо, пішов. А кобіта чикає. Ксьондз іде на набоженьство; кивнув на ню, щоби ішла за ним. Тота пішла. По набоженьстві кличи єї і каже клякати. Вона дивиться на ксьондза і каже: „Заплатит міні за хліб і м'ясо“. Ксьондз каже: „Добре єї чоловік казав, що вона варіятка! Потримайте, ней я воду освячу“. Тота зачала ся видирате, каже: „Я не жадна варіятка! На що ксьондз забрав м'ясо і хліб і не платит міні?“ Ксьондз здумівся і каже: „Коли то було яке я в тебе м'ясо брав?“ Вона каже: „А той слуга що забрав? і ксьондз казав міні чикати!“. Ксьондз каже: „Та то твій чоловік! Він просив тобі воду святити, а сам пішов продавати м'ясо і хліб!“ [Так і пропало всьо].

Другий знов, що обіцяв напитку принести, пішов до такого жидка молодого, що недавно зачав гендлювати вином. І каже ему, що „я прийшов взяти дванадцять бутильок вина: як буде добре і недороге, то мій пан завше буде в тебе брати“. Жид урадовався, почаствовав его, пішов з ним до льоху, і каже: „Я тобі надгорожу, як він буде брати“. Дав му з єдного антала дванадцять бутельок. І каже [до него злодій] той: „За то, що ти такий добрей купец, я тобі пораджу. Бо в єднім анталі є трояке вино. Зараз тобі прубу

покажу“. Вивертів дюрочку, вточив, сам напився, дає і ему напитися. Питає: „А правда, що добре вино?“ — „Ну, добре: то то саме, що я [тобі] давав“. — „Возьми ж заткай пальцем, я кілочок зроблю“. Тим часом той вивертів другу дзюрку. Дав [жидови] покушати і каже: „А правда, що вже інше?“ Жид признав, що інше. [Злодій] казав му і тую пальцем заткати. Той [злодій] вивертів посередині дзюрку — і знов дає кушати і вмовляє в него, що то знов іншей смак: „Ну, каже, заткай язиком, а я тимчасом кілочки пороблю“. Взав вино та й пішов. Жид стоїт. Жаль му пустити, бо багацько вина вибіжит! І так стояв кілька годин. Дивиться жидівка, що нема, — пішла собі подивитися до льоху, що він там робит. Приходить: він стоїт, держит [антал] і руками і язиком. Питаєся [вона]: „Що ти робиш?“ Той крикнув: „Давай кілочків!“ та й знов заткав язиком. Як вона принесла кілочків, позатикав тогди жид. Розказав, що за штуку ему зробили, і за вино не заплатили.

Третий, що обіцявся гроший дістати, прийшов, дивиться, що жидівка свіжу рибу продає. Купив шупачка такого, що ще живий кидаєся, каже: „Де би тут его сховати? бо міні встидно нести его в руках; може, де здиблюся з яким знакомим“. Жидівка каже: „То я дам жидка, дасте ему кілька гроший, то він понесе“. — „Е, шкода! треба так зробити, щоби не платити і щоби в руках его я не ніс“. Каже [він]: „Я ся схилю, а ти мені возьми впхай его за ковнір ззаду, хоць до половини. Хто там ззаду буде заглядати!“. Він ся схилив. Жид[івка] пхає шупачка за ковнір, а той тимчасом кишеню відрізує. Як той відійшов від неї, жидівка показує [людям], що шупак б'є его по шапці фостом. Хто там прийшов рибу купувати, то вона всім показувала, що він іде, а той [шупак] тріпаєся. Аж як ся він скрив за дім, жидівка стала торговати. Хотіла гроші в кішеню вложити, — дивиться: нема кішени, іно дзюра! Допіро тогди сказала: „Я думала, шо він дурний, а він розумний, бо мое гроші вкрав!“.

596. ЯК НІМЦІ-ШКОЛЯРІ ДІСТАЛИ: ОДИН ЇСТИ, ДРУГИЙ ВИНА, А ТРЕТІЙ ГРОШЕЙ [Чуб. т. II, ст. 585: „Німці“].

Бо то вийшло єдного часу трох хлопців німецьких зо школи. А вони були сироти, не мали навіть при кім жити. Але ідут вони в світ шукати якого куска хліба; були бідні, не мали за що їсти купити, ні вбратися. І зговорилися єдного часу: „А ну, берімся ми на штуки“. Єден каже: „Я дам їсти, бо їсти хочется“. Другий каже: „Я дам напитися“. Третий каже: „Я дістану гроший і купим собі одежі“.

І перший з них каже: „Ходім та пообідаєм“. Пішли в трактер, казали дати добри кушаня, так що воно стояло кілька рублів. Наїлися, запросили собі господаря і кажут: „Що тут робити, що ми єден на другого спихаєм, щоби заплатив вам? Возміт-но ви, зав'яжіт

собі очі і ловит нас. Кого злапаєте, то той заплатит". Зав'язав він собі очі і бігає за ними по хаті, а тії хлопці по-тихо втікли.

А той, що мав дати пити, завів їх до винарні. Казав дати різних напитув. Напилися добре, запросили до себе господаря і питаються его: „Що ти хочеш за тоє?“ Він сказав їм. Той, що дав їм пити, говорить до господаря: „Що то ся значит, що так добре вино, а так тано [коштує]? Я би зробив так, що за него можна вчетверо [взяти]!“ Господар взяв его просити о тім. Він каже: „А маеш більше такого вина?“ — „Єст!“ — „А де ж?“ — „В льоху“. — „Ходім до него“. Прийшли в льох. Хлопец-школяр повертів в еднім кінці дзюру в бочці і казав заткати пальцем; по тому в другім так же казав заткати другою рукою; по тому повертів і третю зверху і казав заткати язиком. І сам пішов до хати. І втікли.

А третій, що — казав — дасть гроший, пішов до едного купця в лавку. І як там було багато людей, він десь заліз в куток і сховався. Купец в вечер замкнув лавку і пішов додому. Він [школяр] виліз з кута, взяв гроші зо скринькою, перелічив на сорти тії гроши, поклав свій хрестик і положив на своє місце, а сам сховався знов. Рано купец прийшов, відомкнув. Зійшлися люди. Знов він [школяр] якимось способом виліз так, що ніхто не видів. І бере [із скриньки] тії гроші. Купец повидів і каже: „Куди ти береш?“ Він повідає: „Бо то мої гроші!“ Взяли ся дерти. Привели станового. Купец жаліється, а той хлопец повідає до станового: „Ну, спросіт купця, нехай він скаже: скільки тих грошей і на сорти? А я — скажу! І подивітся, що межі грішми і мій хрестик єст!“

Та й як купец не міг відгадати, то гроші віддали хлопцеві, бо він доказав, що его гроші.

597. ЯК ЗЛОДІЇ ОШУКАЛИ ПАНА І КСЬОНДЗА [Чуб., т. II, ст. 620]
(„Сказка, що грох злодів украли у пана багато гроший і его пси повішали на воротах“)

Було три злодії. Пішли і зговорилися, що у пана багацько гроший. І порадившись, пішли в магазин, наточили горілки, наколотили муки і дали [панським] псам. І тих псів п'яних пов'язали хвостами і на брамі повішали, украли гроші [і инше добро] і в косьолі розділилися. [Але] на сурдугі посварились. І, для розсудку тої сварки, порадилися піти до пана спитати о сурдугі. Але той пан любив байки, і пастух розказував ему часто. А злодій прийшовши, розказав зробленое їми замісь байки. А пан осудив сурдугу тому, що таки й справний. Но ранком, вставши, видит всіх псів на брамі, гроший нима, і злодії утікли.

В того пана був брат ксьондзом. Він [пан] поїхав до него і розказав ему. Но той з него посміявся і другим розказав. І як пану стидно було, то він наговорив [тих злодів], щоб і его брата научили. На це сказали ему злодії: „Налови ж, пане, раків, купи свічок гро-

шових і шкіру свинячу“. І зговорилися, коли придут. І коли прийшли, занесли до косьцола свічки і раки. І кождому ракови приліпили свічку, до великої ноги. І пустили їх по косьцолю, пішли і сказали ксьондзови, що его сам Бог просит і хоче его взяти з собою. Той, в тії минуті, всю свою маентность віддав людям і пішов в косьцол. А злоді засіли в косьцолі за дверми. Злапали его, в шкіру свинячу зашили, і написали, щоби всякий по п'яти гарапників дав. І брат сам бив, но потім его випустив з умовою, щоби не говорив нікому ні про свою біду, ні про его.

А розбійники ходили по світу. І старший з них оженився, а другі два ходили ще. І старший раз зарізав свиню, а сало повісив нагорі. Но вони прийшли і сказали: „Наш брат [салом] поріс“. І коли чоловік вернувся, жінка сказала ему, що брати прийшли [і сказали, що він салом поріс]. Він взяв сало, відв'язав, а свитину на тім місці повісив. Тії, продерши снопи на хаті, взяли; но ошукалися. І радилися, яким способом тоє сало украсти. І уговорилися вигнати худобу с подвір'я; і, вигнавши, господара збудили. Той пішов за худобою, а тії сало украли: нім господар вернувся, сала уже не було. А вони пішли до пустої хати приготувати сало собі на обід. Но старший їх знайшов, сало відібрав, і братів нагодував, і відправив з Богом додому. А де був дим їх? — В скелях; там вони і жили, доки не погнули.

598. Т Е Ж [л. 258].

(„Сказка, що злоді хтіли вкрасти у чоловіка сало“).

Було три чоловіки, і всі три — так, як еден: една мова, едно лице, совсім подібні еден на другого. Кажут: „Ходім-но ми в світи красти -розбивати, бо вдома ніц не висидимо“. Ідуть вони, ходять, розбивають, крадуть. Але еден накрався багацько. Думає: „Піду додому“. Прийшов додому, оженився, хозяює, бо має за що. Але якось, може в рік, може в два, приходять до него колеги, що з ним товаришували. Прийшли — его не застали. Кажут [до его жінки]: „Дай боже добривичір!“. Та каже: „Дай боже!“ Приглядаєся, а вони оба подібні до єї чоловіка. Вийшли вони на двір і в сінях зобачили сало. Іден каже: „Висит!“ Другий каже: „Най! най висит! то наше воно!“ І пішли, а приходит чоловік. Вона питаєся: „Ти де ходив?“ Каже: „До сусіди“. — „Бо ту якісь приходили такі, що совсім подібні до тебе, і казали, що висит [сало]“. — „Ну, я знаю, які то: то мої колеги“. І взяв сало здіймив, положив на лавку, бо [знає, що] вони вкрадуть. Але тіі приходять по сало, — нема его: „О! кроть его матір! ми его [таки] вкрадем!“ Взяли повипускали... *).

*) Як бачимо, цю казку записувач не дописав. М. Л.

599. ЯК ХИТРИЙ ДЯДЬКО ВБИВ ТЕЩУ СВОГО БАГАТОГО КУМА І З НЕЇ НЕЖИВОЇ ЗАБАГАТИВ [л. 574].

Бо то був чоловік багатий і мав при собі тещу. І другий чоловік, бідний [кум], ходив до него на роботу. Богач поїхав з жінкою в поли, а бідний іде до богача, [щоби] той ему дав хліба. Дивиться того богача теща, що він іде, — і сховалася в скриню: чи ни буди він красти чого? І той дивиться: нима в хаті нікого. Вийшов: на горі нима нікого! Прийшов до хати. Відворає скриню, а тая теща — в скрині, і коло неї макогін: думала, що, як він буди що красти, і буди бити его. А той взяв і бабу забив, і взяв набив сира в писок, ніби вона ся вдавила, і сам пішов додому.

Приїзжає той [богач] з поля. Питає за мамою. А до скрині пішла жінка. Дивиться: мама вижива, вдавилася сиром. І каже чоловікови: „Що ту з нею робити?“. — „Треба піти до кума, і я ся з ним поражу, і може він єї сам закопає без попа“. Прийшов [до кума] і каже ему. Той [кум] каже, що „я закопаю“. І в вечер взяв на плечі, заніс в ліс, і пригорнув листьом. І вночі назад єї приніс до дому [того богача] і висадив на стіжок: скинув три копії пшиниці, підпер бабу вилами, — і тая стоїт. Той [богач] дивиться, що мама на тощі, і пшиниці пів стіжка скинула. Біжит до того кума і каже, що „мама прийшла назад!“. — „Ну, то треба дати якому бідному тоту пшиницю“. — „Ну, то заберіт собі тоту пшиницю, іно заберіт собі маму!“ І той знов припорпав єї листьом і забрав собі тоту пшиницю.‡

На другу ніч приніс тую бабу з ліса. А тая баба [як жива була] годувала кабани. Він взяв порізав їх і посадив бабу на кабані, і дав єї [в руки] ніж, — і тая сидит. Вийшов той на двір. Дивиться: мама кабани порубала. І той бире і іде до кума і каже ему. [А той каже]: „Ну, то то єї частка. Дати тії кабани бідному, то вона ни прийде більше“. — „Ну, то занісіт і закопайти єї, то заберити собі кабани“.

На третю ніч приніс він знов бабу додому і посадив бабу на коня, дав єї нагайку і прив'язав єї, — вона сидит. Той [богач] встає рано. Дивиться: мама на коні сидит. І він настрашився, і біжет до кума і каже ему: „Ідіт до попа, ней піп єї поховає, бо вона ходит“. [Той кум пішов до попа]. Піп старий [і не міг ходити: повертає той до кума] і каже ему, що „ни хоче піп прийти“. — „То возьміт коняку і поїдьти“. І той дав попови кобилу. І піп приїхав і дивиться, що вона гирцує на коні. І кум випустив з бабою коня до попа. [Той кінь кинувся до кобили, на якій піп їхав. Піп] дивиться, що баба за ним біжит, — та давай втікати. І той оглянися: біжит баба — і ще лутше втікає. І баба десь ся зачіпила і впала. Піп дивиться, що нима саби, приїхав додому. Захорував піп — і вмер.

600. ЯК ХИТРИЙ ДЯДЬКО ПЕРЕМУДРУВАВ ЖИДА Й ПАНА [л. 282 зв.]

(„Сказка, що мужик Кондрат паном остав“)

Був то собі бідний мужик. Допіро, він прийшов до ориндаря і все пив горілку [і казав, що разом віддасть, бо якусь штуку має]. „Ну, Кіндрати, чому ти міні ні віддаєш рубля? Ну, ну, Кіндрат, покажи-но, яка в тебе штука є“. — „Я маю дияминтове сідло“. — „А ну, ну! приниси!“ — „Ой, чидай-но! я принесу, али дай-но горілки“. Він як зачав жида манути, то напив на п'ятьдесять рублів. — „Ну, Кіндрати, принось тое сідло“. — „Не, перши ходи до пана; як пан осудит, то тое і дась“.

Прийшли до пана. І вбрався жид, як має бути, а той мужик каже: „Пані-ориндару! дайти ж міні в чо ся вбрати, бо я ні піду такий обдертий“. І той вбрав его, як має бути.

Приходять до пана, а жид: „Дзінь добрий, пануню!“ — „А що там?“ — „Ой, хлоп каже, що має золоте сідло. Ну, то я в него куплю. Що то? в мене гроший нима?“ А чоловік каже: „О, дивіт-но-ся, пани! Він каже, що в мене є сідло дияминтови. Він ще скажи, що і кожух его!“ — „Герсту! таже ж мій!“ — „Ну, дивітсья, пани! і то ж не біда?“ — „Піде проч, жиду! що то? він в мени ні господар, щоби він в мене ні мав кожуха?“ І витрунув з покою.

І каже пан: „Дай горілки, слуга“. Приносить льокай горілки і дає Кіндратови горілки. І каже [пан]: „Ну! піде, Кіндрати, та принесе тое сідло“. — „Пани милостивий! а ви ж маєти тільки [гроший міні заплатити? А у пана є три міліони, щоби пан міні [заплатили?“. — „Ну, Кіндрати, знаєш ти що? я тебе опишу, що ти мій брат, і я тобі даю сило і хліб, а я на тое сідло упадаюся і поїду в друге сило“. — „А! то міні можна его скоро принести. Али робіт-но який лад“.

І той [пан] пише бумаги, що „я свому братови [записую сило“ і післав в синат. Синат пише, що „виїзжай з того сила в їдні мінуті, бо то твого брата сило“. Закликає Кіндрата*) до себе пан, і каже: „Вже вийшли твої бумаги, що то твоє сило“. — „А я, пані, знаю? ней-но пан дадут міні, то я піду до попа та пиречитаю“. Пан ему дав. Він пішов до попа. Піп читає і каже: „Та ти счастливий! та то на тебе сило спадає“. — „Таже я хочу, щоби то мое було“.

Приходить до пана і каже: „Дайти ж міні сурдут і штани“. І прибрав его пан, і каже: „Іди та принеси міні сідло“. — „Яке сідло?“ — „А тое, що у тебе є!“ — „Ну, або міні ні треба сідла? Таже міні треба їздити. Та ще і скоро вибирайся, бо я тебе вижену!“ Пан дивитсья, що нічого ні зробит, і запригає коні і виїзжає з дому. А Кіндрат до сеї пори панує.

[Диви у нас вип. 1-й, відд. VIII, ст. 94–95, № 150 та відд. IX, №№ 398 та 399, ст. 256–258].

*) В оригіналі, помилкою „Івана“.

601. ЖУЧОК-ВОРОЖБИТ [Чуб. т. II, ст. 646: Пророкъ].

(„Сказка, що мужик хотів звати лавські трунки“).

Був ту чоловік бідний [і звали его Жучок]. І хотів знати, що пані їдять. І каже: „Я ся вчиню пророком“.

І пішов в світи і зачав ворожити. Заходить до коршми, а в тій селі згубила пані сигнит дорогий. І дали пані знати, що є такий пророк, що може відгадати, де він. І пані присилає по него бричку, і просит его до себе, і питається его: „Чи можеш ти сказати о моїй згубі?“ А він каже: „Можу. Но мені дайте станцію особну і трох льокаїв до ослуги. За три дні я вгадаю, де він подівся“. Дали ему що їсти і пити [і сказали: як не відгадає, то повішають].

На перший день стає льокай до ослуги; і той ворожбит кладеться спати і каже: „Господи, слава тобі! вже еден“ [значит, еден день минув]. А той льокай думає собі, що „він уже знає, що ми его вкрали!“ На другий день — другий льокай до ослуги. Той знов каже: „Господи, слава тобі — вже другий“ [другий день минув]. І на третій день стає третій льокай до ослуги, і той знов каже: „Ну, вже єст три!“ [і журиться, що его взавтра повісят].

А тії радяться, що „треба перед ним признатися“. І стають рано [і їдуть до него] і просять, щоб він не казав пані. А той [як почув, що вони їдуть]—думає, що вже їдуть его вішати; бо він нічого не знав. І він каже [їм]: „Добре, що-сьте мені сказали“. І він каже: „Візьміт той сигнит, і киньти на стежку, і вважайте, хто его візьме“. [Вони так і зробили, — і той сигнит ликнув ендик]. А паня питається: „Скажи мені за сигнит!“ А він каже, що „пані він ізлетів із пальця, і ендик его ликнув“. — „То покажи ж которий“. А він бере і показує [бо льокаї его назначили]. Пані зарізала того ендика — і знайшла сигнит. І каже паня, що „він добрий пророк!“ і дала ему надгороду.

А пан пожаловав тої надгороди. І злапав жучка і накрив его тарілкою, і каже: „Коли ти знаєш, де був сигнит, то відгадай мені, що ту єст!“ А він [звали его Жучок] заламає руки і каже: „Ах, несчастний Жучку, — попав-ись-ся панови в ручку!“

І той відтогді знав трунки панські.

602. ЯК ЧОЛОВІК, ЧЕРЕЗ ХИТРОЦІ, ДОБРОБУТУ ДОБНВСЯ [л. 262].

(„Сказка, що піп діставав овець з води і втопився“).

Був ту чоловік і жінка. Мали вони корову дуже тлусту, і дали єї на ніч що їсти, і сами пішли до коршми пити. А люди пішли і зарізали тую корову. І він прийшов с коршми, — вже нима корови, но зарізана. Він взяв здіймив шкіру і несе на ярмарок продавати.

Але їди через ліс. Положив під дубом і дзюру продер; а ворона влізла тудя. І він єї злапав, і їде далі.

Зайшов до хатинки в тім самім лісі і просится переночувати. Али жінка не хтіла, каже: „Нима чоловіка вдома! Я сама не прийму, а чоловік поїхав до млина“. А до неї ходив піп і дяк. І но прийшли до неї, — а чоловік приїхав. А вона вже напикла їсти і пити, вони принесли горілки і вишняку — і но сіли вечерати, а чоловік на порі приходит! І вони влізли під постіль, а жінка — [поховала страву і горілку] і каже до него: „Возьме там собі в пецу мамалигу“. — „А помастити нима чим?“ А вона каже: „Там ест трохи масла, і їж с тим чоловіком“. [Бо чоловік той также тут]. Али він потиснув ворону, а ворона кричит. [Господар питає]: „А то чого вона кричит?“ — „Бо там єї печеня в пецу [пахни]“. І він знов потиснув. [Вона знов крикнула]. — „А то чого вона кричит?“ — „Бо ще ест пероги в пецу!“ [І він ворону знов потиснув]. І вона знов кричит. — „Ой, там еще під піддошкою горілка і вишняк!“ [Взяв це всьо господар] і зачали їсти. Вичерают, али господар каже: „Чоловіче! міні чогось все жінка слабує“. А той каже: „Що мі дась? то я тобі єї викурую“. Він каже: „Дам тобі корову і кобилу“. І він [той чоловік] казав заварити окропу, і буде [его] жінку лічети. Той заварив. Він бере і хлюпає [окропом] попід постіль, а піп і дяк каже: „Ой!“ А той по тому с цілим горшком на них вильяв, — а піп і дяк вцеки! То [господар] но тільки попав попа сукирою, а дяк втік. І той тогди ему дав корову і кобилу. І іде [він] додому.

Приїхав і дає другому [попови сховати] замість гроший лайняків повні роздрухи і каже: „Тогди міні винисити [оті гроші], як пес забреші“. І пес забрихав, — а вони до роздрух. І хотіли ему винисити, дивляться: а то лайняки! І тії взяли тоє викинули, а гроший насипали, і винисли ему. І він повіс додому. Приніс додому і кажи: „От, люди! я маю за лайняки гроші!“.

І тії радятся: як его втопити, щоби гроші взяти? І вони его взяли в мішок і пустили в яр. Али надходит якийсь лях і жени дві стаді вовец. І [почув, що в мішку хтось ест і] каже: „А то хто?“ — „А то я!“ — „Чого!“ — „Ой мене хочут за пана вибрати, а я не хочу“. — „На-тобі двіста вовец, а я влізу, і я буду паном“. І той взяв вівці і жени додому, а люди кажут: „Ото яких пригнав вовец!“ [Він повідає: „А там, де ви мене топили, то там їх дурно дают“].

І всі ідут топитися. А на остатку веди попадая попа за вівцями. І вчіпила ему камінь і пустила его в воду і каже: „Тільки, добродзею, самих гарних“. Али вона чикає: нима попа! І каже: „Буде, добродзею, з нас! вже ідіт!“ І таким способом всі ся люди [там] витопили, а він собі жив, як пан.

[Пор. у нас № 550, 551 ст. 464—470 та № 589, ст. 533].

603. ЯК ДУРНИЙ ЧЕРЕЗ ХИТРОЦІ РОЗБАГАТІВ [л. 378]

(„Сказка, що пан мав 3 сини, і Іден був дурний, і він того дурного відігнав від себе, і дурний в Іднім лісі набрав гроший 4 брики“)

Був то такий пан і мав три сини; два розумних, а третий дурний. І він того дурного відігнав від себе. І той іде в світ, і надибав

ще такого їдного. І ідуть вони. І той дурний пропив шматя з себе, і взяв на себе сак і капці жидівські, і іде. [А другий—ніби его „льокай“].

І прийшли оба на трактер. І той каже трактерник: „Як ся називаєш?“ — „Пан староста Сятковській, варшавської моди“. І каже: „Варити мнї на сто чоловік їсти“. І тїї варат, і дає ему [трактерник] чай. І [він каже: „Я іду до того і того сила напротів свого богаства: я маю штири брики, по четверо коний“]. І той там жие два дні, три дні, і той [трактерник] потримав его. Але его дочка каже: „Чого так ся пан Сятковській журит?“ — „Ет, панно! ~~жме~~ звітки жити“. І вона ему дала горниц гроший, і той дав [сховати своєму] „льокайови“, і прийшло по вечері, взяв дручок в руки і без ~~вїно~~ втік. І до тої панни ходив ксьондз, і здиває его на дорозі. І давай [він] бити ксьондза. І взяв того ксьондза обдер до сорочки, і взяв ся сам вбрав. І приходит до тої панни, і справився коло неї: і—но піся півночи. І, по своєму ділі, він бере і іде до свої станції. І вона ему дала [перед тим] горниц гроший, — і він висипав на стіл, і сам спит. Прийшов той трактерчик. Дивится, що багато гроший, і каже льокайови: „Буди свого пана!“ . Той збудив і пообїдали. Росплатився з трактерчиком — і вже ідуть далі.

І надивають чоловіка на дорозі. І той чоловік нисе мішок. І каже пан Сятковській: „Продай мнї той мішок!“ . І він ему дав рубля, і взяв мішок. Іде. Али надивали вішалника: взяли его в мішок і ідуть. Али прийшли в ліс. Вогонь горит. І при тїм вогні сидит дванайцїть розбійників, і кождий своє м'ясо наріже, смажит. І прийшли вони туду: — „Добрий вечер!“ . — „Дай боже здоровля!“ . — „Що ви робити?“ . — „М'ясо пичемо“. — „Ну, то і я собі спечу“. І той бере і пиче того вішалника. А тїї злодії повтікали, — іно він їдного тримає за руку. І той розбійник просится в него, і каже: „Я тебе заведу до льоку, і набире собі гроший!“ . Той приходит туди, — а там багато гроший, і чотири брики, і до кождої по четверо коний. І вони запрягли коні і ідуть.

Заїхали до того самого трактеру. І той пан Сятковській заїхав до того палацу. І він як зачав ся балювати, і вожинився з тою панною. І панував, і до сеї пори ще панує.

[Див. у нас № 549, ст. 461—464].

604. ЯК ХИТРИЙ ДУРЕНЬ ДИКИХ СВИНЕЙ НАЛОВИВ [л. 467].

(„Сказка, що дурний чоловік забив сто диких свиный“).

Було трох братів: два розумних, а третий дурний. І дуже бідні були, що навіть і ни мали в що ся пирибрати. І тїї розумні мали просо під лісом, і щось їм все стовкало. Али беруть вони ідуть на ніч.

Пішов першої ночі старший, — і ни знав, що то стовкає, бо заснув. Прийшло на другу ніч, пішов середущий. І той заснув і не допильнував. Прийшов рано додому і каже: „Щось такого неби на збитки! той самий полукіпок обсмикало, на котрім я слав!“ .

Али дурний каже: „Чикайте, братя, я вам допильную“. А ті розумні кажут: „А де ти, дурний, допильнуеш? Коли ми ни допильнували, то і ти ни допильнуеш“. — „Ет, що ви кажети! я нипримінно допильную“. І взяв собі тютюну і виликий бучок і іде.

Прийшов на поле, положився спати і спит. А надо дним встав, сів собі в полукіпку, і накрився снопом. Приходять дикі свині — і просто до того полукіпка ідут, де він сидит. Прийшли і обступили навколо і їдят. А той помаленько простер руку — і злапав маленьке порося за ногу, і далі з ним втікати! А ті свині — за ним! І іно приступлят до него, а той бучком і заб'є. Досить того, що порося кричит — і всі свині збігаються з ліса. І той помаленько прибіг додому з тим поросятком і виліз в хліві на платву. А ті свині — всі за ним до хліва. І як вже всі вбігли, він тогди тое порося кинув на землю. І свині всі до поросяти, і давай дерти, — а той помаленько скочив з платви, вибіг на двір і запер двері і закрутив.

Приходить до хати, а ті розумні его питаються: „А що, дурний, допильнував-їсь?“ — „Ну, або що? таже ж допильнував-їм!“ І ті з него сміються, кажут: „О, чому не? Коли ми-розумні ни допильнували, то і ти дурний ни допильнував!“ — „Ну, то ідіт та подивітсь до хліва“. Тії виходять, дивлятсь: більше зо сто диких свиний. І тогди владувалися, а дурний каже: „Запрагайти воли, та ще поїдемо на поле, то ще більше привезимо“. І ті запрагли три вози волів і ідут на поле. Приїзжают. Дивлятсь: більше ще побитих, як в хліві ест. І тогди привезли додому, попродали, і зробилися богачами на ціле сило.

605. ЯК БІДНИЙ ЖИД, ЧЕРЕЗ ХИТРОЩІ, ДОЧОК ЗА РАБИНІВ ПОВІДАВАВ [л. 458].

(„Сказка, що жид голі дочки повідавав за рабінів“),

Бо то в єднім [селі] був жид, — такий, жи мав девіть дочок, а такий бідний, жи ни мав, жиб [їх нагодувати]: ни мав звітки жити. Али жадне з них і сорочки доброї ни ма[ло] на собі, так що рубці звязуют. Тії дочки вже виликі, так що вже пора віддавати; а всі на пецу сидят, бо встид се на світ показати. Ходит він по зарібках. І, хоць що заробит, то принеси додому, ззідят, та й знов нима. Нарешті вже з тої біди сам ни знає, що робити! Докучила му та біда, бо, хоць що заробит, зачне собі чим гандлювати, то все му се ни щастит. Челядь вилика, бо, жиб він хтів їх пороздавати на службу, то нима в чім на перший день. Аніхто ни хочи пожичити, бо нима на що. І Бога [він] просит, жиби му в чім допоміг, — і Бога впросити ни можи.

Що ж він робит з тої біди? Виліз на пец і лижит. Лижит еден день, лижит другий. Жінка сваритсь: „Чого ти лижиш? чому ти ни ідеш дещо робити? Хліба кавалка в хаті нима, а ти вже се зробив

нидбалиця! Ніц ни думаеш о біді, щоби-сь і згинув!“. Він повідає: „Ней вже згину! Єднако: щоб я кілько робив, то нима ніц с того, ни дає Бог щастя. Ніц вже ни буду робити, доки ни згину, бо видно, жи я вже ни вийду з тої біді“. І таки ни встає. Жінка плачи: „Де то! нима нічо! ні хліба кавальчика, ані чим запалити,— а він з тої біді так ниби удурів“. Як взяла она его гризти, встає він; можи, мав які капці,— взувається і іде в світ. Де прийде в сило, випросит хліба, ззість,— та й знов іде далі.

Прийшов він до єдного міста,— можи було кілька миль,— де его ни знають. Просится в жида на ніч. І той жид повідає до жінки: „То ней пириночує“. Де они его приймили. Сидит він, говорить дещо. Питаються его, звітки він і що за еден. Він повідає, жи „я, кажи, з такого-то міста. Був-им купцем, накупив-им товарів багацько, стратив-им на тім,— і на таку біду пирийшов, що й кавалка хліба нимає. І вже так бідую кілька літ“. Росповідає еден другому о різних своїх интересах. Де они зговорилися аж за рабіна. Повідає той господар дому до того бідного: „О! наш, кажи, рабін дужи богатий, так що ту блиско нима нігде такого богатого. А ни має [дітий], но єдного сина“. Наговорилися, полягали спати.

Прийшло рано. Встав той бідний, помолився Богу. Де і тії повставали. Просит він того господаря, щоби пожичив ему задягнутися в що, бо він має інтерис до рабіна. А той жид був тожи богатий, ладни мав вбраня,— і, як то жиди стоять еден за другим, і пожичає ему. Той жидиско вбрався, іде. Приходить до того рабіна; а був [він] розумний, тільки що бідний. Так той рабін дивится, що який купец. Приймає его, говорат з собою. Питається рабін того жида: „Чи здалека?“ Він повідає, „жи з такого-то міста купец“. Али зобачив того сина, що вже пора жинити,— і повідає до того рабіна, як то вони по своєму шваргочут: жи кажи „в мени єст дочка: жинім їх“. Так той рабін повідає: „Жинім!“ І як то жиди сами сватаються: записав собі той рабін, в якім місті і на який час вісіля. Та й пішов той жид, прийшов до того господаря, скинув тое вбраня. Нічо нікому ни кажи, подякував тому жидови, а свої лахи знов взяв на себи, та й пішов. Досить, жи він таким способом всі дев'ять дочки посватав, а всьо за рабінів, і то за богатих. І геть позаписували собі, тії на яку пору; а всі в єдну пору посватав. Прошло то кілька час: ни так то се робит хутко, як се говорит. Приходить він додому, ніц ни кажи жінці, вилазит знов на пец і лижит. І повідає жінці: „От-им ходив скрізь, і нима де ані що заробити, і ніхто ни хочи поратувати“.

Прошло тому кілька час, [прийшла] вже тая пора. Ідут тії молодці. І всі девіть приїжджают до того міста. Питаються: „Де ту такий жид?“ бо записали собі, як він се називає. Показуют їм, жи, кажи, в тій хатині“. Заїжджают они перед тую хатину. Жидівка зобачила,— змішалася: що такого? який заїжджают бриками, кочами! Сама ни знає, що

такого! Зачала шварготіти до свого чоловіка, а тії дівки повтікали на пец в сам кут. А той жид повідає до свої жінки: „То мої зяті!“ Вона се з ним сварит: „Що ти плитеш?! чи ти вже з тої біди одурів, чи тобі що такого?“ Приходять они до хати. Той їх витає, просит їх сідати, говорить з ними. Посідали они. Див'яться: біда. Поглядаються єден на другого: що такого? А тая жидівчиско встидається. Кличи він єї до сіний і повідає: „Треба би їм дати що їсти“. Вона і говорити собі ни дає, бо нима що! Ніц нима, іно когут, що она купила на сабаш. Бире она того когута і посилає [одну свою] дівчину до різника: „Ней, каже, заріжи, то хоц звару їм росолу“.

Нисе дівчина того когута до різника, [вдалося] тому когутови видиртися з рук, та й давай втікати! Вона — за тим когутом! А був ліс блиско під містом. Той когут — в ліс. Вона за ним собі в ліс! Так бігає за ним по корчах! Той когут — на липу; а була в тій липі дзюра, так він в тую дзюру, і вже нима! Так вона плачи! Драпається на тую липу. Вилізла, вложила руку: єст когут, — али що се порушає [він] в тій дзюрі, то щось дзиленькає. Витягає его звідтам, втішиласе, жи злапала, і думає собі: „А ну, я погляджу, що там дзвонит“. Вложила руку, — гроші! Мала фартушок коло себи: бире в той фартушок, та й бире. Досить, жи она набрала повний фартушок самих дукатів. Злізла, біжит додому, вже й ни нисе того когута до різника.

Приносить додому, викликає, матери показує. Мати се дужи втішила, — викликала чоловіка, показує чоловікови. Так він се втішив! Мали скринчинку, зсипали в комірчині. Зараз взяв кілька, побіг на місто, накупив всього, чого іно потрібно, приносить додому, приймає їх. Жінка варит. Побіг він знов в місто, понабрав всього на вісіля для своєх дочок. Згодив кількох кравців, роблят виправу. Так се жиди дивуют, де він того бире. Наймив дім такий, що кілька покоїв; накупив начиня різного, наймив кухарок: варат, пичут, приготовляють. Жид приходит додому, вже смілий так говорить. По тому кличи їх [зятів] до комори, показує гроші і повідає: „Ви ни дивіться, що я такий бідний! Я маю для дочок своєх посаг, іно я нікому се ни показував“. Тії дивляться: правда, повна скринька самих дукатів!

Допіро виде їх до того дому. Там вже їдять, п'ют. І но ни бачат тих дочок, і повідают до свого тесця: „Де ж ваші дочки?“ Він повідає: „Зараз поприходять!“. Побіг до кравців, поприносив їм вбраня, казав се їм повбирати. Приводит всі девіть. І котрой подивився, то каждому се подобала каждая, бо всі ладні.

Допіро, вісіля гучне. З'їжджаються батьки, матери. Дивляться: єст всьо, чого іно потрібно. Плещут, їдять, п'ють. Сходяться жиди з цілого міста, зглядаються: „Що такого? жи такий був бідний, жи сорочки ни мав на собі, а тепер так всьо має, і всі дочки разом відає, і всіх за таких богатих!“ Чим они се дужи дивували.

Прийшло по вісілю, дав кожній посаг, і сам мав звітки жити до смерти. І таким зробився богачом, жи в цілім місті ни було богатшого по над него.

606. ЯК ДВОЄ БРЕХУНІВ-ДУРИСВІТІВ У ЛЮДЕЙ ГРОШІ ВИМАНЮВАЛИ [л. 575 зв.]

Бо то чоловік оре плугом на полю, і хлопиц коло него воли гонит. Іде чоловік і питаєся: „Батьку! чи ни котився ту млинський камінь?“. А той хлопиц каже, що „ще наша сучка облизувала его“. І той [чужий чоловік] дивится: вдаєтся брихня! І чикає на того хлопця, жиб як підмовив его з собою. І на полудне пустили воли, і плугатар ляг спати. І той [чужий] чоловік каже [до хлопця]: „Ходи зо мною, то будиш лутше жити“. Пішли вони. Той [плугатар] про-будився,— нима хлопця!

А тії пішли. І той хлопец каже: „Я піду ззаду, а ти іди вперед“. — „А ти говори за мною!“ („то значит: „побріхуй“). І той іде вперед, а хлопиц за ним. Ввійшов він [без хлопця] до коршми, і кобіта доїт корову. І той чоловік заглядає коло тої корови і питає: „Що ти робиш? То у вас корова така?“. — „А в вас ни такі корови?“. — „В нашім краю корови доят в катки, а молоко в долини зливають“. А тая каже ему: „Ниправда!“. І мужики кажут, що „ниправда!“ А [той] каже, що „я даю п'ятьдесять рублів, як то ниправда“. Тоті кажут: „А як правда, то ми дамо“. І заклалися, і збираються їхати туди. Али їдут до Бардичова. Здибают того [хлопця] на дорозі, і питає [коршмар]: „Звітки?“. — „Я з за Бардичова“. — „Ішов же ти через Бардичів?“. — „Ішов“. — „А там, каже, молоко зливають в долини?“. — „Я, люди добрі, того ни видів. Але я ішов через Бардичів, і купив за гріш масла, і найшов [в нім] кінське копито, що кіньми масло б'ют“. І тії думают: „Правда, що там так ся робит!“. І вирнулися назад. І виграли [чоловік і хлопец] п'ятьдесять рублів.

І знов так ідут. І він [без хлопця] прийшов до коршми. Шинь-карка криши капусту. Він заглядає і каже: „Що ви такого робити?“ — „Ну, або ти ни знаєш? капусту кришу!“ — „А то в вас така капуста?“. — „Така!“ — „[А] в нас така, що їдним листком сім вір вкриє*“). І мужики зачали ся сварити, що то ниправда, і вони пішли о п'ятьдесять рублів в заклад. І бирут ідут до Бардичова. І здибают того [хлопця] на дорозі, і питают: „Звітки?“. — „Я з-за Бардичова“. — „Ішов ти через Бардичів?“. — „Ішов“. — „Ни видів ти такої капусти, щоби сім вір листком вкрила?“ — „Я тої капусти ни видів, але здибав-ем, як везли люди до двора осьми волами качан“. І тії думают собі, що правда,— і виртаються назад, і дают ему п'ятьдесять рублів.

І ідут [чоловік і хлопец] дальше. Приходить він [без хлопця] до коршми. Кобіта кришит гарбуз, і він питає: „Що то такого?“. Вона каже, що „гарбуз кришу“. — „А в нас такі гарбузи, що як проїла

*) «вір» = «фір». М. Л.

свиня дзюру, то я цілий день бігав [в середині гарбуза] і насилу вигнав*. І тії закладаються о п'ятьдесять рублів, і ідуть до Бардичова. Здибають того [хлопця] знов, і питають: „Звітки?“. — „Я з-за Бардичова“. — „Ішов жи ти через Бардичів?“. Він каже: „Ішов“. — „А ти ни видів таких [великих] гарбузів?“. — „Я їх ни видів. Али я входжу до коршми, прибігає чоловік і каже: «дайти горівки, бо я цілий день ни їв». Шинькарка питаєся: «Що-сь робив?» — «А як свиня проїла в гарбузі дзюру, то я цілий день виганяв»*. Тії подумали, що правда, і дає ему [коршмар] п'ятьдесять рублів.

І дальше вони ідуть. І зайшли знов до коршми. І питають [его]: „Звітки?“. — „Я з Бардичова“. — „А що ж там чути?“. — „В нас навіть і води нема, всьо повигаровало“. Тії кажуть: „Не, то неправда“. — „Ну, як то неправда, я даю п'ятьдесять рублів в заклад“. І тії дають, і бируть вони і ідуть до Бардичова. І знов того самого [хлопця] здибали. Питають: „Звітки?“. — „Я з-за Бардичова“. — „А ішов ти через Бардичів?“. — „Ішов“. — „Що ж? там є вода? — „Ні, я там ни видів води, али як-ім ішов там, три дні води ни пив. Ішов-им через долину, — і знати, що колись вода бігла. І там була риба пичена, що спиклася від сонця. І я тую рибу взяв, то три дні їв, і ще кавальчик маю“. І тії думають, що правда, і дали їм п'ятьдесять рублів.

І тії посля зробилися богачами і господарували.

607. ЯК ШТУКАР-БАЛАКИН ЦАРЯ ДУРИВ*) [л. 399 зв.]

(„Сказка, що у цара був такий штукар, що він вмер [і] ожив“)

Бо то був у цара енерал, називався Балакин, і різні штуки показував.

Али каже ему цар: „Зроби мині так, щоби мині зібрати сто п'ятьдесять дідів, бо я буду обід справляти“. А він розказав всюди, щоби непріменно всі діди були у короля на обіді. І король питаєся: „А ест?“. — „Ест“. І ходит собі помижи них той енерал, і кождому мідлюю во[ло]ся прогортає.

І государиня каже: „Чому ваша ніколи жінка не прийде?“. — „Вона ни приїде, бо вона глухая“. Приходить додому і каже свої жінці: „Просила тебе государиня до себе, іно до неї треба добре кричати, бо вона глухая“. І приїздит ідна до другої. І та думає, що та глуха, а та думає, що та. [Почали балакати, та так кричат одна до другої]. Цар тоє почув, і приходить туду, і каже: „Що такого?“. Балакина жінка каже, що „я кричу, а цара жінка глуха“. А та [государиня] каже, що „ти глуха!“. І каже цар: „Ну, то так Балакин зробив?“. І розсердився цар на него, і наказав Балакина через строй пиригнати, і дав знати до міністра, щоби его пиригнати через строй. І він тоє вчув і приїхав до другого міністра [і каже], що „ви мое

*) В щім нашім варіанті російський „шут-Балакирев“ зветься „Балакин“. А. Е. Кримський в своїй обробці Кловстонових „Народніх казок і вигадок“ (Львів, 1896, ст. 78) зазначив в українському варіанті „Балакир“. М. Л

місце зазіматти, бо я поїду за границю". І взяв Балакин скрився, а той міністр приїхав на тоє місце, куда мав їхати Балакин. І того міністра пиригнали через строй. А Балакин приїздит до цара. І питається [его цар]: „Що? тебе прогнали, Балакин, через строй?". — „Не, то якогось другого перигнали".

І каже Балакин до свої жінки: „Іди до цара, ней дасть гроший мене поховати". А сам ляг в трумно. Прийшла его жінка до цара і просит гроший на погребеніє Балакина. І взяв дав єї кілька тисяч гроший, і іде до него на погріб. Приїздит тудя, дивится: правда, що вмер. І поховали его з музикою на цвинтарю, як має бути. А він, як іно цар вийшов, то він виліз з того трумна і сховався, а тоє трумно порожне поховали. І в кільканайцять день у цара були вості. І він [Балакин] вже [в]сунувся під стіл і сидит. А цар каже: „От мій Балакин вмер. Али, щоби міні его хто вирнув, то я би ему дав гроший багато". А той сам вилазит і каже: „От, я ту сам прийшов!". Ту зараз ся втішили і балюються.

Али може в рік, а може і в два, він взяв вложив свою жінку в трумно. Іде до цара просити гроший на погріб. Допіро, дає цара жінка кілька тисяч гроший, і іде сама на погріб. Взяли поховали его жінку. Посл дознається государиня, що Балакина жінка єт вдома, і каже до него: „Балакин! твоя жінка єт вдома?". — „Є". — „А то чого?". — „Бо нас там ни приймают!".

І він вкрав шубу із цара. Огляділися за шубою, — [нема]. І цар закликає Балакина і каже: „Ти вкрав шубу?". — „Я". — „А де ж ти подів?". — „Продав". (І він продав тую шубу їдноралови, і їднорал купив). І цар ему [Балакину] дав за тоє дванайцять дубин по плечох. А він прийшов до того їнерала і каже: „Іди до цара і бире [з собою] тую шубу". І той бере і іде. І нидалеко цара взяв Балакин того єнерала за вухо, і дав ему при тій царовій хаті дванайцять дубин по плечох. Цар вибігає: „Що то такого?". — „От він вашу [шубу] вкрав".

І каже цар Балакинови: „Привести попа до мене". І той его привів, і [сам] ще паладну[ва]в яйці в куті в кошику — і сидит на них. Приходить [пип] до того Балакина: „А є цар вдома?". — „Є". — „А можна іти?". — „Е, не! ни можна! Лутше я піду, — али ти, на, сїдай на тії яйці і сиди". І пип сів і сидит. Прийшов Балакин до цара і каже, що „хоче пип висидіти курчата". Цар вийшов. Дивится: правда! і сміється з того попа. І таким способом пип сидів на яйцях п'ять місяців. І як яйці засмирділися, то тогди пип встав.

608. ЯК КОЗАК, ПЕРЕХИТРУВАВШИ ШИНКАРЯ, З БІДИ ВИПЛУТАВСЯ

[л. 454 зв.]

(„Сказка, що шинькар вкрав у козака сідло")

Бо то посилав пан козака з листом о кілька миль. Али як він звідтам повиртав, — і заїхав до корчми на ніч. Приїздит він до корчми,

питається шинькара: „Чи можна би ту пиринувати?“ Шинькар повідає: „Можна“. Так той козак завів коня на підсіня, прив'язав, дав їсти, розсідлав, положив сідло на жолубі, позасував двері. Приходить в корчму, випив собі горівки, може мав що — закусив. Говорит дещо. Питаються его: „Звідки?“. Він повідає, жи „-м їздив з листом від пачі в таке-то село — і повертаю“. Посиділи. Гет-гет, в ніч, пішов козак подивився до коня, чи має що їсти. Прийшов, положився, та й спит. А шинькар пішов вночі на підсіня та й вкрав сідло.

Козак рано прибудився. Вийшов, дав коньови їсти, обчистив. За сідлом, — нима! Скрізь зглядів по підсіню, по горі, — нима! хтось вкрав сідло. Знає, жи ни було нікого, іно шинькар та й він, — і сідло пропало! Приходить, питає шинькара. Шинькар повідає: „Я, каже, ни бачив!“. Так се той козак журит: „Панське сідло, ... а ту ще далеко їхати додому!“ Ходит, думає. Брав би се до того шинькара? — боїтсья, бо ни знає акуратні, хто взяв. І вже думає так додому їхати.

Али прийшов, випив собі горівки та й так [до себе голосно] повідає: „Чикай, сто тисяч в твою матер! Зроблю я так, як мій батько зробив!“ А той шинькар се настрашив: ни знає, до чого він тое сказав. Пішов собі на підсіне, буцім корові їсти давати, та й за тое сідло, та й положив під жолуб. Козак виходит. Дивитсья: лижит сідло! Втішивсья, осідлав коня, сідає і їди.

Али той шинькар — цікавий, щб то его батько зробив. Вибігає за тим козаком і кличи: „Чоловічі! чоловічі! чикайти-но! Щось маю казати!“. Той козак став, питаєсья: „Чого ви хочити?“ А шинькар повідає: „Скажіт міні, що ви хотіли робити, жи-сти казали: зроблю я так, як мій батько зробив?“. А козак повідає: „А що-ж? так ся зробило, як міні: були при дворі так, як я, і посилав їх пан з листом. І, як повиртали додому, заїхали до корчми на ніч, та й їм такжи хтось сідло вкрав. Али жи далеко було додому, то они зав'язали в'язаночку сіна, положили на коня, і так додому приїхали. І бувай здоров!“ Та й поїхав. Шинькар пошкробавсья в голову і думає собі: „О, сто ж твую маму із філютом! Щоб я був знав, що ти так мав зробити, то був би я тобі сідла нігди ни віддав! І мусьв би і ти так їхати“.

609. ЯК ШЛЯХТИЧ ПРИМУСИВ ПАНА З ДОРОГИ ВСТУПИТИСЯ [л. 455].

(.Сказка, що пан вступивсья з дороги шляхтичови*)

Їхав шляхтич собі за своєм їнтиресом, а [їхав] єдним конем, сачночками, зимовою порою. А завальна дужи зима була, дорога вузька, так що ни можна се розминути. І, як на тое ж, над'їхав пан штирма кіньми; а коні добрі. Крикнув фурман: „Гов!“ — так той шляхтич звирнув з дороги; а той пан так, як стріла, полетів. І як запакувавсья той шляхтич в сніг — ані дай Божи виїхати! Так він се моти-кає із тим коничиною. Досить, жи він так змучивсья, що аж піт з него

капає. Відчипив коня, вивів якомсь з того снігу. По тому витягнув санки, запраг того коничину і їде. В'їхав може мильо, литит [знов] пан штирма кіньми. Та й знов кричит фірман: „Гові!“. А той шляхтич повідає собі: „Гові!“. Али дивится, жи той пан таки їди просто на него, — встає на ноги, бире бичиско в руки і киває до него: „Годі! Слухай-но! ти хочиш, щоб так було, як перши?!“. Пан повідає до фірмана: „Вступися ему з дороги, бо то якийсь дурний! Нащо нам его зачіпати?“. Так той фірман скирував кіньми, та й так приїхав через той сніг, як горобец перелетів. Та й поїхав. Али впало му [панови] то в голову: „Що то перши було, жи той шляхтич казав!“. І повідає до фірмана: „Стій! ни жини-но! спитайся того шляхтича: що то було перши, жи він казав?“. Так той скочив з залубень, біжит за тим шляхтичом і кличи: „Чоловічи! чоловічи! зачикай-но! щось ти скажу!“. Той оглядається: біжит і кличи ни знає чого. Став і чикає. Прибігає [фірман. Шляхтич питає]: „А чого ти?“ — „Ой, питався мій пан: що то було перши, жи ви казали?“. Шляхтич [каже]: „А що ж? Їхав та[ки]й дуринь, як і твій пан. Крикнув «гові!» то [я] вступився з дороги. І як застраг-им в сніг, то-м цілий день порпався в снігу і ледві-м витягнув коня і санки зо снігу. Так би було й тепер“. Приходить фірман. Пан се питає: „А що казав“. Фірман повідає: „Казав, жи тое було перши, жи їхав пан, і він мусів се вступити з дороги. То як запакувався в сніг, то цілий день мучився, нім виїхав зо снігу“. — „О, сто ж его матер із ляхом! Щоб я був знав, то був би він знов в снігу се порпав: мусів би він міні се вступити!“.

610. ЯК ХИТРИЙ КОЗАК ПАНА ПЕРЕМУДРУВАВ [л. 212]

(„Сказка, що пан казав фурмановому коневи попідрізувати шкуру аж по коліна“)

Бо то післав пан до того і до того сила фурмана [-козака] з листом до пана. Али той козак дивится: ходит по дворі пан і курит люльку. Али той прийшов до него і питається: „Пані-цигани! є пан вдома?“ А той каже: „Є“ — і сам пішов скоро до покою і сів на кріслі, і сидит. Той приходит, дивится, — а то пан! Подав ему письмо. Той прочитав і каже: „Іди на ганок, почидай“.

І той [пан] закликає до себе свого старшого фурмана і каже: „Що би ему зробити за якого збитка?“ Той каже: „Я, пані, ему зроблю!“ — „Що ж ти зробиш?“ — „Ой, я его коньови попідрізую ноги і зроблю з него штани“. Прийшов фурман до стані і попідрізував тому коньови шкуру аж до самих колін і позакачував. Той козак приходит до стані, дивится — а его коньови шкіра попідрізувана по самі коліна і позакачувана. Він мав ніж — і всім коньом [у стані] попідрізував варги, і позакачував догори; може, там було коний з п'ять-десять, і всім попідрізував. І тії коні так ніби сміються з того коня. Прийшов пан, дивится, — а его коні всі сміються із того коня. При-

йшов блиско, дивиться, — а его коням позакачувана шкіра на голову. Прийшло, закликає він до себе того фурмана і каже: „Що ти міні зробив?!“ — „Що? — „А ти ж нащо попідрізував шкіру моїм коньом?“ — „Не, пані! вони сміються з мого!“. Ну, вже пан нічого і ни каже, бо сам провинив. І каже: „Ступай собі на ганок, а там зачикай!“.

Той вийшов на ганок і стоїт. Ось ту написав пан письмо і висилає тому козакови на ганок ксьондзом. Ксьондз виніс на ганок, і дає, і каже: „Видиш, прогнівав-їсь пана, і пан тобі ни дасть нічого, і на дорогу“. — „Не, міні ни треба нічого, пані-арендару, бо я маю своє“. Ксьондз завстидався і пішов. А той сів на коня і їде. Али пан з тої злосці виходит на двір і питаєся его: „Чуєш ти? Чи вас багато таких ест дурних?“ — „Нас ест дваїцть: десіть розумних, а десіть дурних. То наш пан посилає тих десіть до розумних панів, а тих десіть до дурних“. Пан ще гірше розсердився і пішов.

Той приїхав додому, а [его] пан питаєся: „Що то коньови твому?“ Той ему розказав. Пан посміявся та й пішов.

Али видає той [его] пан баль і просит того пана [до якого фурмана посилав] до себи. Досить того, що наз'їздилося панів може з трийцть, а може із сорок особів. І вже по обіді посилає той пан за своїм фурманом. Прийшов він. І каже [пан]: „Івани! брихни-но що!“ — Та я-би, пані, брихнув, [та боюся], щоби ся пани ни гнівали“. — „Не! не!“ каже. — „Бо то, пані, так. Як мене пан післали тогди і тогди до того і до того пана з письмом, а той пан ходив по подвіру і курив люльку. Али я прийшов до него і кажу: „А е вдома пан?“. Він міні каже: „Ес!“ і сам скоро пішов до покою, а міні казав зачикати в ганку. І я лишився в ганку, а він закликав свого фурмана до себи і каже: „Що би ему зробити, щоби він такий ни був подуфалий?“ Той каже: „Я ему зроблю“ і пішов до стані, і мому коньови попідрізував шкіру. Я прийшов до стані, дивлюся, — а мій кінь в штанах. Ну, що ту зробити? Дивлюся я, стоїт его коний венце п'ятдесять. Я взяв кождому шкіру підрізавав на варгах і позадирав до гори, — его коні сміються з мого. Прийшов пан, дивиться, а его коні сміються з мого. Закликає він мене до себе і каже: „Що ти міні зробив?“ — „Що?“ — „А ти ж на що попідрізував моїм коньом варги?“ — „Га, пані! Та-ж вони з мого коня сміються!“.

Він розгнівався і каже: „Іди на ганок, зачикай“.

Я вийшов і стою, али він написав письмо і висилає ксьондзом до мене. А ксьондз каже: „Видиш, розгнівав-їсь пана, і пан тобі нічого ни дасть“. А я кажу: „Не, пані-ориндару, міні нічого ни треба, я маю своє“. І той ксьондз пішов. Али я сів на коня і їду. Пан виходит і питаєся мене: „Чи багато вас таких дурних ест?“ — „Нас ест всіх дваїцть: десіть розумних, а десіть дурних, і тих розумних посилає до розумних панів, а тих десіть до дурних“.

Тії всі — в сміх, сміються; а той самий пан сидит і нічого ни каже. Али питаються его [фурмана]: „А той же пан ест ту?“ — „А онди сидит!“. Тому ся встидно зробило і каже: „Та то неправда!“. А козак каже: „Ну, батьку, ни крути! бо то таки й щира правда!“.

— „Ну кажé ще, Івани, що!“ [повідáє ему его пан]. — „А ще як-їм їхав, то надібав-їм на дорозі таке дужи велики гімно, що ни можна сказати! І я его питаю: „Де ти їдиш?“ А воно каже: „Я їду твого пана їсти“. А я ту с коня зоскочив: „О, кроть твою маму! то лутше, жиби тебе пан ззів, ніж ти пана!“ І потяв-їм его зовсім“.

611. ТЕЖ [Чуб. т. II, ст. 651: „Бравій хлопець“]

Бо то в одного ксьондза був такий служонций, що, хоць яку пакість зробит, то не може его ніколи [ксьондз] вибити. Але ксьондз був у пана в гостях, — розказував, що такого має служонцого, що не може его нігди вибити. Пан каже: „Пришли ти его до мени! То я найду таку причину, що его виб'ю“. Ксьондз каже: „Добре!“ [ї каже], що пришло его [того служонцого], но с таким договором, що, як [пан его] не виб'е, то подарує ксьондзови село.

Ксьондз приїжає додому. Він [служонций] лежить на пецу, будьто-би больний. Бо ксьондз, як їхав, то дав ему ключі від шафи, [але] наказував, щоби нічого не їв, бо як наїсться, то умре. Но він того не слухав, все поїв і зробився будьто-би больний. І ксьондз казав ему горох варити, як ішов, а він тільки еден горошок зварив і поставив на стіл для ксьондза. Но ксьондз ему то простив, бо думав, що слабій. Послав его до пана конем верхом їхати. Пан казав его в браму не пускати, а зробити коло брами дзюру, щоби туди їхав. Він не хотів дзюрою їхати, казав сторожу браму вітворити. Сторож доложив о тім—панови. Пан казав его в браму пустити, а коня прив'язати, де було три кільця: срібне, мідяне і зилізне. Він прив'язав до мідяного кільця. А сам прийшов до покою, де пани сиділи. Сказав їм: „добрідень!“ Вони не відповідали. Той начав в покоях мочитися. Пан крикнув до него: „Що ти, дурню, робиш?“ А він відповідає, що „-м думав, же то який хлів, бо казав добридень, ніхто не відповідав“.

Пан казав коня его до стані завести, межи паньскими поставити, ноги ему до колін облупити і закотити. Як так зробили, то він пішов на свого коня подивитися, — і за тоє паньским коням верхні варги попідрізував і позакочував. Пан сего не знав, як его відправляв. Пішов на коня его дивитися, і каже ему: „То твій кінь має ноги підкачані?!“. А той ему відповідає: „Того ж то паньскі з него сміються“. Пан зобачив, що его коням збитки зробив, — казав ему коня свого дорогого подарувати. Відправив его додому, не міг знайти причини его вибити. Мусів ксьондзови село подарувати.

612. ЯК ЦАР ЦАРЯ ПЕРЕХИТРУВАВ [Чуб. т. II, ст. 673: „Про царів“].

(„Сказка въ часъ войны въ Петербургъ“ *).

Було двох царів. Один другому видали війну з таким приговором, що которий которого перехитрит, то того повішає. [Прийшли]

* Цей Димінського заголовок я тут ставлю лиш здогадної може бути, що він стосується до иншого оповідання. М. Д.

з війсками. Єден другому зачали [штуки] приставляти: як би которий забувся! — щоби ему мотузок [на шию] закинути. Що єден каже, то зараз [другий відгадує]. Грають, — і не могли ніяк і нічим єден другого заговорити. Але єден каже: „Слухай-но! іди подивися, як мої голуби твою пшеницю клюють“. Той став слухати, та й подивився в ту сторону; а другий — закинув ему мотузок на шию, потягнув, та й задушив его. А сам зробився царем над всіми.

От як: давно не воювали, не трятили народу. Але як мали сварку, то сами на собі і кінчали.

613. ЯК МОСКАЛЬ ЗЛОДІЯ ПЕРЕХИТРУВАВ [л. 489 зв.]

Бо то хлоп вкрав воли і продавав. Али тіїлюди, [що хтіли купити воли], ему кажут: „Семене! биріт тое, що даем“. А москаль іде, [почув, що того звут Семен], і каже: „А як ся маєш, Семене? А я тебе бачив!“. А той чоловік [злякався і] каже: „Мовчи, пани! буде тобі, буде і мині!“. Ну, вже продали воли. І той чоловік дав москальови половину гроший і каже: „Прошу вас, скажіт мині, пани: де ви мине більши бачили?“ Москаль каже: „А мижи ногами! *). Тогди той чоловік побачив, що то так жартом, і пошкробався, що дав москальови гроші.

614. ЯК ПАРУБОК ПОПА ПЕРЕХИТРУВАВ [л. 148 зв.]

(„Сказка, що чоловік мав три сини, і всі три були майстри: єден робив плуги, другий скрипки, а третій діти“)

Був чоловік, мав три сини. І взяв старшого, повів в ліс. Веде, веде. Той дивиться по дубах і каже: „От були би плуги!“ — „Буде с тебе майстир!“ І привів его додому і каже мамі: „Тамто з нашого сина буде майстир. Буде плуги добре робити“. Мама каже: „Ну, веди [в ліс і] середущого. Може, той еще навчиться“. Повів. Той ходит. Дивиться на яворину: — „От, каже, були би скрипки!“ А той каже: „А будеш, сину, робив?“ А той каже: „Буду“. Привів его [батько] додому і каже: „Вже наш син майстер“. — „Ну, веди ж вже молодшого, може би той дурний чого ся навчив“. Той ходит, ходит по лісі. Стоїт пень зрубаний, високо так, як чоловіка ріст. Той каже: „Ей, кроть его ма! Рубав, рубав — і пополовині втяв!“

Каже старший: „Піду я, може деяку роботу здиблю, і гроші зароблю“. Пішов. Ходив, ходив по місті, взяв сокиру за пояс. Але іде пан, питаєся: „Що ти за майстер?“ Той каже: „Я плуги добре роблю. Дайте сто рублів, зроблю сто плугів“. Той дав сто рублів, а той зробив сто плугів. Той взяв. Іде додому, але боїтся заходити

*) Бо й clitoris зветься по-українськи „семен“. М. Л.

до дому чужих людей, щоби его не обікрали. Але прийшов до попа, просится на ніч. Каже піп: „Переночуй, але щоби-сь згїрного слова не сказав!*) А як скажеш, то відберу сто рублів“. І вивів до него гарну панну, і каже піп: „Що би ти ї робив, як би ти в полі ї здибав?“ Він каже: „Тое робив, що і люди“. Піп відібрав сто рублів, і той без гроший прийшов додому.

А середущий каже: „Най-но я піду на роботу, то я гроший зароблю“. То й взяв майстерство і іде. Але іде той самий пан, що і перше [его брата здибав]. Питається его: „Що ти за майстер?“. Він каже: „Скрипки роблю“. Каже: „Ходи, зробиш міні сто скрипок, дам ти сто рублів“. Діставив ему до роботи чого треба, і той через кілька час зробив ему. Дав му [пан] сто рублів і каже: „На, і іде додому“. Іде додому. Але заходить на ніч до того, що і перший, попа. Прийшов. Розпитався его [піп], де він ходив, і знов таке слово каже, що і першому. А нарешті вивів панну і каже: „Що б ти робив ті панні, якби-сь в полі її здибав?“. Той каже: „Що люди роблять, то і я робив би!“**) Піп гроші відібрав і нагнав его.

Але наймолодший каже: „Най-но я піду на роботу, то гроші принесу“. Іде через місто, і взяв виняв грішне тіло. І іде пан. Питається: „А що ти за майстер?“— „А що ж? каже: хто міні дасть сто рублів, той від мени буде мати сто хлопців“. Той [пан] вибрав ему сто діток, дав му станцію, і той взявся до роботи з дівками. Але пан поїхав в дорогу і каже пані: „Гляди, щоби-сь до того майстра не ходила, бо і тобі буде робота“. Але пані не така-то була: пішла до станції і через дзюрочку дивиться. Той заглянув, — перетягнув [еї] через поріг. Хоть вона і кричала, але для майстра нема ради! І по тім — пустив. Приїхав пан. Пані давай его ганьбити, каже: „Бодай-но тобі мать мордувало з таким майстром! Приймив-есь его, він і міні щось робив“. Той каже: „Овшем добре! То будут его піддані, а він буде паном“. І той взяв дав ему за майстерство сто еден рубель, і той пішов. Заходить на ніч до того попа, просит [прийняти] его на ніч. Піп приймає, але з тим, щоби згїрного слова не сказав. Вивів тую панну і каже: „Що би ти панні робив, якби-сь в полі здибав?“— „Що би-м робив, добродзею? — райский візок“. Пів вивалив очі і питається: „Що то за райский візок?“ Той каже: „Як вам о що ходит, виведіт панну в ганок, то я покажу. Але як добродзій згїрне слово скажут, то я своїх [братів] 200 рублів відберу; і най добродзій додадут своих сто рублів“. Той взяв вивів панну в ганок. Той бере і показує: „От ту буде колесо, ото — вісь, а ту — буде стрілка“. І робит, як бог приказав. Добродзійка приглядається і каже: „Добродзію! він же не бере?!“ А піп каже: „Де там? він вже добре бере!“ Той тогди попа за бороду: „Давай, попи, гроші!“ Піп мусів дати, і він пішов додому і жив вже добре.

*) Напис. „згїрного“. **) Далі це оповідання писано аж на звороті 151 аркуша.

615. ПРЕМУДРА ЗОСЯ [л. 554 зв.]

Був круль, мав три дочки. І сам виїжджав в дорогу далеко. Покидає дочок і наказує їм: „Щоби спокійно було іно, не рушайте соловейка“. Старша взяла [соловейка] до свого покоюку. І він не хотів співати, бо вона не честна була, с [королевим] козаком жила. Прийшла друга і каже: „А співав тобі соловейко?“ [Та каже: „Ні!“]. Збрала его до себе середуща, і він в неї не хоче співати, бо козак старшу покинув і до середущої пішов. Приходить наймолодша, питає: „А що? не хоче співати?“ Та каже: „Ні“. — „Ну, то я возьму“. Взяла его. Але той козак покинув середущу і пішов до молодшої. І вона з ним не престала. І соловейка поставила на вікні, і він співав. І вона поставила лужко, але камінями [его] виложила. Приходить він [козак], каже: „Стели лужко!“ Та таже: „Отлягай“. Тільки він ляг, вона завинула его простиралом і качала так, що геть кості поломила. І взяла викинула через вікно. А козак каже: „А сто твую матір!“ Вона каже: „Най тобі маму мурдує“. А соловейко так красно співає! І козак каже: „О, коли б міні твій батько приїхав, то не будеш ту!“ А вона каже: „Як міні схочеся“. Пішов козак до свої станції.

Але тимчасом над'їжає батько. Ніц нікому не каже, іно питаєся соловейка: „Як ту мої дочки обходилися?“ Соловейко каже: „Обі [старші] дочки зле обходилися, а тільки молодша добре обходилася“. І король козака відправив, і він десь став за кухара [у короля в иншій землі].

Але найстарша сестра заслабла і каже до молодшої сестри: „Як би міні достати тих потрав, що король [в тій иншій землі] їсть, то була би-м здоровою“. — „Добре, достану“. Перебираєся за кухара, приходить до [того] короля, і просится на службу за кухара. Він каже: „В мене ест кухар“. — „Ну то прийміт мене за помічника“. Приймили єї; помагає всьо робити. І відвинувся десь кухар за ділом, а єї zostавив пильнувати, а сам пішов на місто. Тая звинулася, понаддивала [собі] всякої страви, [а решту вильяла на землю], і на дверах написала, що то [був ту] „не жаден ні кухар, ні помочник, іно премудра Зося“. Взяла страви і пішла. Принесла, дала старші, вона поздоровіла.

Але молодша [середуща] захорувала і каже: „Якби-м наїлася тих яблук, що [той самий] король їсть, то би-м здорова була“. Та [наймолодша] каже: „Добре, будеш мати“. Перебралася вона за огородника. Пішла [до того короля] і просится: „Прийміт мене на службу“. Король каже: „Що ж! в мени огородник ест (а то того кухара козака) вже зробили огородником за тее, що не було що їсти). Як хочеш бути помішником, то прийму“. — „То буду і помішником“. Ходит вона і робит. Але дібрала такого часу, нарвала яблук, решту пообтрясала і написала на дереві, що „то був не огородник, ні помішник, но премудра Зося“. І пішла додому.

Приходить, дала яблук сестрі і питає її: „Чи ти ще не пила би-сь? — „От, коли би-м напилася того пива, що [той] король п'є, то вже би-м була здорова“. Та каже: „Добре“. Перебралася за пивовара і пішла — на службу проситися в того короля. Приходить до короля і каже: „Прийміт мене за пивовара“. — „А що ж? каже: в мени пивовар ест. Як хочеш бути помішником, то прийму“. — „То буду“, каже. {А пивоваром уже був той козак, бо его змістили з огорожника}. Поробила еден день, поробила другий. Десь пивовар відійшов, — вона пива набрала, а з бочок решту повипускала і пішла, а на дверях написала, що „то був не пивовар і ні помішник, іно премудра Зося“. Принесла пива, напоїла [середушу сестру]. Та виздоровіла.

Але той козак присилає до короля, [Зосиною батька], старостів, щоби він за него видав свою дочку. Король не хоче і знати его. Але він зробився паном сам, підпросив панів, щоби з ним їхали до короля. Як приїхали, король собі сподобав, — і віддав [Зося]. Зробили вісіля. Але як лагодилися на вісіля, то багацько різали курий. Вона туо кров збирала і казала зливати в шкуру телячу, і заправила то всьо медом і поставила за печом.

От по вісілі на третій день полягали вони в особні станці. Та приготвила свое теля, та вночі залізла в кутку за лужко, а теля свое поставила на лужко. От вночі стає він з свого лужка, бере меч в руки, приходит до її лужка і каже: „А пам'ятаєш, Зося, як ти мені кости поломила?“. Та каже: „Пам'ятаю!“ — „А пам'ятаєш, як в кухні едзень повевертала-сь?“ — „Пам'ятаю!“ — „А пам'ятаєш, як яблука пообтрясала-сь?“ — „Пам'ятаю!“ — „А пам'ятаєш, як пиво випустила-сь?“ — „Пам'ятаю!“ — „Ну, то тепер гинь!“ І з сим словом мечом вдарив по шиї теля; думав, що то вона лежит. І тільки вривав — а кров ему бризнула аж на губу. А як воно було солодки, то він каже: „Ой, Зося моя! коби я знав, що ти така солодка, то нігди би-м тя не губив! а я думав, що ти зла!“ І з тим словом обімлів. Вона теля хутко спрятала, его очутила, і вже жили собі добре.

616. ЯК ГЕНЕРАЛЬСЬКА ДОЧКА З БІДИ ВИПЛУТАЛАСЯ [л. 360]

(„Сказка, що едноралова дучка (віс) задусила порудчика і багато москалів побичла“)

Був ту такий еднорал і мав едну дочку. І до тої дочки ходив порудчик. Али ідного часу підглянув динщик, що він прийшов до тої панни, і сказав едноралови, що „до вашої дочки ходит порудчик“. Той зараз запитався: „Де ж ти его видів?“ — „Ой, він є ту!“ — „Ну, ежелі він ест в мої дочки, то я тебе надгоро[д]жу, а ежелі нима, то я тебе через строй пущу“. — „Не, ест, бо я сам видів“. А тая панна его [порудчика] пустила вікном. І денщик прийшов, підпер вікно, а сам став в ганку та й стоїт. А еднорал вже іде до неї. Прийшов і каже: „Не можу спати, моя доч!“ — „І я ни можу спати, папенька“. А того порудчика вона сховала в скриню. Батько сів

собі на постелі. Дивиться: нема нікого, тільки вона і еї служанка. Али каже: „Що, моя доч, у тебе шимрає під постелью“. — „Нічого там нема“. — „Али як нема? я чув, що щось шемрає“. Дивиться під постіль: нема нічого. І посидів трохи і пішов. І каже до динщика: „Видиш, що нема нікого! Ну, я тебе поучу тепер!“.

А той [порудчик] вдусився в скрині. І як подивилася панна, що він вдусився, аж вмлїла. Єї покойова відчутила, і каже [їй]: „Паннунцю! ни журітсґ! Ми его так спритаїм, що і ніхто ни буде знати“. — „Ну, як же ми его спритаєм?“ — „А так ми его спритаєм: дати фурманови сто рублів, то він его спритає“. Закликала вона фурмана до свої станції і просит его: „Я тобі дам сто рублів, і завизи де порудчика того, що ся задусив в скрині“. — „Добри! я его завезу, що ніхто навет ни бути знати“. Взяв він его вночі і завїз в лїс, і кинув в яр. Ну, вже тихо; вже ся позбула одного лиха. І вона ему дала сто рублів.

І той все пив в коршмі. Али ему кажут другі москалі: „Що ти п'еш? Та ти з-під розок взавтра ни станиш!“ — „Что ти говориш?! Я, як схочу, то ще едноралова панна буде ту зо мною гуляти“. — „Али што ти кажеш?! Де вона буде с тобою гуляти?“ — „Али, єй Богу, що буди ще сїгодня гуляти!“ — „Ну-ну! зобачим!“ І каже [фурман] до свого помощника, значе до форися: „Піди скажи панні, що, як хочи, то нїхай іде до мене гуляти, а як не, то будут тое люди знати по всім силі, що ми знаемо обоє“. Прийшов форись до неї і каже, що „просив фурман до себе панни до корчми, і казав: ежелі панна не прийдут, то будут по всім силі люди знати“. — „Ну-ну! я там прийду“. І радитсґ свої покойовки: „Що би ту робити?“ Покойова каже: „Ни журітсґ! я так зроблю, що ніхто ни буди того знати. Али нам таки й треба іти до него до коршми“. — „Ну, що [і] як ти зробиш?“ — „Я тое зроблю, що возьму два гарці пороху. І но-тїлько прийдемо, то ви підети з ним гуляти, а як будем виходити, то я кину в пец. І коршму розірви, і їх піб'є, — то ни буди знати ніхто, що ви з ним гуляли“. Прийшла вона гуляти до него і каже: „Чого ти хочиш?“ — „Я хочу, щоби ви зо мною погуляли трохи“. — „Ну-ну, гуляй! Гуляй, я ся буду дивити“. — „Коли я [так] ни хочу! Тїлько я хочу, щоби ви зо мною гуляли. А як не, то тое, що ми знаемо, то всі люди будут знати“. І тая рада ни рада, бере і іде з ним гуляти. І но-тїлько пиристалала гуляти і іде в двері, — а єї покойова кинула в пец той порох. І но-тїлько вийшли за коршму, порох занявся, — і розірвало коршму, і їх побило.

Ну, вже тихо. Али пішла тая панна до попа сповідатисґ і призначалася попови за того порудчика і за тїї люди, що побила. І дала попови триста рублів, і він єї висповідав, і каже, що „я нікому ни скажу“. А за того порудчика донїс генерал по висшому начальству і написав, що втік. І за тїї москалі такжи донїс, що побило щось в коршмі. І вже ся перитерло.

Али їдного часу видавав той еднорал баль і запросив зо свої сторони чиновників і панів. Досить, що там дужи багато мешези. І той піп, почувши тое, що то еднорал видає баль, і взяв свою дочку і їде. Дочка ни хочи, каже: „Я не поїду, бо там самі старші і пани“. — „Али як то «пани»? О, щи маети! Їдь! тебе ще на найстарше місце поса-дят“. Приїздат туди, панна едноралова посадила поповичку с краю. І де що поповичка говорить, то знаети, як сміються пани з попів? — і зачали ся [пани] сміяти [з неї]. Али піп дивится і каже до тої панни [едноралової]: „Знаети, що ви перидо мною казали? Ви должни мою дочку на старшім місцю садити. А як не, то, як схочу, то ще будети сегодня в кайданах!“. Ну, ту зараз прискочили офіцери і сам той генерал: „Ну! скажіте, что? А як не, то я вас запутаю!“ І піп розказав, що „вона казала передо мною, що задусила порудчика в скрині і тільки людий погубила, що були в коршмі“. Той зараз ка-зав запутати в кандали свою панну і дав до неї трох москалів, щоби стояли коло неї з голими палашами; а сам випитався єї, яким спо-собом вона его задусила і яким способом тільки людий згубила. Вона ему розказала, і він тое всьо списав і післав до цара.

Цар відписує, що „як вона ни напрасно згубила порудчика, і людий тільки также непонапрасно, али зі встиду, — то єї прощаю всьо, яко ще малолетная. А попови за тое, що сказав перед людьми, що вона ся признала на сповіде, то ему бороду обстричи — і на Сібір!“

І вона собі по тому панувала, а піп землю їв в Сібірі.

617. ЯК МУДРА ДІВЧИНА ПАНА ПЕРЕХИТРУВАЛА І З НИМИ ШЛЮБ ВЗЯЛА [л. 141]

(„Сказка, що пан питався своїх підданів: „що є в світі найсильніши, найбистріши й наймиліши?“).

Був пан великий. Закликав він двох чоловіків до двора, питаєся їх: „Що є в світі найшвидкіший[и] і найсильніший[и]?“ Тії кажут, один: „Міні ся здає, що нема сильніших над мої кабани“. А другий каже, що „нема швидших над мої коні“. Але старий чоловік стоїт і каже: „А міні ся здає, що нема сильнішого, як Бог, а швидкішого, як сонце“. Каже той пан: „А хто тебе так нарадив?“ — „Моя дівчина“. Той каже: „Пришли-но тую дівчину до мене“.

Тая дівчина приходит до него. Подивився: невеличка. Дівчину відправив додому, каже кухарови: „Звари-но ти яєць“. Той зварив, і пан каже: „Заниси до тої дівчини, і щоби за еден день і одну ніч курята вилізли“. Той приносит до неї і каже: „На-тобі яйці, щоби курята взавтра вилізли“. Подивилися, а то варені яйці. Батько і ма-ти журатся: „Де то видано, щоби з вариних яєць були курята?“. Вона каже: „Цитьте, не журітсья! берім їжмо тії яйці“. Взяли вони їдят тоті яйці, батько і мати, і журатся таки. Вона взяла розпо-лила в пецу, зварила горнятко гречки, дала батькови в хустинку

і каже: „Ідіт до двора і скажети, щоби [пан] за еден день з'орав, зралив і щоби засіяв, заволочив, і щоби вона зійшла, пристигла і викосина [була], і змолотена і змелена була, і щоби круп з тої гречки принесли для курят“. Приніс [батько] до него. Той розв'язав, роздивився, і каже до него: „Де ж з вареної гречки буде?“ А той каже: „А як же можуть бути з варених яець курята?“.

Ну, той [пан] каже: „Скажи ж свої дочці, щоби вона прийшла до мене, но [не гола і не одягнена], не ішла [і] не їхала, несла дарунок і не несла“. Тая взяла сіла на цапа, в фатку ся завинула, злпала пташка, взяла кітку і їде до пана. Приїхала в браму, — той пан зобачив, що то вона, випустив хорти, щоби єї роздерли. Тая взяла kota, пустила. Хорти за ним побігли, а вона до пана прийшла. І наставила ему дарунок [— пташка], а послі пустила. Пташок через вікно втік. Той пан так єї сподобав, що і оженився з нею.

І пан від'їжає далеко і каже: „Пам'ятай, щоби-сь нікому не давала справи без мене“. Але було трох ганчарів: їдного — возик, другого — кобила, третого — горшки. Іїдного ганчара кобила мала лоша, то ті давай сваритися. Еден каже: „То мої горшки [лоша] мали“. Другий каже: „То мій візок мав“. А третій [що єго — кобила] нічого не каже. Нарешті кажут еден до другого: „Ходім до тої пані, вона нас розсудит“. Приходять до пані ганчарі. Питаєся їх: „Що ви скажети?“ Тоти розказали, як було. Вона їм каже: „В мене также щупаки ззіли лан пшениці“. А тії кажут: „Ще-сьмо не виділи, щоби щупаки на лану їли пшеницю“. А вона відказує: „Я ще не виділа, щоби горшки або віз мали лоша. А зрештую, каже, пустіт-но тоє лоша: куда воно піде? чи до горшків, чи до воза, чи до кобили?“ Тії пустили, і лоша просто пішло до кобили. І пані каже: „То, чоловіче, твое лоша. Бери собі“. І відправила їх.

Але приїхав пан з дороги. Слуги донесли, що пані видає справу без него. І він каже: „Ну, коли ти без мене видаєш справу, то возьми собі що наймиліще, і їде собі!“ Тота походила скрізь: нема в неї нічого милішого, як сам пан! [Взяла вона єго впоїла, він заснув, вона] казала запряче коні і поїхала до свого батька з тим паном. Приїхала до батька, казала їм виступити з хати; взяла чоловіка положила на голих лавках. Той пробуджаєся. Каже: „А я де сплю?“ Вона каже: „В мого батька“. Той каже: „Таже я тобі казав: возьми собі, що тобі наймиліще, та й їде!“ А вона відповідає: „Коли ти в мене наймиліший, то я тебе [і] взяла!“.

Ну, він тогди взяв назад єї, поїхав додому, і вже жили добре.

618. Т Е Ж [л. 318 зв.]

(.Казка, що богатого брата свині бідному порили в городі, і вони ся позивали до пана“).

Було двох братів: еден богатий, а другий бідний. Того богатого свині переїли [бідному] в стіжку збожа. Пішли позиватися. Допіро, той богатий взяв півока горілки, пішов на справу. Але пан

не міг їх розсудити, загадав їм загадку: „Ідіт додому! Которий відгадає: що є в світі найтлустиши, найбистріше і найсмачніше?“.

Прийшов багатий додому, і ему жінка порадила, що „нема найтлустишого, як наш кабан, що рік годуємо; нема найбистрішого, як наш кінь; нема нічого такого смачного, як я ти зварю!“ А бідний прийшов додому та й журиться. А дівчинка, сім літ, в него була. Каже: „Не журітся, тато! Як підете, до пана, скажете, що нема ніц бистрішого від ока. Скажете, що нема ніц тлустишого від землі. А [ще] скажете, що нема ніц смачнішого від сону“.

Допіро ідуть они оба до двора. Веде богач коня, жене кабана і несе на мисці потраву. Допіро каже пан: „Кажі, богачу, загадку!“ Той каже: „Нема ніц бистрішого від мого коня“ .Той [пан] го витяв в писок і коня запер до стані. — „Нема, пане, ніц тлустишого, як мій кабан“. Той знов [его] витяв [в писок] і кабана загнав до хліва. Допіро, каже: „Най пан покушають, яка то потрава смачна!“ Той [пан] викинув потраву псам: — „Кажé, бідний, свою загадку!“ — „Нема, пане, ніц бистрішого, як око бистре. Нема, пане, ніц тлустишого, як земля тлуста. Нема, пане, ніц смачнішого від сону“ І відправив їх [пан] додому. [Але] щось ему вроїлося в голову: „Хто то ему сказав за тії загадки?“ Кличі его до себе: „Скажи міні, Ізани, хто тобі сказав?“ — „Є в мене така дівчина, що міні сказала“.

Допіро, пан дав ему півкопи яець: „Най насадит квочку на них, щоби до третого дня повилазили всі тридцятєро [курчата], на четвертий день щоб принесла до мене. Бо я буду женетися; міні треба [курчат] на печені. А то, як того не зробит, то сам твої доньці голову втну!“ Пішов Іван та й плаче. Питає его ся [дівчина]: „Чого ви, тату, плачєти?“ — „Як же міні не плакати? Дав пан півкопи яець, щоби-сь насадила квочку, щоби до третого дня всі тридцятєро повилазили, на четвертий день щоби-сь принесла до него на висіля“. — „Не журітся ви, тату! Давайте горнец, будем смажили [з тих яець] смажиницю“. Ззіли її. Посилає вона его до пана: „щоб [пан мені] той ліс до полудня вирубав всьой, а с полудня щоби викорчував, а до опівночі щоби орав, а зверне з опівночі — щоби гречку сіяв, до обіду щоби обмолотив хоч п'ять снопів. Бо міні курята лізут: треба для них круп!“ Пішов він до пана — сказав тоє.

Пан зажурився, — відказав ему, що „нехай твоя дочка прийде до мене, щоби ні йшла, ні їхала, і вбрана і невбрана, і з дарунком і без дарунку. А то, як того не зробит, то сам єї голову втну“. Прийшов він додому і сказав єї тоє. Вона до него каже: „Наставте сільце на заяця, наставти сіти на перепилиці“. Допіро, наставив — і злапали. Скинула [вона] з себе шматя, вбралася в волок, на заяця сіла, перепилицю в зуби взяла і їде до пана: ні їде, ні їде. Зобачив пан без вікно, набрався люти,— роспустив хорти, щоби і роздерли.

Вона пустила заяця, та й хорти побігли за ним. А вона прийшла до покою, наставела панове перепелицю. Пан но хтів взяти,— вона тільки сказала: „Проще пана его!“ та й пустила. Та й перепелиця вікном втікла. Допіро пан кажи: „Коли ти така прахтикована, я буду тебе сватав“.

Допіро, оженився він з нею. Жили собі п'ять літ. Вибираєся він в дорогу. Каже ї: „Щоби-сь без мене нігди справи не робила“. Вона каже, що „не буду“. Допіро поїхало трох мазурів до міста: ідного мазура — кобила, другого — візок, третього — шлея. Захватила їх ніч на корчмі. Припняли кобилку з візком до стовпа, самі пішли до корчми спати. Прийшли рано: ест лошатко. Той каже, що „моя кобила, — мое лошатко!“. А той каже: „Ні! то мій віз — мое лошатко!“. Той каже: „Ні! то моя шлея — мое лошатко!“. Взяли ся бити, і пішли до двора позиватися. Пані каже: „Я вам не зроблю справи, бо нема пана вдома“. Взяли вони просити: „Зробіт справу, бо лошатко згини, жаден жадному не даем“. — „Не можу я того вчинити, бо ту я буду заводила суд з орендаром. Посіяла-м на тамтім боці пшеницю понад став; така була пшениця красна, та й жидівска риба геть ми пшеницю спиля“. Обзиваєся мазур: „А чи можна ж, пані, щоб риба пшеницю спиля?“ А вона до него відповідає: „А чи можна ж, щоб шлия лоша привела?“ Допіро, каже: „Веде, чсловічи, кобилу вперед, а ти тягни другою стороною шлию, а ти — візок. За ким лоша піде, то той возьме“. Допіро, пішло лоша за кобилою. Та й той взяв лоша.

А допіро, приїхав пан з дороги. Дочувся, що вона зробила справу сама, — хотів ся з нею розвести. Допіро, каже він ї: „Возьми собі, що тобі наймиліше, а я с тобою жити вже не хочу“. Допіро, взяла вона его намовляти: „Не довго ми собі обоє жили, — випиймо тепер-хоць горілки!“ Допіро, як вони взяли пити горілку — та й пан, впившись, заснув. Казала пані запрягти штире воли в драбинястий віз, накласти сирової трави в драбини і его легенько винести на віз. І завезла его аж до свого батька, положила в хатині на землі. Він виспався і встав. Допіро каже: „Хто мене ту заніс?“ Вона обзиваєся: „Я тебе волами привезла“. — „Нащо ж ти мене привезла, коли я с тобою жити не хочу?“ — „Дав-ись міні таку отповідь (sic), що «возьми собі, що тобі наймиліше». А міні ніц таке не мили, як ти, — та й я тебе з собою взяла“.

Допіро видит, що ніц не зробит з нею. Післав додому по коні, поїхав з нею додому і пустив по світі, таку поголоску, що „з бабою ніхто кінця не виведи“.

619. Т Е Ж [Чуб. т. II, ст. 614: „Розумна дівчина“.]

Бо ту було двох братів: еден богатий, а другий бідний. Але той богатий змилювався над бідним, що не мав ни ложки молока для дітей: подарував ему дійну корову. Той бідний, де буває з людьми

все каже, що „подарував брат мені корову. Благодарю Бога!“. Брат то почув і каже до него: „Коли ти мені не`благодариш за корову, а тільки Богу, то віддай мені корову!“ Бідний каже: „Не віддам, бо діти привикли молоко їсти. Перше вони молока не знали, то і борщ замість молока їли, а тепер не схотят без молока бути“. Богач каже: „То ходім до пана! Прейшли до пана. Пан каже їм так: „Котрою відгадає, що найсолодше на світі, то того корова буде“. Назначив їм, щоб на другий день прийти і сказати ему.

Богач прийшов додому, мав пасіку велику, всі вулії переглядав і знайшов в єднім дуже солодкий мед, щоби панови сказати: бо думав, що солодшого на світі нема. А бідний мав дочку, і вона сказала, що „нема солодшого на світі нічого, як сон“. Приходять до пана. Богач каже: „В мене єст в єдному вулії мед найсолодший“. А бідний каже: „Моя дочка каже, що нема солодшого на світі, як сон“.

Тогді пан дає тому бідному п'ятьнадцять яєць і каже: „Дай свої дочці,— каже. Вона така розумна, то нехай посадит на них квочку, і щоби на завтра курчата висиділа“. Бідний приносить, віддає яйці свої дочці і каже, що казав пан ему, що „як цього не зробиш, то корова вже не наша буде“. Дочка каже: „То нічого“. Яйці взяла побила, всмажила, та й ззіли. А татови каже так: „Ідіт до пана і кажіт ему, що курчата будут. Але він щоби сьогодні виорав і просо посіяв, щоби назавтра вродилося, накосити его, помолотити, пшона наробити,— щоби курчата мали що їсти“.

Пішов він і то панови всьо розказав. Пан на тоє сказав: „Так коли вона така розумна, то щоби вона взавтра в мене була, ни в сорочці, ни вдягняна, щоби ни їхала і ни ішла, і щоб принесла мені таке, щоби я і втішився і не втішився“. Отец єї приходит і розказує, що пан казав. І журится, що вже аж тепер буде біда; бо в дворі єст такі недобрі собаки, що єї роздерут, і від них пан прикаже єї не боронити. Дочка каже: „То ще не біда! постарайтесь міні заячика зловити і гарної птички“. Отец пішов в ліс і приносить єї заячика і птичку. Вона скинула сорочку, вбралася в волок, що рибу ловлят, взяла цапа межи ноги, заяця і птичку в руки. Приходить до двора. Собаки єї обступили. Вона пустила заяця,— собаки побігли за ним, а вона з цапом прамо прийшла до дверей. Давала панови птичку, та й пустила. Всі пани зглядалися, як на чорта!

Пан придивився, що гарна дівчина і така розумна, каже до неї: „Я тебе возьму за паню, тільки щоби ти без мене ніколи справи не робила, як буде треба, своїм підданім“. Вона каже, що добре: нігде за него і без него справи робити не буде. Прейшло вже, він з нею оженився, і поїхав куди-то по своїм ділі. Прийшло два чоловіка на справу: що вони спрагалися обидва до міста поїхати, обидві були кобили, зайшли обидва до коршми; і єдна мала лоша. Вони за тоє спорат. Єден каже, що „моя кобила мала лоша“, а другий каже: „Моя кобила мала лоша“. Пані каже: „Так поставте кобили єдна від

другої особно на дворі. Пустіт лоша: до которої прибіжит, то того лоша!" Зробила їм таку справу.

Пан приїзжає; розгнівався на ню за то, що без него справу зробила. Не хотів з нею жити, казав її від него забиратися. А вона стала просити его, щоби, на відході, зробити баль. Він на тоє согласився. Було на балю багато гостей, пана дуже вчатовали, що аж впився. Він казав її забиратися і брати собі, що тільки сподобалося її, любе та миле, а сам заснув. Вона казала коні закласти, его во время сна винесла на бричку, і поїхала з ним. Но як він обудився, спитався: „Що таке зробилося?" То вона розказала ему, що він казав її „брати собі, що любе та миле". То вона, як не було нічого милішого, а тільки він сам, то і взяла его з собою.

Пан казав вернутися, і вже жили собі обое.

620. ЯК ХИТРА ДІВКА ЗА ПАНА ВІДДАЛАСЯ [л. 501]

Бо то ішла дівка з вичирниць — і задом „трісь-трісь!" Али їде пан і каже: „Чого ти так тріщиш?" — „Бо я, пани, мітки рахую: кілько-м напрала?" — „Ну, то ти добре прадеш? Як іно ти міні тільки мітків напрадеш, то я тебе возьму за жінку". І той пан зрахував, записав і сховав. І він тую дівку взяв і привіз додому, взяв відважив праділа, і замкнув її до станції. І каже: „На! праді!" Тая дівка плаче. Приходять до неї богині*). Питаються її: „Чого ти плачиш?" Вона розказала. Вони її кажуть: „Цить, ни журися! Ми тобі напradeмо, іно жиби-сь нас на вісіля просила". І тії її за ніч наприли. І рано він приходит — бачит, що є мітки. І женится з нею, і справляє вісіля. І вона іде тих богинів просити. Приходить миже очерета — і вони вийшли і прийшли на вісіля. Али пан дивиться, що в них виликі зуби, і каже: „Чого у вас такі зуби виликі?" Вони кажуть: „Як ваша жінка буде прастити по стільо, що прадемо [ми], то і в неї такі будут". Той пан каже: „Вона в мени ни буде прастити!". І від того часу ніколи [вона] кужилі ни прала.

[Ця казка стосується і до відд. IV (див. № 82)].

621. ЯКІ НА СВІТІ ДУРНІ ЛЮДИ БУВАЮТЬ [л. 164].

«Сказка, що був дурний дід і баба і дівка, а парубок розумний. Пішла дівка по воду, п...нула, і плакала, що ся ни віддасть»)

Був ту дурний дід, баба і дівка, а парубок розумний. Пішла дівка по воду, і на дорозі задом гримнула, і стала плакати, що не від-

*) Як відомо, „богинями" звуться чортиці, матірки „відмін". Див. у нас в відд. IV, ст. 40, № 82 та № 523 (ст. 425), де богиня одначе не негарна, а „така дівка акурат, як вона" (як справжня дівка). Та ще порівн. у Чуб. I, 194—195, запис із Проскурівщини (живовидячки, не чий, як Димінського). М. Л.

дастця. Прийшла додому, розказала матері. Бере і мама плаче. Приходить старий дід, каже до него баба: „Вже наша дівка не віддастця“. [Оповідає,— той і собі плаче]. Приходить парубок і застає, що вони всі трое плачут. Питаєся: „Чого?“ Вона каже: „Наша дівка ходила по воду та гримнула, і вже не віддастця“. Він каже: „Піду геть від вас! Як здиблю таких дурних, як ви, то вернуся“.

Пішов. Іде, іде. Дивится: чоловік тягне коняку на хату, щоби вона спасла траву, що виросла на хаті. Питаєся, що він робит. Той каже: „От, видиш, тягну коняку, щоби спасла траву“. Той каже: „Що ми дасте? я так зроблю, що вона на землі ззість“. Той каже: „Дам тобі сто злотих“. Той виліз на хату, вирвав траву, скинув на землю,— і конина ззіла. Той мусів дати сто злотих. І пішов [парубок] даліше.

Іде, іде. Здибає, що жінка лапає ситом світло сонячне і носить до хати. Той питаєся, що вона робит. Вона каже: „От, дивітся, паночо! В людей є світло в хаті, а в мене нема“. Той каже: „Що ми дасте? я так зроблю, що буде сонце в хаті“. Каже: „Дам сто злотих, тільки зробіт“. Той взяв прорубав вікна в стіні — і зробилося [в хаті] світло. Вона дала [сто злотих] — і пішов він даліше.

Іде, іде. Прийшов [в одно село] на ніч, переночував. І рано чоловік пішов на панщину, а жінка пече хліб; а не мала води. Всадила підпалок і каже до него: „Зачикайти: впечется, то перекусити і підети“. Виймила підпалок недопечений, дала йому, а сама побігла по воду. Він взяв кинув [той підпалок] в цебер. Прибігла льоха, хватила той підпалок горячий. Вибігла на двір — так кричит! бо пече і підпалок. Прийшла тая з водою. Питаєся: „А чого та свиня так кричит, паночо?“ Він каже: „Розговорили-сьмо-ся за родину, і вона з того села, що я, то так за родиню плаче“. Вона каже: „Нати вам, паночо, воли, віз і свиню на віз. Везіт ї до родини“. Він позабирав і повіз.

Прийшов чоловік с панщини. Вона йому розказує, що ся зробило: „І я ему дала всьо, щоби віз свиню до родини“. Той сів на коня, іде за тим чоловіком. Той дивится, що за ним їде,— заїхав в лісі в ярк і лишив всьо в лісі. А сам вибіг на дорогу. Питаєся его [той чоловік]: „Паночо! чи не бачили-сте? не їхав ту який з свинями?“ Той каже: „Допіро поїхав!“ Питаєся: „Чи борше би дігнав его верхом, чи пішком?“ Той каже: „Борши пішком“. — „Нати, каже, потримайте коня, а я побіжу дожену“. Той взяв завів коня в ярк, фіст ему врїзав, виніс на дорогу, прибив колом на дорозі, кричит до него: „Паночо! паночо! кінь в землю пішов!“ Той біжит живенько. Прибіг. Як взяли оба за фіст,— тягнули, тягнули, доки не в[і]рвався.

Та той став без коня та й пішов [собі додому, а парубок зайшов] в лісок, забрав всьо і поїхав додому.

622. ЯКІ НА СВІТІ ДУРНІ ЛЮДИ Є [л. 107]

(Козак їхав, а дівка хуста прала, і він її казав: „Старайся на вісла, бо я тебе засватаю“)

Пере дівка хуста. Їде козак, каже до дівки: „Старайся хусток, то тя возьму!“. Вийшла стара і кричить: „А іди, дівко, додому!“. А вона каже: „Говоріт! Ходіт-но сюда! я вам щось скажу!“. [Та прийшла, і дівка розказала]. Стара каже старому. Той каже парубкови [синови]. Але він [парубок той] подивився, що той козак зартував*), і каже: „Піду в світ! І як надіблю дурніщих, як ви, то вернуся додому, але як не надіблю, то не вернуся“.

Їде, їде він. Надібає хату, зроблену без вікон, — і жінка решетом хапає світло сонцьове і носить до хати. Він спитався, щб вона робит. І навчив її мати світло без ношеня: взяв прорубав вікна, — і зробилося видко.

Він пішов дальше. Але надібає, що жінка носить патики і кидає вікном до хати. І каже [вона] ему: „Зачикай, я спечу підпалок“. Він зачикав, вона спикла ему. Але свині кричали дуже. Той бере кусає того підпалка, та й дає їм. Жінка каже: „Тоті свині кричат до родини, — так вони пізнали, що ти с того села!“. Взяла зодягнула свиню с поросятами, дала пару худоби, запрягла в сані і каже: „На, вези!“.

Але приходит [єї] чоловік. Вона ему каже, що „я дала льоху с поросятами до родини“. Той — в погоню. Доганяє.. А [той парубок] льоху з поросятами прив'язав до [саній і погнав бички з саньми до одного глубокого яру] до дому. Бички пішли під землю, — і нема нічого. Той питає его [парубка]: „Не бачили ви тут чоловіка з льохом?“ Той каже: „Не, бачиві але лишіт коня тут, то доженети. А коньом — не доженети!“. Але не міг він дігнати. Виртаєся до того місця, питаєся: „А де кінь?“ — „От, каже, нема! — пішов під землю! витя[г]ну голову, — то решта лишаєся, і не мож витя[г]нути!“. Той чоловік подумав, — та й покинув его.

Допіро, той забирає коня, воли і свиню, і їде додому. Питаються: „А чи найшов ти дурніщих від нас?“ — „О, найшов багацько, і через то вернувся!“.

623. ТЕЖ [Чуб. т. II, ст. 504: „Дурні“]

Був чоловік. Мав сина і дочку, котра була дурна. От раз післала її мати по воду до керниці. На зустріч їхав козак. — „Добриндень тобі, серце!“ каже. Та сіла і задумалася: „Де то! козак сказав:

*) Звичайно ми стрічаємо в рукописах Дніпінського тільки „жарт“, „жартувати“. Але в цій казці (і ще в двох місцях) написано букву „з“. Мабуть, це свідчить, що вмовляв писар це слово з м'яким „ж“: „жяртувати“. М. Л.

«серце», — то певне, що буде сватати. А тут нима нічого готового. Дивиться мама, що нема дочки. Пішла за нею. І дочка як їй розказала, то і вона сіла, задумалася. Батько дивиться, що в печу горит, а їх обоєх нема. Пішов до керниці за ними. Прийшов і застав, що вони сидят. Розказали вони ему, і той задумався. Нарешті приходит син. Тії і ему розказали. А той і каже: „Ото-сьти, дурні! Та він- так сказав, а сам поїхав собі!“. — „Ну! каже: як я найду дурніщих від вас, то вернуся додому, а як не найду, то не вернуся“.

Пішов в світ. І надібає, що чоловік тягне корову на церкву. Той і питає его: „Що ти, чоловіче, робиш?“. — „Та що ж? Батько мій вмер, та казав корову дати на церкву. Та я і хочу тепер витягнути“. — „А бодай тебе! Та ти возьми продай корову, а гроші в церкву і віддай“. — „Добре! Дай ти Боже здоровля, що порадив! Сиди ж з нами, та будеш нас радити“. — „О, ні! Я маю дальше іти“.

Пішов. Надібає, що чоловік запраг жінку в віз. І так єї б'є, щоби витягнула віз, зроблений в хаті. — „Що ти робиш, чоловіче?“. — „Та от зробив-им віз, та не можу его витягнути з хати“. — „Чикай, я тобі поражу“. Взяв втягнув [его назад до хати], порозбирав — і на дворі склав віз. — „От, маєш!“. Ті просят его сидіти в них, та научати, що робити. Він каже: „Не можу, піду дальше“.

Іде, іде. Надібає, що кобіта винесла квочку на двір. І так єї б'є за те, що курчатам не дає ццки. — „Що ти робиш?“. — „А от видиш: курка не хоче дати ццки курчатам, — та я її б'ю“. — „Яка ж ти дурна! Візьми пшона, дай їм, то вони самі будут їсти“.

Видит він, що дурних всюди ест багато на світі, — вернувся додому і господарував собі щасливий.

624. Т Е Ж [л. 381 зв.]

(„Сказка, що бідний чоловік покинув жінку і пішов в світ і ожинився зо свиньєю“)

Бо то був собі бідний мужик. І пішов на панщину з ціпом, і каже жінці: „Запалиш [у хаті], і звариш вобід, і винисиш міні“. Али жінка дурна була, [взяла і справді] хату запалила, [а не в печу]. Він прийшов додому і каже: „А ти нащо [хату] запалила?“ — „Ну, бо ти казав!“. Він бере і іде в світ і каже: „Як най[ду] дурніщу від свої жінки, то ся верну. А як не, то ся ни верну“.

Ішов, ішов і зайшов в степ. [Здибає хату, заходит] до хати. І в тії хаті нима нікого, іно баба і дід старий, і пасіку має [і] худобу. А хліб аж гние на полю, і на тоці. І каже [той чоловік]: „Ни приймети мене на службу?“ А дід каже: „Для чого? прийму!“. Прийняли вони его. І старі поїхали на місто і купили свинку - льошку, і тая свинка виросла вилика. І той дід збирає діди і робит христини, щоби охристити тую свинку, щоби дати [їй] яке мня. Дали ім'я „Гануся“. І каже той дід [до наймита]: „А ти ни маєш жінки?“ — „Не, я ще кавалер“. — „Ну то жинися з мею Ганусяю! Бо ми вже

старі, а господарства маємо. Як ми піррем, то всьо вам ся зістане“. І той ожинився і каже: „Тату! треба нам тую пашню молотити“. „Ну, то молоти!“ І той пішов до пана, наняв молотників зо сто, і тую пашню продав, а гроші в скреню зсипав. Почикав через кілька час і каже: „Тре нам тую ходобу спродати“. — „Ну, то спродай!“ Він продав, а гроші [знов] в скреню зсипав, і по тому каже: „Треба нам тоту пасіку продати“. — „То твоє і Ганусини, роби що схочиш“. Він продав, гроші в скреню зсипав, і каже: „Я поїду зо свою жінкою додому в гості“. — „Ну, то бире свою Ганусю і їдьти“. І той запраг четверо коний в васаг, і Ганусю витягнув з хати і вкачав єї на васаг, і гроші взяв. І каже дід: „А ни обавляйтися!“ — „Не, не! ми погостимося та й вернимся“.

І він їде. Стоїт кузня, і на кузні трава вилика, і ковалиха тягне корову на кузню: хоче, щоби корова тую траву спасла. — „Що ти, каже, робиш?“ — „От, тягну корову!“ — „Ну, що ти мині дась? то я тобі так зроблю, що трава до корови злізе“. — „Дам десіть рублів“. Той взяв вижав тую траву і дав корові. І взяв десіть рублів з неї, і поїхав.

Али їде — дивится: коло церкви стоїт пара волів, і люди тягнут [їх] на церкву. Він питаєся: „Нащо ви тягнити?“ — „Бо то як наш тато вмирав, — і казав: «щоби-сьти дали тії воли на церкву», [то ми це й тягнемо]“. „Ну, що мині дасти? то я вам скажу, як їх витягнути на церкву“. — „Дамо сто злотих“. І він взяв гроші, і каже: „Воли продайти і дайти на церкву гроші“. І вони воли продали, а гроші дали попови.

І він поїхав. Дивится: стоїт хата нова, і жінка носит ситом сонце до хати. І каже [він]: „А що ти робиш?“ — „От, каже, в людей є сонце в хаті, а в мени нима“. — „Ну, то дай сто злотих, то я тобі пораджу“. Дала ему сто злотих, а той взяв сукири, вирубав в хаті три дзюрі, і каже: „Іди до міста, копуй вікна“. І взяв повставляв вікна — і вже є сонце в хаті.

Приїхав додому, купив у пана дерева, поставив хату — і жие, до сеї пори.

625. ЯК ЧОЛОВІК ДОМІНЯВСЯ ДО ТОГО, ЩО БЕЗ УСЬОГО ЗАЛИШИВСЬ [л. 573 зв.]

Бо то чоловік вивів воли на ярмарок. І тих волів ніхто ни копує. Али чоловік каже другий: „Міняй зо мною воли за віз“. І той думає собі: „Заміняю“. І заміняв. Али ни можи воза тягнути. Виде чоловік козу, і [ему] каже: „Міняй за віз козу. Бо козу возьмеш і поведеш“. І той заміняв. Али їде далі, — нисе чоловік когута. І той заміняв козу за когута. Іде він з когутом, [а напроти него чоловік] з капшуками. І каже: „Міняй, чоловіче, когута за калитку“. І той заміняв. Прийшов він до порона, і нимає чим заплатити. Дає тую калиточку за тоє, щоби его пиривезли.

А на тім пороні були дзумаки і питают его: „Звітки ідеш?“ — „З ярмарку“. І питают, що він зворудовав. Він розкажує, що заміняв воли за віз, віз за козу, козу заміняв за когута, когута заміняв за калиточку. І вони кажуть: „А тобі ж нічого жінка ни скаже?“ — „Не“. А вони ему кажуть: „Брешеш! Ну знаєш ти що? як тобі жінка нічого ни скаже, то я тобі дам штире воли і фіру соли, а як тобі скаже що жінка, то підеш мині на три роки служити“.

І приходит [до] его дому. І той дзумака стає під вікном, а той входить до хати. І жінка питається: „Чи зворудовав-сь що на ярмарку?“ Він каже: „Заміняв воли за віз“. — „Ну то добре! притягниш додому якої паші“. — „Та я заміняв віз за козу“. — „Ну, то буде дитині мо-локо“. — „Коли я заміняв козу за когута!“ — „Ну, то добре: буде рано п'яти коло хати, то нас збудит“. — „Коли его заміняв за калиточку!“ — „Ну, то і то добре. Онди я маю три гроші, та й схочаю“. — „Та нима і калиточки, бо я дав єї на пиривіз“. — „Ну [то] добре, що-сь сам прийшов. Ней му маму мордує!“.

А той [дзумака] каже з-під вікна: „Іде і бире собі штире воли і фуру соли!“

626. ЯК ДУРНИЙ БАЛА ВСЕ НЕ ДО ЛАДУ РОБИВ [л. 404 зв.]

(„Сказка о дурнім Балови, що в косцьолі гуляв“)

Була ту баба і мала хлопця. І той хлопец називався дурний Бала.

І прийшов до панни, а вона робит масло. А він каже: „Проши мині дати, я буду робити“. І тая дала ему масла в листочок, і той сховав за пазуху [і воно ростопилося]. І прийшов додому, і питається его мама: „Що панна робит?“ — „Масло“. — „А дала ж і тобі?“ — „Дала“. — „А де ж воно?“ — „Вложив-ім за пазуху і ростопилося“. А вона каже: „А, дурний Бала! Та тобі було [в сіно покласти і] в руках нести!“ — „Ну, ну, мамуню! я вже так буду робити“.

Али приходит, а панна шие сорочку. І він каже: „Дай мині шити“. І тая ему дала [голку], а він тую голку в сіно вложив. Приходит додому, питається его мама: „Де-сь ходив?“ — „Ходив-ім до панни“. — „А що ж тобі панна дала?“ — „Дала мині голку, і я вложив в сіно, і загубив-ім“.

І він знов пішов до тої панни. Приходит, а панна ся збирає до косцьола. „І я п'їду [з] панною“. І він пішов до косцьола. І люди Богу моляться, а він гуляє. Прийшов додому і каже: „Я був в косцьолі“. — „А що ж ти там робив?“ — „Танцював!“ — „А, дурний! було ся Богу молити!“.

І він знов пішов до панни. Прийшов, а панна ся збирає на вісіля. Прийшло, люди гуляють*), а він вкляк і Богу ся молит.

*) В оригіналі помилкою „молят“. М. Л.

627. ЯК ДУРНИЙ ПАРУБОК НЕ ЗНАВ — ЩО КОЛИ ЛЮДЯМ КАЗАТИ ТРЕБА [л. 518]

Бо то баба посилала сина до міста. Али він дурний був і забув, що то ему мама казала купити перця. Але сіє чоловік на полю жито. І він каже: „Дай Боже, щоби ся вам вродило фіра соломи, гілетка полови і жменю гороху!“. І той мужик вибив і нагнав [его]. І він прийшов додому і плаче. Мама питається: „Чого ти плачеш?“ Він єї розказує. Вона каже: „А дурний! А здибав-їсь такого чоловіка—було ему казати: щоби-сьти ни пириносили, ні пиривозили!“.

І той іде знов. Али на дорозі здиває вмерця. І каже: „Дай Боже вам щастя, щоби-сьти ни пиривозили, ні пириносили!“. Тії злапали его, набили его. Він прийшов додому. Питається мама: „Що там чути?“ Він єї розповідає, і мама каже: „А, дурний ти! Було вклякнути і пацір змовити“.

І він іде знов. Али на дорозі здиває вісіля. І він взяв вклякнув і мовит [їм] пацір. Тії дружки як скочили — набили порядком. І він приходит з плачем додому. І мама питається: „А чого ти плачеш?“ — „От мени за тое били, що-м мовив пацір пирид вісільом.“—„А, дурний! А здибав-їсь—і було казати: дай Боже, щоби-сьти жили і щоби-сьти діти мали“.

Він прийшов. Бире і знов іде. І на дорозі жине чоловік свиню. Він каже: „Дай божи, щоби-сьти діти мали!“. Той мужик бире б'є: „А кроть твую маму! То я буду зо свинями жити?!“. І той прийшов додому і каже мамі. Мама каже: „А, дурний! Треба було ему казати: дай Боже, щоби-сьти зо своєми діточками пожили“.

І таки й дурного ни навчила.

628. ЯК ХЛОПЧИНА, ВИРІСШИ В ЛІСІ, НЕ ВМІВ НІЧОГО ДО ЛАДУ АНІ СКАЗАТИ АНІ ЗРОБИТИ [л. 106]

(„Сказка о бабинім дурнім синові, що ни був ніколи в силі, і де пішов, то его всюди били“)

Сиділа баба в лісі і мала єдного-єдним сина. І виріс він великий, а в силі нігди не був. Допіро, каже він: „Коби то, мамо, я пішов в село?“ Каже вона: „Іди, сину! Там будеш ішов коло паньского току. Там молотники будут молотити, то будеш їм казав, сину: помагайбі вам! дай Боже, щоби-сти пшениці не вивозили, ні виносили, а полови — ніщо в решето взяти!“ А дурний пішов, і іде коло паньского току, та й каже: „Помагайбі вам! Дай же Боже, щоби-сьти полови ні вивозили, ні виносили, а пшениці ніщо в решето взяти!“ А окоман за чуб казав злапати і дав ему п'ять батогів. С тим дурний вирнувся додому. Приходит і плаче. А мама каже: „А бач, дурний! Якби-сь так казав, як я казала тобі, тебе похвалили б!“ — „Піду ж я, мамо, знов, і буду казати, як ви міні кажети“.

Іди в село, везут умерлого. Він став та й каже: „Помагайбі вам! Дай же Боже, щоби-сьте ні вивозили, ні виносили!“. Зачув тоє піп, чи дяк, — знов дурного казали бити! щоб дурного розуму навчити. Вирнувся дурний знов додому і плаче. Мама зачала сварити: „Якби ти так робив, як я тобі кажу, то тебе б хвалили. Та ж було ся перхристити та й казати: Вічная пам'яті!“ — „Піду ж я, мамо, і буду робити, як міні кажете“.

Іди дурний знов до села. Але, як на тоє, здибає вісіля. П'яні то люди скачут, співають, плешут, — а він став, перехристився, та й каже: „Вічная вам пам'яті“. Але п'яні люди—давай же его бити! Знов іди дурний до мами, плаче: „Казав я так, як ви міні казали, та й таки били мене!“. Стара почала знов его сварити: „Якби ти не дурний, та би-сь взяв молоду за руку та перетанцював з нею, то б тебе люде хвалили!“ — „То піду ж я, мамо, знов до села і буду так робив, як ви міні кажети“.

Іде. Але чоловікови горит хата. Чоловік на хаті кричит гвалту, сніпки рве, щоб ся вогонь не змагав, а жінка хватила відра і біжет по воду, щоб вогонь зальяти. Дурний здибав жінку, — давай з нею по дорозі танцювати. Чоловік на хаті видит, що ся з жінкою робит, — покинув хати гасити, давай дурного бити! Вирнувся знов дурний додому. Приходить, розказує мамі та й плаче: „Роблю я так, як ви кажете, та й таки мене б'ють!“ — „А, дурний! Ти би-сь був вхопив відра, та приніс води і поміг вогонь зальяти, то б тебе люди хвалили!“ — „Піду ж я, мамо, та буду так робити, як ви міні кажети“.

Іде дурний, а чоловік смалит кабана, і стоїт коло него відро з водою. Щось там треба було чоловікови до хати — і пішов. А дурний вхопив відро з водою і зальяв вогонь. Чоловік вибігає з хати, — давай же его бити за тую прислугу! Дурний прийшов додому, розказує та й плаче. — „А, дурний! А тобі було взяти соломи та підпалити і помогти, то може би був і м'яса дав кавальчик додому“. — „Ну, піду ж я, мамо, та й буду робив так, як ви кажети“.

Іде. А чоловік зарізав барана, постилив околіт та й хоче шкіру здіймати; але пішов перши до хати ніж острити. Дурний хутенько вогню викресав, хтів ся прислужити, підпалив околіт з бараном. Чоловік вибігає с хати. Розуміється, шкоду ему велику зробив, бо шкіри збавив, давай же дурного бити! Дурний іде знов додому, та й плаче. Розказує мамі: „Роблю я так, як ви міні кажете, і все мене б'ють!“ — „А, дурний! Ти би-сь взяв та поміг ему шкірку здійняти, та прислужився ему, — то би дав м'яса кавальчик“. — „Ну, піду я, мамо, та буду так робити, як ви міні кажети“.

Іде. Лежит у чоловіка на подвіру пес здохлий. Дурний приходит до хати: „Дайте міні ножа, то я би тоту шкірку здіняв“. Дав ему чоловік старого ножа. Дурний давай шкіру здіймати. Здіняв шкіру, повісив на воротах та й просит чоловіка, щоб му дав м'яса кавальчик. А він ему каже: „Вріж собі, сину, кілька хоч“. Дурний як завенувся, —

цілий зад відрізав, подякував гарно та й пішов додому. Мама, як зобачила, що м'ясо несе, так ся втішила, аж вийшла напротив него! — „А бач, синоньку! Як би ти давно мене слухав, то би-сь вже людьми був!“ Зараз баба давай палити, наставляє м'ясо, варит. Кушає, закришує, али все воно таки не смачне. Питаєся: „З чого то, синку, м'ясо?“ А дурний каже: „У нас мамо рябий собака, а то був чорний, і для того м'ясо несмачне“. Стара давай плювати, з горшками м'ясо викидати. Вибила дурного і в село більше не пускала.

629. ЯК ДУРНИЙ ЛИПІ БИЧКА ПРОДАВ [л. 130 зв.]

(.Сказка, що дурний чоловік продав липі бика, і липа йому дала багато грошей*)

Було трох братів, і меже ними єден дурний. І городили кошари. Тії два [загородили] добрі, а дурний — з базнику і лободи. Але вночі таке багацьо налізло худоби на обору дурного, а на тих — нічого. Тії встали рано, попереганяли на свої кошари, а ему куцого бика лишили. І їдут до него, будят его, кажут: „Іди, вставай! на твої обори куций бик“. Той встав, бере і веде его на ярмарок.

Але ему ішла дорога через ліс, по-при стару дужи липу. Іде він по-при ню, але липа: „скрип!“. Він каже: „Що хочеш? купити мого бика?“ Вона: „скрип!“ знов. Той всьо питаєся: „Що ти даєш?“. А вона скрипит. Нарешті він кажи: „Ну, може грошей не маєш, то я тобі почиаю. Але як не віддаш, то зрубаю“. Взяв бика, прив'язав і пішов додому. Питаються его брати: „А де бик?“ — „Продав“. — „Де ж гроші?“ — „Нема, після відберу“ [і розказав їм]. Розумні сміються з него, що він продав липі бика.

Але на третій день приходит до липи. Бика — нема. Він каже до неї: „Давай гроші, ззіла-сь бика!“. Липа: „скрип!“ і на всі его запитаня всьо скрип та й скрип. Той бере і рубає липу. Але з тої липи як сипнутся гроші! Той аж настрашився і побіг додому. Каже братьям: „Беріт верети і їдьте по гроші. Я бика продав, і липа міні дала“. Тоті хутенько зібралися, поїхали в ліс, понабирали повні вози грошей і зверху поприсипали попільом. І кажут дурному: „Не кажэ ж нікому, що ми везем гроші, — але попіл!“.

Привезли додому. Посилают до попа дурного за мірницею і кажут ему: „Не кажи ж, що ми будем мірати нею гроші, але кажэ, що жито“. Пришов: „Пожичти, добродзею, мірницю“. — „На що?“ — „Гроші будем мірати“. — „Возьми, але позатайкай-но грошей по-за обручі“. Той приніс мірницю. Начали ся ділити мірницями гроші, а дурний за обручі запихає. Тоті кричат: „На що запихати?“.

Але піп дивится через шпару. А братя его взяли і зітняли ему голову і закупали в ковбиці. Али взяли [вночі] попа викупали, а цапа закупали. І іде добродзійка і плаче. А дурний питаєся єї: „Чого ви плачети?“ А вона каже: „Десь мого добродзея нема!“ А дурний каже: „Мої братя забили і закупали під лавкою в ковбиці“. [Вона

до братів]. І добувають брата его того цапа і питаються: „А ваш піп з бородою?“. А вона каже: „З бородою“. І викопують далі, — витко роги; і питаються попаді: „А ваш піп з рогами?“. А вона каже: „Не!“. І добули, а то цап!

630. ДУРНИЙ ЗО СТУПОЮ [Чуб. т. II, ст. 492: „Про дурня“]

(„Був собі чоловік, мав три сини:—два розумних, а третій дурний, а той дурний ішов на роботу і тягнув ступу“, л. 13).

Був ту чоловік і мав три сини: два розумних, еден дурний. І помер їм батько. І як розумні ідуть на роботу, іде за ними дурний.

І беруть розумні ідуть в світ, а дурний зляпав в руки ступу і тягне за собою. І каже до розумних: „Чикайте мене!“. А тії втікають. А він за ними зо ступою! Ідуть вони цілий день, і каже дурний: „Поможіт мені татової толочки підтягнути“*). І тії дивляться, що вже покидається, — беруть і помагають ему тягнути тої ступи. Протягнули вже далеко і стають на ніч і кажуть: „Лягаймо на ніч, а дурний засне. А ми вилізем на дуба, і він побіжить за нами“. Дурний буцім заснув, а тії повилізали на дуба. А дурний пробудився й каже: „Треба й мені лізти на дуба“. І каже до своїх братів: „Ходіт, допоможіт мені витягнути ступи“. Тії беруть і злязат на землю і тягнуть ступу на дуба. Витягнули її на дуба, і сидят всі три.

Але дурному ся захотіло сісти на ступу. І ему казали не сідати на ступу, і він не сідав, — аж ту надходять дванадцять розбійників. Розпалюють огонь під тим дубом і варат собі вечеру. Дурний каже: „Ой, я сяду на ступу“. — „Але цить, дурний! бо буде тобі смерть і нам!“. — „То я буду плакати“. Тії беруть на коліна ступу і тримають. А він сів і гойдається, а вони тримають на колінах ступу.

І каже: „Я хочу мочитися!“. — „Ой, дурний!.. Тримай его так, щоби ся не мочив! бо буде нам смерть і тобі. Мочися в ступу!“. — „А я ж дурний мочитися в татову толочку?! Ой, таки хочу мочитися!“. — „Мочися, мочися, на безголов'є!“. І бере дурний, мочится на тую вечеру, що розбійники варат. А розбійники собі говорат: „Кажуть люди, що роса з неба падає не солонна. А цяя солонна“.

[Посидів дурний трохи мовчки, а далі каже]: „Ой, хочу паскудити!“. — „Ей, дурний! чекай, бо буде тобі смерть і нам!“. — „Коли я таки хочу!“. — „Ну, то роби!“. Дурний бере і паскудит на вечеру тих розбійників. — „О, якась погана птиця паскудит нам в страву“. І каже дурний: „Я буду кидати ступу!“. — „Не кидай, дурний, бо буде тобі смерть і нам!“. — „Ой, коли мені зле сидіти!“. — „Сідай на нас“. — „Ой, коли мені зле ся дивити на него, що він в долині! я таки її кину“. Бере тую ступу і кидає помежи гіляки на тії розбійники. І вбило едного розбійника, а тії повтікали. І каже дурний: „Ну злязьте! будемо їсти“.

*) У Чубинського видрукувано „мольки“, — слово, настільки незрозуміле (і навіть фонетично зовсім непевне), що Грінченко не зважився завести його до словника. М. Л.

І позлазили і берут і їдят. Але один розбійник прийшов довідатися, і сів собі за дубом. І дивиться, що вони роблят. А дурний каже: „Дайте мені ніж, я его заріжу“. Прибіг до него і відрізав ему язик, тому розбійникови. Прийшов, наївся і каже: „Ходім додому“. Братя прийшли додому.

І каже найстарший: „Я буду жинитися“. Взяли купили собі горілки і полубочок вина, купили бочку меду і пішли на друге село до свої родини. А дурному кажут: „Ти ту пильнуй всего, а ми підемо!“. І пішли. А дурний покушав горілки—не добра! По тому покушав вина; али ж то горілка і вино!—не добре! Покушав меду—добрий. І взяв вино і горілку, випустив на сїни, і мед випустив. І каже: „Треба тепер всьо розколотити, то буде якийсь смак еден. А то нема ніякого смаку ні в жаднім“. Взяв скинув штани і сів на порозі і мішає коцюбою. Розколотив его, взяв нецки, положив ~~в~~ той трунок, сів в нецки—і плаває по сїнях. Приходять ті і кажут: „Відчини, дурний“. — „Чикай! нехай доїду до дверей, бо ще ся втоплю“. Зліз з нецок, відчиняє їм. — „Ах! Ти що наробив, дурний?!“. — „Ну що! збирайте та будем пити“. А ті кажут: „Ну що ж ту з дурним робити?!“.

І виправили его до міста купувати і кажут: „Купи ж горнятко, мняса, ринку, сала і ковбас“. Приїхав дурний до міста, купив тое і їде додому. І каже сам до себе: „Ринка має три нозі і не хоче іти, тільки щоби ся везти. Я маю дві нозі, та мушу іти, а вона три й не хоче!“. І взяв її положив на дорозі, а сам пішов. Їде через село, а чоловікови поросята налізли в тік. Він взяв, поросята вигнав, і ковбасою і салом загородив пліт. Приїздит додому. Питаються его: „Де ж горня?“ . Він каже: „Єст“. — „А ринка?“ . — „Нема ринки! Вона три нозі має, не хтіла йти, а я но дві нозі маю та мушу йти!“ . — „А сало й ковбаса де?“ . — „Ну, де! загородив чоловікови в плоті дзюру, бо поросята лізли“. А розумні кажут: „Ну, вже з дурним нічого не зробиш!“.

І по тім вісілю померла баба. І вони тую бабу хочут вже ховати, а дурний каже: „Чикайте, не ховайте, я за нею візьму гроші“.

Бере на віз тую бабу і везе до міста. І взяв єї, і положив [її] на коліна десіть яець, і підпер тую бабу. І вона сидит. А сам взяв пішов, і дивиться здалека на тую бабу. Аж ту їде чиновник і каже: „Що то, бабо, за тії яйця?“ . Баба ніц не каже. — „Що ти, бабо? глуха, що нічого не кажеш?“ . І він знов її питається: „Бабо! чому нічого не кажеш, що за тії яйця?“ . А вона ніц не каже. А він бабу хльоп в писок, аж перевернулася. А той дурний его за руки і каже: „Ти мені забив бабу! Ходім же тепер до начальника!“ . І питається десятника: „Є начальник дома?“ . — „Нема“. — „Ну то я тебе заведу до поліції“. І бере [веде]. Чиновник дає ему п'ятьсот рублів: „На! іно не кажи нічого!“.

І він взяв ті гроші, приїхав додому з бабою, і поховав туя бабу. А гроші мав. І від того часу став розумний.

631. ЯК ДЯК ДУРНОМУ БАГАЧЕВІ НАПИС НА САРАНЧІ РОЗІБРАВ
[Чуб. т. II, ст. 524: „Багатий“].

Був то в єднім селі мужик, дуже сильний богач. І він хотів всьо знати, до найменшої річи. Прийшов він разу єдного до коршми. І там мужики почали говорити, що, каже, є на світі така саранча, і на ній написано, що „я кара божа“. Но, каже, ніхто того письма не прочитає, бо ни знати, по якому написано.

Той богач обзивається: „Що?! щоби я того не знав?! Я такого знайду писара, що мені прочитає!“ — „Але, каже, куме, не найдете!“ — „Е, говори собі!“

Вже той мужик так шукає саранчі, щоби доконечне знайти! Знайшов він саранчу, бере з собою гроші. Іде до дядя, приходит і каже дякови: „Пане реєнтій! Прочитайте-но мені тоє письмо, як то воно написано. Бо мені здається, що тут написано „кара Господня“. Дяк дивится і каже: „Як мені дасте десіть рублів, то я прочитаю“. Мужик зараз взяв і дав єму десіть рублів. Тоді дяк зачинає читати: „Я—сарана, від Бога прислана, нічого не беру, тільки їм та с-у“. Мужик тогди втішився і каже: „Ну, дай же вам Боже здоровля, яку ви дуже велику науку посідаєте!“

І тогди мужик перед кожним хвалився, що він вже знає, щб написано на саранчі. А дяк таке не прочитав, но тільки так видумав.

632. ЯК ДУРНА БАБА ХОТІЛА ВІДДАТИ ДОЧКУ ЗА БОГА, А ВІДДАЛА
ЗА СВИНАРЯ [л. 162]

(„Сказка, що баба мала дочку і ни хтіла єї ні за кого віддати, іно за самого Бога“)

Була баба, мала єдну дочку. І ні за кого не хтіла єї віддати, тільки за самого Бога. Що там до неї прислалі старіст від різних людий богатих,—«ні!» та „ні!“. Не віддам, тільки за самого Бога!“.

Але раз ідут пави по-при свинара, що пасє свиний. Питаються єго: „Де тут тота баба сидит? бо ми до неї ідем“. Той каже: „Там і там, тільки вона за вас жадного не піди. От якби-сьте міні дали в що добре ся вбрати, то би-м я з нею оженився“. Тоті взяли єго вбрали, і він пішов до неї.

Приходит на подвіра. Питаються [баба і дочка], звідки він і як ся називає. Той каже: „Я називаюсь Бог. Прилитів-им з неба жинитися, бо там нема з ким,—всьо пусто (А він таке мав прізвиско „Бог“). Баба в радувалась, зараз вісіля справила.

І на другий день він встає, добуває свій бучок, кричит на жінку: „Давай міні борщу, бо піду до свиний на поле.“. Мати

як вчула, то аж мало не вмерла, що замість Бога віддала дочку за свинара.

633. ЯК ДУРНІЙ ДІВЦІ ПОДРУГА «ПРИСЛУЖИЛАСЯ»

[л. 397 зв.]

(„Сказка, що дві дівки компанували собі, і кликала [д]на другої: „Тродільо!“)

Було дві дівки і компанували. Але їдна перед другою каже: „До мене, сестричко, старости прийдуть. А ти мене приходиш кликати на вечерниці, і може вже застаниш старостів,—то не іди до хати, а клич мене в вікно: «Троділе! Троділе! А іди на вечирниці!» А я буду відзиватися: «А я яка Троділя?». А ти будеш, сестричко, казати: «А! Бо ти [три діла робиш]: по воду ідеш, кужіль прядеш і тріски збираєш!»“.

Допіро, та приходит під вікно. Дивиться: є старости. Кличи ї: „Троділі! Троділі! а іди на вечерниці!“.— „А я яка Троділя?“ відзивається.— „А! Бо ти мочишся, паскудиш і тріски збираєш!“.— „А ти, публіко,—з хати кричит,—ти в попльовані сорочці!“.— „А та обзивається: „А я в які попльовані сорочці?“.— „А такі: я пряду куделю зубами, зубами микаю, плюю, і кидаю на землю, а ти збираєш, прядеш і з того сорочку маєш!“ Старости їден на другого кивнув. І пішли тоту засватали, а „Троділя“ лишилася.

634. ЯК ПАРУБОК ДІЗНАВСЯ, ЧИ СЛІПА ДІВКА [л. 269]

(„Сказка, що сліпа дівка цюлювала кавалера в д.у“)

Бо то був собі дід і баба і мали їдну дочку, али і тая була сліпа. Прийшли до неї старости. Али баба ще перидом сказала дівці, що „я ся буду тебе питати, де голка,—то ти скажиш, що онди, мамуню, коло макового зерна“. Прийшло, говорат там старости, дещо молодий, і старий батько тої молодой. Али питається єї мама: „Марійко! де голка?“.— „А онди коло макового зерна!“.— „То іде ж, подай!“ А стара взяла застромела голку в землю, і назначила де, і сказала єї. Тая ту хтіла подати; та й но ся пустила від стола до лавки—і впала на-тиля. Тогди ті старости—з хати! і пішли.

Али той молодий дивився, коли тільки нима старих вдома. І думає собі: „Піду-но я ще до неї“. І разу їдного, ни було старих вдома, він прийшов до неї. Сів собі коло неї, і говорят де що. І він кажи, що „я таки й прийду до тебе зо старостами. Али знаєш ти, каже, що? ще ся хоць поцюлюймо на востатку“. Вона каже: „Ну, то ся поцюлюймо“. Він скоро здіймив штани, і вона его поцюлювала, та не в уста. І він взяв і пішов. Приїздят ввечер старі додому. Вона так ся тішит, що був він в неї, і каже старим, що „в мене хтось був“.— „Ну, то скажé хто?“.— „Коли я ни скажу!“.— „Чому?“.— „Так!“.

І сміється, так дуже тішиться. Але як зачали допитуватися, і вона їм починає розповідати, що „в мене був мій кавалер і казав, що таки й прийде до мене і засватає. І ще-сьмо ся поцілювали в пискі обоє“. А вона дурна ни знає, що вона его поцілювала не в уста. І той більше до неї не ходив, — тільки спробував, чи сліпа вона.

635. ЯК ДУРНИЙ МАЗУР ПАСКУДСТВО ЇВ [л. 417]

(„Сказка, що мазур любив дівку; і вона ся впаскудила, а він тоє їв“)

Єден мазур любив дівку, але був трохе не полна розуму. І вона тільки собі жартовала з него. І він, що тільки вона казала єму, то він зробив. Але разу одного він дуже вчипився до неї, щоби вона казала, чи піде за него, чи ні. — „Ну, каже, як ззіси мого лайна, то піду!“ Той, бідняга, зів. — „Ну, каже, піду, тільки піди висповідайся, очисти свою душу!“ Пішов до косцьола, прийшов до ксьондза, розказав му, як було діло. Той каже: „О! се великий гріх! Іде до біскупа, от він сидит“. Бере іде мазур на колінах через косцьол. Приходить вже недалеко. Але біскуп мав примівку таку: „А що-сь, каже: зів, пташку?“ То-єст: „зробив-єсь гріх який?“ Але той каже: „Ой, зів, зів, пане біскупе! і таке велики, як ваша ціла шапочка на голові!“ Тут аж весь косцьол затрясся від сміху. А мазур — з косцьола! І більше до дівки не ходив, бо пізнав, що над ним сміялася.

636. ЯК ДЯДЬКО ПОПА КОЛОМАЗЗІЮ ПРИЙМАВ [Чуб. т. II, ст. 520! „Дурний“].

Мужик прийшов раз до попа. А там були гості і їли кав'яр. Єму дивно стало, щб вони їдят, і подумав собі, що вони їдят коломазь. От прийшло, запросив мужик попа до себе і каже до пола: „Вибачайте, батюшка, що не маю вас чим приймити! Бо я видів, що ви їсте коломазь, а я своїх возів не мастив перед морозами, то дуже мало зібралось. Ви, десь, добродзію, свої вози перед морозами добре мастили? маєте тільки коломазі!“ Піп стиснув плечами і подякував, що не хоче їсти коломазі. І розказав, що то таке їв.

637. ЯК ЧОЛОВІК, НА ГАРБУЗІ СИДЯЧИ, ХОТІВ ЛОША ВИСИДІТИ [л. 322 зв.]

(„Сказка, що бідний чоловік ни мав худоби і думав, що гарбуз — кобиляче яйце“)

Був собі бідний чоловік. Не мав жадної худоби: дуже бідний! Пішов на зарібки. Але іде, а чоловік везе гарбузи с поля. Допіро, той бідний питається: „Що ти, чоловіче, везеш?“ (бо він не видав гарбузів). А той каже: „Кобилячі яйці“. — „Продай, чоловічи, хоць ідно“. А той бачит, що він бідний, — взяв і подарував ідно. Бере

бідний вертаєся з гарбузом додому. Питався [він] того чоловіка: „Що з тим яйцем робити?“ а той ему каже: „Преїдеш додому, сядь собі на печу на дев'ять днів, і щоби-сь до нікого не говорив. І котре тобі буде казати що, то щоби-сь відказував: ціхо! ціхо!“.

Приходить додому, і жінки не застав. Виліз тихенько на печ і сів на гарбуз. Приходить жінка, питаєся, чого він сидит на печу. А він все до неї: „Ціхо!“. Допіро прийшов день, другий, третій, — він сидит, і ніц до неї не відказує.

Виходит жінка на двір. Козак їде. Вона каже: „Ей, козаченьку голубчику! Злізьте-но та подивіться: мій чоловік удурів!“.

Козак зліз з коня. Приходить до хати, заглядає на печ: той сидит на гарбузі. Той его питаєся, а той всьо своє: „ціхо!“ та „ціхо!“. Козак, як взяв нагайку! як взяв его бити! Бідний видит, що не жарти, — та за корінь гарбуза, давай утікати! Але бідного хата була під горою, і він аж на гору втік. Але, як біг, гарбузови корінь відломився, а гарбуз впав, качаєся з гори. Але там під скалою спав заяць. Гарбуз качався по камінцях і збудив заяця, котрий почав тікати. Бідний, як зобачив, та давай кричати: „Цьосцьо! цьосцьо! Ой, каже, бодай тебе Бог скарав! От ціле лоша, іно фоста еще нема“. Прийшов додому та жінку вибив добре. І каже: „Через тебе худоби-м ся не дочикав“.

[Диви у нас вип. 1-ий, відд. VIII, №№ 198 та 199, ст. 139—140 та відд. IX, № 271, ст. 188—190].

638. ДУРНИЙ НА СВАТАННІ [л. 401]

(„Сказка, що чоловік хотів ожинити дурного сина“)

Мав собі чоловік дурного сина. Загадав его женити. Пішов на другі села, засватав. Сіли вечерати на тих сватинах; але батько дурного заказав ему, щоби нічого не говорив. Але сват каже: „А чому ж ти, сину, нічого не говориш? Кинь-но ти яке слово меже нас“. Той сидит-думає, а нарешті обзиваєся до свого батька: „Татуню! Чи вже рік чи два, як наші собаці були хроби під хвостом?“.

639. ЯК ДУРНИЙ ЛИСЯЧИМИ ШКУРКАМИ НИВУ ОБКИДУВАВ [Чуб. т. II, ст. 502: „Дурень“]

Був чоловік багатий. І як вмирав, то зазвав свого сина та й каже: „Слухай-но! Гляди, щоби-сь, як виореш ниву, то всякий раз аби-сь лисом обкидав“. І вмер з тими словами. Той обкидає ниву кожний раз лисячими шкурами, — а люди забирают. Досить, що доти обкидав, що аж збіднів. Нарешті приходит до свого брата, радится: „Що тут робити? Бо вже нима за що лисів купити“. А брат каже: „Слухай-но! То тато казав: щоби-сь оборував ниву і пригинав скебу, то би-сь більше мав“.

640. ЯК ДУРНИЙ ОВЕЧИМИ ОЧИМА НА ДІВЧАТ КИДАВ [л. 401 зв.]

(„Сказка, що дурний повибирав очі вівцям і кидав на дівки“)

Єдному дурному радили ся женити. І кажут: „Кинув би ти очима на котру дівку, котра ся сподобає тобі“. Той собі подумав що треба очий на тоє,— пішов до хліва, повилуплював вівцям очі і кидав на дівок, котрі ся ему сподобали. Але замісь сподоби вишла ненависть на него.

641. ДУРНИЙ МАЗУР [л. 539 зв.]

Бо то мазур прийшов до косцьола. Дивиться, що пан сидит в лавках, і на нім сурдок з тонкого сукна. І каже до пана: „Що, пані, локить того сукна коштує?“ Пан каже, що „локить півтритя рубля“,— „ТЬфу! то панське сукно таке тоненьки, та півтритя рубля локить, а моє яке грубе,— та іно по десіть гроший локоть!“

[Це оповідання стосується і до ІХ відд., про національності].

642. ЯК ДЯДЬКО «ОБДУРИВ» ПАНА [л. 274].

(„Сказка, що мужик лічив в церкві хрести“).

Раз мужики приїхали в город, де було багатько церквів, і розійшлися: едні — поглядіти, а другі — помолитися. Але еден зайшов в церкву, і давай лічити хрести, що намальовані на суфіті. Ось тут з'явився якийсь пан і питає его: „Що ти робиш?“ — „Хрести лічу“. — „Кілько налічив-ись?“ — „Шіснайціть!“ каже. Виймає [пан] бумагу і читає ему, що то кілько христів налічив, то й повинен тільки гривень заплатити: „Коли-сь, каже, налічив шіснайціть, то давай шіснайціть гривень!“ Той дав. Але приходит до свої компанії і каже: „От я обманув [пана]! налічив-им трийціть шість, а сказав му, що шіснайціть, і [так] заплатив-им!“ То ті посміялися з него.

ДЕ ЩО Є:

Стор.

- Присвята III
- I. Вступне слово од голови Етнографічної Комісії Української Академії Наук акад. А. М. Лободи . . . V—VI
- II. Вступне слово від редактора VII—XIX
1. З чого склалася ця стара збірка і як її писано (ст. VII—XIII); 2. Система, за якою ми редагували матеріял (ст. XIII—XIV); 3. Що визначають квадратні дужки в тексті? (ст. XIV—XV); 4. Система правопису у виданні (ст. XV—XVII); 5. Дещо про нечиткі місця (ст. XVII—XVIII); 6. Післяслово од редактора (ст. XVIII—XIX).
- III. Андрій Іванович Димінський, 1829—1905 (біографія) XX—XLVIII
- I. Якого роду Димінський? (ст. XX—XXI); II. Дитячі та шкільні літа Андрія Димінського (ст. XXI—XXII); III. Димінський на хвершалстві в с. Гаврилівцях (1848—1850) та на писарстві в Пукляку 1850—1854 (ст. XXII); IV. Димінський стає етнографом (з 1849). Перші роки його етнографічної праці на Кам'яниччині. Звідки в нього взяли ці інтереси? (ст. XXII—XXV).
- V. Димінський на Проскурівщині (1854—1860). Зносини з „Русским Географическим Обществом“ (ст. XXV—XXVI); VI. Димінський знову в Гаврилівцях на Кам'яниччині (1860—1863) і в Струзі Новоушицького повіту (1863—1876). Дальша його етнографічна праця. Звязки з „Вольным Экономическим Обществом“ (з 1860), Подольским Статистическим Комитетом“ (з 1862), з П. П. Чубинським (1869), з київським „Юго-Западным Отделом“ з 1873 (ст. XXVI—XXIX); VII. Якими способами збирав свої етнографічні записи Димінський? (ст. XXIX—XXXI).
- VIII. Несчастливий перелом у житті А. І. Димінського з 1876 р. Звільнення та перекидання з посади на посаду — до повіту Могилівського, знов до Ушицького, до Лятичівського. Зносини з київським професором Ол. Хв. Кістяківським і праця Димінського над звичаєвим правом. Остаточне звільнення з посади 1882 р. (ст. XXXI—XXXIII); IX. Матеріальне зруйнування Димінського (1882). Він живе як сільський хлібороб у Струзі Новоушицького повіту і терпить од політичних доносів. Писаний заповіт Димінського 1883 р. (ст. XXXIII—XXXIV).
- X. Марні шукання посади в 1880-их роках. Характеристичне листування Димінського з Ів. Рудченком 1884 р. (ст. XXXIV—XXXVII); XI. Новий політичний донос на Димінського (1885). Родинні нещасть (1885). Незломний Димінський знов береться за працю над етнографією Поділля; та загибель зібраних матеріялів у Подільським

Статистичнім Комітеті (1887) кладе його етнографічній енергії край (ст. XXXVII—XL).

XII. Невдала спроба Димінського перейти з Поділля на службу до Шполи на Звиногородщині (1891) і поворот до Струги. Старість, слабкість очей. Зустріч Димінського в Струзі з Є. Сіпінським 1896 (ст. XL—XLI).

XIII. Сумні останні роки життя сліпого Димінського і його смерть (1905). Загибель його паперів (ст. XLII); XIV. Післяслово (ст. XLII—XLIV).

Додаток I. Спогади Йосипа Антоновича Бржосньовського про А. І. Димінського (ст. XLV—XLV).

Додаток II. Оповідання старих селян с. Гаврилівців про А. І. Димінського (ст. XLVI).

Додаток III. Спомини етнографової внучки Марії Остапівни Кришньовської (ст. XLVI).

Додаток IV. Заповіт А. І. Димінського р. 1883-го (ст. XLVI—XLVIII).

IV. Дещо про Степана Васильовича Руданського, як етнографа XLIX—LV

ВИПУСК ПЕРШИЙ.

I. Оповідання про явища природи та про винаходи (ст. 1—11):

1. Про сотворіння землі та гір	1
2. Як на землі люди з'явилися	1
3. Коляшні велетні та наступні люди-дрібнячки	2
4. Колись люди мали на собі рогову шкуру	2
5. Звідки в людей природні органи	2
6. Свиня	3
7. Св. Микола розпоряджається вовками	3
8. Горобці	3
9. Як дівка з гадюками жила шлу зіму	3—4
10. Бджола	4
11. Шап та баран	4
12. Чому збіжжя має зерно на самім колоску	4—5
13. Чорт — найперший винокур	5
14. Як люди навчилися табаку нюхати та тютюн палити	5—6
15. Цпа людям бог дав	6
16. Найсправедливіша за всіх — смерть	6
17. Місяць	6—7
18. Вогонь: а) З огнем треба уважно поводитися	7
б) Не можна вогнюві казати: „Брате“	7—8
19. Сонце, мороз та вітер	8
20. Лютий та палютий (березень)	8

Додаток до розділу I. (Записи Ст. Руданського):

а) Місяць	8
б) Підземная риба	8
в) Ліса	9
г) Колос	9
г) Велетні	9

д) Багатий вечір	9
е) Жуйка	10
є) Свиня	10
ж) Медвідь	10
з) Кріт	10
и) Камбула	11
і) Бусель	11
ї) Кая	11
й) Горобці	11
к) Скойки	11

II. Приміти та забобони: №№ 21—23. ст. 12

III. Знахарювання та замови (ст. 13—17):

24. Як можна одвести град	13
25. Як чоловіка собі повернути	13—14
26. Щоб віддатися заміж	14
27. Щоб дівки любили	14
28. Щоб молодий сили не мав	15
29. Щоб когось люди зненавиділи	15
30. Щоб пая ве бив	15
31. Щоб над п'яним потішитися	15

Додаток до розділу III (Записи Ст. Руданського):

а) Євнині дочки	15
б) Сон Пресвятої Богородиці	16
в) Наука Господня	16—17

IV. Оповідання за чортів та за різні прояви (ст. 18—43):

32. Як можна чорта побачити	18
33. Як дістати біса на послуги	18
34. Про те саме	18
35. Біс хмарою	18—19
36. Біс клубком	19
37. Біс хортом	19—20
38. Біс ходить до жінки, хортом перекидаючися	20
39. Біс дитиною	20
40. Біс перекидається то дитиною, то хортом	20
41. Чорти котами	20—21
42. Біс крiйком	20
43. Біс-водяник в подобі паяовій	21
44. Біс паяом	21
45. Теж	21—22
46. Як чоловік в чортовім палаці був	22
47. а) Біс фурманом	22
б) Теж	22—23
48. Біс оселяється в хаті	23
49. Біс оселяється під мостом	23
50. Рибалки витягли водяника	23
51. Як біс-водяник людей губив	23
52. Як чортиця чоловіка душила	24
53. Як біс-домовик на чоловіка вночі діз	24
54. Як біс чоловікові мішок грошей дав	24

55. Як біс-домовик задушив дівку	24— 25
56. Халун	25
57. Теж	25
58. Теж	25
59. Як чорти новонароджену дитину в чоловіка вкрали	26
60. Біс паюм та музики	26
61. Як музика чортам грав	26— 27
62. Біс богачеву родину губить	27
63. Бузина то бісове дерево	27
64. У бідаків чорт душі не купує	27— 28
65. Як чортові око випарили	28
66. Як віддячив біс чоловікові за свічку	28— 29
67. Як чоловік чортам вечерю на свят-вечір носив	29
68. Як бідний чоловік до чорта вечерю на свят-вечір носив	29 - 30
69. Як біс у пана дочку вхопив, а потім видав її за купецького сина	30
70. Як біс довів, що чоловікові пес більший приятель, ніж дружина	30— 31
71. Старець визволяє запродану чортам душу	31
72. Як чорт чоловікові сім кабанів дав	31— 32
73. Як чоловік чортам запродавсь і через це архиреем став	32— 33
74. Як розумна баба запродану чортам душу врятувала	33— 34
75. Як стрілець чортові запродавсь, а баба його врятувала	34— 35
76. Як дядько чорта дурив і дівку грошей від нього здобув	35— 37
77. Як чоловік біса дурив	37— 38
78. Як ковалева душа від чорта в рай втікла	38— 39
79. Як біс у чоловіка дітей покупив, а кривий бичок їх врятував	39
80. Як москаль у печлі був	40
81. Чортові бажання	40
82. Як богиня підмінила чоловікові дитину	40
83. Мара	40
84. Привид на полі	41
85. Привид близько цвинтару	41
86. Холера ходить в жіночій подобі	41
87. Теж	41— 42
88. Холера викликає на імення	42
89. Холера-опир	42
90. Як козак знищив холеру-опиря	42
91. Яку подобу має воляча хвороба	42
92. Товаряча хвороба в подобі панській	43
93. Товаряча хвороба — білим хортом	43

V. Оповідання за мерців (ст. 44—54):

94. Як вмерлий злодія зловив	44
95. Теж	44
96. Як умерлі задушили злодія	44
97. Як убитий примусив скарлати свого вбивцю	45
98. Як втоплений чоловіка хотів потопити	45
99. Як упізнавати опиря	45
100. Недоношені діти ходять в ночі	46
101. Недоношені діти літають і просять хреста	46
102. Вмерлая мати приходить вночі дитину годувати	46
103. Як умерлий парубок засватав живу дівку	47
104. Як опир з попаді кров смоктав	47
105. Як козак опиря знищив	47— 48

106. Як москаль опирия приборкав	48— 49
107. Як умерлий до шинку по горілку ходив	49— 51
108. Як москаль вмерлу заклиту панну врятував	52— 53
109. Як молодий пан умерлих на обід запрохував	53— 54

VI. Оповідання за людей з надприродньою силою (ст. 55—60):

110. Відьма решетом	55
111. Як парубок позбувся дівки-відьми	55— 56
112. Як відьма свою сестру зарізала	56
113. Як ворожка насилає смерть та викликає нареченого	56
114. Як ворожка одвернула смерть од дітей	56— 57
115. Мірошник-чарівник	57
116. Два пасічники	58
117. Покарана скупість	58
118. В Брянських лісах лід-чарівник бідним гроші позичає	58— 59
119. Як баба своїх синів на вовків перевернула	59
120. Як чоловік вовком перекидався	59
121. Як чоловік вовком перекидався	59— 60

VII. Про скарби (ст. 61—62):

122. Скарб до себе кличе	61
123. Як чоловік дідівський скарб знайшов	61— 62

VIII. Оповідання релігійні, церковні та про духовних осіб (ст. 63—173):

124. Про сотворіння землі та гір	63
125. Як на землі люди з'явилися	63
126. Вигнання перших людей з раю	63
127. Звідки пішли подружні зради?	64
128. Через що попи мають одну жінку, а ксьондзи жадної?	64
129. Ангели	64
130. Жидівський бог	64— 65
131. У бога 300 літ, як 3 години	65
132. Бог кожній людині певну долю дає	66— 68
133. Божого присуду не можна змінити	68
134. Теж	69
135. Боже передвіщення	69
136. Мстивий бог	69
137. Як суддя самого бога судив	70
138. Як бог з матір'ю у бідаків дитину хрестили	70— 72
139. Як пан Марко бога з свого двора вигнав і свою долю втеряв	72— 76
140. Бог у бідної вдови	76— 77
141. Як то бог чоловікові на полі живі корінці зародив	78— 79
142. Бог та циган	79— 80
143. Ангел ковалем	80— 82
144. Дяч чародій та ненажерний піп	82— 86
145. Як св. Петро вкрадений дяч себе шмат хліба відробляв	86— 88
146. Як ангел у бідної вдови служив	88— 90
147. Як ангела за покуту у попа служив	90— 92
148. Прозірливий хлопець стає за бискупа	92— 93
149. Теж	93— 94
150. Ангелова наука	94— 95

151. Св. Микола дає подружжю щастя	95
152. Св. Микола розпоряджається вовками (ст. 3)	95
153. Які карі за різні гріхи терпінням	95— 98
154. Як бог бідака ошасливив, а зажерливого панського посіпаку в цекло за- провадив	98—100
155. Од божої карі не втічеш	100—104
156. Теж	104—105
157. Плати добром за зло	105
158. Кара за лиху думку проти батьків	106
159. Кара за непошану до пам'яті померлої жінки	106
160. В день „Сорока мучеників“ працювати не можна	106—107
161. Божої волі треба добре пильнувати	107
162. Не можна ні з чим таїтися на сповіді	107—108
163. Багатому нема дороги до раю	108—109
164. Бог карає за свою кривду	109
165. „Чудотворний образ“	109—110
166. Теж	111
167. Як дурень до костьолу райських пташок дістав	111
168. Москаль божим ад'ютантом	111—112
169. Вірша про Кирика	112—121
170. Оповідання про Кирика	121
171. Щедрий щиган	122
172. Як архирей за гроші неписьменного попом мастляв	122
173. Як дяк дякона на попа висвятив	122—123
174. Нещасливий дяк	123
175. Пословіца за мужика Гаурилу	123—128
176. Як піп поховав пса, а архерей цапа на попа висвятив	128
177. Як піп коняку молитвував	128—129
178. Нетямущий піп	129
179. „Красномовний“ піп	129
180. Піп п'яниця	130
181. Ксьондз п'яниця	130—131
182. Звідки взялася попівська ненажерливість?	131—132
183. Попа не нагодувати	132
184. Піп, ласий до поросят	132
185. Як розумний дяк лукавого попа перемудрив	132—133
186. Як хитрий наймит скупого попа перемудрив	133
187. Як хитрий бернардин візника одурив	133—134
188. Капуцин і піп	134
189. Капуцин та бідний жид	134—135
190. Як москаль попа обікрив	135—136
191. Як москаль з попа чоботи зняли	136
192. Мазур на сповіді	136—137
193. Циган на сповіді	137
194. Злодій на сповіді	137—138
195. Невихований попович	138
196. Нещасливий піп	138
197. Попадін сон справдився	138
198. Про „жеребного“ ксьондза	139
199. Нещасливі ксьондза пригоди, до дівчат ласого	140
200. Розпутний архирей	140—141
201. Ксьондз волоцюга	141—142
202. Черці велику чоловічу силу мають	142—143
203. Як ксьондз з панєю бавився	143

204. Піп та генеральша	148—144
205. Теж	144—145
206. Як молодиця попа обдурила	145
207. Органистий і москаль	145—146
208. Як загинули трое попів	146
209. Покаралий піп-волоцюга	147—148
210. Покаралий ксьондз-волоцюга	148—149
211. Покарані волоцюги: піп, дяк та багатир	150
212. Покарані волоцюги: піп, дяк та циган	151
213. Теж	151—152
214. Зрадлива попадя	152—153
215. Теж	153—154
216. Покаралий дяк	155
217. Пересторога	155
218. Як циган примусив панського комісара молитися	155—156
219. Як св. Юрко мужикові допоміг	156
220. Пан воліє бути в пеклі, аби з панами	156—157
221. Ліпше гроші пролити, ніж на церкву давати	157
222. Як чоловік Юді свічку ставив	157
223. Покарана Варвара	157—158
224. Мірошник в церкві	158
225. Мазур в церкві	158
226. Як пригостив ксьондз офіцера	158—159
227. Хлопець на сповіді	159
228. Дурний на вінчанні	159
229. Покаралий мазур	159—160
230. Як мазур святу статую лає	160
231. Як мазурові „бог допоміг“	160—161
232. Молитва пособила мазурові	161
233. Мазурова молитва	161—162
234. Теж	162
235. Жілячина молитва	162—163
236. Розумний органіста	163
237. Як наш чоловік „літанію“ звав	163
238. „Зрозуміла“ молитву	163
239. Зарозумілая панна	163
240. Давид-цар і Давид-лихвар	164

Додаток до розділу VIII (Записи Ст. Руданського):

а) Земля	164—165
б) Чоловік	165—166
в) Жінка	166
г) „Боже помагай“	166
г) Коняка	167
д) Смерть	167
е) Потоп	167—168
е) Цар Давид	168—169
ж) Соломон	169—171
з) Давидові діти	171—172
и) Хрест	172
і) Крашаники	172
ї) Коли смерть?	172
й) Плуатар	172—173

к) П'ятниця і неділя	173
л) П'ятниці	173

IX. Оповідання про життя родинне та громадське (ст. 174—271):

241. Дружина не приятель	174
242. З паном не братайся, дружині правди не кажи, а чужої дитини не бери за свою	174—175
243. Теж	175—176
244. Язиката жінка	176—177
245. Теж	177—178
246. Вередлива жінка	178
247. Лиха жінка	179
248. Як чоловік свою лиху жінку приборкав	179
249. Теж	180
250. Як чоловік жінку-гульвісу навчав	180
251. Як жінка через упертість загинула	180—181
252. Теж	181
253. Як загинув чоловік через жінчину вперту неправду	181
254. „Найбільша“ вовкові кара	181
255. Як у неохайної господині горшки пухли	181—182
256. Ледача жінка	182
257. Як чоловік свою ледачу жінку працювати примусив	182
258. Як чоловік свою ледачу жінку вчив працювати	183
259. Як кум свою ледачу куму працювати навчив	183—184
260. Як ледача жінка дуррила чоловіка	184—185
261. Лінива господиня	185
262. Теж	185
263. Лагідна жінка	185—186
264. Скупий чоловік	186
265. Чоловік-ледар	186—187
266. Боязкий чоловік	187
267. Як чоловік з жінкою гостювалися	187
268. Як розумна жінка чоловіка од розпусти стримала	187
269. Як дівка хитрощами заміж віддалася	187—188
270. „Делкатна“ пані	188
271. Як жінка переконала чоловіка, що родити дитину важко	188—189
272. Несчасливі пригоди „вагітного“ чоловіка	189—190
273. Як невинну жінку лихо спіткало	190
274. Покараний офіцер-волоцюга	190—191
275. Нема таких жінок, щоб чоловіка не зрадили	191—192
276. „Котрий був господь бог?“	192
277. Як розумний наймит свою зрадливу господиню вигоїв	192—193
278. Хлопець - „віщун“	193—196
279. Як чоловік у своїй жінки козака застукав	196—198
280. Як чоловік не хотів уважати на жінчині зради	198—199
281. Як хитра-зрадлива жінка з біді викрутилася	199
282. Як зрадлива пані з біді випуталась	199—201
283. Як молодниця свого чоловіка дуррила	201
284. Теж	201—202
285. „Непристойні“ вікна	202
286. Жіночі хитроші	202—203
287. Як баба старі гріхи згадувала	203
288. Як старій бабі за молодого віддатися заміж схотілося	203—204

289. Відколи старих батьків почали шанувати?	204
290. На дітей не покладайся	204
291. Дякова наука	204—205
292. Скупий батько й розумна невістка	205
293. Синів лист і батькова відповідь	205
294. Гарячий борщ	206
295. Погавий побратим	206
296. Дерев'яна паска	206—207
297. Бідний брат переймає долю багатого	207
298. Щастя й злидні	208—210
299. Господар та наймит	210
300. Гроші то смерть	210—211
301. Як бідна баба дочку за багатиря віддала	211—212
302. Бідний хлопчина	212
303. Бідна вдова	212—213
304. Як скупий багатир старцювати ходив	213—214
305. Як скупий багатир розплатився з бідаком за табаку	214
306. „Найшла коса на камінь“	214—215
307. Скупий багатир та розумний бідак	215
308. Задрісний багатир та хитрий бідак	215—216
309. Розумний бідак та ненажерний багатир	216
310. Теж	217—218
311. Брехун	218
312. Як мужик з паном обідав	218—219
313. Як дядько панські пахощі добував	219
314. Як дядько навчився каву готувати	219
315. Як комісарова жінка прикидалася, що не вміє кави готувати	220
316. Паня-п'яниця	220—221
317. Делікатна пані	221
318. Як пані дочку золотила	221
319. Як пан свистом в суді справу виграв	221
320. З панами не позивайся	221
321. Як пан у дівки губи задурно взяв	221—222
322. Пан та баба	222
323. Пан та лакей	222
324. Панський пес	222
325. Вірний чабан	222—223
326. Як хлопчина у пана кунтуша заробив	223—224
327. Панські жарти	224—225
328. Дядько в „раю“	225
329. Як бог бідака ошчасливив, а зажерливого панського посіпаку в пекло за- провадив	225
330. Гатаманова правда	225
331. Одия кріпак у двох панів	225
332. Пан-бідак	226
333. Теж	226
334. Пан-бідак та дядько	226
335. Теж	226
336. Велика для хлопця кара	226
337. Пошесть на жінках	227
338. Влучні порівняння	227
339. Розумний камердинер	227
340. Як козак провчив пана-самовільника	227—228
341. Як хитрий лакей пана перемудрив	228—229

342. Як дядько лукавого пана карав	229—230
343. Пан воліє бути в пеклі, аби з панами (ст. 156)	230
344. Пани до пекла підуть	230—231
345. Як хлопець у пана гроші виграв	231
346. Як хитрий економом виграв у пана бричку та коні	231—232
347. Як дядько бив пана в дорозі	232—233
348. Як дядько осла балакати вчив	233
349. Без грошей ніхто нічого не робить	234
350. Секретарі то бісова вигадка	234—235
351. Звідки мужик взявся?	236
352. Правда й неправда	236
353. Як карали давніш за крадіж бджіл	236
354. Як давніми часами шукали вбивцю	237
355. Як поводяться у в'язниці з новоприбулими в'язнями	237—239
356. Загибель через забобонність	239—240
357. Теж	240
358. Незабобонний дядько	240
359. Жахливі випадки в родинному житті	240—241
360. Невдатна кутя	241
361. Розумний пес	241
362. Як кум налізливого кума відпровадив	241—242
363. Гарячий борщ	242
364. З празнику	242
365. Теж	242
366. „Не допив“	242
367. Як баба замерзла в березні	242
368. Як москаль у баби кашель купив	243
369. Звідки поляк-пан взявся?	243
370. Теж	243
371. Звідки москалі взялися?	243—244
372. Дядько та турчин	244
373. Вихрестам нема дороги до неба	244—245
374. Теж	245
375. Цар та розумна шинкарівна	245—246
376. Цар у містечку	246
377. Незрозуміла річ	246
378. Кара ледачій коняці	246
379. Добра козі порада	246
380. Назвиська по прикметах	247
381. Жовнірська „своя“ міра	247
382. Козак та шинкар	247
383. Москаль-шахрай	247—248
384. Хитрий дядько	248
385. Погане ім'я	248
386. Бондар та коваль	248—249
387. Лукаві косарі	249
388. „Чинovníк“ в шинку	249
389. Поскаржився	249
390. Панські жарти	249—250
391. Докращовався	250—251
392. Хоробрий „козак“	251—252
393. Погостював пана	252—253
394. Добра заплата	253—254
395. Невигідна спілка	254—255

396. Як дядько трем арендарам одну і ту саму корову пропив	255—256
397. Сукна на калитку	256
398. Як Іванко ошукав арендара	256—257
399. Теж	257—258
400. Сховався в мішку од москалів	258—259
401. Як дядько за чорта перебравшись, довгу позбувся	259
402. Спробував літати	259
403. Мандрівка на той світ	260
404. П'яниця-дурисвіт	260—261
405. Циганова загроза	261
406. Як циганів ведмідь вола вбив	261
407. Як цигани своїх дітей гартують	261
408. Як цигани пироги покрали	262
409. Лукавий циган	262
410. Теж	262
411. Як дядько покарав цигана	263
412. Як циган у лана шубу вимаяив	263
413. Циган косарем	263—264
414. Як чоловік ледачого цигана покарав	264—265
415. Наче недогадливий циган	265
416. Циган на пасіці	265
417. Циган слатом	265
418. Як цигана голили серпом, а поїли лубом	265—266
419. Як чоловік циганові пиху вибив	266
420. Палкий циган	266—267
421. Не халасуй	267
422. Теж	267
423. Дядько та німці: доктор і астроном	267—268
424. Німець і становий	268
425. Дядько та німець	268—269
426. Як німець чортів показував	269
427. Як дядько та мазур гостювалися	269
428. Як поляк русина повісив	269—270
429. Як офіцери, росіянин і поляк, до одної дівчини залищалися	270
430. Мазур та вніврка	270
431. Ласощі	271
432. Москаль та хитра баба	271
433. Як кашал лотів чоловіка зарізати	271

X. Оповідання про історичні особи та про історичні події (ст. 272):

434. Як піп царя Петра канчуком бив	272

XI. Оповідання про місцевості (ст. 273—274):

435. Городище Матьорське Ушицького повіту	273—274

XII. Білліни (ст. 275—280):

436. Ілія Мурин	275—280

ВИПУСК ДРУГИЙ.

XIII. Казки фантастичні, жартобливі вигадки, дотепи, загадки та прислів'я (ст. 281—582):

437. Зайчик та бадилляка	281—282
438. Горобчик та бадилляка	282—283

439. Ворона та лисиця	283—284
440. Вовк та пес	284
441. Віця, лисиця та вовк	284
442. Мишка сільська та мишка-кума з міста	284—285
443. Пес міський та пес із села	285
444. Як старий пес вовка вдавав	285—286
445. Як вовк псові допоміг	286—288
446. Як півник дідові гроші приніс, а курочка бабі зернятко	288—289
447. Дідів півник та бабина курочка	286
448. Теж	289—290
449. Періжок-утікач, лисиця і вовк	290—291
450. Хлопчина та вовк	291
451. Мисливець, слон та заяць	291—292
452. Циган та лев	292—293
453. Хитрий дядько, вовк, ведмідь та лев	293—294
454. Хлопчик та коза-дереза	291—295
455. Як дід через кози родину свою вигубив	295
456. Вовк та пан	296
457. Чоловік та лев	296
458. Кіт-п'яниця й ледащиця	296
459. Як вовк бабі воли роздер	296—297
460. Як дядько ведмідя рябим робив	297
461. Як соловейко чоловіка розуму навчив	297
462. Як водвуд мстився чоловікові	297—300
463. Як сова мстилася чоловікові	300—301
464. Як хлопчик трьох вовків забив	301
465. Іванко-балабанко та Язя	301—302
466. Івасик-кутасик	302—303
467. Царевич-зłodій	303—304
468. Пригоди Мадея-батьковбийника	304—305
469. Як син батька вбив, а з мамою жив	305—306
470. Як козак-лицар із своїм кониськом добув жар-птицю і королівну і живуцюф води	306—309
471. Покоти-горошок	309—311
472. Як ведмідця од попа сина мала	311—312
473. Теж	312—314
474. Іван-вітер	314—316
475. Царівна-рибка	316—317
476. Пригоди шістьох братів: двох королевичів, двох сукевичів та двох коневичів	317—319
477. Пригоди трьох братів: королевича, кухаревича та сукевича	319—322
478. Як дідові народився син рак, що засватав потім королівну	322—323
479. Зачарований королевич-рачок стає за приймака дідові й сватає королівну	323—324
480. Теж	325—326
481. Як зачарований королевич-вуж засватав царівну	326—328
482. Як кіт бідного хлопця з дочкою пана Гримоцара одружив	328—329
483. Як кіт допоміг панському комісарові з царівною Гримовою одружитися	329—332
484. Як чарівний мурга ласого до чужих жінок короля покарав	332—334
485. Теж	334—337
486. Як дід-лісовик допоміг королевичеві одружитися з королівною	337—339
487. Як залізний вовк королевича з королівною подружив	339—344
488. Як Іван-королевич одружився з королівною та вбив біса-Сідуня	344—348
489. Як дурний Бартко з королівною одружився	349—350
490. Як Іван-дурень за те, що свого батька пам'ять шанував, з королівною одружився	350—354

491. Як дурний купецький син зловив рибу, а вона його з королівною одружила 354—357
492. Як дурному Івану-королевичеві вовк допоміг дістати чарівного коня, хорта і панну 357—359
493. Як дурний купецький син з царницею одружився 359—361
494. Як дурний врятував своїх братів, а відьминих дочок вигубив 361—362
495. Як померлий чоловік допоміг шляхтичеві одружитися з зачарованою королівною 362—363
496. Як удячний вішалник одружив купецького сина з врятованою ним залятою царівною 363—366
497. Як москаль заляту панну врятував і з нею шлюб узяв 366—367
498. Як дівоче кохання врятувало залятого королевича-машкару 367—370
499. Як заздрі сестри хотіли загубити свою сестру королівну, але її чарівний птах врятував 370—372
500. Як біс, одгадавши царівни ім'я, хотів з нею дружитися, а її кінч врятував 372—373
501. Як молодший син, розгадавши царівнине бажання, з нею одружився . . . 374—376
502. Як королівна, не повідаючи москалевих загадок, мусіла з ним шлюб брати 376—379
503. Як хлопець допоміг королевичеві, через загадки, з королівною одружитися 379—380
504. Як бідний хлопчина за допомогою хлопця-чарівника з панною одружився . 380—381
505. Як віщун-лакей допоміг королевичеві з королівною одружитися 381
506. Як москаль, за чортовою допомогою, царівну засватав 382—383
507. Як ледачий королевич-п'яниця з королівною одружився, врятувавши її від чарів 383—386
508. Як ледачий графів син з царівною одружився 386—389
509. Як простий москаль, через карти, майором зробився 389—390
510. Як москаль через хитрощі генералом став 390—391
511. Як молодик прекрасну Настасію у змія викрав 391—396
512. Як Іван-королевич од Костя свою дружину врятував 397—402
513. Як Покоти-Горошок змія переміг і врятував свою сестру та королівну і одружився 402—405
514. Як Покоти-Горошок, забувши чорта, врятував сестру і братів 406—407
515. Як парубок, убивши змія, що воду затримував, одруживсь із королівною . 407—409
516. Як парубічко, вбивши змія, з королівною одружився й свою лукаву сестру покарав 409—413
517. Як удовиченко своїх братів воскресив і змія забив і з королівною одружився 413
518. Як нещасливий чоловік, підслухавши розмову чортів, сцілювався сам, відкрив замкнене джерело і королівну вигофа 414—415
519. Як наймолодший дурний королевич батькові дістав яблука молодости та видючої води і з королівною одружився 415—419
520. Теж 419—421
521. Як семилітній Давидок батькові видючої води дістав 421—424
522. Як чоловік слабому королеві помічє лев'яче молоко дістав 424—425
523. Чарівна щіточка й гребінець рятують нещасливу дівчину 425
524. Як за допомогою чарівного соловейка купецький син зробився царем, другий -- багатієм, а дочка всевідущою 426—427
525. Як тесля деревляного летючого орла зробив, і Іван-царевич на нім королівну вкрав 427—428
526. Як королевичі дістали чарівне люстро, килим та яблучко 428—429
527. Вітер дає чоловікові чарівну кізоньку, скатертину та бубон 429—430
528. Як бідний хлопчина дістав чарівного сома, палиці та ріжок 430—431
529. Як чоловік дістав чарівного млинка, бучка, торбинку, гарпу та бардинку . 432—436
530. Як батько після смерті дав синові чарівну калиточку, ріжок та стільчик, а лукава королівна виманила 436—438
531. Як за допомогою чарівного перстень бідаки царями були поробилися . . . 438—442

532. Як королева, не бажаючи віддаватися за батька, перекидалася кицькою	442—444
533. Як королевич одружився з королевою, що перекидалася черепахою	444—445
534. Як хлопчик напився води і перекинувся золотим баранцем	445—446
535. Теж	446
536. Як парубок зачаровану панну на вербі знайшов	446—448
537. Як королевич взяв собі за жінку зачаровану панну	448—449
538. Як баба налаяла синів, а вони вовками поробилися	449
539. Як хлопець перекидався собакою	449
540. Як зрадлива жінка обернула свого чоловіка на пса, а він її та її коханця кішки поробив	450—451
541. Як жінка свиню породила, а потім з тої свині гарна дівчина зробилася	451—452
542. Як москаль до чарівників ходив і сам у них перекидатися навчивсь	452—453
543. Як чарівник вивчив хлопця різно перекидатися	453—454
544. Як хлопець навчився у царя-Льоха перекидатися різно	455—456
545. Теж	456—459
546. Царевич Плакида	459
547. Як розпутний стрий хотів свою братову-королеву загубити, і сам загинув	460—461
548. Шукай-біда	461
549. Теж	461—464
550. Теж	464—467
551. Теж	467—470
552. Теж	470—471
553. Як бідакам щастя в руки далось	471—473
554. Як наш дурний дядько не зумів взяти щастя в руки, й воно дісталось ру- ському купцеві	473
555. Не можна з розуму забагатіти, а тільки з щастя	473—474
556. Кожній людині на віку треба знати й доброго й злого	474—476
557. Як заздра пані хотіла згубити кращую за неї дівку	476—477
558. Як заздра мати хотіла дочку свою стратити	477—478
559. Як заздра мачуха свою пасербицю хотіла стратити	478—485
560. Як мачуха хотіла стратити пасербицю, а та королевою зробилася	485—487
561. Як чоловік через жінку своїх дітей в ліс завів	487—488
562. Як заздра жінка силувалася стратити свою братову	488—492
563. Як мачуха з своєю дочкою хотіли з світа звести пасербицю, але сами за- загнули	492—494
564. Як бабина дівка стратила дідову	494—495
565. Як дідова дочка добра доробилася, а бабина загинула	495—496
566. Як дідова дочка добра доробилася, а бабина ледашниця гадюк заробила	496—497
567. Як вдячна ліска дідовій дочці гарний одяг давала	497—500
568. Як розпутна мати свого сина хотіла стратити	500—501
569. Як чоловік заволодів скарбами розбишак, а самих розбишак вигубив	502—503
570. Як наймолодший економа син розбишак побив і з королевою одружився	503—505
571. Як москаль розбишак побив і тим царя від смерті врятував	505—507
572. Як москаль царя чесноти вчив	507—508
573. Як панна викрила зграю розбишаків	508—510
574. Як розбійник дівчат губив, доки наймолодша королева его загубила	510—512
575. Як дівчина шістьох розбійників стратила	512—513
576. Як дівчина одинацять розбійників вигубила	513—514
577. Як молодик мало не загинув у Парижі через розбишаку-чародійницю	515—517
578. Як розбишака загубив дитину	517—518
579. Як купець розбійників потруїв	518
580. Як смерть вигубила розбійників і москаля одружила	518—520
581. Як Ян-Фабіян ворогів переміг	520—521
582. Як хитрий циган Ян-Фабіян розбійників половив	521—523

583. Як двоє братів церкву й розбійників обікрали	524—525
584. Як двоє злодіїв обікрали церкву й розбійників пограбували	525—527
585. Як мазур та наш дядько розбійників в костьолі обдерли	527
586. Як три брати перехитрили: один розбійників, другий чорта, а третій пана	527—529
587. Як хитрий хлопчесь-злодій з бідн виплутався	529—530
588. Як Клишко-злодій украв у пана коня, перстень з пані, і саму паню	530—531
589. Захарко-злодій	531—533
590. Як злодій викрав у пана гроші з-під голови	534—535
591. Два злодії: батько та син	535
592. Як злодій у чоловіка гроші видурив	535—536
593. Як москалі в дядька з рук волів викрали	536
594. Як злодії дістали: один їжі, другий вина, а третій грошей	536—538
595. Теж	538—539
596. Як німці-школярі дістали: один їсти, другий вина, а третій грошей	539—540
597. Як злодії ошукали пана і ксьондза	540—541
598. Теж	541
599. Як хитрий дядько вбив тещу свого багатого кума і з неї неживої забагатів	542
600. Як хитрий дядько перемудрував шинькара й пана	543
601. Як хитрий дядько-дурисвіт ворожив людям	544
602. Як чоловік, через хитрощі, добробуту добивсь	544—545
603. Як дурний через хитрощі розбагатів	545—546
604. Як хитрий дурень диких свиней наловив	546—547
605. Як бідний батько, через хитрощі, дочок за рабнів повіддавав	547—550
606. Як двоє брехунів-дурисвітів у людей гроші виманювали	550—551
607. Як штуккар-Балакин царя дурив	551—552
608. Як козак, перехитривши шинкаря, з бідн виплутався	552—553
609. Як хитрий козак пана перемудрував	553—555
610. Теж	555—556
611. Як цар царя перехитрував	556
612. Як москаль злодія перехитрував	556
613. Як хитрий шляхтич примусив пана з дороги йому вступитися	556—557
614. Як парубок попа перехитрував	557—558
615. Премудра Зося	559—560
616. Як генеральська дочка з бідн виплуталася	560—562
617. Як мудра дівчина пана перехитрувала і з ним шлюб взяла	562—563
618. Теж	563—565
619. Теж	565—567
620. Як хитра дівка за пана віддалася	567
621. Які на світі дурні люди бувають	567—568
622. Які на світі дурні люди є	569
623. Теж	569—570
624. Теж	570—571
625. Як чоловік домінявся до того, що без усього залишивсь	571—572
626. Як дурний Бала все не до ладу робив	572
627. Як дурний парубок не знав — що коли людям казати треба	573
628. Як хлопчина, вирішив в лісі, не вмів нічого до ладу ані сказати ані зробити	573—575
629. Як дурний липи бичка продав	575—576
630. Дурний зо ступою	576—578
631. Як дяк дурному багачеві напис на сарані розібрав	578
632. Як дурна баба хотіла віддати дочку за бога, а віддала за свинаря	578—579
633. Як дурний дівці подруга „прислужилася”	579
634. Як парубок дізнався, чи сліпа дівка	579—580
635. Як дурний мазур паскудство їв	580

636. Як дядько попа коломазю приймав	580
637. Як чоловік, на гарбузі сидячи, хотів лоша висидіти	580—581
638. Дурний на сватанні	581
639. Як дурний лисячими шкурками ниву обкидував	581
640. Як дурний овечими очима в двчат кидав	582
641. Дурний мазур	582
642. Як дядько „обдурив“ пана	582

Треба виправити друкарські недогляди в заголовках двох казок:

№ 42, ст. 21, треба читати „Крліком“.

№ 636, ст. 580, зам. „ст. 520!“ має бути: „ст. 520:“

- № 15 — Найголовніші правила українського правопису (1927, 166-га тисяча)—10 к. (випродано).
- № 16 — акад. П. Тугітський. Вибліографія українського мапознавства (1924) — 50 к.
- № 17 — проф. Хв. Тітов. Історія книжної справи на Україні (із 221 знімком) (1924) — 10 крб.
- № 18 — проф. Є. Тимченко. Локатив в українській мові (1925)—(вичерпано).
- № 19 — акад. А. Крицький та М. Леженко. Знадоби для життяпису Ст. Руданського (з 4-ма мал. та вступною промовою акад. С. Єфремова) (1926)—3 крб. 25 коп.
- № 20 — проф. Хв. Тітов. Стара вища освіта в київській Україні (із 180 мал.) (1924).
- № 21 — О. Курале. Особливості говірки села Хоробричів (1924)—60 коп.
- № 22 — проф. М. Марковський. Як утворивсь роман «Хіба ревуть воли як ясла повні?» (вичерпано).
- № 23 — А. Шульгина. Пасічництво (етнол.) (1925) — 40 к.
- [№ 24] — Російсько-український словник. Т. I-й, під головним редактуванням акад. А. Крицького (1924) — 2 крб. 50 к. Т. II-й в. 1 (закінч. друк.). Т. III-й вип. 1-й — 1 крб. 60 коп. (1927), вип. 2-й — 1 крб. 50 к. (1928).
- [№ 25] — акад. Д. Багалій. Мандрований філософ Г. Сковорода (1926) — 4 крб.
- [№ 26] — Наук. збірник Істор. Секції за р. 1924—3 крб. 40 к.; за р. 1925—3 крб. 50 к.
- [№ 27] — а) М. Грушевський. З примітивної культури (1924)—2 крб. 50 к.; — б) Первісне громадянство та його пережитки на Україні (1926)—2 крб. 70 коп.
- [№ 28] — Шенченко та його доба. I-й Збірник (1925) — 1 крб. 75 к.; 2-й Збірник (1926) — 2 крб. 70 коп.
- № 29 — Див. № 13. I. Програми до збирання оповідань, казок і пісень (1925)—5 коп.
- № 30 — акад. С. Єфремов. Поет і плантатор (1926)—20 к.
- № 31 — проф. В. Данилевич. Археологічна минулизна Київщина (з 5 таблицями малюнків та 9 мапами). 1926—1 крб. 25 коп.
- № 32 — проф. Є. Тимченко. Номінатив і датив (1925) — 75 коп.
- № 33 — акад. В. Ларетц. Слово о Полю Ігоревім (1926) — 4 крб. 25 коп.
- № 34 — проф. Є. Магарев. Нарис історії етнографії, I (1926) — 75 коп.
- № 35 — Археол. досліді 1925 р., з мал. (трапільської культури) (1926)—2 крб. 25 к.; за 1926 р. з мал. 9 табл. (1927)—2 крб. 75 к.
- [№ 36] — акад. М. Грушевський. Історія української літератури; т. IV (1926)—6 крб. т. V (1926-1927) — 6 крб.
- № 37 — Денабрести на Україні, Збірник Комісії для дослідів громадських течій на Україні за ред. акад. С. Єфремова та В. Мінізького (1926)—3 крб.
- № 38 — проф. В. Нордт. Подорожні по Східній Європі до 1700 р. (1926)—2 крб. 25 к.
- № 39 — Влад. Подзалецький. Гути на Україні (1926)—2 крб. 25 коп.
- № 40 — Трапільська культура на Україні. Збірник I (з малюнками) (1926)—3 крб. 25 к.
- № 41 — Російсько-український словник правничої мови, під головним редактуванням акад. А. Крицького (1926) — 4 крб.
- № 42 — Літопис Величка, т. I (1926) — 3 крб. 25 к.
- № 43 — Український Археографічний Збірник, ред. акад. М. Грушевський, т. I (1926) — 8 крб. 75 коп.; т. II (1927) — 4 крб. 50 к.
- № 44 — проф. М. Марковський. Енеїда Котляревського (1927) — 1 крб. 50 коп.
- № 45 — проф. Є. Тимченко. Вокатив і інструменталь (1926) — 1 крб. 40 к.
- № 46 — Історично-Географічний Збірник, ред. проф. Ол. Грушевський, т. I (1927) — 1 крб. 75 к.; т. II (1928) — 2 крб. 25 к.
- № 47 — Мл. Найта. Пісні про дівчину-втікачку (1926)—50 коп.
- № 48 — проф. Я. Бузук. Нарис історії української мови (1927)—1 крб. 35 к.
- [№ 49] — Щоденник Т. Г. Шевченка, за ред. акад. С. Єфремова (1927)—5 крб. 25 к.
- № 50 — проф. Г. Павлущий. Історія українського орнаменту (з 11 табл.) (1927) — 2 крб. 25 к.
- № 51 — Юбілейний збірник на пошану акад. Д. І. Багалія. Ред. акад. А. Крицький (1927) — 15 крб.

- № 52 — Листування Ів. Франка з М. Драгомановим (1928) — 4 крб. 75 коп.
- № 53 — Збірник: П. Куліш. Ред. акад. С. Єфремов (1927) — 2 крб. 50 коп.
- № 54 — проф. М. Грушевський. Київські глаголицькі листи і Фрейлінгенські уривки, з анімами (1928) — 1 крб. 25 к.
- № 55 — Ш. Левченко. З поля фольклористики та етнографії. вип. 1 (1927) — 1 крб.; вип. 2 (1928) — 50 коп.
- [№ 56] — Українські думи (корпус), т. I, во вступною статтею Н. Грушевської (1928) — 6 крб. 50 к.
- № 57 — акад. Аг. Крижський. Розвідки, статті, замітки. I (1928) — 4 крб.
- № 58 — проф. В. Силевський. Україна в роц. письменстві (1801-1850). — 5 крб. 50 к.
- № 59 — М. Каїта. Українські пісні про цигангубици. (1928) — 1 кр.
- № 60 — Євгенія Рудницька. Листи В. Горленка (1928) — 1 крб. 50 коп.
- [№ 61] — Збірник: За сто літ, ред. акад. Ш. Грушевський кн. I (1927) — 4 крб. 50 к.
- № 62 — акад. Д. Багалій. Автобіографія (1927) — 1 крб. 75 коп. [кн. II (1928)].
- № 63 — проф. В. Розов. Українські грамоти XIV—XV в., т. I (1928) — 6 крб.
- № 64 — Збірник Діалектологічної Комісії під головуванням акад. А. Крижського,
- № 65 — Український Архів, I (закінч. друк.) [кн. I (1928) — 3 крб.]
- [№ 66]. — Б. Гріченко. Словник, 3-а доп. вид., 5 тт., редактори акад. С. Єфремов і А. Ніковський (1928).
- № 67 — проф. Е. Тимченко. Акузатив (1928) — 1 крб. 50 коп.
- № 68 — Ш. Левченко. Казки та оповідання в Поділля, зап. 1850-60 рр. (1928) — 4 крб.
- № 69 — проф. А. Берншт. Етюди з джерелознавства середньої історії (1928) —
- [№ 70] — проф. Т. Козма. Граматика арабської мови (1928). [2 крб. 25 к.].
- № 71 — акад. Аг. Крижський. Звингородщина з етнографічного та діалектичного погляду (друк.).
- [№ 72] — акад. Д. Багалій. Історія України, т. I (1928).
- № 73 — Археогр. Збірник Жидівської Історичної Комісії, т. I (1928) — 2 крб. 75 к.
- № 74 — Збірник Ленінградського при У.А.Н. Товариства за ред. акад. Вєл. Перетца (1928). — 1 крб. 75 к.
- № 75 — проф. П. Смірнов. Волякий шлях і стародавні руси (1928) — 3 крб.
- № 76 — Юбілейний Збірник на пошану акад. М. С. Грушевського, т. I (1928). — 4 крб. 80 к.
- № 77 — С. Бугославський. Пам'ятки XI—XVIII вв. про кн. Бориса та Гліба (Розвідка та тексти) (1928). — 3 крб. 50 к.
- № 78 — акад. Л. Лавров. Кирило та Методій в давньо-слов'янському письменстві (1928) — 4 крб. 10 коп.
- № 79 — проф. Є. Нагаров. Завдання та методи етнографії (1928) — 90 коп.
- № 80 — Ол. Нурило. Спроба пояснити процес зміни *о, е* в нових закритих складах у підлеглий групі українських діалектів (1928) — 1 крб. 80 коп.
- № 81 — проф. П. Клименко. Цехи на Україні (закінч. друк.).
- № 82 — Література, I. Ред. акад. С. Єфремов (1928) — 3 крб.
- № 83 — акад. А. Крижський та Ол. Богембський. Вища освіта у арабів (1928) — 1 крб. 75 к.
- № 84. — Щепотьев. Записки (друк.).
- № 85 — Ол. Нурило. Матеріали до діалектології та фольклору (1928) — 1 крб. 75 к.
- № 86 — Український вертеп, ред. С. Марноосський (закінч. друк.).

Державні установи та товариства, котрі вдаються безпосередньо до Академії Наук (Київ, вул. Корольська [код. Володимирська] № 4, тел. 14-26), мають на академічних видавнях 35% знижки. Інший склад видань — «Книгоспілка», Київ, вул. Корольська № 46 та Д.В.У. (Видавня під №№ 1, 8, 24—28, 86, 49, 56, 61, 66, 73 набувати можна тільки там). № 63, друкований в обмеженому числі, набувати можна тільки в Академії за спеціальним дозволом од голови Комісії для історії української мови.

Ціна 4 крб. == Prix 4 roubles.

